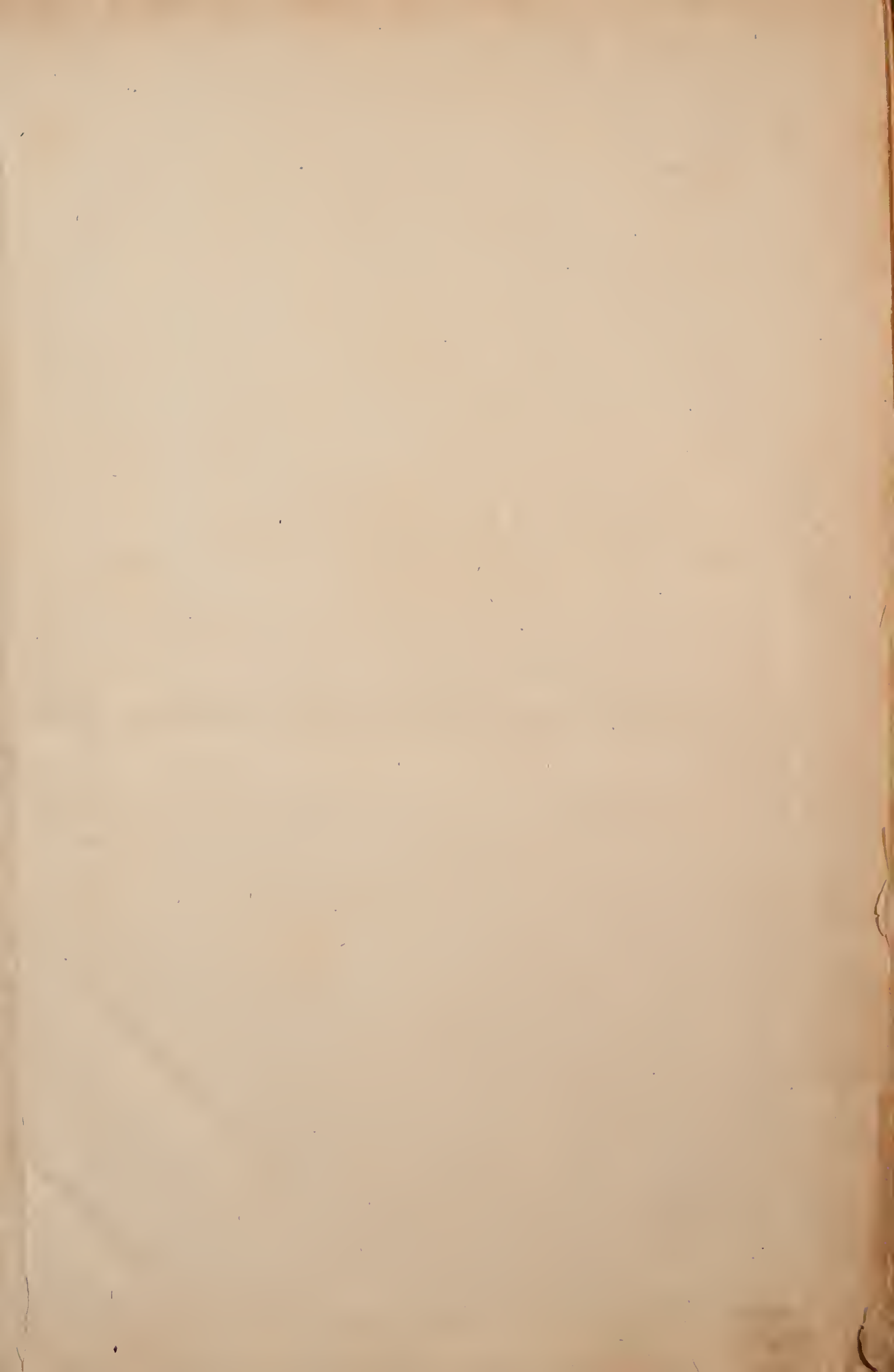

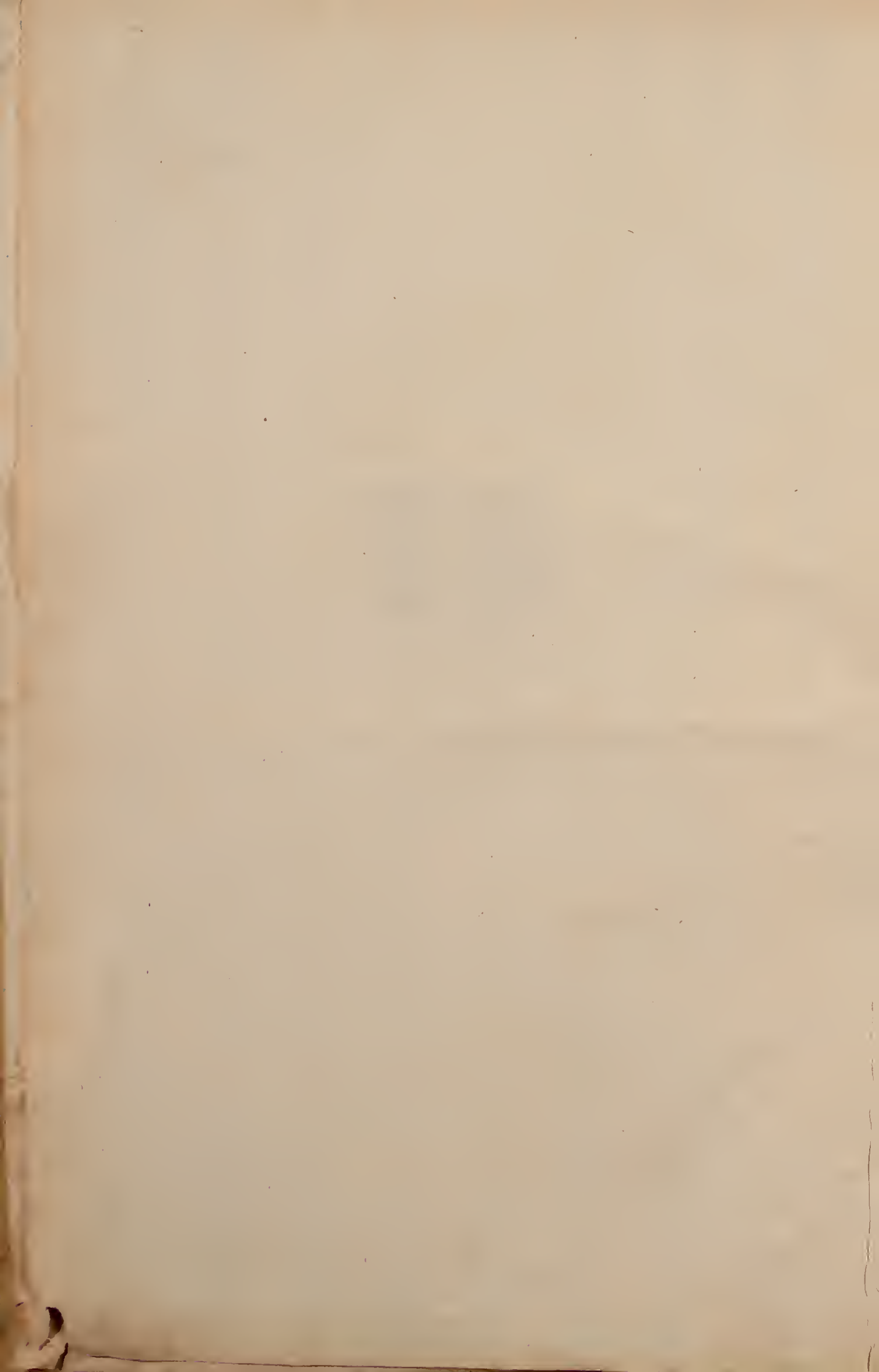
coll.

No. 101.

*The
Mary Ann Beinecke
Decorative Art
Collection*

STERLING
AND FRANCINE
CLARK
ART INSTITUTE
LIBRARY

NAUWKEURIGE
BESCHRYVING
DER
AARDGEWASSEN,
TWEEDE STUK.

1850
MOS
400 2004

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 250

LECTURE 1

N A U W K E U R I G E
 B E S C H R Y V I N G
 D E R
 G E W A S S E N,
 A L S

BOOMEN, HEESTERS, KRUYDEN,
 BLOEMEN.

DERDE BOEKS TWEDE STUK,

Vervolgende de

LAGE PLANTEN, KRUYDEN,
 BOLLEN en BLOEMEN.

CCLXIV HOOFDSTUK.

HYACINTH.

Namen.

En zeer schoone, bezienswaardige, en gantsch welriekende *Bloem*, dus genoemd in het *Neederlandsch* en *Hoogduytsch*; in het *Latijn* ook *HYACINTHUS*, en in het *Italiaansch* *HIACINTO*.

Veelerley soorten.

Hier van zijn mij in haren aart veele veranderlijke soorten bekend; onnodig hier al te zamen verhaald te worden, wijl ze doch meest alle van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming* zijn.

Wat voor een aarde zij beminnen.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede zeer zandige aarde, met matig twee-jarige Paerde-, of een-jarige Koeyemist en een weynig een-jarige Hoenderdrek doormengd; of alleen met twee-jarige Koeyemist, indien de plaats, daar ze gezet zullen worden, warm of droog van aart is: een opene, warme, welgeleegene plaats, en matige vochtigheid. Konnen tamelijk wel de *Winter-koude* en andere ongeleegentheeden des tijds uytstaan, wanneer de *Winters* niet al te streng zijn; zoo

Bewaring in de Winter.

dat men ze dan wel ongedekt mag laten blijven. Maar als zich de zelve zeer fel aanstellen, met veel *Sneeuw*, of ook wel veel *koude vochtigheid*, zoo is geraadzaam en goed, haar voor deeze schadelijkheeden met *Stroo*, *Run*, of iet anders te dekken; of te planten in een *Zonnebak*; welke met houten Vensteren op en toe gedaan kan worden, na de bequaamheid of onbequaamheid des tijds.

Men neemt ze ieder jaat in 't laatste van de Maand *Opneeming, en weer in-zetting:* *Julius* uyt de aarde op, en men bewaard ze in een drooge plaats: Naderhand de grond weer omgesmeeten, en met nieuwe Paerde-, of twee-jarige Koeyemist voorzien zijnde, worden ze met een volle Maan van *September*, of straks na 't eerste Quartier (wijl ze niet boven de vijf of zes weken zonder te verderven, uyt de aarde mogen blijven) weer ingezet. Hoe zulks dieper geschied, hoe ze meer *Afzetzels* krijgen, ook minder van *Sneeuw-water* of veel *Reegen* gequeld worden. Men laat ze ook wel een jaat overstaan, zoo dat men ze alleenlijk in de tweede *Zomer* opneemt.

Geeven in deeze Landen volkomen rijp *Zaad*; het welk, vergaderd zijnde met een volle Maan van *September*, een vinger-breedte diep moet gezayd zijn in een houten Vat, in de aarde gesteld. Zoo komen'er in 't volgende Voorjaar *jongen* van op; die in 't vierde, vijfde

vijfde of zesde jaar haar eerste *Bloemen* geeven: waar uyt dikmaal schoone veranderlijke couleuren voortkomen, welke met vermaak worden aanschouwd. Doch niet alleen hier door worden ze *vermeenigvuldigd*, maar ook *aangewonnen* door hare aangegroeyde *jonge Bolletjens*, welke men bij de opneeming van de *oude* afscheyd.

Hyacinth van Peru met een witte Bloem; en FLORE CÆRULEO, of met een blauwe Bloem, en andere diergelijke, uyt warme Landen voortgekomen, zijn van naturen teederder dan de andere; verderven veel lichter door sterke *koude*. En schoon men ze met droog Turfmul, Run of iet anders bedekt, of in de voorge-melde *Zonnebak* plant, zoo geevenze doch elke *Zomer* geen *Bloemen*; inzonderheid niet als ze in vette aarde staan.

Worden derhalven veel bequamer in Potten gesteld, gevuld met een goede, gemeene, zandige grond, en voor 't meeste gedeelte met 't Mol der van binnen verdorvene Boomen, of in plaats van 't zelve met 't Mol der verrotte Boombladeren wel door een gemengt: en 's *Winters* droog binnens huys bewaard; zoo dragenze veel better; en krijgen dikmaal *Bloemen*, onaan gezien zij van *Capo de bon Esperance*, of andere heete Gewesten van *Africa* en *America* herwaarts gezonden zijn; voornamentlijk als ze door de geheele Maand van *April* van de eene warme Paerdmist in de andere worden gezet. Ondertusschen leeverenze noyt, of zelden, rijp *Zaad*. Konnen echter *aangewonnen* worden door hare aangewassene *jonge Bollen*, gelijk de voorgaande soort.

Van de HYACINTHUS VIRGINIANUS ODORATISSIMUS, of zeer welriekende *Hyacinth* uyt *Virginien*, zijn mij in haren aart drie soorten bekend; als:

I. HYACINTHUS VIRGINIANUS ALBUS ODORATUS MAJOR. II. MINOR, of groote en kleyne welriekende *Hyacinth* uyt *Virginien* met een witte Bloem. III. HYACINTHUS VIRGINIANUS ODORATUS FLORE CÆRULEO, of *Virginiaansche Hyacinth* met een welriekende blauwe Bloem.

De groote draagt de grootste *Bloemen*, zijnde lang van *Kelk*; dik van aart, van binnen hol, gelijk de *Bloem* van *Tabak*; ook op de zelve wijze boven open; rond, zeer welriekend; inwendig voorzien met zes groene en kluchtig gedrayde *Draadjens*, ook inwendig blijvende. De verwe is grijs-wit. Duuren eenige dagen. Rusten op een dikke, ronde, bleek-groene, ter hoogte van drie voeten regt-opstichtende, doch zwakke *Steel*, met twee of drie hol boven malkander gestelde *Bladeren* voorzien. Welke *Steel* zijnen oorsprong neemt uyt het middenste *Hert* der *Bladeren*; zijnde bleek-groen van verwe, tamelijk lang; voor in een spits, en gemeenlijk neerwaarts gebogen punt eyndigende: in 't midden geuts-wijze aan beyde de zijden met hare randen teegens malkander opstaande, even gelijk die van het *Phalangium Virginianum*, of *Phalangium uyt Virginien*; ook in gedaante, substantie, en zachtheid in 't aanraken de zelve zeer gelijk.

De HYACINTHUS VIRGINIANUS ODORATUS MINOR, of kleyne welriekende *Hyacinth* uyt *Virginien*, heeft wel de zelve gedaante en *Bladeren*, doch schiet met zijne *Steel* niet zoo hoog op. Geeft ook wat kleyner *Bloemen*, zeer zuiver wit, en boven verdeeld in zes voor spits toegaande *Bladeren*, *Stars*-wijze. Deeze vergaan zijnde, laten in onze Gewesten noyt eenig volkomen *Zaad* na. Konnen echter genoegzaam *vermeenigvuldigd* worden door hare aangegroeyde *Bolwortel*.

De HYACINTHUS VIRGINIANUS ODORATUS FLORE CÆRULEO, of *Blauwe welriekende Hyacinth* uyt *Virginien*, is die met de *witte Bloemen* in alles gelijk; uytgezonderd dat de *Bolwortel* wat sterker en grooter valt.

Hier staat aan te merken, dat de *Bollen* deezer *welriekende Virginiaansche Hyacinthen* eens *gebloeyd* hebbende, zelden, of noyt weer *Bloemen* geeven.

Deeze *Virginiaansche* soorten zijn de teederste van alle. Konnen gantschelijk geen *Vorst*, *Sneeuw*, *koude Reegenen*, of diergelijke ongeleegentheeden verdragen. Moeten derhalven niet alleen in Potten, maar ook in een warme plaats binnens huys worden gezet, waar in men, gedurende de *Winter*, door een yzren Oven vuurd. Met geen Water moet menze begieten, maar haar zeer droog houden, zoo wel in de *Herfft*, als in de *Wintertijd*; ook niet voor *April* weer buyten stellen: dan noch haar wel wagten voor veel *vochtigheid*, *koude nagten*, en *bayrige Winden*.

Zij verliezen gemeenlijk 's *Winters* hare *Bladeren*. Worden met een volle Maan van *April* verplant in een goede, zandige aarde, doormengd met een weynig twee-jarige kleyngewreevene Paerdmist, een-jarige Hoenderdrek, en 't Mol der verrotte Boombladeren. Krijgen in deeze koude Gewesten niet ieder jaar, maar dikmaal eerst om 't vierde, zesde, agtste of 't tiende, ja veeltijds noyt eenige *Bloemen*.

Indien nu dit mogt gebeuren, zoo neem *Weyte Zeemel*, of ook wel *Draf*. Giet'er Reegenwater op, en roer het genoegzaam door malkander, zoo zal het *Fermentceeren*, of *Gesten*. Vul, dit gedaan zijnde, een Pot ten halven daar mee; en leg daar op een vingerbreed hoogte van de voorgenoemde goede aarde. Zet op de zelve in *April* een of twee *Bollen*, met de gemeldde volle Maan, en bedekze geheel met een de zelve aarde. Leg voorts al weer daar op een duym breed hoogte van de *gefermenteerde Zeemel*; dan weer aarde, tot dat de Pot tot boven toe vol is. Stelze dan tot de bovenste rand toe in varssche warme Paerdmist, veertien dagen lang. Neem ze ten eynde diens tijds weer daar uyt, wijl de *Mist* niet langer hare warmte behoud; en zetze weer in nieuwe warme. Hier in moet men zoo lang voortgaan, tot dat de uyrgekome *jonge* aan het wassen zijn geraakt. Laatze dan in de laatste Paerdmist staan, op een goede warme plaats; of neemze uyt; zoo zullen ze doorgaans, ieder jaar, op een hooge *Steel* wassende, veele bij malkander gevoegde, boven de andere lieflijk riekende, en de eene na de andere opengaande *Bloemen* geeven.

Doch naderhand heb ik door ervarentheid bevonden, de volgende manier van *verplanting* beeter te zijn.

Neem in het *Voorjaar* een kleyne Pot: doe daar in een gedeelte een-jarige, kleyngewreevene Paerdmist; bedek die tot boven toe met een goede, vette, zandige aarde. Zet in 't midden der zelve een *Bol* teegens de volle Maan van *April*, zoo hoog, dat de bovenste punt der *Bol* met de aarde gelijk kome, of even daar boven uytsteeke. Stel dan de Pot in warme Paerdmist, op een luchtige, en wel ter Zon geleegene plaats, of in een *Zonnebak*, en dek ze geheel toe met een Glas; zoo dat'er niet een eenige druppel Water bij kan komen, en de stralen der Zon daar op kunnen speelen. Neem, na agt of tien dagen, de Pot weer uyt, en zetze andermaal in nieuwe varssche Paerdmist; dus voortgaande, tot dat de *Bol* een lid van een vinger, of wat langer, geschooten heeft. Dan neemt men de Pot uyt, en men steldze open voor Zon en Reegen, wijlze dan die beyde genieten moet. Doch indien'er te veel Reegen quam, zoo mag menze nu en dan noch wel dekken, tot datze een geheele vinger lang heeft geschooten.

Als de *Bollen* in den *Herfft* *gebloeyd* hebben, mogenze geen Reegen meer ontfangen; tot datze, in haar zelve droog geworden, binnens huys worden gebragt. Dus uyt de aarde opgenomen, legt menze op een drooge, en voor de *Vorst* bevrijdde plaats wech. Of ook, men laatze wel in de Pot blijven, en de aarde te eenemaal uyt droogen; tot dat menze cyndelijk weer in *April* op de gehoorte wijze aan de aarde beveeld, en de grootste aangewassene *Bollen* van de oude, of de *gebloeyd* hebbende, afneemt; dan ook in Potten verplant.

Hyacinth van Peru met een witte Bloem: en met een blauwe.

Hoe waargenomen diend te worden.

Welriekende Hyacinth uyt Virginien; van drie derley soorten.

Groote welriekende, met een witte Bloem.

Bloemen.

Steel.

Bladeren.

Kleyne welriekende, met een witte Bloem.

Blauwe welriekende.

Aanmerking.

In wat grond te verplanten.

Op wat voor een wijze

men deeze schoone Planten bloeyende kan maken.

Andere.

en beeter wijze

van verplanting en quecking.

Hoe met de Bollen te handelen.

Aanwysing.

HYPERICUM ARBORESCENS.

verplant. Deeze zijn de beste, om nieuwe Bloemen voort te brengen. Want die eens gebloeyd hebben, geeven (gelijk already hier boven gezegt is) zelden voor de tweedemaal Bloemen, maar blijven gemeenlijk daar na onvruchtbaar.

K R A C H T E N.

Dod. 1. 7.
6. 17.

DE *Bolwortel* van *Hyacinth*, alleen in de Geneeskunst gebruykelijk, doch geenzins ter spijs voor Menschen of Beesten, vermits in de zelve eenige quaadaardigheyd woond; is verdrogende in den eersten, en verkoelende in den tweeden graad.

Diofc. 1. 4.
6. 63.

Gestoten, met Wijn vermengt, en gelegd op de *heymlijke Leeden der kinderen*, ook op de *Lippenen Kinder jongelingen*, belet daar voor een lange tijd de *groeying des Hayrs*.

Durant.
bist. Plant.
fol. 229.

Een *Drachma* van de zelve met Wijn ingenomen, of de Wijn, waar in de gekneufde *Bolwortelen* gezonden zijn geweest, gedronken, *verstopt* het Ligchaam: helpt de geene, die van *giftige Dieren* zijn gestoken of gebeeten; en doet gemakkelijk *Water lossen*.

Galen: lib.
Med. Simp.
8.

Het *Zaad* is verdrogende tot in het laatste van den tweeden graad, evenwel middelmatig, tusschen koud en warm; daar beneevens afvagende en te samen-trekkende van aart.

Laurenb.
1. 1. App.
Pl. c. 11.

Het zelve gestoten, en met Wijn gebruykt, heeft de zelve werking, doch veel krachtiger. Geneeft daarenboven de *Geelzucht*, en de geene, welke van *Spinnen* of *Scorpioenen* gestoken zijn. Stopt ook beyde de *buyk* en *roode Loop*.

CCLXV H O O F D S T U K.

SINT JANS KRUYD.

Namen.

Et deezen naam in 't *Neederlandsch* bekend, word in het *Latijn* geheeten *HYPERICUM*, *PERFORATA*, en *ANDROSÆMUM*: in 't *Hoogduytsch* *SANT. JOHANS KRAUT*: in 't *Fransch* *MILLEPERTUIS*; en in 't *Italiaansch*

HIPERICO, *PERFORATA*, en *HERBA DI SAN. GIOVANNI*.

Veelerley
verander-
lijke voor-
ten;

Hier van zijn mij in haren aart eenige veranderlijke soorten bekend; namentlijk:

I. *HYPERICUM VULGARE*, of *gemeen Sint Jans kruyd*: II. *NON PERFORATUM*, of *Sint Jans kruyd*, met niet doorboorde *Bladeren*; anders ook *ASCYRUM* genoemd. III. *BACCIFERUM*, *sive ANDROSÆMUM*, of *Sint Jans kruyd met zwarte Beziën*, anders *MANSBLOED* geheeten. IV. *NON BACCIFERUM*, of *zonder Beziën*. V. *TOMENTOSUM REPENS*, of *wolachtig kruypende Sint Jans kruyd*. VI. *ARBORESCENS*, of *tot een kleyn Boomtje opwassende Sint Jans kruyd*.

tot dertien
in getal
hier voor-
gesteld.

VII. *HIRCINUM FRUTICESCENS*, of *struvelig Sint Jans kruyd*, *stinkende* gelijk een *Bok*. VIII. *MINIMUM SUPINUM SEPTENTRIONALE*, of *kleyn achterover leggend Sint Jans kruyd uyt de Oostersche en Noorder Landen*. IX. *CRETICUM FLORE MAGNO*, of *uyt Candien*, met een *grootte Bloem*. X. *LATIFOLIUM LUSITANICUM*, of *breed-bladerig Sint Jans kruyd uyt Portugal*. XI. *TOMENTOSUM SUPINUM MARINUM LUSITANICUM*, of *wolachtig leggende Zee-Sint Jans kruyd uyt Portugal*. XII. *PULCHRUM TRAGI*, of *schoon Sint Jans kruyd*, van *HIERONYMUS TRAGUS* zoo genoemd. XIII. *HYPERICUM MINIMUM REPENS MONTIS LIBANI*, of *zeer kleyn kruypend Sint Jans kruyd van den Berg Libanus*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Wat voor Echter beminnen ze al te samen een goede, ge-

meene, zandige, en met twee-jarige Paerdemist tamen een grond-
lijk voorziene grond; een vrije, welgeleegene plaats, zij bemin-
en niet te veel Reegen. Verdragen in de *Winter ster- nen*.
ke *koude*, en geeven de meeste tijd rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan in *April* niet diep moet gezayd zijn; want alleenlijk hier door konnenze *aange-*
wonnen en *vermeenigvuldigd* worden; behalven het *HYPERICUM ARBORESCENS*, of *boomachtig Sint Jans Aanwie-*
kruyd, 't welk, neevens eenige andere, in deeze Lan- ning.
den geen volkomen *Zaad* geeft, doch evenwel, ge-
lijk ook het *HYPERICUM HIRCINUM*, of *Sint Jans*
kruyd stinkende als een Bok, kan *vermeerderd* en *aan-*
gequeekt worden door hare bij de *Wortel* uytlopende
jonge Looten, van zelfs *Wortelen* schietende.

Het Gemelde *HYPERICUM ARBORESCENS*, of *Boomach-*
boomachtig Sint Jans kruyd, wast in onze *Neederlan-*
den op ter hoogte van twee, twee en een halve, Jans
ook wel drie voeten uyt hare *Wortel*; *struvels-wijze*, kruyd.
zich verdeelende in veele *Zijde-takjens*: welke men al
t'zamen bij de *Wortel* moet wech neemen, indien men
begeerd dat'er een *Boomtje* van voortkome. Krijgt
korte, en bij na ronde *Bladertjens*, met zeer kleyne *Bladeren*.
Tandjens boven als ingezaagd, gemeenlijk met drie
opwaarts lopende *Adertjens* in het midden voorzien.
De verwe is donkergroen. Komen voort aan beyde
de zijden van hare teedere, ronde, en voor een wey-
nig gebogene *Steeltjens*; niet regt teegens, maar bo-
ven malkander. Zijn van naturen niet doorboord, ge-
lijk die van het *HYPERICUM VULGARE*, of *gemeene*
Sint Jans kruyd, maar bitter van smaak. Teegens de
Winter vallen ze van zelfs af.

De *Bloemtjens* schieten voort uyt een- en twee- *Bloemen*.
jarige *Takjens*, op de wijze van *Hagedoorn*; zoo mee-
nigvuldig, dat zommige der zelve van voren tot achte-
ren daar meê als bezayd schijnen. Gemeenlijk zijn'er
vijf of zes in een *Trosje* bij malkander gevoegd. De
verwe is gantsch wit. Bestaan uyt vijf *Bladeren*, van
binnen voorzien met veele geele *Nopjens*. Als ze ee-
nige dagen geduurd hebben, vallen ze ter neer, nala- knopjens
tende vijf-hoekige bruyne *Knopjens*, doch in de zonder
zelve bij ons geen volkomen *Zaad*. Moeten derhal- *Zaad*.
ven *aangewonnen* worden op de eeven hier boven aan-
gewezene wijze.

Het *HYPERICUM LATIFOLIUM LUSITANICUM*, of *Breed-bla-*
breed-bladerig Sint Jans kruyd uyt Portugal: *To-*
mentosum supinum marinum lusitanicum, of *Wolachtig*
wolachtig leggend Portugalsch Zee-Sint Jans kruyd, leggend
en *HYPERICUM REPENS MINIMUM MONTIS LIBANI*, *Zee Sint*
of *alderkleynste kruypende Sint Jans kruyd van de Berg* *Jans-*
Libanus, zijn teeder van natuur. Brengen in deeze *kruyd uyt*
Gewesten noyt rijp *Zaad* voort. Konnen ook de *Portugal*,
harde Winter-koude gantschelijk niet verdragen. Moe- en alder-
ten derhalven, in Potten gezet, bij den aanvang van *kleynste*
Oktober binnens huys worden gebragt, op een luchtige *Sint Jans*
plaats, waar in niet anders als bij vriezend Weêr word *kruyd*
gevuurd, en gedurende dien tijd onderhouden met *van de*
een weynig lauwgemaakt Reegenwater. Niet voor in *Berg Li-*
het laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, na ge- *banus*.
leegentheyd van de tijd, mag menze buyten stellen: dan noch evenwel moet men haar dekken voor koude nagten, hayrige en schrale winden. Zij vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leeven.

Het *HYPERICUM CRETICUM FLORE MAGNO*, of *Sint Jans*
Sint Jans kruyd uyt Candien, met een *schoone grootte* *kruyd uyt*
Bloem, is een beziens-waardig *Gewas*, doch het tee- *Candien*,
derste van alle. Bemind een goede, zandige aarde, met een *schoone*
weynig twee-jarige kleyn-gewreevene Paerde- *grootte*
mist, Veen-aarde, en het Mol der van binnen ver- *Bloem*.
dorvene Boomen doormengt: een warme, welgelege-
ne plaats, en niet te veel vochtigheyd. Blijft ook eenige
jaren in 't leeven.

Geeft ieder *Zomer* *schoone Bloemen*, bestaande uyt *Bloemen*.
vijf goud-geele, breede, voor rond toegaande *Blade-*
ren. Drie, vier, ook wel vijf der zelve, ziet men bij
malkan-

Bladeren. malkander, op de bovenste punt van een ronde, dunne *Steel*, nauwlijks de lengte van een hand opschietende: aan welke voortkomen veele opstaande *Bladeren*, donker-groenverwig; onder een vinger-lid lang; tamelijk breed; aan de *Steel* smal, voor alderbreedst, evenwel in een punt eyndigende; doch boven kleyner; met veele *Adertjens* inwendig begaafd. In de gedagte *Bloemen* vind men zelden rijp *Zaad*, ten zij bij heete drooge jaren.

Zaad. Deze foort kan gantschlijk geen *koude Herfst-* en zelfs *Zomer-reegenen* verdragen: moet derhalven, in een Pot staande, in 't laatst van *September*, of 't begin van *October*, na gelegentheyd van de bequaamheyd of onbequaamheyd des weers, binnens huys gebragt en op een goede plaats gesteld werden, daar ze door de *Venstere* de lucht en *Zon* mag genieten, tot dat de *koude* van buyten zulks komt te verbieden. 't Moet een plaats zijn, waar in niet anders als bij *vriezende* weer werd gevuurd. Verre van den *Oven* moet de Pot staan, wyl deze *Plant* zulk een haar onnatuurlijke hitte niet verdragen mag; inzonderheyd gantschlijk niet eenige dagen of weeken agter den anderen. Gedurende dien tijd moet men haar alleenlijk een weynig lauwig-gemaakt *Reegen-water* van boven geeven. Niet voor in 't begin van *April*, met een zoete lucht en *Reegen*, mag men ze weer buyten zetten. Dan ook noch haar wel wagten en dekken voor *koude nagten*, en *schrake winden*. In deze *Gewesten* kan men ze bequamer *aanwinnen* door hare bij de *Wortel* uytlopende, en met'er tijd van zelfs *Wortelen* schietende *fongen*, met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afgenomen, en in *Potten* verplant, dan door haar *Zaad*.

Het ANDROSÆMUM NON BACCIFERUM, of Sint Jans kruyd zonder Beziën. Het *ANDROSÆMUM NON BACCIFERUM*, of *Sint Jans kruyd* zonder *Beziën*, blijft uyt eygener aart twee of drie jaren lang in 't leven. Schiet uyt een teedere, bruyn-verwige *Veezel-wortel* een, twee, en ook wel meer *Scheuten*, ter hoogte van twee voeten; zijnde rond, dun, uyt den geelen bruynachtig, en van binnen groen. Aan welke voortkomen aardige *Bladeren*, zittende twee en twee altijd regt teegens malkander over, gelijk als kruys-wijze; onder ontrent ten halven van de *Steel* een duym-breed, of wat meer, boven een; nu dus, dan weer zoo; maar boven wel zes vingeren breedte van den anderen, ook kleyner als de onderste; en tusschen beyden de *Steel* als omhelzende. In aart en substantie zijn ze die van 't *HYPERICUM VULGARE*, of 't *gemeene Sint Jans kruyd*, gelijk: onder een weynig rauw in het aanraken, doch boven zacht, anderhalf lid van een vinger, wat meer of minder, lang; ruym een vinger-breed; in 't midden op 't breedste; voor eyndigende in een gantsch stomp punt: boven donker- of zwart-groen; onder bleek-groen; en aldaar rondom aan hare slegte, effene randen met kleyne zwarte stipjens verciert: inwendig voorzien met eenige groote, regt-oplopende *Aderen*, waar uyt voortvloeyen veele kleyne *dwaars-adertjens*, helder en luchtig van aart. In de mond geknauwd werdende, vallen ze bitter van smaak, en genoegzaam te zamen-trekken.

Gedaante der Bladeren. Op de bovenste punten komen te voorschijn vier, vijf, zes, of meer bij malkander te zaam-gevoegde lang-werpige groene *Knopjens*, rustende op korte *Stieltjens*. Al te zamen bestaan ze uyt vijf groene, lang-werpige, kleyne *Bladertjens*, rondom met kleyne zwarte *Knopjens* aardig verciert: welke, de eene na de andere geopend werdende, vertonen matig-groote, geele *Bloemtjens*, vijf-bladerig, voor stomp toegaande, en *Stars-wijze* gesteld; hebbende van binnen veele geele, lange *draadjens*, op welke haar laten zien kleyne, geele, ronde *Knopjens*. Als deze *Bloemtjens* twee of drie dagen open gestaan hebben, vergaan ze in haar zelve, nalatende veele niet zeer kleyne, ronde, dikke, boven puntige *knopjens*, gevuld met een zeer kleyn, langwerpige-rond, zwart-verwig *Zaadje*.

Zaad.

K R A C H T E N.

Sint Jans kruyd, of *Hypericum*, is warm en droog van aart, ook verteerende, heelende, zuiverende, en dun van deelen.

De *Bladeren*, *Bloemen*, en *Knoppen* in *Wijn* gezoeden, en daar van 's morgens en 's avonds een *Roemertje* gedronken, drijft het *Water der Blaas* uyt. Zet de *Maandstonden* voort. Geneest de beetten en steeken der *giftige Dieren*; ook de geene, die van binnen gescheurd of gequest zijn; inzonderheyd in oud *Bier* gekookt; ook alle *inwendige wonden*; en is goed voor de *Koortzen*; doch verstoppt het *Ligchaam* een weynig.

De *Bladeren* gestoten, en op *varrsche Wonden*, *Gezwollen*, *Zweeren*, *Zeeren*, en *verbrandheyd* gelegd, reynigen en heelen dezelve.

't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* op *vuyle*, *vochtige* *Zweeren* gedaan, werkt het zelve.

Het uytgeparfste *Zap* der *Bloemen* en *Bladeren* op alle *wonden* gelegd, geneest ook de zelve; en doodt de *wormen der Paerden*.

Het gedistilleerde *Water* hier van gedronken, is goed voor de *vallende Ziekte*; ook voor *lamme* en *beroerde* *Leeden*.

Het *Zout*, van deze *Plant* gebrand, met eenig *Nat* ingenoomen, is zeer bequaam, om te helpen de geene die van 't *Pleuris* zijn gequeld.

Het *Zaad* gestoten, en daar van een of twee *Drachmen* met warme *Wijn*, of *Vleesch-nat*, gedronken, zuiverd het *Ligchaam* van alle *galachtige vochtigheyd*; opend het zelve: drijft de *Steen* en 't *Zand der Nieren* af. Is goed teegens het *Bloedsponwen*; de *derdedaagse Koortzen*, allerley *vergift*; de beetten der *Slangen*, en der *dolle Honden*.

De *Oly* van *Sint Jans kruyd* gemaakt, met warme *Wijn* gebruykt, is krachtig teegens het *Graveel*; de *Geelzugt*; allerley *quade Zeeren*, en *Gezwollen*; ook *verkoude Leeden*; *spanning* en *trekking der Zeenuwen*, *Heupen-pijn*, en 't *Fleresijn*, zoo warm, als men verdragen mag, daar op gesmeerd.

De *Balssem*, hier van bereyd, is zeer krachtig tot geneezing van alle *varrsche wonden*, heet gemaakt, en daar in gedaan zijnde.

CCLX HOOFDSTUK.

BILZENKRUYD.

DUs van een ieder in het *Neederlandsch* genoemd; werd in het *Latijn* geheeten *HYOSCYAMUS*: in 't *Hoogduytsch* ook *BILSENKRAUT*, anders *TEUFFELSAUGEN*, en *DOLKRAUT*: in 't *Fransch* *HANNEBANE*, *ENDORMIE*, en *HERBE AUX TIGNES*: in 't *Italiaansch* *HIOSCIAMO*, *JUSQUIAMO*, *FAVA PORCINA*, *TABACCO*, en *HERBA DI SANTA CROCE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend agt veranderlijke soorten; namentlijk:

I. *HYOSCYAMUS NIGER VULGARIS*, of *gemeen zwart Bilzenkruyd*. II. *ALBUS CRETICUS FLORE AUREO*, of *Wit Bilzenkruyd van Candiën met een goudgeele Bloem*. III. *FLORE AUREO P. ALPINI*, of *met een goudgeele Bloem van PROSPER ALPINUS*. IV. *ALBUS ROTUNDIFOLIUS*, of *Wit Bilzenkruyd met ronde Bladeren*. V. *ALBUS MINOR TINGITANUS*, of *kleyn wit Bilzenkruyd uyt Tingitanen in Africa*. VI. *LUTEUS*, of *met een geele Bloem*; ook *NICOTIANA MINOR*, of *KLEYNE TABAK* genoemd. VII. *HYOSCYAMUS PERUVIANUS LATIFOLIUS*, of *breed-bladerig Bilzenkruyd uyt Peru*; anders ook *TABACUM VERUM LATIFOLIUM*, of *OPREGTE BREED-BLADERIGE TABAK* geheeten. VIII. *HYOSCYAMUS PERU-*

Verfcheyde namen.

Agtyveranderlijke soorten.

ANDROSEMUM NON BACCIFERUM M.

PERUVIANUS ANGUSTIFOLIA, of *Bilzenkruid uit Peru met smalle Bladeren*, 't welk ook de naam draagt van NICOTIANA MAJOR ANGUSTIFOLIA, of SMALBLADERIGE TABAK. Beyde de laatste werden ook wel genoemd PETUM, of HERBA SANCTA, wegens hare *deugdzaame krachten*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing en Waarneeming*.

Zwart Bilzenkruid. en wit, met ronde Bladeren. Het HYOSCYAMUS NIGER, of *zwart Bilzenkruid*, en ALBUS ROTUNDIFOLIUS, of *wit Bilzenkruid met ronde Bladeren*, beminnen uyt eygener aart zoo wel een drooge als bequamelijk gemeste grond: een opene, luchtige, vrije, wel-geleegene plaats, en matige vochtigheid. Verdragen felle *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*. *Bloeyen* in het tweede jaar; geeven rijp *Zaad*, en versterven daar mee, wijl ze niet langer in 't leeven konnen blijven. Moeten derhalven om 't andere jaar, met een wassende *Maerische Maan*, weer op nieuws gezayd zijn; of komen ook wel, door 't neergevallene *Zaad*, van zelfs genoeg op, inzonderheyd het *zwart*. Alleenlijk op deeze wijze konnen ze *vermeengvuldigd* werden.

Wit Bilzenkruid van Candien met een goudgeele Bloem: en met een goudgeele Bloem van P. Alpini. Het HYOSCYAMUS ALBUS CRETICUS FLORE AUREO, of *wit Bilzenkruid met een goudgeele Bloem*; en FLORE AUREO P. ALPINI, of *met een goudgeele Bloem van Prosper Alpinus*, beminnen een goede zandige aarde, doormengd met een weynig tweejarige Paerdmist; een luchtige, warme, wel-geleegene plaats. Zijn teeder van aart. Konnen geenerley *koude*, *Herstreegenen*, of *Vorst* verdragen. Moeten derhalven, in een Pot gezet, 's *Winters* binnens huys op een luchtige plaats gebracht, en met maar weynige vochtigheid voorzien werden, niet alleenlijk in deeze tijd, maar ook in de *Zomer*. In 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, seld men ze, met een zoete Reegen, weer buyten. In deeze Landen geeven ze de tweede *Zomer* volkomen *Zaad*, en versterven dan. 't Zelve moet met een wassende *Maan* van *May* weer gezayd zijn in een Pot, niet diep, maar hol en luchtig. Alleenlijk hier door kan men ze aanwinnen.

Peruaans Bilzenkruid, of opregte Tabak. Het HYOSCYAMUS PERUVIANUS, NICOTIANA, PETUM, of TABACUM, *Peruviaansch Bilzenkruid*, of *opregte Tabak*, zoo wel met *breede als smalle Bladeren*, beminnen een goede, gemeene, met tweejarige Paerdmist wel voorziene grond: een warme, vrije, bequaam ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Konnen geenerley *Vorst* of *Winterkoude* uytstaan. Indien de *Zomer* niet zeer goed en warm is, zoo versterven ze, zonder eenig rijp *Zaad* na te laten. Is derhalven geraadzaam, van deeze soorten een of twee *Planten* 's *Winters* in een Pot binnens huys te brengen, op een luchtige plaats; droogachtig onderhouden. Daar na in 'het midden van *April* de zelve, met de geheele klomp aarde, weer op een warme plaats in te zetten; zoo geeven ze in den *Herst* rijp en overvloedig *Zaad*: het welk met een wassende *Maan* van *April* weer gezayd werd, niet diep; hol en luchtig. Door geen ander middel als dit konnen ze *aangewonnen* werden.

Kleyne Tabak, of Bilzenkruid met geele Bloemen. De NICOTIANA MINOR, *kleyne Tabak*, of HYOSCYAMUS LUTEUS, *Bilzenkruid met geele Bloemen*, bemind dezelve aarde, plaars, en veel water. Blijft niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeft voor de *Winter* volkomen *Zaad*, en versterft daar mee. Behoefd niet weer gezayd te werden; want daar ze eens heeft gestaan; slaat ze, door het neergevallene *Zaad*, van zelfs genoeg op; en kan hier door overvloedig *vermeengvuldigd* werden.

Hoe men Tabak kan winnen; Wil iemand *Tabak* winnen, om dezelve tot veelereley nuttigheyd te gebruyken, die plukke de *Bladeren* af, wanneer ze een weynig geel beginnen te werden (want dan zijn ze rijp) en leggeze dik op malkander in een Kelder, of donker-vochtige plaats; zoo beginnen ze te zweeten. Als zulks agt of tien dagen heeft geduurd, moet men ze weer van den anderen leggen; op de *Zolder* ophangen, om te drogen, en dan voorts bewaren.

Het *Stof*, of *Poeder*, van deeze *Tabak*, is voor alle Liefhebbers der *Kruyden* en *Hoveniers* zeer dienstig. Want zoo men 't stroyd op de aarde, daar 't een of 't ander gezayd is, zoo zal 't opgekome ne niet beschadigd werden van *Wormen*, *Slekken*, of *Aardvloyen*; want deeze ongedierten vlieden'er voor wech. De *Wormen*, daar aan komende, sterven terstond. De *Slekken* zwellen'er van op, als of ze van de *Waterzugt* waren geplagd; en die'er niet van sterven, kruypen wech; derven'er niet weer ontrent komen; inzonderheyd als men dit een tijd lang ieder weck tweemaal doet.

De *Kruys- of Doornbeeziënboomen*, *Koolplanten*, of *Kruyden*, welke van de gemelde schadelijke *Dieren* geplagd en geschonden werden, kan men van de zelve verlossen en bevrijden, als men die eerst een- twee- of driemaal begiet met *Reegen-water*, waar in opregte *Virginische Tabaks-bladeren*, vijf of zes in getal, opgekookt zijn geweest, en dan, terwijl ze noch nat zijn, stof van de zelve *Tabak* daar op stroyd.

De *Karsseboomen*, 't zij kleyne of groot, ook andere *Karsen* en foorten, welker *teedere Takken* door *Luis- of andere* jonge *Vliegen*, groote overlafst lijden, vermits ze, door de daar om zittende meenigte, van haar nodig voedzel werden beroofd, en daar door ligtelijk komen te versterven, met 't gedagte *Water vier, vijf, of zes dagen* agter malkander, ieder dag tweemaal, als het vochtig weêr is, anders maar eens, begoten, en met 't zelve *Poeder* bestroyd werdende, zullen'er in weynig tijds van bevrijd zijn. Indien men naderhand dit ongediert weer daar aan verneemt, zoo moet men dit middel hervatten.

Alle *Oranje- Limoen- Citroen-* en andere *Boomen*, ook *Oranje- Citroen- en diergelijke Boomen*, welke *Bloemen*, ook *nieuwe Schentjens*, van de *Mieren* dikmaal niet alleen beschadigd, maar ook wel gantsch afgebeeten worden, kan men al mee voor dit quaad bewaren, als men aan de *Stam* een ring van twee of drie vingeren breedte *Tabak-stof* legt, en boven over de *Bladeren* heenen stroyd. Want hier voor vlieden de *Mieren* snelijk wech, en komen ook niet weer, zoo lang de gedagte *Tabaks-cirkel* daar om leggen blijft.

Daarenboven, wil iemand in zijnen *Hof* geheele *nesten der Mieren* verstoren, die smijte de aarde, waar onder zij zich verborgen houden, om verre, en stroye het gemelde *Tabaks-poeder* daar in, drie- of viermaal. Doe ook, als hij de grond weer effen en gelijk gemaakt heeft, 't zelve *Stof* wat dik boven op de aarde; zoo verlaten ze al hare *Eyeren*, en, zoo veel als'er niet sterven, vertrekken na een andere plaats.

K R A C H T E N.

Alle foorten van *Bilzenkruid*, of *Hyoscyamus*, van welke de *witte* soort, of *Hyoscyamus albus*, voor de beste, de *zwarte*, of *Hyoscyamus niger*, voor de slimste werd gehouden, zijn verkoelende van aart, in den *derden Graad*.

De *Bladeren*, *Bloemen*, *Stielen*, *Wortelen*, en het *Zap*, verwekken *slaap*; verkoelen alle verhitting, uytwendig, doch marig, en niet te veel of te lang gebruykt; anders zouden ze aan de uytwendige *Leeden* meer quaad als goed doen. Moeten inwendig gantschlijk niet ingenomen werden; want dan zouden ze beyde *Beesten* en *Menschen* dolzinnig maken; ook geheel om 't leeven brengen.

Evenwel, de *Bladeren* gestoten, met eenig *Vet* en *Wijn* vermengd, en *Plaasters-wijze* gelegd op *Gezwellen* en *ontsteeking*, zoo der *heymelijke* als *andere Leeden*; desgelijks op de *Sharpe* en *heete Zinkingen der Oogen*, doen dezelve vergaan. Geneezen ook de *beeten* en *stecken* der *Spinnen*, *Adderen*, en *Slangen*.

Het uytgeparfste *Zap* der *Bladeren* op het *Vel* der *Menschen*, en de *Huyd* der *Honden* gestreken, doen de *Luyzen* en *Vloyen* sterven.

en door Tabaks-poeder de Kruyden bewaren voor alle ongedierten;

ook allerley Planten;

Kars en andere.

ook Oranje- Citroen- en diergelijke Boomen.

Om Mieren-nesten te verstoren.

Lusit. l. 4. enarr. 72. Aetius Serm. 1. Gal. lib. Simp. 3. Fuchf. Hist. pl. cap. 324. Arn. de Villa Nova in Hort. Sanit. Tract. de Herb. cap. 228. Diosc. l. 4. cap. 69. Plin. l. 25. cap. 9. Lonicer. l. 2. cap. 58.

Apul. de Herb. Med. cap. 4. Het zelve *Zap* met *Oly* van *Roozen* in de *Ooren* gestoken, drijft'er de *pijn* van wech, en dood ook der zelve *Wormen*. Een weynig daar van met *Wijn* gedronken, neemt wech de *smerten* der *Leever* en *Longe*. Verwekt lust tot de *Bijlaap*. Van de *Vrouwspersonen* gebruykt met een weynig *Saffraan*, verdrijft de *pijn* aan de *Vrouwlijkheyd*.

Dod. l. 14. c. 21. Ruell. l. 3. c. 107. Het *Zaad* gestoten, en met *Meede* en *Honig*, of *Wijn* en *Zuyker* ingenomen, is goed voor den *Hoest*, en voor *leepe Oogen*. Stild zoo wel der *Vrouwen* als andere *Bloedvloeden*. Het zelve met *Wijn* gestoten, en op de *voeten* gelegd, verzacht de *smerten* van 't *Podagra*; geneest de *gezwellen* der *manlijke Leeden*, en maakt dun de *dikke Borsten*.

Durantes hist. Plant. fol. 231. De rook van dit *Zaad* dood de *Wand-* en *Plat-luyzen*: verdrijft de *kloven*, 't *jeukzel*, de *gezwellen* aan *Handen* en *Voeten*, veroorzaakt door *koude*. Het zelve *Zaad* van de *Vogelen* en *Hoenderen* gegeten wordende, doet haar *sterven*.

Met de *Oly*, uyt dit *Zaad* geparft, het *Hoofd* bestreeken, neemt het *verstand wech*.

CCLXVII HOOFDSTUK.

HYPECOON.

Namen.

Us, en, mijns weetens, niet anders, word dit aardig kleyn *Gewas* in het *Neederlandsch* genoemd: in het *Latijn* HYPECOUM: in het *Italiaansch* HIPECOO.

Twee veranderlijke soorten

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee veranderlijke soorten; te weten:

I. HYPECOUM LATIFOLIUM FLORE PHOENICIO, of breed-bladerig *Hypecoon* met een *schoone, licht-roode Bloem*. II. HYPECOUM TENUIFOLIUM FLORE LUTEO, of *Hypecoon* met *smalle teedere Bladeren* en een *geele Bloem*. Beyde zijn ze van eeyen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, welgemeeste grond: een opene, luchtige, warme, vrije; genoeg ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheid. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leven; geeven in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar mee.

Aanwinning.

Moeten derhalven met een wassende *Maan* van *Maert*; of ook van *September*, om dat 't *Zaad* lang in de aarde blijft leggen, weer op nieuws, ruym een stroobreed diep, gezayd zijn. Komen anders van zelfs dikmaal genoeg op door 't neergevallene *Zaad*, een *Bokshoorn* zeer gelijk zijnde. Hier door kunnen ze alleenlijk *aan-gewonnen* en *vermeerderd* worden.

Breed-bladerig Hypecoon met een schoone licht-roode Bloem.

Het HYPECOUM LATIFOLIUM FLORE PHOENICIO, of breed-bladerig *Hypecoon* met een *schoone licht-roode Bloem*, krijgt uyt een kort, bruynachtig *Worteltje* schoone *Bladeren*, doch maar een of twee in getal, zijnde geheel gescheyden in neegen deelen: rusten echter al te zaam alleenlijk op een eenig tamelijk-lang *Steeltje*; drie en drie bij malkander; waar van beyde de onderste drie aan haar *Steeltje* regt teegens malkander over, de derde drie in 't midden van de zelve zitten. Elk dezer deelen is eeven groot; een halve vinger breed; voor spits toegaande, aangenaam groen-verwig; aan de randen rond-achtig getakt, en in 't midden voorzien met sierlijke *Aderen*. Bij de zelve schieten onder een of twee lange ronde *Steeltjens* voort; op welker bovenste punt niet meer als eene *Bloem* van de genoemde verwe word gezien; zijnde schoon, groot, en verdeeld in verscheydene rond-achtig toegaande *Bladertjens*.

Bloemen.

K R A C H T E N.

Hypecoon, of Hypecoum, is koud tot in 't begin van den derden graad, volgens het getuy-nis van GALENUS, hebbende een aart van *Heul*, of *Papaver*. *Galen. lib. 8. Simp. Med. 8. Durantes hist. Plant. fol. 232.*

De *Bladeren*, *Bloemen*, en *Wortelen* in *Wijn* gezoden, en daar van 's morgens een *Roemertje* gedronken, opend de *verstoptheyd* der *Leever*; geneest de *gebreeken* der zelve, en doet gemakkelijk *Water lossen*.

De *Bladeren* gestoten, en met *Oly*, of ook met *Wijn* vermengd, reynigen allerley *zeerigheyd* der *Menschen*: ook de *zeeren* der *Paerden*, en anderer *Beesten*.

Het gedistilleerde *Water* hier van, desgelijks de *Oly* der zelve, of ook het daar uytgeparfte *Zap*, in de *Wonden* gedaan, geneezenze.

CCLXVIII HOOFDSTUK.

Y S O P.

Ook *Hyssop* in het *Neederlandsch* *Namen*: genoemd. In het *Latijn* geheeten *Hyssopus*: in 't *Hoogduytsch* *ISPEN*, en *Isop*: in 't *Fransch* *HYSSOPE*, en in 't *Italiaansch* *HISSOPO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend verscheydene veranderlijke soorten; te weten: *Verscheyde veranderlijke soorten.*

I. HYSSOPUS VULGARIS FLORE COERULEO, of gemeene *Ysop* met een *blauwe Bloem*. II. FLORE ALBO, of met een *witte Bloem*. III. FLORE RUBRO, of met een *roode Bloem*. IV. FOLIO ALBO MACULOSO, of met *wit-bonte Bladeren*. V. FOLIO LUTEO VARIEGATO, of met *geel-bonte Bladeren*. VI. HYSSOPUS TENUIFOLIUS, of *Ysop* met *smalle Bladeren*. Meest alle van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, zandige, goede aarde, met weynig, of geen *Mist* voorzien: een luchtige, welgeleegene plaats, en matige vochtigheid: Blijven eenige jaren lang in 't leven. Verdragen allerley ongeleegentheeden der *Winter*: *bloeyen* ieder *Zomer*, en geeven rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *Maert*, of *April*, niet diep, ook holletjes, de aarde word aanbevolen. Hier door kunnen ze veel bequaam *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden, als door hare van zelfs *wortelende Takjens*: die men desgelijks met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt en verplant. *Aanwinning.*

Het HYSSOPUS TENUIFOLIUS, of *smal-gebladerde Ysop*, is van naturen veel teederder dan de andere soorten. Bemind uyt eygener aart een gantsch zandige aarde. Geeft in deeze *Gewesten* noyt eenig rijp *Zaad*. Word ook gemeenlijk door de *Vorst* in de *Winter* wechgenomen: doch ieder *Voorjaar* verplant zijnde, gelijk noodwendig geschieden moet, blijft veel beter over. *Smal-gebladerde Ysop; in onze Landen zonder Zaad.*

Maar schoon men in onze *Landen* het *Zaad* van deeze soort moet missen, zoo kan men ze echter *aanwinnen* door hare teedere, dunne, lichtelijk *Wortel-schietende Takjens*, welke men op de boven verhaalde wijze van de *oude* afneemt en verplant. Eenige der zelve worden 's *Winters* binnens huys droog gehouden: en moeten ook in den *Herfst* voor veel vochtigheid gewagt en bewaard zijn. *Aanwinning.*

Het is aanmerkenswaardig, dat het *Zaad* van *Ysop*, *Zeld-gewonnen* van de soorten met een *witte* en met een *roode Bloem*, gezayd zijnde, geen andere als met *blauwe Bloemen* voortbrengt. 't *Zaad* van deeze, op de genoemde tijd weer in de aarde gelegd, brengt niet alleenlijk *Planten* met *blauwe*, maar ook weer met *witte* en met *roode Bloemen* te voorschijn. *Zeldzaamheid van het Zaad des Ysops.*

Men

Andere aanmerkelijkheid. Men diend ook wel in acht te neemen, dat de *Yfop* met de voorheenen gedachte *bonte Bladeren*, met'er tijd komt te veranderen in een *eenverwige groenheyd*. Men moet derhalven altijd inleggen eenige van de alderschoonste *bonte Takjens*, om *Wortelen* te vatten; zoo worden ze langer bewaard bij haar aardige veranderlijkheyd der couleuren.

K R A C H T E N.

Y *Sop*, of *Hyssopus*, is droog en verwarmende tot in den derden graad: ook zuiverende, openende, afvagende van aart, en fijn van deelen.

In *Wijn*, 't zij alleen, 't zij met *Vijgen*, een weynig *Ruyt*, en wat *Honig* te zamen gekookt; of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* en *Zuyker* of *Honig* ingenomen, is zeer aangenaam voor de *Maag*; versterkt de zelve, en maakt *eetenlust*. Is goed voor een *oude quade Hoest*, en andere koude gebreken, zoo van de *Borst* als *Longe*. Neemt ook wech de *verstoptheyd* der zelve, en de *Kortademheyd*. Verteerd de *vochtigheeden* en *stijmerigheyd* der *Harssen* en *Zenuwen*: opend de *verstoptheyd* van het gehele *Ingewand*: weerstaat het *vergif*. Maakt dun allerley grove en taye *Vochten*, de zelve door de *Stoelgang* uytjagende. Doed gemakkelijk *Water lossen*: verdrijft de *koude Pis*; dood de *Wormen*; verwekt der *Vrouwen Maandstonden*: is dienstig teegens de *vallende Ziekte*; de *Geel*- en *Miltzucht*, de *opstijging van de Moeder*; de *steeken* en *beeten van giftige Dieren*. Doed de *vierde-daagsche Koortzen* allenxken verminderen; de *Menschen* een *goede verwe* des *Aangeziichts* bekomen. Geneest alle *lopende gaten* en *gezwellen*, niet alleen hier van gedronken, maar ook 't *Poeder* daar op gestroyd.

Yfop in *Edik* gezoden, en dan de zelve in de *Mond* gehouden, verdrijft de *Tandpijn*.

In *Water* gekookt, en opgelegd, scheidt en verteerd het *geronnene Bloed*: neemt ook wech de *blauwe plekken*, door 't zelve veroorzaakt.

Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* op *hoete Gezwellen* en *Zweeringen* gedaan, verzacht de zelve. Met *Honig* en een weynig *Salpeter* vermengt, dan op de *Oogen* gelegd, versterkt en scharpt het *Gezicht*. Met *Wijn*, *Vijgen* en *Ruyt* in *Water* gezoden, dan daar meê de *Keel* gegorgeld, de *Mond* gespoeld en gewasschen, doet al de *Gezwellen* der zelve rijp worden, en verteeren.

Met het *Water*, of de *Wijn*, daar men *Yfop* in gekookt heeft, *Hoofd* en *Handen* gewasschen, geneest de *Schurftheyd*, en quade *Kranwagie* der zelve.

't Zelve verrigt ook de *Yfop*, gestoten en met *Oly* gemengt; of ook in *Oly* gezoden; wechneemende, niet alleen de *schurftheyd der Menschen*, maar ook die der *Beesten*. Dood daarenboven de *Luyzen*, en verjaagd de *jeuking des Hoofds*.

Met de *gedistilleerde Oly* van *Yfop* de *slappe en verkoude Zenuwen* gestreken, verwarmd en versterkt de zelve.

CCLXIX HOOFDSTUK.

J A C E A.

Namen.

Tet alleen in het *Neederlandsch*, maar ook in het *Latijn*, dus genoemd: in het *Italiaansch* *JACCEA*; in het *Hoogduytsch* *FLOCKBLUM*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden deeze veranderlijke foorten:

Verfcheydene veranderlijke foorten;

I. *JACEA VULGARIS NIGRA FLORE PURPUREO*, of *gemeene zwarte Facea* met een *purpure Bloem*
 II. *FLORE ALBO*, of met een *witte Bloem*. III. *MA-*

JOR LUTEA CAPITIS SPINOSO, of *grootte geele met steekende Hoofdijens*. IV. *MAJOR LACINIATA FLORE PURPUREO*, of *grootte gesneedene met een purpure Bloem*. V. *CAMPESTRIS LUSITANICA CAPITIS ECHINATO*, of *wilde Portugalsche met een Doornachtig Hoofd*. VI. *LATIFOLIA HISPANICA*, of *Spaansche breed-bladerige Facea*. VII. *JACEA CENTAUROIDES LUTEA AFRICANA MAXIMA*, of *aldergrootste geele Facea met Bladeren van groot Centaurium*, of *Santorie*. VIII. *JACEA BOTICA CAPITIS ECHINATO*, of *Facea uyt Andaluzien*, met wonderlijke *doornige Zaadhoofdijens*. IX. *JACEA CANDIDA RAGUSIANA*, of *zeer schoone Sneeuw-witte Facea*, groeyende ontrent *Ragusa*. X. *JACEA MONTANA LACINIATA*, of *Berg-Facea met aardige gesneedene Bladeren*. XI. *JACEA MONTANA GALLICA*, of *Fransche Berg-Facea*. XII. *JACEA OLEIFOLIO*, of *Facea met Bladeren van Olijfboom*, ook genoemd *PTARMICA AUSTRIACA*, of *Parmica uyt Oostenrijk* van *CAROLUS CLUSIUS*. Niet alle zijnze van de zelve *Boerwing* en *Waarneeming*.

Evenwel beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige, liever een ongemestte als gemestte grond; een warme, vrije, welgeleegene plaats, en weynig *Water*. Blijven eenige jaren lang in 't *leeven*. Konnen tamelijk wel de *koude* en andere ongeleegentheeden der *Winter* uytstaan. Geeven ieder jaar *Bloemen*, maar in deeze Landen noyt, of zeer zelden, ten zij met heete drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*; behalven het *JACEA VULGARIS NIGRA FLORE PURPUREO*, of *gemeene zwarte Facea met een purpure Bloem*; 't welk zijne volle rijpheyd verkrijgd.

JACEA LATIFOLIA HISPANICA, of *Facea met breed-bladeren uyt Spanje*; *CAMPESTRIS LUSITANICA CAPITIS ECHINATO*, of *wilde Portugalsche Facea met een doornachtig Hoofd*, en *JACEA CENTAUROIDES LUTEA AFRICANA MAXIMA*, of *aldergrootste geele Facea uyt Africa*, konnen, buyten staande, niet wel de *koude* der *Winter* verdragen. Moeten derhalven, in *Potten* gezet, binnens huys droog bewaard worden; vermitsze niet alleen door de *Vorst*, maar ook door veel *Reegen*, lichtelijk van haar teeder *leeven* worden beroofd.

De *JACEA OLEIFOLIO*, of *Facea met Bladeren van Olijfboom*, anders genoemd *PTARMICA AUSTRIACA*, blijft niet meer dan eene *Zomer* overig: geeft in den *Herfst* rijp *Zaad*, en versterkt daar meê. Moet derhalven met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* op nieuws gezayd zijn in de voorheenen beschreevene grond, op een warme plaats, of ook wel in een *Pot*, niet diep, maar hol. Kan niet veel *Water* verdragen, inzonderheyd niet de *Zaadkrop*, wanneer hare *aangename*, en in hare kracht afgesneedene *ouvergangelijke Bloem*, verwelkt is. Want dan verrotze zeer lichtelijk, en laat geen goed *Zaad* na; door welk middel zij echter alleenlijk *vernietigd* en *vermeenigvuldigd* kan worden.

Meest al de andere worden in deeze Gewesten alleen *Aanwinvermeenigvuldigd* en *aangewonnen* door hare *aangegroeyde jonge Schentjens*; welke men met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

JACEA MONTANA GALLICA, of *Berg-Facea*, *Berg-Jawelke* ik, door *Frankrijk* reyzende, ontrent de stad *Tours* heb gevonden, schieft uyt een *bruyn-verwige*, teedere, met eenige *Veezelen* voorzien zijnde *Wortel*, zeer *aardig-gestelde Bladeren*, op een wonderlijke wijze *ingesneeden*, aangenaam *bleek-groen* van *verwe*, zacht van aart, een weynig *blinkende*; ontrent een halve *Maatvoet*, of wat minder, lang; smal; *aardig* gescheyden in zeer veel *ongelijke Deelen*; waar van *zommige* gelijk teegens malkander over, eenige *neerwaarts* gebogen, andere weer opwaarts *gekeerd* staan: doch al te zamen voor in een *breed*, met eenige *hoeken* voorzien, en een *schup* of *spade* gelijk zijnde *punt* *eyn-digende*.

tot twaalf in getal hier voorgesteld.

Wat voor een grond zij beminnen.

Bloemen; doch zelden rijp *Zaad*.

Jacea uyt *Spanje*: uyt *Portugal*: uyt *Africa*.

Jacea met *Bladeren* van *Olijfboom*.

Bloemen: *Zaad*. *Aanwinning*.

Aanwinning van de andere foorten.

Berg-Jacea van *Frankrijk*. *Wortel*.

waar van *Gedante* der *Bladeren*.

S T O E B E.

digende. In de Mond geknauwd, vallen ze niet on-aangenaam van smaak. In 't midden zijn ze begaafd met een matig-brede *Rugge*; uyt welke eenige weynige teedere *Aderijens* voortkomen, doch niet, als in de breede gedeelten, zichtbaar. Van naturen staan ze niet regt op, maar leggen haar gemeenlijk in het ron-de plat op, of eeven boven de aarde neer.

Gestalte der Bloemen.

Uyt welcher midden een, twee, of ook wel drie *Steele*n, opschieten, zijnde rond, met verheevne teedere *Streepen*, en eenige smal-gepunte en gehoekte *Bladertjens* voorzien. Tusschen welke, ook in 't bo-venste gedeelte der *Steele*n, de *Bloemen*, rustende op lange, dunne, en ruygachtige *Steele*tjens, te voorschijn komen. Zijn matig groot, rond van stelling; van buyten ruyg, van binnen gantsch geelverwig, en zonder eenige reuk. Als ze zes of agt dagen lang open gestaan hebben, vergaan ze in haar zelve, nalatende een bruyn, langwerpig en teeder *Zaadje*, dat van het *DENS LEONIS*, *Paerdsbloem*, of *Hondstong* gelijk-vormig; ook met zulk een *wollichheid* boven voor-zien.

Zaad.

Zeer schoone Sneeuw-witte *Jacea* van Ragusa.

JACEA CANDIDA RAGUSIANA, of *zeer schoone*, *Sneeuw-witte Jacea*, groeyende ontrent *Ragusa*, is een zeer bevallijk en schoon *Gewas*; in al zijne deelen, behalven de *Bloemen*, zuiver-wit, gelijk *Papier*. Ver-gaat ook niet haast, maar blijft eenige jaren lang in 't leeven. Krijgt uyt een bleek-bruyn-verwige, een vinger dikke, matig lange, en in eenige weynige *Zijde-rakjens* verdeelde *Wortel* zeer aardige en beziens-waardige *Bladeren*; uyt 't bovenste der zelve, digt boven malkander, en in 't ronde voortschietende, in gedaante die van het *ASPENIUM*, of *LIMONIUM ELEGANS ASPLENIADEUM*, niet zeer ongelijk. Zijn niet blin-kende; een kleyne hand, of daar ontrent, lang; een duym, wat meer of minder, breed; doch voor alder-breedst: *gescheyden*, of *verdeeld*, in neegen, elf, der-tien, of vijftien korte, en voor stomp, of rond toe-gaande *deelen*; zomtijds regt, zomtijds schuyns teegens malkander over aan hare dikke, boven platte, onder half-ronde *Steele*n gesteld. Het voor aanstaande *deel* is 't alderbreedste, grootste, en rondste; eevenwel ook met eenige kleyne *hoeken* voorzien. Dik en zacht van aart zijn ze. Staan ook gemeenlijk opwaarts gekeerd, en steevig; zelden neerwaarts hangende, als alleenlijk door ouderdom of zwakheyd. Van buyten zijn ze hel-der-wit; welke witheyd bestaat uyt een kort geschoo-rene, en eeven zichtbare *wollichheid*; van binnen aange-naam en zuiver groen, met eenige geelheyd vermengt, als men ze van malkander breekt: ook verciert met eenige weynige *Aderen*; niet zichtbaar, als in de groot-ste en breedste deelen; en dan noch onder meer als boven. In de Mond geknauwd wordende, zijn ze zeer bitter van smaak; ook een weynig te zamentrek-kende van aart.

Gedaante en aart der Bladeren.

K R A C H T E N.

Do. l. 5. c. 5.

Jacea is verwarmende, verdrogende, en te zamen-trekende van aart.

In Water, of Wijn, gezoden; daar meê de *Keel* gegorgeld, de *Mond* gespoeld en gewasschen, doet scheyden, vergaan, en geneezen alle *varssche zweeren* en *hardigheyd* van de *Mond*, *Keel* en *Strot*: ook der zelve *gezwellen* rijp worden en doorbreeken.

Lobel. l. 1. fol. 642.

Het gedistilleerde Water deczer *Plant*, of het daar uytparfste *Zap*, heeft de zelve kracht en werking. Zuyverd en geneest daarenboven allerley *Wonden* en *Apostematien*, als men de zelve daar meê wascht.

Tabern. lib. 1. cap. 11. Sect. 5.

In Wijn gezoden, en 's morgens een Roemertje daar van gedronken; of anders een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn nuchteren ingenomen, of met andere spijzen gebruykt, is goed voor de geene, die van *binnen gescheurt*, *gebrooken*, of door eenig onge-val *verzeerd* zijn.

Eyde in het *Neederlandsch* en *Latijn* Namen met deezen, en, mijns weetens, tot noch toe met geenen anderen naam be-kend: in het *Hoogduytsch* STÖBE, en in 't *Italiaansch* STEBE. Iseem meede-foort van de *JACEA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend *twee* onder-scheydene foorten, als: Twee on-derfchey-dene foor-ten.

I. STÖBE SALAMANTICA PRIMA CLUSII, of *eerste Stöbe van Salamanca*, beschreeven van CAROLUS CLUSIUS. II. STÖBE SALAMANTICA SECUNDA CLUSII, of *Stöbe van Salamanca de tweede van CLUSIUS*. Beyde zijn ze van de zelve *Bouwig* en *Waar-neeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, Grond met een weynig twee-jarige kleyn gewreevene *Paerde-mist*, doormengt: een vrije, welgeleegene plaats, en niet veel Water; vermits ze daar door aan hare *Wortel* lichtelijk verrotten. Verdragen ongeerne de *Winter-koude* deczer Landen. Worden derhalven, in Potten *Queeking*, staande, in 't begin van *October* binnens huys gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij vriezend Weer word gevuurd; gedurende decze tijd met weynig of geene vochtigheyd onderhouden, en niet voor in het laatste van *Maert*, met een aangename *Ree-gen*, weer buyten gezet: dan noch eevenwel voorzich-tig gewacht en wel gdekt voor *koude nagten* en *hayrige winden*.

Zelden blijven ze langer dan twee jaren in 't leeven. *Bloemen* Geeven in de eerste, ook in de tweede Zomer *Bloemen*, doch geen volkomen *Zaad*. Dan versterven ze. Kon-nen ook door geen andere middelen, als door haar *Zaad*, *aangewonnen* worden: 't welk, uyt *Spanje* her-Aanwin-waarts overgezonden, met een wassende Maan van *April* ning. of *May* in een Pot gezayd moet zijn, niet diep, maar hol en luchtig.

K R A C H T E N.

DE *Bladeren*, desgelijks het *Zaad* van *Stöbe*, *Egin. l. 7. cap. 3.* zijn droog tot in den derden graad: daarbenee-vens te zamentrekkend van aart.

De *Bladeren* in Wijn gezoden, en daar van 's mor-Die. l. 4. gens nuchteren een Roemertje gedronken; of anders c. 12. een *Drachma* van 't gestotene *Zaad* met Wijn ingenomen, stopt allerley *vloeden des Buys*; ook de *roode Loop*. Is goed voor alle *huizige* en *pestilentielle Koortzen*. Neemt wech de *Hertklopping*. Verdrijft het *Colijk*; alle *Galen. lib. Darmkrimpung*; de *koude Pis*: en geneest de *etterige Simp. 8. Ooren*, daar in gedaan zijnde: ook de geene, die door een hooge val, of op eenige andere wijze zich van *binnen verzeerd* hebben. Heeld de beet en stee-ken der *giftige Dieren*.

Het *Zaad* gestoten, en op de *Wonden* gelegd, rey-nigd en geneest de zelve.

Met het gedistilleerde Water de *Oogen* dikmaal ge-Plin. l. 22. wasschen, neemt der zelve *smerten* en *roodigheyd*, wech. c. 11.

S E R R A T U L A.

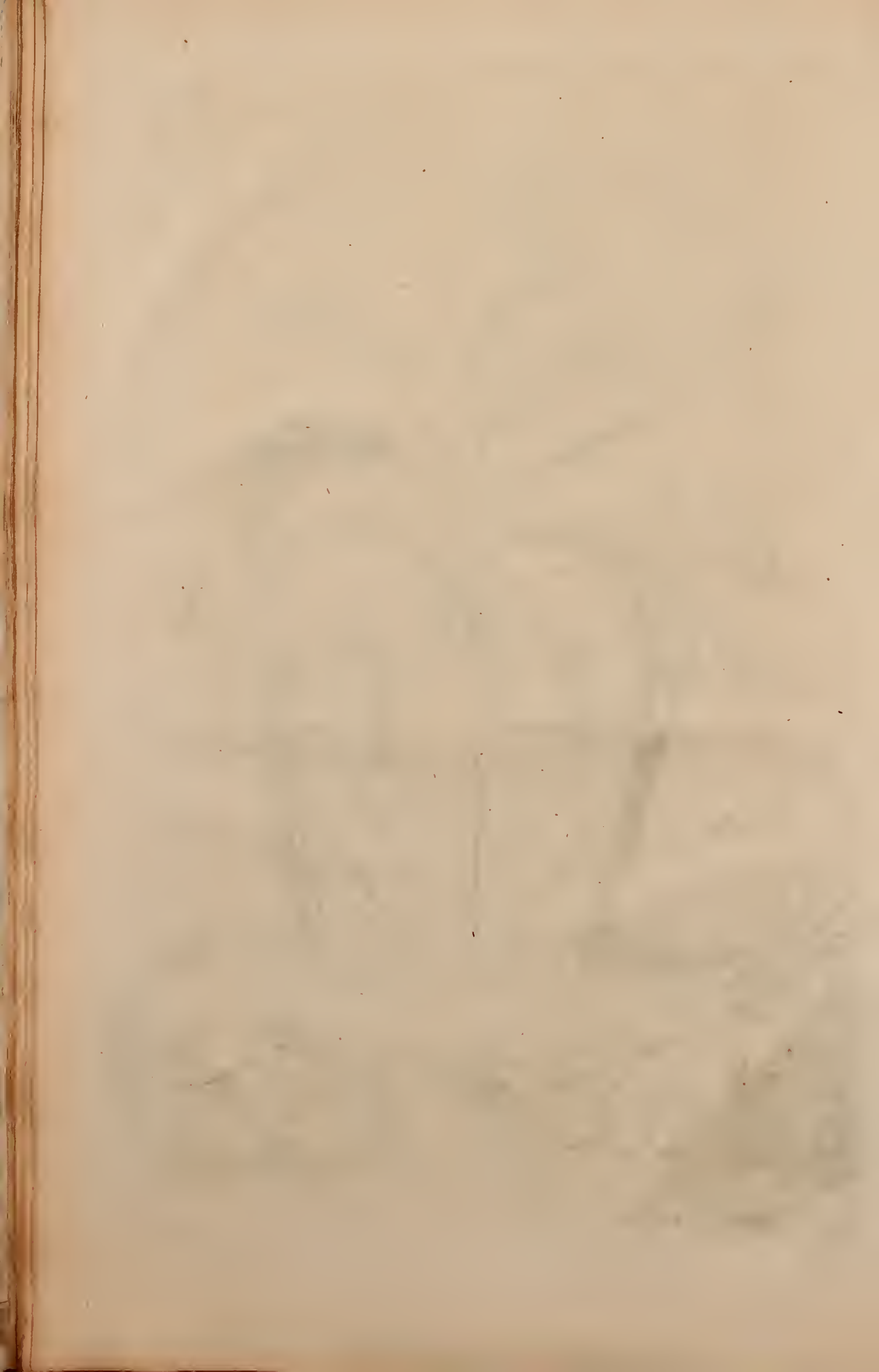

Ord van een ieder, beyde in 't *Needer-Namen-lansch* en *Latijn*, dus genoemd, om dat hare *Bladeren* aan de randen gelijk een *Zaag getakt* en aardig *ingesneeden* zijn. In 't *Hoogduytsch* SCHARTEN-KRAUT: in 't *Italiaansch* SERRATOLA.

Hier

Twec-
derley
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart *twederley* soorten bekend geworden, namentlijk:

I. SERRATULA VULGARIS, of *gemeene Serratula*.
II. SERRATULA AMERICANA, of *Americaansche Serratula*. Beyde zijn ze in hare *Bouwing* en *Waarneeming* zeer verschillende.

Gemeene;
Serratula.

De SERRATULA VULGARIS; of *gemeene*, is hard van aart. Bemind zoo een wel een goede, gemeene, zandige, en welgemeste, als een kleyige aarde: meer een luchtige en welgeleegene, als schaduwachtige plaats, en veel Water. Blijft veele jaren in 't leeven. Geeft ieder *Zomer Bloemen*, en bij goede tijden volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *April* of *May* niet diep gezayd moet zijn. Hier door worden ze *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*. Maar dan ook door hare aangewassene *jonge Wortelen*: welke men op de zelve tijd en Maan van de *oude* afneemt, en verplant.

Aanwin-
ning.

Ameri-
caansche
Serratula.

De SERRATULA AMERICANA, of *Serratula uyt America*, is een zeer schoon en bezienswaardig *Gewas*, doch van een veel teederder natuur als de *gemeene*. Bemind een zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, Mol der verrotte Boombladeren, kleyn-geklopte roode Steen, en met Zand wel door-gearbeydde hard-gewordene Kalk doormengd: tamelijk veel vochtigheid gedurende de *Zomer*: een opene, wel ter Zon gelegeene plaats, voor alle koude *Oofte*- en *Noorde-winden* beschut.

Grond.

Bloemen.

Blijft eenige jaren lang in 't leeven. Geeft elke *Zomer Knoppen*, met *Schubbetjens* voorzien; en uyt den geelen purpurachtige *Bloemen*; bestaande uyt elf, twaalf en dertien langwerpige, voor stomp-rond toegaande *Bladertjens*, ruyg van aart, en van binnen met eenige geele *Veezeltjens* verciert, veel schooner als die van de vorige; doch noyt in deeze onze Gewesten eenig goed *Zaad*.

Gedaante
der Blade-
ren.

Hare *Bladeren*, welke in den *Herfst* verliezen, zijn achter een kleyne vinger, of daar ontrent, breed; allenxken na vooren spits toegaande; een geheele vinger, wat meer of min, lang; doch hoe hooger hoe kleyner; ook boven onder de *Bloemknop* alderkleynst, en aldaar digt boven malkander zittende, altijd opstaande. Rauw van aart zijn ze, aangenaam-groen-verwig, onder bleek-wit; hol en lichtig boven den anderen nu aan de eene, dan aan de andere zijde voortkomende; hangende aan zeer dunne, ronde, regt-opstaande, geelachtige *Steeltjens*, gemeenlijk neerwaarts. Aan de kanten zijn ze zeer aardig getakt. Komen in 't *Voorjaar* weer voort uyt een teedere, veelvoudige, *Veezelachtige*, welriekende *Wortel*.

Wortel.

Waarne-
eming in
de Winter.

Deeze *Gewassen* kunnen gantschelijk geen *koude Herfstreegenen*, sterke *Winden*, *Rijp*, veel min felle *Vorst* verdragen; vermits ze schielijk door de zelve van 't leeven worden beroofd. Moeten derhalven in 't begin van *October*, of, na tijds gelegenheid, een weynig eerder, binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij *vriezend Weer* word gevuurd; en gedurende de *Winter* moet men ze met flegts een weynig Reegen-water van boven begieten: in het begin van *April*, met een reegenachtige Lucht, weer buyten stellen; doch wel dekken en voorzichtig wachten voor *koude nagten*, *hayrige* of *schrake winden*.

Aanwin-
ning.

Kan hier alleenlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden door hare aangegroeyde *jonge Looten*; welke men met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt en verplant.

K R A C H T E N .

Camerar.
4 c. 20.

DE *Serratula* is warm en droog in den tweeden graad, doch zonder eenige te zamen-trekking.

Tabernam.

De *Bladeren* in Wijn gezoden, en daar van 's mor-

gens nuchteren een Roemertje gedronken; of een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn of eenig ander Nat ingenomen, is goed teegens de *neerzinking der Darmen*, *Breuken*, of *Gescheurde*: ook voor de geene, die door een hogen val zich van binnen *verzeerd*; en *gebrokene*, of *verstuykte* *Leeden* hebben, veroorzaakt door slaan of vallen. Want het scheid zeer gelukkig, en verteed het *geronnene Bloed*.

Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* in een Wond gestroyd, of de zelve gewasschen met roode Wijn, daar deeze *Plant* in gezoden is geweest, zuyperd de zelve, doet'er 't vleesch in groeyen, en geneest ze te gelijk. Met de zelve Wijn zomtijds gebet de zee-re Teepelen van der Vrouwen Borsten, neemt'er de pijn van wech.

De *Bladeren* en *Wortelen* te zamen gestoten, en paps-wijze uytwendig op de *Breuken*, of *Gescheurtheit* ge-legt, heelen 't geborstene weer te zamen.

De *Wortelen* van *Serratula uyt America*, of *Serratula Americana*, zijn uyt eygener aart bitter van smaak; ook verwarmende en verdrogende tot in den derden graad.

De zelve gedroogd, gestoten, en twee *Drachmen* daar van met Wijn ingenomen, doen zachtjens *purgeeren*, en drijven uyt, zonder eenige ongeleegentheid, allerley *koude* en *slijmerige vochten*. Versterken daarenboven 't *Hert*, de *Leever*, de *Longe*, en alle andere inwendige deelen des Ligchaams.

Weegens deeze goede en dienstige werkingen word dit *Gewas* van veele zeer begeerd; en de geene die 't gebruyken, worden de goede gevolgen der werking haast gewaar.

CCLXXII HOOFDSTUK.

SINT JACOBS KRUYD.

US genoemd in het *Neederlandsch*, Namen.

word in het *Latijn* geheeten JACOBÆA: in het *Hoogduytsch* SINT JACOBS BLUM, of ook SINT JACOBS KRAUT: in het *Fransch* HERBE OU FLEUR DI SINT JAQUES: in het *Italiaansch* HERBA DI SAN JACOBO; of S. GIACOCO.

Hier van zijn mij in haren aart *vier* onderscheydene soorten bekend; namentlijk:

I. JACOBÆA VULGARIS, of *gemeen Sint Jacobs kruyd*. II. MARINA, of *aan de Zeekant groeyende*; 't welk ook CINERARIA, of ASCHKRUYD word geheeten, weegens de verwe der *Bladeren*. III. JACOBÆA MARINA ALTERA sive VIRIDIS, of *twede soort van Zee-Sint-Jacobs kruyd*; waar van de *Bladeren* zonder wittigheid veel groener, de *Bloemengroeter*, veelvoudiger en holler gesteld zijn. IV. JACOBÆA NODOSA AMERICANA, of *geknobbeld Sint Jacobs kruyd uyt America*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, gemeene, zandige aarde; met weynig of geen vettigheid vermengd: een vrije, warme, en welgeleegene plaats.

De JACOBÆA VULGARIS, of *gemeen Sint Jacobs kruyd*, blijft niet langer dan twee *Zomers* in 't leeven. Verdraagd felle *koude*, en allerley ongeleegentheden der *Winter*. Geeft in 't tweede jaar *Bloemen*, en in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende Maan van *Miert* of *April* de aarde word aanbevoelen. Alleenlijk hier door konnen ze *vernienyd* en *vermeenigvuldigd* worden.

De JACOBÆA MARINA, of *aan de Zeekant groeyend Sint Jacobs kruyd*, beyde de soorten, zijn teederder van natuur

T t

groeyend natuur. Verdragen ongeerne veel *koude Herfst-reegenen*, en strenge *Vorst*. Worden derhalven, in een Pot gekruyd van tweederley soort. gesteld zijnde, in 't begin van *October* binnens huys gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij vriezend Weer word gevuurd: gedurende deeze tijd onderhouden met slegts een weynig Reegenwater, haar van onder in een Pan gegeven; en niet voor in 't begin van *April* weer buyten gesteld, met een zoete Reegen. Geeven in deeze Landen noyt eenig rijp *Zaad*. Echter kan men haar genoegzaam *vermeenigvuldigen* door hare aangewassene en van zelfs *Wortelschietende Takjens*, welke men met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

Aanwinning. De *JACOBÆA NONOSA AMERICANA*, of *Americaansch Sint Jacobs kruyd* met een knobbelachtige *Steel*, is een schoon *Gewas*. Schiet uyt een groote, sterke, geel-verwige *Wortel* tamelijk dikke, hooge en ronde *Steelen*, met veele knobbelige *Leeden* verciert. Uyt welke voortkomen aan beyde de zijden der *Steel*, regt teegens malkander over, op dunne *Steeltjens* rustende *Bladeren*, groot, schoon, en gemeenlijk zich een weynig neerwaarts buygende. Zijn aangenaam-groen van verwe; aan beyde zijden met vier breede deelen, ook voor in een eyndigende, ingesneeden; alle met kleyne *Tandjens*, en met zeer zichtbare groote *Aderen* inwendig voorzien.

Bladeren. Bemind een zandige grond, met een weynig tweejarige *Paerdemist* en 't *Mol* van verrotte *Boombladeren* doormengt: een vrije, warme, welgeleegene plaats, en tamelijk veel vochtigheid. Blijft lange jaren in 't leeven; doch geeft zelden, ten zij bij drooge *Zomers*, *Bloemen*, en noyt in deeze *Gewesten* eenig *Zaad*. Verdraagt ongeerne *koude Herfstreegenen*, en sterke *Vorst*. Word derhalven, in een Pot staande, 's *Winters* binnens huys gesteld op een luchtige en warme plaats; met zeer weynige vochtigheid onderhouden, en niet voor in 't begin van *April*, met een aaogename *Lucht* en *Reegen*, weer buyten gebragt.

Grond. Zelden Bloemen, noyt *Zaad* in deeze Landen. Aanwinning. Kan in onze Landen niet anders *aangewonnen* worden, dan door hare aangegroeyde *jongen*; welke men met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt en in *Potten* verplant.

K R A C H T E N .

Dod. l. 21. c. 20. *Sint Jacobs kruyd*, of *Jacobæa vulgaris*, is verwarmende en verdrogende tot in den tweeden graad; daar neevens een weynig zuiverende, verteerende, en scheydende van aart.

Matth. l. 4. c. 92. In *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, doet weer voortkomen de *opgehoudene* of *verstopte Maandstonden* der *Vrouwen*.

Lobel. l. 1. fol. 270. Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, of het uytgeparfste *Zap* der zelve, gedaan in *hittige Wonden*, *loopende Gaten*, eo *vuyle* of *voortetende Zeeren*, reynigt en geneeft de zelve.

Durantes hist. Plant. fol. 429. Tragus. l. 1. c. 97. De *Bladeren* in *Water* of *Wijn*, met een weynig *Honig* daar bij gedaan, gezoden, dan de *Mond* daar mee gewasschen, en de *Keel* gegorgeld, is goed voor de *Squinantie*, of het *Keelgezwell*: alle *heete zweeren* en *zeeren* in de *Keel*, desgelijks der *Amandelen*; want zij scheydenze en geneezen ze. De *Wonden* en *loopende Gaten* daar mee gewasschen en gezuyverd, ook op alle *uurigheid* gelegd, reynigen en geneezen de zelve.

Prosp. Alp. de Pl. Ægypt. c. 26. Camerar. l. 4. c. 94. De *Bladeren* van *Zee-Sint-Jacobs kruyd*, of *Jacobæa Marina*, in *Wijn* gekookt, en daar van 's morgens nuchteren een *Roemertje* gedronken, openen de *verstoptheid des Ingevands*: ontsluit en zuiveren de *Moeder*: verwarmen ook de zelve. Neemen daarenboven wech de *winden*, de *onvruchtbaarheid*, en de *opstijging*. Zijn meede goed voor 't *Graveel*, de *Steen* der *Nieren*, en der *Blaas*. Verwekken der *Vrouwen Maandstonden*, en geneezen allerley *Wonden*.

K E R S .

En welbekende *Plant*, in 't *Noederlandsch* dus, ook van veele *Kors* geheeten: in 't *Latijn* *NASTURTIVM*: in 't *Hoogduytsch* *KRESZ*: in 't *Fransch* *CRESSON*: in 't *Italiaansch* *NASTURTIO*, en *AGRETTO*.

Hier van zijn mij in haren aart *elf* bijzondere soorten bekend; te weeten:

I. *NASTURTIVM HORTENSE*, of *Thuy*n, *Hof*, anders ook *bijtende Kers*. II. *HORTENSE CRISPUM*, of *gekrulde Thuy*n-*Kers*. III. *MINUS*, of *kleyne Kers*. IV. *MINIMUM*, of *alderkleyfste Kers*. V. *INDICUM*, of *Indiaansche Kers*. VI. *INDICUM ROTUNDFOLIUM*, of *Indiaansche Kers met ronde Bladeren*. VII. *LATIFOLIUM HYEMALE*, of *breedbladerige Winter-Kers*, ook *BARBAREA* genoemd. VIII. *PRATENSE FLORE SIMPLICI*, of *Kers*, *groeyende op Grasvelden*, met een *enkele Bloem*, ook *CARDAMINE* geheeten. IX. *FLORE PLENO*, of *Kers met een dubbele Bloem*. X. *CARDAMINE ALPINA TRIFOLIA*, of *Berg-Cardamine met drie Bladeren*. XI. *NASTURTIVM AQUATICUM*, of *Water-Kers*. Niet alle van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

De *gemeene Thuy*n-*Kers*, *gekrulde Thuy*n-*Kers*, *alderkleyfste Thuy*n-*Kers*, *Indiaansche Kers*, en *Indiaansche Kers met ronde Bladeren*, beminnen een goede, gemeene, zandige, en met oude *Paerdemist* wel voorziene grond: een opene, warme, bequaam-geleegene plaats, en matige vochtigheid. Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven: geeven in den *Herfst* rijp *Zaad*, en vergaan daar mee. Moeten derhalven met een wassende Maan van *Maert* op nieuws gezayd zijo. Want alleen door dit middel konnen ze *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

Het *NASTURTIVM CRISPUM HORTENSE*, of de *gekrulde Thuy*n-*Kers*, verliest met'er tijd lichtelijk hare aangename *gekrulde* *beyd*. Men moet derhalven altijd 't *Zaad* alleenlijk winnen van 't *alder* *schoonste*, en het zelve zayen na 't laatste *quartier* der *Maan*, zoo blijft het eenige jaren in staat.

Het *NASTURTIVM INDICUM*, of *Indiaansche Kers*, in de aarde gepland zijnde, wast zeer weelderig voort. Geeft een grooten overvloed van *Bladeren*, doch weynige *Bloemen*. Word derhalven veel bequaamer geoordeeld, dat men haar in een Pot zette; wijlze daar in, door hare veelvoudige *Wortelen* en weynige aarde in hare drijvende kracht als bedwongen wordende, weynige *Bladeren*, maar veele schoone *Bloemen*, tot aan de *Winter* durende, te voorschijn brengt. Wanneer het *Zaad*, zijnde groot, groen-verwig, en gemeenlijk twee of drie bij malkander gevoegd, rijphed bekamt, word het bleek-geel uyt den groenen, en valt dan af; ook als men met de hand daar aanraakt: derhalven dikmaal daar na gezien moet worden.

Het *NASTURTIVM HYEMALE*, anders *BARBAREA*, of *Winter-Kers*, is hard van natuur. Verdraagt felle *koude*, en alle ongelegentheeden des tijds. Blijft niet meer dan twee *Zomers* in 't leeven. Geeft in het tweede jaar volkomen rijp *Zaad*, en vergaat dan. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, of om 't tweede, t'elkens weer op nieuws gezayd zijn; niet diep. Anders komt het ook, door het neergevallene, dikmaal van zelfs genoeg voort. Kan alleenlijk hier door *vermeenigvuldigd* worden.

Het *NASTURTIVM PRATENSE*, of *CARDAMINE FLORE SIMPLICI ET PLENO*, *Cardamine*, of *Kers*, groeyende op *Grasvelden*, zoo wel met een *enkele als dubbele Bloem*; *TRIFOLIA*, of *Cardamine met drie Bladeren*; *MINUS*, of *kleyne Kers*, en *NASTURTIVM AQUA-*

Namen:

Elf bijzondere soorten.

Driederley Hof, en tweederley Indiaansche Kers.

Gekrulde Hof-Kers:

Indiaansche Kers:

Bloemen:

Zaad.

Winter-Kers.

Zaad; en aanwinning.

Andere soorten van Kers.

AQUATICUM, of *Water-Kers*, beminnen uyt eygener aart een gedurig-vochtige, welgemeste grond: meer een schaduwachtige als een luchtige plaats. Blijven eenige jaren in 't leeven. Verdragen alle ongelegenheeden des tijds; en geeven meest ieder jaar volkomen rijk *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *April* de aarde moet aanbevolen zijn. Hier door worden ze *vermeenigvuldigd*, maar dan ook *aangevonnen* door hare aangegroeyde jongen; welke men op de zelve tijd afneemt en verplant.

Aanwin-
ning.

K R A C H T E N.

Matth. l. 2.
c. 149.

T *Huijns-Kers*, of *Nasturtium hortense*, is warm en droog tot in den derden graad, ook ontbindende, dunmakende, uyttrekkende, en brandende van aart.

Galen. lib.
Simp. 7.
Trag. l. 1.
c. 26.

In Wijn gezoden, of ook 't *Zaad* defgelijks gedaan, en daar van 's morgens nuchteren een Roemertje, met een weynig Zuyker gemengd, gedronken, is goed voor de geene die *Bloed spouwen*; de *roode Loop* hebben; door een hooge val *verstuykte*, *gequetste*, *lamme Leeden* hebben gekreegen: *kortademig* of *engborstig* zijn: want het scheidt het *gerommene Bloed*. Verdrijft ook 't *Colijk*, en de *Winden* in 't *Ligchaam*: doet *gemaklijk wateren*; versterkt het *verstand*, vermits het de *Harsfenen* zuyverd van alle vochtige dampen. Doet de *taye Fluyten* der *Borst* rijk worden, en de zelve lossen. Maakt de geesten licht; drijft de *Wormen* uyt, en geneest de *beeten van Slangen* en andere *giftige Dieren*.

Bruhin.

De *Bladeren* zelfs rauw tot andere *spijzen*, of ook alleen, dikmaal gegeten, *zuyveren 't Bloed*, en helpen de geene, die van het *Scheurbuyk*, of de *Blauw-schuyt* gequeld zijn.

Dod. l. 24.
c. 19.

Het *Zaad* is verwarmende en verdrogende tot in den vierden graad: 't Zelve in de *Mond* geknauwd, brengt een *geraakte*, of *beroerde Tong* weer te regt.

Diofc. l. 2.
c. 185.

Gestoten, of ook het *Zap* uyt de *Bladeren* geparst, met *Edik* en *Honig* vermengt, belet de *uytvaling des Hayrs*; daar op gestreeken zijnde. Verdrijft de *vlekken der Huid*: geneest de *voortkruypende zeerigheid*: neemt wech de *hardigheid der Milt*: is goed teegens de *Heupenpijn*, ook andere verouderde en koude gebreken. Met *Peekel* vermengt, dan op *Klieren* en *Bloedvinnen* vast gemaakt, doet de zelve rijk worden, en doorbreken.

Theod.
Dorsten.
lib. Med.
Simp. fol.
198.

Het *Zaad* alleen dikmaal gegeten, ontsteld de *Maag* en de *Buyk*: verwekt daar teegens *lust tot Bijslapen*: ook de *Maandstonden* der *Vrouwen*: drijft de *dooide Vrucht* en *Nageboorte* af; doch de *zwangere Vrouwen* moeten er zich voor wachten. Maakt een *grootte Milt kleyn*, en dood de *Wormen*.

Het *Nasturtium Indicum*, of *Indiaansche Kers*; word bevonden te zijn van de zelve aart en eygenschap.

Het *Nasturtium Hyemale*, of *Winter-Kers*, is droog en warm in den tweeden graad.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, vermag alles, wat hier boven van de *Hof-Kers* is gezegt. Is noch daar beneevens zeer goed teegens de *Steen* der *Nieren* en *Blaas*: ook tot geneezing van alle *Fistelen*, en *loopende Gaten*.

Lobel. l. 1.
fol. 248.

't *Zap*, uyt de *Bladeren* geparst, en daar mee gorgeld, verdrijft de *Squinantie*, of het *Keelgezwell*; ook andere gebreken der *Keel*.

Het *Nasturtium aquaticum*, of *Water-Kers*, word teegens al de voorgenoemde qualen gelukkiglijk gebruykt, en heeft met de *Thuyne-Kers* eenereley vermogen: gelijk ook doet het *Nasturtium Pratense*, anders *Cardamine*, of *Kers*; groeyende op de *Grasvelden*, volgens 't oordeel van veele.

CCLXXIV HOOFDSTUK.

W I L D E K E R S.

OP het *Neederlandsch* dus genoemd, *Verscheyde* word in het *Latijn* geheeten *IBERIS*, de *namca*; *NASTURTIVM SYLVESTRE*, ook *LEPIDIVM HERBULA*: in het *Hoogduytsch* *WILDER KRESZ*: in 't *Fransch* *CRESSON SAUVAGE*, anders *PASSERAGE SAUVAGE*, of *CHASSERAGE*: in het *Italiaansch* *LEPIDIO*, *PIPERITE*, of *PIPERELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend *vijf veranderlijke foorten*; namentlijk:

I. *IBERIS MAJOR*, of *grootte wilde Kers*; ook genoemd *PIPERITIS*, en *LEPIDIVM*, dat is, *PEEPEKRUUD*. II. *IBERIS MINOR VULGARIS*, of *gemeene kleyne wilde Kers*; ook geheeten *IBERIS CARDAMANTICA*. III. *IBERIS PETREA ANGUSTIFOLIA*, of *smal-gebladerde wilde Kers*, groeyende op *Steen- en Bergachtige plaatzen*. IV. *MINIMA*, of *alderkleynste wilde Kers*. V. *IBERIS AMERICANA LATIFOLIA FLORE LUTEO*, of *Americaansche wilde Kers*, met *breede ingezaagde Bladeren* en *geele Bloemen*, in deeze Landen opschietende tot de hoogte van vier, en wel vijf *Maatvoeten*. Niet alle zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Eevenwel beminnen ze al te zamen een goede, *Grondmeene*, zandige, zoo wel gemeste als ongemeste aarde: een vrije, welgeleegene plaats, en matige vochtigheid. Verdragen *sterke koude*, en alle andere ongelegenheeden der *Winter*.

DE *IBERIS MINOR VULGARIS*, of *gemeene kleyne wilde Kers*; *IBERIS PETREA ANGUSTIFOLIA*, of *smal-gebladerde wilde Kers*, groeyende op *steenachtige plaatzen*, en *MINIMA*, of *alderkleynste wilde Kers*, blijven niet langer als twee jaren in het leeven. *Bloeyen* de *tweede Zomer*; geeven volkomen rijk *Zaad*, en vergaan daar mee. Moeten derhalven telkens, met een wassende Maan van *Maert* of *April*, op nieuws gezayd zijn: doch komen ook wel van zelfs genoeg voort door het neergevallene *Zaad*. Op deeze wijze kunnen ze alleenlijk *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

DE *IBERIS MAJOR*, anders *PIPERITIS*, en *LEPIDIVM*, of *grootte wilde Kers*, anders *Peeperkruyd* genoemd; en *IBERIS AMERICANA*, of *Americaansche wilde Kers*, vergaan niet zoo haast, maar blijven lange jaren in 't leeven. Geeven noyt in deeze Landen eenig volkomen *Zaad*. Konnen echter *aangevonnen* worden door hare *aangewassene jonge Schenten*; welke men, van zelfs *Wortelen* gekreegen hebbende, met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt en verplant. Zie hier bij na het *Hoofdstuk* van *VREEMDE WILDE KERS*, anders ook genoemd *WISSELKRUUD*, en *WILDE MOSTAART*.

K R A C H T E N.

DE *grootte wilde Kers*, of *Iberis major*, is van naturen heet en droog tot in den derden graad. De *Bladeren* gekookt, en bij wijze van een *Saus*; of op eenige andere manier, onder *spijzen* gebruykt, maken een *grage Maag*, en verwekken *eenrenslust*.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren 't vierde deel van een pintje gedronken, is goed voor de *vallende Ziekte*, de *draying* of *zwijmeling des Hoofds*, *Waterzucht*, *Colijk*, *Geelzucht*, *Graveel*, en *koude Pis*. Dood de *Wormen*: bevordert der *Vrouwen Maandstonden*; verzacht de geene die in *barensnood* zijn; drijft de *Nageboorte* af: is zeer krachtig teegens de *beeten van giftige Dieren*, en de pijn der *Lendenen*.

T E 2

Het

Het Zap, geparft uyt de Bladeren, geneest de zweerende Ooren, daar in gedaan zijnde.

Dioscor. l. 2. c. 205.

De Bladeren, of de Wortelen, in water gezoden; een weynig daar van met Honig vermengd, en daar mee gewasschen, doet het Hayr groeyen. Is dienstig teegens de Melaatsheyd, de Krauwagie, en de Bleyen des Mond.

't Zelve Water met Edik vermengd, verdrijft de gezwollenheyd van de Milt.

Met het Zap van de Wortel gegorgeld, geneest de zwellende gebreeken der Keel.

De Wortel gedroogd, en 't Poeder daat van gestroyd in onyle, stinkende wonden, reynigd en droogd ze; ver-teerd ook het overvloedige en onzuivere vleesch in de zelve, en bevoordert de geneezing.

Het Zaad gestoten, met Honig vermengd, en zoo gebruykt, is dienstig voor een verkonde, enge Borst.

CCLXXV H O O F D S T U K.

JUCA uyt AMERICA.

Verfcheyde namen.

Seen beziens-waardig Gewas, werd in 't Neederlandsch dus genoemd: in het Latijn JUCA, of HYUCA CANADANA, GLORIOSA, of AMERICANA, om dat ze, eerst van uyt de Nieuwe Weereld, of West-Indien, in de Gewesten van Europa is overgebragt. Bij de Indianen draagd ze de naam van MANDIBA, MANYBA, MANDIOCA, en MANYOC. De Hoogduytsche zeggen JUCKE.

Vier onderscheydene foorten.

Hier van zijn mij in haren aatt bekend geworden vier onderscheydene foorten; te weeten:

I. JUCA GLORIOSA, of gemeene Americaansche Juca. II. JUCA AMERICANA FILAMENTOSA; in Bladeren de andere wel gelijk, doch aan beyde de zijden zeer aardig met lange draden, even als of 't hayr uyt een Paerdestaart was, zeer vermakelijk verciert: waarom ze dan ook, mijns oordeels, met regt de gemelde naam van Juca filamentosa, of dradige, gedraade Juca, mag voeren. JACOB TREDESCANT, een Engelschman, en Burget binnen Londen, heeft ze zelfs in 't jaar 1648. uyt de Barbados mee gebragt, en'er een van aan mij overgezonden: doch vermits ze aan de Wortel verrot was, heb ik ze ook niet lang kunnen behouden. III. JUCA BRASILIANA STELLATO MUCRONATO FOLIO, of Juca uyt Braziliën met een puntig Blad, Stars-wijze gesteld. IV. JUCA AMERICANA OBTUSIFOLIA, of Americaansche Juca met voor stompe, Stars-wijs gevormde Bladeren; groeyende in Nieuw-Spaanje, en in de meeste Caribische Eylanden, als, Martinico, Domingo, Cuba, Christoffel, en meer andere. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Gemeene Americaansche Juca: en met draden.

Bladeren.

De JUCA GLORIOSA, ET AMERICANA FILAMENTOSA, of gemeene Juca uyt America, en Americaansche Juca met draden, brengen uyt hare bruyn-roode, van binnen witte, dikke knobbel-wortel Bladeren voort, op de wijze van de Aloë. Van aart en verwe zijn ze gelijk die van GLADIOLUS, of het Zwaard-kruyd: twee voeten, of daar ontrent, lang; twee, en ook wel meer vingeren breed: hard, vast; stijf uyt staande; van binnen hol, van buyten uytwaarts rondachtig gedrayd; voorzien met eenige Ruggen, als vrouwen. Eyndigen voor in een kort, rond, vast, regt-uytstaande, en Castanien-bruyn steekend punt.

Wat voor een grond zij beminnen.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, matig met twee-jarige Paerdemist, een weynig een-jarige Hoenderdrek, en niet te veel Veen-aarde, wel door malkander gemengd en bearbeyd, voorziene grond: een warme, genoeg ter Zon gelegeene plaats, en matige vochtigheyd.

Zijn wel tamelijk hard van natuur; maar kunnen echter, buyren staande, de sterke koude en Vorst onzer Landen in de Winter-tijd niet verdragen. Werden derhalven, met een wassende Maan van April in Potten geplamt zijnde, met den aanvang van October binnens huys gebragt; gesteld op een luchtige plaats, daar of gedurig, of alleenlijk bij vriezende weër in gevuurd werd; en, zoo lang ze hier staan, onderhouden met weynig lauw-gemaakt Reegen-water. Ontrent half April zet men ze weer buyten, met een zoete lucht en Reegen, om daar de Zonne-stralen te genieten.

Hoe in de Winter waar te nemen.

In deeze Gewesten krijgen ze noyt enig Zaad. Brengen echter gemeenlijk om het tweede jaar eenige honderden van Bloemen te gelijk op eenmaal voort uyt hare voornaamste Hert-scheut; 't welk mij Anno 1648. en meer andere volgende jaren gebeurd is. Op dien tijd heb ik, voor de eerste maal, uyt eene Plant, in mijnen Thuyng groeyende, gezien driehonderd vierentwintig Bloemen, grijs- en wit-verwig, doch zonder eenige reuk. Zij hangen aan bruyn-roode Steelen; en doen haar van onder op, gelijk de FRITILLARIA, of Kie-vitsbloem. De minste der zelve kan de grootte van een Hoender-ey ophalen, of bekleeden.

Aan eene Plant 364. Bloemen te gelijk.

Afgevallen zijnde, werd hare roode Steel, ontrent derdehalve Maat-voet, wat meer of minder, hoog opwassende, als ze nu geheel verdord is, voor, of in de Winter afgesneeden. Dan maakt de Plant (welke uyt eygener aart lange jaren in 't leeven blijven, en zeet oud werden kan) in de volgende Zomer weer een nieuw Hert; 't welk in 't jaar daar na op nieuws, als te voren, veelvoudige Bloemen voortbrengd.

Wat het voor een geleegentheyd met deze Plant heeft.

In onze Landen werden ze alleenlijk aangewonnen door hare bij de oude uytlopende, en van zelfs Bladeren krijgende jongen; of dikke knobbel-wortelen, noch geen Bladeren geschoten hebbende; welke men met een volle Maan in April of May afbreekt, en in Potten verplant. Met'er tijd schieten ze uyt, en groeyen voort.

Aanwinning.

De JUCA BRASILIANA, ET AMERICANA STELLATA, of Juca uyt Brazil, en uyt America met Stars-wijze gestelde Bladeren, zijn veel teederder van natuur. Konnen de koude deezer Landen, hoe warm ook gezet, en zonder eenige vochtigheyd onderhouden, niet langer dan eene Winter uytstaan.

Juca uyt Brazil. en uyt America.

Zij beminnen uyt eygener aart een zandige en altijd drooge aarde. Konnen niet verplant, noch ook in deeze Gewesten vermeenigvuldigd werden; vermits de Wortel, uyt de aarde opgenomen, terstond verderft: En niet anders als hier door kan men ze aanwinnen. Zelfs in hare geboorte-plaats duurd ze niet langer als drie jaren.

Grond.

De BRASILIANA, of Braziliaansche, wast uyt eygener aart in haar geboorte-land ter hoogte van zes, en ook agt voeten op. De Stam is ruym een duym dik; bruyn-verwig, van binnen grijs-wit; met veele knobbelen begaafd, houtachtig; en boven verdeeld in veele Takjens; waar aan de Bladeren gemeenlijk neerwaarts hangen, gescheyden in drie, vier, vijf, zes, en zeeven deelen, wat dikachtig van aart, een vinger, wat min of meer, lang; in 't midden een duym, of daar ontrent, breed; voor spits toegaande, en van binnen met eenige kleyne dwars-adertjens, voortkomende uyt een regt-doorlopende groote, voorzien.

Braziliaansche Juca. Stam.

Uyt het bovenste komen te voorschijn bleek-geele Bloemen, gedeeld in vijf Bladertjens, van binnen verciert met veele geele draadjens.

Bloemen.

Hare Wortel is wel twee of drie voeten lang; een been dik, en witachtig van verwe.

Wortel.

De AMERICANA, of Juca uyt America, schiet uyt zijne dikke, witachtige, of ook wel roode Wortel, een krom en bros hout, beladen met veele knobbelen, niet meer als vijf, of ten hoogsten zes voeten hoog op. Staat niet regt na boven, maar buygd zich van naturen

Americaanse Juca.

neer-

Bladeren. neerwaarts, en verdeeld zich in zommige grijze *Takjens*, waar aan de *Bladeren*, onordentlijk gesteld, zoo wel op- als neerwaarts gekeerd, gezien werden, aan lange *Steeltjens*: in 't ronde meerdet als de voorgaande, ook in vijf, zes, zeeven en agt dikachtige en stijf staande deelen van malkander gescheyden; iedet een goede vinger lang, een duym breed; aangenaam-groen-verwig; voor alderbreedst, en gelijk als drie-hoekig stomp, echter met een kleyne punt toegaande; en in 't midden slegts met een regt-doorgaande *Rugge*, doch geen *Aderen*, voorzien. Geeft geene *Bloemen*, veel min eenig *Zaad*.

Geen Bloemen of Zaad.

K R A C H T E N.

G. Piso Hist. Bras. lib. 2. c. 2.

AL de Soorten van dit aardig *Gewas*, rauw gegeten, zijn vergiftigend, en doodelijk. Gekookt, of gedroogd, verliezen ze wel hare quaadaardigheid, doch werden echter van geene *Christenen* in de *Geneskonst* gebruykt. De *Inwoners* der *Nieuwe Wereld* daar tegens, de zelve gebraden, of gezoden, en tot *Poeder*; of *Meel*, gebragt hebbende, bakken'er *Koekjens* van, welke haar dienen in plaats van *Brood*: en waar bij ze haar leeven onderhouden. Dit *Brood* noemen de *Brazilianen* *Vipeba*; de *ingeboorne Indianen* van andere *Gewesten* *Cassave*, of *Casavi*; de *Portugeezen* *Farinha*.

G. Mar-gravii Hist. Ker. Nat. Bras. lib. 2. c. 6.

Ook maken ze van het *Meel* dezer *Wortelen* een *Brij*, of *Pap*, en van het uytgeparste *Zap* een *Syrop*, neevens andere dingen; welke ze gebruyken teegens *Vergif*, oude *vuyle Gezwellen*, *Koortzen*, *Rode loop*, *Teering*, en diergelijke qualen: ook, om een *vetmoeyd* *Ligchaam* weer te *versterken*.

Ch. Rochefort Hist. Inf. Amer. cap. 9.

Het *Zap* dezer *Wortelen*, varsch uytgeparst, is van naturen zeer koud. Inwendig ingenomen, dood zeer *schielijk* beyde *Menschen* en *Beeften*. Doch als 't vier-entwintig uren lang gestaan heeft, verliest het al zijne quaadaardigheid, en werd, niet zondet groote *verwondering*, onschadelijk bevonden; dan ook gebruykt, 't zij tot *spijs*, of tot *Genesmiddelen*.

CCLXXVI HOOFDSTUK.

GENGEBER.

Wat Gengber is.

It is niet anders dan de *Wortel* eener *Plant*, groeyende niet meer als anderhalve of twee voeten hoogte boven de aarde; waar van de *Bladeren* donkergroen, ontrent een voet lang, een goede duym breed zijn, en op de wijze van 't *Riet* voortkomen; bij veele genoeg bekend. Werd in 't *Neederlandsch* dus; doch ook van zommige *GENGBAR*, *GEMBER*, en *GYMBER* genoemd: in 't *Latijn* *ZINZIBER*, of *ZINGIBER*: in 't *Hoogduytsch* *INGBER* of *INGWER*: in 't *Fransch* *GINGENBRE*, of *GINGEMBRE*, in 't *Italiaansch* *GENGEVO*.

Namen.

Grond.

Deze *Plant* is in onze *Neederlandsche* *Gewesten* zeer raar; en wil hier ook niet wel aarden, wegens hare teederheid. Bemind een zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige *Paerdemist*, 't *Mol* uyt *verdorvene Boomen*, en een-jarige *Hocnderdrek* genoegzaam doormengd: een zeer warme plaats, beschut voor alle koude *Ooste-* en *Noorde-winden*: weynig, of geen water. Moet, zelfs in 't midden van de *Zomer*, voor veele *Reegenen* gedekt; in de *Herfst* droog gehouden; dan binnens huys op een warme plaats, waar in gedurig werd gevuurd, gesteld zijn. Ook moet dit al vroeg geschieden, in 't midden of in 't eynd van *September*. Gedurende de *Winter* mag men ze gantschlijk geen *vochtigheid* geeven: haar ook niet weer buyten brengen voor teegens *May*.

Hoe waar te nemen.

Is van naturen zulk een vyand van de *koude vochtigheid* dezer Landen, dat men haar *verdorven* vind eer men'er eens op denkt. Ter dier oorzaak valt ze zeer bezwaarlijk een jaar of twee te doen overblijven; ten zij op de gehoorde wijze wel droog gehouden, en zorgvuldig bewaard.

Deze *Gengber-plant* is bij mij in 't Jaar 1652. door over-gezonden *Zaad*, met een wassende *Maan* van *May* in een *Pot*, niet boven een *Stroo-breedte* diep, gelegd, de aarde *aanbevolen*: en *Anno* 1665. door een groene in *Mosch* *in-gewondene* groote *Wortel*, uyt *Portugal* ontfangen, voortgekomen. Dien zelve *Zomer* is ze met zijne teedere, smalle, voor spitsze, regt-opstaande, die van de *Iris* of 't *Lis* niet zeer ongelijk zijnde *bladeren*, opgewassen ter hoogte van meer dan een *Maat-voet*. Op de nu voorgestelde wijze waargenomen zijnde, bleef de geheele *Winter* groen, en toonde aan de *curieuse* *Liefhebbers* op het tweede jaar een witte *Bloem*, niet groot, en sober van gestalte. Deze vergaan en afgevallen zijnde, verliet ook de *Plant* korts daar na hare aangename groenheid, en wicrd eyndelijk door *flauwte* van 't leeven beroofd.

De andere, uyt *Zaad* opgekomen, bleef gantsch teeder, en schoot nauwelijks ter hoogte van een vingerlengte op. Wierd ook, door een weynig te veel genoten water, in 't begin van *Augustus* bleek-verwig, en verging, ter oorzaak van hare teedere aangestokene *Wortel*; onaan gezien zij gedurig met hare *Pot* (gelijk ook aan de *Wortel* wicrd gedaan) van de eene warme *Paerdemist* in de andere gesteld, en gedurig met *Glazen* overdekt was geweest. Waar teegens de gemelde *Wortel*, op zulk een wijs waargenomen, tot een zoo veel meerder hoogte quam op te schieten.

K R A C H T E N.

DE *Wortelen* van *Gengber*, of *Zinziber*, 't zij droog, 't zij geconft, werden gehouden voor hitzig, en verdrogende tot in den derden Graad.

In *Spijzen* gebruykt, zijn ze voor de *Menschen* zeer dienstig, om alle *koude vochtigheeden* te verteeren. *Versterken* een zwakke, verkoude *Maag*; de *Geheugenis*; 't *Gezigt*: openen een *verstopte Liever*: maken *eetenslust*: stillen de *Buykloop*: strijden teegens 't *Vergif*: verwekken lust tot 't *echte werk*: verdrijven de *Winden*: verwarmen de *Moeder*: doen de *Vrouwen* veel *Melk* in hare *Borsten* krijgen; en zijn zeer bequaam tot *vermeerdering* des *Zaads*.

Met *Anijs* in *Wijn* gezoden, en daar van een weynig, met *Zuyker* vermengd, ingenomen, is zeer dienstig teegens den *Hoest*, en een *verkoude Borst*. Maakt ook rijp de *taje Fluymen*, zoo dat men de zelve ligtelijk kan uytwerpen.

Ontertusschen, *Gengber* te veel gebruykt, is schadelijk voor galachtige en hitzige *Lieden*; want ze ontfleekt het ingewand door hare verwarmende kragt.

In roode *Wijn* gekookt, en dan de zelve warm in de mond gehouden, stillt de *Tandpijn*.

CCLXXVII HOOFDSTUK.

JOBS TRANEN.

Op 't *Neederlandsch* dus genoemd: in 't *Latijn* *LACHRYMA JOB*, of ook *LACHRYMA CHRISTI*, om dat haar *Zaad* aardig de gedaante van *Tranen* vertoond; anders *LITHOSPERMUM MAJUS*: in 't *Fransch* *LARMES DE NOSTRE DAME*, of in 't *Neederlandsch* *onzer Lieve Vrouwen Tranen*: in 't *Hoogduytsch* *HOBS ZEHER* in 't *Italiaansch* *LAGRIME DI GIOBBE*.

Aanvinding. Dit *Gewas* blijft uyt eygener aart niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Word derhalven ieder *Voorjaar* met een volle *Maan* van *Maert* of *April* weer op nieuws gezyd.

Grond. Bemind, uyt natuurlijke eygenschap, een goede, gemeene, zandige grond, met tamelijk veel twee-jarige Paerdemist genoegzaam doormengt: een warme, welgeleegene plaats, en niet veel Reegen; ook niet veel gegeevene vochtigheyd.

Zaad. Brengt, doch niet anders als bij goede warme *Zomers*, in deeze koude Landen voor de aankomst der *Winter* rijp *Zaad* voort; en vergaat dan, of door een kleyne *Rijp*, of van zelfs, schoon binnens huys gezet.

K R A C H T E N.

Lobel. l. 1. fol. 56. DE *Deugden* deezer *Plant* zijn tot noch toe weynig bekend. Eevenwel, het *Zaad*, waar van zommige lieden *PATER-NOSTERS* maken, gepulveriseert; in *Rhijnsche Wijn* gezoden, en daar van door den dag gedronken, is zeer goed teegens den *Steen der Blaas*, en 't *Graveel der Nieren*.

CCLXXVIII H O O F D S T U K.

A N Y S K R U Y D
uyt A M E R I C A.

Dus genoemd, en opgeveeck.

En aangenaam, zeer welriekend *Gewas*, door *Zaad*, voor eenige jaren, onder meer andere, zonder naam uyt *Spanje* overgezonden; en in *mijnen Thijn* gelukkig voortgekomen, is van mij dus in het *Nederlandsch*, en in het *Latijn* ANISOIDES AMERICANA genoemd, om dat het in alle deelen van zich geeft een zeer lieflijke reuk, gelijk de *Anijs*, en uyt eygener aart in *America* groeyd.

Grond. Deeze *Plant* bemind van naturen een zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, Veengrond, en een-jarige Hoenderdrek, voorzichtig door malkander gemengd: een warme, wel ter Zon geleegene plaats, voor alle koude *winden* bewaard; en tamelijk veel water.

Gestalte der Bloemen. Vergaat niet haast, maar is uyt eygener aart langleevend. Geeft de tweede *Zomer* (na datze in 't vorige jaar met een wassende *Maan* van *May* in een *Pot* is gezyd geweest) volkomene, doch teedere en kleyne *Bloemen*, hebbende een gedaante van het *LYCHNIS*, of *Fenette*. In het opperste der *Stielen* staan'er veele bij malkander gevoegd. Rieken zeer lieflijk, gelijk *Anijs*. Bestaan uyt vier *Bladertjens*; van welke zommige voor rond, doch de meeste in 't midden met een kleyne *indruck*, *Herts-wijze* verciert zijn, houden ook inwendig eenige kleyne *Nopjens*. De verwe is bevallijk geel. Doch zelden komt'er in deeze *Gewesten* enig rijp *Zaad* van, ten zij met heete en drooge tijden.

Wortel. De *Steel* en al de *Bladeren* verderven van zelfs teegens de *Winter*; doch groeyen ieder *Voorjaar* uyt hare *Wortel*, op nieuws weer voort. Welke *Wortel* teeder, dun, en bruyn-verwig is. De daar uyt opschietende *Stielen* bekomen in onze *Gewesten* de hoogte van anderhalve, twee, en ook wel meerder voeten. Aan de zelve spruyten schoone *Bladeren*; twee vinger-leden, wat meer of minder, lang; eene vinger, of daar ontrent, breed; in 't midden op 't breedste; voor en achter smal, of spits toegaande: donker-groen en wat blinkende van verwe, doch onder bleeker. Gemeenlijk zijn'er twee en twee aan de *Stielen* regt teegens malkander over gesteld; op geen bijzondere *Stieltjens*

rustende, maar aan de voornaamste *Steel* gelijk als vast gehegt zijnde: in het midden voorzien met een groote regt-doorlopende *Ader*, waar uyt veel andere kleyne, echter genoegzaam zichtbare, zich tot aan de randen verspreyende, voortvloeyen. De bovenste *Bladeren* zijn de kleyinste; ook gantsch slegt: doch de andere aan de *randen* bezienswaardig gekarteld, of getand, op zulk een wijze als het *SPIRÆA* van *Theophrastus*; doch wel zoo sterk.

Ongeerne verdraagd deeze *Plant* veele of koude *Herfstreegenen*, *sterke Winden*, *Sneeuw*, en *Vorst*. Word derhalven in het begin van *October*, ook wel later, of een weynig vroeger, na dat de tijd vereyscht, binnens huys gebragt; niet dampig gezet; nauw gewacht voor een doordringende *Vorst*; gedurende de geheele *Winter*, maar een of tweemaal met zeer weynig lauwgemaakt Reegenwater van boven begoten. Blijft wel zonder vuur over; doch beeter, warm gezet zijnde, inzonderheyd wanneer 't hard *vriest*. Word niet voor in 't begin van *April*, of wat later, met een zoete Reegen en aangename *Lucht* weer buyten, en de *Zonnestralen* voorgesteld: doch ook dan voorzichtig bewaard en wel gedekt voor koude *nagten*, *Sneeuwige vochtigheyd*, zuure of schrale *Ooste- en Noorde-winden*.

Door haar *Zaad* wilze zich hier, ter oorzaak van de koudheyd onzer *luchttreek*, zeer bezwaarlijk laten *vermeenigvuldigen*. Kan echter bequameijk *aangewonnen* worden door hare aangegroeyde nieuwe *Wortelen*, welke men, met een wassende *Maan* van *April* of *May*, als de koude voorbij is, zeer voorzichtig met een scharp *Mes* van de *oude* afneemt, en in *Potten* verplant.

Het is verwonderenswaardig, dat niet alleen de *Stielen*, *Bloemen*, en schoone *Bladeren* deezer *Plant*, maar ook de *Wortelen*, uyt de aarde genomen, een aangename *Anijszige geur* van zich geeven; welke niet alleen 't *Hoofd*, maar ook al de inwendige deelen des *Ligchaams* zeer verquikt en verfrischt.

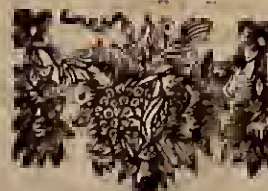
K R A C H T E N.

HET *Aniskruyd* uyt *America*, is in den vierden *Deugden* graad van naturen warm en droog; subtyl, en doordringende van deelen.

Drijft het *Water* en de *doode Vrucht* af. Verwekt de *Maandstonden*: geeft een *goeden Adem*: vermeerdert de *Melk* in der *Vrouwen Borsten*; weerstaat het *vergif*. Veroorzaakt lust tot het *Echte werk*: neemt wech de *Hoofdpijn*: is zeer dienstig voor *onzinnige menschen*. Verdrijft de *dorst der Waterzuchtige*; en de *hittigheyd der Koortzen*. Verwarmd de *Maag*: is goed voor de *Steen der Nieren* en der *Blaas*; verdund ook alle *quade wochten*.

Met een weynig *Honig* ingenomen, doet het dikmaal *braken* ophouden. Is dienstig voor de *Moeder*, en geneest allerley slag van *gezwellen*.

Ik heb door *ervarentheyd* bevonden, dat de *Bladeren*, of een *geheele Tak*, gelegd op een plaats, daar zich *Wandluysen* onthouden; al de zelve doen verhuysen door haar aangename en krachtige reuk; zoo dat de *Bedsteede* binnen weynige dagen van dit *ongediert* gantsch zuiver zal zijn. Verjagen desgelijks de *Mieren*, zoo datze niet zullen komen ontrent de plaats daar deeze *Plant* groeyd, of eenige *Bladeren* neergelegt zijn.

CCLXXIX HOOFDSTUK.

ASPERGIE.

Verfchey-
de namen.

DE ASPERSIE, bij ieder bekend en be-
mind, word in 't *Neederlandsch* niet
alleen dus, maar ook, wegens de
fchoonheyd harer *Vruchten*, van zom-
mige KORAALKRUJD, van andere
SARGEL, maar beeter SPERGEL ge-
noemd. In het *Latijn* ASPARAGUS, of SPARA-
GUS: in 't *Hoogduytsch* SPARGEN: in 't *Fransch* ASPER-
GES, of SPERAGES: in 't *Italiaansch* ASPARAGO, of
ook ASPARACI.

Twee
verander-
lijke foor-
ten;

Hier van zijn mij in haren aart bekend *twee* veran-
derlijke foorten; namentlijk:

I. ASPARAGUS SATIVUS, of *tamme Aspergie*. II.
ASPARAGUS SYLVESTRIS, of *wilde Aspergie*; ook
genoemd SPINA MURIS, of CORRUDA: van welke
drie of vier onderscheydene foorten worden gevon-
den, gelijk te zien is bij de geleerde CAROLUS
CLUSIUS; weynig verschillende, als in de teeder-
heyd en fcharpheyd harer *Bladeren*; dan ook noch
verfcheyden van de *tamme* in de *Bouwing* en *Waar-
neeming*.

Tamme
Aspergie.
Grond.

DE ASPARAGUS SATIVUS, of *tamme Aspergie*,
bemind een zeer vette, luchtige, wel-omgeroerde en
kleyn-gemaakte grond: een opene, vrije, bequaamlijk
ter Zon gelegene plaats, en veel Water. Blijft eeni-
ge jaren lang in 't leeven. Verdraagd allerley ongelee-
gentheeden der *Winter*, en geeft ieder jaar gemeenlijk
volkomene rijpe *Vrucht*, van een aangenaam-roode ver-
we, met zwartachtig-bruyn *Zaad* van binnen gevuld:
waar door, en dan ook door hare aangegroeyde *Wortel-
en*, deeze foort kan *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*
worden op de volgende wijze.

Aanwin-
ning, en
vermee-
nigvuldi-
ging.

Neem een *Bed*, of andere plaats van uwen *Hof*, zoo
groot als gij wilt, en Mest het zelve zeer sterk met
twee-jarige Koeyemist en veel Zand. Maak daar na,
de aarde wel kleyn gewreeven zijnde, *gaatjens* daar in
twee vingeren breedte diep, ieder een voet van malkan-
der af. Werp dan, straks na het eerste quartier der
wassende Maan van *Maert*, in elk *kuylje* twee *Zaden*,
en bedek de zelve terstond met aarde: en in 't laatste
van *October* 't geheele *Bed* met oude, of ook wel met
een koek van varfche Koeyemist. Laat ze dus leggen
tot in 't midden van *Maert*; of, na gelegentheyd van
de tijd, wat langer. Wrijf dan de Mist met uwe Han-
den zoo kleyn als mogelijk is, latende die leggen op
de zelve plaats; zoo word de vettigheyd daar van door
den reegen na beneden tot op de *Wortelen* gedreeven,
waar doorze merklijk aangroeyen.

eerst, door
haar Zaad.

Als dit dus ieder jaar verrigt is, en deeze jonge *Plan-
ten* twee of drie jaren stil gestaan hebben, worden ze
uyt hare eerste aarde opgenomen, en verplant in de
tweede, daar in zij wel agt of tien jaren lang mogen
blijven, zonder eens gerept te worden. Bij de *opnee-
ming* moet men zorgvuldig zijn, dat de voornaamste
punten der *Wortelen* niet worden gestoten of afgebro-
ken; want in zulk een geval zouden de *Wortelen* ver-
gaan, en de *Plant* weer nieuwe moeten maken; waar
door ze in het groeyen zeer zou verachten. In de
verplanting moet men op de volgende manier te werk
gaan.

En op wat
voor een
wijze

Graaf uyt een *Bed*, 't welk nu een jaar stil en zon-
der *Vruchten* gelegen heeft, al de aarde uyt, vier
maatvoeten, of meer diepte. Leg daar in, een halve
voet hoog, goed Zand, zonder eenige zoutigheyd:
daar op een-jarige Koeyemist, ter hoogte van een voet.
Tree de zelve met uwe voeten wat digt in een. Doe
daar op, drie vingeren breed hoog, half Schapen- en
half Duyvenmist, met genoegzaam Zand doorarbeyd.
Alweer op de zelve een-jarige Koeyemist, met varf-

fche Draf of Zand dootmengd. Dan op nieuws, drie
vingeren breedte hoog, half Schapen- en half Duyven-
mist, ook met Zand doormengt: of indien gij zoo
veel Duyvenmist niet bekomen kond, doe daar bij zoo
veel Hoenderdrek, als u noch van nooden zal zijn; ook
genoegzame Draf. Zoo voorts al wederom, tot dat
gij, op drie vierde deelen van een voet na, met de an-
dere grond gelijk zijt. Leg'er dan boven op vijf duy-
men breedte goede, vette, zeer zandige aarde, door-
mengd met varfche Draf, wel kleyn-gemaakt. Zet
hier op uwe *Planten*, anderhalve voet van malkander:
ieder *Plant* op een gemaakte hoogte, in welker mid-
den de *Kop* of 't *Hoofd* der *Plant* kome te staan, zul-
kerwijs, dat de *Wortelen* daarom heenen een weynig
neerwaarts in de rondte leggen. Dit moet geschieden
in de Maand *Maert* teegens de volle Maan. Bedek ze
dan met de zelve gantfeh zandige vette grond, voor-
zien zijnde met een goed deel Draf (zuyver en slegt ge-
maakt) drie duym breed hoog, en laatze dus staan,
tot dat hare *Wortelen*, te zeer *vermeenigvuldigd*,
noodwendig een weer opneeming vereyfschen; 't welk
zelden gefchied, voor dat *tien jaren* voorbij zijn gelopen.

Zommigē gebruyken een geheel andere *manier* on-
trent de bereyding harer *Aspergie-bedden*; te weeten
deeze:

Zij graven de zelve niet meer als twee voeten diep
uyt. Vullen de uytgegravene plaats dan met goede
een-jarige Koeyemist, anderhalve voet hoogte. Be-
dekken die met goede, vette, en zandige aarde, twee
maatduymen hoog, en zetten de *Aspergie-wortelen* daar
op; de zelve weer overleggende met zandige aarde, en
deeze aarde weer met een-jarige Koeyemist. Deeze wij-
ze word van veele gepreezen; ja voor beeter dan de an-
dere gehouden.

Ondertusschen, indien men ieder jaar in de *Maert*
de *Wortelen* deezer *Aspergien* met een Vork een wey-
nig oplicht, en de zelve van onder niet alleen met twee-
jarige Koeyemist, doormengt met een tamelijke veel-
heyd van Draf, voorziet; maar dan ook alle dove of
verdorvene koppen daar uytzoekt, en wechneemt, zoo
zullen ze in *dikje* zeer aanwassen, en geweldig aangroey-
en, inzonderheyd, wanneerze een zandige grond ge-
nieten, welkeze van naturen geerne hebben; en daar in
verwonderlijk *dik* worden; 't welk in een andere aarde
onmogelijk is.

Dus verzet zijnde, mogen ze voor de eerste maal
niet *afgesneeden* worden, voor datze ten minsten drie
jaren hebben stil gestaan; want hier door zullen ze
meerder sterkte bekomen, en dies te beeter zijn. Ook
moet men ze dan niet langer als tot den *twintigsten*
Juny *afsnijden*: waar bij noch aan te merken staat, dat
men jaarlijks moet wechneemen zoo wel alle *dunne*
als *dikke Scheuten*. Want indien men de *dikke* wou
afsnijden, en de *dunne* laten staan, zoo zouden dee-
ze de meester speelen, en de *Planten* zoo zeer doen
verzwakken, dat men naderhand aan de zelve geen
goede meer zou vinden, vermits ze al 't voedzel na zich
trekken.

Men moet ook goede zorg dragen, dat in 't *Voor-
jaar* niet alle *spruyten* worden *afgesneeden*. Nood-
wendig moet men eenige der beste laten staan, om daar
van (indien men 't begeerd) *Zaad* te kunnen winnen.
Anders zouden de *Wortelen* te zeer in hare kracht wor-
den gekrenkt.

Het *Zaad* volkomen rijp, en in droog Weer ge-
wonnen zijnde (gelijk men allerley *Zaden* moet doen)
laat men evenwel hare *Steele* staan groeyen, tot op den
twintigsten van *September*. Dan snijd men ze eerst af;
veel bequamer en beeter in de afgaande als de waf-
fende Maan. Indien het eerder komt te geschieden,
zoo geeven ze lichtelijk noch voor de *Winter* nieuwe
Scheuten, waar door ze, in hare kracht verzwakkende,
in 't volgende *Voorjaar* veel *kleynere* en *dunner* *Aspergien*
te voorfchijn brengen.

Het

en eenige Het gebeurd ook wel, dat tusschen de *oude Planten*, door het van zelfs neergevallene *Zaad*, dikmaal *jongen* opstaan: welke men terstond zorgvuldig moet wechneemen, op datze de andere niet van haar voedzel beroofden. Ook moet men ieder jaar 't neergevallene *Zaad* vlijtig van de *Bedden* opleezen, op dat'er geen *jongen* uyt mogten voortgroeyen.

andere Daarenboven word men zomtijds gewaar, dat eenige *Aspergies* met hare *Wortelen* een weynig om hong rijzen; 't welk nochtans zelden in eenige *Zand-grond*, maar wel in de andere word vernomen. Hier vnor, gelijk ook voor de koude der *Winter*, is zeer dienstig, dat men in 't laatste van *October*, of 't begin van *November*, in ieder jaar, even voor de *Vorst*, haar bedekke met een vingerbreed hoogte loutere *Duyvenmist*, en daar op legge, twee vingerbreed hoog, varfche, of een-jarige *Kocyemist*: welke men daar na in *Maert* met de handen kleyn wrijfd, en daar op laat blijven. Dus zal men jaarlijks, boven alle andere, *grootte en delicate Aspergies* bekomen.

Wilde De WILDE ASPERGIE, in het *Latijn* CORRUDA, of ook (gelijk hier boven gezegt is) ASPARAGUS SYLVESTRIS genoemd, word in deeze *Gewesten*, weegens hare teederheyd, niet ter spijsze gebruykt.

Grood. Zij bemind uyt eygner aart een zandige aarde, met een weynig *Veengrond* en twee-jarige *Paerdemist* doormengd: een warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheyd.

Hoe men ze moet waarneemen. Kan noch koude *Herfstreegenen*, noch eenige *Vorst* verdragen. Word derhalven, met een wassende *Maan* van *April*, in een *Pot* zoo wel gezayd als geplant: in *October* binnens huys gebragt: de geheele *Winter* door droog gehouden; en in 't begin van *April*, met een reegenachtig *Weêr*, wederom in de *Lucht* gesteld.

Vierderley soorten hier van opgeveekt. Ik heb hier van vier onderscheydene soorten, uyt *Portugalsch* *Zaad* voor deezen *aangewonnen*, over de *zeeven jaren* lang opgequeekt: maar noyt eenige *Bloemen*, veel min *Zaad*, daar aan gezien, vermits ze de koude deezer *Landen* niet konnen lijden. *Waarom* ze ook met'er tijd verminderden, en eyndelijk gantsch vergingen.

K R A C H T E N.

Galen. l. 6. Med. Simp. Dorsten. lib. Herb. fol. 174. Lusitan. l. 2. enarr. 118. DE jonge *Scheutjens* der *Aspergien*, of *Asparagus*, gezoden, en als een *Salade* met *Oly*, *Edik*, *Peeper* en *Zout* gegeten, geeven een matig voedzel aan het *Ligchaam*: zijn tamelijk vochtig van aart, en in den eersten graad verwarmende, ook afvagende.

Voor ieder zijn ze zeer gezond: doen een klaar en helder *Gezicht* bekomen; neemen wech de *Heupenpijn*, en de *Borstsmerten*: geeven een goede *verwe*: verwekken een zachte *Stoelgang*: zijn goed voor de *Blaas*, en teegens de *Druppel-pis*. Vermeerderen het *Zaad*; maken *lust* tot de *Bijslaap*; en doen het *Water* in de *Blaas* slinken.

De *Wortelen* deezer *Plant* zijn gematigt tusschen warm en koud; doch wat drogende, en een weynig afvagende van aart.

Lonic. l. 2. c. 148. Egin. l. 7. c. 3. Diosc. l. 2. c. 152. De zelve in *Wijn* gekookt, en daar van ieder morgen nuchteren, eenige dagen achter malkander, een *Roemertje* gedronken, geneest de *roode Loop*: brengt de *verstuykie Leeden* weer te regt: verdrijft de pijn van de *Moeder*. Is goed voor de *Geelzucht*, en het *Graveel*; opend de verstopping in de *Blaas*, van de *Leever* en *Nieren*: verlicht de gebreeken der *Borst*; en verdrijft de *Tandpijn*, de *Mond* daar meê gewasschen.

De gedroogde *Wortel* in de *Tanden* gestoken, doet ze *uysvallen*: doch de varfche aan de zwellende *Tanden* gelegd, neemt de *smerten* daar van wech. 't *Zaad* heeft de zelve kracht.

De wilde *Aspergie*, of *Corruda*, in *Wijn* gekookt, is goed teegens al de genoemde gebreeken. Geneest daarenboven de *beeten* en *steeken* der *vergiftige Dieren*. Verdrijft ook de pijn der *Nieren*.

Het *Water*, waar in men deeze wilde *Aspergies* heeft gezoden, de *Honden* te drinken gegeven, doet de zelve *sterven*, gelijk zommige geloven.

CCLXXX HOOFDSTUK.

E R I N U S

van DIOSCORIDES.

It raar en weynig bekend *Gewas* is, *Namen*: mijns weetens, met geen anderen, als deezen naam, bekend; behalven dat het ook van veele word gehouden voor het ECHINUS GALANI, van MATTHIAS DE LOBEL genoemd CLINOPIDIUM MINUS, of WILDE

BASILICOM.

Het bemind een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige *Koeyemist* vermengd: een warme, vrije, wel ter *Zon* geleegene plaats; en veel *Water*. Vergaat van naturen niet haast, maar blijft lang in 't leeven. Geeft ieder *Voorjaar* uyt een lange, een kleyne vinger dikke, ronde, geelachtige, uytwendig met eenige witte *plekken*, en veele *Knobbeltjens* aan alle kanten voorziene, doch van binnen gantsch witte *Wortel*, tamelijk veel *Bladeren*, rustende op lange, dunne *Steeltjens*. Zijn niet groot; rondachtig, met stompe kerven aan de kanten gezaagd; van gedaante als die van het HEDERA TERRESTRIS, of *Hondjensdrif*, immers de zelve niet ongelijk: *Grasgroen* van verwe; gemeenelijk neerwaarts hangende, inwendig gevuld met een wit *Zap*, en begaafd met een regt-doorgaande *Ader*, waar uyt verfcheydene kleyne *dwars-Adertjens* voortfchieten.

Tusschen deeze *Bladeren* worden gezien vijf of zes ronde, teedere, ook met een *Melkachtig Zap* van binnen voorziene, ruym een hand hoog opfchietende *Takjens*, aan beyde zijden met *Bladertjens* verciert; welke haar boven verdeelen in veele *zijde-takjens*: uyt welcher opperste punt de *Bloemen* te voorschijn komen. Deeze zijn uyt den witten bleek-blauw. Bestaan uyt vijf voor spits toegaande *Bladertjens*, zich vergelijkende met die van de gemeene *witte Fasmijn*, en zijn van binnen verrijkt met een geel *Afhangzeltje*. Alsze eenige dagen lang open hebben gestaan, vallen ze af, nalatende (doch niet als met zeer warme *Zomers*) volkomen rijp *Zaad*, van verwe zwart, van fmaak amper.

Verdraagt, buyten staande, zeer ongeerne de *Winterkoude*. Word derhalven met een wassende *Maan* van *April* in een *Pot* zoo wel gezayd als geplant, een weynig gewagt voor veel *koude Herfstreegenen*: ontrent half *October*, wat eerder of later, na dat het *Weêr* zich aansteld, binnens huys gebragt, en op een luchtige plaats gesteld; daarze door de *Vensteren* de *Zonnestralen* mag genieten, zoo lang de aandringende *Vorst* zulks niet komt te verhinderen. Gedurende de geheele *Winter* moet ze niet als met lauwigemaakt *Reegenwater* van boven onderhouden worden: daar na bij tijds weer de *Lucht* ontfangen; en in 't laatste van *Maert*, met een zachte *Reegen* weer buyten gezet; evenwel dan noch voor *vriezende nagten* en *schrake winden* wel bewaard zijn.

Kan in deeze onze *Gewesten* *aangewonnen* worden, niet door *Zaad*, maar door hare bij de zijden des *Wortels* uytlopende *jonge Scheuten*: welke men ten halven op de wijze der *Angelieren* insnijdt; daar na, *Wortelen* bekomen hebbende, met een wassende *Maan* van *April*

DIPSACUS
SPINOSUS
AMERICANUS .

April in Potten verplant. Alleenlijk hier door kan men ze *vermeenigvuldigen*.

K R A C H T E N.

Diöf. l. 4. c. 29. **H**et *Zap*, geparft uyt de *Bladeren* deezer *Plant*, vermengt met een weynig *Zwavel* en *Salpeter*; dan met *Boomwol* in de *Ooren* gestoken, neemt'er de *smerten* van wech.

Het *Zaad* gestoten, en met wat *Honig* vermengt; dan daar meê de *Oogen* bestreeken, verdriift het *loopen* der zelve.

CCLXXXI HOOFDSTUK.

STEEKENDE KAARDEN

uyt AMERICA.

Namen. En ongemeen en zeer schoon *Gewas*, word in het *Latijn* genoemd *DIPSACUS SPINOSUS AMERICANUS*: in het *Hoogduytsch* *AMERICANISCHE KARTENDISTEL*; en in het *Franfch* *CHARDON ESPINEUX DES INDES*.

Grond. Deze *Plant* bemind een goede, zandige aarde, met een weynig twee-jarige *Paerde-en Koeyemist*, van beyde eeven veel, wel door malkander gemengt: een warme, bequaam ter *Zon* staande plaats, en tamenlijk veel vochtigheyd in de *Zomertijd*. Vergaat niet haast, maar blijft eenige jaren in 't leven.

Wortel. Word met een wassende *Maan* van *April* of *May* in een *Pot* gezayd. Brengt de tweede *Zomer* uyt hare dikke, in vele *Takken* verdeelde, langwerpige, bleekke *Wortel* schoone *Bladeren* voort, op de wijze van het *CIRSTUM*, zijnde een voet, of ook meer lang; drie vingeren, wat meer of min, breed; digt bij malkander te zamen-gevoegd; inwendig als hol gesteld; aangenaam groen van verwe; met veele doorlopende zichtbare *Aderen*, uyt een groote in 't midden, of *doornige Rugge*, voortkomende, voor in een spits, steekend punt eyndigende; aan de randen met scharpe tanden bevallijk *gezaagd*, en over al met kleyne *doornen* voorzien.

Gedaante der Bloemen. Geeft ook uyt hare doornige, langwerpig-ronde *knoppen* in *Julius* en *Augustus* bleek-witte *Bloemen* die van de *SCABIOSE* niet zeer ongelijk, rustende op lange, ronde, purpurachtige, en van binnen holle *Steele*n (gelijk het *DIPSACUS*, of de *Volders Kaarden*): waar aan zich ook vertonen eenige kleyne *Bladeren*, de zelve, twee en twee teegen den anderen over, onder als omvattende; ook verre van of boven malkander gesteld. Zelden echter komt'er eenig *Zaad* van, ten zij met zeer goede en zonderling-drooge tijden.

Hoedanig in de Winter waartecneemen. Is reedelijk hard van aart: verdraagd echter ongerne veel *koude Herfstreegenen*, sterke *Winden*, *Sneeuw*, of *Vorst*. Word derhalven, in een *Pot* gesteld zijnde, in 't midden van *October*, wat eerder of later, na geleegentheyd van de bequaamheyd of onbequaamheyd des tijds, boven wel droog geworden, binnens huys gebragt, op een plaats, daarze ontrent het *Venster* gedurig de *Lucht* kan genieten, doch zonder eenige *rochten* of *zuyging*. Want hier door zou dit schoon *Gewas* verminderen, en binnen weynig tijds al quijnende sterven; gelijk ook veel meer andere *Planten* gebeurd, welke door zulke *rochten* veel eer en schielijker worden wechgenomen en van 't leven beroofd, als door eenige doordringende *Vorst*. Gedurende de *Winter* wilze alleenlijk met een weynig lauwgemaakt *Reegenwater* van onder begoten; in vriezend *Weêr*

verre van den *Oven* gesteld zijn, en bij tijds weer de *Lucht* genieten. In 't begin van *April*, of wat later, brengt menze, met een zoet *Reegentje*, weer buyten in de *Zonnestralen*.

Kan zoo wel door haar *Zaad*, wanneer het maar *Aanwla-rijp* gewotden is, met een wassende *Maan* van *April* of *May* gezayd, *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden, als door hare aangegroeyde *jongen*; welke men met de zelve *Aprilsche* *Maan* van de *oude* afneemt, en verplant.

Dit *aardig* en *aangenaam* *Gewas*, heeft, boven hare *schoone aanschouwing*, waar doorze de *Oogen* van al hare bekijkers verlustigd, noch deeze *zonderlinge eygenschap*, datze meest al de *Bladeren*, van onder op, zoo digt in malkander sluyt, en voegr, dar'er de *Reegen*, van boven invallende, niet weer uyt kan loopen, maar lang daar in blijft staan. Waar doorze dan haar zelve, *dorstig* zijnde, *verquikt* en *verfrischt*. Want als door droogte de *Bladeren* al langzaam in hare kracht verminderen, en een weynig opening maken, zoo zakt het *Water*, 't welk zich daar in onthouden heeft, neerwaarts, en bevochtigd de *Wortel* zulker wijze, dat de geheele *Plant* weer in hare voorige kracht word hersteld.

Wonderlijke eygenschap van de Bladeren deezer Plant.

K R A C H T E N.

Steeekende Kaarden uyt America, of *Dipsacus spinosus Americanus*, is warm en droog tot in 't begin van den vierden graad; ook bitter, scharp, en geurig van smaak.

De *Wortel* in *Wijn* gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een weynig gedronken; of de zelve gedroogd en gepulverizeert, dan drie *Drachmen* daar van met *Wijn* warm ingenomen, verdriift uyt het *Ligchaam* allerley *quade* en *koude vochten*: verwarmt en versterkt een zwakke, verkoude *Maag*. Verjaagd krachtig de *Winden*: is goed teegens het *Colijk*: verwekt *lust tot Bijslapen*, en de *Maandstonden*: driift het *water der Blaas* af, en weerstaat de beetten der *giftige Dieren*.

N. A. Racch. l. 5. ver. Med. Novæ Hisp. c. 11.

CCLXXXII HOOFDSTUK.

ROOMSCH NETELKRUYD.

P het *Neederlandsch* dus genoemd, *Namen:* om dat het in en ontrent de *Stad Roomen*, doch ook in meer andere warme *Landen*, overvloedig groeyd, word in 't *Latijn* geheeten *URTICA ROMANA*: in 't *Franfch* *ORTIE ITALIENNE*: in 't *Hoogduytsch* *WELSCHE NESSEL*; in 't *Italiaansch* *ORTICA*.

Hier van zijn mij in haren aart *twee* veranderlijke foorten bekend; namentlijk: *Twee veranderlijke foorten.*

I. *URTICA ROMANA FOLIIS INTEGRIS*, of *Roomfch Netelkruyd met geheele Bladeren*. II. *URTICA ROMANA FOLIIS INCISIS*, of *Roomfch Netelkruyd met gekartelde, of ingesneedene Bladeren*. Beyde zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, zachte, of ook een vette, welgebouwde grond. Hebben liever een opene als een schaduwachtige plaats. Groeyen met veel *Water*, en ook met matige vochtigheyd. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 'r leven. Krijgen in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar meê door een kley-*Zaad* *ne Vorst*.

Dit *Zaad* word ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert*, op nieuws, niet diep, de aarde weer aanbevolen. Doch slaat ook, door het neergevallene, *Aanwla-ning.*

van zelfs wel op. Hier door kunnen ze genoeg aange-
wonnen en vermeenigvuldigd worden.

K R A C H T E N.

DE Bladeren van Roomsch Netelkruid, of *Urtica Romana*; zijn verwarmende in den eersten graad; ook afvagende van aart.

In Warmoes, of andere spijzen gebruykt, ook in Wijn gekookt, en daar van gedronken, maken ze een open Ligchaam: drijven het Graveel af; doen gemakkelijk water lossen; bevorderen der Vrouwen Maandstonden; en verwekken lust tot het Echte werk. In de Vleesch-Keetel gedaan, doen ze het vleesch haast gaar worden.

De zelve Bladeren gestoten, met Zout vermengt, en op de beet en der dollen Honden, ook op allerley vuyle zweeringen gelegd, geneezen de zelve. Gemengd met Oly en Wasch, dan Plaasters-wijze gedaan op een verharde Milt, brengen de zelve weer te regr.

Het Zaad is verwarmende en verdrogende tot in den tweeden graad.

Een Drachma van 't zelve gestoten; met Wijn en Zuyker ingenomen, is goed voor den Hoest, 't zwellen van de Longe, en 't Pleuris. Reynigd de Borst van alle taye Fluymen en quade vochten: dood de Wormen: strijd teegens het vergif; verwarmd en zuiverd de Moeder.

Een halve Drachma van 't zelve Zaad 's avonds na den eten met Meede gedronken, doet overgeeven. Een Drachma met Rhijnsche Wijn gebruykt, breekt de Steen der Nieren, en der Blaas.

CCLXXXIII HOOFDSTUK.
VERKEERD
NETELKRUYD.

LIN het Neederlandsch niet alleen dus, maar ook van veele DOOVE NETELEN genoemd. In het Latijn LAMIUM, URTICA INERS, of MORTUA: in het Hoogduysch TAUBENESSEL: in het Fransch ORTIE MORTE: in 't Italiaansch GALIOPSI, of ORTICA FETIDA.

Hier van zijn mij in haren aart agt onderscheydene soorten bekend; namentlijk:

- I. LAMIUM MACULOSUM FLORE LUTEO, of bonte Doove Netelen met een geele schoone Bloem.
- II. FOLIO CAULEM AMBIENTE, of met Bladeren, rondom de Steel zittende.
- III. SYLVESTRE FLORE ALBO, of wilde met een witte Bloem.
- IV. SYLVESTRE FLORE PURPUREO, of wilde met een purpure Bloem.
- V. FÆTIDUM FLORE RUBRO, of stinkende met een roode Bloem.
- VI. PANNONICUM, of doove Netelen uyt Pannonien; welke ook GALEOPSIS TRAGI, of Galeopsis van HIERONYNUS TRAGUS, en HANEKOP word geheeten.
- VII. SCUTATUM, of SCUTELLARIA, doove Netelen, met Zaad als een Schild, of als een Helmet.
- VIII. LAMIUM BULBOSUM AMERICANUM, of Americaansch doof Netelkruid met een Bolwortel. Niet alle zijn ze van de zelve Bonving en Waarneeming.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, zandige, gemeene en welgemeste grond: meer een opene luchtige, als een donkere plaats, en veel Water. Konnen, buyten staande, harde Vorst zonder groote schade verdragen. Geeven ook meest den tijd volkomen rijp Zaad; 't welk met een wassende Maan van Maert of April, niet diep gelegd, de aarde word aanbevolen.

Niet alleen hier door kan menze bequamenlijk vermeenigvuldigen, maar ook door hare aangewassene jongen; welke men met de genoemde Aprilsche Maan van de oude afneemt, en verplant.

Het LAMIUM FOLIO CAULEM AMBIENTE, of Doove doove Netelen, met Bladeren aan de Steel zittende; SYLVESTRE FLORE ALBO, of wilde doove Netelen met een witte Bloem; en SYLVESTRE FLORE PURPUREO, of wilde met een purpure Bloem, duuren niet langer dan eene Zomer; alhoewel die met de witte Bloemen ook wel meest den tijd 's Winters overblijft. Worden derhalven ieder Voorjaar in April met een wassende Maan gezayd. Komen ook, door 't uytgevallene Zaad, van zelfs wel voort; en kunnen hier door genoegzaam vermeenigvuldigd worden.

Het LAMIUM MACULOSUM FLORE LUTEO, of bonte doove Netelen, met een geele Bloem: FÆTIDUM FLORE RUBRO, of stinkende, met een roode Bloem; SCUTATUM, of met een Schild-zaad; en PANNONICUM, of uyt Pannonien, vergaan niet zoo haast, maar blijven veele jaren in 't leeven. Staan alle ongeleegentheden der Winter geduldig uyt; en geeven, doch alleen bij goede Zomers, rijp Zaad; 't welk men op de voorheenen genoemde rijd in de aarde moet leggen. Hier door wordenze genoeg vermeenigvuldigd; en dan ook door hare aangegroeyde jonge Scheutjens. Ondertusschen heb ik door ervarentheyd bevonden, dat het Zaad van LAMIUM SCUTATUM, of doof Netelkruid met een Schild-zaad, niet zoo haast als dat van de andere te voorschijn komt; maar zomtijds een half, ja wel een geheel jaar lang in de aarde blijft leggen, eer men 't ziet opkomen.

Het LAMIUM BULBOSUM AMERICANUM, of Americaansch doof Netelkruid, met een Bolwortel, is een bezienswaardig, schoon Gewas, doch het teederste van alle. Bemind een goede, zandige aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist en 't Mol uyt vergane Boomen, of in des zelve plaats van verrotte Boombladeren, doormengt: een warme, welgelegene plaats, en matige vochtigheid.

Geeft in deeze onze koude Gewesten noch Bloem Wortel, noch Zaad, ten zij met zeer warme Zomers, en drooge tijden. Uyt hare ronde Wortel, die van de ARISTOLOCHIA VERA, of opregte ronde Aristolochie, in gedaante genoegzaam gelijk, schieten op vijf, zes, en noch meerder Steelen; een, ook anderhalve voet lang. Aan welke gemeenlijk zich vertonen vijf, en zeeven schoone Bladeren, gehegt aan korte Steeltjens, twee en twee regt teegens over malkander gesteld; altijd voor in een alleen eyndigende. Zijn ovaals-wijze rond; bevallijk-groen; niet groot, voorzien met drie groote Aderen in 't midden, op de wijze van PLANTAGO, of Weegbree; waar uyt veele kleyne ter zijden voortschietten: ook aan hare kanten verciert met nette en spirze Tandjens; cyndigende voor in een spits punt. Tusschen de zelve worden gedurig aan hare Steelen nieuwe uytloopzelen gezien.

Veel koude Herfstreegenen, Stormvinden, Sneeuw of sterke Vorst kan deeze Plant gantschlijk niet verdragen. Word derhalven (met een wassende Maan van April in een Pot gezayd, en alsze twee jaren daar in gestaan heeft, in de zelve op de eyge tijd weer verplant zijnde) in 't begin van October, of een weynig later, na tijds gelegentheyd, binnens huys gebragt op een luchtige plaats, waar in niet als bij vriezende Weer word gevuurd: gedurende de Winter van boven begoten met een weynig lauwegemaakt Reegenwater; en niet voor in 't begin of op de helft van April, met een zoete Lucht en Reegen, weer buyten de Zonnestralen voorgesteld.

Deeze foort kan niet (gelijk wel de andere) door hare Wortel, maar alleenlijk door Zaad aangevonden en vermeenigvuldigd worden.

K R A C H T E N .

Aart. **V**erkeerd Netelkruyd, of *Lanium*, is warm en droog in den eersten graad.

Diösc. l. 4. De Bladeren, het Zap, de Netelen, of het
c. 95. Zaad, met Zout en Edik vermengt, en dan Paps- of
Plm. l. 27. Plaafters-wijze gelegd op vuyle, verrotte zeeren, de
c. 9. Kanker, ineetende- en ook Bloed-zweeren, alle ge-
Tragus l. 1. quetste, gewondde, gebrandde Leeden, Klieren, Krop-
c. 1. zweeren, het Flerefsjn; allerley andere gezwellen en
hardigheeden, doen de zelve fcheyden, verteeren, en
geneezen. Vermogen voorts al het geene, 't welk hier
boven van het Roomsche Netelkruyd, of *Urtica Roma-
na*, gezegt is.

Camerar. De wilde doove Netelen met een purple Bloem, of
l. 4. c. 90. *Lanium sylvestre flore purpureo*, in roode Wijn ge-
zoden, en daar van gedronken, stillen de roode Loop.

CCLXXXIV H O O F D S T U K .

K N A W E L .

Namen. **D**us genoemd in 't Neederlandsch, word
in 't Latijn geheeten *Polygonum AN-
GUSTIFOLIUM*, of *Duyzendknop met
smalle Bladeren*.

Grond. Is uyt eygener aart een kleyn en
bij der aarden kruypend Gewas. Be-
mind, door een zonderlinge eygenschap, een opene
vrije Lucht, een magere en gantsch zandige grond.
Kan matige vochtigheyd verdragen. Blijft niet meer
dan eene Zomer in 't leeven. Want bij alle gelegent-
heden des tijds geeftze voor de Winter volkomen
rijp Zaad, en vergaat dan. Moet derhalven in ieder
Aanwin- Voorjaar, met een wassende Maan van April of Maert,
ning. niet diep weer gezayd, en de aarde aanbevolen zijn.
Doch slaan ook van zelfs genoeg op door het neerge-
vallene Zaad. Zie hier bij na het Hoofdstuk van DUY-
SENDKOORN, en dat van DUYSENDKNOP.

K R A C H T E N .

Aart, en deugden. **K**nawel, of *Polygonum angustifolium*, is koud en droog in den eersten graad.

In Wijn gekookt, en 's morgens, eenige da-
gen na malkander, een Roemertje daar van gedronken,
helpt de geene, welke haar Water niet wel kunnen ma-
ken. Is ook goed voor de zulke, die van 't Graveel,
of de Nierensteen gequeld worden.

CCLXXXV H O O F D S T U K .

M U U R B L O E M .

Verfchey- **E**n welriekende, en zeer bevallige
de namen. Plant; ter dier oorzaak ook wel in
het Neederlandsch genoemd STEEN-
VIOLIER, wijl ze zeer veel groeyd
op de Muuren en vervallene Steen-
hoopen, en daar van zelfs voort-
komt, word in het Latijn geheeten *FLOS KEIRI*,
LEUCIJUM LUTEUM, en *VIOLA LUTEA*: in het
Hoogduytsch *GELBE VIOLATEN*, of *VIOLEN*: in 't
Fransch *GIROFFLEES JAUNES*, of *VIOLETTES JAU-
NES*: in het Italiaansch *VIOLA GIALLA*, of anders
VIOLE GIALLE.

Hier van zijn mij in haren aart drie onderscheydene
soorten bekend geworden, te weten:

I. *FLOS KEIRI FLORE LUTEO PLENO*, of geele dub-
bele Steen-violier. II. *FLORE LUTEO PLENO PUR-
PUREO MIXTO*, of goude-lakenfche Muurbloem. III. *FLO-*

RE LUTEO SIMPLICI, of met een enkele geele Bloem.
Deeze alle verschillen weynig in hare Bouwingen Waar-
neeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede zandige Grond.
grond, met niet veel twee-jarige Paerdemist, nee-
vens wat kleyn-geklopte roode Steen en Kalk, ge-
nomen uyt oude Muuren, genoegzaam doormengt:
matige vochtigheyd, en een opene, wel ter Zon ge-
leegene plaats.

Die met dubbele Bloemen, noch jong zijnde, kon- Met dub-
nen, buyten staande, zelden langer als twee Winters bele Bloe-
de koude verdragen: moeten derhalven, met een was- men.
fende Maan van April in Potten geplant, binnens huys
bewaard, en gedurende de geheele Winter, op een niet
al te warme maar luchtige plaats staande, met weynig
Water onderhouden worden. Deeze soort geeft noyt
eenig Zaad: maar alleenlijk die, welke Bloemen enkel Met enkele
zijn; doch niet voor 't tweede, ook 't derde jaar, na le.
dat ze zijn gezayd, of van zelfs voortgekomen. Daar
na voorts ieder jaar, zoo lang ze in 't leeven blijven.
Deeze zijn hard van aart; zoo dat ze veel Water, stren-
ge koude, en meer andere ongeleegentheeden der Win-
ter kunnen uytstaan.

Wil iemand uyt het Zaad van enkele Bloemen dub- Hoe men
bele winnen, die zaye het zelve in de Maand April dubbele
met een volle Maan. Neeme de daar van voortko- kan beko-
mende jongen al hare Zijde-scheuten, en late haar men
alleenlijk de middelste Hertlooten; uyt welke men ver-
wagt dat de Bloem zal voortspruyten. Indien de zelve
ook Zijde-takjens maken, zoo moet men die desgelijks
bij tijds wechncemen, enkelijk de regt opgaande met
hare Bloemen behoudende.

Van deeze moet men Zaad met een volle Maan win- uyt Zaad
nen; en 't zelve met een Aprilsche volle Maan weer aan van enkele
de aarde bevelen; zoo zal men cyndelijk daar uyt goe- le.
de dubbele Bloemen bekomen; 't welk anders noyt zou
geschieden.

Alhoewel die met dubbele Bloemen noyt Zaad geven, Aanwin-
gelijk alreeds gezegt is, zoo konnen ze echter op twee ning
derley wijzen aangewonnen en vermeenigvuldigd wor-
den.

Eerst, door hare Zijde-takken; hoe nader aan de zonder
Wortel, hoe bequamer hier toe. Deeze snijd men, met Zaad,
een wassende Maan van April, ten halven in, gelijk
men de Angelierien doet, met afbreeking van al de
Knoppen der Bloemen. Dan vuld men ze met aarde
aan, en dus gehandeld zijnde, vatten ze genoegzame
Wortelen.

Ten anderen door Takjens, welke geen Knoppen, op twee-
of Bloemen hebben; en die men terstond in Potten derley
steekt een halve vinger lang, of, na gelegentheyd van wijzen,
hare lengte, noch dieper, tot aan de bovenste top, in
een schaduwachtige plaats, daar ze van de Zonne-
stralen niet geraakt konnen worden. Dus moet men ze
meer dan zes weken lang bewaren, en dikmaal met
Reegenwater begieten; zoo bekliven'er gemeenelijk
veele van; en zij groeyen teegens de Winter, of in 't
volgende Voorjaar voort.

K R A C H T E N .

Muurbloem, of *Flos keiri*, is verwarmende van Galen. l. 1.
aart, dun van deelen, en heeft een afvagende Simp.
kracht. De Bloemen, gedroogd zijnde, wor- Rasis Simp.
den van een ieder meest gebruykt, om dat ze veel krach- lib. c. 21.
tiger zijn als de Bladeren.

De Bladeren in Wijn gekookt, en daar van, eeni- Dod. l. 6.
ge dagen na malkander, 's morgens een weynig ge- c. 4.
bruykt, drijft de doode Vrucht af; doch is gantsch
ondienstig voor Vrouwsperfonen welke een leevendig
Kind dragen.

Het uytgeparfste Zap der Bladeren en Bloemen in Lonic. l. 2.
de Oogen gedaan, neemt de vlekken en donkerheyd der c. 225.
zelve wech: zuyperd de Wonden, verdrijft de onrey-
nigheyd

ningheyd der Zeeren: geneest ook de smerten en Zweekingen van de Mond; met Honig vermengd zijnde.

Diosc. l. 3.
cap. 138.
Serapio lib.
de Simp.
Temp. c.
210.

De Bloemen gestoten; met Wasch en Oly gemengd; dan Plaasters-wijze gebruykt, verbeteren de Klorven des Fondaments. Met Honig gemengd, zijn goed voor de Sprouw der jonge Kinderen; en allerley Zeeren van de Mond. In een Bad gebruykt, verwekken de Maandstonden: geneezen de Ontsteekingen en Apostematien van de Moeder.

In Wijn gezoden, drijven 't water der Blaas uyt: geneezen de gebreeken van de Nieren en Leever: versterken, en brengen weer te regt de ontfelde en vermoyde Leeden. Zuyveren het Bloed, en verquikken het Gemoed.

Hippocr. l.
de Nat.
Mulier.

Twee Drachmen van het Zaad gestoten, en met Wijn ingenomen, jaagd af de doode Vrucht, en de Nageboorte. Doet ook der Vrouwen Maandstonden voortkomen.

CCLXXXVI HOOFDSTUK.

STOKVIOLIER.

Bevallijk-
heyd.

Is eene der bevalijste Gewassen, die men ergens zou mogen vinden; niet alleen wegens haren lieflijken reuk, maar ook om hare beziens-waardige en het oog verlustigende verwe; zoo dat menze met regt mag houden voor het pronk-tieraad eens Thuyns. Werd dus in het Needer-

Namen.

landsch genoemd: In 't Latijn geheeten LEUCOJUM, en VIOLA ALBA ARBORESCENS, niet zoo zeer om harer Bloemen, als Bladeren wil; welke, met een ruyge of grijze wolachtigheyd bedekt, wit schijnen te zijn. In 't Hoogduysch GARTEN VEIEL, of LEUCOJE: in 't Fransch VIOLIERS, of GYROFFLEES BLANCHES: in 't Italiaansch VIOLA BIANCA.

Veele
schoone,
verander-
lijke soor-
ten,

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige schoone veranderlijke soorten, namentlijk:

I. LEUCOJUM INCANUM ARBORESCENS FLORE PLENO RUBRO, of roode dubbele Boomachtige Stokviolier. II. FLORE PLENO ALBO, of met een witte dubbele Bloem. III. PLENO PURPUREO, of met een dubbele purpure Bloem. IV. PLENO RUBRO ET ALBO VARIEGATO, of met een dubbele rood- en wit-bonte Bloem. V. PLENO ALBO ET PURPUREO VARIEGATO, of met een dubbele wit- en purpur-bonte Bloem. VI. FLORE ALBO PLENO FOLIO FARINACEO, of met een witte dubbele Bloem en grijs meelachtig Blad. VII. FLORE PLENO CARNEO, of met een dubbele Lijf-verwige Bloem. VIII. FLORE RUBRO SIMPLICI, of met een roode enkele Bloem. IX. ALBO SIMPLICI, of met een witte enkele Bloem. X. PURPUREO SIMPLICI, of met een Purpure enkele Bloem. XI. RUBRO ET ALBO VARIEGATO SIMPLICI, of met een rood- en wit-bonte enkele Bloem. XII. ALBO ET PURPUREO VARIEGATO SIMPLICI, of met een wit- en purpur-bonte enkele Bloem. XIII. FLORE ALBO SIMPLICI FOLIO FARINACEO, of met een witte enkele Bloem, en grijs meelachtig Blad. Al te zamen zijn ze van dezelve Bonwing en Waarneeming.

tot der-
tien in ge-
tal hier
voorge-
feld.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige grond, bestaande uyt een deel Mol van verrotte Boom-bladeren, een deel twee- of drie-jarige geheel kleyn tot aarde geworden Paerdemist; twee deelen gemeene zwarte grond, en twee deelen grof zand, wel door malkander gemengd: een warme plaats; opene, vrije lucht, en matige vochtigheyd. Konnen niet wel verdragen veelvoudige Herfst-reegenen (waar door ze aan hare Stam, even beneeden de aarde, ligtelijk in de Winter tot verrotting geraken) desgelijks koude of vriezende dagen.

Hoedanig

Moeten derhalven, in Potten of houte Vaatjens ge-

plant, en boven droog zijnde, in 't begin, of ten halven van October (na gelegenheyd van de bequaam-
men haar in de Winter
heyd of onbequaamheyd des tijds) binnens huys gebragt werden, op een lang de lucht genietende, wel geen warme plaats, maar ook zonder eenige tochten of zuyging, en onderhouden met weynig water. In Maert, met goede donkere dagen, zonder Zonneschijn (doch niet bij nagt) moet men ze weer buyten stellen; vermits hare voornaamste levens-behouding in de Winter-Herst- en Lente-tijd bestaat in een lange, of dikmalige lucht-genieting, zonder koude, of sterke, zuure Winden.

Kan iemand haar, gedurende de Winter, bewaren in een drooge verwelfde Kelder, op een luchtige plaats, daar ze niet kunnen bevrozen, zonder warmte van Oven of Vuur, 't welk haar haast slap maakt, en eyndelijk doet sterven, die zal bevinden, zulks best te zijn: maar ook zoo haast de vorst over is, moet hij haar weer van daar neemen, en een weynig lucht geeven, op dat ze niet mogten verschimmelen. Zij bloeyen (van Zaad opgekomen zijnde) na 't tweede jaar door het grootste gedeelte van de Zomer. Geeven in den Herfft volkomen rijp Zaad; en blijven zelden langer dan vier jaren in 't leven.

De geene, welke dubbele Bloemen dragen, geeven noyt eenig Zaad. Werden echter door 't Zaad der enkele konstig aangewonnen, op de volgende wijze.

Zay het Zaad, daar wel eer dubbele Bloemen uyt voortgekomen zijn geweest (waar aan men kan bemerken dat het van een goeden aart is) in de Maand April, een weynig voor of met volle Maan in een magere, gemeene, zandige grond. Begiet ze zomtjids, als ze zijn opgekomen, en zulks nodig is, met Reegen-water, daar een weynig Tabak, en een hand vol Alsem in gekookt is geworden. Stroy'er dan over, terwijl ze noch nat zijn, Stof van Tabak, zoo zullen ze onbefchadigd blijven van Aard-vloyen, Slekken, en andere Onge-dierten. Wanneer gij ze nu de hoogte van een vingerlid opgewassen ziet, zoo verplant ze in de aarde, met een volle Maan, ruym een halve voet van malkander; of anders een of twee in een Pot, niet alleen om de zelve dies te bequamer 's Winters te mogen overhouden, maar ook, om daar van dies te beeter Zaad te konnen winnen. Neem voorts met een Mes al de zijdeschenten daar van wech, dat'er niet meer als de middenste Hertloot koome aan te blijven. Als deeze in 't volgende Voorjaar Bloemen krijgt, ontbloomt menze desgelijks van al hare Bladeren, behalven van de alderbovenste twee of drie: op dat al 't voedzel en de kraecht der geheele Wortel alleenlijk van 't Zaad genoten werde. Hier door zal 't veel dikker werden als anders. Wanneer 't rijp genoeg is, werd het met een volle Maan afgefneeden, en een tijd lang in zijne Peulen gelaten. Eyndelijk in het volgende Voorjaar, op de genoemde tijd, weer in de aarde gelegd, niet diep. Hier door zal men veele zeer uytsteekende en dubbele Bloemen konnen aanwinnen.

Deeze LEUCOJA, of Stokviolieren, zijn van zulk een aart, datze ligtelijk even boven de aarde of de Wortel komen te verkankeren. Zonder groote moeyte kan men dit helpen; want men behoef'er maar alleenlijk stof van Tabak in te wrijven. Ook werden deeze Planten dikmaal, door een andere ongeleegentheyd der Natuur, slaww en slap; het welk men ook aan andere Planten bevind. Terstond kan men dit quaad wechneemen, door haar alkeenlijk te begieten met half Reegen-water en half zoete Melk, in een Pot wel onder een gemengd. Dit verquikt op een verwonderlijke wijze niet alleen deeze, maar ook alle andere Gewassen des Aardbodems.

Behalven al de hier boven genoemde soorten van Stokviolieren werden noch meer andere gevonden, alle met enkele Bloemen, en niet langer als eene Zomer durende; te weten:

andere
soorten
van Stok-
violieren.

I. LEUCOJUM RUBRUM ANNUM, of een-jarige roode Stokviolier. II. MARINUM LUSITANICUM FLORE PURPUREO, of Portugalsche Zee-Stokviolier met een purpure Bloem. III. MARINUM CRETICUM, of Zee-Stokviolier uyt Candiën. IV. LEUCOJUM MONTANUM FLORE LUTEO, of Berg-Stokviolier met een geele Bloem; welke ik, op de voor-verhaalde wijze behandeld zijnde, dikmaal met dubbele Bloemen heb verkregen.

Aanwin-
ning.

Deze werden ook in de zelve aarde, op de zelve tijd, in Potten gezayd; doch als ze teegens de Winter rijp Zaad hebben gegeven, vergaanz. Moeten derhalven ieder Voorjaar weer op nieuws de aarde aanbevolen, en konnen deezer wijs eeuwig-durend gemaakt werden.

Stok-
Violier
uyt Can-
diën, met
een Zaad-
peul als
een Pijl.

Het LEUCOJUM SAGITTALE CRETICUM, of Stokviolier uyt Candiën, met een Zaadpeul, welke een Pijl niet zeer ongelijk is, is teeder van aart. Buyten staande, kan ze geen zins de koude en andere ongeleegentheden des tijds verdragen. Wird derhalven, in een Pot gezet zijnde, 's Winters binnens huys bewaard op de hier boven befchreevene wijze. Geeft in 't tweede jaar rijp Zaad, en versterft dan van zelfs.

Zee-
violier
met een
geele
Bloem; en
met een
witte.

Het LEUCOJUM MARINUM FLORE LUTEO, of Violier met een geele Bloem, groeyende aan de Zee-kant; en MARINUM ALBUM, of Zee-violier met een witte Bloem, wassen niet, gelijk de voorige, Struvelachtig om hoog, maar gelijk andere Planten, in een goede, gemeene, zandige, met een weynig Paerdmist door-mengde grond. Zijn hard van aart. Konnen, buyten staande, de felle koude en andere ongeleegentheden der Winter zonder eenige schade verdragen. Geeven in de tweede Zomer volkomen Zaad. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren lang in het leven.

K R A C H T E N.

Aart.

Stokviolier, of Leucojum, is matig verwarmende, verdrogende, en afvagende van aart.

Th. Dor-
sten. lib.
Herb. f.
298.

De Bloemen in Wijn gezoden, en daar van zomtijds door den dag gedronken, is goed voor de engborstigheid, en voor de geene die bezwaarlijk haren adem konnen halen. Verwekken de Maandstonden, doen gemakkelijk Wateren, en ook Zweeten; als men terstond daar op te Bed gaat, en zich wel toedekt.

Deze Bloemen op Edik gezet, en daar van gebruykt in tijd van pest, 't zij in Spijzen gedaan, of op een andere wijze: bewaard de Mensch voor deeze besmettelijke Ziekte.

Ægin. l. 7.
cap. 3. fol.
392.

Voorts hebben deeze Bloemen de zelve kracht en uytwerking; welke wij hier boven van de Muurbloem, of Flos Keiri, hebben aangewezen.

CCLXXXVII HOOFDSTUK.

Z O M E R Z O T J E.

Namen.

Deze Bol-plant werd in het Neederlandsch niet alleen dus, maar ook van veele witte Tydeloos, of Teylroos genoemd: in 't Latijn LEUCOJUM BULBOSUM, of VIOLA BULBOSA TRIFOLIA: in 't Hoogduytsch HORNUNGSBLUMEN, of ook SCHNEETROPPFEN.

Vier on-
derschey-
dene soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vierderley soorten; namentlijk:

I. LEUCOJUM BULBOSUM TRIPHYLLUM, of Zomerzotje met drie Bladeren. II. BULBOSUM HEXAPHYLLUM, of Zomerzotje met zes Bladeren. III. BULBOSUM HEXAPHYLLUM SEROTINUM MAJUS, of laat groot Zomerzotje met zes Bladeren. IV. LEUCOJUM BULBOSUM MINIMUM AUTUMNALE, of al-

derkleynste Zomerzotje, bloeyende in den Herfst. Al te zamen zijze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, Grond, zandige, en met twee-jarige Paerdmist matig voorziene grond: veel Reegen: meer een schaduwachtige als een wel ter Zon gelegeene plaats. Staan alle koude, Vorst, en andere ongeleegentheden der Winter uyt, zonder eenige schade.

Mogen ieder jaar, of ook om 't tweede, of om 't Opnecderde, in 't midden van Julius, uyt de aarde genomen, op een drooge plaats neergelegt, en in September, straks na volle Maan neergezet werden in een op nieuws omgesmeetene en gemeste grond.

Zomtijds geeven ze volkomen rijp Zaad; 't welk men met een volle Maan der genoemde Maand, een halve vinger diep gelegd, aan de aarde beveeld. Hier door werden wel al de gemelde Soorten aangewonnen en vermeenigvuldigd; doch veel gereeder en bequamer door hare aangewassene jonge Bolletjens, welke men van de oude kan neemen, eer de zelve weer ingezet werden.

K R A C H T E N.

DE Krachten en Werkingen van dit aardig Bolgewas zijn de Oude niet bekend geweest; en van de Nieuwe tot noch toe niet onderzocht geworden; derhalven men geen berigt daar van geeven kan. Ondertusschen werden deeze Bloemen van veele zeer bemind, en in haren Tuyn gesteld, om de zelve te verciereen.

Krachten
tot noch
toe niet
onder-
zocht.

CCLXXXVIII HOOFDSTUK.

S A L A D E.

Oo zeer van ieder bemind, als wel bekend; werd ook in het Neederlandsch LATTUW, of LATTUW geheeten: in 't Latijn LACTUCA: in het Hoogduytsch LATTICH: in 't Fransch LACTUE: en in 't Italiaansch LATTUGA.

Hier van zijn mij in haren aart eenige veranderlijke soorten bekend geworden; als;

I. LACTUCA VULGARIS, of gemeene Steeklattouw. II. CRISPA, of Krul-Salade. III. CAPITATA, of Krop-salade. IV. ROMANA, of Roomsche Salade. V. LONGIFOLIA, of lang-gebladerde Salade. VI. RUBRA, of roode Salade. Meeft alle zijn ze van eenereley Bouwing en Waarneeming; en onder al deeze soorten werd de Krop-salade voor de beste gehouden.

Enige
onderscheyden
soorten.

Gemeenelyk werden ze gezayd in Maert, een dag of drie na volle Maan, of ook, om haar zeer vroeg te mogen hebben, wel in Februarij, indien de tijd het cenigzins wil toelaten; op een warme, wel ter Zon gelegeene plaats. De Steeklattouw zayd men dik of digt; de Krop-salade hol en luchtig, in een mulle, en met oude Paerdmist wel voorziene grond. Bij droog weër mag men ze wel dikmaal begieten, wijl ze daar door dies te beeter groeyen.

De gedagte Krop-salade werd veel malsfer en lieflijker van smaak, wanneer men de zelve, in haar eerste Blad zijnde, uyttrekt daar ze digt staat, en na de volle Maan verplant op een opene, vrije, en luchtige plaats, ten minsten ieder een halve voet van de ander. Deeze werden veel grooter, en dan eerst bequaam om gegeten te werden, als de andere staande gebleevene alreeds op en wech zijn.

Wil men ze laat hebben, zoo werden ze met de genoemde Maan en in de gemelde grond, doch een Maand na de gedagte tijd, gezayd, daar na verplant.

Wil ook iemand gestotene Knoppen bekomen in 't midden, of laatste der Maymaand, die zaye zijn

ook in de
Zaad

Knop-falade kan bekomen.

Zaad hol en lichtig op een zeer warme plaats in een afgaande Maan van *Augustus* of *September*; en verplante daar van de geene, welke in de *Winter* zijn overgebleeven, in de gemelde warme plaats, en welgemeste grond, tusschen volle Maan en 't laatste Quartier der Maand *Maert*, zoo zal hij zijne begeerte konen genieten. Of wil iemand deeze *Herfst*-planten, lichtig en niet digt bij malkander gesteld zijnde, in 't *Voorjaar* onverplant laten staan, hij zal ook niet kwalijk doen; vermits deeze dikmaal beeter worden als de geene die verplant zijn. Ondertusschen evenwel blijven ze harder, en zijn niet zoo mals als de geene, welke men in de *Zomer* wint.

Krul-falade.

De *Krul-falade* maakt noyt eenige *Knoppen*; doch laat zich tot drie of vier malen toe afsnijden, en gebruyken; 'telkens weer nieuwe *Bladeren* schietende; eerze hare *Steel* zet om te *bloeyen*.

Slaap verwekkende Salade, riekende als Opium, en hebbende de gedaante van *Endivie*.

De *LACTUCA SOPORIFERA ODORIS OPII*, of *slaapverwekkende Salade*, riekende als *Opium*, is van naturen geen sluytende of *Krop-falade*, meer een soort van *Endivie*; hebbende niet alleen *Bladeren*, de zelve gelijkvormig; maar moet ook op de zelve wijze behandeld en toegebonden worden. Mag derhalven ook, en mijns oordeels met regt, genoemd worden *ENDIVIA OPIOIDES SOPORIFERA*, of *slaapmakende Endivie*, riekende als *Opium*, te weten, zeer zwaar en onliefslijk. De *Bladeren* zijn een hand lang; drie vingeren, wat meer of minder breed; donker-groen van verwe; voor alderbreedst, rondachtig toegaande; aan hare randen onordentlijk gekerft; en met veele spitze punten, als *Doornjens*, voorzien. Deeze soort *bloeyd* in 't tweede jaar, en vergaat dan.

Wilde Salade, met een doornige rugge in de *Bladeren*.

Ook de *LACTUCA SYLVESTRIS COSTA SPINOSA*, of *wilde Salade*, met een doornige rugge in 't midden der *Bladeren* onder *verciert*, niet meer dan een jaar in 't leeven blijvende, word, gelijk de voorgaande soort, vermits hare onaangename geur, reuk, en aart, niet ter spijze gebruykt.

Zaad.

Zij geeven al te zamen in deeze Gewesten volkomen rijp *Zaad*, bequaam om weer gezayd te konen worden; behalven dat van de *LACTUCA CAPITATA*, of *Krop-falade*, waar van 't *Zaad* alderbest in *Brabant* word gewonnen. Zie hier bij na 't *Hoofdstuk* van *HASEN-SALADE*.

K R A C H T E N.

Aart. *Fuchf. Herb. hist. 6. 113.*

Salade, of *Lactuca*, is koud en vochtig van aart, tot in 't begin van den tweeden graad. Matig met *Oly*, *Edik* en *Zout* gebruykt, isze voor ieder zeer gezond gegeten te worden, inzonderheyd voor de geene, die een warme en gezonde natuur hebben. Doch veel gezonder isze, als men ze gekookt, of onder *Spinaat*, of iet anders vermengt, nuttigt.

Van al de foorten der *Salade* is, mijns oordeels, de *Krop-falade*, of *Lactuca Capitata*, de beste. Eevenwel teedere, wekelijke *Lieden* moeten de zelve maar zoberlijk gebruyken.

Agin. l. 7. 3. Marital. lib. Epigr. 11.

Zij verwekt gemeenlijk *slaap*, en ook *eezenlust*. Stild de *dorst*: maakt een zachte *Stoelgang*: verfrischt het *Hert*; neemt wech de walging van de *Maag*, en is goed voor de opbrekende *Gal*.

Maar zulke personen, die met de *Longezucht* gequeld, of *Engborstig* zijn, of zomtijds *Bloedspouwen*; ook die begeerig zijn om *Kinderen* te winnen, moeten zich daar van onthouden; immers ten minsten niet veel daar van eeten.

Galen. lib. Simp. 6.

De *Bladeren* groen gestoten, en gelegd op *Puysten*, 't *sprenkt Vuur*, en andere foorten van *verhittingen*, drijven'er de *brand* van wech.

In *Water* gezoden, en dan gegeten met een weynig *Boomoly* en *Edik*, is goed voor de geene, die zich van de *Geelzucht* aangeraft vinden.

In *Wijn*, of *Garste-water* gekookt, en daar van nu

en dan door den dag gedronken, doet de *Melk* in der *Vrouwen Borsten* vermeerderen.

Het *Zaad* gedroogt, gepulverifeert, en met *Wijn* *Diofc. l. 2.* te drinken gegeven, is dienftig voor de *beeten* der *Scor-c. 166.* *pioenen*, en anderer *giftige Dieren*.

CCLXXXIX HOOFDSTUK.

H A A Z E P O O T.

Op het *Neederlandsch* dus genoemd, Namen: word in 't *Latijn* gehceten *LAGOPUS*, en *PES LEPORIS*: in 't *Hoogduytsch* *HASENFUSZ*, en *KATZENKLEB*: in 't *Fransch* *PIED DE LIEVRE*; en in 't *Italiaansch* *LAGOPO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf foorten; namentlijk: Vijf oonderfcheydene foorten.

I. *LAGOPUS MINOR VULGARIS*, of *kleyne gemeene Haazepoot*. II. *LATHOLIUS HISPANICUS FLORE RUBRO*, of *Spaansche breed-bladerige Haazepoot met een roode Bloem*. III. *ANGUSTIFOLIUS HISPANICUS*, of *Spaansche smal-gebladerde Haazepoot*. IV. *SUPINUS CAPITATE PLANO*, of *leggende Haazepoot met slegte Hoofden*. V. *LAGOPUS MAJOR PERENNIS FLORE RUBELLO*, of *groote altijd-durende Haazepoot met een roodachtige Bloem*. Niet alle zijn ze van de zelve *Botwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige *Paerdemist* een weynig voorzien: een warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en niet te veel vochtigheid. Blijven (uytgezonderd de volgende) niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Worden derhalven gemeenlijk in ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, op nieuws, niet diep, in *Potten* gezayd, zonder verzet te worden; behalven de *kleyne gemeene*, die in de aarde blijft, en dikmaal van zelfs genoeg opstaat. Geeven in goede drooge *Zomers* teegens de *Winter* volkomen *Zaad*, en versterven daar meê. Konnen ook niet anders als door dit, haar *Zaad* *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden. *Zaad*; en *aanwinning*.

Het *LAGOPUS MAJOR PERENNIS FLORE RUBELLO*, of *groote altijd-durende Haazepoot*, vergaat niet zoo haast, maar blijft veele jaren in 't leeven. Geeft in deeze Gewesten zelden, ten zij met zeer heete jaren, eenig volkomen *Zaad*. Is tamelijk hard van aart. Blijft ook wel, bij *slappe Winters*, buyten staande; over; doch vergaat door sterke *Vorst*. Moet derhalven, altijd in een *Pot* geplant, 's *Winters* op een luchtige plaats binnens huys gezet; met slegts een weynig *lauw* *Reegenwater* (want door wat te veel zou ze lichtelijk *verrotten*) onderhouden; in 't begin van *April* weer buyten gebragt, en voor te veel vochtigheid voorzichtig gewagt worden. *Groote altijd-durende Haazepoot*. *Hoe in de Winter waar te neemen*.

De *aanwinning* en *vermeenigvuldiging* geschied niet alleenlijk door haar *Zaad*, maar ook door hare *aanwinning*. *Aanwinning*. gewassene jonge *Wortelen*; welke men met een wassende Maan in *April* of *May* van de *oude* afneemt, en verzet.

K R A C H T E N.

Haazepoot, of *Lagopus*, is verdrogende en te zamentrekkende van aart. *Aart*:

In de *Lieffchen* gebonden, houd in en be-dwingd de *Breuken*, of *Gescheurdheyd*; doet ook de *gezwellen* van die plaats verdwijnen. *Diofc. l. 4. c. 17.*

De *Bloemen*, of *ruyge Poozjens*, in roode *Wijn* gekookt, en daar van door den dag een weynig t'effens gedronken, stopt de natuurlijke en onnatuurlijke *Stoelgang*; doch de geene, die met *Koortzen* zijn beladen, moeten 't met warm *Water* gebruyken. *Galen. lib. Simp. 7. Apntef. Plant. hist. Plant. c. 61.*

De

Lusitan. l. 4. enarr. 19. De zelve Bloemen gedroogd, gepulveriseert, en daar van een *Drachma* met roode Wijn ingenomen, heeft de zelve werking. Geneest daarenboven de *Wonden*, de inwendige *Gescheurtheit*: is goed voor de gene die een *hooge val* gedaan hebben, en versterkt de *Maag*.

Dorsten. bist. Plant. fol. 219. Wil iemand, die zich te *vet* bevind, *mager* worden, die cete de *Bladeren* deczer *Plant* tweemaal ter week 's avonds in een *Salade*.

CCXC HOOFDSTUK.

LATHYRUS.

Namen. **D**it teeder *Gewas* is, mijns weetens, met geenen anderen naam in 't *Nederlandsch* en *Latijn* bekend. Word in 't *Hoogduytsch* *PLATTERBSEN* geheeten.

Verfcheydene aardige soorten. Hier van zijn mij verfcheydene aardige soorten in haren aart kundig geworden; te weten:

I. LATHYRUS ANNUUS AMERICANUS FLORE Cœruleo, of *een-jarige Americaansche Lathyrus met een schoonè blauwe Bloem*. *II. FLORE ALBO*, of *met een witte Bloem*. *III. FLORE RUBRO*, of *met een roode Bloem*. *IV. HISPANICUS FLORE LUTEO*, of *Spaansche Lathyrus met een geel Bloem*. *V. MINOR LUSITANICUS*, of *kleyne Portugalsche Lathyrus*. *VI. CORDATUS LUSITANICUS*, of *Portugalsche Lathyrus met Zaad na de gelijkenis van een Hert*; ook wel genoemd *PISUM CORDATUM*, of *Hert gelijkende Erweite*. *VII. JAPONENSIS FLORE PURPUREO MAJORE*, of *Lathyrus uyt Japan met een groote schoone purpure Bloem*. *VIII. HUMILIS SUBTERRANEUS*, of *kleyne en lage Lathyrus*, hebbende zijn *Bloem* en *Zaad* zoo wel onder in de aarde, als daar boven: ook van *FABIUS COLUMNA* genoemd *ARACHYDNA SUBTERRANEA*. *IX. PERENNIS LATIFOLIUS*, of *altijd-blijvende Lathyrus met breede Bladeren*. *X. LATHYRUS PERENNIS ANGUSTIFOLIUS*, of *altijd-blijvende Lathyrus met smalle Bladeren*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemee- ne, zandige aarde, matig met twee-jarige Paerdmist voorzien; een wel ter Zon gelege- ne plaats, en matige vochtigheid: geeven tegens de *Winter* volkomen *Zaad*, en vergaan dan van zelfs. Worden derhalven in ieder *Voorjaar*, met een wassende *Aprilsche* Maan, weer op nieuws, een stroobreedte diep, gezayd; en dus *eenwigdurend* gemaak.

Aanwinning. Het *LATHYRUS PERENNIS LATIFOLIUS*, of *altijd-durende Lathyrus met breede Bladeren*, veele beziens- waardige bij malkander gevoegde *Bloemen* van een aangename verve voortbrengende, en het *PERENNIS ANGUSTIFOLIUS*, of *altijd-blijvende Lathyrus met smalle Bladeren*, vergaan uyt eygener aart niet haast, maar blijven dikmaal meer dan vijftien jaren lang in 't leven. Konnen veele vochtigheid, en, buyten staande, de strenge koude der *Winter* verdragen. Geeven, bij goede *Zomers*, jaarlijks volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *April* in de aarde gelegd zijnde, eerst in 't vierde jaar daar na de eerste *Bloemen* te voorschijn brengt. Alleen door dit middel kan men ze *aanwinnen* en *vermeenigvuldigen*.

K R A C H T E N.

Dod. l. 17. c. 10. **D**E *Vruchten* van *Lathyrus* in Water gezoden, en met Melk gegeten, maken wel grof *Bloed*; doch voeden echter het *Ligchaam* meer als *Boonen*.

Vermogen voorts alles, 't geen van de *ERWETEN* en *BOONEN* is gezegt.

CCXCI HOOFDSTUK.

STEEN-LEEVEKRUJD.

Alleen met deezen naam in het *Neederlandsch* bekend, word in het *Latijn* geheeten *LICHEN*, of *HEPATICÆ*: in het *Hoogduytsch* *STEIN-LEBERKRAUT*, ook *BRUNNEN-LEBERKRAUT*: in 't *Fransch* *HEPATIQUE*: in 't *Italiaansch* *EPATICA FIGATELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart twee bijzondere soorten bekend geworden namentlijk: *Twee soorten.*

I. LICHEN MAJUS, of *groot Steen-Leevekruid*. *II. LICHEN MINUS*, of *kleyne Steen-Leevekruid*. Beyde zijn ze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen, uyt eygener aart, een gemeene harde grond, gelegen in een donkere en van natuuren vochtige plaats. Blijven gemeenlijk twee, of ook wel drie jaren lang in 't leven, doch zelden langer. Verdragen *Sneeuw*, sterke *Vorst*, en allerley andere ongelegentheden der *Winter*, zonder eenige schade.

Geeven ook volkomen rijp *Zaad*, 't welk weynig word gewonnen, vermits het gemeenlijk geheel uytvalt; doch het komt ter plaats daar de *Planten* staan, genoeg van zelfs op. Konnen ook alleenlijk hier door *vermeenigvuldigd* worden.

K R A C H T E N.

Steen-Leevekruid, of *Lichen*, is verkoelende en verdrogende in den eersten graad; daarbenevens een weynig te zamentrekkende van aart.

In *Wijn* of *Bier* gezoden, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, is goed voor de *Bloedgang*, of *roode Loop*: opend een *verstopte*, en verkoeld de *verhittede Leeve*; desgelijks het *ontstokene Bloed*. Neemt wech alle *hitzigheid* en *vloeying*, zoo van de *Tong* als van de *Mond*. Is dienstig teegens de *Geelzucht*, veroorzaakt uyt een heete *Leeve*: ook teegens allerley *hitzige Koortzen*, welke haren oorsprong uyt de *Gal* neemden.

Gestoten, dan gelegd op het *wild Vuur*, of eenige andere *ruydigheid*, *hitzige* en *bloedige Wonden*, meer andere *ontstekende Zweeren*, desgelijks op de *sproeten* en *vlekken* der *Huyd*, geneezen en verdrijven de zelve.

CCXCII HOOFDSTUK.

DAMASTBLOEM.

En Eedel en van ieder zeer begeerd *Gewas*; word in het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van sommige *JUFFROUWEN-VIOLIER* genoemd, vermits de *Italiaansche*, *Fransche*, en meer andere *Vrouwsperfoonen* deeze *Damastbloem* gebruyken, om daar meê de *Moeder* te zuiveren; en om zich te bewaren voor de *quade Lucht*. Hierom ook in het *Latijn* geheeten *VIOLA MATRONALIS*; dan noch *VIOLA DAMASCENA*; en van sommige *HESPERIS*. In 't *Hoogduytsch* *WINTER-VIOLEN*: in het *Fransch* *VIOLETTES DE DAMES*; of ook *GIROFFLES DE DAMES*; in 't *Italiaansch* *VIOLA MATRONALE*.

Hier

Agt veran-
derlijke
soorten;

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *agt* veranderlijke foorten; namentlijk:

I. VIOLA MATRONALIS MAJOR FLORE ALBO PLENO, of *grootte witte dubbele Damastbloem*, in't *Fransch* geheeten BLANCHE MOUSQUE. II. MAJOR FLORE ALBO PLENO LINEIS PALLIDO RUBRIS VARIEGATO, of *grootte dubbele witte Damastbloem*, *inwendig* *verciert met bleek-roode streepen*. III. MINOR FLORE ALBO PLENO, of *kleyne, dubbele witte Damastbloem*. IV. FLORE PLENO PURPUREO, of *met een dubbele purpure Bloem*. V. FLORE ALBO ET PURPUREO VARIEGATO PLENO, of *met een dubbele wit- en purpurbonte Bloem*, welker *Bladeren* gemeenelyk *kleyner*, *smaller*, ook voor *spitzer* zijn als die van al de andere; en inzonderheyd voorzien met *breede, bleek-geele plekken* uyt den *groenen*, van geen onaangename aanschouwing. VI. FLORE ALBO SIMPLICI, of *met een witte enkele Bloem*. VII. VIOLA MATRONALIS FLORE SIMPLICI PURPUREO, of *purpure enkele Damastbloem*. VIII. VIOLA MATRONALIS FLORE SIMPLICI VARIEGATO, of *purpur en wit-bonte enkele Damastbloem*. Alle zijnze van *eeven de zelve Botwing* en *Waarneeming*.

Bladeren
der wit en
purpur-
bonte Da-
mast-
bloem.

Grond.

Zij beminnen zoo wel een *kleyige met Zand* gebroekene aarde, als een goede van naturen *zandige*, en met *twee-jarige Paerdemist* genoegzaam voorziene grond: een *luchtige, vrije*, wel ter *Zon* geleegene plaats, en tamelyk veel *Water*.

Soorten
met enkele
Bloemen.

Geeven ieder *Zomer* *schoone, welriekende Bloemen*; doch die met *enkele* alleenlyk *volkomen rijp Zaad*. Konnen redelyk wel de *koude* en *allerley andere ongeleegentheeden* der *Winter* uytstaan; doch *oud* wordende, konnen ze door veel *Herfstreegenen* lichtelyk komen te *verrotten*. Blijven zelden langer dan vier jaren in 't *leven*.

Hoedanig

Vermits al de *soorten met dubbele Bloemen* geen *Zaad* te *voorschijn* brengen, zoo worden ze alleenlyk op de volgende wijs *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*.

men die
met dub-
bele Blo-
men,

Snij van *deze Planten* al de *Steele* af, een halve vinger boven de aarde, wanneer hare *Bloemen* ten naastebij *vergaan* zijn (indien 't *geschieden* kan met een *afgaande Maan*) doch voor al niet eerder; want in zulk een geval zou de *geheele Plant* lichtelyk *gekrenkt* konnen worden; vermits de *Steele*, *afgesneden* zijnde terwijl ze noch in hare volle kracht staan, het *natuurlijker* wijze na *boven gedreeven* wordende *Zap*, 't welk haar en al de *Bloemen* tot *voedzel* verstrekt, *schielijk* zou *ontvloeyen*: waar door de *geheele Plant* *krachteloos* worden, ja ook wel *gantschelyk* 't *leven verliezen* zou. Doch als de *Bloemen* bijna *vergaan* zijn, kan zulks zoo *lichtelyk* niet gebeuren, wijl dan het *drijvend Zap*, *volbragt* hebbende het geen de *Natuur* eyschte, *verminderd*; en de *Steele* *verlatende*, zich weer na de *Wortel* begeeft: welke, hier door meer *voedzel* genietende, op *nieuws* veele jonge *Scheutjens* voortbrengt: die al *groeyende Wortelen* maken. *Deeze* snijd men met een *wassende Maan* in *September* van de *oude* af met een *Mes*, of men *breekt* ze af met de *hand*, en 'men *verplant* ze in de *voorgemelde*, doch *varsche* aarde. Hier toe is de *Herfst* de *bequaamste* tijd des *geheelen* jaars, en *overtrest* hier in *zeer verre* de voortijd.

vermits ze
noyt Zaad
geeven,

kan aan-
winnen,
en waar
op daar
ontrent

Doch zoo *deze jonge Scheutjens* noch niet *Wortel* genoeg *gekreegen* hadden, of dat ook de *Plant* zelfs, wegens *ouderdom*, *gevaar* liep van te *zullen vergaan*, zoo moet men de *zelve* geheel *opneemen*, en in zoo veele *deelen* snijden, als ze *lijden* mag; zulker wijze, dat aan ieder deel iets van de *Wortel* blijve. Dus *zullen* ze *nieuwe Wortelen* bekomen; noch voor de *aankomst* der *Winter* *voorschieten*; naderhand veel *schooner* en *grootter Bloemen* voortbrengen; ook met *minder* gevaar, als de *geene*, die men in *Maert* *opgenomen* en *verzet* heeft.

Daarenboven kan men ook de *gemelde afgesneden Steelen*, in *stukken*, ruym een vinger lang *verdeeld* zijnde, *terstond* een halve vinger lengte in de aarde *steeken*, op een *donkere* en *zandachtige* plaats; en in *droog Weer* dikmaal met *Water* *begieten*, zoo *vatte* ze haast *Wortel*, en *groeyen* *voorspoedig* voort.

Men ziet, dat al *deze Planten* dikmaal, niet alleen in den *Herfst*, maar ook in 't *Voorjaar*, *zeer* *beschadigd* worden van *kleyne groene Wormtjens*, welke van zels in de *zelve* *groeyen*: ja *zomtijds* worden ze daar van *geheel* *opgegeeten*. Om zulks te *verhinderen*, kan men het volgende *middel* *gebruiken*.

Zoek al de *Bladeren* en *Herfscheuten* *dezer Planten* *voorzichtig* en *nauwkeurig* door met een *Houteprikkel*, en *dood* al de *Wormtjens* of *Rupsjens*, die *gij* *ge* waar *kond* worden. Neem dan *Reegenwater*, daar *oprecht* *Americaansche* of *Virginiaansche Tabaksbladeren* *vierentwintig* uren lang in te *weyk* *geleegen* hebben. *Begiet* uwe *Planten* daar *meê*, *driemaal* op een *heldere* *drooge* dag, 's *morgens*, 's *middags* en 's *avonds*. *Vervolg* dit, t'elkens om den *derden* of *vierden* dag, tot *vijf* of *zes* *verscheydene* malen toe, zoo zal al dit *ongedierte* *sterven*, en niet *lichtelyk* weer daar in *groeyen*, vermitsze dit *krachtig* *vocht* op *geenerley* wijze konnen *verdragen*. Ook *zullen* de *Planten* zels *dies* te *weelderiger* *groeyen*, en weer *frisch* worden, *schoon* ze ook tot op de *Wortel* toe waren *afgebeeten* geweest: want dit *nat* is van een *voedenden* aart, en *versterkt* de *Planten* niet *weynig*.

Even dit *zelve* kan men ook *verrichten* door 't *Poeder* of *Stof* van de *gemelde Tabak* alleen; op *deze* manier: *zuyver* eerst, op de hier *boven* *verhaalde* wijze, de *Planten* van de *schadelijke Wormtjens* en *Rupsen*. *Stroy* dan 't *gemelde Stof* in en over de *Bladeren* *heenen* op een *drooge* dag; eerst *tweemaal* ter *week*; daar na *maar eens*, tot den *twintigsten* van *November*, indien 't *Weer* zulks *toelaat*. Hier van *sterven* niet alleen de *groene Wormtjens*, maar ook alle *Slekken*, *Aardwormen*, en *ander* *schadelijk ongediert*, 't welk zich onder *deze Gewassen* *verschuyld*, en de *zelve* *hinderlijk* is.

De VIOLA MATRONALIS FLORE SIMPLICI ALBO ET PURPUREO SIMPLICI, of *witte enkele*, en *purpure enkele Damastbloem*, krijgen ieder jaar *tegens* de *Winter* een *volkomen rijp Zaad*; 't welk met een *wassende Maan* van *Maert* niet *diep* de aarde moet *aanbevolen* zijn. Anders komen *deze* *soorten* ook *wel* van zels *genoeg* op, door het *neergevallene*. Hier door konnen ze *alleenlyk* *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

Wil iemand uyt het *Zaad* van *enkele Bloemen* *dubbele* bekomen, die *zaye* 't *zelve* in de *Maand* van *April* met een *volle Maan* in een *goede zandige* aarde, op een *opene* *luchtige* plaats, en *lette* op de *jonge Planten*, welke hier van te *voorschijn* komen, als ze *tegens* den *Herfst* *kleyne Bladertjens* *beginnen* te *krijgen*, waar uyt in de volgende *Zomer Steelen* en *Bloemen* zouden *spruyten*. *Deeze* moet men *zeer* *behendig* met een *Pennemes*, *zonder* de *lage Steel* van de *voornaamste Hertfcheut* te *beschadigen*, *wechneemen*; zoo dat geen *andere Bloem*, dan uyt het *binnenste Hert*, kan voor den dag *schieten*. Doch indien ze *eenige Zijde-takjens* *quam* te *maken*, *gelijk* *zomtijds* *wel* *gebeurd*, zoo moet men die al *meê* *wech* doen, op dat niet meer als *de een enige*, *alleen* *regt-opgaande Steel* met hare *Bloems* *come* te *blijven*.

Win hier van het *Zaad* met een *volle Maan*. *Zaay* het daar na, en *neem* het waar op de *boven* *verhaalde* wijze, zoo *kond* *gij*, op 't *derde* of *vierde* *volgende* jaar, hier van *bekomen* *zeer heerlijke*, *schoone dubbele Bloemen*: doch *deze* *zullen* dan geen *Zaad* *meer* *geeven*, of ze *schoon* uyt *Zaad* *aangewonnen* zijn. Indien men ze met een *volle Maan* t'elkens *verzet*, zoo *zullen* ze hier door *verbeterd*, en *gantschlyk* niet *verminderd* worden.

KRACH-

te letten
staat.

Hoe men
deze
Planten

kan bevrij-
den voor
de haar
af eetende

groene
Wormt-
jens en
Rupsen.

Witte,
purpure
enkele
Damast-
bloem.

Hoedanig
men uyt-
steekende

dubbele
Bloemen
kan beko-
men.

LAPATHUM HORTENSE.

LAPATHUM VULGARE MINUS.

Lappathum Acutum.

LAPATHUM UNCTUOSUM ..

LAPATHVM
MINVS
DENTATVM.

LAPATHUM VULGARE RUBRUM RETUSO FOLIO.

Fig. 194.

LAPATHUM

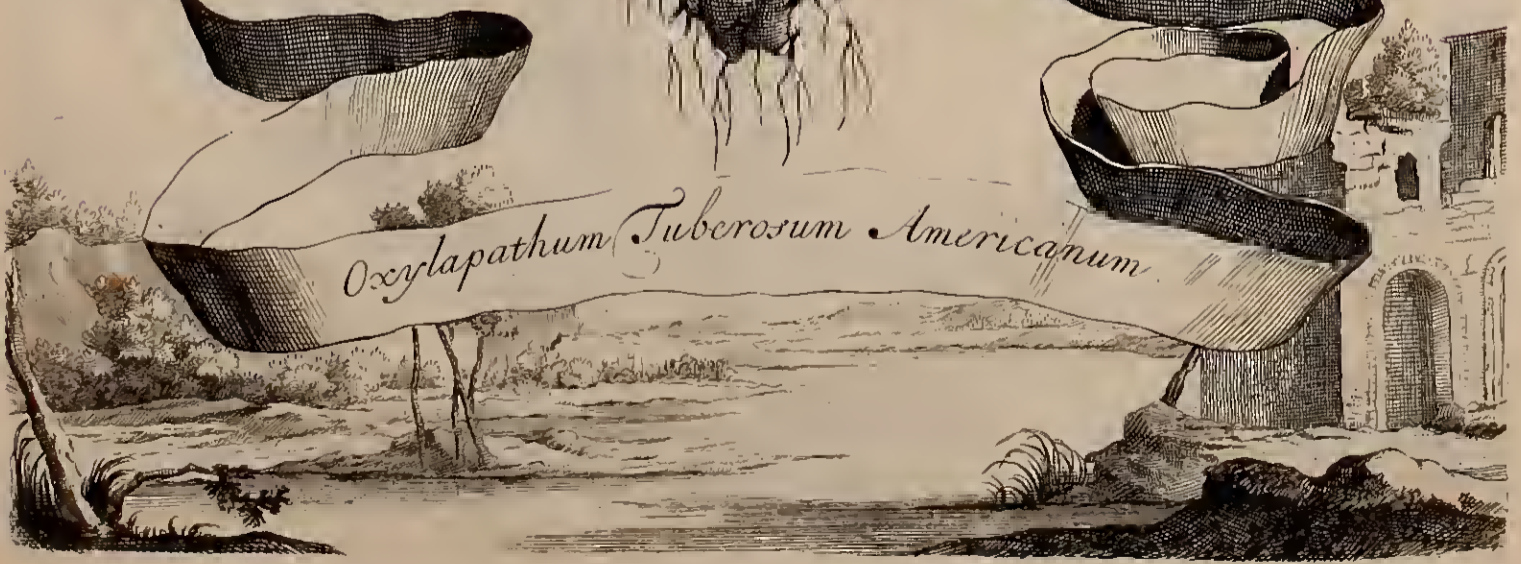
PLANUM PALUDOSUM.

Oxylapathum Tuberosum Americanum

K R A C H T E N.

Aart. **D** *Amastbloem*, of *Viola Matronalis*, is scharp en hitzich, echter niet zonder eenige vochtigheid; ook afvagende, doorsnijdende, en verteurende van aart.

Durantes lib. Herb. fol. 476. Tabern. l. 2. c. 7. Fuchf. hist. Pl. c. 18. De *Bloemen* verquikken en verheugen door haren aangename reuk de treurige, zwaarmoedige menschen.

In *Wijn* gekookt, met *Honig*, of een weynig *Zuyker*, en daar van 's morgens een *Roemertje* gedronken, verdriift de *Winden*: is goed teegens de *Kramp* en *spanning der Zeenuwen*; ook *gebroke Leeden*; *Hoest*, en *Engborstigheid*. Doet zwoeten, en zeer *gemakkelijk Wateren*. Verwekt der *Vrouwen Maandstonden*; en, daar mee gegorgeld, verdriift de *gezwel- len der Keel*.

Dod. l. 6. c. 5. De *Wortelen* der *Damastbloemen* in *Wijn* gezoden, en de zelve gebruykt, verbeteren de gebreken der *Moeder*.

CCXCIII HOOFDSTUK.

L A M P S A N A.

Namen. **D** Us van een ieder geheeten; en tot noch toe, mijns weetens, in geene taal met een andere naam bekend; behalven dat de *Fransche* het ook noemen *SANUES BLANCHES*, en de *Italianen* *DI LASANA*, of *DI LANDRI*.

Grond. Bemind, uyt eygener aart, een gemeene, zoo wel zandige als geen zandige, zoo wel ongemeste als gemeste grond: meer een donkere of schaduachtige als een luchtige plaats, en veel vochtigheid.

Zaad. *Bloeyd* meer als de halve *Zomer* lang. Blijft niet meer dan een jaar in 't leeven. Geeft teegens de *Winter* volkomen *Zaad*, en word dan door een *kleyne Rijp* ter neer gelegd: derhalven ook in ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert*, op nieuws weer gezaayd, niet diep onder de aarde. Doch komt ook van zelfs genoeg voort door het uytgevallene *Zaad*. Hier door kunnen ze overvloedig *vermeerderd* worden.

**Aanwin-
ning.**

K R A C H T E N.

Diofc. l. 2. c. 142. **L** *Ampfana* is verkoelende en verdrogende van aart. In *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, of 't uytgeparfste *Zap* met *Wijn* ingenomen, is gezond voor de *Leever* en *Maag*: ook voor de geene, welke van *Engborstigheid* worden gequeld. Verdriift de *koude Pis*: doet het *braken* ophouden: is dienstig teegens de *Geelzucht*; en vermeerderd de *Melk* in der *Vrouwen Borsten*.

CCXCIV HOOFDSTUK.

P A T I C H.

EERSTE AFDEELING.

**Verfchey-
de namen.** **W** Ord in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van zommige *Roo Ridder* geheeten; ook wel *PERDIK*: in het *Latijn* *LAPATHUM*, en *RUMEX*: in het *Hoogduytsch*, *MENGE- WURTZ*, *STREYFWURTZ*, en *ROT RITTER*: in 't *Fransch* *PARILLE*, of *LAPAIS*; en in 't *Italiaansch* *LAPATIO*, of *RAMBICE*.

**Veele ver-
anderlijke
soorten.** Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden veele veranderlijke soorten; namentlijk:

I. *LAPATHUM MAXIMUM ROTUNDIFOLIUM FLO- RIBUS ALBIS*, of *LAPATHUM SATIVUM ROTUNDI- FOLIUM AMPLISSIMUM FLORE ALBO*; dat is, *alder- grootste tamme Patich met ronde Bladeren en witte Bloo- men*; of ook *RHAPONTICUM PROSPERI ALPINI*, *Alder- Rhaponticum van Prosper Alpinus*; want dit is een grootte tamme Patich, of 't zelve *Genas*: waar van ik een waarachtige ondervinding heb bekomen uyt het overgezondene en wel op- gewassene *Zaad*; zijnde de *opregte Rhabarbar*, of *RHABARBARUM VERUM*, volgens het getuygenis van *ATHANASIUS KIRCHERUS*, in zijn *CHINA IL- LUSTRATA* fol. 185., die'er een kenbare *Figuur* heeft bij gevoegd, 't welk tot noch toe ieder onbekend, im- mers onzeker is geweest. Heeft ook eenen de zelve krachten; doch niet zoo sterk in onze *Neederlanden*, vermits de koude der zelve: waarom men'er ook eens zoo veel van moet gebruyken, gelijk ik dikmaal, niet alleen aan andere; maar ook aan mij zelve, heb be- proefd en ondervonden.

II. *LAPATHUM ROTUNDI- FOLIUM HORTENSE FIMBRIATUM*, of *Patich der Ho- ven met ronde aan hare randen gekrulde of gevornene Bladeren*; in hare kracht de voorige soort niet wijken- de; en die met regt voor een *RHABARBARUM FIM- BRIATUM*, of *Rhabarbar met gekrulde Bladeren* mag gehouden worden.

III. *LAPATHUM LANUGINOSUM CHINENSE LONGIFOLIUM*, of *lang-gebladerde ruyge Patich uyt China*, welke word gezegt de *opregte Rha- barbar van ANDR. MATTHIOLUS*, of *RHABAR- BARUM VERUM MATTHIOLI*.

IV. *LAPATHUM HOR- TENSE*, sive *SATIVUM LONGIFOLIUM*, of *tamme*, anders *Hof-Patich met lange Bladeren*, gemeenlijk ge- noemd *PATIENTIA*.

V. *LONGIFOLIUM NIGRUM PA- LUSTRE*, of *zwarte lang-gebladerde Water-Patich*, welke is de *BRITANNICA ANTIQUORUM VERA*, of *opregte Britannica der Oude*; waar van in 't volgende *Hoofdstuk* breeder zal gehandeld worden.

VI. *VIR- GINIANUM*, of *Patich uyt Virginien*, welke ook *BRITANNICA VIRGINIANA*, of *Virginiaansche Britannica*, met regt mogt genoemd zijn, gelijk in 't volgende zal bliken.

VII. *SANGUINEUM*, of *Patich met schoone roode gelijk als bloedige Aderen doorlopende Bladeren*: ter dier oorzaak ook van veele niet onbillijk genoemd *SANGUIS DRACONIS*, of *Drakenbloed*, anders ook wel *LAPATHUM NIGRUM*, of *zwarte Patich*.

VIII. *AC- CUTUM*, of *Patich met spitze Bladeren*; ook *OXYLAPATHUM* geheeten.

IX. *LONGIFOLIUM CRISPUM*, of *lang-gebladerde Patich met gekrulde randen*.

X. *HOR- TENSE*, of *Hof-Patich*, van ieder genoemd *SPINA- CHIA*, of *Spinagie*; waar van mij drie soorten zijn be- kend; als *SPINACHIA MAJOR*, of *grootte Spinagie*.

MINOR SEMINE SPINOSO, of *kleyne met een steekend Zaad*; en *SPINACHIA MINOR SEMINE NON SPINO- SO*, of *kleyne Spinagie zonder doornen*.

XI. *VULGA- RE FOLIO MINUS ACUTO*, of *gemeene Patich met stom- pe Bladeren*; ook wel genoemd *LAPATHUM SYLVE- STRE ALBUM FOLIO SUBROTUNDO*, of *wilde witte Pa- tich met rondachtige Bladeren*; en van andere *HYDRO- LAPATHUM*, of *Water-Patich*.

XII. *SYLVESTRE RU- BRUM SUBROTUNDO FOLIO*, of *roode wilde Patich met rondachtige Bladeren*.

XIII. *UNCTUOSUM*, of *smeerachtige Patich*; die ook draagd de naam van *BONUS HENRICUS*, of *goeden Henrik*.

XIV. *FIBRO- SUM*, of *Patich met dunne en teedere Wortelen*, van *Plinius* geheeten *BULAPATHUM*.

XV. *LAPATHUM VULGARE MINUS*, of *kleyne gemeene Patich*.

XVI. *OXYLAPATHUM*, sive *LAPATHUM MINUS DENTATUM*, of *kleyne Patich met getandde Bladeren*.

XVII. *OXYLAPATHUM TUBEROSUM AMERICANUM*, of *kley- ne Patich met een Knobbeltwortel uyt America*. Meest al te zamen zijnze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen uyt eygener aart een zandige, goede, luchtige, en wel-gemeste grond: een warme, opene, vrije, luchtige en bequaam ter Zon geleegene plaats; ook

opregte Rhabarbar, Prosp. Alp. l. 2. c. 5. Kircheri Chin. Il- lustr. fol. 185.

Rhabarbar met gekrulde Bladeren.

Opregte Rhabarbar van Matthioli.

Opregte Britannica der Oude.

Virginia- ansche Britanni- ca.

Spinagie, van drie- derley slag.

Noch an- dere soor- ten van Patich.

Grond.

Verschil in de lang leevend-heyd.

ook veel Water. Konnen *Sneeuw*, sterke *Vorst*, en meer andere ongeleegentheden der *Winter* tamelijk verdragen. Geeven de meeste tijd volkomen rijp *Zaad*; en blijven veele jaren in 't leeven. Doch het LAPATHUM SANGUINEUM, of *Patich met bloedroode Aderen*; LONGIFOLIUM CRISPUM, of *lang-gebladerde Patich met krulachtige randen*; FIBROSUM, of *met teedere, kleyne dradige Worteltjens*; VULGARE MINUS, of *kleyne gemeene Patich*, en LAPATHUM HORTENSE LONGIFOLIUM, of *lang-bladerige Hof-Patich*, meest den tijd niet langer dan twee jaren: de SPINACHIA, of *Spinagie*, in *Februarius*, of *Maert*, na volle Maan gezayd zijnde, niet meer dan eene *Zomer*.

Aanwinning.

Meest alle soorten van *Patich* worden *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door *Zaad*, weynig door hare *Wortelen*. Het *Zaad* word met een wassende Maan van *Maert* of *April* (doch veel beeter van *September* of *October*, vermits het doorgaans zeer lang in de aarde blijft leggen, eer het opkomt) een kleyne vinger breedte diep de aarde aanbevelen.

Hoe men vroeg Spinagie kan bekomen.

Om vroeg in 't *Voorjaar* bequame *Spinagie* te mogen hebben, moet men 't *Zaad* met een afgaande Maan van *Augustus* hol en luchtig zayen. Opgekomen zijnde, kan men ze twee of driemaal snijden, eer ze begind te schieten. Dergelijks kan men ook doen de geene die in 't *Voorjaar* is gezayd. Want zoo haast ze boven afgesneden is, schiet ze r'elkens aan hare *Steel* op nieuws weer uyt, en geeft aan haren Heer, in plaats van een, een drie-dubbele *portie*. Doch zulks kan niet geschieden van de *Planten*, welke dicht bij malkander staan.

K R A C H T E N.

Aart.

AL de gemeene soorten van *Patich*, of *Lapathum*, zijn matig koud, verdrogende, en verterende van aart.

Dod. l. 21. c. 25.

De *Bladeren*, of ook de *Wortelen*, in *Wijn*, *Water*, of ander *Nat* gekookt, en daar van gegeten, veroorzaken een *open Ligchaam*; zuiveren de *Leever*, en drijven de *Gal* uyt: doch zijn niet zoo aangenaam als de *Beet*.

Apul. hist. Pl. c. 13.

De *Bladeren*, noch groen zijnde, gestoten, met eenige vettigheyd vermengt, dan gelegd op *Gezwellen* en *opene Zweerlingen*, *Plaasters-wijze*, doen de zelve scheidt.

Lobel. hist. Pl. fol. 350.

De zelve met *Schaaps-ongel*, of *Reuzel*, en *bruyn Roggenbrood*, als een *Plaaster* gebruykt, verdrijven alle *hardigheyd*, *Klieren*, *Klapooren*, en andere *Gezwellen*.

Trag. l. 1. c. 104.

De *Wortelen*, inzonderheyd van de *Patientie*, of *Lapathum hortense longifolium*, gedroogd, en daar van een *Drachma*, met een *Drachma* *Gengebar*, in *Wijn* of ander *Nat* ingenomen 's morgens nuchteren, jaagt, zonder eenige ongeleegentheyd, alle *Fluymen* en andere *waterachtige onreynigheeden* uyt de *Maag* wech.

Plin. l. 20. c. 21.

In *Wijn* gezoden, en daar van ieder morgen een *Roemer* gedronken, doet het *Graveel* en de *Steen* rijzen en breeken; der *Vrouwen Maandstonden* voortkomen, en geeft een *goede verwe* aan 't *Ligchaam*. Verdrijft de *Geelzucht*: ook de *derdedaagsche Koorts*, als men twee uren voor de aankoomst der zelve een *goede Roemer* hier van gedronken heeft. Eeven 't zelve vermag ook de *Wortel*, gestoten, vijf of zes uren lang in *Wijn* geweykt, uytgeparst, en dan van die *Wijn* een kleyne *Roemer* vol ingenomen. Eeven deze *Wijn* op der *uydigheyd*, 't *jeukzel*, *sprenke Vuur*, *voortlopende Zeeren*, en andere uytwendige onzuiverheeden des *Ligchaams* gestreken; geneest de zelve. 't Welk ook verrigt de *Wortel*, in *Edik* gekookt, en door een *Zeeff* gewreeven: dergelijks 't *Water*, daar deze *Wortelen* in gezoden zijn geweest.

Camerar. l. 2. c. 36. Diosc. l. 2. c. 140.

Lust. l. 2. enarr. 109.

Een *Drachma* van 't *Zaad* ('t welk een te zamen-trekkende kracht heeft) gestoten, en met *Wijn* in-

genomen, is goed voor de *Bloedspouwing*. Stild de *Galen. lib. Buyk-* en *roode Loop*: neemt wech de *walging van de Maag*. Is zeer dienstig teegens de *beeten der Scoorpioenen*, *dolle Honden*, en anderer *giftige Dieren*. *Med. Simp.*

TWEEDE AFDEELING.

LAPATHUM SATIVUM ROTUNDI. FOLIUM AMPLISSIMUM, sive RHABBARUM VERUM ROTUNDI. FOLIUM FLORE ALBO, vel HIPPOLAPATHUM ROTUNDUM, sive RHEUM ANTIQUORUM

O F

OPREGTE RONDE RHABBARBER.

Rijgd uyt een dikke, ronde, uyt cygerner aart lang-leevende *Wortel* hare *Bladeren*. Deze *Wortel* is verdeeld in veele lange *Zijde-scheuten*, die van groot *CENTAURIUM*, of *Santorie*, niet zeer ongelijk, doch wel zoo kleyn; uytwendig roodachtig van verwe wanneer ze eerst uyt de aarde word genomen; doch daar na met'er tijd drogende, word ze *bruyn*, of *zwartachtig*: van binnen uyt den geelen wat *rosch*, voorzien met een *ronde bleek-witte ring*. Is zonder eenige reuk; ligt, week, sponsachtig van *substantie*, doch bitter van *smaak*, vermengt met eenige *warmte*; ook wat *lijmachtig*; en geknauwd wordende, geeft ze van zich een *geele bleeke couleur*, gelijk *Saffraan*: 't Welk dan al te zamen zijn de *opregte teekenen*, vereyfcht in het *ware RHEUM*, of *Rhabarber der Oude*, volgens 't getuygenis van *DIOSCORIDES lib. 3. de Mat. Med. cap. 2.* en van *GALENUS, lib. 1. de Antid. cap. 14. & lib. 8. Simp. cap. de Rheo.*

De *Bladeren* zijn veel in getal, dicht bij malkander boven de aarde voortkomende: buygen zich niet neerwaarts, maar verheffen haar altijd een weynig boven de grond opwaarts. Zijn zeer groot, op de wijze van *PETASITES*, of *Pestilentie-wortel*, ontrent rond, bijna twee maatvoeten breed; niet wel zoo lang; ook veel kleyner; gemeenlijk voor wat smaller en spitzer; echter in een *ronde stomphed* eyndigende. Aan de randen regt, effen en wat roodachtig van verwe, boven een weynig blinkende; donker, of *zwart-groen*; doch onder veel bleeker; en daar bekleed met een korte zachte *ruyghed*. Leggen van naturen niet vlak uytgestrekt, maar haar aardig vertonende in veele *vouwen* of *fronsen*. Dikchtig zijn ze van *substantie*; inwendig vercierd met zeeven groote, sterke, bleek-verwige *Aderen*; waar uyt bijna ontelbaar veel andere kleyne haren oorsprong neemen, waardig nauwkeurig bezichtigd te worden. De *smaak* is wat *amper*, of *zuurachtig*, vermengt met eenige bitterheyd. Zonder eenige reuk zijn ze. Hebben een lange *Steel*, daar ze op rusten; een *duym* dik, en zomtijds noch dikker; van boven plat, en als met een ingedrukte breede *holliched*, of *gent*, begaafd; van onder rond toegaande, ook zomtijds een weynig rood-verwig, en met veele uytwendige *Ribbetjens*, of verheevne *streepen*, omvangen.

Uyt het midden, of *Hert*, ziet men in 't begin van *Steel* *May* gemeenlijk een eenig *Steeltje* voortschieten, drie, drie en een halve, ook wel vier geheele voeten hoog, zeer dik, ontrent rond; van verwe gelijk de *Bladeren*; met veele uytwendige *hoogten* gelijk als *gestreep*, en van binnen hol.

Aan deze *Steel* komen, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, ook *Bladeren* voort, doch veel kleyner als de onderste, en hoe hooger hoe kleyner. *Tusfchen* welke, in de *Maand May* de *Bloemen*, als uyt bleeke *Blaasjens* haren oorsprong neemende, ook hare *Steeltjens* hebbende, opschieten. Zitten zoo veelvoudig,

Uyt het midden, of *Hert*, ziet men in 't begin van *Steel* *May* gemeenlijk een eenig *Steeltje* voortschieten, drie, drie en een halve, ook wel vier geheele voeten hoog, zeer dik, ontrent rond; van verwe gelijk de *Bladeren*; met veele uytwendige *hoogten* gelijk als *gestreep*, en van binnen hol.

Aan deze *Steel* komen, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, ook *Bladeren* voort, doch veel kleyner als de onderste, en hoe hooger hoe kleyner. *Tusfchen* welke, in de *Maand May* de *Bloemen*, als uyt bleeke *Blaasjens* haren oorsprong neemende, ook hare *Steeltjens* hebbende, opschieten. Zitten zoo veelvoudig,

Gedaante en stelling der Bladeren.

Bladereen aan de zelve.

LAPATHVM
SANGVINEVM .

Rhabarbarum Rotundifolium Cerum

Lapathum Sativum Antiquorum.

I. MULDER, FECIT

RHABBARBARUM LANUGINOSUM SIVE LAPATHUM CHINENSE LONGIFOLIUM.

dig, dik en digt *troswijze* bij malkander, dat men bijna niet anders als een enkele geheele *Bloem-tros* ge- waar werd. De verwe is gantsch wit. Wat kleyn- er zijn ze als die van de *Vlier*: gemeenlijk neerwaarts ge- keerd; lieflijk van reuk. Bestaan uyt zes *Bladertjens*; waar van de uytwendigste drie kleyn- er zijn dan de in- wendigste. Hebben ook van binnen eenige bleek-witte *Afhangzeltjens*. Blijven uyt eygener aart maar alleen weynige dagen goed. Vallen zelden ter neer, maar ver- minderen aan hare *Struyken*; nalatende een tamelijk groot, drie-hoekig, eerst bleek-groen en blinkende, daar na rosachtig, haast groot werdende, blaasachtig *Zaad-huysje*: 't welk in 't begin van *Junius* tot zijne volmaaktheit zijnde geraakt, in 'zich bevat een bruyn- verwig, drie-hoekig *Zaad*, doch van binnen wit.

Dit *Zaad* werd in 't laatste van *April* (dan komt het na vier weken tijds op) of in een Pot, om binnens huys te mogen stellen, gezayd in *November* (doch dan komt het niet voor in 't volgende Voorjaar te voor- schij) met een wassende Maan, ontrent een kleyne vinger-breedte diep in de aarde gelegd. Geeft ook, op- gekomen zijnde, en op een warme, wel-gemeste plaats gezet, niet voor 't derde jaar zijn eerste *Bloemen*; en in deeze koude *Neederlanden* weer volkomen rijp *Zaad*.

DERDE AFDEELING.

LAPATHUM HORTENSE ROTUN- DIFOLIUM FIMBRIATUM, sive RHABARBARUM FIMBRIATUM ROTUNDIFOLIUM:

OF

RHABARBER MET GEFRONSTE BLADEREN

Gestalte en eygen- schap der Wortel.

Chiet uyt een dikke, geheel ronde, regt- neergaande *Wortel* (waar aan met'er tijd verscheydene sterke *zijde-scheuten* ovaals- wijze, of plat-rond, vol zwarte *streepjens*, als aangegroeyde *draadjens*, voortkomen; uytwendig bruyn-rood, inwendig bleek-geel van ver- we, rondom met veele bruyn- langwerpige en daar tuf- schen gemengde bleek-geele *streepen*, gelijk men een *stralende Zon* affchilderd, aardig voorzien; zonder reuk, maar zeer bitter en krachtig van smaak; te zamen- trekkende, wat warm, en, geknauwd werdende, een weynig bijtende van aart; wat digter, en niet zoo hol noch sponsachtig, ook met meerder inwendige vocht- ighed begaafd als de voorgemelde) verscheydene digt bij malkander zittende *Bladeren*, zich een weynig bo- ven de aarde verheffende, doch niet zoo menigvuldig als de voorgaande *ronde Rhabarbar*, noch ook zoo zeer opwaarts staande; maar zich gemeenlijk met het voor- ste punt meer als 't agterste neerwaarts buygende. Zijn ook niet zoo rond, maar langwerpiger; wat kleyn- er de grootste anderhalve Maat-voet lang, en ruym een voet breed; in 't midden verciert met een groote dik- ke *Rugge*, of *Ader*, hier en gintsch geteekend met *roode plekken*; waar uyt veel andere ter zijden na de randen ovaals-wijze rond te zamen komen, en ook daar uyt ontelbare kleyne voort-schieten. De gedachte *Blad- eren* zijn Gras-groen van verwe; een weynig blinken- de, aan de randen gekruild, of gefronst; bij de *Steel* in twee rond-toegaande deelen zoo wat als ingesneeden; en dus in een punt, doch niet zeer scharp, uytlopende. Niet wel zoo dik als die van de voorgaande soort, ech- ter in 't aanraken even zacht: weynig van smaak, en gantsch zonder reuk; ook uyt eygener aart wat *ge- fronst*, doch op verre na zoo veel niet als de voorige; maar vlakker.

Steelen.

Hebben ook lange *Steelen*, doch veel dunner als de andere, ronder, ook met in- en uytwaarts gaande *stree-*

pen, zoo wel groen- als rood-verwig, verciert; boven niet zoo plat, breed, noch met zoo een diepe *hollichheid*, of *gênt*, voorzien.

Uyt 't middel-punt deczer *Bladeren* schiet een *Steel* Voor- voort, een, twee, en ook wel derdhalve Maat-voet naamste *Steel*. lang; ontrent rond; van binnen een weynig hol; uyt- wendig bleek-groen, met veele *streepen*; hier en gintsch met groote roode *plekken* voorzien: aan welke zoo aan de eene als de andere zijde boven malkander kleyne *Blad- eren* uyt-spruyten; waar tusschen veele kleyne doch tamelijk-lange *Steeltjens*, te zamen boven spits toegaan- de, en een kleyoe *pyramide* vertonende, uyt-schieten.

Aan deeze komen in de *Maymaand* zeer aardig voort ontelbare, zeer kleyne, niet meer als drie of vier dagen durende *Bloemtjens*, hier en daar als bij leeden, digt op malkander, aan teedere, korte *Steeltjens* neerwaarts han- gende; en niet qualijk de gedaante van een *Parruyk* voorstellende. De verwe is groen; doch uytwendig verciert met eenige roodachtige teederheyd; en inwen- dig met vier of vijf geele *afhangzeltjens*, gelijk men wel ziet in die van de *ACETOSA ROTUNDIFOLIA ROMANA*; of *ronde Roomsche Zuring*. Bestaan uyt zes *Bladertjens*; van welke de uytwendige drie de kleyn- ste, de andere drie de grootste zijn. Deeze *Bloemen* vergaan niet in haar zelve: vallen ook niet ter aarde neer; maar werden in teegendeel hoe langer hoe groo- ter; en vertonen zich daar na drie-hoekig, boven breed, en onder spits; alzo dan onder hare drie *Bladertjens*, nu gelijk als een drie-hoekig *Blaasje* verbeeldende, ver- bergende een drie-hoekig *Zaad-huysje*; eerst Lijf-verwig van couleur, en zeer schoon blinkende: doch in het laatste van *Junius*, en in 't begin van *Julius*, werd het bruyn- er, en bevat een drie-hoekig *Leever-verwig* *Zaad*.

Dit *Zaad* in de Maand van *April* met een wassende Maan de aarde bevolen zijnde, komt haastig voort: geeft in het derde jaar daar na zijne eerste *Bloemen*, en vervolgens in onze Landen rijp *Zaad*. 't Uytgevallene slaat ook wel zomtijds van zelve op. Indien het in *Octo- ber* of *November* in een Pot werd gelegd, en binnens huys gesteld, zoo komt het vroeg in 't Voorjaar voor den dag. Begeerd dan een goede, luchtige, warme plaats; ook uyt eygener aart een wel-gemeste grond; en blijft veele jaren lang in 't leeven.

VIERDE AFDEELING.

RHABARBARUM, sive LAPATHUM LANUGINOSUM CHINENSE LONGIFOLIUM, vel VERUM MATTHIOLI.

Dat is:

LANG-GEBLADERDE WOLLIGE PATICH uyt CHINA:

OF

OPREGTE RHABARBER van MATTHIOLUS.

En zeer eedel *Gewas*, door de Heere des Heemels en der Aarden geschapen tot sonderlinge bevoordering van der Menschen gezondheid, heeft een lang-leeven- de, dikke *Wortel*, bijna rond; ruym een halve voet, of twee hand-breed lang; voorzien met verscheydene over al gintsch en herwaarts uyt-schie- tende, tamelijk-dikke en korte *veezel-worteltjens*; van verwe uytwendig donker-bruyn; of uyt den rossen zwartachtig; doch van binnen geel, doorlopen met eenige roode *Aderen*, van een bevallige aanschouwing; welke, wanneer de *Wortel* droogd, vergaan. Deeze is vochtig van aart, en bewaard in zich een lijmg *Zap* uyt

Xx 2

uyt den rooden geel. Is, in de mond geknauwd, zeer bitter en onaangenaam van smaak.

Gestalte, cu

Uyt de gemelde *Wortel* komen voort veelvoudige *Bladeren*, dicht bij malkander, en al te zamen gelijk als uyt het *Hert* of de *bovenste top* des *Wortels*; echter de eene boven de andere met een wonderlijke orde uytsteekende. De lengte is van een hand, of wat meerder; onder zoo smal, dat ze zomtjids de breedte van een vinger, of duym, niet overtreffen; doch hoe meer na voren, hoe breeder; voor aan de punten alderbreedst; van ontrent drie vingers; ook daar gantsch rond toelopende. Zijn voorzien met een zachte ruygheyd, alderzichtbaarst aan de randen; doch daar niet *ingefneeden*, maar effen, slegt, en zonder eenige *voornen*: boven begaafd met een meerder en aangenamer groenheyd, als onder; ook inwendig met een regt-doorgaande groote *Ader*, of *Rugge*, waar uyt veele kleine, ter zijden uytlopende, en zich daar een weynig rondachtig stellende, voor-schieten. Doorgaans staan ze opwaarts gekeerd; evenwel krommen ze zich voor aan, op de wijze van een *Pluym*, of *Vogel-Sruys-veeder*, met een goede bevallijkheyd neerwaarts. Bitter zijn ze van smaak, matig dik, en zacht in 't aanraken. Naderhand werden ze van onder eerst geel; beginnen dan in haar zelve te verdorren, en vallen op de aarde neer.

bijzonderheeden der Bladeren.

Steel.

Uyt haar middelste *Hert* komt jaarlijks een eenige *Steel* te voorschijn; drie vingers breedte, wat meer of minder, boven de inwendigste en hoogste *Bladeren* uytsteekende; niet dik van aart, maar teeder, en van een bevallijk groen omvangen. In 't bovenste deel der zelve komen voort verscheydene ovaals-wijze-ronde en dikke *knopjens*, agt, tien of twaalf in getal, rustende op korte *Steeltjens*; nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde der voornaamste *Steel* groeyende. Deze openen zich eerst van onder, en zoo vervolgens de een na de ander, en vertonen dan bleek-blauwe *Bloemen*, van geen onaangename aanschouwing. In grootte en gedaante zijn ze die van het *LEUCOJUM INCANUM ARBORESCENS*, of der *Stokviolieren* niet zeer ongelijk. Zomtjids bestaan ze uyt vier, doch meest uyt vijf voor rond toegaande *Bladertjens*; onliefsijk van reuk, en 't Hoofd bezwarende. Gestoten of gekneusd werdende, geeven ze van zich een blauw-verwig *Zap*.

Gedaante der Bloemen.

Zaad, zeer zelden rijp in onze Landen.

Als ze eenige weynige dagen hebben open gestaan, vergaan ze in haar zelve, en op de aarde neergevallen zijnde, laten ze een *Zaad* na, doch 't welk in deeze onze Gewesten noyt, of zeer zelden, en niet anders als bij heete drooge *Zomers*, zijne volkomenheyd verkrijgd. Derhalven dit zeer schoone Gewas in deeze *Neederlanden* zeer bezwaarlijk kan *aangevonnen* werden.

Grond.

Deeze *Plant* bemind uyt eygener aart een goede, zandige aarde, voorzien met twee-jarige Paerde- en een weynig een-jarige Koejemist, wel door-een gearbeyd: in de *Zomer-tijd* een opene warme plaats, en niet zoo veel vochtigheyd als de andere Soorten. Moet ook in de *Winter*, binnens huys staande, op een drooge, luchtige, en warme plaats, gedurende dien tijd alleenlijk met een weynig lauw-gemaakt Reegen-water een- of tweemaal van boven besprengd zijn, vermits ze dan niet veel vochtigheyd kan verdragen, en door een weynig te veel schielijk zou verrotten. 't Welk ik zelfs door ervarentheyd, tot mijn groot leedweezen, heb onder-vonden aan drie uyt *China* over *Batavia* gezondene en wel over-gekome *Wortelen*, in mijnen *Hof*, tot mijn groot vermaak, genoegzaam *uytgeschoten* zijnde.

Hoe in de Winter waar te neemen.

Schrijvers, welke van de Rhabarber handelen.

DE aart en eygenschap deezer *Planten* is veele wel bekend, en wijdlopig genoeg beschreeven geworden: waarom ik ook onnodig oordeele, ter deezer plaats daar van te handelen. Wil iemand van de zelve een volkomene kennis hebben, die kan leezen

PEDACIUS DIOSCORIDES lib. 3. cap. 2., daar hy van deeze Stof spreekt. Desgelijks *CLAUDIUS GALENUS* in zijn *eerste Boek van de Medicijnen, welke strijden teegens 't Vergif, cap. 14.*, ook in 't 8. *boek van de krachten der Kruiden*, onder 't *Hoofdstuk de RHEO*, of van de *Rhabarber*; dan noch de *Schriften van meer andere Geleerde Mannen*, te veel in getal, om de zelve hier te noemen.

CCXCV HOOFDSTUK.

SCORBUTS,

anders

BLAUWESCHUYTS-KRUYD;

of

OPREGTE BRITANNICA der Oude Vriesen.

It zeer eedel, krachtig, en voor alle Menschen een zeer noodwendig *Gewas* (meer als agthonderd jaren verborgen en gantsch vergeten, evenwel voor dien tijd onze Voorouderen zoo wel bekend, zoo dikmaal met alle vlijt gezocht, zoo veel gebruykt geweest, tot geneezing van zoo veele gebreeken) mag, mijns oordeels, met goede reeden van een ieder dus genoemd werden, vermits het de *Scheurbuyk*, of *Blauweschuyt*, te eenemaal wech neemt, en alle Menschen daar van verlost.

Bijzondere lof van dit Gewas nu meer dan 800 jaren onbekend geweest.

Werd ondertuffchen ook in het *Neederlandsch* genoemd *SCHURFTLOOFSBLADEREN*, en *WATER-RIDDER*, om dat dit *Kruyd* van Naturen in een vochtige aarde voortkomt, en de *Schurftheyd*, *Ruydigheyd*, *Zeerigheyd*, op 't *Vriesch* gezegt *RID*, of *RUED*, verdrijft. De Oude *Vriesen* hebben 't geheeten *BRITANNICA*, *BRITANNICA*, *BRITANNICA*, *BRITANNICA*, alle eenerley beteekening hebbende; of ook wel *VRYFTANICA*, om dat men'er de *Tanden* mee *wrijft*.

Andere namen.

't Woord *BRITANNICA* heeft zijnen oorsprong niet genomen van *BRITANNICA*, waar mee *Engelland* werd beteekend, gelijk zommige dromen; maar dit *Kruyd* is dus genoemd geworden wegens zijn eygene aart en kracht teegens allerley ongeleegentheeden des *Monds*, *Tandsmerten*, en inzonderheyd teegens de *SCORBUT*, of *BLAUWSCHUYT*, van welke meest alle Menschen, als van een aangeboorne Landziekte, in deeze koude, lage, vochtige *Neederlanden* zeer gequeld werden; boven alle andere middelen hier toe dienstig, en weergadeloos.

Oorsprong van de naam *Britannica*.

De naam *BRITANNICA* geeft dit klaarlijk genoeg te kennen. Want de *oude Friezen* noemden in hare onverbasterd gebleevene *Spraak* (gelijk ze noch heeden veelerweegen in *Vriesland* doen) een wech-vloeyend en daar door verminderend ding, 't welk noodwendig te zamen gehouden, gedrukt, wel vast aan malkander gehegt, en gesloten moest worden (gelijk men, wanneer de *Scheurbuyk* in de *Mond* zit, het *Tandvleesch* moet doen, wijl dit quaad het zelve verteerd, de *Tanden* gantsch los maakt, en eyndelijk doet uytvallen) *BRITEN* en *BRIT*. 't Woord *TAN* beteekend niet anders als dat, waar bij een *D* is gevoegd, te weeten *TAND*; en *HICA* beduyd zoo veel als een *uytwerping*; 't welk noch heedensdaag in *Groeninger-* en *Friesland*, ook anderweegen, in gebruyk is. Want een krachtige en haastige *uytwerping* der *Winden* door de *Keel* geeft men de

en wat de zelve ia 't oude *Vriesch* beteekend.

K R A C H T E N.

Fig. 202

de benaming van **HIK**: en als de *Kieken*, noch in de Eyeren besloten, tot hare volkomenheid geraakt zijnde, de zelve door-pikken, zulks werd **HIKEN** geheeten.

Zoo dat dan **BRITANNICA** niet anders te kennen geeft, als een *Kruyd* teegens de *Scorbut*, *Scheurbuyk*, of *Blauwschuyt*, en andere quade Toevallen des *Monds*, inzonderheid der *Tanden*, om 't vleesch van de zelve te *zamen te houden*, en uyt te drijven de waterige, slijmerige, vloeyende onreynigheden, waar door 't gedagte vleesch *afneemende* werd *verteerd*: zijnde en blijvende dus een oud, opregt *Vriesch* woord.

Maar dan noch, het woord **BRIT** en **BRITTEN** betteekend bij de gemelde *Vriesen* ook een hoog-geleegene plaats; met *Moeras* of Water omringd, **VEN**, of **VEEN** geheeten; en noch heeden deezzen dag vind men in deezze vochtigheid dit *Kruyd* **BRITANNICA** groeyen. De daar uyt gegravene Aarde, in de lucht gedroogd zijnde, werd voortijds **BRITTEN**, **BRETTEN**, en **BREETEN** genoemd, welke woorden tot noch toe in *Vriesland* en de *Provintie Groeningen* in gebruyk zijn gebleeven: inzonderheid werden de kleyne stukken der zelve zoo geheeten; alhoewel nu meest **TORVEN**; dat is, **TOR**, **Dor**, of **Droog**, en **VEN**, of **VEEN**, beteekenende, te zaam-genomen *dorre*, *drooge Veenaarde*: hier van daan is 't, dat een stuk Lands, met Grachten, Sloten, of Gruppen, omcingeld, en gescheyden, noch op deezze uur een **VENNE** werd genoemd.

En wie zou niet mogen voor waarheid houden, dat de zeer oude Stad **VENETIEN** voortijds dien naam heeft bekomen, om dat ze gebouwd is op zulk een holle, van naturen **VEENIGE**, brosse, moerassige aarde, uyt 't water steekende. Hier van daan is ook gesproten de naam van **BRITANGEL**, zijnde een zoodanige Hoogte, oostwaarts boven het Dorp *Winschoten* gelegen; waar op nu een *Fortres* of Schans is gebouwd, behoudende noch heeden dien zelve Naam, alhoewel gemeenlijk door verbaftering en onbedagtelijk gezegt de **BOURTANGE**.

Desgelijks werd noch op deezzen dag de Hoogte in *Oost-Vriesland*, bij het *Karspel*, voortijds **CYMBERS WOLD**, maar nu verkeerdelijk **SIMERS WOLD** geheeten, **BRITTENBERG** genoemd; en in *Engelland* voeren twee Steeden de naam van **BRITTINGTON** en **BRITTON**, om dat ze aan Rivieren op hooge plaatsen zijn gestigt. Eeven hierom heeft *Engelland* oudtijds de naam van **BRITANNIA** gekreegen. Dus noemd men ook eenige Dorpen in de *Groeningche Provintie* **NIEBRIT**, **OLDEBRIT**, **MITTELBRIT**, **ENGELBRIT**, **LETTERBRIT**, &c., om dat ze leggen op een Hoogte, omringd van Waterachtig, of Moerassig Land.

Uyt de zelve oorzaak voerd 't **HUYS TE BRITTEN** deezze benaming, waar van de *Fondamenten* noch in onze tijden gezien zijn; gebouwd van de *Roomsche* Keyzer **CAJUS CALIGULA** (gelijk daar van schrijft **JOHANNES CHRISTOVALLUS CALVETUS**, in zijn Reysboek van de *Kroning* des Konings **PHILIPPI** van *Spaanje*) en van de *Romeynen* gehouden voor een *Wapenhuys*. Want 't lag op zulk een Hoogte, van waar men over 't Water heenen de aankomst der *Vijanden* kon verneemen. Doch wij moesten niet te verre van ons oogmerk afwijken.

't Gedagte **SCHOURBUYKSKRUYD** voerd in 't *Latijn* geen anderen naam als dien van **BRITANNICA**, zoo wel bij de oude *Grieksche* als *Latijnsche* Schrijvers; waar van men kan nazien **DIOSCORIDES**, **PLINIUS**, **GALENUS**, **PAULUS AEGINETA**, **AVICENNA**, en meer andere oude vermaarde *Authouren*; en werd, wegens de voortreffelijke deugden, zeer hoog genoemd: is nochtans zelden of noyt van haar gezien, veel min van eenige der nieuwe *Kruyd-beschrijveren* tot noch toe regt, maar de oude *Vriesen* genoeg, bekend geweest. Ook hebben al de oude *Grieksche* en *Latijn-*

sche *Genesmeesters*, welke ten tijde van **JULIUS CAESAR** en meer andere volgende *Keyzeren*, onder 't *Roomsche* *Heyr* in de *Neederlanden* waren, wijlze de *Taal* der *Vriesen* niet verstonden, veel min de zelve door andere woorden konden uytleggen of beteekenen, de *regte Vriesche naam* deezes *Kruyds* zoo wel in 't *Grieksch* als in 't *Latijn* behouden, en hare *Schriften* ingelijfd. Echter heeft men 'r ook, mijns oordeels, begreepen onder de naam van **LAPATHUM LONGIFOLIUM NIGRUM PALUSTRE**, of *zwarte lang-gebladerde Water-ridder*, wegens de *zwarte Wortel*, welke in geene der andere soorten van *Lapathum* of *Patich*, door geheel *Europa* van zelfs voortkomende, gevonden werd; en de groote gelijkheid, welke het, doch alleen in de uyerlijke gedaante, met de *Patich*, *Rho-ritter*, of *Roo-ridder*, schijnd te hebben.

Deeze **BRITANNICA** komt uyt eygener aart zeer krachtig voort door geheel *Vriesland*, *Groeningerland*, *Geldorland*, *Overijssel*, en *Holland*, in moerassige, *Veenige*, waterachtige, ongezone plaatsen, en quade, *Salpeterige*, giftige, slijmerige aarde, daar gemeenlijk veel *Adderen* en *Slangen* werden gevonden, ook aan de kanten der *Grachten* en *Sloten*. Echter strijd dit *Kruyd* zoo geweldig teegens alle *Vergif*, en de *Scheurbuyk*, dat het elk, die 't gebruykt, binnen weynig tijds te eenemaal daar van bevrijd. Ja ook, hoe de *Wateren*, daar 't bij groeyd, quaadaardiger zijn, hoe de zelve meer ongezontheid en *Blauwschuyt* in der *Menschen* *Ligchamen* verwekken, hoeze meer doen purgeeren de geene die'er van drinken (waarom ook onze daar van gebrouwene *Bieren* meer opening maken als andere van ander water gebrouwen) hoe deezze *Plant* krachtiger van natuur, en teegens dit quaad meer werkzaam is.

De opmerkende kunnen hier uyt verneemen de *wijsheid* en *goedheid* des *Almachtigen Scheppers*; die elk Land heeft begiftigd met zoodanige *Gewassen*, als bequaam zijn tot geneezing der *Ziekten*, welke de daar in wonende *Menschen* meest onderworpen zijn, ter oorzaak van de schadelijkheid der *Lucht*, *Aarde*, of *Wateren*. Waar bij dan noch komt, dat de *vergiftiging* van een giftig *Dier* door eeven 't zelve *Dier* werd teegengestaan, verbeterd, en geheel kragteloos gemaakt. 't Ware te wenschen, dat de krachten, welke God in de dingen gelegd heeft, van ons vlijtiger onderzocht, en alzoo aan ons beeter bekend wierden.

De **BRITANNICA** groeyd ook wel in de *Hoven*, of andere vochtig en luchtig geleegene plaatsen, zoo dat de *Zon* 't meeste deel des dags daar op kan speelen. Desgelijks in een donker oord: of, dikmaal met water begoten werdende, in een luchtige, holle, met tweejarige *Kocye-*, eenjarige *Paerdmist* en zand genoegzaam voorziene en door-werkte aarde. Schiet anders noyt zoo hoog opwaarts, noch geeft zulke krachtige *Bladeren*: doch gemeenlijk ieder jaar volkomen rijp *Zaad*.

Verdraagd uyt eygener aart geweldige *Sneeuw*, *Hardeyde*, *sterke Vorst*, en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter*; zoo dat men deezze *Plant* zonder moeyte bewaren, en genoegzaam *aanwinnen* kan.

Hare *Wortel* is zeer sterk, *Pek-zwart* van buyten, zelden van verwe veranderende, schoon ze ook in een gantsch zandige, ja geheel witte grond stonó; behalven dat ze wel zomtijds bleek-zwart werd gezien: doch als men ze varsch uyt de aarde opneemt, en door-snijdt, vind men ze van binnen gantsch zuiver en wit. Straks daar na werdze tusschen geel en rood; de verwe van *Rhabarber* niet zeer ongelijk zijnde. Vervolgens gedroogd werdende, isze bruyn. Hare gestalte is lang, dik en breed, gelijk die van al de *Roo-ridderen*, of *Patich*, inzonderheid als ze ten ouderdom is gekomen; geenzins zoo kleyn, als **DIOSCORIDES**, die ze noyt gezien heeft, daar van spreekt. Is ook vol *Zap* of vochtigheid.

Uyt deezze *Wortel* schieten ieder *Voorjaar*, in 't laat-

Korte Reeden-voeringen over de woorden

Brit, Britten, Torven, Ven, of Veen, Britangel,

Brittenberg, Britannia, Niebrit, Oldebrit, 't Huys te Britten, &c.

en den oorsprong deezzer namen; waar na weer gekeerd werd tot 't Kruyd Britannica.

Dioscor. lib. 4. c. 2. Plin. l. 3. cap. 1. lib. 25. c. 3. 9. l. 27. c. 1. Gal. lib. 5. cap. 84. Aegin. l. 7. Aetius. l. 1. &c.

Waar dit Kruyd groeyd.

Zonderlinge zeldzaamheid.

Aanmerking.

Hardheid.

Gedaante der Wortel.

der Bladeren. ste van *April*, of begin van *May*, cenige, niet veele, *Bladeren* voort, de langste aller foorten van *LAPATHUM* of *PATICH*; hol en luchtig; altijd opwaarts gekeerd, met hare *Steele*n digt bij en boven malkander als uyt eene plaats der *Wortel* spruytende. Zijn ruym een, anderhalve, ook (na dat de *Planten* jong of oud, kleyn of groot, luchtig of donker gesteld zijn) wel twee geheele voeten lang; gemeenlijk drie of vier vingeren breed; blauwachtig donker-groen van verwe, doch onder veel bleeker en droevig, niet blinkende: voor spits toegaande: in 't midden alderbreedst; en daar voorzien met een dikke *Ader*, of *Rugge*; waar uyt zeer veel andere, teedere, eerst regt-uyt, dan na de randen rondachtig te zamen of in malkander lopende, bleek-groen van couleur, voortkomen. De gemelde *Bladeren* zijn wat dikachtig van substantie: zomtijds aan de randen weynig of niet; zomtijds wat meerder gekruld; inzonderheyd de *Bladeren*, zittende aan de opschietende *Steel*, en dan smaller werdende. Onder rusten ze op een tamelijk-lange, zeer dikke, boven platte, onder met *Ruggetjens* of uytsteekende *Streepjens* rondachtig toegaande, en gemeenlijk onder een weynig roodachtig zijnde *Steel*: welke roodheyd in de Moerassige plaatsen meerder is, als in de staande Wateren, of aan de kanten der Sloten in een zandige of kleyige grond. In de mond geknauwd werdende, bevind men ze zeer te zamen-trekkende. In 't laatste van *Julius* beginnen ze weer te vergaan.

Stamsteelen. Uyt 't middenste Hert ziet men voortschieten een, twee, ook wel drie *Steele*n, na dat de *Plant* jong of oud is; twee, drie, ook zomtijds wel vier voeten hoog; rond, van zulk een verwe, als de *Bladeren* onder; van binnen hol: aan welke de *Bladeren*, hoe hoger hoe kleyner, nu uyt de eene dan uyt de andere zijde, boven malkander voortkomen; zoo wel een weynig neerwaarts hangende, als opwaarts gekeerd staande. Tusschen de zelve werd men gevaar cenige uyttschietende *Zijde-takjens*, luchtig en niet zoo veelvoudig gesteld, als wel in de andere foorten van *Patich* gezien werd; rondom voorzien met veele, hol en luchtig aan korte *Steeltjens* afhangende ronde *Knopjens*, boven een weynig rosachtig.

Bloemknopjens. Bloemen. Deze in 't laatste van *Junius*, of 't begin van *Julius*, zich openende, vertonen kleyne, drie-bladerige, groote *Bloemtjens*, hebbende inwendig twaalf witte *afhangzeltjens*; welke, na verloop van twee dagen, schie-lijk daar uyt vallen, of in de zelve verdorren, zoo dat men de *Bloemen* van binnen leedig ziet: daarenboven aan beyde de zijden harer *Bladertjens* een ruyg, witachtig *Topje*, of eenige *witte ruygheyd*, welke men in geene van al de andere foorten, behalven die van de *BRITANNICA VIRGINIANA*, of *Virginiaansche Britannica*, bemerkt; werdende boven met drie andere kleyner, smaller, groen-verwige *Bladertjens* gelijk als overdekt. Als ze eenige weynige dagen hebben open gestaan, vergaan ze niet in haar zelve, vallen ook niet af; maar werden in teegendeel grooter, en bewaren onder de zelve een kleyn drie-hoekig *Zaad*, als 't rijp geworden is Castanien-bruyn van verwe.

Aanwining. 't Zelve op een donkere plaats, met een wassende Maan van *Oktober* in de aarde, of in *Maert* in een Pot, een kleyne vinger diep gezayd, en dikmaal met water voorzien zijnde, komt binnen eenige wecken te voorschijn; doch 't geen in *Oktober* gezayd werd, zelden voor in 't *Voorjaar*. De jonge hier van uytgesproten *Planten* geeven niet voor 't derde en vierde jaar daar na hare eerste *Bloemen* en nieuw *Zaad*.

doorbaar Zaad. Zij vergaan uyt eygener aart niet haast, maar blijven veele jaren in 't leeven. Konnen bezwaarlijk door hare *Wortelen*, doch genoegzaam door haar *Zaad aangenomen* werden, gelijk alreeds gezegt is.

K R A C H T E N.

DE *Bladeren* deezer zeer eedele *Plant* zijn koud in Aart der den eersten; droog in 't begin van den derden *Bladeren*, Graad.

De *Wortel*, desgelijks koud in den eersten, droog in 't laatste van den derden Graad, in den Mond geknauwd werdende, is geweldig *afstringerende*; en trekt, veel meer als de *Bladeren*, of der zelve *Zap*, de lippen, tong en keel door een aangename bitterheyd te zamen; ook droogd ze het speekzel en alle vochtigheyd des monds op, gelijk de Oude daar van geschreeven hebben.

De *Bladeren*, wanneer ze, 't zij droog of groen, zonder iet anders daar bij te doen, werden geknauwd, en zachtjens door de keel gelaten, verligten de dorst; veroorzaken een goede verdouwing der *Maag*: neemen de hitzigheyd van de zelve wech: vervrolijken het *gemoed*: drijven het Water uyt, en versterken al de inwendige deelen des Ligchaams. Eeven 't zelve doet het *Zap*, varsch uyt de *Bladeren* geparft, en, met een weynig Wijn en Zuyker vermengd, ingenomen.

Van deeze heerlijke *Plant* kan men de volgende *voortreflijke Drank* bereyden.

℞. *Foliorum Britannica Manipulos duos.*

. *Radicum Britannica Uncias sex.*

Glycyrrhiza Drachmas duas.

Zinziberis Drachmam unam.

Sacchari Uncias quatuor.

Vini Gallici albi optimi libras quatuor.

Incidantur & Contundantur omnia simul grosso modo, atque ad tertiam partem consumptionem coquantur.

Of in 't *Neederlandsch*: Neem twee handen vol van de *Bladeren* deezer *Britannica*. Vier of zes oncen van de *Wortel*. Gengebar een drachma. Zoethout twee drachmen: en Zuyker vier oncen. Snij het te zamen tot kleyne stukjens; en kookt het in een Kan goede *Fransche Wijn*, tot dat'er een Pintje van verminderd is.

Die van deezen *Drank* ieder morgen nuchteren, veertien dagen, of wat langer, agter-een, 't vierdedeel van een Pintje gebruykt, zal daar door verdrijven al de hem quellende *Scorbut*, *Scheurbuyk*; of *Blauwschuyt* (van *PLINIUS* genoemd *Stomacacen*, en *Scelotyrben*). De *Tanden* en 't gantsche *Gebeent* zal weer in voorigen goeden staat werden hersteld, en versterkt: al het bloed gezuverd. Eeven hier door werden ook geneezen de gebreeken der *Milt* en *Leever*; allerley *Buyk*- en *Bloedloop*; een *quade Borst*; neervallende *Zinkingen*, en lopende *Gaten*. Deeze *Drank* zal verdrijven de *overvloedige vochten* des geheelen Ligchaams; alle *zeenwachtige deelen* bevestigen: de *Maandstonden* der Vrouwen, als ze te veel zijn, en alle andere *Bloed-vloeyingen* stoppen; deezer wijs de natuurlijke Ligchaams-warmte bewaren. Is ook zeer goed voor *Breuken*, of *Gefcheurde-heyd*; *stijve, trekkende*, of *beevende Leeden*: de *kramp*, en *lammigheyd*; *hitze Koortzen*, en meer andere diergelijke qualen. Desgelijks voor de geene, die, 't zij in Spijs of *Drank*, *vergift* in 't lijf hebben gekreegen. Ook voor de geene die dikmaal moeten *braken*, en nauwelijks kunnen binnen houden 't geen ze gegeten en gedronken hebben.

Wanneer men deeze *Bladeren* niet groen kan bekomen, 't welk in de *Winter* onmogelijk is, moet men de zelve gedroogd stoten, en in Wijn met Zuyker, of Honig, en een weynig Edik daar bij gedaan; of anders in Water, Zuyker en Azijn, inzonderheyd als'er *Koorts* bij gaat, of ook wel in Garste-water, als de gelegenheyd zulks vereyscht, zoo lang zieden, tot dat het Nat de dikte van Honig bekomt. Hier van mag men zonder eenige schroom een weynig t'effens gebruyken tegens de *Tandpijn*, *Scheurbuyk*, en de andere hier bo-

ven

ven genoemde gebreeken. Indien men de *groene Bladeren* kan machtig worden zoo moet men die op dezelfde wijze in Wijn kookten.

**zware ge-
brecken.** Het *Zap*, of de vochtigheid uyt de *Bladeren*, of uyt de *Bladeren* en *Wortelen* te zamen, geparft, en een weynig met wat Zuyker gekookt, of in de *Hondsda-
gen* in de Zon gesteld, tot dat het dik word, geneest zeer spoedig de beetten van *dolle Honden* en andere giftige Dieren, als *Adderen*, *Slangen*, en zoo voorts, in de Wonde gedaan zijnde: desgelijks *uyle* en als voor *ongeneesbaar geboude gezwellen*; dunnetjes op een doek gestreeken, en daar op gelegd: of ook de *groene Bladeren* zelfs daar op gedaan; doch ieder morgen en avond ververscht.

**Heylzame
Zalf.** Eeven 't zelve verrigt het *Zap*, uyt de *Bladeren* geparft; of ook men maakt'er een *Zalf* van, zeer dienstig teegens al de voorgestelde gebreeken en ongemakken. Dit *Unguentum* trekt niet alleen allerley *vergif* en onreynigheid uyt, maar zuyverd ook de *Wonde*, droogt ze op, en sluytze weer toe. Is goed voor de *Roos*, 't *Sprenkvuur*, de *Kanker*, en de *Takken* of *Speenen* aan 't *Fondament*.

**Dit kruid
ontrent de
geboorte
CHRISTI
van de Ro-
meynen
zeer hoog
geacht.** Dit alles is niet alleen in deeze tijden bij ons op nieuws onderzocht, en zoo bevonden, maar ook voor zoo veele honderd jaren onze *Voorouderen* ten deelen bekend geweest. Ter welker oorzaak deeze *Plant* van de *Romeynen*, doeze voor en na *CHRISTI* geboorte in de *Gewesten* van *Holland*, *Vriesland* en geheel *Nederland* teegens onze *Voorvaderen* oorlog voerden, zoo zeer hoog geacht wierd, datze die, als een dierharc fchat, mee na *Italien* en andere ver-afgeleegene Landen hebben gevoerd.

**Waar door
in vergee-
tenheid
gekomen:
nu eerst
weer be-
kend ge-
worden.** Doch als voor ruym agt honderd jaren de *Gottben* en *Noormannen* ons *Vriesland* tot in de grond verdierden, *Menschen* en *Beesten* uytroyden, zoo is, ter oorzaak van deeze ellendige verwoesting, de kracht van dit *Gewas*, en zelfs de kennis van 't zelve, in een gantsche *vergeetelheid* geraakt, tot op deezen onzen tijd: in welke dit *Kruid*, als nieuwelijks herboren, de nu leevende *Vriezen* weer gegeven is, en 't zelve haar hier voor oogen word gesteld, om het te leeren kennen.

**Hoe men
't Zap, en
't Poeder,
lang kan
bewaren.** Het *Zap*, zoo uyt de *Bladeren* als *Wortel*, met een weynig Zuyker gezoden tot het dik word als een *Rhob* (bij *AVICENNA* en andere *Arabische* Schrijvers dus genoemd, en in alle *Apotheeken* genoeg bekend) kan en moet men bewaren in een *Rams-hoorn*, of yvore *Doos*, of *Bus* van *Zilver*, ook *Tin*, of *Glas*; en dus zal 't de geheele *Winter* over goed blijven. In zulke *Vaten* moet men ook doen het hier van gemaakte *Poeder*, om gedurig te kunnen gebruyken: 't welk ook wel in *Wijn* mag worden opgekookt.

**Gorgel-
water.** Men maakt daarenboven van dit *Zap* een *gorgelwater*, om daar mee te zuiveren en te geneezen de *bit-
zigheid* en andere *gebreeken* des *Monds* en der *Keel*: ook wel een *Plaaster*, *Slikking*, *Syroop*, *Olie*, en diergelijke, waar van men in 't breede kan na zien *mijn Latijnsch werk* DE HERBA BRITANNICA.

**Deugden
van het
Zaad.** Het *Zaad* een weynig gedroogt, dan gepulverizeert, trekt van naturen t' zamen. Is goed voor alle *Squinantien*, of *gezwellen*, *verstopping* en *verstikking* der *Keel*; *swelling* der *Amandelen*, *Huyg*, en *Bloedgang*. Geneest ook allerley andere quadaardige *gezwellen*, en beetten der *giftige Dieren*, daar in gestroyd.

**Plinii Vi-
BONES, en
't Vrief-
sche
woord
VIBONG,
wat het
betekend.** Eeven 't zelve vermogen ook de *Bloemen*, van *PLINIUS* geheeten *VIBONES*, om dat de *Oude Vriezen* de zelve *VIBONG* noemden; 't welk beteekend zoo veel als een *onnatuurlijk gezwel* of *hardigheid*, *vergaderd uyt quade vochten*, te *verdrijven*, want *VIBONG* is te zamen gezet uyt *VI* en *BONG*. Komt of van *VIEN*, dat is, *verdrijven*, *verspreiden*; en van *BONG*, tekenen geevende een *onnatuurlijk gezwel*, noch heeden op deezen dag de *BONG* geheeten; te weten, een *hardigheid*, of *gezwel* in de *Keel*, van de *Genees-geleerde*

de naam van *Angina*, ook van *Squinantie*, gegeven; 't welk gemeenlijk overkomt de *geene*, die zeer van 't *Scheurbuyk* worden gequeld, zoo dat ze nauwelijks iets door de *Keel* kunnen krijgen.

Noch verder: deeze *Bloemen* in *Fonteyn* of *Putwater* een kleyn half uur lang opgekookt met een weynig *Edik*, wel toegedekt in 't kookten, verdriest binnen weynig tijds de *Roos*, daar opgelegd zijnde: trekt uyt de *wonden* alle *vuurigheid*; ook het *doode vleesch*, veroorzaakt door 't daar in gekomene *Vuur*: sluyt de zelve toe, en geneestze voorspoedig.

**Der Wor-
tel.** De *Wortel* gedroogt, of daar van een gedeelte genomen, en eenige uren, of ook wel minder, in de *Mond* gehouden, neemt binnen een korte tijd wech alle *Tand-
pijn*; en de *zwellung* van 't *Tandvleesch*, veroorzaakt door de *Scheurbuyk*, en andere ongelegenheeden des *Monds*; maakt ook 't zelve weer vast. Daar na de *Tanden* zomtijds gewreeven met het *Poeder* deezer *Wortel*, behoud de zelve zeer lang in een goede staat, en verhindert meerder *Tandpijn*.

't Zelve doet ook het *Zap*, met *Fransche Wijn* en *Des Zaps*, een weynig *Edik* tot op ontrent de helft toe verkookt, en dan in de *Mond* gehouden.

Ook word uyt deeze *Plant* gemaakt een *Tandpoeder*, zeer nodig teegens alle *Scheurbuyk*, *losse Tanden*, *zwellung* van het *Tandvleesch*, en meer andere diergelijke ongelegenheeden. De wijze, op welke 't zelve moet bereyd worden, is de volgende:

R. *Radicum Britannicae Uncias quatuor.*
Galange Majdis Drachmam unam
& *semis.*
Cyperus Rotundi Drachmam unam.

Myrrha.
Mastiches.
Thuris, ana Drachmam semis.
Sacchari albissimi Unciam unam.
Syrupi è corticibus Citri Drachmas duas.
Miscantur, terantur omnia, & fiat pulvis subtilissimus.

Of in 't *Nederlandsch*: neem van deeze *gedroogde Wortelen* vier oncen. *Groote Galanga-wortel* anderhalve *Drachma*. *Ronde Cyperus-wortel* een *Drachma*. *Myrrhe*, *Mastix*, en *Wierook*, van elk een halve *Drachma*. *Brood-zuyker* een *once*, en *Syroop van Citroenschellen* twee *Drachmen*. Dit alles bij malkander gedaan, gestoten, gewreeven, en een *fijn Poeder* daar van gemaakt.

Neem hier van een weynig in de *Mond*; wrijf'er de *Tanden* en het *Tandvleesch* mee; zoo zult gij met verwondering bevinden, hoe goed het u doen zal, en hoe haastig gij van de gemelde qualen verlost zult zijn.

Om deeze *Wortel* wel te droogen, en tot geneezing van de gemelde gebreeken te kunnen bewaren, moet menze uyt hare natuurlijke geboorte-plaats opneemen in 't begin van *May*; want ter dier tijd uytgeschoten hebbende, kan men ze eerst regt kennen. Maar indien men de zelve op vochtige plaatzen in de *Hooven* heeft geplant en aangequeekt, zoo kan menze altijd met volle *Maan* van *September* of *October* uyt-halen. En dan is ze (mijns oordeels) zoo krachtig, ja krachtiger, als in de *Maytijd*; vermits ze 's *Winters* door sterke *Vorst* lichtelijk schade kan lijden; waar van ze in den *Herfst* gantschelijk bevrijd is. Dan heeft ook de *Wortel* het *Zap* alreeds na zich getrokken, wijlze in dien tijd *geene Bladeren* of iet anders te voeden heeft; en is derhalven in volkomener staat van *krachten*.

Daarenboven mogen (volgens mijne meening) deeze *Wortelen* door de geheele *Zomer* worden uytgenomen, als maar de *Plant* niet schiet, of eenige *Bloemen* geeft. Want dan blijft ook in haar een volkomene *kracht*, ofze schoon *Bladeren* zonder enige opschietende *Steele* heeft gekreegen ter plaats daar ze van zelfs is voortgekomen.

De

Wanneer de Bladeren, Bloemen en 't Zaad moeten afgenomen zijn.

Authentiek, welke andere kruiden

hebben gehouden, doch zeer kwalijk, voor het opregte *Britannica*.

De *Bladeren Bloemen*, en het *Zaad* (om, gedroogd zijnde, altijd ten gebruyk te kunnen hebben) moet men plukken en afneemen met een volle Maan, of straks daar na, eeven voor de *Hondsagen* (indien 't *Zaad* dan zijn volkomene rijpheyd heeft bekomen; 't welk echter zelden voor 't laatste der zelve gebeurd) vermitsze anders alle in de genoemde *dagen* door der Zonnen hitte schielijk verminderen, verderven, en dus krachteloos worden gemaakt.

Eydelijk, uyt dit alles is genoegzaam blijkelyk, dat deeze OPREGTE *BRITANNICA* niet is de *BISTORTA*, *Naterwortel*; *BETONICA*, *Betonie*; *PRUNELLA*, *Brunelle*; *PULMONARIA*, *Longekruyd*; *PYROLA*, *Winter-groen*; *PERSICARIA*, *Perzenkruyd*; *PLANTAGO AQUATICA*, *Water-Weegbree*; *DAMASONIUM*, een soort van *Doronicum*; *HALIMUS*, *Zee-porcellain*; *COCHLEARIA*, *Leepeblad*; *BECABUNGA*, *Beekbunge*, of eenige andere diergelijke *Plant*, gelijk *PEDACIUS DIOSCORIOES*, *JOHANNIS RUELIUS*, *AMATUS LUSITANUS*, *HIERONYMUS TRAGUS*, *ANGUILLARA*, *CONRADUS GESNERUS*, *REMBERTUS DODONÆUS*, *MATTHIAS LOBELIUS*, *CAROLUS CLUSIUS*, *JACOBUS DALECHAMPIUS*, *JOACHIMUS CAMERARIUS*, *JOHANNES BAUHINUS*, *JOHANNES BODÆUS A STAPPEL*, en meer andere gemeend hebben. Geene van al de genoemde *Planten* hebben zoo een *eedele kracht*, om onze *aangeboorene quaal* en *gemeene Landziekte*, 't *Scheurbuyk*, of de *Blauwschuyt*, te geneezen, als onze opregte *BRITANNICA*, waar van al voor zeeventien honderd jaren de onloochenbare blijken zijn gezien. De *Romeynen*, ten tijde van *CAJUS JULIUS CÆSAR* in deeze *Neederlandsche Gewesten* gekomen, wierden ellendig van deeze plaag aangevallen, maar alle door dit *Kruyd*, haar eerst getoond door de ingeborene *Vriezen*, spoedig geholpen. Waarom ze ook, de krachten van dit *Gewas* nu kennende, het zelve na *Komen* aan den *Keyzer zonden*, voor een zeer kostelyk geschenk.

CCXCVI HOOFDSTUK.

VIRGINIAANSCH
PATICH
ofAMERICAANSCH
BRITANNICA.

Namen.

En zeer voortreffelyk *Gewas*, wegens de zonderlinge deugden, waar meê het begaafd is, word dus in 't *Neederlandsch* geheeten. In 't *Latijn* *LAPATHUM VIRGINIANUM*, en *BRITANNICA AMERICANA*.

Beschrijving van de Wortel.

Heeft in deeze *Gewesten* een dikke, tamelyk lange *Wortel*, zich verdeelende in veele *Zijde-takken*, en voorzien met verscheydene *Veezel-worteltjens*, uytwendig ontrent *Castanie-bruyn-verwig*, ook in de grond een weynig geelachtig, doch hoe ouder hoe bruyner; van binnen roodachtig-geel, gelijk de *opregte Rhabarber*; doch 't alder-inwendigste ronde *Pit*, of *Marg*, bruyn-rood in de dikste en oudste *Wortelen*: daarenboven verciert met een schoone witte ronde *Ring*. Digt en vast is ze van substantie; alhoewel naderhand, als ze een weynig gelegen heeft om te droogen, voozer, of sponsachtiger. Verliest dan ook zijne witte *Ring*, en word gantsch van cenerley verwe, te weten, donker-geel. Van naturen is ze vol vochtigheyd; bitter van smaak, en te zamentrekkende; als men ze in de *Mond knauwd* een

geelachtig *Zap* van zich geevende; voorts is ze zonder eenige reuk.

Uyt deeze *Wortel* komen voort beziens-waardige *Bladeren*, doch niet veel in getal, digt boven malkander uyt de aarde spruytende. Eerst uytkomende, krullenze zich aan de randen een weynig uytwendig om. Staan meer om hoog als om laag. Zijn ongelijk van grootte; noch geen *Steel* om te *bloeyen* geevende de kleynste, maar *Bloemen* voortbrengende de grootste; te weten, de onderste met hare *Steel* daarze op rusten, ontrent anderhalve voet lang; achter zes of zeeven vingers breed, en daar op het breedste; van waarze al langzaam smaller wordende, voor eyndigen in een spits punt, met 't welk ze zich gemeenelyk een weynig kromomdrayen. Matig dik en vet zijn ze van aart; boven gras-groen, doch zonder glaus, met eenige roodigheyd, en veele rossche plekken en stippelen voorzien; onder uyt den groenen blauwachtig; doorgaans aan de randen rood, en daar aardig gefronst. Hebben in 't midden een regt-doorlopende roodachtige groote *Ader*, of *Rugge*, uyt welke veele kleyne, ook gemeenelyk roode, haar na de randen rond in malkander drayende, en alzo ten eynde uyttschietende, voortvloeyen, gelijk in deeze *FIGUUR* na 't leeven is afgeteekend; doch van onder vertonenze geen of weynig roodheyd. Als men deeze *Bladeren* in de *Mond knauwd*, vallen ze zuur van smaak, en zeer te zamentrekkend. Rusten op korte en dikke roode *Stielen*, vijf vingers, wat meer of minder lang; onder rond, met verscheydene *Ribbertjens* gestreep; boven gantsch plat en effen.

In *Junius* komt uyt der zelve midden gemeenelyk een eenige *Steel* te voorschijn, onder ruym een duym dik; tusschen de drie en vier voeten hoog, rond, met veele uytsteekende *Streepjens* verciert; van binnen hol; groen-verwig; doch over al aan elk *Lid*, of voet van de *Stielen* der *Bladeren* rondom, een vingerbreedte of daar ontrent hoog, rood van verwe. Aan deeze *Steel* komen, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, verscheydene *Bladeren* voort, boven malkander, gemeenelyk wat neerwaarts hangende, veel kleynere als de voorgemelde; ook hoe hooger hoe kleynere; eyndelyk zoo smaal als een stroo; en aldaar na buyten zoo zeer *omgekruld*, datze als een *dubbel Blaadje* gelijk schijnen, en niet meer als de middenste *Rugge* of *Ader* kan gezien worden. Welke *Bladertjens* naderhand, als de *Bloemen* zijn voortgekomen, zich weer om, en los winden; haar dan vertonende als de andere *Bladeren*.

Uyt de middenste *Herfscheut*, of het bovenste punt (in het eerste alleenlyk hier, niet tusschen de *Bladeren* aan deeze *Steel*, gelijk in meest al de andere soorten der *Patich* word gezien) schieten in de *Maand Julius* de *Bloemen* voort: welke naderhand haar verdeelen in eenige lange, hol-gestelde, en smalle *zijdetakjens*, waar aan onder bij de voornaamste *Herfsteel* eenige weynige *Bladertjens*, doch niet zoo hoog als men aan de *BRITANNICA VERA ANTIQVORUM*, of *opregte Britannica der Oude*, gewaar word, met de *Bloemen* te voorschijn komen.

Welke *Bloemen* met hare wit-ruyge *Knopjens* (die in geene van al deeze soorten, dan alleen in deeze *AMERICAANSCH BRITANNICA* en in de *OPREGTE BRITANNICA DER OVOE VRIEZEN* worden vernomen) aan hare *Bladertjens* die van de gemelde *opregte Britannica der Oude* in alles, niets uytgezonderd, zoo wel van binnen als van buyten, gantsch gelijk zijn; ook op de zelve wijze, doch wat slapper, neerwaarts hangende. Echter vallen de drie kleyne bovenste *Bladertjens* gemeenelyk wel zoo rood.

Wanneer ze nu eenige weynige dagen langal hangende hebben open gestaan, vallen ze niet af, maar worden, aan hare *Stieltjens* blyvende, grooter, en laten naderhand achter een bleek-bruyn, drie-hoekig, blinkend *Zaad*,

Gedaante van de daar uytvoortschieten.

Beziens-waardige Bladeren.

Bloemen-Steel.

Beschrijving

der Bloemen.

Zaad.

BRITANNICA AMERICANA

Zaad, 't welk zijne volkomentheyd verkrijgd in de Maand *September*.

Aanwinning Het zelve word met een wassende Maan van *Maert* of *April* een kleyne vinger breedte diep in een Pot, of Zeepvaatje, de aarde aanbevolen, zoo komt het, na verloop van een korte tijd, te voorschijn; doch geeft niet voor 't derde jaar daar na de eerste *Bloemen*. Zoo lang deeze hier uyt voortgekome *Planten* noch niet gebloeyd hebben, zijn de *Bladeren* wat korter, ook ronder, als daar na.

Waarneeming in de Winter. Doch vermits de zelve in deēze koude Gewesten zeer qualijk sterke *Vorst* kunnen verdragen, zoo moeten ze 's *Winters* binnens huys gesteld, of anders, buyten blijvende, op een zeer warme plaats, beschut teegens het *Oosten* en 't *Noorden*, gezet, genoegzaam met stroo of Turfmul bedekt worden. Echter is noch geraadzaam, altijd een *Plant* of twee daar van binnens huys te houden, om, indien de buytenstaande te niet gingen, niet geheel van deeze soort beroofd te zijn: inzonderheyd ook, indien men de *Wortelen* der zelve 's *Winters* wil gebruyken. Ondertusschen vertrouw ik vastelijk, dat ze in *Braband*, *Frankrijk*, en andere warmer Landen, 's *Winters*, zonder haar te dekken, genoeg zonder schade zouden kunnen goed blijven; voor al, alsze warm gesteld wierden, en vochtigheyd genoeg genoten; vermitsze in de *Zomer* veel Water begeeren uyt eygener aart; ook beminnen een goede, vette, zandige aarde.

K R A C H T E N.

Deugden, weynig minder als die van de opregte Britannica der Oude. Deēze *Americaansche Britannica* word gebruykt, niet alleen teegens de gebreeken des *Monds* en der *Keel*, maar ook tot geneezing van *Wonden*, en van de *Scorbut*, of *Blauwschuyt*, anders gemeenlijk gezegt *Scheurbuyk*. Men ondervind ook, dat ze teegens dit gebrek weynig minder krachtig is, als de voorbeschreevene *opregte Britannica der Oude*. Strijd daarenboven zeer krachtig teegens allerley *vergif*, en is dienftig teegens veele andere inwendige gebreeken der *Menschen*.

Hoe de Indianen in America 't Zap teegens vergif gebruyken. Waarom dan ook de *Indianen* in veele Gewesten van *America* 't *Zap* deezzer *Planten* gedurig in een Hoorn bij haar dragen; om, wanneerze in een Gevegt teegens malkander, 't welk dikmaal gebeurd, zich door een *vergiftige Pijl* gewond bevinden, terstond iets daar van in de *Wonde* te kunnen gieten: 't welk dan straks, of immers in een zeer korte tijd, niet alleen 't *gif* gantsch *krachteloos* maakt, maar ook de *Wonde geneest*, en haar alzoo buyten alle gevaar steld; daarze anders gewisselijk, zonder eenige andere hulp, zouden moeten sterven, wegens de selheyd des ontfangenen *vergifts*. Geen ander *Gewas* kennenze, 't welk zulk een krachtige werking heeft teegens 't *vergif*, als dit.

Wortels aart. De *Wortel* is stoppende en te zamentrekkende van aart. Heb echter ondervonden, datze, varfch uyt de aarde genomen, en daar van gegeten, zeer zacht en zoet doet *purgeeren*.

Uyt Americaansch Zaad opgequeekt. Dit zeer eedel *Gewas* hebben mijn oogen voor de eerste maal gezien in 't jaar 1656., voortgekomen van *Zaad*, uyt *Virginien* en *Nieuw-Neederland* gekreegen, door *Monfr. JAN VAN WELI*, Koopman te *Amsterdam*, mij toegezonden; en de aanschouwing daar van gaf mij een zonderling groot vermaak.

CCXCVIII HOOFDSTUK.

BULAPATHUM

van PLINIUS.

An naturen een kleyn en aardig *Ge-Namen: was*; met deezen naam in het *Neederlandsch* bekend; of ook wel geheeten OSSE-PATICH, vermits de *Bladeren* in gedaante en stelling, echter niet in grootte, de *Tongen der Ossen* een weynig gelijk schijnen. In 't *Latijn* BULAPATHUM PLINII, of LAPATHUM FIBROSUM: in het *Grieksch* Βυλαπαθον.

Heeft een teedere, bruynachtige, of bleek-verwige, *Wortel*, dunne, korte, vezelige, en gantsch niet knobbelige *Wortel* (gelijk anders alle andere soorten van PATICH of RHORITTER hebben); bitterachtig van smaak, alsze geknauwd word.

Uyt de zelve schieten op veele *Bladeren*, in 't ronde bij malkander uyt de aarde, van welke zommige haar plat op de grond neerleggen, andere zich een weynig opwaarts verheffen. Hangen aan tamelijk korte *Steeltjens*: zijn die van het LAPATHUM SANGUINEUM, of RHORIDDER met roode gelijk bloedige *Aderen*, in gedaante en grootte zeer gelijk; ook achter aan de *Steel* alderbreedst; van daar allenxen smaller wordende, en voor in een punt eyndigende. Hebben echter geen roode, maar bleek-groene *Aderen*, zomtjids een weynig rood gevlekt. De groote *Ader* loopt in 't midden regt door; waar uyt veele kleyne ter zijden voortvloeijen. Zij zijn een hand breed, wat meer of minder lang; twee groote vingeren breed. De verwe is donker-groen, doch onder bleeker. Aan de randen zijn ze slegt; evenwel zomtjids zich een weynig omflaande; doch niet *Vonws-wijze geploeyd*; matig dik van *substantie*, en, in de *Mond* geknauwd, wat-zuur en te zamentrekkende van aart, vermengd met een weynig bitterheyd.

Uyt haar middenste *Hert* komt meest den tijd maar *Steel* een eenige *Steel* voort, ontrent anderhalve voet lang, bijna rond, met eenige *Streepen* en roodachtige *plekken* voorzien; van binnen gantsch niet hol. De verwe is niet wel zoo groen als de *Bladeren* zijn, maar een weynig bleeker. Is na boven toe in twee of drie deelen gescheyden; en aldaar omvangen in 't geheel van vier of vijf kleyne *Bladerijens*, hol en dun verspreyd; aan welke aan alle kanten, en niet bij *artikelen*, rondom veele ronde groene *Knopjens* te voorschijn komen, rustende op kleyne, korte, eerst regt-uytstaande, maar daar na zich wat neerwaarts buygende *Steeltjens*. Als deeze geopend worden, vertonen zich groene, *drie-bladerige Bloemijens*, van binnen begaafd met eenige bleeke *Afhangzeltjens*. Eenige dagen lang blijven ze goed. Vallen daar na niet ter aarden neer, maar blijven; worden grooter, en verbergen cyndelijk onder haar, alsze tot hare volkomentheyd zijn geraakt, een kleyn, *Castanien-bruyn*, blinkend, en drie-hoekig *Zaad*.

Het zelve moet men met een wassende Maan van *Maert* of *April* aan de aarde beveelen, ontrent een vinger breed diepte. Na drie of vier weken tijds zal het dan te voorschijn komen: noch in de zelve *Zomer* weer *Bloemen* en *Zaad* geeven; doch daar meê versterven.

Doch indien de jonge *Planten* niet voor in de *Zomer* of teegens den *Herfst*, zich vertonen, gelijk al veelmaal gebeurd, zoo blijven ze de *Winter* over; inzonderheyd binnens huys gezet zijnde: geeven dan in 't volgende *Voorjaar* *Bloemen*, en in 't laatste van *May* volkomen rijp *Zaad*.

K R A C H T E N .

Gebruyk. **V**An de krachten en deugden der Patich-soorten in 't gemeen, en haar gebruyk in de Geneeskonst, is hier boven in het CCXCIV. HOOFDSTUK gehandelt.

CCXCIX HOOFDSTUK.

GEMEEN KLEYN R H O R I D D E R ,

of

P A T I C H .

Namen.

Ynde van naturen een kleyn en teeder *Gewas*, groeyd in drooge en steenachtige, maar weynig in vochtige plaatzen. Bemind echter, en kan ook verdragen veel Water, inzonderheyd in de *Zomertijd*. Word dus genoemd in 't *Neederlandsch*: in 't *Latijn* LAPATHUM VULGARE MINUS, of OXYLAPATHUM.

Wortel.

Krijgt uyt een dunne, met eenige teedere *Veezelworteltjens* omvangene, een hand breed lange, uyt-en-inwendig bleek-geele *Wortel*, verscheydene *Bladeren*, al te zamen onder als uyt eene plaats dicht aan malkander voortkomende. Zijn kleyn, en maar ontrent een vinger lang; achter aan de *Steel* een duym of daar ontrent breed, doch allenxen smaller wordende, en voor in een spits punt eyndigende. De verwe is donker-groen, doch onder bleeker. Leggen plat op de aarde neer, of verheffen zich ook wel een weynig boven de zelve. Slegt en effen zijn ze; aan de randen een weynig rood; en aldaar teeder ingesneeden: in 't midden voorzien met een regt-doorlopende *Ader*, waar uyt veele zeer kleyne, ter zijden uytgaande, voortschieten. Geknauwd wordende, hebben ze weynig of geen sonderlinge smaak.

Uyt de zelve voortschieten-de Steel.

Uyt haar middenste *Hert* schiet gemeenlijk maar een eenige *Steel* op, zeer dun en teeder van aart; een voet, ook anderhalve, wat meer of minder, hoog; van binnen hol; ontrent rond; met eenige *Ribbetjens* gestreept; bruynachtig van verwe; na boven toe, niet hoog van de aarde, verdeeld in vijf, zes of zeeven *Zijde-takjens*, uyt beyde de zijden boven malkander voortkomende: waar aan eenige kleyne *Bladertjens* hangen; groeyende nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde; ook hol en luchtig boven malkander gesteld; en aan hare *vandjens* niet zoo zeer als de onderste, maar alleenlijk weynig, of niet *getand*.

Gedaante der Bloemen.

Tusschen welke in 't ronde, en bij *artikelen*, de *Bloemen*, aan kleyne en zeer subtile *Steeltjens* gehegt, neerwaarts hangende worden voortgebracht. Gantsch kleyn zijn ze, bleek-groen van verwe; van binnen voorzien met eenige geele *Afhangzeltjens*, en bestaande uyt drie *Bladertjens*. Als ze drie, vier, of ook wel vijf dagen, na dat de Lucht heet of gematigd is, hebben geopend geweest, vergaan ze niet in haar zelven noch vallen op de aarde neer (gelijk ook niet die van al de voorgemelde soorten), maar blijven staan, worden hoe langer hoe grooter, en, hare volmaaktheyd bekomen hebbende, verbergen onder haar een zeer kleyn, drie-hoekig, bruyn-verwig, blinkend *Zaad*: 't welk jaarlijks van zelfs neer vallende, genoeg opstaat.

Zaad.

Aanwining.

Anders word het ook met een wassende Maan van *September*, *Maert* of *April* op een luchtige, varsch omgeworpene plaats, de aarde, niet diep gelegd, aanbevolen. Dan komt het door de geheele *Zomer* genoegzaam

voort: en dus kan deeze *Plant* overvloedig *aangevonnen* worden.

Het OXYLAPATHUM MINUS DENTATUM, of *kleyn Patich met getandde Bladertjens*, komt met het nu gemeldde in hoogte, stelling, verwe der *Bladeren*, &c. gantschelijk over een, behalven alleen dat de gedachte *Bladeren* met *Hoekjens*, of *Tandjens*, aardig voorzien zijn.

K R A C H T E N .

DE krachten dezer *gemeene kleyne Rhoridder* zijn begreepen onder de andere soorten van *Patich*, voorgesteld onder het CCXCIV. HOOFDSTUK.

CCC HOOFDSTUK.

L A P A T H U M tuberosum Americanum :

of

P A T I C H

met een Knobbelwortel uyt America.

Deze zeldzame *Plant* groeyd in onze *Opge-Neederlandsche Gewesten* ontrent, doch nauwelijks, anderhalve voet hoog. Is in mijnen Hof *Anno 1675.*, door overgezonden *Zaad* uyt de *Americaansche Landen*, gelukkig voortgekomen.

Krijgd uyt een korte, dikke, hoekige, knobbelige, *Wortel* langwerpig-ronde, van binnen geheel witte, van buiten donker-geele, en met verscheydene *Veezelworteltjens* omvangen zijnde *Wortel*, in 't begin van *May*, of 't laatste van *April*, aardige *Bladeren*; zes vingeren breedte, wat meer of minder, lang, en in 't midden twee breed; ook aldaar rondachtig, alhoewel voor in een stomp punt eyndigende; en beneeden na de *Wortel* als op een lange, smalle voet rustende; boven donker-groen, onder een weynig bleeker; als ze eerst uyt de aarde voortkomen roodachtig van aart; zomtijds met eenige weynige roode *plekjens* verciert; gemeenlijk aan de kanten effen en slegt; in 't midden voorzien met een sterke *Ader*; waar uyt veel andere kleyne ter zijden, tot aan de randen uytvloeyende, voortschieten. In de *Mond* geknauwd, zijn ze niet onaangenaam van smaak; doch een weynig zuurachtig, en wat te zamentrekkende. In 't laatste van *Augustus* verliezen ze allenxen hare kracht; en in 't begin van *September* vergaan ze gantschelijk.

Tusschen de zelve, uyt de *Wortel*, komen voort, in 't laatste van *Junius*, en 't begin van *Julius*, een, twee, of ook wel drie *Steelen* t'effens, na gelegentheyd van de oudheyd en dikheyd des gedachten *Wortels*; ruym een voet hoogte opschietende. Zijn teeder en rond; ook bekleed met een aangename groenheyd; waar aan zomtijds een, zomtijds geen, ook wel twee kleyne *Bladertjens* groeyen. Boven welke uyt de top der *Steelen* drie, vijf, ja dikmaal zeeven langwerpig-ronde, en gelijk als een weynig gehoekte *Knopjens* voortkomen. Als deeze de eene na de andere open gaan, vertoonen zich de *Bloemtjens* bleekrood van verwe. Hebben ook een geheel ander gedaante en stelling, als die der voorgemelde soorten van *Lapathum*, of *Patich*: zijn ook, alhoewel anders voor haar zelven niet groot, veel grooter; doch haar rond, vlak, of plat leggende,

en

Bloemen : en als te zaam-gevoegd; rustende op korte en zeer dunne *Steeftjens*. Bestaan uyt zes teedere *Bladertjens*; welke inwendig zeer smal, maar na buyten wat breeder, en aldaar op de wijze van *Cyanus*, of de *Koornbloem*, met drie *Puntjens* ingesneeden; ook van binnen met zommige weynige zeer kleyne geele *Knopjens* voorzien zijn. Alsze eenige, doch niet veele dagen hebben opengestaan, vallen ze af. Hebben tot noch toe geen volkomen *Zaad* in deeze *Neederlandsche* Gewesten nagelaten; 't welk, wegens de zeer grootte deugden dezer *Plant*, zeer te beklagen is. Want zij kan met groot voordeel gebruykt worden in bijna allerley soorten van *Ziekten*, en op zulk een wijze als men wil.

Aarde; en waarnaeming. Zij bemind van naturen een zandige vette grond, veel Water in de *Zomertijd*, en een warme, wel ter Zon geleegene plaats. Kan gantschelijk niet verdragen de *Winter-koude* en *Vorst* dezer Landen. Word derhalven, in een Pot geplant zijnde, 's *Winters* binnens huys bewaard, en droog gehouden.

K R A C H T E N.

Zonderlinge deugden dezer Plant. **D**E *Wortel* is aangenaam en zoet van smaak; vochtig en koud in den eersten graad. 't *Zap* is zeer goed in allerley *hitzige Koortzen* en andere krankheeden: want het neemt niet alleen de *brand* wech, maar ook het verquikt, versterkt het *Hert*, en al de inwendige deelen. Maakt een graage *Maag*: verdrijft de scharpheyd des *Waters*, en verzacht de *Blaas*. Is zeer bequaam voor de gebreken der *Borst* en der *Keel*. Werkt op 't alderkrachtigste teegens 't *vergif*, 't zij inwendig ingenomen, of uytwendig *Plaafters*-wijze opgelegd.

CCCI HOOFDSTUK.

LAVENDEL.

Namen. **D**US in 't *Neederlandsch* genoemd; niet alleen om hare zonderling-goede kragt, maar ook wegens hare bevallijke geur ieder aangenaam. In het *Latijn* LAVENDULA SPICA, of NARDUS ITALICA: in het *Hoogduytsch* LAVENDER: in het *Fransch* LAVANDE; en in het *Italiaansch* LAVANDA.

Hier van zijn mij in haren aart en natuur bekend vier onderscheydene soorten, als:

I. LAVENDULA MAJOR LATIFOLIA, of *grote, breed-bladerige Lavendel*. **II.** MINOR TENUIORE FOLIO, of *kleyne Lavendel met smaller Bladeren*. **III.** FLORE ALBO, of *met een witte Bloem*. **IV.** LAVENDULA FOLIO DISSECTO, of *Lavendel met gesneedene Bladeren*, van CAROLUS CLUSIUS genoemd MULTIFIDA, of MULTIFIDO FOLIO, dat is, *veelbladerig*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarnaeming*.

Grond. Zij beminnen een goede gemeene, en matig gemestte grond; een opene vrije lucht, een warme of wel ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Blijven lange jaren in 't leeven: verdragen selle koude, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*. Geeven jaarlijks aardige *Bloemen*, doch in deeze Landen noyt eenig rijp *Zaad*. Worden echter genoegzaam *vermeenigvuldigd* door hare veelvoudige *Zijde-takjens*: welke men t'elkens om 't tweede of derde jaar met de *oude* opneemen, en in een nieuwe grond, tot aan de bovenste toppen, weer in zetten moet. Dus krijgenze binnen weynig tijds al te zamen nieuwe *Wortelen*, en groeyen voort.

Lavendel met gesneedene Bladeren. De LAVENDULA FOLIO DISSECTO, of *Lavendel met gesneedene Bladeren*, zijnde van aart veel teederder dan de andere, verdraagt geen zins veel koude *Herfst-*

reegenten, *Rijp*, of eenige *Vorst*. Moet derhalven, in een Pot gezet zijnde, in *October* binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, daar gantsch niet, of alleen bij sterke *Vorst* voor een kleyne tijd, door een yzere Oven word gevuurd; en gedurende de *Winter* onderhouden met zeer weynig laauwgemaakt *Reegenwater*, door een Pan van onder: want door maar wat te veel zou deeze *Plant* schielijk verdueren. In *Maert* moet ze bij goede dagen zomtijds weer buyten zijn gesteld, om dies te eerder de lucht te genieten, tot behouding haars leevens, maar geen zins moet men ze de nagt over laten staan.

Geest in deeze Gewesten, warm gezet zijnde, in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*: 't welk in *April*, met een wassende Maan, wter in Potten gezayd moet zijn; niet diep, hol en luchtig. Alleenlijk hier door kunnen ze *aangewonnen* worden. Zelden blijvenze in deeze Landen langer dan twee *Zomers* in 't leeven.

Hoe in de Winter waar te nemen.

Lavendel met Zaad.

K R A C H T E N.

LAVENDEL, of *Lavendula*, is verwarmende en verdroogende tot in 't begin van den derden graad; daarbeenevens fijn van stof, en dun van deelen.

Met de *Bloemen* in Wijn gekookt, en daar van gedronken, drijft uyt de *Winden*, de *Nageboorte*, de *doode Vrucht*, en 't water van de *Blaas*. Doet der *Vrouwen Maandstonden* voortkomen: helpt de *koude Pis*: opend de *verstoptheyd* van de *Leever*. Verzacht de *hardigheyd* van de *Moeder* en *Milt*. Verbeert de *Maag*. Is goed voor de *vallende Ziekte*, de *Figt*, *Beeving*, *Beroerdheyd*, *opstijging* van de *Moeder*. Versterkt de *verkoude* en *vermoeyde Zeenuwen*; *verkoude Harssenen*, *verkrampene Leeden*, en diergelijke ongeleegentheeden. Verlicht daarenboven den *arbejd* der *barende Vrouwen*: 't welk ook vermag een halve *Drachma* van het *Zaad* dezer *Plant*; van *Endivie*, en van *Weegbree* elk twee *Scrupelen*, en een *Scrupel* *Peeper*, te zamen gestoten; daar na ingenomen met drie oncen Water van *Endivie*, en drie oncen van *Glaskruyd*, of *Parietaria*.

De *Bloemen* alleen in Wijn gedistilleert, en daar van een weynig gedronken, versterkt de *Tong*: neemt wech de *flauwte* van 't *Hert*; de *Tand-* en *Hoofdpijn*: verbeert de *lamme Leeden*, daar meê gewasschen. Is goed voor de *Hoofdzwijmeling*, *Beroerdheyd*, *Geelzucht*, en *Hertklopping*. Het zelve verrichten de *Bloemen*, enkelijk gedroogd, gestoten, met wat *Caneel*, *Notemuscaat*, en *Nagelen* vermengd, dan met Wijn ingenomen.

Een *Conserve* van deeze *Bloemen* gemaakt, en daar van 's morgens nuchteren de grootte van een *Muscaatnoot* op 't punt van een *Mes* genuttigd, is ook zeer goed teegens de gemelde Gebreken.

De *Bloemen* bij de *Kleederen* gelegd, geeft aan de zelve een goede reuk: bewaard ze daarenboven voor *Motten* en *Wormen*.

De *Oly*, welke van deeze *Plant*, en de *Bloemen*, gedistilleert zijnde, word gewonnen, gemeenlijk genoemd *Speek*, of *Spijk-oly*, is zeer krachtig van reuk; daarbeenevens verwarmende en versterkende van aart. Word dikmaal gebruykt om meê te smeeren.

Aatt!

Trag. l. 1. c. 18.
Matth. l. 1. c. 6.
Fernel. l. 5. c. 10.
Durant. hist. Plant. fol. 307.

Lonic. l. 2. c. 118.
Fuchs. hist. Pl. c. 345.
Camerar. l. 1. c. 8.
Dorstan. lib. Simp. fol. 164.
Tabern. l. 2. c. 19.

Dod. l. 9. c. 6.

CCCII HOOFDSTUK.

TONGEBLAD.

Heeft deezen naam in 't *Neederlandsch* *verfchey*-bekomen, wegens de gelijkheyd der *Bladeren* met een *Tong*. Word in 't *Latijn* geheeten LAURUS ALEXANDRINA, of ook BISLINGUA: in 't *Hoogduytsch* HAUCKBLADT, of ook

AUFFENBLADT: in het *Franfch* LAURIER ALEXANDRIN, en HERBE AUX LANGUES; en in het *Italiaanfch* HIPPOGLOSSO, of ook LAURO ALESSANDRINO.

Twee bijzondere foorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere foorten; namentlijk:

I. De alreeds gemelde LAURUS ALEXANDRINA, of *Tongblad*, uyt welks midden der *Bladeren* noch andere *kleyner*, gelijk als *Tongtjens*, aardig te voorschijn komen. II. LAURUS ALEXANDRINA VERA, of *oprechte Tongblad*, welke op hare *Bladeren* geen andere, of *Tongtjens*, heeft. Beyde zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige, en met twee-jarige kleyn-gewreevene Paerdmiff tamelijk wel voorziene grond: een vrije, luchtige, genoegzaam ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Zijn tamelijk hard van natuur: kunnen echter, buyten blijvende, de strenge *Winter-koude* in deeze Landen niet wel verdragen. Moeten derhalven, in Potten geplant, 's *Winters* binnens huys gezet, met matige vochtigheyd onderhouden, en niet voor in 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, na tijds geleegentheyd, met een reegenachtige Lucht weer buyten gezet worden.

Bloemen Zij geeven in deeze Gewesten bij heete en goede *Zomers* (eevenwel niet altijd) uyt het midden harer *Bladeren* kleyne, *Stars-wijze* getandde *Bloemtjens*, bestaande uyt zes smalle *Bladerijens*, welke drie en drie boven malkander zitten, en tuffchen den anderen doorspeelen; bleek-groen van verwe: in 't midden voorzien met een langwerpig paarsachtig, tamelijk dik *Knopje*; inzonderheyd de eerstgenoemde foort: doch noyt eenig *Zaad*. Konnen echter bequaamlijk *aangeteeld* en *vermeenigvuldigd* worden door hare aangewassene jonge *Wortelen*; welke men met een wassende Maan in *Maert* of *April* van de *oude* afneemt, en verplantt.

zonder

Aanwinning.

Durantes lib. Herb. fol. 249. Plin. l. 23. c. 8. Egim. l. 7. c. 3. Diosc. l. 4. c. 147. Lufst. l. 4. c. 133.

Trag. l. 1. c. 131.

K R A C H T E N.

Tongblad, of *Laurus Alexandrina*, is verdroogende, ook wat scharp en bitter van aart.

In *Wijn* gezoden, en daar van een *Roemer* gedronken, of de *Bladeren* gedroogd, gestoten, en anderhalf lood daar van met *Wijn* ingenomen, drijft uyt de *Nageboorte*, ook 't *water der Blaas*, en de *koude Pis*. Is goed teegens 't *Graveel*, en de *Gefcheurtheyd*: verhindert het *uytschieten der Moeder*; verwekt de *Maandstonden*; doet de *Vrouwen gemakkelijk baren*; en helpt de *Moeder-opfijging* in een korte tijd.

Eeven 't zelve vermag ook het *Poeder* van de gedroogde *Wortelen*.

Dit *Poeder*, beyde van de *Wortelen*, en van de *Bladeren*, droogd *Wonden* en allerley *vuyle Zweeringen* op, als men 't daar over *stroyd*.

CCCHH HOOFDSTUK.

L I M O N I U M.

Namen.

Oerd, zoo wel in 't *Neederlandsch*, als in het *Latiyn* en andere *Spraaken*, mijns weetens, geenen anderen naam dan deezen; behalven dat de *Italianen* LIMONIO zeggen.

Vijf onderscheydene foorten. Van dit aardig *Gewas* zijn mij in haren aart bekend geworden vijf onderscheydene foorten; namentlijk:

I. LIMONIUM MARINUM BELGICUM, of *Neederlandsch Zee-Limonium*. II. LATIFOLIUM LUSITANICUM, of *breed-bladerig Limonium uyt Portugal*. III. MINUS, anders TENUIFOLIUM LUSITANICUM,

of *kleyne, kleyn-bladerig Limonium uyt Portugal*. IV. ELEGANS SYRIACUM sive ASPLENIADAEUM, of *schoon Limonium uyt Syrien*, anders *cedel Limonium met Bladeren van Asplenium*. V. LIMONIUM CAPITATUM AMERICANUM, of *veel-knoppig Limonium uyt America*. Niet alle van eenerley *Bouwing*.

Zij beminnen gemeenlijk een goede, zandige, Grond.

luchtige, met een weynig twee-jarige kleyn-gewreevene Paerdmiff en 't Mol van verrotte Boombaladeren genoegzaam doormengde grond: een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel Water. Verdragen, buyten gesteld zijnde, ongeerne de *Winter-koude*. Worden derhalven, met een wassende

Maan van *April* in Potten geplant zijnde, 's *Winters* binnens huys gebragt, op een luchtige plaats; be- waard zonder groote warmte, en met een weynig lau- gemaakt Reegenwater onderhouden. Wij spreken dit van het LIMONIUM LATIFOLIUM LUSITANICUM, of *breed-bladerig Portugalsch Limonium*, en van het MINUS LUSITANICUM, of *kleyne Portugalsch Limonium*. Welke beyde foorten in deeze Landen *Bloemen*, maar noyt eenig rijp *Zaad* te voorschijn brengen.

Worden echter genoegzaam *vermeenigvuldigd* door hare aangewassene *Wortelen*; welke men met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt, en in Potten verplant.

Het LIMONIUM BELGICUM MARINUM, of *Neederlandsch Limonium*, groeyende aan de *Zee-kant*, is van een harden aart. Verdraagt sterke *Vorst*, en alle ongeleegentheeden der *Winter*, zonder moeylijkheyd. Geeft, bij goede *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*: het welk met de gedagte Maan van *April* wil gezayd zijn in een vochtige, met zout *Zee-zand* vermengde grond: Word ook noch op de voorgedachte wijze *vermeenigvuldigd* door hare *Wortelen*, en blijft veel jaren lang in het leeven.

Het LIMONIUM ELEGANS SYRIACUM, sive ASPLENIADAEUM, dat is, *heerlijk Limonium uyt Syrien*, of met *Bladeren van Steenvaarn*, boven al de andere van een bevallijke aanschouwing, is veel teederder van aart. Brengd in deeze Gewesten voort uyt een vingerdikke, bruyn-verwige, en voor spits-toegaande *Wortel*, veelvoudige *schoone Bladeren*, haar op de aarde een weynig in 't ronde verheffende. Staan regt uyt.

De grootste zijn een kleyne hand lang; voor twee vingeren breed; achter smal; in veele rond-toegaande deelen ingefneeden, gelijk het *Asplenium*, of *Steen-vaarn*: hard van aart; een weynig ruygachtig; donker-groen; stomp toelopende: voor begaafd met een kleyn spitsje; gelijk een *Doorntje*; en in 't midden met een regt-doorgaande *Ader*; waar uyt veel andere kleyne voortspruyten.

Uyt haar *Hert* komen te voorschijn verscheydene *Steele*: ronde, stijf-staande, gelijk als *gevlengelde* opschietende *Steele* ter hoogte van ontrent anderhalve voet; vercierd met eenige gantsch smalle, ruym twee vingerbreed lange, en twee, drie, of vier bij malkander gevoegde, voor spits toegaande *Bladerijens*; tuffchen welke andere, ook *gevlengelde*, doch korter *Zijdetakjens* uyt-spruyten: op welker voorste punten veele digt bij een geschikte, boven breede, ruyge *Hoofdijens*, of *Knoppen*, groeyen: waar uyt veele ronde, holle, aan de randen een weynig gekartelde, blauw-verwige, kleyne, lang-durende *Bloemen* opschieten; en uyt haar midden noch andere kleyner, doch hooger uyt-wassende gantsch witte *Bloemtjens* aardig voortkomen.

Deeze foort bemind een zandige aarde, met twee-jarige Paerdmiff, het Mol uyt verdorvene Boomen, en een weynig een-jarige Hoenderdrek doormengd; ook matige vochtigheyd. Blijft niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeft in deeze koude Gewesten (warm gesteld), bij goede jaren in den *Herfst* dikmaal volkomen rijp *Zaad*, en versterft daar meê: doch

moet

Breed-bladerig; en kleyn Portugalsch Limonium.

Aanwinning.

Neederlandsch Limonium.

Heerlijk Limonium uyt Syrien.

Bladeren.

Steele.

Bloemen.

Grond.

Zaad.

moet voor *koude Winden* en *Herfstreegenen* voorzichtig zijn gewagt: zou anders niet tot zijne volmaakttheyd geraken, maar veel eer verrotten.

Aanwining. Alleenlijk door dit *Zaad* kan deeze voort *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden. Het zelve moet men, met een wassende Maan in *April* of *May*, luchtig in een Pot zayen, niet boven een stroobreed diep. Niet meer als een, of ten hoogsten twee *Planten*, mag men in eene Pot, in 't midden, ongerept laten staan. De andere moet men'er uyt-neemen, in andere Potten zetten, en zes of agt dagen lang voor de Zon wachten.

Americaansch Limonium, met veel Knoppen. Het LIMONIUM CAPITATUM AMERICANUM, of *Americaansch Limonium* met *veele Knoppen*, boven aan de *Steele* tusschen twee *Bladeren*, op lange *Steeltjens*, zes, agt, ja dikmaal tien in getal bij malkander voorkomende, is een aanzienlijke *Plant*, groeyende ontrent drie en een halve voet hoog; ook wel hoger, na dat de *Zomers* warm of koud zijn. Bemind een goede zandige aarde, met een weynig een-jarige kleyn-gewreevene Hoenderdrek en het Mol der van binnen verdorvene Boomen genoegzaam doormengt: een opene, warme, bequaam ter Zon geleegene plaats, inzonderheyd bewaard voor alle koude *Oofte- en Noorde-winden*.

Bloemen. Vergaat niet haast, maar word van naturen oud. Brengd ieder jaar, voornamentlijk bij warme *Zomers*, kleyne, viergebladerde, voor spits toegaande *Bloemen* voott, boven uyt hare geschubde *Hoofdjes*, die van het *Cyanus*, of de *gemeene Koornbloem*, niet ongelijk, doch grooter. De verwe is bleek-geel. Zelden geevenze in deeze Gewesten eenig rijp *Zaad*. 's *Winters* verliest deeze *Plant* boven hare *Steele* en *Bladeren*; echter altijd aan hare *Wortel* ontrent de aarde eenige der zelve behoudende; welker gedaante zich al vrij zeer vergelijkt met die der *Citroen-bladeren*. Zijn een kleyne hand lang, drie vingeren breed, voor spits toegaande; donker-groen-verwig; scharpachtig, of rauw in 't aanraken, en voorzien met een regt-doorlopende *Ader*, waar uyt veel andere kleynere voortvloeyen. Aan hare *Steel* zitten ze twee en twee regt teegens over malkander; doch voor in een eyndigende. In het volgende *Voorjaar* schieten uyt deeze weer nieuwe voort.

Hoe waarte nemen. Deeze soort verdraagd in de *Zomer* veel, maar altijd in de *Zon* warm gemaakt *Reegenwater*; doch wil in den *Herfst* weynig vochtigheyd. Kan niet wel *Stormwinden*, *Hagel*, *Vorst*, en diergelijke ongeleegentheeden uytstaan. Word derhalven, met een wassende Maan van *April* in een Pot gezayd of geplant zijnde, in 't begin van *October*, wat eerder of later, na dat het Weer zich aansteld, binnens huys gebragt, op een luchtige plaats, doch zonder eenige *tocht* of *zuyging*. Maar als nu de *koude* begint te vermeerderen, neemt men ze van daar wech, en men verplantze, daar ze de warmte des vuurs door een *Oven* kan genieten, wijlze die geerne verdraagd, doch niet dicht bij den *Oven*. Mag ook, gedurende de geheele *Winter*, maar alleenlijk een of tweemaal een weynig lauwwegemaakt *Reegenwater* van boven ontfangen. Niet voor in 't begin, of ten halven van *April*, mag men ze weer buyten zetten, met een zoete lucht, en aangename reegen; doch voorzichtig gedekt voor *koude nagten*, en bewaard voor *Sneeuwachtige vochtigheyd*.

Kan hier niet wel aangewonnen worden. Kan, in deeze koude Landen, niet wel *aangewonnen* worden, vermitsze noch volkomen *Zaad*, noch bij de *Wortel* (ten zij met langzaamheyd van tijd) eenige *uytloopzelen* verkrijgd, welke of van zelfs *Wortel* vatten, of bequaam zijn mogten, om *ingesneeden* te worden.

K R A C H T E N .

Limonium is verkoelende van aart. De *Bladeren* *Galen. l. 7. Med. Simp. fac.* zijn warm en droog in den eersten graad; geknauwd wordende van een aangename reuk. In *Wijn* gekookt, of de *Wortel*, een weynig opgedroogd zijnde, het zelve gedaan, en van dit Nat een halve once, of wat minder, gedronken, drijft het *Water*, de *Steen*, de *Nageboorte*, en alle onreynigheyd der *Moeder* af.

Het *Zaad* is zuur van smaak; en heeft een te zamentrekkende kracht. Gedroogd, gestoten, en daar van twee *Scrumpelen* eenige dagen achter malkander 's morgens nuchteren met *Wijn* ingenomen, is zeer dienstig teegens de *roode- en andere Loop*. Doed ook ophouden de overvloedige *Maandstonden* der *Vrouwen*, en is dienstig teegens meer andere gebreeken.

CCCIV H O O F D S T U K .

L A V A S .

Iet alleen in het *Neederlandsch* dus, *Namen*, maar ook dikmaal *LUBSTOCK*, van zommige *LAVETSE*, van andere *LUBSTICKEL* genoemd: in het *Latijn* *LEVISTICUM*, en *LIGUSTICUM*: in het *Hoogduytsch* *LEIBSTOCKEL*: in het *Fransch* *LIVESCHE*, of *LIVECHE*; en in 't *Italiaansch* *LIGUSTICO*.

Deeze *Plant* bemind uyt cygener aart een gemeene, *Grond*, doch meer een zandige, wel-gemeste grond, en tamelijk veel *Water*. Heeft immers zoo lief een donkere, als een opene, vrije plaats. Geeft in deeze koude Gewesten niet altijd, maar alleen in goede warme *Zomers*, een weynig *Zaad*. Als dit, 't welk echter zelden gebeurt, zijne rijpheyd heeft bekomen, word het, met een wassende Maan van *Maert*, ruym een stroobreed diep, in de aarde gelegd.

Hier door kan ze *vermeenigvuldigd*; doch noch bequamer *aangewonnen* worden, door hare bij de *Wortel* uytgeschotene *jongen*; welke men op de genoemde tijd van de *oude* afneemt, en verplant. Is hard van aart. Kan veel koude *Reegenen*, *Sneeuw*, *Hagel*, *sterke Vorst*, en alle andere ongeleegentheeden des tijds, zonder schade uytstaan.

K R A C H T E N .

Lavas, Lubstock, of Levesticum, is warm en droog tot in 't begin van den derden graad. *Diosc. l. 10. c. 16.*

De *Bladeren* en *Wortelen* in *Wijn* gezoden, en daar van een *Roemertje* 's morgens nuchteren gedronken, drijft uyt de *Winden*; strijd teegens alle *vergift*; verwarmd het *ingewand*; is goed voor een *koude Maag*; *Schurftheyd*, en andere gebreeken der *Huyd*. Zuyverd en geneest de *Zecren* en *Zweeren*: maakt een scharp *Gezicht*; een *zuyver en schoon Vel*, als men de *Oogen* daar meê wascht, en 't *Aangezicht* dikmaal daar meê wrijfd. *Galen. lib. Simp. 7. Durantes hist. Plant. fol. 257.*

De *groene Bladeren* gestoten, en op *varrsche Wonden* gelegd, geneezen de zelve. In een *Bad* gedaan, doen krachtig *zweeten*; neemen wech de *onzuyvere vlekken der Huyd*, en verwekken der *Vrouwen Maandstonden*. *Euchf. lib. Herb. cap. 292.*

Het *Zaad*, of de gedtoogde *Wortel*, gepulveriseert, en daar van een halve of geheele *Drachma* met *Wijn* ingenomen; doet gemakkelijk *wateren*, drijft de *Maandstonden* voort, ook de achterblijvende *Nageboorte*. Geneest de *opstijging van de Moeder*; de beetten der *Slangen* en *dolle Honden*, ook van andere *giftige Dieren*. *Diosc. l. 3. c. 58. Trag. l. 1. c. 141.*

Treflijk
middel
tegens de
Vijt.

Het zelve *Zaad*, of de *Bladeren*, met een weynig *Peeterzelie* in Bier gekookt tot op 't derde deel, en dan over de waessel gehouden de vinger, daar de *Vijt*, anders ook de *Haas* genoemd, aan is, zoo verre als 't quaad zich verspreyd heeft, 't overige gezonde met een doek bedekt zijnde; daar na de zelve vinger gestoken in dit kookzel, zoo warm als men 't gemakkelijk verdragen kan, en zoo lang daar in gehouden, tot dat het geheel koud is geworden, geneeft deeze zeer smerlijke quaal.

CCC V H O O F D S T U K .

W I N D E N D
P A E R D S H O E F Y Z E R .

Namen.

Us in het *Neederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *FERRUM EQUINUM VOLUBILE*, of *CONTRA-VENENUM*: van de *Spaanjaarden* *CONTRAYEVA*. Is een raar, zeer schoon, ongemeen *Gewas*: waar van 't rond en zwartachtig-bruyn *Zaad* in het jaar 1652. mij toegezonden is van de Heer *JACOBUS ZWANENBURGH*, *Consul* der *Neederlanders* te *S. Lucar* in *Spaanje*, met dit opschrift: *Een Zaad uyt America, met de laatste Spaansche Schepen overgebracht; 't welk mij van de Schipper is mee gedeeld: wiens Wortel van de Spaanjaarden zeer hoog geacht word, vermits z.e. (een drachma, of wat minder, daar van gebruykt) zeer krachtig werke teegens alle vergif.*

Het Zaad
overge-
zonden
uyt Ame-
rica.

Hoedanig
gezayd;

Dit *Zaad*, in 't begin van *Maert* gelegd op een varfche *Paerdemist* in een *Glas*, en daar op *Salpeterwater* gegoten zijnde (te weeten, *Reegenwater*, waar in een half *Etmaal*, of wat langer, een weynig *Salpeter* had geleege) tot dat het daar onder bedolven was, daar na 't zelve *Glas* gezet boven op de yzere *Oven*, waar in gedurig zachtjens wierd gevuurd, in een weynig *Zand*, begon binnen weynige dagen te zwellen: daar na te barsten. Doe nam ik het daar uyt; en leyde het in een *Pot*, niet dieper als een *stroobreedte*. Stelde ook de *Pot* warm ontrent den *Oven*. In 't laatste der zelve *Maand* *Maert* begon 't zich boven de aarde te vertoon. Daar na de *Zon* door de *Vensteren*; vervolgens bij goede warme dagen de *Lucht* buyten genietende, schoot dien *Zomer*, zonder eenige verhinderung van *Gewormt*, *Aardvloyen*, *Slekken*, of ander ongedierte ('t welk ook noyt geschied aan de *Planten*, waar van 't *Zaad* in zulk *Water* is gelegd geweeft) ter hoogte van drie voeten op. In 't tweede jaar noch hoger; en bragt ook in den *Herfst* twee of drie *Bloemen* te voorschijn: doch vergingen weer zonder eenig *Zaad* na te laten.

Grond-
Plaats.

Deeze *Plant* is van naturen zeer teeder. Bemind een goede bequame grond, bestaande uyt drie deelen gemeene aarde, twee deelen grof *Zand*, zonder eenige zoutigheid; een deel twee-jarige kleyn-gewreevene *Paerdemist*, en een deel een-jarige *Duyvemist*, genoegzaam door malkander gemengd: een opene, vrije, wel ter *Zon* geleege plaats, beschut voor alle koude *Oofte-* en *Noorde-winden*; en weynig *Water*.

Wortel.

Hare ronde *Wortel* is niet slegt, maar zeer oneffen vol *Spleeren*, en kleyne *Knobbelen*, met verscheydene ter zijden uytwassende *Veezel-worteltjens* voorzien; ontrent een vinger, wat meer of min dik; uytwendig bruynachtig van verve, van binnen wit, met veele grauwe *Aderen*, *Marmers-wijze*, doorwerkt; van reuk lieflijk aangenaam.

Bladeren.

Uyt de zelve komen voort zeer schoone bezienswaardige *Bladeren*, ontrent een vingerlid lang; een vin-

ger breed; in 't midden tot op de helft als uytgesneeden, en alzoo verdeeld in twee rond-toegaande stompe punten, doch achter geheel en gestoten blijvende; vertoonende de gedaante van een breed *Paerdshoefzyer*. Hebben regt-doorlopende, en verscheydene *dwars Aderen*; ook op 't breedste van 't *Blad*, ontrent de *Steel*, drie ronde geele *Vlekjens*, of *Stippelen*, zittende drie-hoekig, in plaats van *Nagelen*. Deeze *Bladeren* zijn aangenaam Bloemen: groen-verwig, doch onder een weynig bleeker; teeder van aart, en rustende op korte *Steeltjens*. De *Bloem* is rond. Heeft, open zijnde, buyten-om veele kleyne witte *Bladertjens* van boven; maar word van binnen, voor zoo veel ik heb konnen bemerken, veel, of verscheyden-verwig. Is ook in 't midden verciert met eenige hoog-uytschietende *Veezeljens*. Niet lang duren ze, maar vallen in onze *Gewesten*, na verloop van eenige dagen, ter aarden neer.

Zij word niet alleen door de geheele *Zomer* droog gehouden, maar ook in de *Maanden* *Augustus* en *September* voor veel *vochtigheyd*, *windige dagen* en *koele nachten* nauw-keurig gewagt: ook op de helft van *September*, of een weynig later, na tijds geleegentheyd, binnens huys gebragt, en voor de *Vensteren* gesteld, om bij goede dagen der *Zonnen* glantsch te mogen genieten, zoo lang mogelijk is. Daar na moet men ze op een warmer plaats zetten, waar in 's *Winters* door een yzere *Oven* gedurig word gevuurd, na geleegentheyd van de *koude*; te weeten, eerst om den anderen, daar na ieder dag; ook dagelijks, als de *Vorst* zulks komt te vereytschen, twee-, of driemaal; 's morgens ontrent ten zeeven, 's middags ten een, en 's avonds weer ten zes of zeeven uren, op dat het daar de geheele nacht door warm, en de *Vorst* huysten blijve.

Mag ook in deeze geheele *Wintertijd*, waar in zij al hare *Bladeren*, en dunne ronde *Steelen* verliest, niet de minste *vochtigheyd* genieten; want hier door zou ze lichtelijk worden aangestoken, en vergaan. Niet voor half *April* moet men ze weer buyten stellen, met een aangename *Lucht*, en zachte *Reegen*: dan noch evenwel haar met een *Glas* wel dekken en voorzichtig wachten, zoo wel voor veel warme als koude *vochtigheyd*, *hayrige*, *schrake winden*, en *koude nagten*.

Word in deeze *Landen* alleenlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door *Zaad*, op de hier boven gemelde wijze. Ondertusschen, een stuk van de *Wortel* gebroken, maakt ook wel *Knoppen*, of *Oogen*, en dan uytfschietende, groeyd voort.

K R A C H T E N .

DE *Wortel* van dit *windend Paerdshoefzyer*, of *Aart*, *Ferrum equinum volubile*, is een weynig riekende van aart, warm en droog tot in 't begin van den tweeden graad.

De zelve gedroogd, en vier *Drachmen* daar van al knauwende ingenomen; ook anderhalve of twee *Drachmen*, kleyn tot stof gestoten, in een half pintje warme *Wijn* 's avonds of 's morgens gebruykt, verdriest zeer krachtig de *smerten* van alle *inwendige deelen* des *Ligchaams*: inzonderheid tweemaal 's daags ingenomen, en daar op warm toegedekt, om te sweeten. Is ongelooflijk-good teegens allerley soorten van *vergif*, wijl 't der zelve kracht t'eenemaal wechneemt, en door de *Stoelgang* uyt driest. Het toond terstond zijne werkende natuur daar teegen, als een vyand en overwinner van 't zelve.

Verwekt daarenhoven *eetenlust*; neemt wech alle van de *onnatuurlijke hitte*, onaangezien men zou meenen, dat ze, als warm van aart, de zelve zou vermeerderen. Driest het *Water* en *Graveel* af: verquikt de *inwendige Geesten*, en maakt een *vrolijk Gemoed*.

Een deel van deeze gedroogde *Wortel* in *Wijn* te deezer weyken gelegd, en daar van dagelijks, 's morgens, of na den eten, 't vierde deel van een pintje gedronken, bewaard

Hoedanig
men deeze
Plant in de
Wintertijd

moet
waarneemen.

Aanwin-
ning.

en zeer
voortref-
lijke deug-

Wortel

bewaard de menschen voor de *Pest*: helpt de *spijs* verteeren: versterkt de *Maag*, en jaagd de *Winden* uyt. Indien iemand van deezen drank zoo veel nuttigd twee of driemaal ter week, hij zal bevinden, dat hij *altijd frisch* en wel-gefteld zal blijven; ook in veele jaren van geene ziekten zal aangevallen worden.

CCCVI HOOFDSTUK.

L E L I E.

Namen.

Oo zeer van een ieder bemind, wegens hare schoone gedaante, verwe, en aangename reuk, als wel bekend. Voerd deeze naam in het *Neederlandsch*. Word in het *Latijn* geheeten LILIUM; in het *Hoogduytsch* LILLEN, en GILGEN; in 't *Franfch* LIS; en in 't *Italiaanfch* GIGLIO, of LIUO.

Veeleley onderfcheydene foorten van Bloemen;

Hier van zijn mij in haren aart bekend veele bezienswaardige foorten, met verscheydenheyd van *Bloemen*; namentlijk:

I. LILIUM ALBUM VULGARE LATIFOLIUM, of gemeene witte Lelie met breede Bladeren. II. ALBUM FLORE PLENO, of witte Lelie met dubbele Bloemen. III. BYZANTINUM PRÆCOX, of vroege Lelie van Constantinopel. IV. RUBRUM ITALICUM PRÆCOX, of vroege roode Lelie uyt Italiën. V. CRUENTUM BULBIFERUM, of Bloedroode Lelie met Bolletjens, tusschen de Bladeren aan de Steelten voortkomende. VI. CRUENTUM NON BULBIFERUM, of bloed-roode Lelie zonder Bolletjens. VII. CRUENTUM FLORE PLENO, of Bloedroode Lelie met een dubbele Bloem; evenwel niet ieder, maar alleen om 't tweede of derde jaar dubbel. VIII. MONTANUM FLORE LUTEO PUNCTATO, of Berg-Lelie met een gestippelde geele Bloem. IX. MONTANUM FLORE LUTEO NON PUNCTATO, of Berg-Lelie met een geele Bloem zonder stippelen. X. MONTANUM PUNCTATUM ALBUM, of witte gestippelde Berg-Lelie. XI. NON PUNCTATUM, of witte ongestippelde Berg-Lelie. XII. MONTANUM FLORE PURPURASCENTE PUNCTATO, of purpure Berg-Lelie met stippelen. XIII. NON PUNCTATUM, of purpure Berg-Lelie zonder stippelen. XIV. BYZANTINUM SEROTINUM, of late Lelie van Constantinopel; anders MARTAGON CONSTANTINOPOLITANUM; of Martagon van Constantinopel gezegt. XV. BYZANTINUM SEROTINUM FLORE MINIATO, of late Lelie van Constantinopel, met een zeer schoone Menie-roode verwe; van veele geheeten MARTAGON POMPONII, of Martagon van Pomponius. XVI. LILIUM PERSICUM, of Perziaanfche Lelie. XVII. MAJUS MORINI, of groote Lelie van Morin. XVIII. MONTANUM CANADENSE FLORE LUTEO, of Berg-Lelie van Canada met kleyne geele Bloemen; en dan noch meer andere. Al te zamen, behalven alleen de laatstgenoemde, zijn ze van eenerley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond, en plaats.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede gemeene, zandige, luchtige en bequaam-gemeste grond; een opene, vrije, wel-geleegene plaats, en veel Reegen. Verdragen felle koude, en alle andere ongeleegenheden des tijds zonder eenige schade. Worden om het vierde jaar, in 't laatste van *Julius*, uyt de aarde opgenomen, en terftond, na dat men de grond wel omgesmeeten, ook op nieuws gemest heeft, weer daar in gezet. Moeten niet lang uyt de aarde blijven, of zouden in 't volgende jaar beswaarlijk *Bloemen* kunnen dragen. Men moet ook meest al de *Bollen* van malkander afscheyden, en de zelve ieder bijzonder, vier vingeren breed diep, zetten; zoo zullen ze veel beeter dragen; ook grooter *Bloemen* voortbrengen. Worden ook deezer wijze zeer *vermeenigvuldigd*.

Om vroec- Wil iemand van deeze foorten late, en ook vroege

Bloemen zien, zoo zette hij de *Bollen hoog*, en ook andere diep; want dan zullen de *hooge vroeger*, de *diep-gezette later Bloemen* geeven.

Het LILIUM MONTANUM CANADENSE 'FLORE LUTEO, of Lelie van Canada met aardige geele Bloemen, is veel teederder van aart; en verdraagd zeer ongeerne de felle koude der Winter in deeze Gewesten. Moet derhalven in een Zonnebak, of Pot gezet, en 's Winters binnens huys gebragt: ook 's Zomers niet, voor dat hare Bladeren gantsch vergaan zijn, uyt de aarde opgenomen, en terftond weer in een varfche grond verplant worden. Anders zoud gij haar haast ray of flap zien; en dan zouden ze al langzaam verderven.

K R A C H T E N.

DE Bladeren en Wortelen van witte Lelie, of *Lilium album*, zijn verdrogende, afvagende, en verteerende van aart; doch de Wortelen meer als de Bladeren.

De Bladeren in roode Wijn gekookt, en op oude Wonden gelegd, geneezen de zelve in een korte tijd.

Gestoten, met Wijn en Honig gemengd, zijn goed teegens het *Sprektnuur*, de *verstnyktheyd* der Leeden, de beetten of steeken der Slangen, en anderer giftige Dieren, daar op gelegd zijnde. Neemen ook van de *Huyd* wech alle *vlekken* en *sproetelen*; doen de *rimpelen* des *Aangezichts* vergaan.

De Wortelen in Wijn of Edik gezoden, en drie dagen lang op de *Likdoornen* gelegd, verweeken de zelve. Eeven deeze Wortel met Boom- of Roozenoly doormengd, heeld de *gebrandheyd* der Leeden; doet daar hayr op groeyen: verdrijft de *hardigheyd* der Moeder: geneest allerley *Zceren*, *Zweeren*, en *Wonden*.

De Wortelen en Bloemen in Wijn gekookt, en daar van gedronken, is goed voor de *Miltzuchtige*; en voor die met *Breuken* zijn gequeld. Maakt ook een week *Ligchaam*: jaagd door de *Stoelgang* uyt het *geronmene* en *onzuyvere* *Bloed*.

De Bloemen gedistilleert, en daar meê gewasschen, maakt een *zuyver* en *blank* *Aangezicht*. Met wat *Ca-neel* en *Saffraan* ingenomen, is goed voor de *barende Vrouwen*; de *slamvheyd* des *Herien*; om de *Nageboorte* te doen rijzen: voorts teegens de *Waterzucht*, en heete *Leever*, de *Heefschheyd*; en doet de *verlorene* *Stem* weer komen.

De Oly, of Zalf, uyt deeze Bloemen gemaakt, en tot een plaaster bereyd, verzacht alle *hardigheyd*, en *gezwollen*. Brengt weer te regt de *verrekte Zeenerven*; *Beroerdheyd*, *Lammigheyd*, en de *Kramp*.

CCCVII HOOFDSTUK.

M A Y B L O E M.

IN het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook wel LELIE VANDEN DALE genoemd, word in her *Latijn* geheeten LILIUM CONVALLIUM; LILIUM VERNUM, en EPHEMERUM NON LETHALE: in her *Hoogduytsch* MEYENBLUMLEIN, of MEYENREISZ: in 't *Franfch* MUGUET: in 't *Italiaanfch* LILIO CONVALLIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vier onderfcheydene foorten; namentlijk:

I. LILIUM CONVALLIUM MAJUS, of groote *Maybloem*. II. CONVALLIUM FLORE ALBO, of *Maybloem* van een witte couleur. III. FLORE PURPUREO, of *purpure* *Maybloem*. IV. LILIUM CONVALLIUM MINUS, of *kleyne* *Maybloem*; ook genoemd UNIFOLIUM, of *Eenblad*.

Zij

Grond. Zij groeyen, uyt eygener aart, in allerley slag van grond, doch lieft in een zandige, zoo wel ongemeest als gemeest. Beminnen een donkere of schaduwachtige plaats, en veel Water. Verdragen de felle koude der Winter. Geeven wel zomtijds volkomen rijp Zaad, doch worden zelden daar door vermeenigvuldigd; maar veel meer aangeronnen door hare aangewassene jongen: welke, als ze vijf jaren hebben stil gestaan, opgenomen, en met een wassende Maan van Maert of April, van de oude afgescheyden zijnde, verplantt moeten worden. Zouden, indien dit niet geschiedde, lichtelijk in hare Bloemen komen te verminderen, wijl ze te zeer door malkander groeyen.

Aanwinning.
Dod. l. 7. c. 8.
Durantes lib. Simp. fol. 259.
Ar. de vill. 200. Tract. de Herb. cap. 256.
Dorsten. lib. Herb. fol. 172.
Lonic. l. 2. c. 231.

K R A C H T E N.
DE Bladeren dezer welriekende Maybloem, of *Lilium Convallium*, zijn, zoo wel als de Bloemen zelfs, warm en droog van aart; daar neevens zeer verteerende, dunmakende, en fijn van stof.

De Bloemen in Wijn alleen, of met Bloemen van Lavendel en Rosmarijn gezoden, of gedistilleert, en daar van een weynig gedronken, is krachtig teegens de Beroerdheyd, Lamnigheyd, Fleresijn, Hoofdzwijmeling, vallende Ziekte, beetten van giftige Dieren, en allerley Oog-gebrecken, daar in gedaan. Versterkt het Hert, de Harssenen, Geheugenis, en Leever. Doed de verlorene spraak weer komen; ontdoed en geneest alle Zweeringen: neemt wech de Hertklopping; helpt de Vrouwen, in barens-nood, tot een gemakkelijke verlossing. Versterkt de Maag; verjaagd alle gebrecken, uyt vochtige Harssenen voortgekomen; en is dienstig voor de geene, welke vergif in het Ligchaam hebben gekreegen.

De Oly, gemaakt van deeze Bloemen, verzacht wonderlijk de *Figt der Voeten*, en de smerten van alle pijnlijke Leeden; daar op gestreeken zijnde.

De Wortelen gedroogd, gepulveriseert, en daar van iets in de Neus opgehaald, doet Niezen, zonder eenige de minste ongeleegentheyd, en ontlast de Harssenen van alle slijmerige vochtigheeden.

Camevar. l. 3. c. 81.

sterven daar meê. Worden derhalven, in ieder Voorjaar, in Maert of April, met een wassende Maan weer op nieuws gezayd; en daar door genoegzaam vermeenigvuldigd.

Het LINUM SATIVUM, of gemeen Vlaskruyd, is van deeze eygenschap, dat het, ter plaats daar 't gezayd word, al 't Voedzel uyt den aardbodem na zich trekt, makende de zelve dor en onvruchtbaar. Ook is aanmerkenswaardig, dat het, hoe dichtter gezayd, hoe fijner Vlas geeft: in teegendeel, hoe holler, of ondichtter, hoe groover.

Het LINUM ARBORESCENS, of tot een Boomtje opwassende Vlas, is een aardige Plant, door Zaad, uyt Portugal gezonden, bij mij Anno 1654. gelukkig voortgekomen. Bemind een goede, luchtige, warme, wel ter Zon gelegeene plaats, en matige vochtigheyd. Blijft zeer lang in 't leeven. Geeft gemeenlijk ieder jaar geele, bezienswaardige Bloemen, spruytende uyt de bovenste punten der Takjens, en bestaande uyt vijf ronde Bladertjens; maar zelden volkomen rijp Zaad in deeze koude Landen, ten zij met zeer warme, droge Zomers. Beyde 't Zaaden de Knop is eeven als die van 't gemeene Vlaskruyd.

In ons koud Gewest schiet liet twee voeten, zomtijds lager, zomtijds ook hooger op. Verspreyd zich, als men 't voorzichtig opfnoeyd, boven in veele ronde Takjens, bekleed met een zwarte Bast; waar aan de Bladeren veelvoudig in 't ronde groeyen. Zijn een viugerbreed, wat meer of minder, lang; in breedte en gedaante die van de MYRTUS MEDIA TARENTINA, of middelbare Tarentijnsche Myrtus, zeer gelijk.

Kan gantschelijk geen koude Herfst-reegenen, Miff, sterke Winden, of eenige Vorst verdragen. Word derhalven, met een wassende Maan van April in een Pot, 't zij gezayd, 't zij geplant zijnde, in 't begin van October, wat eerder of later, na geleegentheyd van 't Weer, binnens huys gebragt, op een plaats, daar het de Lucht kan genieten, tot dat de koude van buyten zulks komt te verbieden. Gedurende de geheele Winter moet men deeze Plant met slegts een weynig lauw reegenwater van boven begieten; en de zelve niet voor in het begin of ten halven van April, met een aangename Lucht en zoete Reegen, weer buyten in de Zonne-stralen stellen. Maar dan noch haar wel wachten, en voorzichtig dekken voor koude nachten, hayrige, of schrale winden.

K R A C H T E N.

HET Zaad van Vlaskruyd, of Linum, 't welk van deeze Plant alleenlijk in de Geneeskonst word gebruykt, is verwarmende in den eersten graad: in voehigheyd en droogte matig tusschen beyden.

In Wijn gekookt, en daar meê de gezwollen gewasschen, zuyperd de zelve. Met Oly en Anijs in Water gezoden; dan van buyten om den hals geslagen, geneest de Squamantie, of 't Keel-gezwel; ook andere zwellung der Keel.

Het zelve Zaad met Honig, Oly, en een weynig Wijn gekookt; dan Paps-wijze gebruykt, doet scheidten, en vermorwd alle in- en uytwendige gezwollen. Lijnzaad gestoten, en met Rozijnen gegeten, verdrijft de smerten, en verstoptheyd der Leever.

In Water gezoden, en dikmaal in de Oogen gedaan, scharpt het Gezicht. Warm zijnde, en in een doek laten trekken, dan op de gebrandheyd gelegd, geneest de zelve. Eeven dit Water door een Clisterie in de Moeder, en Darmen gedaân, verzacht de smerten dezer Ligchaams-deelen.

Lijnzaad gestoten, en dan, of ook geheel, gegeten, stopt het Lijf. Met Honig vermengd, en dus gebruykt, verzacht de Hoest, en zuyperd de Borst.

Namen.
Zes onderscheydene soorten.

En wel bekend en zeer gelieft Gewas, wegens de bequaamheyd en hoognoodigheyd des gebruyks voor de Menschen door de gantsche tijd haars leevens. Is ook het eerste, 't welk haar, straks na hare geboorte, en 't laatste, 't welk haar na hare dood word gegeeven. Voerd, mijns weetens, in 't Neederlandsch geen en anderen naam. Word in 't Latijn geheeten LINUM: in 't Hoogduytsch FLASCH: in 't Fransch DU LIN: in 't Italiaansch LINO.

Hier van zijn mij in haren aart zes onderscheydene soorten bekend; namentlijk:

- I. LINUM SATIVUM, of gemeen Vlaskruyd.
- II. LINUM CATHARTICUM MINIMUM, of zeer kleyn purgevend Vlaskruyd.
- III. FLORE LUTEO, of Vlaskruyd met een geele Bloem.
- IV. ARBORESCENS, of Boomachtig Vlaskruyd.
- V. LINUM ORIENTALE, of Oost-Indiaansch Vlaskruyd.
- VI. LINUM UMBILICATUM, of zeer kleyn Vlaskruyd met een witte Bloem, en een Navel gelijk-vormig Zaad. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond. Echter beminnen ze al te zamen, behalven eene soort, meer een zandige als kleyige, en welgemeeste grond: een opene, vrije, bequaam ter Zon gelegeene plaats. Blijven niet meer dan eene Zomer in 't leeven. Geeven teegens den Herfst volkomen rijp Zaad, en ver-

Aanwinning.
Aanmerkelijke eygenschapen.

Vlaskruyd tot een Boomtje opwassende. gelukkig voortgekomen.

Bladeren.

Hoe men deeze Plant in de Winter moet waarneemen.

Galen. lib. Simp. 7.

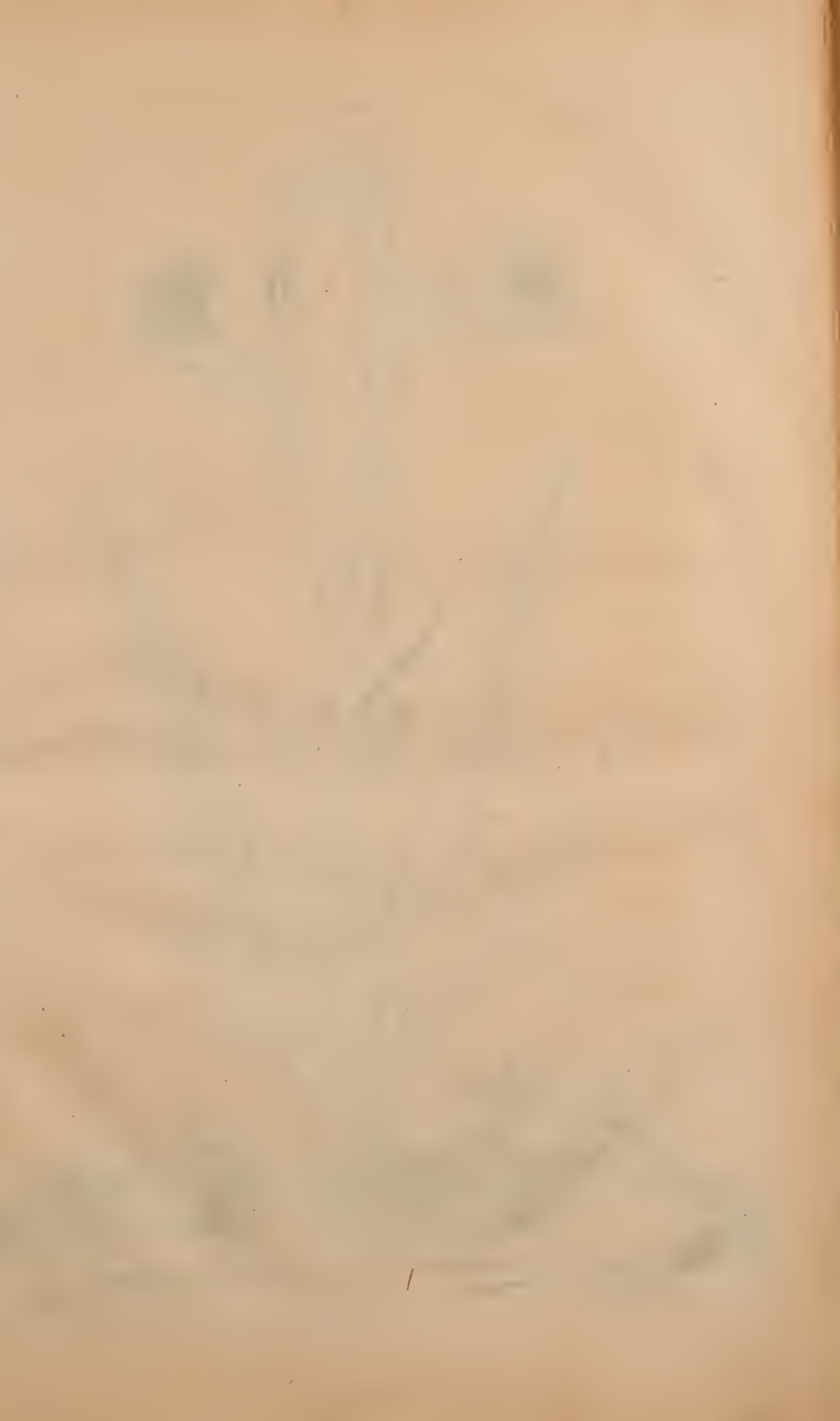
Ruell. l. 2. c. 33.

Diosc. l. 2. c. 125.

Durantes lib. Herb. fol. 262.

Hippocr. lib. 2. de Diat.

Linaria Angustifolia Flore coeruleo amplo.

LINARIA VALENTINA TRIFOLIA.

Ded. l. 17.
c. 24

De Oly uyt dit Zaad gepast, verzacht allerley hardigheyd, en verbeterd alle gekrompene Zeenuwen, ook der zelve trekking en spanning. Eeven deeze Oly met Rhijnfche Wijn gebruykt, is goed teegens het Graveel. Met Roozewater vermengt, verzacht de pijn der Takken aan 't Fondament.

CCCIX HOOFDSTUK.

WILD VLASKRUYD.

Namen.

Us genoemd in het Neederlandsch, word in 't Latijn geheeten LINARIA, of LINUM SYLVESTRE: in 't Hoogduysch LEINKRAUT, KROTTENFLACHS, en WILDER FLACHS: in 't Fransch LIN SAUVAGE: in het Italiaansch LINARIA.

Veel aar-
dige soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend veel aardige en bezienswaardige soorten; namentlijk:

I. LINARIA REPENS CÆRULEA, of kuypend wild Vlaskruyd met kleyne bleek-blauwe Bloemen. II. PANNONICA FLORE PALLIDO, of wild Vlaskruyd uyt Pannonien met een bleeke Bloem. III. PANNONICA FLORE CÆRULEO, of uyt Pannonien met een blauwe Bloem. IV. FLORE PURPUREO, of met een purpure Bloem. V. PANNONICA FLORE VARIEGATO, of Pannonisch wild Vlaskruyd met een bonte twee-verwige Bloem. VI. ANGUSTIFOLIA FLORE CÆRULEO AMPLO, of smal-gebladerd wild Vlaskruyd met een schoone, groote, Heemels-blauwe Bloem. VII. SEDIFOLIA, of met Bladeren van kleyne Huyslook. VIII. FLORE LUTEO, of met een geele Bloem. IX. AUSTRIACA FLORE ALBO ODORATO, of Oostenrijks wild Vlaskruyd met een witte welriekende Bloem. X. VALENTINA TRIFOLIA, of met een drie-bladerig loof van Valencien. XI. LUSITANICA, of uyt Portugal. XII. CRETICA SEMINE ODORATO, of uyt Candien, met welriekend Zaad. XIII. LINARIA SCOPARIA, of Beezem wild Vlaskruyd, wyl men in Italiën Beezemen daar van maakt: anders ook genoemd OSYRIS, of BELVEDERE ITALORUM; om dat het met een gemakkelijke groenheyd vercierd zijnde, zeer schoon, Pyramidens-wijze, opwast; geevende den aanschouwers een aangename oogenlust. XIV. LINARIA BACCIFERA, of wild Vlaskruyd met Beziën; behalven noch meer andere. Niet alle zijn ze van eeven de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige, zoo wel een ongemeste als gemeste grond: een opene Lucht, een warme, welgeleegene plaats, en tamelijk veel Water. Geeven teegens de Winter rijp Zaad, en dan vergaan zommige der genoemde soorten door een weynig koude; te weeten: het LINARIA REPENS CÆRULEA, kuypend wild Vlaskruyd met een kleyne bleek-blauwe Bloem: SEDIFOLIA, met Bladeren van kleyne Huyslook; VALENTINA TRIFOLIA, drie-gebladerd wild Vlaskruyd van Valencien, en LINARIA SCOPARIA, of wild Vlaskruyd, bequaam om Beezemen van te maken; 't welk in onze Landen zelden, als met drooge warme Zomers, rijp Zaad bekomt. Derhalven moeten de gemelde soorten ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April, op nieuws, niet diep, weer gezayd worden.

Welke
maar al-
leen een
jaar,

Al de andere, namentlijk LINARIA PANNONICA FLORE PALLIDO, Pannonisch wild Vlaskruyd met een bleeke Bloem: FLORE CÆRULEO, met een blauwe Bloem: FLORE PURPUREO, met een purpure Bloem: FLORE VARIEGATO, of twee-verwige Bloem: ANGUSTIFOLIA FLORE CÆRULEO AMPLO, smal-gebladerd, met een groote Heemels-blauwe Bloem: FLORE LUTEO, met een geele Bloem: AUSTRIACA FLORE ALBO ODORATO, Oostenrijksche met een welriekende

witte Bloem; en LINARIA LUSITANICA, of Portugalsch wild Vlaskruyd, vergaan niet zoo haast, maar blijven meerder jaren in 't leeven. Konnen reedelijk wel de koude en andere ongeleegentheden der Winter uytstaan: geeven ook, bij goeden tijden, jaarlijks genoegzaam rijp Zaad; 't welk met de voorgemelde Maan van April in de aarde word gelegd. Hier door kunnen ze genoeg vermeenigvuldigd worden; en dan noch door hare de grond doorlopende jonge Scheutjens, welke men op de zelve genoemde tijd, van de oude neemt.

Het LINARIA ANGUSTIFOLIA FLORE CÆRULEO AMPLO, of smal-gebladerd wild Vlaskruyd met een groote Heemels-blauwe Bloem, heeft een zeer teedere, korte, bleek-bruyn, Wortel. Geeft uyt de zelve, en ook wel eeven boven de aarde, verscheydene Scheutjens, een voet, wat meer of minder hoog, geheel dun, doch gantsch taay en buyzaam, rond, en uyt den blauwen-groen-verwig: aan welke groeyen veele zeer smalle, dicht boven malkander gestelde Bladeren, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde in het ronde voortkomende; een vinger-breed lang, achter dicht aan de Steel gehegt, voor spits toegaande, uyt den blauwen-groen: doch aan zommige Bloemdragende Scheuten wat grooter, gelijk in de bijgaande FIGUUR te zien is. Van naturen staan ze meer om hoog als neerwaarts gekeerd: in 't midden met geen zichtbare Adertjens, maar alleen met een kleyne Ruggetje voorzien.

Uyt de bovenste Herr-puntien komen te voorschijn verscheydene bezienswaardige Bloemen, rustende op korte zeer dunne Steeltjens; de een na de ander opengaande. Zijn ruym een halve Ducaton 't in ronde groot, zich vlak open-doende: zonder enige reuk. Bestaan uyt vijf zeer schoone Heemels-blauw-verwige Bladeren; onder smalt, boven breedst, en daar rond toegaande. Na verloop van vierentwintig uren vallen ze ter aarden neer; doch ieder dag komen 's morgens weer nieuwe te voorschijn. Deeze laten na ronde, doch als met eenige Ribbetjens, en boven op met een scharp Puntje vercierde Huysjens, gevuld met een langwerpig, rond, bruyn, blinkend Zaadje, dat van het gemeene Vlaskruyd zeer gelijk. Als dit Zaad zijne volkomene rijpheyd heeft bekomen, openen de Huysjens zich boven, en scheidt haar in vijf deelen.

Het LINARIA VALENTINA TRIFOLIA, of drie-gebladerd wild Vlaskruyd, groeyd uyt een teedere, wit-verwige Wortel, (niet onaangenaam van smaak, doch op 't laatste wat scharp in de Keel), een Maatvoet, wat meer of minder, hoog. Krijgt uyt de zelve zomtijds veele, zomtijds maar twee of drie Steelen; dun, rond, bleek-groen, doch onder bij de aarde een weynig purpurachtig. Waar aan de Bladeren voortkomen in 't ronde bij drieën, hol en luchtig boven malkander: alhoewel men ook aan zommige weynige Steelen zomtijds niet meer dan twee en twee teegens den anderen over ziet zitten. Dikchtig zijn ze, en zacht van aart, gemeenlijk inwendig een weynig hol gesteld: een vinger, wat min of meerder, breed; een lid van een vinger, of wat meer lang; voor in een stomp punt eyndigende; aan de randen effen en slegt; niet glad; bleek- of wit-groen van verwe; alleenlijk voorzien met drie Aderen, niet wel zichtbaar, maar als in de Huyd inwendig blijvende, op de wijze van Plantago of Weegbree. In de Mond geknauwt wordende, zijn ze niet onaangenaam van smaak, alhoewel'er een bitterheyd, of viezigheyd bij gaat.

Uyt de bovenste Toppen schieten ayrswijze boven malkander de Bloemen voort, welke zich van onder de een na de ander openen. Zijn van een wonderlijke gedaante, zeer aardig zittende in 't midden van vijf langwerpige groene Bladertjens; matig van grootte, na de gedaante van een Leeuwen-muyt, Helms-wijze gesteld; wit-verwig, in 't midden geel: boven welke twee witte langwerpige Bladertjens, als twee Ezels-ooren, haar teegens malkander opsteeken. Hebben

PAERLEKRUYD.

N het Neederlandsch niet alleen dus, Namcn; maar ook van zommige STEENZAAD genoemd. In 't Latijn MILIUM SOLIS, of ook LITHOSPERMUM: in 't Hoogduytsch PERLKRAUT, in 't Fransch GREMIL, of HERBE AUX PERLES: en in 't Italiaansch LITOSPERMO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie Drie onderscheydene soorten, te weten:

I. LITHOSPERMUM HORTENSE, gemeen of Hof-Paerlekruid. REPENS ANCHUSÆ FACIE, of kruypend Paerlekruid met een gedaante van Anchusa. III. LITHOSPERMUM SURRECTUM MINIMUM, of alderkleynste regt-opstaande Paerlekruid. Niet alle zijn ze van de zelve Botving en Waarneeming.

Eevenwel beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige, doch luchtige, wel-gemeste grond; een opene, vrije, bequaam ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel Reegen. Verdragen Sneeuw, Hagel, Aartfelle Vorst, en alle andere ongeleegentheeden der Winter, zonder eenige moeylijkheid. Blijven (doch niet alle) lange jaren in 't leeven, en geeven de meeste tijd volkomen rijp Zaad: behalven het LITHOSPERMUM REPENS ANCHUSÆ FACIE, of kruypend Paerlekruid met een gedaante van Anchusa; 't welk in deeze Landen wel ieder jaat bloeyd, maar noyt eenig rijp Zaad bekomt.

Het LITHOSPERMUM SURRECTUM MINIMUM, of alderkleynste regt-opstaande Paerlekruid, blijft niet langer dan eene Zomer in 't leeven, en vergaet van zelfs, als 't Zaad in den Herfst tijd geworden is. Wordt derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan in April, op nieuws weer gezayd, niet diep, in een warme plaats. Hier door kan deeze foort, gelijk ook het LITHOSPERMUM HORTENSE, of MILIUM SOLIS, gemeen Paerlekruid, alleenlijk aangewonnen en vermeenigvuldigd worden.

Het LITHOSPERMUM REPENS ANCHUSÆ FACIE, of kruypend Paerlekruid met een gedaante van Anchusa, kan men niet anders vermeederen; dan door hare Scheutjens, welke men in de aarde legt, en als ze Wortelen gekreegen hebben van de oude afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

Het Zaad van Paerlekruid, of Milium Solis, is verwarmende en verdrogende tot in den tweeden graad.

Twee Drachmen van 't zelve gepulverifeert, en met Rhijnsche Wijn ingenomen, drijft af het Graveel, en het water der Blaas. Is goed teegens de koude Pis, en voor de geene die van een Druypert gequeld worden; ook voor de Blaas-smerten. Met Melk uyt der Vrouwen Borsten gebruykt, helpt zonderling de Vrouwen in arbeyd zittende.

ZEEVENGETYDEN-KRUYD.

N het Neederlandsch niet alleen dus, Verscheyde namcn. maar ook van veele LOTUSKRUYD genoemd: in 't Latijn LOTUS HERBA, LOTUS SATIVUS, en TRIFOLIUM ODORATUM; in het Hoogduytsch SIEBENZEEYTENKRAUT, of korter SIE-

onder een purpurachtig spits punt, op zulks een manier, als men achter aan de Bloem van *Consolida Regalis*, of *Ridderspooren* ziet. Na verloop van eenige dagen vallen ze op de aarde neer, nalatende eenige langwerpig-ronde en dikke *Zaadhuysjens*, gesteld in 't midden van vijf kleyne *Bladertjens*; en inwendig gevuld met een zwart-bruyn hoekig *Zandje*.

Zaad.

Het *LINARIA CRÉTICA SEMINE ODORATO*, of *wild Vlaskruyd van Candien*, met een welriekend *Zaad*, zijnde een aangenaam en schoon *Gewas*, bemind een goede zandige aarde, met twee-jarige *Paerdemist*, en een weynig der verrotte *Boombladeren* doormengt: een opene, warme, wel ter Zon staande plaats, en matige vochtigheyd. Word met een wassende Maan van *April* in een *Pot*, niet boven een *Stroobreed* diep, gezayd; of anderweegen opgekomen zijnde, daar in verplant. Kan gantschelijk geen *koude Herfst-reegenen*, sterke *Winden*, *Mist*, of *Vorst* verdragen. Word derhalven in het begin van *October* gesteld in een plaats binnens huys, daar ze de *Lucht* kan genieten, tot dat de uytwendige *koude*, of *Vorst*, door de *Vensteren* dringende, zulks komt te verbieden. Dan moet men ze wel voor de gedachte *Vorst* wachten, zonder haar echter de warmte des vuurs te doen gevoelen, indien het eenigzins voorbij gegaan kan zijn; vermits ze de zelve ongeerne verdraagt. Mag ook niet meer als een of tweemaal, gedurende de gantsche *Winter*, met een weynig lauwgemaakt *Reegenwater* begoten worden van boven. In 't begin van *April* moet men ze met een zoete *Lucht* en *Reegen* weer buyten brengen: dan noch eevenwel haar zorgvuldig wachten voor *koude rijpende nagten*, en schrale zoo *Oofst-* als *Noorde-winden*; teegens de zelve haar wel dekkende.

Wild Vlaskruyd van Candia.

Hoe in de Winter waar te nemen.

Zij geeft, in deeze koude Gewesten, in de eerste Zomer blauwe vijf-gebladerde *Bloemen*, uyt de punten harer teedere *Takken* voortkomende, welke nauwelijks een voet hoog opschieten, ook met kleyne, korte, smalle *Bladertjens* omwassen zijn: doch geen volkomen *Zaad*: 't welk echter in 't volgende jaar zijne rijpheyd verkrijgt; zijnde kleyn, zwart, en welriekend. Doch de *Natuur* hier meê zich noch niet voldaan hebbende, drijft uyt het midden der *Stelen* een ander *Zaad* tusschen de *Bladeren* uyt; kleyn, rond, grijs-wit-verwig, en neerwaarts hangende gelijk een *Druyf-trosje*, van een aardige aanbouwing. Het kan in deeze Landen tot geen volkometheyd geraken, gelijk wel veellicht in heeter Gewesten. Echter kan deeze foort bequaamlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden door 't eerst-gemelde rijpgewordene *Zaad*, op de voorgedachte tijd en Maan gezayd. Zelden blijven ze in ons Land langer dan twee jaren in 't leeven. Zie hier bij na 't *Hoofdstuk* van *PASSERINE*, welke *Plant* een meede foort van 't *wild Vlas* is.

Bloemen.

Zaad.

en noch weer ander Zaad.

Aanwinning.

K R A C H T E N.

Wild Vlaskruyd, of *Linaria*, is warm en vocht van aart.

Durantes lib. Herb. fol. 260. Dod. l. 6. c. 26.

In *Wijn* gekookt, en daar van 's morgens nuchteren een *Roemertje* gedronken, drijft uyt 't *water der Blaas*; de *Nageboorte*, de *Maandstonden*; en is goed teegens *vergif*, ook voor de gebreeken der *Oogen*. Neemt wech de *vlekken* des *Aangezichts*: verdrijft de *Nieren-*, *Lenden-*, en *Moeder-smerten*; desgelijks de *verstophheyd* van de *Blaas* en *Nieren*.

Dorsten. hist. Plant. fol. 173.

Het uytgeparfste *Zap* der *Bladeren* en *Bloemen* is goed voor de *Roos*, en teegens de *Kanker*, daar meê gewasschen. Ook teegens allerley heete *Gezwellen* des *Ligchaams*.

SIEBENGEZEIT, om dat het, gelijk zommige mechen, *zeevenmaal op eenen dag* zijne bevallijke reuk veranderd. In 't Fransch TREFFLE ODORIFERANT; en in het Italiaansch LOTO DOMESTICO.

Hier van zijn mij in haren aart veel aardige veranderlijke soorten bekend geworden; namentlijk:

I. LOTUS SILIQUOSUS QUADRANGULARIS FLORE RUBRO, of *Zeevengetijdenkryud met vierhoekige Peulen, en een roode Bloem*, ook gheeten LOTUS TETRAGONOLOBUS. II. SILIQUOSUS QUADRANGULARIS FLORE LUTEO, of *Lotuskryud met een vierhoekige Peul en geele Bloem*. III. ORNITHOPOIDES, sive FLORE LUTEO SILIQUA ORNITHOPODII, of *met een geele Bloem, en Peul als een Vogelvoet*. IV. VESICARIUS HISPANICUS, of *Spaansch Lotuskryud met Blaasjens*. V. SILIQUOSUS CORONATUS MARINUS, of *gekroond Zee-Lotuskryud*. VI. SILIQUOSUS CORONATUS PALUSTRIS LUSITANICUS, of *Portugalsch gekroond Lotuskryud met Peulen, groeyende in Waterachtige plaatzen*. VII. SEGETUM FLORE LUTEO GLOBO SO, of *Lotuskryud wassende in 't Koorn, met een ronde, geele, Knops-wijze Bloem*. VIII. PRATENSI SILIQUOSUS, of *met Peuljens, voortkomende in Grasvelden*. IX. BARBARIE FRUTEX DALECHAMPPII, of *Heesterachtig Lotuskryud uyt Barbaryen, geicekend van JACOBUS DALECHAMPIUS*. X. LOTUS FRUTEX ELEGANS INCANUS, of *Zeevengetijden struwelkryud met aardige ruyge Bladeren*; en dan noch meer andere. Niet alle zijnze van de zelve *Bomving* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, zandige, gemeene, en met twee-jarige Paerdemist tamelijk voorziane grond: een opene, warme, wel ter Zon geleege ne plaats, en matige vochtigheyd. Geeven in den *Herfst* gemeenelyk volkomen *Zaad*.

Het LOTUS SATIVUS, of *gemeen tam Zeevengetijdenkryud*: SILOQUOSUS QUADRANGULARIS FLORE RUBRO, *met vierhoekige Peulen en een roode Bloem*: SILOQUOSUS CORONATUS MARINUS, of *gekroond Zee-Lotuskryud*: SILIQUA ORNITHOPODII, *met Peulen van Vogelvoet*: VESICARIUS HISPANICUS, *uyt Spaanje met blaasjens*; en LOTUS SEGETUM FLORE LUTEO GLOBO SO, of *in 't Koorn wassende Zeevengetijdenkryud met een ronde geele, Knops-wijze Bloem*, blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't *leeven*. Geeven, bij goede tijden, teegens de *Winter*, rijp *Zaad*, en versterven daar meê. Worden derhalven ieder *Voorjaar* in *April*, met een wassende *Maan*, weer op nieuws gezayd, niet diep in de aarde, en deezer wijs *vermeeningvuldigd*.

Het laatst-genoemde *Zeevengetijdenkryud*, in 't *Koorn wassende*, schiet zelden meer dan een voet hoogte boven de aarde op; verdeeld zich echter in veele bleekgroene ronde *Zijde-takjens*; waar aan veele *Bladeren* voortkomen, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, niet hoog boven malkander; rustende op korte *Steeltjens*, en in drieën gesteld, op de wijze der andere soorten. Tusschen de zelve komen te voorschijn de *Bloemtroffen*, tamelijk groot, veel in getal, en gevoegd op korte *Steeltjens*, van een aardige aanschouwing.

Het LOTUS SILIQUOSUS QUADRANGULARIS FLORE LUTEO, *Zeevengetijdenkryud met een geele Bloem en vierhoekige Peultjens*: SILIQUOSUS CORONATUS PALUSTRIS LUSITANICUS, of *Portugalsch Lotuskryud, wassende in waterachtige plaatzen, met een Kroonswijze gestelde Bloem en Zaadpeulen*: BARBARIE FRUTEX DALECHAMPPII, of *Heesterachtig Lotuskryud uyt Barbaryen*, beschreeven van den hoog-geleerden *Dalechampsius*; en LOTUS FRUTEX ELEGANS INCANUS, of *Zeevengetijden struwelkryud met zeer schoone ruyge Bladeren*, vergaan niet zoo haast, maar blijven eenige jaren in 't *leeven*.

Het *Heesterachtig Lotuskryud uyt Barbaryen*, be-

schreeven van *Dalechampsius*, groeyd in deeze Landen op tot de hoogte van derdehalve, ook wel drie voeten. Heeft onder al de andere soorten de sterkste en breedste *Bladeren*, *Herts-wijze* gesteld, voor breed-rond, en onder smal toegaande; uyt den groenen blauw-verwig. Krijgt, als de kleyne *Bloemjens* vergaan zijn, veele korte bij malkander gevoegde *Zaad-peultjens*.

Het *Zeevengetijden struwelkryud met schoone ruyge Bladeren*, bekomt in onze Gewesten nauwelijks de hoogte van twee voeten. De *Bladeren* zitten veelvoudig in getal aan hare *Steeltjens*. Zijn een weynig blinkende, smal en langwerpig; voor voorzien met een kleyne *puntje*, als een *doornje*. Hare *Bloemen* komen veel grooter, als die van de voorgaande, te voorschijn, in 't bovenste van hare meenigvuldig-verdeelde, ronderuyge *Steeltjens*, uyt gantsch ruyge en langwerpige *Knopjens*.

Deeze nu gemelde soorten buyten staande, verdragen ongeerne selle *Vorst*, en diergelijke ongeleegentheden der *Winter*. Moeten derhalven, in Potten geplant, en in *October* voor veel koude *Herfstreegenen* gewagt geweest zijnde, binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij harde *Vorst* door een Kagchel word gevuurd. Gedurende dien tijd moet menze slegts met een weynig lauwer Regenwater van boven begieten, en in 't begin van *April*, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten stellen. Dikmaal geevenze volkomen *Zaad*: 't welk dan, met een wassende *Maan* van *April* of *May*, de aarde word aanbevolen, niet boven een stroobreed diepte gelegd. Hier door kan men deeze soort *vermeeningvuldigen*; en dan ook noch door langzaam-aangewassene jongen; die men met de gemelde *Aprilische* *Maan* van de *oude* neemt, en verplant.

Het LOTUS QUADRANGULARIS, of TETRAGONOLOBUS FLORE LUTEO, laat zich ook wel door hare *Scheutjens* *vermeeningvuldigen*, als men die met een volle *Maan* van *May* of *Junius* afsnijdt; in een Pot steekt, zes wecken lang op een donkere plaats steld, en zomtijds met Reegenwater van boven begiet. Want dan krijgen ze *Wortelen*, en groeyen voort. Dit heeft mij de ervarentheyd geleerd, doe ik niet meer als een kleyne flecht *Plantje* van deeze soort had over behouden, en derhalven door de nood gedwongen wierd, een proef hier van te nemen.

Het LOTUS ELEGANS FRUTEX INCANUS is 't teederste van alle, waarom men'er ook in de *Herfst* en *Winter* zeer nauw acht op moet neemen, zonder daar ontrent iets te verzuymen.

K R A C H T E N.

Zeevengetijdenkryud, of *Lotus sativus*, is van aart *Galen. l. 7.* tusschen koud en warm; daat benevens een weynig verdrogende en verteerende.

De *Bladeren* en 't *Zaad* in *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, doet *wateren*; neemt wech de *brand van de Blaas*; de *opstijging van de Moeder*, en der zelve *smerten*; ook van alle andere *Leeden*. Is goed voor een eerst beginnende *Waterzucht*; de *derdedaagsche Koorts*, en de *beesten der giftige Dieren*.

De *Bladeren*, *Bloemen*, en 't *Zaad* in *Edik* en *Honig* gekookt: dan daar van een *Roemertje* ingenomen, word gepreezen teegens *vergif*.

Het *Zap* deezer *Bladeren* met *Honig* vermengt, verdrijft de *vlekken der Oogen*; doet de *Vliezen* en *Wolken* vergaan, daar in gedaan zijnde, en maakt een helder *Gezicht*.

De *Oly*, waar in de *Bloemen* en *Bladeren* geweykt of *Camarar* geïnsondeert zijn geweest, is dienstig voor alle *varrsche Wonden*; *Breuken* of *Gescheurtheyd*; *Gezwellen* aan 't *Fondament*, en *verstrykte Leeden*. Versterkt zonderling de *Zeenerven*: verzacht de harde en koude *gezwellen*; vermitsze verteed, verzoet, en verdrijft.

achtig Lotuskryud uyt Barbaryen.

Zeevengetijdenstruwelkryud met ruyge Bladeren.

Hoedanig waar te neemen in de Winter.

Aanwining.

Zeevengetijdenkryud met vierhoekige Peulen, en geele Bloemen.

Aanwining.

Zeevengetijdenstruwelkryud.

Lonic. hist. Pl. fol. 233.

Fuchs. lib. Pl. c. 287. Diosc. l. 4. c. 111.

l. 3. c. 45.

CCCXII HOOFDSTUK.

MALLOOTE.

Namen.

Iet alleen in het *Neederlandsch* dus, maar ook van veele MELILOTE genoemd: in het *Latijn* MELILOTUS: in het *Hoogduytsch* GRÖSSER STEINKLEE, of BARENKLEE: in 't *Fransch* MELOT; en in het *Italiaansch* ME-

LILOTO.

Hier van zijn mij in haren aart deeze veranderlijke soorten kenbaar geworden.

I. MELILOTUS OFFICINARUM VULGARIS FLORE LUTEO, of *gemeene Malloote met een geele Bloem*, gebruikelijk in de winkelen der Apotheekeren. II. FLORE ALBO, of *met een witte Bloem*. III. ITALICUS MAXIMUS, of *aldergrootste Italiaansche Melilote*. IV. ITALICUS SILIQUOSUS, of *Peul-dragende Italiaansche Melilote*. V. ANNUUS ODORATISSIMUS LUSITANICUS, of *zeer welriekende Portugalsche Malloote*. VI. INOORUS SUPINUS LUSITANICUS, of *leggende Portugalsche Melilote zonder eenige reuk*. VII. MELILOTUS SYLVESTRIS, of *wilde Malloote*; en dan noch meer andere. Niet alle zijnze van de zelve *Bonwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, zandige, wel-gemeste grond: een luchtige, vrije, genoegzaam ter Zon staande plaats, en matige vochtigheyd. Geeven in den *Herfst* volkomen *Zaad*, en worden dan door een kleyn *Rijp* van 't leeven beroofd, of vergaan van zelfs; vermitsze niet langer dan eene *Zomer* kunnen duren. Worden derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *April*, weer *aangevonnen* door het gedachte *Zaad*, niet meer dan een stroobreedte diep in de aarde gelegd.

Het MELILOTUS OFFICINARUM FLORE LUTEO, ET ALBO, of *geele, en witte Melilote*, in alle Apotheeken gebruikelijk, vergaan niet in 't eerste jaar, maar in 't tweede, na datze volkomen rijp *Zaad* hebben gegeeven. Verdragen ook in de *Winter* sterke *Vorst*, en allerley andere ongeleegentheeden des tijds zonder eenige schade.

Het *Zaad* word met de zelve *Aprilsche Maan*, als boven, gezayd; en hier door kunnen ze alleenlijk *vermeenigvuldigd* worden.

K R A C H T E N .

Malloote, of *Melilote*, is verwarmende en verdrogende in den eersten graad; daarbeneevens een weynig te zamentrekkende, zuiverend, scheidende, verteerende, en rijp makende van aart.

De *Bladeren* en *Bloemen* in *Wijn* gekookt, en daar van een *Röemertje* gedronken, verzacht de *smerte der Nieren*, en andere *inwendige Ligchaams deelen*. Driest het *water der Blaas* voort; ook 't *Graveel*; en maakt rijp de *Fluymen* op de *Borst*.

Het uytgeparste *Zap* in de *Oogen* gedaan, maakt een *belder Gezichts*. Doed ook scheidende en verteerende de *Vliezen* en *Schellen der Oogen*.

Het zelve *Zap* vermengt met *Edik* en *Roozen-oly*, verdriest de *Hoofdpijn*, daar mee bestreeken zijnde. Met zoete *Wijn* gemengt, en in de *Ooren* gedaan, neemt'er de pijn van wech.

De gedroogde *Bloemen* gestoten, dan met *Wijn* en *Galnooten* vermengt, geneest de *quaade Schurftheyd des Hoofds*, daar op gestreeken.

De *Bloemen* met *Rozijnen* in *Wijn* gezoden, en op allerley *gezwollen* gelegd, inzonderheyd op die der *heymelijke Leeden*, verzachten de zelve.

Daar van een *Plaaster* gemaakt, en opgelegd, *vermorwd* ook alle *hardigheyd*.

Deeze geheele *Plant* gedroogt, en de *Paerden* te eeten gegeeven, verstrekt haar tot een aangenaam voedsel, en maakt haar *vet*.

CCCXIII HOOFDSTUK.

K L E Y N
M A A N K R U Y D .

En kleyn en aardig *Gewas*, dus in 't *Neederlandsch* genoemd: in 't *Latijn* LUNARIA, en LUNARIA BOTRYTIS, om dat het in 't midden uyt geeft een kleyn *Steeltje*, kluchtig verciert met veele *Druyfs-wijze Knopjens*, gelijk het *Botrijskruyd*: in het *Hoogduytsch* MONDRAUT, of ook MONDRAUTE: in het *Fransch* TAURE, of LUNAIRE: in het *Italiaansch* LUNARIA DEL GRAPPOLO, of MINORE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee veranderlijke soorten; te weeten:

I. LUNARIA BOTRYTIS MAJOR RAMOSA, of *groot getake Maankruyd*, met veele *Druyfs-wijze gestelde Knopjens*. II. LUNARIA BOTRYTIS MINOR, of *kleyn Maankruyd*, ook met *Knopjens*, *Druyfs-wijze gesteld*. Beyde zijnze van even de zelve *Bonwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, zandige, luchtige, met een weynig twee-jarige, kleyn-gewreevene, tot aarde geworden *Paerdmist*, en het *Mol* van verrotte *Boombladeren* genoegzaam door-mengde grond: een opene, luchtige, wel-geleegene plaats, en niet te veel *Reegen*. Verdragen in onze *Landen* ongeerne veel *scharpe, bijtende, Sneeuwige vochtigheyd*, en sterke *Vorst*. Moeten derhalven, in een *Pot* geplant zijnde, in *October* binnens huys gebracht worden, op een luchtige bequame plaats, waar in gantsch niet, of alleen bij harde *Vorst*, word gevuurd: gedurende deeze tijd met zeer weynig *Reegenwater* onderhouden; en in 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, weer buyten gesteld zijn.

Krijgen hier noyt eenig rijp *Zaad*. Worden echter *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* door hare jonge *aangewassene Uytloopzelen*. Verliezen midden in de *Zomer* hare *Bladertjens*: op welke tijd zij opgenomen, van hare nieuw-aangewassene *Worteltjens* ontbloot, maar terstond weer ingezet mogen worden. Doch dan moet men ze bewaren voor de hitte der *Zon*; en tot in 't laatste van *Augustus* stellen op een donkerachtige plaats. Daarenboven moet men haar wagten voor veele *Herfstreegenen*: zoo schieten ze weer uyt, en maken 't volgende jaar, in 't laatste van *April*, of het begin van *May*, nieuw *Loof*.

Het LUNARIA BOTRYTIS MAJOR RAMOSA, of *groot getake Maankruyd met veele Druyfs-wijze gestelde Knopjens*, van zommige in het *Hoogduytsch* ook genoemd *WIBERTHON*, schiet zelden hooger op dan een hand lengte. Heeft ontrent een handbreed lange, een stroo dikke, onder spits toegaande, zwartachtige, van binnen geel-verwige *Wortel*, bestaande uyt te zamenhangende *Veezelworteltjens*; in de *Monde* geknauwd wordende, van geen zonderlinge smaak. Uyt de zelve schieten in 't begin van *May* *bezienswaardige Bladertjens*, rustende op *Steeltjens*, twee vinger-ladden, wat meer of minder, lang, dikachtig, en vol *Zap*; gescheidende in verscheidene deelen, of *Taktjens*, gemeenelijck regt teegens over malkander gesteld: welke al weer verdeeld zijn in veele kleyne deelen: aan hare randen hier en daar een weynig ingefneeden. De onderste, eerst uyt de *Wortel* voortkomende, zijn de grootste, de bovenste de kleynste en teederste. De *verwe* is donker-groen, met eenige *bleekheyd* vermengt.

Fig. 208.

LUNARIA CHYMISTARVM.

Lunaria Botrytis Major Ramosa.

mengt. Zijn in 't midden, en van alle punten, met eenige teedere *Adertjens* doorlopen: dikachtig van aart; inwendig vochtig. De bovenste teederste geeven zich op verre na zoo breed niet uyt als de onderste; zijn ook niet zoo groen-verwig, maar als met een korte bleek-*ruyghheid* omvangen.

In de Maand van *Junius* komen tusschen de zelve in 't midden uyt de *Wortel* een, twee, of onk wel zomtjids, na gelegentheyd van de grootte en sterkte des *Wortels*, drie *Steele* t'effens te voorschijn, zijnde zes vingeren breed, wat meer of minder hoog; ontrent rond; een stroo, en wat meerder, dik, inwendig Zap-*pig*; uytwendig bekleed met een aangename groen-*heyd*; en boven verdeeld in verscheydene *bayrachte* *Zijde-takjens*, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde boven malkander voortkomende: beladen met veele kleyne, ronde, aardige *Knopjens*, *Druyfs-wijze*; doch zonder eenige andere *Bloemen*, of *Zaad*: welke naderhand verflauwende, in haar zelve ver-*gaan*.

K R A C H T E N.

Kleyn Maankruyd, of LUNARIA BOTRYTIS, is koud en droog; ook een weynig te zamentrek-*kende*, zuyverende, en heelende van aart.

Gedroogt, gepulveriseert, en daar van een *Drachma* met Wijn of enig ander Nat ingenomen; of ook wel in Wijn gekookt, en daar van gedronken, is zeer goed voor de *verstuykte* en *verrukke Leeden*; voor alle *in- en uytwendige Wonden*, *quade Zweeringen*, en de *Gescheurtheyd*: voor de *Leeverzuchtige*; voor die *Bloed spouwen*, en voor die een *Druyvert* hebben.

Het zelve *Poeder* met roode Wijn te drinken ge-*geeven*, is dienstig voor de *roode- en witte Vloeden der Vrouwen*; desgelijks teegens de *Bloedgang*, of *roode Loop*.

De *Bladeren* groen gestoten, en alzoo gelegd op *Wonden*, *opene Gaten*, en andere *Zweeringen*, genee-*zen* de zelve.

Het *Zaad*, of de *Knopjens* dezer *Plant*, worden van zommige voor *vergiftig* gehouden; zoo dat de *Koeyen* en *Paerden*, daar van eetende, *sterven*. Doch als men haar straks daar op de *Bladeren* te eeten geeft, zoo word deeze quaadaardigheyd terstond wechgeno-*men*, en de *Beesten* behouden haar leeven.

CCCXIV H O O F D S T U K.

M A A N K R U Y D
der C H Y M I S T E N.

Namen.

Ok, gelijk het voorgaande, een kleyn en aardig *Gewas*. Word in 't *Nee-derlandsch* dus genoemd. In 't *La-tijn* LUNARIA CHYMICORUM: in 't *Hoogduytsch* MONDKRAUT VON DIE CHYMISTEN: in het *Fransch* LUNAI-RE DE CHEMISTES; en in 't *Italiaansch* LUNARIA DI ALCHIMISTI.

Grond, en Plaats.

Bemind uyt eygener aart een geheel zandige, goede aarde, met een weynig een-jarige *Paerdemist* door-*mengt*: een opene, vrije, warme plaats, en matige vochtigheyd in de *Zomertijd*. Verdraagt ongerne *felle Vorst* in deeze *Gewesten*. Moet derhalven, in een *Pot* geplant zijnde, in *October* binnens huys wor-*den* gebracht, op een luchtige plaats, zonder of met *Vuur*: gedurende de *Winter* onderhouden met een weynig lauwgemaakt *Reegenwater*, vermitsze in dien *tijd* door een weynig te veel lichtelijk zou aangestoken worden, en verrotten. Niet voor half *April* mag

Hoe in de Winter waar te neem.

menze weer buyten de *Zonnestralen* voorstellen, met een aangename zachte *Reegen*.

In deeze koude Landen word ze *aangenonnen*, niet *Aanwin-alleen* door haar *Zaad*, wanneer 't zijne rijpheyd mogt *ning*-*bekomen* ('t welk hier zelden gebeurt, ten zij bij hee-*te Voorjaren*) met een wassende *Maan* van *April* in een *Pot* gelegd, gevuld met goede zandige aarde, zonder eenige *Mist*, ontrent een kleyne vingerbreed diep; maar ook door eenige weynige *jonge Scheutjens*, met lang-*heyd* van *tijd* voortkomende. Welke men, als ze bequaam zijn, niet de gemelde *Aprilsche Maan* af-*neemt* en verplant.

Dit bezienswaardig en teeder *Gewas* heeft in onze *Gedaante* koude *Gewesten* een dikke, ronde, een vinger of daar *der Wor- tel* ontrent lang zijnde *Wortel*, met eenige kleyne en wey-*nige* hol van malkander gestelde *Vezelen* voorzien; onder wat dunner toelopende, inwendig wit, van buy-*ten* bleek-bruyn van verwe; rondom met veel (zom-*tijds* meer als twintig) kleyne, ronde *Knobbeltjens*, ontrent even verre ordentlijk van den anderen gesteld; *begaafd*.

Uyt de zelve komen voort, in 't begin van *May*, *Waar* uyt of in laatste van *April*, niet meer dan twee kleyne *niet meer dan twee kleyne* *Bladertjens*, ieder twee vingerleeden, wat meer of min-*der*, lang; een halve vinger of wat meer breed, in 't *Bladert-*midden op 't breedste; voor en onder aan de *Wortel* *jens* voort-*in* een verminderend stomp punt cyndigende. *Ruften* op geene *Steeltjens*; maar spruyten zonder de zelve als uyt de *Wortel*; doch even boven de aarde zich ver-*heffende*. Zijn aan de randen niet *gezaagd*, maar ef-*fen* en slegt; in 't midden voorzien met een regt-door-*lopende* groote *Ader*; waar uyt verscheydene kleyne, *Hare ge-*ter zijden uytvloeyende; voortschieten: boven, na de *stalte* *Zon* gekeerd, *begaafd* met een zeer bevallijke uyt den groenen bleek-blauw blinkende *couleur*, doch van on-*der* bleker.

Uyt welker midden opschiet een eenig *Steeltje*, zoo *Bloem-*lang als de middenste vinger, wat meer of min; on-*steeltje*-*der* een stroo dik, doch na boven wat dunner; rond, *gantsch* ruyg; verciert met een schoone, wat blinken-*de*, aangename bleek-purpure verwe. Op des zelve *En eenige* binvenste punt ziet men een eenige *Bloem*; niet groot; *Bloemen*-*ook* niet aan de rand gesneden, maar zich boven in 't *ronde* openende, geheel hol van binnen; niet qualijk *vertoonende* de gedaante van een *Kopje*, of *Beekertje*; verciert met een verwonderens-waardige, schoone, *blinkende*, donker-blauwe verwe; waar onder eenige als zwart-donker-blauwe *streepen* doorlopen. Als ze zommige dagen open gestaan heeft, vergaat ze in haar *zelve*; en valt af; nalatende een ronde, doch ook zomtjids wat gehoekte *Knop*, eerst uyt den bruynen groenachtig, daar na blinkend bleek-blauw, voorzien met eenige donker-blauwe *streepen*; even gelijk de *Bloe-*men, doch sterker; ontrent op de wijze en na de ge-*daante* van het HERBA PARIS, of *Wolfs-bezie*. Zom-*tijds* is ze met *Zaad* gevuld.

K R A C H T E N.

Deeze aardige *Plant*, uyt eygener aart groeyen-*Gebruik*, de op zommige *Bergen* in *Hongaryen* en *Bo-*om van *heimen*, waar van het *Zaad* mij uyt *Weenen* *Quikzil-*ver *Zilver* is toegezonden geweest door den Ed. Heer N. *WHY-*te *DERHOUT*, word van eenige *curieuze Chymisten* in die *Gewesten* gebruykt, om van *Quikzilver* goed, *vast Zil-*ver te maken; en heeft ter dier oorzaak de gemelde *naam* bekomen.

V Y G E B O O N.

Namen.

Us in het *Neederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheeten LUPINUS, en daar van daan ook wel in onze Taal LUPINEN: in het *Hoogduytsch* FEIGBOHNEN: in het *Franfch* LUPINS; en in 't *Italiaanfch* LUPINO.

Zesderley foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden zes foorten; namentlijk:

I. LUPINUS MAJOR LATIFOLIUS CŒRULEO FLORE ET PURPUREO VARIEGATO, of *grote breedbladerige Vijgeboon met een blauwe en purpur-bonte Bloem*: welke, eenige dagen open geftaan hebbende, hare purpur-roode streep gantschelijk verliest, en te eenemaal veranderd in een aangename witheyd, zonder verandering: zoo dat op eene *Steel* boven malkander te gelijk gezien worden met een zonderling vermaak, zoo wel *blauw en wit*, als *blauw en purpurbonte Bloemen*. II. LATIFOLIUS CŒRULEUS MEDIUS, of *middelbaar breed-bladerige Vijgeboon met een blauwe Bloem*. III. MINOR CŒRULEUS ANGUSTIFOLIUS, of *kleyne blauwe Vijgeboon met smalle Bladeren*; ook genoemd LUPINUS SYLVESTRIS, of *Wilde Vijgeboon*. IV. FLORE CARNEO PURPURASCENTE, of *Vijgeboon met een donkere lijfverwige couleur*. V. FLORE ALBO, of *met een witte Bloem*. VI. LUPINUS FLORE LUTEO ODORATO, of *Vijgeboon met een geele welriekende Bloem*: Alle zijnze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, weynig gemeste grond; een opene lucht: een warme, wel-geleegene plaats; en matige vochtigheyd. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't *leven*. Geeven voor de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en vergaen dan van zelfs.

Zaad.

Moeten derhalven in ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, weer op nieuws zijn gelegd in een varfch-omgefmetene aarde, niet boven een halve vinger breed diep. Deezer wijs konnen ze alleenlijk *vermeenigvuldigd* worden.

Aanwinning

K R A C H T E N.

Gal. lib. Simp. 6.

DE *Vruchten* van *Vijgeboonen*, of *Lupinen*, zijn warm en droog in den tweeden graad; ook verdeelende, verteerende, dunmakende, en afvagende van aart; doch onbequaam om ter spijs te gebruyken, vermitsze zwaar te verteeren vallen, en grof bloed veroorzaken.

Apulej. hijf. Plant. cap. 110. Diofc. l. 2. c. 32.

De *Lupinen* gefloten, en de kinderen, 's morgens noch nuchteren, op de *Navel* gelegd, of met *Honig* ingenomen; of ook in *Wijn* gezoden, en nuchteren daar van gedronken, is een dienstig middel, om de *Wormen* te dooden, en uyt te drijven.

Averr. lib. Simp. c. 39.

Het zelve *Poeder*, of *Meel*, is goed teegens de *Wrat-ten*; ook voor de *Speenen* of *Takken* aan 't *Fondament*, daar op gestroyd zijnde. Met *Meel* van *Garstenmout* en *Water* vermengt, verzacht allerley *Gezwellen* en *Apoftematien*; daar opgelegd. Op de *pestilentielle Karbonkelen* gedaan, als men 't met *Edik* vermengt heeft, doet de zelve uytbreeken.

Plin. l. 22. c. 25.

Het zelve *Meel* in *Water* en *Edik*, of ook met wat *Honig* gekookt, en op *blauwgeflagene Plekken*, *Klieren*, en andere harde *Gezwellen* gelegd, doet de zelve scheyden, verteeren, en vergaen.

Trag. l. 2. c. 15.

Lupinen in *Wijn* gezoden, en daar meê dagelijks gewasschen, maakt een *schoon* en *klaar Aangezicht*; neemt'er alle *vlekken*, *puysten*, en *Zomersproetelen* van wech: desgelijks van de *huyd* alle *Schurftheyd*,

quade *Zeeven*, *sprenkt Vuur*, en diergelijke onreynigheden.

Het *Water*, gedistilleert van de *Bloemen*, vermag eeven 't zelve.

W O U W E.

An al de ingezeetenen der *Neederlandsen* dus genoemd, word in het *Latijn* geheeten LUTUM HERBA; LUTEA, of LUTEOLA: in 't *Hoogduytsch* STREICHKRAUT.

Namen.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee onderscheydene foorten; namentlijk:

Twee foorten.

I. LUTEA VULGARIS, of *gemeene Wouw*. II. LUTEOLA CANNABINOIDES CRETICA, of *geel-verwige Wouw van Candien*, met een gedaante van *Hennip*. Beyde zijn ze niet van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, goede, zandige, matige, en ook met twee-jarige *Paerdemist* wel voorziene grond: een opene lucht; welgeleegene warme plaats, en tamelijk veel *Water*. Konnen redelijk wel selle *koude*, en alle andere ongeleegentheeden des tijds uytftaan.

Grond, en plaats.

Het LUTUM HERBA, of *gemeene Wouw*, blijft niet meer dan twee *Zomers* in 't *leven*. Geeft in 't tweede jaar rijp *Zaad*, en vergaet daar meê. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, of ten minsten om 't tweede, door 't zelve *Zaad*, niet diep in de aarde gelegd, weer vernieuwd worden. Dikmaal komt het, door 't uytgevallene, genoeg van zelfs op. Alleen luer door kan menze *aanwinnen*.

Gemeene Wouw.

Het LUTEOLA CANNABINOIDES CRETICA, of *geel-verwige Wouw van Candia*, met een gedaante van *Hennip*, geeft uyt hare een vinger of duym dikke, zoo wel in- als uytwendig geel-verwige *Wortel* (verdeeld, rond, sterk, met veele kleyne knobbelijens voorzien, met een geelachtig *Zap* begaafd, en zeer bitter van smaak) verscheydene *Steele*n, vier, ook wel vijf voeten hoog opschietende; eerst groen-blinkende, maar daar na geelachtig wordende; van een aangename aanschouwing, gemeenlijk een vinger dik, en met veele *streepen* voorzien. Waar aan rondom, op de wijze van *Hennip*, veele schoone *Bladeren* groeyen; nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, boven malkander. Zijn een hand, wat meer of minder lang; vijf, zes, en zeeven vingeren breed; in zeeven, en ook neegen *deelen*, diep en aardig *gesneden*: waar van men de onderste vier tot aan de regt-doorgaande *Steel* als van den anderen *gescheyden* ziet: zomtijds regt teegens over malkander, doch wel meest d'een een weynig boven de ander zittende: waar teegens de bovenste onder als gevleugeld (op de wijze van het THAPSIA MAJOR LATIFOLIA, *groot breed-bladerig Thapsia*, of ook van 't CENTAURIUM MAJUS ALPINUS FLORE LUTEO, of *groot Berg-Santorie met een geele Bloem*) aan malkander vast houden: zijnde niet alle eeven groot, maar aan de eene of de andere zijde kleyner; voor altijd in een uytlopende, 't welk gemeenlijk 't grootste van allen is; en doorgaans met twee hoeken, ook eenige wel drie of vier, ingesneden; alle echter in een zeer spits en langachtig punt eyndigende; rondom met kleyne en groote, eevenwel subtyle *Tandjens* cierlijk gezaagd: teeder en zacht van aart: boven helder groen-verwig, lichtelijk geel wordende, en zonder eenige glantsch, onder veel lichter, en van naturen blinkende.

Geel-verwige Wouw van Candia.

Wortel.

Steele.

Steele.

Gedaante en stelling der Bladeren.

Ieder deel is begaafd met een *Adertje*; niet regt in 't midden, maar doorgaans eenzijdig zittende, gelijk men ziet in het HELLEBORUS NIGER TRIFOLIATUS, of *zwarte drie-gebladerde Nieswortel*: waar uyt zeer veele kleyne

LUTEOLA CANNABINOIDES CRETICA.

kleyne teedere, geheel boven krom ter zijden uytlopende, voortschieten. De smaak dezer *Bladeren*, als menze in de Mond knauwd, is bitter. Rusten op heldere, of bleek-blinkende *Steeltjens*, gemeenlijk opwaarts gekeerd; boven met een kleyn *geutje* plat, onder rond, ontrent twee of drie vingerbreed lang.

Gestalte der Bloemtjens.

Tusschen de zelve, in het bovenste, of de top der *Steele*, vertoonen zich (op de wijze van *CANNABIS* of *Hennip*) veele korte, *Ayrs-wijze* te zaam-gevoegde *Bloemtjens* (indien men ze dien naam mag geeven), en tusschen de zelve ook smalle teedere *Bladertjens*. Eerst zijn ze groen; maar worden daar na geel. Bestaan uyt zeeven, agt, en neegen groene *Knopjens*, of *Afhangzeltjens*, een stroobreed, wat min of meer, lang; ontrent vierkant, in 't midden voorzien met een inwendig *Streepje*. Een lange tijd blijven ze hangen; en eyndelijk geel geworden zijnde, vallen ze neer, zonder in deeze Geweften eenig *Zaad* na te laten.

Langdurigheid.

Deeze foort vergaet niet haast, maar blijft veele jaren in 't leeven. Wil in de *Winter* op hare *Wortel* met Run bedekt zijn; vermits ze zomtijds door de *Vorst* wel beschadigd word. Is derhalven niet quaad, dat men altijd iets daar van in een Pot binnens huys beware teegens de aankomst der *Wintertijd*.

Aanwinning.

Schoon ze geen *Zaad* geeft, zoo kan men ze echter in onze Landen *aanwinnen* door hare aangegroeyde *Wortelen*; welke men met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Gebruik.

WOruw, of *Luteola*, heeft in de *Geneeskunst* tot noch toe geen gebruik of nuttigheyd gehad. Is alleen dienstig voor de *Verwers*, om aan de Wolle, ook Linne-lakenen, een gele, Goud-geele, ook groene verwe te geeven.

CCCXVII H O O F D S T U K .

H O P P E .

Namen.

BY veele zoo wel bekend, als gedurig gebruikelijk. Word in het *Neederlandsch* gemeenlijk dus, of ook *HOPPEKRUYS* genoemd. In het *Latijn* geheeten *LUPULUS*: in het *Hoogduytsch* *HOPFEN*: in het *Franfch* *HOUBLON*: en in het *Italiaanfch* *LUPOLO*, of ook *BRUSCANDOLA*,

Twee foorten.

Hier van zijn mij in haren aart *twee* bijzondere foorten bekend, namentlijk:

I. *LUPULUS SATIVUS* OF *MAS*, *tamme Hop*, of *Hop mannetje*. II. *LUPULUS SYLVESTRIS*. OF *FEMINA*, *wilde Hop*, of *Hop wijffe*: wel van naturen niet *wild*; maar alleen dus genoemd, om datze voortkomt zonder eenige *Bouwing*, *Oeffening* en *Waarneeming*.

Grond, en Plaats.

Beminnen een losse, zandige, en vetgemeste grond: een vrije, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheyd. Geeven, bij goede tijden, volkomen rijp *Zaad*. Blijven veele jaren in 't leeven. Worden in de *Winter*, door sterke *Vorst*, niet lichtelijk beschadigd. Moeten ieder *Voorjaar*, in de *Maert*, van hare *doode struyken* gezuyverd, en op nieuws met goede *Mist* verzorgd zijn.

Aanwinning.

Konnen *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden, niet alleen door haar *Zaad*, 't welk met een afgaande Maan van *April* of *May* niet diep in de aarde word gelegd; maar ook op noch twee andere wijzen. *Eerst*, door hare aangewassene *Wortelen*. *Ten anderen* door eenige *afgesneedene* nieuwelijks uytgelopene *jonge Ranken*, die men met een afgaande Maan van *Maert* in-

steekt: waar op ze spoedig *Wortel* vatten; zoo sterk als de *oude* opschieten, en noch dien zelve *Zomer Vruchten* dragen.

Wil iemand van deeze *Planten* goede bequame *Hoe men Vruchten* winnen, die neeme in de Maand *Maert* wech goede *Vruchten* de helft, of wat meer, van hare *jonge Scheuten*, zoo *Vruchten* worden ze krachtig; krijgen veele en groote *Bloemen*; men kan beko-

andere weynige, maar veel *Bladeren*.
Deeze *jonge Scheuten* opgezoden, en genuttigd *Gebruik* voor een *Salade*, of als *Aspergien*, beyde van de *wilde* en *tamme*, zijn zeer gezond voor een ieder.

Men kan ook deeze *Planten* gebruyken, om *Price-deezer* *Planten*; *Zomerhuysjens*, *Bogen*, en diergelijke te bekleeden; op dat men in heete dagen daar onder een aangename schaduw mogt genieten.

K R A C H T E N .

HOp, of *Lupulus Salictarius*, is warm en droog in den tweeden graad; ook openende, afvagende, en door haren zwaren reuk het Hoofd bezwarende.

Word niet alleen gebruykt tot de *Bierbrouwing*, maar ook teegens verfcheydene gebreeken, veroorzaakt door *melancholijk Bloed*.

De *jonge Scheutjens* gegeten als een *Salade*, zijn aangenaam, goed, en gezond, voor alle *oude Liden*, ook voor het geheele *Ingewand*. Want ze verwekken een zachte *Stoelgang*, en doen het *water der Blaas* schieten.

De zelve *Scheutjens* in *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, strijd teegens allerley *vergif*: helpt de *Waterzuchtige*, en de geene die *schurftig*, of met andere onreynigheden der *Huyd* beladen zijn; die een *verstopte Borst*, of de *Geelzucht* hebben. De zelve gekookte *Scheutjens* op de *Milt* gelegd, geneezen de *Milt-gebreeken*.

De *Bladeren*, *jonge Scheutjens*, en de *Bel-bloemen* in *Wijn* gekookt, en daar van een *Roemertje*'s morgens nuchteren gedronken, opend de *verstoptheyd der Leever*, *Milt* en *Nieren*: zuyverd het *Bloed*, en is goed voor langdurende *Koortzen*.

Het uytgeparfte *Zap* met *Zuyker* tot een *Syroop* gekookt, is goed teegens de *Geelzucht*; *bitzig Bloed*, *galachtige*, en ook andere *Koortzen*. Opend de *verstopping van het Ingewand*.

Een halve *Drachma* van het gepulveriseerde *Zaad* met *Wijn* ingenomen, drijft het *water van de Blaas* voort: doed der *Vrouwen Maandstonden* voortkomen, en dood de *Wormen*.

CCCXVIII H O O F D S T U K .

P E E P E R .

DUS genoemd in het *Neederlandsch*, Vier anderfcheydene foorten. in het *Latijn* *PIPER*: waar van in *Indiën* vier bijzondere foorten worden gevonden; meest al te zaam verschillende in hare gedaante, en stelling der *Bladeren*; te weeten:

I. *PIPER LONGUM*, of *lange Peeper*; welke alleen aan zijn *Steeltje* groeyd. II. *PIPER ÆTHIOPICUM*, of *Peeper nyt Moorenland*, welke tros-wijze te zamen hangd. III. *PIPER ALBUM*, of *witte Peeper*, gehouden voor de beste van alle. IV. *PIPER NIGRUM*, Der zelve of onze *gemeene zwarte Peeper*; welkers gedaante in de uamen.

bij gaande *Figuur* na 't leeven is afgeteekend. Word op het *Hoogduytsch* geheeten *PEFFER*; in het *Franfch* *POIVRE*: in 't *Italiaanfch* *PEPE*, of *PEVERE NERO*: in 't *Arabisch* *FULFEL* of *FILFIL*. Van de *Malabaren* *MOLANGA*: van de andere *Indianen* *LADA*, *MERICHE*, en *MOROIS*; doch de *lange Peeper* *PIMPILUM* of *PEPILINI*.

Zij

Hoe ze walt.

Zij walt uyt eygener aart gelijk onze *Hop*; zich windende om een stok of boom, bij welkeze gezayd of geplamt word; zou anders langs de aarde neer kruypen, vermitsze zich van zelfs niet kan oprechten. Hoe ze ouder word, hoe ze meerder *Vruchten* draagd.

Wortel.

Geeft ieder jaar uyt hare bruyn-verwige, korte, niet diep in de aarde schietende *Wortel* nieuwe *Steele*; zijnde rond, Gras-groen; gemeenlijk wat *Knobbelig*, of oneffen; van binnen gevuld met een wit *Marg*; waar uyt ter zijden verscheydene *Zijde-takjens* voortkomen; en aan de zelve schoone *Bladeren*, doorgaans drie en drie bij malkander gevoegd. In gedaante zijn ze die van onze *gemeene Peereboomen* niet zeer ongelijk; drie en vier vingerbreed lang; twee en derde halve vingerbreed; in 't midden alderbreedst, doch voor in een kort punt eyndigende: aan de randen effen en slegt; hard en stijf van aart; boven donker-groen-verwig en blinkende; onder bleeker: in 't midden voorzien met een régt-doorgaande groote *Ader*; uyt welke veel andere vloeyen, door 't geheele *Blad* lopende. Rusten op korte *Steele*. In de *Mond* geknauwd wordende; vallen ze wat bijtende van aart; doch geeven een aangename geur van zich.

Gedaante en stelling der Bladeren.

Vruchten.

Uyt de voorste punten, ook wel ter zijden van de voornaamste *Steele*, ziet men voortspruyten de *Vruchten*, of *Peper-trossen*, zonder *Bloemen*. Zijn een vinger, wat meer of minder lang; neerwaarts-hangende; niet zeer dik; voor spits toegaande. Bestaan uyt dertig, veertig, ook wel vijftig ronde *Korlen*. Blijven groen, tot datze eyndelijk in haar zelve droogen; vervolgens bruyn, en daar na zwart worden.

Aanwining.

Als men dit *Zaad* op zijnen tijd de aarde beveeld, ziet men het binnen weynige dagen te voorschijn komen. Alleenlijk hier door kan deeze *Plant* *aangewonnen*; *vermeenigvuldigd*, en *eeuwigdurend* gemaakt worden.

K R A C H T E N.

Aart der Peper.

DE *Peper* is verwarmende en verdrogende van aart, tot in 't laatste van den derden graad; ook doordringende, dunmakende, verdeelende, openende, en een weynig tot zich trekkende.

en gebruyk tot Gencesmiddelen.

Verdrijft de *Winden*; droogd op alle *vochtigheeden*: verwarmd en versterkt de *Maag*; verwekt *eesenslust*; neemt wech de *duyfterheyd* van 't *Gezicht*; eenige dagen achter malkander 's morgens nuchteren drie geheele *Korlen* ingenomen, is goed voor de *Waterzuchtige*; teegens *vergif*; en neemt wech de *Tandpijn*, als men ze in *Water* kookt, en 't zelve, noch warm, in de *Mond* houdt.

CCCXIX HOOFDSTUK.

J E N E T T E.

Namen.

In het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook *CHRISTUS OOG* genoemd: in het *Latijn* *LYCHNIS*, *OCULUS CHRISTI*, of *CÆLI ROSA*: in het *Hoogduytsch* *FRAUWEN ROSELEIN*, *HIMMELS ROSELEIN*, of ook *WILDERSTOSZ*: in het *Fransch* *OUILLETES*, of *OUILLETES DE DIEU*: in 't *Italiaansch* *LICHNIDE*.

Veranderlijke soorten.

Hier van zijn mij in haren aart veele schoone, veranderlijke soorten bekend geworden; van welke wij hier (wijze niet alle van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming* zijn) een weynig in 't *bijzonder* zullen spreken.

Eerste soort, van vijfderley slag.

I. *LYCHNIS CORONARIA*, of *Jenette*, is voortijds gebruykt geworden, om daar mee *Kranssen* en *Kroonen* te vercierden. Hier van zijn mij *vijf* bijzondere soorten bekend, namentlijk: I. *LYCHNIS CORONARIA FLORE ALBO SIMPLICI*, of *Kroon-Jenette met een witte*

enkele Bloem. II. *FLORE RUBRO SIMPLICI*, met een *roode enkele Bloem*. III. *FLORE VARIEGATO SIMPLICI*, met een *bonte enkele Bloem*. IV. *FLORE RUBRO PLENO*, met een *roode dubbele Bloem*. V. *FLORE ALBO PLENO*, of met een *witte dubbele Bloem*.

Al te zamen beminnenze een goede, gemeene, zandige aarde, voorzien met een weynige twee-jarige *Paerdemist*; en matige vochtigheyd, inzonderheyd in de *Herfst* en *Wintertijd*: een opene, welgeleegene plaats. Verdragen tamelijk wel de *koude* en andere ongeleegentheeden der *Winter*. Geeven in 't tweede jaar volkomen *Zaad*; en blijven zelden langer dan drie of vier jaren in 't leven.

Wat voor een aarde zij beminnen.

Het *LYCHNIS CORONARIA FLORE PLENO ALBO*, of *Kroon-Jenette met een witte en roode dubbele Bloem*, geeven noyt eenig rijp *Zaad*. Konnen echter *aangewonnen* worden door *jonge Scheutjens*, *Wortelen* gekreegen hebbende, 't zij van zelfs, of 't zij een weynig ingefneeden, gelijk men de *Angelieren* doed. Met een wassende *Maan* van *April* neemt men ze voorzichtig van de *oude af*, en men verplant ze, of in de aarde, of in *Potten*, om 's *Winters* binnens huys te kunnen bewaren, op een luchtige plaats, onderhouden met weynig vochtigheyd.

Kroon-Jenette met een witte, en met een roode dubbele Bloem.

Is iemand begeerig, om uyt *enkele Bloemen dubbele* te winnen, die neeme een een-jarige *Plant*, en snijde bij tijds daar van af alle uytgesprotene *Scheuten*, zoo dat'er maar eene, uyt het midden van 't *Hert* voortkomende, blijve, en daar aan niet meer dan een eenige boven uytsteekende *Bloem* gelaten worde. Hier van *Zaad* gewonnen hebbende, zaay hij het zelve niet diep in een *Pot*, met een volle *Maan* van *April*. Als het ruym een vingerlid hoog opgeschoten is, verplante hij 't opgekome ne met een volle *Maan* in de aarde; en neeme daar van, op de vorige wijze, al de *Zijdetakken* wech; zoo zal hij ten langsten op 't vierde jaar zeer schoone *dubbele Bloemen* zien.

Hoe men uyt enkele dubbele Bloemen kan winnen.

II. *LYCHNIS BYZANTINA*, anders ook in 't *Latijn* *FLOS CONSTANTINOPOLITANUS*, of *HIEROSOLYMITANUS*, word in 't *Neederlandsch* geheeten *BLOEM VAN CONSTANTINOPOLEN*; en in 't *Hoogduytsch* *JERUSALEMS-BLUM*. Hier van zijn mij bekend vier onderscheydene soorten; te weeten: I. *LYCHNIS BYZANTINA FLORE MINIATO PLENO*, of *dubbele Menie-roode Bloem van Constantinopelen*. II. *FLORE MINIATO SIMPLICI*, met een *enkele Menie-roode Bloem*. III. *FLORE ALBO SIMPLICI*, met een *enkele witte Bloem*. IV. *VARIEGATO SIMPLICI*, of met een *bonte enkele Bloem*.

Tweede soort en vierderley slag.

Zij beminnen al te zamen een goede, luchtige, zandige grond, met twee-jarige *Paerdemist* genoegzaam voorzien: een warme, vrije, en wel ter *Zon* geleegene plaats. Verdragen veel *Reegen*, sterke *koude*, en meer andere ongeleegentheeden des tijds. Geeven, bij goede drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*, behalven die met *dubbele Bloemen*. Blijven lange jaren in 't leven; en worden bequaamlijk *aangewonnen*, niet alleen door het gedachte *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *April* of *May*, ter diepte van een stroobreed, in de aarde gelegd moet zijn; maar ook door aangegroeyde *jonge Scheutjens*, die men met een toeneemende *Aprilsche* *Maan* van de *oude* afneemt en verplant.

Grond.

Zaad.

Aanwining.

III. *LYCHNIS SYLVESTRIS* is van zesderley soorten. I. *FLORE SIMPLICI RUBRO*, of *wilde Jenette met een enkele roode Bloem*. II. *FLORE SIMPLICI ALBO*, met een *enkele witte Bloem*. III. *FLORE SIMPLICI PALLIDO*, met een *enkele bleeke Bloem*. IV. *FLORE ALBO PLENO*, met een *witte dubbele Bloem*. V. *FLORE RUBRO PLENO*, met een *roode dubbele Bloem*; genoemd *LYCHNIS ODONTITIS*, of *OCIMASTRUM*. VI. *SYLVESTRIS FLORE ALBO LUSITANICA*, of *wilde Portugalsche Jenette met een witte Bloem*.

wilde Jenette van zesderley soorten. Grond.

Deeze beminnen de boven gemelde grond; de zelve plaats,

MAJORANA ORIGANITIS.

plaats, en niet te veel vochtigheid. Blijven eenige jaren lang in 't leeven, en geeven volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een volle Maan van *Maert* of *April*, niet diep gelegd, de aarde moet aanbevolen zijn; want alleen hier door kunnen ze *vermeenigvuldigd* worden; behalven die met *dubbele Bloemen*, welke noyt eenig *Zaad* voortbrengen. Echter worden ze *aangevonden* door hare jonge, noch geen *Bloem* geschoten hebbende *Takjens*: welke, 't zij aan hare *Plant* gelaten, ten halven ingefneeden, en met aarde bedekt zijnde; of in de Maand *May* met een volle, of noch wassende Maan afgebrooken (niet afgefneeden), in een Pot gestoken; zes weeken lang buyten de Zon gezet op een donkere plaats, en met Reegenwater dikmaal begoten, genoezaam *Wortelen* bekomen.

Zaad.

Aanwinning.

Wolachtige Zee-Jenette.

Noch andere soorten van Jenetten.

Grond.

Zaad.

Aanwinning.

Struvel-Jenette, met Bladeren van Myrtus.

IV. LYCHNIS TOMENTOSA MARINA, of *Wolachtige Zee-Jenette*, krijgde in deeze Landen noch *Bloem* noch *Zaad*. Bemind de gemeldde grond, de zelve plaats, en niet te veel vochtigheid. Verdraagd tamelijk-wel de *koude* der *Winter*. Blijft eenige jaren in 't leeven; en word alleenlijk *vermeenigvuldigd* door hare aangegroeyde *Wortelen*.

V. Het LYCHNIS SECUNDA, TERTIA, SEXTA ET OCTAVA CLUSII, of de *tweede*, *derde*, *zesde* en *agte soort* der *Jenetten*, beschreeven op het 289. 290. *Blad* der *rare Planten* van de zeer geleerde Heer CAROLUS CLUSIUS: desgelijks LYCHNIS PUSILLA CRETICA, of *kleyne Jenette van Candia*: SEGGETUM LUSITANICA FLORE RUBRO PULCHRO, of *Portugalsche Jenette in 't Koorn wassende met een schoone roode Bloem*: LUSITANICA FLORE RUBELLO FOLLICULO ROTUNDO STIPATO, of *Portugalsche Jenette met een roodachtige Bloem, en een rond-ingedrongene dikke Zaadknop*: LUSITANICA FLORE COCCINEO ELEGANTISSIMO, of *Portugalsche Jenette met een treflijke scharlakene Bloem*; en LYCHNIS HIRSUTA MINIMA LOBELII, of *kleyne ruyge Jenette, van de beroemde Heer MATTHIAS DE LOBEL aangeteekend*, beminnen de zelve aarde, en weynig Water. Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeven, bij goede jaren, tegens de *Winter* gemeenlijk rijp *Zaad*, inzonderheid alsze warm, of in Potten gesteld zijn; en vergaan daar mee. Moeten derhalven ieder *Voorjaar* weer op nieuws, niet diep, gezayd worden. Opgekomen zijnde, mag menze, ter oorzaak van hare reederheyd, niet opneemen, of verplanten. Zie hier bij na de *Hoofdstukken* van VLIEGENET, en VACCARIA.

Het LYCHNIS FRUTICESCENS MYRTI FOLIA, of *Struvel-Jenette met Bladeren van Myrtus*, is van een teedere aart. Kan de koude der *Winter* niet verdragen. Moet derhalven, in een Pot gepland zijnde, binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, en daar, zoo lang de *Winter* duurd, droog gehouden zijn: zou anders lichtelijk befihimmelen en verrotten.

K R A C H T E N .

Durantes lib. Herb. fol. 256.

DE Bladexen van *Jenette*, of *Lychnis*, gestoten, en op de *quetsuren* van *Beenen* en *Voeten*; ook op *oude Zweeren* gelegd, geneezen de zelve.

Gal 1. 7.

Simp. Med.

Ægm. 1. 7.

c. 3.

Diosc. 1. 3.

c. 114.

Twee *Drachmen* van 't gestotene *Zaad* (zijnde heet en droog tot in den tweeden graad) met *Wijn* ingenomen, jaagd uyt de *galachtige vochten*; en geneest de geene, welke van *Scorpioenen*, of andere *giftige Dieren* gestoken zijn.

M A J O R A A N .

En aangename, welriekende, zeer *Namen* begeerde en bekende *Plant*, word in het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook *MARIOLEIN* genoemd; in het *Latijn* MAJORANA: in het *Hoogduytsch* MAJORAN, 'of ook MEYRAN: in het *Fransch* MARIOLEINE; en in het *Italiaansch* MAGGIORANA; of ook AMARACO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend *vijf* onderscheydene soorten; namentlijk:

I. MAJORANA NOBILIS ANNUA, of *Eedele Mariolein*, maar eene *Zomer* durende. II. NOBILIS PERPETUA, of *eedele Mariolein*, welke eenige jaren lang in staat blijft. III. ANGLICA PERENNIS, of *Engelsche Mariolein*, altijd durende. IV. MAJORANA ARBORESCENS, of *struvelige Mariolein*. V. MAJORANA ORIGANITIS LUSITANICA, of *Portugalsche Majoraan*, riekende als *Orege*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Eevenwel beminnenze al te zamen een goede, *Grond*: meene, zandige, en met twee-jarige *Paerdemist* welvoorzienige grond: een opene, warme, vrije, bequaam ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel *Reegen*.

Het MAJORANA NOBILIS ANNUA, of *eedele Mariolein*, ieder jaar vergaande, geeft in deeze Landen noyt eenig rijp *Zaad*. Is zeer teeder van aart; en vergaat met de aankomst van de *Winter*. Moet derhalven ieder *Voorjaar* weer *aangevonden* worden door *Zaad*, uyt heete *Gewesten* overgezonden, en in de aarde gelegd met een wassende Maan van *May*.

De MAJORANA NOBILIS PERPETUA, of de *Winter overblijvende eedele Majoraan*, wil geerne gezet zijn op een zeer warme plaats, beschut voor alle koude *Ooste-* en *Noorde-winden*. Dus blijftze op het langste drie jaren leevendig; maar krijgde gantschelijk geen *Zaad*.

De MAJORANA ANGLICA PERENNIS, of *altijd-durende Engelsche Mariolein*, is hard van aart; allerley ongelegheden der *Winter* zonder eenige schade verdragende. Word van naturen zeer oud; en geeft bij goede heete *Zomers* (gelijk die der jaren 1652. 1665. 1669. zijn geweest) volkomen rijp *Zaad*, maar anders niet in deeze *Gewesten*. Het zelve moet in de Maand *May*, met een wassende Maan, niet boven een stroobreed diep, op een warme plaats worden gezayd. Hier door kan deeze soort *vermeenigvuldigd* worden; en dan ook noch door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*; welke men met een wassende Maan van *Maert* of *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

De MAJORANA ORIGANITIS LUSITANICA, *Mariolein* of *Mariolein* uyt *Portugal*, riekende als *Orege*, is van een teedere aart. Kan *Sneeuw*, *Vorst*, en andere ongelegheden der *Winter* gantschelijk niet verdragen. Moet derhalven, in een Pot gesteld, 's *Winters* binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij *vriezende* *Weer* word gevuurd; en gedurende dien geheelen tijd onderhouden met slegts een weynig lauww-gemaakt *Reegenwater*, van boven daar op gegoten. Bij tijds, met goede dagen, moet menze weer buyten zetten, doch wel dekken voor *koude nagten* en *schrake winden*.

De MAJORANA ARBORESCENS, of *Mariolein* opschietende tot een *kleyne Boomtje*, ter hoogte van een voet, of wat meer, is, gelijk de vorige, van een teedere natuur. Moet ter dier oorzaak, in een Pot gepland, en 's *Winters* voor veel Water (gelijk ook in den *Herfst*) gewacht, binnens huys bewaard, en gezet zijn op een luchtige plaats, waar in niet als bij *vriezende* *Weer* word gevuurd. Niet voor in 't begin van *April*,

of wat later, mag menze weer buyten brengen; maar dan ook noch haar genoegzaam dekken voor *koude nagren* en *hayrige winden*. Zij blijft eenige jaren in 't leven, indien men hare *Bloemen* dikmaal afsnijdt.

Geest uyt hare *Wortel*, of boven de aarde, verscheydene vierkante licht-bruyn *Steeltjens*; welke men mocht wechneemen, en niet meer als eene laten blijven, om dies te bequamer tot de gestalte van een *Boomtje* te konnen gebragt worden. Waar aan dan voortkomen kleynne ronde *Bladertjens*, twee en twee tegens malkander over; onder bekleed met een *grijs-witte wolligheyd*; doorgaans toegevouwen, en rustende op korte *Steeltjens*. Tusschen welke uytspuyten kleynne witte *Knopjens*, en in 't bovenste der *Takken* kleynne witte *Bloemtjens*, uyt grijs-witte ruyge *Knoppen*.

In deeze Landen komt'er noyt eenig rijp *Zaad* van. Echter kan deeze soort genoegzaam *aangevommen* en *vermeenigvuldigd* worden door hare bij de *Wortel* of boven de aarde uytstietende *jonge Looten*, ingesneeden, of van zelfs *geworteld* zijnde. Met een wassende Maan van *April* of *May* moet men ze van de *oude* scheyden, en in andere Potten verplantten.

K R A C H T E N.

Mariolcin, of *Majorana*, is verwarmende en verdrogende van aart tot in den tweeden graad; ook openende, verdunnende, versterkende, en sijn van deelen; van elk zeer bemind, en in spijzen gebruykt, weegens de goede geur.

In Wijn gekookt, en daar van gedronken, of het uytgeparfste *Zap*, of ook 't *Poeder der Bladeren*, met Wijn ingenomen, verteerd alle *koude gebreeken des Hoofds*: verwekt de *Maandstonden*: jaagt uyt het water van de *Blaas*, en alle andere *waterachtige vochtigheeden*. Geneest alle ongeleegentheeden des Ligchaams, veroorzaakt door *koude*. Is goed voor een eerst aangekomene *Waterzucht*; de *Koudepis*; en voor *blanwgestagene* of *gestotene plekken*, daar meê gestreeken; doed het *geronnene Bloed* scheyden: versterkt het *Ingewand*, de *Harsfenen*, en de *Maag*: drijft uyt de *Winden*, en is dienstig in de *vallende Ziekte*; ook voor de *Leever* en *Milt*.

Majoraan gedroogd, gepulveriseert, of het uytgeparfste *Zap* in de *Neus* op-gesnuift, doed niezen; neemt wech de *verstopping des Hoofds*, en reynigt de *Harsfenen* van alle slijmerige vochtigheyd. Op de *voortecende zweeringen* gelegd, doed de zelve verminderen. Met wat *Zout* en *Edik* vermengt, dan gelegd op de beetten en steeken der *giftige Dieren*, geneest de zelve.

De *Oly*, van deeze *Plant* gedistilleert, met *Vet* van een *Haas*, en een weynig *Muscus*, de *barende Vrouwen* ingegeeven, bevordert zeer haren *arbejd*. Is desgelijks goed teegens al de genoemde gebreeken.

CCCXXI. H O O F D S T U K.

T H Y M I A E N.

F anders korter van de *Neederlanders* genoemd *THYM*, word in het *Latijn* geheeten *THYMUS*, of *THY-MUM*: in het *Hoogduytsch* *WELSCH* *QUENDEL*, of ook *THYMIAN*: in het *Fransch* *THYM*: in het *Italiaansch* *THIMO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend zes bijzondere soorten; te weeten:

I. *THYMUS VULGARIS LATIFOLIUS*, of *gemeene breed-bladerige Thymiaen*. II. *VULGARIS ANGUSTIFOLIUS*, of *gemeene Thymiaen met smalle Bladeren*. III. *CRETICA*, of *Thymiaen uyt Candia*. IV. *MARINUS LUSITANICUS*, of *Portugalsche Zee-*

Thymiaen. V. *ANGUSTIFOLIUS AUREUS*, of *met smalle geete, gelijk als Goudene Bladeren*. VI. *THYMUS LATIFOLIUS ARGENTEUS*, of *Thymiaen met breede en witte gelijk als Zilveren Bladeren*. Niet alle zijn ze van de zelve *Boswing* en *Waarneeming*.

Al te zamen evenwel beminnen ze uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige aarde, met slegts een weynig twee-jarige *Paerdemist* vermengt; vermitsze geenzins veel vettigheyd konnen verdragen; een warme, luchtige, wel ter *Zon* gelegeene plaats, en veel *Water*. Blijven eenige jaren in 't leven. Konnen tamelijk wel sterke *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* uytstaan. Krijgen ook dikmaal bij goede *Zomers* volkomen *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *May* een stroobreed diep de aarde word *aanbevolen*.

Hier door konnen ze bequamenlijk worden *vermeenigvuldigd*: doch veel beeter, volgens mijn oordeel, door hare van zelfs *Wortel* geschoten hebbende *Takjens*; waar ontrent deeze wijze staat te volgen.

Graaf, t'elkens om het tweede of derde jaar, uwe *Planten* uyt de aarde, met een wassende Maan van *Maert*. Verdeelze van malkander, na geleegentheyd harer grootte; en zetze terstond weer in een varschomgemeetene grond, met de genoemde *Mist* een weynig voorzien; zoo diep, dat'er alleenlijk de bovenste groene toppen komen uyt te steeken. Dus schieten ze veelvoudige *Wortelen*, en worden overvloedig *vermeerderd*; want ieder *Steeltje* krijgt in 't bijzonder *Wortelen*. Het voorgemelde *Zaad* komt veeltijds, zonder gezayd te worden, uyt het neergevallene van zelfs genoeg op.

Het *THYMUS CRETICUS*, of *Thymiaen van Candia*, en *MARINUS LUSITANICUS*, of *Zee-Thymiaen uyt Portugal*, zijn van een teederder aart. Geeven in deeze koude Gewesten geen volkomen *Zaad*. Konnen ook, buyten staande, de *Winter-vorst* op geenerley wijze verdragen; maar worden schielijk door de zelve wechgenomen. Moeten derhalven, in Potten geplant, in *October* binnens huys worden gesteld op een luchtige, geen warme plaats; en gedurende de geheele *Winter* met slegts een weynig vochtigheyd van boven voorzien zijn. In 't laatste van *Maert*, of begin van *April*, na tijds geleegentheyd, moet menze met een zachte *Reegen* weer buyten brengen, en zeer warm zetten.

Het *THYMUS LATIFOLIUS ARGENTEUS*, of *Breed-bladerig verzilverd Thymiaen*, en *ANGUSTIFOLIUS AUREUS*, of *smal-gebladerd verguld Thymiaen* ziet men met'er tijd zijne schoonheyd verliezen, en cyn-delijk geheel groen worden. Doch lichtelijk kan men dit voorkomen, wanneer men altijd de *schoonste* en *bonstse Takken* inlegt; daar na, *Wortelen* verkreegen hebbende, op de alreeds genoemde tijd verplant. Maar niet in *May*, gelijk veele doen. Want vermits dan gemeenlijk drooger *Weer* en grooter hitte is, zoo ziet men, dat het meeste-deel der zelve gantschelijk ver-gaat. Men kan hier bij na zien het *Hoofdstuk*, waar in gehandeld word van de *WILDE THYMUS*.

K R A C H T E N.

Thymiaan, of *Thymus*, is verdrogende en verwarmende in den derden graad; ook doorsnijdende en afvagende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van met wat *Zuyker* gedronken, is goed voor de *Engborstigheyd*: opend de *verstoptheyd van het Ingewand*: verwekt het water van de *Blaas*, ook de *Maandstonden*; zuyperd de *impendige deelen*: doed de *Vrucht voortkomen*: jaagt uyt de *Nageboorte*; de *Wormen*, en alle *slijmerige vochtigheeden*. Maakt een *klaar Gezicht*, als men'er dikmaal de *Oogen* meê bet. Versterkt de *Maag*, en het geheele *Ingewand*. Is dienstig voor de *zwaar-moedige*

Steeleu.

Bladertjens, en ook Bloemtjens; zonder *Zaad* in dit Land.

Aanwining.

Dod. l. 9. c. 1.

Rafis lib. Simp. c. 21. Diosc. l. 3. c. 47. Serrap. lib. Simp. cap. 286. Matth. l. 3. c. 40.

Camerar. l. 3. c. 42. Fern. l. 5. Meth. Med. Lobel. l. 1. fol. 588.

Namen.

Zes bijzondere soorten.

Grond.

Zaad.

Aanwining.

hoe de zelve best kan geschieden.

Thymiaen van Candia: en Zee-Thymiaen uyt Portugal.

Breed-bladerig verzilverd; en smal-bladerig verguld Thymiaen.

Gal. l. 6. Simp.

Serap. lib. Simp. cap. 271. Diosc. l. 3. c. 44. Trag. l. 1. c. 12.

moedige van Geest. Verdrijft de Winden, en strijd teegens het vergif. Is voor elk, in spijzen gebruykt; zeer aangenaam.

Durantes *hijf. Plant.* *fol. 455.* Dit Kruid gedroogd, gepulverizeert, en daar van drie Drachmen met wat Zout en Oxymel ingenomen, drijft uyt het Ligchaam alle taye Fluymen, en hette, bijtende, Galachtige vochtigheyd; ook de onreynigheyd des Bloeds.

Fernel. l. 6. *Meth. Med.* Thymiaen in Wijn gekookt, met Garstenmeel vermengt, en daar van een plaaster gemaakt, verdrijft de smerten van het Sciatica, of de Heup-jigt; van de Moe-der; en de Buykkrimping, daar op gelegd.

CCCXXII HOOFDSTUK.

P O L E Y E .

Namen.

Us in het Neederlandsch, maar ook van zommige PULEYE genoemd; gelijk ook zoo in het Hoogduysch. In het Latijn PULEGIUM, of PULEJUM, om dat het, door hare reuk, de Flooyen niet alleen verdrijft, maar ook doodt, volgens 't bericht van LOBEL. In 't Fransch POULIOT; en in 't Italiaansch PULEGIO.

Vier onderscheydene soorten.

Hier van zijn mij in hare aart bekend vier onderscheydene soorten; namentlijk:

I. PULEGIUM VULGARE, of gemeene Poley; ook geheeten REGIUM, of de Koninklijke. II. CERVINUM, of Harten-Poley. III. SYLVESTRE, of wilde Poley. IV. PULEGIUM LUSITANICUM, of Portugalsche Poley. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, gemeene, zandige, en met twee-jarige Paerdemist tamelijk voorziene grond: ook van naturen veel vochtigheyd, of een waterachtige aarde: een opene, vrije, en welgeleegene plaats. Geeven in onze Landen, bij goede,

Zaad.

warme Zomers, zomtjids volkomen rijp Zaad. Verdragen felle Vorst en andere ongeleegentheeden der Winter zonder groote schade.

Harten-Poley.

Het PULEGIUM CERVINUM, of Harten-Poley, geest in deze Gewesten noyt eenige Bloemen of Zaad.

Portugalsche Poley.

Het PULEGIUM LUSITANICUM, of Portugalsche Poley, in onze Landen warm gezet, brengt volkomen rijp Zaad voort. Is de reederste soort van alle. Verdraagt ongeerne veel koude Herfstreegenen, Winden of enige harde Vorst. Moet derhalven, in een Pot gepland of gezayd zijnde, in October binnens huys worden gebragt; op een luchtige plaats, zonder enige vuurwarmte (vermits die haar schadelijker is als de Vorst) bewaard, en gedurende dien tijd met zeer weynig Regenwater voorzien zijn; anders zouden ze lichtelijk verrotten, en dus 't leven verliezen.

Gedaante der Bladeren.

Deze soort brengt bij ons aardige Bladeren voort, die van het PULEGIUM REGIUM, of Koninklijke Poley, zeer gelijk. De grootste zijn een vinger breed, en 't lid eener vinger lang; doch achter aan hare korte Steeltjens op 't breedste; voor rondachtig-stomp toe gaande. Gemeenlijk staan de randen aan beyde de zijden een weynig teegens malkander Gents-wijze op. Zijn wat ruyg van aart; rondom aan de kanten met korte Tandjens als gezaagd; donker-groen van verwe; doch onder bleeker: in het midden voorzien met een regt-doorgaande Ader; waer nyt verscheydene andere kleyne en smalle ter zijden opwaarts voortschieten. De reuk is zeer sterk en krachtig, het Hoofd een weynig bezwarende. Zitten aan beyde de zijden van hare ronde, gemeenlijk na de aarde neerwaarts buygende, onder groot-verwige, boven purpure Steelen, en hangen doorgaans na beneden.

Knopjens.

Tusschen welke, zoo wel onder, en in het midden, als boven, veel teederder Steeltjens voorschieten; niet

wel geheel rond, gelijk de andere, maar ontrent vierkanr; doch ook ruyg van aart; rondom begaaf met veele groene Knopjens boven malkander, neemende haren oorsprong tusschen de Bladerjens. In de Maanden Bloemjens: Julius, Augustus en September komen uyt de zelve de Bloemjens te voorschijn; zijnde kleyn, bleek-blauw-verwig: bestaande uyt vier langwerpige, of ovaalswijze ronde en ruyge Bladerjens; hebbende in 't midden vier opstaande bleek-verwige draadjens, en daar op vier rondachtige, kleyne, ontrent purpure Knopjens. Als ze vergaan zijn, laten ze in den Herfst achter (inzonderheyd op een warme plaats staande) een kleyn, bruyn, en ontrent rond Zaadje.

Al deze soorten kunnen in deze Gewesten aange- wonnen worden; niet alleen door Zaad, 't welk met een wassende Maan van April niet diep in de aarde moet gelegd zijn; maar ook door aangegroeyde en van zelfs Wortel gevat hebbende jonge voortkruypende Scheutjens; die men in September of April met de genoemde Maan afneemt en verplant.

K R A C H T E N .

Poley, of Pulegium, is warm en droog tot in den derden graad; ook sijn van deelen:

De Bladeren gedroogt, gepulverizeert, en daar van met Wijn ingenomen; of groen in Wijn gekookt, en daar van gedronken, verwekt de Maandjonden: zuiverd de Borst van alle Fluymen; drijft uyt het water der Blaas, de doode Vrucht; de Gal, en het Graaveel. Maakt een helder Gezicht: is goed voor de Gescheurde heyd, de Miltzucht; helpt de Vrouwen in barensnood, des morgens en 's avonds gebruykt; zuiverd het Aangezicht; daar mee gewasschen; ook het Bloed. Helpt de geene, die van giftige Dieren gestoken of gebeeten zijn. Neemt wech de jeukerigheyd des Ligchaams, daar mee bestreeken zijnde. Is daarenboven dienstig voor de Geel- en Waterzucht; desgelijks voor Long- en Lee-verzuchtige Menschen. Zuyverd de oude Zeren; geneest de blaauw-geslagene Leeden; ook de krimping en trekking der Zeenuwen.

Het gedroogde Kruid gestoten, met Garstenmeel vermengt, en op hette gezwollen gelegd, verzacht de pijn der zelve, en is goed voor de brand.

Met Wasch vermengt, tot een plaaster gemaakt, en zoo opgelegd, verdrijft alle Pnysten, Wratten, Overgewassen, en diergelijke ongeleegentheeden.

CCCXXIII HOOFDSTUK.

O R E G E .

Iet alleen dus in her Neederlandsch, Namen: maar ook van zommige GROVE MAJORAAN genoemd. In het Latijn geheeten ORIGANUM: in het Hoogduysch WOLGEMUTH, of ook DOST: in het Fransch ORIGAN, of MARIOLAINE BASTARDE; en op het Italiaansch ORIGANO.

Hier van zijn mij in hare aart vijf bijzondere soorten bekend; namentlijk:

I. ORIGANUM VERUM HERACLEOTICUM; five HISPANICUM, dat is, Spaansche; of opregte Orege; alderbest voorkomende bij de Stad Heraclea. II. VULGARE ALBUM, of gemeene Orege met een witte Bloem. III. VULGARE PURPUREUM, of gemeene Orege met een purpure Bloem. IV. VULGARE FLORE RUBICUNDO; of gemeene Orege met een bloed-roode Bloem. V. ORIGANUM TUBEROSUM AMERICANUM; of Americaansche Orege met veele geknobbeld Wortelen: Op de laatste soort na zijn ze alle van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Aaa s

Zij

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zoo wel steenige, zandige, als andere, gemeste, en ook ongemestte grond: een opene, welgeleegene plaats; veele en ook matige vochtigheid. Konnen felle *Vorst*, en alsterley andere ongeleegentheden der *Winter* uytstaan. Blijven lange jaren in 't leeven; en geeven gemeenelyk jaarlijks rijp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* de aarde, niet diep gelegd, bevolen zijnde, overvloedig voortkomt. Hier door konnen ze genoeg *vermeenigvuldigd* worden: en dan ook noch door hare aangegroeyde van zelfs wortelende *jongen*; welke men met de genoemde Maan in *April* van de *oude* afneemt en verplant.

Americaanfche Orege met geknobbeldde Wortelen. Het ORIGANUM TUBEROSUM AMERICANUM, of *Americaanfch Orege met geknobbeldde Wortelen*, van een aardige bevallijke aanschouwing, hangende bij rondachtige veelvoudige *Knobbelen* als *Leeden* wonderlijk aan malkander, waar uyt veele *Veezelworteltjens* voortschieten, is teederder van aart dan al d'andere. Bemind een goede zandige aarde; met een weynig twee-jarige Paerdemist, en 't Mol der van binnen verdorvene Boomen doormengt: een warme, wel ter Zon geleegene plaats, en tamelijc veel vochtigheid.

Grond. Blijft lange jaren in 't leeven. Geeft in ieder *Voorjaar* uyt hare *Wortel* verscheydene *ronde Steelen*, een, en ook wel anderhalve voet hoog; aan welke de *Bladeren* weerzijds teegens malkander voortkomen; zijnde in grootte die van de *gemeene Orege* niet zeer ongelijk; bleek-rood van verwe; rauw of fcharp in 't aanraken; aan hare flegte randen gemeenelyk een weynig omgekruild; en inwendig voorzien met verscheydene *Adertjens*, uyt eene voortkomende.

Steele. Blijft lange jaren in 't leeven. Geeft in ieder *Voorjaar* uyt hare *Wortel* verscheydene *ronde Steelen*, een, en ook wel anderhalve voet hoog; aan welke de *Bladeren* weerzijds teegens malkander voortkomen; zijnde in grootte die van de *gemeene Orege* niet zeer ongelijk; bleek-rood van verwe; rauw of fcharp in 't aanraken; aan hare flegte randen gemeenelyk een weynig omgekruild; en inwendig voorzien met verscheydene *Adertjens*, uyt eene voortkomende.

Bloemen. Uyt de bovenste *Toppen* ziet men voortschieten de *Bloemen*; aan *roode Siceltjens* neerwaarts hangende, gelijk *Vingerhoeden*. Zijn langwerpig, rond; niet zeer dik. De *verwe* is als gemengt uyt rood en geel. Inwendig zijn ze begaaft met eenige *roode Veezeltjens*. Als ze eenige dagen open hebben gestaan, vallen ze af; zonder in onze Gewesten eenig goed *Zaad* na te laten.

Hoe in de Winter waar te nemen. Deze soort kan geen zins verdragen eenige *koude Herfstreegenen*, sterke *Winden*, of felle *Vorst*. Word derhalven met een wassende Maan van *April* in een Pot gezayd; doch niet voor in het volgende jaar verplant. In 't begin van *October*, wat eerder of later, na tijds geleegentheid, binnens huys gezet, op een luchtige plaats, ontrent het Venster, doch daar geene *tochten* of *wind-zuygingen* zijn; om daar de *Zon*, zoo lang het de koude van buyten eenigzins wil toelaten, te mogen genieten. Kan tamelijc wel de warmte des vuurs verdragen; doch verre van den Oven. Gedurende deze tijd moet menze voorzien met een weynig lauwer Reegenwater, liever van onder als van boven. Laat 's *Winters* wel zommige *Steele* en *Bladeren* vallen; maar behoud echter eenige groenheid, met een aangename roodheid uyt den geelen aardig vermengt. Als de *Vorst* voorbij is, laat men haar de Lucht genieten gelijk te voren: en word met een zachte Reegen in 't begin of ten halven van *April* weer buyten gebragt, doch wel gedekt en gewagt voor *Sneeuwachtige vochtigheid*, *koude nagten*; *hayrige* en *fchrave Oost-* of *Noordwinden*.

Aanwining. Zij word in deze Gewesten alleenlijk *aangewonnen* door hare aangegroeyde *Wortel*, met veele *knobbelen* (gelijk alreeds gezegt is) leedenswijze wonderlijc aan malkander geschakeld. Deze word, met een wassende Maan in *April*, voorzichtig van de *oude* afgescheyden, en in een Pot verplant.

K R A C H T E N .

Galen. lib. Simp. Med. 8. **O**Rege, of *Origanum*, is verwarmende en verdrogende tot in den derden graad; ook doorsnijdende en dunmakende van aart. In spijzen gedaan, is aangenaam en gezond voor ieder.

In *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, of de gedroogde *Bladeren* gepulveriseert, en met *Wijn* ingenomen, maakt *etenlust*; versterkt de *Maag*; verdrijft de *Winden*, strijd teegens alle *vergift*; helpt ook de geene, welke *vergift* in 't Ligchaam hebben gekreegen; of van eenig *giftig Dier* gestoken of gebeeten zijn. Doed gemakkelijc *Wateren*; de *Maandstonden* voortkomen; drijft uyt de *zwaarmoedige*, *galachtige Vochten*; is dienstig voor de *Waterzuchtige*, en *Schurftige*. Met *Zuyker* of *Honig* gebruykt, zuyverd de *Lange*, de *Borst*, en geneest de *Hoeft*, dikmaal genuttigt: de inwendige *Breuken*, of *Gefcheurtheyd*; ook de *verkrampene* of *verstrykte Leeden*.

Het uytgeparfte *Zap* van *Orege* is goed voor de *Huyg*, zwelling der *Amandelen*, en alle inwendige *zweeringen* van *Mond* en *Keel*. Het zelve door de *Neusgaten* opgetrokken, zuyverd het Hoofd van alle *catharreuze Zinkingen*, en *sluytmige vochtigheid*. Doed de *geelheid der Oogen*, en *Geelzucht* vergaan. Met *Melk* in de *Ooren* gegoten, verzacht de *smerten*, ook het *zuyzen* en *tuyten* der zelve.

Orege verjaagt, door zijnen reuk, de *Mieren*. Het Poeder der *Bladeren* met *Pek* vermengt, en daar van een plaaster gemaakt, opend, en doet rijpen de *zweeren* en *Bloedvinnen*.

Een *Drachma* van het *Zaad* gepulveriseert, en 'smorgens, eenige dagen achter malkander, met *Wijn* ingenomen, zuyverd de *Moeder*, en maakt de *Vrouwen vruchtbaar*.

De *Wortel* van het AMERICAANSCH OREGI is van naturen koud, te zamentrekkende, en een weynig bitter van smaak.

Zes *Drachmen* daar van in een weynig *Water* gekookt, en ingenomen, neemt wech de *hitzigheid* van de *Maag*, en versterkt de zelve. Is goed voor allerlei *Gezwellen*. Helpt en versterkt de geene, welke met de *Teering* zijn beladen. Een once daar van rauw gebruykt, geneest alle foorten van *Buyk-* en *Bloedloop*.

CCCXXIV · H O O F D S T U K .

B O K - O R E G E .

En aardig en kleyn *Gewas*, word met deezen, en, mijns weetens, geen anderen naam in 't *Neederlandsch* genoemd. In het *Latijn* geheeten TRAGORIGANUM; en in 't *Italiaansch* TRAGORIGANO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend drie veranderlijke foorten; te weeten:

I. TRAGORIGANUM CRETICUM LATIFOLIUM, of *Bok-orege met breede Bladeren van Candia*. II. TRAGORIGANUM HISPANICUM ANGUSTIFOLIUM, of *Spaanfche Bok-orege met smalle Bladeren*. III. TRAGORIGANUM PERFORATUM COERULEUM, of *doorgeboorde Bok-orege met een blauwe Bloem*. Alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een zandige, goede, gemeene aarde, met een weynig twee-jarige kleyn-gewreevene Paerdemist en 't Mol van verrotte Boombladeren doormengt: een opene, vrije Lucht, een zeer warme plaats, en niet te veel vochtigheid. Geeven in deze koude Gewesten *Bloemen*, maar geen volkomen rijp *Zaad*. Zijn teeder van aart, en blijven eenige jaren lang in 't leeven uyt eygener *Natuur*; doch in deze Landen zelden langer dan eene *Zomer*, vermits ze de ongeleegentheid der *Herfstreegenen*, *koude der Winter*, en de onnatuurlijke hitte des *vuurs* (binnens huys staande) gantsch niet verdragen konnen. Wat vijt men ook aanwend, om haar voor dit alles te bewaren, zoo blijven ze echter zeer zelden over. Konnen derhalven niet *aangewonnen* worden, als alleenlijk door nieuwe uyt warme

Rafis. hist. Pl. c. 17.

Durantes lib. Herb. fol. 322.

Diosc. l. 3. c. 32.

Fuchs. hist. Pl. c. 209.

Serap. lib. Simp. cap. 300.

Fernel. l. 6. Meth. Med.

Camera. l. 3. c. 28.

Krachten van

de Wortel der Americaanfche Orege.

Naam.

Drie veranderlijke foorten.

Grond.

Bloemen.

Aanwining.

warme

LYSIMACHIA SPICATA PURPUREA, FOLIO SUBROTUNDO, OCYMI FACIE.

Warme Landen ontfangen *Zaad*; 't welk men met een wassende Maan van *May* niet diep in een Pot *zayd*, zonder 't opgekomen te verzetten.

Het TRAGORIGANUM PERFORATUM CŒRULĒUM, of *doorgeboorde Bok-orege met blauwe Bloemen*, schiet uyt zijn teeder, bruyn *Worteltje* in deeze Landen ruym een hand hoogte opwaarts, zich verdelende in veele teedere, ronde, ruyge en bruyn-verwige *Takjens*, gelijk de *Thymiaen*: aan welke de *Bladertjens*, rustende op korte dunne *Steeltjens*, op de wijze van *Acacia*, *Scorpioides*, en diergelijke, voortkomen, zeeven, neegen, of meerder in getal; altijd twee en twee regt teegens over malkander gesteld, en voor in een cyndigende. Zijn scharp, welriekende, als *Thym*. Geknauwd wordende, geevenze van zich een geur gelijk de *Kun*. Zijn een weynig langwerpig, ruyg, bleek-groen van verwe: in 't midden voorzien met een kleyn *Ruggetje*, en met veele ronde als *doorgeboorde gaatjens*, zeer aardig vercierd. Aan de randen zijn ze slegt; echter begaaft met zulk een hayrige ruygheyd, datze gelijk als *gekarield* schijnen. Ook worden aan de *Steeltjens* noch meer andere gezien, niet zoo als deeze, maar als zonder *Steeltjens* daar uyt voortkomende; in 't ronde, vier, zes, of agt digt op malkander te zaam gevoegd: daar na eenige langwerpige, bleek-groene *Blaasjens*, of *Huysjens*, aan het bovenste der *Steeltjens*, gelijk men aan het *Clinopodium*, of *wilde Basilicom*, vind. Uyt welke voortschieten fchoone, blauwe, vierbladerige *Bloemtjens*. Deeze vergaan zijnde, laten, doch alleen in heete *Zomers*, een kleyn *Zaad* na, dat van de *Majoraan* in verwe- en gedaante niet ongelijk.

LERICULATA, of *Vederik met een blauwe gebelnde Bloem*; ook HERBA JUDAICA, of *JODENKRUYD*, geheeten. VII. SILIQUOSA FOLIO SALICIS, of *Vederik, met Peulen en Bladeren van Willigeboomen*; van zommige voor het CHAMENERIUM van CONRADUS GESNERUS gehouden. VIII. SILIQUOSA SYLVESTRIS MAJOR, of *grootte wilde gepeelde Vederik*. IX. MEDIA SYLVESTRIS SILIQUOSA, of *middelbare wilde Vederik met Peulen*. X. SILIQUOSA MINOR SYLVESTRIS, of *kleyne gepeelde Vederik*. XI. PURPUREA SPICATA MAJOR, of *grootte Vederik met een purpure geayrde Bloem*. XII. MINOR SPICATA PURPUREA, of *kleyne Vederik met een geayrde purpure Bloem*. XIII. FLORE ALBO, of *Vederik met een witte Bloem*. XIV. LYSIMACHIA AMERICANA REPENS, of *kruypende Americaansche Vederik*; ook wel genoemd LYSIMACHIA SILIQUOSA HIRSUTA MAGNO FLORE, dat is, *ruyge Vederik met Peulen en grootte Bloemen*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te zamen een gemeene, zandige, welgemeste grond: een vrije, luchtige, bequaam-geleegene plaats, en veel Water. Blijven meest lange jaren in 't leeven. Geeven dikmaal, inzonderheyd bij goede *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. Konen, zonder eenige schade, *Hagel*, *Sneeuw*, felle *Vorst*, en alle andere ongeleegentheden der *Winter* verdragen. Worden *aangewonnen*, en *vermeenigvuldigd*, niet alleen door *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *Maert*, niet diep, in de aarde moet gelegd zijn; maar ook door hare aangegroeyde *Wortelen*, op de genoemde tijd, of in *April*, van de *oude* afgenomen, en verplant.

Het LYSIMACHIA SILIQUOSA MAJOR, MEDIA, MINOR, of *grootte, middelmatige, en kleyne Vederik met Zaad-peulen*; ook AMERICANA REPENS, of *kruypende Americaansche Vederik*, blijven niet langer dan een jaar in 't leeven. Geeven teegens de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar meê. Door het neergevallene komen ze dikmaal van zelfs genoeg op. Anders word het *Zaad* met een wassende Maan van *September* of *Maert* in ieder jaar de aarde, niet diep daar in gelegd, weer aanbevolen; en hier door deeze *Planten* t'elkens weer *vernieuwd*.

K R A C H T E N.

Vederik, of *Lyfimachia*, is koud en droog, ook te zamentrekkende van aart.

Het *Kruyd* zelfs, of de *Wortelen*, in roode *Wijn* gekookt, en daar van gedronken; of het uytgeparfste *Zap*; of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, met de gemelde *Wijn* ingenomen, stild de onnatuurlijke *Vloeden der Vrouwen*; de *Bloedgang*; het *Bloed-sponven*; versterkt de *Maag*; verwekt *eetenlust*; is goed teegens de *Pest*, en meer andere *hit-zige Ziekten*. Verkoeld ook een heete *Leever* en *Longe*.

De *Bladeren* van *Vederik*, groen of gedroogd, op *Wonden* gelegd, of in de *Neusgaten* gestoken, doet het *bloeden* van de een en de andere ophouden.

Dit *Kruyd* gebrand, dood en verjaagt door de rook en reuk de *Muggen* en *Vliegen*: verdrijft de *Slangen* en *Adderen*.

De *Bloemen* van *geele Vederik*, of *Lyfimachia flore luteo*, in *Loog* gekookt, en 't *Hoofd* dikmaal daar meê gewasschen, maakt blinkend en schoon *Hayr*. Doodt ook de *Luyzen* en *Vloeyen*: versterkt daarenboven het *Hoofd*.

K R A C H T E N.

Bok-orege, of *Tragoriganum*, is verdrogende en verwarmende tot in den derden graad; ook een weynig te zamentrekkende van aart.

In *Wijn* gezoden, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, doet de *Gal verminderen*. Drijft uyt het *water der Blaas*, versterkt de *Maag*, en verwekt *eetenlust*. Strijd teegens het *vergif*; doet der *Vrouwen Maandstonden* voortkomen, en is zeer dienstig voor de *Milt- en Longzuchtige*: desgelijks voor de *Engborstige*, en voor den *Hoest*, met wat *Zuyker* vermengt zijnde.

Met *Garftenmeel* gemengt, en op *koude gezwellen* gelegd, maakt de zelve week, en doet ze vertceren.

CCCXXV H O O F D S T U K.

V E D E R I K.

Oerd deezen naam in 't *Neederlandsch*, of ook gezegt *WEDERIK*. In 't *Latijn* geheeten *LYSIMACHIA*, na den *Koning LYSIMACHUS*, Zoon van *AGATHOCLES*; welke men zegt de eerste uytvinder van de krachten deezer *Plant* te zijn geweest: in het *Hoogduytsch* *WEYDERICH*: in het *Fransch* *SOUCY D'EAU*, *PELLEBOSSE*, en *CORNEILLE*: in het *Italiaansch* *LISIMACHIA*.

Namen.

Verschedene aardige en bezienswaardige soorten;

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden verschedene aardige en bezienswaardige soorten; namentlijk:

I. LYSIMACHIA CŒRULEA MAJOR SPICATA, of *grootte Vederik, met een blauwe geayrde Bloem*. II. MINOR SPICATA CŒRULLA, of *kleyne Vederik, met een blauwe geayrde Bloem*. III. LUTEA MAJOR VERA, of *opregte grootte Vederik met een geele Bloem*; ook *SALICARIA* genoemd. IV. LUTEA MINOR, of *kleyne Vederik met een geele Bloem*. V. LUTEA FLORE GLOBOSE, of *met een geele ronde Bloem*. VI. GA-

hier voorgefeld tot veertien in getal.

Grond:

Zaad.

Aanwinning

Zaad en aanwinning der foorten die maar een jaar in 't leeven blijven.

Galen. l. 7. Med. Simp. fac. Tabern. l. 2. c. 134. Ruell. l. 3. c. 78. Dolon. l. 3. c. 32.

Trag. l. 1. c. 59.

Diosc. l. 4. c. 3.

Plin. l. 26. c. 15.

CCCXXVI HOOFDSTUK.

DUL- of DOLAPPEL.

Namen.

Us in het *Neederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheeten MALUM INSANUM: in het *Hoogduytsch* MELANTZAN, of DOLL-APPEL: in het *Fransch* VERANGES, of POMMES D'AMOUR; en in 't *Italiaansch* MELANZANE, of ook PETRANCIANE.

Twée bij-zondere soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee veranderlijke soorten; als:

I. MALUM INSANUM FOLIO SPINOSO, of *Dolappel met doornige Bladeren*. II. MALUM INSANUM FOLIO NON SPINOSO, of *Dolappel met geen doornige Bladeren*. Beyde zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede zandige aarde, met genoegzame twee-jarige Paerdemist, het Mol van verrotte Boombladeren, en een-jarige Hoenderdrek door mal-kander gemengt: een opene, warme, wel ter Zon ge-leegene plaats, bevrijd voor alle koude *Oofte-* en *Noorde-winden*. Zijn van naturen teeder, en kunnen niet lan-ger als eene *Zomer* in 't leeven blijven. Worden der-halven met een wassende Maan van *Maert* of *April* niet boven een stroobreed diep in een Pot gezayd, en dik-maal begoten met Reegenwater, in de warmte der Zon lauwgemaakt; ook gedurig vochtig gehouden door een druypend lapje, met 't eene eynd uyt een Pot vol van het gemeldde Water hangende, en in deeze Pot drup-pelende. In of teegens den *Herfst* moet menze vborzich-tig wachten voor *koude Reegenen* en *sterke Winden*, ver-mitsze daar door zeer gektenkt worden.

Teeder-heyd, en hoe waar te neem-men.

Zaying.

In eene Pot mag niet meer als eene *Plant* staan, of ten hoogsten twee, na de gelegentheyd harer grootte, ontrent in 't midden; en daar in moet menze ongerept laten. Dus geevenze in deeze koude Landen niet al-leen *Bloemen*, maar ook, bij zeer heete en drooge *Zo-mers*, groote en volkomene *Vruchten*; anders noyt. Waar na zij versterven, of door een kleyne *Rijp* van 't leeven worden beroofd. Moeten derhalven in elk *Voorjaar*, op de gemeldde tijd en plaats, door *Zaad* weer op nieuws *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

Bloemen. Vruchten.

K R A C H T E N.

Durantes Hb. Herb. fol. 280. *Dod.* l. 14. c. 31. *Camerar.* l. 4. c. 74.

Dolappel, of *Malum insanum*, is koud en vochtig van aart: ondienstig om gegeten, of in de Geneeskunst gebruykt te worden. Want zij valt zwaar te verteeren, en heeft eenige quaadaardig-heyd bij zich. Geeft daarenboven aan 't Ligchaam weynig voedsel; verwekt veele vochten; verstoptheyd der inwendige deelen, *Hoofdpijn*; *zwaarmoedigheid*, en ook dikmaal *Koortzen*.

CCCXXVII HOOFDSTUK.

GOUDENAPPEL.

Namen.

M de schoonheyd en vermaaklijk-heyd harer verwe in 't *Neederlandsch* dus, en ook wel APPEL DER LIEF-DE genoemd. In andere talen heeft ze namen van de zelve beteekening: want in het *Latijn* word ze geheeten POMUM AMORIS, of AUREA MALA; in het *Hoog-duytsch* GOLTAPPEL: in het *Fransch* POMMES D'OREES, of POMMES D'AMOUR: in 't *Italiaansch* POMO D'ORO, of POMI D'AMORE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vier bijzon-dere soorten; namentlijk:

I. POMUM AMORIS RUBRUM MAJUS, of *grootte Appel der Liefde*. II. RUBRUM MINUS, of *kleyne roode Goudenappel*. III. FRUCTU LUTEO MAJORE, of *grootte Goudenappel met een geele Vrucht*. IV. POMUM AMORIS FRUCTU LUTEO MINORE, of *Appel der Liefde met een kleyne Vrucht*. Alle zijnze van eeven de zel-ve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, of Grond, andere luchtige, doch met veel twee-jarige Paerdemist doormengde grond: een opene, luchtige, warme, vrije, wel ter Zon gelegene plaats, en veel Water, wanneerze beginnen groot te worden. Blijven niet lan-ger dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeven teegens de *Win-ter* volkomene rijpe *Vruchten*, en worden dan door een kleyne *Vorst* van 't leeven beroofd.

Worden derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassen-*Aanwia-*de, of aangaande Maan van *April*, weer op nieuws, *hing-*niet diep, gezayd; en hier door kan menze *eenwig-*durend maken. Zoo gantfch weelderig groeyen ze in hare *Stelen* en *Bladeren*, dat men een of tweemaal de voornaamste *Scheuten* der zelve moet affnijden, in-zonderheyd als de *Vrucht* zich gezet heeft. Want hier door bekomtze dies te meer *Lucht* en *Zon*; derhalven ook dies te vroeger en beeter hare rijp-heyd.

K R A C H T E N.

Goudenappel, of *Pomum Amoris*, is zeer ver-*Dod.* l. 14. koelende en verdrogende van aart; ook onbe-*c. 30.*quaam om gegeten te worden; want zij geeft aan 't Ligchaam een ongezonder en waterig voedsel.

Het *Zap*, uyt de *Bladeren* geparft, en de *Oogen Lobel* *hifl.* daar meê gebet, stild het *loopen*, en de *brand* der *Pl. fol. 331.* zelve

De *Vruchten* of *Appelen* zelfs in *Oly* gekookt, en *Camerar.* eenige dagen in de Zon gesteld, daar na gepulveriseert, *l. 4. c. 74.* en gelegd op de *Kranvagine*, of *Schurfttheyd*, ook op 't *Sprenkruur*, verdrijft deeze qualen.

CCCXXVIII HOOFDSTUK.

NAGTSCHADE.

Ord in 't *Neederlandsch*, mijns twee-*Namen-*tens, met geen anderen naam als dee-zen genoemd; behalven dat zommige zeggen *NASCHADE*, en *NASCHAJE*. In het *Latijn* SOLANUM, of SOLATRUM: in het *Hoogduytsch* NACHTSCHADE: in 't *Fransch* MORELLE: in 't *Italiaansch* SOLATRO, en ook MORELLA.

Hier van zijn mij in haren aart veele veranderlijke soorten bekend; namentlijk:

I. SOLANUM HORTENSE OFFICINARUM, of *Hof-Nagtschade*, in der *Apotheekeren winkelen* gebruyke-lijk. II. VESICARIUM, of *Nagtschade met Zaad-blaasjens*; ook genoemd ALKEKENG, of *Joden-kerffe*. III. VESICARIUM INDICUM, of *Indiaansche Nagt-schade met Zaadblaasjens*. IV. VESICARIUM NI-GRUM, of *zwarte Nagtschade, ook met Blaasjens*; welke van veele word genoemd PISUM CORDATUM, dat is, een *Hert-gelijckende Erweete*. V. SPINOSUM INDICUM, of *Indiaansche Nagtschade met Doornen*. VI. SOMNIFERUM, of *slaapverwekkende Nagtschade*. VII. LETHALE, of *SOMNIFERUM MAJUS, grootte slaapverwekkende, of doodlijke Nagtschade*. VIII. POMIFERUM, of *Appeldragende Nagtschade*. IX. POMIFERUM ÆTHIOPICUM SPINOSUM, of *doornige Ap-peldragende Nagtschade uyt Moorenland*. X. POMIFERUM ÆTHIOPICUM NON SPINOSUM, of *Appel-*dra-

Veele ver-anderlijke soorten.

van welke hier der-tien in ge-tal worden voorge-dragen.

SOLANUM SPINOSISSIMUM ARBORESCENS ÆTHIOPICUM.

dragende Nagtschade uyt Moorenland zonder Doornen. XI. SOLANUM SPINOSISSIMUM ARBORESCENS ÆTHIOPICUM, of Boom-wordende Nagtschade uyt Moorenland met veelvoudige schriklijke Doornen. XII. LANUGINOSUM SPINOSUM ARBORESCENS ÆTHIOPICUM, of wollige en doornige Boom-Nagtschade uyt Moorenland. XIII. SOLANUM TUBEROSUM ESCULENTUM FLORE ALBO ET CÆRULEO, of Nagtschade met eetbare, gezonde Bolletjens, ook geheeten PAPAS PERUANORUM, of Papassen van Peru; zoo met een witte, als blauwachtige Bloem; behalven noch meer andere. Niet alle zijn ze van de zelve Boswing en Waarneeming.

Grond. Eevenwel beminnenze al te zamen een goede, gemeene, zandige, met twee-jarige Koeye- en Paerdmist (van elk eeven veel) genoegzaam voorziene grond: een opene, vrije Lucht, een warme welgeleegene plaats, en tamelijk veel Water. Geeven volkomen rijp Zaad.

Gebruyke-lijke Hof-Nagtschade. Het SOLANUM OFFICINARUM, of gebruyke-lijke Hof-Nagtschade, blijft uyt eygener aart niet langer dan eene Zomer in 't leeven. Word ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, weer op nieuws gezayd. Of komt anders uyt 't neergevallene van zelfs genoeg te voorschijn. Hier door kan deeze soort aangewonnen, en altijd-durende gemaakt worden.

Indiaan-sche en Æthiopi-sche soor-ten van Nagtschade. Het SOLANUM VESICARIUM INDICUM, of Indiaan-sche Nagtschade met Blaasjens: SPINOSUM INDICUM, of Indiaan-sche Nagtschade met doornen: VESICARIUM NIGRUM, of zwarte Nagtschade met Blaasjens: POMIFERUM ÆTHIOPICUM, of Appeldragende Nagtschade uyt Moorenland: POMIFERUM ÆTHIOPICUM SPINOSUM, of Moorenlandsche Appeldragende Nagtschade met Doornen, en SOLANUM POMIFERUM ÆTHIOPICUM NON SPINOSUM, of Appeldragende Nagtschade uyt Moorenland zonder Doornen, blijven ook niet langer dan een jaar in 't leeven. Worden derhalven ieder Voorjaar in April met de gemelde Maan weer op nieuws, niet diep, in Potten gezayd, en gesteld in een heete, wel ter Zon geleegeene plaats; ook onderhouden met matige vochtigheyd: zoo krijgenze, bij goede Zomers, volkomen rijp Zaad, en vergaan daar meê. Men moet 'er niet meer als een, of ten hoogsten twee, in eene Pot laten, ter oorzaak van de veelheyd der Wortelen, die ze maken.

Slaapverwekkende en doodlijke Nagtschade, &c. Het SOLANUM VESICARIUM, of ALKEKENG, Nagtschade met Zaad-blaasjens; SOLANUM SOMNIFERUM, slaapverwekkende Nagtschade, en SOLANUM LETHALE, doodlijke Nagtschade, vergaan niet zoo haast, maar blijven eenige jaren in 't leeven. Konnen tamelijk wel de Winter-koude verdragen, en geeven jaarlijks rijp Zaad: 't welk men op de voorgenoemde tijd en Maan de aarde moet aanbeveelen. Hier door worden ze bequamenlijk vermeerderd; en dan ook noch door hare voortlopende Wortelen. Echter blijft het SOLANUM SOMNIFERUM niet altijd over; maar word wel lichtelijk door een harde Vorst weehgenomen. Sterft ook gemeenlijk in deeze Gewesten met het tweede jaar, en geeft zeer qualijk volkomen Zaad.

Eetbare Nagtschade met Bolletjens. Het SOLANUM TUBEROSUM ESCULENTUM, of eetbare Nagtschade, met bruyne, ook met eenige kleyne holligheeden, of gaatjens (waar uyt de Veezelwortelen spruyten) voorziene, oneffene, doch-rondachtige, en om te eeten bequame Bolletjens, vergaat niet zoo haast, en begeerd een zeer vette grond, ook veel Water. Geeft in onze Landen zelden rijp Zaad: verdraagt ook ongeerne de sterke koude der Winter. Word echter jaarlijks genoegzaam aangewonnen door hare veelvoudige jonge Bolletjens: welke men met een volle Maan van October uyt de aarde op neemt; in droog Zaad bewaard, om 's Winters tot spijsze te kunnen gebruykt worden; en eenige daar van in Maert of April, met de zelve Maan, weer inzet, in een altijd nieuwbijks-omgesmeetene, wel-gemeste grond.

Waar toe men gemeenlijk de beste en grootste Bol-len uytkieft:

Het SOLANUM POMIFERUM ÆTHIOPICUM, of Appeldragende Nagtschade uyt Moorenland: krijgt uyt een veelvoudige bruyne-verwige Wortel een tamelijk dikke, ronde Steel, in onze Gewesten ter hoogte van anderhalve of twee voeten opschietende, van buyten een weynig blinkende, van binnen wit, en zich boven verdeelende in veele Zijdetakjens; aan welke voortkomen, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, veele onordentlijk boven malkander gestelde Bladeren, meer hangende als opstaande. Zijn ongelijk van grootte, en die van het Solanum hortense, of der gemeene Nagtschade niet zeer ongelijk; doch de onderste wel zoo groot, en meerder met punten ingesneeden: de bovenste in teengendeel (bloeyende) kleyner; een weynig of niet blinkende; donker-groen van verwe; dun en teeder van aart; lichtelijk na 't geel trekkende, en neervallende: in 't midden voorzien met een regt-doorgaande groote Ader, waar uyt veele andere vloeyen; en rusten op korte Steeltjens.

Tusschen deeze worden voortgebracht twee, drie, of vier Bloemtjens bij malkander, hangende aan korte Steeltjens. Bestaan uyt vijf witte en voor spits-toeloopeude Bladertjens; inwendig gevuld met eenige korte, kleyne geel Nopjens. Als ze zommige dagen open gestaan hebben, vergaanze in haar zelve, en laten dan na een groote, bezienswaardige, eerst groene, daar na schoon-rood blinkende Vrucht, die van het Pomum Amoris, of Goudenappel, niet ongelijk. De gedaante is plat-rond, vereierd met veele inwaarts gaande holligheeden (welk men ook ziet in het Pomum Amoris fructu luteo, of geel-verwige Goudenappel), desgebjks boven, regt in 't midden, met een kleyne Kroon. Is inwendig gevuld met een rond, plat, geel-verwig Zaadje, zeer overeenkomende met dat van het Capsicum Brazilianum, of Braziliaansche Peeper. Als het zijne volkomene rijpheyd heeft gekreegen, versterft de geheele Plant.

Desgelijks doet het SOLANUM POMIFERUM ÆTHIOPICUM SPINOSUM, of Doornige Appeldragende Nagtschade uyt Moorenland. De Bladeren deezer soort zijn wat grooter: ook de Steelen met een grijs-witte ruygheyd, en eenige korte bleeke Doornjens aardig bekleed. Doch de zelve ziet men aan de Bladeren regt in 't midden op de regt-doorgaande groote Ader alleenlijk zitten. De Vrucht is rond, en slegt, wat kleyner als die van de voorige soort.

Het SOLANUM SPINOSISSIMUM ARBORESCENS ÆTHIOPICUM, of een Boom-wordende Nagtschade uyt Moorenland, met veelvoudige schriklijke Doornen, is een bezienswaardig Gewas, in onze Gewesten gemeenlijk opschietende ter hoogte van twee voeten. Vergaat niet zoo haast, maar blijft eenige jaren lang in 't leeven. Als men 't opnoeyd, krijgt het de gedaante van een aardig Boomtje; en metter tijd uyt een geelachtige en sterk-riekende Wortel een hontachtige Steel, zich verdeelende in verscheydene Zijde-takjens, zoo wel na onder als boven. Is rond; zoo dik als een vinger; in 't eerste donker-groen en blinkende, maar naderhand Kastanien-bruyne wordende, inzonderheyd boven-waarts: aan alle kanten voorzien met veele kleyne, witte, wollige Nopjens, en meenigvuldige, sterke, onder bleek-witte, boven geel Doornen; ook inwendig met een wit Pit of Marg.

Aan deeze Steelen rondom komen voort veele schoone Bladeren, rustende op dikke en matig-lange doornige Steelen. Zijn vijf vingerenbreedte, wat meer of minder, buyten de Steel lang; vier, en ook drie vingeren breed; zich al te zamen half rond neerwaarts buygende. Als menze met de hand aanraakt, geeven ze een onaangename en zware reuk van zich. De onderste zijn niet zoo zeer als de bovenste in zeer veele groote en kleyne, doch alle stomp of rond toegande deelen gesneeden

K R A C H T E N.

gesneden; in 't midden voorzien met een sterke, uyt den bruynen groene, van onder bleek-witte, en aldaar zeer uytsteekende Ader, of Ruggen, uyt welke veel andere ter zijden voortkomen in al de gesneden deelen. Boven zijn ze een weynig blinkende, donker-groen; doch eyndelijk na het geel trekkende; maar onder veel bleeker; en zoo wel onder als boven met meenigvuldige witte, gantsch sterke Doornen wonderlijk begaaf. Uytwendig hebbenze weynig of geen reuk; ook in de Mond geknauwd wordende, geen smaak; doch zijn een weynig te zamentrekkende; en daar na met eenige scharphayd de Mond en Tong bijtende of steekende, op de wijze van het Arum, of Kalfsvuot, doch niet zoo sterk.

Tusschen de zelve, aan de voornaamste Steel, groeijen de Zijdetakjens: maar de Bloemknoppen, tamelijk dik en wat langwerpig, komen te voorfschijn regt uyt de Steel zelfs (en niet, gelijk men in andere Gewassen ziet, tusschen de Bladeren) aan ronde, uyt den groenen bruynen Steeljens, een lid eener vinger lang, en met kleynen Doortjens bezet. Als deeze haar de een na de ander openen, vertoonen zich uyt den bruynen purpuren Bloemen; in vijf punten ten halven, en niet zoo diep als de Borrage, of gemene Bernagie, ingesneeden, doch van de zelve grootte. Hebben in het midden een lang, dik, en schoon geel-verwig, met verscheydene Ruggen verciert zijnde Knopje. Als ze agt, tien of twaalf dagen hebben open gestaan, vallen ze op de aarde neer, nalatende een schoone blinkende, eerst groen en wit gemarmerde, daar na, zijn volkomen theyd krijgende, geel-wordende Vrucht; zijnde rond; zoo groot als die van het Pomum Amoris fructu rubro, of roode Appelen der Liefde; gevuld met veelvoudig, plat, ontrent rond, eerst geel-verwig daar na na het bleek-bruyn trekkend Zaad, niet ongelijk dat van het Capsicum Brasiliannum, of Braziliaansche Peeper.

Zelden bekomt dit Zaad in onze Gewesten zijne volkomene rijpheyd, ten zij met zeer warme Zomers. Dan word het met een wassende Maan van April gezayd in een Pot, gevuld met goede zandige aarde; en tot in May toe gezet in warme Paerdemist. Opgekomen zijnde, moet men de Pot 's Winters binnens huys stellen, op een luchtige plaats, waar in niet, als bij vriezende Weer gevuurd word.

Het SOLANUM LANUGINOSUM SPINOSUM ARBORESCENS ÆTHIOPICUM, of wollige en doornige Nagtschade uyt Moorenland, zijnde een meede-soort van de voorgaande, en een desgelijks eenige jaren in 't leven blijvende, groeyd uyt eygener aart niet boven de anderhalve voet hoogte. Heeft ook veel kleynere en minder Doornen. De Bladeren zijn niet zoo lang, maar wel zoo breed; noch zoo veelvoudig en diep, maar alleen een weynig, en niet zoo veel als de alder-onderste van de voorgaande soort, ingesneeden; doch hangen op de zelve wijze neerwaarts gebogen. Zomtijds zijn ze aan de randen een weynig gelijk als gefronst; in zich gantsch korthayrig-ruyg van aart; van substantie dikker; ook bleeker en grijzer van couleur; doch van geen bijzondere smaak, noch zoo zeer bijtende, of, met de hand gewreeven wordende, zoo zwaar van reuk. Echter is deeze soort de voorgaande zeer gelijk in de purpuren we aan 't bovenste der Steelen (zijnde 't onderste en 't middenste groen, met een vale of bleek-geele ruygheyd overtogen), desgelijks in de stelling, verwe en gedaante der Bloemen; de slegte rondheyd, en het inwendig. Zaad der Vruchten, behalven in de couleur van deeze, welke schoon-rood is.

De Zaying, Borwing en Waarneeming komt over een met die der voorige, wanneer bij goede Zomers (anders niet) 't Zaad zijne rijpheyd heeft verkreegen; 't welk eerst geschied in 't tweede jaar na dat het gezayd is geworden.

Nagtschade, of Solanum hortense officinarum, is verkoelende van aart tot in den tweeden graad, en zeer te zamentrekkende. Moet derhalven geen zins inwendig gebruykt worden; ook niet uytwendig, anders als met groote voorzichtigheyd.

Evenwel, de groene Bladeren gestoten met Meel van Garstenmout, kan met groot nut gelegd worden op de Roos, de Kanker, de voortteetende Zweeringen, Klieren, en 't Sprekruur.

Het uytgeparfste Zap vermengt met Wittebrond, en op hitzige Oogen gedaan, neemt'er de brand van wech.

De Vruchten van Nagtschade met Zaadblaasjens, of Solanum Vesicarium, raauw gegeten, of in Wijn gekookt, en daar van gedronken, neemt wech de Geelzucht; drijft voort het water van de Blaas; de steen der Nieren, en is goed voor de Liever.

Het Solanum Somniferum, of slaapverwekkende Nagtschade; is, inwendig ingenomen, zeer gevaarlijk, ja doodelijk. Drie Drachmen van de gedroogde Wortel met eenig nat een mensch ingegeeven, maakt hem onzinning, of dol; maar vier Drachmen veroorzaakt hem de doodt.

De ronde Wortelen van het Solanum Tuberosum Esculentum, of Papas Peruanorum; Nagtschade met eerbare Bohwortelen, ter spijsgebruykt met een goede saus, gelijk men over de Articiokken doet, zijn zeer gezond voor elk, inzonderheyd voor oude Manspersoonen. Versterken de Maag, en 't geheele Ligchaam; maken goed Bloed, en verwekken lust tot 't echte werk.

CCCXXIX HOOFDSTUK.

MANDRAGORA.

Yt eygener aart een laag Gewas; waar van de Wortel ten deele de gedaante van een Mensch vertoond, word in het Neederlandsch, Latijn, Fransch en Italiaansch met geen anderen naam genoemd; behalven dat zommige Françoisen Mandegloire zeggen; de Hoogduytschen ALRAUN.

Hier van zijn mij in haren aart twee bij zondere foorten bekend geworden, als:

- I. MANDRAGORA MAS, of Mandragora mannetje.
- II. MANDRAGORA FEMINA, of Mandragora Wijsje. Beyde zijn ze van de zelve Borwing en Waarneeming. 't Mannetje geeft ronde, het wijsje Peerswijze Vruchten.

Zij beminnen een goede, luchtige, zandige, en met twee-jarige Paerdemist tamelijk voorziene grond: een warme, opene, wel ter Zon geleegene plaats, genoeg bewaard voor koude Ooste- en Noorderwinden, ook reedelijk veel Water.

Konnen de koude der Winter vrij wel verdragen, als menze in November dik genoeg overdekt met Stroo; Turfmul, of Run, en in de Maert weer ontdekt. Krijgen ook dan in de Zomer dikmaal volkomene Vruchten: welke Zaad met een wassende Maan van April niet boven een stroodbreedte diep moet gelegd worden in de aarde eens Pots. Hier door konnenze alleenlijk worden aangewonnen.

K R A C H T E N.

DE Bast, of Schors, der Wortel van Mandragora, welke meest word gebruykt, is koud en droog tot het laatste van den derden, of het begin van den vierden graad; daarenboven verdoevende

SIDEREON.
sive
Serpentaria Mirabilis Montana.

vende en slaap-verwekkende van aart. De *Vrucht* echter is niet zoo zeer verkoelend.

Plin. l. 25. c. 13. Eevenwel is ongeraadzaam, 't een of 't ander inwendig te gebruyken, ter oorzaak van hare quaadaardigheyd, ja doodlijkheyd.

Diof. l. 4. c. 76. De groene *Bladeren*, of *Wortelen*, met Meel van Garftenmout vermengt, gestoten, en dan gelegd op allerley *heete Gezwellen*, *ontsteekingen*, of *verhittingen*, doen de zelve scheyden, en de brand verdwijnen.

Durantes hist. Plant. fol. 274. De zelve gestoten, dan met Honig en Oly vermengt, gencezen de *steeken* en *beeten* der *giftige Dieren*.

Cluf. lib. Plant. 5. c. 3. Trag. l. 2. c. 126. De *Wortelen*, of de *Bast* der zelve, in Wijn geweykt, of in Wijn gekookt, en dan een weynig daar van gedronken, verwekt *slaap*, en doet alle smerten *verdoven*. Word derhalven te drinken gegeven de geene, welke men eenig lid wil afzetten, of branden.

CCCXXX HOOFDSTUK.

BERG-SLANGENKRUYD.

Namen. En aardig en ongemeen *Gewas*, in gedaante uytwendig gesteld gelijk de *Mandragora*, doch boven alle andere *Gewassen* van een verwonderenswaardige aanschouwing, word in 't *Nederlandfch* dus genoemd: in het *Latijn* SERPENTARIA MIRABILIS MONTANA; of ook wel SIDEREON, ter oorzaak van de schoone gedaante der *Bloemen*, zich vergelijkende bij zeer bevallijke *roode Starren*: in het *Hoogduytsch* BERG-SCHLANGENKRAUT.

Wortel. Deze *Plant* groeyd van naturen niet hoog; noch schiet met hare *Wortel* diep in de aarde; welke van buyten uyt den grijsen donker-paarfch, van binnen wit; ontrent een duym, wat meer of min, dik, rond, en gemeenlijk in drie deelen gefcheyden is, waar uyt verfcheydene dunne *Veezehwortelen* voortkomen.

Gedaante der Bladeren. Uyt de zelve ziet men in 't laatste van *Maert*, of begin van *April*, alleenlijk vier *Bladeren* voortschieten; een weynig, op de wijze van *Mandragora*, boven de aarde verheeven. Hebben ook zeer kleyne *Steele*, op welke ze rusten. Staan niet regt om hoog, maar leggen vlak op de aarde neer. Zijn ontrent de middenfte vinger van eens menschen hand lang; een vingerlid, of ook wel een weynig meerder, breed; voor spits-toegaande; ontrent de *Wortel* alderbreedft: niet zeer dik in 't aanraken; ook niet ingezaagd, maar aan de randen gantsch flegt: boven uyt den groenen bleek-blauw-verwig, zeer kluchtig; onder bleeker: in 't midden wonderlijk voorzien met een dikke *Ader* (uyt welke eenige andere kleyne ter zijden uytloopen); zijnde een *leggende Slang* zeer wel gelijk-vormig, wiens Mond gelijk als open staat, met een grijs, of bleek-wit *Hoofd*, doch 't overige is donker-blauw. 't *Hoofd*, daar ze alderdikft is, staat na de punt der *Bladeren*; de *Staart*, het dunfte, na de *Wortel* gekeerd; regt anders als in alle andere *Gewassen*. Dit *Hoofd des Aders* eyndigd ook niet in de spitsze punt des *Blads*, maar blijft'er noch een goed gedeelte van af; en uyt de Mond loopt noch een *kleyn Adertje*, zich uytftrekkende tot in 't gemelde *Blad-punt*.

Een eenige een drie-dubbele Star gelijk zijnde Bloem, zeer be- Regt in 't midden der vier genoemde *Bladeren* komt in 't laatste van *May* (zomtijds wel wat eerder of later) een eenige *Bloem* voort, zeer schoon, en van een verwonderenswaardige aanschouwing, gelijk een *drie-dubbele Starre* aardig op malkander gesteld; en gelijk als zonder *Steel* geboren uyt 't *Hert* der *Wortel*; ook verheeven een weynig boven de *Bladeren*, welke maar een

boven de grond staan, ja gelijk als daar op rusten. In 't midden zijn ze elk als rond; doch ten halven gefaceden in veele kleyne *Bladeren*, voor gantsch spits, eenen gelijk de *stralen* van een *Star*, toegaande. Het getal, waar uyt ze te zamen bestaan, is vierentwintig; ieder orde van agt. Zijn verciert met een zeer behagelijke en een weynig blinkend hoog-rood, zoo veel de bovenfte agt betreft, welke de kleynfte en smalste van allen, ook met een verheevene rondheyd in 't midden voorzien zijn. De middelste agt vallen wat goudgeeler. De onderfte agt, vermits ze niet zoo veel lucht kunnen genieten, ziet men niet verder als ten halven van hare voorfte punten schoon donker-rood: welker middenfte *blad*, regt tusschen de twee laagfte *bladeren* der *Plant*, onder aan de punt is verciert met een *rondigheyd*, hangende als een kleyn *Knopje*, van de zelve couleur, zeer bevallijk. Deeze zonderlinge en wel bezienswaardige *Bloem* blijft eenige weynige dagen geheel open staan. Verdort dan met'er tijd in zich zelven, en vergaat, zonder in deeze *Gewesten* eenig *Zaad* voort te brengen, gelijk de ervarentheyd ons geleert heeft.

Dit *Berg-Slangenkruid* bemind uyt eygener aart een gantsch luchtige en zandige grond, met twee-jarige Paerdemist, een weynig een-jarige Hoenderdrek, en het Mol der van binnen verdorvene Boomen genoegzaam doormengt: een opene, warme, vrije, wel ter Zon geleezene plaats, gantschelijk beschut voor alle koude *Oofte-* en *Noorde-winden*; ook een matige vochtigheyd. Verdraagt ongeerne sterke *Wind*, felle *Vorst* in de *Winter*, *Sneeuw* of *Hagel*. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* in een Pot gesteld zijnde, in 't laatste van *September*, eer de *nagt-rijp* aankomt, binnens huys gebragt worden op een goede plaats, daar ze de Lucht mag genieten door de *Venfteren*, tot dat het begint te *vriezen*.

Gedurende deeze tijd moet men de *Plant*, met flegts een weynig lauwgemaakt Reegenwater van boven begieten; ook, zoo 't mogelijk is, haar bewaren zonder haar veel of langdurige warmte des vuurs te doen gevoelen. Ontrent half *April*, of wat later, na dat het Weer zich aanfeld, moet men ze buyten de *Zonne-straalen* wederom voorstellen, met een zachte Lucht en aangename Reegen; doch ook dan noch haar voorzichtig wachten, en 's avonds dekken voor *Sneeuwachtige vochtigheyd*, *koude nagten*, *hayrige* en *sehrate Oofte-* en *Noorde-winden*.

Kan in deeze koude *Neederlanden* op geen andere wijze, en dat noch zoberlijk, *aangevonnen* en *vermeeningvuldigd* worden, als door haar uyt *Stiermark* of *Hongaryen* (daar deeze *Plant* in Bergachtige plaatzen van naturen voortkomt) varfch overgezonden *Zaad*; het welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* een kleyne vinger diep de aarde in een Pot word aanbevolen, en zomtijds met niet te veel Reegenwater, lauwgemaakt, van boven besprengt.

Eevenwel kan de *aanwinning*, of liever *opvoeking*, noch op een andere wijs gefchieden, waar van ik zelfs de ervarentheyd heb.

In 't jaar 1645. wierd de *Wortel* deezer *Plant*, zonder *Bladeren*, in Mos gewonden, mij over *Neurenberg* toegezonden. Met een bijzondere yver leyde ik de zelve, na den aanvang van *September*, eerst in een gemeene ongemeste aarde; doch wou niet wel voort. In het volgende jaar, met een wassende Maan in de zelve Maand, nam ik ze weer op, en steldeze in de voorheenen gemelde goede, welke *reidde Zand-grond*. Doe schoot ze vroeg in 't *Voorjaar* krachtig uyt, en kreeg de verhaalde wonderlijke *Bloem*; ook volmaakte aamerkenswaardige *Bladeren*; welke ze ieder jaar, tot zeeven achter malkander (dus lang, en niet langer, is ze in *mijnen Thuyn*, met opmerking van een groot getal liefhebbers, gezien geworden) weer liet vallen, in 't midden van de *Zomer*

mer allenxen verdorrende. In *September* nam ik de *Wortel* weer op, en verzette ze; bet welk ik door ervarenheyd heb bevonden de bequaamste tijd te zijn.

K R A C H T E N.

DE *Bladeren* deezer *Plant*, en de *Schors* der *Wortel*, een weynig gekneuft, en op de *beeten* der *Slangen*, *Adderen*, *Scorpionen*, en ander *giftige Dieren* gelegd, trekken zeer krachtig het *vergift* uyt. Staan ook het *inwendige gif* teegen, in *Wijn* gekookt, en zoo gebruykt. Bewaren al de *inwendige deelen* des *Ligchaams* voor zulk een ongeleegenhayd, inzonderheyd 't *Hert*, zoo dat het daar van geenzins kan beschadigd worden.

Van de zelve *Wijn* 's morgens nuchteren 't vierdedeel van een pintje gedronken, of ook van het *Water*, daar deeze *Bladeren*, of de *Wortel* alleen, een kleyn half uur in gezoden zijn, is zeer goed voor de *Pest*, *quade Lucht*, en allerley *hitzige Koortzen*.

Dit alles vermag defgelijks de *Wortel*, gedroogd, en daar van een *Drachma* 's morgens met goede *Fransche Wijn* en een weynig *Theriac* ingenomen.

CCCXXXI H O O F D S T U K.

M A R U M.

Naam.

En kleyne, doch welriekende *Plant*, mijns weetens tot noch toe in gene taal met een andere naam genoemd.

Twee onderscheydene soorten.

Hier van zijn mij in haren aart twee onderscheydene soorten bekend;

te weeten:

I. MARUM VERUM, of COMMUNE HISPANICUM, opregte, of gemeene *Spaansche Marum*. II. MARUM CRETICUM ARBORESCENS, of boomachtig *Marum van Candien*, 't welk van breeder en grooter *Bladeren* is. Beyde zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen, uyt een natuurlijke eygenschap, een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig tweejarige kleyn-gewreevene *Paerdemist* en het *Mol* van verrotte *Boombladeren* voorzien: een warme, vrije, wel ter *Zon* geleegene plaats, voor alle koude winden besehut; en weynig *Water*.

Hoe waarte nemen.

Konnen geenzins eenige *koude nagten*, *Herfstreegenen*, *Sneeuw*, *Hagel*, of *Vorst* verdragen. Moeten derhalven, in *Potten* gezet, in 't laatste van *September* of begin van *October* binnens huys op een luchtige plaats, waar in niet gevuurd word, gesteld; met slegts een weynig lauwgemaakt *Reegenwater* een- of tweemaal, gedurende de geheele *Winter*, van boven besprengt; in 't begin van *April*, met een aangename *Luebt* en *Reegen*, weer buyten gebragt; maar ook dan noch voor *koude nagten* en *hayrige Winden* wel en voorzichtig gedekt zijn.

Teederen aart.

Zij vallen van naturen teeder van aart. Vergaan niet haast; maar blijven eenige jaren in 't leeven. Het MARUM VERUM, of opregte *Marum*, geeft ieder jaar *Bloemen* (welke men tijdelijk moet affnijden, of anders zou de *Plant* in groot gevaar van te verderven staan; kan ook in deeze *Gewesten* bezwaarlijk in de *Winter* bij 't leeven behouden worden), doch noyt bij ons eenig *rijp Zaad*.

Aanwinning.

Als men het zelve bekomt, uyt warmer *Landen* overgezonden, moet men 't met een wassende *Maan* van *April* of *May* in *Potten* zayen. Opgekomen zijnde, mag men de jonge *Planten* niet verzetten, ten

ware om harer veelheyd wil. Alleenlijk hier door kan menze aanwinnen en vermeenigvuldigen.

Het MARUM CRETICUM ARBORESCENS, of boomachtig *Marum van Candia*, geeft, mijns weetens, in deeze *Landen* noyt eenige *Bloem*. Word echter *aangewonnen* door hare afgesceedene *Takjens*; welke men met een wassende *Maan* in *April* of *Augustus* in *Potten* steekt; op een sehaduwachtige plaats, en zomtijds met *Reegenwater* een weynig begiet: waar opze *Wortelen* krijgen.

Het MARUM VERUM, of opregte *Marum*, in deeze *Neederlandsche Gewesten* een aardige en teedere *Plant*, van een ieder zeer bemind, wegens de aangename geur, groeyd van naturen *Struwelachtig*. Kan ook, met langbeyd van tijd, opgequeekt worden tot een teeder *Boomtje*, een voet of anderhalf hoog, en een kleyne *vinger dik*.

Krijgt uyt een veelvoudige, bleek-bruyne, sterk *Wortel*, geurige, en, in de *Mond* geknauwd wordende, met eenige bitterheyd vermengde *Wortel*, een *houtachtige substantie*, grauw van verwe: uyt welke groeyen veele teedere, uyt den groenen witachtige *Takjens*, een halve hand, of wat meerder lang. Aan de zelve spruyten veele *Bladertjens*, die van de *Thymus latifolius*, of *breed-bladerige Thymiaen*, in stelling, gedaante, en grootte, niet zeer ongelijk; te weeten, een stroobreed, wat meer of minder, lang, achter aan de *Steel* op het breedste, ook aldaar zomtijds gelijk als twee-hoekig gesteld; voor in een stomp punt eyndigende, en twee en twee op dunne *Steeltjens* rustende, altijd regt teegen over malkander aan de *Steel* zittende; hol en luchtig de eene boven de andere: boven na de *Zon* gekeerd groen, en blinkend, doch onder witachtig; zaecht in 't aanraken, van een aangename reuk, en krachtige geur; in de *Mond* geknauwd, bitter van smaak. In 't midden ziet men een regt-doorgaande *Ruggetje* of *Ader*; waar uyt eenige weynige andere ter zijden voortvloeyen; doch alleen van onder, niet van boven, zichtbaar.

De *Bloemtjens* komen voort uyt zeer wollige, vijf-puntige, en uyt den groenen-rofsche *Huysjens*, op de bovenste punten, of *Hertscheuten* der *Takjens*, ays-wijze boven malkander, op de manier van *Hyfsopus*, of *Ysop*, gesteld; purpur-verwig; van een aangename reuk; bestaande uyt twee *Bladertjens*, in de gedaante van een *geopende Leeuwen-mond*. Alsze eenige dagen open gestaan hebben, vergaan ze in haar zelve, en vallen eyndelijk ter aarden neer, zonder in onze *Gewesten* eenig *Zaad* na te laten.

K R A C H T E N.

MArum, een zeer aardige welriekende *Plant*, Aart, en is scharp en bitter van smaak; verwarmende en een weynig te zamentrekkende van aart. Door hare lieflijke geur versterktze de *Herssenen*; neemt de *Hoofdpijn* wech, en doet *Niezen*.

Groen, of droog, gestoten, en op de voorteetende *Diose*. l. 3. *Zweeringen*, ook andere *koude Gezwellen* gelegd, doet de zelve verminderen.

In *Wijn* gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een *Roemertje* gedronken, versterkt het *Hert*; warmt de *Maag*; jaagd uyt de *Winden*; opend de *verstoptheyd der Leever*: strijd teegen het *vergift*; verwekt der *Vrouwen Maandstonden*: is ook zeer dienstig voor de *Geel-* en *Waterzuchtige*.

MARRUBIUM MAJUS TOMENTOSUM.

CCCXXXII HOOFDSTUK.

MALROVE.

Namen.

Iet alleen dus in het *Neederlandsch*, maar ook van veele WITTE ANDOORN genoemd. In het *Latijn* MARRUBIUM, of PRASSIUM: in het *Hoogduytsch* WEISZ ANDORN, en MAROBEL: in het *Fransch* MARRUBIN, of MARROCHEMIN; en in 't *Italiaansch* MARROBIO.

Zeeven veranderlijke foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden zeeven veranderlijke foorten, namentlijk:

I. MARRUBIUM NIGRUM, *sive* BALLOTTE, of zwarte Andoorn, anders Ballotte. II. ALBUM VULGARE, of gemeene witte Malrove. III. AQUATICUM, Water, of in vochtige plaatsen groeyende Andoorn. IV. CRETICUM, of Malrove uyt Candia. V. HISPANICUM, of Spaansche Andoorn. VI. ROTUNDIFOLIUM MONTIS LIBANI, of Malrove van den Berg Libanus met ronde Bladeren. VII. MARRUBIUM MAJUS LANUGINOSUM, *sive* TOMENTOSUM, of groote Andoorn, met ruyge, of zeer wollige Bladeren. Alle zijn ze van eeven de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen een goede gemeene, zoo wel zandige als andere, doch luchtige en welgemeste grond: een opene, warme, genoegzaam ter Zon gelegene plaats, en tamelijk veel Reegen. Blijven zelden langer als drie, of ten hoogsten vier jaren in 't leeven. Verdragen, buyten staande, de koude der Winter; en geeven op 't tweede jaar volkomen rijp Zaad. 't Welk met een wassende Maan van April of Maert de aarde, niet diep, wederom bevolen word. 't Neergevallene komt ook dikmaal genoeg van zelfs op. Door dit middel konnen ze alleen aangewonnen worden.

Aanwinning.

Het MARRUBIUM ROTUNDIFOLIUM MONTIS LIBANI, of rond-gebladerde Malrove van den Berg Libanus, vroeg opgekomen zijnde, geeft niet alleen in 't tweede, maar ook meest den tijd in 't eerste jaar een bequaam rijp Zaad.

Groeyd in deeze Gewesten weynig hooger als een Maatduym. Vermits ze van naturen kleyn is en blijft, zoo geeft ze ook zelden meer als eene regt-opfschietende Steel, zijnde vierkant, en met een witte wolligheyd bekleed. Aan de zelve wassen kleyne, rondachtige Bladertjens, twee en twee altijd regt teegens over malkander gesteld; hebbende de verwe en gedaante van 't gemeene witte Malrove; ook diergelijke Bloemen en Zaad, doch wat kleynere.

Groote Andoorn met zeer wollige Bladeren.

Het MARRUBIUM MAJUS TOMENTOSUM, of groote Andoorn met zeer wollige Bladeren, krijgt uyt een teedere, bleek-bruyne Wortel verscheydene in de rugge leggende, echter twee, derdehalve, ook wel zomtijds de grootste en middenste drie geheele Maatvoeten hoog opfschietende Steelen, helder en aangenaam-groen, met eenige wolligheyd bekleed: uyt welke veele kleyne Zijdetakjens voorspruyten, waar aan schoone zeer ruyge Bladeren groeyen, zittende teegens over malkander, vertonende de gedaante van een Hert; ongelijk van grootte; de grootste rustende op gehcel ruyge en matig-lange Steeltjens. Zijn een kleyne vinger lang; achter twee vingerleeden breed, voor allenxen smaller wordende, en in een stomp spits punt eyndigende: aan de randen met ronde tanden, niet diep, maar eeven-gelijk ingezaagd, met een ruyge bleek-witte wolligheyd bekleed: boven donker-groen, lichtelijk na het geele trekkende, doch onder veel bleeker: zacht in 't aanraken; bitter van smaak; inwendig met een regt-doorlopende Ader, en dan noch met verscheydene andere, van onder regt opgaande, verciert; waar uyt ontelbare kleyne diep-ingedrukte, en door 't gantsche Blad lopende Adertjens voortspruyten.

Gedaante der zelve.

Tusschen welke Bladeren rondom de Steel voortkomen veele digt bij een gestelde, langwerpige, groene, ruyge Knoppens, op de wijze van de andere foorten: waar uyt, in de Maand Julius, aardige, doch geen groote Bloemtjens zich laten zien, in de gestalte van een smalle opgespalkte Leeven-mond. Het onderste gedeelte is wit, met groote purpure streepen en stip-pelen geteekend; maar het bovenste gantsch wit en zeer ruyg: teegens 't welk van binnen tongs-wijze vier purpure draadjens, boven begaafd met geele, ronde, kleyne Knoppens, stijf opstaan. Als ze zich drie of vier dagen open hebben vertoond, vergaan ze in haar zelven, en laten eyndelijk na een kleyn, langwerpig, en als driehoekig bleek-bruyn-verwig Zaadje.

K R A C H T E N.

Malrove, of Marrubium, is warm in den tweeden, en droog in den derden graad; daarenboven verteerende en purgeerende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren eenige dagen na den anderen gedronken, een matig Roemertje: anders twee of drie leepelen vol van 't uytgeparfste Zap met Wijn en Zuyker ingenomen, reynigt de Longe en Borst van alle sate slijmerige vochten: is goed voor de uyteerende menschen, en de Hoest: opend de verstoptheyd van de Liever, Milt, en Moeder: verwekt de Maandstonden: drijft uyt de Nageboorte: strijd teegens 't vergif. Geneest de beetten en stecken der Slangen, Spinnen, en Adderen: maakt een helder Gezicht: dood de Wormen: is goed voor de Geelzucht, pijn der Zijden; en voor de Vrouwen welke niet wel verlossen konnen.

Het zelve Zap, of Wijn, gestreeken op Schurfsheyd, voortteende Krauwagie; ook met Honig gemengt, op vuyle Zeeren en onreync Zweeringen gestreeken, geneest de zelve. In de Ooren gedaan, verdrijft de Oor-smerten. Is ook dienstig, om te verzachten de hardigheyd in der Vrouwen Borsten.

CCCXXXIII HOOFDSTUK.

MOEDERKRUYD.

In het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook gemeenlijk MATER genoemd, word in het *Latijn* geheeten MATRICARIA, PARTHENIUM, AMARACUS GALANI, en LEUCANTHEMUM: in het *Hoogduytsch* MUTTERKRAUT, of ook MEIDBLUMEN: in het *Fransch* MARONE: in het *Italiaansch* PARTENIO, of ook AMARELLA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend zes verscheydene foorten; namentlijk:

I. MATRICARIA FLORE SIMPLICI, of Moederkruid met een enkele Bloem. II. FLORE ALBO PLENO MEDIO LUTEO, of Muer met een dubbele witte, en van binnen geele Bloem. III. MATRICARIA FLORE TOTO ALBO PLENISSIMO, of Moederkruid met een gantsch witte zeer dubbele groote Bloem. IV. MATRICARIA MINOR FLORE ALBO PLENO, of kleyn Moederkruid met een dubbele witte Bloem. V. MATRICARIA FLORE ALBO PLENO FISTULOSO, of Moederkruid met een dubbele witte Bloem, vol Pijpjens. VI. MATRICARIA NUDO CAPITE, of Mater met bloote Hoofdjens. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zoo wel zandige als andere gemeste grond: een opene, vrije, of ook schaduwachtige plaats; veel Water, en ook matige vochtigheyd. Blijven zelden langer dan twee of drie jaren in 't leeven. Verdragen

K R A C H T E N .

sterke koude, en alle andere ongeleegentheden der Winter geduldighjk. Bloeyen in 't tweede jaar, en geeven volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van Maert niet diep in de aarde word gelegd. Komen ook anders van 't neergevallene genoeg van zelfs voort. Hier door konnenze overvloedig aangevonden en vermeenigvuldigd worden.

Mater met een geheel witte zeer dubbele groote Bloem. Het MATRICARIA FLORE TOTO ALBO PLENISSIMO, of Mater met een geheel witte zeer dubbele groote Bloem, geeft in deeze Landen noyt eenig rijp Zaad: word echter genoegzaam vermeerderd door hare ten halven ingesneedene, of van zelfs Wortel geschoten hebbende Takjens. Of ook, de zelve afgesneeden; gestoken in een schaduwachtige plaats, daarze van de Zon niet konnen worden bescheenen, en dikmaal met Water begooten. Alsze dan Wortelen hebben bekomen, verplant menze op een luchtige plaats.

K R A C H T E N .

Durants hijf. Plant. fol. 337. Moederkruid, of Matricaria, is heet in den derden, en droog in den tweeden Graad; daarbeneevens openende, zuiverende, en afvagende van aart.

Trag. l. 1. c. 50. Ruell. l. 3. de Nat. stirp. c. 69. Met de Bloemen in Wijn, en wat Muscaat, of alleen gezoden, en daar van een Roemertje 's morgens gedronken, verwekt de Maandsonden; verwarmd en verzacht de Moeder; neemt wech de opstijging der zelve: dood de Wormen: jaagd uyt de doode Vrucht, de Nageboorte, en 't Graveel der Nieren.

Diosc. l. 3. c. 155. De Bladeren en Bloemen gedroogt, gepulveriseert; dan met Wijn en Zuyker ingenomen, reynigt het Ligchaam door de Stoelgang van alle zwarte Gal, en slijmerige vochtigheyd.

Plin. l. 21. c. 30. De zelve Bladeren en Bloemen gedroogd, of ook groen gestoten, en gelegd op de Roos, het Sprek-vuur, of andere hitzige Gezwellen, verteerd de zelve.

Een kleyne leepel vol van het uytgeparftte Zap dezer Plant 's morgens nuchteren met Zuyker ingenomen, doet ook de Wormen sterven.

CCCXXXIV H O O F D S T U K .
P A E R D S B L O E M .

Namen. Us genoemd in het Neederlandsch: in het Latijn MELAMPYRUM, of TRITICUM VACCINUM: in 't Hoogduysch KUHWEITZEN, of ook BRAUN FLEISCH-BLUMEN.

Twee bijzondere foorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere foorten; te wecten:

I. MELAMPYRUM FLORE PURPUREO, of purpure Paerdsbloem. II. MELAMPYRUM FLORE LUTEO, of geele Paerdsbloem. Beyde zijnze van eenen de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond. Zij beminnen een gemeene, luchtige, zandige, zoo wel ongemeste als gemeste Grond: liever een matig-warme, en schaduwachtige, als een heete, of opene luchtige plaats; ook niet te veel vochtigheyd. Blijven niet langer dan eene Zomer in 't leeven. Geeven in den Herfst volkomen Zaad, en vergaan daar meê.

Zaad. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn. Het uytgevallene Zaad, na dat het een geheel jaar in de aarde geleegeen heeft, slaat ook wel van zelfs op, en hier door konnenze genoegzaam vermeenigvuldigd worden.

Aanwaa-ning.

Paerdsbloem, of Melampyrum, is verwarmende van aart. Het Zaad, of de Bladeren gedroogd, gepulveriseert, en met Wijn, of in eenige spijszen ingenomen, ontsteld het Hoofd; bedwelmt de Harssen; verwekt Hoofdpijn, en maakt dronken.

Is derhalven dienstiger voor Offen, Paerden, Koeyen, Renealm, en diergelijke Beesten, als voor de Menschen. Want aan de genoemde Dieren geeft deeze Plant een goed voedzel, en doet haar vet worden.

CCCXXXV H O O F D S T U K .

N I G E L L E .

It teeder en aardig Gewas voerd de-zen naam in 't Neederlandsch. Word in 't Latijn geheeten MELANTHIUM, NIGELLA, en NARDUS: in 't Hoogduysch SANT CATHARINEN-BLUMEN: in het Fransch NIELLE; en in het Italiaansch MELANTIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden tien veranderlijke foorten; te wecten:

I. MELANTHIUM SATIVUM, of tamme Nigelle.

II. CITRINUM, of Nigelle met geconleurde Bloemen, Zaad en Bladeren van Citroen.

III. NIGELLA CITRINA FLORE CÆRULEO, of Nigelle met een Citroen-verwig Zaad, en een blauwe schoone Bloem; ook met Citroen-geel-verwige Bladeren, de breedste van al de andere foorten.

IV. MELANTHIUM SYLVESTRE, of wilde Nigelle.

V. CORNICULATUM MAJUS HISPANICUM, of groote Spaansche Nigelle met een gehoornde Zaadknop.

VI. DAMASCENUM FLORE SIMPLICI, of Nigelle van Damasco met een enkele Bloem.

VII. DAMASCENUM FLORE PLENO ALBO, of Nigelle van Damasco met een dubbele witte Bloem.

VIII. MELANTHIUM DAMASCENUM FLORE PLENO FOLIOSO, of Nigelle van Damasco met een dubbele bladerige Bloem; zijnde uytwendig groen; daar na wit, en geheel van binnen blauw-verwig; bestaande uyt veele ronde op malkander gepakte Bladertjens, gantschelijk niet vertonnende een gedaante van andere Bloemen, maar als van loof-schietende Bladeren, breeder als de Bladeren welke aan de Steelen voortkomen; ook korter en digt aan malkander gevoegd, doch in verscheydene voor spits toegaande deelen, op de wijze der zelve, eyndigende; aardig voor 't gezicht: welke niet, gelijk andere Bloemen, op de aarde neervallen, maar zoo lang duren, tot dat haar Zaad in een dikke, vijf-hoekigronde, en boven met vijf tamelijk-lange, ook een weynig gekromde Hoornen verciert zijnde Knop, in 't midden voortkomende, zijne volle zwartheyd heeft verkreegen. Dan vergaan ze eerst te zamen met de geheele Plant.

IX. MELANTHIUM DAMASCENUM FLORE PLENO PROLIFERO, of Nigelle van Damasco met een dubbele bladerige Bloem uyt Bloem.

X. MELANTHIUM DAMASCENUM FLORE PLENO PALLIDO CÆRULEO, of Nigelle van Damasco met een dubbele bleekblauwe Bloem. Alle zijnze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen van naturen een goede, zandige, luchtige, welgemeste, en in elk Voorjaar op nieuws gerepte grond: een warme, vrije, genoeg ter Zon geleegeene plaats: veel, en ook matige Reegen. Blijven niet meer dan eene Zomer in 't leeven. Geeven in den Herfst rijp Zaad, en vergaan daar meê. Moeten derhalven in ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert weer op nieuws door haar Zaad aangevonden, en dus eenwigdurend gemaakt wordeu. Door 't uytgevallene komen ze dikmaal van zelfs genoeg op.

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

Grond: Aanwaa-ning

KRACH-

Melanthium Flore Pleno Folioso.

K R A C H T E N.

Het Zaad van *Nigelle*, of *Melanthium*, 't welk alleen in de Geneeskunst gebruykt word, is verwarmende en verdrogende in den derden graad; ook fijn van stof, en dun van deelen.

Een Drachma daar van gestoten, en met Wijn ingenomen, drijft uyt de *Winden*, en het *water der Blaas*: dood de *Wormen*, en doet de *Maandstonden* voortkomen. Is goed voor de *Engborstige*; wijl het de *Borst* en *Longe* zuiverd; voor die van *Spinnen* en diergelijke gedierten zijn gestoken. Vermeerderd de *Melk* in der *Vrouwen Borsten*. Is zeer dienstig voor de geene, die door een val of verrekking van *binnen gequets* zijn: en nut tot alle gebreeken, waar in verdeling, dunmaking, afvaging, verdrooging, of verwarming van nooden is. Doch men moet het matig, en niet al te dikmaal gebruyken; want anders zou 't het *Ligchaam* befchadigen.

Een weynig van de uytgeparfite *Oly* des *Zaads* met Wijn ingenomen, doet de barende *Vrouwen* gemakkelijk verlossen. Geneest ook de *Gezwellen* en de *hardigheyd der Milt*.

CCCXXXVI HOOFDSTUK.

K O O R N R O O S.

Namen.

It alleen dus in het *Neederlandsch*, maar ook van veele *GITH* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *NIGELLASTRUM*, of *PSEUDO-MELANTHIUM*: in 't *Hoogduytsch* *RADEN*, en *KORNROSE*: in het *Fransch* *YVRAVE*, of ook *NIELLE DES BLEDS*: in het *Italiaansch* *NIGELLASTRO*, *MELANTHIO FALSO*, *GITONE*, en *RUOSOLA*.

Grond.

Zij bemind een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemeste als ongemeste grond: een vrije, bequaam ter *Zon* geleene, doch zoo veel de *Wortel* aangaat, lieft een *schaduwachtige* plaats, en matige *vochtigheid*. Blijft van naturen niet meer dan eene *Zomer* in 't *leven*. Geeft in den *Herfst* rijp *Zaad*, en gaat dan van zelfs te niet. Derhalven word dit *Zaad* in ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, wederom, niet diep, de *aarde* aanbevolen. Komt ook dikmaal, door 't *neergevallene*, van zelfs genoeg op; en hier door word deze *Plant* genoegzaam *vermeenigvuldigd*.

K R A C H T E N.

Fuchshist.

Pl. c. 44.

Trag. l. 1.

c. 80.

Matth. l. 2.

c. 77.

Durantes

hist. Plant.

fol. 210.

DE *Bladeren* van *Koornroos*, of *Nigellastrum*, gedroogd, gepulveriseert, en gelegd op het *Sprekruur*, *Fistelen*, *Wonden*, en *Schurftigheyd*, geneezen de zelve.

Het *Zaad*, heet en droog tot in 't laatste van den *tweeden* graad, gestoten, en met Wijn gedronken, is goed voor de *Geelzucht*: dood de *Wormen*: verwekt der *Vrouwen Maandstonden*: doet gemakkelijk *wateren*: opend ook, en neemt wech alle *Gezwellen*, en de *verstoptheyd* der zelve.

CCCXXXVII HOOFDSTUK.

B I N G E L K R U Y D.

Namen.

Op het *Neederlandsch* dus genoemd, word in het *Latijn* geheeten *MERCURIALIS*, na de eerste vinder *MERCURIUS*: in het *Hoogduytsch* *BINGELKRAUT*, *KUH-WURTZ*, en *MERCURIUS-KRAUT*: in

het *Fransch* *MERCURIALE*: in het *Italiaansch* *MERCORELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart drie verscheydene foorten bekend geworden; te weeten:

I. *MERCURIALIS MAS*, of *TESTICULATA*, dat is, *Bingelkruid mannetje*; anders, met *klootjens*- of *Balletjens-Zaad*. II. *FÆMINA*, of *SPICATA*, *Bingelkruid wijfje*, of met een *Zaad*, gevormd op de wijze van een *ayr*. III. *MERCURIALIS SYLVESTRIS*, of *SPICATA MONTANA*, *wild Bingelkruid*, of *Berg-Bingelkruid met een geayrde Bloem*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnenze alle een goede, gemeene, varsch omgesmeetene, en welgemeste grond; immers zoo zeer een *donkere*, als een *vrije*, *luchtige*, *bequaam*-geleene plaats; en veel *Reegen*. Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't *leven*. Geeven in den *Herfst* rijp *Zaad*, en versterven door een *kleyne Risp*, of van zelfs. Worden zelden in 't *Voorjaar* gezayd, vermits ze van zelfs, daarze eens gestaan hebben, *overvloedig* genoeg opslaan.

Het *MERCURIALIS SPICATA MONTANA*, of *Bingelkruid met een geayrde Bloem*, groeyende op *Bergachtige plaatsen*, vergaat niet zoo haast, maar blijft lange jaren in 't *leven*. Verdraagt sterke *koude*, en alle ongeleegentheden der *Winter*, zonder *schade*. Krijgt in deeze *Landen* jaarlijks *Bloemen*, maar noyt eenig rijp *Zaad*. Kan echter genoegzaam *aangewonnen* worden door hare ter zijden uytlopende *jonge Schenten*, welke men met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

Bingelkruid, of *Mercurialis*, is warm en droog in den *eersten* graad; ook *afvagende* en *verteerende* van aart.

In *Wijn* gekookt, en daar van gedronken; of met andere *Moeskruyden* gegeeten; of 't uytgeparfite *Zap* met Wijn ingenomen, verwekt een *open Ligchaam*; drijft uyt de *slijmerige* en *Galachtige vochten*: is goed voor de *Leever*, en voor de *Waterzuchtige*; reynigd de *Maag*: doet gemakkelijk *wateren*; verdriest de *koude Pis*: verwekt de *Maandstonden*; doet de *Nageboorte* voortkomen, en bevordert de *Vrouwen tot zwanger-wording*. Geneest de *Geelzucht*, en reynigd de *Borst*.

Even 't zelve verrigt ook 't *Zaad*, gestoten, en met *Spaansche Wijn* of *Malvasey* gebruykt.

Het *Zap* doet ook de *Wratten* vergaan. Met *Azijn* vermengt, en dan gestreken op het *Sprekruur*, of andere *Zeerigheyd*, geneest de zelve. Verdriest ook de *Cranwagic*.

Met dit *Zap*, vermengt met het *Zap* van *Porcelain* en witte *Malve*, of *Althæa*, de *handen gewasschen*, zoo zou men daar meê zonder eenig letzel *gesmolten Lood* mogen aanraken.

Het *Kruyd* zelfs is zeer noodwendig tot *Clysterien*, en word met groot voordel in de zelve gebruykt teegens de *krimping*, *pijn*, en *hardigheyd des Buys*; ook teegens de *Nieren-steen*.

CCCXXXVIII HOOFDSTUK.

M E L I S S E.

En wel bekende, en wegens hare deugden zeer veel gebruykt wordende *Plant*, word in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook *CONFLIE* genoemd. In het *Latijn* *MELISSA*, *MELISSOPHYLLUM*, *APIASTRUM*, en *CITRAGO*, om dat de *Bladeren*, gewreeven

Bbb 3

wor-

wordende, een aangename Citroen-geur van zich geeven: in het Hoogduytsch, Fransch en Itahaansch MELISSE; maar in de laatst-gemelde taal ook CEDRONELLA en ARANCIATA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend agt bijzondere bezienswaardige foorten; te weten:

- I. MELISSA VULGARIS, of gemeene Melisse. II. MACULOSA VULGARIS, sive FOLIO VARIEGATO, of gemeene Melisse met schoone geel- en groen-bonte Bladeren. III. MELISSOPHYLLUM VERUM FUCHSII, of opregte Confilie, van LEONARDUS FUCHSIUS beschreeven. IV. MELISSOPHYLLUM TURCICUM FLORE ALBO, of Turksche Melisse met een witte Bloem. V. FLORE PURPUREO, of met een purpure Bloem. VI. FLORE CŒRULEO, of met een blauwe Bloem. VII. MELISSA MOLUCANA ODORATA, anders MOLUCA LÆVIS, of Moluckische Melisse; of Molucke met slegte Bladeren, van geen onaangename reuk. VIII. MELISSA MOLUCANA SPINOSA, of Melisse uyt de Moluckische Eylanden met Doornen. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond. Zij beminnen echter al te zamen een goede, zandige, gemeene grond, met twee-jarige Paerdemist, en het Mol van verrotte Boombladeren genoegzaam doormengt.

Gemeene Confilie. De MELISSA VULGARIS, of gemeene Confilie: FOLIO MACULOSO, of met bonte Bladeren, en MELISSOPHYLLUM VERUM FUCHSII, of opregte Melisse van L. Fuchsius, zijn van naturen lang-leevende. Beminnen zoo wel een schaduwachtige, als een opene, vrije plaats, en veel Water. Verdragen alle ongeleegentheeden des tijds. Geeven gemeenlijk ieder jaar volkomen rijp Zaad; 't welk met een wassende Maan van Maert of April de aarde, niet diep, weer aanbevoolen, en dikmaal met Water begoten moet worden; zoo komt het, na een geheel jaar tijds, eerst te voorschijn. Hier door worden ze aangewonnen en vermeenigvuldigd. Maar dan ook noch door hare aangegroeyde Wortelen, op de gemelde tijd van de oude afgenomen en verplant.

Opregte Melisse. Het MELISSOPHYLLUM TURCICUM, of Turksche Melisse, zoo met een witte, purpure, als blauwe Bloem; MELISSA MOLUCANA LÆVIS, of Moluckische Confilie zonder Doornen; en MOLUCA SPINOSA, Moluckische Melisse met Doornen, blijven hier meer dan eene Zomer in 't leeven. Beminnen een zeer warme, luchtige, en wel ter Zon gelegeene plaats. De beyde Moluckische Melissen willen ook, wegens hare teederheyd, geerne in Potten gesteld, en voor alle koude Noorde-winden gewagt zijn. Konnen matige vochtigheyd verdragen. Geeven dikmaal bij goede jaren in deeze Gewesten volkomen rijp Zaad, en vergaan van zelfs, of door een kleyn Rijp. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April, op nieuws weer in Potten gezayd; voor koude nagten, niet minder voor veel Water, wijl het Zaad daar door lichtelijk en haast verrot, wel gedekt en bewaard, ook een wijl tijds in warme Paerdemist gesteld zijn. Hier door kunnen deeze schoone, bezienswaardige Planten, alleenlijk vermeenud en vermeenigvuldigd worden.

Aanwinning. De MELISSA MOLUCANA LÆVIS ODORATA, of Moluckische riekende Melisse met slegte Bladeren, krijgt uyt een vinger dikke, niet zeer lange, houtachtige, grijs-witte, met veele teedere Veezelingen omvangene Wortel gemeenlijk maar alleen een eenige Stiel, verdeeld in twee of drie Zijde-takjens, opschietende ter hoogre van twee of ook drie voeten; rond, zoo dik als een Schrijffen, wat min of meer; van binnen hol; van buyten bekleed met een aangename groenheyd.

Waarneeming. Aan de zelve komen Bladeren voort, zoo wel neerwaarts hangende, als opwaarts gekeerd staande; altijd twee en twee regt teegens malkander over; een duym breed of wat meer boven den anderen gesteld. Zijn rond van aart, doch aan de Steelen plat; ingesneeden

met verscheydene, meest rond-toegaande, onordentlijke Kerven. De onderste en grootste hebben de lengre van twee vinger-leeden; de breedte van ruym de helft der lengte: doch de opperste zijn veel kleynere; boven verciert met een aangenaam groen, en vijf groote, donker-groene Aderen in 't midden, waar uyt veele kleyne voortvloeyen; doch onder blecker, en de Aderen zeer aardig geheel wit. Teeder en dun zijn ze van substantie; van een aangename reuk; een weynig bitrer van smaak, en rusten op Steeljens, een vingerlid lang.

Tusschen de zelve ziet men in 't rond van de regt opschietende Steel vijf, zes, zeeven of agt Huysjens, onder omvangen met eenige kleyne, bleek-groene Doortjens. Onder zijn ze eng en spits, maar voor zeer breed open, gevende de gedaante van een Zee-ton; hard en steevig van aart; aan de randen met eenige kleyne Doortjens verciert; van buyten bleek, van binnen donker-groen-verwig; en met ontelbare kleyne, witte, bezienswaardige Adertjens doorlopen.

In 't midden der zelve ziet men schoone, groote, lijfverwige Bloemen; inwendig voorzien met eenige geelen rood-verwige Nopjens, en vertonende de gedaante van dove Neetelen. Drie of vier dagen lang staan ze open. Als ze afgevallen zijn, laten ze in elk Huysje een Knopje na, voor breed en rond, onder spits toegaande: eerst groen, daar na bleek wordende: dan zich scheidende kruys-wijze in vier drie-hoekige deelen, inwendig gevuld met een kleyn, langwerpig, bleek-blaauw, blinkend Zaad. Hier meê vergaet deeze Plant.

De MOLUCA SPINOSA, of Moluckische Confilie met Doornen, groeyd op de wijze der voorgaande, en is de zelve niet zeer ongelijk; doch de Bladeren zijn niet zoo rond, maar wat langer; dieper ingesneeden, en veel donkerder groen. Hebben ook bruyner Steelen; en de Bloem-huysjens zijn voorzien met veele groote en zeer scharpe Doornen; waarom ook deeze soort de naam van Spinosa, of gedoornde, heeft bekomen.

Beyde wassen ze van naturen in Syrien, Perzien, en de Moluckische Eylanden, gelegen in Oost-Indien, van waar het Zaad eerst in Europa is gebragt.

Bloem-huysjens.

Bloemen.

Zaad.

Moluckische Confilie met Doornen.

't Zaad van daar gebragt.

K R A C H T E N.

Melisse is verwarmende en verdrogende in den tweeden graad.

In Wijn gedistilleert, en daar van gedronken, verquikt en versterkt het Hert, het Hoofd, en de Geheugenis: verbeeterd een koude Maag: bevordert de verteering der spijsen; strijd teegens 't vergif, en de beetten der dolle Honden: verwekt de Maandstonden; is goed voor de Kort-ademige; voor de opstijging der Moeder, en de Pest. Verdrijft de Hert-klopping; zet aan de lust tot 't echte werk; neemt wech de Hik, en doet het braken ophouden.

Het uytgeparfte Zap in Wonden gedaan, of andere Quetznuuren, geneest de zelve. Desgelijks de steelen der Byen.

Dit Kruid bij de Bykorven gelegd, of de zelve daar meê bestreken, doet de Byen, wijl haar 't zelve zeer aangenaam is, niet alleen bij hare Korven blijven; maar ook worden de vreemde daar toe gelokt. In teegendeel, deeze Korven met Mater bestreken, doet al de Byen hare woonplaats verlaten.

Beyde de foorten der Moluckische Melisse zijn verwarmende, openende, en dunmakende van aart. Weerstaan 't vergif. Openen de verstoptheyd der inwendige deelen; verheugen 't Hert, en versterken de Harstjensen.

De Bladeren gestoten, en op uytwendige Gezwel-len gelegd, verteeren de zelve. Het daar uytgeparfte Zap word met groote baat en voorspoed gebruykt in veeleley Hoofd-wonden.

Avicen. lib. de Med. cord. Serapio lib. Simp. Tem. c. 23. Diosc. l. 3. c. 118. Durantes lib. Herb. fol. 283.

Rasis lib. Simp. cap. 18.

Aanmerking op de Byen.

Deugden

Moluckische Melisse.

MELISSA VARIEGATA.

MELISSA LÆVIS MOLUCANA.

Pechoacanna Vera Sativa.

CCCXXXIX HOOFDSTUK.

MECHOACAN.

Namen.

Uyt Americaanſch Zaad opgequeekt.

Oo in het *Neederlandsch*, en in het *Latijn* MECHOACANNA genoemd, na de *Americaanſche* *Provincie* *Mechoacan*, daarze van naturen voortkomt, en uyt dit Werelds-deel eerſt in onze Landen is gebragt. Van de *Italianen* word ze geheeten REUBARBARO INDIANO. In 't jaar 1652. is deeze *Plant* bij mij van *Zaad* gelukkig opgekomen, en door vlijtige zorg voorſpoedig aangegroeyd.

Twee onderscheydene ſoorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee onderscheydene ſoorten, als:

I. MECHOACANNA VERA SATIVA, of *opregte tamme Mechoacan*, dus genoemd, om dat anderhalve *Drachma* van de *Wortel* met *Wijn* ingenomen alle *quade vochten* uyt 's menschen *Ligehaam* door de *Darmen* genoegzaam uyt drijft. II. MECHOACANNA SYLVESTRIS, of *wilde Mechoacan*; zoo geheeten, om dat hare *Wortel* niet zoo krachtig purgeert, alleenlijk het *Water* uyt de *Blaas* jaagt, en de zelve afdroogende versterkt, als men'er anderhalve *Drachma* van gebruykt.

Grond, en plaats.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige kleyn-gewreevene *Paerdemist*; 't *Mol* der van binnen verdorvene *Boomen*, of in plaats van 't zelve 't *Mol* der verrotte *Boombladeren*, en een-jarige *Hoenderdrek* genoegzaam doormengt: een warme, vrije, wel ter *Zon* geleegene plaats, bevrijd voor alle koude *Oofte* en *Noorde-winden*; en matige vochtigheid.

Hoe waar te neemen in de Winter.

Zijn teeder van *Natuur*. Konnen geen sterke *Winden*, koude *Herfft-reegenen*, *Rijp*, of de *Vorſt* deezer Landen verdragen. Moeten derhalven, droog zijnde, in 't laatste van *September* binnens huys gebragt worden, op een warme plaats, waar in door de geheele *Winter* word' gevuurd; wel gewagt voor een doordringende *Vorſt*: gedurende deeze tijd alleen van boven besprengt met slegts een weynig lauwe *Reegenwater*; en niet weer buyten gezet voor in 't begin van *April*, met een zoete *Reegen*, en aangename *Lucht*: dan noch voorzichtig gedekt en wel gewagt voor koude *Reegenen* en koude *nagten*.

Langleeventheyd in deeze Gewesten.

Dus waargenomen, blijven ze in deeze onze koude *Gewesten* veele jaren in 't leeven. Verliezen teegens de *Winter* al haar *Loof*, gelijk de *Brionie*; doch brengen ieder voorjaar in *May*, even gelijk de gemelde, uyt hare dikke *Wortel* (welke de verrotting zeer onderworpen is) weer nieuwe *Schenten* voort.

Opregte tamme Mechoacan.

De *Wortel* van MECHOACANNA VERA SATIVA, of *opregte tamme Mechoacan*, is groot, dik, en lang; onder alleen eenige weynige *dradige* of *veezelachtige Worteltjens* hebbende, op de wijze van *Brionie*. Is bleek-wit van verwe, en heeft inwendig een wit *Zap*. Uyt de zelve komen voort veele ronde *Steelen*; zieh liehtelijk windende om een *stok*, en aan deeze *Steelen* schoone *Bladeren*, nu aan de eene, dan aan de andere zijde, boven malkander; zeer gelijk zijnde die van het *Convolvulus Indicus*, of *Indiaanſche Winde*, hebbende de gedaante van een *Hert*. Zijn vier duymen breedte, wat min of meer, lang; ontrent drie breed: uyt den blauwen donker-groen boven, maar onder bleeker; teeder van aart; achter alderbreedst; en aldaar aan beyde de zijden des *Steels* met twee rond-toegaande punten toelopende, doch voor in een spits eyndigende: in het midden voorzien met een regt-doorlopende groote *Ader*, waar uyt veele kleyne, ter zijden uytgaande, ontstaan.

Bloemen.

Tuſſchen de zelve schieten de *Bloemen* op, gesteld op korte *Steeltjens*. Deeze zijn purpur-verwig; in ge-

daante, groote en stelling die van de genoemde *Indiaanſche Winde* niet ongelijk. Alsze haastig vergaân zijn, laten ze een *kluchtige Vrucht* na, hebbende de gestalte van een kleyne *Concommer*; een hand lang; drie duymen, wat meer of min, in 't ronde dik; voor eyndigende in een spitsze rondigheid, en aldaar, gelijk onder, dunner; van buyten met een geelachtige witte ruygheid bekleed; en van binnen gevuld met een plat, dun en bleek-wit *Zaad*; waar aan zich vast houd een aardige *Zilver-verwige wolligheid*, gelijk als men ziet in de *Vrucht* van *Apocynum*.

De MECHOACANNA SYLVESTRIS, of *wilde Mechoacan*, geeft uyt een ook sterke *Wortel*, doch niet zoo dik, in teegendeel in veel meer *Takken* en *Veezelen* verdeeld, hare bleek-roode *Steeltjens*; niet rond en slegt, gelijk de andere, maar als uyt veele *Leedekens* aan malkander gezet: en winden zich ook om 't geen bij haar gestoken word. Aan de zelve groeyen de *Bladeren*, in gedaante en op de wijze van *Apocynum*; ook twee en twee regt teegens over malkander gesteld; veel ronder als van de voorgedachte; gemeenlijk twee duymen breed, en wel zoo lang.

Tuſſchen deeze worden voortgebragt groote witte *Bloemen*, de voorgemelde niet ongelijk. Afgevallen zijnde, ziet men een ovaals-wijze ronde *Vrucht*, veel kleynere als die van de andere soort; vier duymen, wat min of meer, lang, ruym twee duymen dik; voor wat stomp-spits; donker-groen van verwe; een weynig als *gestippeld*, en van binnen gevuld met een geel *Zaad*, waar aan veele witte *Draadjens* hangen.

K R A C H T E N.

DE *Wortel* van *Mechoacan* is verwarmende en verdrogende tot in den derden graad; daarbenevens een weynig te zamentrekkende van aart.

Twee *Drachmen* van de zelve gedroogd en gepulveriseert voor een oud persoon, doch voor een jongeling maar een, voor een kind een halve *Drachma*, met *Wijn* ingegeven: of ook de gemelde *Wortel* in *Wijn* geweykt, en daar van een *Roemertje* 's morgens nuechteren gedronken, jaagt door *Stoelgang* uyt alle *quaadaardige, taye, dikke, waterige* en *galachtige Vochten*. Neemt wech de *verstopping* der *Leever*, *Milt*, en anderer deelen des *Ligehaams*. Verbeeterd de gebreeken van de *Maag*. Is goed teegens de *Winden*; voor de *Water- en Geelzucht*; *Hoofdpijn*; *Nierenſmerten*; *valende Ziekt*; 't *Colijk*; de gebreeken der *Moeder*, veroorzaakt door koude. Versterkt de *Harsſenen*, de *Zee-nuven*, en alle andere inwendige deelen. Doed ophouden en verteeren de *koude Zinkingen*. Is dienstig voor een *veronderde Hoest*; voor de gebreeken der *Borſt*, *Koortzen*, en de *Spaanſche Pokken*.

CCCXL HOOFDSTUK.

BEERWORTEL.

P het *Neederlandsch* dus genoemd, Namen. word in het *Latijn* geheeten MEUM, of ook FENICULUM PORCINUM: in het *Hoogduytsch* BÄHR- of BEERWURTZ: in 't *Italiaanſch* MEO, IMPERATRICE, en FINOCHIELLA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee veranderlijke soorten; namentlijk:

I. MEUM ATHAMANTICUM, of *Beerwortel*, welke van naturen groeyd ontrent den *Berg Athamas*, geleegen in *Theſſalien*; na wienze deeze naam heeft ontfangen. II. MEUM SPURIUM, of *basterd Beerwortel*. Beyde zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij

Grond. Zij beminnen meer een zandige als een andere, doch met twee-jarige Paerdemist wel voorziene grond: een vrije, bequaam ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Blijven lange jaren in 't leeven. Verdragen sterke koude, en alle andere ongeleegentheeden der Winter. Geeven ook gemeenlijk bij goede Zomers volkomen rijp Zaad. 't Welk met een wassende Maan van October in een Pot, of van de Maert (om dat het langzaam opkomt) in de aarde word gezayd, ruym twee stroobreedte diep. Hier door kunnen ze aangewonnen en vermeenigvuldigd worden. Maar dan ook noch door hare aangewassene jonge Wortelen; welke men met de gemelde Maan in Maert of April van de oude afneemt, en verplautt.

Zaad.

**Aanwaa-
ning;**

K R A C H T E N.

DE Wortelen deezer Plant, welke alleenlijk in de Geneeskunst worden gebruykt, zijn droog in den tweeden, en warm in den derden graad; ook dun van deelen, en fijn van stof.

Doj. l. 10. Deeze Wortelen in Wijn gezoden, en daar van een Roemertje 's morgens nuchteren gedronken, openen de verstoptheyd der inwendige deelen; zuiveren de Blaas, en Nieren van 't Graveel: doen gemakkelijk wateren: verdrijven de koude Pis, de Winden, de pijn of krimp- ping des Buys, ook allerley Leeden-smerten, en de Figt, of Fiersfijn. Versterken de Maag. Doen der Vrouwen Maandstonden voortkomen; en geneezen de beet en of steeken der giftige Dieren.

Diof. l. 1. De Wortelen gedroogt, gepulveriseert; met Zuyker, of Honig vermengt, en daar van zomtjids een weynig genomen, is goed voor de Hoest, reynigt de Borst, en doet de daar op vallende Zinkingen verteeren.

CCCXLI HOOFDSTUK.

G E E R S.

Namen.

Iet alleen in 't Neederlandsch dus, maar ook van veele HEERS, HIRS, gemeenlijker GIERST genoemd. In 't Latijn MILIUM, QUASI MILLIUM, om datze door hare vruchtbaarheid duyzend koonen in plaats van een of honderd voortbrengt. In 't Hoogduysch HIRSE, HIRSEN, of HIRST: in 't Fransch MILLET, of MIL: in 't Italiaansch MIGLIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend drie verscheyden foorten; namentlijk.

I. MILIUM SEMINE ALBO, of witte Geers. **II. SEMINE FLAVO,** of geele Geers. **III. MILIUM GAMBATICUM SEMINE NIGRO,** of Gambaische Geers met een schoon zwart blinkend Zaad. In hare Bouwing en Waarneeming verschillen ze maar weynig.

Witte, en geele Geers. De twee eerstgenoemde foorten beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, matig met twee-jarige Paerde- en Koeyemist voorzien; een luchtige genoeg ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Blijven niet langer dan eene Zomer in 't leeven. Geeven teegens de Winter rijp Zaad, en vergaan dan van zelfs. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April, weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn. Alleen hier door kunnen ze vermeenigvuldigd worden.

Gambaische Geers. Het MILIUM GAMBATICUM, of Gambaische Geers, is veel teederder van aart; doch grooter en sterker van Bladeren. Blijft in deeze Landen niet meer dan eene Zomer over. Word met een wassende Maan van April of May niet boven een stroobreed diep gezayd in een Pot, gevuld met goede luchtige aarde, vermengt met een weynig twee-jarige Paerdemist, 't Mol der verrotte Boomen, en een-jarige Hoenderdrek.

Opgekomen zijnde, mag men deeze jonge Planten Hoe te niet verzetten; ook niet meer dan een, of ten hoofden handelen onttrent de Queking.

twee, na gelegentheyd harer grootte, in eene Pot laten blijven. Zij beminnen groote hitte, en een wel ter Zon geleegene plaats, beschut voor alle koude zoo Oost- als Noorde-winden; en matige vochtigheyd. Geeven volkomene Bloemen, maar noyt eenig vast-blijvend Zaad. Konnen de Winter-koude gantschelijk niet uytstaan, maar vergaan van zelfs binnens huys, 't zij dat men ze wel gewagt heeft of niet. Moeten derhalven Aanwin- t'elkens weer aangewonnen worden door Zaad, uyt heete Landen overgezonden.

K R A C H T E N.

GEERS, HEERS, HIRS, Gierst, of Miliun, is ver- Galen. lib. koclende in den eersten, verdrogende in den Simp. 7. tweeden graad, ook fijn van stof.

In Melk gekookt tot een Brij, en daar van gege- Avernoes ten, is aangenaam voor de Maag, doch geeft aan het lib. Simp. Ligchaam weynig voedzel. Een Pap van Geers-meel c. 39. gemaakt, verstoppt het Ligchaam, en doet wateren. Diof. l. 2. c. 119.

Geers heet gemaakt, in een zakje gedaan, en op den Lufst. l. 2. Buyk gelegd, doet de Buykkrimping ophouden; ook enarr. 91. de pijn der Leeden en Zeentwen vergaan. Op 't Hoofd gedaan versterkt en verdroogt de Harssen.

Rhabarbar, Mechoacan, Citroenen, Limoenen, Matth. l. 2. Oranje-appelen, zelfs ook Vleesch, in Geers gelegd, c. 90. bewaart de zelve een tijd lang voor verderving, vermits'er noyt Wormen in groeyen.

Meel van Geers vermengt met Tarwenmeel, dan Dod. l. 16. gelegd op de beet en of steeken der Adderen en Slan- c. 23. gen, geneest de zelve.

CCCXLII HOOFDSTUK.

D U Y Z E N D B L A D.

BY de Neederlanders niet alleen met Namen: deezen naam, maar ook met dien van GERWE bekend, word in het Latijn geheeten MILLEFOLIUM, of ook ACHILLEA: in 't Hoogduysch GARBEN, SCHAEGRASZ, en TAUSENTBLAT: in 't Fransch MILLEFUEILLE: in 't Italiaansch MILLEFOGLIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend eenige ver- Verschey- anderlijke foorten, namentlijk: dene ver- anderlijke foorten.

I. MILLEFOLIUM MAJUS ALBUM, of groote witte Gerwe (anders Duyzendblad). **II. MAJUS PURPUREUM,** of groot purpur Duyzendblad. **III. MAJUS FLORE PURPUREO HOLOSERICO,** of groote Gerwe met een purpur-fluweele Bloem. **IV. MINUS ODORATUM,** of kleyn Duyzendblad met welriekende Bloemen. **V. MINUS FLORE LUTEO,** of kleyne Gerwe met een geele Bloem. **VI. MILLEFOLIUM AQUATICUM,** of water-Duyzendblad. **VII. AQUATICUM FENICULACEUM,** of water-Gerwe met teedere Bladeren als Venkel. **VIII. PALUSTRE MINUS,** of kleyne water-Gerwe. **IX. MILLEFOLIUM AQUATICUM CORNUTUM,** of Duyzendblad, groeyende in waterachtige plaatzen, met een gehoornd Zaad. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

De gene, welke op drooge plaatzen groeyen, be- Grond: minnen alle een goede, gemeene, zandige, liever gemeste als ongemeste grond: een opene welgeleegene plaats; veel reegen, en ook matige vochtigheyd. Blijven eenige jaren in 't leeven. Verdragen sterke Vorst, en meer andere ongeleegentheeden des tijds. Geeven Zaad. ook dikmaal volkomen Zaad bij goede Zomers; het welke men met een wassende Maan van Maert de aarde weer kan aanbeveelen. Deezer wijs kunnen ze aange- Aanwin- wonden worden; maar dan ook noch door hare voort- ning- lopende

loopende jonge *Scheutjens*, gemeenlijk van zelfs *wortelende*; welke men met een wassende Maan in *April* van d'oude afneemd, en verplantt.

Het MILLEFOLIUM AQUATICUM, of *Water-Duyzendblad*, wil zeer qualijk in eenige *Hoven* groeijen, ten zij in vochtige, schaduwachtige plaatzen, om den anderen, of ook ieder dag, met water begooten wordende. Duurd dan wel eenige jaren. Brengd ook *Bloemen* voort, maar nooit volkomen *Zaad*. Moet derhalven alleenlijk *aangewonnen* worden door hare voortkruypende en van zelfs *wortel*vattende *Scheutjens*: welke, als men ze niet genoeg in agt neemt, haast weer vergaan. Zie hier bij na 't *Hoofdstuk* van *DUYZENDBLAD MET BLADEREN VAN DUYZENDBLAD*.

K R A C H T E N.

Galen. l. 8. Med. Simp. **D**uyzendblad, of *Millefolium*, is verkoelende in den eersten graad; ook een weynig afvagende en t'zamentrekkende van aart.

Dorsten. lib. Pl. fol. 191. In *Wijn* gedistilleert, en daar van 's morgens *nugteren* eenige dagen achter malkander gedronken, of het uytgeparfte *Zap* met *Wijn* ingenomen; of ook 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met 't zelve nat gebruykt, dood de *Wormen*; stopt de *witte Vloeden* der *Vrouwen*; verdrijft de *koude Pis*, en is goed voor de geene welke *bloed sponwen*. In *roode Wijn* gekookt, stild de *Bloed* en *Buykloop*.

Agin. l. 7. c. 3. Durantes hist. Pl. fol. 293. De *Bladeren* en *Bloemen* gestooten, dan op *varssche Wonden* gelegd, doen het *bloeden* der zelve ophouden, en *geneesenz.c.* De zelve *Bladeren* gekneusd, en in de *Neusgaten* gestookten, stempt het *bloeden* uyt de zelve.

CCCXLIII HOOFDSTUK.

RUYTERS KRUYD.

Namen. Ok wel in 't *Neederlandsch* genoemd *KRABBEKLAUW*, word in 't *Latijn* geheeten *MILITARIS AQUATICA*, *ALOE PALUSTRIS*, *SEDUM AQUATICUM*, en *MILITARIS AISOIDES*.

Kan in geen Hoven levendig gehouden worden; Groeyd van naturen in staande *Wateren*, of loopende *Riviertjens*. Noyt ziet men haar in eenige andere foort van grond voortkoomen. Konnen derhalven op geenerley wijze in *Thuy*n of *Bloemboven*, levendig gehouden worden, wat voor moeyte en vlijt men ook daar toe mogt aanwenden, gelijk d'ervarentheyd mij dikmaal heeft getoond.

maar wel in Slooten of Gragten. Doch als men een *Gragt*, of *Sloot* graaft, met *Water* voorziet, en dan dit *Ruyterskruyd* met een wassende *Maan* van *Mey* daar in plant, zoo beklijft het niet alleen, maar geeft ook *Bloemen*. De *Bladeren* verdoren in de *Winter*. Schieten echter ieder *Voorjaar*, in de *Maymaand*, uyt d'oude *Wortel* op nieuws weer voort. Hier door werdenze *vermeenigvuldigd*; gelijk ook door haar *Zaad*, in 't water neerzakkende, *aangewonnen*, zonder eenige menschelijke hulp.

K R A C H T E N.

Dol. l. 20. c. 9. Diosc. l. 4. c. 102. Pl. l. 24. c. 18. **R**uyterskruyd, of *Militaris Aquatica*, is droog en koud van aart. In *Wijn* gefooden, en daar van gedronken, geneest alle *inwendige quetsuren*, de *swelling* der *Nieren*, en doet het *Bloedspouwen* ophouden.

De *Bladeren* gestooten, en op *varssche Wonden* gelegd, bewaren de selve voor alle heete *Sweeringen*. Met edik vermengd, geneesen 't *Sprengt vuur*, *allewonden*, en de *Roos*.

CCCXLIV HOOFDSTUK.

D R I E B L A D.

Enoeg bij elk bekend; word in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook gemeenlijk *KLAVER* genoemd. In 't *Latijn* TRIFOLIUM: in 't *Hoogduytsch* KLEB en WIESENKLEE: in 't *Fransch* TREFFLE, en in 't *Italiaansch* TRIFOGLIO.

Hier van zijn mij in haren aart zeer veele *bezienswaardige* foorten bekend geworden; te weten:

I. TRIFOLIUM BITUMINOSUM, of *Svaarrie-kend Drieblad*. II. AMERICANUM SPICATUM FLORE PURPURASCENTE, of *geayrd Americaansch Drieblad met een Purpurachtige Bloem*. III. CORNICULATUM MAJUS, ET, IV. MINUS; of *groot, en kleyn Drieblad, met een gehoornd Zaad*. V. STELLATUM HIRSUTUM SUBTERRANEUM LUSITANICUM, of *Ruyggebladerd Portugalsch Drieblad, met een ronde als vol Starren gevormde Zaadknop, op de aarde leggende*. VI. ARBORESCENS LUSITANICUM, of *Boomachtig Portugalsch Drieblad*. VII. ACETOSUM FLORE LUTEO, of *Zuure Drieblad met een geele Bloem*. VIII. ACETOSUM FLORE MAGNO COERULEO, of *Zuure Drieblad met een groote blauwe Bloem*. IX. ACETOSUM FLORE ALBO MAGNO, of *Zuur Drieblad met een groote witte Bloem*. X. STELLATUM HIRSUTUM HUMIFUSUM, of *Ruyg gestarnd Drieblad, op d'aarde kruypende*. XI. CANADENSE FLORE PURPUREO SPICATO, of *Drieblad van Canada met een purpure geayrde Bloem*. XII. FRAGIFERUM PERENNE, of *langduerend Drieblad, met een Vrucht als een Aerdbesie*. XIII. FRAGIFERUM HIRSUTUM, of *Drieblad met ruyge Bladeren, en een Aerdbesie gelijkende Vrucht*. XIV. FRAGIFERUM CORNUTUM, of *met een gehoornde Vrucht als een Aerdbesie*. XV. FRAGIFERUM ÆSTIVUM RARUM, of *een raar, aardig Aerdbesien dragend Drieblad, in de Somer bloeiende en rijp Zaad gevende*. XVI. FRAGIFERUM ÆSTIVUM MINIMUM, of *alderkleynst Aerdbesien dragend Somer-drieblad*. XVII. ÆSTIVUM CAPITULO TURBINATO, of *Somer-Drieblad met een seharpe knop*. XVIII. FALCATUM, of *Drieblad met een Zaad-peul gelijk een Zikkel*. XIX. CAPITULE HIRSUTO ANNUUM LUSITANICUM, of *eenjarig Portugalsch Drieblad met een ruyge knop*. XX. CAPITULE ECHINATO LUSITANICUM, of *Portugalsch Drieblad met een doornige knop*. XXI. VESICARIUM INDICUM, of *Indiaansch Drieblad met Blaasjens*. XXII. SILIQUOSUM, of *Drieblad met Peultjens*. XXIII. SILIQUOSUM LUSITANICUM, of *Portugalsch Drieblad met Peultjens*. XXIV. SILIQUOSUM AFRICANUM, of *Africaansch Drieblad met Peultjens*, van sommige genoemd *MOSAMBOS d'ANGOLA*, met welchen naam het mij ook voor deezen is toegezonden geweest; en dan noch veel meer andere, onnoodig hier alle verhaald te worden. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Van welke hier vier-en twintig worden opgeteld.

Echter beminnen ze al t'zamen een zandige, goede, of ook wel een andere gemeene, zoo wel met tweejarige *Paardemist*, als met gantsch geen vettygheid voorzienene grond: een opene, warme, genoeg ter *Zon* geleegene plaats, en taamlijk veel *Water*. Geven gemeenlijk, inzonderheyd by heete, drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*, en vergaan tegens den *Winter*, of blijven ook lang in 't leven; gelijk als het

TRIFOLIUM AMERICANUM SPICATUM, of *Drieblad uyt America met een geayrde purpurachtige Bloem*: CURNUTUM MAJUS ET MINUS, *groot en kleyn Drieblad met een gehoornde Vrucht*: STELLATUM HIRSUTUM SUBTERRANEUM LUSITANICUM, *ruyg Portugalsch Drieblad, met een op d'aarde leggende Zaadknop*.

gelijk als met *Starren* voorzien. ACETOSUM FLORE LUTEO, MAGNO COERULEO, ET MAGNO ALBO, *zuure Drieblad*, met een *geele, groote blaauwe*, en *groote witte Bloem*; in het *Neederlandsch* ook genoemd *ZUURE KLAVER*, en *KOEKKEKSBROOD*; in 't *Latijn* ONYS, PANIS CUCULI, en ALLELUJA; in 't *Hoogduytsch* SAWR-KLEE, BUCHAMPFFER, en BUCHBROT: in 't *Fransch* PAIN DE COCU: en dan FRAGIFERUM PERENNE, of *overblijvend Drieblad met een Vrucht op de wijze van een Aardbezie*. Welke niet alleen eenige jaren lang in leeven blijven, maar ook, buyten staande, de *koude* en alle andere ongeleegentheden der *Winterschedagen* tamelijk wel verdragen kunnen. Worden *vermeenigvuldigd*, beyde door haar *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *April* in de aarde eens Pots, niet boven een stroobreedte diep, moet gelegd zijn, en door hare *aangewassene jongen*, welke men op de zelve tijd van de *oude* afneemt, en verplant.

Koek-
koeks-
brood.

Aanwin-
ning.

Drieblad
uyt Ame-
rica, met
een geayr-
de purpur-
achtige
Bloem.

Bladeren.

Het TRIFOLIUM AMERICANUM SPICATUM, of *Drieblad uyt America met een geayrde purpurachtige Bloem*, krijgt uyt een lange doch niet zeer dikke, taye, bleek-bruyn-verwige, en, in de Mond geknauwd wordende, niet onaangenaam van smaak zijnde *Wortel*, verscheydene *Steele*n, in deeze Gewesten twee, derdehalve, ja ook drie voeten hoog opschietende. Deeze zijn reedelijk dik, rond, bleek-groen, met veele bruyn-roode streepen voorzien, en van binnen gevuld met een wit Pit. Aan welke groeyen veele *Bladeren*, een duym breed, wat meer of minder, boven malkander; nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde voortkomende, rustende op regt-opstaande ruygachtige *Steele*tjens, en bestaande uyt drie deelen, waar van 't voorste het grootste; ontrent een vinger lang, en ruym een duym in 't midden breed is; de andere twee, regt teegens over malkander gesteld, zijn wat kleyner, doch eyndigen alle drie voor in een stomp punt. Zijn aan de randen effen en slegt; boven donker-groen, onder veel bleeker; ook aldaar in 't aanraken een weynig scharp-ruyg; zoetachtig van smaak, en ook te zamentrekkende. In 't midden zijn ze voorzien met een regt-doorlopende groote *Ader*; waar uyt veel andere kleyner, opwaarts gekeerd, ter zijden uytvloeyen.

Bloemen.

Uyt de bovenste punten ziet men vier, vijf en zes vingerbreed hoog, *Ayrs-wijze* bij malkander gevoegde *Bloemen* groeyen. Deeze zijn purpur-verwig, zonder eenige reuk; bestaande uyt een bovenste opstaande rondachtig *Blaadje*, in 't midden verciert als met twee aan malkander zittende *Oogjens*, en daar onder eenige weynige langwerpige kleyne, aan malkander gevoegd. Hebben inwendig gelijk als een bleek-wit, uytsteekend *Hoortje*; waar uyt eenige korte witte *Draadjens*, voorzien met kleyne geele *Knopjens*, in 't ligt worden gebragt. Weynige dagen open gestaen hebbende, vallen ze af, en laten na verscheydene korte, matig breede, platte, bruyn-verwige *Peultjens*, zeer kleevende of vast houdende van aart; inwendig gevuld met twee, drie, of vier onderscheydene, vaal-bruyn, platachtig en ontrent rond zijnde *Zaadjens*.

Zaad.

Welke
soorten
maar een
Zomer
duren.

Al de andere voorheenen genoemde soorten blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Want 't zij datze rijp, 't zij datze geen volkomen *Zaad* hebben voortgebragt, zij vergaan door een kleyne ongeleegentheyd, of versterven van zelfs. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, weer op nicuws, niet diep, in Potten worden gezayd. Men magze niet verplanten: ook niet te veel opgekome *jongen* in eene Pot laten. Zouden anders te zeer verachten; en daar door dies te minder rijp *Zaad* kunnen voortbrengen; 't welk alleenlijk 't middel harer *vermeenigvuldiging* is.

Drieblad
uyt Portu-
gal met
Peultjens.

Het TRIFOLIUM SILIQUOSUM LUSITANICUM, of *Drieblad uyt Portugal met Peultjens*, opschietende uyt een teeder, en, in de mond geknauwd, bitter van smaak zijnde *Worteltje*, een of anderhalve maatvoet hoog,

krijgt een *regte Steel*, of ook wel verscheydene andere, uyt de zelve voortkomende: rond, teeder van aart, bleek-groen van verwe, blinkende, en met een kleevende korte bleek-witte ruygheyd bekleed: aan welke in het benedenste gedeelte de *Bladertjens* uyt-spruyten, rustende op teedere dunne *Steele*tjens. Zijn ongelijk van grootte; boven donker, of zwart-groen van verwe, doch onder bleeker, en daar ruygachtig; niet blinkende, zagt in 't aanraken, sterkachtig van reuk, bitter van smaak; bestaande uyt drie bij malkander gevoegde deelen, waar van het middelste het langste is, doch alle zeer smal, voor stompachtig-spits toelopende, en in het midden voorzien met een regt-doorlopende *Ader*. De andere, welke in 't bovenste gedeelte groeyen, komen boven malkander voort, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde der *Steele*n; niet in drieën, maar eeniglijk alleen. Zijn ook doorgaans langer en breeder als de andere drie-deelige; echter zelden breeder als een stroo.

Gedaante
der Blade-
ren.

Bloemen.

Tusschen welke aardige en kleyne *Bloemtjens* te voorschijn komen; te weeten, tusschen ieder *Blad* een; bestaande uyt vier uytgespanne *Bladertjens* als *Vleugeltjens*; van welke de twee onderste de grootste en rondste zijn; donker-bruyn-rood van verwe; inwendig geteekend met veele kleyne *Stipjens*; de twee bovenste, tusschen de twee andere regt-opstaande, veel smaller: voor stomp-rond toegande, en voor 't meeste deel gantsch geel. Hebben inwendig drie kleyne, blinkende geele *Knopjens*, als *Oogjens*, van welke 't middelste 't kleyinste is: waar onder zes afhangende, voor aan zich een weynig opkrommende *Draadjens* zitten, houdende daar een kleyne bruyn-rood *Knopje*: waar onder noch een ander grooter, van verwe groener, ook voor opstaande, en aldaar als met een plat, breed *Knopje* verciert, aardig een *Elephants-sunyt* verbeeldende, in 't licht gebragt word.

Als deeze *Bloemen* vier, vijf of zes dagen open gestaen hebben, vergaan ze in haar zelve, en worden gevolgd van *Peultjens*, twee vingerleeden lang, dun, rond, ruyg, groen, voor spits toegande; van binnen gevuld met veel zeer kleyne, rond *Zaad*, eerst groen, doch daar na zwart- of ook blauwachtig wordende.

Vruchten.

Zaad.

Het TRIFOLIUM ARBORESCENS LUSITANICUM, of *boomachtig Drieblad uyt Portugal*, blijft eenige jaren lang in 't leeven, doch is teeder van aart. Kan op geenerley wijze de *Winterkoude* deezer Gewesten verdragen. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* in een Pot 't zij gezayd 't zij gepland zijnde, voor veel koude *Herfstreegenen* worden bewaard; in 't begin van *October* binnens huys gebragt; op een luchtige, maar geen warme, plaats gezet; gedurende de *Winter* met weynig lauwgemaakt Reegenwater voorzien; voor de *Vorst* wel gewagt, en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten gesteld zijn.

Boomachtig
Drieblad
uyt
Portugal

Dit *boomachtig Drieblad* kan alleenlijk *aangewonnen* worden door zijn *Zaad*; 't welk in deeze Landen zelden zijne volkomene rijpheyd verkrijgt.

Aanwin-
ning.

Het TRIFOLIUM AFRICANUM SILIQUOSUM, of *Drieblad met Peulen uyt Africa*, anders genoemd MOSAMBOS D'ANGOLA, is het teederste van alle; en van een aangename aanschouwing. Bemind groote hitte, en matige vochtigheyd. Kan noch sterke *Winden*, noch eenige *koude* verdragen. Brengt in hare *Peultjens* geen rijp *Zaad* voort, maar versterft schielijk in den *Herfst* door een kleyne ongeleegentheyd, zoo dat deeze soort hier niet wil overblijven.

Drieblad
met Peu-
len uyt
Africa.

Het TRIFOLIUM PALUSTRE, of *water-Drieblad*, blijft uyt eygener aart zeer lang in 't leeven, in stil staande Wateren, of vlietende Riviertjens wassende. Verdraagt allerley ongeleegentheden der *Winter*. Geeft een verwonderlijk-schoone *Bloem*, en ook in zommi-ge jaren volkomen rijp *Zaad*; 't welk in het Water vallende

Water-
Drieblad.

Schoone
Bloem-
vallende

TRIFOLIUM SPICATUM AMERICANUM.

vallende, weer voortkomt, en zich alzoo *vermeeningvuldigd*. Kan ook *aangewonnen* worden door hare aangegroeyde jonge voortschietende *Wortelen*.

In de Hoven gezayd of geplant zijnde, wil het niet voortwassen. Doch gesteld in een gegravene Waterkuyl, beklijft het zomtijds wel, doch blijft zelden langer dan twee jaren in 't-leeven.

K R A C H T E N.

Wil in geen Hoven wasschen.

Durant. hist. Plant. fol. 463.

Het *zwaar-riekend Drieblad*, of *Trifolium Bituminosum*, is warm en droog tot in den derden graad.

In Wijn gezoden, eo daar van gedronken; of een lood der gedroogde Bladeren, Bloemen, of drie *drachmen* van het *Zaad* gepulverizeert, en met Wijn ingenomen, verwekt der Vrouwen *Maandstonden*; doet wel *Water lossen*; de *Vrucht*, en de *Nageboorte* voort-

komen. Is goed teegens de *Zijdepijn*, de *Koudepis*; een *beginnende Waterzucht*; de *opstijging der Moeder*; de *Kramp*; en voor de geene, die van *giftige Dieren* gestoken of gebeeten zijn.

Het *zuure Drieblad*, of *Trifolium Acetosum*, is koud en droog van aart, ook duh van deelen. In eenig Nat gekookt, of ook rauw gegeten, stild de *Dorst*, verkoeld en versterkt een *hitzige Maag*, de *Leever* en het *Hert*: verwekt *eetenlust*: weerhoud het *braken*: is goed teegens de *Koortzen*; voor die *gebrooken* of *gescheurd* zijn: ook voor de *zweeringen des Monds*.

De *Bladeren* gestoten; en op de *Roos*; ook andere *verhittingen* gelegd, doen veel goed.

Water-Drieblad, of *Trifolium Aquaticum*, is warm en droog van aart.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een Roemertje gedronken, is goed teegens de *Scheurbuyk*, anders genoemd de *Blaauwschuyt*.

Het *Zaad* (zijnde afvagende, doorsnijdende, verdeelende, en ook een weynig te zamentrekkende van aart), gestoten, en met Hooig-water gedronken, geneest de *Hoest*, de *pijn van de Borst*, de geene die *Bloed opgeeven*, en gebrek aan de *Leever* hebben.

De jonge *Bladeren* van dit *Kruyd* de *Schape*n te eeten gegeeven, doet haar haastig *vet worden*.

Namen.

Oo genoemd in het *Neederlandsch*, om dat deeze kruypende *Plant* meest *vier*, minst drie en vijf *Bladeren*, verciert met een aangename *bruyen-roode couleur*, te voorschijn brengt. Word in 't *Latijn* geheeten *QUADRIFOLIUM PHÆUM*, of *TRIFOLIUM FUSCUM*: in het *Fransch* *QUATRE FEUILLEBRUN*.

Zij bemind een goede, gemeene, zandige, luchtige aarde, met een weynig twee-jarige Paerdmist voorzien: een welgeleegene, en gantsch niet belommerde plaats; ook veel *Water*.

Geeft in de Maanden van *Junius* en *Julius* *Bloemen*, ook voor de *Winter* volkomen-rijp *Zaad*. Verdraagd sterke *koude*, en alle andere ongeleegentheeden des tijds, zonder schade. Word *vermeeningvuldigd* en *aangewonnen*, niet alleen door het gemelde haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, niet diep, in de aarde moet gelegd zijn; maar ook door hare bij de grond voortkruypende, en zonder eenige moeyelijkheid van zelfs *wortelwattende jonge Schentjens*; welke men op de genoemde tijd, of in de zelve *Zomer*, van de *oude* afneemt, en *verplant*.

De *Bladeren* gestoten, en op *varssche Wonden* gelegd, verkoelen en geneezen de zelve.

De *Wortelen* en *Bladeren* in Wijn gekookt, en daar van

K R A C H T E N.

Het *bruyenrood Vierblad*, of *Quadrifolium Phæum*, is koud en droog van aart.

Gebruyk deezzer Plant.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, stild de onnatuurlijke *witte* en *roode Vloeden* der Vrouwen. Is goed teegens 't *Colijk*, en de *krimping der Darmen*; de *zweeringen* van de *Lon-ge*; de *Waterzucht*, de *Roodeloop*: en word met voordeel gedaan bij de dingen, welke men gebruykt teegens de gebreeken der *Oogen*.

CCCXLVI HOOFDSTUK.

A A R D B E Z I E.

Eder genoeg bekend; zob wel weegens *Namen*.

haar aangename smaak, als om hare deugdzaame en verkoelende kracht, ook van elk begeerd. Voerd deezen naam in het *Neederlandsch*. Word in het *Latijn* geheeten *FRAGA*; de *Plant* zelfs *FRAGARIA*: in het *Hoogduytsch* *ERDBEEREN*, en *ERDBEERENKRAUT*: in het *Fransch* *FRAISES*: en in het *Italiaansch* *FRAGOLARIA*, *LE FRAGHE*, en *FRA-GOLE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige kluchtige veranderlijke foorten; namentlijk:

Verfscheydene veranderlijke foorten.

I. *FRAGARIA FRUCTU RUBRO MAJOR*, of groot *Aardbezienkruyd*, met een *roode Vrucht*. II. *MINOR FRUCTU RUBRO*, of *kleyen Aardbezienkruyd*, met een *roode Vrucht*. III. *FRUCTU ALBO*, of met een *witte Vrucht*. IV. *FRUCTU HIRSUTO*, of met een *gantsch ruyge Vrucht*. V. *FRAGARIA FLORE PLENO*, of *Aardbezienkruyd met een dubbele bezienswaardige Bloem*. Al te zamen zijn ze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, goede, luchtige, en welgemeste grond: immers zoo zeer een opene, vrije, bequaam ter Zon geleegene, als een donkere of schaduwwachtige plaats; en veel *Water*. Geeven een *smakelijke Vrucht*, welke door *giftige Dieren* niet lichtelijk besmet of beschadigd word. Verdragen felle *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder groot nadeel. Worden ook gemeenelyk *aangewonnen* en *vermeeningvuldigd* door hare aangewassene, of van zelfs voortgekome *jongen*.

Grond. Aanwinning.

Wil iemand hier van jaarlijks zeer goede, grootte, *zonderling-welsmakende Vruchten* genieten, die moet al de *jonge Schentjens* gedurig wechneemen, haar van het onkruyd genoegzaam zuiver houden; in drooge dagen met *Reegenwater* begieten; en om 't derde, of ten langsten om 't vierde jaar met een wassende *Maan* van *Augustus*, of in *Maert*, verplanten, in de hier boven beschreevene grond, niet diep, en ontrant een voet wijde van malkander. Hier door kunnen ze overvloedig *vermeerderd* worden. De bequaamste tijd dezer verplanting is de *Maand Augustus*, want als 't dan geschied, zullen ze in 't volgende jaar *Vruchten* dragen, en de *oude* hebben in dit jaar hare *Vrucht* gegeeven.

Om grootte, welsmakende Vruchten te krijgen.

K R A C H T E N.

DE *Bladeren* en *Wortelen* van *Aelbezienkruyd*, of *Fragaria*, ook de *onrijpe Vruchten* zelfs, zijn verkoelende in den eersten, en verdroogende in den tweeden graad; ook te zamentrekkende van aart. Doch de *rijpe Aardbezien* zijn verkoelende en vochtig van natuur.

De *Bladeren* gestoten, en op *varssche Wonden* gelegd, verkoelen en geneezen de zelve.

De *Wortelen* en *Bladeren* in Wijn gekookt, en daar van

Matth. l. 4. c. 38.

van 's morgens, eenige dagen achter malkander, een Roemer gedronken, helpt de *Geelzuchtige*: is goed voor die het *Pleuris* hebben. Stopt de *witte Vloeden* der Vrouwen; de *roode-* en andere *Loop*. Verwekt ook de *Maandstonden*, en neemt wech de *brand van de Lee- ver*.

Durantes *hijf. Plant.* *fol. 192.* *Dorsten.* *hijf. Plant.* *fol. 131.* De *Bladeren* in Water gezoden, en zich dikmaal daar meê gewasschen, is goed voor een *zweeterige Huyd*: versterkt het *Tandvleesch*, maakt de *Tanden* vast, en verdriift het zwellen der *Amandelen*, de *Keel* daar meê gegorgeld.

Trag. l. 1. *c. 170.* *Fernel. l. 5.* *Meth.* *Med.* De *Vruchten*, of *Aardbeziën* zelfs, gegeten, zijn niet onaangenaam voor de *Maag*: geeven echter aan het *Ligchaam* een slegt en ongezonder voedzel. Doch met *Wijn* en *Zuyker* genuttigd, zijnze veel beeter: verstaan de *Dorft*, verdrijven de *brand van de Maag* en van al de inwendige deelen. Zijn dienstig voor de *Galach- rige* menschen: zuyveren de *Nieren*, de *Blaas*, en doen gemakkelijk *water lossen*.

De zelve in *Brandewijn* gedaan, en daar van 's mor- gens twee of drie leepelen vol gedronken, is dienstig teegens 't *Graveel*.

Camerar. *l. 4. c. 46.* Het *uytgeparfte Zap*, of 't *gedistilleerde Water* deezer *Vruchten*, verdriift de *roode plekken* en *puysten* des *Aangezichts*, veroorzaakt door een *heete Lee- ver*; de *Roos*, *roode Oogen*; *witte Schilfferen*, *Sproetelen*, en andere onzuiverheden der *Huyd*, daar meê gewas- fchen. Is daarenboven ook dienstig in de gebreken der

Fuchf. hijf. *Pl. c. 329.* *Milt* en *Borst*: teegens 't *Graveel* der *Nieren*, en het *Zand van de Blaas*. Versterkt het *Hert*, en reynigt het *Bloed*, zomtijds een *Roemertje* daar van ge- dronken.

CCCXLVII HOOFDSTUK.

MOSCH, of MOS.

Namen.

Et deezen naam in 't *Neederlandsch* bekend, word in het *Latijn* geheeten *Muscus*; in 't *Hoogduytsch* *Mosz*: in het *Fransch* *du Mousch*, of *LA Mousse*: in 't *Italiaansch* *Mosco*, of *LA MUFFA*.

Van het Mosch op en aan de Takken der Boomen word hier niet gehandelt.

Hier van zijn mij in haren aart veele kluchtige, ver- anderlijke, bezienswaardige soorten bekend geworden; welker eenige op en aan de *Takken der Boomen*, zonder eenige menschelijke hulp, behandeling, bouwning en waarneeming deelachtig of onderworpen te zijn, van zich zelfs, door de almachtige hand des grootsten *Werk-meesters*, konstig voortkomen. Doch van deeze zullen wij hier niet spreken; maar alleen van die, welke in der aarde groeyen; en welker *Culture* ons niet in al- les onbekent is; te weeten:

I. MUSCUS TERRESTRIS DENTATUS, of *Aard- Mosch met Tandjens*. *II. TERRESTRIS CLAVATUS*, of *Aard-Mosch met kleyne Schenten als Kolfjens*. *III. TERRESTRIS MINOR*, of *kleyne Aard-Mosch*. *IV. CORALLOIDES*, of *Mosch, groeyende Koraals-wijze*. *V. MUSCUS AQUATICUS MINOR*, of *kleyne Water-Mosch*. Behalven deeze laatste soort zijn ze al te zamen van ce- nerley *Bouwning* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een gemeene, slegte, zandige aarde; een vrije, opene, luchtige en vochtige plaats; ook veel *Water*. Konnen de koude en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter* tamelijk wel verdragen. Geeven, mijns weetens, noyt *Zaad*; maar worden alleenlijk door hare aangewassene *jonge Schentjens* aan- gewonnen en *vermeenigvuldigd*. Welke, van de *oude* afgenomen, en in een goede grond gezet zijnde, niet meer dan twee, of ten hoogsten drie jaren daar in leevendig blijven. Want vermitze de zelve niet ver- dragen mogen, zoo vergaanze quijnende daar in.

Water. Het *MUSCUS AQUATICUS MINOR*, of *Water-*

Mosch, groeyd op geen andere plaatzen, als alleen in *Mosch*, hare haar natuurlijke vochtigheid.

K R A C H T E N.

AL de soorten van *Mosch*, of *Muscus*, zijn ver- Trag. l. 1. c. 189. koclende en verstoppende van aart.

Het *Muscus Terrestris*, of *Aard-Mosch*, in *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, verbeeterd de *zwellende Nieren*: is goed teegens 't *Graveel*, en doet gemakkelijk *water lossen*.

Het zelve *Mosch* gestoten, in *Wijn* gezoden, en op alle *Inflammation* of *onsteekingen* gelegd, is zeer dienstig. Ook op de voeten gedaán, verzacht de smerten der *Jigt*, 't *Fleresijn*, en 't *Podagra*. Een *Drach- ma* gepulveriseert, en met *roode Wijn* ingenomen, stild de *Roodeloop*.

In een *Wijnvat* gehangen, bewaard de *Wijn* voor *Durantes* *fol. 301.* *verderwing*.

CCCXLVIII HOOFDSTUK.

M U S C A R I.

DEeze edele *Bolplant*, weegens de aan- Namen, gename, welriekende geur, die ze van zich geeft, en hare kluchtige, druyfs- wijze te zaamgevoegde *Bloem*; word in verscheydene talen niet alléén dus; maar ook van zommige *TICADI* en *DIPCADI* geheeten. De *Italianen* zeggen *MUSCATELLA*, of *MUSCHIO GRECO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie Drie ver- verscheydene soorten; namentlijk: *soorten.*

I. MUSCARI FLORE OBSOLETO, of *Muscari met een verouderde onaangename couleur*. *II. FLORE AL- BIDO*, of *met een witachtige Bloem*. *III. FLORE LU- TEO*, of *met een geele Bloem*. Alle zijn ze van de zelve *Bouwning* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, zandige, gemeene grond, *Grond*, voorzien met twee-jarige *Paerde-* en *Koeyemist*: een opene, wel ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheid. Konnen sterke *koude* en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* zonder eenige schade uyt- staan. *Bloeyen* ieder jaar, maar geeven niet alijd vol- komen rijp *Zaad*.

De *Bol*, om 't derde jaar, in 't begin of op de helft *Aanwin- ning.* van *Julius*, uyt de aarde opgenomen, en in een drooge plaats gelegd zijnde, word in *September* teegens de volle *Maan* t'elkens weer gezet in een nieuwlijks omge- smectene en gemestte grond. Veel bequamer worden ze *aangewonnen* door hare aangegroeyde *jonge Bollertjens*, die men bij de opneeming van de *oude* afdoed, als door haar *Zaad*; 't welk, als men 't met een volle *Maan* van *September* de aarde heeft aanbevolen, niet voor na agt of neegen jaren de eerstemaal *Bloemen* geeft.

K R A C H T E N.

DE *Bloemen* van *Muscari* versterken, door hare *Gebruyk* zeer aangename geur, 't *Hert*; het *Hoofd*; de *Geheugenis*: en verquikken alle *Geesten* des men- schelijken *Ligchaams*. Eeven 't zelve doen ze ook, in *Wijn* gekookt, en dan daar van gedronken.

CCCXLIX HOOFDSTUK.

C A M E L I N E.

D't *Neederlandsch* dus genoemd, word in 't *Namca* *Latijn* geheeten *CAMELINA*, of ook *MYA- GRUM*: in 't *Hoogduytsch* *FLACHS-* of *LEIN- DOTTER*: in 't *Fransch* *CAMELINE*.

Hier

Nummularia Americana.

Vijf bijzondere foorten.

Hier van zijn mij int haren aart bekend vijf bijzondere foorten, namenlijk:

I. MYAGRUM VULGARE, of gemeene Cameline, anders Myagrum. II. MONOSPERMUM, of Myagrum met een alleen in haar huysje zittend Zaad. III. MONOSPERMUM FOLIO VARIEGATO, of Myagrum met geel- en groen bonte Bladeren, en alleen een Zaad in haar huysje. IV. THLASPIOS FACIE, of Cameline met een gedaante van Thlaspi. V. MYAGRUM ROTUNDUM, of rond Myagrum. Al te zamen zijn ze van eenereley Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen een gemeene, goede, zandige, welgemaeste grond: een vrije, bequaam ter Zon gelegene plaats, en tamelijk veel Water. Blijven niet langer dan eene Zomer in 't leeven; geeven in den Herfst volkomen rijp Zaad, en vergaan dan van zelfs.

Aanwinning.

Moeren derhalven in ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April of Maert, weer op nieuws, niet diep, gezayd worden. Komen ook dikmaal uyt 'r neergevallene Zaad van haar zelve voort; en kunnen hier door genoegzaam vermeenigvuldigen.

K R A C H T E N .

Aart.

Cameline, of Myagrum vulgare, is verwarmende en re zamentrekkende van aart; wegens de bitterheyd onaangenaam te gebruyken in de Geneeskonst, en voor de Maag. Want her geeft weynig voedzel; vervekt Dorst; en mag niet inwendig ingenomen worden zonder groore voorzichtigheyd.

Diosc. l. 4. c. 117. Ruell. l. 3. c. 126.

Het uytgeparfste Zap der Bladeren op de zeeren des Monds, en op de Schurftbeyd des Ligchaams gelegd, genceft de zelve.

De Oly, uyt het Zaad geparft, word van veele tot branding in de lampen gebruykr.

CCCL H O O F D S T U K .

K R A E C K E B E Z I E N .

Namen.

Niet alleen dus in her Neederlandsch, maar ook van veele Postelbezien genoemd. De oorsprong des naams is, om datze, gegeeten wordende, een kraeckend geluyd van zich geeven. In het Latijn MYRTILLUS, en VACCINIA: in het Hoogduytsch HEYDELBEEREN: in het Fransch AIRELLE, of AVRELLE: in het Italiaansch MYRTILLO, CALAVEZZA, en VIGNA D'ORSO, of UVA ORSA.

Twee bijzondere foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee bijzondere foorten, namenlijk:

I. MYRTILLUS FRUCTU NIGRO, of zwarte Kraeckbezië. II. MYRTILLUS FRUCTU RUBRO, of roode Kraeckbezië, die niet zoo zeer als de andere begeerd word. Beyde zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen van naturen een gemeene, zandige, magere of dorre, doch luchtrige grond. In een goede aarde gepland zijnde, geeven ze weynige of gantsch geene Vruchten. Konnen echter veel Reegen, sterke Winter-koude, en andere ongeleegentheeden des rijds uytstaan. Worden uyt eygener aart zeer oud. Verliezen laar in den Herfst hare Bladeren; welke zich vroeg in 't Voorjaar weer vernieuwen.

Aanwinning.

Konnen door geen ander middel vermeenigvuldigd worden, als door hare aangewassene jonge Scheutjens; welke men, Wortel gekreegen hebbende, in October, of Maert, met een afgaande Maan, van de oude afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

DE Vruchten van Kraeckbezien, of Myrtillus, zijn verkoelende tot in 'r laatst van den tweeden graad; ook te zamentrekkende, versterkende, en een weynig drogende van aart.

Met Wijn en Zuyker gegeeten, stillen de Dorst: Durantes verkoelen een hitzige Maag: stoppen de Buykloop; ook de Bloedgang: doen 't Braken ophouden, en neemen wech de brand der Koortzen.

Het uytgeparfste Zap deezer Vruchten met Zuyker tot een Syroop of Rob gekookt, doet even 'r zelve teegens de genoemde gebreeken, doch veel bequamer. Is daarenboven goed voor de geene die Bloed spanwen, voor alle onnatuurlijke hitte der Leever; en 't geheele Ingevand. Neemt wech de Dorst in hitzige Koortzen, als men 'r in de mond houd, of inneemt. Verkoeld ook de brand van de Gal.

CCCLI H O O F D S T U K .

P E N N I N G S K R U Y D .

Us in her Neederlandsch genoemd, Namen: wegens de overeenkoming in gedaante: in het Latijn geheeten NUMMULARIA, en CENTIMORBIA: in het Hoogduytsch EGELKRAUT, en PENNINGKRAUT: in het Fransch HERBE MONNOYERE: in het Italiaansch DINERARIA, en NUMMOLARIA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie veranderlijke foorten, te weeten:

I. NUMMULARIA FLORE LUTEO, of Penningskruid met een gele Bloem. II. FLORE PURPUREO, of met een purpüre Bloem. III. NUMMULARIA AMERICANA, of Americaansch Penningskruid. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een luchtige, goede, gemeene; zandige, zoo welgemaeste als ongemaeste grond: meer een donkere dan een opene, wel ter Zon gelegene plaats, en veel Water. Verdragen felle koude, en alle andere ongeleegentheeden der Winter, zonder schade. Geeven gemeenlijk ieder jaar in den Herfst rijp Zaad; 't welk mer een wassende Maan van Maert, Zaad niet diep, weer in de aarde gelegd word. Komen ook, door 'r neergevalleae, dikmaal van zelfs genoeg voort. Doch niet alleen hier door worden ze aangevoomen en vermeenigvuldigd; maar ook door hare bij de grond kruypende jonge Scheutjens, welke gemeenlijk van zelfs Wortel varten. Door de geheele Zomer mag men ze mer een wassende Maan afsteeken en verplanten; maar tefstond moet men ze met Water begieten.

DE NUMMULARIA AMERICANA, of het Penningskruid uyt America, is een zeer schoon en aardig Gewas. Geeft van naturen teedere, ronde, en zich omwindende, of ook op de aarde neerleggende Steelen, anderhalve voet, of daar ontrent lang; verciert met ronde, doch voor een weynig puntige, en schoone kleyne Bladeren, van een aangename groente, veel kleyner als die van de gemeene Nummularia, of Penningskruid; inwendig voorzien mer reedere Adertjens; en rwee en twee reegens malkander over aan hare Steel voortkomende.

Bemind een goede, zandige aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, een-jarige Hoenderdrek, en het Mol der van binnen verdorvene Boomén doormengt; een opene, warme, wel rer Zon gelegene plaats; en matige vochtigheyd. Blijft eenige jaren lang in 't leeven. Kruypr niet, gelijk de andere, bij der aarde; maar de Takjens; aan een bij gestelde Stok

Wortel. eerst vastgebonden zijnde, winden zich daar na van zelfs om. Neemen haren oorsprong uyt een tamelijk lange, uyt den bruynen grauwwerwige, onder en boven ontrent eenen dikke, van binnen met veel *Melkachtig aankleevend Zap*, en met eenige weynige Veezelen voorzien *Wortel*.

Hoe waar te nemen. Geest in deze koude Gewesten noch *Bloem* noch *Zaad*. Verdraagt ongeerne koude *Herfstregeenen*, sterke *Winden*, *Sneeuw*, *mistige Dampen*, of felle *Vorst*. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* of *May*, niet boven een stroobreedte diep in een Pot gezayd, ook in 't eerste en tweede jaar niet gerept zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gesteld op een luchtrige plaats, (waar in niet word gevuurd als met vriezende Weër), niet verre van een Venster, doch zonder eenige tochten: gedurende de geheele *Winter* met slegts een weynig lauwegemaakt Reegenwater van boven begoten, en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten gebragt; dan noch voor *Sneeuwachtige vochtigheid*, *koude nachten*, *schrake winden* wel gewagt en gedekt zijn.

Aanwining. Zij word in deze Landen zoberlijk *aangewonnen* door hare teedere *Takken*, welke, in de aarde gebogen zijnde, eyndelijk *Wortel* vatten.

K R A C H T E N.

Durantes *hif. Plant. fol. 315.* **P**enningskruid, of *Nummularia*, is verdrogende, heelende, en te zamentrekkende van aart. In *Wijn* gezoden, of gedistilleert, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, stild de *Roodeloop*, ook andere *onnatuurlijke Vloeden* des Ligchaams, inzonderheid vermengt met gestald *Water*: geneest de *Gefchuurtheid*; en de gebreeken van de *Keel*, daar meê gegorgeld; alle *inwendige Wonden* en *verzeeringen*, desgelijks allerley *zeerigheeden*, daar meê gewasschen zijnde: versterkt het *Ingewand*: helpt de geene die *Bloed opwerpen*; de *Engborstige*, en de zulke, die met den *Hoest* zijn gequeld; want het brengt weer te regt de *gebreeken van de Longe*.

Dod. l. 20. c. 24. De *Bloemen* en *Bladeren* gestoten, of 't *Zap*, uyt de zelve geparft, gelegd op *Wonden* en *Zeeeren*, geneezen die.

Americaansch Penningskruid. De *Wortel* van *NUMMULARIA AMERICANA*, of *Penningskruid* uyt *America*, of het *Zap* uyt de zelve, is goed teegens de *bitzigheid der Koortzen*, een weynig daar van ingenomen, vermitsze droog en eenigzins koud van aart is. Stopt allerley *onnatuurlijke Buysloop*: drijft het *Water* af: geneest de *Wonden*, de *zwellingen des Monds*, en maakt alle *opgekrompene Zeenerven* weer slap.

CCCLII HOOFDSTUK.

N A R C I S S E.

Namen.

Beyde, om hare schoonheid, en om hare behaaglijke welriekendheid, van een ieder zeer bemind, word in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele *SPAANSCH* *JENETTE*, en *JONQUILLÉN* genoemd: in het *Latijn* *NARCISSUS*: in het *Hoogduytsch* *NARCISZROSLIN*, of *MERTSBLUMEN*; en in 't *Italiaansch* *NARCISO*.

Drie-en-tnegentig soorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *drie-en-tnegentig* soorten; doch onnodig, om hier al te zamen op te tellen, vermits ze doch meest van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming* zijn.

Wat voor een grond zij beminnen. Zeer geerne hebbenze een goede, gemeene, zandige grond, met een weynig *Veenaarde*, twee-jarige *Paerde-* en *Koeyemist* wel voorzien: een vrije, war-

me, genoeg ter *Zon* gelegeene plaats, en matige vochtigheid. Verdragen tamelijk wel de *koude der Winter*. Geeven jaarlijks gemeenlijk volkomen *Zaad*, inzonderheid bij goede *Zomers*, doch de geene, welke met *dubbele Bloemen* te voorschijn komen, noyt. Worden, om 't derde jaar, uyt de aarde opgenomen, te weeten, de *slegtste*; maar de beste van veele elke *Zomer*, in 't begin of ten halven van *Julius*, als een tijd hier toe zeer gevoeglijk; op een drooge bequame plaats gelegd; en in *September*, met of teegens de volle Maan, in een varfch-omgesmeete, en op de boven-gedachte wijze gemeste aarde tamelijk diep weer ingezet; zoo nochtans, dat de *Bol* zelfs gantschelijk niet aan de *Mist* kome te raken, maar alleenlijk de *Vazelwortel* daar in kan spelen; anders zouze lichtelijk de verrotting onderworpen gemaakt worden. Ook moet men voor de *inzetting* de *Bol* wel zuiveren van haar oude *Vazelwortelen*. Gemeenlijk worden ze *aangewonnen* door de twee volgende wijzen.

Eerst, door hare aangegroeyde *jonge Bolletjens*; welke men bij de opneeming zeet gevoeglijk van de *oude* afneemt, en met de zelve weer inzet.

Ten anderen door haar *Zaad*; 't welk met een volle Maan van *September* of *Augustus*, een kleyne vinger diep, moet gezayd zijn in een Pot, in de aarde gesteld. Dan komt het in 't volgende *Voorjaar* op; doch geeft zelden, voor 't *zesde* of *zeevende jaar* daar na, voor de *eerstemaal Bloemen*. Waar in dan dikmaal aardige *veranderingen*, zoo in *gedaante* als in *couleuren* worden gevonden.

De *NARCISSUS VIRGINIANUS FLORE LILIACEO ALBO EXTRA RUBELLO*, of *Virginiaansche Narcisse* met een *inwendige witte* maar *uytwendig roode Leliebloom*, bloeyd in deze onze Gewesten uyt eygener aart zeer wel. Krijgt uyt een kleyne bruyn-verwige *Bol* verscheydene *Bladeren*, gras-groen van verwe; een stroo of wat meer breed, ruym een voet lang; blinkende, teeder van aart, en gemeenlijk neerwaarts ter aarden hellende. Uyt welker middenste ieder jaar in de Maand *Junius* een voet hoogte, wat min of meer, opschiet eene maar weynig reuk hebbende *Bloem*, op een aan de grond bruyn doch boven gras-groene en ruym een stroo dikke *Steel* eeniglijk alleen; rustende. Is echter tamelijk groot, op de manier van een *Lelie* regt opstaande gesteld. Bestaat uyt zes lange *Bladeren*, ontrent een kleyne vinger breed, voor in een punt eyndigende; van binnen gantsch wit; van buyten bruyn-rood gestreepd; doch de bovenste drie meerder als de inwendigste. Heeft van binnen zeeven lange witte opstaande *draaden*; van welke men eene veel langer ziet als de andere; ook aan de punt in drie witte deelen gelijk als gescheyden: doch de overige zes zijn begaafd met een langwerpig geelverwig *Afhangzeltje*.

De *RUBEUS INDICUS*, of *roode Indiaansche Narcisse*: *MARINUS*, of *Zee-Narcisse*, die ook *SCILLA*, *PANCRATIUM MARINUM*, en *HEMEROCALLIS VALENTINA* word gheeten: *LILIACEUS RUBEUS INDICUS*, anders ook *NARCISSUS JACOBEI*, of *CAPITIS BONÆ SPEI* genoemd, zijnde een *Indiaansche Narcis*, met een *Bloem* op de wijze van een *Lelie*: *TERTIUS ET QUARTUS MATTHIOLI*, of de *derde* en *vierde soort* van *P. ANDR. MATTHIOLUS* beschreeven. *BIFOLIUS CAPITIS BONÆ SPEI*, of *tweegebladerde Narcis van de Caap*, of 't *Hoofd der Goede hoop*: *CALCEDONIUS*, of *Narcis uyt Calcedonien*; en veel andere, uyt eygener aart in warme Landen voortkomende, en van overgezonden *Zaad* of *Bollen* hier aangequeekt, zijn al te zamen teeder van aart. Konnen, buyten staande, de koude Lucht dezer Landen niet verdragen. Moeten derhalven, in een *Zonnebak*, of in Potten gezet, binnens huys op een luchtige plaats worden bewaard, en met zeer weynig vochtigheid onderhouden. Men mag haar ook gantsch geen vette aarde geeven, want door de weelderigheid dragen ze dan zeer zelden *Bloemen*;

Zaad.

Opneeming en weerinzetting der Bollen.

Aanwining

op tweederley wijzen.

Virginiaansche Narcis.

Bladeren.

Bloemen; hoedanig gesteld.

Verscheydene andere soorten van Narcissen, die de Winterkoude dezer Landen niet verdragen konnen.

Hoe men haar kan bloeyen.

Bloemen; maar een slegte, gemeene, zeer zandige, magere, alleenlijk met slegts een weynig vettigheidsdoormengde grond, in welkeze, gelijk als armoede lijdende, dikmaal tot *bloeyen* gedwongen worden, met genoegzame schoonheid in deeze koude Gewesten, anders zelden of noyt. Inzonderheid zalmen'er *Bloemen* aan zien, alsze zijn geplant in een Pot, met zandige aarde, en meer als de helft Mol der van binnen verdorvene Boomen, wel door een gemengt, gevuld, en dan in de geheele Maand van *April* van de eene warme Paerdemist in de andere gesteld.

Soorten, welke de Winterkoude deezer Landen, buyten staande, verdragen kunnen.

NARCISSUS JUNCIFOLIUS FLORE LUTEO SIMPLICI, of *Fonquillen met een geele enkele Bloem*. FLORE LUTEO PLENO MAJORE, of *met een groote, geele, dubbele Bloem*. FLORE LUTEO PLENO MINORE, of *met een kleyne dubbele geele Bloem*. FLORE ALBO, of *Fonquillen met een witte Bloem*. NARCISSUS JUNCIFOLIUS FLORE COERULEO ET PURPUREO PLENO, of *Fonquillen met een blauw- en purpurbonte Bloem*, en NARCISSUS JUNCIFOLIUS PYRENÆUS FLORE RUBRO PLENO, of *Fonquillen nyt de Pyrenzische gebergten, met een roode dubbele Bloem*, al te zamen zeer welriekend, kunnen, buyten in de aarde gezet op een warme plaats, de koude der *Winter* in deeze Landen verdragen. Moeten echter dan drie of vier vingerenbreed hoogte met Turfmul of Run wel bedekt zijn.

Hoemen deeze en andere Bollen na verre Landen kan overzenden.

Wiliemand deeze, of ook andere *Bollen*, overzenden na vreemde Landen, verre of na bij, die legge de zelve in *Masch*, niet van dat, 't welk aan de *Boomen*, maar uyt de aarde groeyd. Want hier in blijvenze veel beeter goed, als in eenige andere dingen: vermits de *Masch* haar in drooge dagen bewaard voor al te veel uyt-drooging: en in regenachtig Weêr, door een aangeborene aart een weynig vochtigheid aan zich trekkende, de *Bollen* iets daar van mededeeld. Zoo dat de zelve, ofze schoon in zeer heete dagen op een langdurige wech een weynig quamen te verdrogen, eevenwel door dit middel kunnen goed blijven.

K R A C H T E N .

Ægin. l. 7. c. 3.

Narcisse, of *Narcissus*, is warm en droog in den tweeden graad; daar beneevens afvagende, te zamentrekkende, verteerende, en heelende van aart.

Apulej.lib. Herb. cap. 55.

De *Bloemen*, of *Wortelen*, in Wijn gedistilleert, of gekookt, en daar van gedronken, is goed teegens de *vallende Ziekte*; ook teegens de *Popelzy*, of *Beroerdheid*. Helpt de geene, die de *Teering* hebben; die met *smerten* of *krimping des Ligchaams* zijn beladen; die van den *Hoest* worden gequeld. Word met voordeel gebruykt teegens de *zweeringen der Nieren en Blaas*; ook teegens de *inwendige Gescheurtheid*.

De *Wortelen* gestoten, en daar van een Papje gemaakt, dan op 't *Flerczijn* gelegd, verzacht wonderlijk de *smerten* van deeze qualen.

Gal. l. 8. Simp. Med.

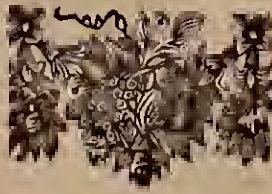
De zelve met Oly en Meel vermengt; dus op *zware Wonden*, *Gezwellen*, *gequiste Zeenerven*, en *versnykte Leeden* gedaan, geneest deeze gebreken.

Ruel. l. 3. c. 143.

Gestoten zijnde, met Honing vermengt, is goed voor de *gebrandheid*. De zelve *Wortel* met andere spijzen genuttigd, doet *Braken*.

Diof. l. 4. c. 161.

De Oly gedistilleert van deeze *Wortelen*, of de *Bloemen*, op alle *varssche Wonden* gedaan, geneestze haastelijk. Met Wijn ingenomen, of van buyten gesmeert, verdrijft het *Colijk*.

P L O M P E .

Ord, mijns weetens, in het *Needer-Namen* landsch met geenen anderen dan deezen naam genoemd. In 't *Latijn* geheeten NYMPHÆA: in 't *Hoogduytsch* WASSERMON, ZEEBLUMEN, en HARWURTZ: in 't *Franfch* BLANC D'EAU in 't *Italiaansch* NINFEA, of NENUFARI.

Hier van zijn mij in haren aart vier onderscheydene vier onderscheydene soorten bekend, te weetē: soorten.

I. NYMPHÆA MAJOR ALBA, of *groote witte Plompe*.

II. MINOR FLORE ALBO, of *kleyne witte Plompe*.

III. MAJOR LUTEA, of *groote Plompe met een geele Bloem*.

IV. NYMPHÆA MINOR FLORE LUTEO, of *kleyne geele Plompe*.

Al te zamen zijnze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een gedurige vochtig-Grand. heyd. Groeyen ter dier oorzaak geerne in staande Wateren en lopende Riviertjens of Slooten; maar niet in eenige andere grond. Geeven ieder *Zomer* niet alleen *Bloemen*, maar ook gemeenelijk volkomen rijp *Zaad*: *Bloemen*. 't welk neervallende, in 't volgende *Voorjaar* opschiet, en de *Bladeren* plat of vlak op 't Water legt. Niet alleen hier door wordenze *vermeenigvuldigd*, maar ook *Aanwin-* door hare aangegroeyde *jonge Schenten*, van zelfs *Wor-* ning- tel vattende.

Indien iemand deeze *Plompen* geerne in zijnen *Thuy* Om ze in wou hebben, die grave een langwerpige *Groef*, of *zijnen* Slootje, gedurig met Water voorzien, en plantze dan *Thuy* in de grond, in een luchtige vette aarde, met een wassende Maan van *April*, zoo zullenze niet alleen be- *krijgen* blijven; maar ook *Bloemen* voortbrengen. Eevenwel cyndelijk weer vergaan, gelijk mij tot tweemalen toe gebeurd is.

K R A C H T E N .

DE *Wortelen* van *Plompe*, of *Nymphæa*, inzonderheid van die met *witte Bloemen*, welke meest gepreezen word; desgelijks ook 't *Zaad*, is verdrogende, dan ook afvagende van aart.

De zelve gedroogd, gepulveriseert, en met roode *Diof. l. 3.* Wijn ingenomen, stild een *onnatuurlijke Buykloop*; *c. 148.* ook de *Roodeloop*, en doet ophouden der *Vrouwen Maandstonden*.

Met witte Wijn gebruykt, geneezen de *bitzigheid* *Plin. l. 26.* van de *Blaas* en *Nieren*. Beletten ook het onmatig *c. 10.* vloeyen des *Zaads*.

De *Bladeren* gedroogd, tot stof gewreeven, en *Theophr.* op *varssche Wonden* gelegd, stempen het *Bloeden* der *l. 9. c. 13.* zelve.

Het gedistilleerde Water der *Bloemen* is goed in *Dorsten* *heete Koortzen*, voor de *Pest*, voor onmatige *Dorst*, *hist. Plant.* een *droogen Hoest*, teegens de ontsteeking en *smerten* *fol. 200.* der *Leever* en *Milt*, ook voor de geene, welke beginnen *nyt te teeren*.

Een *Conserve* van deeze *Bloemen* gemaakt, vermag *Durantes* eeven het zelve. Doed daarenboven gerustelijk *lib. Herb.* *fol. 310.*

De Oly, waar in de *Bloemen* teegens de Zon hebben *Lusitan.* *l. 3. enarr.* *146.* gestaan, is goed voor al de genoemde gebreken. Bluft ook de *brand der pestilentielle Koortzen*.

De *witte Bloemen* in Wijn gedistilleert, en daar *Dod. l. 20.* *c. 5.* meê gewasschen, zuiverd het *Aangezicht* van alle *plekken*.

De geheele *Plant*, met *Wortelen*, *Bladeren*, en *Bloemen*, in een Bedsteede gehangen, op welke iemand slaapt, die dikmaal van de *Kramp* word geplaat, of een *Bloem*, of *Blad* gelegd op de plaats daar men de *Kramp* voeld, bevrijd en verlost de *Lijder* van deeze *quaal*;

quaal; en brengt te weeg, datze gemeenlijk noyt weer komt.

De *Wortel* van geel *Plompen* gepulverifeert en ingenomen, helpt de geene, die haar *gevoeg willen doen*, doch niet kunnen. Het zelve *Poeder* op *voortlopende Zeeren* gestroyd, geneest ze.

CCCLIV HOOFDSTUK.

VELDSALADE.

Namen.

In het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele *VETTEKOEES*, *VETTEROUS*, *WINTERSALADE*, van andere *WITMOES* en *VELDKRÖPPEN* genoemd. In het *Latijn* geheeten *OLUS ALBUM*, en *VALERIANA CAMPESTRIS*: in 't *Hoogduytsch* *SCHAFFMAULER*, of *WEISMUZS*.

Grond.

Bemind een goede gemeene, nieuwelijks omgesmeete, liever gemestte als ongemestte grond; een vrije, welgeleegene plaats, en veel vochtigheyd. Blijft niet meer dan eene *Zomer* in 't leven, in het *Voorjaar* gezayd zijnde. Want zij geeft voor de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en versterft dan van zelfs. Doch vermitsze in de *Winter* van veele voor *Salade* word gebruykt, zoo word dit *Zaad* (hoe ouder hoe beeter gehouden) met een afgaande *Maan* van *Augustus* of *September*, niet diep, digt of niet digt, na elks gelieven, in de aarde gelegr.

Om in de Winter te gebruyken.

Verdraagd dan felle *koude*, en allerley andere ongeleegentheeden des tijds zeer geduldig. Blijft dus ook de geheele *Winter* door, tot aan *April* toe, bequaam om gegeten te kunnen worden. Schiet daar na een *Bloem*; en geeft in 't begin of ten halven van *Junius* rijp *Zaad*: 't welk schielijk op de aarde neervalt. Derhalven men het zelve wel in agt neemen, en iets daar onder leggen moet: gaat anders, als'er *Reegen* op valt, lichtelijk verloren.

Zaad.

KRACHTEN.

Gebruyk.

Veldsalade, of *Olus Album*, is een weynig verkoelende, en vochtig van aart. Word in den *Herfst*, en door de geheele *Winter*, met *Oly* en *Edik* gegeten voor een aangename *Salade*.

CCCLV HOOFDSTUK.

VALERIAËN.

Namen.

Iet alleen, in het *Neederlandsch* dus, maar ook van veele genoemd *SPEENKRUYD*, en *SINT JORISKRUYD*: in het *Latijn* *VALERIANA*, *PHU*, en *NARDUS RUSTICA*, of *BOEREN-NARDUS*: in 't *Hoogduytsch* *BALDRIAN*; en in 't *Franfch* *VALERIANE*.

Veeleerley bezienswaardige foorten.

Hier van zijn mij in haren aart veele veranderlijke, bezienswaardige foorten bekend, als:

I. *VALERIANA MAJOR VERA*, of *grootte opregte Valeriaen*. II. *MAJOR SYLVESTRIS*, of *grootte wilde Valeriaen*. III. *MINOR SYLVESTRIS*, of *kleyne wilde Valeriaen*. IV. *GRÆCA FLORE ALBO*, of *Griekfche Valeriaen met een witte Bloem*. V. *GRÆCA FLORE CÆRULEO*, of *Griekfche met een blauwe Bloem*. VI. *CRETICA ODORATA*, of *welriekende Valeriaen uyt Candia*. VII. VIII. *INDICA MULTIFLORA ALBA*; ET *RUBRA*, of *Indiaanfche Valeriaen, zoo met een witte als roode veelvoudige Bloem*. IX. *INDICA ANNUA FLORE RUBRO*; X. ET *FLORE ALBO*, of

Tot veertien in

Indiaanfche Valeriaen, maar eene Zomer durende, met een roode, en met een witte Bloem. XI. *FOLIO SCROPHULARIÆ MAJOR*, of *grootte Valeriaen met Bladeren van groot Speenkruyd*. XII. *ANNUA FOLIO SCROPHULARIÆ*, of *met Bladeren van groot Speenkruyd, ieder jaar vergaande*. XIII. *VALERIANELLA UMBELLATA LUSITANICA*, of *kleyne Valeriaen, anders Valerianelle uyt Portugal, met veele Bloemen bij malkander*. XIV. *VALERIANELLA CAPITATA LUSITANICA*, of *kleyne Portugalsche Valeriaen, met Bloemen, knops-wijze te zamen gevoegd*. Deeze beyde krijgen *Bladeren* even gelijk het *Olus Album*, of de *Veldsalade*, doch wel zoo groot, en veel meer aan de kanten getakt. Groeyen ook op de zelve wijze, doch niet zoo leggende, maar veel hooger en regter, zomtijds wel anderhalve voet opstaande. De eene bekomt *kröonswijze* bij malkander gestelde *kleyne witte Bloemen*. De andere in veele ronde, twee en twee te zamen gevoegde, en boven uyt twee teegens malkander over gestelde *Bladerens* voortfchietende, op korte *Steeltjens* rustende, met zeer grootte *Knoppen*, de zelve *Bloemtjens*. Welke vergaan zijnde, ook een *Zaad*, dat van de *Veldsalade* in alles gelijk-vormig, te voorschijn brengen. Niet alle zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Eevenwel beminnenze al te zamen een goede, zandige, luchtige, gemeene, welgemestte grond: een bequaam ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Verdragen tamelijk wel de *koude* der *Winter* en andere ongeleegentheeden des tijds; als: *VALERIANA MAJOR VERA*, opregte *grootte Valeriaen*: *MAJOR SYLVESTRIS*, *grootte wilde*: *MINOR SYLVESTRIS*, *kleyne wilde*: *GRÆCA FLORE ALBO*, ET *CÆRULEO*, *Griekfche, met een witte, en met een blauwe Bloem*: *INDICA FLORE ALBO*, ET *RUBRO*, *Indiaanfche, met een roode en ook met een witte Bloem*; en *VALERIANA FOLIO SCROPHULARIÆ*, *Valeriaen met Bladeren van groot Speenkruyd*: welke niet haast vergaan, maar lange jaren in 't leven blijven. Geeven gemeenlijk jaarlijks volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende *Maan* van *April*, niet boven een stroobreedte diep, de aarde word aanbevolen. Hier door worden ze genoeg *vermeenigvuldigd*: en dan ook noch door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*; welke men op de zelve genoemde tijd van de *oude* afneemt, en verplant.

Al de andere foorten duren niet langer dan eene *Zomer*. Brengen teegens de *Winter* een rijp *Zaad* voort, en vergaan dan van zelfs, of door een *kleyne Vorst*. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, na geleegentheyd of ongeleegentheyd des tijds, op nieuws weer in Potten worden gezayd, niet diep; en niet verplant: met matige vochtigheyd onderhouden, en in een opene, vrije, zeer warme plaats gesteld zijn. Alleen door dit middel van *zaying* kunnen deeze foorten *aangevonnen*, vernieuwd en altijd-durend gemaakt worden.

De *VALERIANA CRETICA ODORATA*, of *welriekende Valeriaen uyt Candien*, is de teederste van al de andere foorten. Bemind een goede, zandige aarde, met een weynig twee-jarige *Paerden- en Koeymist*, wel door een gemengt: een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel Water. Geeft ieder *Zomer* welriekende *Bloemen*; doch noyt in deeze Gewesten eenig volkomen *Zaad*. Verdraagd ook, buyten staande, ongeerne sterke *Winterkoude*.

Moet derhalven, met een wassende *Maan* van *April* in een Pot, 't zij gezayd 't zij gepland zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gezet op een luchtige plaats, waar in niet anders word gevuurd als bij felle *Vorst*, op dat de zelve niet mogt komen door te dringen; vermitsze deeze warmte, welke haar niet natuurlijk is, niet wel kan lijden, inzonderheyd als ze een tijd lang zou aanhouden. Het zou derhalven veel

getal hier voorgeflede Beschrijving der twee laarfte genoemde.

Welke foorten lange jaren in 't leven blijven.

Aanwinnig.

Welke maar alleen een jaarduren.

Aanwinnig.

Hoe waarte neemen in de Winter.

VALERIANELLA CAPITATA

Paleriana Folio

Scrophularia

VERBENA MAXIMA URTICÆ FOLIO SPICATA.

VERBENA BOTRYOIDES MAIOR CANADENSIS.

veel gevoeglijker zijn, indien men haar voor de sterke *Vorst* bequamenlijk kon bewaren in een verwelfde Kelder zonder vuur. Wil ook, gedurende deeze tijd, met alleenlijk een weynig lauwegemaakt Reegenwater van boven zijn voorzien. In 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, moet men ze weer buyten brengen, met een aangename Lucht, en zoete Reegen. Dan noch evenwel haar dekken voor *koude nagten*, *Sneeuwachtige vochtigheid*, en *hayrige Winden*.

Aanwin-
oing. Word alleen in onze Landen *aangewonnen* en *vermeeningvuldigd* door hare aangegroeyde *Wortelen*, zeer welriekend, en zwart-verwig. In *April* neemt men ze van de *oude* af, en men verzetze met de boven genoemde *Maan* in *Potten*, of in de aarde.

Valeriaen
met Bladeren
van groot
Speen-
kruid. De VALERIANA FOLIO SCROPHULARIÆ, of *Valeriaen met Bladeren die van het groot Speenkruid* in gedaante niet zeer ongelijk, doch in grootte veel verschillende, heeft een teedere, bleek-bruyn, of witachtige *Veezewortel*. In de *Mond* geknauwd, valt ze een weynig bitterachtig; doch is anders krachtig en aromaticq, of welriekende, op de wijze van *Angelica*; echter naderhand op de *Tong* een weynig bijtende. Uyt de zelve schieten *Steele* op, ontrent vier maatvoeten hoog; rond, onder bruynachtig van verwe, boven groen; een weynig blinkende, matig dik; van binnen groen, doch inwendig voorzien met een gantsch wit *Pit*.

Gedaote
der Bladeren. Aan deeze *Steele* komen voort bezienswaardige *Bladeren*, rustende op *Steeltjens*, ontrent twee vingerbreed lang; boven bruyn-verwig, benedeuwaarts groen. Zijn ongelijk van grootte; zes en zeeven vingeren breedte lang; achter ruym vier vingeren breed, en daar op 't breedste; onder rond toegaande, en voor allenxen in een spits punt toelopende; aan de randen spits *getand*, op de wijze van 't *groot Neetelkruid*; boven uyt den bleeken donker-groen; onder veel bleeker; aldaar na voren gemeenlijk een weynig rosachtig, en blinkende; in 't midden aardig begaast met een regt doorlopende groote *Ader*; waar uyt van onderen, als ook in 't midden; eenige andere wat kleyner ter zijden uytloopen; en uyt die noch ontelbare andere zeer kleyne, doch volkomen zichtbare, van een bevallijke aanschouwing, voortvloeyen. In de *Mond* geknauwd wordende, zijn ze zeer krachtig, gelijk gedroogde *Angelica-wortel*, en in 't eerste wat bitter van smaak; doch daar na scharp; de *Tong* bijtende en steekende. Twee en twee zitten altijd regt teegens over malkander aan de *Steel*.

Knoppen. Tusschen welke, gemeenlijk in 't bovenste gedeelte, *jonge Scheuten* voortkomen, houdende op hare bovenste punten veele *Tros-wijze* bij een gevogde, ontrent langwerpige, ronde en hoekige groene *Knopjens*: van welke ieder, na malkander open gaande, inwendig bewaren twee-, vier- of zesentwintig kleyne, *Sneeuw-witte Bloemtjens*, haren oorsprong neemende uyt dunne, lang-werpige, bleek-groene en boven ruyg zijnde *Knopjens*. Geen zonderlinge reuk hebben ze. Bestaan uyt vijf *Stars-wijze* gestelde *Bladerijens*: van binnen verciert met twee lang-uytschietende, teedere, ronde *Draadjens*, voortspruytende uyt een bruynachtig zeer kleyne *Knopje*. Eyndelijk vergaan ze in haar zelve, en vallen af, zonder in deeze koude Gewesten eenig goed *Zaad* na te laten.

Aanwin-
oing. Echter kan deeze soort ook *aangewonnen* worden door hare aangegroeyde *jonge Scheuten*, op de voorverhaalde manier; en deezer wijs kan men ze genoeg *vermeeningvuldigen*.

K R A C H T E N .

Lust. l. 1.
enarr. 10. DE drooge *Wortelen* van de groote *Valeriaen*, of *Valeriana major vera*, zijn warm in den eersten, en droog in den tweeden graad; ook openende, dunmakende, en verteerende.

In *Wijn* gekookt, en daar van een *Roemertje* ge-
dronken, doet gemakkelijk *Waterlossen*; verwekt der
Vrouwen *Maandstonden*; verzacht de *Zijdesmere* in 't
Pleuris: is goed teegens *Vergif*, de *Pest*, de *Takken*
of *Speenen* aan 't *Fondament*, en andere *Zeeeren*. Groen,
of varsch, gestoten, en tusschen twee doeken op de
Oogen gelegd, neemt'er de *brand* van wech; en maakt
een *helder Gezicht*.

De *Wortel* van *wilde Valeriaen*, of *Valeriana major*
silvestris, verwarmd en verdroogt sterker.

In *Wijn* gezoden, strijd teegens 't *vergif*. Is goed
voor de *Geelzucht*: maakt een *klaar Gezicht*; dood de
Wormen: geneest de *Wonden*, ook de *zweeringen des*
Monds, daar mee gewasschen zijnde; en de *beeten* of
steeken der *giftige Dieren*.

De *Wortel* der *kleyne Valeriaen*, of *Valeriana mi-*
nor, vermag even het zelve; doch valt in hare
werking een weynig zachter, als die van de andere
soorten.

CCCLVI HOOFDSTUK.

Y-ZERKRUYD.

US in het *Neederlandsch*; maar ook Namen
van veele *YZERHART* genoemd; word
in het *Latijn* geheeten *VERBENA*, of
VERBENACA: in het *Hoogduytsch* *EI-*
SENKRAUT, of ook *EISENHART*: in
het *Fransch* *VERVAINE*: in het *Ita-*
liaansch *VERMINACULA BERBENA*,
of *BERBENA-CA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend zeeven bijzon-
dere soorten, te weten:

I. *VERBENA COMMUNIS*, of *gemeen Yzerhart*. II.
VERBENACA SUPINA, of *achter-over-leggend Yzer-*
kruid. III. *SUPINA NODOSA*, of *leggende Yzerhart*
met knobbelen. IV. *MAXIMA URTICÆ FOLIO SPI-*
CATA, of *aldergrooſte Yzerkruid met Bladeren van*
Neetelen, en een *Ayrs-wijze gestelde Bloem*. V. *BO-*
TRYOIDES URTICÆ EFFIGIE MAJOR CANADENSIS,
of *groot Yzerhart van Canada*, met een *Druyfs-wijze*
gestelde Bloem, en gedaante van *Neetelen*; 't welk,
mijns oordeels, ook wel *URTICA MAJOR AMERI-*
CANA, of *groot Americaansch Neetelkruid* mogt ge-
noemd worden, wegens de groote gelijkheid. VI.
VERBENA AMERICANA RADICE GRUMOSA, of *Yzer-*
kruid uyt America met geknobbelde Wortelen. VII.
VERBENA CAUDATA AMERICANA FLORE PALLIDO
CÆRULEO, of *Americaansch Yzerkruid met een lange*
staart, en *bleek-blauwe Bloemen*. Niet alle zijn ze
van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een goede, luchtige, Grond-
zandige, en met twee-jarige Paerdemist genoegzaam
voorzien grond: een vrije, warme, wel ter Zon ge-
leegene plaats, en tamelijk veel vochtigheid. Gee-
ven ieder jaar *Bloemen*, en zommige soorten volko-
men rijp *Zaad*.

De *VERBENA COMMUNIS*, 't *gemeen Yzerkruid*: Langlee-
MAXIMA URTICÆ FOLIO SPICATA, *aldergrooſte*
Yzerkruid met Bladeren als Neetelen; en *VERBENA*
BOTRYOIDES MAJOR URTICÆ EFFIGIE CANADENSIS,
groot Yzerkruid uyt Canada met een gedaante van
Neetelen en Druyfs-wijze gestelde Bloemen, vergaan van
naturen niet haast, maar blijven eenige jaren lang in 't
leeven. Geeven gemeenlijk, bij goede, drooge *Sto-*
mers, volkomen rijp *Zaad*. Konnen veel *Water*, ster-
ke *Vorst*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*
verdragen. Worden *aangewonnen* en *vermeeningvul-*
digd, zoo wel door *Zaad*, 't welk met een wassende
Maan van *April* niet diep in de aarde moet gelegd
zijn; als door hare bij de *Wortel* uytgelopene *jonge*
Scheutjens; welke men, op de genoemde tijd, van de
Ddd oude

Zeeven
bijzondere
soortco.

Aanwin-
ning.

oude neemt, en verplant. Slaan ook veeltijds van zelfs genoeg op door 'r uytgevallene *Zaad*.

Leggend
Yzer-
kruid.

Het *VERBENA SUPINA*, of *leggend Yzerkruid*, word uyt eygener aart niet zoo oud, maar blijft zelden langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Bemind veel *Water*: doch houd zich ook te vreedden met matige vochtigheid. Geeft in den *Herfst* volkomen *Zaad*: 'r welk ieder *Voorjaar*, met de gemeldde *Maan* in *Maert*, op nieuws moet gezayd zijn. Komr ook door het neergevallene wel van zelfs voort. Op deeze wijze kan deeze foort alleenlijk *vermenigvuldigd* worden.

Leggend
Yzerhart.
met Knob-
belen, de
teederste
foort van
alle.

Het *VERBENA SUPINA NOOSA*, of *leggend Yzerhart met Knobbelen*, is de teederste foort van al de andere. Word gemeenelyk met een wassende *Maan* van *April* in een *Pot* gezayd; niet verplant; voor veel koude *Herfstreegenen* bewaard, in 'r begin van *October* op een goede luchtige plaats binnens huys, niet verre van een *Venster*, doch zonder eenige *tochten* en *zuygingen*, gesteld, voor de warmte des *vuurs* (zoo veel mogelijk is); voor harde *Vorst*, en te veel *Water* in de *Winter* tijd gewagt, vermitsze door de zelve, aan hare *Wortel* lichtelyk verdervende, al langzaam vergaat. Mag ook niet voor in 'r laatst van *Maert*, met goede dagen, of in 't begin van *April*, met een aangename *Reegen* weer in de *Lucht* gebragt, dan noch voor *koude nagten*, *Sneeuwachtige vochtigheid*, *hayrige* en *schrake winden* wel gedekt en bewaard worden. Dus waargenomen blijftze zomtijds over, 't welk echter zelden in deeze koude *Gewesten* gebeurd, wegens hare reederyd. Geeft dan ook wel volkomen *rijp Zaad*, en versterft daar meê.

Ameri-
caansch
Yzer-
kruid met
een geknobbelde
Wortel.

De *VERBENA AMERICANA RAOICE GRUMOSA*, of *Americaansch Yzerkruid*, met een *geknobbelde Wortel*, heeft de zelve gescheyden in drie, of ook in vier korte, dikke deelen, onder eyndigende in een spits punt, bruynachtig van verwe: uyt welke voorschietten eenige weynige *Steele*n, of ook eene alleen, doch boven verspreyd in zommige *Zijde-takjens*, van onder tot boven aan de *Bloemen* voorzien met *Bladeren*, op geene *Steele*jens rustende; zijnde ingefneeden in drie deelen, gelijk de *VERBENA COMMUNIS*, of 't *gemeen Yzerkruid*; van welke 't middenste 't grootste en langste is, doch al te zamen gantsch slegt, en aan de randen ongekerft; ook voor eyndigende in een punt; aangenaam groen van verwe; altijd twee en twee regt teegens over malkander zittende, inwendig begaaft met genoegzaam zichtbare *Aderen*.

Bladeren.

Grond.

Bemind een zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige, kleyn-gewreevene *Paerdemist*, eenjarige *Hoenderdrek*, en eeven zoo veel van 't *Mul* of *Mol* der verrotte *Boombladeren* genoegzaam doormengt: een opene, warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheid.

Bloemen;
zonder
Zaad na te
laten.

Is van naturen teeder. Vergaat niet haast, maar blijft eenige jaren in 't leeven. Geeft ieder *Zomer* *Bloemen*, uyt de bovenste punten der *Takjens* voortkomende, en rustende op korte *Steele*jens. Zijn tamelyk groot, gemeenelyk twee en twee bij malkander gesteld. Bestaan uyt zes rond-toegaande *Bladeren*, niet qualijk gelijkende die van de *Ranunculus*, of *Boterbloem*; verciert mer een schoone roode verwe: in wiens midden gezien wordeen aangename geel-verwige *Ring*, van een boven maten bevallijke aanschouwing. Zij verderven op hare *Struyk*, en vallen ter neer, zonder in deeze *Gewesten* eenig *Zaad* na te laten.

Hoe op te
queeken,
uyt Zaad,
uyt Ame-
rica
overge-
zonden.

Het *Zaad*, uyt *America* overgezonden, moet met een wassende *Maan* van *April* of *May* in een *Pot* gezayd en geplant; voor veel koude *Herfstreegenen*, *Sneeuw*, *Rijp* en *Vorst* gewagt; en, boven droog geworden, in her begin van *October* binnens huys op een luchtige plaats gesteld zijn, in welke niet anders, als gedurende de *Vorst*, word gevuurd. En vermitsze in deeze tijd verliest hare *Steel* en *Bladeren* (welke in *April* weer te voorschijn komen) zoo moet de *Wortel*, zoo

lang de *Winter* duurd, niet meer als een- of ten hoogsten tweemaal van boven begoten worden met een weynig lauw-gemaakt *Reegenwater*. Meerder vochtigheid kan ze, zonder te verrotten, niet verdragen. Mag ook niet voor half *April*, wat eerder of later, na geleegentheid van de bequaamheid of onbequaamheid des *Weêrs*, met een aangename *Lucht* en *Reegen* weer buyten gebragt; dan noch eevenwel voor *koude nagten* en *hayrige winden* wel gedekt, en voorzichtig bewaard zijn.

De *VERBENA CAUDATA AMERICANA FLORE PAL-LIDO CÆRULEO*, of *Yzerkruid uyt America met staarten*, en een *bleek-blauwe Bloem*, blijft niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeft in deeze *Gewesten* noyt eenig *rijp Zaad*; en vergaat van zelfs teegens de *Winter*. Kan derhalven niet anders *aangevonnen* worden, als door op nieuws uyt *America* bekomen *Zaad*; 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* word gezayd in een *Pot*, gevuld met een zandige grond, doormengt met twee-jarige *Paerdemist*, en een weynig een-jarige *Hoenderdrek*: voorts gesteld in een *Zonnebak*, en gedurig in warme *Paerdemist*.

Ameri-
caansch
Yzer-
kruid met
staarten.

Aanwin-
ning.

Het *VERBENA MAJOR BOTRYOIDES URTICÆ EF-FIGIE CANADENSIS*, of *groot Yzerhart van Canada*, met een *Druyfs-wijze gestelde Bloem*, en een *gedaante van Neetelen*, is een aardig *Gewas*. Heeft een teedere, veezelige; van buyten bruyn-verwige, van binnen witte, digte *Wortel*, vol *Zap*, en in de *Mond* geknauwd wordende, zeer te zamentrekkende. Krijgt uyt de zelve veele *Steele*n, twee, en derdehalve voet, wat meerder of minder, hoog; regt opstaande, sterk, en tamelyk dik; donker-groen-verwig, rond, en met eenige weynige *hayrige scharpheyd* luchtig omvangen.

Groot
Yzerhart
van Cana-
da.

Wortel.

Steele.

Aan deeze *Steele*n komen voort de *Bladeren*, ruym twee vingerenbreedte boven malkander, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde; een weynig hangende. Zijn vijf en zes vingerenbreed lang; wat meer als drie vingeren breed; *Ey-wijze* rond, doch zomtijds wat ronder; donker-groen-verwig, met eenige geelheyd vermengt; onder bleeker, ook aldaar wat scharp, en gelijk de *Neetelen* brandende, of steekende (waarom dit *Gewas* ook de naam *URTICA MAJOR CANADENSIS* of *groot Neetelenkruid van Canada*, mijns oordeels met goed regt mag voeren) hardachtig en steevig van aart; mer eenige verheevene *hoogten* tusschen de opwaarts gaande *Aderen* als *gefronst*; rondom aan de randen *zaags-wijze* zeer net, doch niet diep, *getand*, achter rond toegaande, doch voor in een puntje eyndigende. In de *Mond* geknauwd, word men'er geen zonderlinge smaak aan gewaar; vallen echter een weynig te zamentrekkende. Zijn van binnen verciert met verschedene schoone, van onderen ruyge en half-rond na boven toelopende *Aderen*, voortkomende van eene in 't midden. Rusten op *Steele*jens, ontrent twee vingerenbreed lang; ook aan de regt-opgaande groote *Steel* uyt een ronde, donker-purpure *Ring* haren oorsprong nemende.

Bladeren;
en derzel-
ver gestal-
te.

Tusschen welke, van het midden der *Steele*n tot op twee of drie na de alderbovenste *Bladeren*, eenige *Bloemtroffen* (op de wijze der *Bloemknoppen* van *Felix Florida*, of *Urtica major vulgaris*, dat is, *Bloemdragende Varen*, of *gemeen groot Neetelkruid*, ook in 't eerst de zelve niet qualijk gelijkende, doch tusschen elk *Blad* maar eene *Tros*) *Druyfs-wijze* groeyen. De onderste zijn wel zoo groot, als die van 't gemelde *Neetelkruid*; doch de bovenste kleynere, en zich meer onder de *Bladeren* verschuytende. Bestaan uyt zeer veele bleek-groene kleyne *Knopjens*, zich als in *Takjens* verspreyende: ook inwendig twee of drie zeer kleyne witte *Knopjens* houdende; welke haar, daar na verminderende, hol van malkander verspreyden, en zonder eenig *Zaad* te geeven op de aarde neervallen.

Bloem-
troffen;
zonder
Zaad;

Eevenwel komen daar na tusschen de alderhoogste, en op een, en op twee na de alderhoogste *Bladeren* andere

doch daar
na andere
met Zaad.

dere regt-opstaande *Steeltjens* voort, veel dikker als de voorgemelde, boven wat bruyn-verwig; niet onder de *Bladeren* blijvende, maar boven de zelve haar verheffende: aan welke *Druyfs-wijze* groeyen zeer kleyne groene *Knopjens*, voorzien met witte opstaande *Draadjens*: welke niet neervallen, maar blijven; ook grooter worden, en in een korte tijd nalaten veele, wat meer als halfmaans-wijze ronde, neerwaarts hangende, platte of dunne, eerst bleek-groen zijnde, daar na bruyn, dan ook een weynig dikker wordende *Zaadjens*, veeltijds hare volkomene rijpheyd verkrijgende.

Aldergrootste Yzerkruid met Bladeren van Neetelen. Wortel. Steel.
De VERBENA URTICÆ FOLIO MAXIMA, of het *aldergrootste Yzerkruid met Bladeren van Neetelen*, groeyd in deeze Gewesten ter hoogte van vier en vijf voeten. Krijgt uyt een teedere, wit of bleek-bruyn-verwige, bittere, en een weynig te zamentrekkende *Veezelwortel*, een of meerder *Steelens*, zich verdeelende in veele *Zijde-takken*: zijnde ontrent vierkant, donker-groen; blinkende, en in 't midden met een holle *streep* voorzien: aan welke groote *Bladeren* voortkomen, altijd twee en twee regt teegens malkander over zittende. De grootste zijn ontrent een hand lang en breed, rustende op matig-lange *Steelens*, donker-groen-verwig, doch onder bleeker; begaafd met zeer schoone veelvoudige diepe *Aderen*, spruytende uyt eene in 't midden; aan de randen gelijk als een *Zaag getand*; voor in een kleyn punt eyndigende; van onder in het aanraken rauw; ook bitter van smaak, en een weynig te zamentrekkende.

Bladeren. Uyt de bovenste *Hert-punten* ziet men bij malkander voortkomen veele *Ayrs-wijze* gestelde, teedere *Scheutjens*, met kleyne groene *Knopjens* voorzien, deeze de eene na de andere open gaande, vertonen zeer kleyne, spier-witte, vijf-bladerige *Bloemtjens*, die van het *gemeene Yzerhart* zeer gelijk, doch kleynere. Zelden blijven ze langer dan vier of vijf dagen goed. Daar na vergaande, laten ze achter een kleyn langwerpige en groenachtig *Zaadje*, altijd drie aan den anderen gevoegd.

Zaad.

K R A C H T E N .

Gal. l. 8. Med. Simp. fac. **Y**zerkruid, of *Verbena*, beyde het *regt-opstaande*, en het *achter-over leggende*, als van de zelve krachten zijnde, is verdrogende van aart; een weynig te zamentrekkende, afdroogende, en verkoelede.

Aetius l. 1. Serm. 1. Apulej. hist. Plant. c. 3. Plin. l. 26. c. 7. Trag. l. 1. c. 69. Aegin. l. 7. c. 3. Camerar. l. 4. c. 62. In Wijn gekookt, en daar van een Roemertje t'elkens gedronken, of het uytgeparfste *Zap* met Wijn ingenomen; of twee *Drachmen* van 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* in Wijn gebruykt, is goed voor de *Heup-jigt*, het *Voet-ewel*, of *Podagra*; *Vergif*; de *Pest*; de *beeten* en *steeken* der *giftige Dieren*; de *Geelzucht*, 't *Graveel*, en alle andere inwendige gebreeken des *Ligchaams*. Doet gemakkelijk *Wateren*. Opend de *verstoptheyd* der *Longe*, *Nieren*, *Leever*, *Milt*, en *Galblaas*. Neemt wech de pijn van de *Maag*; de *hitzigheyd* der *Gezwellen*; *Zeeeren* en *Zweeren* der *heymelijke* of andere *Leeden*; van alle *wonden*, inzonderheyd van de *Beenen*: maakt een *glad*, en *zuyver Vel*, daar van wech drijvende allerley *Schurftheyd* en andere onreynigheyd; dit quaad daar meê gewalffchen zijnde. Verbeeterd de voortetende *zeerigheyd van de Mond*, en maakt de *losse Tandens vast*, daar meê gegorgeld. In de *Oogen* gedaan, versterkt niet alleen het *Gezicht*, maar neemt'er ook de *donkerheyd* van wech, en maakt het *helder*. Belet daarenboven de *nyrvalling des Hayrs*.

Fachf. hist. Pl. c. 226. Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Edik* vermengt, gelegd op de *Roos*, *Roodgrond*, en *voortkruypende Zweeringen*, doet veel goeds.

Diosc. l. 4. c. 60. Dod. l. 5. c. 34. Het zelve *Poeder* met *Honig*, of *Boter* gemengt, geneest alle *varffche Wonden*, en *oude Zeeeren*.

Dit *Kruid* word zeer begeerig van de *Druyen* ge-

geeten. Houd ook de zelve, ontrent haar *Slag* of *Nesten* opgehangen, bij malkander, en lokt de vreemde derwaarts.

CCCLVII HOOFDSTUK.

STALKRUYD.

Ord in het *Neederlandsch* niet alleen *Verfcheyde namen*, maar ook van veele *PRANGWORTEL* genoemd: in het *Latijn* ONONIS; ANONIS, ARRESTA BOVIS; en *NATRIX* PLINII: in het *Hoogduytsch* OCHSENBRECH, OCHSENKRAUT, en STALKKRAUT: in het *Fransch* ARRESTE BEUF, BUGRANÔES, BURGRUNOER, BUGRAVES: en in het *Italiaansch* ANONIDE, BONAGA, en RËSTA BOVE.

Hier van zijn mij in *harên aart* veele veranderlijke *foorten* bekend geworden; namentlijk:

I. ONONIS SPINOSA FLORE PURPUREO, of *stee-kend Stalkruid met een purpure Bloem*. II. SPINOSA FLORE ALBO, of *Prangwortel met Doornen, en een witte Bloem*. III. NON SPINOSA FLORE PURPUREO, of *Stalkruid zonder Doornen, met een purpure Bloem*. IV. NON SPINOSA FLORE LUTEO, of *met een geele Bloem en geen Doornen*. V. NON SPINOSA PURPURASCENS CRETICA, of *purpur Stalkruid zonder Doornen uyt Candia*. VI. NON SPINOSA FLORE RUBELLO MAJOR HISPANICA, of *groot Spaansch Stalkruid met een ronde Bloem en geen Doornen*. VII. NON SPINOSA SPICATA FLORE RUBELLO MINOR, of *kleyne Prangwortel zonder Doornen met een geayrde roode Bloem*. VIII. NON SPINOSA LUTEO OORATA ANNUA MAJOR, of *groot geel welriekend Stalkruid zonder Doornen, niet langer als een jaar durende*. IX. NON SPINOSA OORATA LUTEA ANNUA MINOR, of *kleyn geel welriekend Stalkruid zonder Doornen, maar eene Zomer in 't leeven blijvende*. X. LUTEA NON SPINOSA MONTIS LIBANI, of *geele Prangwortel zonder Doornen van de Berg Libanus*. XI. ONONIS ARBORESCENS, of *tot een Boomtje opwasfend Stalkruid*. Niet alle zijn ze van eeven-gelijke *Bouw* en *Waarneeming*.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, zandige *Grond*, aarde, met twee-jarige *Paerdemist* tamelijk voorzien: een vrije, warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en matige *vochtigheyd*. Geeven in goede *Zomers* dikmaal volkomen rijp *Zaad*, en blijven lange jaren in het leeven.

Het ONONIS SPINOSA FLORE ALBO, FLORE PURPUREO, ET NON SPINOSA FLORE PURPUREO, *doorn-achtig Stalkruid met witte, met paarsche, en zonder Doornen met paarsche Bloemen*, zijn wat hard van aart. Konnen, buyten staande, felle *koude*, en alle andere ongeleegentheyd der *Winter* zonder schade verdragen. Blijven echter niet altijd groen, maar laten in den *Herfst* hare *Bladeren* vallen: welke, te zamen met hare *Steelens*, ieder *Voorjaar* weer uyt hare *Wortel* voortkomen.

Men kan haar *aanwinnen* en *vermeenigvuldigen* door de *Winter*: haar *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *April* niet diep in de aarde word gelegd. Al de andere, *foorten*, meede eenige jaren durende, worden op de zelve wijze behandeld, doch konnen gantschelijk geen *sterke koude* verdragen. Moeten derhalven, in *Potten* geplant, in *October* binnens huys gebragt, *luchtig* gesteld, met weynig *vochtigheyd* onderhouden, bewaard, en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename *Reegen* weer buyten gezet worden.

Het ONONIS NON SPINOSA LUTEA ODORATA ANNUA MAJOR ET MINOR, of *groot en kleyn geel welriekend Stalkruid zonder Doornen, niet meer als een*

kend Stalkruyd zonder Doornen. een jaar durende, worden ook, met de gemelde Maan, in een Pot de aarde aanbevolen. Bloeyen aardig, en vergaan teegens de Winter van zelfs, na dat ze, bij goede, warme Zomers, rijp Zaad hebben gegeven. Het welk ieder jaar in April weer gezayd moet worden. Want alleenlijk hier door kan men ze aamvinnen en vermeenigvuldigen.

Boomachtig Stalkruyd. Het ONONIS ARBORESCENS FLORE RUBELLO, of boomachtig Stalkruyd, met een schoone roodachtige Bloem, is een aardig, zeer bevallijk Gewas; van naturen struvelachtig; voorzien met veele bij de zwarte en teedere Wortel uyttschietende Looten, of Takjens, een weynig blinkende van aart, bleek-bruyn van verwe, en nauwelijks meer als een voet hoog oprijzende. Deeze alle moet men wechneemen, en alleenlijk eene in 't midden laten, indien men'er een aardig Boomtje van begeert te winnen.

Bloemen. Uyt de punten der Takjens ziet men spruyten de Bloemen, tamelijk groot, rustende op teedere Steeltjens, hol en luchtig, doch Tros-wijze veel bij malkander en aardig gesteld. Van onder af gaan ze eerst open. Als ze eenige dagen hebben gestaan, vallen ze neer; nalatende de ronde, korte, dikachtige, ruyge, bleek-groene Peultjens, voorzien met een Doorns-wijze spits Knopje, neerwaarts hangende; waar in gevonden word een platachtig Zaad, van een halfmaans-wijze vorm, als het rijp word groenachtig graauw van verwe, doch niet groot.

Hoe waar te neemmen. Deeze soort blijft, wanneer men'er goede acht op neemt, lange jaren in 't leeven. Word ook (wyl ze door sterke Vorst en andere ongeleegentheeden der Winter lichtelijk kan worden wechgenomen) in een Pot geplamt zijnde, in October binnens huys gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij vriezende Weer word gevuurd; met slegts een weynig lauwer Reegenwater van boven begoten, en niet voor in April, met een donkere Lucht en zachte Reegen, weer buyten gezet.

Gestalte der Bladeren. Zij behoud hare groenheyd tot in October of November toe; maar laat dan hare bezienswaardige teedere, en rondom aardig-getandde Bladertjens vallen. Deeze zijn langwerpig; van naturen stijf staande; voor alderbreedft; ook daar rondachtig toegaande; onder smal toelopende; gemeenlijk in drieën bij malkander gesteld; waar van het middelste het grootste, evenwel nauwelijks een vingerbreedte lang is; de breedte kan die van een stroo niet ophalen. De twee andere zijn veel smaler; doch alle onder aan malkander vast: en in 't midden voorzien met een regt-doorgaande Ader, waar uyt andere kleynere voortspruyten. Zijn verciert met een aangename bleeke groenheyd, zoo wel onder als boven.

Zaad. Door drijft der Natuur vernieuwt deeze Plant in Maert hare Bladeren weer. Geeft, niet altijd, maar alleen in goede Zomers, in deeze Landen dikmaal volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van April niet boven een stroobreedte diep in een Pot word gelegd. Niet alleen hier door word ze vermeenigvuldigd, maar ook door hare bij de Wortel uytlopende jonge Looten, die men met een Pennemes voorzichtig ten halven insnijdt, op de wijze der Angelieren, en met aarde overdekt. Als ze dan Wortelen hebben bekomen, worden ze op de genoemde tijd van de oude afgenomen, en verplant.

Aanwinning. Het Poeder van de gedroogde Wortelen, of de Bast der zelve, met Wijn ingenomen; of de Wortelen in Wijn gekookt, of in Wijn gedistilleert, en daar van een Roemertje gedronken; of, 't geen noch beeter is, anderhalve hand vol van de Wortelen in stukjens gefne-

K R A C H T E N.

Gal. l. 8. Simp. Med. Stalkruyd, of Ononis, is warm en droog tot in den derden graad; ook dunmakende en doorsnijdende van aart.

Het Poeder van de gedroogde Wortelen, of de Bast der zelve, met Wijn ingenomen; of de Wortelen in Wijn gekookt, of in Wijn gedistilleert, en daar van een Roemertje gedronken; of, 't geen noch beeter is, anderhalve hand vol van de Wortelen in stukjens gefne-

den, en in anderhalve Kan, of zes ponden Rhijnsche Wijn, tot op de helft gekookt, en daar van 's morgens drie Oncen nuchteren gebruykt, drijft uyt het Gra- veel, en breekt de steen der Nieren: doet wel: lossen; geneest de Vleesch-breuken, als men 't eenige weeken achter malkander ieder dag nuttigd: ook de Takken of Specuen aan 't Fondament. Doed de Maandstonden voortkomen. Opend de verstophtheden van Milt en Leever.

De Wortelen in Water gekookt, en 't zelve de Paerden te drinken gegeven, doet haar, als haar Water word opgehouden, 't zelve lossen.

Even deeze Wortel met Honig en Edik tot op de helft gezoden, en daar van gedronken, is een dienstig middel teegens de vallende Ziekte.

De eerst uytkomende jonge Scheutjens deezer Plant als een Salade, gelijk Aspergies, gegeten, zijn goed teegens al de nu genoemde gebreken.

CCCLVIII H O O F D S T U K.

HANEKAMMETJENS.

Oerd deeze naam in 't Neederlandsch, Verscheyd om dat het Zaad deezer Plant zeer aardig de gedaante der Hannekammen verstoont. Word in het Latijn geheeten ONOBRYCHIS; CAPUT GALLINACEUM BELGARUM, en POLYCALA VERA DALECHAMPII. In 't Hoogduytsch KERSTWURTZEL. In 't Fransch SAINT FOIN; en in 't Italiaansch UPPUPARIA DEL MAGHI.

Hier van zijn mij in haren aart drie bijzondere soorten bekend geworden; te weten:

I. De gemelde ONOBRYCHIS. II. ONOBRYCHIS BELGARUM ALTERA, of tweede soort van Hannekammertjens der Neederlander; ook genoemd VIOLA PENTAGONIA, of Viole met een vijfhoekig Zaadhuisje; anders SPECUCUM VENERIS, dat is, Venus Spiegel, weegens hare zonderlinge schoonheyd. III. ONOBRYCHIS PERFOLIATA, of Hannekammertjens met doorge-wassene Bladeren, zeer aardig te zien.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, nieuwelijks omgesmeetene, meer een gemeste als ongemeste aarde; ruym zoo zeer een zomtijds schaduwachtige, als een vrije wel ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel Reegen.

Blijven niet langer dan eene Zomer in het leeven. Zaad. Geeven teegens de Winter rijp Zaad, en vergaan dan van zelfs. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, niet diep, weer in de aarde worden gezayd: waar doorze rijkelijk kunnen aangewonnen en vermeenigvuldigd worden. Komen anders ook dikmaal van zelfs genoeg te voorschijn, door het uytgevallene Zaad.

K R A C H T E N.

Hannekammertjens, of Onobrychis, is verwarmende en verdrogende van aart, daarenboven dunmakende, en verteerende.

De Bladeren gedroogd, gepulveriseert, en met Wijn ingenomen, doen gemakkelijk Water stillen de loop des Buyks, en zijn goed voor de koude Pis.

De groene Bladeren gestoten, en Paps- of Plaafters-wijze gelegd op allerley Gezwellen, en Klieren, verteerden de zelve, en doen ze vergaan.

CCCLIX HOOFDSTUK.

GROOTE KROK.

Namen.

Us genoemd in 't *Neederlandsch*; word in het *Latijn* geheeten OROBUS, of ook ARACUS LATIFOLIUS; en in het *Italiaansch* OROBO.

Vier onderscheydene soorten.

Hier van zijn mij in haren aart vier onderscheydene soorten bekend geworden; namentlijk:

Lobel. P. 2. fol. 92. Clus. R. P. 1. 6. fol. 230.

I. OROBUS VENETUS, of *grootte Krok*, groeyende ontrent *Venetiën*. II. PANNONICUS TENUIORI FOLIO; of *grootte Krok uyt Pannonien*, met teedere *Bladeren*; ook genoemd OROBUS SECUNDUS CLUSII, of de *tweede grootte Krok* van CAROLUS CLUSIUS: welke van MATTHIAS DE LOBEL word geheeten ASTRAGALOIDES. III. QUARTUS CLUSII, of *vierde soort* van CAROLUS CLUSIUS. IV. OROBUS PANNONICUS PRIMUS CLUSIUS, of *eerste grootte Krok* van CAROLUS CLUSIUS. Alle zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, en welgemeste aarde: een vrije, genoeg ter Zon geleegene plaats; en veel Water. Blijven veele jaren in 't leeven, en verdragen allerley ongeleegentheeden der *Winter* zonder eenige schade.

Bloemen.

Geeven vroeg in 't *Voorjaar* schoone *Bloemen*; en gemeenelyk in ieder jaar, inzonderheyd bij goede drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende Maan van *September* of *Maert*, niet boven een stroobreedte diep, de aarde weer aanbevolen word.

Zaad.

Ook slaat het neergevallene *Zaad* dikmaal van zelfs genoeg op. Niet alleen hier door kan men haar *vermeeningvuldigen*, maar ook *aanwinnen* door hare jonge aangegroeyde *Wortelen*, welke men met de gemelde wassende Maan, in *Maert* of *April*, van de *oude* afneemt, en verplant.

Aanwinning.

K R A C H T E N .

Gebruyk

Het *Zaad* van *grootte Krok*, of *Orobus latifolius*, is afvagende en te zamentrekkende van aart; zwaar om te verteeren, en maakt grof, zeer slegt *Bloed*.

van het Zaad

Gedroogd, gestoten, en met Melk gekookt, is 't dienstig, om de *loop des Buys* te stoppen. Doed ook het *Braken* ophouden, en neemt wech de *oprisping* van de *Maag*.

deez'er Plaat.

Het *Meel* van dit *Zaad* met *Wijn* vermengt, en *Plaasters-wijze* gelegd op de *beeten* der *dolle Menschen*, *Honden*, en, andere *razende Dieren*, is zeer dienstig, en van goed gebruik.

Dit *Zaad* aan *Hoenderen*, *Duyven*, of andere *Vogelen* gegeven, doet haar in weynig tijds *zeer vet* worden.

CCCLX HOOFDSTUK.

AARDANGEL.

Namen.

Et deeze naam in het *Neederlandsch* bekend, word in het *Latijn* geheeten TRIBULUS TERRESTRIS: in het *Hoogduytsch* BURSELDORN; en in het *Italiaansch* TRIBOLO.

Grond.

Zij bemind van naturen een goede zandige aarde, met een weynig twee-jarige *Paerdemist*, en 't *Mol* der verrotte *Boombladeren* doormengt: een warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheyd.

Zaad.

Blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeft

in deeze onze Gewesten, bij goede jaren volkomen rijp *Zaad*, en vergaat dan van zelfs. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, niet boven een stroobreedte diep, weer op nieuws in de aarde eens *Pots* gezayd zijn; maar niet verplant. Ook mag men niet meer dan twee opgekome *jongen* in eene *Pot* laten, ontrent in 't midden der zelve; vermitsze zich op de aarde neerleggen, en door de meenigte harer *Takjens* de *Pot* aan alle kanten vervullen.

Aanwinning.

K R A C H T E N .

Ardangel, of *Tribulus Terrestris*, is koud, aardachtig, en te zamentrekkend van aart. De *Vrucht* ook is dun van deelen, en fijn van stof.

De zelve gedroogd, gestoten, en daar van een *Drachma* met *Wijn* ingenomen, breekt de *steen der Nieren*: geneest de *beeten* der *Adderen* en *Slangen*: strijd teegens allerley *vergif*.

De zelve *Vrucht* in *Water* gekookt, en daar mee de *Bedsteede* of het *Leedekant* besprengt, dood de daar in zijnde *Vlooyen*.

CCCLXI HOOFDSTUK.

WATERNOOT.

Iet alleen in het *Neederlandsch* dus, verfehychen, maar ook van veele *MINKYSERS* geheeten. In het *Latijn* genoemd TRIBULUS AQUATICUS, of ook, wegens hare liefelijke smaak, CASTANEA PALUSTRIS, zoo veel als *Water-Castanien*.

in het *Hoogduytsch* WASSERNUSZ, of ook SPITSNUSZ: in het *Fransch* ESCARBOTS, SALIGOTZ, en CHASTAIGNES D'EAU: in het *Italiaansch* TRIBOLO AQUATICO.

Zij bemind, uyt een aangeborene eygenschap, een slijmerige, moerastige, vochtige grond, in een opene, vrije, Lucht: of ook wel een klaar en helder *Water* zels, waar in ze al dikmaal gevonden word. Kan derhalven qualijk in de *Hoven* worden opgevokt; ten ware men daar in een *Sloot*, of *grootte Kuyl* groef, en in 't *Voorjaar* haar plante in den grond der zelve; dan zalze wel beklijven, en voortgroeyen.

Word niet lichtelijc beschadigd door een sterke *Winter-vorst*. Geeft niet altijd, maar bij goede heete *Zomers*, *Bloemen*: zelden, of wel noyt, in deeze Gewesten een rijpe *Vrucht*, of volkomen *Zaad*: zijnde van een aardige aanschouwing; vertoonende het hoofd van een *Os* met zijne *Hoornen*. Verliest ieder *Winter* hare *Bladeren*; welke t'elkens teegens de *May* zich weer vernieuwen, en boven 't *Water* uytstekende gezien worden.

Kan door geen ander middel worden *aangewonnen*, Hoe men als alleen door bekomen rijp en goed *Zaad*. Ontrent haar deeze *aanteeling* kan men te werk gaan op de volgende wijze, gelijk van mij gedaan is in 't jaar 1657.

Neem een *Pot*: maak'er onder een groot gat in, Vul dan de zelve met een zeer luchtige, zandige aarde, genoegzaam doormengt met oude *Paerdemist*. Leg'er dan het *Zaad* in met een wassende Maan van *April*, ontrent een kleyne vingerbreedte diep. Zet ze vervolgens op een warme en matig-luchtige plaats, gedurig die nat houdende; zoo komt het uyt de aarde op. Laat dan de *Pot* zinken in de gemaakte *Sloot*, of *grootte Kuyl*, tot op de grond toe; zoo zal deeze *Plant*, lange *Wortelen* geschooten hebbende, tot boven 't *Water* opgroejen: eevenwel niet veele jaren in 't leeven blijven.

K R A C H T E N.

W Aternoot, of *Tribulus Aquaticus*, is vochtig, verkoclende, en een weynig te zamen-trekkende van aart.

Gal. l. 8. Simp. Med.

De *Bladeren*, het zij geheel, of gestoten, en Plaasters-wijze gelegd op allerley *vuurigheid*, *hitzige gezwellen*, en *zweeren*, doet veel goeds tot der zelver geneezing.

Diase. l. 4. c. 75.

Het uytgeparfte *Zap* der *Bladeren* is dienstig teegens de *verhitting des Monds*, het *vervuylen van het Tandvleesch*, de *zwellen der Amandelen*, de *Spruw*, *Huyg*, en *Keel-gbreeken*, daar mee gewasschen, of gegorgeld.

Durantes hist. Plant. fol. 463. Lusitan. l. 4. enarr. 16. Camerar. l. 4. c. 18.

De *Vruchten*, of *Nooten* zelfs, worden, in plaats van *Castanien*, voor een *Banquet* gegeten. Ook maakt men'er *brood* van; doch 't geeft weynig voedsel, en verstopt het *Ligchaam*.

De zelve *Vruchten*, tot stof gestoten, en dan met *Wijn* gebruykt, zijn zeer dienstig teegens de *beeten der Slangen*; teegens 't *Graveel*; voor de geene die *Bloed spomven*, en *Bloed pissen*; ook voor zulke, die van de *Buykloop* worden gequeld.

CCCLXII H O O F D S T U K.

S P E E R K R U Y D.

Verscheyde namen.

En kleyn en aardig *Gewas*; word in het *Neederlandsch* niet alleenlijk dus, maar ook *ADDERSTONG*, of *NATER-TONG* geheeten: in 't *Latijn* *OPHIOGLOSSUM*, *LANCEA CHRISTI*, *LINGUA SERPENTINA*, *LUNARIA*, en *HENOPHYLLUM*: in het *Hoogduytsch* *NATERZUNG-LEIN*: in 't *Franseh* *LANGUE DE SERPENT*, of ook *HERBE SANS COUSTURE*: in 't *Italiaansch* *OPHIOGLOSSO*, en *HERBA SENZA COSTA*, of ook *LINGUA DI SERPENTE*.

Grond.

Deeze *Plant* bemind uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemeste als ongemeste aarde; ruym zoo zeer een donkere, schaduwachtige plaats, als een ruyme *Lucht*; en veel vochtigheyd.

Kluchtige Vrucht.

Verdraagd allerley ongeleegentheeden des tijds zonder schade. Geeft noch *Bloem* noch *Zaad*; maar wel een kluchtige, zeldzame *Vrucht* uyt haar een eenigste *Blaadje*, gelijk zijnde een kleyne *Lans*, of *Speere*. In het laatste van *Junius* vergaanze te zamen, en komen niet weer te voorschijn, voor in de *Maand Maeri* des volgenden jaars. Konnen echter genoegzaam

Aanwinning.

aangewonnen en vermenigvuldigd worden door hare aangewassene jonge *Worteltjens*; welke men met een wassende *Maan* in de *Maand Augustus* van de oude afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

Lotel. hist. Plant. fol. 984. Dod. l. 5. c. 21.

S Peerkruyd, of *Ophioglossum*, van naturen een treflijke *Wondkruyd*, is koud in den eersten, en droog in den tweeden graad.

In *Wijn* gekookt, en daar van een tijd lang achter malkander 's morgens nuchteren een *Roemertje* gedronken; of het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn*; of met het gedistilleerde *Water* van *Equisetum*, anders

Durantes hist. Plant. fol. 320. Lonic. l. 2. c. 85. Camerar. l. 2. c. 101.

Paerdestaert gezegt, ingenomen, geneest alle *inwendige* en *uytwendige Quetzuren*; de *Breuken*, of *Ge-scheurtheyd*; de *onisteking* van de *Leever*, en andere *inwendige brand*. Is goed voor de *lopende* of *tranende Oogen*, daar mee gewasschen; voor *hitzige Koortzen*; voor de *verzeering der Darmen*; voor de geene die *Bloed opgeeven*; en voor die van de *Pest* zijn aangetast, een *Drachma* van 't *Poeder* met *Wijn* en *Edik* gebruykt.

Het zelve *Poeder* met het gedistilleerde *Water* van *Matth. l. 2. Eyke bladeren* ingenomen, stild de *witte Vloeden* der *Vrouwen*.

Even dit *Poeder* met *Varkens-reuzel* vermengd, is goed teegens de *gebrandheyd*, alle *heete Gezwellen* en *Apostematien*; ook het *Sprekvvuur*. Belet daarenboven de *Kanker*; en verhindert dat het *Vuur* in de *zweering* zou komen.

De *Oly*, waar in de *Bladeren* een lange tijd in de *Zon* geweykt zijn, met een weynig *Oly* van *Denneboomen* vermengt, zuyverd en geneest alle *varssche Wonden*; allerley *wuyle zweeringen*.

CCCLXIII H O O F D S T U K.

W I N T E R G R O E N.

Yns weetens met geen anderen als *Verfcheyde* deezen naam in het *Neederlandsch* de namen. bekend, word in het *Latijn* geheeten *PYROLA*, of ook *TINTINNABULUM TERRÆ*: in het *Hoogduytsch* *WINTERGRUNN*, *KUCHENSHELLE*, of *HOLTZMANGOLT*: in 't *Franseh* *LIMOIRE*. en *BETE SAUVAGE*: in 't *Italiaansch* *PIROLA*.

Hier van zijn mij in haren aart drie veranderlijke foorten bekend geworden; te weten:

I. *PYROLA OFFICINARUM VULGARIS*, of *gemeen gebruykelijk Wintergroen*. II. *FOLIO DENTATO*, of *Wintergroen met getandde Bladeren*. III. *PYROLA AMERICANA*, of *Wintergroen uyt America*. Niet alle zijnze van eenerley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen, uyt eygener aart, een goede, gemeene aarde, met zeer veel *Zee-zand*, maar geen mist of andere *vettigheyd* doormengt; zoo wel een *schaduwachtige* als een *luchtige plaats*, en veel *Water*. Blijven 't geheele jaar door *groen*. Geeven in de *Maanden Junius* en *Julius* *Bloemen*; begaafd met zulk een *aangename*, *verquikkende reuk*, datze in *lieflijkheyd* de *Maybloemtjens*, of *Lilium convallium*, ook meest al de andere *Kruyden*, daar in te boven gaan.

Niet haast *verdervenze*, maar blijven eenige jaren lang in 't *leven*. Brengen bij goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad* voort; en konnen allerley ongeleegentheeden der *Winter* uytstaen. Worden *aangewonnen*, niet alleenlijk door dit haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, niet boven een *stroobreedte* diep, in een *Pot*, met de voorgedachte aarde gevuld, gezayd moet zijn; maar ook door hare *aangegroeyde* en *langzaam voortkomende* jonge *Scheutjens*, welke men op de zelve tijd van de *oude* afneemt, en verplant.

Het *PYROLA AMERICANA*, of *Wintergroen uyt America*, wast met hare *ronde* en *teedere* *regt-opstaande Steeltjens* ter hoogte van *anderhalve* voet. Aan der zelve beyde zijden, niet teegens over malkander, maar *onordentlijk* gesteld, komen de *Bladeren* voort, rustende op *kleyne Steeltjens*. Zijn een weynig hard van aart; donker-groen-verwig; in grootte niet veel verschillende van die van ons *gemeen Wintergroen*; echter niet zoo geheel, maar een weynig *langwerpig-rond*; ook *inwendig* niet voorzien met *zoodanig gestelde Aderen*.

Bemind een *zandige grond*, met een weynig *twee-jarige Paerdemist*, een-jarige *Hoenderdrek*, en 't *Mol* der van binnen *verdorvene Boomen*, of in der zelve plaats 't *Mol* der *verrotte Boombladeren* doormengt: een *opene*, *warme*, *luchtige* en *vrije plaats*; ook *matige vochtigheyd*. Blijft van naturen *veele jaren* in 't *leven*. Geeft in *drooge*, *warme Zomers* een *geele Bloem*, met een lange *Kelk*, of *Hals*; *gemeenlijk* niet meer als *twee* bij malkander op *tamelijk-lange Steeltjens* gesteld;

gesteld; maar noyt in deeze koude Landen eenig volkomen rijp Zaad.

Zaying. Is teeder van aart. Kan weynig koude *Herfst-reegenen*, *Sneeuw*, *Rijp*, of *Vorst* verdragen. Moet derhalven, als men 't *Zaad* uyt heete Gewesten heeft ontfangen, met een wassende Maan van *April* of *May* in een Pot beyde gezayd en geplant zijn; gedurig in warme Paerdemist gezet. In 't begin van *October*, wat eerder of later, na gelegentheyd dat het Weer zich aansteld, moet menze binnens huys zetten, op een zeer luchtige plaats, waar in niet als bij vriezende Weer word gevuurd door een yzere Oven. Gedurende de gantsche *Winter* moet menze niet meer als eens, of ten hoogsten tweemaal, met een weynig lauw Reegenwater van boven begieten: ook niet voor in 't begin, of ten halven van *April*, met een zachte Lucht, en aangename zoete Reegen, weer buyten brengen: dan noch evenwel haar zorgvuldig wagten, en wel dekken voor *koude nachten*, *Sneeuwachtige vochtigheyd*, *hayrige* en *schrake winden*.

Aanwinning in onze Landen. Zij verliest 's *Winters* al de *Stelen* en *Bladeren*, welke *gebloeyd* hebben. Houd'er echter eenige bij hare *Wortel* groen; die in 't volgende *Voorjaar* weer opschieten, en *Bloemen* voortbrengen. In onze Landen kan ze door geen ander middel *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden, dan alleenlijk door hare sterke en tamelijk dikke *Wortel*; waar van men, met een wassende Maan in *April*, voorzichtig een deel afsnijdt; 't zelve in een Pot verplant, en een tijd lang wel vlijtig voor veel Water wacht.

K R A C H T E N.

Lobel. l. 1. fol. 362. **W**intergroen, of *Pyrola*, is koud in den tweeden, en droog in den derden graad; ook te zamentrekkende van aart.

Groen gestoten, of 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* op de *gebrandheyd* gelegd, verkoeld en geneest de zelve.

Lonic. l. 2. c. 235. Camerar. l. 4. c. 21. Doit. l. 5. c. 20. In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, heeld en zuiverd alle *inwendige*- en *uytwendige wonden*, *lopende gaten*, *quade zweeringen*, en de *ontstokene Nieren*. Even het zelve doet het uytgeparfste *Zap* der *Bladeren*: of ook de *Wijn* daarze in gekookt zijn geweest, de qualen daar mee gewasschen zijnde.

Dorsten. hif. Pl. fol. 225. Twee *Drachmen* van het gestotene *Zaad* met *Wijn* ingenomen, stillt en geneest de *Buykloop*, de *Bloedgang*, het *Bloed-sponwen*, en de *onnatuurlijke Vloeden* der *Vrouwen*.

CCCLXIV HOOFDSTUK.

VELDAJUYN.

Namen. **D**Us, en, mijns weetens, met geen anderen naam in het *Neederlandsch* genoemd. Word in het *Latijn* geheeten ORNITHOGALUM, en BULBUS LEUCANTHEMUS: in 't *Hoogduytsch* VOGELMICH, FELD, of ACKERZWIBEL: in 't *Italiaansch* ORNITOGALO.

Dertien veranderlijke foorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *dertien* veranderlijke foorten; te weten:

- I. ORNITHOGALUM ARABICUM, of *Veldajuyn uyt Arabien*.
- II. NEAPOLITANUM MAJUS, III. ET MINUS, of *groot* en *kleyne Veldajuyn van Napels*.
- IV. LACTEUM MAXIMUM, of *zeer groot* *witte Veldajuyn*.
- V. LUTEUM, of *Veldajuyn met gele Bloemen*.
- VI. UMBELLATUM FLORE ALBO, of *met groot*, *breede witte Bloemen*.
- VII. SPICATUM FLORE PALLIDO, of *met een bleek-geayrde Bloem*.
- VIII. SPICATUM FLORE ALBO ODORATO, of *met een wit-geayrde welriekende Bloem*.
- IX. SPICATUM NARBONENSE, of

van Narbona, met een geayrde Bloem. X. PANNONICUM FLORE VIRESCENTE, of *uyt Pannonien, met een groenachtige Bloem*. XI. MINUS FLORE ALBO, of *kleyne Veldajuyn met een witte Bloem*. XII. MAJUS ÆTHIOPICUM FLORE ALBO CAPITIS BONÆ SPEI, of *groot* *Veldajuyn uyt Moorenland*, groeyende aan *Capo de bona Esperanza*, of het *Hoofd der goede Hoop*, met een *schoone witte Bloem*, welke ik voor de eerstemaal gezien heb bij mijn Heer en goede Vriend JOHAN VAN VELZEN, Klerk van hare Ed. Grootmogende, de Staten van Holland. XIII. ORNITHOGALUM ÆTHIOPICUM PARVUM CAPITIS BONÆ SPEI, of *kleyne Veldajuyn uyt Moorenland*, voortkomende ontrent de *Caap*. Niet alle zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, zandige, luchtige, en met twee-jarige Paerdemist wel doormengde grond: een opene, vrije, bequaam ter Zon gelegene plaats, en niet te veel vochtigheyd. Verdragen geduldig allerley ongeleegentheeden der *Winter*. Geeven ook, doch niet alle, ook niet ieder jaar, volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een volle Maan van *September*, een kleyne vinger diep, de aarde moet aanbevolen zijn; dan komt het in 't volgende *Voorjaar* te voorschijn; doch draagd niet voor 't achtste of negende jaar daar na de eerste *Bloemen*: onder welke men gemeenlijk eenige *veranderlijke couleuren* gewaar word.

Hare *Bollen* worden ieder jaar, of ('t welk ik oordeele best te zijn) om de derde *Zomer*, in 't laatste van *Julius*, uyt de aarde opgenomen; op een drooge plaats gelegd; daar na, de grond weer gemest op de boven-verhaalde wijze, de *Bollen* van haar oude, doode, en onzuyvere *Vazehwortelen* gezuyverd zijnde, daar weer ingezet, tamelijk diep, met een volle of wassende Maan van *September*.

Worden dus niet alleen door haar *Zaad*, 't welk langzaam toegaat; maar ook, en veel bequamer, door hare jonge aangewassene *Bolletjens* *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*: welke men, bij de opneeming uyt de aarde, van de *oude* affcheyd, en verplant.

Het ORNITHOGALUM ARABICUM, of *Veldajuyn uyt Arabien*, en ORNITHOGALUM MAJUS ET MINUS ÆTHIOPICUM CAPITIS BONÆ SPEI, of *zoo groot als kleyne Veldajuyn uyt Moorenland*, groeyende bij de *Caap*, zijn niet zoo hard van aart als de andere foorten. Konnen de sterke *Winterkoude* en *Vorst* deezer Landen niet wel verdragen. Moeten derhalven, in Potten gesteld, en in de *Wintertijd* binnens huys gebragt; daar ook, zonder eenige vochtigheyd op een luchtige plaats, of anders buytens huys in een *Zonnebak*, zorgvuldig bewaard worden.

K R A C H T E N.

DE *Bohwortel* van *Veldajuyn*, of *Ornithogalum*, gestoten, en op *varssche Wonden* gelegd, geneest de zelve.

Rauw gegeten, of in Water gekookt, of gezoden zijnde, is ze zoet, en aangenaam van smaak, als een *Castanie*. Word derhalven van de Boeren, en andere gemeene of geringe Lieden voor een bequame spijs gebruykt.

CCCLXV HOOFDSTUK.

VOGELVOET.

In 't *Neederlandsch* dus genoemd, om dat hare te zaamgevoegde *Zaad-peultjens* een *kromme Vogelvoet*, of de *gestotene Klauwtjens* der *kleyne Vogeltjens* niet ongelijk zijn. Word in het *Latijn* geheeten PES AVIS,

AVIS, of ORNITHOPODIUM: in 't Hoogduytsch VOGELFUSZ: in 't Fransch PIED D'OISEAU.

Hier van zijn mij in haren aart drie veranderlijke soorten bekend; namentlijk:

I. ORNITHOPODIUM MAJUS, of groot Vogelvoet, ook genoemd SCORPIOIDES LEGUMINOSA, of Scorpioenkruid met Zaadpeultjens. II. MAJUS CRETICUM, of groot Vogelvoet van Candien. III. ORNITHOPODIUM MINUS, of kleyn Vogelvoet. Meest zijn ze van cenerley Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige, en weynig gemeste grond: een opene, vrije, welgeleegene plaats, en niet te veel Reegen. Blijven niet langer dan eene Zomer in 't leeven: geeven in den Herfst volkomen rijp Zaad, en vergaan dan van zelfs, of door een kleyne Rijp. Moeten derhalven ieder Voorjaar weer op nieuws, met een wassende Maan van Maert, niet boven een stroodbreedte diep gezayd zijn. Alleenlijk hier door konnenze aangevonden en vermeenigvuldigd worden.

Het ORNITHOPODIUM MAJUS, of groot Vogelvoet, en MAJUS CRETICUM, of groot Vogelvoet van Candien, gezayd zijnde, komen dikmaal eerst laat te voorschijn; waar door ze, verachterende, veeltijds geen goed Zaad kunnen krijgen. Moeten derhalven, in 't begin van Maert, of in 't laatste van Februarius, met een wassende Maan, niet boven twee stroodbreedte diep, de aarde worden aanbevolen.

Ook blijft dan het ORNITHOPODIUM MINUS, of kleyn Vogelvoet, laat opkomende, en 's Winters buyten staande, meerendeel zonder ongeleegentheyd in 't leeven. Naderhand een rijpe Vrucht gegeeven hebbende, versterft het de tweede Zomer.

K R A C H T E N.

Vogelvoet, of Ornithopodium, word tot geene gebreeken der Menschen gebruykt. Verstrekt ondertusschen de Schapen, Koeyen, Ossen en Paerden tot een aangenaam en gezond Voedzel.

CCCLXVI HOOFDSTUK.

R Y S.

Eder genoeg bekend, vermits ze zeer veel gebruykt word tot een aangename spijs voor de Menschen. Word, mijns weetens, in het Neederlandsch niet geenen anderen als deezen naam genoemd. In het Latijn ORIZA: in het Hoogduytsch REISZ: in het Italiaansch RISO, of GRANO RISO.

Zij groeyd van naturen gelijk alle Koorn. Bemind een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige Paerdemist matig voorzien: een opene, warme, vrije, wel ter Zon geleegene plaats, voor alle koude Winden beschut, en veel vochtigheyd, bijzonderlijk in heete dagen. Blijft niet langer dan eene Zomer in 't leeven.

Geeft in deze koude Landen noch Bloem noch Vrucht; en vergaat, wegens hare teederheyd, haastig in den Herfst, door een weynig koude. Niemand behoefd dit vreemd voor te komen; vermits ze in heete Gewesten met een afgaande Maan van April, of wat eerder, een kleyne vingerbreed diep in de aarde gezayd zijnde, niet voor laat in den Herfst hare rijpheyd bekomt.

K R A C H T E N.

Is, of Oriza, is verwarmende in den eersten, en verdrogende in den tweeden graad; daar benevens verstoppende van aart.

In Melk tot een Brij gekookt, of ook 't Meel van Rijs met zoete Melk, Zuyker, Amandelen en een weynig Caneel gezoden; is aangenaam van smaak; geeft aan 't Ligchaam een goed voedzel; stild de Roodeloop, en stopt de Buylkloop.

Rauw gegeeten, is ze zwaar te verteeren, en geeft grof voedzel.

CCCLXVII HOOFDSTUK.

P A N I K K O O R N.

Dus in het Neederlandsch genoemd, Namea. word in het Latijn geheeten PANICUM, of MELINE: in 't Hoogduytsch HEYDELFFENNIG, of PFENNIG: in 't Fransch PANIC; en in het Italiaansch PANICO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee veranderlijke soorten; als:

I. PANICUM VULGARE, of gemeen Panikkooorn. II. PANICUM INDICUM, of Indiaansch Panikkooorn. Beyde zijn ze van cenerley Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, en weynig gemeste arde: een vrije, warme, welgeleegene plaats, en niet te veel vochtigheyd. Blijven maar alleen eene Zomer in 't leeven. Geeven teegens de Winter volkomene rijpe Vrucht, of Zaad, en vergaan dan van zelfs. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een afgaande Maan van April, weer in de aarde, niet diep, gezayd zijn. Waar door ze t'elkens vernieuwd, en op geen andere wijze aangevonden konnen worden.

Het PANICUM INDICUM, of Indiaansch Panikkooorn, als van een teederder aart, en meerder hitte begerende, als onze Wereld-streck kan geeven, komt niet, als bij zeer goede warme Zomers, laat in den Herfst, tot genoegzame rijpheyd, en vergaat dikmaal door een kleyne koude.

K R A C H T E N.

Panikkooorn, of Panicum, is verkoelende, verdrogende, en te zamentrekkende van aart.

In Melk gezoden; en zoo tweemaal ieder dag gebruykt, stopt de Buyl- en Roodeloop.

Het brood, van dit Koorn gemaakt, is onaangenaam voor de Maag, ook zeer droog; en geeft aan het Ligchaam weynig of geen voedzel. Word ter dier oorzaak alleen van arme menschen, enkelijk uyt nood, gegeeten, als ze niet anders bekomen konnen.

CCCLXVIII HOOFDSTUK.

P E O N I E.

Ord in 't Neederlandsch dus genoemd: Namea. in het Latijn PÆONIA, na de oude Geneesmeester PÆON, die hare krachten eerst uytgevonden, en bekend gemaakt heeft. In het Hoogduytsch PEONIEN-BLUMEN, GICHTWURTZ, en KONIGBLUM: in het Fransch PIVOINE: in het Italiaansch PEONIA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend tien veranderlijke soorten; namentlijk:

I. PÆONIA FLORE ALBO PLENO, of witte dubbele Peonie. II. FLORE PLENO INCARNATO DURABILISSIMO, of met een langdurige dubbele incarnate Bloem; welke, als ze veertien dagen of noch langer gestaan heeft, geheel wit word; echter in de grond noch iets behoudende van hare voorige bevallijke couleur.

III. Hi-

III. HISPANICA PUMILA FLORE PARVO PURPUREO, of *kleyne Spaansche Peonie*, met een *kleyne purpurre Bloem*. IV. MAS LATIFOLIA FLORE RUBRO, of *Peonie mannetje*, met *breede Bladeren*, en een *roode Bloem*. V. MAS ROTUNDIFOLIA FLORE RUBENTE, of *Peonie mannetje met rondachtige Bladeren en roode Bloemen*. VI. MAS ANGUSTIFOLIA FLORE PLENO, of *Peonie mannetje met smalle Bladeren en dubbele Bloem*. VII. FÆMINA FLORE ALBO SIMPLICI, of *Peonie wijffe met een enkele witte Bloem*. VIII. FÆMINA FLORE RUBRO SIMPLICI, of *Peonie wijffe met een enkele roode Bloem*. IX. PÆONIA FÆMINA FLORE RUBRO PLENO, of *Peonie wijffe met een dubbele roode Bloem*. X. PÆONIA BYZANTINA, of *Peonie van Constantinopel*. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bouwing en Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zoo wel zandige als andere, doch genoegzaam gemeste grond: een vrije, luchtige, bequaam ter Zon geleegene, of ook een schaduwachtige plaats; en veel Water. Blijven lange jaren in 'r leeven. Verdragen allerley ongeleegentheeden der *Winter*, zonder eenige schade. Geeven ieder jaar in den *Herfst* een volkomen zwartblinkend *Zaad*; waar onder zich gemeenlijk zeer aardig vertonen eenige roode gelijk als onrijpe *Korlen*, van een bevallijke aanschouwing.

Aanwinning. Dit *Zaad* moet met een wassende Maan van *April* in de aarde, of in *September* in een Pot, een halve vingerbreedte diep gezayd zijn; vermits het lange, ja wel een geheel jaar tijds blijft leggen, eer het opkomt. Geeft ook niet voor de vijfde of zesde volgende *Zomer* de eerste *Bloemen*. Deezer wijs dan kan men ze *aanwinnen* en *vermeenigvuldigen*; doch veel bequamer en spoediger door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*, kleyen of groot, geheel of in stukken gebroken: welke men met een volle Maan in *Augustus* of *September* van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

Doel. l. 6. c. 32. **D**E *Wortel* van *Peonie mannetje met een enkele roode Bloem* (gemeenlijk om des *Zaads* wil *Coral-Peonie* genoemd), of *Pæonia Mas flore rubro simplici*, welke meest gebruykt, en van al de andere soorten voor de beste geacht word, is warm in den eersten, droog in den tweeden graad; ook te zamentrekkende van aart, met eenige zoetigheyd daar bij gevoegd.

Matth. l. 3. c. 240. **Diefc. l. 3. c. 157.** **Fernel. l. 5. c. 157.** **Meth. Med. Apul. hist. Pl. c. 64.** **Gal. l. 6. c. 32.** **Simp. Med. Lemn. l. 2. c. 3. de Mir. Nat.** Gedroogt, gestoten, en daar van een half once met *Wijn* ingenomen; of de *Wortel* in *Wijn* gekookt, en ieder morgen daar van een *Roemerje* gedronken; of ook, 'r zij rauw, 't zij gezoden, dikmaal gegeten, verwekt der *Vrouwen Maandstonden*. Is goed teegens de *beeten* en *steeken* der *giftige Dieren*; voor alle *zware Droomen*, voor die van *Popelcy* of *Beroerdheyd* zijn geraakt; voor 't *Graveel* van oude en jonge *Personen*; voor de *Geelzucht*, *Buykpijn*; *Nier-* en *Blaas-smerten*; de gebreeken des *verstands*, en de *vallende Ziekte*; inzonderheyd een weynig *Maarentakken*, of *Viscum*, daar bij gedaan wordende. Voor welk laatst-gevoemd *Euvel* men ook de *Wortel*, met een volle Maan uyt de aarde genomen, gedurig aan den hals moet hangen. Versterkt daarenboven het hoofd der *Maanzuchtige*; opend de verstoptheyd der *Leever* en *Nieren*. Doet alle *Zinkingen* ophouden, alle neerdalende vochtigheeden der *Harssenen* verteeren.

Trag. l. 1. c. 200. **Durantes hist. Plant. fol. 341.** **T**waalf van de *roode*, of *onrijpe*, *Zaadkorlen* gestoten, en met *roode Wijn* ingenomen, doen ophouden der *Vrouwen veelvoudige*, *onmatige roode Vloed*. Gegeten, of in een gemeene drank van de *Kinderen* ingenomen, verdrijven het *beginzel van de Steen* en het *Graveel*: het *Braken* en *opgeeven* van de *Maag*. Nemen ook wech de *vuurigheyd* en de *zweeringen des Mond*.

Zestien der *zwarte Korlen*, of van 't opregte rijp *Zaad*, gestoten en met *Wijn* gebruykt, versterken het *Hoofd*: zijn goed voor de *stuypen*; voor de *duyzeling* en *ontroering der Harssenen*; de *beroerdheyd der Zee-nuwten*; de *smerten* en *opstijging der Moeder*; de *beeten der Slangen*; *zware Droomen*, en ook de *vallende Ziekte*; inzonderheyd vermengt zijnde met *Oxymel Scylliticum*, en *Syrop van Stæchas*.

Camerar. l. 3. c. 109; Rasis lib. Simp. c. 44.

CCCLXIX H O O F D S T U K.

P A N A X.

Eyde in het *Duytsch* en *Latijn* met *Namen*. deezen, en mijns wetens met geen anderen naam genoemd. De *Italianen* zeggen *PANACE*.

Hier van zijn mij in haren aart vijf vijf on: onderfcheydene soorten bekend geworden; te weeten: *derfcheydene soorten*.

I. PANAX HERACLEUM, of *Panax*, voortkomende bij de *Stad Heraclea*: ook wel PANAX HERCULEUM LATIFOLIUM, of SPONDILUM CYRENAICUM geheeten. II. PANAX LEPTOPHYLLUM, five ANGUSTIFOLIUM, of *Panax met smalle Bladeren*; daarom ook van zommige PANAX FERULACEUM, of *Panax met Bladeren van Ferula* genoemd. III. PANAX SYRIACUM, of *Panax uyt Syrien*. IV. CHIRONIUM LUTEUM, of *Panax Chironium met een geele Bloem*. V. PANAX CHIRONIUM ALBUM, of *Panax Chironium met een witte Bloem*. Niet alle zijn ze van eenerley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Eevenwel beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige aarde, genoegzaam vermengt met tweejarige *Paerdemist*: een opene, wel ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel Water. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaten lang in 't leeven. Konnen zelfs felle *koude* en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter* uytstaan zonder groote schade. Geeven ook in deeze *Gewesten* volkomen rijp *Zaad*; 'r welk met een wassende Maan van *September* of *Maert* de aarde in een Pot, ruym een stroobreedte diep, moet aanbevolen zijn: want alleenlijk hier door konnen ze *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

Het PANAX FERULACEUM CHIRONIUM LUTEUM, *Panax met Bladeren van Ferula*; *Panax Chironium met een geele*, en met een *witte Bloem*, zijn nier wel zoo hard van aart. *Mogen*, 's *Winters* buyten blijvende, de *koude* en *Voerfzelden* langer dan een of twee jaren verdragen; vermits ze door de zelve afneemen, en eyndelijk vergaan; gelijk de daaglijkze *ervarentheyd* genoegzaam bevestigt. Moeten derhalven, in *Potten* geplant, 's *Winters* binne huys bewaard worden, op een luchtige plaats; waar in niet als bij *vriezend Weer* word gevuurd; met matig *Reegenwater*, lauw gemaakt, van boven voorzien en onderhouden: ook niet voor in 't laatste van *Maert* of *April*, met goed *Weer*, wederom buyten gebragt; dan noch voor alle *Nagtrijpen* en *fchrale winden* genoegzaam gewagt zijn.

Het PANAX CHIRONIUM LUTEUM; ET ALBUM, of *geel en wit Panax Chironium*, word nier alleen *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door haar *Zaad*; met een wassende Maan van *April* gezayd: maar ook door hare teedere, en altijd mer groene *Bladeren* vercierd blijvende *Takjens*: welke men een weynig, op de wijze der *Angelieren*, insnijdt, of ook wel zonder dat in de aarde buygd. Als ze dat eyndelijk *Wortelen* gekreegen hebben, van de *oude* afneemt, en met een *Aprilfche* wassende Maan in *Potten* verplant.

K R A C H T E N.

Aart. **D**E Wortel van *Panax Heracleum*, of *Panax*, bij de stad *Heraclea* voortkomende, is verdrogende, verwarmende, en afvagende van aart.

Doct. l. 10. c. 12. De zelve, of de Schors daar van, gedroogt, gepulveriseert, en, met Honig vermengd, op alle Wonden en oude Zeeren gelegd, geneest ze, en doet op de ontblootte Beenderen weer nieuw vleesch groeyen.

Diosc. l. 3. c. 55. Het Zaad gestoten, en met Wijn ingenomen, verdrijft de opstijging van de Moeder.

Gal. lib. 8. Simp. Med. Het Zap, of de Gom deezer Plant, genoemd *Opopanax*, is droog in den tweeden, en warm in den derden graad; daaronboven verzachtende en verteerende van aart.

Averroes lib. Simp. c. 42. Gestoten, en daar van twee Drachmen met Wijn gebruykt, drijft, door de Stoelgang, uyt 't geheele Ligchaam alle taye Fluymen en slijmerige vochtigheeden. Word ter dier oorzaak ook geprezen teegens allerley koude gebreeken der Harssenen, Zeenuwen, Lammsigheid, en de Kramp. Zuyverd de Borst: is goed voor een veronderde Hoest; de Kortademheyd; Koortzen, en pijn in de Zijde. Geneest de gebreeken der Milt; en eerst aankomene Waterzucht; alle invendige quetsuren, Breenken, en de koude Pis, met Honigwater gebruykt. Doed der Vrouwen Stonden voortkomen: drijft uyt de doode Vrucht (maar andere zwangere Vrouwen moeten'er zich nauw voor wachten), en de Winden. Helpt de Moedersmerien, en verzacht de hardigheyd der zelve, van onder gebruykt als een *Pes-faris*.

Mesues lib. Simp. labor. salven. c. 21. Op de Bloedzweeren, Klapooren, Klieren, ook allerley kleyne of groote, zelfs pestilentielle Gezwellen gelegd, doet ze rijp worden, en uytbreeken.

Egin. l. 7. c. 3. Het Poeder der gedroogde Bladeren van *Panax Chironium* met Wijn ingenomen, of de zelve in Wijn gezoden, en daar van gedronken, is goed teegens vergif; de beetten der Slangen en anderer giftige Dieren: voor de roode Loop: voor de geene die Bloed opgeeven; de zeeren van de Mond, en der heymelijke Leeden. Stild de vloeden der Vrouwen. Kortelijk, is zeer dienstig in allerley gebreeken; inzonderheyd in zulke, waar bij stilling, heeling, en versterking nodig is.

Rafis lib. Simp. c. 30. De bovenste topjens der Steelen en Bladeren gestoten, dan op varssche wonden gedaan, stild het Bloeden der zelve, en geneest ze haastelijk.

Serap. lib. Simp. cap. 252. Het Poeder der gedroogde Bladeren van *Panax Chironium* met Wijn ingenomen, of de zelve in Wijn gezoden, en daar van gedronken, is goed teegens vergif; de beetten der Slangen en anderer giftige Dieren: voor de roode Loop: voor de geene die Bloed opgeeven; de zeeren van de Mond, en der heymelijke Leeden. Stild de vloeden der Vrouwen. Kortelijk, is zeer dienstig in allerley gebreeken; inzonderheyd in zulke, waar bij stilling, heeling, en versterking nodig is.

Plin. l. 25. c. 4. De bovenste topjens der Steelen en Bladeren gestoten, dan op varssche wonden gedaan, stild het Bloeden der zelve, en geneest ze haastelijk.

CCCLXX H O O F D S T U K.

M A N K O P.

Namen.

Iet alleen met deezen naam, maar ook met dien van EUL of HEUL, en van SLAAPKRUYD, in het Neederlandsch bekend. Zommige zeggen wel in plaats van MANKOP, MANEKOP. Word in het Latijn geheeten

PAPAVER: in het Hoogduysch WAGSAMEN, MOHNER OLMAG: in het Fransch PAVOT; en in het Italiaansch PAPAVERO.

Veelerley soorten. Hier van zijn mij in haren aart eenige schoone, veranderlijke, en bezienswaardige soorten bekend; bij veele zeer aangenaam en begeert, vermitsze een gantschen Hof kunnen verciereen. Zullen derhalven van zommige in 't algemeen, van eenige een weynig in bijzonder spreken, wyl deeze meerder opzicht en waarneeming van nooden hebben.

Tamme Heul, met enkele en dubbele Bloemen. Het PAPAVER SATIVUM, of tamme Heul, zoo wel met enkele, als met dubbele bonte, of ook een-verwige Bloemen, bemind uyt eygener aart een gemeene, zandige, varsch omgesmeetene, liever gemeste als ongemeste grond: een vrije, luchtige, welgeleegene plaats;

en veel Water; ook matige vochtigheyd. Blijft niet meer dan eene Zomer in 't leeven. Geeft ieder jaar volkomen rijp Zaad, en vergaat dan van zelfs. Moet derhalven altijd met een volle Maan van Maert weer op nieuws, hol en luchtig, niet diep, gezayd zijn: doch komen ook door 't neergevallene Zaad overvloedig genoeg van zelfs voort, en konnen deezer wijs met meenigten vermeerderd worden.

Wil iemand van deeze dubbele soort zeer groote en uysteeke Bloemen winnen, van wat voor een couleur de zelve ook mogten zijn, die verkiese een Plant met een dubbele Bloem. Snijde bij tijds daar van af al de zijdetakjens, zoo dat maar alleenlijk de middenste, en daar aan niet meer als alleen een eenige Hertknop blijve. Winne daar van 't Zaad met een volle Maan; en zaye 't zelve weer met volle Maan in Maert; zoo zal hij niet alleen schoone coupleuren, maar ook meest alle groote en dubbele Bloemen daar uyt bekomen.

Het PAPAVER RHŒAS, of ERRATICUM, in het Neederlandsch gezegt KOORNROOSE; FLORE PLENO RUBRO 'OBSCURO, of met een donkere roode dubbele Bloem: FLORE RUBRO PALLESCEENTE PLENO, of met een bleek-roode dubbele Bloem: FLORE PLENO PHŒNICEO, of met een dubbele bruyn-roode brandende Bloem: FLORE PLENO FIMBRIATO; of met een dubbele Bloem met witte kanten; en FLORE PLENO INCARNATO, of met een dubbele schoone lijf-verwige Bloem, moeten (voor zoo veel men'er Zaad af wil vergaderen) op de gemelde wijze opgefnoeyd en behandeld worden; doch ten minsten drie Hertbloemen (of meer, indien men begeert) daar aan behouden; vermits men deeze niet zoo wel als de voorgaande kan cultivceeren, zoo om hare teederheyds wil, als om de veelheyd der uyttschietende Takjens. Moeten ook, met een volle Maan van Maert, op een gantsch warme plaats gezayd, en de knoppen, als de Bloemen afgevallen zijn, wel nauw voor den Reegen gewagt worden; wylze daar door lichtelijk komen te verderven, zoo dat men dikmaal geen goed Zaad daar van kan winnen.

Het PAPAVER RHŒAS SIMPLICI, of Koornroos met een enkele Bloem, heeft geen opzicht of waarneeming van noode, wylze haar Zaad laat vallen, en in elk Voorjaar, ter plaats daarze gestaan heeft, van zelfs ruym genoeg weer opstaat.

Het PAPAVER SPINOSUM FLORE LUTEO SIMPLICI, of Mankop met Doornen, en een enkele geele Bloem, een zeer aardig Gewas, en het PAPAVER CORNICULATUM MINUS FLORE RUBRO, of kleyne Mankop met een roode Bloem en gehoornd Zaadhuysje; ook CORNICULATUM MINUS FLORE VIOLACEO, of kleyne Heul met een paerffche Bloem en gehoornd Zaadhuysje, worden met een wassende Maan in Maert desgelijks op een warme plaats gezayd. Geeven ook in den Herfst volkomen rijp Zaad, en vergaan gelijk de andere, vermitsze niet langer dan eene Zomer in 't leeven konoen blijven.

Het Zaad van deeze soorten, inzonderheyd van de Mankop met Doornen en een geele Bloem, is van zulk een aart, dat het, gezayd zijnde, noyt al te zaam in 't eerst jaar zal opkomen, maar ook in 't tweede, derde, vierde, vijfde, zesde, ja dikmaal in 't tiende jaar daarna; als maar de aarde weer komt omgeworpen te worden, in welke het verborgen legt.

Het PAPAVER CORNICULATUM MAJUS FLORE PHŒNICEO, ET FLORE LUTEO, of groote Mankop, zoo wel met een roode brandende, als geele Bloem, en gehoornde Zaadpeul, worden ook op de gemelde tijd en plaats gezayd. Zijn harder van aart dan al de andere, ook langer leevende. Verdragen geduldig de sterke koude der Winter, en allerley andere ongeleegentheeden des tijds. Geeven, van Zaad voortgekomen zijnde, in de tweede Zomer Bloemen, en voorts ieder jaar, zoo lang als ze in 't leeven blijven ('t welk men zelden langer als drie jaren ziet gebeuren) volkomen

rijp

rijp *Zaad*: waar doorze alleenlijk *aangewonnen* en *vermeerderd* kunnen worden. Ter plaats daarze gestaan hebben, komen ze dikmaal genoeg van zelfs voort, door het neergevallene.

K R A C H T E N.

Gal. l. 7. Simp. Med. **A**L de soorten der *tamme Mankop*, of *Papaver sativum*, zijn van een verkoelende aart, tot in den vierden graad.

Dod. l. 14. c. 16. De ronde Hoofdjes in Wijn gekookt, en daar van gedronken, of 't *Zaad* der zelve droog gegeten, verwekt de *Slaap*. Stild, en bedwingd allerley *dunne* en *scharpe neerzakkende vochtigheeden* op de *Borst*. Verzacht alle *smerten*: is zeer goed teegens den *Hoest*. stopt de *Buykloop*; desgelijks ook de *onmatige Vloeden* der Vrouwen.

Diofc. l. 4. c. 65. De *Bladeren* van *tamme Mankop* in Edik gekookt, met *Garstenmout*, vermengt, en dan gelegd op 't *sprenkt Vuur*; ook op allerley *heete Gezwellen*, geneezen deeze qualen.

Opium uyt Mankop. Het *Zap*, door een insnijding vloeyende uyt deeze ronde *Hoofdjes*, inzonderheid uyt die met *witte* en *roode enkele Bloemen*, word van ieder genoemd

Fuchs. hist. Pl. c. 196. *Opium*. Is van een zeer gevaarlijken aart, en mag niet zonder groote voorzichtigheid gebruykt worden.

Want maar alleen een weynig te veel daar van ingenomen, of ook dikmaal van buyten aangelegt, verwekt een zware *slaap*, ontroering des verstands, razernij des Hoofds; lammigheid en onmagrigheid der Leeden: krenkt het vernuft zeer schadelijk, en leeverd eyndelijk den mensch aan de dood over. Eevenwel word dit *Zap* in veele *Medicinale Compositiën* gedaan met goed voordeel en nut.

Meconium wat Het *MECONIUM*, zijnde niet anders als het *Zap*, geparft uyt de *Bladeren* en *Stelen* van *Mankop*, is niet zoo sterk van aart, als 't gedagte *Opium*.

Luis. l. 4. enarr. 68. De *Koornroos*, of *Papaver Rhoëas*, is de nu genoemde soorten in *krachten* gelijk; daarenboven ook dikmakende, verteerende, en subtyl van deelen, waar door ze ook de *vergaderingen* op de *Borst* zich lichtelijk doet scheyden, in een *Syroop* ingenomen zijnde.

Tragus l. 1. c. 38. Lonic. l. 2. c. 50. Het *Zap* deezer *Bloemen* gedistilleert, matigd de *hitte* van alle *inwendige deelen* des menschelijken *Ligchaams*. Ook de *Keel* daar mee gegorgeld, of de *Mond* daar mee gespoeld, neemt'er de *ontsteeking* van wech.

Het *Papaver Corniculatum*, of *Mankop* met een *gehoornde Zaadpeul*, is doorsnijdende en afvagende van aart; ook verwarmende en verdroogende tot in den *derden graad*. Heeft daarenboven al de *dengden*, welke wij van de voorgenoemde hebben aangewezen.

Durant. hist. Plant. fol. 335. De *Wortelen*, een uur lang in Wijn gekookt, en daar van gedronken, is goed voor de *gebreeken* en *verstoptheid* der *Leever*, de *pijn der Lendenen*; en doet in genoegzame veelheid *Water lossen*.

Camer. l. 4. c. 66. Een *Leepel* vol van het *Zaad* met Wijn ingenomen, verwekt een zachte *Stoelgang*.

CCCLXXI HOOFDSTUK.

P A S S E R I N E.

Namen.

En teeder en aardig *Gewas*, meede-foort van *LINARIA*, of *wild Plas*. Word, mijns weetens, met geen anderen dan deezen naam genoemd.

Drie ver-anderlijke foorten.

Hier van zijn mij in haren aart drie onderscheydene foorten bekend geworden, als:

I. *PASSERINA UMBELLATA*; *Passerine* met een *gehoornde*, of in het *ronde*, *Waeyers-wijze*, zittende *Bloem*. II. *RAMOSA*, of *Passerine* met *Takjens*. III.

PASSERINA GLOBOSA LUSITANICA, of *Passerine* uyt *Portugal*, met *ronde Hoofdjes*. Alle zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, Grond: met een weynig twee-jarige *Paerdemist* vermengd: een opene, luchtige, vrije, warme, wel ter Zon geleegene plaats; en tamelijk veel *Reegen*. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't *leeven*. Geeven teegens de *Winter* volkomen rijp *Zaad*; en versterven dan door een *kleyne Vorst*.

Worden derhalven, met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, ieder *Voorjaar* weer op nieuws, niet diep, in een *Pot*, of op een andere plaats gezayd. Hier door kunnen ze alleenlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

K R A C H T E N.

*P*asserine is verwarmende en verdrogende tot in den *Gebruyk* *tweeden graad*; ook openende van aart.

In Wijn gekookt, en daar van door den dag van dit gedronken, is goed voor de *Geel-* en *Waterzucht*; ook voor de *Koudepis*. Opend de *verstoptheid* van *Leever* en *Milt*; doet gemakkelijk *water lossen*: drijft uyt de *Nageboorte*; verwekt der *Vrouwen Maandsonden*, en doet het *geronnene Bloed* zich scheyden.

CCCLXXII HOOFDSTUK.

G L A S K R U Y D.

Ord in het *Neederlandsch* niet alleen *Namen en* *du*, maar ook wel *PARIETARIE* ge- *waaron,* *noemd*: in het *Latijn* *VITRARIA* *zoo ge-* *noemd.* (om dat het *Glas*, met dit *Kruyd* ge- *wreeven*, door des zelve *scharpheyd* *zuyver* en zeer klaar word gemaakt),

HELXINE, en *PARIETARIA*, vermits het over al zeer geerne aan de *Steen* en *Muuren* groeyd. Gelijk dan ook voortijds de *Romeynen* de *Keyzer* *TRAJANUS* pleegen te noemen *PARIETARIA*, om dat men zijn naam veel meer weegen vond geschreeven en uytgehouden in *Marmor-steenen* en *Muuren*: In 't *Hoogduytsch* *TAG UNO NACHTKRAUT*, *SANT PETERSKRAUT*, en *MAURKRAUT*: in het *Fransch* *PARIETAIRE*: in het *Italiaansch* *VETRIOLA*, *PARIETARIA*, en *HERBA MURALE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier bijzondere foorten; namentlijk: *bijzondere foorten.*

I. *PARIETARIA MAJOR*, of *groot Glaskruyd*. II. *MINOR OCYMI FOLIO*, of *kleyne Glaskruyd*, met *Bladeren* van *Basilicum*. III. *PALUSTRIS*, of *Water-Glaskruyd*. IV. *PARIETARIA LATIFOLIA TRIMESTRIS LUSITANICA*; of *breed-bladerig Glaskruyd* uyt *Portugal*, ruym drie *Maanden* in 't *leeven* blijvende. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen uyt eygener aart een gemeene, goede, zandige, welgemeste grond: een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats: matige vochtigheid, en ook veel reegen. Blijven eenige jaren in 't *leeven*, en verdragen allerley ongeleegentheeden der *Winter*. Van *Zaad* opgekomen zijnde, bloeyen ze de *tweede Zomer*, en geeven wederom volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *November* de aarde, niet diep gelegd, bevolen moet zijn. Hier door worden ze *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*, veel bequa-mer als door hare aangewassene *Wortelen* die men ieder *Voorjaar* met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

Het *PARIETARIA PALUSTRIS*, of *Water-Glas-kruyd*, moet gesteld zijn op een vochtige plaats, of gepland in een *Pot*, en dan dikmaal met *Water* voorzien worden.

K R A C H T E N.

Wortel. Deze *Plant* groeyt uyt een teedere, veelvoudige, langdurende, duone *Veezelwortel*, met verscheydene hol-gestelde *Leedjens*, en donker-bruyn-verwig, een hand lengte, of daar ontrent, opwaarts. Uyt hare

Steele. ronde *Steel* (met veele *Leedjens*, digt op malkander komende, verciert) komen beneeden andere kleyne *Scheutjens* voort, met breede, voor puntig toegeaande *Bladeren*, een vingerlid, of wat minder lang, die van de *Parietaria minor*, of 't kleyn *Glaskruyd*, in gedaante gelijk: rustende op korte bleek-bruyn *Steeltjens*, altijd twee en twee aan hare *Steel* regt teegens ovet malkander gesteld, uyt den groenen donker-bruyn-verwig; een weynig ruyg; dun van substantie, met slegte kanten, en een groote regt-doorlopende *Ader* begaaft, waar uyt veele kleyne ter zijden uyttschieten.

Bladeren. Tusschen de bovenste dezer *Bladeren*, aan de *Steel*, spruyten uyt eenige, weynig bij malkander gestelde, *Bloemen*, bestaande uyt vier *Bladeren*. De

Zaad. verwe is nyt den paerffchen geel. Deze afvallende, komen kleyne ronde *Knopjens* te voorschijn, boven aardig in vier *puntjens* verdeeld, gelijk de *Nagelen*, en gevuld met een kleyn, zwartachtig-bruyn *Zaad*.

Breed-bladerig Portugalsch Glaskruyd. Het PARIETARIA LATIFOLIA TRIMESTRIS LUSITANICA, of breed-bladerig Portugalsch Glaskruyd, niet wel de tijd van vier Maanden durende, word met een wassende Maan van April in een Pot gezayd, warm gesteld, en met matige vochtigheyd onderhouden. Dus gehandeld, geeft het dikmaal volkomen rijp *Zaad*, en vergaet dan van zels.

Kleyn Glaskruyd met Bladeren van Basilicum. Het PARIETARIA MINOR OCYMOIDES, sive OCYMI FOLIO, of kleyn Glaskruyd met Bladeren van Basilicum, groeyd uyt een teeder, bruyn-verwig, veezelig, en in de Mond geknauwd wordende bitter van smaak zijnde *Worteltje*, een hand lang opwaarts; zich verdeelende in verscheydene teedere, ronde, uyt den bleek-bruynen roodachtige, heldere (of klare) en een weynig blinkende *Steeltjens*, onder meer als boven. Aan welke de *Bladertjens* niet regt teegens malkander over, maar een vingerbreed de eene boven de ander, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, voortkomen; rustende op bleek-rood-verwige *Steeltjens*, nauwelijks de breedte van een vinger lang. Met de zelve hebben ze de lengte van een kleyne vinger, wat meer of minder; en zijn ontrent een vingerlid breed; wat ruygachtig van aart, uyt den geelen aangenaam-groen van couleur, wat blinkende: in 't midden op het breedste, na beneeden smal; ook voor in een spits punt uytlopende; zacht in 't aanraken; echter onder een weynig scharp; ook een weynig bitterachtig van smaak, en te zamentrekkende: in 't midden begaaft met een regt-doorlopende *Adertje*, waar uyt vier andere opwaarts gekeerd, en uyt deeze meer andere *Adertjens*, zeer veel in getal, voortvloeyen.

Gestalte der Bloemen. Tusschen de zelve, aan de *Steeltjens*, groeyen zeer veele kleyne, digt aan malkander gestelde, drie-bladerige, toegeslotene groene *Bloemtjens*, hebbende inwendig eerst een rond, en voor spits *Knopje*, waar op men ziet rusten een ander zeer kleyn *Knopje*, ruyg van aart, zeer schoon purpur-rood-verwig. Het zelve vergaan zijnde, doen de *Bladertjens* zich geheel open; en dan word men in 't midden gewaar vier bleeke *draadjens*, vlak als een *kruys* zich neerleggende, en boven op voorzien met vier gantsch wirt *Knopjens*. Deze *Bloem-bladertjens* vallen niet af, maar blijven. Vervolgens word haar inwendig *Knopje* grooter: eerst roodachtig zijnde, maar daar na vaal wordende, en binnen in zich bewarende een zeer kleyn, schoon-blinkend Pekzwart, ovaals-wijze rond *Zaadje*.

Zaad. Het zelve op de genoemde tijd in de aarde legt, en voortgekomen zijnde, geeft in de eerste en in de volgende *Zomer* weer *Bloemtjens*, en volkomen rijp *Zaad*, waar door deeze *Plant* altijd-durend word gemaakt.

Glaskruyd, of *Parietaria*, heeft een afvagende, Gal. lib. een weynig te zamentrekkende, en verkoelende Simp. 6. kracht.

In Wijn gezoden, en daar van gedtonken; of drie oncen van 't uytgeparfte *Zap* det *Bladeren* met Wijn ingenomen, verdriest de *Koudepis*; doet gemakkelijk *water lossen*: is goed voor een *verouderde Hoest*, voet 't *Graveel*; de *verstoptheyd* der *Leever*, *Nieren*, en *Milt*; ook teegens de gebreeken der *Blaas*; de beetten der *Slangen*, en anderer *giftige Dieren*.

De *Bladeren* in *Boomoly*, of *Oly* van *Olijven*, Boonenmeel, Zemelen *Malva* gekookt; dan op een *afgesneedene Zeenruw* gelegd, doet veel goeds. De zelve groen gestoten, met een weynig *Wittebrood*, *Oly* van *Camillen* en van *Lilien*; dan *plaafters-wijze* gelegd op de *gezwollene Borsten* der *Vrouwen*, ook op andere *zweeren*, verzacht de zelve, en verteerd het quaad.

De gemelde *Bladeren* alleen gestoten, en zoo opgelegd, geneest de *Wonden*, de *Schurftheyd*, en andere *Zeerigheyd*; *Puyffen*, *Fiselen*, 't *Sprenkveuur*, de *Roos*, en allerley *hitzige*, voortlopende *Zweeringen*. Eeven het zelve verricht ook het *Zap*; vermengt met *Ceruyts*.

Dit *Zap* met *Schapevet*, of *Ceratum Cyprinum*, gemengt, verzacht de smerten van 't *Podagra*. 't Zelve vermag ook het *Kruyd*, in *Water* gezoden, en daar meê de *voeten* gestooft.

Het gedistilleerde *Water* dezer *Planten* maakt, (daar meê gewasschen wordende) een *zuyver*, *klaar vel*. Men gebruykt ook de *Bladeren*, om daar meê allerley *Glazen* te reynigen, en helder te maken.

De *Bladeren* van het *Water-Glaskruyd*, of *Parietaria palustris*, in *Water*, of in *Wijn* een weynig opgekookt, en dan daar van gedronken, is een zeer bequaam middel, om de *Hoest* en *Steen* te verdrijven. Helpt ook de geene, die zeer *bezwaarlijk* haar *Water* *konnen* *maken*.

CCCLXXIII H O O F D S T U K.

P A R O N Y C H I A.

DUs in het *Neederlandsch*, *Latijn* en *Namen* *Italiaansch*, ook mijns weetens met geenen anderen naam, genoemd. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie onderscheydene soorten, als:

I. PARONYCHIA ALSINE FOLIA, of *Paronychia* met *Bladeren* van *Muur*. II. ALTERA MATTHIOLI, of *tweede Paronychia* van *PET. ANDR. MATTHIOLUS*; van zommige ook *CENTUM GRANA*, of *HONDERDKNOP* geheeten. III. PARONYCHIA FOLIO CRENATO, of *Paronychia* met *gekerfde Bladeren*. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, zandige, slegte, zoo wel ongemeste als gemeste grond: een vrije, luchtige, wel ter *Zon* geleegene plaats, en veel *Reegen*; ook matige vochtigheyd.

Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't *leven*. Geven in 't *begin* van den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar meê. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *Maert* of *April*, weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn, en dus *vermeengvuldigd* worden. Komen ook dikmaal van zels genoeg op, ter plaats daarze *geftaan* hebben, door het uytgevallene *Zaad*.

PARIETARIA MINOR OCYMFOLIA .

KRACHTEN.

Aart. *Paronychia* is dun en fijn van deelen; ook verdrogende van aart.

Gal. lib. 8. Simp. Med. Gestoten, of in Water gekookt, en dus op de zwellende of zweerende Vingeren of Nagelen gelegd, geneest de zelve, en doet weer nieuwe Nagelen aangroeyen.

Durantes fol. 336. In Rhijnsche Wijn gezoden, en daar van 's morgens een Roemertje gedronken, breekt, en drijft af de steen der Nieren.

CCCLXXIV HOOFDSTUK.

VYFVINGERKRUYD.

Namen.

Eest dien naam in het *Neederlandsch* bekomen. Word in het *Latijn* geheeten *QUINQUEFOLIUM*, of *PENTAPHYLLUM*: in het *Hoogduytsch* *FUNFINGERKRAUT*, of ook *FUNFBLATT*: in 't *Fransch* *QUINTE FEUILLE*: in het *Italiaansch* *PENTAFILLO*, of *CINQUEFOGLIO*.

Tien ver- anderlijke soorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden tien onderscheydene soorten; als:

I. *PENTAPHYLLUM REPENS VULGARE FLORE LUTEO*, of *gemeen kruypend Vijfvingerkruid met een geele Bloem*. II. *PALUSTRE*, of *Water-Vijfvingerkruid*, groeyende in waterachtige plaatzen. III. *LUTEUM ERECTUM*, of *opstaande Vijfvingerkruid met een geele Bloem*. IV. *ALPINUM*, of *Berg-Vijfvingerkruid*. V. *MINUS ARGENTEUM FLORE HERBIDO MUSCOSO*, of *kleyne Vijfvingerkruid met Zilveren Bladeren*, en groene mossige Bloemen. VI. *CANDIDUM MAJUS*, of *groot Vijfvingerkruid met witte Zilverige Bladeren van onder*. VII. *SUPINUM TORMENTILLÆ FACIE*, of *legend Vijfvingerkruid met een gedaante van Tormentil*. VIII. *FRAGIFERUM LATIFOLIUM MAJUS*, of *groot Vijfvingerkruid met breede Bladeren, en Vruchten als Aardbeziën*. IX. *FRAGIFERUM ANGUSTIFOLIUM MINUS*, of *kleyne smal-bladerig Vijfvingerkruid met Vruchten gelijk Aardbeziën*. X. *PENTAPHYLLUM SILIQUOSUM SYRIACUM*, of *Vijfvingerkruid uit Syrien, met Zaadpeulen*. Niet alle zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen echter meest al te zamen een zandige, goede, holle, welgemeste grond: een opene genoegzaam ter Zon geleegene plaats, en ook een schaduwachtige; neevens veel Water. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leeven. Verdragen felle koude, en andere ongeleegentheeden der Winter. Geeven meest altijd 's Zomers volkomen rijp **Zaad**: 't welk met een wassende Maan van Maert of April, niet boven een stroobreedte diep, deaarde moet aanbevolen zijn, niet alleen hier door worden ze *vermenigvuldigd*, maar ook bequamenlijk *aangewonnen* door hare aangegroeyde jonge *Wortelen*, welke men op de zelve tijd van de *oude* afneemt, en verplant. Dikmaal slaan ze ook, ter plaats daarze staan, van zelfs genoeg op, door 't uytgevallene **Zaad**.

Soorten, welke maar alleen eene Zomer in 't leeven blijven. Het *PENTAPHYLLUM SUPINUM TORMENTILLÆ FACIE*, of *achter-overlegend Vijfvingerkruid, met een gedaante van Tormentil*: *FRAGIFERUM LATIFOLIUM*, of *groot breedbladerig Vijfvingerkruid*; en *FRAGIFERUM ANGUSTIFOLIUM*, of *met smalle Bladeren, beyde met Vruchten als Aardbeziën*, vroeg in 't Voorjaar gezayd zijnde met een wassende Maan, of anders ook van zelfs uyt 't neergevallene **Zaad** voortgekomen, bloeyen niet alleenlijk noch dien zelven Zomer, maar geeven ook voor de Winter volwassene **Vrucht en Zaad**. Daar meê dan versterven ze, vermits ze

niet langer kunnen leeven. Doch in *May*, of noch later te voorschijn komende, blijven ze gemeenlijk de Winter over, en geeven dan in 't volgende jaar volkomen rijp **Zaad**.

Het gemelde *PENTAPHYLLUM FRAGIFERUM LATIFOLIUM*, of *groot breedbladerig Vijfvingerkruid met Vruchten als Aardbeziën*, krijgt uyt een bruynachtige, teedere, regt-neerschietende, veezelige *Wortel*, verscheydene ronde, bleek-groene, en ruyge *Steele*; welke zich zoo wel op de aarde neerleggen, als boven de zelve zich een weynig verheffen. Waar aan de *Bladeren*, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, boven malkander voortkomen. In het begin zijn 'er wel een of twee in vijf deelen gescheyden, doch doorgaans anders alle in drieën verdeeld; waar van 't middenste het grootste; twee vinger-leeden lang, een goede vinger breed, ovaals-wijze rond, doch onder smaller als boven toelopende is. De andere twee zijn veel kleyner, doch alle aangenaam groen verwig; niet blinkende; wat ruyg van aart, aan de randen rondom aardig getand, en in 't midden verciert met een regtdoorgaande *Adertje*; waar uyt veel andere teedere ter zijden opwaarts vloeyen.

Tusschen welke de *Bloemtjens* eenig en alleen, ook op geen lange *Steele* rustende, te voorschijn worden gebracht, bestaande uyt vijf kleyne, geele, een Hert gelijk zijnde, hol gestelde *Bladertjens*; waar onder verscheydene groene, voor spits toelopende *Bladertjens* in 't ronde gesteld zijn; houdende in 't midden een kleyne, geele, ruyge *Knop*. Als ze neergewallen zijn, worden ze gevolgd van kleyne, plat-ronde, noppige *Vruchten*, zich niet qualijk met een *Aardbeziën* vergelijkende; waar in zich bevind een kleyne, plattachtig rond en wit **Zaad**.

Het *PENTAPHYLLUM FRAGIFERUM ANGUSTIFOLIUM MINUS*, of *kleyne smal-bladerig Vijfvingerkruid, met Vruchten gelijk als Aardbeziën*, krijgt uyt een regt-neerschietende, bleek-bruyne, veezelige *Wortel*, ronde, kruypende, en boven een weynig rood zijnde *Steele*; aan welke vervolgens uyt-spruyten veele teedere *Bladeren*, gemeenlijk gescheyden in vijf, zeeven, ook wel meerder deelen: doch al te zamen rondom *ingezaaagd*, op de wijze van *Pimpinell*; welke ook de eerste en onderste *Bladeren* in stelling en gedaante niet zeer ongelijk zijn: aangenaam groen-verwig, niet blinkende, gantschelijk niet zoo ruyg als de voorgaande. Ook heeft ieder *Blad* onder aan haar *Steele*, de groote *Steel* gelijk als omvattende, twee boven spits zijnde kleyne *Bladertjens*, niet qualijk *Ooren* gelijkende; waar aan gezien word eenige holle *ruygheyd*, gelijk ook aan de voor-naamste *Steele*. De *Bloemtjens* en *Vruchten* zijn die van de voorige soort in alles gelijk, doch kleyner van aart.

Het *PENTAPHYLLUM MINUS ARGENTEUM FLORE HERBIDO MUSCOSO*, of *kleyne Vijfvingerkruid met Zilveren Bladeren, en groenachtige mossige Bloemen*, kan niet zoo veel Water verdragen als wel de andere soorten. Moet derhalven verzorgd zijn van een drooge plaats; zoo blijft ze beeter over, en langer in het leeven.

Het *PENTAPHYLLUM SILIQUOSUM SYRIACUM*, of *Vijfvingerkruid uit Syrien met Zaadpeulen*, is een zeer schoon *Gewas*, waar toe de Natuur haar hoogste vermogen schijnd aangewend en ten toon gesteld te hebben. Schiet in deeze Gewesten op tot de hoogte van een hand. Is van onder tot boven met veel aangename groene *Bladeren* verciert aan hare ronde, regtopstaande, teedere *Steel*. Uyt welke in 't onderste gedeelte eenige weynige groote *Bladeren* voortkomen, regt tegens over malkander rustende op lange *Steele*, zijnde in gedaante die van de *Lupinen*, of *Vijgeboonen* zeer gelijk: te weeten, in vijf deelen geheel gescheyden, van welke 't middelste 't laagste en grootste is;

Gedaante
dezer
kluchtige
Plant.

Wonder-
lijke Blo-
men.

Zaadpeult-
jens.

Grond.

Hoe aan te
winnen.

de twee onderste de kleynste; ook met inwendige *Ade-
ren* voorzien zijn. De andere veelvoudige digt aan de
Steel op zeer korte *Steeltjens* onordentelijk, en niet
reegens malkander over gesteld, bestaan alleen uyt drie
kleyne *Bladertjens*; tusschen welke, gelijk ook voor-
namtlijk in 't bovenste der *Steel*, veele kleyne *Steelt-
jens* te voorschijn komen, *Kroons-wijze* gezet: waar
uyt wederom vier andere van een gelijke grootte op-
staan. Ieder der zelve draagd kleyne, witte, een
weynig riekende, langwerpige, breedachtrige, en won-
derlijk uyt een *eenig* *Blaadje* bestaande *Bloemtjens*.
Alsze uytgebloeyd hebben, komen tusschen de zelve
weer andere vijf of zes, zoo dun als een draadje, voor
met kleyne *Knoppjens* verciert. Waar uyt lange, dunne,
aan lange *Steeltjens* hangende, en voor spits toegaande
Peultjens zich laten zien, gevuld met een kleyn, rond,
en zwart *Zaad*.

Deeze soort bemind een zandige, goede aarde, met
een weynig een-jarige Hoenderdrek en twee-jarige Paer-
demist bequamelijk doormengt: een opene, vrije, luch-
tige, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige
vochtigheyd.

Blijft uyt eygener aart niet meer dan eene *Zomer*
in 't leeven. Geeft in deeze koude Gewesten teegens
den *Herfst* *Bloemen*; maar niet anders als bij goede dro-
ge *Zomers* volkomen rijp *Zaad*; waar meê zij dan
vergaat. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een was-
sende Maan van *April*, op nieuws, niet diep, in een
Pot gezayd; niet verplant, ook niet meer als drie of
vier *Planten* in eene Pot gelaten worden; anders zou-
den ze de een de ander 'r voedzel onttrekken; en dan
noch geen volkomen *Zaad* kunnen verkrijgen. Schoon
ze niet hooger als een *Maatvoet* opschieten: zoo
zijn ze echter voor nauwkeurige Liefhebbers van een
aangename aanschouwing.

K R A C H T E N.

Salen. l. 8.
Simp. Med.

Het groot *Vijfvingerkruyd*, of *Pentaphyllum can-
didum majus*; en het opstaande *Vijfvingerkruyd*
met een geele *Bloem*, of *Pentaphyllum luteum*
erectum, welke onder al de soorten de beste zijn, en
ook alleenlijk gebruykt worden, zijn verdroogende
van aart, rot in den derden graad; ook subtyl en
dun van deelen.

Diase. l. 4.
c. 42.
Ruell. l. 3.
c. 95.
Apulej.
bist. Plant.
c. 2.

De *Bladeren* en *Wortelen* in Wijn gekookt, en daar
van 's morgens een tijd lang een Roemertje nuchteren
gedronken, of vijf onzen van het uytgeparfste *Zap*
met Wijn gebruykt, geneest in een korte tijd de *Geel-
zucht*; stild de *Bloedgang*, en alle *Buykloop*: is goed
teegens alle smerten van 't *Flersijs*, en de *Heusen-
jigt*: ook teegens *vergif*; alle *quade*, *pestilentielle lucht*;
de gebreeken van *Leever* en *Longe*; de *beeten* en *stee-
ken* der *Slangen*; de *quade zereen des Monds*, daar meê
gewasschen zijnde. Desgelijks voor de *zweeringen der*
Amandelen, en der *Keel*. Verzacht de *Tandpijn*, in de
Mond gehouden.

Fuchs. bist.
Pl. c. 239.

De *Wortelen* in Edik gekookt, en gelegd op de
Schurfiheyd, ook op de *gezwellen des Aarsdarms*, ge-
neezen de zelve.

Matth. l. 4.
c. 38.

De *Bladeren* gestoten, dan met Honig en een wey-
nig Zout gemengt, heelen voorspoedig de *Wonden*, en
Fistelen, of *lopende Gaten*. Desgelijks allerley *harde* en
voortectende zweeren.

CCCLXXV HOOFDSTUK.

D E U R W A S.

Namen.

nders ook in het *Neederlandsch* genoemd
DEURBLAD, word in het *Latijn* ge-
heeten PERFOLIATA: in het *Italiaansch*
ook zoo: in het *Hoogduytsch* DURCH-

WACHSZ, of ook BRUCHWURTZ: in het *Fransch*
PERFOLIATE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vijf onder-
scheydene soorten; namentlijk:

Vijf onder-
scheyde-
dene
soorten.

I. PERFOLIATA VULGARIS, of *gemeen* *Deurwas*.
II. FOLIO PLANTAGINIS, of *Deurwas met Bladeren*
van Weegbree. III. LONGIFOLIA, of *met lange* *Blade-
ren*. IV. MINIMA BUPLEURI FOLIO FABII CO-
LONNÆ, of *alderkleynste* *Deurwas*, *met Bladeren van*
Bupleurum, of *Hazen-ooren*, van de Hoog-geleerde
Heer FABII COLUMNÆ. V. PERFOLIATA MON-
TIS LIBANI, of *Deurwas van de Berg Libanus*. Alle
zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, wel-
gemeste aarde: meer een opene, warme, bequaam ter
Zon geleegene, als een schaduwachtige plaats, en tame-
lijk veel Warer; doch houden zich ook te vreden met
matige vochtigheyd.

Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Gee-
ven meest altijd in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*,
en vergaan daar meê. Moeten ter dier oorzaak met
een wassende Maan van *Maert* of *April* in ieder *Voor-
jaar* weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn, en dee-
zer wijs *vermeenigvuldigd* worden: Komen anders
dikmaal genoeg van zelfs voort uyt het neergevalle-
ne *Zaad*.

Het PERFOLIATA LONGIFOLIA, of *lang-geblader-*
de *Deurwas*, schiet in deeze Gewesten een of ander-
halve voet hoogte op; zomtjids wel tot twee voeten.
Krijgt uyt een witte, ten naasten bij een hand lange,
doch teedere *Wortel*, in de Mond geknauwd zijnde van
een lieflijke of zoete geur, verscheydene regt-opstaan-
de, bleek-groene en ronde *Steelen*; aan welke, op de
wijze van het PERFOLIATA VULGARIS, of *gemeen*
Deurwas, de *Bladeren* in 't ronde groeyen. Zijn de
middelste vinger, wat min of meer, lang; twee vin-
ger-leeden, of daar ontrent breed; achter op 't breed-
ste; onder rond toegaande, doch voor in een stomp-
spits punt eyndigende: aan de randen slegt en effen;
uyt den donker-groenen blauwachtig van verwe, niet
blinkende. In de Mond geknauwd wordende, zijn ze
eerst onaangenaam; daar na een weynig scharp; eynde-
lijk zoet van smaak: ook in 't midden verciert met vee-
le regt-opgaande *Adertjens*; waar uyt een groot getal
andere kleynere voortvloeyen.

Uyt wiens bovenste in het opperste, ook wel
ter zijden de *Steelen*, noch andere kleynere *Bladert-
jens* voortspruyten, gemeenlijk in drie deelen van mal-
kander gescheyden, rustende op korte *Steeltjens*, vier
en vijf in 't ronde bij een plat leggende te zamen ge-
voegd; van welke drie de grootste, ook in 't midden
met een kleyn *puntje* voorzien, de twee andere de kleyn-
ste, en zonder eenige *puntjens*, doch alle rond van ge-
stalte zijn.

In welker midden op *Steeltjens*, ontrent een hal-
ve stroobreedte lang, twaalf, zestien of achttien bij
malkander staande *Bloemtjens* groeyen. Deeze zijn
zeer kleyn. Bestaan uyt vijf geele, omgekrulde *Blade-
dertjens*. Vergaan zijnde, worden ze gevolgd van een
platachtig-rond en zeer hoekig zwart *Zaad*, wat groot-
ter als dat van 't *gemeene* *Deurwas*.

K R A C H T E N.

Deurwas, of *Perfoliata*, is warm en droog, ook
een weynig te zamentrekkende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken,
of het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn inge-
nomen, geneest allerley *invendige Wonden*, *Breuken* of
Gescheurdheyd, en is zeer goed voor de geene, die van
om hoog gevallen zijn.

De groene *Bladeren* gestoten, met Meel en Wijn
vermengd, dan gelegd op de *uytpruytende Navel* der
Kinderen, doet de zelve weer inwaarts keeren. Genee-
zen

Camerar.
l. 4. c. 106.
Durante
fol. 348.

Dorff. bist.
Pl. fol. 215.
Tring. l. 1.
c. 162.

zen ook de *Kropzweeren*, en *Klieren* aan den Hals. Verdrijven de *Roos*, en de *Roodgrond*: desgelijks de *voortlopende* en *andere zwellingen*. Heelen daarenboven de *Wonden*. 't Zelve vermag ook het gepulveriseerde *Zaad*, daar opgestroyd zijnde.

CCCLXXVI HOOFDSTUK.

PERZENKRUYD.

Verfchey-
de namen.

Neem niet met deezen naam, maar ook met dien van *VLOOKRUYD*: in het *Neederlandsch* bekend. Word in het *Latijn* geheeten *PERSICARIA*, of ook *PIPER AQUATICUM*: in het *Hoogduytsch* *PFERSIGKRAUT*, *FLOHKRAUT*, en *WASSER-PFEFFER*: in het *Fransch* *CULRAIGE*, of *CURIAGE*: in het *Italiaansch* *PEPE AQUATICO*, of *PEPE D'ACQUA*, *HIDROPEPE*, en *PERSICARIA*.

Vier bij-
zondere
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier bijzondere soorten; namentlijk:

I. *PERSICARIA MACULOSA MAJOR LONGIFOLIA*, of groot *Perzen-* anders *Vlookruyd*, met lange *zwartgestippelde Bladeren*. II. *MACULOSA MAJOR ROTUNDIFOLIA*, of groot *Perzenkruid* met *ronde zwartgeplekte Bladeren*. III. *NON MACULOSA*, of *Perzenkruid* zonder *vlekken*; ook genoemd *PIPER AQUATICUM*, of *Waterpeeper*. IV. *PERSICARIA MINOR*, of *kleyne Perzenkruid*. Alle zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, drooge, en ook vochtige, zoo wel gemeste als ongemeste grond: een opene, luchtige, vrije, welgeleegene, ook een schaduwachtige plaats; en veel Water. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leven. Konnen seldere *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder schade uytstaan. Geeven ook dikmaal volkomen rijp *Zaad*: 't welk in *Maert* met een wassende *Maan* de aarde moet aanbevolen worden. Komen wel door 't neergevallene dikmaal van zelfs genoeg op. Hier door worden ze *vermeenigvuldigd*; en dan noch *aangewonnen* door hare aangegroeyde *jongen*; die men, zoo wel in 't *Voorjaar* als in de *Zomer*, van de *oude* afneemt, verplant, en terstond met Water begint.

Zaad.

Aanwin-
ning.

K R A C H T E N.

Aart.

Het groot *Perzenkruid*, met *zwartgestippelde Bladeren*, of *Persicaria major maculosa*, is koud en droog van aart.

Gal. lib. 8. Het uytgeparfste *Zap*, of de *groene Bladeren* gestoten, en op *oude, harde Gezwellen, Apostematien*, en *Wonden* gelegd, neemt'er de *brand* van wech.

Het zelve *Zap* met het *Zap* van *Chelidonium*, of *Oogenklaar*, verdrijft wonderlijk de *duysterheyd* der *Oogen*; en neemt wech de *eerst-beginnende Vliezen* of *Schellen* op de zelve.

Dod. l. 20. Het *Persicaria non maculosa*, of *Perzenkruid* zonder *vlekken*, is warm en droog tot in den *derden* graad.

De *Bladeren* en *Bloemen* gestoten, of 't uytgeparfste *Zap* der zelve met *Oly* vermengt, geneest de *Fistelen*, *lopende gaten*; de *Takken* of *Speen*en aan 't *Fondament*, en de *verouderde quade harde zweeren*.

Matth. l. 2. Het gedachte *Zap* in de *Ooren* gedaan, doet de daar in zijnde *Wormen* sterven:

Dit geheele *Kruyd* in Water gezoden, en alzo gelegd op de *vochtige, leepe, loopende Oogen*, helpt de zelve.

De *Bladeren*, en 't *Vlies* van *Eyeren*, van elk eenen veel genomen, en op de *Vijf*, of *Worm* der *vingeren* gelegd, doet ze sterven en vergaan.

Het zelve *Kruyd* in de *Bedsteden* en *Leedekanten* gehangen, dood de *Vlooyen* en *Wandluysen*.

Indien iemand, zijn gevoeg gedaan hebbende, zijn achterste met deeze *Bladeren* wou reynigen, of afwiffchen, die zou hier door zijne *Billen* zoodanig verhitte, dat hij niet zou weeten, wat te doen, of waar heen zich te keeren.

Durantes
hist. Plant.
fol. 342.
Lobel. l. 5.
fol. 388.

CCCLXXVII HOOFDSTUK.

VARKENSVENKEL.

Anders ook in het *Neederlandsch* van Naam, en veele genoemd *VARKENS-STAART*, oorzaak daar van.

Word in het *Latijn* geheeten *PEUCEANUM*, na het *Grieksche* Woord *Παυνη*, 't welk *PINUS*, een *Pijn*, of *Denneboom* beteekend, wijl de *Wortel* deezer *Varkensvenkel*, gelijk ook 't *Zap*, een *Gomachtige*, *Harszige* en *Pekkige* reuk of stank van zich geeven, eenen gelijk de *Denneboomen*: ook *PINASTELLUM*, en *FOENICULUM PORCINUM*. In het *Hoogduytsch* *HAARSTRANG*, *SCHWEBELWURTZ*, en *SAWFENCHEL*: in het *Fransch* *PEUCEDANNE*: in het *Italiaansch* *PEUCEDANO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee *veranderlijke* soorten; te weeten:

I. *PEUCEDANUM VULGARE*, of *gemeene Varkensvenkel*. II. *PEUCEDANUM MAJUS ITALICUM*, of *PEUCEDANUM VERUM*; groot *Italiaansch*, of *opregte Varkensvenkel*. Beyde zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Twee ver-
anderlijke
soorten.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, luchtige, welgemeste aarde: een opene, warme, drooge, genoegzaam ter *Zon* gelegeene plaats, en tamelijk veel Water. Vergaan niet haast, maar blijven lange jaren in 't leven. Verdragen in deeze *Gewesten* seldere *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*. *Bloeyen* jaarlijks, doch geeven alleen bij heete en zeer goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *November* of *Maert* (vermits het lang in de aarde blijft leggen eer men het ziet opkomen) in een *Pot* moet gezayd zijn, ruym een *stroobreedte* diep.

Grond.

Zaad.

Niet alleen hier door konnen ze *vermeenigvuldigd*, maar ook *aangewonnen* worden door hare jonge *aangewassene Wortelen*; welke men met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

Aanwin-
ning.

K R A C H T E N.

DE *Wortel* van *Varkensvenkel*, of *Peucedanum*, is warm in den *tweeden*, en droog in den *derden* graad. Het uytgeparfste; of uytgevloeyde *Zap* deezer *Plant* is verwarmende en verdrogende eenen zoo als de *Wortel*.

Het zelve *Zap* met *Wijn* ingenomen, of onder de *Neus* gehouden, is goed teegens de *grove, taye vochtigheden* der *Borst*, het *trekken* der *Lendenen*, de *spanning* en *lammigheyd* der *Zecnuwen*, de *beroerdheyd* der *Leeden*, de *pijn* der *Nieren* en *Blaas*; bet *opstijgen* van de *Moeder*; de *Slaapziekte*, *zwijseling* des *Hoofds*, het *vallend Esvet*, de *Kramp*, en de *Heupenpijn*. Doet ook gemakkelijk *Wateren*: verminderd een al te groote *Milt*; verwekt een week *Ligchaam*, en jaagt door de *Stoelgang* uyt alle *taye koude*, en *heete Galachtige vochtigheid*.

Het zelve *Zap* in een week *Ey* genuttigd, is goed voor de *Hoest*, en de *Engborstigheid*, ook voor de *rommeling*, *krimping* en de *winden* der *Darmen*.

Gal. lib. 8.
Simp. Med.
Ægin. l. 7.
c. 3.

Ruell. l. 3.
c. 51.
Diosc. l. 3.
c. 92.
Fuchf. hist.
Pl. c. 428.

Serapio lib.
Simp. cap.
276.

CCCLXXVIII HOOFDSTUK.

ZEEVENKEL.

Namen.

Us genoemd in het *Nederlandsch*, word in het *Latijn* geheeten FœNICULUM MARINUM, CRETA MARINA, CRITHMUM MARINUM: in het *Hoogduytsch*, MEERFENCHEL: in het *Fransch* BACILLE, of FENOIL MARIN: in het *Italiaansch* CRITHAMO, CRITHMO, FINOCCHIO MARINO, en HERBA DI SAN PIERO.

Twee bijzondere soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere soorten, te weten:

I. CRITHMUM MARINUM SINE SPINIS, of *Zeevenkel zonder Doornen*; anders van veele ook genoemd PETROSELINUM MARINUM, of *Zeepeeterzelie*. II. CRITHMUM SPINOSUM, of *Zeevenkel met Doornen*. Beyde zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, luchtige, gemeene aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, en veel zout Zee- of Duynzand doormengd: een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige Reegen.

Hoe waar te neemen in de Winter.

Blijven lange jaren in 't leeven. Zijn teeder van aart, waar doorze geenzins in onze Gewesten veel koude vochtigheid of felle Vorst kunnen verdragen. Moeten derhalven, in Potten gezet zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij vriezend Weer word gevuurd. Ook moet men haar verre van den Oven zetten, vermitsze de warmte des vuurs zeer ongeerne lijden, maar ondertusschen haar nauw wachten voor een doordringende koude. Gedurende de gantsche *Winter* heeft men haar alleenlijk met een weynig lauw Reegenwater van onder te verzorgen. Niet voor in 't begin van *April* mag menze weer buyten brengen met een aangename Lucht, en zoete reegen. Maar dan noch haar zorgvuldig wachten, en voorzichtig dekken voor veel *Reegen*, koude nagten, hayrige en schrale winden, als haar zeer schadelijk zijnde.

Aanwining.

In deeze onze Landen geevenze noyt eenig volkomen rijp *Zaad*. Als men echter 't zelve uyt andere Gewesten heeft ontfangen, word het met een wassende Maan van *April* de aarde eens Pots, niet diep gelegd, aanbevolen. Doch niet alleenlijk hier door wordenze vermeenigvuldigd, maar ook door hare aangewassene jonge *Wortelen*, welke men op de genoemde tijd van de oude afneemt, en verplant.

Gebruik.

De *Bladeren*, *Bloemen* en *Steele*n van deeze *Zeevenkel*, ingelegd en behandeld zijnde gelijk men de *Agorken* doet, zijn zeer dienstig tot allerley gebragd, en van een uytneemende smaak.

K R A C H T E N.

Gal. lib. 7. Simp. Med.

Zeevenkel, of *Crithmum Marinum*, is matig, of in den eersten graad, droog en warm; ook afvagende van aart, en een weynig bitter van smaak.

Diosc. l. 2. c. 157.

Doct. l. 24. c. 14.

Lust. l. 2. enarr. 123.

De *Bladeren*, de *Bloemen* en 't *Zaad*, de *Wortelen*, alleen, of ook te zamen, in *Wijn* gezoden, en zoo geeeten, ook daar van gedronken; of het uytgeparfste *Zap*, of het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, met *Wijn* 's morgens nuchteren ingenomen, drijft uyt de *Galachtige*, *slijmerige*, en ook *waterachtige vochtigheeden*: breekt de *Steen der Nieren*; geneest de *Druppel- of Koudepis*, en de *Geelzucht*: verwekt de *Maandstonden* der *Vrouwen*, en doet gemakkelijk *Water lossen*.

Durantes l. 1. Plant. fol. 153.

De *Bladeren*, op de wijze der *Agorken*, in *Edik* en *Zout* ingelegd, en alzoo rauw, of gezoden, met *Azijn* en *Oly* in een *Salade*, of voor zich zelven alleen, gelijk de *Cappers*, tot gebragd geeeten, zijn zeer aan-

genaam voor de *Maeg*, de selve *versterkende*: verwekken *eetens lust*, openen allerley *verstoppingen des Ingewands*, helpen de *geene*, welke haar *Water niet kunnen maken*: en zijn zeer dienstig voor de *Lever*, de *Nieren*, en *Milt*.

CCCLXXIX HOOFDSTUK.

PHALANGIUM.

Et deezee, en mijns weetens, geen en Namen. anderen naam in 't *Nederlandsch* en *Latijn* bekend, en dus genoemd, om dat deeze *Plant* geneesd de beet en der *PHALANGIEN*, of giftige *Spinnen*. In het *Hoogduytsch* ERDSPINNEN-KRAUT, in 't *Italiaansch* PHALANGIO.

Hier van zijn mij in haren aart ses veranderlijke soorten bekend geworden, als:

I. PHALANGIUM RAMOSUM, of *Phalangium met veranderlijke soorten Takken*. II. NON RAMOSUM, of *zonder Takken*. III. ALLOBROGICUM MAJUS FLORE LILIACEO ALBO, of *groot Phalangium uyt Savoyen met een witte Lelybloem*. IV. VIRGINIANUM FLORE CÆRULEO, of *Phalangium uyt Virginien, met een witte Bloem*, ook van sommige genoemd GLADIOLUS AMERICANUS, of *Americaansch Swaardkruid*. V. PHALANGIUM VIRGINIANUM FLORE ALBO, of *Virginiaansch Phalangium met een witte Bloem*. VI. PHALANGIUM FISTULOSUM, of *Phalangium met een Bloem als Orgelpijpen*. Al t'zamen zijn ze van eenerley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, zandige, gemeene, meer een gemeste als ongemeste grond; een opene, vrije, luchtige, welgeleegene plaats, en veel *Water*. Werden van naturen oud. Verdragen felle *Vorst*, en allerley ongelegheden der *Winter*. Bloeyen ieder *Jaar*, en geven in den herfst rijp *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *Maert* in een *Pot*, ruym een stroobreed diep, word gelegd; hier door werden ze genoegzaam vermeenigvuldigd en aangewonnen: doch veel gevoeglijker door hare jonge *Wortelen*, welke men in *Augustus* of *September*, met de gemelde Maan van de oude afneemen en verplanten moet.

Het PHALANGIUM VIRGINIANUM FLORE CÆRULEO, of *Phalangium uyt Virginien met een blauwe Bloem*, is een zeer aardig *Gewas*. Krijgt uyt een veelvoudige digt-t'zamenveoegde, een stroo dikke, bruynachtig-geelverwige, spongieuse, en geen smaak hebbende *Wortel*, verscheydene *Steele*n, een voet, ook wel een vierendeel meer, hoog; ruym een *Schrijfspen* dik, donker-groen, geheel rond, van binnen voos en vogtig van aart, aan welke eenige weynige *Bladeren*, nu uyt d'eene, dan uyt d'andere zijde, hol boven malkander gesteld, voortkoomen. Zijn in gedaante, stelling en substantie die van het *Lelydragende Affodille*, seer gelijk, onder gantsch in 't ronde de *Steel* omhelzende; aldaar een weynig rosachtig; ook door al de *Bladeren* geheel groen gestreept: grasgroen van verwe, altijd hol *gentswijze* na boven gesteld; wat dik; d'onderste gemeenlijk de kleynste en smalste, de bovenste de grootste, een vinger breed, een geheele hand lang, agter op 't breedste, en voor gantsch spits toegaande, ook aldaar twee of drie digt en platagtig by malkander gesteld.

Uyt welcher *midden-punt*, en bovenste der *Steele*n, thien, dikwils veerthien, en noch meerder taamlijk-dikke *knoppen* voortschieten, groen van verwe, en op de punt wat purpuragtig. Als nu d'eene na d'ander open gaan, vertoonen zig schoone, donker-blauwe *Bloemen*, hangende aan *purpure Steeltjens* neerwaarts gebogen: zijn driehoekig, doch vlak: bestaan uyt drie breede, groote, voor rond-plat toegaande *Bladeren*. Hebben

in-

PHALANGIUM VIRGINIANUM.

Leontopetalon Capitatum

Americana

inwendig zeeven uyt den purpuren blauwe en zeer ruyge opstaande *Draadjens*, boven voorzien met geele *Knopjens*. Als ze eenige weynige dagen hebben opengegaan, vergaan ze, en vallen ter aarden neer. Zelden laten ze in onze Gewesten eenig volkomen rijp *Zaad* achter, ten zij met gantsch warme *Zomers*, en op een zeer wel ter Zon gelegeene plaats staande; ook dikmaal met water begoten zijnde.

Aanwinning. Evenwel kan deeze foort, gelijk de andere, genoegzaam *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* worden door hare *Wortelen*.

Phalangium uyt Virginien met een witte Bloem. Het PHALANGIUM VIRGINIANUM FLORE ALBO, of *Phalangium uyt Virginien met een witte Bloem*, is in alles de voorige foort gelijk, behalven dat de *Bloem spierwit* is. Ook bestaande uyt niet meer dan drie *Bladeren*; en desgelijk inwendig houdende *zeeven opstaande Draadjens*, doch *wit*, boven voorzien met *geele Knopjens*, maar onder zeer aardig met een *purpure ruygheyd*.

Phalangium met Pijpijens. Het PHALANGIUM FISTULOSUM, of *Phalangium met Pijpijens*, is de teederste foort van alle. Verliest, buyten staande, al dikmaal door sterke *Vorst* 't leeven. Is derhalven geraadzaam, dat men van dit slag altijd in de *Winter* iets binnens huys bewaard, op een goede luchtige plaats; waar in niet als bij *vriezend Weer* gevuurd word; om niet eens onverwagt te eenemaal van dit *Gewas* beroofd te blijven.

K R A C H T E N .

Galen. lib. Simp. 8. Diosc. l. 3. c. 122. Plin. l. 27. c. 12. **P**halangium is verdrogende van aart; fijn, of dun van deelen.

De *Bladeren*, *Bloemen*, of wel 't *Zaad*, gedroogd, gepulveriseert; of ook 't uytgeparfste *Zap* der *Bladeren*, met *Wijn* gedronken, verzacht de smerten des *Buys*; verdrijft de *krimping* en *rommeling* der *Darmen*; geneest ook de *steeken* en *beeten* der *Slangen*, en anderer *giftige Dieren*.

Kroon, vrieft, wegens hare reederheyd, zomtijds, met een buyten staande, in de *Winter* wel dood. Is derhalven geraadzaam, altijd iets van deeze foort in dien tijd binnens huys te bewaren, voorzien en onderhouden met zeer weynige vochtigheyd, zoo blijft ze onfeylbaerlijk in 't leeven; en dus zal men zich, door een quaad toeval ontrent de buyten staande, niet te eenemaal van dit *Gewas* beroofd bevinden.

Het PILOSELLA MINOR SILIQUOSA, of *kleyne Kleyne Muysoor met Zaadpeultjens*, blijft niet langer dan een *Zomer* in 't leeven. Word derhalven in ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert*, op nieuws, niet diep, gezayd. Komt ook, ter plaats daar het staat, door het neergevallene *Zaad* dikmaal van zelfs genoeg voort. Geeft in de *Zomer* weer rijp *Zaad*; en ver gaat daar meê.

K R A C H T E N .

Muysoor, of *Pilosella*, is verdrogende in den *tweeden*, en verwarmende in den *eersten graad*; ook te zamentrekkende van aart, en fijn van deelen.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, of 't *Poe-der* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* ingenomen, *weekt een verstopt Ligchaam*: stild de *Bloedgang*, en de *onnatuurlijke Vloeden der Vrouwen*. Is goed voor het *Graveel* en de *Steen*: voor de gene die inwendig *Gebrooken* of *Gescheurd* zijn: voor die *Bloed* opgeeven: voor de *Leeverschichtige*: voor *roode* en *lopende Oogen*. Verklaard ook het *Gezicht*; en geneest de *Huyg*, als men'er meê gorgeld.

Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* op de *Wonden* gestrooyd, heeld de zelve.

Als men een *Mes*, gloeyende gemaakt, dikmaal steekt in 't *Water*, waar in deeze *Plant* is gekookt, zoo word het zoo *hard*, dat men'er *Tzer* en *Steen* meê kan door-tnijden, of doorhouwen, zonder daar door stomp, bot, of schardig te worden.

CCCLXXX HOOFDSTUK.

M U Y S O O R .

Namen.

Ord in het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van zommige *NAGELKRUYD* genoemd: in het *Latijn* PILOSELLA, of ook AURICULA NURIS: in het *Hoogduytsch* NAGELKRAUT: in het *Fransch* PILOSELLE, OREILLE DE RAT, of DE SOURIS: in 't *Italiaansch* PELOSELLA.

Drie onderscheydene foorten. Hier van zijn mij in haren aart *drie* onderscheydene foorten bekend; namentlijk:

I. PILOSELLA VULGARIS MAJOR, of *grote Muysoor*. II. MINOR SILIQUOSA, of *kleyne Muysoor met Zaadpeultjens*. III. PILOSELLA UMBELLATA, of *Muysoor met een Kroon*, of met een *ronde Kroons-wijze gestelde Bloem*. Niet alle zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Echter beminnen ze al te zamen een gemeene, slegte, zandige, en met een weynig twee-jarige *Paerdemist* doormengde grond: een wel ter Zon gelegeene plaats, en matige vochtigheyd. Verdragen tamelijk wel de koude der *Winter*. Blijven eenige jaren in 't leeven: geeven dikmaal; inzonderheyd bij drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*; 't welk, ter oorzaak van zijne lichtigheyd, lichtelijk van de *Wind* word wechgedreeven. Het zelve word in *Maert* met een wassende *Maan* in de aarde gelegd. Hier door kunnen ze genoegzaam *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* worden: Maar dan ook noch door hare aangegroeyde *jongen*, op de zelve tijd van de *oude* afgenomen, en verplant.

Zaad. Het PILOSELLA UMBELLATA, of *Muysoor met een*

Aanwinning.

Muysoor

CCCLXXXI HOOFDSTUK.

L E E U W E N B L A D .

An ieder in het *Neederlandsch* dus genoemd: in het *Latijn*, ook in het *Grieksch* LEONTOPETALON. Maar zou ook, mijns oordeels, in 't *Latijn* mogen geheeten worden FUMARIA MAXIMA BULBOSA CRETICA, en in het *Neederlandsch* ALDERGROOTSTE HOLWORTEL VAN CANDIA. *Aldergrootste Holwortel*, wegens hare groote gelijkheyd met de zelve; en van *Candien*, om dat ze op dit *Eyland* van naturen groeyd. De *Italianen* noemen ze LEONTOPETALO.

Hier van zijn mij in haren aart *twee* bezienswaardige *twee bezienswaardige foorten* bekend, als:

I. LEONTOPETALON SILIQUOSUM CRETICUM, of *Leontopetalon uyt Candien met Zaadpeultjens*. II. LEONTOPETALON CAPITATUM AMERICANUM, of *Leontopetalon met Zaadbolletjens uyt America*. Beyde zijn ze van een de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

De laatst-genoemde foort heeft, aan veel langer *Steeltjens* als die van de andere, *kleyne roodachtige Bloemtjens*, zittende, gelijk die van de eerst-gemelde, in een *Stars-wijze* gedaante. Bestaat uyt zes, ook uyt vijf, *kleyne*, voor spits toegaande *Bladertjens*, welke afvallende, gevolgd worden van veele aardige *ronde*, tamelijk groote *Knopjens*, welke boven een weynig *stompachtig-spits*, op de wijze van de *Aard-beziën*, toegaan; gesteld op lange, dunne *Steeltjens*, die haren oorsprong hebben genomen uyt een in 't midden *regt-opgeschietende* *ronde* en teedere *Steel*, ontrent

een voet hoog; zijnde eerst groen, maar worden naderhand bleek-rood, alsze een tijd lang hebben gestaan. Zijn ook voorzien met veele over en weer over, regt-oplopende bruyn-verwige *Streepjens*.

Bladeren. Tusschen deeze en de eerst-gemelde LEONTOPETALON word ook een genoegzame ongelijkheyd gezien, zoo wel in de stelling der *Bladren* (welke tamelijk breed; donker-groen-verwig, en in twee, drie, ook meerder deelen gescheyden zijn, op de manier der *Peonie-bladeren*; voor stomp, of rondachtig toegaande; voorzien met nauwelijks zichtbare *Aderen*; maar daar teegens in 't midden begaaft met een *rugs-wijze* gestelde *hoogte*: die ook hoger opschieten als die van de andere) als in de verandering des *Wortels*; welke niet zoo slegt, noch zoo bruyn (evenwel ook *Knobbelachtig*), maar Roosachtig is, en als uyt verscheyden deelen en *Schubbejens* bestaande.

Wortel. Zij beminnen beyde een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, en het Mol der verrotte Boombladeren doormengt: een luchtige, warme, wel ter Zon geleezene plaats, en niet te veel Water.

Grond. Zijn teeder van aart, echter lang-leevende. Konnen in deeze onze Gewesten geen sterke *Winden*, koude *Herfstreegenen*, noch eenige *Vorst* verdragen. Moeten derhalven, in Potten gesteld zijnde, in 't laatste van *September*, of 't begin van *October* ten langsten, de aarde boven droog zijnde, binnens huys worden gezet op een luchtige plaats, waar in niet als bij *vrietzend Weer* word gevuurd: gedurende de *Winter* voorzien met slegts een weynig lauw Reegenwater van onder; en niet weer buyten gebragt voor in 't begin van *April*, met een zachte Lucht en aangename Reegen: dan noch evenwel zorgvuldig gewagt en gedekt voor *koude nachten*, *hayrige* en *schrake Ooste- of Noorde-winden*.

Bloemen, noyt hier Zaad. Zij geeven in onze Landen (niet altijd, maar alleen bij goede *Zomers*) *Bloemen*; doch noyt volkomen rijp *Zaad*. Verliezen ook ieder jaar, in 't laatste van *Junius* en begin van *Julius*, hare *Bladeren*: welke men in 't begin van *Maert* weer voor den dag ziet komen uyt hare ronde *Bol*.

Waarneeming der Bollen. Wanneer het *Loof* en de *Steele* vergaan zijn, moet men deeze *Bollen* wel droog houden, en gantsch zorgvuldig voor te veel Water bewaren. Anders zouden ze zeer lichtelijk komen te verrotten; gelijk mij zelfs, van huys zijnde, gebeurd is, door de onachtzaamheyd van mijnen *Hovenier*. Moeten derhalven, opgenomen zijnde, tot in *October*, of 't laatste van *September*, in droog zand gelegd, en met een volle Maan weer in Potten, gevuld met de voorbeschreevene aarde, gezet, ook terstond binnens huys gebragt worden; ten ware daar noch een aangename Reegen mogt komen te vallen.

K R A C H T E N.

Gal. lib. 7. Simp. Med. Diosc. l. 3. c. 110. **L** Eeuwblad, of *Leontopetalon*, is verdrogende, verwarmende, vertecrende van aart, tot io den derden graad.

Het *Poeder* der gedroogde *Wortelen* met *Wijn* ingenomen, verlicht zeer haast de smerten van de *beeten* der *Adderen*, *Slangen*, of diergelijke *giftige Dieren*; en geneest ze.

CCCLXXXII HOOFDSTUK.

TURKSCH E BOONEN.

Verscheyde namen.

B En welbekende, voedzame, van veele zeer begeerde *Vrucht*; inzonderheyd noch groen met hare *jonge Schel* afgesneeden, gekookt, gestooft, en dan gegeten. Word

ook van zommige in het *Neederlandsch* wel *ROOMSCHE BOON* genoemd: in het *Laijn* PHASEOLUS, FABA TURCICA, of ROMANA, en SMILAX HORTENSIS: in het *Hoogduytsch* WELSCH E BONE, STEIGBONE (en dus ook in 't *Neederlandsch* KLIM-BOON), GARTEN-FASELEN, en TURKISCH BONE: in 't *Franfch* FASEOLES, of PHASEOLES: in het *Italiaansch* FAGGI-VOLI, FAGIVOLI, FASELI, of FASCIOLI.

Hier van zijn mij in haren aart bekend veele bezienswaardige foorten, zoo wel in deeze onze Gewesten, als in verre afgeleegene heete Landen voortkomende: van welke eenige zelden in onze Provincien hare volmaakte rijpheyd genieten. Zullen derhalven hier alleen een weynig spreekken van vijf bijzondere foorten deezer Boonen, die bij ons, onaangezien onze koude *Weereldstreek*, tot hare volkomentheyd geraken:

I. PHASEOLUS MAJOR TURCICUS FRUCTU ALBO; van welke of *groote witte Turksche boon*. II. MAJOR FRUCTU VARIEGATO, of *groote Turksche boon met een geconleurde*, of *bonte Vrucht*. III. TURCICUS MINOR FRUCTU RUBRO; of *kleyne Turksche boon met een roode Vrucht*, zijnde niet alleen voldragende, maar ook de *delicaatfte* van alle: hebbende een *Schel*, die niet, of zelden, hard, tay, dradig, of stokkig word, al heeft ze schoon hare groenheyd verloren, en datze alreeds bleek-wit is geworden. Dan zijn ook de volkomene *Boontjens* zoo bequaam en smaaklijk, ja aangener, als andere, die noch kleyne, of half volwassen zijn. IV. PHASEOLUS MINOR TURCICUS FRUCTU ALBO MINORE, of *kleyne witte Turksche boon*, weegens hare rondheyd van veele *Turksche ervete* geheeten. V. PHASEOLUS AMERICANUS NIGER FLORE PHOENICEO, of *zwarte Americaansche boon*, met een als *brandend-roode* zeer schoone verwe, gantsch bevallig voor 't *Gezicht*; van veele genoemd *PIETHEYN'S-BOONEN*, om dat de *Admiraal PIETER HEYN*, als hij in 't jaar 1628. de *Spaansche Zilver-Vloot* had veroverd; de zelve eerst uyt *America* in deeze Landen heeft gebragt. Alle zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, luchtige, op nieuws omgeseetene, niet alleen met oude twee-jarige, maar ook met varfsche noch warme Paerdemist wel voorziene grond; want deeze doet, door hare natuurlijke warmte, de *Boonen* wel voortkomen, en zeer hoog opschieten: een luchtige, warme, wel ter Zon geleezene plaats; en in 't eerst weynig, maar daar na veel Water.

Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven, en geeven in den *Herfst* een rijpe *Vrucht*, welke men in hare *Schel* aan de *Struyk*, of zoo de tijd, door te veel reegen, zulks niet wil toelaten, afgenomen zijnde als ze hare groenheyd heeft verloren, op een luchtige plaats binnens huys, laat droog worden.

Als men deeze *Vrucht* met de *Schel*, noch groen, wil gebruyken, moet men de zelve met de *Handen* afbreeken, zonder met een *Mes* daar aan te raken, vermits men ondervonden heeft, dat het *Tzer* aan de *Plant* zelfs zeer schadelijk is.

Deeze *Gewassen* zijn teeder van aart, en vergaan ieder jaar door een *kleyne Rijp*, of van zelfs. Moeten derhalven elk *Voorjaar*, niet eerder als een dag drie of vier voor *May*, met een afgaande Maan, weer op nieuws de aarde aanbevolen worden; nauwelijks een vingerbreed diep gestoken, en met haar *Lapje* omlaag, op dat dedaar uyt voortkomende *Wortel* te bequamer neerwaarts schieten, en de *Boon* zelfs dies te lichter uyt de aarde opkomen mogt. Op dat dit te haastiger, en 't wassen te voorspoediger mogt toegaan, laat men gemeenelijk de *Boonen*, welke men insteeken wil, twee dagen te vooren in *Water* weyken. Deezer-wijs konnen ze ieder jaar overvloedig worden *vermeenigvuldigd*.

Alzoo dit teeder *Gewas* 't vermogen niet heeft, *Bijsteking* van

van stokken. van zich zelfs opwaarts te verheffen, zoo zou het langs de aarde heenen kruypen; ter dier oorzaak weynig *Vruchten* dragen, en de zelve noch meest verrotten. Men moet'er derhalven hooge *stokken*, of *sparren* van twaalf of veertien voeten bij-steeken, zulker-wijs, dat vijf of zes der ingestokene *Boonen* langs ieder van de zelve kunnen opklimmen. Veele steeken deeze *stokken*, te gelijk met de inlegging der *Boonen*, in de aarde; en dan acht of tien *Boonen* aan elke *stok*, wijlze niet al te zamen opkomen.

Zwarte Amerikaanse-boon. De PHASEOLUS NIGER AMERICANUS FLORE PHOENICEO, of zwarte *Americaansche boon*, met een hoog-roode *Bloem*, wil gerne gesteld zijn teegens een Muur, of Heyning, vermitsze groote hitte begerd. Geeft anders altijd geen volkomen-rijpe *Vrucht*; inzonderheyd' niet in reegenachtige *Zomers*: zoo dat men ze dikmaal, noch groen zijnde, moet afplukken, en binnens huys ophangen, om daar langzaam te mogen droogen.

K R A C H T E N.

Aart. **T**urksche boonen, of *Phaseoli Turcici*, zijn een weynig, of in den eersten graad warm, en vochtig van aart.

Lust. l. 2. Groen zijnde, met de Schel; of buyten de zelve gekookt, en met Peeterzelie gestooft, geeven een aangename kost voor elk; en ook goed voedsel aan het Ligchaam: maken een *weeke Buyk*: drijven het *water uyt de Blaas* af, verwekken *lust om bij te stapen*, en versterken de *Maag*.

De groene Boonen, of de *Schellen*, eer'er noch *Boonen* in zijn gegroeyd, worden van veele ingelegt, dat is, in *Pekel*, of in *Edik* en *Zout* bewaard. Dan in de *Winter* met gedroogde *Peterzelie* gestooft, en voor een gezonde spijs op *Tafel* gezet.

Durantes hist. Plant. fol. 179. Rauw gegeten, doen ze *braken*; en hebben dan geen aangename smaak.

De *Bloemen*, of de *Boonen* zelfs, gedistilleert, en zich daar meê gewasschen, reynigen 't *Aangezicht*, en maken een *zuyver vel*.

CCCLXXXIII HOOFDSTUK.

CANARIZAAD.

Namen, en oorsprong. **D**us in het *Neederlandsch* genoemd, om dat het voortijds, te zamen met wel-zingende *Canari-vogeltjens*, welke dit *Zaad* tot hare spijs gebruyken, uyt de *Canarische Eylanden* in deeze onze *Gewesten* is gebragt. Wordt in het *Latijn* geheeten PHALARIS: in het *Hoogduytsch* CANARIENKRAUT: en in 't *Italiaansch* FALLARIDE, of FALARI.

Grond. Deeze *Plant* bemind van naturen een goede, zandige, luchtige, en met twee-jarige *Paerdemist* welgemeste grond: een opene, warme, bequaam ter *Zon* geleegene plaats, voor alle *koude Noorde-winden* genoegzaam beschut, en weynig *Reegen*. Blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't *leeven*: geeft, laat in den *Herfst*, rijp *Zaad*, doch bij slegte jaren niet volkomen; en sterft dan van zelfs, of door een *schielijk-overvallende Rijk* of *Vorst*.

Aanwinning. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, na geleegentheyd van de bequaamheyd of onbequaamheyd des tijds, op nieuws weer gezayd worden, niet boven een *stroobreedte* diep, in een *varsch-omgeworpene* en gemeste aarde, warm ter *Zon* staande; zoo word het dies te eerder en te beter rijp: inzonderheyd, wanneer men de opgekomen *Planten* voor de *koude nagten* des *Voorjaars*, ook voor *hayrige* en *schrake winden*, met *stroo* een weynig dekt,

en voorts goede acht op de zelve neemt. Deezer-wijs kan men deeze soort bequaam genoeg *aanwinnen* en *vermeenigvuldigen*.

K R A C H T E N.

Het *Zap*, uyt *Canarizaad*, of *Phalaris*, geparst; of het gestotene *Zaad* (zijnde een weynig warm van aart) met *Wijn* ingenomen, verdrijft de *smerten*, en de *verstoptheyd van de Blaas*. Is daarenboven goed teegens 't *Graveel*. *Galen. l. 8. Simp. Med. Durantes hist. Plant. fol. 354.*

Het zelve *Zaad* verstrekt ook de *Canari-vogelen* tot een voetzame haar dienstige spijs.

CCCLXXXIV HOOFDSTUK.

MUYZENKOORN.

Iet alleen dus in 't *Neederlandsch*, maect *Namen* ook van veele *ROODEN DOLIK* genoemd. In 't *Latijn* geheeten PHOENIX, LOLIUM RUBRUM, HORDEUM MURINUM, en TRITICUM MURINUM: in het *Hoogduytsch* BINTZENHELMER, of ook WALTROHR: in 't *Fransch* YVRAYE SAUVAGE; en in 't *Italiaansch* PHENICE; of ook GIOGLIO SALVATICO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere soorten; ie weeten:

I. Dit nu gemelde gemeene PHOENIX, of *Muyzenkoorn*. II. PHOENIX ALATA LUSITANICA, of *Muyzenkoorn met Vleugelen uyt Portugal*. Beyde zijn ze van eenerley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, luchtige, *Grond* zandige, welgemeste grond: een opene, vrije, bequaam geleegene plaats, en weynig vochtigheyd.

Worden niet oud, maar blijven alleenlijk eene *Zomer* in 't *leeven*. Geeven in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan dan van zelfs, of door een *koude Rijk*. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *April* of *Maert*, weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn. Alleen hier door konnen ze *vernieuwd* en *vermeenigvuldigd* worden. *Aanwinning.*

K R A C H T E N.

Muyzenkoorn, of *Phœnix*, gestoten, gepulveriseert, en met witte *Wijn* ingenomen, *verwekt* der *Vrouwen Maandstonden*: doch met roode *Wijn* gebruykt, doetze de zelve *ophouden*, volgens 't getuygenis van DIOSCORIDES. Stild daarenboven de *Buykloop*, en het al te veel *Westeren*. *Lobel. l. 1. fol. 44. Diosc. l. 4. c. 43.*

CCCLXXXV HOOFDSTUK.

YDELE HAVER.

In het *Neederlandsch* dus genoemd. *Namen*: In het *Latijn* geheeten BROMUS HERBA: BROMOS STERILIS, FESTUCAGO GAZÆ, ÆGILOPS ALTERA MATTHIOLI, en PHOENIX QUORUNDAM: in het *Fransch* AVERON; en in 't *Italiaansch* EGILOPA, en ORZO SALVATICO.

Zij bemind een goede, gemeene, luchtige, gemeste *Grond*. te, en ongemeste grond: zoo wel een vrije, wel ter *Zon* geleegene, als een donkere of schaduwachtige plaats. Kan, uyt eygener aart, weynig *Water* verdragen. Blijft niet meer dan eene *Zomer* in 't *leeven*, en vergaat teegens de *Winter*.

Als men 't *Zaad* van deeze *Plant* met een wassende *Maan* in *Maert*, niet diep gelegd, aan de aarde beveeld,

zoo geeft ze teegens, of in den *Herfst*, volkomen rijp *Zaad*, en versterft dan van zelfs. Doch het later ge-
zayde, of 't geen van zelfs voortkomt van het uytge-
vallene *Zaad* ('t welk dikmaal geschied) blijft zonder
eenigefchade of ongeleegentheyd de *Winter* over. *Bloeyd*
dan in de tweede volgende *Zomer*, en krijgt tijdelijk hare
regte volkomentheyd.

K R A C H T E N.

Aart. **Y** *Dele Haver*, of *Bromus herba*, is matig, of in
den eersten graad warm en droog; ook verteeren-
de en te zamentrekkende van aart.

Gal. lib. 6. Simp. De *Bladeren* gestoten, met Meel vermengt, en van
buyten opgelegd, verdriest en geneest de *hardigheyd* van
de *holle Zeeren*, komende aan de hoeken der *Oogen*;
welke men *Agilopes* noemd.

Matth. 1.4. c. 134. Het uytgeparfste *Zap* met een weynig *Zuyker* of
Honig vermengt, en dus genuttigd, is goed teegens
den *Hoest*.

CCCLXXXVI HOOFDSTUK.

P H L O M O S.

Namen. Ord, mijns weetens noch in 't *Latijn*
noch in het *Neederlandsch*, met een
anderen als deezen naam genoemd;
doch in het *Italiaansch* geheeten
SUCHAMELE.

Watvoor een Plant. Is een *Plant*, gesteld tusschen het
VERBASCUM, of *Wollekruid*, en LYCHNIS, of *Fe-
netteken*, anders *Christus Oog*: ter dier oorzaak van
zommige ook wel genoemt WIT WOLLEKRUJD.

Twee bijzondere foorten. Hier van zijn mij in haren aart twee bijzondere foor-
ten bekend geworden; te weeten:

I. PHLOMOS FLORE LUTEO PARVO, of *Phlomos*
met een kleyne geele Bloem; anders VERBASCUM
MONTANUM MINUS, *kleyne Berg-Wollekruid*; welke
naam deeze soort, mijns oordeels, met regt mag voeren.
II. PHLOMOS LYCHNITIS CLUSII FLORE LUTEO MA-
GNO, of *Phlomos met Bladeren*, op de manier van *Fe-
nettekens*, met een groote geele Bloem. Beyde zijn ze
van de zelve *Bouwing* en *Waarneming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde,
met een weynig kleyn-gestoten Steen-gruys; en twee-
jarige Paerdemist doormengt: een opene, vrije, war-
me, luchtige, wel ter Zon gelegeene plaats, en matige
vochtigheyd. Blijven zelden langer dan drie jaren in
't leeven. Worden lichtelijk, door te veel koude *Herfst-
reegenen*, of door een langdurige, of felle *Vorst*, buy-
ten staande, beschadigd, en wechgenomen.

Hoe te be-waren. Is derhalven geraadzaam, dat men van elke foort een
Plant met een wassende Maan in een Pot steld, en de
zelve, gedurende de *Winter*, binnens buyt, op een
luchtige plaats, droog bewaard. Niet voor in 't laatste
van *Maert*, of 't begin van *April*, mag menze weer
buyten brengen, met een zoete Reegen.

Zij bloeyen in de tweede *Zomer*, en geeven vol-
komen rijp *Zaad* in deeze koude Landen: 't welk met
een wassende Maan van *April*, niet boven een stroo-
breedte diep, weer in de aarde word gelegd. Alleenlijk
hier door kunnen ze, zoo in andere als in deeze Landen,
vermeenigvuldigd worden.

Kleyn Berg-wit Wollekruid. Het VERBASCUM MONTANUM MINUS, of *kleyn*
Berg-wit Wollekruid, anders PHLOMOS FLORE LU-
TEO PARVO, of *Phlomos met een kleyne geele Bloem*,
groeyd van naturen, uyt een teedere *Wortel*, twee voe-
ten, of daar ontrent hoog. Krijgt aan hare *Scheutjens*

Bladeren. rondachtige *Bladeren*, niet groot, ontrent eene vinger
breed, inwendig groen-verwig; met een *grijze ruyge*
wollichghed boven bekleed, maar onder veel witter: dik-
achtig van aart, inwendig met veele ruygachtige en ter

naauer nood zichtbare *Aderen*, ook met kleyne *gezaag-
de randen* voorzien.

Uyt der zelve voorste *Hert* schieten ronde *Steele* Steele.
voort; tay en buygzaam van aart; boven gemeenlijk
een weynig gekromd; gantsch wit-ruyg, en met veele
Bladeren tot boven toe bekleed; wat langwerpiger als
de onderste, doch in 't opperste der *Steele* weer ron-
der; aan beyde de zijden regt teegens over malkander
zittende: ook in 't midden de *Steele* omhelzende.
Tusschen welke rondom de *Steel* langwerpige, kleyne
en gebladerde ruyge *Huysjens* te voorschijn komen;
waar uyt kleyne geele *Bloemjens* spruyten. Als ze cyn- Bloemen;
delijk in haar zelve vergaan zijn, laten ze een langwer- Zaad.
pig, kleyn, en zwart gehoekt *Zaadje* na.

K R A C H T E N.

P *Hlomos*, of *wit Wollekruid*, is verdrogende en ver- Aart.
teerende van aart.

De *Bladeren* en *Bloemen* gestoten, in *Wijn* ge- Plin. l. 26.
zoden, en op eenige plaats des *Ligchaams* gelegd, trekt c. 4.
uyt alles wat daar ingedrongen is door eenige onge-
leegentheyd, 't zij *Doornen*, *Hout splinteren*, of *Tzer*.
De zelve *Wijn* gedronken, en ook daar meê ge-
gorgeld, is goed voor de *gezwollen der Keel*, en *A-
mandelen*.

De *Bladeren* gestoten, en paps-wijze op eenige ge- Dod. l. 5.
brandheyd gelegd, geneezen de zelve. c. 29.

De *Oly* deezer *Bloemen*, gemaakt door veele *Infu-
sien*, stild zeer krachtig de zwaare smerten van het
Podagra en *Fleresijn*: ook van de *Takken* of *Speenen*
aan 't *Fondament*.

CCCLXXXVII HOOFDSTUK.

P I M P I N E L.

 Oo genoemd in het *Neederlandsch*, Namen.
van zommige ook wel PIMPERNEL, Namen.
word in het *Latijn* geheeten PIMPI-
NELLA, BIPINELLA, en SANGUISOR-
BA: in het *Hoogduytsch* BLUTKRAUT,
BLUTWURTZ, en WELSCH PIMPI-
NELLE: in het *Fransch* SANGUISORBE; en in het
Italiaansch SOLBASTRELLE, en PIMPINELLA.

Hier van zijn mij in haren bekend geworden eenige Agd aardige
aardige, veranderlijke foorten; te weeten: ge veran-
derlijke foorten.

I. PIMPINELLA MAJOR INODORA, of *groote Pimp-
inel zonder reuk*. II. MAJOR LUSITANICA, of *groo-
te Portugalsche Pimpinel*. III. MINOR HORTENSIS
ODORATO, of *kleyne, gemeene, riekende Pimpinel*.
IV. FLORE ALBO SPICATO, of *Pimpinel met een witte*
geayrde Bloem. V. AGRIMONOIDES LUSITANICA,
of *Portugalsche Pimpinel met Bladeren op de wijze van*
Agrimonie. VI. SAXIFRAGA MAJOR, of *groote Steen-
breekende Pimpinel*, ook wel genoemd BEURENAERT,
BEVERNEL, en GROOTE STEENBREEK. VII. SAXI-
FRAGA MINOR, of *kleyne Steenbreekende Pimpinel*. VIII.
PIMPINELLA SPINOSA CRETICA, of *steekende Pimpe-
nel van Candien*. Niet alle zijn ze van eenen de zelve
Bouwing en *Waarmeenig*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, wel- Grond:
gemeste grond: een vrije, welgelegeene plaats, en
veel vochtigheyd. Geeven zelden, en niet anders als
met goede warme *Zomers*, volkomen rijp *Zaap*. Blij-
ven lange jaren in 't leeven. Verdragen sterke *koude*,
en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* zonder
schade. Worden *vermeenigvuldigd* door haar *Zaad*; Aanwaa-
ning.
't welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* de
aarde, ruym een stroobreed diep gelegd, aanbevoolen
moet worden. Anders komen ze ook dikmaal van zelfs
genoeg op door het uytgevallene. Dan noch worden
ze *aangewonnen* door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*;
die

die men op de genoemde tijd, en met de gemelde Maan van de oude afneemt, en verplant.

De PIMPINELLA AGRIMONOIDES LUSITANICA, of *Portugalsche Pimpinel*, met *Bladeren van Agrimonia*, doch niet zoo groot, echter in gedaante en ruygheyd de zelve niet zeer ongelijk, schiet uyt eygener aart nauwelijks tot de hoogte van twee Maatvoeten op. De onderste *Bladeren* zitten gemeenlijk zeeven in getal aan beyde de zijden van hare regt-doorgaande *Steel*, meerendeel twee en twee regt teegens over malkander; voor nochtans in een eyndigende; van welke de onderste de kleynste, de bovenste de grootste, doch alle hol en luchtig boven den anderen gesteld; ovaals-wijze, of langwerpig; een lid van een vinger, wat meer of minder lang, een vinger breed; aan de randen rondachtig gelijk als een *Zaag getand*; inwendig met een groote *Ader*, en dan noch met veele kleyne *Adertjens* voorzien zijn.

Deeze soort is teeder van aart, en kan de sterke *Vorst* deezer Landen niet verdragen. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* in een Pot gezayd of geplant zijnde, ook wel gewacht voor veele *Herfstreegenen*, in *October* binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet gevuurd word als alleenlijk bij vriezende Weêr. Of, indien 't geschieden kan (vermits dit alderbest is) bewaard in een plaats zonder vuur, doch daar de *Vorst* niet kan indringen; en hier gedurende de geheele *Winter* onderhouden, alleen voorzien met zeer weynig vochtigheyd van onder. Niet voor in 't laatste van *Maert* mag menze weer buyten zetten: dan noch eenenwel haar wel wachten en zorgvuldig dekken voor koude nagten, veel water, hayrige en schrale *Winden*. Kao niet anders als alleenlijk door haar *Zaad vermeerderd* worden.

De PIMPINELLA SPINOSA CRETICA, of *Candiaansche doornige Pimpinel*, van de geleerde Heer CAROLUS CLUSIUS genoemd POTERIUM DALECHAMPII, is het schoonste doch teederste *Gewas* van allen. Beminde een goede, gemeene, zandige aarde; doormengd met een weynig twee-jarige Paerdmist, een-jarige Hoenderdrek, en 't Mol van verrotte Boombladeren: een opene, luchtige, vrije, zeer warme plaats, voor alle koude *Ooste- en Noorde-winden* bewaard; ook matige vochtigheyd.

Bloeyd wel in deeze Landen, doch geeft noyt eenig rijp *Zaad*. Verdraagt op geenerley-wijze eenige *Herfstreegenen*, *Vorst*, of andere ongelegentheeden der *Winter*. Word derhalven, met een wassende Maan van *April* of *May*, in een Pot gezayd of geplant zijnde, in 't laatste van *September* of begiu van *October* (na gelegentheyd van de bequaamheyd of onbequaamheyd des tijds) de aarde boven droog zijnde geworden, binnens huys gesteld, op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij vriezende Weêr voor een kleyoe tijd word gevuurd: gedurende deeze *Winter-dagen* van onder voorzien met slegts een weynig lauwegemaakt Reegenwater; niet meer als een, of ten hoogsten tweemaal, vermitsze geen oattigheyd kan verdragen; en niet voor in den aanvang van *April*, met een aangename Lucht en reegen, weer buyten gebragt. Dan noch eenenwel nauw gewagt en voorzichtig gedekt voor koude nagten, Sneeuwige vochten, hayrige en schrale winden. Want zoo wel in deeze als in de *Winter-tijd* vergaat ze lichtelijk door een kleyn verzuym, weegens hare teederheyd. Anders blijftze, gelijk de andere, gedurig groen, en verliest hare zoete kleyne *Bladersjens* niet, als door ouderdom. Zie hier bij na het *Hoofdstuk* van STEENBREEK.

K R A C H T E N.

Pimpinel is verwarmende en verdrogende in den tweeden graad; ook te zamentrekkende en een weynig verkoelende van aart.

Portugalsche Pimpinel.

Hoe waar te neemen in de Winter.

Doornige Pimpinel van Candia.

Grond.

Hoedanig in de Winter waar te neemen.

weegens hare teederheyd.

Fernel. l. s. Meth. Med.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, of het *Diofc. l. 4. Zap*, anders ook 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *c. 34.* *Wijn* ingenomen, of ook van buyten, met de gekneufde *Bladeren* op de *Wonden* gelegd; of met het *Zap*, of de gemelde *Wijn*, de zelve gewasschen, geneest ze zeer gelukkig en voorspoedig. Stempt ook 't *Bloeden*, zoo uyt deeze gequetste, als uyt andere deelen des *Ligchaams*. Verflerkt het *Hert*, verwekt een *vrolijk Gemoed*: doet de *Bloedgang*, de *Buykloop*, en der *Vrouwen* overvloedige *Maandstonden* ophouden: desgelijks het *Bloedspouwen* en *Bloedpissen*, als men van de gemelde *Wijn* drinkt, of de *Bladeren* in spijzen eet. Is daarenboven goed voor de *beeuving* en *klopping des Hertens*; voor 't *Graveel*; voor de *gebreeken* der *Leever*, *hitzige Koorizen*, allerley *vergif*, en de *Pest*.

De *Bladeren* gestoren en gelegd op de *Wonden der Hand*, door een *Mes* gesneeden, heelen de zelve ten volen, zonder iet anders daar bij te doen.

Dit *Kruyd* in *Wijn* gedistilleert, en daar mee gewasschen, geneest de *beeren* der *giftige Dieren*; neemt wech de *vlekken van 't Vel*; en maakt een *schoon, blinkend Aangezicht*.

Durantes hist. Plants fol. 359. Trag. l. 1. c. 156.

Fab. Col. lib. min. cogn. stirp. c. 37. Camerari. l. 4. c. 52.

CCCLXXXVIII HOOFDSTUK.

W E E G B R E E.

En welbekend *Gewas*, in het *Neederlandsch* dus genoemd; maar ook wel van zommige *WEEGEBLAD* geheeten: in het *Latijn* PLANTAGO: in het *Hoogduytsch* WEGRICH, of WEGRICH, ook SCHAFFZUNG: in het *Fransch* PLANTAIN: in het *Italiaansch* PIANTAGINE, PIANTANA, PEVACCITTOLA, en CENTINERBIA.

Hier van zijn mij in haren aart veele veranderlijke soorten bekend; namentlijk:

- I. PLANTAGO VULGARIS LATIFOLIA, of gemeen *Weegbree* met *breede Bladeren*.
- II. LATIFOLIA MEDIA, of *middel-soort* van *Weegbree* met *breede Bladeren*.
- III. LATIFOLIA ROSEA FLORE EXPANSO, of *breed-bladerige Weegbree* met een *platte, Roos-wijze* uytgespanne *Bloem*.
- IV. LATIFOLIA FLORE SPICATO, of *breed-bladerige Weegbree* met een *geayrde Bloem*.
- V. ALOPECUROIDES HISPANICA, of *Spaansche Weegbree* met een *Bloem als een Vossstaart*.
- VI. QUINQUE NERVIA; of *Weegblad* met *vijf doortlopende Aderen*.
- VII. AQUATICA LATIFOLIA, of *breed-bladerige Water-Weegbree*.
- VIII. AQUATICA MINOR ANGUSTIFOLIA, of *kleyne smal-gebladerde Weegbree*, *groeyende in Waterachtige plaatsen*.
- IX. MARINA, of *Zee-Weegbree*, *voortkomende in zonte plaatsen*.
- X. CORONOPOIDES LUSITANICA, of *Portugalsche Weegbree*, *met een gedaante van Hartshoorn*.
- XI. CORONOPOIDES LUSITANICA FOLIIS TENUISSIME DISSECTIS, of *Weegbree* met een *gedaante van Hartshoorn*, en *dun gesneedene Bladeren* uyt *Portugal*.
- XII. PLANTAGO ANGUSTIFOLIA HIRSUTA CORONOPOIDES LUSITANICA, of *ruyge en smalgebladerde Weegbree* uyt *Portugal*, *met de zelve gedaante*; en dan noch meer andere; onnodig al te zamen hier op te tellen. Niet alle zijnze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij bemionen nochtans al te zamen een gemeene, liever zandige, gemestte, als andere ongemestte grond: een vrije, warme, en ook een schaduwachtige plaats; met tamelijk veel *Water*. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren in 't *leven*. Verdragen sterke koude des *Winters*, zonder groote ongelegentheyd. Geeven ook gemeenlijk ieder jaar rijp *Zaad*: 't welk men in 't *Voorjaar*, met een wassende Maan van *Maert* of *April* in de aarde kan leggen. Doch komen, door het uytgevallene, van zelfs genoeg voort. Hier door

Veele veranderlijke soorten.

van welke hier twaalfderley worden voorgesteld.

Grond.

Aanwinning.

konnenze overvloedig *vermeenigvuldigd* worden: gelijk ook noch door hare aangegroeyde jongen.

Portugalsch Weegbree van tweederley foort.
De PLANTAGO CORONOPOIDES LUSITANICA, of Portugalsche Weegbree met een gedaante van Hartshoorn: en ANGUSTIFOLIA HIRSUTA CORONOPOIDES LUSITANICA, of ruyge smal-gebladerde Portugalsche Weegbree, ook met een gedaante van Hartshoorn, zijn teederder dan eenige der andere van aart. Verdragen onderne veele zoo koude Herfft als andere warme reegenen; vermits ze door zelve zoo wel, als door een felle Vorst, van 't leeven worden beroofd.

Hoe waar te nemen.
Moeten derhalven, in een Pot gesteld, 's Winters binnens huys worden gebragt op een luchtige plaats, zonder vuur; droog gehouden zijnde, en dus wel bewaard. In het laatste van Maert brengt menze weer buyten, en men wacht ze zorgvuldig voor te veel nattigheyd; desgelijks voor koude nachten, en hayrige winden.

Aanwinning.
Konnen ook niet, gelijk de gemelde andere foorten, aangewonnen worden door hare jonge Scheuten, maar alleen door Zaad, op de genoemde tijd en Maan de aarde aanbevolen.

K R A C H T E N.

Galen. lib. Simp. Med. 6.
W Eegbree, of Plantago, is verdroogende en verkoelende van aart, tot in den tweeden graad.

Euchf. hist. Pl. c. 11. Dod. l. 4. c. 23.
In Wijn gezoden, en daar van gedronken, of het uytgeparfte Zap met Wijn ingenomen, of de Bladeren zelfs in spijs gegeten, stild de roode- en andere Buikloop, de Bloedspouwing, en 't Bloedpissen. Doed ophouden het Braken. Is goed tegens den loop der Zinkingen, de Pest, allerley inwendige brand: voor de nytteerende Menschen; de bleyen des Mond; de beetten der dolle Honden, de heete zweeringen van Mond en Keel; het bloeden van 't Tanduleesch; en de swelling van de Nieren en de Blaas.

Diofc. l. 2. c. 153. Egin. l. 7. c. 3.
Het Zap in de Ooren en Oogen gedaan, neemt'er de pijn en brand van wech. Verkoeld ook de verbrandheyd, en dood de Wormen; 's morgens nuchteren een Leepel vol daar van ingenomen. In onzuivere en heete Zeeren en Zweeren, oude en varssche Wonden, lopende Gatē, en op de Schurfttheyd gedaan, of de gestotene Bladeren daar opgelegt, doet veel goeds ontrent deze qualen.

Serap. lib. de Temp. Simp. cap. 223.
Het Zaad, zijnde sijn van deelen, gestoten, en met eenig Nat, of Rhijnsche Wijn ingenomen, verdrijsft de smerten van de Leever en Nieren.

CCCLXXXIX H O O F D S T U K.

L A G E ZEE-ER WETEN.

Namen.

It aardig, kleyn, en op der aarden leggend Gewas voerd deezen naam in 't Neederlandsch. Word in 't Latijn geheeten PISUM MARINUM ANGULOSUM PERPETUUM: in 't Fransch POIS DE LA MER; en in 't Italiaansch BISO, of PISELLI DI MARE.

Grond. Bemind een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige Paerdemist matig voorzien: een warme, luchtige, welgeleegene plaats; en tamelijk veel Water. Blijft lange jaren in 't leeven; bloeyd ieder Zomer zeer schoon, en geeft in alles volkomen rijp Zaad.

Hoe waar te nemen. Kan, buyten gezet zijnde, niet meer dan een, of op 't hoogste twee jaren, de felle koude der Winter verdragen; vermitsze daar door al quijnende versterft. Moet derhalven, met een wassende Maan van Maert

in een Pot, 't zij gezayd, 't zij geplant geworden, in de Winter op een goede warme plaats binnens huys gezet zijn, digt bij den Oven, of ook verre daar van daan: van boven met matig Reegenwater begooten: daar na in 't laatste van Maert, of 't begin van April, na geleentheyd dat het Weer zich aansteld, met een goede Lucht en aangename Reegen weer buyten gebragt.

Kan niet alleen aangewonnen worden door haar Zaad, 't welk met een wassende Maan van Maert of April, niet diep gelegd, de aarde moet aanbevolen zijn; maar ook door aangewassene jonge Wortelen, welke men op de zelve tijd van de oude afneemt, en verplant. Zie hier bij na het Hoofdstuk van de WITZEN, of WIKKEN.

Deeze Plant schiet vroeg in ieder Voorjaar uyt hare teedere, ronde, bruyn-verwige, met zommige Knopjens voorziene, en de aarde doorborende Worteljens, ontrent vier vingerenbreedte hooge, en als driehoekig gedrayde kluchtige Steeltjens, om harer teederheyds wil niet opstaande, maar gemeenlijk neerwaarts leggende: uyt welker beyde zijden, tusschen twee kleyne, voor spits-toegaande Bladertjens, op de wijze der gemeene Penlen, of Poelen, daar na Steeltjens voortkomen, voor ook met eenige weynige omslingerende draadjens voorzien: aan welke de Bladeren digt op den anderen, niet regt tegens over malkander zitten. Deeze zijn Ovaals-wijze rond; de grootste nauwelijks een vingerlid lang; en de kleynste vinger breed: hard, stijfstaande, dik van substantie, donker-groen van verwe, slegt aan de randen, en in 't midden met een dunne regt-doorgaande Ader begaast; waar uyt veele zeer teedere andere, opwaarts tot aan de kanten uytfschietende, voortvloeyen.

Tusschen deeze Bladeren spruyten Steeltjens uyt, niet veel in getal, voor aan voorzien met zes, zeeven, agt, of meer digt bij elkander gevoegde Bloemen; achter rond en smal; tamelijk lang; voor open staande, en aangenaam-paarsch van verwe; welke lang duren; en daar na afgefallen zijnde, achter laten ronde Peultjens, een lid van een vinger lang, van binnen vervuld met rondachtige bruyn-verwige Erwerjens.

K R A C H T E N.

L Ate Zee-erweten, of Pifa Marina, zijn matig Gebruikt vocht van aart, en koud in den eersten graad.

In Water gekookt, en met Melk, of Vleesch nat gegeten, zijn ze aangenaam voor de Maag. ven ook aan het Ligchaam goed voedsel, en reynigen de Borst.

Gestoten, en met Garstenmeel vermengt, verzachtenze de smerten van allerley Gezwellen.

CCCXC H O O F D S T U K.

P O L I U M.

M Yns weetens in het Neederlandsch en Latijn met geenē anderen als deezen naam genoemd, na het Grieksche woord Πόλιον; 't welk beteekend een witte wolligheyd, met welke deeze Plant is bekleed: de Italianen zeggen POLIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige aardige, bezienswaardige veranderlijke foorten; namentlijk:

I. POLIUM MONTANUM MINUS FLORE ALBO, of kleyn Berg-Polium met een witte Bloem. II. MONTANUM MAJUS FLORE ALBO, of groot Berg-Polium met een witte Bloem. III. MONTANUM MAJUS CANDIDUM FLORE LUTEO, of groot wit Berg-Polium met een gele Bloem. IV. MONTANUM ROSMARINI FOLIO, of Berg-Polium met Bladeren van Rosmarijn. V. RE-

PENS TENUIFOLIUM, of *kruypend Polium met teedere Bladeren*. VI. POLIUM GNAPHALOIDES TOMENTOSUM, of *Polium met witte zeer wollige Bladeren, en Bloemen als Gnaphalium*. Meest al te zamen zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen uyt eygener aart, een goede, zandige, gemeene grond, met een weynig twee-jarige kleyn-gewreevene Paerdemist, en 't Mol der verrotte Boombladeren doormengd: een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en niet veel vochtigheid. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leeven. *Bloeyen* ook zeer aardig ieder *Zomer*; doch geeven in deēze Gewesten zelden, ten zij bij drooge zeer warme jaren, volkomen rijp *Zaad*. Konnen ook de ongematigde *Herfstreegenen* en de *Winter-koude* niet wel verdragen.

Hoe in de Winter waar te neemen. Word derhalven zeer goed bevonden, dat men haar, met een wassende Maan van *April* in Potten, niet boven een stroobreed diep, gezayd, of ook geplant zijnde, in 't begin van *October* droog binnens huys brengt, op een luchtige bequame plaats, waar in gantsch niet, of alleenlijk bij felle *Vorst* word gevuurd. Gedurende deēze tijd mag menze niet meer als een, of ten hoogsten tweemaal van boven begieten met slegts een weynig lauw Reegenwater; wijlze anders lichtelijk zouden verrotten; en niet voor in 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, na gelegentheyd van de bequaamheyd of onbequaamheyd des tijds, met een zoete Lucht en aangename Reegen weer buyten stellen.

Aanwinning. Zij geeven, gelijk alreeds gezegt is, in onze Landen zelden eenig *Zaad*. Konnen evenwel *aangewonnen* worden door hare aangewassene *jonge Schensjens*, welke men in de aarde legt; of met een Pennemes in *April* ten halven, gelijk men de *Angelierien* doet, voorzichrig insnijd, en met aarde dekt: daar na, *Wortelen* bekomen hebbende, van de *oude* afneemt, en met een wassende Maan der gememde Maand in Potten verplant.

Polium met witte wollige Bladeren en Bloemen als Gnaphalium. Het POLIUM GNAPHALOIDES TOMENTOSUM, of *Polium met witte zeer wollige Bladeren, en Bloemen als Gnaphalium*, bemind een goede, luchtige, holle aarde, voorzien met het grootste deel Zee-zand, en een weynig twee-jarige Paerdemist; een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en niet veel Water. *Bloeyd* wel ieder jaar, doch geeft bij ons noyt eenig volkomen rijp *Zaad*.

Is reeder van aart; van een schoone aanschouwing, verciert met zeer aardige, ruyge, voor spits toegaande, op een aangename en wonderlijke wijze gestelde *Bladertjens*. De zelve rusten op geen *Steeltjens*, maar zijn zoo dicht om en aan hare van naturen kromgebogene, en houtachtige *Steel* geplaatst, dat men de zelve niet kan zien. Zijn daar alderbreedst, en voor spits toegaande. In 'r aanraken zacht; geheellijk bekleed met een *ruyge witte wolligheyd*; bitter en scharp van smaak; aan de kanten zachrijens *ingezaaagd*; en in het midden met geen zichtbare *Adertjens*, maar wel met een kleyn *Ruggetje* voorzien.

Bloemen. Tusschen welke verscheydene ronde, regt-opstaande witte *Steeltjens*, een halve hand, wat min of meer lang, opschieten; voorzien met veele *Bladertjens*, en in 'r bovenste met geelverwige, langdurende *Bloemtjens*, bestaande uyt veele *Draadjens*, en beslooten in kleyne ronde *Knopjens*, op de wijze van *Gnaphalium*. Waar in (in heete Landen) tusschen eenige ruygheyd het *Zaad* word gevonden; zijnde zeer reeder, week, geelachtig van verwe; en lichtelijk van de wind wēch gedreeven wordende.

Hoe waar te neemen in de Winter. Op geenerley wijze kan deēze soort verdragen eenige koude *Herfstreegenen*, of *Vorst*. Moet derhalven (even gelijk de voorige) droog zijnde, binnens huys worden gebragt, op een zeer luchtige plaats: onderhouden met weynig vochtigheid; nauw gewagt, zoo wel voor 't vuur, als voor een indringende *Vorst*. Niet

voor in 't begin van *April* mag menze weer buyten stellen, met een aangename Reegen, en Lucht; dan noch wel bewaren en voorzichtig dekken voor *koude nachten*, veel *vochtigheyd*, en *hayrige* of *schrake winden*.

Men kan haar op geen andere wijze, in onze Gewesten, *vernieuwen* en *aanqueeken*, dan alleenlijk door haar uyt warme Landen bekomen *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *May* niet diep in een Pot word gezayd: gantsch warm gesteld; en niet veel begoten moet zijn.

K R A C H T E N.

Polium is verwarmende in den tweeden; verdroogende tot in 't begin van den derden graad: ook openende, insnijdende, dunmakende; en afdroogende van aart.

In Wijn gkookt, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, of 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijngebruik, maakt een *week Ligchaam*; opend de *verstoptheyd des Ingewands*: is goed voor de *Maan*, *Geel*, *Milt*- en *Waterzuchtige*; verwekt der Vrouwen *Maandstonden*: doet gemakkelijk *Wateren*: geneest de *steeken* en *beeten* der *Slangen* en *Adderen*.

De groene *Bladeren* geknust; dan gelegd op *Wonden* en quade *Zeeeren*, heelen de zelve.

Op 't vuur gebrand, verdrijven door de *rook* en *reuk* de *Slangen* uyt een huys. Het zelve geschied, als men *Polium* in een kamer ophangd.

Gal. l. 8: Simp. Med.

Diosc. l. 3. c. 124. Apul. hist. Plant. c. 57.

Ruell. l. 3. c. 60.

Durantes hist. Plant. fol. 369.

CCCXCI HOOFDSTUK:

K R U Y S B L O E M.

In het *Neederlandsch* dus geheeten, Namen: word in het *Latijn* genoemd FLOS AMBERVALIS, of POLYGALA: in het *Hoogduytsch* CREUTZBLUME: in het *Italiaansch* POLIGALIA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden acht onderscheydene soorten; als:

I. POLYGALA VULGARIS FLORE PURPUREO, of *gemeene Kruysbloem van een purpure couleur*. II. FLORE ALBO, of *witte Kruysbloem*. III. FLORE CŒRULEO, of *blauwe Kruysbloem*. IV. FLORE CARNEO, of *lijff-verwige Kruysbloem*. V. REPENS FLORE CŒRULEO, of *kruypende Kruysbloem van een blauwe verwe*. VI. VALENTINA FRUTESCENS MAJOR CLUSII, of *groot struvel Kruysbloem van Valentien*; aanrekkend van den hoog-geleerden Heer CAROLUS CLUSIUS. VII. VALENTINA FRUTESCENS MINOR, of *kleyne heesterige Kruysbloem van Valentien in Spaanje*. VIII. POLYGALA FRUTESCENS RUTÆ FOLIO, of *struvel Kruysbloem met Bladeren van Wijruyt*. Niet alle zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Agt onderscheydene soorten.

Car. Clus. rar. Plant. hist. lib. 11. fol. 98.

Zij beminnen van naturen een zandige, gemeene; Grond: zoo wel een slegte, als met een weynig twee-jarige Paerdemist voorziene grond: een vrije, warme; wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheid. Vergaan niet haast; maar blijven lange jaren in 't leeven. Geeven gemeenlijk ieder *Zomer*, bijzonderlijk met goede jaars-tijden, volkomen rijp *Zaad*. Verdragen sterke *Winter-koude*, en alle andere ongelegentheeden des rijds, zonder schade; doch verliezen dan hare *Bladeren*, behalven het POLYGALA REPENS FLORE CŒRULEO, of *kruypende blauwe Kruysbloem*.

Het POLYGALA VALENTINA MAJOR ET MINOR, of *grote en kleyne heester-achtige Kruysbloem van Valentien*; desgelijks FRUTESCENS RUTÆ FOLIO, of *struvelige Kruysbloem met Bladeren als Wijruyt*, blijven altijd groen, en verliezen noyt al hare *Bladeren*; ten

Groote en kleyne heester-achtige Kruysbloem, &c. ten

ten zij door ouderdom. Zijn teederder van aart dan de andere. Konnen, buyten staande, de Winterkoude deezer Landen, ook geen sterke winden, verdragen.

Hoe in de Winter waar te nemen.

Worden derhalven, in Potten verplant, of met een wassende Maan van April daar in gezayd zijnde, in 't begin van Oktober binnens huys gebragt, op een plaats, waar in niet anders als bij vriezend Weer word gevuurd: met weynig lauwegemaakte Reegenwaterfche vochtigheyd onderhouden; en niet voor in den aanvang van April, met een donkere Lucht en aangenaam Weer, wederom buyten de Zonnestralen voorgesteld. Dan noch evenwel voorzichtig gewagt en gedekt voor koude nagten, bayrige en schrale winden.

Aanwinning.

Konnen ook alle niet wel aangewonnen en vermeenigvuldigd worden, als alleenlijk door haar Zaad; 't welk met een wassende Maan van April, niet diep in een Pot gelegd, de aarde moet aanbevolen zijn.

K R A C H T E N.

Egin. l. 7. c. 3.

Kruysbloem, of *Flos Ambrualis*, is warm en vocht van aart, ook een weynig te zamentrekkende.

Diofc. l. 4. c. 142.

In Wijn of Bier gekookt, en daar van gedronken, vermeerderd de Melk in der Vrouwen Borsten.

CCCXCII H O O F D S T U K.

DUYSENDKNOP.

Namen.

Us genoemd in het Neederlandsch, word in 't Latijn geheeten POLYGONUM, of ook wel PROSERPINA, om dat het bij deraarden kruypt. In 't Italiaansch POLIGONO, CORREGGIOLA, en CENTONODI.

Agt genoegzaam veranderlijke, aardige, bezienswaardige foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden agt genoegzaam veranderlijke, aardige, en bezienswaardige foorten; namentlijk.

I. POLYGONUM VULGARE, of gemeene Duyzendknop. II. MONTANUM MINUS CANDIDUM ROTUNDIFOLIUM, of kleyne witte Berg-Duyzendknop, met ronde Bladertjens. III. MONTANUM MINUS CANDIDUM LONGIFOLIUM, of kleyn wirachtig Berg-Duyzendknop met lange Bladeren. IV. MARINUM LUSITANICUM, of Zee-Duyzendknop uyt Portugal. V. POLYGONUM ARGENTEUM LATIFOLIUM, of breed-bladerige Duyzendknop, met Zilveren Bladertjens rondom de Knopjens van hare kleyne, en van binnen als met geele Veezelingen vercierde Bloemijens, van een zeer schoone aanschouwing. VI. ARGENTEUM ANGUSTIFOLIUM, of smal-gebladerde Zilveren Duyzendknop. VII. ARGENTEUM ROTUNDIFOLIUM, of witte gelijk als Zilveren Duyzendknop met ronde Bladertjens. VIII. POLYGONUM ELEGANS ARGENTEUM MONTIS LIBANI, of schoone, Zilver-verwige Duyzendknop van den Berg Libanus. Niet alle zijn ze van even de zelve Bouwing en Waarneeming.

Wat voor een grond zij beminnen.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, en 't Mol van verrotte Boombladeren, doormengt: een luchtige, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en niet te veel vochtigheyd. Blijven zelden langer dan eene Zomer in 't leeven. Geeven teegens de Winter volkomen rijp Zaad, en vergaan daar mee; te wecten, het POLYGONUM MARINUM LUSITANICUM, Portugalsche Zee-Duyzendknop; MONTANUM MINUS CANDIDUM FLORE ROTUNDIFOLIUM, ET LONGIFOLIUM, kleyne witte Berg-Duyzendknop met ronde, en ook met lange Bladertjens.

Aanwinning.

Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, weer op nicuws gezayd zijn. Ko-

men anders ook dikmaal, door 't uytgevallene Zaad, van zelfs genoeg op: waar doorze dan rijkelijk konnen vermeenigvuldigd worden.

Het POLYGONUM ARGENTEUM LATIFOLIUM, of breed-bladerige Zilveren Duyzendknop, waar van de Bladeren ontrent een half vingerlid lang, en stroo breed zijn, zonder eenige Aderen; dikchtig van substantie, voor breedst; uyt den groenen blauwachtig van verwe, zittende aan hare meenigvuldige, ronde, uyt een witte Wortel haren oorsprong neemende, en op de aarde kruypende Takjens, in 't eerste teegens overmalkander; daar na onordentelijk gesteld: ARGENTEUM ANGUSTIFOLIUM, of smal-gebladerde Zilveren Duyzendknop; welkers Bladeren wel zoo lang, doch de helft smaller zijn: ARGENTEUM ROTUNDIFOLIUM, of Zilveren Duyzendknop met ronde Bladeren, zijnde van al de andere foorten de kleynste en kortste, doch ook twee en twee teegens over malkander aan hare Steeltjens staande: EN ELEGANS ARGENTEUM MONTIS LIBANI, of schoon-zilver-verwige Duyzendknop van den Berg Libanus; waar van de Bladeren ook rond, doch veel grooter en meenigvuldiger, ook dichter boven malkander aan hare Steelen gevoegd, en daar onder veele langwerpig, of ovaals-wijze ronde gezien worden, zijn veel teederder van aart, en konnen de Winterfche ongeleegentheden niet wel uytstaan.

Smal-gebladerde.

Ronde Bladerige.

Van den Berg Libanus.

Worden derhalven gemeenelijk met de gemelde Maan in Potten gezayd: niet verplant, ten zij men ziet, dat'er meer als twee of drie in opgekomen zijn: op een warme plaats gesteld, of zouden geen volkomen Zaad konnen voortbrengen: en 's Winters binnens huys gebragt op een luchtige plaats; droog gehouden, en in April weer buyten gezet. Zoo geevenze in de tweede Zomer genoeg en zeer goed Zaad.

Hoe waar te nemen; en aanwinning.

Het POLYGONUM VULGARE, of gemeene Duyzendknop, kan, buyten staande, de felle Winterkoude verdragen. Geeft in 't tweede jaar volkomen rijp Zaad, en versterft daar mee. Blijft echter zomtjids wel de derde Zomer noch in 't leeven.

Gemeene Duyzendknop.

K R A C H T E N.

Het Polygonum vulgare, of gemeene Duyzendknop, is koud en droog in den tweeden graad; ook een weynig te zamentrekkende van aart.

Durantes hist. Plant. fol. 363.

In roode Wijn gekookt, en 's morgens daar van gedronken; of het daar uytgeparfste Zap met Wijn ingenomen; of ook een Drachma van het Poeder der gedroogde Bladeren met roode Wijn gebruykt, verkoeld alle hitzige invendige deelen des Ligchaams. Doed ophouden de Bloedspruyging, de Roodeloop, en der Vrouwen overvloedige Maandstonden. Drijft de Steen en 't Gravel af. Dood de Wormen. Geneest de Druppelpis; de beet en stecken der Slangen; de voortkruypende Zeeren; het Sprekruur; de Roodgrond; de Roos; de heete Gezwellen, en alle varfische Wonden. Eeven 't zelve verrigten ook de Bladeren, of 't Poeder daar van gemaakt; op de verzeering gelegd zijnde.

Lust. l. 4. enarr. 4. c. 5. Trag. l. 1. c. 128. Diofc. l. 4. c. 4. Fernel. l. 6. Meth. Med. Galen. l. 8. Simp. Med.

Het Zap van deeze Duyzendknop warm in de Ooren gedaan, heeld de Oor-zweeringen. 't Zelve Zap vermengt met Oly van Roozen, verdrijft de pijn der Zijde, als men de plaats, daar men de smert gevoeld, dikmaal daar mee bestrijkt. In de Neus gedaan, doet het Bloeden uyt de Neusgaten ophouden: neemt ook wech de zweeringen van het Tandvleesch.

Apul. hist. Pl. c. 18.

Het geheele Kruyd gedistilleert in Water, of in Wijn, en dan dit Nat de Oogen toegepast, neemt'er de Schellen of Vliezen van wech. Maakt daarenboven een klaar en helder Vel, daar mee gewasschen zijnde.

Het Zaad van Duyzendknop gestoten, dan daar van drie Drachmen met Wijn ingenomen, verwekt een open Ligchaam; doet gemakkelijk Wateren, en jaagt de Steen der Nieren uyt.

Fuchf. hist. c. 235.

Polygonum Argentum Rectangifolium

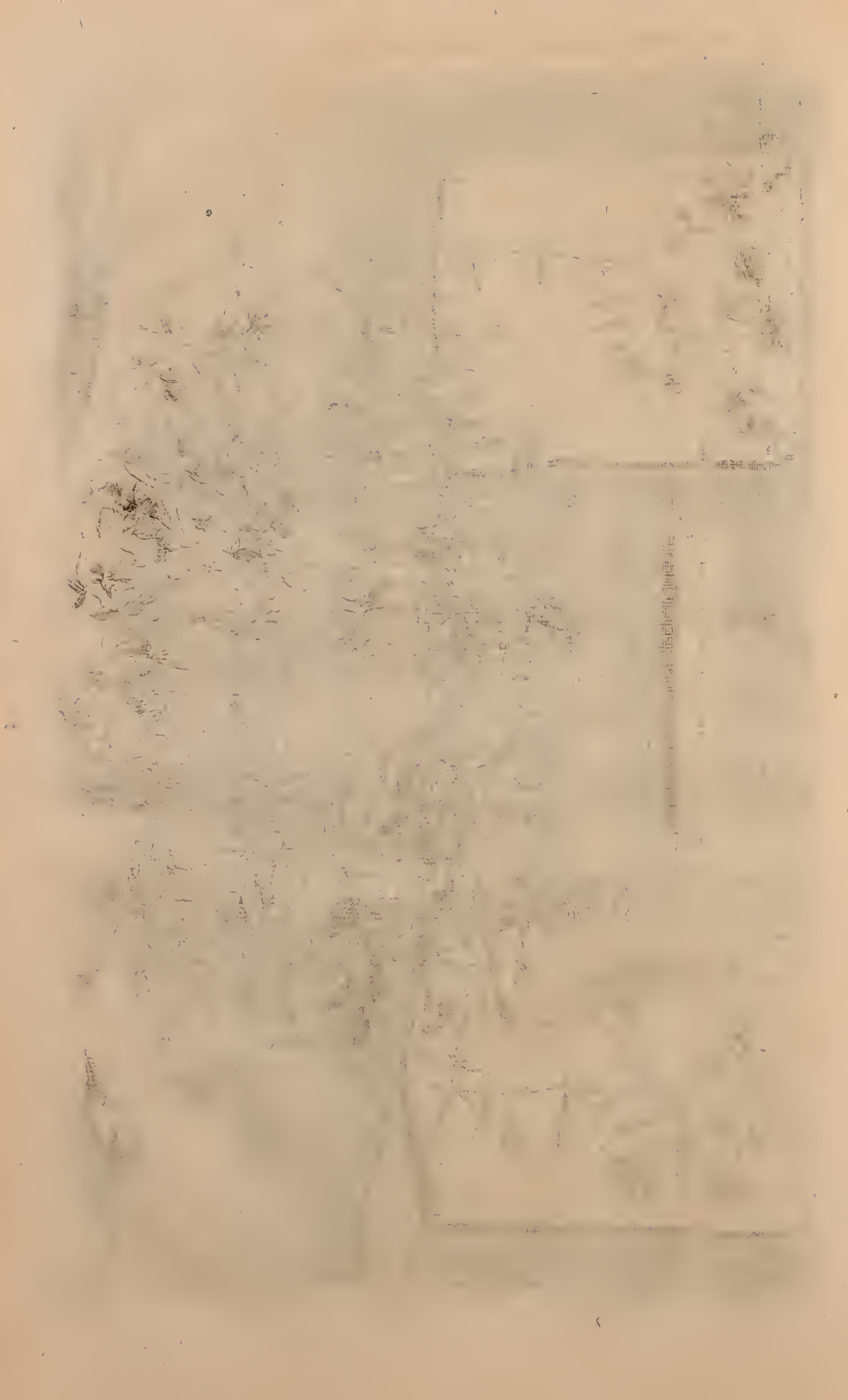

POLYGONUM ARGENTEUM LATIFOLIUM.

Polygonum Argentum Angustifolium

CCCXCIII HOOFDSTUK.

SALOMONSZEEGEL.

Naam; en
oorsprong.

An een ieder dus in 't *Neederlandsch*, en, mijns weetens; met geenen anderen naam in deeze *Taal* genoemd. Word in 't *Latijn* geheeten POLYGONATUM, of ook SIGILLUM SALOMONIS, ter oorzaak van de teekenen, *Zeegels-wijze* in hare *Wortelen* gedrukt. In het *Hoogduytsch* WEISZWURTZ: in het *Fransch* SEAN DE SALOMON, SIGNET DE SALOMON, en GINULIERE, of GENICULIERE: in het *Italiaansch* POLYGONATO, FRASSINELLA, GINOCCHIETTO, en RADICE COSI NOMATA.

Ses
verander-
lijke soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart *ses* veranderlijke soorten bekend geworden, als:

I. POLYGONATUM VULGARE, of *gemeene Salomonszeegel*. II. ELLEBORI ALBI FOLIIS, of *Salomonszeegel met Bladeren van wit Nieskruid*. III. RAMOSUM, of *Salomonszeegel met Takken*. IV. FLORE PLENO, of *Salomonszeegel met een dubbele Bloem*; van binnen gantfchelijk met groenachtige *Bladertjens* gevuld, eenzijdig teegens over de *Bladeren* aan hare regt om hoog staande, rondachtige, ook een weynig hoekachtige *Steelen*; niet veelvoudig bij malkander, maar een alleen afzonderlijk boven den anderen gesteld, voortkomende; van welke de onderste de grootste, de bovenste de kleynste zijn. De *Bladeren*, gelijk ook de *Wortelen*, zijn in grootte die van de *gemeene*, of der andere soorten niet ongelijk, behalven darze wat smal-ter vallen; voor wel zoo spits zijn, en geheel eenzijdig twee en twee teegens malkander stijf opwaarts staan, gelijk in de bijgaande FIGUUR klaar genoeg vertoon-
word. V. VIRGINIANUM FLORE ALBO SPICATO, of *Virginiaansche Salomonszeegel met een witte geayde Bloem*, ruym een lid van een vinger lang; ook uyt veele digt bij malkander gestelde *Bloemtjens* te zaamgevoegd; bestaande uyt zes smalle, geheel witte, voor stomp-rond toegaande *Bladertjens*. Eenige dagen lang durenze. Komen voort regt uyt de bovenste punten der ronde *Steelen*; de *Bladeren* aan beyde de zijden der zelve gesteld, doch niet regt teegens over malkander. Zijn twee vingeren, ook wel een duym, breed, en zes vingeren lang; voor met breedachtige spitsze punten, en met regte *Aderen*, loopende door 't geheele *Blad* gelijk als gestreept. VI. POLYGONATUM ANGUSTIFOLIUM, of *Salomonszeegel met smalle Bladeren*. Alle zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zoo wel zandige, als andere, doch bequamelijk gemeste grond: een luchtige, wel ter Zon geleegene; ook een schaduwachtige plaats, en veel Water. *Bloeyen* vroeg in 't *Voorjaar*; en krijgen in 't laatste van *Julius* volkomen rijp *Zaad*; behalven het POLYGONATUM VIRGINIANUM FLORE ALBO SPICATO, of *Virginiaansche Salomonszeegel met een witte geayde Bloem*: welke soort in deeze onze Gewesten noyt zijne regte volkomentheyd genieten kan.

Aanwin-
ning.

Hard van natuur zijn ze, zoo dat ze felle koude, en alle andere ongeleegentheden des tijds kunnen uytstaan, zonder veel schade. De *aanwinning* en *vermeenigvuldiging* geschied, niet alleenlijk door haar *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *Maert*, niet boven een stroobreedte diep, in de aarde word gelegd; maar ook door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*; die men op de zelve tijd van de *oude* afneemt en verplant. Teegens de *Winter* laten ze al hare *Bladeren* vallen.

K R A C H T E N.

Salomonszeegel, of *Polygonatum*, is warm en droog Aart. in den eerste graad, ook afvagende, en te zamen-trekkende van aart.

In Wijn gezoden, en 's morgens daar van nuchteren gedronken; of een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn ingenomen, reynigt het Ligchaam van alle *taye Fluymen* en *slijmerige vochtigheeden*. Doed der *Vrouwen Maandshonden* voortkomen: drijft het *Water van de Blaas*, desgelijks het *Graveel* uyt. Stild daarenboven, en jaagt wech het *geronnene Bloed* van de inwendige deelen des Ligchaams.

De *Wortelen* geconfijt, en een tijd lang dagelijks daar van gegeten, doen ophouden de *witte Vloeden* der *Vrouwen*-perfoonen. De zelve gestoten, en dan gelegd op de *Wonden*, ook op *blauw-gestotene* of *geslagene plaatszen*; desgelijks op de *Sproetelen des Aangezichts*, geneezen de zelve, en neemen ze wech.

Zestien *Zaad-bezijen* ingenomen, openen 't *Ligchaam* van onder en boven.

De *Wortelen* in Wijn gedistilleert, en daar meê gewasfchen, verstrekt de *Vrouwen* voor een goed *Blankketzel*, want het maakt een *klaar*, *zuyver vel*.

Durantes
bijf. Plant.
fol. 193.
Camer. l. 4.
c. 6.

Diof. l. 4.
c. 6.
Dod. l. 11.
c. 21.
Galen. lib.
Simp. 8.

Matth. l. 4.
c. 5.

CCCXCIV HOOFDSTUK.

FONTEYNKRUYD.

Eest in het *Neederlandsch* deezen, en, mijns weetens; geenen anderen naam. Word in het *Latijn* geheeten POTAMOGETUM, of ook FONTINALIS: in het *Hoogduytsch* SAMKRAUT: in het *Italiaansch* POTAMOGETO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf veranderlijke soorten; als:

I. POTAMOGETUM MAJUS LATIFOLIUM, of *groot Fonteynkruyd met breede Bladeren*. II. MAJUS ANGUSTIFOLIUM SPICATUM, of *groot geayd Fonteynkruyd met smalle Bladeren*. III. MAJUS VULGARE, of *gemeen groot Fonteynkruyd*. IV. MINUS, of *kleyn Fonteynkruyd*. V. POTAMOGETUM ROTUNDIFOLIUM, of *Fonteynkruyd met ronde Bladeren*. Al te zamen zijn ze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Uyt eygener aart groeyenze in *staande*, ook in *loopende Wateren*; maar noyt buyten de zelve. Konnen derhalven in de *Hoven* niet *opgequeekt* worden, ten zij men in de zelve een *Gragt* of *Vijver* deed delven, en met een wassende Maan van *April* deeze *Planten* daar in zetten. Dan groeyenze niet alleenlijk voort, maar slaan ook met 'er tijd van zelfs op. *Bloeyen* genoegzaam, doch geeven zelden volkomen *Zaad*. Verliezen ook 's *Winters* al hare plat op 't *Water* neerleggende *Bladeren*; welke in de volgende *Zomer* weer voortkomen.

Vijfveran-
derlijke
soorten.

Groeyen
alleen in
Water; en
hoe noch
in Hoven
te krijgen.

K R A C H T E N.

Fonteynkruyd, of *Potamogetum*, is verkoelende en te zamentrekkende van aart.

In Wijn gekookt, en daar van, eenige dagen achter den anderen, een *Roemertje* gedronken, stild allerley *Buykloop*, ook zelfs de *Bloedgang*. Desgelijks het *jeuken van de Huyd*, de zelve daar meê gewasschen zijnde.

De *Bladeren* gestoten: met *Honig* en *Edik* gemengt, dan gelegd op *heete*, *voortectende zweeren*, geneezen de zelve.

De zelve *Bladeren* met *Oly* en *Edik* zachtjens in een *Pan* gebraden; zoetè *Melk* daar op gegoten, en

G g g

200,

Aegin. l. 7.
c. 3.

Plin. l. 26.
c. 8.

Diof. l. 4.
c. 101.

Durantes
bijf. Plants
fol. 376.

zoo, lauw zijnde, op het pijnlijke *Podagra*, op de *druyftigheyd* des *Aangezichtis*, op de *Koos*, en andere *onifteenkingen* des *Ligchaams* gelegd, verzachten niet alleenlijk al deeze qualen, maar doen ze ook dikmaal geheel vergaan.

CCCXCV HOOFDSTUK.

G A N S E R I C H.

Namen.

Anders ook in 't *Neederlandsch* genoemd **GENSERICK**, of **GENSRYCK**, en van veele **ZILVERKRUYD**; wegens de blinkende verwe van dit *Gewas*. Word in het *Latijn* geheeten **ARGENTINA**, **POTENTILLA**; of **AGRIMONIA SYLVESTRIS**, in 't *Hoogduytsch* **GRENSICH**, of **GENSERICH**; in 't *Fransch* **ARGENTINE**, **BECC D'OYE**, of ook **TANESIE SAUVAGE**: in het *Italiaansch* **ARGENTINA**, gelijk in het *Latijn*.

Grond.

Deeze *Plant* bemind uyt eygener aart, een zandige, gebouwde, en ook ongebouwde, vette, of magere grond; liever veel *Water*, als matige vochtigheid: immers zoo zeer een opene, luchtige, vrije, welgeleegene, als een schaduwachtige plaats. Vergaat niet haast, maar blijft eenige jaren in 't *leven*. Geeft meest den tijd in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*. Kan selle *konde*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* geduldig uytstaan.

Zaad.

Word overvloedig *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*, zoo door haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *September* of *Maert* niet diep de aarde word *aanbevolen*, of ook van het neergevallene genoeg van zelfs opstaat; als door hare kruypende jonge *Scheutjens*, welke men met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt en verplant.

Aanwinning.

K R A C H T E N.

Aart.

Ganserich, Genzerik, of *Potentilla*, is koud in den *eersten*, droog in 't *laatste* van den *tweeden* graad; en te zamentrekkende van aart.

Lonic. l. 2. c. 319.
Durant. hist. Plant. fol. 376.
Matth. l. 4. c. 37.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, doet het *geronnene* *Bloed* scheidt. Is goed voor de geene, die door een *hoogen val* zich *inwendig* of *uytwendig* verzeerd hebben; ook teegens 't *Graveel*, *inwendige* *Wonden*; de *overvloedige witte Vloeden* der *Vrouwen*; voor *personen*, die *ter Stoel* willen gaan, *doch niet kunnen*: voor 't *Colijk*, *Rugge-smerten*; de *Gescheurdeheyd*, en de *Bloedsporing*. Doet het *geklonterde Zog* in der *Vrouwen* *Borsten* zich scheidt: *zuyverd* de *Wonden*; geneest de *roode loopende Oogen*; de *zwelling van het Tandvlesch*; de *Tandpijn*; en neemt wech de *Zomer-sproetelen*, daar *meê gewasschen* zijnde. *Stild* het *Bloed*, en ook een *onnatuurlijke Buykloop*.

Camerar. l. 4. c. 39.

Het *uytgeparfte Zap* der *Bladeren* met *Wijn* vermengt, en in *allerley Wonden*; ook op de *zeeren der heymelijke Leeden* gedaan, geneest de *zelve*.

Dod. l. 20. c. 23.

Het *Poeder* der *gedroogde Bladeren* op de *opene huyd*, of 't *afgewreezene vel* der *Paerden*, *Ossen*, *Ezelen*, en *anderer Beesten* gelegd, doet de *Wonden sluyten*, en *niem vel* daar over *groeyen*.

CCCXCVI HOOFDSTUK.

V L O O K R U Y D.

Namen.

Eest in het *Neederlandsch* dien naam *gekreegen*, om dat het *Zaad* deezer *Plant* de *gelijkenis* eener *Vloo* niet *qualijk* vertoon. Word in het *Latijn* geheeten

PSYLLIUM; of HERBA POLUCARIS: in het *Hoogduytsch* **PSYLIENKRAUT**; of **FLOHKRAUT**: in het *Fransch* **HERBE DES PULCES**: in het *Italiaansch* **PSILLIO**.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere soorten; te weeren: Twee bijzondere soorten.

I. PSYLLIUM ANNUUM, of *alle jaar vergaande Vlookruyd*. II. PSYLLIUM RADICE PERENNI, of *altijd-durend Vlookruyd*; 't welk zelden meer als *anderhalve* of *twee* *voeten* *hoogte* opschiet; doch zeer ruyg van *Bladeren* *groeyd*. Zijn niet van *eenerley Bouwing* en *Waarneeming*, maar zeer daar in *verschillende*.

Beminnen nochtans beyde een goede, gemeene, zandige, varfch omgescmetene, en met *twee-jarige Paerdenmist* matig *voorzien* *grond*: een *luchtige*, *vrije*, *wel ter Zon* *geleegene* *plaats*, en *tamelijk* *veel* *vochtigheyd*. *Zaad*. *Geeven* ook *ieter* *jaar*, *inzonderheyd* bij *goede* *drooge* *tijden*, *volkomen* *rijp* *Zaad*.

Het PSYLLIUM ANNUUM, of *maar een jaar durende Vlookruyd*, vergaat in den *Herfst*; na dat het haar *Zaad* tot *volmaaktheyd* heeft *gebragt*. Moet *derhalven* *ieter* *Voorjaar*, met een *wassende* *Maan* van *Maert*, *wederom* op *nieuws*, niet *diep*, *gezayd* *zijn*. *Komt* *anders* ook van *zels* *genoeg* op van 't *uytgevalene*: en hier door kan *deeze* *soort* *overvloedig* *aangewonnen* *worden*. Een jaar durend Vlookruyd.

Het PSYLLIUM PERENNE heeft veel teederder *Bladertjens*, *boven* *malkander* *voortkomende* in een *ontelbare* *meenigte* *aan* *beyde* *de* *zijden* *van* *hare* *ronde*, niet *zeer* *dikke*, *doch* *houtachtige*, *meenigvuldige*, en *uyt* *den* *bruynen* *grijs-verwige* *Steeltjens*; welke *ze* *onder* *geheel* *omhelzen*. Zijn een *vingerlid* of *daar* *ontrent* *lang*; niet *dikker* *als* *een* *draad* *van* *Stikzijde*; *donker* *groen-verwig*; niet *rond*, maar *gelijk* *als* *driehoekig*; het *platste* *boven* *met* *veele* *ruyge* *Hayrtjens* *bekleed*, en *voor* *gantsch* *spits* *toegaande*. Tusschen welke, in 't *opperste* *van* *de* *Takjens*, *doch* *niet* *regt* *uyt* 't *Hert* *der* *zelve*, *voortschieten* *eenige* *Knopjens*, *gemeenlijk* *zes* *dig* *bij* *malkander* *gesteld*, en *te* *zamen* *rustende* *op* *een* *dun* *Steeltje*, *ruym* *een* *lid* *eener* *vinger* *lang*; in *welke* *Knopjens* *kleyne* *Bloemtjens* *worden* *gezien*. Bladeren. Bloemen.

Deeze *soort* *blijft* *lange* *jaren* *in* 't *leven*. Is *hard* *van* *aart*; zoo *dat* *ze*, 's *Winters* *buyten* *blijvende*, *lichtelijk* *verdraagd* *sterke* *Vorst*, en *alle* *andere* *ongeleegentheeden* *des* *tijds*: *doch* *tot* *ouderdom* *gekomen*, *wordze* *door* 'de *zelve* *van* 't *leven* *berooft*. Geeft ook *zelden*, *ten* *zij* *met* *heete*, *drooge* *jaren*, *volkomen* *rijp* *Zaad*; 't welk een *weynig* *langwerpig*-*rond*, en *bleek*-*bruyn* *van* *verwe*. is. *Echter* *kan* *men* 'er *goed* *en* *in* *alles* *volkomen* *Zaad* *van* *winnen*, *wanneer* *men* *ze*, *met* *een* *wassende* *Maan* *van* *April* *in* *een* *Pot* *geplant*; 's *Winters* *binnens* *huys* *brengd*; *daar* *met* *matige* *vochtigheyd* *onderhoud*, en 's *Zomers* *op* *een* *war*-*me* *plaats* *zet*. Hardheyd.

Niet *alleenlijk* *door* *dit* *Zaad*, *op* *de* *gemelde* *tijd* *gezayd* *zijnde*, *kan* *ze* *vermeenigvuldigd*, *maar* *ook* *aangewonnen* *worden* *door* *hare* *dunne* *en* *teedere* *rijsachtige* *Takjens*; welke *men* *op* *de* *wijze* *der* *Angelieren*, *voorzichtig* *met* *een* *Pennemes* *ten* *halven* *insnijd*; *met* *aarde* *aanvuld*, *of* *bedekt*, en *als* *ze* *Wortelen* *hebben* *gekreegen*, *op* *de* *zelve* *genoemde* *tijd* *van* *de* *oude* *afneemt* *en* *verplant*. Aanwinning.

K R A C H T E N.

Het *Zaad* *van* *Vlookruyd*, of *Psyllium*, 't welk *van* *deeze* *Plant* *alleenlijk* *in* *gebruik* *is*, *doch* *niet* *dikmaal* *inwendig* *mag* *ingenomen* *worden*, *zonder* *groot* *gevaar*, *is* *koud* *in* *den* *tweeden*, *en* *droog* *in* *den* *eersten* *graad*. Galen. lib. Simp. 8.

Het *zelve* *Zaad* *eerst* *een* *weynig* *gebraden*, *of* *gedroogd*, *daar* *na* *maar* *eeven* *gekneufd*, en *zoo* *lang* *in* *Water* *31*.

Serapio
c. 220.
Durantes
lib. Herb.
fol. 379.

Water te weyken gelegd, tot dat het dik en slijmerig is geworden; dan ingenomen, verzacht allerley inwendige verhitizing en ontsteeking; ook de rauwigheyd van de Tong. Matigt de brand der Koortzen, en de Dorst. Verdrijft de smerten des Ingevands. Is goed teegens de Roodeloop, en maakt een zachte Stoelgang; inzonderheyd vermengt zijnde met wat Syroop van bleekroode Roozen. Drijft ook uyt de geele Cholérique vochten.

Rafis lib.
Simp. c. 29.

Van deeze slijmerigheyd, welke men noemd Muccago, of Muccilago, word in Apotheecken gemaakt een Electuarium, of Slikking, zeer gepreczen tot het uyt-drijven der Galachtige vochtigheyd; geneezing van heete Koortzen, pijn en draying des Hoofds: de verhitizing van de Leever; en van de Geelzucht, drie, vier, of vijf Drachmen daar van ingenomen.

Plin. l. 26.

c. 8.

Diosc. l. 4.

c. 70.

De zelve Muccago gelegd op een nytpuyende Navel, de Breuken der Darmen, allerley verhitizing, 't sprengt Vuur, de Roos, 't Flersfijn, of 't Podagra, door hitte veroorzaakt, Klieren, zweeringen, waterige Gezwellen, en verstuykte Leeden, geneestze; neemt'er de brand en pijn van wech.

Het uytgeparfste Zap der Bladeren in de Ooren gedaan, dood de daar in zijnde Wörmen.

Ruell. l. 3.

c. 108.

Twee of drie druppelen van 't gedistilleerde Water deezer Plant in de Oogen gedaan, neemt de smert en brand der zelve wech.

CCCXCVII HOOFDSTUK.

KEUKENKRUYD.

En aardig Gewas, dus in het Neederlandsch, genoemd, word in het Latijn geheeten (ook in 't Italiaansch) PULSATILLA, of ook HERBA VENTI, om dat het Zaad, rijp zijnde, door de wind word wechgenomen; gintsch en herwaarts gedreeven: in 't Hoogduysch KUCHENKRAUT: in 't Fransch COQUELOURDES.

Namca.

Drie onderficheyden soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie veranderlijke soorten; te weeten:

I. PULSATILLA FLORE SIMPLICI, of Keukenkruid met een enkele Bloem. II. PULSATILLA FLORE PLENO, of Keukenkruid met een dubbele Bloem. III. PULSATILLA APII FOLIO, of Keukenkruid met Bladeren van Peterzelie. Alle zijnze van de zelve Bowwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, geheel zandige, en zeer weynig of gantsch niet gemestte aarde: een luchtige, vrije, wel ter Zon geleege, niet minder dan een donkere of schaduwachtige plaats; en niet veel Reegen. Blijven eenige jaren in 't leeven, en geeven, warm gesteld zijnde, gemeenlijk ieder jaar volkomen rijp Zaad. Verdragen felle koude, en diergelijke ongeleegentheeden der Winter, zonder groote schade.

Zaad.

Aanwinning.

Konnen niet anders vermeenigvuldigd en aangewonnen worden, als door haar Zaad; 't welk met een wassende Maan van Maert, niet boven een stroobreedte diep, de aarde word aanbevolen; en zomtijds met Reegenwater begoten moet zijn. De hier uyt voortkomende jonge Planten geeven in het vierde en vijfde jaar daar na hare eerste Bloemen; welke men niet alleen purpur en bleek-purpur-verwig, maar ook bij na geheel wit ziet, onaangezien zij uyt eenen 't zelve Zaad zijn voortgesprooten. Zeer nauw moet men op de inzameling van dit Zaad letten, vermits het, rijp geworden zijnde, door de Wind schielijk verstuyfd.

Bloemen.

K R A C H T E N.

Keukenkruid, of Pulsatilla, is heet en droog tot in den derden graad; ook zeer scharp van smaak; doorsnijdende; dunmakende, verteerende, zuiverende, en doorknagende van aart; derhalven niet geraadzaam is, 't zelve inwendig te gebruyken.

De Wortel in Wijn gezoden, en daar van gedronken; of twee Drachmen van het Poeder der gedroogde Wortelen met Wijn ingenomen, word zeer gepreezen teegens de Pest, allerley vergif; de steeken van vergiftige Dieren, en de beetten van dollen Honden.

De Bladeren gestoten, en van buyten opgelegd, maken op die plaats, wegens haren brandenden aart, groote en kleyne Bladeren, of Bleyne.

Het uytgeparfste Zap der Bladeren, op de holgemaakte Wratten gedaan, verteerd de zelve in een korte tijd.

Het gedistilleerde Water der Bladeren en Bloemen word van zommige met voordeel geordonceert en ingegeeven in Koortzen, welke nu en dan ophouden.

CCCXCVIII HOOFDSTUK.

SLEUTELBLOEM.

Niet alleen dus genoemd in het Neederlandsch, maar ook van veele Heerde namen.

MELSLEUTEL, en SINT PIETERSKRUYD. Word in 't Latijn geheeten PRIMULA VERIS, HERBA PARALYTICA, of PARALYTICA: in het Hoogduysch SCHLUSSELBLUM, HIMMELSCHLUSSEL, en SANCT PETERSKRAUT: in 't Fransch COCU, PRAYES DE COCU, en PRIMEVERE: in 't Italiaansch HERBA PARALISI, en FIOR DI PRIMAVERA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden meer dan tseftig schoone, bezienswaardige, veranderlijke soorten van verwen, binnen weynige jaren, uyt Zaad, door vlijtige oeffening van mij aangeteeld, welker getal in verscheydentheyd noch dagelijks vermeerderd: zijnde voorzien niet alleen met enkele, maar ook met dubbele, en twee-voudige Bloemen, of Bloem uyt Bloem. Al de zelve onderscheydene soorten hier te willen verhalen, acht ik onnodig, en zou te lang vallen. Houde genoeg te zijn eenige daar van den Leezzer hier voor te stellen; namentlijk:

I. PRIMULA VERIS FLORE PLENO SULPHUREO, aangeof geele dubbele Sleutelbloem. II. FLORE LUTEO PLENO UMBELLATO, of met een geele dubbele, Kroonswijze veele op eene Steel bij malkander gevoegde Bloem. III. FLORE GEMINO TOTO ALBO MAGNO, of met een groote spier-witte Bloem uyt Bloem. IV. FLORE GEMINO MAGNO ROSEO GRATO, of met een groote zeer aangename Roos-verwige Bloem uyt Bloem. V. PURPUREO, of van eenen zoodanige, met een purpure couleur voorzien. VI. RUBRO, of roode. VII. LUTEO, of geele. VIII. OBSOLETO, of met een gelijk als verouderde gecoleurde Bloem. IX. FERRUGINEO, van welke of met een Bloem, van zulk een verwe gelijk de roest aan het Yzer. X. FLORE VARIEGATO, of met een bonte Bloem uyt Bloem. XI. CAULE FOLIOSO, of met een gebladerde Steel, &c. XII. PRIMULA VERIS ALPINA FOLIO ROTUNDO, of Berg-Sleutelbloem met een rond Blad; ook genoemd SANICULA ALPINA, VERBASCULUM ALPINUM, en PARALYTICA ALPINA, Berg-Sanikel. XIII. PRIMULA VERIS ALPINA FOLIO OB-LONGO, of Berg-Sleutelbloem met langwerpige Bladeren. XIV. PRIMULA VERIS ALPINA FLORE PROLIFERO, of Berg-Sleutelbloem met Bloem uyt Bloem, gemeenlijk drie, of twee, boven een uyt malkander voortkomende; en dan noch veel meer andere, tot

(gelijk wij alreeds gezegt hebben) boven de *seftig* in getal. Al te zamen zijnze van eeven de zelve *Bonwing* en *Waarneming*.

Grond. Zij beminnen een goede gemeene, meer zandige als andere, doch welgemeste grond, uyt een natuurlijke eygenschap. Hebben liever een donkere of schaduwachtige, als een opene, luchtige, wel ter Zon geleegene plaats; en begeeren veel Water. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren in 't leeven. Konnen felle koude en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* geduldig uytstaan.

Zaad. Bloeyen ieder *Voorjaar*, in de Maanden van *April* en *May*. Geeven ook in het laatste van *Junius* en den aanvang van *Julius* volkomen rijp *Zaad*. Het welk, wanneer de *Zaadknop* een weynig bleek geworden is, en zich aan haar eerste punt maar eeven geopend heeft, schielijk daar uyt op de aarde neervalt. Is bruyn-verwig, en platachtig-rond. Om de verhaalde oorzaak des uytvallens moet men wel nauw daar op letten, indien men 't begeerd in te zamelen. Ten dien eynde plukt men de *Knoppen*, als ze rijp zijn geworden, in 't geheel af, en men laat'er 't *Zaad*, zoo veel doenlijk is, in blijven. Dan bewaard men ze op een bequame, doch geen drooge plaats, tot in *Augustus* of *September*: ter welker tijd men 't *Zaad* uyt de *Knoppen* doet, 't zelve wel zuyverd; daar na met een volle Maan, of een weynig te vooren, zayd op een donkere of schaduwachtige plaats, in zoodanig een aarde, als hier boven beschreeven is; te weten, een goede, gemeene, zandige; genoegzaam voorzien met twee-jarige Koeyemist, zulkerwijze, dat het ruym een vinger breedte diep daar onder kome verborgen te leggen.

en voorts waar te nemen staat. Als men het nu de aarde dus heeft aanbevolen, ziet men het niet eerder als in *May*, of ten vroegsten in 't laatste van *April* te voorschijn komen. Bij droog Weer moet men 't, zoo wel terwijl 't noch onder de aarde legt, als wanneer 't zich begint te ver-tonen, dikmaal met Water begieten, zoo zullen de *Planten* niet alleen dies te eerder uytfschieten, maar ook, uytgeschoten zijnde, te beeter voortgroeyen.

Verplanting. 't Zij dat ze te digt bij malkander staan, of niet, in *Julius*, een weynig voor of met de volle Maan verplant menze in een varsch-omgesmeetene en welgemeste grond, op een schaduwachtige plaats: want hier door worden ze sterk; en krijgen, voor een groot gedeelte, in 't volgende *Voorjaar* hare eerste *Bloem*: welke niet alleen in *grootte*, *enkel-* of *dubbelheyd* der *zelve*, maar ook in *schoonheyd* der *veelvoudige* *couleuren* zoo aangenaam en veranderlijk is, datze op een zonderlinge wijze de *Oogen* en 't *Hert* der curieuse aanschouwers verlustigt, met een vermaaklijke inwendige beweging.

Middel teegens Wormen, Slekken, en diergelijke ongediert. Ondertusschen ziet men gemeenelijk, dat de grond, daarze gezayd worden, ter oorzaak van hare donkerheyd, met een groot deel *Wormen* is vervuld; welke de jonge, opkomende *Plantjens* niet alleen zeer hinderlijk zijn in haren groey, maar ook wel de zelve gantschelijk onder de aarde na haar trekken. Krachtelijk en spoedig kan men dit quaad voorkomen, door alleenlijk *stof van oprichte Virginiaansche Tabak* op de aarde te stroyen. Want 't zelve is voor deeze *Diertjens* zoo krachtig en onverdraaglijk, dat ze, zoo ze maar eens daar aan komen te geraken, terstond moeten sterven. De *Slekken*, en ander diergelijk *Ongediert*, indienze daar over niet straks 't leeven verliezen, worden echter hier door opgeblazen, en gelijk als *Waterzuchtig*; zoo datze van deeze plaats wech vlieden, en noyt weer komen. Hier bij staat te weeten, dat dit *Tabak stof*, als 't twee of driemaal bereegend, of met Water overgoten is, krachteloos word gemaakt tot afweering van het gedachte schadelijk gespuys; en moet derhalven, zoo dikmaal als men 't nodig oordeeld, weer vernieuwt worden. Te meer, wijl dit *Poeder*, door de Reegen in

de aarde dringende, de *Wortelen* der *Planten* tot een zonderlinge voedzaamheyd verstrekt.

Alle oude *Planten* van *PRIMULA VERIS*, of *Slen-* Aanwin-
zelbloem, luchtig geplant staande, verliezen in 't mid- ning.
den van de *Zomer* hare *Bladeren*; zoo datze t'eene-
maal *verdord* schijnen te zijn: doch in den *Herfst*
schietenze weer *nieuwe* uyt. De geene, welke *schaduw*, of *donkerheyd* genieten, verliezen'er en behou-
den'er gemeenelijk eenige. Komen ook met haar nieuw
geboren *Loof* eerder weer te voorschijn als de andere die
in *opener lucht* staan.

Het *PRIMULA VERIS ALPINA*, of *SANICULA AL-* Berg-Sleu-
PINA, *Berg-Sleutelbloem*, of *Berg-Sanikel*, word in telbloem,
een *Pot* gezayd; op de zelve hier boven gemelde de teeder-
wijze aangequeekt; op een donkere plaats gesteld; ge- ste foort.
durig vochtig gehouden, en 's *Winters* binnens huys
bewaard op een luchtige, geenzins warme geleegent-
heyd, doch zonder bevrooren te worden. Vermits
deeze soort teederder van aart is, als de andere, zoo
vrieldze in zommige *Winters* wel geheel dood, als
men ze buyten laat blijven. Moet derhalven in de
aarde gezet zijn op een warmer en luchtiger plaats,
als de andere, bevrijd voor koude *Oofte-* en *Noorde-*
winden. Is ook geraadzaam, gedurig een of twee van
dit slag in *Potten* te planten, om in de *Winter* binnens
huys gebragt, en daar voor een quade stoot verzeekerd
te kunnen worden.

Het *Zaad* deezer soort is zeer kleyn, en bij na ge- Zaad:
lijk als stof. Als 't rijp geworden is ('t welk niet ge-
beurd als in goede jaren) vergaan de *Bladertjens*; ook
wel eerder; en daar blijft niets overig, als een kleyn,
groen gestreep, en rond *Knopje*; 't welk dikmaal met
zijn *Worteltjens* uyt de aarde oprijft, en alzo verdroogt. Opmer-
Staat derhalven voorzichtig daar op te letten, dat het king.
zelve weer in de aarde gebragt, en tot in den *Herfst*
met matige vochtigheyd onderhouden worde; op dat
men niet plotzelijk zich te eenemaal van deeze soort
mogt beroofd bevinden, 't welk dikmaal gebeurd door
onbedachtheyd en verzuym.

De jonge *Planten*, van *Zaad* voortgekomen, gee- Aanwin-
ven, gelijk die van de andere soorten, in 't tweede Voor- ning.
jaar hare eerste *Bloemen*; daar na vervolgens ieder jaar.
Worden niet alleen *vermeenigvuldigd* door haar *Zaad*,
maar ook door hare aangewassene jongen: welke men
met een wassende Maan, 't zij van *Augustus* of *Maert*,
van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

Sleutelbloem, of *Primula veris*, is verdrogende tot Aart.
in het laatste van den tweeden graad; ook een weynig
afvagende van aart.

In een *Salade*, *Koeken*, *Warmmoes*, of op eenige *Renealm.*
andere manier in spijzen gebruykt; of ook de geheele *hijf. Plant.*
Plant met Zelf en *Majoraan* in *Wijn* gezoden, of *fol. 118.*
distilleert; of ook het uytgeparfste *Zap* der *Bladeren* *Marth. l. 4.*
en *Bloemen* met *Wijn* ingenomen, helpt wonderlijk *c. 99.*
de geene, welke *beevende Leeden* hebben; *Lam*, of *F. Column.*
Beroerd zijn. Versterkt daarenboven het *Hert*, de *hijf. Plant.*
Harssen, de *Zeenruwen*; en het geheele *Ligchaam.* *fol. 18.*
Heelt de *steeken* der *Scorpioenen* en *Spinnen*: is goed *Tragus l. 4.*
voor de *ontsteeking des Bloeds*: geneest allerley *uyt-* en
inwendige wonden of andere *verzeeringen*. Eeven het
zelve verigten de *Bladeren*, wel gestoten, en daar op-
gelegd zijnde. Dan noch opend de *Sleutelbloem* de *Fuchs. hijf.*
verstophtheden der *Nieren* en *Blaas*. Drijft het *Graveel* *Pl. c. 328.*
af. Is goed voor de geene, die *uytwendig* of *inwen-*
dig Gebroken, *Gescheurd* zijn, of *verstuykte Leeden*
hebben. Ook voor die van het *Fleresijn* worden
geplaagd.

De *Bloemen* alleen, of met de *Wortelen* van *Sal-* *Durantes*
monszeegel, of *Fraxinella*, eerst eene nagt in *Wijn* ge- *hijf. Plant.*
weykt, daar na gedistilleert, dan zich daar mee 's mor- *fol. 335.*
gens en 's avonds gewasschen, neemt wech de *rim-*
pelen

PULMONARIA MACULOSA HISPIDA.

PULMONARIA MACULOSA MAXIMA.

pelen en fronsfelen des *Aangezichts*: maakt een *zuyver en blinkend Vel*.

Tabern. 1. 2. 6. 14. De Wijn, waar in alleen de *Bloemen* zijn gedistilleert, gedronken van *zwangere Vrouwen*, versterkt haar zeer merkelyk, verquikt de *Vrucht*, en is goed voor alle *zwakke personen*.

CCCXCIX HOOFDSTUK.

LONGEKRUJD.

Op het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele *ONZER VROUWEN MELKKRUJD* genoemd, vermits de *Bladeren* deezer *Plant* met *witte plekken* gelijk als *Melk* zijn voorzien. Word in 't *Latijn* geheeten *PULMONARIA*, of ook *SIMPHITUM MACUCOSUM*: in het *Hoogduytsch* *LUNGENKRAUT*: in het *Fransch* *HERBA AUX POUIMONS*: in het *Italiaansch* *POLMONARIA*.

Vier veranderlijke soorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier veranderlijke soorten; te weten:

I. *PULMONARIA FLORE PURPUREO*, of *Longekruyd met een purpure Bloem*. II. *FLORE ALBO*, of *met een witte Bloem*. III. *MACULOSA MAXIMA*, of *zeer groot Longekruyd, met schoone wit-geplekte Bladeren*. IV. *PULMONARIA MACULOSA GALLORUM*, of *Longekruyd der Fransche, met aardige bonte Bladeren*. Al te zamen zijnze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een gemeene, zoo wel zandige als andere, doch welgemeste grond: een opene, vrije, bequaam ter Zon geleege, en ook een schaduwachtige plaats; met veel Water. Blijven eenige jaren lang in 't leeven. Verdragen felle *konde*, en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder schade.

Zaad. Geeven ook ieder *Zomer* volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, niet boven een stroobreedte diep gelegd, de aarde moet aanbevolen zijn. Niet alleen hier door worden ze *vermeeningvuldigd*, maar ook *aangewonnen* door hare aangewassene *jongen*; welke men met de gemelde *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant. Als ze een tijd lang op eene plaats hebben stil gestaan, zijn ze zeer begeerig, om verzet te worden in een op nieuws omgesmeete en welgemeste grond. Zonder *zaying* komen ze ook wel van zelfs genoeg voort uyt het neergevallene *Zaad* ter plaats daar ze eens geplant zijn.

Groot Longekruyd met zeer schoone wit-geplekte Bladeren. Het zeer groot *Longekruyd*, voorgesteld onder *Num. III.*, of *PULMONARIA MACULOSA MAXIMA*, heeft zeer schoone, wit geplekte, ook licht en donker-groen bonte *Bladeren*; zijnde, gelijk die van de andere soorten, scharp en rauw; een geheele voet, wat min of meerder, lang; voor drie vingeren breed, en daar in een spits punt eyndigende; doch hoe lager, onder na de *Wortel* toelopende, hoe smaller, en gelijk als plat op de aarde neerleggende. Ook veel grooter, en blauwer; daarenboven wel geheel bleek-roode onder de blauwe vermengde, hier en daar aan de *Steele* in *April* en *May* voortkomende *Bloemen*.

Ruyg Longekruyd, of Longekruyd der Fransoisen. Het *PULMONARIA MACULOSA HISPIDA*, of *MACULOSA GALLORUM*, *ruyg Longekruyd*, of *Longekruyd der Fransoisen*, heeft aardig-bonte *Bladeren*, uyt een veelvoudige, dunne, slegte, teedere, regt in de aarde neerschietende, van binnen witte, van buyten bruyen- of bleek-zwart-verwige *Wortel*, ieder *Voorjaar* in 't laatste van *May* zoo meeningvuldig en digt op makender gesteld, dat ze de eene de ander schijnen als voort te stoten, te voorschijn komende. Van een kluchtige en bevallijke aanschouwing zijn ze; bekleed met een ruyge *witte wolligheyd*; zoo zeer, dat ze, als ze

uyt de aarde voortkomen, eerst als gantschelyk *wir-ruyg* worden gezien; doch daar na in grootte toeneemende, verminderd deeze *ruygheyd*. De grootte deezer *Bladeren* is ongelijk; en de grootste zijn een vinger lang, een lid van een vinger, wat meer of minder, breed: in 't midden op het breedste; van daar allenxen smaller wordende, en voor in een spits punt eyndigende; doch daar niet zoo veel als na beneeden: aan beyde de zijden spits, niet diep, *getand*: niet dik van substantie: boven bleek-groen van verwe, en aldaar wonderlijk verciert met zeer veele uyt den geelen bruyne, of zwart-groene plekken en streepen: onder uyt den groenen eenverwig-blauw: rustende op langachtige ruyge *Steele*: altijd regt omhoog staande, en in 't midden begaakt met een regt-doorlopende groote *Ader*; waar uyt verscheydene kleyne op waarts ter zijden voortspruyten.

Uyt der zelve middenste *Hert* worden voortgebragt eenige ronde, bleek-groene, ontrent een maatvoet hoog opschietende teedere *Steele*, boven gemeenelyk in twee of drie deelen gescheyden: waar op in 't laatste van *May* de *Bloemen* zich vertoonen; tamelyk-groot, schoon-geel van verwe, zonder eenige reuk. Bestaan uyt veele langwerpig-smalle, en alleenlyk boven een weynig ingesneedene *Bladertjens*, in 't ronde gesteld; van binnen voorzien met veele *Veezeltjens*. Vijf, zes of zeeven dagen lang blijven ze goed. In grootte, gedaante, en stelling zijn ze die van het *Hieracium suave rubente flore Fabii Columna*, of *Havikskruyd met een lieflijk-roode Bloem des Heeren FABII COLUMNÆ*, niet ongelijk. Eyndelyk vergaanz in haar zelve, en bewaren in een ruyge wolachtigheyd een zwart, dun en langwerpig *Zaad*, als 't rijp is geworden.

K R A C H T E N.

Longekruyd, of *Pulmonaria*, is verdroogende te zamentrekkende, en afvagende van aart. In *Wijn* gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een *Roemer* met *Zuyker* gedronken, of het uytgeparfte *Zap* met *Zuyker* en *Wijn* ingenomen, of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* of ander *Nat* gebruykt, versterkt het *Hert*; geneest de *gebreeken* en *verstoptheyd* der *Longe*; ook de *Wonden*, *wuyse gezwellen*, en de *zweerende Nagelen*: 't welk ook de *Bladeren* verrichten, gestoten en daar op gelegd. De gemelde *drank* is zeer goed voor de geene die de *Teering* hebben, en stilt het *Bloedsportwen*.

CCCC HOOFDSTUK.

WILDE DRAGON.

Met alleen dus in het *Neederlandsch*, maar ook van zommige *WILDE BERTRAM*, en *WILD TANDERUJD* genoemd: in het *Latijn* *PTARMICA VULGARIS*, *PYRETHRUM SYLVESTRE*; en *DRACO SYLVESTRIS*: in 't *Hoogduytsch* *WILDER BERTRAM*: in het *Fransch* *PYRETHRE SAUVAGE*: in 't *Italiaansch* *STERNUTELLA*, en *PTARMICA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie onderscheydene soorten; namentlyk:

I. *PTARMICA VULGARIS FOLIO CRENATO*, of *wilde Dragon*, met gekartelde *Bladeren*. II. *FOLIO NON CRENATO*, of met *stegte Bladeren*. III. *PTARMICA FLORE PLENO*, of *wilde Dragon met dubbele Bloemen*, van een bevallijke aanschouwing. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede gemeene, zoo wel steenige als zandige, doch welgemeste grond; een schaduwachtige, ook een opene, vrije plaats, en veel Water.

G g g 3

Geeven

Zaad. Geeven ieder jaar volkomen rijp *Zaad*, inzonder-
 heyd met een drogen *Herfst*; behalven die met schoo-
 ne *dubbele Bloemen*; welke in deeze Landen (mijns
 weetens) noyreenig *Zaad* hebben voortgebracht. Konnen
 felle *Vorst*, en meer andere ongeleegentheeden der *Win-*
ter, zonder schade uytstaan. Blijven niet altijd groen;
 maar hare *Steele* en *Bladeren* vergaan door de koude.
 Schieten echter in 't *Voorjaar* bij de *Wortel*, op nieuws
 weer uyt. Konnen *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*
 worden, niet alleen door 't gemelde haar *Zaad*, 't welk
 mer een wassende Maan van *Maert*, niet diep, in de
 aarde word gelegd; maar ook door hare aangegroeyde,
 de grond door-lopemde, en van zelfs *Wortel-schietende*
jonge Looten; welke men op de zelve tijd, en mer de
 genoemde Maan, van de *oude* afneemt en verplant.

Aanwin-
 ning.

langer dan drie jaren in 't leeven. Kan ook niet anders
aangewonnen of *vermeenigvuldigd* worden, dan door
 haar *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *May*
 in een Pot, niet boven een stroobreed diep, hopen luch-
 tig gezayd moet zijn.

Aanwin-
 ning.
 Fern. l. 6.
 Meth.
 Med.

K R A C H T E N.

DE *Wortel* van *Bertram*, of *Pyrethrum*, is ver-
 warmende en verdrogende van aart, tot in den
 derden graad.

De zelve gedroogd, gepulveriseert, met Honig
 vermengt, en zoo ingenomen, doet *zweeten*: brengt
 weer te regt alle *verkonde* en *lamme Leeden*, en de
beeving der Zeenuwen. Versterkt de *koude Harste-*
nen, en verlost de zelve van alle overvloedige *stijme-*
righeyd.

Fern. l. 6.
 Meth.
 Med.
 Diosc. l. 3.
 c. 86.
 Dod. l. 11.
 c. 22.

De *Wortel* gedroogd, en aan de *killende Tand-*
en legt, of geknauwt, neemt 'er de *pijn van wech*.

Lust. l. 3.
 c. 83.

De zelve in Wijn gezoden, en daar van gedronken;
 's morgens nuchteren, een Roemertje vol, drijft uyt,
 zoo door de *Blaas*, als *Stoelgang*, alle *groeve, taye* en *stij-*
merige vochten.

K R A C H T E N.

Galen. lib.
 Med. Simp.
 8.

Wilde *Dragon*, of *Ptarmica vulgaris*, is warm
 in den rweeden en droog in den derden graad;
 ook openende, verdeelende, verteerende, dun-
 makende, en doorsnijdende van aart.

De *Bloemen* en *Bladeren* groen gestoten, en gelegd
 op *blanv-geslagene*, *gevallene*, of *gestotene* plaatzen
 des Ligchaams, ook op *Buylen* en *Blutzen*, schey-
 den het daar in zijnde *geronnene Bloed*; doenze ver-
 gaan, en geneezenze.

Durantes
 hist. Plant.
 fol. 380.

De *Wortel* in de Mond geknauwd, verdrijft de *Tand-*
pijn, en trekt de *stijmerigheyd uyt het Hoofd wech*.
 Word derhalven zeer gepreezen teegens de *Zinkingen*,
 en de *vallende Ziekte*.

Dod. l. 24.
 c. 18.
 Diosc. l. 2.
 c. 192.

De *Bladeren* worden ook voor *opregte Dragon* in alle
Saladen gebruykt. De zelve gedroogd, en 't *Poeder*
 daar van in de Neus opgetrokken, doet *Niezen*.

CCCCII HOOFDSTUK.

Z E E P K R U Y D.

Us in het *Neederlandsch* genoemd, Namen, en
 om dat het *Zap* van deeze *Plant*, ee-
 ven gelijk de *ZEEP*, allerley *Vlekken*
 wech neemt, schoon en zuiver maakt.
 Word in het *Latijn* geheeten SAPON-
 NARIA: in het *Hoogduytsch* WESCH-
 KRAUT, of ook SEYFFENKRAUT, EN
 SPEYCHELWURTZEL: in 't *Fransch* HERBE AU FOU-
 LON, of L'HERBE SAVONIERE: in het *Italiaansch*
 RADICETTE, HERBA LANARIA, EN HERBA DA
 TINTORE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee
 bijzondere soorten; namentlijk:

Twee bij-
 zondere
 soorten.

- I. SAPONARIA VULGARIS, of *gemeen Zeepkruid*.
- II. SAPONARIA GENUINA, of *opregt Zeepkruid*; van
 zommige genoemd STRUTHIUM ANTIQVORUM,
 dar is, *Struthium*, of *opregt Zeepkruid der Onde*.
 Beyde zijn ze in hare *Bouwing* en *Waarneeming* zeer ver-
 schillende.

De SAPONARIA VULGARIS, of 't *gemeen Zeepkruid*,
 bemind een goede, zandige, liever gemestte als onge-
 mestte grond: een vrije, wel ter Zon geleegene plaats,
 en veel Water. Blijft lange jaren in 't leeven. *Bloeyd*
 ieder *Zomer* zeer vermakelijk; doch geeft in deeze on-
 zere Gewesten noyt eenig volkomen rijp *Zaad*. Ver-
 draagd felle *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der
Winter, zonder eenige schade. Onaangezien zij hier
 geen *Zaad* geeft, zoo kan menze echter *aanwinnen*,
 en overvloedig *vermeenigvuldigen*, door hare bij de
Wortel uytstietende, en de aarde zeer doorloopende
jonge Schenten. Welke men, van zelfs *Wortelen* ver-
 kreegen hebbende, met een wassende Maan in *Maert*
 of *April* van de *oude* afneemt en verplant.

Gemeen
 Zeep-
 kruid.

Aanwin-
 ning.

Men bevind dit *gemeen Zeepkruid* te zijn van dee-
 ze *zeldzame* en *aardige eygenschap*, dat het, nieuwe-
 lijks opgenomen en verzet zijnde, niet anders als 't ee-
 nemaal *enkele Bloemen* te voorschijn brengt; doch nu
 een jaar, of noch langer, gestaan hebbende, worden ze
 gelijk als *kleyne Roosjens*; veele te zamen groeyende, al
 te zamen weer geheel *dubbel*; 't welk een bevallijk aan-
 gename aanschouwing geeft.

Zeldzame
 eygen-
 schap dee-
 zer Plant.

Het SAPONARIA GENUINA, of *opregte Zeepkruid*;
 anders STRUTHIUM ANTIQVORUM, of *groot Zeepkruid*
der Onde, is van een veel teederder aart. Bemind een
 goede zandige aarde, met een weynig twee-jarige
 Paerde-

CCCCI HOOFDSTUK.

P Y R E T H R U M.

Namen.

An de *Neederlanders* dus genoemd; desgelijks van de
Hoogduytschers; doch bij deeze voerdze ook de naam
 van GEYFERWURTZ; zoo veel als *Zee-*
verwortel. Word in 't *Latijn* geheet-
 ten PYRETHRUM, of PES ALEXAN-
 DRINUS: in het *Fransch* PIED D'ALEXANDRE: in 't
Italiaansch PIRETRO, of ook BERTRAM.

Grond.

Is een aardig *Gewas*. Bemind uyt eygener aart een
 goede, gemeene, zandige, met een weynig twee-jari-
 ge Paerdemist, en 't Mol der verrorte Boombladeren
 doormengde grond: een opene, warme, wel ter Zon
 geleegene plaats, en matige vochtigheyd.

Zaad.

Geest gemeenlijk, inzonderheyd bij drooge *Naja-*
ren, volkomen rijp *Zaad*. Kan op geenerley wijze de
 ongeleegentheeden der *Winter*, of veele *Herfstreege-*
nen uytstaan, buyten blijvende. Moet derhalven, met
 een wassende Maan van *April* in een Pot geplant zijnde,
 voor veele *vochtigheyd* zorgvuldig gewacht, en
 's *Winters* binnens huys, op een zeer luchtige plaats ge-
 bragt worden, waar in nier als bij vriezende Weer word
 gevuurd. Doch noch beeter is 't, zoo 't eenigzins
 geschieden kan, buyren gevaar van *beuriezing*, haar
 geen vuur te laten genieten. Ook moer men haar, ge-
 durende de *Winter*, onderhouden met zeer weynig,
 bij na geen *vochtigheyd*, wijlze door de zelve zeer
 lichtelijk vergaar. Niet voor in 't laatste van *Maert*,
 of 't begin van *April*, na geleegentheyd van de be-
 quaamheyd des rijds, mag menze weer buyten stellen,
 mer een zoere Luchr, en aangename Reegen. Dan
 noch eevenwel haar wel nauw wachten, en voorzichtig
 dekken voor veel *Water*, *koude nagten*, *hayrige* of *schrake*
Ooste- en *Noorderwinden*.

Hoe in de
 Winter
 waar te
 neemmen.

Zij blijft van naturen altijd groen; doch zelden

Paerdemist, en het Mol der van binnen verdorvene Boomen, of anders voor dit, verrotte Boombladeren, doormengt: een warme luchtige, wel ter Zon gelee-
 Grond. gene plaats, en matige vochtigheid. Word van naturen zeer oud. Schiet ieder jaar uyt hare tamelijk-
 Wortel. dikke, ronde; voor stompachtig-spits toegaande; en
 Steelen. afchgrauw-verwige *Wortel* eenige *Steelen*, een, en ook anderhalve voet hoog; rond, bleek-groen van couleur, in veele *Zijde-takjens* verdeeld; altijd voortkomende uyt het midden van twee regt teegens over malkander zittende, smalle, voor spits-toegaande, en de *Steel* onder gantsch omvattende *Bladerijens*: uyt welke ook in het alderbovenste der *Steelen* gezien worden, om te bloeyen, veele bij malkander gevoegde ronde *Knopjens*, de een hooger als de andere op teedere en korte *Steeltjens* uytschietende; inzonderheyd bij heete *Zomers*: doch openen zich noyt in deeze onze koude Gewesten. Indien ze tot hare volmaaktheyd konden geraken, zoo zouden de *Bloemen* zich geel-verwig ver-tonen, want hare toegesloten *Knoppen* ziet men van buyten altijd geel.

Bladeren. Deeze soort verliest niet; gelijk de voorige, in de *Winter* al hare *Bladeren*; maar behoudt altijd eenige groene bij de *Wortel*; waar uyt in de volgende *Zomer* weer nieuwe *Steelen* te voorschijn komen. Deeze *Bladeren* zijn donker-groen-verwig, veele bij malkander in een *Top* te zamen-gevoegd; gemeenelijk neerwaarts hangende; niet zeer lang; smal; met geen zichtbare *Aderen* begaaft, maar in 't midden voorzien met een *Rugge*.

Hoedanig in de Winter waar te nemen. Zij kan op geenerley wijze veel koude *Herfstreegenen*, sterke *Winden*, *Sneeuw*, of eenige *Vorst* verdragen. Word derhalven, met een wassende *Maan* van *April* door *Zaad*, uyt heete Landen herwaarts gezonden, opgekomen zijnde, in een *Pot* geplant in 't begin van *October*; de aarde droog geworden, binnens huys gebracht, op een bequame plaats; luchtig, en waar in niet anders als bij vriezende *Weer* word ge-
 vuurd. Gedurende de *Wintertijd* moet ze alleen met zeer weynig lauwgemaakt *Reegenwater* van boven begoten, en niet weer buyten gezet worden voor in het begin, of ten halven van *April*, met een aangename *Lucht* en zoete *Reegen*. Dan noch welgedekt en voorzichtig gewacht voor *koude nachten*, *Sneeuwige vochtigheid*, en *schrake Oostewinden*.

K R A C H T E N.

Aart. **Z**eepkruid, of *Saponaria*, is warm en droog van aart, tot in den derden graad.

Plin. l. 24. c. 11. De *Wortel* in *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, maakt een week *Ligchaam*: opend de *verstoptheyd* van de *Leever*; doet gemakkelijk *Water lossen*; zuiverd der *Vrouwen Moeder*; en is goed voor de *Geelzucht*.

Diosc. l. 2. c. 193. Met *Wijn* en *Garstenmeel* gekookt; dan op *koude Gezwellen* gelegd, doet de zelve verteeren.

De *Wortel* gedroogd, gepulveriseert, en daar van twee *Drachmen*, met *Honig* vermengt, ingenomen, is goed voor de *Hoest*, en een *benauwde Borst*.

Galen. l. 8. Simp. fac. De zelve met *Honig* in de *Neusgaten* gestoken, trekt al de *Fluymen van de Harssenen* wech, en doet *Niezen*. Het zelve *Poeder* met *Edik* en *Garstenmeel* vermengt; dan *plaafterswijze* op de *Schurftheyd*, en andere *onzuyverheden der Huid* gelegd, doet de zelve verdwijnen.

Dod. l. 6. c. 11. Het uytgeparfste *Zap* der *Bladeren* reynigd de *Wol*, de *Lakenen*; en maakt *zuyvere Handen*, de zelve daar meê gewasschen zijnde.

CCCCIII HOOFDSTUK.

ROOZEWORTEL.

An een ieder dus in 't *Neederlandsch* Namen, en genoemd, om dat de zelve, met de waarom. *Handen* gewreeven zijnde, een aangename *Roozeuruk* van zich geeft. Word ook eeven daarom in 't *Latijn* geheeten RADIX ROSEA; dan noch RHODIA RADIX: in het *Hoogduytsch* ROSENWURTZEL: in het *Franfch* RACINE SENTANT LES ROSES: in het *Italiaansch* RHODIA RADICE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee Twee ver- anderlijke soorten; te weeten:

I. ROSEA RADIX ELATIOR; of *hoogst-opfchietende Roozewortel*. II. ROSEA RADIX CRISPIORI FOLIO HUMILIOR, of *lager Roozewortel*, met *gekyulder of sterker getande Bladeren*. Beyde zijnze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, en Grond. matig-gemeste grond: een luchtige, wel ter Zon gelee-gene plaats, en niet al te veel vochtigheid. *Bloeyen* wel ieder *Zomer*, doch geeven in deeze onze Gewesten noyt eenig rijp *Zaad*.

Worden echter genoegzaam *aangevommen* en ver- Aanwin- meenigvuldigd door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*: ning. welke men met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* van de *oude* afsnijdt; of afbreekt; en niet haast vergaan; maar veele jaren lang in 't *leeven* konnen blijven.

K R A C H T E N.

Roozewortel; of *Rhodia Radix*; is koud en *Matth. l. 4. c. 41.* droog van aart; 't *Hoofd* zeer versterkende, door de zeer aangename *Rooze-geur*, welkeze van zich geeft.

Gedroogd, of groen gestoten, en met *Roözewater* *Diosc. l. 4. c. 45.* vermengt, verdriest allerley *Hoofdpijn*, veroorzaakt door hitte. Daar tegens, vermengt met het gedistilleerde *Water* van *Majoraan* (of *Mariolein*) is goed voor de *Hoofdsmerthen*, welke haren oorsprong uyt koude hebben.

CCCCIV HOOFDSTUK.

R A D Y S.

En *Gewas*, aan elk genoeg bekend, Namen: en van veele zeer begeerd, weegens de daar in zijnde aangename en verfrisschende *icharphheyd*, word in het *Neederlandsch* dus genoemd; in het *Latijn* RADICULA, of ook RAPHANUS: in het *Hoogduytsch* RETTICH: in het *Franfch* RAIFORT: in het *Italiaansch* RAPHANO, RAVANO, RADICE, en RADICCIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier Vier on- derfchey- dene soor- ten;

I. RADICULA SATIVA MINOR, of *kleyne, tamme, gemeene Radijs*. II. MAJOR SATIVA NIGRA, of *grootte zwarte tamme Radijs*. III. MAJOR SATIVA ALBA; of *grootte tamme witte Radijs*; van welke soort zom- mige met *lange*, anderé met *ronde Wortelen* worden gezien; van veele geheeten ROMMULATZEN, of volgens *Rommu- latzen.* de gemeene uytpraak RAMELATZEN; in 't *Italiaansch* REMOLAZZO. IV. RADICULA SYLVESTRIS, of *wilde Radijs*. Niet alle zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen echter al te zamen een goede; geme- Grond: ne; zandige, en slegts met weynig twee-jarige *Paerde- mist*,

mist voorziene grond; want te veel is voor haar quaad; vermits ze, de vochtigheid niet wel verdragen konnende, daar door lichtelijk wormsteekig worden. Voorts, een lichte, vrije, welgeleegene plaats, en tamelijk veel vochtigheid.

Kleyne gemeene Radijs.

De RADICULA SATIVA MINOR, of kleyne gemeene Radijs, word gezayd en de aarde aanbevolen ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, niet diep in de aarde gelegd. Anders geschied, om deeze Vrucht vroeg te mogen hebben, de Zaying ook wel in Februarij, te gelijk met de Lattaw, of Lattow-Salade, in 't Latijn Lactuca. Haastig schiet deeze Plant op, en geeft in den Herfst volkomen rijp Zaad: 't welk, gelijk ook alle andere soorten van Zaden, met droog Weer moet gewonnen zijn. Hier meê vergaat ze; en moet derhalven in ieder Voorjaar door haar Zaad weer aangewonnen worden.

Aanmerking.

Hier bij staat weer aan te merken, 't geen alreeds voor deezen is gezegt, te weten, dat alles, wat zijn Vrucht in de aarde geeft, als Wortelen, Knollen, Radijs, &c. met een afgaande Maan de aarde moet aanbevolen zijn. Echter heeft deezen Reegel zomtijds een nyneeming, gelijk wij straks zullen aanwijzen.

Groote tamme Radijs, zoo witte als zwarte soort;

De RADICULA MAJOR SATIVA, of groote tamme Radijs, zoo wel de witte als zwarte soort, kan men ook op de voorgenoemde tijd en met de gemelde Maan zayen; doch dan schieten ze zeer haastig op, en worden stokkig, of voos, onbequaam om te nuttigen. Is derhalven veel gevoeglijker, dat men haar zayd met een wassende Maan van Julius, niet eerder. Want dan schieten ze niet voor de Winter. Blijven ook zeer goed, om gegeten te worden; niet alleen in 't overige van de Zomer, maar ook zelfs door de geheele Wintertijd, wanneer men met een volle Maan van October of November (na geleentheid dat de tijd zich aansteld) eenige der zelve opneemt, en dan in droog zand legt, 't zij in een kelder, of in eenige andere plaats, daar de Vorst niet kan indringen. Daarenboven is dit middel dienstig ter aanwinning. Want buyten blijvende, worden ze dikmaal door een sterke Vorst gantschelijk van 't leeven beroofd. Doch deezer wijze bewaard wordende, kan menze daar na met een volle Maan in Maert weer op een goede warme plaats in de aarde zetten. Dus zullen ze in April spoedig voortgroeyen, en in de Maand Augustus volkomen rijp Zaad geven; 't welk men, op de gemelde tijd, de aarde weer aanbeveeld, niet boven een stroobreedte diep gelegd.

Hoe men de beste aan de Bladeren kan kennen.

Als men zomtijds met de voet een weynig tred op de Bladeren deezer soorten, zoo worden hare Wortelen dikker als anders. Ook kan men de beste kennen aan de gedachte hare Bladeren: want hoe zachter men de zelve bevind in 't handelen, hoe lieflijker de Wortel in 't eten. Hoe ook de Schel van de Radijs dunner word gezien, hoe de zelve aangener van smaak valt.

Wilde Radijs.

De RADICULA SYLVESTRIS, of wilde Radijs, valt van naturen zeer scharp te gebruyken. Om noch gegeten te worden, is ze in de Maert alderbequaamst. Vergaat niet haast, maar blijft veete jaren in 't leeven. Word, gelijk de andere soorten, door haar Zaad aangewonnen en vermeenigvuldigd.

K R A C H T E N.

Galen. l. 8. Simp. fac.

Radijs, of Radicula, is verwarmende in den derden, en verdrogende in den tweeden graad; ook openende en dunmakende van aart: welke eygenschap voornamentlijk bestaat in de uytwendige Schorsse, of Bast: anders is 't inwendige Pit meer verkoelende als verwarmende.

Lust. l. 2. en arr. 107.

De Radijs matig gebruykt, is aangenaam. Maakt een graage Maag, maar ook Winden. Doed de andere spijszen wel verteeren; bijzonderlijk na de Maaltijd

gegeten met geboterd Brood en wat Zout; alhoewel ze aan 't Ligchaam weynig voedsel geeft. Voor den eeten genuttigt (ten ware voor een hitzige Maag), of ook te veel daar van gegeten, strekken ze de Maag tot bezwaring; want zijn zeer qualijk te verteeren; verwekken veete Winden; veroorzaken walging en oprisping; ook een stinkende Maag. Doen Luyzen groeyen; de zwangere Vrouwen een Misval krijgen; de menschen mager worden, en zijn schadelijk voor de Oogen.

Radijs in Wijn gekookt, of gedistilleert, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, doet gemakkelijke en veel Water lossen; de Fluymen, op de Borst leggende, rijp worden, en uytwerpen. Is goed voor een verouderde Hoest; voor de beet en steeken der giftige Dieren; 't Graveel; de Waterzucht; de verstoptheid van Leever en Milt; de pijn der Lendenen; 't Colijk; Vergif; de Koudepis, en andere gebreken. Verwekt een heldere stem; de Maandstonden der Vrouwen; veel Melks in de Borsten der zoogende: scherpt het verstand; ook 't Gezicht, de Oogen daar meê gewasschen.

Radijs kleyn gehakt, met Wijn besprengt, in een Pan warm gemaakt, en dan boven de schamelheid gebonden, doet de geene, welke haar Water niet konnen maken, 't zelve gemakkelijk lossen.

Nuchteren Radijs gegeten, is een bewaarmiddel tegens Vergif.

Het Zaad van Radijs, zijnde veel krachtiger als de Bladeren of Wortelen, met Honig en Edik 's morgens nuchteren ingenomen, dood en jaagt uyt de Wormen. Twee Drachmen daar van 's morgens rauw uyt de hand gegeten, drie dagen achter malkander, en t'elkens, een half uur daar na, een weynig Brandewijn, op zwarte Aelbeziën gezet, gedronken, is een heerlijk middel tegens 't Graveel.

Het zelve Zaad in Wijn gezoden, dan gezeygd, en gedronken, is goed tegens de Pest, gelijk men dikmaal heeft ondervonden. Met Edik ingenomen, vermindert een groote Milt.

CCCCV HOOFDSTUK.

PEEPERWORTEL.

P het Neederlandsch (wegens hare scharpe en bijtende smaak) niet alleenlijk dus, maar ook PEEPERKRUYD, en MEERRADYS gnoemd, word in 't Latijn geheeten RADICULA MAGNA, RAPHANUS RUSTICANUS, en RAPHANUS MAGNUS: in het Hoogduytsch MEERRETTIG (waar van bij ons gekomen is het verbasterde MIER-EDIK) en KRAJEN: in 't Fransch GRAND RAFAIN, of GRAND RAIFORT; en in 't Italiaansch RAFANO, RADICE, en RAVANELLO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee onderscheydene soorten; te weten:

I. De gemelde RAPHANUS RUSTICANUS, of gemeene Peeperwortel. II. RAPHANUS AQUATICUS OFFICINARUM, of Water-Peeperwortel, in de Winkelen der Apothekers gebruyklijk. Beyde zijnze van ontrent even de zelve Bouwing en Waarneeming.

De RAPHANUS MAGNUS, of groote Peeperwortel, bemind een goede, zandige, of veel meer een Keysteenige, gemeene aarde, met twee-jarige Paarde- en Koemist genoegzaam voorzien. Heeft liever een vrije, wel ter Zon gelegeene, als een schaduwachtige plaats; en eyfcht veel Water.

Geeft in deeze onze Landen zelden Bloemen; veel min eenig Zaad. Heeft echter in 't jaar 1673. in 't laatste van May, voor de eerstemaal bij mij hier binnen Groeningen gebloeyd: zijnde boven op zijne ronde Steel, drie

Verscheyde namen.

Twee onderscheydene soorten.

Groote Peeperwortel. Grond.

Hoe deeze soort gebloeyd heeft.

drie of vierdehalve voet hoog; verdeeld in veele kleyne *Zijdetakjens*; aan welke veele *Bloemen* wierden gezien, *Ayrs-wijze* bij malkander gesteld; de eene na de andere open gaande. Zijn niet groot; en spier-wit. Bestaan uyt vier voor rond toelopende *Bladertjens*; kruys-wijze geschikt; houdende van binnen inwendig zes kleyne geele *Knopjens*. Alsze eenige dagen lang open gestaan hadden, vielenze af; nalatende eenige langwerpige kleyne *Knopjens*; doch zonder eenig *Zaad* daar in.

Aanwinning. Deze foort blijft veele jaren in 't leeven. Verdraagd felle *koude*; en andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder schade. Word ook genoegzaam *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door hare *Wortel*; welke men in 't *Najaar*, in de Maand *September*, of in 't *Voorjaar*, in de Maand *Maert*, mer een volle Maan afbreekt, en de dunste *Wortelen*, in een welgemeste steenige aarde; overdwars, of in de lengre, nier regt neerwaars; een weynig meer als twee vingeren breedte diep verplant. Dus genieten ze meerder warmte van de *Zon*; worden dies re eerder dik, en veel bequamer ten gebruyk. Krijgen dan ook haastiger *Loof*, en groeyen spoediger voort; 't zij hoe kleynen stukje men mogt ingelegt hebben.

Water-Peeperwortel. De *RAPHANUS AQUATICUS*, of *Water-Peeperwortel*, bemind de zelve aarde en plaats. Wil ook veel *Water*; 't welk men haar moet geeven, wanneer'er geen reegen valt. *Bloeyd* gemeenlijk ieder *Zomer*; doch geeft geen volkomen rijp *Zaad*, ten zij met een goede, bequame jaartijd. Vergaat nier haast, maar blijft lange jaren in 't leeven. Word niet alleen *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door 't gedachte haar *Zaad*, het welke men mer een wassende Maan van *Maert* op een donkere en vochtige plaats, of in een *Pot*, altijd nat gehouden, moet zayen; maar ook door hare *aangegroeyde jonge Looten*, die men op de genoemde tijd van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

Egin. l. 7. t. 3. **P**eeperwortel, of *Raphanus Rusticanus*, is warm en droog in den derden graad; ook scharp van smaak.

Lonic. l. 2. c. 243. De *Bladeren* in *Wijn* gekookt; daar na vermengd met *Oly*, en dan *Paps-wijze* gelegd op een *verharde* of *gezwollene Milt*, ook *Leever*, verzachten de zelve, en brengen ze weer te regt. Op het *Gemagt* gedaan; word de *Koudepis* daar door verdreeven.

Ruell. l. 2. c. 47. Camerar. l. 2. c. 32. Trag. l. 2. c. 63. Lobel. lib. 1. fol. 393. De *Wortelen* gesneden; en in *Wijn* gekookt, of gedistilleert, en daar van 's morgens nuchteren gedronken; of de gewreevene *Wortelen* met *Edik* tot *Spijzen* gegeten, drijft het *Water van de Blaas* uyt; en het *Graveel* af: verwekt der *Vrouwen Maandstonden*: neemt wech de *verstoptheyd* der *Leever*, *Milt*, *Longe*, en *Nieren*; ook van 't geheele *Ingewand*, veroorzaakt door *koude* en *slijmerige vochtigheeden*; desgelijks de *vlekken* van het *Vel*, of de *Huyd*; de *schellen der Oogen*; daar meê gewasschen wordende. Is zeer goed teegens de *Scheurbuyk*, of *Blauwschuyt*; inzonderheyd 's morgens nuchteren een *Roemertje* gedronken van een *Warter*, op de volgende wijze bereyd en gedistilleert.

Raphani Rusticani acerrimi lib. iij.
Polypodii Quercini. ʒj.
Cortic. Rad. Capparor. ʒss.
Semin. Feniculi. ʒj.
Cardamomi. ʒij.
Croci Orient. ʒj.

teegens de Scheurbuyk, of Blauwschuyt. Giet hier op seltien ponden *Rhijsche Wijn*: laat het dus agt dagen lang staan; doch ieder dag een of tweemaal omgeschud wordende; doe dan noch daar bij:

Succi Cochlearia.
Becabunga.
Nasturii Aquatici. ana. lib. i. & Semi.

Chamed. Vera.

Syrupi Fumar. Majoris. ana. l. i.

Seri Laelis Caprini. lib. i. & Sem.

Distillentur una in Balneo Maria igne lento.

De *Schors* deezer *Wortel* gestoten, of kleyn gesneden; in *Honig-Azijn*, of *Oxymel*, drie dagen lang laren weyken, en dan ingenomen: of de zelve *Schors*, in *Edik* geweykr zijnde, met *Honig* gegeten, en daar op een weynig lauw warer gedronken; of een *Lood* van het *Zaad* gestoren, en met *Meede*, of *Garstenwater* ingedronken, doet uytwerpen veele *slijmerige en Galachtige vochtigheeden*, door *braking*. 't Welk dan ook van zoodanig een uytwerking is, dat dikmaal door dit middel de *vierdedaagsche Koortzen* worden wechgenomen.

De *Wortelen* gestoten, en in *Wijn* gedaan, doen de zelve haastelijk in *Edik* veranderen.

Voorts vermag deeze *Wortel* alles wat van de *Radijs* is gezegd. Moet ook van hitzige lieden niet anders als marig worden gebruykt:

CCCCVI H O O F D S T U K.

R A P E.

Oo zeer bij ieder bekend, als van veele *Namen* begeerd, om te gebruyken tot een aangename spijs; word in het *Neederlandsch* nier alleen dus, maar ook gemeenlijk *KNOL*, van zommige ook *RUIVE* genoemd: in 't *Latijs* *RAPA*, of *RAPUM*: in 't *Hoogduytsch* *RUBEN*: in 't *Fransch* *NAVEAU*: en in het *Italiaansch* *RAPA*, *RAPO*, en *RAVA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden, Vier vet: bnder meer andere (onnodig hier alle te verhalen) vier anderlijke voorname soorten; namentlijk: soorten.

I. *RAPUM ROTUNDUM*, of *ronde Rape*; zoo wel witte als geele. II. *RAPA OBLONGA*, of *lange Rape*. III. *NAPUS*, of *steek-Rape*; welke ook *PARYSSCHE*, of *FRANSCH* *RAPE* word geheeten; zijnde kleyn langwerpig, drooger en zoeter dan al de andere. IV. *NAPUS SYLVESTRIS*, of *RAPUM SYLVESTRE*, dat is; *wilde Rape*. Alle zijnze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een varfch-omgefmeete, Grond: zandige, welgemeste, vochrige, of ook slijmerige, kleyige aarde: een opene; vrije, bequaam ter *Zon* geleegene, geenzins *schaduwachtrige* plaats, alwaar schoon de grond noch zoo goed; en veel *Reegen*. Blijvert niet langer dan twee jaren in 't leeven. Konnen 's *Winters* geneeley *Vorst* verdragen. Geeven in de tweede *Zaad*: *Zomer* volkomen rijp *Zaad*, 't welk twee jaren lang goed blijft.

Het zelve word niet alleen met een afgaande *Maan* van *Maert*; maar ook, en veel bequamer, met de zelve *Maan* in *Junius* of *Julius*, de grond vochrig zijnde, gezayd; doch niet digt; anders worden ze langwerpig, en blijven kleyn: maar indien 't *Zaad* hol en luchtig word gelegd, zoo worden ze rond, en veel groter. Ondertusschen, zooze op zommige plaarzen wat te digt mogten voortkomen, zoo mag men haar (een vinger dik geworden zijnde) teegens een volle *Maan* in een *nieuwelijks-gemeste* grond verplanren; zoo zullen ze naderhand veel heerlijker en grooter worden gezien, doch als menze deezer wijze handeld, moeten ze gantschelijk met aarde bedekr; en 't *Loof* een weynig met de voet getreden zijn; want dan trekt dies te meerder kracht in de *Wortel* of *Knol*; vermirs de *Bladeren* door de *kneuzing* verzwakken, en derhalven re minder voedzel van nooden hebben. Moeten ook wel gewied, en van allerley ruygt; of onkruid; zuyver gehouden worden.

H h h

Zij

Wanneer best. Zij krijgen hare lieflijkheid en aangename zoetigheid teegens de Winter, wanneer het koud word; want de vochtigheid verlaat dan de Bladeren, en begeeft zich na de Wortel.

Hoe in de Winter te bewaren: Het beste Zaad word gewonnen van de aldergrootste, en van de geene die verplant zijn geworden. Eer men 't zelve zayd, moet men 't drie dagen te vooren in Soetemelk laten weyken; want dan word de Vrucht, of Knol, dies te beeter. Met een volle Maan van November moet men ze uyt de aarde opneemen, en (om de geheele Winter door te konnen gebruyken) in een kelder leggen, om voor de Vorst bewaard te zijn. Dus blijven ze dies te langer goed.

en weer in te zetten. Ook moet men de geene, van welke men Zaad meent te winnen, met een volle Maan van Maert weer in de aarde zetten; in zulk een grond, als hier boven aangewezen is.

Wilde Knol. Raapzaad. Raapoly. De NAPUS SYLVESTRIS, of RAPUM SYLVESTRE, wilde Knol, is gantsch niet dienstig om ter spijsgebruykt te worden. Word derhalven met de gemelde Maertse Maan gezayd, enkelijk om haar Zaads wil, genoemd Raapzaad; waar van de Raapoly word gemaakt; en waar toe zij genoeg bequaam is.

K R A C H T E N.

Camerar. l. 2. c. 28. **R**apen, Knollen, of in 't Latijn Rapa, zijn vocht in den eersten graad, en droog in den tweeden; ook afvagende van aart.

Liszt. l. 2. enarr. 105. Gal. lib. 6. Simp. Med. Op allerley wijzen, gekookt, of gezoden, zijn ze aangenaam voor de Maag. Geeven aan 't Ligchaam een matig en goed Voedzel. Vermeerderen het Zog in der Vrouwen Borsten: desgelijks het Zaad. Verwekken goed Bloed, en een helder Gezicht. Zijn goed voor de Borst, de Keel, en teegens den Hoest. Verzachten alle inwendige deelen des Ligchaams; maar veroorzaken ook Winden.

Fuchf. hist. Pl. c. 77. De jonge Bladeren van Knollen, of Rapen, in Wijn gekookt, en zoo gegeten, ook van deeze Wijn gedronken, drijft het Water uyt de Blaas voort, en is dienstig voor de geene die van het Graveel gequeld worden.

Diosc. l. 2. c. 134. De Rapen zelfs, gezoden of gebraden zijnde; dan gelegd op verzeerde, verzwoorene, of verkoude Kakhieften, brengen de zelve weer te regt. Gebraden, en heet gedaan op de qualijk-geheelde Zeeren; de al te haast toelopende vuyle Wonden, en opene gaten, openen de zelve weer.

Durantes hist. Plant. fol. 386. Een halve Drachma Knol- of Raapzaad, met Wijn of ander Nat ingenomen, doet de Mazelen en Kinderpokjens uyt slaan. 't Zelve Zaad is droog en warm van aart; ook afvagende door zijne bitterheid, openende, verteerende, en verweekende.

Tragus l. 2. c. 61. Met Meede gebruykt, doet veel goeds den geenen, die vergif in 't Ligchaam heeft gekreegen. De Oly van Rapen, rauw, of ongezoden zijnde, de kinderen 's morgens nuchteren ingegeeven, dood en jaagt uyt de Wormen.

CCCCVII H O O F D S T U K.

Z O N N E D A U W.

Namen en oorsprong uyt een zonderlinge zeldzaamheid.

En kleyn, aardig, en wonderlijk Gewas, hebbende in de Zomer, bij het alderhelderste en heetste Weer op den dag, de meeste Dauw of vochtigheid op hare Bladeren, zoo dat ze daar van blinkende worden gezien; en heeft ter dier oorzaak in het Neederlandsch dien naam bekomen. Word in 't Latijn geheeten ROSSOLIS, ROTELLA, en DROSIVM RECENTIORUM: in het Hoog-

dnytsch SONNENTAW, ook SINDAUW: in 't Italiaansch RUGIADA DEL SOLE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie veranderlijke foorten; te weeten:

I. ROSSOLIS FOLIO OBLONGO, of Zonnedaauw met een langverpig Blad. II. FOLIO LONGISSIMO, of met een geheel lang Blad. III. ROSSOLIS FOLIO ROTUNDO, of Zonnedaauw met een gantsch rond Blad. Alle zijn ze van eeven de zelve Bonwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een gemeene, zandige, zoo wel met twee-jarige Paerdemist voorziene, als ongemeste, doch luchtige en vochtige grond: een opene, vrije, wel ter Zon geleegene plaats, genoegzaam van alle onkruid gezuyverd; en veel Water. Blijven gemeenelijk drie jaren, en niet langer, in 't leven. Verdragen geduldig felle Vorst, en alle andere ongeleegentheden der Winter. Geeven in den Herfst volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van April in een Pot, niet diep, hol en luchtig gezayd, ook van een gedurige vochtigheid verzorgt moet zijn. Alleenlijk hier door konnen ze aangevonnen en vermeerderd worden.

Als men deeze Planten uyt het wilde halen, en eerst in de Hoven opquecken wil, zoo moet men de zelve uytstecken met een ronde klomp aarde daar aan zittende, op dat de Wortel niet gerept, haar Loof niet beschedigd worden mogt. Dan moet menze voorts voorzichtig planten in een Pot, gevuld met de voorgenomde grond; ook wel met Water onderhouden: zoo zullen ze eenige jaren lang goed blijven; echter niet altijd.

K R A C H T E N.

Zonnedaauw, of in 't Latijn Rossolis, is heet en droog in den derden graad; ook scharp; een weynig te zamentrekkende, rijpmakende, verdunnende, verdeelende, en afvagende van aart.

In Wijn gekookt, of gedistilleert, en daar van gedronken, neemt wech de verstophtheid, de Fluymen, en andere gebreeken der Longe. Jaagt uyt alle taye, schadelijke vochten, en verquikt de Geesten der Oude Liederen.

De Bladeren gestoten, met wat Zout vermengt, en zoo op de Huyd gelegd, verzeeren de zelve, en doen'er, door hare brandende scharpheyd, Bladeren en Bleyen op komen.

CCCCVIII H O O F D S T U K.

W O N D E R B O O M.

DUs in het Neederlandsch, maar ook van veele MOLLEKRUUD genoemd, om dat deeze schoone, bezienswaardige Plant de Mollen zou konnen verdrijven; doch de daaglijkse ervarentheyd leerd ons regt het teegendeel; zoo dat dit voorgeeven voor een verdigtzel moet gehouden worden. Word in 't Latijn geheeten RICINUS, PALMA CHRISTI, CATAPUTIA MAJOR, en PENTADACTYLON: in 't Hoogdnytsch WUNDERBAUM, of ook CREUTZBAUM: in het Fransch PALME DE CHRIST: in het Italiaansch RICINO, MIRASOLE GIRASOLE; en CATAPOCIA MAGGIORE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf veranderlijke foorten; te weeten:

I. RICINUS MAJOR AMERICANUS COERULEUS, of groote Americaansche Wonderboom met een bleekblauwe Stam en Steelen. II. RICINUS AMERICANUS MAJOR RUBICUNDUS, of groote Wonderboom uyt America met een zeer schoone Bloed-roode Stam en Steelen.

Ricinus Americanus Major Rubicundus

len. III. RICINUS AMERICANUS MINOR CÆRULEUS, of *kleyne Wonderboom uyt America met blaauwe Steelen*. IV. RICINUS AMERICANUS MINOR RUBICUNDUS, of *kleyne Americaansche Bloedroode Wonderboom*, van een zeer bevallijke aanschouwing. V. RICINUS AMERICANUS MINIMUS, of *alderkleyinste Wonderboom uyt America*. Al te zamen zijnze van eenen de zelve *Bouwing en Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een gemeene, zandige, luchtige aarde, met een gedeelte twee-jarige Paerdemist, een weynig een-jarige Hoenderdrek, en het Mol der verrotte Boombladeren doormengd: een vrije, warme, wel ter Zon geleegene plaats, voor alle koude Oofte- en Noordewinden beschut; en tamelijk veel vochtigheid.

Hoe op te quacken.

Zijn teeder van aart. Konnen de *koude*, en *koude Herfstreegenen* deezer Landen, veel min eenige Vorst verdragen. Moeten derhalven met een wassende Maan van April in Potten gezayd; gantschelijk niet verplant, ook niet meer dan een alleen in elke Pot gelaten worden, vermits de veelheyd en grootheyd harer *Wortelen*. Dus gehandeld, geeven ze, inzonderheyd de MINOR, of *kleyne*, laat in den Herfst, doch de MAJOR, of *grootte*, zelden, in onze Landen volkomen rijp Zaad, en versterven dan al langzaam: alhoewelze in *America* en andere heete Landen, van naturen eenige jaren lang in 't leeven blijven. Ook heb ik eens (in 't jaar 1659.) eene (zijnde een *kleyne soort*) binnens huys tamelijk droog, en op een matig-warme plaats, waar in niet als bij *vriezend Weer* word gevuurd, de geheele *Winter* over bewaard, en welgesteld overgehouden; geevende in 't midden van de volgende *Zomer* een goed en in alles volmaakt rijp Zaad: 't welk op de genoemde tijd de aarde aanbevolen zijnde, wederom voor de *Winter* zijn volle volkomentheyd verkreeg: en van dit quam weer ander, eenige jaren vervolgens achter malkander, zijnde nu wel half of meer den aart onzer Landen en Lucht alreeds gewoon geworden.

Grootte Wonderboom uyt America, met bleekroode Stam en Steelen.

Het RICINUS AMERICANUS MAJOR RUBICUNDUS, of *grootte Wonderboom uyt America, met een Bloedroode Stam en Steelen*, is een zeer schoon *Gewas*. Blijft, in onze koude *Neederlanden* in een Pot geplant zijnde, niet meer als twee jaren lang in 't leeven; doch langer in *America*, als 't natuurlijk Geboorte-gewest van 't zelve. Krijgt uyt een teedere, veelvoudige, bleek-wit-verwige *Veezelwortel* een eenige *Steel*; vijf, zes, zeeven, en ook meerder voeten (na gelegentheyd van de warmte der jaartijd) in eene *Zomer* opschietende. Is een duym, en ook meerder, dik; in 't ronde bij ieder voet van de *Steel* des *Blads* als met een dunne, doch verheevene *Ring* omvangen; verciert met een zeer schoone, Bloedroode, en helder-blinkende verwe; van binnen hol, en daar *Lidswijze* voorzien met eenige digte *afscheydingen*, tegens welke ieder *Blad* uytwendig heeft gezeeten, op zulk een wijze als in 't *Riet* word gezien.

Steelen.

Aan welke in 't ronde, twee, drie, vier, en ook wel meer vingeren breedte boven malkander, bezienswaardige *Bladeren* groeyen, rustende op zeer lange, tamelijk dikke, van binnen holle, van buyten schoonrood-verwige *Steelen*; van boven begaaf met vier *kleyne*, *Navelswijze* gestelde *Knopjens*; eene der zelve digt bij de voornaamste *Stam* zittende; de tweede een weynig daar van daan; en de twee andere digt bij malkander onder het *Blad* te zaamgevoegd; zijnde in 't ronde zeer groot, boven donker-goen van verwe; een weynig blinkende; van onder wat bleeker, of lichter-groen: aan de kanten *Zaagswijze*, zeer net, doch oneffen, *Getand*; gemeenlijk in neegen deelen tamelijk diep ingesneeden; van welke in 't midden de bovenste de grootste, de onderste naaft aan de *Steel* de kleyinste vallen. Ieder deel heeft een dikke rood-verwige *Ader*, onder veel zichtbaarder als *boven*; uyt welke andere *kleyner* voortschieten, aan

van de gestalte der Bladeren.

de randen uytlopende: zeer vlak of plat en stijf uytgespannen, op de wijze van een hand opwaarts gekeerd leggende; of ter zijden, ook van vooren en achteren afhangende: niet hard, maar zacht van aart, en zwaar van reuk.

Tusschen welke dikmaal een of twee *Zijdetakjens* in 't bovenste gedeelte voortschieten: uyt wiens inwendige *Hert* zoo wel, als uyt 't bovenste van de voornaamste *Hertsteel*, een hand lang zijnde, en een vinger-dikke rood-verwige *Steel* in de Maand *Augustus* of *September* word voortgebracht; aan welke in 't onderste *Troswijze* digt aan malkander eenige *Knoppen* hangen aan korte *Steeltjens*, bestaande uyt vijf roode en voor spits-toegaande *Bladertjens*: houdende inwendig zeer veele, hoog in 't ronde uytsteekende, digt te zamengevoegde, uyt den geelen bleek-verwige *Moschachtige Knopjens*: welke, na drie dagen in hare kracht opengestaan te hebben, haastelijk in haar zelve vergaan, en op de aarde neervallen: boven haar latende een *Druyfswijze* te zaamgevoegde, en boven spits opgaande *Tros*, houdende in 't ronde veele zeer schoonhoog-rood-verwige, gemeenlijk drie bij een gestelde, *Der Bloed* regt om hoog gekeerde, en als uyt een wolachtige stof bestaande *Veezeltjens*, of *Staatjens*, de *Bloemen* uytbeeldende. Welke niet afvallen, maar op de *Zaadknoppen* blijven zitten, en daar met de *Knoppen* grooter worden; tot dat de zelve eyndelijk (een duym dik geworden, driehoekig-rond, neerwaarts gekeerd hangende, bleek-blauw-verwig, en met veel *Staatjens* rondom kluchtig voorzien) hare volkomene grootte verkreegen hebben: elk van haar in zich bevattende drie grootte, langwerpige, platachtig-ronde *Leeden*, van een zwarte verve, en gesprekkeld met veele bleeke *stippelen*, *Marmerswijze*.

K R A C H T E N.

Wonderboom, of *Ricinus*, is warm en droog, in 't laatste van den tweeden graad. *Durant. hist. Plant. fol. 393.*

De groene *Bladeren* op der *Vrouwen Borsten* gelegd, doen het *Zog* in de zelve *vermeerderen*: maar in teegendeel, op de *Schouderen* gebonden, 't zelve *verminderen*.

De zelve *Bladeren* gestoten, of 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Meel van *Garstenmout* vermengt, en op de *gezwollene Borsten* gedaan, verbeeteren die weer, en brengen ze te regt. *Verteeren* ook de *brand der Oogen*. *Dod. l. 12. c. 11.*

De *Bladeren* alleen, of ook met *Edik*, van buyten gelegd op 't *Wildvuur*, de *Roos*, en diergelijke gebreken, *verteeren*, en geneezen ze.

Zeeven korlen van 't *Zaad* met *Anijs* gestoten, en met *Wijn* ingenomen, beroeren 't *Ligchaam*, en doen 't *purgeeren*, ook zomtijds braken; met uyt-drijving van de *Galachtige* en *waterige vochten*. Is derhalven dienstig voor alle *Geel-* en *Waterzuchtige*. *Gal. l. 7. Simp. Med. Mesues l. 2. c. 28.*

De *Oly*, uyt dit *Zaad* geparft, is zeer afvagende en drogende van aart. Doet ter dier oorzaak de *lidteekenen vergaan*: geneest de *zeeren* en *schurfsheyd des Hoofds*; ook de verhitting des *Airdsarms*. *Math. l. 4. c. 158.*

CCCCIX H O O F D S T U K.

RHAPONTICUM.

En aardig en fraey *Gewas*, zoo wel *Namen* in het *Neederlandsch* als *Latijn* dus genoemd, maar ook van zommige *PONTICA RADIX*, en *RHABARBARUM* (alhoewel het de regte *Rhabarbar* niet is, volgens 't geen wij hier vooren hebben aangewezen), na de Rivier *RHA*, aan welke kant de zelve overvloedig veel groeyd, gelijk

Amnian. Marcell. lib. hist. 12. AMMIANUS MARCELLINUS getuygd in 't twaalfde Boek zijner Historien. De gemelde Rivier RHA vloeyd van de Noordfche Gebergten; welke de naam van MONTES HYPERBOREI voeren, door Sarmatiën tot in de Caspijche, of Hyrcanische Zee, van zommige geheeten de Turkfche. De Italianen zeggen in plaats van Rhaponticum, RHEUPONTICO, of ook RHAPONTICO.

Twee bijzondere foorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere foorten; namentlijk:

I. RHAPONTICUM MAJUS FOLIO HELENII, of groot Rhaponticum met Bladeren van Alantwortel. II. RHAPONTICUM HELENII FOLIO MINUS, of kleyn Rhaponticum, met Bladeren van Alantwortel. Beyde zijn ze van de zelve Bonwing en Waarneeming.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde; doormengd met een weynig twee-jarige Paerdemist, een-jarige Hoenderdrek, en 't Mol van verrotte Boombladeren: een vrije, warme, wel ter Zon geleegene plaats; en matige vochtigheyd. Blijven lange jaren in 't leeven. Geeven in deeze Gewesten ieder Zomer Bloemen, maar noyt een volkomen Zaad. 't Welk men, als men 't uyt heete Landen heeft bekomen, in een Pot, gevuld met de gemelde aarde, met een wassende Maan van de Maand April, een halve vingerbreedte diep, moet leggen. Daar na opgekomen zijnde, brengen ze niet voor 't derde jaar daar na voor de eerste maal hare Bloemen te voorschijn.

Hoe in de Winter waar te nemen. Ongeerne verdragenze veel koude Herfstreegenen, of sterke Vorst, buyten blijvende. Moeten derhalven op de genoemde tijd, en met de gemelde Maan, in Potten geplant zijnde, in October binnens huys worden gebragt, op een luchtige bequame plaats, waar in niet anders als bij vriezend Weer word gevuurd: gedurende de geheele Winter met slegts een weynig lauw Reegenwater van boven begoten: en niet voor in 't laatste van Maert, of 't begin van April, na geleegentheyd van de bequaamheyd of onbequaamheyd des tijds, met een aangename Lucht en zoete Reegen weer buyten gesteld; dan noch genoegzaam voor koude nachten, en veel vochtigheyd, bewaard of gedekt zijn.

K R A C H T E N.

Aart. Rhaponticum is verwarmende, te zamentrekkende, en dikmakende van aart.

Matth. l. 3. c. 2. Diosc. l. 3. c. 2. Durantes hist. Plant. fol. 390. Lobel. l. 1. fol. 355. Twee Drachmen van deeze gedroogde Wortel met Wijn of ander Nat ingenomen, stopt het Ligchaam. Versterkt echter de Maag: verbeeterd de gebreken der Leever, Milt en Borst. Is goed teegens 't Colijk, de smerten der Nieren en der Blaas: voor de Kortademheyd, spanning des Herten, Heupenpijn, Opstijging der Moeder; de Bloedspinning: de Roode- en alle andere Buylloop: de inwendige Breuken of Quetsuren; gekrompene en gespannene Zeenuwen; de beetsen en steeken der Slangen, Adderen, en anderer giftige Dieren.

Gal. lib. 8. Simp. Med. De zelve Wortel gestoten, met Edik vermengt, en dan gelegd op blauw-geslagene of gevallen plaatzen, quade Schurftheyd, en de sproetelen der Huyd, verdriift en geneest de zelve.

CCCCX HOOFDSTUK.

M U Y S D O O R N.

Namen. It kleyn, steeds groen-blijvend Gewas word in het Neederlandsch niet alleen dus, maar ook van veele STEEKENDE PALM genoemd. In het Latijn geheeten RUSCUS, BRUSCUS, MYRTACANTA, en SPINA MURINA:

in het Hoogduytsch MAUSDORN, MUESZDORN, en BRUOSCH: in het Fransch BRUSC: in het Italiaansch RUSCO, BRUSCO, MIRTO SALVATICO, en PONGI-TOPI.

Deeze Plant bemind een goede, gemeene, zoo wel Grond. zandige als andere, doch wel gemestte grond: een warme, vrije, bequaam ter Zon geleegene plaats; en veele vochtigheyd. Geeft in deeze onze Gewesten noyt Bloemen, veel minder eenige Vrucht. Is hard van natuur. Kan geduldig en zonder eenige schade verdragen sterke Vorst, en alle andere ongeleegentheeden der Winter. Blijft lange jaren in 't leeven. Word ook Aanwin- hier alleenlijk aangewonnen en zoberlijk vermeerderd digd door hare langzaam aanwassende Wortelen: welke men in April van de oude afsnijdt, en met een wassende Maan verplant.

K R A C H T E N.

*D*E Wortelen van Muysdoorn, of Ruscus, welke Aart. meest worden gebruykt, zijn droog in den eersten, warm in den tweeden graad; fijn van stof, en dun van deelen.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchtere- *Diosc. l. 4. c. 146. Lusi. l. 4. c. 147. Dod. l. 26. c. 4. Camerar. l. 4. c. 150.* ren een Roemer gedronken, verdriift de Geelzucht; opend de verstoptheyd van het Ingewand, en aller inwendige deelen: jaagt 't Water van de Blaas uyt; ook de Steen, en 't Graveel der Nieren: is goed teegens de Koudepis, en de Hoofdpijn. Doed de taye Fluymen, en Slijm, op de Borst en Longe hangende, rijp worden, en voortkomeh. Verwekt ook der Vrouwen Maandstonden.

Eeven 't zelve vermogen ook de Bladeren, en de Zaadbeziën, gepulverizeert, en met Wijn ingenomen; doch werken zoo krachtig niet.

Het uytgeparfste Zap der Bladeren neemt wech de stank en de onzuiverheyd van de Mond, daar meê gespoeld zijnde: geneest ook de Mond-wonden en verzeeringen. Het zelve Zap met Melk gemengt en aan de Oogen gestreeken, maakt een klaar Gezicht: jaagt ook uyt de Oogen wech allerley bij geval daar in gekomene onreynigheyd. Eeven dit Zap met wat Zuyker ingenomen, doet het Bloedspouwen ophouden.

Het Poeder deezer gedroogde Wortelen gelegd op oude Wonden, in welke vuyl vleesch groeyd, verteert het zelve, en geneest de verzeering.

De taye Takken van dit Gewas gebruykt men in Italia- *Dod. l. 26. c. 4. in ad. dit.* lien, om Beezemen van te maken. Zommige hangen ze aan 't gezouten gerookt vleesch, om, wegens de steekende Bladeren, Muizen, Ratten, en inzonderheyd de Vleermuizen daar van te weerden.

CCCCXI HOOFDSTUK.

R U Y T E.

*B*Y een ieder genoeg bekend; en van Namen veele in 't Neederlandsch ook WYNRUYT genoemd. Word in het Latijn en Italiaansch geheeten RUTA: in 't Hoogduytsch RAUTE, of WEINRAUTE: in het Fransch RHUE of RUE

DE JARDIN.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie onderscheydene foorten; te weten:

I. RUTA VULGARIS, of gemeene Ruyte. II. MONTANA LUSITANICA, of Berg-Ruyte uyt Portugal. III. RUTA MONTANA TENUIFOLIA, of Berg-Ruyte met teedere Bladeren. Niet alle zijn ze van cencreley Bonwing en Waarneeming.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, ongemestte, doch met een weynig Mol van verrotte Boombladeren doormengde grond: een vrije, warme, luch-

Drie onderscheydene foorten.

luchtige, wel ter Zon geleegene plaats, en niet te veel vochtigheid.

Gemeene Ruyt. De RUTA VULGARIS, of *gemeene Ruyte*, blijft veede jaren in 't leeven: ja word eyndelijk zoo oud, datze in warme Landen de hoogte van een gemeene Boom bekomt. De vermaarde *Foodfche* Gefchiedfchrijver FLAVIUS JOSEPHUS verhaald in 't *tweeentwintigste Hoofdstuk* zijns *zeevenden Boeks van de Foodfche Oorlogen* en de *verwoefing der Stad Jerufalem*, dat in 't Kasteel van de Stad *Macherus* een *Ruyten-plant* heeft gegroeyd, zoo hoog en dik, dat gecnen *Vijgenboom* de zelve daar in overtrof; of anders, zoo groot als onze gemeene *Karffeboomen* zijn. Koning *Herodes* hadze hier in den aanvang zijner Regeering geplant. Als hij nu daar over de *seventig jaren* lang had geftaan, en noch in een krachtige welstand zich bevond, hebben de *Jooden*, bij de verwoefing deezer Plaats, dit treflijk *Gewas* afgehouden.

Aanwinning. Deeze *gemeene Ruyt* geeft ieder *Zomer* volkomen rijp *Zaad*. Verdraagt sterke *koude*, en allerley andere ongeleegentheden des tijds. Word ook alleenlijk *vermeenigvuldigd* door 't gemelde *Zaad*; 't welk met een wassende *Maan* van *October* in een *Pot*; of met een wassende *Maerfche* *Maan* in de grond des *Hofs*, ruym een *stroobreed* diep, hol en luchtig word gezayd.

Portugalsche Berg-Ruyte. De RUTA MONTANA LUSITANICA, of *Portugalsche Berg-Ruyte*, is van een teederen aart; zeer krachtig of zwaar van reuk. Kan in deeze onze Gewesten, buyten blijvende, de koude der *Winter* op geenerley wijze verdragen. Moet derhalven, in een *Pot* geplant zijnde, gewagt worden voor veede zoo wel *Zomerfche*, als *koude Herfftreegenen*: in 't begin van *October* binnens huys gebragt zijn, op een luchtige plaats, zonder eenig *Vuur*, doch ook zonder tochten en luchtzuygingen: maar alleen eenmaal met zeer weynig *Water* van onder voorzien; en niet voor in 't laatste van *Maert*, of veel beeter in 't begin van *April*, met een aangename *Lucht* en zoete *Reegen*, weer buyten gefield: dan noch wel gedekt en bewaard worden voor *Sneeuwige vochtigheid*, *koude nagten*, *hayrige* en *fchrale winden*.

Berg-Ruyte met fmalle dunne Bladen. De RUTA MONTANA TENUIFOLIA, of *Berg-Ruyte met fmalle dunne Bladeren*, is zeer teeder van natuur. Kan in deeze Gewesten 's *Winters* noyt overgehouden worden, wat voor moeyte men ook daar toe aanwend. Dan noch niet weer *vernienwd* of *aangewonnen* zijn, als alleenlijk door haar *Zaad*, uyt heete Landen herwaarts overgezonden: 't welk met een wassende *Maan* van *April*, niet boven een *stroobreedte* diep, in een *Pot* moet worden gezayd, en niet verplant.

K R A C H T E N .

Gal. lib. 8. Simp. Med. DE gemeene *Hof-Ruyte*, of *Ruta vulgaris*, is heet en droog tot in den *derden graad*; dun en fijn van deelen: daarenboven doorsnijddende, fcheydende, verteerende en verdrijvende van aart.

Matth. l. 3. c. 45. In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken; de groene *Bladeren* gegeeten; of het uytgeparfte *Zap* met *Wijn* ingenomen, drijft uyt de *Winden*; doet gemakkelijk *Wateren*, en der *Vrouwen Maandfonden* voortkomen: stopt daar teegens de *Buykloop*: is goed voor de *pijn der Borst* en *Buyk*, veroorzaakt door koude. Dergelijks voor de *Hoest*, de *Kortademigheid*; de *fmerten van het Flerezijn*; de *verstoptheid van de Milt* en *Longe*; de *Opftijging van de Moeder*, en de eerst beginnende *Waterzucht*, *Dood de Wormen*: scherpt en versterkt het *Gezicht*; drijft uyt de *Nageboorte*, en de *doodde Vrucht*. Strijd teegens de *Pest* en allerley *vergift*: ook teegens de *beeten* en *slecken* der *giftige Dieren*. 't Zelve verrichten de *Bladeren*, 's morgens nuchteren gegeeten met *Okkernooten* en *Vijgen*.

Deeze *Bladeren* met *Honig* en *Edik*, of met *Varkens-reuzel* vermengt; en allerley *Schurftheid*, of *Krauwagie*, daar mee bestreeken, geneest ze.

Ruyte, of *Wijnruyt*, dagelijks, of dikmaal, gebruykt, verdroogd het *Zaad*, maakt de *Mannen onvruchtbare*: verdroogd dergelijks de *Melk in der Vrouwen Borsten*. *Zwangere Vrouwen* daar van etende, zouden hare *Vrucht* doen sterven.

Het uytgeparfte *Zap* der *Bladeren* alleen, of met *Vrouwen Melk*, of *Honig* vermengt, in de hoeken der *Oogen* gedaan, verdrijft de *fcheemering* en *donkerheid* der zelve.

Twee oncen van 't zelve *Zap* met *Wijn* ingenomen, is goed voor de *beeten der dolle Honden*. Met *Ceruyts*, *Edik*, en *Oly* van *Roozen* gelegd op 't *Sprekruys*, de *Roos*, alle andere *voortlopende vuurigheid* en *Zeevren*, verteerd de zelve. Met *Oly* van *Roozen* vermengt, en in de *Ooren* gedaan, verdrijft de *hardhoerendheid*.

Het *Zaad* van *Ruyte* gefloten, en met *Wijn* ingenomen, is goed teegens alle *doodelijk vergif*: droogt en reynigt de *Moeder*, de zelve herstellende in een goede staat.

Een *Drachma*, of ook wel twee, na geleegentheid van de perfoon, van 't zelve *Zaad* zeeven dagen na *mal-kander* gebruykt, helpt de geene, welke haar *Water niet komen maken*, en doet haar 't zelve lossen.

Oly van *Wijnruyt* met *Wijn* gedronken, verdrijft het *Colijk*, de *pijn* en *Krimping der Darmen*: verzacht ook de *hardigheid der Milt*.

De *Bladeren* van *Wijnruyt* gelegd in een *Bedfede*, of *Leedekanten* verdrijven uyt de zelve de *Vlooyen* en *Wandluizen*.

Ruyte gelegd bij 't eten der *Vogeltjens* in hare *Kouwen*, verquikt en geneest haar, alsze *treurig*, of *ziek*, of in 't *ruyen* zijn.

CCCCXII HOOFDSTUK.

H A R M A L A

uyt S Y R I E N .

Yns weetens met geenen anderen als *Namen*. deezen naam in 't *Neederlandsch* bekend. Word in 't *Latijn* met de zelve beteekening geheeten *HARMALA SYRIACA*. Schijnd een medefoort van de *WYNRUYT* te zijn.

Bemind een goede, gemeene, zandige aarde, voorzien met een weynig twee-jarige *Paerdemist*: een opene, warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheid. Vergaat niet haast, maar blijft lange jaren in 't leeven.

Geeft in deeze koude Landen bij goede *Zomers Bloemen*, maar geen volkomen rijp *Zaad*. Is teeder van aart. Kan op geenerley wijze veel *koude Herfftreegenen* of *vriezende Weer* verdragen. Moet derhalven, met een wassende *Maan* van *April* in een *Pot* 't zij gezayd, 't zij geplant zijnde, in 't begin van *October* binnens huys gebragt; op een luchtige, geheel- of ook matig-warme plaats gezet; gedurende de *Winter* met een weynig lauw-gemaakt *Reegenwater* van onder in een *Pan* voorzien; en niet voor in den aanvang van *April*, met een aangename *Lucht* en zoete *Reegen*, weer buyten gefield; dan noch voor veel *vochtigheid* bewaard, en voor *koude nachten* wel gedekt worden.

K R A C H T E N .

H Armala uyt *Syrien*, in het *Latijn* *Harmala Syriaca*; is verdroogende en verteerende van aart.

H h h 3

In

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, of het uytgeparfste Zap met Wijn ingenomen, doet gemakke-lijk water lossen; alle taye vochtigheeden scheidt: drijft uyt de Winden, en verwekt der Vrouwen Maandsonden.

Cambray.
l. 3. c. 46.
Diosc. l. 3.
c. 53.

Het Zaad is warm in den derden graad, en sijn van deelen. 't Zelve kleyn gewreeven, en met Honig, Wijn, Saffraan, 't Zap van Venkel, en Gal van een Hoen vermengt; dan in de Oogen gedaan, neemt 'er de duysterheyd van wech, en verheldert het Gezicht.

CCCCXIII HOOFDSTUK.
SERPENTSTONG.

Namen.

P het *Neederlandsch* dus, en ook wel van zommige SLANGETONG genoemd, om dat de *Bladeren* niet oneygentlijk vertoonen de gedaante van de TONG eener SLANG. In het *Latijn* geheeten SAGITTA, SAGITTALIS, LINGUA SERPENTIS, en SERPENTARIA AQUATICA: in 't *Hoogduytsch* PFEILKRAUT: in 't *Fransch* QUEVE D'ARONDELLE.

Twee ver-
anderlijke
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee veranderlijke soorten; te weten:

I. SAGITTA MAJOR AQUATICA, of *grootte Serpentstong*. II. SAGITTA AQUATICA MINOR, of *kleyne Serpentstong*. Beyde zijn ze van de zelve *Bonwing* en *Waarneeming*.

Hoe men
ze in de
Hoven kan
aanquec-
ken.

Zij groeyen van Naturen in lopende of stilstaande Wateren; gantschelijk niet op eenige andere, of drooge plaatzen. Konnen derhalven zeet bezwaarlijk in de Hoven worden aangequeekt; ten ware men in de zelve een *Gracht* of *Sloot* groeve. Dan kan men ze met een wassende Maan van *April* of *May* in de grond planten, en de Groef met Water vullen. Dus gehandeld, wassen ze dikmaal voort tot boven 't Water, en krijgen hare volle volkometheyd. Worden ook door sterke *Vorst* niet lichtelijk beschadigd. Verliezen tegens de *Winter* hare *Bladeren*; welke in 't laatste van *May* weer te voorschijn komen.

K R A C H T E N.

Gebruik

Serpentstong, of in het *Latijn* *Sagitta aquatica*, is skoud en vocht van aart, ook te zamentrekken-
de.

tot genees-
middelen.

Het uytgeparfste Zap det *Bladeren*, of de gesto-
tene *Bladeren* zelfs, gelegd op de *Roos*, 't *Sprenkruur*,
alle andere *vuurigheid* of *hitzige zweeren*, verkoeld en
verteerd de zelve.

CCCCXIV HOOFDSTUK.

S E L F.

Namen.

Eder genoeg bekend, en van bijna alle menschen begeerig gebruykt; word in het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele SAVIE, SALIE, en SELVE genoemd. In het *Latijn* en in het *Italiaansch* SALVIA: in het *Hoogduytsch* SALBEY: in het *Fransch* SAUGE.

Verfchey-
dene aardige en
verander-
lijke soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden
verfcheydene aardige, veranderlijke soorten; nament-
lijk:

I. SALVIA LATIFOLIA MAXIMA FLORE PURPU-
REP, of *Aldergrootste Self met breede Bladeren*, en
een *purpure Bloem*. II. ANGUSTIFOLIA AURICU-
LATA, of *smalgebladerde Self, met Ooren*. III. AN-
GUSTIFOLIA NOBILIS FLORE ALBO, of *eedele smal-*

gebladerde Self met een witte Bloem. IV. MACULO-
SA MAJOR, of *grootte Self met rood, wit, en groen-
bonte Bladeren*. V. MACULOSA MINOR, *five AL-
BIS PUNCTIS VARIEGATA*, of *gestipte kleyne bonte Self,
met wit en groen zeer schoon gemarmerde of gestippelde
Bladeren*: welke *witheyd* ieder jaat, in 't laatste van
Junius, of het begin van *Julius*, vergaet; doch in
Maert des volgenden jaars zich t'elkens weer op nieuws
vertoont. VI. ALTERA MINOR MACULOSA, of *twee-
de kleyne soort van Self, met bonte Bladeren*. VII.
MARMOREA, of *met zuiver wit, als sijn gemarmer-
de Bladeren*. VIII. MARMOREA ALTERA, of *twee-
de soort van Self met spierwitte grof-gemarmerde Bla-
deren*. IX. LUTEA VARIEGATA, of *Self met schoo-
ne geele als goud vercierde plekken*. X. SALVIA CRE-
TICA, of *Self uyt Candien*. XI. SALVIA MINOR AN-
GUSTIFOLIA CRETICA, of *kleyne Self uyt Candien,
met zeer smalle en teedere Bladeren*. XII. SALVIA
MAJOR ARBORESCENS, of *grootte Boom-self*. XIII.
SALVIA AGRESTIS, of *wilde Self*; en dan meer an-
dere. Meest al te zamen zijn ze van de zelve *Bonwing*
en *Waarneeming*.

tot dertien
in getal
hier voor-
gesteld.

Zij beminnen ook al te zamen een goede, gemeene, *Grond*
zandige aarde, met oude Koeye- en Paerdemist genoeg-
zaam voorzien: een vrije, wel ter Zon geleegene plaats;
en liever veel Water als eenige droogte; welke ze echter,
als de tijd zoo valt, ook kunnen verdragen: desgelijks
geduldig uytstaan felle *Vorst*, en allerley andere ongeleec-
gentheeden der *Winter*.

Bloeyen ieder *Zomer*, en geeven meest den tijd vol-
komen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van
April niet diep, maar hol en luchtig, in de aarde word
gelegd. Hier door kan men ze genoegzaam *aamwinnen*
en *vermeenigvuldigen*. En dan ook noch door hare
diep ingezette, of in de grond gebogene, en haastig
Wortel schiepende *Takjens*. Welke men ook, met een
volle Maan van *April* of *May*, eerze noch aan het
Bloemschieten geraken, kan afsnijden; op een scha-
duwachtige plaats insteeken, en dikmaal met Water
begieten, op dat ze dies te bequamer *Wortel* vatten
mochten. Met een wassende Maan in *Maert* (niet in
May; gelijk veele doen) worden ze opgenomen en ver-
plant. Dan zullen ze gewisselijk beklieven. Anders
vergaan ze dikmaal, door de gewoone droogte der *May-
maand*; gelijk de dagelijksche *ervarentheyd* ons genoeg-
zaam heeft geleerd.

Zaad:
Aanwin-
ning op
verfchey-
dene ma-
nieren.

De SALVIA ANGUSTIFOLIA NOBILIS FLORE AL-
BO, of *eedele smal-gebladerde Self, met een witte
Bloem*, valt teederder van aart dan de andere soorten;
waarom ze dan ook lichtelijk door de *Vorst* word
wechgenomen. Is derhalven goed, dat men van de
zelve eenige *Planten* ontrent den *Herfst* in een Pot zette,
en 's *Winters* binnens huys beware; daar men haar met
matige vochtigheyd moet voorzien.

Eedele
smal-ge-
bladerde
Self.

Daarenboven is noch ongeraadzaam noch ongerijmd,
dat men ontrent de Self een Plant of twee *Wijnruyte*
zette, om dat de *Padden* en andere *giftige Dieren* de
krachtige reuk der *Ruyte* niet wel kunnen verdragen:
welke anders zich geeme laten vinden, hare verblijf en
schuytplaats neemen op de onbebouwde plaatzen daar
Self wast; die hier door een schadelijke *quaadaardigheid*
aan zich neemen, ja zomtijds t'eenemaal vergiftigd
worden: waar door men dan, deeze *Self* gebruykende,
zou vallen in 't grootste gevaar van 't leeven te verlie-
zen: waar van de *Geschiedboeken* ons verfcheydene en
zeer aanmerkelijke voorbeelden leveren.

Wijnruyt
bij de Self
te plantens
waarom
dienstig.

De SALVIA MINOR ANGUSTIFOLIA, of *kleyne smal-
gebladerde Self*, krijgdt uyt een teedere, bruyn-verwi-
ge en veelvoudige *Wortel* veele ronde en korte *Steele*,
aan welke groeyen veele digt bij, en digt boven malkan-
der gestelde *Bladertjens*, altijd twee en twee regt tee-
gens over den anderen zittende. Zijn bleek-groen van
verwe; een, en ook anderhalf vingerlid lang; rusten-
de op lange en dunne *Steeletjens*; makende te zamen

Kleyn
smal-ge-
bladerde
Self.

Bladeren.

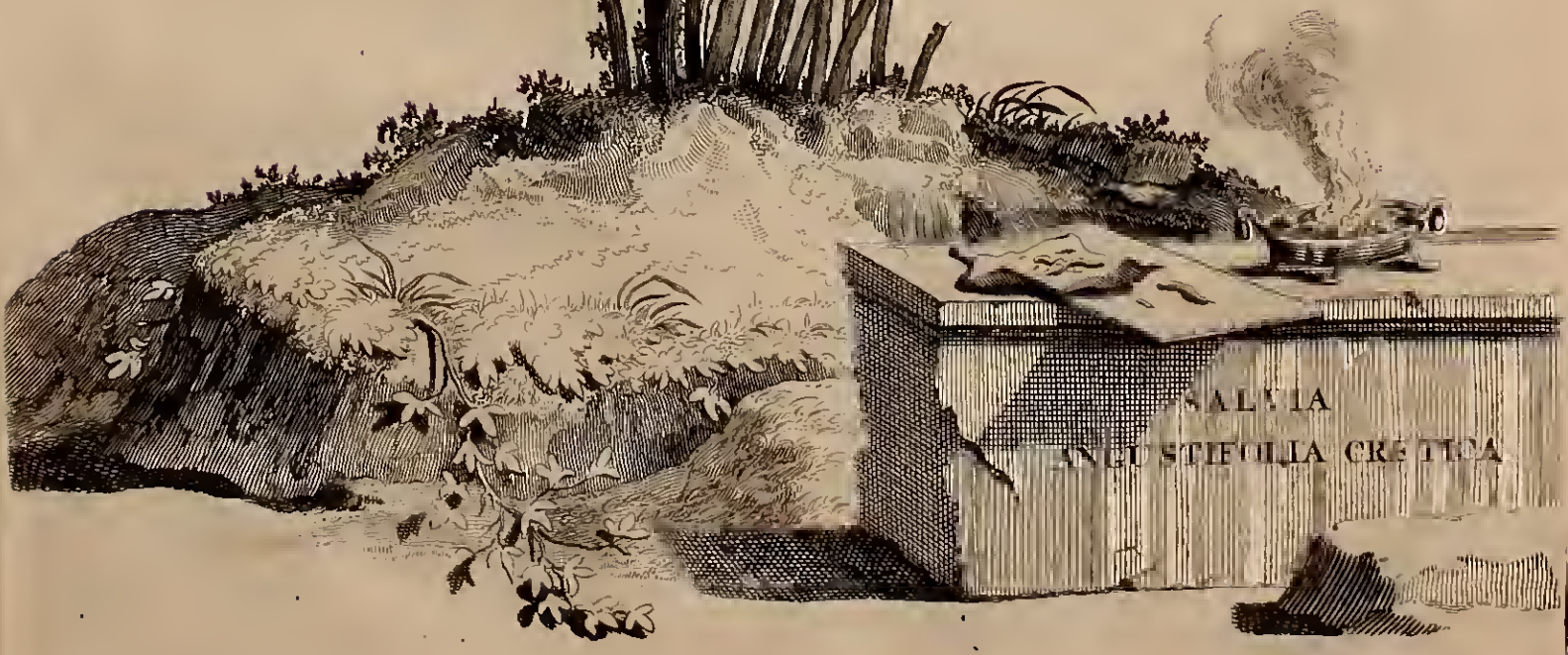
SALVIA LUTEA
VARIEGATA.

SALVIA
TINCTORIA GRETTICA

(te weeten, de grootste der zelve, met haar *Steeltje*) de lengte van een vinger, of daar ontrent, uyt. De grootste deezer *Bladeren* zijn ontrent anderhalve stroo, gemeenlijk maar een stroo breed. Eyndigen voor in een spits punt. Zijn gewoonlijk half rond, of *Geuts-wijze* gesteld: aan de randen gelijk als *gefronst*, of *omgekriuweld*, wat dikchtig van aart; bleek-groen van verwe; zeer welriekend; van binnen voorzien met veele kleyne *Nopjens*, en verscheydene *Adertjens*; onder meer als boven zichtbaar, voortkomende uyt een grootte in 't midden.

Bloemen. Tusschen welke, uyt het bovenste der *Steele*, de *Bloemen* worden voortgebracht, op de wijze der andere soorten van *Self*; de zelve ook in gedaante zeer gelijk, doch veel kleyner, en bleek-blauw-verwig. Als ze eenige dagen open gestaan hebben, vergaanze in haar zelve, of vallen op de aarde neer; nalatende een kleyn, rond, uyt den bruynen-zwartachtig *Zaadje*.

Zaad. De *SALVIA MAJOR ARBORESCENS*, of *grootte Boomself*, krijgtd tamelijk grootte, dikchtige, ontrent o-vaals-wijze, of langwerpige-ronde *Bladeren* aan een Stam, welke opschiet tot de hoogte van drie, of ook vier voeten. De *Bloemen* van deeze soort zijn zeer groot, en blauw-verwig.

Groote Boomself. Om deeze *Boomself* tot een *Boomtje* te doen opgroeyen, moet men de zelve van jongs af opfnoeyen, en ontblooten van alle andere *Takken*, uyt of boven de *Wortel* voortfchietende. Maar ook op deeze wijze handelende, kan men al de andere soorten van *Self* tot *Boomtjens* opqueeken.

Hoe tot een Boomtje te doen opgroeyen.

K R A C H T E N .

Gal. lib. Simp. Med. 6. *Self*, *Salie*, *Savie*, of in 't Latijn *Salvia*, is verwarmende en verdroogende tot in den derden graad, ook een weynig te zamentrekkende van aart.

Fernel. l. 4. Meth. Med. Matth. l. 3. c. 34. In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een Roemertje gedronken; of het uytgeparfste *Zap* van *Self* met Wijn gebruykt; of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn ingenomen, is een zeer goed middel, ter versterking van het *Hert*, de *Harssen*, en de *Zeeuwen*. Vermeerderd de natuurlijke warmte des Ligchaams. Is dienstig voor 't *Graveel*; de *Bloedspinning*; teegens *vergift* in het Ligchaam gekreegen: de koude gebreeken en *Zinkingen* des *Hoofds*: de *vallende Ziekte*; *Beroerdheyd*, *Lammigheyd*, *Slaapziekte*, en allerley koude ongeleegentheeden der *Borst*. Voor *beevende Leeden*: de *betten* en *steeken* der *giftige Dieren*, en 't *Pleuris*, of *Zijde-wee*. Neemt wech de *Hoofdpijn*; maakt een *goeden adem*; zuiverd het *Tandveesch*; geneest de *verstopping* der *Leever*; de *Hoest*, het *Fleerezijn*, en de *Wonden*. Drijft de *doode Vrucht* der *Vrouwen* af: veroorzaakt *eetenlust*; doet de *inwendige Apostematien* doorbreken: stild het *Bloed*: reynigd en heeld allerley *vuyle* en *bitzige Zeeren*. Neemt wech het *Fenkel* aan de *heymelijke Leeden*. Diend tot *vruchtbaarmaking* der *Vrouwen*. Dan noch daarenboven, als ze ontfangen hebben, om de *Vrucht* wel te doen beklijven; in 't leeven te behouden, te versterken, en voorspoedig te doen aangroeyen. Ter dier oorzaak behoorden zoodanige *Vrouwspersonen*, welke lichtelijk een *mifval* krijgen, dikmaal 's morgens eenige *Bladeren Self*, of anders iets van de *Conserve der Bloemen*, te nuttigen.

Apulej. hist. Plant. c. 101. Ruell. l. 3. c. 28. Etius l. 1. Serm. 1. Boven dit alles stopt de *Self* de *Bloedgang*; drijft het *Water der Blaas* uyt, en doet der *Vrouwen Maandstonden* voortkomen.

De *Bladeren* van *Self* in Melk gekookt, en daar meê gegorgeld, geneest de *gebreeken van de Keel*.

CCCCXV H O O F D S T U K .

S A N I K E L .

In het *Neederlandsch* dus genoemd, Nameel: word op het *Latijn* geheeten *SANICULA*, of ook *DIAPENSIA*: in 't *Hoogduytsch* desgelijks *SANIKEL*: in 't *Franfch* *SANICLE*: in 't *Italiaansch* *SANNICULA*, *DIAPENSIA*; of ook *CINQUE*

FOGLIO MAGGIORE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *twee* Twee onderscheydene soorten; te weeten:

I. *SANICULA OFFICINARUM*; of *Sanikel*, gebruykelyk in de *Apotheeken*. II. *SANICULA GUTTATA*, of *gesprenkelde Sanikel*, rond van *Bladeren*, en die altijd groen blijft. Beyde zijn ze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde; Grond. met twee-jarige *Paerdemist* genoegzaam voorzien: meer een donkere of schaduwachtige, als een opene, vrije plaats; en veel *Water*. Vergaan niet haast, maar blijven lange jaren in 't leeven.

Geeven, bij goede *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. *Zaad*: Konnen, buyten staande, felle koude, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder schade verdragen.

Worden *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*, niet *Aanwinning* alleenlijk door haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *April* in een donkere plaats, of in een *Pot*, dikmaal met *Water* begoten, niet boven een stroobreedte diep in de aarde moet gezayd zijn; maar ook door hare aangewassene *jonge Looten*, gemeenlijk van zelfs *Wortelen* bekomen: die men op de genoemde tijd van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Sanikel, of in het Latijn *Sanicula*, is verwarmende en verdroogende in den tweeden graad: ook versterkende, zuiverende, en te zamentrekkende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, of het uytgeparfste *Zap* met Wijn ingenomen; of van buyten, gelijk ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, opgelegd, geneest allerley *in- en uytwendige Wonden*, *Breuken*, en andere *verzeeringen*: desgelijks *vuyle zweeren*, en *koude zwellingen*. Stopt de *Roodeloop*: stild de *Bloed-opwerping*: helpt de *zweerende Nieren*; de *grootste Longe*, het *vervuyle* of *verzworene Tandveesch*, en de *zwellung der Keel*, daar meê gewasschen en gegorgeld zijnde.

CCCCXVI H O O F D S T U K .

K U N N E K E .

F korter gezegt *KUN*, word in het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele *SATUREY*, en *KEULE* genoemd: in het *Latijn* *SATUREIA*, en *CUNILA*: in 't *Hoogduytsch* *GARTEN ISSOP*; *ZWIBEL-HISSOP*, *KUNELI*, en *SATUREY*: in het *Franfch* *SAVORIE*: in het *Italiaansch* *CONIELLA*, *SATUREIA*, *SAVOREGGIA* en *PEVERELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *drie* Drie onderscheydene soorten; namentlijk:

I. *SATUREIA HORTENSIS ANNUA*; *Hof*, of *gemeene Kunneke*, ieder jaar vergaande. II. *SATUREIA PERENNIS*, of *eenige jaren overblijvende Saturey*; welke soort ook word geheeten *THYMBRA LEGITIMA*, of

of opregte *Thymbra*. III. SATUREIA, *sive* THYMBRA MONTANA LUSITANICA, of *Portugalsch Berg-Kunneke*. Niet alle zijn ze van eenerley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, doch liever een zandige grond, het zij voorzien met een weynig twee-jarige Paerdemist; 't zij zonder eenige vettigheid: een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats; veel Water, en ook matige vochtigheid.

Gemeene Kunacke. De SATUREIA ANNUA, of *gemeene Kunneke*, blijft de *Winter* niet over. Geeft in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en versterft daar mee. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April* of *Maert*, niet boven een stroobreedte diep, weer op nieuws gezaayd, en alzo door het gedagte haar *Zaad* *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden. Anders ook komt het dikmaal van zelfs genog te voorschijn ter plaats daar deeze soort eens gestaan heeft:

Langdurende Saturey, of Kun. De SATUREIA PERENNIS, of *langdurende Saturey*, anders genoemd THYMBRA LEGITIMA, of *opregte Kunneke*, geeft in deeze onze Gewesten zelden eenig *Zaad*; ren zij met zeer warme en drooge *Zomers*. Blijft alrijd groen. Kan sterke *koude* en andere ongeleegentheeden der *Winter* zonder schade uytstaan. Word, om het derde jaar, met een wassende Maan van *Maert*, opgenomen, en tot aan de *Toppen* toe in nieuwljks-omgescmetene en varsch-gemeste aarde gezet. Dan schieten al de *Takjens Wortelen*: welke men daar na afsneemt, op de genoemde tijd. Deezer wijs kan deeze soort *aangewonnen*, en zeer *vermeenigvuldigd* worden.

Berg-Saturey uyt Portugal. De SATUREIA MONTANA LUSITANICA, of *Berg-Saturey uyt Portugal*, vergaat ook niet haast, maar blijft lange jaren in 't leeven. Vriest, wegens hare teederheid, in koude tijden dikmaal dood, buyten staande. Men moet derhalven, om van deeze soort niet onverwacht gantsch beroofd te worden, altijd eenige *Planten* der zelve, in een Pot gezet, 's *Winters* binnens huys brengen; met niet veel vochtigheid voorzien; ook niet voor in 't begin van *April*, met een zachte Reegen, weer buyten stellen; dan noch haar wagten voor *koude nachten*, en *hayrige Winden*.

Aanwinning. Geeft in onze Landen noyt rijp *Zaad*. Word echter *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door hare *Takjens*, behandeld op de hier boven aangewezen wijze.

K R A C H T E N.

Egin. l. 7. c. 3. **K**'On, *Kunneke*, *Keule*, in 't Latijn *Satureia*, is warm en droog in den derden graad; ook doorsnijdende, zuiverende, en dunmakende van aart.

Fuchs. hist. Plant. cap. 114. Durantes hist. Plant. fol. 415. **I**n Wijn gekookt, en daar van gedronken, of groen in spijzen gebruykt, of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn ingenomen, geeft niet alleen een aangename geur aan 't eeten, maar versterkt ook de *Maag*; verwekt *eenslust*; doet de *spijs wel verteeren*: drijft uyt de *Winden*, en 't *Water van de Blaas*: verward al de inwendige deelen des Ligchaams. Geneest de *Opstijging der Moeder*, veroorzaakt door koude; de *gebreeken der Borst*; de *verstopping van de Blaas* en *Longe*. Doet der *Vrouwen Maandstonden* voortkomen. Jaagt uyt de *Nageboorte*, en de *doodte Vrucht*. Maakt een *helder Aangezicht*: verdund en verteerd alle *dikke en taye vochtigheeden*: verdrijft de *pijn in de zijde*, met *Tarwemeel* vermengd, en daar op gelegd. Is daarenboven goed voor de geene, welke met de *slaapziekte* zijn gequeld: dood de *Wormen*, en verwekt *lust tot het echte Werk*.

S T E E N B R E E K.

Us genoemd in het *Neederlandsch*, *Namen*; word in het *Latijn* geheeten SAXIFRAGIA: in het *Hoogduytsch* STEINBRECH: in het *Franjsch* SAXIFRAGE, en in het *Italiaansch* SASSIFRAGIA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend drie veranderlijke soorten; namentlijk: Drie veranderlijke soorten.

I. SAXIFRAGIA ALBA, of *witte Steenbreek*. II. SAXIFRAGIA AUREA, of *goude Steenbreek*. III. SAXIFRAGIA ANTIQVORUM, of *Steenbreek der Oude*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te samen een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemeste als ongemeste, en met een goed deel kleyngeklopte roode Steen doormengde aarde: een opene, vrije Lucht, en ook een schaduwachtige plaats. Willen veel Water.

Geeven dikmaal, bij goede jaren, volkomen rijp *Zaad*. *Zaad*; inzonderheid het SAXIFRAGIA AUREA, of *goude Steenbreek*. Verdragen allerley ongeleegentheeden der *Winter* zonder schade. Worden ook bequaamelijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*, niet alleen door haar *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *Maert* op een schaduwachtige plaats, niet diep gelegd, de aarde moet aanbevolen zijn; maar ook door hare aangegroeyde *jonge Worteltjens*; welke men op de zelve tijd van de *oude* afsneemt, en verplant.

Het SAXIFRAGIA ANTIQVORUM, of *Steenbreek der Oude*, schiet uyt een dikchtig, houtig, bruyn-verwig *Worteltje* veele dunne; zeer smalle, en voor spits toegaande *Bladertjens*, teederder als het gemeene kleyn *Gras*; donkergroen van verwe; steevig staande, en nauwljks een kleyne vinger lang. Uyt welker *Hert* een goed deel zeer dunne, ronde; drie, of ook vier vingeren breedte hoog opschietende *Steeltjens* te voorschijn komen; voorzien met veele teederè, noch geen lid van een vinger lang zijnde *Bladertjens*; altijd twee en tweeregt teegens over malkander zittende. Tusschen welke lange, kaale, andere *Steeltjens* voortschieten: op welker bovenste punten uyt langwerpige *Knopjens* de *Bloemtjens* zich laten zien; zijnde geelachtig groen van verwe; in gedaante gelijk die van de *Lychnis sylvestris sexta Caroli Clusii*, of *zesde soort van wilde Fenette des Heeren CAROLI CLUSII*. Bestaan uyt vijf kleyne *Bladertjens*, zijnde boven 't breedst; in 't midden met een kleyne *Kerf* gesneeden. Alsze vergaan zijn, laten ze na een kleyn bruynachtig *Zaad*.

Deeze soort is teeder van aart; zoo datze in deeze *koude Gewesten* 's *Winters* niet, of zeer zelden overblijft. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* in een Pot, niet boven een stroobreedte diep, gezaayd zijnde, in de *Zomer* met matige vochtigheid voorzien; op een vrije, luchtige, welgeleegene plaats gesteld; voor koude *Herfstreegenen* wel gewagt, in *October* binnens huys in een luchtig doch geen warm *Verrek* gezet; slegts met een weynig Reegenwatersche lauwgemaakte vochtigheid (gedurende deeze tijd) onderhouden, en niet voor in *Maert*, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten gebragt; dan noch evenwel voorzichtig gewagt en gedekt worden voor veel *vochtigheid*, *koude nachten*, en *hayrige Winden*.

Vergaat niet haast: blijft altijd groen, en eenige jaren lang in 't leeven. Geeft, bij heete *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*; 't welk op de gemelde tijd de aarde moet aanbevolen zijn. Alleenlijk hier door kunnen ze *aangewonnen* en *vermeerderd* worden.

K R A C H T E N.

Aart.

Steenbreek, of in 't Latijn *Saxifragia*, is verwatmen-
de en verdrogende in den tweeden graad.

Dod. l. 10.

c. 22.

Lafit. l. 4.

enarr. 17.

Euchf. bijf.

Pl. c. 280.

Deeze Plant, met de Wortelen en 't Zaad, in
Wijn gekookt; dan daat van 's morgens nuchteren een
Roemertje gedronken, breekt en jaagt uyt de Nieren-
steen, ook de steen der Blaas. Doed wel water lossen.
Geneest de Koudepis; de pijn der Lendenen. Drijft af
de Nageboorte; de doode Vrucht, en verwekt der Vrou-
wen Maandstonden.

CCCCXVIII HOOFDSTUK.

S C A B I O S E.

Namen.

Et geen en anderen naam als deezen,
mijns weetens, in 't Neederlandsch
bekend. Voerd in 't Latijn en Ita-
liaansch ook de benaaming van SCA-
BIOSE: in het Fransch desgelijks.
Van de Duytschers word deeze Plant
geheeten APOSTENKRAUT; GRINDKRAUT, als ook
meede SCABIOSE.

Veele
schoone
verander-
lijke soor-
ten,

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vee-
le schoone veranderlijke soorten; te weten:

I. SCABIOSA MAJOR VULGARIS, of gemeene groote
Scabiose. II. MAJOR HISPANICA, of groote Spaan-
sche Scabiose. III. CENTAUROIDES MAXIMA, of
aldergrootste Scabiose, met zwartachtige, dikke, en
langleevende Wortelen, die van het *Centaurium majus*
folio Cinaræ, of groot *Santorie* met Bladeren van *Ar-*
ticiokken, niet ongelijk. IV. HIRCINA, of Bok-sca-
biose. V. ALPINA, of Berg-scabiose. VI. PETREA
TENUIFOLIA, of smal-gebladerde Scabiose, groeyende
op berg- en steenachtige plaatzen. VII. PETREA LU-
SITANICA, of Portugalsche Scabiose, op steenachtige
plaatzen voortkomende. VIII. GLOBOSA FOLIIS IN-
TEGRIS, of Scabiose met ongesneedene Bladeren, en
rond-geknopte Bloemen. IX. INDICA FLORE PUR-
PUREO, of Indiaansche Scabiose met een purpure
Bloem. X. INDICA FLORE PURPUREO ET ALBO VA-
RIEGATO, of Indiaansche Scabiose met een purpur-
en wit-bonte Bloem. XI. INDICA FLORE RUBRO, of
Indiaansche Scabiose met een roode Bloem. XII. INDI-
CA FLORE RUBRO ET ALBO VARIEGATO, of Indiaan-
sche Scabiose met een rood- en wit-bonte Bloem. XIII.
INDICA PROLIFERA, of Indiaansche Scabiose met Bloem
uyt Bloem. XIV. INDICA PROLIFERA IN FLORE
PROLIFERO, of Indiaansche Scabiose met een dubbele
Bloem uyt Bloem; te weten, uyt de eerste, zijnde de
grootste Bloem, in 't ronde ter zijden vier, vijf, en
ook zomtijds zes Bloemen, kleyner dan de zelve voort-
komende; uyt welke ieder affonderlijk weer twee, en
ook drie, noch kleyner voortspruyten; 't welk een zeer
schoone aanschouwing geeft, doch niet ieder jaar ee-
ven gelijk worden gezien. XV. ANGUSTIFOLIA PRA-
TENSIS HIRSUTA, of Scabiose met smalle ruige Bla-
deren, groeyende op grazige Velden. XVI. INDICA
ARBORESCENS, of Indiaansche Scabiose, opschietende
tot een Boomtje. Niet alle zijn ze van de zelve Bonwing
en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen nochtans al te zamen een goede,
gemeene zandige aarde, met twee-jarige Paerdemist
matig voorzien: een vrije, warme, wel ter Zon geleege-
ne plaats, en tamelijk veel Water. Zommige blijven
eenige jaren lang, andere niet zoo lang in 't leeven. Van
de eerst-gemelde soort zijn:

Groote
gemeene,
en smal-
gebladerde
Scabiose.

De SCABIOSA MAJOR VULGARIS, of groote geme-
ene Scabiose, en PETREA TENUIFOLIA, of Scabiose
met smalle Bladeren, groeyende op steenachtige Oor-
den. Deeze verdragen de sterke koude der Winter;

veel Reegen; en geeven meest den tijd volkomen
Zaad: 't welk men met een wassende Maan van *A-*
pril de aarde, niet diep, moet aanbeveelen. Alleen-
lijk hier door konnen ze aangewonnet en vermeenigvul-
digd worden.

De SCABIOSA ALPINA, of Berg-Scabiose; HIRCI-
NA, of Bok-Scabiose; GLOBOSA FOLIIS INTEGRIS, Andere
soorten.
of Scabiose met ongesneedene Bladeren en ronde Bloemen;
ANGUSTIFOLIA PRATENSIS HIRSUTA; of Scabiose
met smalle ruige Bladeren, voortkomende op Grasvel-
den, en SCABIOSA INDICA, of Indiaansche Scabiose,
met al hare meede-soorten, blijven niet langer dan
twee Zomers in 't leeven. Zijn teeder van aart: Kon-
nen noch veel koude Herfstreegenen, noch felle Vorst
verdragen.

Moeten derhalven, met een wassende Maan van *A-*
pril of *Muy* in Potten gezayd of geplant zijnde, in 't Hoe in de
Winter
waar te
neemen.
begin of laatste van *October*, na geleegentheid van de
bequaamheid of onbequaamheid des tijds, binnens huys
gebragt zijn, op een luchtige plaats, daar, indien 't
geschieden kan, niet, of immers alleen met vriezende
Weer, en ook niet lang, word gevuyrd, vermits ze
de vuur-warmte minder als de Vorst verdragen kon-
nen. Voorts moet men ze onderhouden met zeer wey-
nig vochtigheid; bij tijds weer de Lucht laten ge-
nieten; ook zomtijds, bij goed Weer, haar over
dag na buyten, 's nagts weer binnen brengen; doch
in 't begin van *April* geheel buyten laten blijven: ech-
ter haar genoegzaam wachten en dekken voor koude
nagten, hayrige en schrale winden.

Geeven dan de tweede Zomer rijp Zaad: 't welk Zaad:
zomtijds van het *Indiaansch Scabiose*; vroeg opgeko-
men zijnde, wel in de eerste Zomer teegens of in den
Herfst geschied. Hier na versterven ze. Wil iemand
van de *Indiaansche Scabiose* met Bloem uyt Bloem jaar-
lijks weer de zelve zien, die winne 't Zaad van de
zelve afzonderlijk; en zaye het op de voorheenen aan-
geweezen wijze; zoo zal hij uyt dit Zaad op nieuws
zoodanige bekomen.

De SCABIOSA INDICA PROLIFERA, ET DUPLI-
CITER PROLIFERA, of Scabiose met een dubbele, of Indiaan-
sche Sca-
biose met
Bloem uyt
Bloem.
enkele Bloem uyt Bloem, krijgt uyt een witte, van
smaak bittere Wortel aardige Bladeren; ontrent een
kleyne hand lang; voor een vinger of duym breed,
achter zeer smal gesneeden in verscheidene deelen van Bladeren.
een ongelijke grootte; de onderste de kleyinste, de voor-
aanstaande de grootste, en gemeenlijk voor rond toe-
lopende. Zijn een weynig ruig van aart; aan de ran-
den wat rondachtig ingesneeden; voorzien met eenige
Aderen, uyt eene in 't midden voortkomende. In de
Mond geknauwd wordende, zijn ze bitter smaak; ook
lijmachtig van natuur.

Uyt welker Hert een of twee ronde, bleek-groen Steele;
verwige, doch na de Zon gekeerd bruyn-achtige, een
weynig blinkende, wat ruigachtige Steelen opschieten;
dootgaans twee, derdehalve, of ook wel drie voeten
hoog: aan welke Bladeren groeyen, hoe hodger hoe
smallet en teederder, altijd twee en twee teegens over
malkander gesteld, en ondet de Steelen gelijk als om-
helzende; zich ook verdeelende in veele Zijdetak-
jens.

Uyt der zelve voorste puñten komen te voorschijn Gedaante
der Bloe-
men.
de Bloemen, op lange, dunne, ronde, zeer taye Steel-
jens, niet ligt te breeken. Eerst bestaan ze uyt veele
in 't rond bij malkander gestelde Knopjens. Als deeze
de eene na de andere geopend worden, vertoonen zich
de vijf-gebladerde Bloemjens, van de voorheenen ge-
noemde verscheidene schoone couleufen; van welke de
uytwendigste de grootste, de inwendigste de kleyinste,
echter al te zamen uyt vijf Bladertjens toegesteld zijn.
Waar van men de twee onderste de kleyinste; de twee
middelste wat grooter, en de eene voorste in 't midden
de aldergrootste ziet; doch alle langwerpig, en voor
stomp-rond toegaande; hebbende van binnen vier tee-
dere

dere opstaande *Draadjens*, waar op langwerpige, witachtige *Knopjens* groeyen. Al deeze *Bloemen*, 't zij ook van wat voor een verwe, veroorzaken een bevallijke aanschouwing. Als ze eenige dagen hebben open gestaan, vergaan ze in haar zelven; nalatende eenige dikke, langwerpige, boven stomp-rond toegaande, kluchtige *Zaadhuysjens*; van welke ieder zich vertoond met een ronde witte krooze rand van buyten: in zich houdende een groen *Knopje*, voorzien met vijf bruynachtige, lange, hayrige, steevig-staande *Draadjens*. Als ze nu in den *Herfst* hare volkomenheyt hebben verkreegen, worden ze bleek, of vaal van couleur, en bewaren van binnen een kleyn langwerpig, doch dikchtig, bleek-verwig *Zaadje*.

Zaadhuysjens.

Zaad.

Aanmerkelijcheyd.

Het is aanmerkenswaardig, dat deeze *Bloemen*, waar uyt andere voortwassen, nier altijd hare schoonheyt en eerste gedaante behouden; maar dikmaal zoodanig veranderen, dat ze uyt niet anders, als uyt geheel groen-verwige, spits toegaande *bladerige Bloemen*, zonder eenige bevallijcheyd bestaan: gelijk men zien kan in de kleynste hier bij gedane FIGUUR, na 'r leeven afge-rekend.

Groote Spaansche, en Portugalsche Scabiose.

De SCABIOSA MAJOR HISPANICA, of *groote Spaansche Scabiose*, en PETREA LUSITANICA, of *Portugalsche Scabiose*, wassende op *steenachtige plaatzen*, worden niet zoo oud, maar blijven alleenlijk eene *Zomer* in 't leeven. Met de voorheenen gemelde Maan worden ze in Potten gezayd; en niet meer als twee of drie *Planten* in ieder Pot gelaten. Geeven niet als bij goede jaren voor de aankomst van de *Winter* rijp *Zaad* in deeze *Gewesten*; en vergaan van zelfs. Eevenwel heb ik de *groote Spaansche Scabiose*, laat opgekomen zijnde, meer maal de *Winter* over behouden; bin-nens huys altijd luchtig gesteld, en zoo wel voor de warmte des *vuurs*, als voor de *Vorst* voorzichtig gewagt zijnde.

K R A C H T E N.

Dod. l. 5. e. 3.

DE *groote gemeene Scabiose*, in het Latijn *Scabiosa major vulgaris*, is warm en droog in den tweeden graad; ook sijn van deelen; alle taye, dikke vochten doorsnijdende, dunmakende, en verteerende.

Trag. l. 1. e. 80.

Camerar. l. 4. c. 16.

Lust. l. 4. enavr. 13.

In Wijn gekookt, en daar van gedronken, is goed voor inwendige *verzweringen*, of *Apostematien*: *Hoest*, *Pleuris*, *benauwde Ademhaling*, *Engborstighbeyd*, *pijn in de Zijde*: de *beeten* en *steeken* der *giftige Dieren*: *Pestilentielle* en *heete Koortzen*: *Wonden*; *Schurfiheyd*, en her *Sprankvuur*: 't welk ook vermag het uytgeparfste *Zap* der *Bladeren*, daar op gestreken zijnde.

Fern. l. 5. Mesh. Med.

Drie of vier oncen van 't zelve *Zap*, met twee *Scrupelen Theriac*, in Wijn ingenomen, is goed voor de geene, die *vergif* in 't *Ligchaam* hebben gekreegen; ook voor die van *pestilentielle Koortzen* worden aange-tast. Reynigd daarenboven de *Longe*.

Durantes bist. Plant. fol. 417.

Een *Conserf* van deeze *Bloemen* gemaakt, en daar van dagelijks, 's morgens nuchteren, een weynig, op 't punt van een *Mes* gedaan, gebruykt, geneest ook al de gebreeken van de *Longe* en *Borst*.

CCCCXIX HOOFDSTUK.

DUYVELSBEET.

Namen.

En meede-foort van de boven gemelde SCABIOSE, word in het *Neederlandsch* met deezen, en, mijns weeten, geenen anderen naam genoemd: in het *Latijn* MORSUS DIABOLI, of SUCCISA: in 't *Hoogduysch* TEUFELS ABBEIS; in 't *Franfch* MORS DE DIABLE: in het

Italiaansch MORSO DI DIAVOLO; alle van de zelve beteekening.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee veranderlijke foorten; te weeten:

Twee ver-anderlijke foorten.

I. MORSUS DIABOLI FLORE ALBO, of *Duyvels-beet met een witte Bloem*. II. SUCCISA FLORE COeruleo, of *Duyvelsbeet met een blauwe Bloem*. Beyde zijn ze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemeste als ongemeste grond: een vrije, bequaam ter *Zon* gelegeene plaats, en matige vochtigheyt. Verdragen felle koude, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* zonder schade.

Grond.

Blijven zelden langer dan vier jaren in 't leeven; en geeven dikmaal in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* (na gelegeentheyt van de bequaamheyt of onbequaamheyt des tijds) niet diep in de aarde word gelegd. Komt ook, door 't uytgevallene, genoeg van zelfs voort; en geeft de *tweede Zomer* haar *eerste Bloem*. Alleen hier door kunnen ze *vermeenigvuldigd* worden.

Zaad.

Aanwin-ning.

K R A C H T E N.

Duyvelsbeet, in 't Latijn *Morsus Diaboli*, is warm en droog tor in 't begin van den derden graad: ook verdeelende en verteerende van aart.

Aart.

Met de *Wortel* in Wijn gekookt, en daar van gedronken, ook daar mee gegorgeld, geneest de *Squinantie*, of 't *Keel-gezwel*; de onstokene en gezwollene *Amandelen*; de *beeten* en *steeken* der *giftige Dieren*: verdrijft de *Winden*; verzacht de *smerten*, en de opstijging van de *Moeder*: strijd teegens 't *vergif*: scheid her *geronnene Bloed*: is goed voor de *Pest*: geneest de *Schurfiheyd* en diergelijke gebreeken, daar mee gewasschen zijnde; of het uytgeparfste *Zap* daar op gestreken. Vermag voorts ook al 't geene van de *Scabiose* is gezegt.

Dodon. l. 5. c. 4.

Matth. l. 2. c. 174.

Trag. l. 1. c. 81.

Deeze *Plant* met zijne *Wortel* en *Bloemen* groen gestoten, maakt rijp, en heeld de *pestilentielle Gezwellen*, *Klieren* en *Carbonkelen*, daar op gelegd zijnde.

Fuchs. bist. Pl. c. 272.

De *Wortel* gedroogd, gepulveriseert, en 's morgens nuchteren, drie of vier dagen na malkander, met *Spaansche Wijn* ingenomen, doet de *Wormen* sterven.

CCCCXX HOOFDSTUK.

NAALDEKERVEL.

Us in het *Neederlandsch* genoemd, *Namen*: word op 't *Latijn* geheeten SCANDIX, of ook PECTEN VENERIS, ter oorzaak van hare aardige teedere *Bladeren*: in het *Hoogduysch* WILDE MOOREN: in het *Italiaansch*, volgens 't *Latijn*, PETTINE DI VENERE, of SCANDICE.

Hier van zijn mij in haren aart twee onderscheydene foorten bekend geworden; te weeten:

Twee on-derfchey-dene foor-ten.

I. SCANDIX MAJOR, *sive* PECTEN VENERIS, of *groote Naaldekervel*; anders VENUS-KAM. II. SCANDIX MINOR, of *kleyne Naaldekervel*, welke ook genoemd word PERCHEPIER ANGLORUM, of *Perchepier van de Engelsche*. Deeze beyde zijn niet van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, meer een gemeste als ongemeste grond: een vrije, wel-gelegeene plaats, en veel *Water*. Geeven volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar mee; de eene foort echter vroeger dan de andere.

Het SCANDIX MAJOR, of *groote Naaldekervel*, anders ook gezegt PECTEN VENERIS, of *Venuskam*, blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *Maert*

Aanwin-ning der groote

Maert, weer, niet diep in de aarde, worden gezayd. Want alleen hier door kan deeze foort *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden. Komt anders ook van zelfs genoeg op uyt 't neergevallene *Zaad*.

en der
kleyne
Naalde-
kervel.

Het SCANDIX MINOR, of *kleyne Naaldekervel*, brengt voort een *kleyne Zaad*, 't welk dat van 't ander gantschelijk niet gelijk is. Deeze foort vergaat niet zoo haast. Kan felle *koude*, en alle andere ongeleegentheden der *Winter* uytstaen. *Bloeyd* in de tweede *Zomer*. Geeft volkomen rijp *Zaad*, en versterft daar meê. Word door dit haar *Zaad* *aangewonnen*. Doch komt, ter plaats daar het eens gestaan heeft, zoo overvloedig door 't uytgevallene voort, dat de moeyte der zaying gantsch onnodig zou zijn.

K R A C H T E N.

Gal. lib.
Simp. 8.

GRoote *Naaldekervel*, in 't Latijn *Scandix major*, is verdrogende en verwarmende in den tweeden graad; ook scharp en bitter op de Tong.

Diosc. l. 2.
c. 168.

Word veeler weegen van veele voor een *Moeskruid* in spijzen gebruykt. In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, is aangenaam voor de *Maag*, en alle andere inwendige deelen des *Ligchaams*. Opend daarenboven de *verstophheyd van Liever, Blaas en Nieren*.

Durant.
bist. Plant.
fol. 352.

De *Bladeren, Bloemen en Wortelen van Naaldekervel*, met *Boter, Wijn*, en eenige *Peeterzelic-bladeren*, een weynig in een *Pan* gebraden, en zoo gelegd op 't *Gemagt der kinderen*, welke haar *water niet kunnen maken*, doet haar 't zelve *lossen*.

Het SCANOIX MINOR, of *kleyne Naaldekervel*, rauw in een *Salade* genuttigt, of anders ook, in *peckel* ingelegd zijnde, zoo gegeten, doet *sterkelijk water lossen*. Opend daarenboven de *verstophheyd der inwendige Ligchaams deelen*.

CCCCXXI H O O F D S T U K.

SCORPIOENSTAART

met Bladeren van

HAAZE-OOREN.

Namen.

Ord in het *Neederlandsch* dus, en, mijns weetens, met geen anderen naam genoemd; den zelve bekomen hebbende na de gedaante haars *kromgebogenen Zaads*, niet qualijk een *Scorpionsstaart* gelijkende. Word in het *Latijn* geheeten SCORPIOIDES, en in 't *Italiaansch* SCORPIOIDE.

Zes bijzondere foorten:

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden zes bijzondere foorten; namentlijk:

I. SCORPIOIDES BUPLEURI FOLIO, of *Haaze-ooren met Bladeren van Bupleurum*. II. ALTERA BUPLEURI FOLIO, of *tweede soort van Haaze-ooren, of Scorpioideskruid, met Bladeren van Bupleurum*. III. PORTULACÆ FOLIO, of *Haazen-ooren met Bladeren van Porcellain*. IV. LEGUMINOSA, of *Scorpioideskruid, anders Haazen-ooren met Peultjens*. V. LEGUMINOSA LUSITANICA, of *Haazen-ooren met Peultjens uyt Portugal*. VI. SCORPIOIDES LEGUMINOSA SECUNDA LUSITANICA, of *tweede Scorpioideskruid, niet zeer teedere, dunne, in 't ronde inwaarts gedrayde Peultjens uyt Portugal*. Al te zamen zijn ze van ceven de zelve *Bouwing en Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een *gemeene, zandige, goede aarde*, met *twee-jarige Paerdemist* matig voorzien: een *opene, warme, vrije, wel ter Zon geleegene plaats*; en niet te veel *vochtigheyd*. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't *leven*. Geeven teegens de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en versterven daar meê.

Moeten derhalven met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* in ieder *Voorjaar* weer op *nieuws* gezayd zijn: want alleen hier door kunnen ze *vernienud* en *vermeerd* worden.

De soorten van SCORPIOIDES LEGUMINOSA, of *Scorpioideskruid met Peultjens*, zijn de *teederste* van alle; en geraken derhalven niet ieder jaar tot hare *volkomentheyd*. Moeten ter dier oorzaak in *Potten* gezayd, niet verplant, en op een *zeer warme plaats* gesteld worden; zoo krijgen ze dies te *beeter rijp* en *goed Zaad*.

K R A C H T E N.

Scorpionestaart, in 't *Latijn* Scorpioides, is verdrogende in den tweeden, en verwarmende in den *derden* graad.

De *Bladeren* gestoten, en op de *beeten of steeken* der *Scorpionen* gelegd, geneezen de zelve. Desgelijks ook andere *varssche Wonden*.

Indien een *Scorpioen* met dit *Kruid* word aangeraakt, zoo valt hij *terstond* in *onmagt*.

CCCCXXII H O O F D S T U K.

ADDERSKRUYD.

P het *Neederlandsch* met deezen, en, mijns weetens, geen anderen naam bekend. In het *Latijn* en *Italiaansch* geheeten SCORZONERA: in 't *Hoogduytsch* meede SCORZONERE, of ook SCHLANGEN-MORD. De *Fransche* noemen 't, gelijk de *Latijnen* en *Italianen*, SCORZONERA, na 't woord SCURZO, 't welk in de *Spaansche* taal een *Adder* beteekend, vermits deeze *Plant* zeer haastig geneest de *geene, welke van Adderen, Slangen, of anderer giftige Dieren* gebeeten zijn geworden.

Hier van zijn mij in haren aart drie bijzondere foorten bekend geworden; namentlijk.

I. SCORZONERA MAJOR LATIFOLIA FLORE LUTEO, of *groot breed-bladerig Adderskruid, anders Scorzonera, met geele Bloemen*. II. MINOR ANGUSTIFOLIA FLORE LUTEO, of *kleyne Adderskruid met geele Bloemen*. III. SCORZONERA FLORE RUBRO, of *Adderskruid met een roode Bloem*. Alle zijn ze van eenerley *Bouwing en Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een *goede zandige aarde*, *Grond*, wel voorzien met *twee-jarige Paerdemist*: een *vrije, wel geleegene plaats*; en tamelijk veel *vochtigheyd*.

Blijven eenige jaren in 't *leven*. Konnen in deeze *Zaad*:

Gewesten felle *koude*, en alle andere ongeleegentheden der *Winter* uytstaen. *Bloeyen* niet alleen, maar krijgen ook dikmaal, inzonderheyd bij *drooge Zomers*, volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *April*, niet diep, in de *aarde* word gelegd. Alleenlijk hier door kan men ze *aanwinnen* en *vermeenigvuldigen*.

Deeze uyt 't *Zaad* voortgekome *jonge Planten* *Bloeyen*; *bloeyen* zelden voor in 't volgende, ook wel eerst in 't derde jaar. Ten minsten een *voet* *wijdte* moeten ze van *malkander* gesteld worden.

K R A C H T E N.

Adderskruid, of Scorzonera, met de *Wortel* in *Wijn*, of *Edik* gekookt, en daar van ieder *mor-*gen *nuchteren* een *Roemertje* gedronken; of het *uytgeparfste Zap* met *Wijn* ingenomen; of ook de *Wortelen* geconfijt, en daar van 's *morgens* wat gegeten, *strijd* zeer *krachtig* teegens 't *vergif*; de *steeken* van *giftige Dieren*, en de *beeten der dolle Honden*: inzonderheyd ook teegens de *Pest*. Ja, indien iemand

Durant.
bist. Plant.
fol. 422.
de

de pestilentielle Ziekte of Koorts alreeds op 't lijf had, of de zelve gevoelde, en dan van deezzen Edik twee oncen, of van de Wijn vier oncen, anders een Roemer vol, innam, en daar op terftond ging leggen zweeren, zoo zou hij binnen weynige dagen zich geneezen bevinden. Is daarenboven ook goed voor de geene, welke gequeld zijn met draying of zwijmeling des Hoofds; beeving en klopping van 't Hert; de vallende Ziekte, en diergelijke gebreken. Versterkt desgelijks de sluwmoedige menschen; maakt een vrolijk Hert, en verdrijft alle zwaarmoedigheid.

Math. l. 2. c. 137.

Do. l. 8. c. 14

Het Zap uyt de Wortelen van Adderskruid geparft, en in de Oogen gedaan, veroorzaakt een helder en scherp Gezicht.

CCCCXXIII HOOFDSTUK.

GROOT SPEENKRUYD.

Namen.

IN het Neederlandsch dus genoemd, word in Latijn geheeten SCROFULARIA: in het Hoogduytsch BRAUNWURTZ, of ook KNOTENKRAUT: in 't Fransch SCROFULAIRE; en in 't Italiaansch SCROFULARIA.

Verfcheydene bezienswaardige soorten,

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige bezienswaardige veranderlijke soorten; namentlijk:

I. SCROFULARIA VULGARIS MAJOR, of gemeen groot Speenkruid. II. AQUATICA, of Water-groot Speenkruid. III. SAMBUCI FOLIA FLORE PURPUREO MAJORI, of groot Speenkruid met Bladeren van Vlier, en een groote purpure Bloem. IV. PANNONICA FLORE LUTEO, of Oostenrijksch groot Speenkruid, met een geele Bloem. V. ÆSTIVA MINOR URTICÆ FOLIO, of Zomer groot Speenkruid met Bladeren van Neetelen. VI. SCORDIANÆ FOLIO LUSITANICA, of Portugalsch groot Speenkruid met Bladeren van Scordium, of Waterloo. VII. TENUIFOLIA RUTÆ CANINA DICTA, of groot Speenkruid met teedere Bladeren, genoemd Hondsruiyte. VIII. SCROFULARIA RUTA CANINA DICTA LUSITANICA, of groot Speenkruid nyt Portugal, Hondsruiyte geheeten. IX. SCROFULARIA (of SCROFULARIA) HIRSUTA MONSPELIENSIS, of groot Speenkruid van Mompellers met ruyge Bladeren; anders ook wel van zommige HERBA VENTI geheeten. Niet alle zijn ze van eenerley Bonwing en Waarneeming.

tot neegen toe hier voorgefeld.

Grond.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, gemeene, zoo wel zandige als andere, doch luchtige, vochtige, en welgemestte grond: immers zoo zeer een bequaam ter Zon gelegene, als een schaduwachtige plaats; en veel Water. Konnen raelijk wel de koude en andere ongeleegentheden der Winter uytstaan.

Gemeen groot Speenkruid.

De SCROFULARIA VULGARIS MAJOR, of gemeen groot Speenkruid, blijft veele jaren lang in 't leeven. Geeft ieder Zomer volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van April in de aarde moet gelegd zijn. Hier door word ze genoeg vermeenigvuldigd: en dan ook noch aangewonnen door aangewassene jonge Worteltjens, welke men op de genoemde tijd van de onde afneemt en verplant.

Water-groot Speenkruid, en Oostenrijksch groot Speenkruid.

De SCROFULARIA AQUATICA, of Water groot Speenkruid, en SCROFULARIA PANNONICA FLORE LUTEO, of Oostenrijksch groot Speenkruid met geele Bloemen, blijven zelden langer dan twee jaren in 't leeven. Verdragen de koude der Winter. Geeven de tweede Zomer volkomen rijp Zaad; 't welk op de hier boven verhaalde wijze moet gezayd zijn; en hier door konnen ze genoegzaam vermeenigvuldigd worden. Komen ook wel in veelheyd op van zelfs, door 't uytgevallene Zaad.

De SCROFULARIA SAMBUCI FOLIA FLORE PURPUREO MAJORI, of groot Speenkruid met Bladeren van Vlier, en een groote purpure Bloem, van PROSPER ALPINUS lib. de Plantis Exoticis fol. 203. genoemd STERITIS SAMBUCI FOLIO, of Yzerkruid met Bladeren van Vlier: desgelijks de SCROFULARIA RUTA CANINA LUSITANICA, of Portugalsch groot Speenkruid, genoemd Hondsruiyte, blijven ook zelden boven de twee jaren in 't leeven. Worden, buyten staande, door de koude der Winter wechgerukt. Moeten derhalven in Porten gezayd, teegens de aankomst van de Vorst binne huys op een luchtige plaats, waar in men geen vuur stookt als bij vriezende Weer, gesteld; met matige vochtigheyd voorzien, en niet voor in April: met een zoete Lucht en Reegen, weer buyten gebragt; dan noch voor koude nachten en bayrige winden voorzichtig gewagt worden. Krijgen de tweede Zomer rijp Zaad; en vergaan dan. Zelden blijven ze langer in stand.

Groot Speenkruid met Bladeren van Vlier, Portugalsch groot Speenkruid, anders Hondsruiyte.

Het gemelde Scrofularia ruta Canina Lusitanica, of Portugalsch groot Speenkruid, anders Hondsruiyte geheeten, heeft aan hare Steel ontrent ten halven gantsch smalle, daar na rondachtige Bladeren; ruym een halve vinger lang, ook een vinger breed: ontrent donker-groen van verwe; aan de randen een weynig gekerfd, en van binnen voorzien met verfcheydene teedere Adertjens, opwaarts lopende.

Hoe waar te nemen.

De SCROFULARIA ÆSTIVA MINOR URTICÆ FOLIO, of kleyn Speenkruid met Bladeren van Neetelen; en SCROFULARIA SCORDIANÆ FOLIO LUSITANICA, of Portugalsch groot Speenkruid met Bladeren van Waterloo, blijven niet langer dan een jaar in 't leeven. Geeven niet alleen Bloemen, maar ook goed Zaad, en versterven daar mee. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, de eerst-genoemde in de aarde (welke ook wel genoeg van zelfs opstaat), de andere in een Pot, niet diep, op nieuws gezayd zijn.

Bladeren.

Dit Portugalsch groot Speenkruid met Bladeren van Waterloo, heeft de zelve van vier vingerenbreedte, en ook meerder, lang. Ontrent of ruym half zoo breed zijn ze; aan de kanten aardig getand; donker-groen-verwig, van binnen voorzien met sterke omhoog gekerft staande Aderen. Rusten op tamelijk dikke en langachtige Steeltjens; onder de Steel omhelzende; aan welke ze regt teegens over malkander twee en twee voortkomen.

Kleyn Speenkruid met Bladeren van Neetelen; en Portugalsch, met Bladeren van Waterloo.

De SCROFULARIA TENUIFOLIA RUTA CANINA DICTA, of groot Speenkruid met teedere Bladeren, ook Hondsruiyte geheeten, krijgdt uyt een kleyne, niet zeer dikke, regt-neerschietende, bleek-bruyn, en in veele Veezelen verdeelde Wortel, verfcheydene Schentten, anderhalve of twee voeten hoog; gemeenlijk onder bruyn-rood, of uyt den purpuren blinkende; maar daar boven bleek-groen; rond; doch met eenige uytsteekende ribbetjens, of verhoogende streeptjens voorzien; waar door ze zich op zommige plaatzen gelijk als vierkant vertoonen.

Bladeren der laatst-genoemde soort.

Aan de zelve groeyen schoone, in veele deelen gesneedene, teedere Bladertjens. De onderste zijn veel breeder als de bovenste; tamelijk-hoog boven den anderen gesteld; altijd twee en twee regt teegens malkander over zittende, en de Steel in 't midden gelijk als omhelzende; de grootste een kleyne vinger, wat meer of minder, lang; een vingerlid breed; onder in verfcheydene teedere deelen, hol gesteld, gesneden; doch boven breeder-blijvende; en alle rondom aardig gezaagd: van verwe Gras-groen, blinkende; de meeste regt-opstaande; zacht van aart, en een weynig dikachtig: in 't midden van elk deel verciert met een regtdoorlopend Adertje; waar uyt voortkomen veel andere kleynere, opwaarts-gaande. In de Mond geknauwd wordende, zijn ze bitter van smaak.

Groot Speenkruid met teedere Bladeren, ook Hondsruiyte genoemd.

Steele. Bladeren van wat voor een gedaante.

Tusschen welke, in 't bovenste der Steelen, vijftien, Gestalte twintig,

SAMBUCI FOLIO.

der Bloemen; twintig, vijftwintig, of ook wel meerder, korte *Takjens*, *Ayrs-wijze*, doch hol en luchtig boven malkander, te voorschijn komen. Aan de zelve ziet men de *Bloemijens*, neerwaarts hangende. Deeze zijn kleyn; die van de *Scrophularia vulgaris major*, of gemeen groot *Speenkruyd*, in gedaante en grootte niet zeer ongelijk, doch een weynig kleynere, zonder eenige reuk. Bestaan uyt vijf voor rond toegaande *Bladertjens*; waar van 't onderste, alleen gesteld, en de twee-bovenste zwart-rood, de twee middenste uyt den purpuren aangenaam-rood gezien worden. Houdende in 't midden vier witachtige, uythangende ronde *Draadjens*, voor aan met kleyne geelke ronde *Knopjens* begaaft. Alsze eenige dagen lang hebben open gestaan, vallenze op de aarde neer; nalatende eenige ronde, harde, bruyn-verwige, boven met een *spitsje* voorziene, ook gemeenlijk haar in 't midden van malkander scheidende *Knopjens*, gevuld met een kleyn, rond, en zwart *Zaadje*.

Zaad.

Aanwinning. Het zelve *Zaad* geeftze ieder jaar door de geheele *Zomer*. Met een wassende *Maan* van *Maert* moet men 't in de aarde leggen, en dikmaal met *Water* begieten, zoò zal 't dies te beeter voortkomen. *Bloeyd* in 't tweede jaar, en geeft nieuw *Zaad*. Alleenlijk door 't zelve kan deeze foort *vermeenigvuldigd* worden.

K R A C H T E N.

Dodon. l. 2. c. 31. **G**root *Speenkruyd*, of in het Latijn *Scrophularia major*, is warm en droog in den eersten graad.

Matth. l. 4. c. 90. De *Wortelen* en *Bladeren* in *Wijn* gekookt, en daar van morgens nuchteren een *Roemer* gedronken; of 't uytgeparfste *Zap* der zelve met *Wijn* ingenomen, en ook 't *Zap* met *Honig* tot een *pap* of *salfje* gekookt; dan daat meê bestrecken de *varssche wonden*, *vuyse in-eetende zeeeren* en *zweeren*, *Melaatsheyd*, *harde gezwellen*, *Klieren*, *Kropzweeren*, en de *Speenen* of *Takken* aan het *Fondament*, verdrijft en geneest de zelve. Doed ook ophouden het *bloeden uyt de Neus*; 't *Bloedsponwen*, de *Buykloop*, en de overvloedige *roode Maandstonden* der *Vrouwen*.

Durantes fol. 423. Twee *Drachmen* van het *putver* der gedroogde *Wortelen* met *Wijn*, *Zuyker*, of *Honig* drie dagen na malkanders 's morgens nuchteren ingenomen, dood de *Wormen*.

CCCCXXIV H O O F D S T U K.

BYLKENSKRUYD.

Namen. En zeer aardig en geen groot *Gewas*, word in 't *Neederlandsch* dus genoemd. In het *Latijn* *SECURIDACA*; in het *Italiaansch* even alzoò: in 't *Hoogduytsch* *BEYLKRAUT*.

Zes veranderinglike soorten. Hier van zijn mij in haren aart eenige veranderlijke soorten bekend; te weten:

I. *SECURIDACA MAJOR*, of groot *Bijlenskruyd*. II. *MINOR*, of kleyn *Bijlenskruyd*. III. *FLORE PURPUREO*, of met een *purpure Bloem*. IV. *PEREGRINA FLORE PURPASCENTE*, of vreemd *Bijlenskruyd*, met een *bleek-purpure Bloem*, en wonderlijk lang, aan beyde de zijden getand *Zaad*. V. *PERENNIS CLUSII FLORE RUBELLO*, of altijd-blijvend *Bijlenskruyd* met een *Roodachtige Bloem*, van *CAROLUS CLUSIUS* beschreeven. VI. *SECURIDACA VESICARIA*, of *Bijlenskruyd* met *Blaasjens*. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bonwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde; met een weynig twee-jarige *Paerdemist*, en 't *Mol* van verrotte *Boombladeren* doormengd: een opene, luchtige, warme, vrije, wel ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheyd.

Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't *leeven*. **Zaad.** Geeven ook in deeze onze *Gewesten* niet anders als met goede jaren volkomen en rijp *Zaad*. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, bij tijds, met een wassende *Maan* van *Maert*, niet boven een *stroobreedte* diep, in *Potten* **Aanwinning.** gezayd; droog gehouden; voor koude bewaard; niet verplant, ook niet meer van elke foort als twee in eene *Pot* gelaten zijn.

Dus behandeld, en warm gezet, zullenze wel zomtijds volkomen rijp *Zaad* bekomen; en dan daar meê vergaan. Echter blijft het *SECURIDACA PURPUREA*, of *Bijlenskruyd* met een *purpure Bloem*, nu en dan wel de *Winter* over.

Konnen op geen andere wijze, als alleen door 't gemelde *Zaad*, *aangewonnen* en *vermeerderd* worden.

K R A C H T E N.

Bylenskruyd, in 't *Latijn* *Securidaca*, is verwarmende en verdrogende in den eersten graad; daarenboven afvagende van aart.

In *Wijn* gezoden, en daar van 's morgens gedronken; of het *Zaad* gedroogd, gestoten, dan met *Wijn* en een weynig *Saffraan*, of ook in wat *Honig* gebruykt, zuyverd de *Borst* van alle *taye* en *slijmerige vochtigheyd*: dood de *Wormen*: is goed voor de *beeten* en *steeken* der *giftige Dieren*: drijft der *Vrouwen Maandstonden* af: is boven dien aangenaam voor de *Maag*: opend de *verstoptheyd* der *Leever*, *Milt*, en van 't geheele *Ingewand*. Doch op dien dag, dat men 't gebruykt, zou het een *wrouw beletten*, *zwanger* te worden.

CCCCXXV H O O F D S T U K.

BOTERBLOEM.

Ord in het *Neederlandsch* niet alleen *Namen*; dus; maar ook van veele *HANEVOET* genoemd. In 't *Latijn* geheeten *RANUNCULUS*: in het *Hoogduytsch* *SCHMALTZBLUM*; ook *HAHNENFUSS*: in het *Fransch* *Gobelet*, *Bassinet*, *BACINET*, en *Grenouille*: in het *Italiaansch* *RANONCOLO*, *PIE CORVINO*, *PIE DI GALLO*, *HERBA SCLELERATA*, *TAZZA*, en *BACINELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden veele bijzondere en aardige soorten, onnodig hier al te zamen genoemd te zijn. Doch vermits hare *Bonwing* en *Waarneeming* niet eenley is, zoo zullen wij eenige der voornaamste de liefhebbers voor oogen stellen; te weten:

RANUNCULUS ASIATICUS, of *Boterbloem uyt Aziën*; ook genoemd *RANUNCULUS TURCICUS GRUMOSA RADICE*, of *Turksche Hanevoet met een Knobbelachtige Wortel*: waar van mij deeze veranderlijke soorten in hare onvergelykelijke schoonheyd bewust zijn.

I. *RANUNCULUS ASIATICUS ALEPPO DICTUS*, of *Boterbloem uyt Azia*, *Aleppo* geheeten, zijnde van een zeer donkere bruyn-roode couleur. II. *ALEPPO TRASSEE*, of *bonte Aleppo*. III. *MERVEILLE DE PARIS*, of het *Wonder van Parijs*; zijnde geel en rood gevlamd; anders ook *Aleppo* gevlamd genoemd. IV. *MONSTRUM*, of het *Monster*; groot *Monster*, met geel en rood gevlamd. V. *GRANDE MERVEILLEUSE*, of *grootte Verwonderenswaardige*. VI. *GRANDE MERVEILLEUSE PANACHE*, of *groot Wonder*, met geel en rood gevlamd. VII. *GRAND TULPANT*, of de *grootte Turksche Tulpeband*, of *Muts*, gevlamde van *Houte*. VIII. *SPHAERICUS*, met een *geheel ronde Bloem*. IX. *SPHAERICUS TRASSEE*, of met geel en rood gevlamd. *Kleyn Oranje*. *Groot Oranje*. *Offsbloed* geheeten. X. *ROMANUS*, geel en rood gevlamd.

XI. SERAPHIQUE, met een bonte Bloem. XII. Een wit en rood gevlamde, welke ik zelfs heb aangeteeld, waarom hij ook van veele word genoemd DE GEVLAMDE VAN MUNTING: en dan noch meer andere; al te zamen van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*, zoo wel als van eenerley teedere Natuur. Moeten derhalven op de volgende wijze zijn behandeld.

Hoedanig te quecken. Neem een *Bedde* van uwen *Hof*, zeer warm, voor alle koude *Noorde-* en *Oostewinden* genoeg beschut, en zonder eenige verandering vlak voor de *Zon* open leggende. Maak'er een *Zonnebak* af; te weeten: beschiet het rondom met houtte *Deelen*, zoo dat het achter ontrent twee voeten, voor ten naasten bij een halve voet, wat meer of minder, hoog word gezien. Maak daar op twee of drie houtte *Luyken* of *Venstereen*, na gelegentheyd van de lengte gepast: welke men voor *Reegen* en *Vorst* toe doen, doch bij goed *Weer*; en als de *Zon* schijnt, weer open zettèn kan. Graaf hier na het *Bedde* diep uyt; en doe daar onder in, ter hoogte van twee voeten, varssche, warme *Paerdemist*, digt op malkander getreden, of gestampt, zonder dat'er eenige aarde onder geraakt.

Bereyding van een Zonnebak. Neem dan twee deelen *Veen* aarde; twee deelen *Mol* van verrotte *Boombladeren*; twee deelen gemeene grond, waar op in 't voorgaande jaar niets met allen heeft gestaan; zes deelen grof zand; vier deelen twee-jarige kleyn-gewreevene *Koeyemist*; twee deelen twee-jarige en tot aarde gewreevene *Paerdemist*, en drie deelen een- of twee-jarige *Hoenderdrek*; al te zamen genoegzaam en kleyn door malkander gewreeven, of gemengd.

Grond, hoe toe te rigten. Leg van deeze dus bereyde grond (welke men een tijd lang te vooren moet doen gereed maaken, ook nu en dan eens laten omsmijten) over de gemelde *Paerdemist* heen, ruym een halve voet hoog; daar op weer een stroobreedte hoogte *Zand*, daar geen zoutigheyd bij is; of half zand, en half slegte magere grond onder een gemengd. Zet'er de *Bolletjens* van deeze soorten op, wel droog, en niet eerst in eenige vochtigheyd geweest hebbende; in de Maand *September*, in 't laaste van *October*, of 't begin van *November*, straks na volle *Maan*, een halve voet van malkander; onk wel in *Februarius*, of in *Maert*, na gelegentheyd van de tijd, om tweemaal 's jaars te hebben; alhoewel 't zoo goed niet is als in den *Herfst*; vermitsze dan niet zoo veel *afzetters*, of *jongen*, aan hare *Wortel* voortbrengen; ondertusschen eevenwel ook in een ander opzicht zoo veel te beeter, wijl'er dan minder gevaar van felle *Vorst* of *Sneeuw* te verwachten staat.

Hoedanig te handelen staat. Stroy dan een duym breed hong van 't zelve zand, of de gedachte slegte gemengde zandaarde, daar over heenen: daar op al weer een duym breedte hoogte van de gemelde goede grond, doch niet meer. Want dieper mogen ze niet leggen, op dat ze niet quamen te verrotten. Zouden dan ook zomtijds dies te minder *Bloemen* geeven: maar twee duym diep gesteld zijnde, krijgen ze veel *afzetters*, of *jongen*.

bij de inlegging. De *Bollen* dan dus in de aarde gebragt zijnde, worden terstond, om niet te veel *Water* te ontfangen, met de gemelde houtte *Vensters* overdekt; niet alleen in deeze tijd, maar ook vroeg in 't *Voorjaar*, vermitsze de nattigheyd ongeerne verdragen. Echter niet digt toe, maar ten halven, of wat meer, open; met houtjens onderschoord zijnde, op dat ze de *Lucht* en *Zon*, welke haar en de aarde zeer dienstig is, genieten mogen. Ondertusschen eevenwel, alsze eerst varsch gezet zijn, konnenze voor de eerstemaal wel een weynig van boven neeryallend *Reegenwater* lijden: doch daar na niet meer. In de Maand *Maert* mag men de *Venstereen* geheel open stellen, of gantschelijk wechneemen; inzonderheyd als 't niet veel meer rijpt, of dat'er geen sterke *winden* wayen. Want alsze in *Knoppen*, of geheel open staan, konnenze de zelve niet wel, maar dan wel veel *Reegen* verdragen.

en de verder aanqueeking. Als nu in de *Winter* de *Vorst* sterk aankomt, doet

deezet

men de *Venstereen* weer voorzichtig toe; en men be-
legt ze boven, desgelijks rondom, met warme *Paerde-
mist*; en daar over heenen dik met stroo, op dat de
Sneeuw zoo weynig als mogelijk is door mogt komen
te dringen. Om 't welk noch meer te verhinderen,
zeer dienstig is, dat men eerst een *hairen kleed* onder de
Venstereen legt.

Deeze zeer schoone *Bloem* vergaan, de *Bladereen* Tijd der
geel geworden, en verwelkt zijnde, neemt men de opae-
Bolletjens uyt de aarde op, zonder die langer te la- ming
ten leggen; anders zoudenze verrotten; en men be-
waardze op een drooge plaats, ter tijd toe, dat ze
weer ingezet zullen worden. Hier op moet men wel
nauw en zonder enig verzuym letten.

Indien het gebeurd, dat eenige *Bladereen*, buyten Verder-
tijds, geel beginnen te worden, zulks is een teel- ving te
ken van verderving; inzonderheyd alsze, wannere men voorko-
maar zachtjens daar aan trekt, terstond volgen. In men.
zulk een gelegentheyd neemt men de *Bollen* op; men
men zuiverd haar van de verrotting, en men legt ze
in droog zand, tot dat ze de aarde weer bevolen zul-
len worden.

Onder deeze soorten van *Bloemen* worden ook Enkele
kele een-verwige, zoo wel als bonte, gevonden, wel- een-ver-
ke alleenlijk in onze *Gewesten* *Zaad* te voorschijn wig.
brengen; echter zelden volkomen rijp. Worden der- Aanwin-
halven *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* enkelijk door ning.
hare *aangewassene jonge Bolletjens*, welke men bij de
opneeming van de *gude* afdoed, en te zijner tijd weer
in de aarde legt.

Indien iemand ongeneegen was, de moeyte te doen, Andere, en
van de gemelde *Zonnebak* te laten maaken; of zoo veel bequamer
Bolletjens niet had, dat het zoo veel omslag waardig wijze
ware, kan de zelve met of straks na volle *Maan* van
November of *Februarius* zetten op een goede lach-
tige plaats, of *Bedde*; in een goede zandige, ook
met een- of twee-jarige *Koeyemist*; of verteerde, uyt-
gedroogde *Menschendrek* welgemeste grond (vermits
ze van naturen een vette aarde begeeren) buyten in
de opene vrije *Lucht*, een duym of twee vingeren
breedte diep. Hier ontrent moet men zich dragen na
tijds gelegentheyd, en wannere men best in de aarde
de kan komen. Over de ingezette heeft men slegts om de Bol-
wat stroo te dekken, en daar over weer een *Vlaschmar* len te
gebonden, om daar door af te keeren 't *Sneeuw-wa- planten,*
ter, 't welk haar zeer hinderlijk is, en verderft: waar
teegens de *Vorst*, hoe sterk die ook zijn mogt, de
Bolletjens niet kan beschadigen. Of ook, men behoeft
alleenlijk *Run* uyt de kuypen der *Schoenmakers*, ter
hoogte van twee of drie vinger breedte, daar over te
smijten, wannere 't begint te vriezen; en dan de zelve
dus ongerept te laten staan, tot in de *Maert*, wannere
't goed *Weer* begint te worden.

Op deeze wijze behandeld, zullenze veel meerder, en veel
ook heerlijker en grooter *Bloemen* voortbrengen, als heerlijker
de geene, welke in *Potten*, houtte *Vaatjens*, of ook Bloemen
zels in een *Zonnebak* geplant zijn; en *afzetters* ge- te doen
noeg bekomen: inzonderheyd als men de *Run* daar dragen.
op laat leggen tot dat ze uytgebloeyd hebben: vermits
de zelve de grond vochtig houd; 't welk deeze *Ra-
nunculi*, of *Boterbloemen*, zeer aangenaam is. Want
bij een droog *Voorjaar* geevenze weynige, en ook
kleyne *Bloemen*. Mogen derhalven wel in zoodanige
drooge tijden dagelijks met *Water* worden begoten,
't welk haar op geenerley wijze kan schadelijk vallen.
Doch als de *Run* daar op blijft, kan de grond niet ligt
uytdroogen.

De *RANUNCULUS ARVENSIS ECHINATUS*, of steekende
steekende *Boterbloem*, voortkomende op *Grasachtige* Boterbloc-
plaatzen, blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't lee- men,
ven. Geeft, op een bequame plaats gesteld zijnde, voortko-
en zomtijds met *Water* voorzien, in den *Herfst* vol- mende op
komen rijp *Zaad*; 't welk ieder *Voorjaar*, met een Grazige
wassende *Maan* van *Maert*, weer op nieuws de aarde plaatzen.
moet

moet

moet aanbevolen zijn. Komt ook wel van zelfs genoeg op door het uytgevallene *Zaad*. Alleenlijk hier door konnenze *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

Verscheyde andere soorten van Boterbloemen. Al de andere soorten, als *RANUNCULUS AUTUMNALIS LUSITANICUS*, of *Portugalsche Herfst-Boterbloem*, zoo wel met een enkele als dubbele *Bloem*: *FOLIO PLANTAGINIS*, of met *Bladeren van Weegbree*: *DULCIS TRAGI*, of *zoete Boterbloem van Hieronymus Tragus*: *BULBOSIS*, of met een *Botwortel*: *APONINUS BIFOLIUS*, of *Italiaansche twee-gebladerde Boterbloem van de Berg Apennin*: *FLAMMEUS MAJOR ET MINOR*, of *grootte en kleyne brandende Boterbloem*: *NIVEUS ANGLICUS*, of *Sneeuw-witte Engelsche Boterbloem*: *RADICE GRUMOSA FOLIO RUTÆ*, of met een *knobbelige Wortel en Bladeren van Ruyte*: *LANUGINOSUS ANGUSTIFOLIUS GRUMOSA RADICE*, of met een *knobbelige Wortel, en lange, smalle, wolachtige Bladeren*: *GLOBOSUS*, met een *schoone, geele, ronde Bloem*: *SEPTENTRIONALIS*, of *Boterbloem uyt de Noorder-gewesten*; en dan noch veel meer andere, blijven lange jaren in 't leeven: geeven zelden volkomen rijp *Zaad*: verdragen, buyten staande, de *Winter-koude* zonder schade, ook veel vochtigheid. Beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige *Koeye- en Paerdmist* genoegzaam doormengt: ook een vrije, welgeleegene plaats. Verliezen 's *Winters* haar *Loof*: 't welk in de *Maert* weer te voorschijn komt. Worden alleenlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door hare aangegroeyde *Wortelen*: welken met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* van de *oude afneemt*, en verplant.

Italiaansche Boterbloem van de Berg Apennin. De *RANUNCULUS APONINUS BIFOLIUS*, of *Italiaansche Boterbloem van de Berg Apennin*, geeft uyt een eevendrachtig-lange, dikke, bleek-bruyn-verwige, van binnen witte, de aarde doorlopende, en met sterke *veezelen* voorziene *Wortel*, een eenige, tamelijk-dikke, bleek-groene, zes vingeren breed hoog opschietende *Steel*: op wiens bovenste twee *Bladeren*, met hare *Steele* onder te zamen gevoegd, gelijklijk voortkomen, zijnde ieder vijf vingeren breedte hoog, en zeeven vingeren breedte lang, doch rondachtig van gestalte: in vijf, doch meest in zeeven, groote en breede deelen gesneden; boven, of voor, op 't breedste, en daar weer gedeeld in tweeën, doch niet diep; voor wat spits; ook hier en gintsch een weynig *getand*: donker-groen van verwe, doch lichtelijk veranderende in een bleeke plekkigheid; en onder bleek: in 't midden voorzien met zeeven schoone, dikke *Aderen*, in ieder deel met *Takken* oplopende. Rusten op teedere, ronde, bleek-groen-verwige, twee vinger-leeden lange *Steeltjens*: tusschen welke regt in het midden een kort *Steeltje*, een eenige vinger lang, opschiet: waar op alleenlijk een dikachtige *Knop* rust, onder breedst; boven stomp-spits toegaande. Welke haar in het laatste van *April* en begin van *May* opend. Dan word gezien een bleek- of geheel-witte *Bloem*, ruym een halve *Schelling* in 't ronde groot, ook hol gesteld, gelijk een kleyn *knopje*: gemeenlijk bestaande uyt zes rondachtig-toegaande *Bladeren*; meest altijd in 't midden met een *deukje*. Ook in 't midden voorzien met eenige langwerpige geelachtige *veezeltjens*. Als ze eenige dagen hebben open gestaan, vergaanze in haar zelve, zonder in onze *Landen* eenig *Zaad* te geeven.

Engelsche Sneeuw-witte Boterbloem. De *RANUNCULUS NIVEUS ANGLICUS*, of *Sneeuw-witte Engelsche Boterbloem*, verdeeld zich uyt een bleek-bruyn *Veezelworteltje* in veele *Takjens*, meer als een voet hoogte opschietende. Aan de zelve groeyen tamelijk-groote, donker-groene, in vijf en meerder deelen gesneden, zeer sterk en *diep-gaderde*, ook aan de randen genoegzaam *getandde Bladeren*. Uyt de *punten* neemmen veele *Bloemen* 't effens haren oorsprong, ontrent zoo groot als een *stuyver*; geheel dubbel;

bestaande uyt veele voor rond-toegaande *Bladertjens*, van een aangename aanschouwing. Lang dueren ze, doch vallen eyndlijk op de aarde neer, zonder in onze *Gewesten* eenig *Zaad* na te laten.

De soorten der *BOTERBLOEMEN* met *KNOBBELIGE WORTELN*, konnen ook, eeven gelijk de *Asiatische*, wanneer hare *Bladeren* vergaan zijn, oppgenomen, en in een varfsche, nieuwljiks-omgesmeete, en op de hier boven verhaalde wijze welgemeste grond, ieder jaar, met een volle *Maan* van *September* of *Oktober*, weer ingezet worden.

K R A C H T E N .

Zoo wel de *Bladeren* als *Wortelen* van *Boterbloem*, in 't Latijn *Ranunculus*, zijn brandende van aart, en heet tot in den vierden graad; derhalven ondienstig, ja gevaarlijk, om inwendig gebruykt te worden; want zouden de menschen al *lagchende doen steruen*.

De gemelde *Bladeren* gestoten, en dan gelegd op *Klieren, Kropzweeren, Bloedvinnen*, en allerley andere *zweeringen*, doen de zelve doorbreken. Verteeren ook, en neemmen wech de *Wratten*.

Het *Zaad* van *Bloemen* in Spijs of *Drank* ingenomen, doet de *Vrouwen* veel *Melk* in hare *Borsten* krijgen.

CCCCXXVI H O O F D S T U K .

K R U Y S W O R T E L .

Niet alleen in het *Neederlandsch* dus, *Namen*, maar ook van veele *KRUYSKRUYD*, en *GRINDKRUYD* genoemd. Word in het *Latijn* geheeten *SENECIO*, en *ERIGERUM*: in 't *Hoogduytsch* *CREUTZWURTZ*, *CREUISKRAUT*, en *BALDGREISZ*: in 't *Fransch* *SENESSON*, of *DU SENEZON*: in 't *Italiaansch* *SENETIO*, *CARDONCELLO*, *SPELLICIOSA*, en *SENETIONE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier bijzondere soorten; namentlijk:

I. *SENECIO VULGARIS MAJOR*, of *gemeen groot Kruijskruid*. II. *VULGARIS MINOR*, of *kleyn gemeen Kruijskruid*. III. *SENECIO MAJOR TOMENTOSA*, of *groot Kruijskruid met ruyge, wollige Bladeren*. IV. *SENECIO FLORE ODORATO*, of *Kruijskruid met een riekende Bloem*. Al te zamen zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen allerley slag van grond, 't zij gemeste of ongemeste. Hebben zoo lief een opene, vrije, luchtige, warme, of wel ter *Zon* gelegene, als een vochtige, donkere of schaduwachtige plaats. Konnen veel *Water* verdragen, en vergenoegen zich ook met weynig.

Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeven teegens de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en versteruen daar meê. Moeten derhalven met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* in ieder *Voorjaar* weer op nieuws, niet diep, worden gezayd. Komen ook, door de geheele *Zomer*, van zelfs genoeg voort van 't uytgevallene. Doch deeze, welke dan geen *Zaad* bekomen, konnen in de *Winter* onbeschadigd overblijuen; en geraken in 't tweede jaar tot hare volkomentheyd. Alleenlijk hier door konnenze *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

K R A C H T E N .

Kruijswortel, in het Latijn *Senecio*, of *Erigerum*, *Egin. l. 7.* heeft een gemengde kracht; zijnde niet alleen *ver-*

verkoelende, maar ook scheidende, te zamentrekkende, en rijpmakende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken; of in Water gekookt, en gegeten; of het uytgeparfite Zap; of ook het Poeder der gedroogde Bladeren met Wijn ingenomen, verdrijft de smerten van de Maag, veroorzaakt door Galachtige vochtigheeden, en de pijn der Lendenen: is goed voor de geene die met de Gal zijn gequeld; en verwekt der Vrouwen Maandstonden.

Diof. l. 4. c. 97.

Apulej. hijf. Plant. c. 75.

De Bladeren en Bloemen alleen met een weynig Wijn gefloten, of in Water gekookt, of ook gedistilleert, en gelegd op wonden, verzeevingen, de gezwellen der heymelijke leeden, Bloedvinnen, de Roos, en meer andere foorten van vuurigheid, verdrijft en geneeft de zelve.

Durantes hijf. Plant. fol. 429.

De zelve Bladeren met Schapevet vermengt, of met Zout gefloten, neemen wech de pijn der Zeenuwen, en 't Flerezijn; ook de Voerjigt.

Dod. l. 21. c. 19.

De witte of grijze hayren der Bloemen, met een weynig Saffraan en koud Water gewreeven, geneeft de zeeze, loopende Oogen, daar op gestreeken. De zelve hayren varfch met eenig nat ingenomen, doen de menschen verftikken.

CCCCXXVII HOOFDSTUK.

WILDE THYMUS.

Namen.

In het Neederlandsch niet alleen dus, maar ook van zommige QUENDEL genoemd; word in 't Latijn geheeten SERPYLLUM: in het Hoogduytsch ook QUENDEL, en HUNERKOHL: in het Fransch PILLORET, of SERPOLLET: in 't Italiaansch SERPILLO, SERPIGLIO, SERPOLLO of SERPOLINO.

Drie ver- anderlijke foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend drie onderscheidene foorten; namentlijk:

I. SERPYLLUM VULGARE MAJUS, of gemeene groote wilde Thymus. II. VULGARE MINUS, of kleyne gemeene Quendel. III. SERPYLLUM CITRATUM, of Quendel met een geur van Citroen. Alle zijn ze van eeven de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen van naturen een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemeste als ongemeste aarde: een opene, luchtige, vrije, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheid; ook veel Water.

Aart.

Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren in 't leeven. Verdragen felle konde; en alle andere ongeleegentheeden der Winter, zonder groote schade. Bloeyen de meeste tijd der Zomer, en geeven bij goede jaren zomtijds volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van April of May niet diep in de aarde moet gelegd zijn. Hier door worden ze aangewonnen en vermeenigvuldigd: maar dan ook noch door hare jonge Takjens; die men door meest de geheele Zomer in de aarde buygen, en geworteld zijnde ('t welk haastig geschied) van de oude afneemen en verplanten kan.

Aanwin- ning.

Waar- schou- wing. Waar bij echter in acht staat te neemen, dat de laatste verplanting voor den Herfst, en niet later, mag geschieden; op dat ze voor de Winter noch jonge Wortelen mogten schieten: anders zouden ze lichtelijk kunnen versterven; gelijk ook dikmaal gebeurd; inzonderheid door een sterke Vorst; twee of drie jaren stil gestaan hebbende; boven welke tijd zij niet wel mogen geraken.

K R A C H T E N.

Dod lib. 9. cap. 9.

DE wilde Thymus, in 't Latijn Serpyllum, is verwarmende en verdrogende tot in den derden graad; ook doorsnijdende, dunmakende van aart, en scharp op de Tong.

In Wijn gekookt, tot dat'er op 't derdendeel van ver- zoden is, of in spijzen gebruykt, versterkt de Maag, en 't Hoofd. Doed ophouden de Buykloop, de Hik, maar bevordert de Waterlossing. Drijft uyt het Gra- veel, en de Winden. Neemt wech de Buykkrimping; is goed voor de heete gezwellen der Leever; voor een beginnende rasernij of omsteltenis der Harssen: voor de Doofheid, de beetten of steeken der Slangen, en anderer giftige Dieren. Helpt de verstopping der Ooren: verwekt eetenslust, en der Vrouwen Maandstonden. Maakt een klaar Gezicht, de oogen daar mee gewasschen zijnde.

Diof. l. 3. c. 46. Fern l. 5. Mch. Med. Gal. l. 6. Simp. Med.

De Bladeren gedroogt, gepulveriseert, en met Zoet- hout, Anijs en Wijn vermengt, geneezen een droogen Hoest.

Op kolen gelegd, verdrijven door haren reuk en rook alle giftige Gederten.

Fuchf. cap. 93. Apulej. c. 99.

In Edik gezoden, en daar mee de slapen des Hoofds, ook het voorhoofd bestreeken, neemt de Hoofdpijn wech.

CCCCXXVIII HOOFDSTUK.

S E S A M U M.

Oerd deezen naam zoo wel in het Namen: Neederlandsch als in het Latijn. Word in het Hoogduytsch geheeten LEINDOTTER, of gemeenlijker FLACHSZDOTTER: in het Fransch DU SISAME, JUJOLINE, of JUGIOLINE: in het Italiaansch SESAMO, of SISAMO, en GIUGIOLINA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee onderscheidene foorten; namentlijk;

Twee on- derschey- dene foor- ten.

I. SESAMUM OFFICINARUM VERUM, of opregte Sesamum; en II. SESAMUM AMERICANUM FLORE LUTEO MAGNO, of Sesamum uyt America, met een groote, schoon-geele, ronde, ongedeelde Bloem, ook veel breeder en grooter van Bladeren als de voorge- melde foort; anders van eenerley gedaante en stel- ling. Beyde zijze van eeven de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen een gemeene, goede, zoo wel zandi- ge als andere, doch met twee-jarige Paerdemist genoeg- zaam voorziene grond: een vrije, luchtige, welgelee- ne plaats, en veel Water.

Grond.

Blijven niet langer als twee jaren in 't leeven. Verdragen in deeze onze Gewesten sterke Vorst, en alle andere ongeleegentheeden des tijds zonder eenige schade. In de tweede Zomer bloeyen ze zeer schoon. Gemeene- lijk openen de Bloemen zich teegens den avond; en blij- ven de geheele nacht in dien stand. Doch 's morgens, als de Zon opkomt, sluytenze zich weer, en verder- ven. Worden echter ieder dag weer vernieuwd. Gee- ven ook volkomen rijp Zaad: 't welk ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert of April, de aar- de, niet diep gelegd, weer aanbevolen moet zijn. Kon- nen ook, door 't neergevallene, genoeg van zelfs op- en hier door konnenze overvloedig vermeenigvuldigd worden.

Bloemen, en zeld- zaamheid van de zelve.

Zaad.

Aanwin- ning.

K R A C H T E N.

SESAMUM is warm in den tweeden, en vocht in den eersten graad.

Serapio lib. Simp. c. 86. Gal. lib. 8. Simp.

De Bladeren in Wijn gekookt, en daar van gedronken, of ook met de Wijn gewasschen, of de gezo- dene Bladeren op de Oogen gelegd, neemen wech de verhitte en roodigheid der zelve. Is goed voor de geene die van het Pleuris worden angetast; of ge- queld zijn van de Longezucht, de Hoest, een benauwd- Adem; en onzuiverheid der Huyd.

Het

SESAMUM PERSICUM

TRILOBATUM FOETIDUM.

Disf. l. 2. c. 121. Durantes hist. Plant. fol. 434. Het Zaad van *Sesamum* is vet van aart, en stopt de zweetgaten; derhalven, om inwendig gebruykt te worden, voor de *Maag* en 't geheele *Ligchaam* ondienstig. 't Zelve gedroogd, gestoten, en met Rooze-water vermengt, verdrijft de *harde, dikke gezwellen*; allerley *verbitting, gebrandheyl; leedenpijn, quetzuren der Oogen*; de *beeten en stecken der Slangen*, daar opgelegd; en met Oly van Roozen gemengt, verzagt de *Hoofdpijn*, veroorzaakt door groote hitte. Het zelve vermogen de *Bladeren*, in Water gezoden, en daar op gedaan.

P. Alpin. de Plant. Eg. c. 32. Ruffis de temp. Simp. c. 20. De Oly, uyt dit Zaad geparst, en met Wijn ingenomen, maakt de *Menschen vet*; doch doet ook de *Maag walgen*. Verdrijft de *jeukerigheyl*, ook de *ruydigheyl van de Huyd*; de smerten der *Moeder van de Vrouwen*; en van de *Darmen*. Helpt de *Engborstigheyl*.

CCCCXXIX HOOFDSTUK.

SESAMOIDES.

Namen: Et deezen, en, mijns weetens, geen anderen naam in 't *Neederlandsch, Latijn*, of eenige andere Taal bekend, of genoemd.

Twee foorten: Hier van zijn mij in haren aart twee veranderlijke foorten bekend geworden; te weten:

I. SESAMOIDES SALAMANTICENSE MAJUS. II. MINUS; dat is, groot en kleyn *Sesamoides van Salamantica*. Beyde zijn ze van even de zelve *Bonwing* en *Waarneeming*.

Grond: Zij beminnen een zandige, goede, gemeene grond, met een weynig twee-jarige Paerdemist voorzien: een luchtige, warme, genoeg ter Zon geleegene plaats; en matige; voor al niet te veel vochtigheyl. Blijven drie, of ook vier jaren in 't leeven.

Zaad: Geeven in deeze onze Gewesten zelden, ten zij met goede, warme, drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. Konnen op geenerley wijze veel *konde Herfstreegenen*, of eenige *Vorst* verdragen. Moeten derhalven, met een wassende Maan van *April* in Potten zoo gezayd als geplant zijnde, in 't begin, of ten halven van *October*, na geleegentheyl van de bequaamheyl of onbequaamheyl des tijds, binnenshuys worden gebragt; gezet op een plaats daarze lang de Lucht konnen genieten; en waar in of gantsch geen, of immers zeer weynig vuur word gestookt; vermitsze door deeze voor haar onnatuurlijke warmte haastig zouden verderven. Gedurende de geheele *Winter* moet menze met slegts een weynig Reegenwater voorzien: ook niet voor in het begin van *April*, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten stellen: dan noch voorzichtig wachten en wel dekken voor *konde nagten*, veel *vochtigheyl*, en *hayrige Winden*.

Waarneeming in de Winter.

KRACHTEN.

Krachten onbekend: DE krachten van deeze twee aardige *Gewassen*, groot en kleyn *Sesamoides*, zijn tot noch toe onbekend; derhalven wij ook geen geleegentheyl hebben, om iet verder daar van te schrijven.

CCCCXXX HOOFDSTUK.

SESELI.

Namen: En aangenaam *Gewas*, van een ieder dus, en, mijns weetens, in geene taal anders genoemd.

Verschey- Hier van zijn mij in haren aart bekend

geworden eenige bezienswaardige, veranderlijke foorten; namentlijk:

I. SESELI PRATENSE, of *Seseli*, groeyende op *Grasvelden*. II. PALUSTRE LACTESCENS, of *Water-Seseli*, met een *Melkachtig Zap*. III. CRATICUM, of *Seseli uyt Candien*; anders ook TORDILIUM geheeten. IV. CRATICUM MINUS, of *kleyn Seseli van Candien*. V. MONTIS LIBANI, of van den *Berg Libanus*. VI. MASSILIENSE, of *Seseli*, groeyende ontrent *Marflien*. VII. PELOPONNENSE MAJUS CUCUTÆ FOLIO, of groot *Seseli van Peloponnesus*, met *Bladeren van dulle Kervel*. VIII. PELOPONNENSE MINUS CUCUTÆ FOLIO, of *kleyn Seseli van Peloponnesus met Bladeren van dulle Kervel*. IX. PELOPONNENSE LUSITANICUM, of *Portugalsch-Peloponnesus Seseli*. X. ÆTHIOPICUM HERBA, of *Seselikruyd uyt Moorenland*. XI. SESELI ÆTHIOPICUM FRUTEX, of *boomachtig Seseli uyt Moorenland*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bonwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige aarde, vermengt met een weynig twee-jarige Paerdemist: een luchtige, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en niet te veel vochtigheyl. Geeven ook niet alle in deeze onze koude Gewesten volkomen rijp *Zaad*.

Het SESELI PRATENSE, of *Seseli*, groeyende op *Grasachtige plaatsen*: PALUSTRE LACTESCENS; of voortkomende in *vochtige Oorden*, met een *melkachtig Zap*: CRATICUM MAJUS, & MINUS, groot en kleyn *Seseli van Candien*, zijn tamelijk hard van aart. Konnen felle *konde*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*, geduldig uytstaan. Bloeyen in 't tweede jaar; geeven volkomen rijp *Zaad*, en versterven daar meê. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, of om 't tweede, met een wassende Maan van *Maert*, op nieuws, niet diep, weer gezayd zijn. Komen ook uyt het neergevallene van zelfs genoeg op. Hier door alleenlijk konnen ze *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

Het SESELI MONTIS LIBANI, of *Seseli van de Berg Libanus*, word met de gemelde Maan van *April* in een Pot gezayd, en warm gezet. Blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Bloeyd in den *Herfst*, en geeft in onze Gewesten ter nauwer nood bij goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad*. Daar meê versterft ze.

Het SESELI MASSILIENSE, of *Seseli van Marflien*: PELOPONNENSE LUSITANICUM, of *Seseli uyt Portugal*, een weynig gelijkheyl hebbende met de *Seseli van Peloponnesus*; en SESELI ÆTHIOPICUM FRUTEX, of *heesterig Seseli uyt Moorenland*, vergaan niet haast, maar blijven veele jaren in 't leeven. Konnen op geenerley wijze veel Water, of *Herfstreegen*, veel minder eenige *Winterkoude* verdragen. Moeten derhalven, in Potten gezet zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gebragt, op een goede, luchtige plaats; waar in niet anders als bij *vriezende Weêr* word gevuurd; onderhouden met een weynig lauwigemaakte Reegenwater; en niet weer buyten gesteld voor in 't begin of ten halven van *April*, dan noch wel gewagt en gedekt voor *konde nachten* en *schrake winden*.

In deeze onze Gewesten krijgen ze zelden, anders als met gantsch warme en drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende Maan van *April* in Potten gezayd moet zijn. Hier door konnen ze bequamelijk, gelijk ook het SESELI ÆTHIOPICUM FRUTEX, of *heesterachtig Seseli uyt Ethiopien*, door de bij of boven de *Wortel* uytgeeloopene *jonge Looten*, *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden. Welke *ge-dachte jonge Looten* men met een volle Maan van *April* ten halven, gelijk de *Angelieren*, insnijdt; in de aarde buygd; of met aarde bedekt: daar na, *Wortel* gekreegen hebbende, van de *oude* afneemt, en verplant.

K k k

De

Seseli Ethiopicum Herba.

CCCCXXXII HOOFDSTUK.

SISYRINCHIUM.

Namen.

It aardig *Bol-gevas* word, mijns weeten, van niemand anders, dan met deezzen naam, genoemd. De *Italianen* zeggen *SISYRINCHIO*.

Grond.

Bemind, uyt eygener aart, een zeer zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, en 't Mol van verrotte Boombladeren doormengt; een warme, vrije, wel ter Zon geleegene plaats; en weynig water.

Waarneeming in de Winter.

Lijd, buyten staande, ongeerne de felle *konde* deezer Landen. Moet derhalven, in een Pot gezet, 's *Winters* binnens huys worden bewaard op een tamelijk-warme plaats, zonder eenige vochtigheid: ook niet weer buyten zijn gezet voor in 't laatste van *Maert*, met een zachte aangename Reegen.

Bloemen.

In 't eerste, en ook in 't tweede jaar, na dat deeze *Plant* uyt *Spaanje* of andere heete Landen nieuwlijks in onze Gewesten gezonden of overgebracht is, geeft ze een *Bloem*. Daar na slegts om het tweede jaar; en eyndelijk gantsch niet meer, vermitsze de onaangename Lucht onzer Weereldstreek qualijk kan verdragen.

Opneeming.

Word ieder jaar, gelijk de andere *Bollen*, in 't begin van *Julius* opgenomen; en dan in *September* met een volle Maan weer ingezet, na dat men de aarde vervarfcht en weer gemest heeft.

K R A C H T E N.

In Spaanje en anderweegen ter spijsgebruuykt.

DE *Bol-worteltjens* van *Sisyrrinchium* worden in *Spaanje*, *Portugal*, en andere warme Landen gehouden voor een aangename spijs, en gegeeten in plaats van *Castanien*. Geeven echter aan 't *Ligchaam* weynig voedzel.

In deeze onze *Neederlanden* wordenze noch ter spijsge nuttigt, noch in de *Geneeskunst* gebruykt.

CCCCXXXIII HOOFDSTUK.

WATER-EPPE.

Namen.

Y de *Neederlanders* dus genoemd, word in het *Latijn* geheeten *Sium*, *Laver*, *PASTINACA AQUATICA*: in het *Hoogduytsch* *WASSER EPPECH*, *WASSER MARCK*, en *BRUNNEN PETERLEIN*: in 't *Franfch* *BERLE*: in 't *Italiaanfch* *SIO*, of *GORGOLESTRO*.

Twee bijzondere foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere foorten; te weeten:

I. *Sium majus verum*, of *grootte apregte Water-eppe*. II. *Sium minus alterum*, of *tweede kleyne Water-eppe*. Beyde zijn ze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen uyt eygener aart een gemeene, zandige, vochtige, of waterachtige aarde; meer een donkere of schaduwachtige, als een vrije, opene plaats; en veel Reegen. Blijven eenige jaren in 't leeven. Verdragen felle *Vorst*, en andere ongeleegentheeden der *Winter*: *Bloeyen* ieder *Zomer*, en geeven dikmaal volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *Maert*, niet diep gelegd, de aarde moet aanbevelen, en dan meenigmaal met Water begoten zijn. Hier door worden ze genoegzaam *vermeenigvuldigd*.

Aanwinning door Zaad,

Boven dien kan menze *aanwinnen* door hare aangewassene en bij de aarde kruypende *jonge Scheutjens*, welke van zelfs *Wortelen* bekomen hebbende, met de

en door jonge Scheuten.

gemelde Maan in *April* van de *oude* afgenomen, en verplant worden.

K R A C H T E N.

WATER-eppe, of *Sium*, is verwarmende en verdroogende in den eersten graad.

Het *Kruyd* op allerley manieren gebruykt, of de *Bladeren* in *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, is aangenaam voor de *Maag*; goed voor de *Geelen* en *Waterzucht*; voor de *Gefcheurdheyd*; de *Steen*, en 't *Graveel*. Maakt een *helder, fcharp Gezicht*: opend de *verstoptheyd van de Milt*: verwekt der *Vrouwen Maandstonden*, en doet haar *gemakkelijk verlossen* in *Barensnood*. Jaagt uyt de *doode Vrucht*; de *Nageboorte*, en bevordert een *lichte watermaking*. Helpt daarboven de geene, welke met de *Bloedgang* en *Buykloop* zijn gequeld.

Met de zelve *Wijn*, of met het gedistilleerde *Water* deezer *Plant*, gewasschen, neemt van het *Aangezicht* wech de *Zomer-sproetelen*, en alle andere *onzuyverheyd der Hyd*.

De *Bladeren* in *Edik* met wat *Boter* gezoden, zijn zeer goed voor 't *Sprekruuur*, de *Roos*, en andere *heete Gezwellen*: desgelijks voor de *Schurftbeyd der Paerden*, warm daar op gelegd wordende.

CCCCXXXIV HOOFDSTUK.

GELIDTKRUYD.

P het *Neederlandsch* dus van veele geheeten, word in het *Latijn* genoemd *SIDERITIS*. De *Italianen* zeggen *SIDERITE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige veranderlijke aardige foorten; te weeten:

I. *SIOERITIS FLORE ALBO*, of *Gelidkruyd met een witte Bloem*. II. *MONTANA LUSITANICA*, of *Berg-Gelidkruyd uyt Portugal*. III. *HERACLEA FABII COLUMNÆ*, of *Gelidkruyd van Heraclea*, door de Geleerde Heer *FABIUS COLUMNA* zoo genoemd. IV. *ANGUSTIFOLIA HISPANICA*, of *Spaansch Gelidkruyd met smalle Bladeren*. V. *MONTANA GALLICA FLORE ALBO PONCTATO*, of *Berg-Gelidkruyd uyt Frankrijk met een witte Bloem en purpure stippen*. VI. *MONTANA FLORE PURPUREO MAGNO*, of *Berg-Gelidkruyd met een grootte purpure Bloem*. VII. *ARVENSIS*, of *Gelidkruyd, voortkomende op Grasvelden*. VIII. *CRETICA OORATA*, of *wetrikend Gelidkruyd van Candien*. IX. *SIDERITIS FÆTIDA SPICATA FLORE LUTEO*, of *stinkend Gelidkruyd met een geele geayrde Bloem*; van zommige ook geheeten *HYSOPUS FÆTIDUS*, of *stinkende Yfop*. Niet alle zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnenze al te zamen een goede, gemeene, zandige aarde, met matige, twee-jarige Paerdemist vermengt; een warme, wel ter Zon geleegene plaats; en niet al te veel vochtigheid.

Het *SIDERITIS FLORE ALBO*, of *Gelidkruyd met een witte Bloem*, en *SIDERITIS MONTANA FLORE PURPUREO MAGNO*, of *Berg-Gelidkruyd met een grootte purpure Bloem*, blijven niet meer als een *Zomer* in 't leeven. Worden derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, weer op nieuws gezayd, doch 't *Zaad* niet diep in de aarde gelegd. Komen ook van 't neergevallene dikmaal van zelfs genoeg op; en konnen hier door genoegzaam *vermeenigvuldigd* worden; vermits de *Plant* niet eer verdord of vergaet, voor dat het *Zaad* in den *Herfst* zijne volkometheyd heeft verkreegen.

Het *SIDERITIS MONTANA LUSITANICA*, of *Portugalsch*

gantsch Berg-Gelidkruid: Gelidkruid, bij Heraclea groeyende. Spaansch smal-bladerd Gelidkruid.

tugalsch Gelidkruid: HERACLEA FABII COLUMNÆ, of *Gelidkruid*, beschreeven van de Heer *Fabius Columna*, groeyende niet verre van de Stad *Heraclea*, en *SIDERITIS ANGUSTIFOLIA HISPANICA*, of *Spaansch smal-bladerd Gelidkruid*, blijven gemeenlijk in deeze Gewesten twee jaren lang in 't leeven. Verdragen ongeerne veel koude *Herfstreegenen*, of sterke *Vorst*. Moeten derhalven, met een wassende Maan in *April* in Potten hol en luchtig gezayd zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gebragt; op een luchtige plaats gezet, daar niet als bij vriezende Weer in gevuurd word; gedurende de geheele *Winter* onderhouden met slegts een weynig Reegenwater; wijlze anders de verrotting haastelijk onderworpen zouden zijn; en niet voor in 't begin van *April*, met een zoete Lucht en aangename Reegen, weer buyten gesteld; dan noch evenwel voorzichtig gewagt, en wel gedekt voor *koude nachten*, veel *Water*, schrale of hayrige *Winden*. Zij *bloeyen* in de tweede *Zomer*; ook wel zomtijds in de eerste, laat in den *Herfst*; doch geeven in deeze onze koude Gewesten noyt eenig volkomen rijp *Zaad*; maar versterven zonder 't zelve na te laten.

Fransch Berg-Gelidkruid, en andere foorten.

Het *SIDERITIS MONTANA GALLICA FLORE ALBO PUNCTATO*, of *Fransch Berg-Gelidkruid met een witte gestippelde Bloem*; *ARVENSIS*, of op *Grasvelden voorkomende*; *CRETICA ODORATA*, of *riekend Gelidkruid van Candien*; en *SIDERITIS FETIDA SPICATA FLORE LUTEO*, of *stinkend Gelidkruid met een geel geayrde Bloem*, blijven eenige jaren lang in 't leeven. Geeven ieder *Zomer* volkomen rijp *Zaad*; verdragen felle *koude* en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder schade. Worden ook alleenlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door 't gedagte haar *Zaad*; 't welk op de genoemde tijd, niet boven een stroobreedte diep, in de aarde word gelegd.

Riekend Gelidkruid van Candien.

Doch het *SIDERITIS MONTANA GALLICA FLORE ALBO PUNCTATO*, of *riekend Gelidkruid van Candien*, niet zoo hard van natuur zijnde, word wel zomtijds, door een sterke *Vorst*, gantschelijk van 't leeven beroofd. Moet derhalven, in een Pot gezet, 's *Winters* binnens huys worden gebragt op een luchtige, en in koude dagen op een matige; noch feller, op een geheel warme plaats; onderhouden met weynige vochtigheid; en in 't laatste van *Maert* of begin van *April*, na geleegentheyd van de bequaamheid of onbequaamheid des tijds, met een reegene Lucht weer buyten gesteld.

Wonderlijk en vermaaklijk Bloeyzel.

Zij bloeyd de tweede *Zomer* (na datze voortkomen is uyt *Zaad*, in 't voorige jaar met een wassende Maan van *April* in de aarde gelegd), van de Maand *Augustus* af tot in de *Maert*, de geheele *Winter* door; met zulk een kluchtige veelvoudigheid van *Bloemen*, dat men ze zou meenen te zijn een *Plant* zonder *Loof*, en enkelijk bestaande uyt *Bloemen* van een witte couleur. Nauwelijks is de eene vergaan, of men ziet, met zonderling vermaak, de andere alreeds weer voortgekomen. Zoo dat men aan dit *Gelidkruid* te eener tijd en uure kan anschouwen geheel *rijp*, noch *onrijp*, en *erst ontstaan Zaad*; dan noch geheel *opene Bloemen*: welke *Plant* met hare groene, veelvoudige kleyne *Stielen* tot een weynig boven de grond afgesneeden wordende, zoo ziet men de *Wortel* weer op nieuws uytloopen. In alle deelen (alleen de gemelde *Wortel* uytgezonderd) is ze krachtig, sterk, niet onaangenaam van reuk; ontrent een Maatvoet hoog; met een bleeke groenheyd verciert, en, als ze word aangeraakt, kleevende van aart. Heeft kleyne, veelvoudige, digt boven, doch niet regt teegens malkander over gestelde, ovals-wijze ronde, en met eenige *witte ruygheyd* bekleedde *Bladertjens*.

Stinkend Gelidkruid.

Het *SIDERITIS SPICATA FETIDA*, of *stinkend Gelidkruid*, met een geel geayrde Bloem, groeyd van naturen struvelachtig op. Krijgd uyt een teedere, geelverwige *Veezelwortel* een, twee, of meerder *Scheuten*, twee voeten, wat meer of minder, hoog opschietende

Wortel. Scheuten.

in deeze Gewesten. Alsze den ouderdom van twee en meer jaren hebben bereykt; wordenze tamelijk dik, grauwachtig of bleek-verwig, en gantsch rond. Uyt welke in ieder *Voorjaar* nieuwe *Scheuten* voortkomen; geheel groen, doch beneden gemeenlijk wat bruynachtig, bekleed met een *witte wolligheyd*, en van een vierkante gestalte.

Aan de zelve groeyen de *Bladertjens*, op de wijze van *Ysop*; twee en twee regt teegens malkander overgesteld, en boven den anderen. De bovenste zijn de kleynste, de onderste de grootste; een vingerlid, wat meer of minder lang; twee stroobreedten breed, doch onder smal toelopende, en voor eyndigende in een breed, stomp-rond punt; aan de randen effen en slegt; doch na vooren aan elke zijde begaast met een of twee kleyne *Zaadjens*. Donker groen-verwig zijn ze, niet blinkende; ruyg van aart, en in 't midden voorzien met een regt-doorlopend *Adertje*, waar uyt eenige andere kleyner ter zijden opwaarts voortvloeyen.

Uyt de bovenste punten ziet men opschieten *rond-achtige Ayren*, anderhalf, of ook twee vinger-leeden lang; bestaande uyt veele digt bij en boven malkander gevoegde, bleek-groene, ruyge, en zoo wel in 't midden als aan beyde de zijden met eenige lange bleek-witte, en scharpe doornachtige punten voorzien zijnde *Bladertjens*: tusschen welke uyt langwerpige, ronde, ruyge, en voor met vijf scharpe spitzen begaast zijnde *Knopjens* de *Bloemtjens* voortkomen. Deeze zijn bleekgeel van couleur, uyt vier *Bladertjens*, ongelijk van gedaante, bestaande; waar van 't onderste het breedste en grootste, het bovenste voor ingesneeden wat smaller, en de twee middenste de kleynste zijn. Als ze eenige weynige dagen hebben opengestaan, vergaan ze in haar zelve, en vallen op de aarde neer; in den *Herfst* achterlatende een kleyn, zwart, langwerpig en driehoekig *Zaadje*, dat van het *Marrubium*, of *Marrone*, zeer gelijk.

K R A C H T E N .

Gelidkruid, of *Sideritis*, is verdrogende, zuyverende, en te zamentrekkende van aart. In *Wijn* gekookt, en daar van gedronken; of 't uytgeparfite *Zap*, of ook de *Bladeren* zelfs gekneusd, en dan gelegd op heete *Bloedzweeren* en *varssche Wonden*, geneezen de zelve, en doen 't *bloeden* terstond ophouden; desgelijks de *witte Vloeden* der *Vrouwen*. Helpt en brengt weer te regt de *verstuykte* en weer ingezette, ook de *vermoeyde Leeden*. Heeld de *gescheurdeheyd*, of *Darm-breuken*.

De *Bladeren* in *Water* gezoden, terwijl ze noch groen zijn, en daar meê de beenen gewasschen, neemt'er de *Roos* van wech.

CCCCXXXV HOOFDSTUK.

H E N N E P .

En gantsch wel bekend, zeer noodig; en ondertusschen voor veele een al te krachtig, onaangenaam, bitter, en te dier gekogt *Gewas*; vermits het schielijk van 't leeven beroofd de geene, welke; ten afschrik van andere, veroordeeld worden van de hooge *Overheyd*, om een glad gedrayde koorde aan haren *Hals* te ontfangen; welkers toenijpping aan de *Keel* haar den *Adem* benecmt. Word in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook *KENNEP* of *KEMP*; en in plaats van *HENNEP* bij veele *HENNIP* genoemd: in 't *Latijn* *CANNABIS*: in 't *Hoogduytsch* *HANFF*: in 't *Fransch* *DU CHANVRE*: in 't *Italiaansch* *CANAPA*, of *CANAPE*.

Hier

Vier onderscheydene soorten; namentlijk: Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier onderscheydene soorten; namentlijk:

I. CANNABIS SATIVA MAS, of *tamme Hennep mannetje*. II. SATIVA FEMINA, of *tamme Hennep wijfje*. III. SPURIA FEMINA FLORE MAJORI, of *bastard-Hennep wijfje, met een groote Bloem*. IV. CANNABIS ERRATICA, sive SPURIA FEMINA FLORE MINORE, of *wilde, anders Bastard-Hennep met een kleyne Bloem*. Al te zamen zijn ze van eeven de zelve *Bouwing en Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen uyt eygener aart zno wel een kleynge, als zandige, doch varsch omgesmeetene en vetgemeste grond, inzonderheyd de twee eerst-genoemde *tamme soorten*; veel Water; een opene, vrije, en wel ter Zon geleegene plaats. Blijven niet langer dan een jaar in 't leeven. Geeven in de *Zomer Bloemen*; en in de *Herfst* een volkomen rijp *Zaad*. 't Welk ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, de aarde, niet diep gelegd, op nieuws word aanbevolen.

Zaad. Doch het CANNABIS SATIVA FEMINA, of *tamme Hennep wijfje*, geeft wel van naturen jaarlijks kleyne, vier en vijf gebladerde, groene, veele *Tros-wijze* bij malkander gevoegde *Bloemtjens*, welke lichtelijk van zelfs afvallen, of door de Wind wech-gedreeven worden, en in stof veranderen; maar noyt eenig, 't zij volkomen, 't zij onvolkomen *Zaad*; onaan gezien deeze soort is voortgekomen door 't vruchtbare *Zaad* van 't *Mannetje*.

Mannetje. Hier teegens ziet men aan het CANNABIS SATIVA MAS, of *tamme Hennep mannetje*, noyt eenige *Bloemen*; en brengt echter genoegzaam *Zaad* voort.

Bastard-soorten. Beyde de gemelde *bastard-soorten*, of *wilde Hennep*, komen jaarlijks van zelfs overvloedig genoeg voort door 't uytgevallene *Zaad*.

K R A C H T E N.

Matth. l. 3. c. 148. DE Bladeren van *Hennep*, in 't Latijn *Cannabis*, in Wijn gekookt, of een weynig van het uytgeparfte *Zap* met Wijn ingenomen, dood de *Wormen* in de Ligchamen beyde van oude en jonge personen: daarenboven de *Wandluizen* en *Vlooyen*, wanneer men de plaatzen, daarze zich verschuylen, met dit nat besprengd. Eeven 't zelve kan men ook verrigten, door een *Tak* met zijne *Bladeren* in 't stroo der *Bedsteede* te leggen.

Dodod. in Addit. l. 17. c. 26. 't *Zaad* van *Hennep* (warm en droog tot in den *derden graad*) word tot veele dingen gebruykt. Heeft eevenwel van naturen eenige quaadaardigheyd aan zich; derhalven men gewaarshouwd moet zijn, daar van niet te veel, noch te dikmaal te neemen. Verwekt ook eenige walging in de *Maag*.

Rafst lib. Simp. c. 20. Egin. l. 7. c. 3. Gekneuld, en zoo in Wijn gekookt; of met een weynig *Saffraan* vierentwintig uren lang laten weyken, en daar van dagelijks nu en dan een weynig gedronken, jaagt uyt de *winden*, en de *overvloedige vochtigheeden* des Ligchaams: verwekt *slaap*, en verdriest de *Geelzucht*, gesproten uyt eenige verstopping, inzonderheyd als'er geen *Koorts* bij vernomen word.

Lonic. l. 2. c. 175. 't *Zelve Zaad* in Water gedistilleert, en daar meê gewasschen geneest alle *gezwellen des Hoofds*; en *quaadaardige zweeringen* van 't zelve. Is ook zeer goed teegens de smerten van het *Podagra*, of *Voetsvel*.

Tabern l. 2. c. 11. De *Oly*, uyt dit *Zaad* geparft, is zeer dienstig voor allerley *harde gezwellen*; voor de *zweeringen* en 't *loopen der Ooren*; warm daar in gedaan.

Lust. l. 3. enarr. 162. 163. 't *Zelve Zaad* dikmaal van *Hoenderen* en *Duyven* geëeten wordende, doet haar in de koude *Winter Eyeren* leggen, en binnen een korte tijd *vet worden*.

Diofc. l. 3. c. 166. De *Wortel* in Water gezoden, en zomtijds daar meê de *opgekrompene Zeenuwen* bestreeken, brengt de zelve weer te regt.

Uyt de *Bast* van dit *Gewas* maakt men allerley

slag van *Touwen*, tot een grooten dienst en zonderling gerief voor alle menschen: Maar dan ook *stropen* voor de quaadoeners.

CCCCXXXVI HOOFDSTUK.

S E R M O N T E I N.

Ord in 't *Neederlandsch*; mijns weeten: Nament- tens, met geen anderen dan deezen naam genoemd: in 't *Latijn* geheeten SILER MONTANUM: of ook LIGUSTRUM VERUM DODONÆI: in het *Fransch* SERMONTAIN.

Bemind een goede, gemeene, zandige aarde; met *Grond*. twee-jarige *Paerdemist* genoegzaam voorzien: een warme, vrije, wel ter Zon geleegene plaats; en veel Water. Kan, buyten staande, tamelijk wel de koude en meer andere ongelegentheeden der *Winter* verdragen: Krijgt zomtijds in deeze *Gewesten*, bij goede *Zomers*; *Bloemen*, maar noyt eenig rijp *Zaad*.

Doch in een *Pot* gezet, en 's *Winters* binnens huys *Zaad* bewaard, *bloeydze*, alsze eenige jaren oud geworden is, ieder *Zomer*, en brengt een in alles volkomen *Zaad* voort, 't welk men met een wassende *Maart* van *October*, of *Maert*, de aarde eens *Pots*, een halve *vinger-breedte* diep gelegd, hol en luchtig moet aanbeveelen.

Niet alleenlijk hier door word ze *vermeenigvuldigd*, maar ook door hare aangegroeyde *jonge Looten*; welke men met de genoemde *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

HET *Zaad* van *Sermontein*, in het *Latijn* *Siler Montanum*, is verwarmende en verdrogende in den *tweeden graad*; ook verteerende van aart.

Een *Drachma* van dit gestotene *Zaad*, of anderhalf *Drachma* van 't *Poeder* der gestotene *Wortelen* met Wijn ingenomen; verwarmd de *Maag*: doet de spijs verteerren: verdriest de *winden*: is goed voor de *beeten* en *steeken* der *giftige Dieren*; voor *inwendige gezwellen*; de *krimping der Darmen*; de *Steen der Nieren*; een *benamwde Borst*: doet gemakkelijk *wateren*; en verwekt der *Vrouwen Maandstonden*.

Het *Kruyd* zelfs in Wijn of Water gedistilleert, en daar meê gewasschen, verdriest de *Puyften* en andere *onzuyverheeden van 't Vel*. Daar van gedronken, en daar meê gegorgeld, is goed teegens het *Pleuris*, de *Zijde-steekien*; en geneest de *Squinantie*, of 't *Keel-gezwel*, en andere ongelegentheeden der *Keel*.

De *Wortelen* gestoten, en op de *beeten der dollen Honden* gelegd, geneezen de zelve.

CCCCXXXVII HOOFDSTUK.

S T E E K E N D E W I N D E.

OP het *Neederlandsch* dus genoemd, *verscheyd* word in het *Latijn* geheeten SMILAX ASPERA, CONVULVULUS ACUTUS; ZARZA PARILLA, en SALSA PARILLA PERUVIANA MINOR; in opzicht van de opregte SALSA PARILLA, welke veel grooter van *Bladeren* is, en noyt in deeze *Landen* *bloeyende* word gezien; anders de zelve in zommige deelen zeer gelijk. In het *Hoogduytsch* STECKENDE WINDE: in het *Fransch* LISET PICQUANT: in het in 't *Italiaansch* RUOVO CERVINO; HEDERA SPINOSA, en VILUCCHIO MAGGIORE.

Kkk 3

Hier

Hier van zijn mij in haren aart vier bijzondere foorten bekend geworden; namentlijk:

Vier ver-
anderlijke
foorten.

I. SMILAX ASPERA VULGARIS, of gemeene steekende Winde. II. SMILAX ASPERA FOLIO MACULOSO, of steekende Winde met een langwerpig wit gestippeld Loof. III. SMILAX MAJOR LÆVIS, of groote steekende Winde met gladde Bladeren. IV. SALSAPARILLA VERA, of SMILAX PERUVIANA LEGITIMA; opregte Salsa Parille. Meest al te zamen zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist en 't Mol van verrotte Boombladeren doormengd: een opene, luchtige, vrije, warme, wel ter Zon gelegeene plaats, en matige vochtigheyd.

Zijn teeder van aart, en kunnen de sterke Vorst dezer Landen niet verdragen. Moeten derhalven, in Potten gezet zijnde, in October binnens huys gebragt; op een matig-warme plaats gezet, gedurende de geheele Winter met een weynig lauwgemaakt Reegenwater onderhouden, en niet voor April met een zachte Reegen weer buyten, en de Zonnestralen voorgesteld; dan noch voor koude nagten, sebrale, hayrige Winden wel gewagt worden.

Opregte
Salsa Pa-
rille.

De SALSAPARILLA VERA, of opregte Salsa Parille, is wel zoo teeder van Natuur. Moet derhalven ter Wintertijd in een gedurig-warme plaats, met een weynig lauwgemaakt Reegenwater van onder in een Pan verzorgd, en niet voor half April, of wat later, weer buyten gezet worden.

Aanwin-
ning.

Zij geeven wel in deeze onze Gewesten veele bij malkander gevoegde, kleyne, Srars-wijze gestelde, witachtige Bloemjens, maar noyt enig Zaad. Worden echter bequamelijk aangewonnen door hare bij de Wortel uytspuytende jonge Scheutjens: welke men met een wassende Maan van April van de oude afneemt, eens vingers lengte boven de aarde afgesneden, en in Potten verplant. Want dan vatten ze dies te spoediger nieuwe Wortelen; en groeyen te eerder voort; 't welk anders langzaam toegaat.

Is de beste
foort van
allen.

Deeze opregte SALSAPARILLA (van welke in America vier bijzondere foorten worden gevonden, vermitsze in de gedaante der Bladeren de eene van de andere verschillen) word gehouden voor de beste en kragtigste van alle. Waaromze dan ook alleen, of de Wortelen daar van, na alle Landen en Steeden van Europa word vervoerd, wegens hare groote zeer sonderlinge deugden, bij alle Geneeskundige bekend, gepreezen, en gebruykt.

Steele.

Krijgt uyt een hard en dik Hoofd, ronde, zeer lange, slegte, dunne, en ontrent bruyen-verwige Wortelen: uyt welke voortschieten verscheydene teedere Steelen; haar uyt eygener aart door eenige hier en gintsch uytwassende Bandsjens omwindende, en alzo de bij haar gestelde stok of iet anders, wat het zijn mogt, omvlegrende. Zijn rond gevormd: aan de Zonne-zijde roodachtig; maar aan de andere groen-verwig; bekleed met veele korte Doortjens, onder dikker als boven.

Gedaante
der Blade-
ren.

Men ziet'er aan veele schoone, blinkende Bladeren, rustende op korte Steeltjens, en uyt beyde de zijden voortkomende, doch niet regt teegens malkander over. Twee vingers breedte, of daar ontrent, zijnze lang en breed; ook wel veel grooter: achter rond, en daar breedst; voor in een punt eyndigende; zulker wijze, darze de gedaante van eens menschen Hert, of die van de Indiaansche Winde, niet qualijk vertonen. Aan de randen vallen ze slegt. De verwe is donker-groen. Inwendig zijnze voorzien met een regt doorlopende Ader, waar uyt veele andere kleyne ter zijden voortscheyden en uytlopen. In onze koude Neederlandsche Gewesten brengt deeze soort noyt enige Bloemen, veel min Vruchten te voorschijn, gelijkze anders doet in haar geboorte-land.

K R A C H T E N.

DE Bladeren en Wortelen van steekende Winde, in 't Latijn *Smilax Aspera*, zijn warm en droog van aart, echrer niet gantschelijk zonder eenige vochtigheyd, en sijn van deelen.

De zelve in Wijn gezoden, en daar van gedronken; of 't Poeder der gedroogde Bladeren, of der Wortelen, met Wijn ingenomen, strijd zeer krachtig teegens allerley vergif; ook teegens de beetten en steeken der giftige Dieren; zulker wijs, dat iemand, wanneer hij 's morgens iets hier van gebruykt, dien dag niet lichtelijk van enig vergif zal beschadigd worden. Doed daarenboven sweeten, en veel Water lossen. Versterkt ook de Maag: reynigt de Nieren en de Blaas; en neemt wech de smerten van al de Leeden des menschelijken Ligchaams. De Bladeren op 't Hoofd gelegd, verdrijven de Hoofdpijn.

De Wortelen van SMILAX PERUVIANA LEGITIMA, of OPREGTE SALSAPARILLA, zijn warm, en wat vochtig van aart.

In Water, of in Wijn gekookt, en daar van ieder dag tweemaal, te weeten, 's morgens en 's avonds, t'elkens zes oncen, warm, veertig dagen achter een gedronken; zich daar op wel toegedekt, en gezweet: of anders twee Drachmen van het Poeder der gedroogde Wortelen met Wijn ingenomen, is zeer goed tot geneezing van de Spaansche-pokken, verouderde krankheeden; Koortzen, en trekking der Zeenuwen. Daarenboven zeer dienstig voor allerley vuyle zweeringen en gezwellen; zinkingen en schadelijke vochten: een quade Maag; winden in 't Ligchaam: de koude gebreeken van der Vrouwen Moeder, der Harssenen, en veel meer andere qualen. Neemt ook wech de hardigheyd der Milt, en doet wel sweeten.

CCCCXXXVIII HOOFDSTUK.

Z E E W I N D E.

Iet alleen dus in het Neederlandsch, Namen: maar ook van veele SODANELLE genoemd, word in het Latijn geheeten SOLDANELLA, BRASSICA MARINA, VOLUBILIS MARINA, en CONVULVUS MARINUS: in het Hoogduytsch MEERWINDE: in 't Fransch CHOU DE MER: in 't Italiaansch ceven als in 't Latijn.

Hier van zijn mij in haren aart drie onderscheydene foorten bekend geworden; te weeten:

I. SOLDANELLA VULGARIS FOLIO ROTUNDO, of gemeene Zeewinde met een rond Blad. II. OBLONGA FLORE ALBO SYRIACA, of Syriscche Zeewinde met een langwerpig Blad en witte Bloem: welke soort, niet zonder goede reedenen, zou mogen genoemd worden VOLUBILIS MARINA SYRIACA FOLIO CORDATO, of Zeewinde uyt Syrien met een Hert gelijk zijnde Blad, wegens de gelijk-vormigheyd der Bladeren met de gestalte van eens menschen Hert. III. SOLDANELLA ALPINA, of Berg-Zeewinde. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Het VOLUBILIS MARINA FRUTICESCENS SYRIACA FOLIO CORDATO, of struvellige Zeewinde uyt Syrien (in welk Landschap deeze soort natuurlijk groeyd, niet verre van de Zee) met Bladeren, eens menschen Hert gelijk zijnde; anders ook genoemd SOLDANELLA FRUTICESCENS OBLONGA FLORE ALBO SYRIACA, of langwerpig gebladerde struvellige Zeewinde uyt Syrien met een witte Bloem, waft niet gelijk de andere foorten, maar struvels-wijze, begaaft met veele houtachtige Takjens; van naturen rond, en voorzien met een aangename bleek-roode-verwe. Aan de zelve zict men

Struvellige
Zeewinde
uyt Syrica.

men

Gedaante der Bladeren. men de *Bladeren* onordentlijk gesteld, doch gemeenlijk hangende zoo wel aan korte als lange *Steeltjens*. Zijn een vingerlid, of daar ontrent, lang; een kleyne vinger, wat meer of minder, breed; langwerpig; aan de *Steel* op 't breedste; voor aldermalst, niet spits, maar stomp toegaande; en aldaar in 't midden met een kleyne *Kerf* verciert. Bevallijk-groen van couleur zijnze: ook voorzien met een regtdoorgaande groote, bleeke *Ader*, en eenige daar uyt voortschietende *dwars-Adertjens*.

Gefalte der Bloemen; en Zaadknoppen; doch in onze Landen zonder Zaad. Tusschen welke in het bovenste gedeelte der nieuwelijks-gechootene *Takjens* de *Bloemijens* voortkomen; zijnde een weynig langwerpig; niet zoo groot als die van onze *gemeene Zeevinde*; doch op de zelve wijze voor vlak, en geheel rond, openstaande; wit van couleur; van binnen hol, en aan de randen een weynig *gekarteld*. Alsze afgevallen zijn, komen te voorschijn fchoone, tamelijk groote, *Peers-wijze* gevormde, boven dikke, onder dunne, doch ronde *Knoppen*, boven in 't midden verciert met een *draadachtig Knopje*; eerst groen, daar na donker-rood wordende; doch in onze koude Landen geen rijp *Zaad* bekomende.

Grond. De nu gemelde soort, en dan de *SOLDANELLA ALPINA*, of *Berg-Zeevinde*, zijn teeder van aart. Beminnen een goede, zeer zandige aarde, doormengd met twee-jarige *Paerdemist*, een weynig *Veengrond*, en het *Mol* van verrote *Boombladeren*: een warme, wel ter *Zon* geleegene plaats; en niet te veel vochtigheid.

Hoe in de Winter waar te neemen; gelijk ook de Berg-Zeevinde. Geeven in deeze onze Landen dikmaal *Bloemen*, maar noyt eenig volkomen *Zaad*. Verdragen ongeerne veel koude *Herfstreegenen*, en eenige *Vorst*. Worden derhalven, met een wassende *Maan* van *April* in *Potten* 't zij gezayd, 't zij geplant zijnde, in 't begin van *October*, als men de aarde boven droog ziet, binnens huys gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij vriezende *Weer* word gevuurd: gedurende de geheele *Winter* met slegts een weynig lauw *Reegenwater* van boven begoten; en niet voor ten halven van *April*, met een aangename *Reegen*, weer buyten gezet: dan noch evenwel voorzichtig gewagt, zoo voor *koude nagten*, als *hayrige winden*.

Aanwinning. Deeze beyde soorten worden alleenlijk *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* in onze Landen (bij gebrek van *Zaad*, ten ware dan dat men 't zelve uyt andere *Gewesten* bequaam) door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*; welke meo met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

Gemeene Zeevinde. De *SOLDANELLA VULGARIS FOLIO ROTUNDO*, of *gemeene Zeevinde met ronde Bladeren*, is veel harder van natuur. Blijft wel (geplant zijnde op een warme plaats, genoegzaam beschut voor koude *Ooste- en Noordewinden*, en gezet in *Zeezand*, doormengd met twee-jarige *Paerdemist*, en *gemeene aarde*) de *Winter* over; maar word ook daar teegens in onze Landen door de zelve zomtjids wel wechgenomen, of van 't leven beroofd. Is derhalven geraadzaam, dat men van deeze soort altijd, of immers teegens de *Winter*, bij tijds, iets in een *Pot* stelle, om, als de *Vorst* komt, de zelve binnens huys te kunnen bewaren, en met weynige vochtigheid te onderhouden; op dat men'er zich niet eens gantsch onverwagt, door een felle *Vorst*, t'eenemaal van beroofd mogt vinden.

Waarneeming. Zij geeft wel ieder jaar *Bloemen*, maar zelden volkomen rijp *Zaad*. Word echter *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* door hare aangegroeyde *Wortelen*, op de gemelde tijd verplant zijnde.

K R A C H T E N.

Dod. l. 13. 65. **Z**eevinde, in het Latijn *Soldanella*, is verwarmende en verdroogende tot in den derden graad.

In *Wijn* gezoden; en daar van een halve once

met een weynig *Zuyker* en *Caneel* gedronken; of een *Drachma* van het *Pulver* der gedroogde *Bladeren* met wat *Anijs*, *Rhabarbar* en *Cubeben* in *Wijn* ingenomen; of het uytgeparfste *Zap* tot een *Rob*, of dikke *Syrop* met *Zuyker* gekookt, en daar van een halve once met *Conzerf* van *Rosmarijn* gebruykt, jaagt door de *Stoelgang* uyt alle *overvloedige waterachtige vochten*; opend de *verstoptheyd der Liever*, en is goed voor de *Waterzuchtige*.

Indien iemand deeze *Plant*, of 't *Zap*, of 't *Poe-Diose* der daar van, op zich zelve alleen wou gebruyken, zonder daar iet anders bij te doen, die zou zijn *Maag* te zeer doen ontstellen; en *krimping* des *Ligchaams* veroorzaaken, weegens de *zoute*, *bittere*, en *scharpte aart* van dit *Gewas*.

CCCCXXXIX HOOFDSTUK.

HEYDENS WONDKRUYD.

BY veele genoeg bekend, en met deezen naam in het *Neederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *CONSOLIDA SARACENICA*, of *SOLIDAGO SARACENICA*: in het *Hoogduytsch* *HEIDNISCH WUNDTKRAUT*; en in 't *Fransch* *CONSOL DE SARACINNE*.

Deeze *Plant* bemind een *gemeene*, goede, meer een zandige als andere, doch daar bij vochtige, welgemeste *grond*: een luchtige, ook een *schaduwachtige* plaats; en veel *Water*. Blijft eenige jaren lang in 't *leven*. Verdraagt allerley ongeleegentheeden der *Winter*. *Bloeyd* ieder *Zomer*, doch geeft niet anders als met zeer goede en drooge *Najaren*, volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende *Maan* van *October* of *Maert* (vermits het lang in de aarde blijft leggen) in een *Pot*, ruym een *stroobreedte* diep, moet gezayd zijn.

Niet alleenlijk door dit *Zaad* worden ze *vermeenigvuldigd*, maar ook *aangevonnen* door hare aangegroeyde en de *grond* doorlopende *jonge Wortelen*; welke men met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

Heydens *Wondkruid*, in het *Latijn* *Solidago*, of *Consolida Saracenic*, is verdroogende in den tweeden graad; ook te zamentrekkende van aart.

De *Bladeren* gestoten; of het uytgeparfste *Zap* der zelve, of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, gedaan op allerley *Wonden*, *varssche bloedige quetzuren*, ook *verouderde zeeeren* en *zweeren*, geneest de zelve. Desgelyks ook de *lopende gaten*, en alle *quade*, *slinkende*, *verzworene Gezwellen*.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, heeft niet alleenlijk de zelve uytwerking, maar opend ook de *verstopping* van de *Liever*, *Milt*, en *Galblaas*. Is goed voor een eerst-beginnende *Waterzucht*; voor de *zweeringen van het Ingewand*, voor de *lammigheyd der Leeden*; de *Geelzucht*; *uyle*, *slinkende wonden*; en de *zwellen van het Tandvleesch*; daar meê gewasschen, en inzonderheyd een weynig *Roozen-honig* daar bij gedaan zijnde.

HAZENSALADE.

Verschey-
de namen.

In het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook *GANZENDISTEL*, *KONYNENKRUYD*, en *MELKWEYE* genoemd. Word in het *Latijn* geheeten *SONCHUS*, *BRASSICA LEPORINA*, en *LACTUCA LEPORINA*: in het *Hoogduytsch* *HASENKOHL*, en *GANSZDISTEL*: in 't *Fransch* *PALAIS DE LIEVRE*, *LEISSERON*, en *LAICTERON*: in 't *Italiaansch* *SONCO*, *CICERBITA*, *CRISPIGNO*, en *HERBA CHEGITTA LATTE*.

Zeeven
verander-
lijke soor-
ten,

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige veranderlijke soorten, te weten:

I. *SONCHUS LAEVIS VULGARIS*, of *gemeene, gladde, segte Hazensalade*. II. *VULGARIS ASPERA*, *gemeene rouwe*, of *steekende Hazensalade*. III. *HIERACITES MAJOR*, *sive ARBORESCENS*, *grootte*, of *tot een Boom opwassende Hazensalade*, met *Bladeren van Havikskruyd*. IV. *HIERACITES MINOR*, of *kleyne Hazensalade*, met *Bladeren van Havikskruyd*. V. *HIERACITES MINOR LUSITANICUS*, of *kleyne Portugalsche Hazensalade met Bladeren van Havikskruyd*. VI. *ASPERA FOLIIS DENTIS LEONIS*, of *rouwe Hazensalade met Bladeren van Papenkruyd*. VII. *SONCHUS AFRICANUS*, of *Africaansche Hazensalade*. Niet alle zijn ze van eenerley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen meest al te zamen een goede, gemeene, zoo wel zandige als andere, doch welgemeste aarde: immers zoo veel een schaduwachtige, als een luchtige, wel ter Zon gelegeene plaats, en veel vochtigheyd. Geeven niet alle volkomen rijp *Zaad*.

Soorten,
welke
maar eene
Zomer
leeven.

Het *SONCHUS LAEVIS VULGARIS*, of *gemeene, segte Hazensalade*: *VULGARIS ASPERA*, of *gemeene rouwe Hazensalade*: *ASPERA FOLIIS DENTIS LEONIS*, of *rouwe Hazensalade*, met *Bladeren van Papenkruyd*. *HIERACITES MINOR LUSITANICUS*, of *kleyne Hazensalade uit Portugal*; en *SONCHUS AFRICANUS*, of *Africaansche Hazensalade*, blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leven. Geeven in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan dan door een *kleyne Vorst*.

Aanwin-
ning.

Worden derhalven met een wassende *Maan* van *Maert* [de *SONCHUS AFRICANUS*, en *MINOR LUSITANICUS*, of *Africaansche*, en *kleyne Portugalsche Hazensalade* in de *Maand April*, en op een veel warmer plaats als de andere] ieder *Voorjaar* weer op nieuws, niet diep gezayd. Doch komen ook (uytgezonderd de laatst-geenemde twee) genoeg van zelfs op uyt het neergevallene *Zaad*. Hier door kunnen ze alleenlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

Langlee-
vende
soorten.

Het *SONCHUS HIERACITES ARBORESCENS*, of *boomachtig Hazensalade*, met *Bladeren van Havikskruyd*; en *HIERACITES MINOR*, of *kleyne Hazensalade met Havikskruyd-bladeren*, vergaan niet zoo haast, maar worden van naturen oud. Geeven niet anders als met zeer goede *Zomers* eenig rijp *Zaad*. Verdragen geduldig allerley ongeleegentheeden der *Winter*. Verliezen teegens de aankomst der zelve hare *Bladeren*.

Aanwin-
ning.

Worden *vermeenigvuldigd* door haar *Zaad*; en dan ook noch genoegzaam *aangewonnen* door hare aangewassene *jonge Scheuten*; welke men met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Gal. lib. 8.
Simp. fac.

AL de soorten van *Hazensalade*, in het *Latijn* *Sonchus*, zijn koud en droog; ook wat te zamen-trekkende van aart: doch gedroogd zijnde, een weynig warm.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken; of het uytgeparfte *Zap* der *Stelen* en *Bladeren* met *Wijn* ingenomen, is aangenaam voor een heete en qualijk-geftelde *Maag*; ook voor een hitzige *Leever*; en doet wel *wateren*. Is goed teegens *Vergif*, de *Nieren-steen*; de *Geelzucht*, een *benauwde Borst*: verwekt in der *vrouwen Borsten* veel, en te gelijk goed, gezond *Zog*. Veroorzaakt de *barende een lichten arbeyd*. Doet het *Braken*, en allerley *Buykloop* ophouden. Verdriift ook de *Koudepis*.

Lust. l. 2.
enarr. 135.
Math. l. 2.
c. 124.

De *Bladeren* gestoten, en op *heete gezwellen* gelegd, verkoelen de zelve. In *Water* gezoden, en tot een *Salade* gegeten, in plaats van *Endivie*, zijn zeer gezond.

Durantes
hist. Plant.
fol. 441.

Het *Zap* met *Cottoen* gelegd op de heete gebreeken van het *Fondament*, en anderer *heymelijke Lee-den*, verzacht de pijn, en neemt'er de braud van wech.

Diosc. l. 2.
c. 159.

CCCCXLI HOOFDSTUK.

S M Y R N I U M
van C A N D I E N .

Us in het *Neederlandsch* genoemd, *Namen*: word in het *Latijn* geheeten *SMYRNIUM CRETICUM*, *PETROSELINUM CILICIAE*, en *HIPPOSELINUM AGRESTE*: in het *Fransch* *SMYRNIUM DE CANDIE*: in 't *Italiaansch* *SMIRNIO*, en *MACERONE*.

Deze *Plant* bemind van naturen een zandige, gemeene, doch welgemeste grond: immers zoo zeer een opene, vrije, als een schaduwachtige plaats; en veel *Water*. Blijft eenige jaren in 't leven. Geeft gemeenlijk ieder *Zomer* volkomen rijp *Zaad*. Verdraagt felle *Vorst*, en andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder schade. Verliest voor den *Herfst* haar *Loof*, doch word in de *Maand Maert* weer groen.

Grond:

Zaad:

Word *vermeenigvuldigd* door haar *Zaad*; 't welk met een wassende *Maan* van *September* of *Februarius* (indien dan de grond open en onbevoren is) niet boven een halve vinger breedte diep, op een schaduwachtige plaats in de aarde moet gelegd zijn. Maar dan ook noch *aangewonnen* door hare aangegroeyde *jonge Bolletjens*; welke men in *Augustus* mag opneemen, van de *oude* fcheyden, en terstond weer in zetten. Zomtijds komen ze van zelfs overvloedig genoeg voort door het neergevallene *Zaad*.

Aanwin-
ning.

K R A C H T E N .

S*Myrnum* van *Candien*, in het *Latijn* *Smyrnum Aart. Creticum*, is verwarmende en verdrogende van aart, tot in den tweeden graad.

De geheele *Plant* in *Wijn* gekookt, en daar van een *Roemertje* gedronken, of het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* en *Wortelen* met *Wijn* ingenomen, stillt de *Buykloop*. Is goed teegens de *beeten* en *steeken* der *Slangen*, en anderer *giftige Dieren*. Verzacht een *verouderde Hoest*, en een *benauwde Borst*. Geneeft de *Koudepis*, en doet gemakkelijk *water lossen*.

Diosc. l. 3.
c. 79.
Apul. hist.
pl. c. 106.

't *Zaad*, zijnde warm en droog tot in den derden graad, gedroogd, gestoten, en met *Wijn* ingenomen, verzacht de *smert der Heupen*: verdriift de *opblazing van de Maag*: verwekt de *Maandstonden* der *Vrouwen*: doet *zweeten*: is dienstig voor de *Waterzuchtige*: opend de *verstoptheyd der Milt*, *Nieren*, en *Blaas*: driift uyt de *Nageboorte*, en de *doode Vrucht*.

Galen. lib.
Simp. 8.
Fernel. l. 5.
Meth.
Med.

De *Wortelen* gestoten, en van buyten op gelegd, geneezen de *wonden*: doen de *hardigheeden*, *hitzige vergaderingen*, en *varssche gezwellen* fcheyden, en vergaan.

Durantes
hist. Plant.
fol. 438.

CCCCXLII HOOFDSTUK.

FIEKRUYD.

Namen.

F Fykruid, van een ieder in het *Neederlandsch* dus, en, mijns weetens, met geenen anderen naam genoemd; zijnde een verkorting of verbaftering van 't woord SOPHIE. Wordt in het *Latijngheeten* SOPHIA, of ook SERIPHUM GERMANICUM: in 't *Hoogduytsch* WELSMEN, en SOPHIENKRUYD.

Grond.

Bemind van naturen een zandige, gemeene, zoo wel goede als slegte, gemestte als ongemestte, vochtige als drooge grond: immers zoo zeer een opene, vrije, als een donkere, schaduwachtige plaats: veel Water, en ook weynig vochtigheid.

Aanwin-
ning.

Blijft niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeft voor de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en vergaat dan van zelfs. Wordt derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *Maert*, weer op nieuws gezayd, niet diep in de aarde gelegd. Komt ook, daar 't eens gestaan heeft, overvloedig genoeg van zelfs voort door 't uytgevallene *Zaad*: en kan deezer wijs genoegzaam *vermeenigvuldigd* worden.

K R A C H T E N.

Aart.

Fiekruid, in 't *Latijn* *Sophia*, is verdrogende, verwarmende en te zamentrekkende van aart, evenwel niet zonder eenige verkoeling.

Lobel. l. 1.

fol. 901.

Diof. l. 4.

c. 98.

De *Bladeren* gestoten; ook 't uytgeparfte *Zap* der zelve, gelegd op *Wonden*, *Kanker*, quade, loopende *zeeren*, en oude *zweeren*, zuiveren en geneezen ze: desgelijks ook de *Beenbreuken* van *Menschen* en *Beeften*.

Galen. lib.

Simp. 6.

Het *Zaad* gestoten, en met roode *Wijn*, of gestaald *Water*, ingenomen, stilt haastelijk de *Bloedgang*, of *roode*, desgelijks de *Buykloop*. 't Zelve met witte *Wijn* gebruykt, geneest allerley *imvendige quetzuren*, veroorzaakt door vallen of stoten.

Trag. l. 1.

c. 111.

Het zelve *Zaad*, of ook het *Kruyd*, in *Wijn* gezoden, en 's morgens nuchteren, drie dagen achter malkander, een *Roemer* daar van gedronken, dood de *Wormen*.

CCCCXLIII HOOFDSTUK.

STACHYSKRUYD.

Namen.

Niet alleen dus in het *Neederlandsch*, maar ook van veele *RIEKENDE ANDOORN* genoemd. Wordt in het *Latijn* geheeten STACHYS: in 't *Hoogduytsch* RIECHENDER ANDORN: in het *Fransch* SAUGE SAUVAGE; en in het *Italiaansch* STAGHI, of ook SALVIA SALVATICA.

Drie bij-
zondere
aardige
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie bijzondere aardige soorten; als:

I. STACHYS VERA DIOSCORIDIS, of *opregt Stachyskruid* van DIOSCORIDES. II. LANUGINOSA HISPANICA, of *Spaansche riekende Andoorn met wolachtige Bladeren*. III. STACHYS SPINOSA CLUSII, of *doornachtig Stachyskruid*, van de gelcerde Heer CAROLUS CLUSIUS. Niet allé zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige aarde, doormengd met een weynig tweejarige *Paerdemist*: een warme, vrije, wel ter *Zon* geleegene plaats, en niet veel *Water*. Geeven gemeenselijk volkomen rijp *Zaad*.

Het STACHYS VERA DIOSCORIDIS, of *opregt Stachyskruid* van PEDACIUS DIOSCORIDES, blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Wordt met een wassende Maan van *April* in een *Pot*, niet boven een stroobreedte diep, gezayd; en, opgekomen zijnde, niet verplant. Kan niet veel vochtigheid verdragen. *Bloeyd* wel genoegzaam in deeze onze *Gewesten*, maar krijgt zelden, ten zij zeer warm gezet, en dan noch alleenlijk bij goede *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*.

Het STACHYS LANUGINOSA HISPANICA, of *Spaansche riekende Andoorn*, met *ruyge Bladeren*, is hard van aart. Kan niet veel *Water* verdragen; maar wel, buyten blijvende, de *koude* en alle ongeleegentheeden der *Winter*, zonder schade. Geeft, de tweede *Zomer*, volkomen rijp *Zaad*, en vergaat daar meê. Wordt derhalven, ter voorgenoemder tijd, op nieuws, niet diep, weer in de aarde gezayd. Komt ook wel, door het neergevallene *Zaad*, van zelfs genoeg voort, ter plaats daar ze gestaan heeft. Hier door kan deeze soort bequamenlijk *aangevonn* en *vermeenigvuldigd* worden.

Het STACHYS SPINOSA CLUSII, of *Stachyskruid met doornen* van CAROLUS CLUSIUS, is veel teederder van aart. Wordt met de zelve Maan van *April* in een *Pot*, niet diep, gezayd; met matige vochtigheid onderhouden: zoo voor *koude Herfstreegenen*, als voor *Vorst* nauw gewagt; in 't begin van *October* binnens huys gebragt, op een plaats, welke lang de *Lucht*, maar weynig vuur geniet; gesteld buyten alle tochten; gedurende de *Winter* droog gehouden; en niet voor in 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, na geleegentheyd van de bequaamheid of onbequaamheid des tijds, met een aangename *Lucht* en zachte *Reegen* weer buyten gezet: dan noch evenwel gewacht en genoegzaam gedekt voor *koude nagten*, *bayrige* en *sehrate winden*.

K R A C H T E N.

Stachyskruid, is verwarmende van aart, tot in den derde grad.

In *Wijn* gekookt, en daar van een goede *Roemer* vol gedronken, doet der *Vrouwen Maandsonden* voortkomen; ook veel en gemakkelijk *Water lossen*. Drijft uyt de *Nageboorte*, en de *doode Vrucht*. Doch moet van de zwangere *Vrouwsperfoonen* niet, of immers zeer matig gebruykt worden, om hare leevendige *Vrucht* geen schade te doen.

Diof. l. 3.

c. 120.

Galen. lib.

Simp. 8.

CCCCXLIV HOOFDSTUK.

L U Y S K R U Y D.

Namen.

Dus genoemd in 't *Neederlandsch*, wordt in 't *Latijn* geheeten STAPHISAGRIA, of ook PEDICULARIS: in het *Hoogduytsch* LAUSZKRAUT, of SFEICHELKRAUT: in het *Fransch* HERBE AUX POVILLEUX, of AUX POULS: in 't *Italiaansch* STAFISSARIA, of ook HERBA PER I PEDOCCHI.

Deeze *Plant* bemind een goede, gemeene, zandige aarde, met genoegzame tweejarige *Paerdemist*, en een weynig *Mol* der verrotte *Boombladeren* doormengt: een warme, vrije, wel ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheid.

Blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeft in deeze *Gewesten*, zelfs ook bij goede *Zomers*, zelden volkomen rijp *Zaad*; ten zij dan dat het *Zaad* in een *Pot*, ruym een stroobreedte diep, word gelegd met een wassende Maan van *Februarius* (vermits het wel vijf of zes weken in de aarde blijft, eer het voor den dag komt): eerst binnens huys gezet; daar na buyten

in warme Paerdemist tot de bovenste rand des Pots toe; voorts voorzichtig gewacht zoo wel voor *koude dagen als nagten*.

om'er
Zaad van
te beko-
men.

Dus waargenomen en gekoesterd zijnde, krijg dit *Luydkruyd* dikmaal zijne volkomenheyt, en rijp *Zaad*; waar na de *Plant* versterft: doch kan door het gedachte *Zaad*, ieder *Voorjaar* de aarde op de gehoorede wijze weer aanbevolen, *vermeend* en *vermeenguld* worden.

K R A C H T E N.

Durantes
bist. Plant.
fol. 447.

Luydkruyd, in het Latijn *Staphisagria*, is heet en droog van aart tot in den vierden graad: ook scharp-bijtende, de huyd verbrandende, en daar op *Bladeren* makende. Is derhalven gantschelijk ongraadzaam en ondienstig, 't zelve inwendig te gebruyken.

Do. l. 12.
c. 10.

Het *Zaad* en de *Wortel*, of 't *Zaad* alleen, in Edik gezoden, met wat *Honig* vermengt, en daar meê de *Mond* gewasschen, verdriefft de *Tandpijn*, en bewaard zoo *Tanden* als *Tandveesch* voor verderving.

Lust. l. 4.
enarr. 156.
Gal. lib.
Simp. 6.

't Zelve *Zaad* gestooten; met Edik, Sulpher, *Cormijn*, *Bakelaer* en *Oly* vermengt, dan op het *Hoofd*, of andere deelen des *Ligchaams* gestreeken, verdriefft en dood de *Luyzen*; geneest de *Schurftheyd*, *quade Krauwagie*, 't *Feukzel*, en de *Melaatsheyd*.

CCCCXLV H O O F D S T U K.
STECHASKRUYD.

Namen.

En zeer *Medicinale* en genoegzaam riekende *Plant*, voerd deeze naam in het *Neederlandsch*. In 't *Latijn* ook genoemd *STÆCHAS*: in het *Hoogduytsch* *STICHASKRAUT*: in 't *Fransch* *STICHEDES*: in het *Italiaansch* *STECADÉ*, of ook *STECA*.

Vier on-
derschey-
dene soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart vier onderscheydene soorten bekend geworden; te weten:

I. *STÆCHAS ARABICA OFFICINARUM*, of *Stechaskruyd uyt Arabien*, gebruykelijk in de *Apotheekers winkelen*. II. *ARABICA PRIMA CLUSII*, of *eerste Arabisch Stechas van Carolus Clusius*. III. *ARABICA FOLIO CRISPO*, of *Arabisch Stechaskruyd met kroeze Bladeren*. IV. *STÆCHAS CITRINA*, of *Stechaskruyd met aardige Citroen-geele Bloemen*. Niet alle zijn ze van eenerley *Boswing* en *Waarneeming*.

Grond.

Echter beminnen ze al tezamen een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige Paerdemist, 't Mol uyt van binnen vermoldme of bedorvene Boomen, en een weynig een-jarige Hoenderdrek tamelijk vermengt: een warme, luchtige, wel ter *Zon* geleegene plaats; en in de *Zomertijd* veel vochtigheyd.

Hoedanig
haar waar
te nee-
men.

Blijven eenige jaren lang in 't leeven. Konnen op geenerley wijze veel koude *Herffvreegenen* of *Vorst* verdragen. Moeten derhalven, met een wassende *Maan* van *April* in *Potten*, hol en luchtig, niet boven een stroobreedte diep, gezayd zijnde, in 't laatste van *September*, of 't begin van *October*, na gelegentheyd van de bequaamheyd of onbequaamheyd der *Faarstijd*, binnens huys worden gebragt; gesteld op een luchtige plaats, doch zonder eenige *tochten* of *zuygingen* van wind; waar in niet, als bij vriezende Weêr, word gevuurd: onderhouden met niet veel lauwgemaakt *Reegenwater*, zoo lang de *Winter* duurd; 't zij van onder in een *Pan* gegeven, of zachtjens met de hand van boven begooten: en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename *Lucht* en *Reegen*, weer buyten gezet; dan noch evenwel nauw gewacht en voorzichtig gedekt zijn voor veel *Water*, *hayrige* of *schrake Winden*, en *koude nagten*.

bejde in
de Winter
en in de
Zomer-
tijd.

Dus waargenomen, *bloeyenze* in deeze koude *Gevesten* niet alleen jaarlijks, met een *gedurige groente* verciert blijvende; maar geeven ook, bij goede *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*; en t'elkens nieuwe *Scheutjens*, zoo bij de *Wortel*, als aan hare dikke *Steele* te voorschijn komende; gelijk bij mij meenigmaal gezien is, als die de zelve drie, vier, en ook wel vijf jaren in 't leeven heb bewaard. Maar om dit te kunnen verrichten, moet men haar inzonderheyd nauw wachten voor te veel *vochtigheyd*, vermitsze daar door lichtelijk versterven.

Het *STÆCHAS CITRINA*, of *Stechaskruyd met Citroen-geele Bloemen*, is veel harder van natuur. Wast uyt een veelvoudige, zeer dunne, hayrachte en bruyn-verwige *Veezechwortel* op tot de hoogte van twee *Maatvoeten*, ook wel hoger; *struvels-wijze*: uyt-schietende in zeer veel dunne, bruyn-achtige en ronde *Takjens*, aan hare voornaamste *Stam*, van de *Wortel* af. Als men vlijtig past, deeze al te zamen wech te nemen, zoo dat'er maar alleenlijk eene in 't midden word gelaten, kan men'er lichtelijk een *Boomtje* van doen groeyen.

Stechas-
kruyd met
Citroen-
geele
Bloemen.

Wortel.
Takjens.

Uyt de oude *Takjens*, waar aan de *Bladeren*, een jaar of wat meer oud zijnde, van zelfs vergaan, komen door de gantsche *Zomer* gedurig nieuwe voort; niet van zulk een verwe als de andere, maar bleek-wit: waar aan rondom uyt-schieten veele uytneemende smalle, sterk-, doch ook aangenaam-riekende *Bladertjens*; gras-groen van couleur; een vingerlid lang; nauwelijks 't vierdedeel van een stroobreedte breed; in 't midden voorzien met een genoegzaam zichtbaar *Adertje*, of *Rugge*: tusschen welke men gemeenlijk gewaar word vier korte *Bladertjens*, zittende in de gestalte van een *kruysje*.

Uyt der zelve bovenste *Hert* schieten voort lange *Bloemen-Steelen*; boven verciert met veele digt bij malkander gevoegde kleyne *Bloemtjens*, schoon *Citroen-geel-verwig*, bestaande uyt veele *nopjens*, *Kroons-wijze* gesteld, en langdurende van aart; doch vergaan eyndelijk, zonder in onze Landen enig *Zaad* na te laten.

Deeze soort blijft gemeenlijk, 's *Winters* buyten *Hardheyd* staande, twee of drie jaren lang in 't leeven, bij een matige koude; doch door een sterke *Vorst* wordze zomtjids lichtelijk wechgenomen. Is derhalven geraadzaam, van de zelve altijd iets, in een *Pot* gezet, ter *Wintertijd* binnens huys te bewaren; daar met matige vochtigheyd te onderhouden; in het laatste van *Maert* weer buyten te stellen, en in de *Zomer* met veel *Water* te voorzien, ter oorzaak van hare veelvoudige *Wortel*.

Wij hebben alreeds gezegt, datze in deeze *Landen* jaarlijks zeer veele aangenaam-geele *Bloemen* be- komt, doch noyt enig volkomen *Zaad*. Word echter genoegzaam *aangewonnen* en *vermeenguld* door hare jonge bij de *Wortel* uytlopende en van zelfs *Wortelen* krijgende, of anders in de aarde gebogene *Scheutjens*; welke men met een wassende *Maan* van *April*, *May* of *Junius* van de *oude* afneemt, en, ten halven afgefneden zijnde, verplant.

Aanwaa-
ning.

K R A C H T E N.

Stechaskruyd, in het Latijn *Stachas*, is ontroeren- de, tot braken verwekkende, en het *Ligchaam* verhittende van aart. Moet derhalven van koude, vochtige naturen, niet van heete *Menschen* gebruykt worden.

Durantes
bist. Plant.
fol. 448.

Alleenlijk, of ook met zijn *Bloem*, in *Wijn* gezo- den, en daar van gedronken, jaagd uyt het *Ligchaam* wech alle *quade*, *schadelijke* *vochten*: opend de *verstoptheden* van de *Leever*, *Milt*, *Moeder*, *Longe*, *Blaas*, en andere inwendige deelen. Verdriefft de *zwijmeling* en *draying* des *Hoofd*, en de *scheemering* der *Oogen*: versterkt de *geheugenis*; ook alle inwendige, verkoude *Ligchaams-*

Rafis de
Simp.
temp. c. 23.
Aver. lib.
Simp. c. 42.
Galen. l. 8.

STECHAS CITRINA.

Diofc. l. 3. c. 31. Ligchaams-deelen. Verzacht de fmerten det vermoeyde *Zenuwen*, en is goed voor de gebteeken der *Borft*. Zet daarenboven 't *water der Blaas* voort, en verwekt der *Vrouwen Maandftonden*.

Lust. l. 3. enarr. 29. De *Conferve*, gemaakt van deeze *Bloemen*, is zeer dienftig voor een *koude Maag*, ook voor de *koude gebreeken des Hoofds*, en der *Moeder* van de *Vrouwen*.

CCCCXLVI HOOFDSTUK.

WORMKRUYD.

Namen.

In het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele *REINVAAR* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *TANACETUM*, en *ATHANASIA*: in 't *Hoogduytsch* *REINFARN*: in 't *Fransch* *ATHANASIE*; en in 't *Italiaansch* *TANACETO*, *ATANASIA*, en *DANEDA*.

Hier van zijn mij in haren aart drie onderscheydene soorten bekend geworden; te weeten:

- I. *TANACETUM VULGARE*, of gemeen *Wormkruyd*.
- II. *CRISpum*, of *Wormkruyd met kroeze Bladeren*.
- III. *TANACETUM INODORUM*, of *Wormkruyd zonder reuk*. Alle zijn ze van eeven de zelve *Bomwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen uyt eygener aart een gemeene; zandige, of steenige, zoo wel ongemeste als vetgemeste grond; en een wel ter Zon geleegene plaats. Hebben liever veel *Water*, als matige vochtigheyd. Geeven ieder jaar volkomen rijp *Zaad*. Verdragen felle *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder eenige schade.

Aanwinning.

Worden *aangevonnen* op tweederley manieren; als, eest, door haar *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Maert* of *April*, niet boven een stroobreedte diep, in de aarde moet gelegd zijn. Ook slaat het, door het neergevallene, dikmaal van zelfs genoeg op. Dan noch, door hare bij de *Wortel* veelvoudig uytlopende *jonge Looten*; die men op de zelve tijd van de *oude* afneemt, ook met een wassende Maan in *September* afsnijdt, en verplant. Hier door worden ze genoegzaam *vermeenigvuldigd*.

KRACHTEN.

Aart.

Wormkruyd, of *Reinvaar*, in het *Latijn* *Tanacetum*, is wam en droog in den tweeden graad.

Matth. l. 3. c. 138. In *Wijn* gezoden en daar van gedronken, of het uytgeparfte *Zap* met *Wijn* ingenomen, neemt uyt de *Maag de onzuivere*, *vuyle vochtigheeden* wech: verdrijft het *Graveel der Nieren*, de *Koudepis*. en de *Winden*: verzacht de *fmerten der Blaas*, en doet gemakkelijk *water lossen*.

Camerar. l. 3. c. 106. In *dun Bier* en *Edik* gekookt; dan een goede *Roemer* vol daar van gedtonken, is goed teegens de *Pest*, en doet *zweeten*.

Durantes hist. Plant. fol. 450. De *Bladeren* in *roode Wijn* gezoden, en zoo warm gelegd op de *uytgezakte Aersdarm*, doet de zelve weer ingaan, als men te vooren met *Wierook* een beroking heeft gedaan.

Fuchf. hist. c. 13. Een *Drachma* van het gedroogde en gepulveriseerde *Zaad* met *Wijn*, *Syroop*, of iet anders, drie dagen na malkander 's morgens nuchteten gebruykt, doodt de *Wormen*, en drijft ze uyt.

CCCCXLVII HOOFDSTUK.

TEUCRIUM.

Ord in het *Neederlandsch*, *Latijn*, Naam; en *Hoogduytsch*, en andere spraken met deezen, en mijns weetens, geenen anderen naam genoemd, behalven dat de *Italianen*, na hare spreekwijs, zeggen *TEUCRIO*; dus geheeten na *TEUCER*, de broeder van *AJAX*, die de eerste *vinder* dezer *Plant*, of *uytvinder* van der zelve *krachten*, zou geweest zijn, volgens het geen men hier van leeft bij *PLINIUS*, in 't *vijsde Hoofdstuk* zijns *vijsfentwintigsten Boeks*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier onderscheydene soorten; te weeten:

- I. *TEUCRIUM VULGARE*, of gemeen *Teucrium*.
- II. *PRATENSE SPURIUM*, of *bastard-Teucrium*, voortkomende op *Gras-velden*.
- III. *BÆTICUM ARBORESCENS*, of *boomachtig Teucrium*, uyt de Provincie *Bætia*, gelegen in *Andaluzien*.
- IV. *TEUCRIUM VERUM OFFICINARUM FRUTICANS*, of *opregt boomachtig Teucrium*, in de *Apotheekers winkelen* gebruykelijk. Niet alle zijn ze van eenerley *Bomwing* en *Waarneeming*.

Het *TEUCRIUM VULGARE*, of *gemeene Teucrium*, en *TEUCRIUM PRATENSE SPURIUM*, of *bastard-Teucrium*, groeyende in *Gras-achtige plaatsen*, beminnen een goede, gemeene, zandige, met oude *Paerde* of *Koeyemist* wel-voorziene grond: een opene, bequaam ter Zon geleegene plaats, en veel *Water*; doch ook matige vochtigheyd. Blijven lange jaren in 't leeven. *Bloeyen* zeer aardig, en geeven dikmaal volkomen rijp *Zaad*. Verdragen felle *Vorst*, en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter*. Worden genoegzaam *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd*, niet alleenlijk door haar *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *Maert* of *April*, niet diep, in de aarde gelegd moet zijn; maar ook door hare aangewassene *jonge Wortelen*, welke men op de zelve tijd van de *oude* afneemt, en verplant.

Het *TEUCRIUM BÆTICUM*, of *Teucrium uyt Andaluzien*, en *TEUCRIUM VERUM FRUTICESCENS OFFICINARUM*, of *opregt, Heesterachtig Teucrium*, gebruykelijk in der *Apotheekers winkelen*, zijn veel teederder van aart. Vergaan wel niet haast; doch worden, buyten staande, door een sterke *Vorst* lichtelijk van 't leeven beroofd.

Moeten derhalven, met een wassende Maan van *April*, hól en luchtig, niet boven een stroobreedte diep, in *Porten* gezayd, of ook geplant, voor veel *koude Herfstreegenen* wel gewacht; in 't begin van *October* binnens huys gesteld worden op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij *vriezend Weêr* word gevuid; of ook wel, zoo lang de *Vorst* duurd, in een verwelste *Kelder*, nochtans buyten gevaar van te konnen bevrozen. In deeze gantsche tijd moet menze onderhouden met niet te veel lauw-gemaakt *Reegenwater*, haar van onder door een *Pan* gegeven. Niet voor in 't begin van *April*, met een zoete *Lucht* en aangename *Reegen*, mag men ze weer buyten, en de *Zonnestrallen* voorstellen: dan noch eevenwel haar voorzichtig wachten voor *koude nagten*, *hayrige* of *schrake Oofte- en Noorde-winden*.

Zij geeven gemeenlijk in deeze onze Gewesten jaarlijks volkomen rijp *Zaad*, inzonderheid bij goede *Zomers*. Hier door konnenze (op de voorgemelde tijd en plaats de aarde aanbevolen zijnde) *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* worden: maar niet wel door hare gedurig bij de *Wortel* uytlopende *jongen*; wijl de zelve geen *Wortelen* willen vatten; zoo dat de *aanwinning* genoegzaam alleen door 't *Zaad* moet geschieden.

Grond.

Deeze soorten beminnen ook een goede, zandige grond, met tweejarige Paerdemist, en 't Mol van verrotte Boombladeren doormengt: een gantsch warme plaats, en veel Water. Verliezen noyt hare Bladeren, ten zijze zich in nood van gebrek, verderving, of krachteloosheyd bevinden. Anders blijvenze gedurig groen, en even jeugdig.

K R A C H T E N.

Aart.

T *Escrium* is verwarmende en verdrogende van aart, in den derden graad.

Diosc. l. 3.

c. 112.

Galen. lib.

Simp. 8.

Apul. hist.

Pl. c. 24.

Trag. l. 1.

s. 68.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, of het Poeder der gedroogde Bladeren met Wijn of eenig ander nat ingenomen, verwekt der Vrouwen Maandstonden: drijft het water der Blaas voort: neemt wech de verstopping van het Ingewand: Maakt dun alle grove vochtigheeden, brengt weer te regt een verharde of gezwollene Milt: is goed voor de gespannene Zeenuwen; de gebreeken van Leever en Longe, de Hoest; een eerst aankomende Waterzucht; de Maag; de pijn der Zijden, en der Heupen; ook in 't water maken; desgelijks voor de geene die van binnen geborsten zijn. Verlicht daarenboven den arbejd der barende Vrouwen, en zuyverd het Bloed.

Plin. l. 26.

s. 8.

De Bladeren gestoten, met Honig vermengt; dan gelegd op oude zereen en vuyle zweeren; desgelijks op de beetten en steeken der Adderen, Slangen; en anderer giftige Dieren, gencezen de zelve; doch met Edik op de wonden gedaan.

De Bladeren met Meel van Lupynen in looge gekookt, en daar meê gewasschen, reynigt het Hoofd van alle vuyligheyd, en Schubben of Schilfferen.

CCCCXLVIII HOOFDSTUK.

T H A P S I A.

Namen.

Et deezen naam zoo wel in het *Nederlandsch* als in 't *Latijn* bekend; alhoewel ook van *MATTHIAS DE LOBEL* geheeten *TURBITH GALLICUM*; gelijk ook in het *Fransch* *TURBIT*; maar van de *Italianen* *THASSIA* genoemd.

Verscheydene veranderinge soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden verscheydene aardige veranderlijke soorten; namentlijk:

I. *THAPSIA MAJOR LATIFOLIA PRIMA CLUSII*, of groote breed-bladerige *Thapsia*, zijnde de eerste soort van *CAROLUS CLUSIUS*. II. *MAJOR SECUNDA LATIFOLIA CLUSII*, of tweede soort van den zelven *CLUSIUS* met breede Bladeren. III. *MINOR LATIFOLIA PELOPONNENSIS*, of kleyne breed-bladerige *Thapsia* van *Peloponnesus*. IV. *MAJOR ANGUSTIFOLIA GLABRA*, of groote *Thapsia* met smalle blinkende Bladeren. V. *MAJOR ANGUSTIFOLIA MINUS GLABRA*, of groote *Thapsia* met smalle, en minder blinkende Bladeren. VI. *ANGUSTIFOLIA MEDIA*, of middelsoort van smalgebladerde *Thapsia*. VII. *ANGUSTIFOLIA MINOR*, of kleyne smal-gebladerde *Thapsia*. VIII. *THAPSIA TENUIFOLIA MINIMA*, of alderkleyinste smal-gebladerde *Thapsia*. Meest alle zijn ze van even de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, 't zij wel, of matig, of weynig gemeste aarde: een warme, genoegzaam ter Zon geleegene plaats, en veel Water, of ook geen overvloedige vochtigheyd.

Bloeying.

Worden van naturen zeer oud. Bloeyen dikmaal, en geeven om de tweede, ook wel ieder Zomer, volkomen rijp Zaad, uytgezonderd het *THAPSIA MINOR LATIFOLIA PELOPONNENSIS*, of kleyne breedbladerige *Thapsia* van *Peloponnesus*, welke soort bij mij noch

Zaad.

noyt heeft gebloeyd, onaan gezien de zelve nu alreeds, terwijl ik dit schrijf, neggen jaren lang mijne zorg en waarneeming is onderworpen geweest.

Verdragen felle *Vorst*, en allerley andere ongeleegent- heeden der *Winter*; inzonderheyd als menze bedekt met droog Turfmul, en Pannen daar over legt, om niet nat te kunnen worden. Verliezen hare Bladeren niet voor teegens de *Winter*. Worden ook gemeen- nelijk alleen aangewonnen en vermeenigvuldigd door haar Zaad (weynig door hare Wortelen); 't welk met een wassende Maan van *October* of *Februarius*, vermits het lang in de aarde blijft, in een Pot word gezayd, ontrent een kleyne vingerbreedte diep.

Zij worden al te zamen in *Augustus* ('t Zaad rijp geworden zijnde) indien iemand zulks geliefd, opgenomen, en terstond weer geplant. Want men heeft ondervonden, dat dit de bequaamste tijd is, om zulks te verrigten. Ja ook, men legt ze wel droog in een doos, en men zendze waar heenen men wil: 't welk op andere tijden zonder schade niet kan geschieden. Men mag ze ook wel in 't Voorjaar, met een wassende Maan van *Maert*, uyt de aarde neemen; doch 't zal niet zonder gevaar zijn. Geeven dan ook geene Bloemen weer, voor in 't tweede jaar daar na. Derhalven de eerst- genoemde tijd, als de bequaamste, behoord gevolgd en waargenomen te worden.

Het *THAPSIA MINOR LATIFOLIA PELOPONNENSIS*, of kleyne breed-bladerige *Thapsia* van *Peloponnesus*, geeft in ieder *Herfst*, ook vroeg in elk Voorjaar, uyt hare niet zeer dikke, ronde, bruyn-verwige, en onder spits toegaande Wortel nieuwe Bladeren; op verre na niet zoo groot, lang en breed, ook niet zoo zeer ingezaagd, als die van de twee voorgemelde soorten: eerst een alleen, een halve vinger lang, een duym breed, en voor stomp toelopende: daar na noch een, maar wat smaller; ook voor in een langer en spitzer punt eyndigende: dan wederom een andere, in drieën hol gedeeld; waar van 't middenste het grootste, echter niet wel een kleyne vinger breed is; de twee onderste smal, een stroo breed, doch al te zamen voor spitsachtig toegaande, en ruym een vingerlid lang zijn. Vervolgens weer een, in vijf deelen gescheyden; alle wat breeder, en alleenlijk het voor-aanstaande het langste. Eyndelijk voor 't laatst een, of meer, in zeeven deelen gescheyden; van welke de twee onderste de breedste en langste; de twee volgende ongelijk, te weeten 't eene veel smaller als 't andere, gezien worden; de overige twee volgende de kortste en smalste, ook 't een wat breeder als 't ander, doch beyde onder als met *Vleugelen* voorzien; tusschen welke het bovenste alleen staat, wel zoo kort, doch 't breedste van allen, en voor rondachtig eyndigende. Al te zamen rusten ze op ronde, doch geen zeer lange Steelen; alle voortkomende uyt een Hert digt bij malkander. Zijn een weynig blinkende uyt den groenen blauwachtig; en met zeer schoone, teedere, gelijk als geveederde Aderen inwendig voorzien: aan hare randen gantsch slegt; zomtijds echter een weynig omgekruld: uyt welcher binnenste Hert in deeze onze Gewesten noyt eenige Bloemen voortschieten.

Deeze soort is teeder van aart. Kan op gecnerley wijs enige felle *Vorst* verdragen. Word derhalven, in een Pot gezet zijnde, 's *Winters* binnens huys op een bequame luchtige plaats gebracht: zoo lang de *Vorst* duurd met zeer weynig lauwgemaakt Reegenwater van boven begoten: in 't begin van *April* weer buyten de Zonnestralen voorgesteld, en zorgvuldig bewaard voor veel Reegen, vermits ze daar door zeer lichtelijk verderft. Zij verliest (gelijk ook desgelijks doen het *THAPSIA MAJOR LATIFOLIA PRIMA ET SECUNDA CLUSII*, of eerste en tweede groote *Thapsia* van *CAROLUS CLUSIUS* met breede Bladeren) hare Bladeren in de Maand van *Julius*: op welke tijd, indien zulks noodwendig is, hare Wortelen zonder eenige gevaar, mogen

Hardheyd.

Aanwinning.

Tijd van de opneeming uyt de aarde.

Kleyne breed-bladerige *Thapsia* van *Peloponnesus*.

Gedaante der Bladeren.

Hoe in de Winter waar te neemen.

THAPSIA MAJOR LATIFOLIA

mogen opgenomen worden, en dan weer voorzien van een varfche grond, zoo als hier boven is aangewezen.

Groote breed-bladerige Thapsia. Wortel.) De THAPSIA MAJOR LATIFOLIA, of groote breed-bladerige Thapsia, krijgt uyt een ontrent een duym dikke, in veele Takken verdeelde, witte Wortel, ook boven, gelijk de voorgaande, flegt, met gantsch geen hayrige ruygheyd, als wel de andere, voorzien; gomachtig, en in de Mond geknauwd wordende, zeer sterk en bitter van smaak, verscheydene Bladeren, op de wijze der andere soorten boven de aarde gesteld; rustende op dikke, ronde, en met een witte wolligheyd bekleedde Steelen. Zijn ruym een voet lang; onder met hare Vleugelen alderbreedst, en voor, allenxen smaller wordende, spits-toegaande; gesneeden in ontelbare deelen, een kleyne vinger breed, of ook wel meerder, gemeenlijk na boven zich teegens malkander ombuigende. De verwe is boven donker-groen, en weynig blinkende; onder bleek-wit, en ruyg. Aan al de voorste punten der ingekerfde deelen staan kleyne harde Doorntjens. Inwendig in al de grootste deelen ziet men een bleek-verwige regt-doorgaande Ader, waar uyt ontelbare andere kleynere voortvloeyen. Wijders zijn de gemelde Bladeren wat dikachtig van aart; bitter en onleeflijk van smaak.

Steel. Tusschen welke in 't midden, als uyt het inwendige Hert, gemeenlijk een eenige Steel voortkomt; in deeze onze Gewesten opschietende gewoonlijk ter hoogte van anderhalve voet, wat meer of minder; zijnde rond, en uyt den groenen bleek-verwig. Op wiens bovenste punt te voorschijn word gebracht een eenige, rond-gestelde, uyt den geelen wit-verwige Bloemtros, gelijk men ook in de andere soorten ziet. Zij komt voort in de Maand van Junius. Eyndelijk vergaat ze in haar zelven, en word gevolgd van een ovaals-wijze rond, platachtig Zaad, dat van de Ferula niet zeer ongelijk.

K R A C H T E N.

Galen. l. 6. Simp. DE Wortel van Thapsia, inzonderheyd de Schel, of Bast der zelve, is heet in den derden graad, en vochtig van aart.

Diosc. l. 4. c. 157. Lobel. l. 1. fol. 954. Een Drachma van de gedroogde Schors deezer Wortel met wat Zuyker en Gengebar, of met het Zaad van Dille (maar gantschlijk niet voor zich zelven alleen) in Wijn ingenomen, purgeert het Ligchaam, uytjagende alle galachtige, ook raze, grove, en koude vochten. Zuyverd de Maag en Borst van allerley verstoptheyd: verbeeterd de Kortademheyd; verdrijft het Colijk, de Kramp, de Zijdepijn; de smerten der Gewrigten, en het spannen der Zeeuven.

Durant. hist. Plant. fol. 454. Plin. l. 13. c. 20. De Wortel gedroogt, gestoten, met Oly vermengt; en dan gelegd op de quade Schurftheyd des Hoofds, geneest de zelve. Doed ook het uytgevallene hayr weer groeyen. De zelve vermengt met Wierook en Wasch, verdrijft de blamv-geftootene, of gevallene plekken op de huyd, en doet het geronnene Bloed zich scheidten.

Het uytgevloeyde Zap der Wortelen met Honig gemengd, neemt wech alle sproetelen en vlekken des Aangezichts.

Fernel. l. 6. Meth. Med. 't Zelve Zap gemengt met gestotene Zwavel, scheidt alle koude en harde Gezwellen, daar op gelegd zijnde. Doch men moet het niet langer als twee uren tijds daar op laten blijven.

THALICTRUM.

P het Neederlandsch niet alleen dus, Namen. maar ook wel, wegens de verwe der Wortel, van zommige VALSCHE RHABARBER genoemd. Word in 't Latijn ook THALICTRUM geheeten: in 't Hoogduytsch WIESENRAUTE: in 't Italiaansch VERDEMARCO, en THALITRO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf onderscheydene soorten; als: Vijf onderscheydene soorten.

- I. THALICTRUM MAJUS VULGARE FLORE ALBO, of gemeen groot Thalictrum met een witte Bloem.
- II. HISPANICUM MAJUS FLORE LUTEO, of groote Spaansche Thalictrum met een geel Bloem.
- III. THALICTRUM MEDIUM, of middelbare Thalictrum.
- IV. PRATENSE FLORE VIRIDI, of Thalictrum, voortkomende op Grasvelden, met een groene Bloem.
- V. THALICTRUM MINIMUM CORDI, of alderkleynste Thalictrum van VALERIUS CORDUS. Alle zijnze van 'eeven de zelve Boswing en Waarneeming.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, wel-gemeste grond. Hebben immers zoo lief een opene, luchtige, vrije, wel ter Zon geleegene, als een schaduwwachtige plaats; en willen veel Water.

Blijven lange jaren in 't leeven. Bloeyen ieder Zomer; en geeven, bij goede drooge tijden, volkomen rijp Zaad. Konnen sterke koude, en alle andere ongunstige omstandigheden der Winter, zonder schade uytstaan.

Worden op tweederley wijs aangevonden en vermenigvuldigd. Eerst, door haar Zaad, 't welk met een wassende Maan van October word gezayd in een Pot, binnens huys gezet (wyl het tamelijk lang in de aarde blijft, eer men 't ziet opkomen); of in Maert op een schaduwwachtige plaats; ontrent een halve vingerbreedte diep in de aarde gelegd. Daar na, door hare bij de Wortel uytlopende jonge Schenijens; welke men met de genoemde Maan in April van de oude afneemt, en verplant.

K R A C H T E N.

Thalictrum, dus in 't Latijn en Neederlandsch bekend, is warm en droog in den eersten graad.

De Bladeren gestoten, of het uytgeparfste Zap der zelve, of ook wel het daar van gedistilleerde Water, 't zij met Doekjens, 't zij alleen, gedaan op wonden, onde zereen en zweeringen, geneezen en verdrijven de zelve.

De Wortelen, of anders ook de Bladeren, in Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een Roemer gedronken, ontroerd het Ligchaam, en verwekt Stoelgang.

T U L P.

Deze, in hare veelvoudige schoonheyd der veranderlijke en bezienswaardige couleuren alle andere verre overtreffende Bot-plant word in 't Neederlandsch genoemd TULP of TULPE: in 't Latijn, Fransch en Italiaansch TULIPA: in 't Hoogduytsch THUMPAL, of TULPANT, na het Grieksche woord DULPANT, of TULIPANT, beteekenende een Muisje, of Hoedje. De voornaamste onder de geleerde houden het daar voor, dat het Woord TULIPA is een Sluis-voorsch woord, beduydende een Turksche Hoed, of Hoofdel.

Hoofdwindzel, van deeze *Natie* genoemd *TULIPANT*, *DULPANT*, of *DULBENT*; ter oorzaak dat deeze *Bloemen* eenigzins vertonen de vorm van zulk een *Turksche Hoed*, of *Tulleband*. Bij de oude vindmen geen naam deezer *Bloemen*; buyten twijffel, om datze haar onbekend zijn geweest; alhoewel eenige Kruidkundige het daar voor houden, dat de *TULIPA* is des *THEOPHRASTI πικύων*. Andere houdenze voor het *SATYRIUM ERYTHRONIUM*; noch andere voor *PLINI* ROODE *NARCISSUS*; doch 't zijn maar vermoedingen. Van de *Turken* word deeze *Bloem* genoemd *CAFA*, *LALE*, *ALE*, *ZAMBUL*.

Meer dan drie honderd-derley soorten.
 Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden meer dan drie honderd bijzondere aardige soorten, te veel, en ook onnodig, om hier opgeteld te worden; wijlze doch al re zamen van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming* zijn.

Grond. Alle beminnenze een zandige, goede, gemeene aarde, met een weynig Veengrond en twee-jarige Paerdemist marig voorzien: een opene, vrije, luchtige, wel ter Zon gelegeene plaats; en niet te veel vochtigheid. Zijn zeer hard van natuur. Verdragen sterke koude, en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter* geduldig. *Bloeyen* in de *May-maand*; en leveren in deeze onze Gewesten gemeenlijk ieder jaar volkomen *Zaad*. Doch de geene, welke niet meer dan een *Blad* uyt de aarde te voorschijn brengen, geeven voor dat jaar geen *Bloemen*; en veel minder ziet men'er rijp *Zaad* van.

Tijd van opneeming, en weerinzetting.
 Zij worden ieder jaar, in 't begin van *Junius*, uyt de aarde *opgenomen*, behalven de geene, van welke men voorneemens is, *Zaad* te winnen. Deeze moet men laten staan, tot dat het *Zaad* zijne volkomene rijpheyd heeft gekreegen. Mogen dan ook *opgenomen* worden, en in een drooge plaats binnens huys bewaard, tot in *September*; wanneerze met een wassende of volle Maan, van hare *buytenste Bast* en *oude Wortel* op 't laatste gezuiverd zijnde, weer worden *ingezet* in een varfsche, nieuwelijks-gemeste, zandige aarde; elk jaar op een bijzondere plaats, als men ruymte en geleegentheyd daar toe heeft; vermitsze uyt eygener aart verandering van grond beminnen, en in de zelve veel voorspoediger groeyen; ook beeter *Bloemen* voortbrengen. De *inzetting* moet geschieden vier vingerenbreedte diep, of een weynig meer.

Wat ook daar bij in agt moet genomen worden.
 Ofze schoon wel een of twee jaren kunnen overstaan, zoo is echter zulks op geenerley wijze dienstig: want dan komenze lichtelijk tot verrotting; vermits de grond, te zeer op malkander gepakt wordende, het water na beneeden dies te beswaarlijket kan doordringen. Ook moet men gedenken, dat de aarde, waar uyt de *Bollen* zijn *opgenomen*, (indien ze weer op de zelve plaats zullen *ingezet* worden) ieder week, tot op den tijd der *weer inplanting* toe, eens moet geroerd of omgesmeeten zijn; op datze varsch en luchtig blijven; niet schimmelig, muf, of qualijk-riekende worden mogt; want hier door zouden de *Bollen* verderven. Daarenboven moet de zelve grond om 't derde, of ten langsten om 't vierde jaar, weer op nieuws verzorgt zijn met de voorheenen gemelde *Mist*, en varsch zand; daar gantsch geen zoutigheid bij is.

Aanwinning.
 Zij worden, niet alleen in deeze, maar ook in andere Landen *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door twee bijzondere middelen; te weten: door haar *Zaad*; en door hare aangewassene *Bolletjens*.

Tijd, en wijze van zaying.
 Het *Zaad* is tot zijne volkomentheyd geraakt, wanneer de *Knop*, of 't *Huysje*, waar in het besloten leyd, hare groenheyd heeft verloren, en nu van malkander barst. Dan worden de gedachte *Knoppen* afgesneeden; op een drooge plaats binnens huys gelegd; en in *September* 't *Zaad* daar uytgenomen; 't welk teegens de volle Maan deezer Maand ontrent een vingerbreedte diep word gezayd in een houte Vat met aarde: tetsfond na de zaying begraven in de grond, of ook wel

eerst in de grond gezet; met aarde tot boven toe, eeven-gelijk met de grond, gevuld, en dan 'r *Zaad* daar ingelegd, op een donkerachtige, geen warme plaats. In 't volgende jaar zal men 't zien opkomen gelijk *Gras*, of *Biesloök*.

Deeze *jonge Bolletjens* neemt men niet op, voor datze twee jaren lang in hare *Geboorte plaats* gestaan hebben; ook dan niet eerder, als wanneer haar teeder *Loof*, of de *Bladertjens* verwelkt zijn. In 't laatste van *Augustus* (wyl zulke kleyne, teedere *Bolletjens* niet zoo lang als wel de groote uyt de aarde kunnen blijven) zet menze in een andere en warme grond; ook ieder jaar op een bijzondere plaats; tot datze eyndelijk *Bloemen* uytfschieten; 't welk gemeenlijk niet geschied, voor datze zeeven, agt, neegen, en ook wel tien jaren oud zijn geworden.

Deezer wijs worden aangeteeld veele veranderlijke zeer schoone, vermaaklijke *couleuren*; welkeze voortbrengen, niet alleen met hare eerste *Bloemen*, maar daar in ook jaat op jaar veranderen; de een de ander in schoonheyd te boven gaande: inzonderheyd indienze zijn voortgekomen uyt *Zaad* van een *witte Bloem*, met een *sterke zwarte grond*, of *paerssche verwe*; welke men voor de beste ter *Zaying* houd.

De gemelde *jonge Bolletjens* schieten dikmaal, eerze noch eenige *Bloem* hebben gedragen, zommige nieuwe uyt, zeer diep in de aarde, welke men *Zinkers* noemd. Deeze worden doorgaans eens zoo groot, als de oude zijn geweest, vermitsze 'r voedzel gantschelijk na zich zelve alleen trekken; waar door dan de *oude* zoo t'eenemaal verteeren, datze niet meet dan een *leedsge Bast* behouden; waar van de ervarentheyd een genoegzame en gedurige getuygenis geeft.

In 't opneemen moet men vlijtige navorsching na deeze *Zinkers* doen. Want indienze in de aarde blijven, zullenze in 't volgende jaar zoo diep *neerwaarts zinken*, datze naderhand qualijk gevonden zouden kunnen worden. Is derhalven zeer goed, dat men het *Bedde*, of de *plaats*, daar de *Tulpbollen* worden geplant, onder voorzie met een *Steene* of *houte Vloer*. Want vermits haar hier door 't *zinken* word verhinderd, zoo kan menze dies te bequamer uyt neemen.

Ten anderen geschied ook de *aanwinning* en *vermeenigvuldiging* door *jonge aangewassene Bolletjens*, uyt de *oude* spruytende: onder welke desgelijks dikmaal eenige *Zinkers* worden gevonden. Deeze uyt de aarde genomen, en van hare *Moeder* gescheyden zijnde, gelijk men gemeenlijk doet, worden verplant. Doch deeze vermeerdering draagd op verre na zoo veel niet toe, als die door 't *Zaad*: ook komen'er zoo veel *Zinkers* niet van. Maat zij *bloeyen* veel eerder: want zij geeven in 't volgende jaar, of in 't tweede, of ook wel in 't derde, na geleegentheyd datze groot zijn, hare eerste *Bloem*.

Daarenboven heeft de ervarentheyd in deezen ons noch geleerd, dat alle *Tulpbollen*, jaarlijks in haar wezen niet blijven; noch ook, op de manier van andere *Bollen* aangroeyende, van tijd tot tijd grooter worden. Maer datze ieder jaar alleen uyt het alder-inwendigste vastte of digtste *Hertknopje* een grootet en geheel nieuwe *Bol* maken; wiens inwendige kleyne *Hert* in agt maanden tijds grooter word, als de geheele *Bol* geweest is, doeze in de aarde wierd geplant. Al 't overige van de gedachte *Bol* vergaat jaarlijks in een afschilferende en verdorvene vuyligheyd. Een cutieus aanmerker kan de waarheyd hier van ondervinden, ieder veertien dagen, drie weeken of maand t'elkens een *Bol* uyt de aarde neemende, en de zelve met een Mes doorsnijdende. Ook kan men 't naderhand genoegzaam bemerken, eene *Bol* op zijne behoorlijke tijd uyt de aarde genomen zijnde. Want de *Bladeren* en *Steelen* komen eerst alle uyt het middenste *Hert* van de *Bol* voort; welke daar na, als de *Bloem* vergaan is, gezien word geheel van buyten aan de platste zijde van de *Bol* gesteld te zijn.

Ten

Aanmer-
kelijk-
heid.

Ten laafsten is *aanmerkens-waardig*, dat alle *Tulpen* niet gedurig *eeven fchoon* blijven; maar gemeenlijk ieder twee jaren *veranderen*. Want die de eene *Zomer* zich boven maten *fchoon van couleuren* heeft vertoond; zal in 't volgende Voorjaar *eenverwig*, en van *gantsch geen aanzien* te voorschijn komen. Maar daar na wederom *zoo fchoon*, *zoo zeer aangenaam* en verlustigend van verwen, dat men nauwelijks zou kunnen geloven, uyt eene de zelve *Bol* zulk een zonderling-groote verandering te zijn gereezen.

Wederom
een ande-
re.

Ik zelfs ook heb dikmaal door ervarentheid bevonden, dat een *Bol* van deeze, hebbende een *Bloem* gegeven, *veel fchooner dan oyt te voeren*, terftond daar na is *vergaan*. Eeven als ofze noch, voor 't laafste, haar alderuyterste kracht had willen in 't werk stellen, al 't hoogste vermogen der *Natuur* had willen vertoonen, om de Oogen van haren Heer op een ongemeene wijze te verlustigen door een opgehoopte fchoonheid der aangenaamfte, bevallijkfte couleuren; op dat ze hier door dies te langer in zijne geheugenis staan, na hare dood noch lieflijk geroemd worden, en in hoogachting blijven mogt. Men zou ook noch andere, en ftigtelijke gedachten hier uyt kunnen opvatten, welke de verftandige kunnen natrachten.

Tulp ra-
zerny in
Holland.

Bij deeze verhandeling der *Tulpen* word mij indachtig den wonderlijken *Bloem- of Tulphandel*, welke in de jaren 1634., 1635., 1636., en 1637. zoo onmatig hier in *Holland* en de bij-geleegene *Provintien* der *Vereenigde Neederlanden* in zwang ging; en doe de *grootfte koophandel des Lands* was; ter oorzaak, dat 'er zeer veel meê gewonnen wierd. Waarom dan ook zommige *Weevers hare Touwen*, een goed deel gemeene *Winkeliers al hare Waren verkochten*, en zich enkelijk begaven tot de *koopmanschap met Tulpen*; welke men driemaal hooger fchattede dan *Goud*; kostelijker reekende als *Paeren*, of eenig ander dierbaar eedel *Gefteente*. Tot bewijs, en een eeuwige geheugenis hier van, kan dit volgende dienen.

Waren,
gegeeven
voor eene
Tulpbol.

Men heeft doe voor een *Viceroy* (zijnde een nietige, haafte verganglijke *Tulpbol*) gegeeven deeze volgende Waren, ter bij-gevoegder prijs:

Twee lasten Tarwe waardig	— — —	448	guldens
Vier lasten Rogge.	— — —	558	
Vier vette Ossen.	— — —	480	
Agt vette Varkens.	— — —	240	
Twaalf vette Schapen.	— — —	120	
Twee oxhoofden Wijn.	— — —	70	
Vier tonnen agt guldens Bier.	— — —	32	
Twee tonnen Booter.	— — —	192	
Duyzend ponden Kaes.	— — —	120	
Een Bed met zijn toebehoren.	— — —	100	
Een pak Kleederen.	— — —	80	
Een zilkere Beeker.	— — —	60	

Summa, voor een Tulpbol 2500 guldens

Verko-
ping der
Bollen, bij
't gewigt.

Doch hier bij is 't niet gebleeven. Want tot noch meerder verwondering heeft men naderhand openbaarlijk de *Bollen* bij 't gewigt verkocht, elk met den haar toegevoegden naam; en voor zoodanig een prijs, als uyt deeze bijgaande *lijst* te zien is.

400 Azen <i>Admiraal Liefkens</i> tot	—	4400	guld.
59 Azen van de zelve, tot	—	1015	
446 Azen <i>Admiraal vander Eyk</i> , tot	—	1620	
214 Azen <i>vander Eyk</i> , tot	—	1045	
523 Azen <i>Grebber</i> , tot	—	1485	
106 Azen <i>Schilder</i> , tot	—	1615	
200 Azen <i>Semper Augustus</i> , tot	—	5500	
280 Azen <i>met een dubbele Bloem</i> , tot	—	1200	
410 Azen <i>Viceroy</i> , tot	—	3000	
658 Azen van de zelve, tot	—	4200	
1000 Azen <i>Gonda</i> , tot	—	3600	

En dan noch veel meer andere, te lang, en ook onnodig hier voor te stellen.

Maar zie hier noch eenige uyttrekzels uyt de *Boeken Invoeging* van zommige *Kooplieden*.

Verkogt aan N. N. een *vierendeel pond witte Kroonen*, voor de fomme van 525 guldens, en *vier Koeyen*, die zoo haast de leverantie gefchied is, gereed zijnde, van den *Stal* gehaald, en in des *Verkopers huys* geleyd zullen mogen worden.

Overgenomen van N. N. *twee pond Switzers*, wel- van eenige ke hij gekogt had voor *duyzend tweehonderd guldens*; die den overneemer ten zijnen laste neemt; en aan den overdoener zal geeven een *quarteel Pruymen*, terftond te leeveren, en noch binnen veertien dagen *duyzend vierhonderd guldens*, aan te tellen, of in *Banco* af te fchrijven.

Verkogt aan N. N. een *pond geele Kroonen* voor *agt honderd guldens*, mits noch den *Verkoper vereerende Laken tot een pak Kleederen*, en een *Mantel*, de elle, na 't oordeel van alle kenners, over de *agt guldens* waardig.

Gekogt van N. N. een *pond witte Kroonen*, voor *drieduyzend en tweehonderd guldens*; mits hem vereerende *tweehonderd guldens* gereed, en een *Zilverre Schel*, waardig geacht tseftig guldens.

Is ook overgedaan aan N. N. *vijs ponden geele Kroonen* van de geene dieze gekogt had voor *driehonderd vijftseventig guldens* ieder pond, welke hij tot zijnen laste neemt; en den anderen gereed geeft zijn *Paerd met zijn Kales*; *twee zilvere Beekeren*, en *honderdvijftig guldens* aan geld.

Noch zijn te zamen veraccordeert N. N. en N. N., *kopingen* dat den eenen zal aanneemen *seftien Mergen Lands*, waardig na taxatie van goede lieden *seftien duyzend guldens*: waar voor den anderen hem zal leeveren zoo veel *Tulpbollen* van die waarde; mits dat de leeveraar der *Tulpbollen* alle jaar zal moeten aanneemen de *Afzetteren*, en de vervallen daar af, vijf jaren gedurende, tot een vijfde part van de capitale fom.

Op de zelve voorwaarde is verkogt een *Huys*, waar- en verko- dig gefchat 4400 guldens. *pingen*

Is ook gekogt van N. N. een *pond Centen* voor een *duyzend agthonderd guldens*, mits haar geevende (want de *Vrouwen dreeven* ook deezen handel) haar *beste weerschijsne Rok*, een *oude Roozenobel*, en een *Penningje met een zilvere Keetenije*, om aan eens kinds Hals te kunnen hangen.

Zeeker perfoon had gekogt een *Viceroy* van *honderd der Tulp- vijftseventig Azen* in de aarde geplant zijnde, voor *neegenhonderd guldens*: welke een ander van hem overnam, mits hem vereerende een *Kleed en een Mantel* zoo *kostelijk als hij zelfs wilde*, en noch daarenboven, als de leeverantie zou gefchieden, *duyzend guldens*. 't *Kleed* wierd hem terftond afgefcheurd; en hij liet het boorden met *goude Kam*; de panden met *groen Fluweel*; de *Mantel* geheel gevoederd.

Is verkogt aan N. N. een *Brabançon Spoor*, wee- *getrokken* gende *driehonderd en tseventig Azen*, in de aarde geplant staande, voor *zeevenhonderd guldens*; mits gereed geevende *tweehonderd gl.*; een *Kabinet-kasje*, gemaakt van *Ebbenhout*, met een *vermeenigvuldigende Spiegel* daar in; en noch een *groot stuk Schilderij*, zijnde een *Bloempot*.

Is verkogt aan N. N. een *Semper Augustus*, wee- *uyt de* gende *honderd drie-en-tseegentig Azen*, voor de fomme van *vierduyzend zeshonderd guldens*; daarenboven noch een *nieuwe wel toegemaakte Caros met twee Appelgrauwe Paerden*, en alles wat'er toe behoord; welke in den tijd van vier weken zouden geleeverd, de beloofde penningen daadelijk in *Banco* afgefchreeven worden.

Is gekogt van N. N. een *Gonda van honderd en elf Azen*, voor *zeevenhonderd guldens*, met de leeverantie te betalen; en gereed te geeven *vier Roozenobels*, neevens een *Yfleede*, *Zadcl*, *Toom*, en voorts alles wat tot een *Paerd* behoord.

Is

van zom-
rige
Kooplie-
den,

Is verkogt een *Hof* aan N. N., met de *Bloemen* en de *Plantingen*, zooze stond in zijne *Heyningen*, voor *agtduyzend guldens*; te betalen als de *Bloemen* in haar *Zai-foen* staan. Doch zou de verkoper eenige *Bloemen*, welke hij daar uytkiezen, en noemen zoude, na zich neemen, indien het de Koper begeerd, bedragende ontrent tweeduyzend guldens.

Is overgenomen van N. N. een *verbeterde Spinnepkop*, van vierhonderd *Azen*, alreeds geplant zijnde; dien hij voor *zeevenhonderd guldens* had gekogt; mits hem terstond vereerende *honderd Schippond Edamsche Kaes*.

ook uyt
cenige

Is verkogt een *Semper Augustus* van *twee-en-tneegentig Azen*, voor de somme van *tweeduyzend guldens*, welke terstond in de Bank wierd afgeschreeven; met deeze verbintenis, dat hij die niet zou mogen verkopen of verhandelen, zonder bewilliging des geenen, van wien hij die gekogt had.

Is op den vijfden van *Februarius Anno 1637.* op de Zaal van de *nieuwe Schutters Doelen*, aan *Tulpbollen*, voor de Erfgenamen van *Wouter Bartholomeeuwfsz.*, in zijn leeven *Kastelcyn* der *oude Schutters Doelen* te *Alkmaar*, verkogt voor de somme van *tneegentig duyzend guldens*.

Notariale
Acten.

In deeze tijd, gelijk ons getoond is uyt de aantekeningen van een curieus liefhebber en geloofwaardig getuyge, is voor *eene Tulpbol* ongeeyfcht geboden *twaalf Mergen Land*, gelegeen in de *Schermer*.

Drie bol-
len van de
Semper
Augustus
verkogt
voor der-
tigduy-
zend gul-
dens, in
Banco af-
geschree-
ven.

Zeeker treflijk Man te *Amsterdam* had aan iemand te *Haarlem* verhandeld een *Semper Augustus* (hij ook een behoudende) met deeze verbintenis, dat geene harer beyde de zelve zou mogen afstaan, zonder malkanders kennis en bewilliging. De eerst-genoemde echter wierd zwak gemaakt, door de aanbieding van een *zeer heerlijk Spaansch Cabinet*, daar hij lang na had getragt, en gcerne *tienduyzend guldens* daar voor betaald zou hebben. Dit wierd hem gegeven, en noch *drieduyzend guldens* daarenboven, voor *eene Semper Augustus*. De andere dit verneemende, nam ook zijn slag waar; en verhandelde *drie Bollen* van de *Semper Augustus* voor de somme van *dertigduyzend guldens*, terstond in *Banco af te schrijven*. Dien zelve Heer te *Amsterdam* wierd geboden voor zijnen *Thuyn jaarlijks vijftienduyzend guldens* te huur, tot *zeeven jaren* achter makander (bedragende in dien tijd de somme van *honderd-en-vijftuyzend guldens*): onder verbintenis, van alles, tot 't minste toe, daar in te zullen laten; zoo dat de Huurder maar alleen de voordeelen van de *aanwas* zou trekken.

Ander ge-
val.

Heeren,
Eedele,
Weevers,
Zakke-
dragers,
Schoor-
steenvee-
gers,
Vrouwen
en Dienst-
maagden
worden
Bloe-
misten.

Door zulke Voorbeelden van *Winsten* wierd deezen *wonderlijken Koophandel* gedurig sterker gedreeven. Ieder vond'er behagen in. Onder zoo veel andere had alleen een persoon, wiens naam ik, om reedenen, hier voorbij ga, in de tijd van vier maanden met deeze *Bloem Koopmanschap* gewonnen over de *tseftigduyzend guldens*. Dit lokte niet alleen *Edellieden*, *Heeren* en *Burgers*, maar ook *Boeren*, *Schippers*, *Voerlieden*, *Weevers*, *Turfdragers*, *Schoorsteenveegers*, van dag tot dag meer en meer aan tot deezen *Bloemhandel*. Zelfs ook *Vrouwen* en *Dienstmaagden* bemoeijden zich hier meê, op hoop van binnen weynig tijds rijk te zullen worden. Dus wierd het *Collegie der Floristen* dagelijks grooter.

Boven ma-
ten groote
buyten-
spoorig-
heeden.

Eyndelijk begonden eenige der voornaamste dit werk niet langer voor een *opregte Koopmanschap* te houden. Waar bij noch quam, dat veele meer schade hier door leeden, als andere voordeel daar van trokken. Zagen ook veeleley en groote zwarigheden ontwijffelbaar te gemoet. Want eenige begonden in de *Penningen*, welke ze moesten opbrengen, verzuymig te zijn. Andere in teegendeel, die eenig voordeel hadden gedaan, braken uyt in groote buytenspoorigheden. Die nauwlijks in haar eygen huys te vooren een dronk kleyn Bier voor haren dorst, en een Pot Brij voor haren hon-

ger hadden kunnen bekomen, wisten nu niet, hoe ze 't zeyl hoog genoeg in top zouden hijzen. Gemeene Wijn was haar te slegt; 't moest *Vin Bruté*, of heete Wijn met Zuyker daar in, ten minsten *Spaansche Wijn* zijn, dat haar smaken zou. Een *Hoentje ge-laerst en gespoord*, ja de *beste delicateffen* moesten ze hebben. Dus ging men de natuurlijke levensreegel in veelen te buyten. Die van de *geringste soort* waren geweest, kogten nu *Wagenen*, *Kaleffen*, *Paerden*; en leefden als Princelijk. Niemand wist noch, hoe hoog hij zijnen staat wou zetten. *Weevers* en diergelijk slag van volk wilden *grootte Meesters* zijn; en niemand eenen anderen wjken, of iets toegeeven.

Ter dier oorzaak, en om veel andere zwarigheden te voorkomen, hebben de *FLORISTEN*, op den vier-entwintigsten van *Februarius Anno 1637.* uyt alle *Hollandische Steeden* binnen *Amsterdam* vergaderd, een *Verdrag* gesloten, inhoudende: dat alle *kooppen van Tulpen*, gedaan tot den *laafsten November* nieuwe stijl des jaars 1636., *zouden moeten gehouden worden*: doch de geene, welke daar na waren aangegaan, zou de *kooper mogen te niet doen*, mits geevende aan de *verkoo-per tien ten honderd*; en in de Maand van *Maert Anno 1637.* nieuwe stijl den *verkoo-per* aanzeggende, of hij de koop wou houden of niet.

Maar onaangezien dit dus afgehandeld was, zoo bleef echter in zommige noch een groote achterdogt, dat dit *accoord*, alhoewel onderteekend, bij eenige in 't heymelijk, of ook wel opentlijk (wijl die van *Amsterdam* hier toe hare bewilling niet gegeeven hadden) mogt te buyten gegaan worden. Hebben derhalven, tot meerder bevestiging, eenige *verzoek-schrijven* ingeleeverd aan hare *Ed. Grootmogende de Heeren Staten van Holland en West-Friesland in 's Gravenhaag*. Welke, om meerder onheylen en zwarigheden in deezen *razenden Bloemhandel* te vermijden, ook de rust en het welvaren harer ingezeetenen dies te meer te bevorderen, op den zeevenentwintigsten *April Anno 1637.* hebben doen afkondigen een *Placcaat* in al de *Steeden van Holland en West-Friesland*, en daar na openbaarlijk aanslaan: „bij 't welk zij de *Planters van TULPEN authorizeer-den*, hare *verkogte TULPEN* ten laste van hare *koopers*, „die in gebreeke bleeven, hare gekogte *TULPEN* te „ontfangen, na voorgaande behoorlijke *insinuatie*, te „behouden of te verkoopen, en hare schade daar na op „de zelve *koopers* te verhalen, ingevalle verstaan zou- „de mogen worden, dat de voorschreeven *kooppen* haar „effekt behoren te *sorteeren*; blijvende middelertijd alle „verdere *Contracten van Tulpen in suspens* en onge- „prejudicieert.

Hier door kreeg deeze noyt meer gehoorde *Koophandel* zulk een *plotslijke val* en ondergang, dat men korts hier na een *Bol* heeft gekogt voor *vijftig guldens*, die eenige weeken te vooren over de *vijftienduyzend* had gekost. Men zag derhalven overal een algemeene onsteltenis der *Gemoederen* deezer onbedagte *Kooplieden*. De eene zag de andere aan met deernis en mededogen. Niemand derfde met deeze zijne *Waren* weer te voorschijn komen. Zommige, bij deezen handel rijk geworden zijnde, stelden naderhand haar leeven in stilheyd aan: maar andere quamen'er zeer slegt af. Dit *Ecliptisch Schrikkeljaar* veroorzaakte een groote duysternis in hare *Beurzen*. Kerden derhalven onverge-noegd weer tot haar voorig *Ambagt*; de *Weevers* tot haar *Touw*, de *Voerlieden* tot hare *Wagen*, en zoo voorts.

Indien deeze *Tulp*, waarlijk een *Tulpische* of *Narren-Schadehandel*, langer in stand ware gebleeven, zoo zou daar door de *Koophandel* van geheel *Holland* zijn verdorven geworden. Want men kon voor de aldersegtste *Bol*, die men voor deezen op de *Mesthoop* wierp, en die ook nu geen meerder eere word aangedaan, bekomen alles wat men begeerde. De betaling zou ook voortaan niet meer met geld, maar alleenlijk met *Tulpbollen*

Kort be-
rigt.

van den
plotslijken
val

der Tul-
pen;

waar door
de Wee-
vers, die
grootte
Heeren
meenden
te zijn,
weer ua
haar
Touw
moesten
keeren.

bollen zijn geschied. Ik heb ook van verscheidene ge-
loofwaardige Mannen gehoord, welke hier van aantee-
kening hadden gehouden, dat alleen in een eenige Stad
van Holland binnen de tijd van drie jaren waren ver-
kocht voor meer dan tien Millionen guldens van deeze
Bloemen.

Mijn Vader had ook in 't jaar 1636. aan eenen,
geboortig van Alkmaar, verkocht eenige weynige Bol-
len, voor de somme van zeevenduyzend guldens; on-
der deeze Voorwaarde, dat de koop vast zou blij-
ven, indien binnen de tijd van zes Maanden geen af-
slag quam voor te vallen: maar anders zou hij daar
van ontslagen zijn met tien ten honderd te geeven. Ver-
mits nu den Afslag binnen de zes Maanden voorviel,
zoo ontving mijnen Vader wel zeevenhonderd guldens
voor niet, want hij behield zijn Bollen: maar liever zou
hij de zelve geleverd, en de zeevenduyzend guldens ont-
fangen gehad hebben.

Oorsprong
deezes
wonder-
lijken
Koophan-
dels; en
grootte
prijs van
een afge-
brokene
Tulp-
bloem in
Frankrijk.

Ik heb niet willen nalaten, dit hier in te voegen,
op dat onze Nakomelingen hier als in een Spiegel kon-
den zien, tot wat voor een dwaasheyd de Hollanders
zijn vervallen geweest; t' harer waarfchouwing hier aan
gedenken, en hier door vermaand zijn, zich te wach-
ten van zulk een onbehoorlijken en als razenden han-
del; welke, mijns oordeels, zijnen oorsprong heeft ge-
haald uyt Frankrijk. Want een weynig voor en ontrent
de tijd deezer zotterny in Holland, gaven de Grooten al-
daar, inzonderheyd binnen Parijs, eenige honderd, ja
duyzend guldens voor slegts eene afgebrokene Tulp-
bloem. Na de schoonheyd der couleuren wierd de prijs
verhoogd. Deeze vereerden ze hare Maitresses en an-
dere Dames: welke van haar aangenomen wordende,
wierden vastgemaakt aan de linker zijde haars Boezems,
de plaats daar 't Hert legt; en hier meê pronkten ze veel
meer, als met de schoonste Diamant of Parel des Wee-
relds; achtten ze ook veel hooger.

Haast ge-
yallen.

Doch als in Frankrijk wierd vernomen den afslag dee-
zer Bloemen in Holland, verloren ze ook daar hare groot-
achting; welke zoo kortdurig was, als de schoonheyd
deezer Bloem is.

K R A C H T E N .

Gebruyk
des Bollen.

DE Botwortelen der Tulpen, zoo wel rauw als
een weynig opgekookt, en alzo gegeten in
een Salade, of bij gestoofde, of gebradene jon-
ge Hoenderen, of ook gedaan bij andere spijzen, zijn
aangenaam voor de Maag. Geeven niet alleen een goed
voedzel aan het Ligchaam, maar ook een goede smaak
en geur aan de gemelde spijzen. Versterken de inwen-
dige deelen: vermeerderen het natuurlijk Zaad, en ver-
wekken lust tot het echte werk.

CCCCLI HOOFDSTUK.

VREEMDE WILDE K E R S S E .

Namen.

Iet alleen dus in 't Neederlandsch, maar
ook van zommige WISSELKRUYD,
en WILDE MOSTAART genoemd.
Word in 't Latijn geheeten THLASPI:
in het Hoogduytsch BAURENSENFF,
BAWRENKRE, en WILDER KRESZ:
in het Fransch SENEVE SAUVAGE: in het Italiaansch
TLASPI.

Veelerley
verander-
lijke foort-
ten

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden
verscheidene bezienswaardige veranderlijke foorten; na-
mentlijk:

- I. THLASPI LATIUS DODONÆI, of breedte wilde
Kersse van de geleerde Heer REMBERTUS DODONÆUS.
- II. THLASPI LATIUS FLORE SULPHUREO, of breed-

bladerige wilde Kersse met een geele zwaavelachtige
Bloem. III. CRETICUM UMBELLATUM FLORE AL-
BO, of wilde Kersse uyt Candien met een witte gekroon-
de Bloem. IV. CRETICUM UMBELLATUM FLORE
PURPUREO, of wilde Kersse van Candien met een pur-
pure gekroonde Bloem. V. CRETICUM SEMPER VI-
RENS SURRECTUM FLORE PURPUREO, of regt-op-
staande, altijd groen blijvende wilde Kersse uyt Candien
met een purpure Bloem. VI. CRETICUM SEMPER
VIRENS REPENS FLORE ALBO, of altijd-groen blij-
vende wilde Kersse uyt Candien, kruypende bij der aar-
den, met een witte Bloem. VII. MECHLINIENSE, of
wilde Kersse, groeyende ontrent Mechelen. VIII. SEM-
PER VIRENS MAJUS FLORE LUTEO, of altijd-groen
blijvende groote wilde Kersse met een geele Bloem. IX.
SEMPER VIRENS MINUS, of kleyne altijd-groen blij-
vende wilde Kersse. X. UMBELLATUM ELEGANS LU-
SITANICUM, of aardige wilde Kersse uyt Portugal, met
een gekroonde, of in 't ronde Wayers-wijze gestelde
Bloem. XI. UMBELLATUM MAJUS GALLICUM, of
groote wilde Kersse uyt Frankrijk, met een gekroonde
Bloem. XII. UMBELLATUM MINUS GALLICUM IBE-
RIDIS FOLIO, of kleyne wilde Kersse uyt Frankrijk
met een gekroonde Bloem, en Bladeren van Iberis.
XIII. CLYPEATUM, of wilde Kersse met een rond
Zaad gelijk een Schild. XIV. CLYPEATUM SEGE-
TUM LUSITANICUM, Thlaspi, of wilde Kersse uyt
Portugal in 't Koorn wassende, met een Zaad gelijk een
Schild. XV. CLYPEATUM MONTIS LIBANI, of wil-
de Kersse van de Berg Libanus, met een Zaad van een
Schildswijze vorming. XVI. SAXATILE PERPETUUM,
of altijd-durende wilde Kersse, voortkomende op steen-
achtige plaatzen. XVII. PRATENSE FLORE ALBO,
of wilde Kersse groeyende op Grasvelden, met een wit-
te Bloem. XVIII. MINIMUM, of alderkleynste wil-
de Kersse. XIX. MINIMUM SPICATUM LUNATUM
FAB. COLUMNÆ, of alderkleynste geayrde wilde Kersse,
met een Zaad, rond gelijk de Maan. XX. THLASPI
MEDICORUM, of wilde Kersse der Genees-meesters:
en dan noch veel meer andere. Niet alle zijn ze van de
zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, ge-
meene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige
Paerdemist doormengt: een opene, luchtige, warme,
vrije, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vocht-
tigheyd.

Geeven meest den tijd elk jaar volkomen rijp Zaad; Zaad.
't welk ieder Voorjaar met een wassende Maan van
Maert of April op nieuws, niet boven een stroobreed-
te diep, moet gezayd worden. Eenige soorten komen
ook wel, door 't neergevallene, van zelfs gehoeg op.
Hier door kan men ze alleenlijk vernemen, aanwin-
nen en vermeenigvuldigen. Want zij blijven voor 't
meeste gedeelte niet langer dan eene Zomer in het
leven.

Doch het THLASPI CRETICUM SEMPER VIRENS
SURRECTUM FLORE PURPUREO, of altijd-groen blij-
vende opstaande Thlaspi van Candien met een purpure
Bloem: CRETICUM SEMPER VIRENS REPENS FLORE
ALBO, of altijd-groen blijvende kruypende Thlaspi uyt
Candien met een witte Bloem; en THLASPI SAXA-
TILE PERPETUUM, of langdurige wilde Kersse, groeyen-
de op steenachtige plaatzen, vergaan niet zoo haast,
maar blijven eenige jaren lang in 't leven. Konnen op
geenerley wijze veel koude Herfstreegenen of sterke Vorst
verdragen.

Moeten derhalven, in Potten gezet, of met de ge-
melde Maan van April niet diep daar in gezayd zijnde,
in October binnens huys worden gebracht; op een luch-
tige plaats gesteld, waar in niet anders als bij vrie-
zend Weêr word gevuid; gedurende de gantsche
Winter onderhouden met slegts een weynig lauwe-
maakt Reegenwater; en niet weer buyten gesteld voor
in 't begin van April met een reegenachtige Lucht;

K R A C H T E N.

dan noch wat gewagt zijn voor koude nagten, en hayrige Winden.

Bloeytijd. Zaad. Zij bloeyen ieder Zomer, vroeg in 't Voorjaar: geeven ook in deeze onze Gewesten volkomen rijp Zaad; waar doorze alleenlijk konnen aangevonden en vermeenigvuldigd worden. Eevenwel laat het THLASPI CRETICUM SEMPER VIRENS REPENS FLORE ALBO, of altijd-groen blijvende kruypende Thlaspi uyt Candien met een witte Bloem, zich ook aanwinnen door hare aangegroeyde jonge Loozjens; welke men, van zelfs Wortelen gekreegen hebbende, van de oude afsneemt, en verplant, op de boven gedachte tijd. Doch vermitsze dan gemeenlijk in volle Bloemen staan, zoo moet men de zelve eerst afsnijden, en dan verzetten: anders zouden ze veel bezwaarlijker bekliven, ja wel geheel vergaan.

Aanwinnig. Het THLASPI MECHLINIENSE, of wilde Kerffe, ontrent Mechelen te voorschijn komende, blijft niet langer dan twee Zomers in 't leeven. Word met een wassende Maan van Maert of April niet diep gezayd. Komt ook wel genoeg van zelfs voort door het neergvallene Zaad. Bloeyd in 't tweede jaar. Geeft volkomen rijp Zaad, en versterft dan van zelfs.

Wilde Kerffe, groeyende ontrent Mechelen.

K R A C H T E N.

Ægin. l. 7. c. 3. Dod. l. 24. c. 21. Het Zaad van al de foorten der vreemde wilde Kerffe, of Thlaspi, is warm en droog tot in den derden, ja tot in 't laatste van den derden graad; ook scharp en bijtende van aart.

Galen. l. 6. Simp. Diosc. l. 2. c. 186. Durantes fol. 456. Gedroogd, gestoten, en met Wijn ingenomen, strijd teegens allerley Vergif. Is een dienstig middel teegens de Pest: verwekt der Vrouwen Maandstonden. Verdrijft de pijn der Heupen: doet de invendige Gezwellen doorbreeken: jaagt zoo wel van boven als van onder uyt alle Galachtige en bloedige overvloedige vochtigheid. Doch moet, ter oorzaak van zijn hitte en sterke kragt, van geen bevrucht Vrouwen worden ingenomen; vermits het hare Vrucht zou doen sterven.

CCCCII HOOFDSTUK.

TASJENSKRUYD.

Verfcheyde namen.

Anders ook in 't Neederlandsch TESCH, TESKENS EN BEURSEKRUYD genoemd, word in het Latijn geheeten BURSA PASTORIS: in het Hoogduytsch TASCHE- of TESCHENKRAUT; anders ook SECKELKRAUT: in het Fransch BOURSE DE PASTEUR, of BOURSE DE BERGER: in 't Italiaansch BORSA DI PASTORE, TASCA, ZAINO, EN BORSA DA PECORAIO.

Twee bijzondere foorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere foorten; namentlijk:

I. BURSA PASTORIS MAJOR, of groot Tasjenskruid. II. BURSA PASTORIS MINOR, of kleyn Tasjenskruid. Beyde zijnze van eeven de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond. Zij beminuen een opene vrije lucht: een goede zoo wel zandige als steenige, of ook een gemeene, welgemeste grond, veel meer als een dorre, of schaduwachtige plaats. Willen veel water, maar zijn ook te vreden met matige vochtigheid.

Zaad. Blijven niet langer dan eene Zomer in 't leeven. Krijgen in 't begin van den Herfst een volkomen rijp Zaad; en vergaan dan van zelfs. Derhalven word het Zaad ieder Voorjaar met een wassende Maan van Maert, niet diep gelegd, de aarde weer aanbevolen. Komen anders ook, door het uytgevallene, ter plaats daarze gestaan hebben, van zelfs genoeg op; en konnen deezer wijze overvloedig vermeenigvuldigd worden.

Het Tasjenskruid, in 't Latijn Bursa Pastoris, is Lobel. l. 1. fol. 263. verdroogende in den eersten graad; en zeer te zamentrekkende van aart.

De Bladeren gestoten, en gelegd op bloedige of bloedende Wonden, op heete zweeringen, op pestilentielle gezwellen, doen 't bloeden ophouden, en geneezen de genoemde qualen. Dod. lib. 4. c. 19. Tragus l. 1. c. 71.

De zelve Bladeren gehakt, in koekjens gebakken, en daar van gegeten, stillen allerley Bloedvloeden. In de Neusgaten gestoken, stempen het bloeden uyt den Neus.

Het Kruid in roode Wijn gezoden, en daar van gedronken; of het uytgeparfste Zap met Wijn ingenomen; is zeer goed teegens 't Bloedpissen: teegens de Buik- en Bloedloop: de Pest; de Geelzucht, de overvloedige Maandstonden der Vrouwen, en een heete Maag. Camerar. l. 2. c. 83. Fuchs. cap. 233.

Het daar van uytgeparfste Zap in de Ooren gedaan, droogd op de zweeringen, en de etterige onreynigheid der zelve.

Eeven dit Zap vermengt met het Zap van Huyslook en Edik; dan gedaan op de Roos, en allerley andere vuurigheid, neemt'er de brand van wech. Math. l. 2. c. 150.

De Bladeren en Bloemen met wat Haverengort in Melk gekookt, tot datze dik word; dan geflagen om een gezwollene en vuurige arm of been, doet zeer veel goed.

De Bladeren in Water gekookt, en in een Linnen doekje gelegd op de Oogen der kinderen, wanneer ze de Pokjens hebben, neemen'er de brand van wech, en bewarenze voor allerley ongeleegentheeden.

CCCCIII HOOFDSTUK.

TORMENTIL.

Us in het Neederlandsch geheeten, Naam; en word in het Latijn en in het Italiaansch genoemd TORMENTILLA (vermits het Poeder deezer Wortel, of 't Water, waar in de zelve gezoden is geweest, niet alleen de smerten, veroorzaakt door iet vergiftigs, wechneemt, maar ook verdrijft de Tandpijn, certijds van de Romeynen TORMENT genoemd): of ook wel SEPTIFOLIUM: in 't Hoogduytsch BIRCKWURTZ, of anders ROT HEILWURTZEL: in 't Fransch TORMENTILLE.

Zij bemind een goede, gemeene, zandige, luchtige, en met tweejarige Paerdemist matig-voorzieneground; een wel ter Zon geleegene plaats, doch, indien 't gefchieden kan, aan hare Wortel een weynig schaduw; en veel Water.

Blijft eenige jaren lang in 't leeven. Verdraagd felle koude, en alle andere ongeleegentheeden der Winter zonder nadeel. Bloeyd ieder Zomer, en geeft een volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van Maert of April, na geleegentheid van de bequaamheid of onbequaamheid des tijds, de aarde, niet boven een stroobreedte diep gelegd, moet aanbevolen zijn. Hier door word deeze Plant genoeg vermeenigvuldigd: en dan ook noch aangevonden door de aangegroeyde jonge Worteltjens, welke men met de zelve Maan in April van de oude afsneemt en verplant. Aanwinnig.

K R A C H T E N.

DE Wortelen van Tormentil, of Tormentilla, zijn verdroogende tot in den derden graad, en warm in den eersten: ook te zamentrekkende van aart, en sijn van deelen. Fernel. l. 5. Meth. Med.

Matth. l. 4. c. 2. In Wijn gezoden, en daar van een Roemer gedronken; of een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Eladeren*, of ook der *Wortelen*, met Wijn ingenomen, weerstaat allerley *verrotting*; de *pest*, en het *vergift*; neemt wech de smerten, door 't zelve veroorzaakt. Doet ophouden de overvloedige *Maandstonden* en *Vloeden* der Vrouwen: het *bloeden van eenig lid* des Ligchaams; de *Buyk-* en *Roodeloop*: het *Bloedsponwen* en *Bloedpiffen*. Droogd op, en versterkt de *Maag*. Is goed voor de gene die van binnen gefcheurd zijn, of een hooge val gedaan hebben. Dienftig teegens de *Geelzucht*. Scheyd het *geronnene Bloed*: geneest de *Wonden*, en *lopende gaten*; een *gequetste* en *verfoppte Longe*, *Leever*, en *Milt*. Dood de *Wormen* der kinderen, drie dagen na malkander 's morgens nuchteren gedronken. Verdrijft de *quade zeeeren van de Mond*, daar meê gewaffchen zijnde. Jaagt het *Water der Blaas* af: versterkt de zelve, en ook de *Nieren*. Verhinderd, dat de zwangere Vrouwen een *Mifval* zouden krijgen.

Het uytgeparfte *Zap* deezer *Plant* met Wijn ingenomen, is goed teegens 't *vergift*, en doet zeer *krachtig zweeten*. Werkt ook met voordeel in al de hier boven genoemde gebreeken.

Camerar. l. 4. c. 45. Fuchf. hift. Plant. cap. 98. Lonic. l. 2. c. 273.

hare kluchtige groenheyd 't leeven zelfs. Is derhalven geraadzaam, dat men altijd van deeze foort éene in een Pot plante; de zelve binnens huys beware, en haar met weynige vochtigheyd voorzie. Zoo krijgde ze zomtijds wel, bij goede *Zomers*, in deeze onze Landen een volkomen rijp *Zaad*: gelijk mij in mijnen Hof hier binnen *Groeningen* gebeurd is in de jaren 1665. en 1671. Het zelve is geelachtig van verwe, besloten in korte ronde *Penflijens*, voorzien met kleyne *Steeltjens*.

De TRAGACANTHA TOMENTOSA CRETICA, of *wolachtige Boksdooorn* uyt *Candia*, is niet zoo hard van aart. Verdraagd ongeerne veel *koude Herfstreegenen*, en eenige *Vorst*. Moet derhalven, in een Pot gesteld zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij vriezend Weêr word gevuurd: gedurende de *Winter* onderhouden met zeer weynig vochtigheyd; en niet weer buyten gezet, voor in 't begin van *April*, met een aangename Lucht en zoete Reegen: dan evenwel noch gewagt voor *koude nagten*, en *sehrale winden*.

om'er Zaad van te krijgen.
Wolachtige Boksdooorn uyt Candia.

CCCCLV HOOFDSTUK.
BOKSDOORN.

Dus, en, mijns weetens, met geen anderen naam in 't *Neederlandsch*, genoemd, word in het *Latijn* en *Italiaansch* geheeten TRAGACANTHA, POTERIUM, en SPINA HIRCI. In het *Fransch* BARBE DE RENARD, of RAMEBOVE.

Namen.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere foorten; te weten:

Twee bijzondere foorten.

I. TRAGACANTHA VULGARIS, of *gemeene Boksdooorn*. II. TRAGACANTHA TOMENTOSA CRETICA, of *ruyge Boksdooorn* uyt *Candien*. Beyde zijnze niet van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen echter beyde een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, en 't Mol van verrotte Boombladeren doormengt: een opene, luchtige, warme, vrije, wel ter Zon geleezene plaats; en matige vochtigheyd.

Grond.

Blijven lange jaren in 't leeven. Geeven meest elke *Zomer Bloemen*; maar zelden in deeze Gewesten volkomen rijp *Zaad*. Konnen evenwel genoegzaam *aangewonnen* worden door hare aangegroeyde *jonge*, of ook *oude Takken*. Welke men in de Maand *May* met een *Pennemes* voorzichtig, op de wijze der *Angelieren*, ten halven *insnijdt*; en met aarde bedekt. In 't eerste of tweede jaar krijgen ze *Wortelen*. Doch niet voor 't derde jaar daar na mag menze van de *oude* afneemen, om te *verplanten*; vermits de *Wortelen*, noch jong en teeder zijnde, zulks niet eerder mogen verdragen.

Zelden Zaad.

Maar wanneer men 't *Zaad* uyt andere warmer Landen heeft ontfangen, zoo word het, met een wassende Maan van *May*, hol en luchtig gezayd in een Pot, gevuld met de hier boven beschreevene aarde; dan warm gesteld, en zomtijds van boven begoten met een weynig in de Zon lauwwater. Niet boven een stroobreedte diep moet het *Zaad* in de grond gelegd worden.

Aanwinning door Takken.

De TRAGACANTHA VULGARIS, of *gemeene Boksdooorn*, is zeer hard van natuur. Op een warme plaats buyten gezet zijnde, bevrijd voor alle koude *Oosten* en *Noorderwinden*, kan ze dikmaal wel eenige jaren 's *Winters* overblijven, inzonderheyd als menze teegens de *Vorst* met drooge *Turfmul* bedekt. Eyndelijk echter verliestze, door een felle *Vorst*, te zamen met

De TRAGACANTHA VULGARIS, of *gemeene Boksdooorn*, is zeer hard van natuur. Op een warme plaats buyten gezet zijnde, bevrijd voor alle koude *Oosten* en *Noorderwinden*, kan ze dikmaal wel eenige jaren 's *Winters* overblijven, inzonderheyd als menze teegens de *Vorst* met drooge *Turfmul* bedekt. Eyndelijk echter verliestze, door een felle *Vorst*, te zamen met

Gemeene Boksdooorn.

Hoe waart te neemen

K R A C H T E N .

DE Gom, of het uytgevloeyde *Zap* van de *Wortel* deezer *Plant*, word gehouden voor vochtig in den eersten, en koud in den tweeden graad; alhoewel GALENUS in een ander gevoelen is.

In Melk geweykt, en gelegd op de *puysten*, en het *jeukzel der Oogen*, geneest de zelve. Een *Drachma* in Wijn met *Zuyker*, en een *Drachma* Gom van Arabien, te zamen geweykt, en gedronken, neemt van de *Borst* wech de *Kortademheyd*; verzacht de *Hoest*, geneest de *heesheyd der Keel*; verdrijft de *Nieren smerten*; ook de *pijn der Lendenen*, en der *Blaas*.

De zelve Gom gedroogd, gepulveriseert, en daar van een *Drachma* met roode Wijn, of met het *Zap* van *Queepeeren* gebruykt, of in een *Chlsterie* gedaan, stild de *Bloedgang*, of *Roodeloop*.

De zelve in Roozenwater met een weynig *Camfer* gelegd; een doekje daar in natgemaakt, en dan het *Aangezicht* daar meê bestreeken, maakt een *helder*, *zuyver*, *klaar vel*.

Aart.
Matth. l. 3. c. 20.
Diof. l. 3. c. 23.
Ruell. l. 3. c. 18.

Camerar. l. 3. c. 18.
Durantes hift. Plant. fol. 460.

CCCCLV HOOFDSTUK.
BOKSBAARD.

Niet alleen in het *Neederlandsch* dus, maar ook van veele *SALSEFY* genoemd, word in het *Latijn* geheeten TRAGOPOGUM, of BARBA HIRCI: in 't *Hoogduytsch* BOKSBART: in 't *Fransch* BARBE DE BOVE, of BARBE CHEVRE: in het *Italiaansch* TRAGOPOGANO, BARBA DI BECCO, of BARBA DI CAPRA.

Namen.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vijf in hare Bloem veranderlijke foorten; als:

I. TRAGOPOGUM FLORE PURPUREO, of *Boksbgaard met een purple Bloem*. II. FLORE PALLIDO CœRULEO, of *met een bleek-blauwe Bloem*. III. FLORE ALBO, of *met een witte Bloem*. IV. FLORE LUTEO, of *met een geele Bloem*. V. TRAGOPOGUM SUAVE RUBENTE FLORE FABII COLUMNÆ, of *Boksbgaard met een lieflijk-roode Bloem* van de geleerde Heer FABIIUS COLUMNA. Alle zijnze van eenreley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen éen goede, gemeene, zandige, wel-gemeste aarde: een opene, vrije, luchtige, bequaam ter Zon geleezene plaats, en veel Water. Blijven niet meer dan twee *Zomers* in 't leeven. Verdragen felle *Vorst*, en alle andere ongeleegentheeden des tijds.

Vijf onderfcheydene foorten.

Bloeyen in 't tweede jaar; geeven volkomen rijp Zaad; en vergaan daar mee.

Aanwin-
ning.

Moeten derhalven in 't tweede, of zoo men 't goed vind, ieder Voorjaar met een wassende Maan van Maert of April op nieuws weer gezayd zijn, niet diep gelegd, komen ook van 't uytgevallene van zelfs genoeg op. Hier door konnen ze overvloedig aangewonnen en vermeenigvuldigd worden.

K R A C H T E N.

Aart.

DE Wortelen van Boksbard, in het Latijn *Tragopogon*, zijn warm en vocht in den tweeden graad; wat bitter van smaak; en een weynig te zamentrekkende van aart.

Trag. l. 1. c. 94.
Fuchf. hist. Pl. c. 38.
Lobel. l. 1. fol. 650.
Marth. l. 1. c. 137.
Durantes fol. 62.

In Wijn of Vleeschnat gezoden; voor een Salade, of bij andere spijsen genuttigd; of ook, cerze noch geschoten hebben, geconijst, en alzo gegeeren, zijn goed voor een *hittige Maag* en *Leever*: voor de gebreken der *Borst*, *Blaas* en *Nieren*: voor de *Pest*, *vergift*; de *beeten* en *steeken* der *Slangen*, en anderer *giftige Dieren*, ook der *dolle Honden*.

Het uytgeparfte Zap der Bladeren en Wortelen gelegd op Wonden en diergelijke verzeeringen, zuiverd en heeld de zelve.

Het zelve Zap met eenig nat ingegeeven, is goed voor 't *Pleuris*.

CCCCLVI HOOFDSTUK.

W A T E R- S T A R R E K R U Y D.

Namen.

Et deeze naam in het *Neederlandsch* bekend, word in het *Latijn* geheeten *TRIPOLIUM*, *AMELLUS MARINUS*, en *ASTER MARINUS*: in 't *Hoogduytsch* *WASSER-STERNKRAUT*, en in 't *Italiaansch* *TRIPOLIO*.

Plaats.

Wast van naturen aan den Oever van open en aflopende Rivieren, welke dikmaal met zout Water word bevochtigd. Doch zulker wijs opgenomen zijnde, dat de geheele klomp aarde aan hare Wortel blijft, en dan verplant in een goede varfche grond, voorzien met zand en een weynig twee-jarige Paerdmist, zoo groeydze ook wel in de *Hoven*.

Grond.

Bemind een opene, luchtige, vrije, bequaam ter Zon geleegene plaats; en veel Water. Blijft eenige jaren lang in 't leeven. Verdraagd felle Vorst, en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter* geduldig. Geeft aardige langdurige *Bloemen*; en ook, bij drooge *Zomers*, volkomen rijp Zaad. 't Welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* word gezayd in een Pot, gevuld met goede aarde en zout Zeezand, ruym een stroobreed diep gelegd. Dikmaal moet het van boven met Water zijn begoten; zoo zal het voor den dag komen; 'r geen anders zelden gebeurd. Alleenlijk hier door kan deeze *Plant* worden *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*.

Aanwin-
ning.

K R A C H T E N.

Galen. lib. Simp. 8.

DE Wortele van *Water-Starrekruid*, in 't *Latijn* *Tripolium*, is verwarmende in den derden graad; scherp op de Tong, en heet van smaak.

Diofc. l. 4. c. 135.

Een half lood van deeze gedroogde Wortelen met Wijn ingenomen, gekookt, en onder andere spijsen gegeeten, helpt de *Waterzuchtige*: doet veel Water lossen, en drijft alle *waterachtige vochtigheeden* door de *Stoelgang* uyt.

Het uytgeparfte Zap der Bladeren op de Wonden

gelegd, of ook de gekneufde Bladeren zelfs, docnze zeer spoedig geneezen.

CCCCLVII HOOFDSTUK.

A M E R I C A A N S C H E T A R W E.

En aardig *Gewas*, dus in 't *Neederlandsch* genoemd, word in 't *Latijn* geheeten *TRITICUM AMERICANUM*; in het *Hoogduytsch* *INDIANISCHE WEYTZ*: in het *Fransch* *BLED*, of *FOURMENT D'INDES*: in het *Italiaansch* *GRANO INDIANO*.

Zij groeyd in deeze onze koude Gewesten opwaarts tot de hoogte van drie voeten; met veelvoudige bij malkander gevoegde, en uyt de Wortel voortkomende Bladeren; ontrent een Maatvoet of anderhalf, wat meer of minder, lang, gemeenlijk een kleyne vinger breed; verciert met een aangename donkere groenheyd. Waar uyt verscheydene Steelen voortspruyten, geelachtig-groen van verwe; met *Ayren*, ruym een halve voet lang, als met veele Leeden op malkander groeyende; aan beyde de zijden voorzien met uyrsteekende Knopjens, waar aan het Zaad vasthoud, gelijk als *Schubachtige Vleugeltjens*, wonderlijk en aardig boven malkander zittende.

Vergaat niet haast, maar blijft eenige jaren in 't leeven. Is teeder van aart; en geeft, bij heete *Zomers*, volkomen rijp Zaad.

Bemind een gemeene, zandige aardige, met slegts Grond een weynig twee-jarige Paerdmist, en het Mol der verrotte Boombladeren doormengd: een opene, vrije, warme, wel ter Zon geleegene plaats, voor alle koude *Ooste- en Noordwinden* beschut; ook matige vochtigheyd.

Kan gantschelijk geen koude *Herffreegenen* of eenige felle Vorst verdragen. Moet derhalven, in een Pot staande, in den aanvang van *October* binnens huys worden gebracht, en gezet op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij vriezend Weer word gevuurd: gedurende de *Winter* met weynig Water voorzien zijn, vermitsze door te veel vochtigheyd lichtelijk verrot; en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename Lucht en zachte Reegen, weer buyten gesteld; evenwel dan noch voor koude nachten veel vochtigheyd, hayrige of schrale winden wel gewagt en genoegzaam gedekt worden.

Het Zaad word met een wassende Maan van *May* in een Pot, niet diep gelegd, de aarde aanbevolen, en met weynige vochtigheyd voorzien. Hier door word ze *aangequeekt* en *vermeenigvuldigd*. Maar dan ook noch *aangewonnen* door hare aangewassene altijd groenblijvende jonge Scheutjens: welke men op de genoemde tijd met een Mes voorzichtig van de oude afsnijdt, en in Potten verplant.

K R A C H T E N.

DEeze *Americaansche Tarwe*, in 't *Latijn* *Triticum Americanum*, is warm van aart in den eersten graad.

Het Brood, 't welk hier van gemaakt word, is van een aangename smaak. Geeft daarenboven goed voedsel aan 't Ligchaam; en versterkt al de inwendige deelen van 't zelve.

Het Meel deezer Tarwe in Edik gekookt, en gelegd op verhitte Ligchaamsdeelen, de Roos, 't *Sprek-vuur*, en andere diergelijke vuurigheid, trekt'er de brand van uyt, en verteerdze.

CCCCLVIII HOOFDSTUK.

TORREKRUJD.

Namen.

In het *Neederlandsch* dus, of veel meer *THOORNKRUJD* genoemd, vermits hare *Steele* *Thoorns* of *Naaldwijze* groeyen; word in het *Latijn* geheeten *TURRITIS*, of *TURRITA*.

Vier bijzondere soorten.

Hier van zijn mij in haren bekend geworden vier bijzondere soorten; namentlijk:

I. *TURRITIS MAJOR*, of groot *Torrekrujd*. II. *MINOR LONGIFOLIA*, of *kleyne lang-gebladerd Torrekrujd*. III. *MINOR PLATEAU*, of *kleyne Torrekrujd, van PLATEAU beschreeven*. IV. *TURRITIS LUSITANICA*, of *Portugalsch Torrekrujd*. Al te zamen zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, met matige twee-jarige Paerdemist voorzien: een opene luchtige, warme, wel ter Zon geleege plaats, en tamelijke vochtigheid.

Zaad.

Konnen reedelijk wel de *Vorst*, en andere ongeleegentheeden der *Winter* uytstaan. *Bloeyen* in de tweede *Zomer*; geeven volkomen rijp *Zaad*; en vergaan daar meê: wijlze niet, of zeer zelden, langer in 't leeven kunnen blijven. Worden derhalven ook ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, weer in een *Pot* zoo gezayd als geplant; en hier door kan men ze alleenlijk *aanwinnen* en *vermeenigvuldigen*.

Aanwinning.

K R A C H T E N.

Gebruyk tot

DE gekneufde *Bladeren* van *Torrekrujd*, in het *Latijn* *Turritis*, gelegd op allerley *vuyle* en *heete* *gezwellen*, *zweeren* en *zeeren*, helpen en geneezen de zelve.

heelmiddelen.

Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, of het uytgeparfste *Zap* daar van, gedaan op *varfsche bloedige Wonden*, bewaard de zelve voor alle *verhitting*, endoed ze *toegroeyen*.

CCCCLIX HOOFDSTUK.

ZOTSKNODZE.

Namen.

Niet alleen in het *Neederlandsch* dus, maar ook van zommige *DODDEN*, *DOLLEN* en *DOLZEN* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *TYPHA PALUSTRIS* of *SCEPTRUM MORIONIS*: in het *Hoogduytsch* *WASSERKOLBEN*, *MOSZKOLBEN*, en *NARRENKOLBEN*: in het *Fransch* *ROUSEAU*, of *MASSE DE SONC*: in het *Italiaansch* *MASSA SORDA*, of *TIPHA*.

Twee veranderlijke soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee veranderlijke soorten; te weeten:

I. *TYPHA MAJOR*, of *grootte Zotsknodze*. II. *TYPHA MINOR*, of *kleyne Zotsknodze*. Beyde zijnze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond, hoedanig.

Door een haar natuurlijke eygenschap groeyen ze zeer geerne in moerassige plaatzen, staande wateren, en lopende ondiepe Riviertjens, of Slooten. Willen derhalven gantsch niet wel in Hoven, of eenige andere drooge grond voortkomen. Doch zulks geschied noch in *Vijvers*, met een wassende Maan van *April* daar in gezet zijnde. Echter schieten ze hier op verre na zoo hoog niet op als in de voorgedachte met haren aart overeenkomende grond. Geeven ook veel *kleynder Vruchten*.

Bloeyende vrucht, zonder Zaad.

Hard van aart zijnze. Konnen zware koude en sterke *Vorst* verdragen: door welke wel hare *Bladeren* verdorren; doch in het *Voorjaar* loopen ze weer uyt. Geeven in den *Herfst* een *bloeyende vrucht* (wassende op lange Steelen), die men *Knodzen* of *Dodden* noemd, gelijk alreeds hier boven gezegt is; doch brenge gantschelijk geen *Zaad* voort. Niet alleen in den *Herfst*, maar ook door de geheele *Winter* kunnen ze op de gedachte hare Steelen goed, en gelijk als onverdervelijk blijven staan.

Worden alleenlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door hare vermeerderende *Wortelen*, welke veele jaren lang goed blijven.

Aanwinning.

K R A C H T E N.

ZOTSKNODZE, of *Typa*, gelijk ook de *Bloem* der *Aart*: zelve, is verwarmende, verdroogende, en afvaggende van aart. Het onderste deel der *Bladeren* is mals, en goed om te eten; geeft echter weynig voedel aan 't *Ligchaam*.

De *zachte wolachtige hayren* van de *Ayren*, of *Dodden*, in de *Ooren* gedaan, neemen het *Gehoor* wech. Met *Reuzel* vermengt; en op de *gebrandheid* gelegd, geneezen de zelve; want ze droogen en zuiveren van naturen: stillen daerenboven het *Bloed*; droog, of alleenlijk van buyten opgelegd zijnde.

Met *Roozewater* nat gemaakt, en op de *Takken* of *Speenen* van 't *Fondament* gelegd; ook, als het afvalt, weer vernieuwd, geneest de zelve: desgelijks de *wonden*; der zelve *vuurigheid* na zich trekkende.

De zelve *wollige Ayren* rijp geworden zijnde, kunnen dienen om *Kussens* en *Bedden* meê te vullen; welke zeer goed zijn voor *hitzige Nieren*.

Ook worden de *Bladeren* gebruykt, om *Stoelen* daar mee te bekleden.

CCCCLX HOOFDSTUK.

V A C C A R I A.

Ord zoo wel in 't *Neederlandsch* als in het *Latijn* dus genoemd; doch in de laatstgemelde taal ook *LYCHNIS PER-FOLIATA*, en *LYCHNIS PER-FOLIATA RUBRA*. Mijns weetens is deeze *Plant* geen anderen naam toegevoegd.

Zij bemind een goede, gemeene, zandige, en matig met twee-jarige Paerdemist voorziene grond: een opene, warme, vrije, luchtige, wel ter Zon geleege plaats, en tamelijke vochtigheid.

Blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven; en geeft in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*: 't welk ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *Maert* of *April*, niet boven een stroobreedte diep, weer op nieuws de aarde moet aanbevolen zijn. Anders komt het ook zomtijds door 't neergevallene van zelfs genoeg op. Hier door kan ze overvloedig *vermeenigvuldigd*; en gelijk als vernieuwd worden.

K R A C H T E N.

VACCARIA is warm en droog van aart, in den eersten graad.

De *Bladeren* in *Edik*, *Wijn*, of *Water* gekookt, of gedistilleert; dan daar meê gewasschen de voortlopende, *hitzige zeeren* en *zweeren*; de *Roodgrond*, *Roos*; *zwellings van de Navel*, en meer andere heete ongeleegentheeden, verdrijven de zelve.

Geneesmiddelen.

CCCCLXI HOOFDSTUK.

E E R E N P R Y S.

Namen.

Dus in het *Neederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *VERONICA*: in het *Italiaansch* *eeven alzoo*: in het *Hoogduytsch* *EHRENPREISZ*, of ook *GRUNDHEIL*: in 't *Fransch* *VERONIQUE*.

Vijf bijzondere foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf bijzondere foorten: namentlijk:

I. *VERONICA VERA*, of *opregte Eerenprijs*. II. *MAS REPENS*, of *Eerenprijs mannetje*, bij de aarde *kruypende*. III. *MINOR SERPILLI FOLIA*, of *kleyne Eerenprijs met ronde Bladeren van wilde Thymus*, of *Quendel*. IV. *MAXIMA SPICATA*, of *aldergrootste Eerenprijs, met een blauw-geayrde Bloem*. V. *VERONICA SUPINA TEUCRII PRATENSIS FACIE*, of *leggende Eerenprijs, met een gedaante van Teucrium*, groeyende op *Grasvelden*. Alle zijnze van *eeven de zelve Bouwing en Waarneming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, matig- en ook welgemeste grond: immers zoo zeer een warme, vrije, en genoezaam ter Zon geleegene, als een schaduwachtige plaats: veel Reegen, en ook matige vochtigheid. Blijven uyt eygener aart eenige jaren in 't leeven. Verdragen geduldig felle koude en alle andere ongelegentheeden der *Winter*. Geeven ook dikmaal bij goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad*: het welk met een wassende Maan van *Maert* of *April*, niet boven een stroobreedte diep, hol en luchtig in de aarde moet gelegd zijn.

Zaad.

Niet alleen hier door wordenze *vermeenigvuldigd*, maar ook door hare aangewassene jonge Looten, welke men, van zelfs *Wortelen* geschoten hebbende, op de gedagte tijd, en met de gemelde Maan van de *oude afneemt* en verplant.

Aanwinning.

Kleyne Eerenprijs met Bladeren van Thym.

Het *VERONICA MINOR SERPILLI FOLIA*, of *kleyne Eerenprijs met Bladeren van wilde Thymus*; doch gantschelijk niet in grootte, maar in gedaante alleen de zelve gelijk zijnde, blijft van naturen niet zoo lang in 't leeven. Geest in de tweede *Zomer* volkomen rijp *Zaad*, en versterft dan gemeenlijk. Word door 't zelve *Zaad* genoezaam *vermeenigvuldigd*; met een wassende Maan van *Maert* of *April* in de aarde gelegd zijnde. Of komt ook genoeg op door 't uytgevallene.

Alder-grootste Eerenprijs, met een geayrde Bloem.

Het *VERONICA MAXIMA SPICATA*, of *aldergrootste Eerenprijs, met een geayrde Bloem*, krijgt uyt een teedere, bruyn-verwige, en bittere *Veezelwortel* veele *Bladeren*, plat op de aarde neerleggende, twee en twee altijd regt teegens malkander over gesteld; rustende op een *Steeltje*, ontrent een vingerlid lang zijnde. Zijn boven donker, of zwart-groen van verwe, ook wat blinkende; doch onder bleeker: een kleyne vinger, wat meer of minder, lang, en een lid van een vinger breed; doch voor wat smaller als achter; en aldaar in een stomp punt eyndigende: aan de randen teeder en aardig, doch rondachtig, en niet diep *ingezaagd*; zacht van aart, voorzien met een weynig *ruygheda*. In de *Mond* geknauwd wordende, vallen ze te zamentrekende, ook onliefslijk van smaak. Hebben in 't midden een regt-doorgaande *Ader*; waar uyt verscheidene andere voortvloeyen, ter zijden opwaarts gekeerd.

Gedaante der Bladeren.

Steeltjens.

Uyt der zelve middenste of voorste punten komen voort ronde, bleekgroene, zeer taye, en ruygachtige *Steeltjens*, voorzien met schoone, meer dan een hand lange, en voor spits toegaande *Ayren*; bestaande uyt ontelbare donker-blauwe *Bloemen*, houdende vier langwerpige *Bladertjens*, waar van het onderste het smalste, ook afhangende; het bovenste op-

Gestalte der Bloemen.

staande het breedste is, en de overige twee ter zijden de middelmatigste zijn. Hebben inwendig drie lang-uytsteekende blauwe *Draadjens*; van welke de twee kortste ter zijden voor begaast zijn met een langwerpig, dikachtig, en uyt den blauwen purpur-verwig *Knopje*; maar het middenste heeft'er geen. Alsze eenige dagen zeer bezienswaardig hebben opengestaan, vallen ze eyndelijk op de aarde neer; nalatende een kleyne rondachtig *Zaadje*, gesteld in 't midden van vier kleyne, groene, en een weynig ruygachtige *Bladertjens*; ook voorzien met een kleyne, half-rond en bruyn-rood-verwig *Zaadje*.

K R A C H T E N.

Eerenprijs, in 't *Latijn* *Veronica*, is verwarmende en verdrogende in den eersten graad. Dod. l. 2. c. 21.

In *Wijn* gezoden, en daar van een Roemer gedronken, of anders twee *Drachmen* van het gedroogde *Bladeren* met *Wijn* ingenomen, verdrijft het *Colijk*: geneest de *Wonden*; de *Gescheurde*, of *Breuken*; en de *Melaatsheyd*. Is goed voor een besmettelijke ziekte; de *Koortzen*; de *onvruchtbare Vrouwen*; de *Hoest*; de *uytterende menschen*; ook voor de *opwerving van etterige en bloedige Fluymen*. Doed daarenboven wel *water lossen*: opend de *verstopte* der *Leever*, *Milt*, en *Longe*: reynigd de *Nieren*: en drijft het *Graveel* uyt. Camerar. l. 3. c. 25. Trag. l. 1. c. 68.

De groene *Bladeren* gestoten, of het *Poeder* der gedroogde gelegd op *wonden*, *uytle zeeeren* en *zweeren*, inzonderheid zulke, welke aan den *Hals* komen, verweekt de zelve, en geneest ze. Twee *Drachmen* van het gedachte *Poeder* ingenomen met twee *Drachmen Theriac*, is goed voor *pestilentielle Koortzen*. Fuchf. hist. Pl. c. 59. Matth. l. 3. c. 25.

CCCCLXII HOOFDSTUK.

W I T Z E N.

By veele genoege bekend, en in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook gemeenlijk *VITZEN*; dan noch wel *WIKKEN* genoemd: in het *Latijn* geheeten *VICIA*: in het *Hoogduytsch* *WICKEN*: in het *Fransch* *VESCE*: in het *Italiaansch* *VECCHIA*, *VECCIA*, en *VEZZA*. Namen.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *zeeven veranderlijke foorten*; te weeten: Zeeven veranderlijke foorten.

I. *VICIA MAJOR VULGARIS*, of *grootte gemeene Wizen*. II. *MINOR VULGARIS*, of *kleyne gemeene Wizen*. III. *MINIMA*, of *alderkleyinste Wizen*. IV. *AFRICANA*, of *Wizen uyt Africa*. V. *HISPANICA*, of *Spaansche Wizen*. VI. *LUSITANICA RADICE GRUMOSA*, of *Portugalsche Wizen, met kleyne Knobbeltjens aan hare Wortelen*. VII. *VICIA HIRSUTA*, of *Wizen met een ruyg Vruucht*, of *Pcul*. Niet alle zijnze van *eeven de zelve Bouwing en Waarneming*.

Echter beminnenze al te zamen een goede, gemeene, zoo wel zandige als andere, zoo gemeste als ongemeste, doch van naturen een droogachtige grond: immers zoo zeer een opene, vrije, luchtige, als een schaduwachtige plaats, en matige vochtigheid. Blijven niet meer dan *eene Zomer* in 't leeven. Geeven in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar mee. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *Maert* of *April* (na gelegentheid van de bequaamheid of onbequaamheid des tijds) weer op nieuws worden gezayd; 't *Zaad* niet diep in de aarde gelegd. Alleenlijk hier door kunnenze *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden. Grond. Zaad. Aanwinning.

De *VICIA MAJOR ET MINOR VULGARIS FLORE COERULEO PURPURASCENTE*, of *grootte en kleyne gemeene Vitzen, met een uyt den blauwen purpurachtige Bloem*, Grootte, en kleyne gemeene Vitzen.

Bloem, vergaan niet zoo haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leven. Verdragen felle koude, en allerley andere ongeleegentheden des tijds. Verliezen in de Winter hare *Bladeren*; maar schieten vroeg in 't Voorjaar weer uyt. Geeven aardige *Bloemen*, en volkomen rijp *Zaad*; 't welk op de hier boven genoemde tijd, en met de gemelde Maan de aarde word aanbevolen. Hier door kan men ze genoegzaam *vermeenigvuldigen*.

Zaad.

Aanwinning.

K R A C H T E N.

Aart.

Gal. l. 1. de Alim. fac.

DE *Witzen*, *Vitzen* of *Wikken*, in het Latijn *Vicia*, zijn verwarmende in den eersten, verdrogende in den tweeden graad: ook zuiverende, afvagende, en een weynig te zamentrekkende van aart. Gekookt, en zoo gegeten, zijn ze onaangenaam voor de *Maag*; zwaar te verteeren. Veroorzaken een *melancholijk Bloed*: geeven weynig voedzel aan 't Lichaam, en verstoppen de *Buik*.

Trag. l. 2. c. 16. Durantes hist. Plant. fol. 467. Matth. l. 2. c. 142.

Het *Meel* der zelve *Witzen* met enig nat ingenomen, doet veel *water lossen*; en is goed voor de *uytteerende Menschen*: doch te veel gebruykt, is zeer schadelijk aan de *Darmen* en de *Blaas*. Het zelve *Meel* met *Wijn* vermengd, en gelegd op de *beeten van razende Menschen*, *dolle Honden*, en andere *schadelijke Dieren*, helpt de zelve. Met *Honig* gemengd, neemt wech de *Sproetelen* en andere *plekken der Huyd*, daar op gestreken.

Deeze *Vitzen*, of *Wikken*, de *Paerden* onder de *Haver* te eten gegeeven, maken de zelve *vet* en *welgesteld*.

CCCCLXIII HOOFDSTUK.

DRIE-VERWIGE.

VIOLETTE.

Verscheyde namen.

En aangenaam en bezienwaardig *Genus*, voerd deeze naam in het *Nederlandsch*. Word desgelijks, wegens de sierlijke verscheydentheyd harer aangename verwen in het *Latijn* geheeten *VIOLA TRICOLOR*, of *VIOLA TRINITATIS*: in het *Hoogduytsch* *DREYFALTIGKEIT BLUMEN*, of ook *KRIECHENDE VIOLE*: in 't *Fransch* *PENSEES*, of *MENUES PENSEES*: in het *Italiaansch* *FIORE DI GIOVE*, *MINUTI PENSIERI*, en *JACCEA*.

Zeeven veranderlijke soorten.

Hier van zijn mij in haren aart eenige veranderlijke soorten bekend geworden; te weeten:
I. *VIOLA TRICOLOR MAGNA*, of *grootte drie-erwige Violette*. II. *TRICOLOR FLORE PARVO*, of *kleyne drie-erwige Violette*. III. *FLORE ALBO*, of *met een witte Bloem*. IV. *FLORE PURPUREO*, of *met een geheel purpure Bloem*. V. *FLORE LUTEO AMPLO ODORATO*, of *met een grootte geel welriekende Bloem*. VI. *FLORE LUTEO AMPLO ODORATO VARIEGATO*, of *met een grootte geel-bonte welriekende Bloem*. VII. *VIOLA ASSURGENS FLORE CÆRULEO*, of *opstaande Violette met een blauwe verwe*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, zandige, drooge, ongemestte; dan ook een vochtige en welgemestte aarde; zoo wel een opene, vrije, luchtige, als een schaduwachtige plaats, veel *Rëegen*, en ook matige vochtigheid.

Zaad.

Blijven gemeenlijk niet langer dan eene *Zomer* in 't leven, vermits ze, als ze teegens de *Winter Zaad* gegeeven hebben, daar meê versterven. Worden derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *Maert*, of in *September*, weer op nieuws gezayd. Komen ook,

daar ze eens gestaan hebben, door het uytgevallene *Zaad* overvloedig genoeg van zelfs te voorschijn; niet alleen in de *Voor tijd*, maar ook in de *Zomer*, ja teegens den *Herfst*: welke dan, de *koude der Winter* uytstaande, overblijven, en door de gantsche *Zomer tijd* met schoone, verlustigende *Bloemen* verciert zijn. Hier door kunnen ze genoegzaam *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

Aanwinning.

De *VIOLA TRICOLOR FLORE LUTEO AMPLO ODORATO*, of *grootte drie-erwige geel welriekende Violette*, en *FLORE LUTEO AMPLO ODORATO VARIEGATO*, of *grootte geel-bonte welriekende Violette*, vergaan niet in 't eerste jaar, gelijk de andere, voortgekomen zijnde van *Zaad*, met een wassende Maan van *April* niet diep gezayd geworden; maar blijven twee, ook wel drie jaren in 't leven.

Welriekend drie-erwige Violetten.

De *VIOLA ASSURGENS*, of *regt-opstaande Violette met een blauwe Bloem*, blijft lange jaren in 't leven. Verdraagd felle *koude*, en alle andere ongeleegentheden der *Winter*, zonder schade. *Bloeyd* ieder *Zomer*, en geeft volkomen rijp *Zaad*; 't welk op de genoemde tijd, en met de gemelde Maan in een *Pot*, niet boven een *strobbeedte* diep gelegd, de aarde word aanbevolen.

Regt-opstaande Violette met een blauwe Bloem.

K R A C H T E N.

Drie-erwige *Violette*, of *Viola Tricolor*, is matig vocht van aart; ook verzachtende, afvagende, scharp van smaak, en fijn van deelen.

Dol. l. 6. c. 2.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, of het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* ingenomen, is goed teegens de *Kramp*, en *trekking der Leeden*; voor de *krimping der Darmen*, en de *vallende ziekte der jonge Kinderen*. Neemt wech de *verstopping van de Borst* en *Longe*; allerley *slijmerige vochtigheeden*, en de *inwendige verhitting*. Geneest daarenboven de *Schurfttheyd*, *Wonden*, *Gescheurdtheyd*, *jeukerigheyd der Huyd*, *zeeren*, *zweeren*; en ook de *Spaansche Pokken*, als men'er 's avonds en 's morgens, tien dagen achter een, t'elkens drie oncen van inneemt, en daar op zweet.

Löbel. l. 1. fol. 727. Lonic. l. 2. c. 226. Matth. l. 4. c. 117. Camerar. l. 4. c. 112.

CCCCLXIV HOOFDSTUK.

MAERTSCHE VIOLE.

Onders ook in 't *Nederlandsch* *MAERTSCHE VIOLETTE* genoemd, ieder genoeg bekend. Word in het *Latijn* geheeten *VIOLA MARTIA*, *VIOLA NIGRA*, *VIOLA PURPUREA*, en *VIOLARIA*: in het *Hoogduytsch* *MERTZVIOLEN*, of *BLAW-VIOLEN*: in het *Fransch* *VIOLETES DE MARS*: in 't *Italiaansch* *VIOLA DI MARZE*, *VIOLA PAVONAZZA*, *VIOLA MAMMOLA*, en *VIOLA PORPUREA*.

Verscheyde namen.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vijf onderscheydene soorten; namentlijk:

Vijf onderscheydene soorten.

I. *VIOLA MARTIA FLORE SIMPLICI CÆRULEO*, of *blauwe enkele Maertsche Viole*. II. *FLORE CÆRULEO PLENO*, of *met een dubbele blauwe Bloem*. III. *FLORE SIMPLICI ALBO*, of *met een enkele witte Bloem*. IV. *FLORE PLENO CINERO*, of *met een dubbele grauwe Bloem*. V. *VIOLA INODORA SYLVESTRIS*, of *wilde Maertsche Viole zonder reuk*. Al te zamen zijn ze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een gemeene zandige, liever gemestte als ongemestte aarde: immers zoo zeer een vrije wel ter *Zon* geleegene, als een schaduwachtige plaats; en veel *Water*. Blijven eenige jaren lang in 't leven. *Bloeyen* niet alleenlijk, maar geeven ook ieder jaar volkomen

Grond.

Zaad. komen rijp *Zaad*; 't welk niet t'effens, maar met'er tijd, 't cen vroeger 't ander later, zijne rijpheyd bekoimt; beginnende ten halven van de Maand *Junius*, en ontrent den aanvang van *October* eyndigende. Men vind het niet alleen onder zijne *Bladeren*, maar ook half, ja zelfs zommige *Knoppen* bijna geheel onder de aarde en steelen verborgen leggen. Niet voor dat het rot zijne volkome rijpheyd is geraakt, mag men 't afplukken; te weten, als de *Knoppen*, waar in het befloten is, zich blauw-verwig, en 't daar binnen zijnde *Zaad* zelfs, 't welk te vooren wit word gezien, zich na 't geel trekkende vertoond. Zoo men dan langer wagt, barst de *Knop* schielijk van malkander, en 't *Zaad* valt ter aarden neer. Indien men 't kan afplukken met een volle Maan, zoo blijft het langer goed als anders; en heeft dan zijne hoogste volmaaktheyd. Echter blijft het, om gebruykt te kunnen worden, niet langer als een jaar of anderhalf bequaam.

Hoe te winnen. Het zelve nieuwelijks gewonnen zijnde, moet men 't drie of vier weeken lang binnens huys leggen op een houte Bord, of Tafel, luchtig en hol, om te drogen. Daar na zuiverd men het van de *Huysjens*, en bewaard het op een drooge plaats, op dat het geen schimmelige reuk mogt krijgen.

en te bewaren. Zij verdragen sterke *Vorst*, en alle andere ongeleegentheeden des tijds, buyten staande. Blijven gedurig groen; en worden *aangevornen*, niet alleen door 't gedachte haar *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Maert*, niet diep gelegd, de aarde word aanbevolen; maar ook overvloedig door 't neergevallene, 't welk van zelfs opstaat, zonder dat men de moeyte van *zaying* behoeft te doen: en dan noch door de aangewassene *jonge Looten*; welke men, van zelfs *Wortelen* gekreegen hebbende; op de gemelde tijd van de *oude* afneemt en verplant.

Aanwinning. De VIOLA MARTIA FLORE PLENO CÆRULEO, ET CINEREO PLENO, of *dubbele blaauwe*, en *grauwe Maertsche Viole*, krijgen noyt eenig *Zaad*. Worden echter genoegzaam *aangequeekt* en *vermeenigvuldigd* door hare jonge aangegroeyde *Scheutjens*; welke van zelfs *Wortelen* schieten; en die men met een wassende Maan van *Maert*, of ook van *Augustus*, of *September*, om 't tweede jaar opneemt, en verplant. Anders zoudenze *einkel van Bloem* worden, of geheel *vergaan*.

K R A C H T E N .

Aart. DE *Bladeren* en *Bloemen* deezer *Maertsche Viole*, in het *Latijn* *Viola Martia*, zijn verkoelende in den eersten, en vochtmakende van aart in den tweeden graad.

Diöf. l. 4. De *Bladeren* alleen gekookt, en van dit Nat gedronken; of de zelve bij andere *Moeskruiden* gedaan, en gegeten, verzacht en *verkoeld* beyde de *Maag* en 't *Ligchaam*: maakt ook een *lichte Stoelgang*.

Trag. l. 1. Eeven 't zelve vermogen ook de *Violen* of *varfſſche Bloemen* zelfs. Neemen daarenboven wech de *brand der Koortzen*: de onnatuurlijke hitte der *Leever*, *Lon-ge*, *Nieren*, *Blaas*, en anderer *inwendige deelen*. Verzachten de *rauwigheyd* van de *Borst* en *Keel*. Zijn goed gebruykt in 't *Pleuris*, of *Zijdevee*. Bedwingen de bijtende ſcharphcyd der *Galachtige vochten*, en verſlaan de *Dorſt*.

Reneal. hif. Een of twee *Drachmen* van 't *Poeder* der gedroogde *Plans*. *Bloemen* met *Wijn* ingenomen, opend de *verſtoptheyd* *Spec. fol. 144.* *van de Leever*: is goed teegens de *Geelzucht*: doet de hitte der *inwendige Gezwellen* ſcheyden: geneeft de *Matth. l. 4. c. 117.* *Squinantie* of 't *Keel-gezwel*, en andere gebreeken der *Keel*. *Purgeert* ook zachtelijk het *Ligchaam*.

Ruell. l. 3. De *purpure Bladeren* der *Bloemen* voor haar zelve *c. 127.* alleen gedroogd, gepulverifeert, en met het gedistilleerde *Water* van *Pæonie Bloemen* ingenomen, is zeer goed teegens de *vallende Ziekte* der *kinderen*.

De *Syrop*, gemaakt van *Violen*, verkoeld de *brand* *Mefues l. 1. der Koortzen*; verquikt het *Hert*; verzacht de *pijn der Solv. c. 11.* *Zijden*: ſcheyd de *inwendige zuweringen*; en maakt een *week Ligchaam*, als men drie of vier oncen daar van inneemt.

Een *Conſerve* van deeze *Bloemen* gemaakt, en daar van gebruykt, heeft een diergelijke uytwerking.

De *Oly* van *Violen* verzacht en verkoeld ook zeer. *Durantes* In de ſlapen des *Hoofds* geſtreeken, verwekt *ſlaap*. *biſt. Plant. fol. 475.* De zelve vermengt met de *Dooyer* van een *Ey*, en geſtreeken op den *Aarsdarm*, of de *Speenen* aan 't *Fondament*, verzacht de ſmerten der zelve.

Het *Zaad* van *Violen* met een houte *Stamper* in een *ſteene Mortier* geſtoten; met het *Water*, daar *Peterzelie* in gekookt is geweest, in of door een *Zeef* uytgedrukt, en zoo gedronken, is een zeer goed hulpmiddel voor het *Graveel*; ook teegens de *Steen* der *Nieren* en der *Blaas*: deſgelijks teegens de *ſteeken* der *Scorpioenen*. Verwekt *Stoelgang*, en doet wel *Water loffen*. *Plin. l. 27. c. 19.*

Gedroogde *Violetten* zijn zeer dienſtig, om gemengt *Dod. l. 6. c. 1.* te worden bij de *Dranken* en andere middelen, welke men gebruykt om 't *Hert* te verſterken, en 't zelve verquikking toe te brengen.

De *Bladeren* worden ook met goed nut gelegd op *Idemibid.* een *verhitte Maag*, en quade ontſtookene *Oogen*; deſgelijks op een uytgezonzene *Aarsdarm*; doch in het eerst; niet om weer in te drijven, of te doen optrekken, maar om te verzachten, en te verkoelen, indien ze zeer verhit is: 't welk dikmaal voor al noodwendig moet geſchieden, eer men ze weer kan doen inkeeren.

Bij gebrek van de *Bloemen*, mag men zeer wel 't *Kruyd* van *Violen* gebruyken; bijzonderlijk in *heete Koortzen*, en *verhitting* van de zelve.

CCCCLXV H O O F D S T U K .

GULDENROEDE.

Us in het *Neederlandſch* genoemd, *Namen* wegens de zeer ſchoone *couleur* der *Bloemen*, en, mijns weetens, in deeze *Taal* met geenem anderen naam bekend: word in 't *Latijn* geheeten *VIRGA AUREA*: in het *Hoogduyſch* *WUND-* of ook *FEDDERKRAUT*: in het *Frantſch* *VERGE D'OR*: in 't *Italiaanſch* als in 't *Latijn*.

Hier van zijn mij in haren aart *vier* bijzondere ſoor- *Vier bij- zondere ſoorten.* ten bekend geworden; namentlijk:

I. *VIRGA AUREA OFFICINARUM LATIFOLIA MAJOR*, of *groote breed-bladerige Guldenroede*, in de *winkelen* der *Apotheekeren* gebruykelijk. II. *OFFICINARUM LATIFOLIA MINOR*, of *kleyne breed-bladerige Guldenroede*, ook gebruykelijk in der *Apotheekeren* *winkels*. III. *LATIFOLIA PEREGRINA*, of *vreemde breed-bladerige Guldenroede*. IV. *VIRGA AUREA ANGUSTIFOLIA PEREGRINA*, of *vreemde Guldenroede met ſmalle Bladeren*. Alle zijnze van eeven de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, zandige, welgemelte *Grond*. grond; een vrije, warme, luchtige, bequaam ter *Zon* geleegene plaats; en veel *Water*. Blijven lange jaren in 't *leeven*. *Bloeyen* ieder *Zomer* zeer ſchoon; en geeven dikmaal bij goede jaren volkome rijp *Zaad*. *Zaad.* Verdragen ſelle *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder ſchade. Worden *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd*, niet alleen door 't gedachte haar *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *April*, immers zoo gerne in een *Pot*, als op een andere plaats, wil in de aarde zijn gelegd, niet boven een *ſtroobreedte* diep; als door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*, welke men op de zelve tijd van de *oude* afneemt en verplant. *Aanwinning:*

K R A C H T E N .

Guldenroede, in 't Latijn *Virga aurea*, is verwarmende en verdrogende in den tweeden graad; ook zuiverende, en een weynig te zamentrekkende van aart.

In Wijn gezoden, of gedistilleert, en daar van een Roemer gedronken, geneest alle *uyt- en invendige Wonden, Verzeeringen, Fistelen, of lopende Gatē, heete Zweeringen, Gescheurdheyt*; de *Buykloop*, en de *zwelling van het Tandvlesch*, daar meê gewasschen zijnde. Opend daarenboven de *verstoptheyt van de Nieren*; breekt de *Nieren-steen*; drijft uyt het *Graveel*, het *water van de Blaas*; en de *stijmerige vochtigheyt der zelve*.

Een *Drachma* of twee van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met roode Wijn ingenomen, doet ophouden allerley *Zinkingen*, en de *Bloedgang*, of *Roodeloop*.

Het uytgeparfste *Zap* der *Bladeren* geneest de *hittegezwollenen* van de *Mond*, daar op gestreeken; of anders met Wijn gemengt, en daar meê gewasschen, of gegorgeld.

Guldenroede word gerekend onder de *Kruyden*, welke men pleeg te doen onder de *Wond-dranken*, en word zoo krachtig gehouden om allerley slag van *Wonden* te geneezen, als het *Heydensch Wondkruid* zelfs. Mag derhalven gebruykt worden tot alle dingen, waar toe 't gedachte *Wondkruid* goed is.

CCCCLXVI HOOFDSTUK.
V L I E G E N E T .

Namen. In het *Neederlandsch* dus van veele genoemd; word in het *Latijn* geheeten *VISCARIA*, of *LYCHNIS SYLVESTRIS VISCOSA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *twee* veranderlijke soorten; als:

I. *VISCARIA FLORE RUBRO*, of *Vliegenet met roode Bloemen*. II. *VISCARIA FLORE CARNEO*, of *Vliegenet met een lijfverwige Bloem*. Beyde zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, zoo wel ongemeste als gemeste grond: een vrije, genoegzaam ter Zon geleegeene plaats: veel Water, en ook matige vochtigheyt. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeven in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*; en versterven dan van zelfs, of door een *kleyne Rijp*.

Worden derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert*, op nieuws, niet diep gelegd, weer gezayd: of komen ook, daar ze eens geplant zijn, door 't uytgevallene *Zaad* van zelfs genoeg te voorschijn. Hier door kunnen ze overvloedig *vermeerderd*, en als *eenwigdurend* gemaakt worden.

K R A C H T E N .

Vliegenet, of *Viscaria*, met *Wortelen* en *Bloemen* in Wijn gekookt, en daar van een goede Roemer vol gedronken, is goed teegens allerley *besmettelijke ziekten*; doet genoegzaam *wateren*: drijft uyt de *Nierensteen*: en neemt wech de *pijn des Hoofds*, daar meê gewasschen zijnde.

Een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* en *Wortelen* met Wijn ingenomen, strijd teegens de *Pest*, en allerley *Vergif*: ook teegens de *beeten der dolle Honden*, de *steeken der Scorpioenen*, en anderer *schaadelijke Dieren*.

De *Bladeren* gestoten, en op *wonden* gelegd, geneest tot geneezen de zelve. Trekken ook te gelijk uyt de *Doornen*, *schilfferen van Beenderen*, en andere daar in zijnde *delen*.

Twee *Drachmen* van het *Zaad* gestoten, en met Wijn ingenomen, ontlast het *Ligchaam* van alle *heete galachtige onreynigheyt*.

CCCCLXVII HOOFDSTUK.

GEYTENBAARD.

Een welbekend en bezienswaardig *Geverscheywas*, word in het *Neederlandsch* niet de namen alleen dus, maar ook van veele *REYNETTE* genoemd: in het *Latijn* geheeten *ULMARIA*, om dat hare *Bladeren* die van den *Olm* of *Ipenboom* een weynig gelijk schijnen; dan ook noch *REGINA PRATI*, en *BARBI CAPRA*: in het *Hoogduytsch* *WALDGEISZBART*: in 't *Fransch* *BARBE DE CHEVRE*: in 't *Italiaansch* *BARBA DI CAPRA*. Word ook wel in 't *Latijn* gezegt *ARUNCUS*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend *twee* bijzondere soorten; te weten:

I. *ULMARIA*, sive *REGINA PRATI FLORE COLLECTO*, of *Geytenbaard met een digte te zaam-geslootene Bloem*. II. *ULMARIA PEREGRINA FLORE SPARSO*, of *vreemde Geytenbaard, met een holle, of van makander gescheydene Bloem*; die ook van de geleerde Heer *JACOBUS THEODORUS TABERNÆMONTANUS* word geheeten *DRYMOPOGON*. Alle zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een goede gemeene, *Grond* vochtige, zandige, welgemeste, of ook een vette, kleyige grond. Hebben immers zoo geerne een luchtige, wel ter Zon geleegeene, als een *schaduwachtige plaats*; en willen veel *Water*. Blijven lange jaren in 't *leeven*. Konnen sterke *Vorst*, en allerley andere *ongeleentheeden der Winter* uytstaan zonder schade. Geeven ook bij goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad*.

Doch het *ULMARIA PEREGRINA FLORE SPARSO*, of *vreemde Geytenbaard met een holle Bloem*, geeft in deeze koude *Gewesten* zeer zelden eenig goed *Zaad*. Het zelve word met een wassende *Maan* van *September* in een *Pot* (om dat het lang in de aarde blijft, eer het opkomt), of in de *Maand* van *Maert* in de aarde, een halve *vingerbreedte* diep, op een *schaduwachtige plaats* gezayd. Hier door kunnen deeze soorten *bequaamelijk vermeenigvaldigd*, en dan ook noch *aangevonden* worden door hare *aangegroeyde jonge Wortelen*; welke men met de genoemde *Maan* in *April* van de *oude* afsteekt, en verplant.

K R A C H T E N .

Geytenbaard, of *Ulmaria*, is droog en koud in den *eersten graad*; ook een weynig te zamentrekkende van aart.

De *Wortelen*, of *Bladeren* en *Bloemen*, in roode Wijn gezoden, en daar van gedronken; of het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* en *Wortelen* met de zelve Wijn ingenomen, stopt de *Buyk* en allerley *Roodeloop*. Geneest ook de *Fistelen*, en *lopende Gatē*.

De *Bladeren* en *Wortelen* in *Water* gekookt, en het zelve de *Paerden* te drinken gegeeven, is goed teegens der zelve *Wormen*, en *Buykpijn*.

DUYZENDBLAD
met Bladeren van
DUYZENDBLAD.

Namen.

P het *Neederlandsch* dus, en, mijns weetens, met geen anderen naam genoemd, word in het *Latijn* geheeten *ACHILLEA STRATIOTES*, of *MILLEFOLIUM NOBILE FOLIIS MILLEFOLII*, vermits men van deeze *Plant* niet anders kan oordeelen, dan datze is een regte meede-soort van *Duyzenblad*, *Gerwe* of *Millefolium*, wegens de groote gelijk-vormigheyd.

Grond.

Zij bemind een goede, gemeene, zandige, liever gemeste als ongemeste grond: een opene, vrije, luchtige, wel ter Zon geleegene plaats, voor alle koude *Oofte-* en *Noordewinden* beschut. Verdraagt veel, en ook weynig vochtigheyd: groote, en ook matige hitte in de *Zomertijd*. *Bloeyd* gemeenelyk in deeze onze Gewesten ieder jaar, maar geeft zelden eenig volkomen rijp *Zaad*. Is tamelyk hard van Natuur; zoo datze, buyten staande, al vrij wel de koude deezer Landen, alsze niet te sterk is, kan uytstaan. Doch als de zelve te fel en te langdurig valt, gaatze dikmaal daar door verlooren. Is derhalven niet ongeraadzaam,

Zaad, doch zeer zelden.

dat men t'elkens, tegens de *Winter*, een weynig van deeze soort in een Pot, bij de een of de andere *Plant*, welke ruimte genoeg heeft, insteekte, en alzo met de zelve, gedurende de koude, binnens huys beware, om'er altyd iets van in voorraad te hebben, indien de buyten blijvende onverwacht eenig verderf mogt bejeegenen.

Aanwinning.

Ik heb alreeds gezegt, datze geen volkomen rijp *Zaad* geeft, ten zij met zeer goede jaren. Echter kan ze bequamelijk *aangevonnen* en *vermeenigvuldigd* worden door hare de aarde doorlopende *jonge Schutjens*: welke, van zelfs genoegzaam *Wortelen* gekreegen hebbende, zoo wel in *Augustus*, als in *Maert* of *April*, met een wassende Maan van de *oude* worden afgenomen, en verplant.

K R A C H T E N.

Duyzenblad met Bladeren van Duyzenblad, of *Aart Achillea Stratiotes*, is verdrogende, verwarmende, heelende, versterkende, en te zamentrekde van aart.

Een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met roode *Wijn* ingenomen, of het uyt de *Bladeren* gepaste *Zap* met de zelve *Wijn* gebruykt, stopt de *Bloedgang*, de *onnatuurlijke Vloeden der Vrouwen*, en doet het *Bloedsponwen* ophouden.

Het zelve *Poeder*, of ook 't zelve *Zap*, op *varssche Wonden*, *oude Gezwellen*, en *loopende Gaten* gelegd, geneeft de zelve.

Prosp. Alpin. de Plant. Exot. c. 38.

Eynde deezes geheelen Werks.

BLAD-

B L A D - W I J Z E R

Van de

N A M E N

D E R

BOOMEN, PLANTEN, KRUYDEN, BLOEMEN,

In de Neederlandsche, Latijnsche, Hoogduytsche, Fransche
en Italiaansche Spraaken.

A A N D E N L E E Z E R.

Deze Blad-wijzer steld op de Orde van 't A. B. C. voor oogen de Namen der Gewassen in de gedachte vijfderley Talen. Vermits nu veele Boomen, Planten, Kruiden en Bloemen meer dan eenerley naam in elke Taal voeren; zommige menschen met deezzen, andere met dien naam, of alleen of meest, bekend zijn, zoo hebben wij al de benoemingen op deezze Lijst gebragt, op dat ieder gereedelijk mogt konnen vinden 't geen waar van hij in 't Werk verder berigt wil halen. De Namen, zoo als ze in de Hoofd-titelen deezes Boeks worden voorgesteld, staan hier (in de Neederlandsche spraak) met Capitale Letteren. Daar neevens dan wat voor andere Namen zij in de zelve Taal hebben: daar achter, hoe ze in 't Latijn, Hoogduytsch, Fransch en Italiaansch worden geheeten; welke verscheydene Namen, zoo veel 't Neederduytsch en Latijn betreft met gemeene Letteren in de zelve orde van 't A. B. C. zijn uytgedrukt. De Hoogduytsche, Fransche en Italiaansche (buiten de geene die achter de Neederlandsche met Capitale letteren gestelde volgen), hebben wij op de Lijst voorbij gegaan, om 't Register niet te groot te doen vallen. Ook niet aangewezen (als alleenlijk zelden) de benoeming der veelerley soorten van elke Boom, Plant, &c., welke meenigvuldig zijn, en in 't Werk zelfs, onder ieder Hoofdstuk, te vinden.

ALBÉZIE. S. Jans Bezie. S. Jans Druyfsjens. Bezekens over Zee. Lat. Ribes. Ribesium. Grossula Transmarina. Hoogd. S. Johans Beerlein. Fransch, Groisseletz Transmarin. Ital. Ribes. Uva d'Orso. 193.

Aardakel. zie op Aardaker.

AARDAKER. Aardnoot. Aard-eykkel. Akkernoot. Aardakel. Muyzen met staarten. Lat. Lathyrus tuberosus. Chamæbalanus. Glans terræ. Apios. Hoogd. Erdnusz. Grund-eychelen. Erdseigen. Fr. Tarnotes. Gland de terre. Ital. Ghian de terre. 349.

AARDANGEL. Lat. Tribulus terrestris. Hoogd. Burseldorn. Ital. Tribolo. 791.

AARDBEZIË. Lat. Fraga. Hoogd. Erdbeeren. Erdbeerenkraut. Fr. Fraises. Ita. Fragelaria. Le Fraghe. Fragole. 772.

Aardeykel. zie op Aardaker.

Aardnoot. zie op Aardaker.

AARDNOTEN. Lat. Bulbocastanum. Bunium antiquo-

rum (ook wel in 't Neederlandsch Bunium der Ouden). Hoogd. Erdnusz. Erdkaffen Ita'. Bulbo Castano, Castagne agresti. 413.

Aardrook. zie op Druyvenkervel.

Aabelboom. zie op Populierboom.

Abies. zie op Denneboom.

Abrahamsboom. zie op Boom der Kuysheyd.

ABRIKOOSBOOM. Vroege Perzikboom. Lat. Malus Armeniaca. Malus præcox. Hoogd. Marellen. Mollettenbaum. S. Johans Pferzig. Fr. Abricot. Avant Perfes. Pefches de Troye. Ital. Albricoche. Bacoche. 68.

Abrotanum. zie op Averuyt.

Abinthium. zie op Alssen.

Abutilon Avicennæ. zie op geele Malve.

ACACIA, in alle talen dus genoemd; maar ook wel in 't Latijn Spina Ægyptia. 49.

Acanthus sativus: Acanthus lævis. zie op Beerenkranw.

Accipritina. zie op Havikskruyd.

Acer. zie op Booghout.

Acetosa. zie op Zuring.

Achillea. zie op Druyzendblad.

- Achillea. Stratiotes. *zie op Druyzenblad met Bladeren van Druyzenblad.*
 Acoleyen. *zie op Akeleyen.*
 Aconitum. *zie op Wolfswortel.*
 Aconitum Monococcum. *zie op Wolfsbezie.*
 Aconitum Pardalianches. *zie op Doronicum.*
 Acorus. *zie op wetriekende Lis.*
 Acus Pastoris. *zie op Oyevaarsbek.*
 ADDERSKRUYD. *Lat. Scorzonera. Hoogd. Scorzonere. Schlangenmord. Fr. Scorzonera. Ital. Scorzonera. 868.*
 Adderstong. *zie op Speerkruid.*
 Adderswortel. *zie op Natervortel.*
 Adiantum. *zie op Vrouwenhayr.*
 Admirabilis peruviana. *zie op opregte Jalappe.*
 Ægilops altera Mathioli. *zie op ydele Haver.*
 AFFODILLE. *Lat. Asphodelus. Hoogd. Aphodil. Fr. Afodille. Ital. Anfodolo. 371.*
 Africaansche Bloem. *zie op Fluweelbloem.*
 Ageratum Dioscoridis. *zie op Ageratum van Dioscorides.*
 AGERATUM van Dioscorides. *Lat. Ageratum Dioscoridis. Hoogd. Leber-Balsam. Ital. Agerato. Eupatorio di Mesue. Herba Guilia. 293.*
 Agnus Castus. *zie op Boom der Knysheyd.*
 Agnus Vitex. *zie op Boom der Knysheyd.*
 Agrifolium. *zie op Hulst.*
 Agrimonia. *zie op Agrimonie.*
 Agrimonia Sylvestris. *zie op Ganzerich.*
 AGRIMONIE. Boelkenskruyd der Oude Grieken. *Lat. Agrimonia. Eupatorium Græcorum. Hoogd. Odermenig. Brukwurtz. Fr. Agrimonie. Ita. Agrimonia. 294.*
 AJUYN. Cicol. Uyen. *Lat. Cepa. Hoogd. Zwibel. Fr. Oignon. Ciboule. Sibouille. Ital. Cipolla. 302. ZEE-AJUYN. zie op Zee-ajuyn.*
 AKELEYEN. Acoleyen. Klokkebloemen. *Lat. Aquilegia. Aquilina. Hoogd. Akeley. Fr. Ancolye. Ital. Aquileja 357.*
 Akkernoot. *zie op Aardakers.*
 ALANTWORTEL. Galantwortel. *Ita. Enula Campana. Inula. Helenium. Hoogd. Alantwurtz. Fr. Enule Campana. Herbe d'Eleine. Ital. Helenio. Enola. Enoo. 561.*
 ALATERNUSBOOM. In de *Latijnsche* en andere talen, Alaternus. *Ital. Alaterno. 206.*
 Albinum. *zie op Gnaphalium.*
 Alcanna. *zie op Alcanna.*
 ALCANNE. *Lat. Alcanna. Cyprus. Hoogd. Alcanna. Fr. Alcanna. Ital. Alcanna. Ook wel geheeten groote en kleyne Phyllirea; of Phyllirea major & minor. 213.*
 Alchimilla. *zie op Synnarw.*
 Alcea. *zie op Sigmarartskruid*
 Aldergrootste Holwortel van Candia. *zie op Leenwenblad.*
 Alektorolophos. *zie op wilde Hanekam.*
 Alfsrank. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 Alliaria. *zie op Look zonder Look.*
 Allium. *zie op Knoplook.*
 Allium. *zie op Moly.*
 Alnus. *zie op Elzenboom.*
 Alnus nigra. *zie op Pijlhout.*
 Alnus minor Montana. *zie op kleyne Berg-Elzenboom.*
 Aloe. Dus genoemd in 't *Latijn, Hoogduytsch, Neerduytsch, Fransch, en Italiaansch. 309.*
 Aloe palustris. *zie op Ruyterskruid.*
 Alopecuroides. *zie op Vossestaarten Gras.*
 Alp-roozen. *zie op Bergroozen.*
 Alsem. *zie op Alffen.*
 ALSSEN. Alsem. *Lat. Absinthium. Hoogd. Wermuth. Fr. Aluine. Ital. Assenzo. 271.*
 Alfine. *zie op Muur.*
 Althea. *zie op witte Malve.*
 Althea lutea. *zie op gele Malve.*
 Althea arbor; arborefcens. *zie op Boom-malve.*
- Althea arborea montis Olbia Gallo Provinciaz. *zie op Boom-malve van Provençen.*
 Alysson. *zie op Alyssum.*
 ALYSSUM, Alysson. In 't *Neederlandsch, Latijn, Hoogd en Fransch* dus genoemd. *Ital. Alisso. 320.*
 AMANDELBOOM. *Lat. Amygdalus. Hoogd. Mandelbaum. Fr. Amandier. Ita. Mandolaro. 33.*
 Amaranthus. *zie op Fluweele Bloem.*
 Amara dulcis. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 Amaracus Galeni. *zie op Moederkruid.*
 Ambarette. *zie op Koornbloem.*
 Amberbloem. *zie op Koornbloem.*
 AMBROSIA. Dus genoemd in het *Latijn, Hoogduytsch, Neederlandsch, Fransch* en *Italiaansch. 328.*
 Amellus Marinus. *zie op Water-Starrekruid.*
 Americaansche Britannica. *zie op Virginiaansche Patich.*
 Americaansche Spinagie met een Bolwortel. *zie op Batata.*
 Americaansch Swardkruid. *zie op Phalangium.*
 AMERICAANSCH TERWE. *Lat. Triticum Americanum. Hoogd. Weitzen aufz Indien. Indianische Weytz. Fr. Bled. Froment d'Indes. Ital. Grano Indiano. 918.*
 AMMI. Dus genoemd in 't *Neederlandsch, Latijn, Hoogduytsch, Fransch, en Italiaansch. 320.*
 Amygdalus. *zie op Amandelboom.*
 Anagallis. *zie op Guychelheyl.*
 Anagallis aquatica. *zie op Beekbunge.*
 ANANAS. Dus in 't *Neederlandsch, Portugeesch* en *Latijn.* Van de *Canarijns* geheeten Ananasa. Van de *Brazilianen* Nana Annanas. Van de andere *Americanen* Jajama. 493.
 Anagyris. *zie op Ebbenhout met gele Bloemem.*
 Anchusa. *zie op kleyne Offsetong.*
 Andoorn: riekende Andoorn. *zie op Stachyskruid.*
 Androsæmum. *zie op S. Fanskruid.*
 Andyven. *zie op Endivie.*
 Anemona. *zie op Anemone.*
 ANEMONE. Windbloem. *Lat. Anemone. Flos Venti. Hoogd. Anemone. Windroslein. Ital. Anemone. 326.*
 Anechum. *zie op Dille.*
 Angelica. *zie op Angelica.*
 Angelica Lucida. *zie op Laserpitium.*
 ANGELICA. *Lat. Angelica. Hoogd. Angelic. Bruffwurtz. Heiligen-Geist-wurtzel. Fr. Angeliqne. Ital. Angelica. 329.*
 ANGELIEREN. Ginoffel of Giroffelloemen. Testebloemen. Violetten. Pluymkens. *Lat. Caryophyllus Flos. Betonica Coronaria. Superba. Hoogd. Naglein. Nagelblum. Fr. Oeilletz. Ouilertz. Ital. Garofani flori domestichi. 359. Berg-angelier. Zee-angelier. zie op Zee-gras.*
 Anifoides Americana. *zie op Anijskruid uyt America.*
 Anisum. *zie op Anijs.*
 Anonis. *zie op Stalkruid.*
 Anthillus. *zie op Anthillus.*
 Anthillus Lunata. *zie op Maankruid.*
 ANTHILLUS. In 't *Latijn, Hoogduytsch, en Fransch* ook Anthillus. *Ital. Antillide. 333.*
 Anthora. *zie op Wolfswortel.*
 Antirrhinum. *zie op Kalfsmuyl.*
 ANYS. *Lat. Anisum. Hoogd. Anisz. Fr. Anis. Ital. Aniso. 332.*
 ANYSKRUYD UYT AMERICA. *Lat. Anifoides Americana. 667.*
 Aparimo. *zie op Kleefkruid.*
 Apenhoofd. *zie op Kalfsmuyl.*
 Aphaca. *zie op Aphaca.*
 APHACE. *Lat. Aphaca. Ita. Afaca. 336.*
 Apiastrum. *zie op Melisse.*
 Apios. *zie op Aardakers.*
 APOCYNUM. Dus in 't *Neederlandsch, Hoogduytsch, Fransch, en Latijn.* Dan noch Periploca. *Beidelfar. Ital. Apocino. 346.*
 Apocynum quartum. *zie op Scammonic.*

der N A M E N.

APPELBOOM. *Lat.* Malus. Pomus. *Hoogd.* Apffelbaum.
Fr. Pommier. *Ital.* Pomaro. 1.
 APPELBOOM; lage Appelboom zonder bloessem; een
 ongemeene soort. *Lat.* Malus pumila flore carens. 1.
 Appel der Liefde. *zie op Gouden-appel.*
 Appel van Jerufalem. *zie op Balfsem-appel.*
 Aquifolium. *zie op Hulst.*
 Aquilegia. *zie op Akeleyen.*
 Aquilina. *zie op Akeleyen.*
 Arachyda subterranea. *zie op Lathyrus.*
 Aracus latifolius. *zie op groote Krok.*
 Arbor Amoris. *zie op Judasboom.*
 Arbor Aromatica. *zie op Musfaetboom.*
 Arbor Cassia. *zie op Kanceelboom.*
 Arbor Casta. *zie op Boom der Kuysbeyd.*
 Arbor Caryophyllus. *zie op Nagelboom.*
 Arbor dysenteria. *zie op Macerboom der Oude.*
 Arbor Judæ. *zie op Judasboom.*
 Arbor Lagenaria. *zie op Vlesschenboom.*
 Arbor Mefchata. *zie op Musfaetboom.*
 Arbor Myristica. *zie op Musfaetboom.*
 Arbor Sancta. *zie op Macerboom der Oude.*
 Arbor virofa. *zie op Ibenboom.*
 Arbor vitæ. *zie op Boom des Leeuens.*
 Arbutus. *zie op Arbutusboom.*
 ARBUTUSBOOM. *Lat.* Arbutus. *Unedo.* *Hoogd.* Ar-
 butus. *Fr.* Arboufser. *Ital.* Arbuto. *Albatro.* Cerafe
 Marine. 124.
 Argentina. *zie op Ganferich.*
 Aria Theophrasti. *zie op Sorbenboom.*
 Aristolochia. *zie op Aristolochie.*
 ARISTOLOCHIE. Sarafijnskruyd. *Lat.* Aristolochia.
 Piftolochia. Sarafenica. *Hoogd.* Osterlucie. *Fr.* Aristolo-
 ge. Sarafine. *Ital.* Aristolochia. 364.
 ARRAGONSCH E MOSTAART. *Lat.* Sinapi Arrago-
 nicum. *Hoogd.* Senff aufz Arragonien. *Fr.* Seneve
 d'Arragon. *Mouffarde d'Arragon.* *Ital.* Senavro d'Ar-
 ragonia. 568.
 Arrelta bovis. *zie op Stalkruyd.*
 Artemisia. *zie op Bijvoet.*
 Artichok. *zie op Articiok.*
 ARTICIOK. Artichok. Artifock. *Lat.* Cinara. Carduus
 fativus. Carduus altilis. *Hoogd.* Strobildorn, Artifchok.
 Artichok. *Fr.* Artichaut. *Ital.* Cardo. Carciofi. Arti-
 chiocco. Archichocci. 491.
 ARTICIOKKEN ONDER DE AARDE. *Lat.* He-
 lianthemum Indicum tuberosum. Flos solis tuberosus.
 Helenium tuberosum. *Hoogd.* Artichocken unter erden.
Ital. Heliantemo Indiano. 624.
 Artifock. *zie op Articiok.*
 Arum. *zie op Kalfsvoet.*
 Arundo. *zie op Ried.*
 Asarum. *zie op Mans-oor.*
 Aschkruyd. *zie op S. Jacobskruyd.*
 Asclepias. *zie op Zwaluwenvortel.*
 Ascyrum. *zie op S. Fanskruyd.*
 Asparagus. *zie op Aspergien.*
 ASPERGIEN, Asperfien. Koraalkruyd. Sargel. Spergel.
Lat. Asparagus. Sparagus. Spina muris. Corruca. *Hoogd.*
 Spargen. *Fr.* Asperges. Sperages. *Ital.* Asparago. Aspa-
 raci. 669.
 Aspergula. *zie op Walmeester.*
 Asperfien. *zie op Aspergien.*
 Asperula. *zie op Walmeester.*
 Asphodolus. *zie op Affodille.*
 Asplenium. *zie op Steenvaarn.*
 Asplenium magnum. *zie op Gragtvaarn.*
 Asplenium sylvestre. *zie op Gragtvaarn.*
 Aster. *zie op Starrekruyd.*
 Aster Marinus. *zie op Water-Starrekruyd.*
 ASTEROIDES. In alle talen met deezen naam bekend,
 416.
 Astragalus siliqua Triangularis. *zie op Astragalus, &c.*
 ASTRAGALUS met een drie-hoekige Zaadpeul. *Lat.*

Astragalus siliqua Triangulari, five Triangularis. *Ital.*
 Astragalo Triangolare 376.
 Astrantia. *zie op Meesterwortel.*
 Athanasia. *zie op Wormkruyd.*
 Astragenes Theophrasti. *zie op Klim; eygentlijk.*
 Atriplex. *zie op Melde.*
 Attractylis. *zie op wilde Saffraen.*
 Averoon. *zie op Averuyt.*
 AVERUYT. Averoon. Cypreskruyd. *Lat.* Abrotanum.
Hoogd. Stabwurtz. Cypressenkraut. *Fr.* Alronne. *Ital.*
 Abrotano. Brotano. Herba Canforata 269.
 Aurea mala. *zie op Gouden-appel.*
 Auricula muris. *zie op Muys-oor.*
 Auricula alpina. *zie op Beeren-oor.*
 Auricula urfi. *zie op Beeren-oor.*
 Azedarach Avicennæ. *zie op witte Lotusboom.*

BACCHARIS. In alle Talen dus geheeten, en met
 geen anderen naam bekend. 387.
 Balanus Myrepfica. *zie op welriekende Eykelboom.*
 Balsaam-appel. *zie op Balfsem-appel.*
 Balsam-appel. *zie op Balfsem-appel.*
 Balsamina. *zie op Balfsem-appel.*
 Balsamum. *zie op Balfsem-appel.*
 Balsamum alpinum. *zie op Berg-roozen.*
 BALSSEM-APPEL. Balsaam-appel. Balsam-appel. *Lat.*
 Balsamina. Cucumerina. Momordica. Charantia. *Hoogd.*
 Balsam-appel. *Fr.* Merveille. *Ital.* Viticella; Balsamina;
 Pomo di Gierufalemmo. 388.
 Banana. *zie op Bananieboom.*
 BANANIENBOOM. Planc. Indiaansche Vijgeboom. *Lat.*
 Musa. Banana. Banantes. Ficus Indica. *Indiaansch;* Cè-
 norins. Quelli. Palam. *Egyptisch;* Maus. *Moorfch;*
 Inninga. Iminga. *Brafiliaansch;* Pacobucu. 251.
 Bananres. *zie op Banonienboom.*
 Barba Jovis frutex. *zie op boomachtig Jupitersbaard.*
 Barba Jovis Herba. *zie op Huyslook.*
 Barba Hirci. *zie op Boksbard.*
 Barbarea. *zie op Kers.*
 Barbi Capra. *zie op Geytenbaard.*
 BASILICOM. *Lat.* Basilicum. Ocymum. *Hoogd.* Basil-
 gen. *Fr.* Basilio. *Ital.* Basilico. 498.
 Basilicom, wilde. *zie op wilde Basilicom.*
 Basilicum. *zie op Basilicom.*
 Batata Cathartica. *zie op purgeerende Bataten.*
 Batatas; *zie op Bataten.*
 BATATEN. Batatas. Patatas. Americaansche Spinagie met
 een Bolwortel. *Lat.* Spinachia Americana tuberosa. *Fr.*
 Batades. 625.
 Bataten, purgeerende. *zie op purgeerende Bataten.*
 Becabungga. *zie op Beekbunge.*
 Bechium. *zie op Hoefblad.*
 BEEKBUNGE. Waterbunge. *Lat.* Becabungga. Anagallis
 aquatica. *Hoogd.* Bachbungen. *Fr.* Berle. *Ital.* Anagal-
 lide aquatica. 324.
 Been album. *zie op witte Been.*
 Been, witte Been. *zie op witte Been.*
 BEERENKLAUW. Tamme Acanthus; *Lat.* Acanthus
 fativus. Acanthus lævis. Brama urfina. *Hoogd.* Welfch
 Bahrenklauw. *Fr.* Branchue urfine. *Ital.* Acantho. Branca
 Orfino. Herba Marmoraria. 276.
 BEERENOOR. *Lat.* Auricula urfi. Auricula urfina, fi-
 ve Alpina. *Hoogd.* Bahrenohren. Bahrfanikel. *Fr.* Oreille
 d'ours. *Ital.* Orecchia d'orso. 381.
 BEERWORTEL. *Lat.* Meum. Foeniculum Porcintum.
Hoogd. Bahrwurtz. *Ital.* Meo. Imperatrice. Finochiel-
 la. 764.
 BEET. Warmmoes. *Lat.* Beta. *Hoogd.* Mangolt. *Fr.*
 Jote. Poiree. Bete. *Ital.* Bietola. 393.
 BEETWORTEL. Roode Beet. *Lat.* Beta rubra. *Hoogd.*
 Roter Mangolt. *Fr.* Bete ruge. *Ital.* Bieta; Bietola ne-
 ro. 544.
 Bellis. *zie op Maagdelieven.*
 Berberis. *zie op Berberisboom.*

B L A D - W Y Z E R

BERBERISBOOM. Sauffeboom. Boomzurkel. Zuurboom. *Lat.* Berberis. Berberus. Oxyacantha Galeni. Oxalis arborea spina acida. *Hoogd.* Paiffelbeer. Saurich. Erbfell. *Fr.* Espine vinette. Espine aigrette. *Ital.* Berbero. Crespino. 187.
 Berberus. *zie op Berberisboom.*
 Berckenboom. *zie op Berckenboom.*
 Berg-angelier. *zie op Zeegras.*
 Berg-elzenboom. *zie op kleyne Berg-elzenboom.*
 Berg-mispelboom. *zie op lage Berg-mispelboom.*
BERGMUNT. *Lat.* Calamintha Montana *Hoogd.* Bergmuntz. Akkermuntz. *Fr.* Calament. *Ital.* Calamento. Mentuccia. Nepetella. 427. *zie ook op Munt.*
BERG-ROOZEN. Alp-roozen. *Lat.* Balsamum alpinum. Ledum alpinum secundum Caroli Clusii. *Hoogd.* Bahrenbluft. Alp-rofen. Hunerlaub. *Fr.* Des Ourles. *Ital.* Balsamo alpino. 171.
BERG-SLANGEKRUJD. *Lat.* Serpentaria mirabilis Montana. Sidereon. *Hoogd.* Berg-Slangenkraut. 751.
BERKKENBOOM. *Lat.* en *Ital.* Betula. Betulla. *Hoogd.* Birckenbaum. *Fr.* Bouleau. Bes, Bovillet. Bovilleau. 132.
BERNAGIE. Borage. *Lat.* Borrage. Buglossum veterum. *Hoogd.* Burretsch. Ochsenzung. Blaw Himmelftern. *Fr.* Borrache *Ital.* Boragine. 404.
BERTRAM. *Lat.* Pyrethrum. Pes Alexandrinus. *Fr.* Pied d'Alexandre. *Hoogd.* Bertram. Geyserswurtz. *Ital.* Piretro. Bertram. 841. *zie ook op wilde Dragon.*
 Beta rubra. *zie op Beetwortel.*
 Beronica. *zie op Betonie.*
 Betonica Coronaria. *zie op Angelieren.*
BETONIE. *Lat.* Betonica. Vetonica. *Hoogd.* Bethonien. *Fr.* Betoine. *Ital.* Betonica. Betonia. 395.
 Betula. *zie op Berckenboom.*
 Betulla. *zie op Berckenboom.*
BEUKENBOOM. *Lat.* Fagus. *Hoogd.* Buchbaum. Buche. *Fr.* Feine. Fan. Fouteau. Hefstre. *Ital.* Faggio. 93.
BEVEND GRAS. *Lat.* Gramen tremulum. 618.
 Beurzekruyd. *zie op Tassjenskruid.*
 Bezekens over Zee. *zie op Aelbezien.*
 Bieslook. *zie op Pareye.*
 Bifolium. *zie op Tweeblad.*
BILSENKRUID. Kleyne Tabak. Opregte breed-bladerige Tabak. *Lat.* Hyoscyamus. Nicotiana minor. Tabacum verum latifolium. Nicotiana major angustifolia. *Hoogd.* Bilsenkraut. Teuffelsaugen. Dollkraut. *Fr.* Hannebane. Endormie. Herbe aux tignes. *Ital.* Hiofciamo. Jusquiamo. Fava Porcina. Tabacco. Herba di Santa Croce. 648.
BINGELKRUID. *Lat.* Mercurialis. *Hoogd.* Bingelkraut. Kuhwurtz. Mercuriuskraut. *Fr.* Mercuriale. *Ital.* Mercorella. 760.
 Bipinella. *zie op Pimpinell.*
 Bilingua. *zie op Tongeblad.*
 Bismalva. *zie op witte Malve.*
 Bistacia. *zie op Pistacienboom.*
 Bistorta. *zie op Naterwortel.*
 Blattaria. *zie op Mottenkruid.*
 Blauwschuytskruid. *zie op Scorbutskruyd.*
 Blitum. *zie op Meyer.*
 Bloem van Constantinopol. *zie op Fenette.*
BLOEMDRAGEND GRAS. *Lat.* Gramen floridum. 617.
BLOEM DES LYDENS. Passiebloem. *Lat.* Clematis Passiflora. Clematis flore Rosco punctata. Granadilla. Maracot. Flos Passionis. *Hoogd.* Passieblume. *Fr.* Fleur du Passion. *Ital.* Fior del Passione. 584.
BOEKWEYT. *Lat.* Fago-pyrum. Fago-triticum. Frumentum Saracenicum. *Hoogd.* Heydenkorn. *Fr.* Bled Saracin. Dragee aux Pourceaux. *Ital.* Frumentone. Grano Saracinesco. 569.
BOELKENSKRUID. *Lat.* Eupatorium. Cannabina. Hepatorium. *Hoogd.* S. Kunigundkraut. Wasserdurft.

Ital. Eupatorio volgare. 295.
 Boelkenskruyd der Oude Grieken. *zie op Agrimonie.*
 Boeren-nardus. *zie op Valeriaen.*
BOK-OREGE. *Lat.* Tragoriganum. *Ital.* Tragorigano. 742.
BOKSBAARD. Salfesfy. *Lat.* Tragopogum. Barba hirci. *Hoogd.* Boksbaart. *Fr.* Barbe de Bove. Barbe de Chevre. *Ital.* Tragopogano. Barba di Becco. Barba di Capra. 917.
BOKS-DOORN. *Lat.* Tragacantha. Poterium. Spina hirci. *Fr.* Barbe de Renard. Ramebove. *Ital.* Tragacantha. 916.
 Bombax. *zie op Kottoenkruid.*
 Bonus Henricus. *zie op Patich.*
 Booghout. *zie op Ibenboom.*
BOOGHOUT, eygentlijk. *Lat.* Acer. *Hoogd.* Ahom. Waldtschern. Mafzholter. *Fr.* Plafne. Ook geheeten, na zommige soorten, kleyne Booghout. Groot Booghout. Wielboom. *Lat.* Acer major. Acer minor. Carpinus. Betulus. *Hoogd.* Hanenbuchen. Steinbuchen. *Fr.* Erable. *Ital.* Pie d'Oca. Platano aquatico. 56.
BOOM DER KUYSHAYD. Kuyfchboom. Abrahamsboom. *Lat.* Agnus Vitex. Arbor Casta. Agnus Castus. *Hoogd.* Kuysbaum. Keuschbaum. Schaffmaul. *Fr.* Aignel Chaste. *Ital.* Virice. Agno casto. 166.
BOOM DES LEEVENS. Cederboom uyt Licien. *Lat.* Arbor Vita. Cedrus Licia. Thuya Theophrasti. *Fr.* Arbre de vie. *Ital.* Albero della vita. 59.
BOOM-MALVE. *Lat.* Althæa arbor. Althæa arborefcens. *Ital.* Altea albero. 190.
BOOM-MALVE VAN PROVENCE. *Lat.* Althæa arborea Montis Olbiæ Gallo Provinciæ. *Ital.* Altea albero di Monte Olbia. 191.
 Boom-Surckel. *zie op Berberisboom.*
BOOM-VAARN. Veelvoet. *Lat.* Polypodium. *Hoogd.* Engelfufz Baumfarn. Dropswurtz. *Fr.* Polypode. *Ital.* Polipodio. 289. *zie ook op Vaarn. Grachtvaarn. Steenvaarn.*
 Boom-wollekruid. *zie op Kottoenkruid.*
 Boomachtig Epimedium, uyt Virginien. *zie op Wijngaard van Canada.*
BOOMACHTIG JUPITERSBAARD. *Lat.* Barba Jovis Frurex. *Ital.* Barba di Giove arborea. 215.
BOOMACHTIG SPINAGIE uyt America. *Lat.* Spinachia frutescens Americana. *Ital.* Spinace arborea di America. 205.
BOOMACHTIG STRATIOTES. *Lat.* Stratiotes arborefcens. *Ital.* Stratiote arborea. 202.
 Boomig Drieblad. *zie op Cystisus.*
BOONEN. *Lat.* Faba. *Hoogd.* Bohnen. *Fr.* Febues. *Ital.* Fava. 486. *zie voorts op Turksche Boonen.*
 Borrage. *zie op Bernagie.*
BOSCHBOOM. ook wel Palmboom, doch oneygentlijk. *Lat.* Buxus. *Hoogd.* Buchzbaum. *Fr.* Buys. *Ital.* Bosfo. 157.
BOTERBLOEM. Hanevoet. *Lat.* Ranunculus. *Hoogd.* Schmaltzblum. Hanefufz. *Fr.* Bassinet. Bacinet. Grenoille. *Ital.* Ranoncolo. Pie Corvino. Pie di Gallo. Herba Scelerata. 872.
 Boterbloem, groote. *zie op Water-Goudsbloem.*
 Borrys. *zie op Druyvenkruid.*
 Bourgonsch Hoy. *zie op Opregte Medica.*
 Braambezien. *zie op Brommelbezien.*
 Brame urfina. *zie op Beerenkluw.*
 Brassica. *zie op Kool.*
 Brassica Leporina. *zie op Hazensalade.*
 Brassica marina. *zie op Zeevinde.*
 Brasiliaanfche Linse. *zie op Linse.*
BRASILIAANSCH PEPPER. *Lat.* Capsicum Brasilianum. Capsicum Indicum. Piper Brasilianum. *Hoogd.* Indianischer Pfeffer. *Fr.* Guinee; Poivre d'Inde. *Ital.* Capsico Indiano. Pepe di Brasilia. 445.
BREM. Ginft. *Lat.* Genista. *Hoogd.* Pfremen. Ginft. Kunschruthen. *Fr.* Genest. *Ital.* Ginesta. 178. **VERWERS-**

der N A M E N.

WERS-BREM. *Lat.* Genista tinctorum. *Hoogd.* Heydenfchmuck. STEEKENDE BREM. *Lat.* Genista Spinosa. Scorpius. *Hoogd.* Galpeldorn. 179.
 Britannica. *zie op Patich.*
 Britannica Americana. *zie op Virginiaanfche Patich.*
 BROMMELBEZIEN. Braambezen. *Lat.* Rubus. Sentic. *Hoogd.* Brombeeren. *Fr.* Ronce. Bruiffon. *Ital.* Rovo. Moro. 247.
 Bromos sterilis. *zie op Ydele Haver.*
 Bromus herba. *zie op Ydele Haver.*
 Brunella. *zie op Brunelle.*
 BRUNELLE. *Lat.* Brunella. Prunella. Consolida minor. *Hoogd.* Braunellen. *Fr.* Brunelle. *Ital.* Consolida minore. 419.
 Bruscus. *zie op Muysdoorn.*
 BRUYNETTE. *Lat.* Flos Adonis. Eranthemum. *Hoogd.* Feld-Rofzlein. *Ital.* Erantemo. Fior di Adonide. 424.
 Bruyn-rood Vierblad. *zie op Vierblad.*
 BRYONIE. Wilde Wijngaard. Quartelbezen. *Lat.* Bryonia. *Hoogd.* Wilder Zitwen. Teuffelkurbs. Zaanruben. Stichwurtz. *Fr.* Colubrine. Couleuree. *Ital.* Vite bianca. Vite nera. 414.
 Bugla. *zie op Senegroen.*
 Buglossa. *zie op Offerong.*
 Buglossum. *zie op Offerong.*
 Buglossum fylvestre. *zie op Slangenhoofd.*
 Buglossum veterum. *zie op Kernagie.*
 Bulapathum Plinii. *zie op Bulapathum van Plinius.*
 BULAPATHUM van Plinius. Ofse-Patich. *Lat.* Bulapathum Plinii. Lapatium Fibrosum. 704.
 Bulbocastanum. *zie op Aardnooten.*
 Bulbonach. *zie op Penningsbloem.*
 Bulbus leucanthemus. *zie op Veldajny.*
 Bunium antiquorum. *zie op Aardnooten.*
 Buiium der Oude. *zie op Aardnooten.*
 Bupthalmum. *zie op Koe-ooge.*
 Bupleurum. *zie op Hazen-oor.*
 Burgundifch Hoy. *zie op Opregte Medica.*
 Bursa pastoris. *zie op Tafjenskruid.*
 Butonium. *zie op Riedgras.*
 Buxus. *zie op Rofchboom.*
 BYLKENSKRUYD. *Lat.* Securidaca. *Hoogd.* Beylkraut. *Ital.* Securidica. 871.
 BYVOET. *Lat.* Artemisia. *Hoogd.* Beyfufz. *Fr.* Armoife. *Ital.* Artemisia. Artemira. 352.
Cacubalum. *zie op Muur.*
 Calamintha Montana. *zie op Bergmunt.*
 Calamus aromaticus. *zie op Welriekende Lis.*
 Calamus faccharatus. *zie op Ried.*
 Calceolus Mariæ. *zie op Papenfchoe.*
 Calceolus sacerdotis. *zie op Papenfchoe.*
 Calendula. *zie op Goudsbloem.*
 Caltha. *zie op Goudsbloem.*
 Caltha palustris. *zie op Water-Goudsbloem.*
 Caltha virgillii. *zie op Water-Goudsbloem.*
 Camelina. *zie op Cameline.*
 CAMELINE. *Lat.* Camelina. Myagrum. *Hoogd.* Flachs. Leindotter. *Fr.* Cameline. 774.
 CAMILLE. *Lat.* Camomilla. Chamæmelum. Cotula. Leucanthemum. *Hoogd.* Camillen. Krotendill. *Fr.* Camomille. Espargoute. *Ital.* Camomilla. 422.
 Camomilla. *zie op Camille.*
 Campanula. *zie op Klokjens.*
 CANARIEZAAD. *Lat.* Phalaris. *Hoogd.* Canarienkraut. *Ital.* Fallaride. Falari. 819.
 Candela regia. *zie op Wollekruid.*
 Canceelboom. *zie op Kanceelboom.*
 Canella. *zie op Kanceelboom.*
 Cannabis. *zie op Hennip.*
 Canna Indica. *zie op Ried.*
 Canum Cerasa. *zie op Hondskarsfen.*
 Capillus veneris verus. *zie op Vrouwenhayr.*
 Capnos. *zie op Duyvenkervel.*

Capparis. *zie op Kappers.*
 Cappers. *zie op Kappers.*
 Cappilaris. *zie op Wederdood.*
 Caprifolie. *zie op Geytenblad.*
 Caprifolium. *zie op Geytenblad.*
 Capsicum Brasilianum. *zie op Braslic-Peeper.*
 Capsicum Indicum. *zie op Braslic-Peeper.*
 Caput Gallinaceum Belgarum. *zie op Hanekammerjens.*
 Caput Simiæ. *zie op Kalfsmuyt.*
 Cardamine. *zie op Kers.*
 CARDAMOM. Paradijskoorn. Malegette. *Lat.* Cardamomum. Maleguetta. Milleguetta. Granum Paradisi. *Hoogd.* Paradijskorner. *Fr.* Graine de Paradis. Milleguette. Melegete. Meleguette. *Ital.* Cardamomo. 255.
 Cardamomum. *zie op Cardamom.*
 Cardiacæ. *zie op Hertgespan.*
 Cardinaalsbloem. *zie op Kardinaalsbloem.*
 Cardobenedict. *zie op Distel.*
 Carduus. *zie op Distel.*
 Carduus benedictus. *zie op Distel.*
 Carduus Mariæ. *zie op Distel.*
 Carduus altitilis. *zie op Articiok.*
 Carduus farivus. *zie op Articiok.*
 Cariophyllate. *zie op Caryophyllate.*
 Carlina. *zie op Carlinc.*
 Carlina fylvestris. *zie op Drie-distel.*
 CARLINE. *Lat.* Carlina. Carolina. Chamæleon. Leucancarha. *Hoogd.* Erberwurtz. *Fr.* Carlinc. *Ital.* Chameleone. Carlina. 448.
 Carobe. *zie op S. Fansbrood.*
 Carolina. *zie op Carlinc.*
 Caroten. *zie op Peën.*
 Carpinus. *zie op Booghout.*
 Carthamus. *zie op Wilde Saffraan.*
 Carui. *zie op Hof-Comijn.*
 Carum. *zie op Hof-Comijn.*
 Carwe. Carwi. *zie op Hof-Comijn.*
 CARYOPHYLLATE. Gezeegendkruid. *Lat.* Caryophyllata. Herba Benedicta. *Hoogd.* Benedictwurtz. *Ital.* Herba Benedetto. Cariofillata. 457.
 Caryophyllata. *zie op Caryophyllate.*
 Caryophyllus arbor. *zie op Nagelboom.*
 Caryophyllus flos. *zie op Angelieren.*
 Caryophyllus marinus. *zie op Zeegras.*
 Caryophyllus minor. *zie op Duyzendfchoon.*
 Caryophyllus montanus. *zie op Zeegras.*
 Cassia fistula Brasiliana. *zie op Cassieboom.*
 CASSIEBOOM UYT BRAZILIEN. *Lat.* Cassia fistula Brasiliana. *Hoogd.* Cassia fistula aufz Brazil. *Fr.* Cassie fistule de Brazil. *Ital.* Cassia di Brasilia. 115.
 Castanea. *zie op Castanienboom.*
 Castanea palustris. *zie op Waternoot.*
 CASTANIENBOOM. *Lat.* Castanea. *Hoogd.* Kastanbaum. *Fr.* Chastaigner. *Ital.* Castagnaro. 39. WATERCASTANIEN. *zie op Waternoot.*
 Cataputia major. *zie op Wonderboom.*
 Caraputia minor. *zie op Springkruid.*
 Cattaria. *zie op Munt.*
 CAUCALIS. *Lat.* Caulis. Daucus fylvestris. *Hoogd.* Akkerkletren. *Fr.* Persil sauvage. *Ital.* Caucalide. Petrosello salvatico. 461.
 Cauda equina. *zie op Paerdestaert.*
 Cauda muris. *zie op Hartshoorns.*
 Cauwoorde. *zie op Kanwoorde.*
 Cawoerde. *zie op Kanwoorde.*
 Cederboom. *zie op Lage Cederboom.*
 Cedrus humilis. *zie op Lage Cederboom.*
 Cedrus Licia. *zie op Boom des Leevens.*
 Celastrus. *zie op Celustrusboom.*
 CELASTRUSBOOM. *Lat.* Celastrus. *Ital.* Celastro. 208.
 Centauris. *zie op Gods Genade.*
 Centaurium. *zie op Santorie.*
 Centimorbia. *zie op Penningskruid.*

B L A D - W Y Z E R

Centum Grana. *zie op Paronychia.*
 Centunculus. *zie op Gnaphalium.*
 Centunculus. *zie op Ruerkruid.*
 Cepa. *zie op Ajuyn.*
 Cepa marina. *zie op Zee-ajuyn.*
 CEPÆA. In alle Talen dus genoemd. Is een meedefoort van *Sedum minus*, of kleyne Donderbaard. 466.
 Cerasus. *zie op Karffeboom.*
 Cerasus folio Laurino. *zie op Karffeboom met Bladeren van Laurier.*
 Ceratia siliqua. *zie op S. Fansbrood.*
 Ceratonia. *zie op S. Fansbrood.*
 Cerefolium. *zie op Kervel.*
 CERINTHE. *Lat. Cerinthe. Maru Herba. Leucographis. Telephium maculosum. Hoogd. Berg-hundszung. Fleckenkraut. Ital. Cerintha. 474.*
 Cervicaria major. *zie op Klokjens.*
 Cervicaria minor. *zie op Raponce.*
 Ceterach. *zie op Steenvaarn.*
 Chamæbalanus. *zie op Aardaker.*
 Chamædaphne. *zie op kleyne Lauwerboom.*
 CHAMÆDRYS. *Lat. Chamædrys. Hoogd. Gamander. Bathengel. Fr. Germandrée. Chefnette. Ital. Chamedrio. Quercivola. Calamandrina. 475.*
 Chamædrys. *zie op Chamædrys.*
 Chamæiris. *zie op Lis.*
 Chamelæa Germanica. *zie op Peeperboom.*
 Chamæleon. *zie op Carline.*
 Chamæmelum. *zie op Camille.*
 Chamæspilus alpina. *zie op Lage Berg-Mispelboom.*
 Chamæpitys. *zie op Veld-Cipres.*
 Chamæripes. *zie op Daadelboom.*
 Charantia. *zie op Balssem-appel.*
 Chelidonium. *zie op Oogenklaar.*
 Chærophyllon. *zie op Kervel.*
 Chærophyllosum. *zie op Kervel.*
 Chineesche Roos. *zie op Malve van China.*
 Chondrilla. *zie op Condrille.*
 Christophoriana. *zie op Wolfswortel.*
 Christus-ooge *zie op Fenette.*
 Chrysanthemum. *zie op Ganzebloem.*
 Chrysanthemum peruvianum. *zie op Zonnebloem.*
 Cicer. *zie op Ciceren.*
 CICEREN. Erven. *Lat. Cicer. Ervum. Hoogd. Richern. Fr. Cices. Chices. Ital. Ervo. Ceci. 482.*
 Cichorium Verrucosum. *zie op Condrille.*
 Cichorium. *zie op Cicoreje.*
 CICOREYE. Zuykery. *Lat. Cichorium. Hoogd. Wegwarten. Fr. Cichoree. Ital. Cicoria. Tornafole. 490.*
 Cicuta. *zie op Dulle Kervel.*
 Cicutaria odorata. *zie op Kervel.*
 Cinara. *zie op Articiok.*
 Cineraria. *zie op S. Jacobskruid.*
 Cinnamomum. *zie op Kancelboom.*
 Cipel. Cipol. *zie op Ajuyn.*
 Circæa Lutetiana. *zie op Circea van Parijs.*
 Circæa Monspelienfium. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 CIRCEA van Parijs. *Lat. Circæa Lutetiana. 495.*
 Cirsium luteum. *zie op Drie-dijfel.*
 CISTUS. Wilde Roos. *Lat. Cistus. Rosa salvarica. Hoogd. Cistus. Fr. Cistus. Ital. Cisto. 167.*
 Citrigo. *zie op Melisse.*
 Citroenboom. *zie op Oranjeboom; als daar onder begreepen.*
 Clematis. *zie op Klim.*
 Clematis Daphnoides. *zie op Maagdepalm.*
 Clematis passiflora. *zie op Bloem des Lijdens.*
 Clematis flore roseo punctato. *zie op Bloem des Lijdens.*
 Clinopodium. *zie op Wilde Basilicom.*
 Clinopodium minus. *zie op Erinus van Dioscorides.*
 Clymenum. *zie op Hondskerffen.*
 Cneoron Theophrasti. *zie op Peeperboom.*
 Cnicus. *zie op Wilde Saffraan.*
 Coccigria. *zie op Verwloof.*

COCCINILIEBOOM. Karmosijnboom. *Lat. Ilex minor. Ilex coccifera. Kermes. Hoogd. Scharlachbaum. Fr. Eſcarlate. Ital. Ilice minore. 218.*
 Cochlearia. *zie op Leepelblad.*
 Cælidonium. *zie op Oogenklaar.*
 Cœli rosa. *zie op Fenette.*
 Coggygia Plinii. *zie op Verwloof.*
 Colchicum. *zie op Harmodactelen.*
 Colocasia. *zie op Kalfsvoet.*
 Colocynthis. *zie op Coloquint-appel.*
 COLOQUINT-APPEL. *Lat. Colocynthis. Cucurbita amara. Hoogd. Coloquint-appfel. Fr. Coloquinte. Courge sauvage. Ital. Coloquintida. 501.*
 Colubrina. *zie op Naterwortel.*
 Colutea. *zie op Lombaardsche Linze.*
 Colutea Brasiliæna. *zie op Linze.*
 COMYN. *Lat. Cuminum. Hoogd. Romische Kummel. Fr. Comin. Ital. Cimino. Comino Romano. 512. zie op Hof-Comijn.*
 Concommer. *zie op Konkommer.*
 CONDRILLE. *Lat. Chondrilla. Cichorium Verucosum. Ital. Condrilla. Tarracrepolo. 481.*
 Consolida major. *zie op Waalwortel.*
 Consolida media. *zie op Senegroen.*
 Consolida minor. *zie op Brunelle.*
 Consolida regalis. *zie op Ridderſpoor.*
 Consolida Saracenicæ. *zie op Heydenſch Wondkruid.*
 Contravenenum. *zie op Windend Paardshoefzyer.*
 Convolvulus. *zie op Winde.*
 Convolvulus acutus. *zie op Steekende Winde.*
 Convolvulus marinus. *zie op Zee-winde.*
 CONYZA. *Lat. Conyza. Hoogd. Durrwurtz. Berufkraut. Ital. Coniza. 509.*
 Coralloides. *zie op Koralkruid.*
 CORIANDER. *Lat. Coriandrum. Corianum. Hoogd. Coriander. Fr. Coriandre. Ital. Coriandro. Coriando. 511.*
 Coriandrum. *zie op Coriander.*
 Corianum. *zie op Coriander.*
 CORNOELJEBOOM. *Lat. Cornus. Hoogd. Cornelbaum. Welfch Kirſchbaum. Fr. Corneillier. Ital. Corniolo. Cornaro. 38.*
 Cornu Cervi. *zie op Hartshoorn.*
 Cornus. *zie op Cornoeljeboom.*
 Corona Imperialis. *zie op Keyzerskroon.*
 Corona Terræ. *zie op Hondjensdrif.*
 Coronopus. *zie op Hartshoorn.*
 Corruda. *zie op Aſpergien.*
 CORTUSA. In alle Talen dus genoemd. 515.
 Corylus. *zie op Hazelaar.*
 Costus hortensis. *zie op Munt.*
 Cotinus. *zie op Verwloof.*
 Cottoenkruyd. *zie op Kottoenkruyd.*
 Cotula. *zie op Camille.*
 Cotum. *zie op Kottoenkruyd.*
 Cotyledon. *zie op Navelkruyd.*
 Crambe. *zie op Kool.*
 Crassula. *zie op Smeerwortel.*
 Creta marina. *zie op Ganzebloem.*
 Creta marina. *zie op Zee-venkel.*
 Crista galli. *zie op Wilde Hanenkam.*
 Crithmum. *zie op Kruidijfel.*
 Crithmum marinum. *zie op Ganzebloem.*
 Crithmum marinum. *zie op Zee-venkel.*
 Crocodilium Dioscoridis. *zie op Kruidijfel.*
 Crocum. *zie op Saffraan.*
 Crocus. *zie op Saffraan.*
 Crocus Saracenus. *zie op Wilde Saffraan.*
 Cucumer. *zie op Konkommer.*
 Cucumerina. *zie op Balssem-appel.*
 Cucumis. *zie op Konkommer.*
 Cucurbita. *zie op Kamwoorde.*
 Cucurbita amara. *zie op Coloquint-appel.*
 Cuminum. *zie op Comijn.*

der N A M E N.

Cunila. *zie op Kunneke.*
 Cupressus. *zie op Cypressenboom.*
 Cyanus. *zie op Koornbloem.*
 Cyclamen. *zie op Varkensbrood.*
 Cymbalaria Italarum. *zie op Cymbalaria der Italianen.*
 CYMBALARIA der Italianen. *Lat.* Cymbalaria Italarum. *Hoogd.* Zymbelkraut. *Ital.* Cimbalaria. 539.
 Cynoglossa. Cynoglossum. *zie op Hondstong.*
 Cyperus. *zie op Wilde Galiga.*
 Cypresskruid. *zie op Avernuyt.*
 CYPRESSENBOOM. *Lat.* Cupressus. *Hoogd.* Cypressbaum. *Fr.* Cypres. *Ital.* Cipresso. 60.
 Cupressus. *zie op Cypressenboom.*
 Cyprus. *zie op Alcanne.*
 CYTISUS. Dus genoemd in 't *Neederlandsch*, *Latijn* en *Fransch*. In 't *Hoogd.* Geiszklee. Word ook bij ons geheeten Boomig Drieblad. *Lat.* Trifolium arborescens. 177.

DAADELBOOM. *Lat.* Palma. Phœnix. Chamæripes. Palmites. *Hoogd.* Dattelbaum. *Fr.* Datte. *Ital.* Palma. Tamarindo. *Indiaansch* Tamair. 69.
 Damafonium. *zie op Doronicum.*
 DAMASTBLOEM. Juffrouwen-violier. *Lat.* Viola Matronalis. Viola Damascena. Hesperus. *Hoogd.* Wintervioelen. *Fr.* Violettes de Dames. Giroffes de Dames. Blanche Mousque. *Ital.* Viola Matronale. 686.
 Dambezienboom. *zie op Geneverboom.*
 Daphne. *zie op Lauwerboom.*
 DATURA. *Lat.* Datura. Stramonium. Nux Metella. *Ital.* Noce Metella. 541.
 Daucus. *zie op Peën.*
 Daucus sylvestris. *zie op Caucalis.*
 Delphinium. *zie op RidderSpoor.*
 DENNEBOOM. Pekboom. Pijnboom. *Lat.* Abies. Picea. Pynus. *Hoogd.* Tannenbaum. Fichtenbaum. Hartzbaum. *Fr.* Pesse. Arbre de la Poix. Pin. *Ital.* Pino. 42.
 Dens Canis. *zie op Hondstand.*
 Dentaria. *zie op Koralkruid.*
 Dentillaria. *zie op Tandekenskruid.*
 Deurblad. *zie op Deurwas.*
 DEURWAS. *Lat.* Perfoliata. *Hoogd.* Durchwachs. Bruchwurts. *Fr.* Perfoliate. *Ital.* Perfoliata. 810.
 Diapensia. *zie op Sanikel.*
 Dictamnus. *zie op Dictamnus.*
 Dictamnus. *zie op Dictamnus.*
 DICTAMNUS. Diptam. *Lat.* Dictamnus. Dictamnus. Pseudo-dictamnus. *Hoogd.* Diptam. *Fr.* Diptamner. *Ital.* Dittamo. Dittamo di Candia. 550.
 Digitalis. *zie op Vingerhoed.*
 DILLE. *Lat.* Anethum. *Hoogd.* Dill. *Fr.* Anet. *Ital.* Aneto. 329.
 Dipcadi. *zie op Muscari.*
 Dipfacus spinosus Americanus. *zie op Steekende Kaarden uyt America.*
 Diptam. *zie op Dictamnus.*
 DISTEL. MARIEN-DISTEL. Cardobenidict. *Lat.* Carduus. Carduus Benedictus. Carduus Mariæ. *Hoogd.* Distel. *Fr.* Chardon. *Ital.* Cardo. 450. *zie voorts op Driedistel. Kruidistel, &c.*
 Dodden. *zie op Sotsknodze.*
 Dokkebladeren. *zie op Pestilentiewortel.*
 DOLAPPEL. *Lat.* Malum Infanum. *Hoogd.* Melantzan. Dollapffel. *Fr.* Verangenes. Pommes d'Amour. *Ital.* Melanzane. Petranciane. 745.
 Dolle Kervel, welriekende. *zie op Kervel.*
 DOLLE KERVEL. Scherlink. Scherling. Water-dullekervel. *Lat.* Cicuta. Phillandrium. *Hoogd.* Scherling. *Fr.* Cigue. Sigue. *Ital.* Cicuta. 488.
 Dolzen. *zie op Sotsknodze.*
 Donax. *zie op Ried.*
 Donderbaard, kruid. *zie op Huyslook.*

Doornbezienboom. *zie op Kruidbezienboom.*
 Doove Neetelen. *zie op verkeerd Neetelkruid.*
 Doronicum. *zie op Doronicum.*
 DORONICUM. Wolverley. *Lat.* Doronicum. Damasonium. Aconitum Pardalianches. *Hoogd.* Gemswurtz. *Ital.* Doronico. Aconito Pardalianches minore 553.
 DORYCNIUM. Dus genoemd in 't *Neederlandsch*, *Latijn*, en *Fransch*. Van de Italianen Doricnio. 554.
 Dotterbloem. *zie op Water-Goudsbloem.*
 Draakenbloed. *zie op Patich.*
 Draco herba. *zie op Dragon.*
 Draco sylvestris. *zie op Wilde Dragon.*
 Dracontium. *zie op Kalfsvoet.*
 Dracunculus hortensis. *zie op Dragon.*
 Dracunculus palustris. *zie op Kalfsvoet.*
 DRAGON. *Lat.* Dracunculus hortensis. Draco Herba. *Hoogd.* Dragune. *Fr.* Dragon. *Ital.* Dragonello. Dragone. 556. *zie voorts op Wilde Dragon.*
 DRIEBLAD. Klaver. *Lat.* Trifolium. *Hoogd.* Klee. Wiefenklee. *Fr.* Treffe. *Ital.* Trifoglio. 768.
 DRIE-VERWIGE-VIOLETTE. *Lat.* Viola Tricolor. Viola Trinitatis. *Hoogd.* Dreyfaltigkeit-blumen. Kriechende Viole. *Fr.* Penfees. Menues Penfees. *Ital.* Fiore di Giove. Minuti Pensieri. Jaccea. 923.
 DRIEDISTEL. *Lat.* Carlina sylvestris. Onopoxon Theophrasti. Cirsium luteum. *Hoogd.* Dreydistel. Sauwdistel. Satkraut. *Ital.* Cirsio. 454.
 Drosium recentiorum. *zie op Zonnedaauw.*
 Druyfjens-willigen. Lage Druyfjens-willige uyt Silezien. *zie op Spirea van Theophrastus.*
 DRUYVENKRUJD. Piment. *Lat.* Botrys. *Hoogd.* Traubenkraut. Krottenkraut. *Fr.* Pymen. *Ital.* Botris 468.
 Drymopogon. *zie op Geytenbaard.*
 Dul-appel. *zie op Dol-appel.*
 Dulcamara. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 Dulcis Radix. *zie op Zoethout.*
 Dulle Kervel, welriekende. *zie op Kervel.*
 Dulle Kervel, Scheerling. *zie op Dolle Kervel.*
 Dullen. *zie op Sotsknodze.*
 DUYNBEZIENBOOM. *Lat.* Rhamnus. Spina alba. Oleaster Germanicus Cordi (Wilde Olijfboom van Duytschland). *Hoogd.* Sand-dorn. Weiden-dorn. *Fr.* Burguespin. Neprun. *Ital.* Ranno. 82.
 DUYZENDBLAD. Gerwe. *Lat.* Millefolium Achillea. *Hoogd.* Gerben. Schaffgrasz. Taufendblatt. *Fr.* Mille feuille. *Ital.* Mille foglio. 766.
 DUYZENDBLAD MET BLADEREN VAN DUYZENDBLAD. *Lat.* Achillea stratiotes. Millefolium nobis le Foliis Millefolii. 929.
 DUYSENDKNOP. *Lat.* Polygonum. Proserpina. *Ital.* Polygono. Correggiola. Centonodi. 829.
 Duyzendkop, met smalle Bladeren. *zie op Knavel.*
 DUYZENDKOORN. *Lat.* Herniaria. Herba Turca. Polygonum minus. *Hoogd.* Taufentkorn. *Fr.* Boutonet. *Ital.* Poligono minore. Herniola. Correggiola minore. Millegrana. Herba Turca. 633.
 DUYZENDSCHOON. Keykensbloem. Tuylkensbloem. Koekkoeksbloem. *Lat.* Flos Armerius. Caryophyllus minor. *Hoogd.* Tonnernagelein. *Fr.* Armoires. *Ital.* Fior Armerio. Garafano minore. 362.
 DUYVE-KERVEL. Aardrook. Eerdrook. Splith. *Lat.* Fumaria. Capnos. Fumus Terræ. *Hoogd.* Erdrauch. Taubenkropff. Ratzen-kervel. *Fr.* Fumi terre. *Ital.* Fumos terno. Fumaria. 596.
 DUYVELS-BEET. *Lat.* Morsus Diaboli. Succifa. *Hoogd.* Teuffels-abbeisz. *Fr.* Mors de Diable. *Ital.* Morsu di Diavolo. 865.

EBBENHOUT met geele Bloemen: *Lat.* Ebenus flore luteo. Anagyris. Laburnum. Ebenus secundus Theophrasti. *Hoogd.* Baumboonen. *Fr.* Pudis. *Ital.* Anagiro. Fava inverfa. 99.

B L A D - W Y Z E R

- EBBENHOUT** van Candien. *Lat.* Ebenus Cretica. *Hoogd.* Ebenholtz aufz Candien. *Ital.* Ebano di Candia. 101.
- Ebenus Cretica.** *zie op Ebbenhout uyt Candien.*
- Ebenus flore luteo.** *zie op Ebbenhout met geele Bloemen.*
- Ebulus.** *zie op Wilde Vlier.*
- Echino-melocactus.** *zie op Indiaanfche Doorn-appel.*
- Echinus Galeni.** *zie op Erinus van Dioscorides.*
- Echium** *zie op Slangenhoofd.*
- EEDLE LEEVERKRUYD.** Gulden Leeverkruid. *Lat.* Hepatica nobilis. Hepatica trifolia. Trifolium Hepaticum. *Hoogd.* Edel Leberkraut. Gulden-klée. *Fr.* Hepatique. *Ital.* Herba Trinita. 628.
- EEDLE RAKETTE.** *Lat.* Erysimum. *Irio.* *Hoogd.* Eysenkruid Weiblein. *Fr.* Ravenon, *Ital.* Erisimo. *Iri-* ne. 565.
- Ecnblad.** *zie op Maybloem.*
- Eerdrook.** *zie op Duyvenkervel.*
- EERENPRYS.** *Lat.* Veronica. *Hoogd.* Ehrenpreifz. Grundheyl. *Fr.* Veronique. *Ital.* Veronica. 921.
- Egyptifche Vijgeboom.** *zie op Vijgeboom.*
- Eikkelboom.** *zie op Eykelboom.*
- Eikkenboom.** *zie op Eykelboom.*
- Eilof.** *zie op Eylof.*
- ELATINE.** *Lat.* Elatine. In 't *Hoogduytsch,* *Frantsch,* en *Italiaanfch* eeven alzo. 559.
- ELICHRYSON.** Goudenbloem. *Lat.* Heliochryson. *Hoogd.* Winterblum. Reinblum. *Ital.* Helichriso. 560.
- Elleborus.** *zie op Nieswortel.*
- ELSENBOOM.** *Lat.* Alnus. *Hoogd.* Erlenbaum. Ellernbaum. *Fr.* Aulne. *Ital.* Auno. 89. **KLEYNE BERG-ELZENBOOM.** *zie op kleyne Berg-Elzenboom.*
- Endivia.** *zie op Endivie.*
- ENDIVIE.** Andyven. *Lat.* Endivia. Seris. Intybum fativum. *Hoogd.* Scariol. *Fr.* Scariole. *Ital.* Endivia. 489.
- Enule Campana.** *zie op Alantwortel.*
- Enfis.** *zie op Zwaardkruid.*
- Ephemerum Lethale.** *zie op Harmodafte'en.*
- Ephemerum non Lethale.** *zie op Maybloem.*
- Ephemerum Matthioli.** *zie op Ephemerum van Matthiolum.*
- EPHEMERUM VAN MATTHIOLUS.** *Lat.* Ephemerum Matthioli. 263.
- Epimedium frutescens Virginianum.** *zie op Wijngaard van Canada.*
- Epimedium herba.** *zie op Epimediumkruid.*
- EPIMEDIUMKRUYD.** *Lat.* Epimedium herba. *Hoogd.* Bischoffs-hut. *Ital.* Epimedio. 562.
- Epimedium uyt Virginien.** *zie op Wijngaard van Canada.*
- Eppe.** Water-eppe. *zie op Water-eppe.*
- Equisetum.** *zie op Paerdestaert.*
- Eranthemum.** *zie op Bruynette.*
- Erigerum.** *zie op Kruidwortel.*
- ERINUS VAN DIOSCORIDES.** *Lat.* Erinus Dioscoridis. Echinus Galeni. Clinopodium minus. In 't *Nederlandsch* ook wilde Basilicom. 672.
- Eruca.** *zie op Rakette.*
- Eruca Italica.** *zie op Italiaanfche Rakette.*
- Erven.** *zie op Ciceren.*
- Ervilia.** *zie op Erveten.*
- Ervum.** *zie op Ciceren.*
- ERWETEN.** Peulen. Poelen. *Lat.* Pisum. Ervilia. *Hoogd.* Erbsen. *Ital.* Biso. Piselli. 485. **ZEE-ERWETEN.** *zie op Zee-erveten.*
- Eryngium.** *zie op Kruidstiel.*
- Erysimum.** *zie op Eedele Rakette.*
- ESSCHENBOOM.** *Lat.* Fraxinus. *Hoogd.* Eschenbaum. Eschenholtz. Stein-Eschen. Malbaum. *Fr.* Frefne. Frefne Champestre. *Ital.* Frassino. 94.
- Esschenkruid.** *zie op Fraxinelle.*
- ESULA.** *Lat.* Esula. Pityufa. Peplus. *Fr.* Turbith noir. *Ital.* Esula. 458.
- Eufrafia.** *zie op Oogentrooft.*
- Eul.** *zie op Mankop.*
- Euonymus.** *zie op Papenhout.*
- Eupatorium.** *zie op Boelkenskruid.*
- Eupatorium Græcorum.** *zie op Agrimonie.*
- Euphrasia.** *zie op Oogentrooft.*
- Eykelboom,** welriekende. *zie op Welriekende Eykelboom.*
- EYKENBOOM.** *Lat.* Quercas. Robur. *Hoogd.* Eyckbaum. *Fr.* Chefne. Chermillat. Drillie. *Ital.* Quercia. Cerqua. 74.
- Eylof.** Eyloof. *zie op Veyl.*
- F** **Aba** *zie op Boonen.*
- Faba Romana.** *zie op Turfche boonen.*
- Faba Turcica.** *zie op Turfche boonen.*
- Fago-pyrum.** *zie op Boekweyt.*
- Fago-triticum.** *zie op Boekweyt.*
- Fagus.** *zie op Benkenboom.*
- Farfara.** *zie op Hoefblad.*
- FENEGRIEK.** *Lat.* Fœnum Græcum. *Hoogd.* Bokshorn. *Fr.* Fenegrec. *Ital.* Fiengreco. Corna di Becco. 590.
- Ferrum Equinum.** *zie op Paerdsyzer.*
- Ferrum Equinum volubile.** *zie op Windend Paerdshefzyzer.*
- FERULA.** In alle Talen dus genoemd. 571.
- Festucago Gazæ.** *zie op Ydele Haver.*
- Ficomorus.** *zie op Vijgeboom.*
- Ficus.** *zie op Vijgeboom.*
- Ficus Ægyptiaca.** *zie op Vijgeboom.*
- Ficus Indica.** *zie op Bananienboom.*
- Ficus Indica.** *zie op Indiaanfche Vijge.*
- Fiekruyd.** *zie op Fykruid.*
- Filago impia.** *zie op Ruerkruid.*
- Filicula.** *zie op Weederdood.*
- FILIPENDULA.** Roode Steenbreek. *Lat.* Filipendula. *Hoogd.* Rot-Steinbrech. *Fr.* Filipendule. 577.
- Filipendula Aquatica.** *zie op Water-Filipendula.*
- Fiftikenboom.** *zie op Piftacienboom.*
- Filix.** *zie op Vaarn.*
- Fistularia.** *zie op Wilde Hanekam.*
- Flier, wilde.** *zie op Wilde Vlier.*
- Flierboom.** *zie op Vlierboom.*
- Flos Adonis.** *zie op Bruynette.*
- Flos Africanus.** *zie op Fluweelbloem.*
- Flos Amberualis.** *zie op Kruidbloem.*
- Flos Armerius.** *zie op Duyzendfchoon.*
- Flos Cardinalis.** *zie op Kardinaalsbloem.*
- Flos Constantinopolitanus.** *zie op Fenette.*
- Flos Cuculi.** *zie op Duyzendfchoon.*
- Flos Hierofolymitanus.** *zie op Fenette.*
- Flos Keiri.** *zie op Muurbloem.*
- Flos Passionis.** *zie op Bloem des Lijdens.*
- Flos Principis.** *zie op Winde.*
- Flos Solis.** *zie op Zonnebloem.*
- Flos Solis tuberosus.** *zie op Articiokken onder de aarde.*
- Flos Tunetanus.** *zie op Fluweelbloem.*
- Fluyteboom.** *zie op Syringe.*
- FLUWEELBLOEM,** Tunisbloem. *Lat.* Flos Tunetanus. Flos Africanus. *Hoogd.* Indianifche Blum. *Fr.* Oeilletz d'Inde. *Ital.* Fiore Africano. Garofano Indiano. 580.
- FLUWEELE-BLOEM.** Papegayenkruid. *Lat.* Amaranthus. *Hoogd.* Taufendfchou. *Fr.* Passe Velours. *Ital.* Amaranto. Fior di Vellato. Fior di Amore. 321.
- Fœniculum.** *zie op Venkel.*
- Fœniculum marinum.** *zie op Zee-venkel.*
- Fœniculum Porcinum.** *zie op Varkens-venkel.*
- Fœniculum Porcinum.** *zie op Beerwortel.*
- Fœnum Burgundiacum.** *zie op Venkel.*
- Fœnum Græcum.** *zie op Fenegriek.*
- FONTEYNKRUYD.** *Lat.* Potamogetum. Fontinalis. *Hoogd.* Samkruid. *Ital.* Potamogeto. 832.
- Fontinalis.** *zie op Fonteynkruid.*

der N A M E N.

Fraga. *zie op Aardbezie.*
 Fraibezien. *zie op Hinnebezien.*
 Framboisen. *zie op Hinnebezien.*
 Frangula. *zie op Pijlhout.*
 Fraxinella. *zie op Fraxinelle.*
 FRAXINELLE. Asschenkruid. *Lat.* Fraxinella. *Hoogd.* Aschwurtz. *Fr.* Diptam Bastard. *Ital.* Frassinello. Dit-
 tamo Bianco. 593.
 Fraxinus. *zie op Effenboom.*
 Fraxinus sylvestris. *zie op Sorbenboom.*
 Fritillaria. *zie op Kievitsbloem.*
 Frumentum Indicum. *zie op Indiaansche Weyt.*
 Frumentum Saracenicum. *zie op Roekweyt.*
 Frumentum Turcicum. *zie op Indiaansche Weyt.*
 Fumaria. *zie op Duyvenkeruel.*
 Fumaria Bulbosa. *zie op Holwortel.*
 Fumaria maxima Bulbosa Cretica. *zie op Leeuwenblad.*
 Fumus Terræ. *zie op Duyvenkeruel.*
 Fustethout *zie op Veruloof.*
 FYEKRUUD. Fiekruid. *Lat.* Sophia. Scrophium Germa-
 nicum. *Hoogd.* Welsamen. Spohiekraut. 895.

GAGEL. *Lat.* Myrtus Belgica. Myrtus Hollandica.
 Myrtus Brabantica. Rhus sylvestris Dodonæi.
 Pseudo-Myrtus. *Fr.* Pimente. Piment Royal. *Ital.*
 Mirto di Hollandia. Mirto falso. 146.
 Galantwortel. *zie op Alanwortel.*
 Galatium. *zie op Walstroo.*
 Galega. *zie op Galege en Wilde Galega.*
 GALEGE. Geyten-ruyt. *Lat.* Galega. Ruta Capraria.
Hoogd. Ziegenraut. Geisraut. *Fr.* Galege. *Ital.* Ga-
 liga. 599.
 Galeopsis Tragi. *zie op verkeerd Neetelkruid.*
 Gallium. *zie op Walstroo.*
 GANZEBLOEM. Woekelaar. Guldebloem. Zee-crith-
 mum. Zee-creta. *Lat.* Chrysanthemum. Crithmum ma-
 rinum. Creta mariua. *Hoogd.* S. Johansblum. Ganzblum.
Ital. Chrisantemo. 421.
 Ganzedistel. *zie op Hazensalade.*
 GANSERICH. Ganferich. Genfrijk. Zilverkruid. *Lat.*
 Argentina Potentilla. Agrimonia sylvestris. *Hoogd.* Gren-
 zig. Genzerich. *Fr.* Argentine. Becq d'Oye. Tanesie
 Sauvage. *Ital.* Argentina. 833.
 GEELE MALVE. *Lat.* Althea lutea. Abutilon Avicen-
 næ. *Hoogd.* Ibisch met gelben Blumen. Abutilon. *Ital.*
 Malvavisco bastarda. 319.
 GEERS. Gierst. Heers. Hirs. *Lat.* Milium. *Hoogd.* Hir-
 se. Hirsch. Hirsz. *Fr.* Millet. Mil. *Ital.* Miglio.
 765.
 Gelseminum. *zie op Jasmijn.*
 GELIDKRUID. Stinkende Ysop. Sideritis. *Lat.* Sideritis.
Ital. Siderite. 884.
 Gembar. *zie op Gengebar.*
 GEMEENE KLEYNE ROORIDDER. Gemeene
 kleyne Patich. *Lat.* Lapathum vulgare minus. Oxylapa-
 thum. 705.
 GEMEENE MEDICA. *Lat.* Medica vulgaris. Medica
 sylvestris. *Lat.* Medica salvatica. 592. *Zee-medica. zie*
op Zee-medica.
 GENEVERBOOM. Dambezienboom. Jeneverboom.
 Imbeerenboom. *Lat.* Juniperus. *Hoogd.* Wachholder.
 Wechholter. *Fr.* Genevre. *Ital.* Genepro. 219.
 GENGEBAR. Gembar. Gymbar. *Lat.* Zinzibar. Zingi-
 ber. *Hoogd.* Ingber. Ingwer. *Fr.* Gingembre. Gingenbre.
Ital. Gengevo. 665.
 Geniculata. *zie op Kniekenskruid.*
 Genista. *zie op Brem.*
 GENTIAAN. *Lat.* Gentiana. *Hoogd.* Entziaen. Bitter-
 wurtzel. *Fr.* Gentiane. *Ital.* Gentiana. 600.
 Gentiana. *zie op Gentiaan.*
 Geranium. *zie op Oyevaarsbek.*
 Gerwe. *zie op Duyzendblad.*
 Gestreept Spaansch Gras. *zie op Spaansch gestreept Gras.*
 GEYTENBAARD. Reynette. *Lat.* Ulmaria. Regina

prati. Barbi Capra. Drymopogon. *Hoogd.* Wald-geifz:
 barth. *Fr.* Barbe de Chevre. 928.
 Geytenblad. *zie op Hondskarssen.*
 GEYTENBLAD (eygentlijk). Caprifolie. Mammetsens;
 kruid. Weewinde. Lely onder de Doornen. *Lat.* Ca-
 prifolium. Periclymenon. Lelie inter spinas. *Hoogd.* Geifz-
 blatt. Waldtgilgen. *Fr.* Chevrefucille. Vincibosse. *Ital.*
 Caprifoglio. 243.
 Geyten-ruyt. *zie op Galege.*
 Gezeegendkruid. *zie op Cariophyllate.*
 Gierst. *zie op Geers.*
 GINGIDIUM. *Lat.* Gingidium. Vifnaga. *Ital.* Gingidio;
 606.
 Ginoffelbloem. *zie op Angelieren.*
 Ginft. *zie op Brem.*
 Giroffelbloem. *zie op Angelier.*
 Gith. *zie op Koornroos.*
 Gladiolus. *zie op Zwaardkruid.*
 Gladiolus Americanus. *zie op Phalangium.*
 Glans Myrepfica. *zie op Welriekende Eykkelboom.*
 Glans Terræ. *zie op Aardakers.*
 Glans Unguentaria. *zie op welriekende Eykkelboom.*
 GLASKRUUD. Parietarie. *Lat.* Vitraria. Helxine. Pa-
 rietaria. *Hoogd.* Tag und Nachtkraut. S. Peeterskraut.
 Mawrkruid. *Fr.* Parietaire. *Ital.* Vetricola. Parietaria. Her-
 be Murale 804.
 Glastum. *zie op Weede.*
 GLAUX. Melkkruyd. *Lat.* Glauz. 608.
 Glauz latifolia. *zie op Zoethout.*
 Globularia. *zie op Madelieven.*
 Glycyrrhiza. *zie op Zoethout.*
 GNAPHALIUM. Leeuwenvoet. *Lat.* Gnaphalium. Cen-
 tunculus. Albinum. Leontopodium. *Hoogd.* Ruhrkraut.
Fr. Herbe à Cotton. *Ital.* Gnafalio. Filago. Cartafilago.
 613.
 GODS GENADE. *Lat.* Gratiola. Gratia Dei. Cen-
 tauris. *Hoogd.* Aurin. *Ital.* Gratiola. Stanco Cavallo.
 618.
 Goeden Henrik. *zie op Patich.*
 Gossipium arbor. *zie op Wolboom.*
 Gossipium herba. *zie op Kottoenkruid.*
 GOUDENAPPEL. Appel der Liefde. *Lat.* Pomum
 amoris. Aurea mala. *Hoogd.* Goldapffel. *Fr.* Pommes
 d'Orees. Pommes d'Amour. *Ital.* Pomo d'Oro. Pomi
 d'Amore. 745.
 Goudenbloem. *zie op Elichryson.*
 GOUDENKRUID. *Lat.* Herba Doria. *Hoogd.* Her-
 ba Doria. *Fr.* Herbe d'Or. *Ital.* Herba di Oro.
 629.
 GOUDSBLOEM. *Lat.* Calendula. Caltha. *Hoogd.* Rin-
 gelblum. *Fr.* Soucie. Souffie. *Ital.* Colendola. Fior Ran-
 cio. Fior d'Ogni mese. 435. *zie ook op Water-Gouds-*
bloem.
 Gouwe. Kleyne Gouwe. *zie op Oogenklaar.*
 GRACHTVAARN. *Lat.* Lonchitis Aspera. Asplenium
 sylvestre. Asplenium magnum. *Hoogd.* Grofz Miltz-
 kraut. *Ital.* Lonchite aspera. 290. *zie voorts op Vaarn,*
Boomvaarn. Steenvaarn.
 Gramen Alopecimum. *zie op Vossefaerten Gras.*
 Gramen Floridum. *zie op Bloemdragend Gras.*
 Gramen Hederaceum. *zie op Gras van Parnassus.*
 Gramen Leucanthemum. *zie op Oogentrooft Gras.*
 Gramen Marinum. *zie op Zee-gras.*
 Gramen Parnassi. *zie op Gras van Parnassus.*
 Gramen Plumeum. *zie op Pluym-gras.*
 Gramen Stiriatum Hispanicum. *zie op Spaansch gestreept*
Gras.
 Gramen Tremulum. *zie op Beevend Gras.*
 GRANAATBOOM. *Lat.* Malus Punica. Malus Gra-
 nata. *Hoogd.* Granatbaum. *Fr.* Migraine. Grenadier.
Ital. Albero di Pomo Granato. 16.
 Granadilla. *zie op Bloem des Lijdens.*
 Gras. Pluymgras. Gestreept Spaansch-gras. Oogentrooft-
 gras. Bloemdragend-gras. Zee-gras. Beevend-gras. Vosse-
 faarten-
 0002

staarten-gras. *zie van ieder op zijnen naam.*
GRAS VAN PARNAS. *Lat. Gramen Parnassi. Gramen Hederaceum. Hoogd. Leberblumlein. Ital. Gramigna di Parnaso. 616.*
 Granum Paradisi. *zie op Cardamom.*
 Gratia Dei. *zie op Gods Genade.*
 Grariola. *zie op Gods Genade.*
 Grindkruid. *zie op Kruidwortel.*
 Groene Doorn. *zie op Peeredoorn.*
 Groot Halskruid. *zie op Klokjens.*
 Groot Maankruid. *zie op Hemionitis.*
GROOT SPEENKRUID. *Lat. Scrophularia. Hoogd. Braunwurtz. Knotenkruid. Fr. Scrophulaire. Ital. Scrofolaria. 869.*
 Grootte Hoefbladeren. *zie op Pestilentie-wortel.*
GROOTE KROK. *Lat. Orobus. Aracus latifolius. Ital. Orobo. 791.*
 Grove Majoraan. *zie op Orege.*
 Grossula Transmarina. *zie op Aalbezieboom.*
 Grossularia. *zie op Kruidbezieboom.*
 Guajacana. Guajacum. *zie op Pokhout.*
 Guanabanus. *zie op Vlescheboom.*
 Guldebloem. *zie op Ganzebloem.*
 Gulde Leeverkruyd. *zie op Eedel Leeverkruyd.*
 Guldenappel. *zie op Goudenappel.*
 Guldenkruid. *zie op Goudenkruid.*
GULDENROEDE. *Lat. Virga aurea. Hoogd. Wundkraut. Fedderkraut. Fr. Verge d'Or. Ital. Virga aurea. 926.*
GUYCHELHEYL. *Lat. Anagallis. Hoogd. Gauchheil. Ital. Anagallo. Anagallide. Morfo di Gallina. 323.*
 Gyamber. *zie op Gingebar.*
Haanekam, wilde. *zie op Wilde Haanekam.*
HAANEKAMMETJENS. *Lat. Onobrychis. Caput Gallinaceum Belgarum. Polygala vera Dalechampii. Hoogd. Kerstwurtzel. Fr. Saint Foin. Ital. Uppuparia del Maghi. 790.*
 Haanekop. *zie op Verkeerd Neetelkruid.*
 Haanevoet. *zie op Booterbloem.*
HAAZENOOR. *Lat. Bupleurum. Hoogd. Wundkraut. Ital. Bupleuro. Orecchia di Lieviro. 474.*
HAAZENPOOT. *Lat. Lagopus. Pes Leporis. Hoogd. Hafenfusz. Katzenklee. Fr. Pied de Lievre. Ital. Lago-po. 684.*
HAAZENSALADE. Ganzen-distel. Konynenkruid. Melkwey. *Lat. Sonchus. Brassica Leporina. Lactuca Leporina. Hoogd. Hafenkohl. Fr. Palais de Lievre. Leifferon. Ital. Sunco. Cicerbita. Crespigno. 893.*
 Hadich. *zie op Wilde Vlier.*
HAGEDOORN. *Lat. Spina acuta. Oxyacantha Dioscoridis. Spina alba. Hoogd. Hagedorn. Fr. Aubespine. Espine Blanche. Ital. Oxiganta. 185.*
 Halimus. *zie op Zee-porcellein.*
 Halimus marinus Syriacus. *zie op Roos van Jericho.*
 Halskruid; Groot Halskruid. *zie op Klokjens.*
 Halskruid. Kleyn Halskruid. *zie op Raponce.*
 Handekenskruid. *zie op Palmaria.*
 Harmala Syriaca. *zie op Harmala nyt Syrien.*
HARMALA UYT SYRIEN. *Lat. Harmala Syriaca. 856.*
HARTSHOORN. Kraeyvoet. Muzestaart. *Lat. Coronopus. Cornu cervi. Stellaria. Cauda muris. Hoogd. Krahenfusz. Fr. Dent au Chien. Corne de Cerf. Pied de Corneille. Ital. Coronopa. Corno Cervino. Herba Stella. 513.*
 Hartstong. *zie op Naterwortel.*
HARTSTONG. *Lat. Lingua Cervina. Phyllitis. Scolopendria. Hoogd. Hirschzung. Fr. Langue de Cerf. Ital. Phillitide. Phillito. Lingua di Cervo. 286.*
 Haver-essen. *zie op Sorbenboom.*
HAVIKSKRUID. *Lat. Hieracium. Accipitrina. Hoogd.*

Habichkraut. Fr. Cichorée Jaune. Ital. Hieraco. 635.
HASELAAR. Hazelnootenboom. *Lat. Nux Avellana. Corylus. Nux pontica. Hoogd. Hafelnusz. Fr. Noyselles. Noisellier. Couldrier. Ital. Avellane. Noccivole. 161.*
 Hazelwortel. *zie op Mans-oor.*
 Hebenus. *zie op Ebbenhout.*
 Hedera. *zie op Veyl.*
 Hedera Terrestris. *zie op Hondjensdrif.*
HEDERIK. Herik. Herk. *Lat. Rapistrum. Sinapi sylvestre. Hoogd. Hederich. Fr. Velar de la Tortelle. Ravennon. Ital. Senape salvatico. Rapistro. 567.*
 Hedyfarum Clypeatum. *zie op Schilddragende Hedyfarum.*
 Heers. *zie op Geers, of Gierst.*
 Helenium. *zie op Alantwortel.*
 Helenium tuberosum. *zie op Articiokken onder de aarde.*
 Helianthemum Indicum tuberosum. *zie op Articiokken onder de aarde.*
 Heliochryson. *zie op Elioehryson.*
 Helleborus. *zie op Nieswortel.*
 Helleborus Ferulaceus. *zie op Koe-ooge.*
 Hemelsleutel. *zie op Sleutelbloem.*
HEMIONITIS. Groot Maankruid. *Lat. Hemionitis. Lunaria major. Ital. Hemionite. 287.*
HENNIP. Hennep. Kennep. Kemp. *Lat. Cannabis. Hoogd. Hanff. Fr. Chanure. Ita. Canapa. 886.*
 Henophyllum. *zie op Speerkruid.*
 Hepatica. *zie op Steen-Leeverkruyd.*
 Hepatica nobilis. *zie op Eedel-Leeverkruyd.*
 Hepatica trifolia. *zie op Eedel-Leeverkruyd.*
 Hepatorium. *zie op Boelkenskruid.*
 Herba Amoris. *zie op Indiaansch Kruidje roer mij niet.*
 Herba Benedicta. *zie op Caryophyllate.*
 Herba Doria. *zie op Goudenkruid.*
 Herba Impatiens. *zie op Kruidje roer mij niet.*
 Herba Paralysis. *zie op Sleutelbloem.*
 Herba Paris. *zie op Wolfsbezie.*
 Herba Polucaris. *zie op Vlookruyd.*
 Herba Sensifica. *zie op Indiaansch Kruidje roer mij niet.*
 Herba Turca. *zie op Duyzendhoorn.*
 Herba Venti. *zie op Keukenkruid.*
 Herba Vita. *zie op Indiaansch Kruidje roer mij niet.*
 Herik. *zie op Hederik.*
 Herk. *zie op Hederik.*
HERMODACTELEN. Tijdloozen. Tijloozen. Teyl-roozen. *Lat. Colchicum. Hermodactylus. Ephemeron Lethale. Hoogd. Zeitlofen. Fr. Mort au Chien. Ital. Colchico. Ephemero. Hermodattylo. 500.*
 Hermodactylus. *zie op Hermodactelen.*
 Herniaria. *zie op Duyzendhoorn.*
 Hers. *zie op Geers.*
 Hert-gelijkende Erwet. *zie op Nachtschade.*
HERTGESPAN. *Lat. Cardiaca. Lycopsis. Hoogd. Hertgespan. Fr. Agripaulme. Ital. Licopside. Cardiaca. 447.*
 Hesperis. *zie op Damastbloem.*
 Hesperis odorata. *zie op Welriekende Nachtbloem.*
 Heul. *zie op Mankop.*
HEYDENS WONDKRUID. *Lat. Consolida Saracenicca. Solidago Saracenicca. Hoogd. Heidnisz Wundkraut. Fr. Confoul de Saracine. 892.*
 Heylighout. *zie op Pokhout.*
 Hieracium. *zie op Havikskruyd.*
HINNEBEZIEN. Frambezien. Framboisen. *Lat. Rubus Idæus. Hoogd. Himbramen. Hindbeeren. Hinnbeeren. Fr. Framboisier. Ital. Rovo Ideo. Rovo Montano. 248.*
 Hippolapathum rotundum. *zie op Opregte oude Rhabarbar.*
 Hippofelinum agreste. *zie op Smyrnum van Candia.*
 Hippuris. *zie op Paerdestaert.*
 Hirundinaria. *zie op Zwaluwewortel.*
 Hirundinaria. *zie op Oogenklaar.*

der N A M E N.

HOE LANGER HOE LIEVER. *Alfrank. Lat. Dulcamara. Amara dulcis. Solanum Lignosum. Circæa Montpelienſium. Hoogd. Heinskraut. Je lenger je lieber. Ital. Dolce amara. Vite ſylveſtre. 557.*
Hoe langer hoe liever. *zie op Veld-Cypres.*
HOEFBLAD. *Lat. Tuſſilago. Farfara. Bechium. Ungula Caballina. Hoogd. Roſzhuf. Roſzhub. Brandlattich. Fr. Pas d'Asne. Patte d'Asne. Patte de Cheval. Ital. Toſſilagine. Farfarella. Ungia di Cavallo. 385. GROOTE HOEFBLADEREN. zie op Peſtilentiewortel.*
HOF-COMYN. *Carwi. Carwe. Lat. Carui. Carum. Hoogd. Kummel. Ital. Caro. 456. zie ook op Comijn.*
HOLWORTEL. *Lat. Fumaria Bulboſa. Radix Cava. Hoogd. Holwurtz. Fr. Racine creuſe. Ital. Radice cava. 598. ALDERGROOTSTE HOLWORTEL VAN CANDIA. zie op Leenwenblad.*
Honderdknop. *zie op Paronychia.*
HONDJENS-DRAF. *Lat. Hedera Terreſtri. Corona Terreſtre. Hoogd. Gundelraben. Grundreben. Ital. Hedera Terreſtre. 622.*
Hondsboom. *zie op Pijlhout.*
HONDS-KARSEN. *Geytenblad. Lat. Canum Cerafa. Clymenum. Periclymenum. Xyloſteum. Hoogd. Hundskirſſchen. Ital. Pericimeno. Cirefaro di Cane. 204.*
HONDS-TAND. *Lat. Dens Canis. Satyrium Erythreum. Pſeudo-Hermodactylus. Hoogd. Hundszahn. Ital. Dente Canino. 546.*
HONDS-TONG. *Lat. Cynogloſſum. Cynogloſſa. Lingua Canis. Hoogd. Hundszung. Fr. Langue de Chien. Ital. Cynogloſſo. Lingua di Cane. 538.*
HOP. *Hoppe. Hoppekruyd. Lat. Lupulus. Hoogd. Hopff. Fr. Houblon. Ital. Lupolo. Bruſcandola. 731.*
Hordeum Murinum. *zie op Muizenkoorn.*
Horminium. *zie op Scharley.*
HULST. *Lat. Agrifolium. Aquifolium. Hoogd. Walddiſtel. Fr. Agron. Hous. Houſſon. Ital. Aquifoglio. Agrifoglio. 164.*
HUYSLOOK. *Donderbaard. Lat. Sedum. Barba Jovis Herba. Semper vivum. Illecebra. Hoogd. Hauſzlaub. Hauſzwurtz. Donnerbart. Fr. Joubarbe. Ital. Semper vivo. 467. Cερæα, een ſoort van kleyne Donderbaard. zie op Cερæα.*
HYACINTH. *Jacynth. Lat. Hyacinthus. Hoogd. Hyacinth. Yacynth. Ital. Hiacinto. 641.*
Hyoscyamus. *zie op Bilzenkruyd.*
HYPECOON. *Lat. Hypecoum. Ital. Hipecoo. 651.*
Hypecoum. *zie op Hypecoon.*
Hypericum. *zie op S. Fanskruyd.*
Hydrolapathum. *zie op Patich.*
Hysop. *Hysſopus. zie op Yſop.*
Hysopus foetidus. *zie op Gelidkruyd.*
Hyuca Canadana.
Hyuca Glorioſa.
Hyuca Americana } *zie op Juca nyt America.*

IBENBOOM *Lat. Taxus. Arbor Viroſa. Milus Theophrasti. Hoogd. Eybenbaum. Ibenbaum. Ybenbaum. Fr. Ef. Yf. Ital. Taſſo. Maſſo. 48.*
Iberis. *zie op Wilde Kers.*
Ilex Coccifera minor. *zie op Coccinlieboom.*
Ilex Glandifera major. *zie op Coccinlieboom.*
Illecebra. *zie op Huyslook.*
Imbeerenboom. *zie op Geneverboom.*
Impatiens Herba. *zie op Kruydje roer mij niet.*
Imperatoria. *zie op Meeſterwortel.*
Indiaanſch Koorn. *zie op Indiaanſche Weyt.*
INDIAANſch KRUYDJE ROER MIJ NIET. *Lat. Herba Viva. Herba Amoris; Herba Senſifica. Hoogd. Fuhlendeskraut. Ital. Herba di vita. Herba di Amore. 630.*
INDIAANſche DOORNAPPEL. *Lat. Pomum ſpinofum opuntiatum. Echino-melocactos. Ital. Pomo ſpinofum opuntiato. 575.*
Indiaanſche Tarwe. *zie op Indiaanſche Weyt.*

INDIAANſche VYGE. *Lat. Ficus Indica. Opuntia. Hoogd. Indianiſche Feige. Ital. Fico d'India. 572.*
INDIAANſche WEYT. *Turkſche Weyt. Turkſch Koorn. Lat. Frumentum Turcicum. Frumentum Indicum. Hoogd. Turkkiſch Korn. Fr. Ble de Turquie. Ital. Grano di India. Fermento Indiano. 595.*
INDIGO. *Lat. Indigo. Indigoſera. Indiaanſch Gali. Nil. Portug. Herba d'Anir. Anil. 228.*
Indigoſera. *zie op Indigo.*
Ingroen. *zie op Senegroen.*
Intybum fativum. *zie op Endivie.*
Inula. *zie op Alantwortel.*
IPENBOOM. *Iperboom. Olmboom. Lat. Ulmus. Hoogd. Ruſter, Ruſtbaum. Illmenbaum. Ulmenbaum. Fr. Orme. Ital. Olmo. 86.*
Iperboom. *zie op Ipenboom.*
Irio. *zie op Eedele Rakette.*
Iris. *zie op Lis.*
Iris Anguſtifolio odorata. *zie op Welriekende Lis.*
Iris ſylveſtris. *zie op Stinkende Lis.*
Iſatis. *zie op Weede.*
Italiaanſche Klaver. *zie op Opregte Medica.*
ITALIAANſche RAKETTE. *Lat. Refeda. Eruca Italica. Hoogd. Refede. Ital. Ruchetta di Italia. Refeda. 566.*
Iva Moſchata. *zie op Veld-Cypres.*

JACEA. *Lat. Jacea. Hoogd. Flokblum. Ital. Jacea. Jacea. 653.*
Jacobæa. *zie op S. Jacobskruyd.*
Jacobskruyd. *zie op S. Jacobskruyd.*
Jalappa vera. *zie op Opregte Jalappe.*
Jalappe, *of Wonderbloem van Peru. zie op Opregte Jalappe.*
Jansbezien. *zie op Aelbezien.*
Jansbrood. *zie op S. Fansbrood.*
Jansdruyſjens. *zie op Aelbezien.*
Janskruyd. *zie op Aelbezien.*
Jafminum. *zie op Jafmijn.*
JASMYN. *Jefemijn. Lat. Jafminum. Jefeminum. Gelfeminum. Hoogd. Jafmin. Fr. Jafmin. Jefemin. Ital. Gelfemino. 233.*
JENETTE. *Chriſtus-oog. Bloem. van Conſtantinopel. Lat. Lychnis. Oculus Chriſti. Cœli Roſa. Flos Conſtantinopolitanus. Flos Hieroſolymitanus. Hoogd. Frauen-Roſzlein. Himmels-Roſelein. Widerſtoſz. Jeruſalems-Blum. Fr. Oeilletes. Oeilletes de Dieu. Ital. Lichnide. 733.*
Jenette; *Spaanſche. zie op Spaanſche Fenette.*
Jeneverboom. *zie op Geneverboom.*
Jefeminum. *zie op Jafmijn.*
JOBS-TRANEN. *Lievelouwen-tranen. Lat. Lachryma Jobi. Lachryma Chriſti. Lithospermum majus. Fr. Lar mes de noſtre Dame. Hoogd. Hiobs-zeher. Ital. Lagrime di Giobbe. 666.*
JODENDOORN. *Lat. Paliurus. Spina Judacia. Spina Chriſti. Ital. Paliuro. 188.*
Jodenkerſen. *zie op Nachſchade.*
Jodenkruyd. *zie op Vederik.*
Joffrouwen-violier. *zie op Juffrouwen-Violier.*
Johansbrood; Bezien; Druyſjens; Kruyd, &c. *zie op Fans, en S. Fans.*
Jonquillen. *zie op Narciffe: en op Lis.*
Joriskruyd. *zie op S. Joriskruyd.*
Jovis glans. *zie op Nooteboom.*
Juca Americana. *Juca Canadana. Juca Glorioſa. zie op Juca nyt America.*
JUCA UYT AMERICA. *Lat. Juca, of Hyuca Canadana. Hyuca Glorioſa. Hyuca Americana. Hoogd. Jucke. Bij de Indianen Mandiba. Manyba. Mandioca. Manyoc. 663.*
JUDASBOOM. *Lat. Arbor Judæ. Arba Amoris. Siliquaſtrum. Siliqua Fatua. Hoogd. Judasbaum. Fr. Guainier. Gaines. Ital. Siliquaſtro. Siliqua Silveſtre. Albero de Guida. 126.*

Juffrouwen-violier. *zie op Damastbloem.*
 Jujubæ Officinarum. *zie op Jujubenboom.*
JUJUBENBOOM. Roode Jujubenboom. *Lat.* Zizyphus rufila. Jujubæ Officinarum. Zizypha Græcorum. Paliurus Athenæi. *Hoogd.* Brustbeerbaum. Brustbeerlein. *Fr.* Jujubier. Guindoulier. *Ital.* Giuggiole. 117.
 Juniperus. *zie op Geneverboom.*
 Jupitersbaard. *zie op Boomachtig Jupitersbaard.*

K Aarden. *zie op Steekende Kaarden.*
KALFSMUYL. Apenhoofd. Orant. *Lat.* Antirrhinum. Caput Simæ. *Hoogd.* Lewenmaul. *Fr.* Muron Violet. *Ital.* Antirrhino. 336.
KALFSVOET. Manskragt. *Lat.* Arum. *Hoogd.* Pfaffenpint. Teutsch Ingwer. *Fr.* Pied de Veau. Vit de Prestre. *Ital.* Aro. Giaro. Gigaro. *Een soort hier van in 't Nederlandsch* Speerwortel. *Lat.* Dracontium. Serpentaria. *Andere soort,* Colocasia. Dracunculus Palustris. 353.
KALI. In alle Talen dus genoemd: doch in 't Italiaansch ook Soda. 471.
KANEELBOOM. *Lat.* Cinnamomum. Canella. Arbor Cassia. *Hoogd.* Zimmet-rohrleinbaum. Zimmetrindenbaum. Canelbaum. *Fr.* Arbre de Canelle. *Ital.* Cinnamomo. Cannella. 119.
KAPPERS. *Lat.* Capparus. *Hoogd.* Kappern. *Fr.* Cappres. *Ital.* Capparo. 254.
KARDINAALSBOEM. *Lat.* Flos Cardinalis. Trachelium Americanum. *Ital.* Trachelio Americano. Fior di Cardinale. 582.
 Karmosijnboom. *zie op Coccinilieboom.*
KARSEBOOM. *Lat.* Cerafus. *Hoogd.* Kirschbaum. *Fr.* Cerisier. *Ital.* Ciregio. Ciresaro. 36. *In 't selve Hoofdstuk ook* Karsseboomen met groene Karssen; met welriekende Bloessenen, &c.
 Karsseboom met Bladeren van Laurier. *zie op Lauwerboom met blinkende Bladeren.*
 Kastanienboom. *zie op Castanienboom.*
 Kattekruyd. Berg-Kattekruyd. *zie op Munt.*
KAUWOORDE. Cowoerde. Kauwoerde. *Lat.* Cucurbita. *Hoogd.* Kurbs. Kurbisz. *Fr.* Courge. Coucorde. *Ital.* Zucca. 521.
KEELKRUYD. Mondhout. Liguster. Rijnwillige. *Lat.* Ligustrum. *Hoogd.* Beynholtzlein. Muntholtz. Rheynweyden. *Fr.* Troefne. Frezillon. *Ital.* Ligustro. Guiftrico. Alcanna. Olivella. 258.
 Keesjenskruid. *zie op Malve.*
 Kelderhals. *zie op Peeperboom.*
 Kemp. *zie op Hennip.*
 Kennep. *zie op Hennip.*
 Kermes. *zie op Coccinilieboom.*
KERS. *Lat.* Nasturtium. Barbarea. Cardamine. *Hoogd.* Krefz. *Fr.* Cresson. *Ital.* Nasturtio. Agretto. 660.
WILDE KERS. *zie op Wilde Kers: en op vreemde Wilde Kers.*
KERVEL. *Lat.* Cerefolium. Chærophyllum. Chærophylion. *Hoogd.* Kerbelkraut. *Fr.* Cerfueil. *Ital.* Cerefolio. 463. **WELRIEKENDE DULLE KERVEL.** Spaansche Kervel. *Lat.* Myrrhis fativa odorata. Cicutaria odorata. **WILDE BERG-KERVEL.** *Lat.* Cerefolium montanum sylvestre. Myrrhis sylvestris montana. *ibid.* **DULLE KERVEL.** *zie op Dulle Kervel.*
 Keule. *zie op Kunneke.*
KEUKENKRUYD. *Lat.* Pulsatilla. Herba Venti. *Hoogd.* Kuchenkraut. *Fr.* Coquelourdes. *Ital.* Pulsatilla. 835.
 Keykensbloem. *zie op Duyzendschoon.*
KEYSERSKROON. *Lat.* Corona Imperialis. *Hoogd.* Kayserkron. *Fr.* Couronne de l'Empereur. *Ital.* Corona Reale. 514.
KIEVITSBLOEM. Kievitseyeren. *Lat.* Fritillaria. Meleagris. *Hoogd.* Fritillary. *Ital.* Meleagride. 594.
 Kievitseyeren. *zie op Kievitsbloem.*
 Kladdenkruid. *zie op Kliffenkruid.*
 Klassen. *zie op Kliffenkruid.*

Klaver. *zie op Drieblad.*
 Kleef. *zie op Veyl.*
KLEEFKRUYD. *Lat.* Aparine. *Hoogd.* Klebkraut. *Fr.* Reble Glateron. *Ital.* Speronella. Aparine. 337.
 Kleyn Berg-Wollekruid. *zie op Phlomos.*
 Kleyn Halskruid. *zie op Raponce.*
KLEYN MAANKRUYD. *Lat.* Lunaria. Lunaria Bortrytis. *Hoogd.* Mondkraut. Mondraute. *Fr.* Taure. Lunaire. *Ital.* Lunaria del Grappolo. Lunaria minore. 726. *zie ook op Maankruyd der Chineezen. En Maanekop op Mankop.*
KLEYNE BERG-ELZENBOOM. *Lat.* Alnus minor Montana. *Hoogd.* Kleyner Berg-Elsebaum. *Fr.* Ame-lanchier. 261.
 Kleyne Gouwe. *zie op Oogenklaar.*
KLEYNE LAUWERBOOM. *Lat.* Laureola. Chamædaphne. *Hoogd.* Zeilant. Kellerhals mit grunen Blumen. *Fr.* Laureole. *Ital.* Laureola Maggiore. 155. *zie ook op groote Lauwerboom. Wilde Laurier.*
 Kleyne Look. *zie op Pareye.*
KLEYNE OSSETONG. *Lat.* Anchusa. *Hoogd.* Ochsenzung. *Fr.* Orcanette. *Ital.* Ancusa. 225.
 Kleyne Tabak. *zie op Bilsenkruid.*
 Klim. *zie op Veyl.*
KLIM. Lynen. Viorne. *Lat.* Clematis. Viorna vulgi. Vitis alba. Atragenes Theophrasti. *Hoogd.* Linen. Reben. Waldreben. *Fr.* Viorne. *Ital.* Clematide. 252.
 Klim-boonen. *zie op Turkscheboonen.*
KLISSENKRUYD. Klassenkruid. Kladdenkruid. *Lat.* Lappa. Xanthium. *Hoogd.* Kletten. Bettler-laufz. Spitzkletten. *Fr.* Glouteron. Gletteron. *Ital.* Bardana. 384.
 Klokkebloem. *zie op Akeleyen.*
KLOKJENS. Groot Halskruid. *Lat.* Campanula. Rapunculus hortensis latiore folio. Cervicaria major. Uvularia. *Hoogd.* Glocklein. Glockenblum. *Ital.* Campanelle. Campanola. 437.
KNAWEL. Duyzendknop met smalle Bladeren. *Lat.* Polygonum angustifolium. 677.
KNIEKENSKRUYD. Leedekenskruid. *Lat.* Geniculata. 518.
 Knoflook. *zie op Knoplook.*
 Knol. *zie op Rape.*
KNOPLOOK. Knoflook. Knuyflook. *Lat.* Allium. *Hoogd.* Knoblauch. *Fr.* Ail. Aux. *Ital.* Aglio. Aio. 300. *zie hier bij na Look zonder Look. Berglook. Bieslook. Pareye. Kleyne Look.*
 Knuyflook. *zie op Knoplook.*
 Koekoeksbloem. *zie op Duyzendschoon.*
KOE-OOGE. Nieswortel, met Bladeren van Ferula. *Lat.* Bupthalmum. Helleborus Ferulaceus. *Hoogd.* Rindsaug. *Fr.* Oreil de Beuf. *Ital.* Bustalmo. Occhio di Bove. 420.
 Koninksaers. *zie op Wollekruid.*
KONKOMMER. *Lat.* Cucumer. Cucumis. *Hoogd.* Cucumer. Cucumber. *Fr.* Concombre. *Ital.* Cocomero. Cicomero. Cedruolo. Citriolo. 526.
 Konijnenkruid. *zie op Hazensalade.*
KOOL. Moes-kool. *Lat.* Brassica. Crambe. *Hoogd.* Kohl. Kohlkraut. *Fr.* Choux. *Ital.* Cavoli. Cavolo Cappuccio. 410.
 Koorn, Indiaansch. *zie op Indiaansche Weyt.*
KOOLBLOEM. Roggebloem. Ambarette. Amberbloem. *Lat.* Cyanus. Cyanus odoratus Turcicus. *Hoogd.* Kornblum. *Fr.* Blaverle. Aubifoin. Bluet. Soulsic. *Ital.* Ciano. Fior di Frumento. Fior del Formento. Battifecula. 529.
KOORNROOS. Gith. *Lat.* Nigellastrum. Pseudo-Melanthium. *Hoogd.* Raden. Kornrose. *Fr.* Yvraye. Nielle des Bleds. *Ital.* Nigellastro. Melantio falso. Girtone. Ruosola. 759.
KORALKRUYD. Koraalkruid. *Lat.* Dentaria. Coralloides. *Ital.* Dentaria. 548.
 Koralkruid. *zie op Aspergen.*

der N A M E N.

- Kornoeljeboom. *zie op Kornoeljeboom.*
 Kors. *zie op Kers.*
 Kost. *zie op Munt.*
KOTTOENKRUYD. Boomwollekruid. *Lat.* Gossypium herba. Bombax. Cotum. *Hoogd.* Baumwoll. *Fr.* Cotton. *Ital.* Bambagia. Cotone. 615.
KRAAKEBEZIEN. Postelbezien. *Lat.* Myrtillus. Vaccinia. *Hoogd.* Heydelbeeren. *Fr.* Airelle. Avrelle. *Ital.* Mirtillo. Calavezza. Uva Orsa. Vigna d'Orso. 775.
 Kraayenvoet. *zie op Hartshoorn.*
 Krabbenklauw. *zie op Ruysterskruid.*
 Krackebezien. *zie op Kraakebezien.*
KRAP. Mec. Rottc. *Lat.* Rubia. *Hoogd.* Rodte. *Fr.* Garance. Ruble. *Ital.* Robbia. Rubia. 339.
 Kreeftkruid. *zie op Zomerwende.*
 Kroesbezienboom. *zie op Kruysbezienboom.*
 Kroeze-, of Kruyzemunt. *zie op Munt.*
 Krok. Grootte Krok. *zie op Grootte Krok.*
KRUYDJE ROER MY NIET. Springkruid. *Lat.* Herba impatiens. Noli me tangere. *Hoogd.* Springkraut. 629. **INDIAANSCH KRUYDJE ROER MY NIET.** *zie op Indiaansch Kruidje roer my niet.*
 Kruyze- of Kroezemunt. *zie op Munt.*
KRUYSBEZIENBOOM. Doornbezienboom. Kroesbezienboom. Kruysdoorn. Steekbezien. *Lat.* Uva Crispa. Grossularia. *Hoogd.* Stachelbeerenbaum. Krauszbeerenbaum. *Fr.* Groisilles. Groisselles. *Ital.* Uva spina. Uva macina. 221.
KRUYSBLOEM. *Lat.* Flos Amberualis, Polygala. *Hoogd.* Creutzblume. *Ital.* Polygalia. 828.
KRUYSDISTEL. *Lat.* Eryngium. *Hoogd.* Manstreuwa. Brachendistel. *Fr.* Chardon testu. Fanicaut. Iringes. *Ital.* Eringio. Iringo. 454. *zie ook op Distel: en Driedistel.*
 Kruysdoorn. *zie op Kruysbezienboom.*
 Kruyskruid. *zie op Kruyswortel.*
KRUYSWORTEL. Kruyskruid. Grindkruid. *Lat.* Senecio. Erigerum. *Hoogd.* Creutzkraut. Baldgreifz. *Fr.* Seneffon. *Ital.* Senetio. Cardoncelle. Spellicciosa. 876.
 Kullekenskruid. *zie op Standelwortel.*
 Kun. *zie op Kunneke.*
KUNNEKE. Kun. Keule. Saturey. *Lat.* Saturea. Cunila. *Hoogd.* Garten-Issop. Zwibel-Hissop. Kunli. Saturey. *Fr.* Savorie. *Ital.* Coniella. Satureia. Savoreggia. Peverella. 860.
 Kuyschboom. *zie op Boom der Kuyschheyd.*
- L** Aage Appelboom zonder Bloessem. *zie op Appelboom.*
LAAGE BERG-MISPELBOOM. *Lat.* Chamæmepilus alpina. Mespilus humilis montana. *Ital.* Nespolo minore montanara. 217.
LAAGE CEDERBOOM MET VRUCHTEN VAN CYPRES. *Lat.* Cedrus humilis sabinifera fructu Cupressi. *Ital.* Cedro minore col Frutto di Cipresso. 64.
 Laage Druyfjens-willigen uyt Silezien. *zie op Spiraa van Theophrastus.*
 Laage Zee-erweten. *zie op Zee-erweten.*
 Labrusca Virginiana. *zie op Wilde Wijngaard uyt Virginiaen.*
 Laburnum. *zie op Ebbenhout met geele Bloemen.*
 Lachryma Christi. *zie op Jobs-tranen.*
 Lachryma Jobi. *zie op Jobs-tranen.*
 Lactuca. *zie op Salade.*
 Lactuca Leporina. *zie op Haazen-salade.*
 Lactuca Petrea. *zie op Steen-lattouw.*
 Lagopus. *zie op Haazepoot.*
 Lamium. *zie op Verkeerd Neetelkruid.*
LAMPSANA. *Lat.* Lampsana. *Fr.* Lampfane. Sanues blanches. *Ital.* Di Lafana. Di Landri. 689.
 Lancca. Christi. *zie op Speerkruid.*
 Lantana. *zie op Viburnboom.*
 Lapathum. *zie op Patich.*
 Lapathum fibrosum. *zie op Bulapathum van Plinius.*

- Lapathum Lanuginosum Chincnze longifolium, vel verum Matthioli. *zie op Oprege Rhabarbar van Matthioli.*
 Lapathum sativum rotundifolium amplissimum. *zie op Oprege ronde Rhabarbar.*
 Lapathum tuberosum Americanum. *zie op Patich met een Knobbelwortel uyt America.*
 Lapathum Virginianum. *zie op Virginiaansche Patich.*
 Lapathum vulgare minus. *zie op Genieue kleyne Roo-Ridder.*
 Lappa. *zie op Kliffenkruid.*
LAPPA BOARIA PLINII. Met geen en anderen naam genoemd. Is een meede foort van Caucalis. 462.
LASERPITIUM. *Lat.* Silphium. Angelica lucida. Laserpitium-lucidum. 332.
LATHYRUS. *Lat.* Lathyrus. Arachydna subterranea. *Hoogd.* Platte Erbsen. 685.
 Lathyrus. *zie op Springkruid.*
 Lathyrus tuberosus. *zie op Aardakers.*
 Lattouw. *zie op Salade.*
 Lattuw. *zie op Salade.*
 Lattuw. Steenlattouw. *zie op Steenlattouw.*
LAVAS. Lubstork. Lavitse, Lubstikkel. *Lat.* Levesticum. Ligusticum. *Hoogd.* Leibstockel. *Fr.* Liveche. Livefche. *Ital.* Ligustico. 712.
LAVENDEL. *Lat.* Lavendula spica. Nardus Italica. *Hoogd.* Lavendel. *Fr.* Lavande. *Ital.* Lavanda. 707.
 Lavendula spica. *zie op Lavendel.*
 Laver. *zie op Water-eppc.*
 Lavetse. *zie op Lavas.*
 Laureola. *zie op kleyne Lauwerboom.*
 Laurierboom. *zie op Lauwerboom.*
 Lauro-cerasus. *zie op Lauwerboom met blinkende Bladeren.*
 Laurus. *zie op Lauwerboom.*
 Laurus Alexandrina. *zie op Tongblad.*
 Laurus Inodora. *zie op Wilde Laurier.*
 Laurus major folio. *zie op Lauwerboom met blinkende Bladeren.*
 Laurus Rosea. *zie op Olsanderboom.*
 Laurus sylvestris. *zie op Wilde Laurier.*
 Laurus Tinus; of Tinnus. *zie op Wilde Laurier.*
LAUWERBOOM. Laurierboom. *Lat.* Laurus. Daphne. *Hoogd.* Lorbeerbaum. *Fr.* Laurier. *Ital.* Lauro. 150.
LAUWERBOOM MET BLINKENDE BLADEREN. *Lat.* Laurus major folio. Lauro-cerasus. Cerasus folio Laurino. *Hoogd.* Lorbeerkirfschen. *Ital.* Ciregio Laurino. 155.
 Lauwerboom, kleyne. *zie op kleyne Lauwerboom.*
 Lauwerboom, wilde. *zie op Wilde Lauwerboom.*
 Ledum alpinum. *zie op Berg-roozen.*
 Leedekenskruid. *zie op Kniekenskruid.*
LEEPBLAD. Leepelkruid. *Lat.* Cochlearia. *Hoogd.* Leffelkraut. *Fr.* Herbe aux Cuilliers. *Ital.* Cochlearia. 497.
 Leepelkruid. *zie op Leepelblad.*
 Leeverkruid. *zie op Eedel Leeverkruid.*
 Leeverkruid. *zie op Steenleeverkruid.*
LEEUWENBLAD. Aldergrootste Holwortel van Candia. *Gr.* Leontopetalon. *Lat.* Frumaria maxima bulbosa Cretica. *Ital.* Leontopetalo. 816.
 Leeuwenvoet. *zie op Gnaphalium.*
LELIE. *Lat.* Lilium. *Hoogd.* Lilien. Gilgen. *Fr.* Lis. *Ital.* Giglio. Lilio. 715.
 Lelie onder de Doornen. *zie op Geytenblad.*
 Lelie van den Dale. *zie op Maybloem.*
 Lens. *zie op Linzen.*
 Lentifcula. *zie op Linzen.*
 Lentifcus. *zie op Mastikboom.*
 Leontopetalon. *zie op Leeswenblad.*
 Leontopodium. *zie op Gnaphalium.*
 Lepidium herbula. *zie op Wilde Kers.*
 Leucacantha. *zie op Carline.*
 Leucanthemum. *zie op Camille.*

Leucanthemum. *zie op Moederkruid.*
 Leucographis. *zie op Cerinthe.*
 Leucojum. *zie op Stok-violier.*
 Leucojum Bulbosum. *zie op Zomer-zotje.*
 Leucojum luteum. *zie op Auurbloem.*
 Levisticum. *zie op Lavas.*
 Libanotis coronaria. *zie op Rosmarijn.*
 Liburnium. *zie op Viburneboom.*
 Lichen. *zie op Steen-leevekruid.*
 Lignum Sanctum. *zie op Pokhout.*
 Liguster. *zie op Keelkruid.*
 Ligustrum. *zie op Keelkruid.*
 Ligustrum verum Dioscoridis. *zie op Sermontein.*
 Lilium. *zie op Lelie.*
 Lilium inter spinas. *zie op Lelie onder de Doornen.*
 Lilium convallium. *zie op Maybloem.*
 Lilium vernum. *zie op Maybloem.*
 Limoenboom. *zie onder Oranjeboom.*
 LIMONIUM. *Lat. Limonium. Ital. Limonio. 709.*
 Linaria. *zie op Wild Vlaskruid.*
 LINDENBOOM. *Lat. Tilia. Philyra. Hoogd. Lindenbaum. Fr. Til. Tillet. Tilleul. Ital. Carpino nero. Teglia. Tilia. 84.*
 Lingua Canis. *zie op Varkensbrood.*
 Lingua Cervina. *zie op Hartstong.*
 Lingua Serpentina. *zie op Speerkruid.*
 Lingua Serpentis. *zie op Serpentstong.*
 Linzen Lombaardsche. *zie op Lombaardsche Linzen.*
 Linum. *zie op Vlaskruid.*
 Linum sylvestre. *zie op Wild Vlaskruid.*
 LIS. Jonquillien. *Lat. Iris. Chamæ-iris. Hoogd. Gilgen. Schwertel. Fr. Flambe. Ital. Giglio Celeste. Giglio Pavonasso. 429. WELRIEKENDE LIS, STINKENDE LIS. zie op Welriekende- en Stinkende Lis.*
 Lithospermum. *zie op Jobstranen.*
 Lithospermum. *zie op Paarlekruid.*
 Lolium rubrum. *zie op Muyzekoorn.*
 LOMBAARDSCHE LINZEN. Wilde Sena. *Lat. Colutea. Hoogd. Welsche Linzen. Welsche Zenebaum. Fr. Baguenaudier. Ital. Colutea. 174. BRASILIAANSCHE LOMBAARDSCHE LINZE. Lat. Colutea Brasiliensis. Brazilisch. Pagimiriba. Portug. Herva di Bicho. 509.*
 Lonchitis Aspera. *zie op Gragtvaarn.*
 LONGEKRUJD. Onzer Vrouwen Melkkrujd. *Lat. Pulmonaria. Simphitum Maculosum. Hoogd. Lungenkraut. Fr. Herba aux Polmons. Ital. Polmonaria. 839.*
 LOOK ZONDER LOOK. *Lat. Alliaria. Hoogd. Knoblauchkraut. Zaltzkraut. Fr. Alliaire. Herbe aux Aulx, ou aux Ailletz. Ital. Alliaria. 302. zie ook op Knoplook Berglook, Kleyne Look.*
 Lotus alba. *zie op Witte Lotusboom.*
 Lotus arbor. *zie op Lotusboom.*
 LOTUSBOOM. *Lat. Lotus arbor. Hoogd. Lotusbaum. Fr. Alyfier. Ital. Loto albero. Bagelaro. Perlaro. 163.*
 Lotus herba. *zie op Zeevengetijdenkruid.*
 Lotuskrujd. *zie op Zeevengetijdenkruid.*
 Lubfinkel. Lubstok. *zie op Lavas.*
 Lunaria. *zie op Speerkruid.*
 Lunaria. *zie op Kleyne Maankrujd.*
 Lunaria Chymicorum. *zie op Maankrujd der Chymisten.*
 Lunaria major. *zie op Hemionitis.*
 Lupinus. *zie op Vijgeboon.*
 Lupulus. *zie op Hop.*
 Lupynen. *zie op Vijgeboon.*
 Lutea. Luteola. Lutum herba. *zie op Wouw.*
 LUYSKRUJD. *Lat. Staphisagria. Pedicularis. Hoogd. Laufzkraut. Sfeichelkraut. Fr. Herbe aux Povilleux. Ital. Staffaria. Herba par i Vedocchi. 896.*
 Luyskruid. Stinkende Nieswortel. *zie op Nieswortel.*
 Lychnis. *zie op Fenette.*
 Lychnis perfoliata. *zie op Vaccaria.*
 Lychnis sylvestris viscosa. *zie op Vliegenet.*

LYCIUM UYT ITALIEN. *Lat. Lycium Italicum Ital. Licio d'Italia. 156.*
 Lycopsis. *zie op Hertgespan.*
 Lynen. *zie op Klim.*
 Lyfimachia. *zie op Federik.*
 Lyfterbezien. *zie op Sorbenboom.*

MAAGDELIEVEN. *zie op Madelieven.*
 MAAGDEPALM. *Lat. Clematis Daphnoides. Vinca Pervinca. Hoogd. Inngrun. Fr. Lyfferon. Ital. Vinca. Provinca. Pervinca. Clematide Daphnoide. 496.*
 Maanekop. *zie op Mankop.*
 Maankrujd. Groot Maankrujd. *zie op Hemionitis.*
 Maankrujd. Kleyne Maankrujd. *zie op Kleyne Maankrujd.*
 MAANKRUJD. *Lat. Lunaria. Anthillus Lunata. Hoogd. Mondkraut. Fr. Lunaire. Ital. Lunaria. 334.*
 MAANKRUJD DER CHYMISTEN. *Lat. Lunaria Chymicorum. Hoogd. Mondkraut von die Chymisten. Fr. Lunaire de Chimistes. Ital. Lunaria di Alchimisti. 727.*
 Maan-violet. *zie op Penningsbloem.*
 MAARTSCHE VIOLE. Maartsche Violet. *Lat. Viola Martia. Viola nigra. Viola purpurea. Violaria. Hoogd. Mertz Violen. Blaw Violen. Fr. Violette de Mars. Ital. Viola Pavenazza. Viola Mammola. Viola Porporea. 924.*
 Macer arbor antiquorum. *zie op Macerboom der Oude.*
 MACERBOOM DER OUDE. *Lat. Macer arbor antiquorum. Macir. Macis. Arbor Sancta. Arbor Dysenterix. Ital. Macero. Indiaansch. Macre. Macruyre. Arbore de Sancto Thome. 88.*
 Macio. Macis. *zie op Macerboom.*
 MADELIEVEN. Maagdelieven. Margrieten. *Lat. Bellis. Globularia. Hoogd. Mafzliben. Fr. Pasquettes. Marguerites. Ital. Bellide. Primo Fior. Primela vera. Fior di Prima vera. 389.*
 MAJORAAN. Majoreyn. Marioleyn. *Lat. Majorana. Hoogd. Majoran. Meyran. Fr. Marioline. Ital. Maggiorana. Amaraco. 736. GROVE MAJORAAN. zie op Grove Majoraan.*
 Majorana. *zie op Majoraan.*
 Majoreyn. *zie op Majoraan.*
 Malegette. Malequette. *zie op Cardamom.*
 MALLOTE. Melilote. *Lat. Melilotus. Hoogd. Groffer Steinklee. Bahrenklee. Fr. Melote. Ital. Meliloto. 725.*
 MALROVE. Witte Andoorn. *Lat. Marrubium. Præfium. Hoogd. Weifze Andorn. Marobel. Fr. Marrubini. Marrochemin. Ital. Marrebio. 755.*
 Malva. *zie op Malve.*
 MALVE. Keesjenskruid. *Lat. Malva. Hoogd. Pappel-, of Pappelkraut. Fr. Maulve. Ital. Malva. 315. WITTE MALVE. GEELE MALVE. zie op Witte en op Geele Malve. BOOMMALVE. zie op Boom-Malve.*
 MALVE VAN CHINA. *Lat. Malva Chinenfis Rosca Arborefcens. Rosa Chinenfis (of Chineefche Roos, van zommige dus genoemd; doch qualijk). Ital. Malva Arborea di China. Rosa di China. 192.*
 Malum Infanum. *zie op Dol-appel.*
 Malus. *zie op Appelboom.*
 Malus pumila flore carens. *zie op Appelboom, Lage, zonder Bluffem.*
 Malus Arantia. *zie op Oranjeboom.*
 Malus Armeniaca. *zie op Abrikoosboom.*
 Malus Citria. *zie op Oranjeboom; als daar onder begreepen.*
 Malus Cotonea. *zie op Queeboom.*
 Malus Limonia. *zie op Oranjeboom; als daar onder begreepen.*
 Malus Persica. *zie op Perzikboom.*
 Malus Præcox. *zie op Abrikoosboom.*
 Malus Punica. *zie op Granaatboom.*
 Mammetjenskruid. *zie op Geytenblad.*

der N A M E N.

- Mandragora. *zie op Mandragore.*
MANDRAGORE. *Lat.* Mandragora. *Hoogd.* Alraun. *Fr.* Mandragore. Mandegloire. *Ital.* Mandragora. 750.
MANKOP. Maanekop. *Eul.* Heul. Slaapkruyd. *Lat.* Papaver. *Hoogd.* Wagzamen. Mohn. *Olmag.* *Fr.* Pavot. *Ital.* Papavero. 801.
Mans-kragt. *zie op Kalfsvaet.*
MANS-OOR. Hazelwortel. *Lat.* Asarum. *Hoogd.* Haselwurtz. *Fr.* Caberet. *Ital.* Asaro. Nardo Salvatico. Baccara. 358.
Maracor. *zie op Bloem des Lijdens.*
MARENTAKKEN. *Lat.* Viscus. *Hoogd.* Mistell. *Fr.* Guy. Guys. Bois dont on fait de la Glue. *Ital.* Vischio. Paucia. 249.
Margrietten. *zie op Madelieven.*
Mariendistel. *zie op Distel.*
MARIETTEN. Wilde Roos van Dioscorides. *Lat.* Viola Mariana. Thachelium. *Medium.* Rapa sylvestris Dioscoridis. *Fr.* Mariettes. *Ital.* Medio. Rapa salvatico di Dioscoride. Viola Mariana. 440.
Marioleyn *zie op Majoraan.*
Marrubium. *zie op Malrove.*
Maru herba. *zie op Cerimbe.*
MARUM. In alle Talen dus genoemd. 753.
MASTIKBOOM. *Lat.* Lentiscus. Morellaria. *Hoogd.* Mastikbaum. *Fr.* Lentique. *Ital.* Lentisco. 102.
Mater. Matricaria. *zie op Moederkruyd.*
Matrifylva. *zie op Walmeester.*
MAYBLOEM. Lelie van den Dale. Eenblad. *Lat.* Lilium Convallium. Lilium Vernum. Ephemeron non Lethale. Unifolium. *Hoogd.* Mayenblumlein. Meyenreisz. *Fr.* Muguet. *Ital.* Lilio Convallio. 716.
MECHOACAN. *Lat.* Mechoacanna. *Ital.* Reubarbaro Indiano. 763.
Medica; gemeene Medica. *zie op Gemeene Medica.*
Medica, opregte Medica. *zie op Opregte Medica.*
Medica marina. *zie op Zee-medica.*
Medica sylvestris. Medica vulgaris. *zie op Gemeene Medica.*
Medica vera. *zie op Opregte Medica.*
Medium. *zie op Marietten.*
Meê. *zie op Krap.*
Meer-radijs. *zie op Radijs.*
MEESTERWORTEL. *Lat.* Astringia. Imperatoria. Ostratium. *Hoogd.* Meisterwurtzel. 377.
Melampyrum. *zie op Paerdsbloem.*
Melanthium *zie op Nigelle.*
MELDE. *Lat.* Atriplex. *Hoogd.* Molten. Milten. *Fr.* Arroche. *Ital.* Atriplice. Reppice. Treppice. 379.
Meleagris. *zie op Kievitsbloem.*
Melilote. Melilotus. *zie op Malloete.*
Meline. *zie op Panikkhoorn.*
Melissa. *zie op Melisse.*
MELISSE. Confilie. *Lat.* Melissa. Melissophyllum. Apiastrum. Citrigo. *Hoogd.* Melisse. *Ital.* Melisse. Cedronella. Aranciata. 760.
Melissophyllum. *zie op Melisse.*
Melkkruyd. *zie op Glauz.*
Melkwey. *zie op Hazensalade.*
Melo. *zie op Meloen.*
MELOEN. *Lat.* Melo. Melopepo. *Hoogd.* Melaun. Melonen. Pfeben. *Fr.* Melon. *Ital.* Melone. Meloni. 524.
Melopepo. *zie op Meloen.*
Mentha. Mentha Cattaria. *zie op Munt.*
Mercurialis. *zie op Vinkelkruyd.*
Mespilus. *zie op Mispelboom.*
Mespilus humilis montana. *zie op Lage Berg-Mispelboom.*
Meum. *zie op Beerwortel.*
MEYER. *Lat.* Blitum. *Hoogd.* Meyr. Meyer. *Fr.* Blete. *Ital.* Blito. Blitto. Biedone. Bietolone. 379.
Mezereon. *zie op Peeperboom.*
Mezereon angustifolium. *zie op Mezereon met smalle Bladeren.*
MEZEREON MET SMALLE BLADEREN. *Lat.* Thymelæa. Mezereon angustifolium. *Ital.* Timelea. 232.
Mieredik. *zie op Radijs.*
Minkyzer. *zie op Waternoot.*
Militaris Aifoides. Militaris Aquatica. *zie op Ruysterskruyd.*
Milium. *zie op Geers.*
Milium solis. *zie op Paerlekruyd.*
Millefolium. *zie op Duyzendblad.*
Millefolium nobile foliis Millefolii. *zie op Duyzendblad met Bladeren van Duyzendblad.*
Milleguetta. *zie op Cardamom.*
Miltkruyd. *zie op Steenvaarn.*
Milus Theophrasti. *zie op Ibenboom.*
Mirabilis Peruviana. *zie op Opregte Jalappe.*
MISPELBOOM. *Lat.* Mespilus. *Hoogd.* Mispelbaum. *Fr.* Nefflier. *Ital.* Nespelo. 20. *zie ook op Lage Berg-Mispelboom.*
MOEDERKRUYD. Mater. *Lat.* Matricaria. Parthenium. Amaracus Galeni. Leucanthemum. *Hoogd.* Mutterkraut. Meidblumen. *Fr.* Marone. *Ital.* Partenio. Amarella. 756.
MOERBEZIENBOOM. *Lat.* Morus. *Hoogd.* Maulbeerbaum. *Fr.* Meurier. *Ital.* Moro. Moro Celso. 18.
Moeskool. *zie op Kool.*
Mollekruyd. *zie op Wonderboom.*
MOLLUGO. *Lat.* Mollugo. *Hoogd.* Meyerkraut. *Ital.* Molugine. 341.
MOLY. *Lat.* Moly. Allium. *Hoogd.* Moli. *Fr.* Moly. *Ital.* Moli. 306.
Momordica. *zie op Balssem-appel.*
Mondhout. *zie op Keelkruyd.*
Morellaria. *zie op Mastikboom.*
Morsus Diaboli. *zie op Duyvelsbeet.*
Morsus Gallinæ. *zie op Muur.*
Morus. *zie op Moerbezienboom.*
Mos. *zie op Mosch.*
MOSCH. Mos. *Lat.* Muscus. *Hoogd.* Mosz. *Fr.* Du Mousch. La Mousse. *Ital.* Mosco. La Musta. 773.
Moštaart, Arragonsche Moštaart. *zie op Arragonsche Moštaart.*
MOTTENKRUYD. *Lat.* Blattaria. *Hoogd.* Goldtknoflein. Mottenkraut. *Fr.* Herbe aux Mittes. *Ital.* Blattaria. 396.
Muer. *zie op Muur.*
Muerbloemen. *zie op Muurbloemen.*
MUNT. Kruyse- of Kroesemunt. Berg-Kattekruyd. *Lat.* Mentha. Cattaria. Nepata. Costus hortensis. *Hoogd.* Muntze. Balzam. *Fr.* Menthe. *Ital.* Menta. 425. *zie ook op Bergmunt.*
Musa. *zie op Bananienboom.*
MUSCAATBOOM. Muschateboom. *Lat.* Arbor Myrestica. Moschata. Arbor Aromatica. *Hoogd.* Muschatenbaum. Muscatbaum. *Fr.* Arbre de Muscades. *Ital.* Noce Moscata. 135.
MUSCARI. Ticadi. Dipcadi. *Ital.* Muscatella. Muschio Greco. 774.
Muscus. *zie op Mosch.*
MUUR. Muer. Muyr. *Lat.* Alfine. Morsus Gallinæ. Cacubalum. *Hoogd.* Hunerbisz. *Fr.* Du mouron. *Ital.* Centone. Papparina. Budello di Gallina. Pizza Gallina. 307.
MUURBLOEM. Steen-violier. *Lat.* Flos Keiri. Leucolum luteum. Viola Lutea. *Hoogd.* Gelbe Violaten. Gelbe Violen. *Fr.* Girofleés jaunes. Violettes jaunes. *Ital.* Viola Gialla. 677.
MUYSDOORN. Steekende Palm. *Lat.* Ruscus. Bruscus. Myrtacanta. Spina Murina. *Hoogd.* Mauzdom. Bruosch. *Fr.* Brusc. *Ital.* Rusco. Brusco. Mirto Salvatico. Pongitopi. 813.
MUYZEKOORN. Rooden Dolik. *Lat.* Phœnix. Lolium rubrum. Hordeum marinum. Triticum marinum. *Hoogd.* Bintzenhelmer. Walt-rohr. *Fr.* Yvraye Sauvage. *Ital.* Phenice. Gioglio salvatico. 820.
MUYS-OOR. Nagelkruyd. *Lat.* Pilosella. Auricula Muris. *Hoogd.* Nagelkraur. *Fr.* Piloselle. Oreille de Rat: de Souris. *Ital.* Pilosella. 815.

Muyzen met staarten. *zie op Aardakkers.*
 Myzestaarten. *zie op Hartshoorn.*
 Myagrum. *zie op Camerine.*
 Myrica. *zie op Tamarisfchboom.*
 Myrobalanus Plinii. *zie op Welriekende Eykkelboom.*
 Myrrhis fativa odorata. *zie op Kervel.*
 Myrrhis sylvestris montana. *zie op Kervel.*
 Myrtacantha. *zie op Muysdoorn.*
 Myrtillus. *zie op Kraakebezien.*
MYRTUSBOOM (ook wel Nagelboom geheeten, weegens de gelijkheyd der Vruchten). *Lat. Myrtus. Hoogd. Myrtenbaum. Fr. Myrte. Ital. Mirto. Mortella. Mortina. 139.*
 Myrtus Belgica. Hollandica. Brabantica. *zie op Gagel.*

NAALDEKERVEL. *Lat. Scandix. Peften Veneris. Perchepier Anglorum. Hoogd. Wilde Mooren. Ital. Pettine di Venere. Scandico. 866.*
 Nachtbloem, welriekende. *zie op Welriekende Nachtbloem.*
NACHTSCHADE, Nafchade. Nafchaye. Alkekengi. Jodenkers. Hertgelijke Erweten. Papassen van Peru. *Lat. Solanum. Solatrum. Alkekengi. Pifum Cordatum. Papas Peruanorum. Hoogd. Nachtschade. Fr. Morelle. Ital. Solatro. Morella. 746.*
NAGELBOOM. Kruidnagelboom. *Lat. Caryophyllus Arbor. Hoogd. Nagelbaum. Fr. Arbre de Gyroflées. Ital. Garophane. 146.*
 Nagelboom, oneygentlijk zoo genoemd, weegens de gelijkheyd der Vruchten. *zie op Myrtusboom.*
 Nagelkruid. *zie op Muysoor.*
 Napellus. Napellus Gloriosus. *zie op Wolfswortel.*
 Napus sylvestris. *zie op Wilde Rape.*
NARCISSE. Spaansche Jenette. Jonquillen. *Lat. Narcissus. Hoogd. Narcisz-roflein. Mertsblum. Ital. Narcife. 777.*
 Nardus. *zie op Nigelle.*
 Nardus Italica. *zie op Lavendel.*
 Nardus Rustica. *zie op Valeriaan.*
 Nafchade. Nafchaye. *zie op Nachtschade.*
 Nasturtium. *zie op Kers.*
 Nasturtium sylvestre. *zie op Wilde Kers.*
 Natertong. *zie op Speerkruid.*
NATERWORTEL. Adderwortel. Hartstong. *Lat. Bistorta. Colubrina. Hoogd. Naterwurtz. Natterwurtz. Fr. Bistorte. Ital. Bistorta. 402.*
 Natrix Plinii. *zie op Stalkruid.*
NAVELKRUID. Venus-avel. *Lat. Cotyledon. Umbilicus Veneris. Hoogd. Navelkraut. Fr. Escuelles. Ital. Umbilico; Ombilico di Venere. 517.*
 Nepte. Nepete. *zie op Mint.*
 Nerion. *zie op Oleanderboom.*
 Netelkruid, Roomfch. *zie op Roomfch Netelkruid.*
 Netelkruid, verkeerd. *zie op Verkeerd Netelkruid.*
 Nicotiana minor. *zie op Bilzenkruid.*
 Nidus Avis. *zie op Tweeblad.*
NIESWORTEL. *Lat. Elleborus. Helleborus. Hoogd. Niefzwurtz. Fr. Ellebore. Ital. Ellebore. 433. Zwarte, stinkende Nieswortel. Lat. Helleborus niger Fætidus. ibid.*
 Nieswortel met Bladeren van Ferula. *zie op Koe-ooge.*
 Nigellastrum. *zie op Koornroos.*
NIGELLE. *Lat. Nigella. Melanthium. Nardus. Hoogd. Sant Catharinenblum. Fr. Nielle. Ital. Melantio. 758.*
 Noli me tangere. *zie op Kruidje roer mij niet.*
NOOTEBOOM. *Lat. Nux juglans. Jovis glans. Hoogd. Baumnuß. Welfchnuß. Fr. Nofier. Ital. Noce. 40.*
 Nummularia. *zie op Penningskruid.*
 Nux Avellana. *zie op Hazelaar.*
 Nux Juglans. *zie op Nooteboom.*
 Nux Metella. *zie op Datura.*
 Nux Pontica. *zie op Hazelaar.*
 Nux Veficaria. *zie op Pimpernoot.*
 Nux Unguentaria. *zie op Welriekende Eykkelboom.*
 Nymphæa. *zie op Plompe.*

OCHRYD DER GRIEKEN. *Lat. Ochrys Græcorum. 484.*
 Ocularis. *zie op Oogentroost.*
 Oculus Christi. *zie op Fenette.*
 Ocimum. *zie op Basilicom.*
 Ocimum sylvestre. *zie op Wilde Basilicom.*
 Oenante palustris. *zie op Water-Filpendula.*
 Okkernotenboom. *zie op Nootenboom.*
 Olea. *zie op Olijfboom.*
OLEANDERBOOM. *Lat. Oleander. Nerion. Rhododendrum. Laurus Rosea. Hoogd. Oleanderbaum. Olanderbaum. Fr. Rosage. Ital. Nerio. Oliandro. 183.*
 Oleaster Germanicus Cordi. *zie op Duynbezienboom.*
 Oleastrum. *zie op Peperboom.*
 Olmboom. *zie op Ipenboom.*
 Olus Album. *zie op Veldsalade.*
 Olufatrum. *zie op Peetersfelie.*
OLYFBOOM. *Lat. Olea. Hoogd. Oelbaum. Fr. Olivier. Ital. Olivo domestico. 181.*
 Onobrychis. *zie op Haanekammetjens.*
 Onobrychis Dodonæi. *zie op Schilddragende Hedysarum.*
 Ononis. *zie op Stalkruid.*
 Onopyxon Theophrasti. *zie op Driedistel.*
 Onzer Vrouwen-mantel. *zie op Synnauw.*
 Onzer Vrouwen-Melkkruyd. *zie op Longekruyd.*
OOGENKLAAR. Gouwe. Zwaluwenkruid. Speenkruid. *Lat. Chelidonium. Cœli donum. Hirundinaria. Hoogd. Scholwurtz. Krottendil. Fr. Esclere. Esclaïre. Esparcoute. Ital. Celidonia. 480.*
OOGENTROOST. *Lat. Eufrafia. Euphrasine. Ocularis. Ophthalmica. Hoogd. Augentrost. Fr. Euphrasie. Ital. Eufragia. 568.*
OOGENTROOST-GRAS. *Lat. Gramen Leucanthemum. 617.*
 Ophioglossum. *zie op Speerkruid.*
 Ophrys. *zie op Tweeblad.*
 Ophthalmica. *zie op Oogentroost.*
OPREGTE JALAPPE. Wonderbloem van Peru. *Lat. Jalappa vera. Admirabilis, five Mirabilis Peruviana. Hoogd. Gefcheket Indiaanse Blum. Fr. Merveilles. Ital. Meraviglia di Spagna. 265.*
OPREGTE RHABBARBAR VAN MATTHIOLUS. Langgebladerde Wollige Patich uyt China. *Lat. Rhabbarbarum five Lapatum lanuginosum Chinense longifolium; vel verum Matthioli. 694.*
OPREGTE RONDE RHABBARBAR. *Lat. Lapathum fativum rotundifolium amplissimum. Rhabbarbarum verum rotundifolium flore albo. Hippolapathum rotundum. Rheum Antiquorum. 692. zie ook op Rhabbarbar met gefronste Bladeren.*
OPREGTE MEDICA. Burgundisch Hoy. Italiaansche Klaver. *Lat. Fœnum Burgundiacum. Medica vera. Fr. Luzerne. Ital. Medica: Fien di Burgundia. 591.*
 Opuntia. *zie op Indiaansche Vijge.*
ORANGIEBOOM. Oranjeboom. *Lat. Malus Aurantia. Malus Arantia. Hoogd. Pomerantzenbaum. Fr. Orenger. Ital. Arancio. Aranzo. 7. Onder de Oranjebomen zijn begreepen LIMOENBOOM. Lat. Malus Limonia. Hoogd. Limonenbaum. Fr. Limonier. Ital. Cedronero. CITROENBOOM. Lat. Malus Citria. Hoogd. Citroenenbaum. Fr. Citronnier. Ital. Cedro. Citrono. Cedro arbore. ibid.*
 Orant. *zie op Kalfsmuyl.*
 Orchis. *zie op Standelkruid. Pseudo-orchis. zie op Tweeblad.*
 Orebus. *zie op Groote Krok.*
OREGE. Grove Majoraan. *Lat. Origanum. Hoogd. Wolgemuth. Doff. Fr. Origan. Mariolaine Bastarde. Ital. Origan. 740. BOK-OREGE. zie op Bok-orege.*
 Oriza. *zie op Rijs.*
 Ornithogalum. *zie op Veld-ajurn.*
 Ornithopodium. *zie op Vogelvoet.*
 Ornus. *zie op Sorbenboom.*
 Osmunda Regalis. *zie op Vaarn.*
 Osse-Patich. *zie op Bulapathum van Plinius.*

der N A M E N.

OSSETONG. *Lat.* Buglossum. Buglossa. *Hoogd.* Ochsenzung. *Fr.* Langue de Beuf. Buglossa. *Ital.* Bugulosa. 406.

Offetong, kleyn. *zie op* Kleyne Offetong.

Ostrutium. *zie op* Meester-wortel.

Oxalis Arborescens. *zie op* Berberisboom.

Oxyacantha Galeni. *zie op* Berberisboom.

Oxyacantha minor. *zie op* Peeredoorn.

Oxylapathum. *zie op* Patich; en Gemeene kleyn Roo-ridder.

OYEVAERSBECK. Robbrechtskruid. *Lat.* Geranium.

Geranium Robertianum. Rostrum Ciconiae. Acus pastoris. *Hoogd.* Storchenschnabel. *Fr.* Bec de Cigoigne.

Ital. Geranio. Rostra di Cicogna. 602.

Ozyris. *zie op* Wild Vlaskruid.

PAAPENHOUT. *Lat.* Euonymus. *Hoogd.* Spindelbaum. Hahnhodlein. *Fr.* Fufain. Bonnet de Prestre. *Ital.* Fufaria. Silio. Fufaro. 92.

PAAPENSCHOE. *Lat.* Calceolus Sacerdotis. Calceolus Mariae. *Hoogd.* Pfaffenstuch. Marienschuch. *Ital.* Calvari di Maria. Scarpe di Sacerdote. 432.

PAERDESTAERT. *Lat.* Equisetum. Hippuris. Cauda Equina. *Hoogd.* Schaffthauw. Roszschwanz. *Fr.* Queue de Cheval. *Ital.* Equifeto. Coda di Cavallo. 563.

PAERDSBLOEM. *Lat.* Mclampyrum. Triticum Vaccinum. *Hoogd.* Kuhweizen. Braun Fleischblum. 757.

Paerdshoefzyer, windend. *zie op* Windend Paerdshoefzyer.

PAERDSYZER. Paerdshoefzyer. *Lat.* Ferrum Equinum.

Hoogd. Huffeyzenkraut. *Ital.* Ferro di Cavallo. 570.

PAERLEKRYUD. Steenzaad. *Lat.* Milium Solis. Lithospermum. *Hoogd.* Perlekraut. *Fr.* Gremil. Herbe aux Perles. *Ital.* Litospermo. 722.

Paliurus Athenzii. *zie op* Fijnubboom.

PALMARIA. Handekenskruid. *Lat.* Palmaria. In andere

Talen ook zoo. 444.

Palma Christi. *zie op* Wonderboom.

Palmboom, oneygentlijk zoo genoemd. *zie op* Boschboom.

Palmites. *zie op* Daadelboom.

PANAX. Dus genoemd in't Neederlandsch en Latijn. In't

Italiaansch Panace. 800.

Panacratium. *zie op* Zee-ajryn.

Panicum. *zie op* Panikkooorn.

PANIKKOORN. *Lat.* Panicum. Meline. *Hoogd.* Pfennig.

Heydelpennig. *Fr.* Panic. *Ital.* Panico. 798.

Panis Porcinus. *zie op* Varkensbrood.

Panis Sancti Johannis. *zie op* S. Fansbrood.

Papaver. *zie op* Mankop.

Papaver Spumeum. *zie op* Witte Been.

Papegajenkruid. *zie op* Flurweelebloem.

Papenhout. *zie op* Paapenhout.

Papenschoc. *zie op* Paapenschoe.

Paradijskooorn. *zie op* Cardamom.

Paralytica Alpina. *zie op* Steutelbloem.

PAREYE. Kleyn Look. Bieslook. *Lat.* Porrum. Scandoprasum. *Hoogd.* Lauch. *Fr.* Porriau. *Ital.* Porro. 304.

Parthenium. *zie op* Moederkruid.

PARONYCHIA. In alle Talen dus genoemd. Ook wel

Honderdknop. *Lat.* Centum Grana. 806.

PASSERINE. In alle Talen dus genoemd. 803.

Passiebloem. *zie op* Bloem des Lijdens.

Pastinaca aquatica. *zie op* Water-eppe.

Pastinaca latifolia. *zie op* Pastinaken.

Pastinaca tenuifolia. *zie op* Peen.

PASTINAKEN. Pinxternaken. Tamme Mooren. Witte

Wortelen. *Lat.* Pastinaca latifolia. *Hoogd.* Mooren.

Welsch-Pastinack. Garten-Pastinack. *Fr.* Panetz. Pastinades. Chervy. *Ital.* Pastinache. 545.

Patatas. *zie op* Bataten.

PATICH. Roo-ridder. Perdik. Drakenbloed. Spinagie.

Goeden Hendrik. *Lat.* Lapathum. Rumex. Rhabarbarum verum. Britannica anriquorum vera. Oxylapathum.

Sanguis Draconis. Rhaponticum Prosperi Alpini. Hy-

drolapathum. Bonus Henricus. *Hoogd.* Mengelwurtz. Striswurtz. Rot-ritter. *Fr.* Parcille. Lapaïs. *Ital.* Lapatio. Rambice. 689.

PATICH met een Knobbelwortel uyt America. *Lat.* Lapathum tuberosum Americanum. 706.

Patich uyt America. *zie op* Virginiaansche Patich.

Patich uyt China. *zie op* Opregte Rhabarbar van Matthioli.

Patich, of gemeene kleyn Roo-ridder. *zie op* Gemeene kleyn

Roo-ridder.

Peeten Veneris. *zie op* Naaldekervel.

Pedicularia foetida. *zie op* Nieswortel.

Pedicularis. *zie op* Wilde Hanckam.

Pedicularis. *zie op* Luyskruid.

PEEN. Wortelen. Caroten. *Lat.* Daucus. Pastinaca tenuifolia. *Hoogd.* Ruben. *Fr.* Carottes. *Ital.* Dauco. 542.

PEEPER. *Lat.* Piper. *Hoogd.* Pfeffer. *Fr.* Poivre. *Ital.*

Pepo. Pevere nero. *Arab.* Fulfel. Filfil. *Malab.* Molanga. Van andere Indianen Lada. Merich. Morois. Pimpilum. Pepilini. 732.

PEEPERBOOM (een andere soort als de eygentlijke Pe-

per). Kelderhals. *Lat.* Chamclaea Germanica. Mezereon.

Olestarum, of Cneoron Theophrasti. *Hoogd.* Zidelbast.

Ital. Chamelea. 230.

Peeper, Brasiliaansche. *zie op* Brasiliaansche Peeper.

Peeperkruid. *zie op* Wilde Kers.

Peeperkruid. *zie op* Peeperwortel.

PEEPERWORTEL. Peeperkruid. Meer-radijs. Mier-

edik. *Lat.* Radicula Magna. Raphanus Rusticanus. Raphanus Magnus. *Hoogd.* Meerrettich. *Fr.* Grand rafain.

Grand Raifort. *Ital.* Rafano. Radice. Ravanello. 846.

PEEREBOOM. *Latijn.* Pyrus. *Hoogd.* Birnbaum. *Fr.*

Poirier. *Ital.* Peraro. 28.

PEEREDOORN. Groene Doorn. *Lat.* Pyracantha. Oxyacantha minor. Rhammis tertius Theophrasti. *Ital.*

Peracantha. Ranno terzo di Theophrasto. 186.

PEETERSELIE. Juffrouwen mark. *Lat.* Petroselinum.

Apium. Seleri. Olusatrum. *Hoogd.* Peeterfilgen. *Fr.* Du

Perfil. *Ital.* Apio. Pctrofemolo. Pietrosello. 343.

Pekboom. *zie op* Denneboom.

PENNINGSBLOEM. Zilverkruid. Maanviolet. *Lat.*

Bulbonach. Viola Lunaris. Viola latifolia. *Hoogd.* Mond-

viole. 403.

PENNINGSKRUID. *Lat.* Nummularia. Centumorbia.

Hoogd. Egelkraut. Pfennigkraut. *Fr.* Herbe Monnoyere. *Ital.* Dineraria. Nummularia. 776.

Pentadactylon. *zie op* Wonderboom.

Pentaphyllum. *zie op* Vijfvingerkruid.

PEONIE. *Lat.* Paeonia. *Hoogd.* Peonicblum. Gichtwurtz.

Konigblum. *Fr.* Pivoine. *Ital.* Peonia. 798.

Peplus. *zie op* Esula.

Pepo. *zie op* Pepoen.

PEPOEN. Pompoen. *Lat.* Pepo. *Hoogd.* Pfeben. Pepo-

nen. Peutzers. *Fr.* Pompons. *Ital.* Peponc. 522.

Perdik. *zie op* Patich.

Perfoliata. *zie op* Deurwas.

Perforata. *zie op* S. Fanskruid.

Periclymenon. *zie op* Geytenblad.

Peryclymenum. *zie op* Hondskarssen.

PERSENKRUID. Vlookkruid. *Lat.* Persicarium. Piper

aquaticum. *Hoogd.* Pferzigkraut. Flohkraut. Wasserpfes-

fer. *Fr.* Culraige. Curiage. *Ital.* Pepe aquatico. Pepe

d'acqua. Hidropope. Persicaria. 811.

Persicaria. *zie op* Persenkruid.

PERSIKBOOM. *Lat.* Malus Persica. *Hoogd.* Pferzigbaum.

Fr. Perscher. Perschier. *Ital.* Persicaro. Persco. 65.

Pes Alexandrinus. *zie op* Bertram.

Pes Avis. *zie op* Vogelvoet.

Pes Laporis. *zie op* Haazepoot.

Pes Lconis. *zie op* Synnauw.

Pestilentialis Radix. *zie op* Pestilentiewortel.

PESTILENTIE-WORTEL. Groote Hoefbladeren.

Dokkebladeren. *Lat.* Petasites. Pestilentialis Radix. *Hoogd.*

Pestilentzwurtz. *Ital.* Petasite. 387.

Ppp 2

Petasites.

Petasites. *zie op Pestilentievortel.*
 Petromarula. *zie op Steen-lattouw.*
 Petroselinum. *zie op Peeterzelic.*
 Petroselinum Ciliciae. *zie op Smyrnum van Candien.*
 Petroselinum marinum. *zie op Zee-venkel.*
 Peucedanum. *zie op Varkens-venkel.*
 Peulen. *zie op Erweten.*
PHALANGIUM. Americaansch Zwaardkruid. *Lat.*
 Phalangium. Gladiolus Americanus. *Hoogd.* Erdspinnen-
 kraut. *Ital.* Phalangio. 814.
 Phalaris. *zie op Canariën-zaad.*
 Phaseolus. *zie op Turksche Boonen.*
 Phellandrium. *zie op Dulle Kervel.*
 Philyra. *zie op Lindenboom.*
PHLOMOS. Wit Wollekruyd. Kleyn Berg-wollekruyd.
Lat. Phlomos. Verbascum Montanum minus. *Ital.* Su-
 chamele. 821.
 Phoenix. *zie op Muyskorn.*
 Phu. *zie op Valerian.*
 Phyllirea. *zie op Phyllireboom.*
 Phyllirea major. *zie op Alcanne.*
 Phyllirea minor. *zie op Alcanne.*
PHYLLIREABOOM. *Lat.* Phyllirea. *Fr.* Alader. *Ital.*
 Philirea. 210.
 Phyllites. *zie op Hartstong.*
 Picea. *zie op Pijnboom.*
 Pieterskruid. *zie op S. Pieterskruid.*
 Pilosella. *zie op Muysoor.*
 Piment. *zie op Druyvenkruid.*
 Pimpernel. *zie op Pimpinel.*
PIMPERNOOT. *Lat.* Staphylodendrum. Nux Vesicaria.
Hoogd. Pimpernusz. *Fr.* Baguenaudes à Pater nostre. Nuz
 Coupes. *Ital.* Staphylodendro, 159.
PIMPINEL, Pimpernel. *Lat.* Pimpinella. Sanguisorba. Bi-
 pinella. *Hoogd.* Blutkraut. Blutwurtz. Welsche Pimpini-
 nelle. *Fr.* Sanguisorbe. *Ital.* Solbastrelle. Pimpinella.
 822.
 Pimpinella. *zie op Pimpinel.*
 Pinastellum. *zie op Varkens-venkel.*
 Pinus. *zie op Denneboom.*
 Pinxternaken. *zie op Pastinaken.*
 Piper. *zie op Peeper.*
 Piper aquaticum. *zie op Persenkruid.*
 Piper Brazilianum. *zie op Braziliaansche Peeper.*
 Piperitum. *zie op Wilde Kers.*
 Pistacia. *zie op Pistacienboom.*
PISTACIENBOOM. Fiftikenboom. *Lat.* Pistacia. Bista-
 cia. Terebinthus Indica. *Hoogd.* Welsch Pimpernuszlein.
 Pistacienbaum. *Fr.* Pistacie. Pistaches. *Ital.* Pistacchi.
 106.
 Pisum. *zie op Erweten.*
 Pisum Cordatum. *zie op Nagtschade.*
 Pisum Marinum angulosum perpetuum. *zie op Zee-er-
 weten.*
 Pituyfa. *zie op Esula.*
 Plane. *zie op Bananienboom.*
 Plantago. *zie op Weegbree.*
 Platanaria. *zie op Riedgras.*
PLATANUS. Dus in't Neederlandsch en Latijn. *Fr.* Pla-
 ne. *Ital.* Platano. 58.
PLOMPE. *Lat.* Nymphæa. *Hoogd.* Wassermon. Zee-
 blum. Harwurtz. *Fr.* Blanc d'Eau. *Ital.* Ninfea. Ne-
 nusari. 780.
 Plumbago. *zie op Tandekenskruid.*
PLUYMGRAS. *Lat.* Gramen Plumcum 617.
 Pluymtjens. *zie op Angelieren.*
 Poelen. *zie op Erweten.*
 Pœonie. *zie op Peonie.*
POKHOUT. Heylighout. *Lat.* Guajacum. Guajacana.
 Lignum Sanctum. *Hoogd.* Frantzozen Holtz. *Fr.* Guajac.
Ital. Guajaco. Guajacane. Ligno Santo. 95. 97.
POLEYE. Puley. *Lat.* Pulegium. Pullejum. *Hoogd.* Pu-
 ley. *Fr.* Pouliet. *Ital.* Pulegia. 739.
POLIUM. In alle Talen dus genoemd. 826.

Polemonium. *zie op Witte Been.*
 Polygala. *zie op Kruysbloem.*
 Polygala vera Dalechampii. *zie op Haanekammertjens.*
 Polygonatum. *zie op Salomons Zeegel.*
 Polygonum. *zie op Druyzenknop.*
 Polygonum angustifolium. *zie op Knawel.*
 Polygonum minus. *zie op Druyzenkorn.*
 Polypodium. *zie op Boomvaarn.*
 Polytrichum. *zie op Vrouwenhayr.*
 Ponium amoris. *zie op Gouden-appel.*
 Pomum spinosum Opuntiatum. *zie op Indiaansche Doorn-
 appel.*
 Pomus. *zie op Appelboom.*
 Pontica Radix. *zie op Rhaponticum.*
POPULIERBOOM. Abeelboom. *Lat.* Populus. *Hoogd.*
 Popelweyden. Alberbaum. Poppelbaum. Papelenbaum.
Fr. Peuplier. *Ital.* Popolo. 72.
 Populus. *zie op Populierboom.*
PORCELLEYN. *Lat.* Portulaca. *Hoogd.* Portulak. Hei-
 misch Burgel. *Fr.* Poupier. Porceline. *Ital.* Portulaca.
 Porcellana. 619. *zie ook op Zee-porcelleyn.*
 Porrum. *zie op Pareyc.*
 Portulaca. *zie op Porcelleyn.*
 Portulaca marina. *zie op Zee-porcelleyn.*
 Postelbezien. *zie op Kraakebezien.*
 Potamogetum. *zie op Fonteynkruid.*
 Potentilla. *zie op Ganzerich.*
 Poterium. *zie op Boksdoorn.*
 Prangwortel. *zie op Stalkruyd.*
 Prassium. *zie op Malrove.*
 Primula. *zie op Stentelbloem.*
 Princenbloem. *zie op Winde.*
 Proserpina. *zie op Druyzenknop.*
 Prunus. *zie op Pruymboom.*
 Prunella. *zie op Brunelle.*
PRUYMBOOM. *Lat.* Prunus. *Hoogd.* Pflaumenbaum.
 Quetschenbaum. Wetschenbaum. *Fr.* Prunier. Prunelier.
 Davoines. *Ital.* Pruno. 46.
 Pseudo-dictamnus. *zie op Dictamnus.*
 Pseudo-hermodactylus. *zie op Hondstand.*
 Pseudo-melanthium. *zie op Koornroos.*
 Pseudo-myrtus. *zie op Gagel.*
 Pseudo-orchis. *zie op Tweeblad.*
 Pseudo-sycomorus. *zie op Witte Lotusboom.*
 Psvillum. *zie op Vlookruyd.*
 Ptermica vulgaris. *zie op Wilde Dragon.*
 Pulegium. *zie op Poleye.*
 Pulegium montanum. *zie op Wilde Baslicom.*
 Puleye. *zie op Poleye.*
 Pullejum. *zie op Poleye.*
 Pulmonaria. *zie op Longekruyd.*
 Pulsatilla. *zie op Keukenkruid.*
PURGEERENDE BATATEN. *Lat.* Batata Cathar-
 tica. Spinachia Americana tuberosa solutiva. 626. 627.
PYLHOUT. Sporkkenhout. Hondboom. *Lat.* Frangula.
 Alnus nigra. *Hoogd.* Leufzbaum. Faulbaum. *Fr.* Aulne
 noir. *Ital.* Alno nero. 90.
 Pijnboom. *zie op Denneboom.*
 Pijpeboom. *zie op Syringe.*
 Pyracantha. *zie op Peeredoorn.*
 Pyrethrum. *zie op Bertram.*
 Pyrethrum sylvestre. *zie op Wilde Dragon.*
 Pyrola. *zie op Wintergroen.*
 Pyrus. *zie op Peereboom.*

QUaalboom. *zie op Sorbenboom.*
 Quaalterboom. *zie op Sorbenboom.*
 Quadrifolium Phœum. *zie op Vierblad.*
 Quaalterboom. *zie op Sorbenboom.*
 Quamoelit. *zie op Winde.*
 Quartelbezien. *zie op Brjonie.*
QUEEBOOM. *Lat.* Malus Cydonia. Malus Cotonea.
Hoogd. Quittenbaum. Kittenbaum. *Fr.* Coignassier. *Ital.*
 Cotognaro. 31.

Quendel. *zie op Wilde Thymus.*

Quercus. *zie op Eykkenboom.*

Quinquefolium. *zie op Vijffvingerkruyd.*

R Adicula. *zie op Radijs.*

Radicula magna. *zie op Peeperwortel.*

RADYS. Rommelatzen. Ramelatzen. *Lat. Radicula. Raphanus. Hoogd. Rettich. Fr. Raiförr. Ital. Raphano. Ravano. Radice. Radiccio. Remolazzo. 834.*

Radix Cava. *zie op Holwortel.*

Radix Pestilentialis. *zie op Pestilentiewortel.*

Radix Rosea. *zie op Roozewortel.*

RAKETTE. *Lat. Eruca. Hoogd. Rauhen. Raukenkraut. Fr. Roquette. Ital. Ruchetta. 564.*

Rakette, Eedele. *zie op Eedele Rakette.*

Rakette, Italiaansche. *zie op Italiaansche Rakette.*

Ramelatzen. *zie op Radijs.*

Ranunculus. *zie op Boeterbloem.*

Ranunculus hortensis latiore folia. *zie op Klokjens.*

Rapa. *zie op Rape.*

Rapa sylvestris Dioscoridis. *zie op Marietten.*

RAPE. Knol. Ruyve. *Lat. Rapa. Rapum. Hoogd. Ruben. Fr. Naveau. Ital. Rapa. Rapo. Ravo. 848.*

Raphanus. *zie op Radijs.*

Raphanus magnus. *zie op Peeperwortel.*

Raphanus rusticanus. *zie op Peeperwortel.*

Rapistrum. *zie op Hederik.*

RAPONCE. Kleyn Halskruyd. Wilde Rape. *Lat. Rapunculus. Rapontium. Rapunculum. Cervicaria minor. Hoogd. Rabuntzel. Fr. Raiponce. Ital. Raponzolo. Ramponoroli. 439.*

Rapontium. *zie op Raponce.*

Raponticum Prosperi Alpini. *zie op Patich.*

Raponticum majus Creticum. *zie op Steen-lattouw.*

Rapum. *zie op Rape.*

Rapum sylvestre. *zie op Wilde Rape.*

Rapunculus. Rapunculum. *zie op Raponce.*

Ratelaar. *zie onder Populierboom.*

Ratelen. *zie op Wilde Haanckam.*

Regina prati. *zie op Geytenbaard.*

Reinette. *zie op Geytenbaard.*

Reinvaar. *zie op Wormkruyd.*

RHABARBAR met gestronste Bladeren. *Lat. Lapathum hortense rotundifolium fimbriatum. Rhabarbarum fimbriatum rotundifolium. 693.*

Rhabarbar, opregte ronde. *zie op Opregte ronde Rhabarbar.*

Rhabarbar, valsche. *zie op Thaliëtrum.*

Rhabarbarum verum. *zie op Patich.*

Rhabarbarum verum rotundifolium flore albo. *zie op Opregte ronde Rhabarbar.*

Rhabarbarum sive Lapathum Lanuginosum Chinesse longifolium verum Matthioli. *zie op Opregte Rhabarbar van Matthiolus.*

Rhamnus. *zie op Rhijn en Duynbezien.*

Rhamnus Tertius Theophrasti. *zie op Peeredoorn.*

RHAPONTICUM (van sommige gehouden voor Rhabarbar, alhoewel 't de regte Rhabarbar niet is) *Lat. Rhaponticum. Ital. Rheupontico. Rhapontico. 852.*

Rhodia Radix. *zie op Roozewortel.*

Rhododendrum. *zie op Oleanderboom.*

Rhus. *zie op Sumachboom.*

Rhus Myrtifoliis. *zie op Rhus met Bladeren van Myrtus.*

Rhus sylvestris. *zie op Rhus met Bladeren van Myrtus.*

Rhus sylvestris Dodonæi. *zie op Gagel.*

RHUS MET BLADEREN VAN MYRTUS. *Lat. Rhus Myrtifoliis. Rhus sylvestris. Sumach Plinii. Myrtopetalon. Hoogd. Gerbenbaum mit Myrtenbletteren. Lat. Rhus Salvatico. 250.*

RHYNBEZIENBOOM. *Lat. Rhamnus. Hoogd. Creutzbeer. Wegedorn. Fr. Verd de Vescie. Ital. Spino Merlo. Spin Zerbino. 80.*

Rhijn-willige. *zie op Keelkruyd.*

Ribes. *zie op Aalbezienboom.*

Ribesium. *zie op Aalbezienboom.*

Ricinus. *zie op Wonderboom.*

RIDDERSPOOR. *Lat. Delphinium. Consolida Regalis. Hoogd. Rittersporn. Fr. Pied d'Alouette. Ital. Consolida Regale. Speron di Cavalliero. Calcarrappa. 547.*

RIEDT. *Lat. Arundo. Donax. Hoogd. Rohr. Fr. Canne.*

Roseau. *Ital. Canna. 366. ZUYKER-RIEDT. Lat. Arundo Saccharifera. Calamus Saccharatus. Fr. Canne de Sucre. INDIAANSCH BLOEYEND RIEDT. Lat. Arundo florida. Canna Indica. GEMEEN WATER-RIEDT. Lat. Arundo Palustris. Hoogd. Tach-rohr. *ibid.**

RIEDT-GRAS. *Lat. Butonium. Sparganium. Platanaria. Hoogd. Igels-Knopffen. Ital. Spargamo. 416.*

Riekende Andoorn. *zie op Stachyskruyd.*

Robbrechtskruyd. *zie op Oyevaarsbek.*

Robur. *zie op Eykkenboom.*

Roggebloem. *zie op Koornbloem.*

Rommelatzen. *zie op Radijs.*

Roo-ridder. *zie op Patich.*

Roo-ridder, gemeene kleyne. *zie op Gemeene kleyne Roo-ridder.*

Roode Dolik. *zie op Muysenkoorn.*

Roode Steenbreek. *zie op Filipendula.*

Roomsche Boonen. *zie op Turksche Boonen.*

ROOMSCH NETELKRUJD. *Lat. Urtica Romana. Hoogd. Welsche Nessel. Fr. Ortie Italienne. Ital. Urtica. 674.*

ROOS VAN JERICHO. *Lat. Rosa Hierochontea.*

ROOS van Jericho, gehouden voor het Zee-porcellein uyt Syrien. *Lat. Halimus Marinus Syriacus. 196.*

ROOSEBOOM. Roselaar. *Lat. Rosa. Hoogd. Rose; Roslein. Fr. Rosier. Ital. Rosa. 195.*

Roos van China. *zie op Malve van China.*

Rooselaar. *zie op Roosboom.*

ROOSEWORTEL. *Lat. Radix Rosea. Rhodia Radix. Hoogd. Rosenwurtzel. Fr. Racine sentant les Roses. Ital. Rhodia Radice. 834.*

Rorella. *zie op Zonnedaauw.*

Rosa. *zie op Roosboom.*

Rosa Chinesis. *zie op Malve van China.*

Rosa Hierochontea. *zie op Roos van Jericho.*

Rosa Sylvatica. *zie op Cassus.*

Roseboom. Rosewortel. *zie op Roosboom, Rooswortel.*

Rosmarinum. *zie op Rosmarijn.*

Rosmarinus Coronarius. *zie op Rosmarijn.*

ROSMARYN. *Lat. Rosmarinum. Rosmarinus Coronarius. Libanotis Coronaria. Hoogd. Rosmarein. Fr. Rosmarin. Ital. Rosmarine. 244.*

Rosolis. *zie op Zonnedaauw.*

Rostrum Ciconiæ. *zie op Oyevaarsbek.*

Rotte. *zie op Krap.*

Rubia. *zie op Krap.*

Rubus. *zie op Brommelbezien.*

Rubus Idæus. *zie op Himbezien.*

RUERKRUJD. *Lat. Filago impia. Centunculus. Hoogd. Ruhrkraut. Rotruhrkraut. Ital. Gnaphalio. Filago. Cartafilago. 576.*

Rumex. *zie op Patich.*

Ruscus. *zie op Muysdoorn.*

Ruta. *zie op Ruyte.*

Ruta Capraria. *zie op Galege.*

RUYTE. Wijnruyt. *Lat. Ruta. Hoogd. Raute. Weinraut. Fr. Rue. Rue de Jardin. Ital. Ruta. 854.*

RUYTERSKRUJD. Krabbenkluuw. *Lat. Militaris Aquaticus. Aloe Palustris. Sedum Aquaticum. Militaris Aifoides. 767.*

Ruyve. *zie op Rape.*

Rijnbezien. Rijn-willige. *zie op Rhijnbezien, Rhijn-willige.*

RYË. Rijst. *Lat. Oriza. Hoogd. Reisz. Ital. Riso. Grano Riso. 797.*

Rijst. *zie op Rijs.*

B L A D - W Y Z E R

SAbina. *zie op Zeevenboom.*
 Saccharea radiculæ. *zie op Zuykerwortel.*
SAFFRAAN. *Lat. Crocus. Crocum. Hoogd. Saffraan.*
Fr. Safran. Croco. Zafferano. 519.
 Saffraan; wilde. *zie op Wilde Saffraan.*
 Sagitta. Sagittalis. *zie op Serpentstong.*
SALADE. *Lattuw. Lattouw. Lat. Lactuca. Hoogd. Lattich. Fr. Laitue. Ital. Lattuga. 682.*
 Salicaria. *zie op Federik.*
 Salie. *zie op Self.*
 Salix. *zie op Willigeboom.*
 Salix Botritis pumila Silesiana. *zie op Spira van Theophrastus.*
SALOMONS-ZEEGEL. *Lat. Polygonatum. Sigillum Salomonis. Hoogd. Weifzwurtz. Fr. Seu de Salomon. Signet de Salomon. Ginuliere. Geniculiere. Ital. Poligonato. Frassinella. Ginocchietto. Radice costi Nomata. 831.*
 Salsa parilla Peruviana minor. *zie op Steekende Winde.*
 Salsify. *zie op Boksbaard.*
 Salvia. *zie op Self.*
 Sambucus. *zie op Vlierboom.*
 Sambucus humilis. *zie op Wilde Vlier.*
SANAMONDA. *Dus genoemd in alle Talen. 487.*
 Sanguis Draconis. *zie op Patich.*
 Sanguisorba. *zie op Pimpinel.*
 Sanicula Alpina. *zie op Sleutelbloem.*
 Sanicula. *zie op Sanikel.*
SANIKEL. *Lat. Sanicula. Diapensia. Hoogd. Sanikel. Fr. Sanicle. Ital. Sanicula. Diapensia. Cinque foglio maggiore. 860.*
SANTORIE. *Lat. Centaurium. Hoogd. Taufentguldenkraut. Fr. Centaure. Ital. Centaurea. Mondella. 464.*
 Saponaria. *zie op Zeepkruid.*
 Sarasijnskruid. *zie op Aristolochie.*
 Sargel. *zie op Aspergien.*
 Sassafras arbor. *zie op Sassafrasboom.*
SASSAFRASBOOM. *Lat. Sassafras arbor. Fr. Arbre de Sassefras. Ital. Sassafras. 109.*
 Saturea. *zie op Kunneke.*
 Saturey. *zie op Kunneke.*
 Satyrion. *zie op Standelkruid.*
 Satyrium. *zie op Standelkruid.*
 Satyrium Erythronium. *zie op Hondstand.*
 Savie. *zie op Self.*
 Savelboom. *zie op Zeevenboom.*
 Sausseboom. *zie op Berberisboom.*
 Saxifragia. *zie op Steenbreek.*
SCABIOSE. *Lat. Scabiosa. Hoogd. Apostenkraut. Grindkraut. Scabiose. Fr. Scabiose. Ital. Scabiosa. 863.*
 Scenodoprasum. *zie op Parcy.*
 Scammonia. Scammonium. *zie op Scammonie.*
SCAMMONIE. *Lat. Scammonia. Scammonium. Apocynum quartum. Ital. Scammonia. 506.*
 Scandix. *zie op Naaldekervel.*
 Sceptum Morionis. *zie op Sotskyodz.*
SCHARLEY. *Lat. Horminum. Hoogd. Scharley. Ital. Horminio. 636.*
 Scheerlink. Scherling. *zie op Dulle Kervel.*
 Scheurbuykskruid. *zie op Scorbutskruid.*
SCHILDRAGENDE HEDYSARUM. *Lat. Hedyfarum Clypearum. Securigida. Onobrychis Dodonæi. Hoogd. Schildkraut. Ital. Hedifaro feudato. 623.*
 Schurftloofs-bladeren. *zie op Scorbutskruid.*
 Scolopendria. *zie op Hartstong.*
 Scolopendrium. *zie op Steenvaarn.*
SCORBUTHSKRUID. *Scheurbuykskruid. Blauwschuytskruid. Oprege Britannica der Oude Friezen. Schurftloofs-bladeren. Water-ridder. Britannica. Vrijstania. Lat. Britannica. Lapathum Longifolium nigrum palustris. 696.*
 Scordium. *zie op Waterlook.*
SCORDOTIS VAN PLINIUS. *Lat. Scordotis Plinii. Ital. Scordote di Plinio. 478.*

Scorpioenstaart. *zie op Zonnwende.*
SCORPIOENSTAART MET BLADEREN VAN HAAZEN-OOREN. *Lat. Scorpioides. Ital. Scorpioides 867.*
 Scorpioides. *zie op Scorpioenstaart.*
 Scorpiurus. *zie op Zonnwende.*
 Scorzonera. *zie op Adderskruid.*
 Scrofularia. *zie op Groot Speenkruid.*
 Securidaca. *zie op Bijlenskruid.*
 Sedum. *zie op Huyslook.*
 Sedum aquaticum. *zie op Ruysterskruid.*
 See-ajuy. See-angelier. See-venkel, en alle andere See-gewassen. *zie op de Letter Z.*
SEENEGROEN. *Ingroen. Lat. Bugla. Confolida media. Hoogd. Guntzel. Ital. Confolida mezana. Morandella. Herba Laurentina. 418.*
 Seevenboom. *zie op Zeevenboom.*
 Seevengetijdenkruid. *zie op Zeevengetijdenkruid.*
 Seleri. *zie op Pecterselie.*
SELF. *Savie. Salie. Lat. Salvia. Hoogd. Salbey. Fr. Sauge. Ital. Salvia. 857.*
 Sempervivum. *zie op Huyslook.*
 Senecio. *zie op Kruidwortel.*
 Sentis. *zie op Brommelbezien.*
 Septifolium. *zie op Tormentil.*
 Seriphium Germanicum. *zie op Fykruid.*
 Seris. *zie op Endivie.*
SERMONTEYN. *Lat. Siler Montanum. Ligustrum verum Dodonæi. Fr. Sermontaine. 888.*
 Serpentaria. *zie op Kalfsvoet.*
 Serpentaria aquatica. *zie op Serpentstong.*
 Serpentaria Mirabilis montana. *zie op Berg-Slangenkruid.*
SERPENTSTONG. *Slangetong. Lat. Sagitta. Sagittalis. Lingua Serpentis. Serpentaria Aquatica. Hoogd. Pfeilkraut. Fr. Queue. d'Arondelle. 857.*
 Serpyllum. *zie op Wilde Thymus.*
SERRULATULA. *Lat. Serratula. Hoogd. Schatterkraut. Ital. Serratola. 656.*
 Servillum. *zie op Zuykerwortel.*
SESAMOIDES. *Dus in alle Talen genoemd. 874.*
SESAMUM. *Lat. Sesamum. Hoogd. Leindotter. Flachsdotter. Fr. Du Sifame. Jujoline. Ital. Sesamo. Sifamo. Giugiolena. 878.*
SESELI. *In alle Talen dus genoemd. 879.*
 Sevenboom. *zie op Zeevenboom.*
 Sevengetijdenkruid. *zie op Zeevengetijdenkruid.*
 Sicomoris. *zie op Egyptische Vijeboom.*
 Siderion. *zie op Berg-Slangenkruid.*
 Sideritis. *zie op Gelidkruid.*
 Sigillum Salomonis. *zie op Salomons-Zegel.*
SIGMAARTS-KRUID. *Lat. Alcea. Hoogd. Sigmerskraut. Fr. Guimaulve Sauvage. Ital. Malvavisco-Salvatico. 274.*
 Siler Montanum. *zie op Sermontein.*
 Siliqua Fatua. *zie op Judasboom.*
 Siliquastrum. *zie op Judasboom.*
 Silphium. *zie op Laserpitium.*
 Silverkruid. *zie op Penningsbloem.*
 Simphitum maculosum. *zie op Longekruid.*
 Sinapi Arragonicum. *zie op Arragonsche Mostaart.*
 Sinapi sylvestre. *zie op Hederik.*
SINT JACOBSKRUID. *Afchkruid. Lat. Jacobaea. Cineraria. Hoogd. S. Jacobsblum. S. Jacobskraut. Fr. Herbeau Fleur de Saint Jaques. Ital. Herba di San Jacomo; S. Giacobbo. 658.*
 S. Jansbezien. *zie op Aalbezien.*
 S. JANSBROOD. *Lat. Carobe. Ceratia Siliqua. Seratonia. Panis S. Johannis. Hoogd. S. Johansbrodt. Fr. Carougiar. Ital. Carobe. Carobole. 123.*
 S. Jansdruyfjens. *zie op Aalbezien.*
 S. JANSKRUID. *Lat. Hypericum. Perforata. Androsæmum. Ascyrum. Hoogd. S. Johanskraut. Fr. Millepertuis. Ital. Hiperico. Perforata. Herba di San Giovanni. 645.*

der N A M E N.

- S. Janskruyd. *zie op Smeerwortel.*
 S. Joriskruyd. *zie op Valeriaan.*
 S. Pieterskruyd. *zie op Sleutelbloem.*
 Sifer. Sifarum. *zie op Zuykerwortel.*
 SISYRINCHIUM. In alle Talen dus genoemd. 883.
 Sium. *zie op Water-eppe.*
 Slaapkruyd. *zie op Mankop.*
 SLANGENHOOFD. *Lat.* Echium. Viperina. Buglossum Sylvestre. *Hoogd.* Wild Ochsenzung. *Fr.* Buglosse Sauvage. *Ital.* Echio. Buglossa; Bugolisa Salvatica. 407.
 Slangentong. *zie op Serpentstong.*
 SLEUTELBLOEM. Hemelsleutel. S. Pieterskruyd. *Lat.* Primula veris. Herba Paralyfis: Paralytica. Sanicula Alpina. Verbasculum Alpinum. *Hoogd.* Schlusselflum. Himmelschlusselflum. S. Peeterskraut. *Fr.* Cocu. Prayes de Cocu. Primeverè. *Ital.* Herba Paralifi. Fior di Primavera. 836.
 Smak. *zie op Sumachboom.*
 SMEERWORTEL. Wondkruyd. S. Janskruyd. *Lat.* Telephium. Crassula. *Hoogd.* Knabekraut. Wundkraut. Fortzwein. *Fr.* Joubarbe de Vignes. Reprisse. Favesselle. *Ital.* Telephio. Fava grassa. 472.
 Smilax aspera. *zie op Stechende Winde.*
 Smilax hortensis. *zie op Turksche boonen.*
 Smilax Lævis. *zie op Winde.*
 Smyrnium Creticum. *zie op Smyrnium van Candia.*
 SMYRNIUM VAN CANDIA. *Lat.* Smyrnium Creticum. Petroselinum Cilicix. Hipposelinum agreste. *Fr.* Smyrnium de Candie. *Ital.* Smirnio. Macerone. 894.
 Sodanelia. *zie op Zeewinde.*
 Soethout. *zie op Zoethout.*
 Solanum. *zie op Nachtschade.*
 Solanum Lignosum. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 Solanum Quadrifolium. *zie op Wolfsbezie.*
 Solatrum. *zie op Nachtschade.*
 Soldanella. *zie op Zeewinde.*
 Solidago Saracenicæ. *zie op Heydens Wondkruyd.*
 Solsequium. *zie op Zonnwende.*
 Somerzotje. *zie op Zomerzotje.*
 Sonnebloem. *zie op Zonnebloem.*
 Sonnedauw. *zie op Zonnedauw.*
 Sönnewende. *zie op Zonnwende.*
 Sophia. *zie op Fyckruyd.*
 SORBENBOOM. Spreeboom. Spreeuwbezienboom. Haver-elzen. *Lat.* Sorbus. Aria Theophrasti. *Hoogd.* Sperberbaum. Speyerbaum. Sparrbaum. Spierrea. *Fr.* Cornier. Sorbier. *Ital.* Sorbe. Corniolo. 83.
 Sotsknodze. *zie op Zotsknodze.*
 Sonchis. *zie op Haazensalade.*
 SPAANSCH GESTREEPT GRAS. *Lat.* Gramen Striarum Hispanicum. 617.
 Spaansche Jenette. *zie op Narcisse.*
 Sparagus. *zie op Aspergien.*
 Sparganium. *zie op Riedtgras.*
 Spargel. *zie op Aspergien.*
 Spatula Fœtida. *zie op Stinkende Lis.*
 Speenkruyd. *zie op Oogenklaar.*
 Speenkruyd. *zie op Valeriaan.*
 Speenkruyd, groot. *zie op Groot Speenkruyd.*
 SPEERKRUJD. Adderstong. Natertong. *Lat.* Ophioglossum. Lancea Christi. Lingua Serpentina. Lunaria. Henophyllum. *Hoogd.* Naterzunglein. *Fr.* Langue de Serpent. Herbe sans Couture. *Ital.* Ophioglossè. Herba senza Costa. Lingua di Serpente. 793.
 Speerwortel. *zie op Kalfsvoet.*
 Spina Acida. *zie op Berberisboom.*
 Spina Acuta. *zie op Hagedoorn.*
 Spina Ægyptia. *zie op Acacia.*
 Spina Alba. *zie op Druynbezien.*
 Spina Alba. *zie op Hagedoorn.*
 Spina Christi. *zie op Fodendoorn.*
 Spina Hirci. *zie op Boksdoorn.*
 Spina Judaica. *zie op Fodendoorn.*
 Spina Murina. *zie op Muysdoorn.*
 Spina Muris. *zie op Aspergien.*
 Spinachia Americana tuberosa. *zie op Bataten.*
 Spinachia Americana tuberosa solutiva. *zie op Purgeevende Bataten.*
 Spinachia Frutescens Americana. *zie op Boomachtig Spinagie uyt America.*
 Spinachia major. Minor. &c. *zie op Patich.*
 Spinagie, Americaansche, met een Bolwortel. *zie op Bataten.*
 Spinagie, Boomachtig, uyt America. *zie op Boomachtig Spinagie uyt America.*
 Spiræa Theophrasti. *zie op Spiræa van Theophrastus.*
 SPIRÆA VAN THEOPHRASTUS. Lage Druyfsjenwillige uyt Silezien. *Lat.* Spiræa Theophrasti. Salix Bostritis pumila Silesiaca. 203.
 Splith. *zie op Duyvenkeruel.*
 Sporkenhout. *zie op Pijlhout.*
 Spreebeerenboom. *zie op Sorbenboom.*
 Spreeuwbezienboom. *zie op Sorbenboom.*
 SPRINGKRUJD. *Lat.* Cataputia minor. Lathyrus. *Hoogd.* Springkraut. *Fr.* Espurge. *Ital.* Lathiri. Cataputia minore. 457.
 Springkruyd. *zie op Kruydje roer mij niet.*
 Squilla. Squille. *zie op Zee-ajayn.*
 STACHYSKRUJD. Riekende Andoorn, *Lat.* Stachis. *Hoogd.* Riechend Andorn. *Fr.* Sauge Sauvage. *Ital.* Stagni. Salvia Salvatica. 895.
 Stæchas. *zie op Stechaskruyd.*
 STALKRUJD. Prangwortel. *Lat.* Ononis. Anonis. Arresta Bovis. Natrix Plinii. Resta Bovis. *Hoogd.* Ochsenbrech. Ochsenkraut. Stalkraut. *Fr.* Arreste-Beuf. Bugrandes. *Ital.* Anonide. Bonaga. Resta Bove. 788.
 STANDELKRUJD. Orchis. Kullekenskruyd. Satyrium. *Lat.* Orchis. Satyrium. *Hoogd.* Knabekraut. Erdgeyl. Standelwurtz. *Fr.* Du Satyrium. Uram. *Ital.* Satyrio. Satirio. Satirione. 400.
 Staphisagria. *zie op Luyskruyd.*
 Staphylodendrum. *zie op Pimpernoot.*
 STARREKRUJD. *Lat.* Aster. *Hoogd.* Migerkraut. Sternkraut. *Fr.* Estoilé. *Ital.* Aster. 372.
 STËCHASKRUJD. *Lat.* Stæchas. *Hoogd.* Stichaskraut. *Fr.* Stichedes. *Ital.* Stecade. Steca. 897.
 Steekelbezien. *zie op Kruysbezien.*
 STEEKENDE KAARDEN UYT AMERICA. *Lat.* Dipfacus spinosus Americanus. *Hoogd.* Americanische Kartendistel. *Fr.* Chardon. Espinoux des Indes. 673.
 STEEKENDE WINDE. *Lat.* Smilax Aspera. Convolvulus acutus. Zarza parilla. Salsa parilla Peruviana minor. *Hoogd.* Stechende Winde. *Fr.* Lifet picquant. *Ital.* Ruovo Cervino. Hedera spinosa. Vilucchio Maggiore. 888.
 STEENBREEK. *Lat.* Saxifragia. *Hoogd.* Steinbrech. *Fr.* Saxifrage. *Ital.* Saffifragia. 862.
 STEEN-LATTOUW. *Lat.* Petromarula. Lactuca Petrea. Raponticum majus Creticum. *Ital.* Lattuga Pietrosa. Petromarula. Rapontico maggiore di Candia. 442.
 STEEN-LEEVERKRUJD. *Lat.* Lichen. Hepatica. *Hoogd.* Stein-Leberkraut. Brunnen-Leberkraut. *Fr.* Hepatic. *Ital.* Epatica Figatella. 686.
 STEENVAARN. Miltkruyd. *Lat.* Asplenium. Ceterach. Scolopendrium. *Hoogd.* Steinfarn. *Ital.* Aspleno. Ceterach. Herba indorato. 292. *zie ook op Vaarn. Boomvaarn. Grachtvaarn.*
 Steen-violier. *zie op Muurbloem.*
 Steen-zaad. *zie op Paerlekruyd.*
 Stellaria. *zie op Hartshoorn.*
 Stinkend Luyskruyd. *zie op Nieswortel.*
 STINKENDE LIS. Wandtuysenkruyd. *Lat.* Spatula Fœtida. Iris Sylvestris. Xyris. *Hoogd.* Wandtuysenkraut. Wefch Schwertel. *Fr.* Glaycul puant. *Ital.* Xiride. Spatula fetida. 432.
 Stinkende Nieswortel. *zie op Nieswortel.*
 Stinkende Ysop. *zie op Gelidkruyd.*
 STOEBE. In alle Talen dus genoemd. 656.

STOK-VIOLIER. *Lat.* Leucosium. *Viola alba arbore-*
scens. *Hoogd.* Garten-veiel. *Leucoje.* *Fr.* Violiers. *Gyro-*
flees blanches. *Ital.* Viola bianca. 679.

Stramonium. *zie op Datura.*

Stratiotes Arborefcens. *zie op Boomachtig Stratiotes.*

Struthiofera. *zie op Struyskruid.*

STRUYSKRUID. *Lat.* Struthiofera. 292.

STYRAXBOOM. *Lat.* Styrax Arbor. *Storax Arbor.*
Hoogd. Styraxbaum. *Ital.* Storace. 111.

Suceifa. *zie op Duyvelsbeet.*

Sumach Arbor. *zie op Sumachboom.*

SUMACHBOOM. *Lat.* Sumach Arbor. *Rhus.* *Hoogd.*
Gerbenbaum. *Schlingbaum.* *Fr.* Rheu. *Ital.* Rhi. *So-*
macho. 107.

Sumach Plinii. *zie op Rhus met Bladeren van Myrtus.*

SURING. Surkel. *Lat.* Acetosa. *Hoogd.* Sauwrampffer.
Fr. Ozeille. *Ital.* Acetosa. 278.

Surkel. *zie op Suring.*

Suykery. *zie op Cicorey.*

Suykerwortel. *zie op Zuykerwortel.*

Swaardkruid. *zie op Zwaardkruid.*

Swaardkruid, Americaanfch. *zie op Phalangium.*

Swaluwenkruid. *zie op Oogenklaar.*

SWALUWEWORTEL. *Lat.* Hirundinaria. *Vincetoxi-*
cum. *Afelepias.* *Hoogd.* Schwalbenwurtzel. *Ital.* Vince-
toffico. *Afelepiade.* 370.

Symphytum majus. *zie op Waalwortel.*

SYNNAUW. Onzer Vrouwe-mantel. *Lat.* Alchimilla.
Pes Leonis. *Hoogd.* Sinnauw. *Fr.* Pied de Lion. *Ital.* Stel-
laria. 298.

SYRINGE. Fluyteboom. Pijpeboom. *Lat.* Syringa. *Hoogd.*
Welfch Holder. *Fr.* Syringe. *Ital.* Siringa di Italia. 162.
't Geen op S. niet gevonden werd, zoek op Z.

T Abacum. *zie op Bilzenkruid.*

Tabak. *zie op Bilzenkruid.*

TAMARINDENBOOM. *Lat.* Tamarindus Ar-
bor. *Hoogd.* Tamarindenbaum. *Ital.* Tamarindo. 113.

Tamarindus Arbor. *zie op Tamarindenboom.*

Tamarix. *zie op Tamarifchboom.*

TAMARISCHBOOM. *Lat.* Tamarifcus. *Tamarix.* *My-*
rica. *Hoogd.* Tamarifch-holtz. *Portz.* *Fr.* Tamarifque.
Ital. Tamarix. *Mirica.* 280.

Tamarifcus. *zie op Tamarifchboom.*

Tamme Acanthus. *zie op Ecerenklauw.*

Tamme Mooren. *zie op Paffinaken.*

Tanacetum. *zie op Wormkruid.*

TANDEKENSKRUID. *Lat.* Dentillaria. *Plumbago.*
Ital. Dentillaria. *Caprinella.* *Piombagine.* 550.

Tapsus Barbatus. *zie op Wollekruid.*

Tarpentijnboom. *zie op Terpentijnboom.*

TASJENSKRUID. Teskenskruid. Beurfekruid. *Lat.*
Bursa Pastoris. *Hoogd.* Tefchenkraut. *Seckelkraut.* *Fr.*
Bourse de Pateur; de Berger. *Ital.* Borsa di Pastore.
913.

Tafchkenkruid. *zie op Tasjenskruid.*

Taxus. *zie op Ibenbaum.*

Telephium. *zie op Smeerwortel.*

Telephium Maculofum. *zie op Cerinthe.*

Terebinthus. *zie op Terpentijnboom.*

Terebinthus Indica. *zie op Piffacienboom.*

TERPENTYNBOOM. *Lat.* Terebinthus Arbor *Grani*
Viridis. *Hoogd.* Terpentinbaum. *Fr.* Terebinte. *Ital.*
Terebinto. *Arbore di Trementina.* 104.

Tefchkenkruid. *zie op Tasjenskruid.*

Teftebloemen. *zie op Angelieren.*

TEUCRIUM. In alle Talen dus genoemd. 900.

Teylroozen. Tijlloozen. *zie op Hermodactelen.*

Teylroozen, witte. *zie op Zomerzotje.*

Tachelium: *zie op Marietten.*

THALICTRUM. Valfche Rhabarbar. *Lat.* Thalictrum.
Hoogd. Wiefen Raute. *Ital.* Verdemareo. *Thalitro.*
904.

THAPSIA. *Lat.* Thapsia. *Turbith Gallicum.* *Fr.* Tur-

bith. *Ital.* Thapsia. 901.

Thlaffi. *zie op Vreemde Wilde Kers.*

Thora Valdensis. *zie op Verderfblad der Waldenzen.*

Thuya Theophrasti. *zie op Boom des Leevens.*

Thym. *zie op Thymiaan.*

Thymelaa. *zie op Mezereon met fmalle Bladeren.*

THYMIAAN, Thym. *Lat.* Thymus. *Thymum.* *Hoogd.*
Welfch Quendel. *Thymian.* *Fr.* Thym. *Ital.* Thimo.
737.

Thymum. *Thymus.* *zie op Thymiaan.*

Thymus, wilde. *zie op Wilde Thymus.*

Tieadi. *zie op Muscari.*

Tilia. *zie op Lindenboom.*

Tintinnabulum Terræ. *zie op Wintergroen.*

Tithymalus. *zie op Wolfsmelk.*

TONGEBLAD. *Lat.* Laurus Alexandrina. *Bis lingua.*
Hoogd. Hauckblatt. *Auffenblatt.* *Fr.* Laurier Alexan-
drin. *Herbe aux Langes.* *Ital.* Hippogloffo. *Lauro Ales-*
fandrino. 708.

Tootskruid. *zie op Wollekruid.*

Tormentilla. *zie op Tormentille.*

TORMENTILLE. *Lat.* Tormentilla. *Septifolium.* *Hoogd.*
Birekwurtz. *Rot Heilwurtz.* *Fr.* Tormentille. *Ital.*
Tormentilla. 914.

TORREKRUID. *Lat.* Turritis. *Turrita.* 919.

Trachelium Americanum. *zie op Kardinaalsbloem.*

Tragacantha. *zie op Boksdooen.*

Tragopogum. *zie op Boksbard.*

Tragoriganum. *zie op Bok-orege.*

Tribulis aquaticus. *zie op Waternoot.*

Tribulis terrestris. *zie op Aardrook.*

Trichomanes. *zie op Weederdood.*

Trifolium. *zie op Zeevengetijdenkruid.*

Trifolium. *zie op Drieblad.*

Trifolium arborefcens. *zie op Cytifus.*

Trifolium fufeum. *zie op Vierblad.*

Trifolium hepaticum. *zie op Eedel Leevekruid.*

Tripolium. *zie op Water-Starrekruid.*

Triticum Americanum. *zie op Americaanfche Tarwe.*

Triticum Marinum. *zie Muyskgoorn.*

Tulipa. *zie op Tulp.*

TULP. *Lat.* Tulipa. *Hoogd.* Thumpal. *Tulpant.* *Fr.* Tu-
lipa. *Ital.* Tulipa. *Turkifch.* *Cafa Lale.* *Ale.* Zambul.
904.

Tunisbloem. *zie op Fluweelebloem.*

Turbith Gallicum. *zie op Thapsia.*

Turrita. *Turritis.* *zie op Torrekruid.*

TURKSCHBOONEN. Roomfcheboonen. Klimboon-
nen. *Lat.* Phaseolus. *Faba Turcica.* *Faba Romana.* *Smil-*
lax Hortensis. *Hoogd.* Welfche bohne. *Steigbohne.* *Gar-*
ten-fafelen. *Turkifche bohne.* *Fr.* Faseoles. *Ital.* Faggi-
voli. *Fafeli.* 817.

Turkifche Weyt. *Turkifch Koorn.* *zie op Indiaanfche Weyt.*

Tuffilago. *zie op Hoefblad.*

Tuylkensbloem. *zie op Dnyfendfchoon.*

TWEEBLAD. Vogelneft. *Lat.* Bifolium. *Pseudo-orchis.*
Ophrys. *Nidus Avis.* *Hoogd.* Zweyblatt. *Ital.* Ophis-
Bifoglio. *Eleboro bianco falfo.* 401.

Tijdeloozen. *zie op Hermodactelen.*

Tijdeloozen, witte. *zie op Zomerzotje.*

Tijlloozen. *zie op Hermodactelen.*

Typha palustris. *zie op Sotfknodze.*

U Lmaria. *zie op Geytenbaard.*

Ulmus. *zie op Ipenboom.*

Umbilicus Veneris. *zie op Navelkruid.*

Unedo. *zie op Arbutusboom.*

Ungula Caballina. *zie op Hoefblad.*

Unifolium. *zie op Maybloem.*

Urtica Romana. *zie op Roomfch Neetelkruid.*

Urtica Iners. *Urtica mortua.* *zie op Verkgerd Neetelkruid.*

Uva Crifpa. *zie op Kruijsbezienboom.*

Utularia. *zie op Klokjens.*

Uyen. *zie op Ajnyn.*

der N A M E N.

VAARN. Varen. *Lat.* Filix. *Osmunda Regalis.* *Hoogd.* Waldfarn. *Fr.* Fougere. *Fouchiere.* *Ital.* Felce. Felice. 288. *zie ook op Boomvaarn. Grachivaarn. Steenvaarn.*

VACCARIA. *Lat.* Vaccaria. *Lychnis Perfoliata.* *Lychnis Perfoliata rubra.* 920.

Vaccinia. *zie op Krakebezien.*

VALERIAAN. Speenkruyd. S. Joriskruyd. *Lat.* Valeriana. *Phu.* Nardus Rustica. *Hoogd.* Baldrian. *Fr.* Valerian. 781.

Valeriana. *zie op Valeriaan.*

Valeriana Campestris. *zie op Veldsalade.*

Valsche Rhabarbar. *zie op Thalictrum.*

VARKENSBROOD. *Lat.* Cyclamen. *Panis Porcinus.* *Hoogd.* Schweinbrodt. *Erd-appfel.* *Fr.* Pain de Porceau. *Ital.* Ciclamino. *Pan Porcino.* 532.

Varkensstaart. *zie op Varkensvenkel.*

VARKENSVENKEL. *Varkensstaart.* *Lat.* Peucedanum. *Pinaftellum.* *Fœniculum Porcinum.* *Hoogd.* Haarstrang. *Schwebelwurtz.* *Sawfenchel.* *Fr.* Peucedanne. *Ital.* Peucedano. 812.

VEDERIK. Wederik. Joodenkruyd. *Lat.* Lyfimachia. *Salicario.* *Herba Judaica.* *Hoogd.* Weyderich. *Fr.* Soucy d'eau. *Pelleboffe.* *Cornelle.* *Ital.* Lifimachia. 743.

Veelvoet. *zie op Boomvaarn.*

VETD-AJUYN. *Lat.* Ornithogalum. *Bulbus Leucanthemus.* *Hoogd.* Vogel mich. *Feldzwibel.* *Ackerzwibel.* *Ital.* Ornithogalo. 795.

VELD-CIPRES. Hoe langer hoe liever. *Lat.* Chamæpitys. *Iva Moschata.* *Hoogd.* Schlagkraut. *Vergifz mein nicht.* *Fr.* Ivc Moschate. *Ital.* Chamæpitio. 476.

Veld-kroppen. *zie op Veld-salade.*

VELD-SALADE. Vettekors. Vettekous. Winter-salade. Witmoes. *Veld-kroppen.* *Lat.* Olus album. *Valeriana Campestris.* *Hoogd.* Schaffmauler. *Weifzmußz.* 781.

VENKEL. *Lat.* Fœniculum. *Hoogd.* Fenchel. *Fr.* Fencil. *Ital.* Finecchio. 589. *zie ook op Varkensvenkel, en Zeevenkel.*

Venushayr. *zie op Vrouwenhayr.*

Venusnavel. *zie op Navelkruyd.*

Verbasum Alpinum. *zie op Sleutelbloem.*

Verbasum Candela Regia. *zie op Wollekruyd.*

Verbasum Montanum. *zie op Sleutelbloem.*

Verbena. *Verbenaca.* *zie op Tzerkruyd.*

VERDERFBLAD DER WALDENZEN. *Lat.* Thora Valdensis. *Hoogd.* Walden-Serthora. *Ital.* Thora Gualdenfo. 283.

VERKEERD NEETELKRUJD. Doove Neetelen. Haanekop. *Lat.* Lamium. *Urtica Iners.* *Urtica mortua.* *Galeopsis Tragi.* *Hoogd.* Taube nessel. *Fr.* Ortie Morte. *Ital.* Galiopfi. *Ortica fetida.* 675.

Veronica. *zie op Eerenprijs.*

VERWLOOF. *Fufléthout.* *Lat.* Cotinus. *Coccygia.* *Cogyria Plinii.* *Hoogd.* Farblaub. *Fr.* Boix Fuflet. *Ital.* Cotino. *Scotano.* 173.

Vettekors. *Vettekous.* *zie op Veld-salade.*

Vetonica. *zie op Betonie.*

VEYL. Eyloof. Kleef. Klim. *Lat.* Hedera. *Hoogd.* Ephew. *Ilaub.* *Ylaub.* *Fr.* Lierre. *l'Hierre.* *Ital.* Hedera. 251.

VIBURNEBOOM. *Viorneboom.* *Lat.* Viburnum. *Viorna.* *Liburnum.* *Lantana.* *Hoogd.* Viburnebaum. *Kleyner Meelbaum.* *Fr.* Viorne. *Mauffane.* *Riorte.* *Hardeau.* *Ital.* Viburno. 116.

Viburnum. *zie op Viburneboom.*

Vicia. *zie op Witzzen.*

VIERBLAD; *bruyn-rood Vierblad.* *Ital.* Quadrifolium Phæum. *Trifolium Fufcum.* *Fr.* Quatre Pucille brun. 771.

Vinca pervinca. *zie op Maagdenpalm.*

Vincetoxicum. *zie op Zwalmwervortel.*

VINGERHOED. *Lat.* Digitalis. *Hoogd.* Fingerhut. *Fr.* Digitalis. *Ital.* Digitale. 532.

Viola alba arborefcens. *zie op Stok-violier.*

Viola Bulbosa trifolia. *zie op Zomerzotje.*

Viola Damascena. *zie op Damafbloem.*

Viola Latifolia. *zie op Penningsbloem.*

Viola Lunaris. *zie op Penningsbloem.*

Viola Lutea. *zie op Muurbloem.*

Viola Mariana. *zie op Mariette.*

Viola Matronalis. *zie op Damafbloem.*

Viola Martia. Nigri. Purpurea. *zie op Maartsche Viole.*

Viola Tricolor. Viola Trinitatis. *zie op Drievertwige Violette.*

Violaria. *zie op Maartsche Viole.*

Violetten. *zie op Angelieren.*

Violier. *Steen-violier.* *zie op Muurbloem.* *Stok-violier.* *zie op Stok-violier.*

Viorna. *zie op Viburneboom.*

Viorne. *zie op Klim.*

Virga aurea. *zie op Guldenroede.*

Viperina. *zie op Slangenhoofd.*

VIRGINIAANSCH PATICH. *Americaansche Britannica.* *Lat.* Lapathum Virginianum. *Britannica Americana.* 703.

Viscaria. *zie op Vliegenet.*

Viscus. *zie op Marenmakken.*

Vifnago. *zie op Gingidium.*

Vitreda Virginiana. *zie op Wilde Wijngaard nyt Virginien.*

Vitis albo. *zie op Klim.*

Vitis Canadensis. *zie op Wijngaard van Canada.*

Vitis Vinifera. *zie op Wijngaard.*

VLASKRUJD. *Lat.* Linum. *Hoogd.* Flachs. *Fr.* Dulin. 717. *Vlaskruyd, wild.* *zie op Wild Vlaskruyd.*

VLESSCHEBOOM. *Lat.* Arbor Lagenaria. *Guanabanus.* 129.

VLIEGENET. *Lat.* Viscaria. *Lychnis fylvestris viscosa.* 927.

VLIERBOOM. *Flierboom.* *Vledderboom.* *Lat.* Sambucus. *Hoogd.* Holderbaum. *Holunderbaum.* *Fr.* Hus. *Suin. Sufier.* *Ital.* Sambuco. 78.

Vlier, wilde. *zie op Wilde Vlier.*

VLOOKKRUJD. *Lat.* Pfyllium. *Herba Polucaris.* *Hoogd.* Pfyllienkraut. *Flohkraut.* *Fr.* Herbe des Pulces. *Ital.* Piffilio. 834.

Vlookruyd. *zie op Perfenkruyd.*

Vogelneft. *zie op Tweeblad.*

VOGELVOET. *Lat.* Pes Avis. *Ornithopodium.* *Hoogd.* Vogelfufz. *Fr.* Pied de Oiseau. 797.

Volubilis. *zie op Winde.*

Volubilis Marina. *zie op Zeewinde.*

VOSSCHESTAARTEN-GRAS. *Lat.* Gramen Alopecinum. *Alopecuroides.* 618.

VREEMDE WILDE KERS. *Wiffelkruyd.* *Wilde Moftaart.* *Lat.* Thlaspi. *Hoogd.* Baurensenf. *Baurenkrefz.* *Wilderkrefz.* *Fr.* Seneve Sauvage. 911.

Vroege Perzikboom. *zie op Abrikoosboom.*

VROUWENHAYR. *Venushayr.* *Lat.* Adiantum. *Polytrichum.* *Capillis Veneris verus.* *Hoogd.* Frauwenhaar. *Fr.* Polytric. *Gurguet.* *Rue de Mur.* *Ital.* Adiantò. 284.

Vrouwen-mantel. *zie op Synnauv.*

Vrijftanica. *zie op Scorbuthskruyd.*

VYFVINGERKRUJD. *Lat.* Quinquefolium. *Pentaphyllum.* *Hoogd.* Funffingerkraut. *Funffblatt.* *Fr.* Quinte Feuille. *Ital.* Pentafilo. *Cinquefoglio.* 807.

VYGEBOOM. *Lat.* Ficus. *Hoogd.* Feigenbaum. *Fr.* Figuier. *Ital.* Fico. *Ficario.* 21. **EGYPTISCHE VYGEBOOM.** *Lat.* Sicomorus. *Ficomoris.* *Ficus Ægyptiaca.* *Ital.* Sicomoro. *Fico d'Egitto.* 24. **INDIAANSCH VYGEBOOM.** *zie op Bananienboom.*

Vijge, Indiaansche. *zie op Indiaansche Vijge.*

VYGEBOON. *Lupinen.* *Lat.* Lupinus. *Hoogd.* Feigboenen. *Fr.* Lupins. *Ital.* Lupino. 729.

WAALWORTEL. *Lat.* Symphytum majus. *Consolida major.* *Hoogd.* Walwurtz. *Schwartzwurtz.* *Beinwelle.* *Fr.* Confyre. *Oreille d'Asne.* *Ital.* Consolide Maggiore. 419.

WALMEESTER. *Onzer Vrouwen Bedftroo.* *Lat.* Asperula. *Aspergula.* *Matrifylva.* *Hoogd.* Waldmeister. *Waldmanlein.*

B L A D - W Y Z E R

- manlein. Leberkraut. *Fr.* Muguet. *Ital.* Asperella. Cordiale. Stellaria. 342.
- Walnotenboom. *zie op Nootenboom.*
- WALSTROO. WEE. *Lat.* Gallium. Galatium. *Hoogd.* Megerkraut. Walfstroo. Unser Frauen Bettstroo. *Fr.* Petit Muguet. Gallerie. *Ital.* Galio. 338.
- Wandluyfenkruid. *zie op Stinkende Lis.*
- Warmoos. *zie op Beet.*
- Waterbunge. *zie op Beekbunge.*
- Watercastanie. *zie op Waternoot.*
- Water-dulle-kervel. *zie op Dulle Kervel.*
- WATER-EPPE. *Lat.* Sium. Laver. Pastinaca aquatica. *Hoogd.* Wasser-eppich. Wassermark. Brunnen-peterlein. *Fr.* Berle. *Ital.* Sio. Gorgolestro. 883.
- WATER-FILIPENDULA. Water-Oenanthe. *Lat.* Filipendula Aquatica. Oenanthe Palustris. *Ital.* 't zelve. 578.
- WATER-GOUDSBLOEM. Botterbloem. Grooté Botterbloem. *Lat.* Caltha Palustris. Caltha Virgilii. Populago. *Hoogd.* Mofzblum. Martenblum. *Ital.* Caltha aquatica. 436. *zie ook op Goudsbloem.*
- WATERLOOK. *Lat.* Scordium. *Hoogd.* Wasser-battonich. Wasser-bethonien. Lachen-knoblauch. *Fr.* Scordion. Camaraz. Chamaraz. *Ital.* Scordio. Betonica Aquatile. 478.
- WATERNOOT. Minkyzer. Water-castanien. *Lat.* Tribulis Aquaticus. Castanea Palustris. *Hoogd.* Wassernufz. Spitznufz. *Fr.* Ecarbots. Saligots. Chastaignes d'Eau. *Ital.* Tribolo aquatico. 792.
- Water-oenanthe. *zie op Water-Filipendula.*
- Water-ridder. *zie op Scorbuthskruyd.*
- WATER-STARREKRUJD. *Lat.* Tripolium. Amellus Marinus. Afer Marinus. *Hoogd.* Wasser-sternkraut. *Ital.* Tripolio. 917.
- Wederik. *zie op Vederick.*
- Wee. *zie op Walfstroo.*
- WEEDE. *Lat.* Glastum. Ifatis. *Hoogd.* Weyd. *Fr.* Glastum. *Ital.* Glasto. 611.
- WEEDERDOOD. *Lat.* Trichomanes. Filicula. Cappilaris. *Hoogd.* Widertodt. Roter Steinbruch. *Ital.* Trichomane. Politrnico. 285.
- WEEGBREE. Weegeblad. *Lat.* Plantago. *Hoogd.* Weggerich. Wegrich. Schaffung. *Fr.* Plantain. *Ital.* Piantagine. Piantana. Pevaccittola. Centineria. 824.
- Weegeblad. *zie op Weegbree.*
- Weewinde. *zie op Geytenblad.*
- Welriekende dulle Kervel. *zie op Kervel.*
- WELRIEKENDE EYKELBOOM. *Lat.* Glans Unguentaria. Nux Unguentaria. Glans Myrepfica. Myrobalanus Plinii. *Arabisch* Ben. *Grieks.* Balanus Myrepfica. 130.
- WELRIEKENDE LIS MET SMALLE BLADEREN. Acorus. *Lat.* Iris Angustifolia odorata. Acorus. Calamus Aromaticus. *Hoogd.* Calmus. *Ital.* Acoro. Calamo Aromatico. Herba venerea. 428. *zie ook op Lis; en Stinkende Lis.*
- WELRIEKENDE NACHTBLOEM. *Lat.* Hesperis odorato. *Hoogd.* Abend-viol. *Ital.* Hespero d'Italia. 634.
- Weyt, Indiaansche, *zie op Indiaansche Weyt.*
- Wielboom. *zie op Booghout.*
- Wild Tandkruid. *zie op Wilde Dragon.*
- WILD VLASKRUJD. *Lat.* Linaria. Linum sylvestre. Ofyris. *Hoogd.* Leinkraut. Krottenflachs. Wilder flachs. *Fr.* Lin Sauvage. *Ital.* Linaria. 719.
- WILDE BASILICOM. *Lat.* Ocimum sylvestre. Clinopodium. Pulegium Montanum. *Hoogd.* Wilde Basilien. *Fr.* Basilic Sauvage. *Ital.* Clinopodio. Ocino Salvatico. Basilico salvatico. 499.
- Wilde Basilicum. *zie op Erinus van Dioscorides.*
- Wilde Bertram. *zie op Wilde Dragon.*
- WILDE DRAGON. Wilde Bertram. Wild Tandkruid. *Lat.* Ptarmica vulgaris. Pyrethrum sylvestre. Draco sylvestris. *Hoogd.* Wilder Bertram. *Fr.* Pyrethre Sauvage. *Ital.* Sternutella. Ptarmica. 840.
- WILDE GALEGE. *Lat.* Cyperus. *Hoogd.* Wilder Gal-
- gan. *Fr.* Souchet. *Ital.* Ciperu. 540.
- WILDE HAANEKAM. Ratelen. *Lat.* Crista Galli. Alectorolephos. Fistularia. Pedicularis. *Hoogd.* Rodel. 478.
- WILDE KERS. Peeperkruid. *Lat.* Iberis. Nasturtium sylvestre. Lepidium Herbula. Piperitis. *Hoogd.* Wilder Krefz. *Fr.* Cresson Sauvage. Passerage Sauvage. Chasse-rage. *Ital.* Lepidio. Piperite. Piperella. 662. *zie ook op Kers; en Vreemde Wilde Kers.*
- WILDE LAURIER. *Lat.* Laurus Tinus. Laurus Tinus. Laurus Inodora. Laurus sylvestris. *Ital.* Lauro salvatico. 153.
- Wilde Mostaaf. *zie op Vreemde Wilde Kers.*
- Wilde Olijfboom van Duytschland. *zie op Duynbezien.*
- WILDE RAAPE. *Lat.* Napus sylvestris. Rapum sylvestre. 848.
- Wilde Raape. *zie op Raponce.*
- Wilde Raape van Dioscorides. *zie op Marietten.*
- Wilde Roos. *zie op Cistru.*
- WILDE SAFFRAAN. *Lat.* Carthamus. Cnicus. Crocus Saracenus. Attractylis. *Hoogd.* Wild Saffraan. *Fr.* Saffran Sauvage. *Ital.* Cartamo. Cnico. Croco hortense. Zaffrano Saracinesco. 449.
- Wilde Sene. *zie op Lombaardsche Linze.*
- WILDE THYMUS. Quendel. *Lat.* Serpyllum. *Hoogd.* Quendel. Hunerkohl. *Fr.* Pilloret. Serpolet. *Ital.* Scerpillo. Scerpiglio. Serpollo. Serpolino. 877.
- WILDE VLIER. Hadich. *Lat.* Ebulus. Sambucus humilis. *Hoogd.* Attich. *Fr.* Hieble. *Ital.* Ebulu. Nebbio. Podagraria. Kameactis. 558.
- Wilde Wijngaard. *zie op Bryonie.*
- WILDE WYNGAARD UYT VIRGINIEN. *Lat.* Vitreda Virginiana. Labrusca Virginiana. *Hoogd.* Funf-bletterige Weinstok aufz America. *Ital.* Vite Salvaico di Virginia. 240.
- WILLIGEBOOM. Windhoutboom. Bindhoutboom. *Lat.* Salix. *Hoogd.* Weydenbaum. *Fr.* Saux. *Ital.* Solcio. Salice. 76.
- WINDE. *Lat.* Convolvulus. Volubilis. Smilax Lavis. Quamoclit. *Hoogd.* Windekraut. *Fr.* Liseron. Lifet. *Ital.* Vilucchio. Herba Campanella. 502. *zie ook op Steekende Winde, en Zeewinde.*
- WINDEND PAERDSHOEFYZER. *Lat.* Ferrum Equinum volubile. Contravenenum. *Spaansch* Contrayerva. 713.
- Windbloem. *zie op Anemone.*
- Windhout. *zie op Willigeboom.*
- WINTERGROEN. *Lat.* Pyrola. Tintinnabulum Terra. *Hoogd.* Wintergrun. Kuchenschelle. Holtzmangolt. *Fr.* Limoire. Bete Sauvage. *Ital.* Pirola. 794.
- Winterfalade. *zie op Veld-falade.*
- Wisselkruid. *zie op Vreemde Wilde Kers.*
- Wit Wollekruid. *zie op Phlomos.*
- Witmoes. *zie op Veld-falade.*
- WITZEN. Vitzen. Wikken. *Lat.* Vicia. *Hoogd.* Wicken. *Fr.* Vefce. *Ital.* Vecchia. Neccia. Vezza. 922.
- Witte Andoorn. *zie op Malrove.* Riekende Andoorn. *zie op Stachyskruid.*
- WITTE BEEN. *Lat.* Been Album. Polemonium. Papanver Spumeum. *Ital.* Polemonio. 393.
- WITTE LOTUSBOOM. *Lat.* Azedarach Avicennæ. Lotus Alba. Pseudo Sycomorus. Zizypha Candida Monspeliensium. *Ital.* Sicomoro falso. 134.
- WITTE MALVE. *Lat.* Althæa. Bismalva. *Hoogd.* Ibisch. *Fr.* Guimalve. *Ital.* Malva visca. 318.
- Woekelaar. *zie op Ganzebloem.*
- WOLBOOM. *Lat.* Gossipium arbor. *Hoogd.* Wulbaum. Wolbaum. 127. *zie ook op Wollekruid.*
- WOLFSBEZIE. Spinnekop. *Lat.* Aconitum Monococcum. Herba Paris. Solanum quadrifolium. *Hoogd.* Wolfbeer. Einbeer. *Fr.* Raifin de Renard. 282.
- WOLFSMELK. Wrattenkruid. *Lat.* Tithymalus. *Hoogd.* Wolfmilch. *Fr.* Herbe au Lait. Tithymalle. *Ital.* Titimalo. Tortumaglio. 460.
- WOLFSWORTEL; en GESONDE WOLFSWORTEL.

der N A M E N.

TEL. *Lat.* Aconitum. Aconitum Salutarium. *Napellus.* *Napellus* Gloriosus. *Anthora.* *Christophoriana.* *Hoogd.* Wolfswurtz. *Narrenkappen.* *Eysenhutlein.* *Fr.* Tue loup. *Ital.* Aconito. 281.

WOLLEKRUJD. Koningskaars. Toortskrujd. *Lat.* Varbascum Candela Regia. *Tapfus* Barbatus. *Hoogd.* Wollkraut. *Koningskertz.* *Kertzenkraut.* *Fr.* Bovillon. *Torches.* *Ital.* Verbasce. *Tassobarbasso.* *Berberaschio.* 397. *Zie ook op Wit Wollekrujd; en kleyn Berg-wollekrujd.*

WONDERBOOM. Mollekrujd. *Lat.* Ricinus. *Palma* Christi. *Cataputia* Major. *Pentadactylon.* *Hoogd.* Wunderbaum. *Creutzbaum.* *Fr.* Palme de Christ. *Ital.* Ricino. *Mirafsole.* *Girasole.* *Catapoccia* Maggiore. 850.

Wonderbloem van Peru. *zie op Opregte Jalappe.*

Wondkrujd. *zie op Smeerwortel.*

WORMKRUJD. Reinvaar. *Lat.* Tanacetum. *Athanasia.* *Hoogd.* Reinfarn. *Fr.* Athanasie. *Ital.* Tanaceto. *Atanasia.* *Daneda.* 899.

Wortelen, geele. *zie op Peen.*

Wortelen, witte. *zie op Pastinaken.*

Wortelen, roode. *zie op Beetwortelen.*

WOUW. Wouwe. *Lat.* Lutum Herba. *Lutea.* *Luteola.* *Hoogd.* Steichkraut. 730.

Wrattekrujd. *zie op Wolfsmelk.*

WYNGAARD. Wijnstok. *Lat.* Vitis Vinifera. *Hoogd.* Weinstock. *Weinreben.* *Fr.* Vigne. *Ital.* Vite. 233.

WYNGAARD VAN CANADA. Boomachtig Epimedium uyt Virginien. *Lat.* Vitis Canadensis. *Epimedium* Frutescens Virginianum. *Ital.* Vite di Canada. 241.

Wijngaard uyt Virginien. *zie op Wilde Wijngaard uyt Virginien.*

Wijnstok. *zie op Wijngaard.*

Wijnruyt. *zie op Ruyt.*

X Anthium. *zie op Kliffenkrujd.*

Xylosteum. *zie op Hondskarsfen.*

Xyris. *zie op Stinkende Lis.*

Y Acinth. *zie op Hyacinth.*

YDELE HAVER. *Lat.* Bromus herba. *Bromos* sterilis. *Festucago* Gazæ. *Ægilops* altera *Matthioli.* *Phœnix* Quorundam. *Fr.* Aviron. *Ital.* Egilopa. *Orzo* Salvatico. 820.

YSOP. Hyssop. *Lat.* Hyssopus. *Hoogd.* Ispen. *Ifop.* *Fr.* Hyssope. *Ital.* Hissopo. 652. **STINKENDE YSOP.** *zie op Stinkende Ysop.*

Yzerhart. *zie op Yzerkrujd.*

YZERKRUJD. Yzerhart. *Lat.* Verbena. *Verbenaca.* *Hoogd.* Eikenkraut. *Eisenhart.* *Fr.* Vervaine. *Ital.* Verminacula. *Betbena.* *Berbenaca.* 784.

Z Atza parilla. *zie op Sreekende Winde.*

ZEE-AJUYN. Squille. *Lat.* Squilla. *Scilla.* *Pan-* *cratium.* *Cepa* Marina. *Hoogd.* Meet-zwibel. *Fr.* Stipouille. *Ital.* Squilla. *Scylla.* 306.

Zee-angelier. *zie op Zee-gras.*

Zee-cteta. Zee-Crithmum. *zie op Ganzebloem.*

ZEE-ERWETEN. Lage Zee-erweten. *Lat.* Pisum Marinum angulosum perpetuum. *Fr.* Pois de la Mer. *Ital.* Biso de Mare. *Piselli* di Mare. 825.

ZEE-GRAS. Zee-angelier. Berg-angeliet. *Lat.* Gnanum Marinum. *Caryophyllus* Marinus. *Caryophyllus* Montanus. 617.

ZEE-MEDICA. *Lat.* Medica Marinum. 592.

Zee-peeterzelie. *zie op Zee-venkel.*

ZEEPKRUYD. *Lat.* Saponaria. *Hoogd.* Waschkraut. *Seyffenkraut.* *Speychelwurtzel.* *Fr.* Herbe à Foulon. *Ital.* Radicette. *Herba* Lanaria. 842.

ZEE-PORCELLEIN. *Lat.* Portulaca Marina. *Halimus.* *Hoogd.* Meer-portulac. *Ital.* Halimo. 621.

Zee-porcellein uyt Syrien. *zie op Roos van Jertcho.*

ZEEVENBOOM. Savelboom. *Lat.* Sabina. *Hoogd.* Sibenbaum. *Fr.* Sabine. *Ital.* Sabina. 62.

ZEEVEN-GETYDENKRUYD. Lotuskrujd. *Lat.* Lotus Herba. *Lotus* fativus trifolium odoratum. *Hoogd.* Ziebengezeitekraut. *Fr.* Treffle odoriferant. *Ital.* Loto domestico. 722.

ZEE-VENKEL. Zee-peeterzelie. *Lat.* Foeniculum Marinum. *Creta* Marina. *Crithmum* Marinum. *Petroselinum* Marinum. *Hoogd.* Meer-fenchel. *Fr.* Bacille. *Fencel* Marin. *Ital.* Crithamo. *Crithmo.* *Finocchio* Marino. *Herba* di San Pietro. 813.

ZEE-WINDE. Sodanelle. *Lat.* Soldanella. *Brassica* Marina. *Volubilis* Marina. *Convolvulus* Marinus. *Hoogd.* Meerwinde. *Fr.* Chou de Mer. *Ital.* Soldanella. *Brassica* Marina. 890.

Zevenboom. *zie op Zeevenboom.*

Zevengetijdenkrujd. *zie op Zeevengetijdenkrujd.*

Zilverkrujd. *zie op Ganzeric.*

Zilverkrujd. *zie op Penningsbloem.*

Zingiber. Zinziber. *zie op Gengebar.*

Zizypha Candida Monspeliensium. *zie op Witte Lotusboom.*

Zizypha Græcum. *zie op Fuzuben.*

Zizyphus Rutila. *zie op Fuzuben.*

ZOETHOUT. *Lat.* Glycyrrhiza. *Dulcis* Radix. *Glaux* Latifolia. *Hoogd.* Sufzholtz. *Lackrize.* *Fr.* Reclisse commune. *Erculisse.* *Raiglice.* *Ragalice.* *Ital.* Regolitia. *Regolito.* 610.

ZOMERZOTJE. Witte Tijdeloos, of Teylroos. *Lat.* Leucojum Bulbosum. *Viola* Bulbosa trifolia. *Hoogd.* Hotnungsblum. *Schneetropffen.* 681.

ZONNEBLOEM. *Lat.* Crysanthemum Petuvianum. *Flos* Solis. *Hoogd.* Sonnenblum. *Ital.* Fior del Solo. 581.

ZONNEDAUW. *Lat.* Roffolis. *Rotella.* *Drosum* recentiorum. *Hoogd.* Sonnenthaw. *Ital.* Rugiada del Sole. 849.

ZONNEWENDE. Kreeftkrujd. Scorpioenstaart. *Lat.* Heliotropium. *Solsequium.* *Scorpiurus.* *Fr.* Tournefol. *Ital.* Heliotropio. 624.

ZOTSKNODZE. Dodden. Dullen. Dolzen. *Lat.* Typha Palustris. *Sceptrum* Morionis. *Hoogd.* Wasserkolben. *Mofzkolben.* *Nartenkolben.* *Fr.* Rousseau. *Masse* de Jonc. *Ital.* Mizza Sorda. *Tipha.* 920.

Zuurboom. *zie op Berberisboom.*

ZUYKERWORTEL. *Lat.* Sifer. *Sifarum.* *Servillum.* *Saccharæ* Radicula. *Hoogd.* Gierlein. *Zuckerwurtzel.* *Fr.* Chervy. *Ital.* Sifaro. 882.

ZWAARDKRUYD. *Lat.* Gladiolus. *Enfis.* *Hoogd.* Schwurtel. *Fr.* Glais. *Glayeul.* *Ital.* Gladiolo. *Monacuc-* *cie.* 607.

Zwaardkrujd; Americaansch Zwaardkrujd. *zie op Phalangium.*

Zwaluwestaart. *zie op Swaluwestaart.*

* Geen op de Letter Z. niet gevonden word, zoek op de Letter S.

Eynd des eersten Blad-wijzers.

B L A D - W Y Z E R

V A N ' T

G E B R U Y K

Aller Boomen, Planten, Bloemen en Kruiden,
in dit Werk voorgesteld;

T O T

G E N E E Z I N G

Van allerley Ziekten, Qualen, en Ongeleegentheeden.

Amborstigheyd. *zie op Engborstigheyd.*
 Aanbey. *zie op Anbey.*
 Aangezicht een schoon en helder vel te geeven; een goede verwe te maken, door middel, genomen van
 Oranjeboomen. 13.
 Anijs. 333.
 Bryonie. 415.
 Ciceren. 483.
 Saffraan. 520.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Alantwortel. 561.
 Hederik. 567.
 Fenegriek. 591.
 Kievitsbloem. 595.
 Oyevaarsbek. 605.
 Yfop. 653.
 Aspergies. 671.
 Patich. 691.
 Lavas. 712.
 Lelie. 716.
 Vijgboonen. 729.
 Aardbezien. 773.
 Plompe. 780.
 Turkfche boonen. 819.
 Aangezichts bleeke verwe der Vrouwsperfoonen wech te neemen, door middel van
 Oogentrooft. 569.
 Oyevaarsbek. 605.
Zie ook op Aangezichts een schoonen helder vel te geeven. En, op Aangezichts Zomer-froetelen, vlekken, &c. wech te neemen.
 Aangezichts Opdruyftigheyd te doen vergaan. *zie op Opdruyftigheyd.*
 Aangezichts Puyften en Bleyen te verdrijven, door middel genomen van
 Konkommer. 528.
 Aardbezien. 773.
zie voorts op Puyften.
 Aangezichts Rimpelen, te voorkomen; of als'er zijn, te doen vergaan, door middel van
 Pijnboom. 44.
 Beerenoor. 383.
 Havikskruyd. 636.
 Lelie. 716.
 Steurelboom. 838.
 Aangezichts roodheyd te verdrijven, door middel van
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Aangezichts Zomer-froetelen Vlekken, Plekken, Puyftigheyd, 'en allerley andere onzuiverheeden wech te neemen, door middel van
 Appelboom. 6.
 Oranjeboom. 14. 15.
 Amandelboom. 35.
 Platanus. 59.
 Perzikboom. 67.

Ipenboom. 88.
 Scyraxboom. 113.
 Welrickende Eykenboom. 130.
 Barkenboom. 133.
 Myrtenboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Kleyne Lauwerboom. 156.
 Peeperboom. 232.
 Wijngaard. 240.
 Geytenblad. 244.
 Zuring. 280.
 Malve. 317.
 Witte Malve. 318.
 Alyffum. 320.
 Beekbunge. 325.
 Anthyllis. 334.
 Kalfsmuyt. 337.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet. 357.
 Arifarum. 358.
 Affodille. 372.
 Beerenoor. 383.
 Kool. 413.
 Bryonie. 415.
 Raponce. 440.
 Palmaria. 445.
 Smeerwortel. 473.
 Ciceren. 483.
 Erweten. 486.
 Hermodactelen. 501.
 Pepoen. 523.
 Meloen. 526.
 Konkommer. 528.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Raketten. 565.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Fenegriek. 591.
 Fraxinella. 594.
 Kievitsbloem. 595.
 Gentiaan. 601.
 Kottoenkruyd. 616.
 Havikskruyd. 636.
 Steenleeverkruyd. 686.
 Lavas. 712.
 Lelie. 716.
 Wild Vlaskruyd. 721.
 Vijgboom. 729.
 Polye. 740.
 Aardbezien. 773.
 Plompe. 780.
 Turkfche Boonen. 819.
 Pimpinel. 824.
 Salomonszeegel. 832.
 Ganzerich. 833.
 Steurelboom. 838.
 Rhaponticum. 853.
 Kunneke. 861.
 Water-eppe. 884.
 Sermonrein. 888.
 Thapfia. 903.
 Boksdooen. 916.
 Witzen. 923.
 Aangezichts zeerigheyd te verdrijven, door middel van

Brommelbezien. 248.
 Aarsdarm, uyrgefchooten, te herstellen; weer te doen ingaan, door middel van
 Queeboom. 33.
 Pijnboom. 45.
 Acacia. 55.
 Sorbenboom. 84.
 Mastikboom. 103.
 Kalfsvoet. 357.
 Aristolochie. 366.
 Starrekruyd. 376.
 Varkensbrood. 537.
 Wormkruyd. 899.
 Aarsdarms kloven, en loopende gaten aan het Fondament te geneezen, door middel van
 Witte Malve. 318.
 Muurbloem. 678.
 Aarsdarms ontsteeking; en knobbelen aan den Aars, wech te neemen, door middel van
 Waalwortel. 420.
 Paerdestaart. 564.
 Zonnwende. 624.
 Wonderboom. 852.
 Haazensalade. 893.
 Maartfche Viole. 925.
 Aarsdarms-smerten te doen vergaan, door middel van
 Roozeboom. 199.
 Maartfche Viole. 925.
 Aarsdarms-gezwellen wech te neemen, door middel van
 Vijfvingerkruyd. 809.
zie voorts op Aarsdarms ontsteeking, en knobbelen.
 Adem goed te maken; stinkenden Adem te verdrijven, door middel van
 Oranjeboom. 15.
 Mastikboom. 103.
 Saffasfrasboom. 111.
 Kaneel. 123.
 Muscaatboom. 136.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Granaatboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Alffen. 274.
 Zee-ajuyen. 307.
 Angelica. 331.
 Anijs. 333.
 Peeterzelie. 345.
 Munt. 427.
 Welrickende Lis. 431.
 Hofcomijn. 456.
 Kervel. 464.
 Anijskruyd uyt America. 668.
 Muysdooen. 854.
 Self. 859.
 Adem. Des zelveu luchtgaten t'openen; de verftopping wech te neemen, door middel van
 Anemone. 318.
 Doronicum. 954.

Adem

der GENEESMIDDELEN.

Adem. Benauwden adem ruymte te geeven; korrademheyd wech te neemen; door middel van
 S. Jansbrood. 124.
 Averuyt. 271.
 Beerenklauw. 277.
 Vrouwenhayr. 285.
 Boomvaarn. 290.
 Look zonder Look. 302.
 Witte Malve. 318.
 Angelica. 331.
 Liferpitium. 332.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet uyt Egypten. 357.
 Hoefblad. 386.
 Pettilentiewortel. 387.
 Wollekruyd. 399.
 Druyvenkruyd. 409.
 Munt. 427.
 Bergmunt. 428.
 Lis. 431.
 Wilde Saffraan. 450.
 Konkomet. 528.
 Edele Rakette. 566.
 Ferula. 572.
 Kottoenkruyd. 616.
 Welriekende Nagtbloem. 634.
 Yfop. 653.
 Thuynkers. 660.
 Stok-violieren. 681.
 Melisse. 762.
 Panax. 801.
 Zeepkruyd. 842.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Scabiofe. 864.
 Sefamum. 878.
 Smytnium van Candia. 894.
zie voorts op Engborftigheyd.
 Aderen, gebrooken, geboriten, te geneezen, door middel van
 Varkensbrood. 537.
 Amandelen-zwelling; verhuuring, zweering, en andere gebreeken, te geneezen door middel van
 Eykenboom. 76.
 Vlierboom. 80.
 Viburneboom. 117.
 Verwloof. 173.
 Brommelbezien. 248.
 Marietten. 442.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Holwortel. 599.
 S. Jacobskruyd. 659.
 Scorburshkruyd. 700.
 Orege. 742.
 Aardbezien. 773.
 Waternoot. 793.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Phlomos. 822.
 Duyvelsbeer. 866.
 Ambey. *zie op Anbey.*
 Anbey. Takken of Speenen aan het Fondament; te geneezen door middel van
 Queboom. 33.
 Abrikoosboom. 68.
 Dadelboom. 71.
 Sumachboom. 109.
 Myrtusboom. 145.
 Boom der Kuyschheyd. 167.
 Boom-malve. 191.
 Wijngaard. 240.
 Boomvaarn. 290.
 Ajuy. 383.
 Muur. 308.
 Aloe. 314. 315.
 Witte Malve. 319.
 Krap. 341.
 Kalfsvoet. 357.
 Meesterwortel. 378.
 Kliffenkruyd. 385.
 Balfemappel. 398.
 Wollekruyd. 399.
 Senegroen. 418.
 Waalwortel. 420.
 Oogenklaar. 481.
 Hermodactelen. 501.
 Brazil. Lombardf. Linze. 507.
 Varkensbrood. 537.

Hondstong. 539.
 Holwortel. 599.
 Porcelain. 620.
 Scorbutshkruyd. 700.
 Vlaskruyd. 719.
 Vijgeboom. 729.
 Valeriaan. 784.
 Stalkruyd. 790.
 Perzenkruyd. 811.
 Groot Speenkruyd. 871.
 Sotsknodze. 910.
 Maertsche Viole. 925.
 Om altijd voort Anbey bevrijd te zijn, door middel van
 Kliffenkruyd. 385.
 Apoftematiën; *zie op Gezwellen.*
 Appetijt. *zie op Eetens-luft.*
 Arbeyd der Vrouwen. *zie op Boring.*
 Arm en Beenbreuken. *zie op Beenderen.*
 Arm- en Beenfmerthen te geneezen, door middel van
 Pijnboom. 45.
 Kliffenkruyd. 385.

BAaring der zwangere Vrouwen haat gemakkelijk te doen vallen: te verlichten. De geene, die niet verlossen konnen, daar toe te bevorderen, door middel van
 Oranjeboom. 14.
 Vijgeboom. 24.
 Lindeboom. 86.
 Ebbenhoutboom. 100.
 Cocciniliënboom. 219.
 Geneverboom. 220.
 Geytenblad. 244.
 Pareye. 305.
 Malve. 317.
 Anijs. 333.
 Peeterzelie. 345.
 Akeleyen. 351.
 Bijvoet. 353.
 Angelieren. 362.
 Arilolochia. 366.
 Balfemappel. 389.
 Munt. 426.
 Hergespan. 447.
 Kruysdistel. 456.
 Santorie. 466.
 Scordotis. 480.
 Saffraan. 520.
 Varkensbrood. 537.
 Dictamnus. 551.
 Fraxinella. 593.
 Gentiaan. 601.
 Wilde Kers. 661.
 Lavendel. 708.
 Tongeblad. 709.
 Lelie. 716.
 Maybloem. 717.
 Paarlukruyd. 722.
 Majoraan. 737.
 Thymiaan. 738.
 Poleye. 740.
 Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Drieblad. 771.
 Sefeli. 881.
 Water-eppe. 884.
 Teucrium. 901.
 De smerten der Gebaard hebbende Vrouwen wech te neemen, door middel van
 Balfemappel. 389.
 Haazenoer. 475.
 Beenderen, gebrookene, geboritene, te geneezen, weer te zamen te heelen, door middel van
 Ipenboom. 87.
 Mastikboom. 103.
 Hulft. 166.
 Waalwortel. 420.
 Saffraan. 520.
 Rakette. 565.
 Fykruyd. 895.
 Beenderen, door wonden of andere toevalen bloot leggende, met vleesch te doen begroeyen, door middel van
 Panax. 801.

Been- en Voetwonden te geneezen, door middel van
 Jenette. 735.
zie voorts op Wonden.
 Beenwonden, wonden der Beenen, te geneezen, door middel van
 Look zonder Look. 302.
 Yzerkruyd. 787.
zie voorts op Wonden.
 Been-zeeren wech te neemen, door middel van
 Hondstong. 539.
zie voorts op Zeeren.
 Beeten van Beeren en Wolven te geneezen, door middel van
 Koralkruyd. 549.
 Beeten van dollen Honden: 't vergif wech te neemen, en te geneezen. *zie op Dollen Honden.*
 Beeten van dollen Menschen; 't vergif wech te neemen, en te geneezen, door middel van
 Groote Krok. 791.
 Wizen. 923.
 Beeten en steeken van Slangen, Adderen, Scorpioenen, en alle andere giftige Dieren, te geneezen, door middel van
 Appelboom. 7.
 Oranjeboom. 13.
 Moerbezienboom. 19.
 Vijgeboom. 24.
 Egyptische Vijgeboom. 25.
 Ibenboom. 49.
 Acacia. 56.
 Platanus. 58.
 Eykenboom. 76.
 Elschenboom. 95.
 Ebbenhoutboom. 102.
 Terpentijnboom. 105.
 Pistacienboom. 107.
 Myrtusboom. 145.
 Lauwerboom. 153.
 Moschboom. 159.
 Boom der Kuyschheyd. 167.
 Brem. 181.
 Peeredoorn. 187.
 Joodendoorn. 189.
 Tamarischboom. 201.
 Wijngaard. 240.
 Brommelbezien. 248.
 Veyl, of Eylof. 252.
 Cardamom. 258.
 Averuyt. 271.
 Vrouwenhayr. 285.
 Hartstong. 287.
 Agimonie. 295.
 Pareye. 305.
 Berglook. 305.
 Zee-ajuy. 307.
 Aloë. 315.
 Malve. 317.
 Witte Malve. 319.
 Ammi. 323.
 Guychelheyl. 324.
 Kleyn Ofskong. 326.
 Angelica. 331.
 Liferpitium. 332.
 Anijs. 333.
 Maankruyd. 334.
 Kalfsmuyl. 337.
 Kleefkruyd. 338.
 Krap. 341.
 Peeterzelie. 345.
 Bijvoet. 353.
 Water-kalfsvoet. 358.
 Mans-oor. 359.
 Angelieren. 362.
 Duyzendschoon. 364.
 Aristolochie. 366.
 Riedt. 370.
 Zwaluwewortel. 370.
 Affodille. 372.
 Starrekruyd. 376.
 Meesterwortel. 378.
 Beerenoor. 383.
 Kliffenkruyd. 385.
 Baccharis. 388.
 Witte Peen. 393.
 Beer. 395.

Betonie. 396.
 Wollekruyd. 399.
 Naterwortel. 402.
 Oſſetong. 407.
 Slangenhoofd. 408.
 Druyvenkruyd. 409.
 Kool. 413.
 Riedgras. 416.
 Camillen. 423.
 Munt. 426.
 Bergmunt. 428.
 Welriekende Lis. 428.
 Lis. 431.
 Paapeſchoe. 433.
 Carline. 449.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdiſtel. 456.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Haazenoor. 475.
 Chamædrys. 476.
 Waterloook. 478.
 Scordoris. 479.
 Condriſle. 482.
 Ciceren. 483.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Endivie. 490.
 Circea van Parijs. 496.
 Maagdepalm. 497.
 Baſilicom. 499.
 Wilde Baſilicom. 500.
 Braſiliaanſche Linze. 509.
 Conyza. 510.
 Comijn. 512.
 Wilde Comijn. 513.
 Saffraan. 520.
 Koornbloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Geele Wortelen. 544.
 Beerwortel. 545.
 Paſtinake. 546.
 Ridderſpoor. 548.
 Diſtamnus. 551.
 Doronicum. 554.
 Wilde Vlier. 559.
 Elichryſon. 561.
 Alantwortel. 561.
 Rakette. 565.
 Boekweyt. 570.
 Ferula. 572.
 Venkel. 590.
 Opregte Medica. 592.
 Gemeene Medica. 593.
 Fraxinella. 593.
 Holwortel. 599.
 Galege. 599.
 Gentiaan. 601.
 Oogentrooſtgras. 618.
 Zonnewende. 624.
 Havikskruyd. 636.
 Hyacinth. 645.
 S. Janskruyd. 648.
 Bilzenkruyd. 650.
 Yſop. 653.
 Stoebe. 656.
 Thuyſ Kers. 661.
 Wilde Kers. 662.
 Aſpergien. 671.
 Steekende Kaatden. 674.
 Salade. 683.
 Patich. 691.
 Scorbutſkruyd. 700.
 Lavas. 712.
 Lelie. 716.
 Maybloem. 717.
 Zeevengetijdenkruyd. 724.
 Jenette. 735.
 Majoraan. 737.
 Poley. 740.
 Orege. 742.
 Mandragora. 751.
 Berg-Slangenkruid. 753.
 Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Beerwortel. 764.
 Geers. Gierſt. 766.
 Drieblad. 771.

Valeriaan. 784.
 Yzerkruyd. 787.
 Groote Krok. 791.
 Aardangel. 792.
 Waternoot. 793.
 Pconie. 799.
 Panax. 801.
 Glaskruyd. 806.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Phalangium. 815.
 Leeuwenblad. 817.
 Pimpinel. 824.
 Polium. 828.
 Duyzendknop. 830.
 Keukenkruyd. 836.
 Sleutelbloem. 838.
 Radijs. 845.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Self. 859.
 Scabioſe. 864.
 Duyvelsbeer. 866.
 Scorpioenſtaart. 868.
 Adderskruyd. 869.
 Bijlenskruid. 872.
 Wilde Thymus. 877.
 Sefamum. 878.
 Sermonrein. 888.
 Steekende Winde. 890.
 Smyrnium van Candia. 894.
 Teucrium. 901.
 Boksbaard. 916.
 Witzen. 923.
 Maertſche Viole. 925.
 Vliegenet. 927.

Beroerde Tong te regt te brengen door middel van

Thuyſkers. 661.

Beroerdbeyd, Popelzy, beevende Leeden en Zeenuwen, te helpen; te regt te brengen, door middel van

Welriekende Eykelboom. 132.
 Muſcaatboom. 137.
 Nagelboom. 150.
 Lauweboom. 153.
 Coccinilienboom. 219.
 Geneverboom. 220.
 Roſmarijn. 246.
 Margentakken. 250.
 Kappers. 255.
 Cardamom. 258.
 Zee-ajuyſ. 307.
 Krap. 341.
 Angeliere. 362.
 Meeslerwortel. 378.
 Kool. 413.
 Bryonie. 416.
 Lis. 431.
 Braſilie-Peeper. 447.
 Saffraan. 520.
 Paſtinake. 546.
 Opregte Medica. 592.
 S. Janskruyd. 648.
 Lelie. 716.
 Maybloem. 717.
 Narciffe. 779.
 Peonie. 799.
 Varkensvenkel. 812.
 Sleutelbloem. 838.
 Bertram. 842.
 Self. 859.

zie ook op Lambeyd.

Beevende Leeden. zie op Beroerdbeyd.

Bezwijmeling. zie op Flauwte.

Blaas-hitzigheid; brand vande Blaas, wech te neemen; te verkoelen, door middel van

Ananas. 495.
 Virginiaanſche Linze. 509.
 Pepoen. 523.
 Indiaanſche Doornappel. 576.
 Americaanſche Patich. 707.
 Zeevengetijdenkruyd. 724.
 Plompe. 780.
 Maertſche Viole. 925.

Blaas-smerten, verſtopping, allerley andere gebreken, te geneezen: ſlijmerigheid wech te neemen: te zuiveren, &c. door middel van

Vijgeboom. 23. 24.
 Terpentijnboom. 106.
 Caſſieboom. 116.
 Roode Jujuben. 119.
 Muſcaatboom. 137.
 Myrtusboom. 145.
 Lauweboom. 153.
 Hazelnotenboom. 162.
 Brem. 181.
 Boom-malve. 191.
 Tamarifchboom. 201.
 Boelkenskruid. 298.
 Muur. 309.
 Malve. 317.
 Beckbunge. 325.
 Peeterzelie. 345.
 Mankop. 359.
 Beerenoor. 383.
 Kliffenkruid. 385.
 Betonie. 396.
 Aardnoten. 414.
 Stinkende Lis. 432.
 Waterloook. 478.
 Ananas. 495.
 Leedekenskruid. 519.
 Kauwoorde. 521.
 Meloen. 526.
 Konkommer. 528.
 Paſtinaken. 546.
 Filipendula. 577.
 Zonnebloem. 582.
 Venkel. 590.
 Gingidium. 607.
 Soethout. 611.
 Porcellain. 620.
 Eedel Leevekruid. 628.
 Goudenkruid. 629.
 Indiaanſch Kruidje roet my niet. 633.

Aſpergies. 671.

Americaanſche Patich. 707.

Wild Vlaskruyd. 721.

Paarlekruyd. 722.

Beerwortel. 765.

Aardbezien. 773.

Peonie. 799.

Glaskruyd. 806.

Varkensvenkel. 812.

Canarizaad. 820.

Weegbree. 825.

Sleutelbloem. 838.

Rhaponticum. 853.

Kunneke. 861.

Naaldekervel. 867.

Steekende Winde. 890.

Stechaskruyd. 898.

Wormkruyd. 899.

Tormentil. 914.

Boksdoorn. 916.

Boksbaard. 917.

Blaas-ſchurftheyd. zie op Schurftbeyd der Blaas.

Blaas-zweering. zie op Zweering der Blaas. Blauw-geſlagene of gevallene plaatzen des Lichaams. zie op Bont- en blauw-geſlagene.

Blauwſchuyt, gemeenelyk ook genoemd Scheurbuyk, middelen daar teegens, genomen van

Oranjeboom. 13.

Pijnboom. 44.

Zuring. 280.

Beckbunge. 515.

Huyslook. 471.

Leepelblad. 498.

Thuyſkers. 661.

Scorbutſkruyd. 700.

Americaanſche Britannica. 703.

Drieblad. 771.

Peeperwortel. 847.

Zeer heerlijken Drank teegens de Blauwſchuyt. 847.

Bleyſen en Bladeren, heete en andere, te geneezen door middel van

Huyslook. 471.

Konkommer. 528.

Varkensbrood. 537.

Italiaanſche Rakette. 567.

Wilde Kers. 662.

der GENEESMIDDELEN.

zie ook op Puysten.
 Bloeden van 't Tandvleesch. *zie op Tandvleesch.*
 Bloeden uyt de Neus. *zie op Neusbloeden.*
 Bloed- en Erterfpoewing te geneezen, door middel van
 Beerenklauw. 277.
 Kliffenkruyd. 385.
 Wollekruyd. 399.
 Druyvenkruyd. 409.
 Eedel Raket. 566.
zie voorts op Bloedspouwing.
 Bloedgang. *zie op Roodeloop.*
 Bloed; geronnen, geklontert Bloed, te doen scheidyden; uyt te jagen, door middel van
 Vijgeboom. 24.
 Lindenboom. 86.
 Lauwerboom. 153.
 Ammi. 323.
 Angelica. 331.
 Krap. 341.
 Meesterwortel. 378.
 Bryonie. 415.
 Senegroen. 418.
 Brunelle. 419.
 Bergmunt. 428.
 Cariophyllate. 457.
 Kervel. 464.
 Veld-Cipres. 477.
 Comijn. 512.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Elichryson. 561.
 Gentiaan. 601.
 Oeyvaatsbek. 605.
 Gingidium. 607.
 Goudenkruyd. 629.
 Kruydje-roer mij niet. 630.
 Yfop. 653.
 Serratula. 657.
 Thuynkers. 661.
 Lelle. 716.
 Majoraan. 737.
 Passerine. 804.
 Salomons-zeegel. 832.
 Ganzerich. 833.
 Wilde Dragon. 841.
 Duyvelsbeet. 866.
 Thapfia. 903.
 Tormentil. 914.
 Bloed-ontsteeking. Hitzig-ontstookten bloed, te verbeteren, door middel van
 Tamarindeboom. 115.
 Aalbezen. 194.
 Porcellein. 620.
 Steen-leevekruid. 686.
 Hop. 732.
 Sleutelbloem. 838.
 Bloedpiffen, te doen ophouden, door middel van
 Eykenboom. 75.
 Agrimonie. 295.
 Aardnooten. 414.
 Lis. 431.
 Wilde Comijn. 513.
 Hartshoorn. 513.
 Paardestaart. 564.
 Waternoot. 793.
 Pimpinel. 824.
 Weegbree. 825.
 Tormentil. 914.
 Bloed-scharpheyd wech te neemen, te verbeteren, door middel van
 Wilde Galiga. 541.
zie voorts op Bloedzuivering.
 Bloed spouwing; bloed-opwerving, te doen ophouden; te geneezen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Mispelboom. 21.
 Queeboom. 32.
 Amandelboom. 35.
 Castanienboom. 40.
 Pijnboom. 45.
 Acacia. 55.
 Cypressenboom. 61.
 Peizikboom. 67.
 Dadelboom. 71.
 Willigeboom. 78.
 Lindenboom. 86.
 Macerboom. 89.

Mastikboom. 103.
 Sumachboom. 109.
 Roode Jujuben. 118.
 Myrtusboom. 145.
 Berberisboom. 188.
 Tamatichboom. 201.
 Boomachtig Stratiotes. 203.
 Doornbezen. 223.
 Wijngaard. 240.
 Keelkruyd. 260.
 Alfen. 274.
 Beerenklauw. 277.
 Hartstong. 287.
 Hermionitis. 287.
 Parey. Bieslook. 305.
 Fluweelbloem. 322.
 Melde. 374.
 Kliffenkruyd. 385.
 Naterwortel. 402.
 Aardnooten. 414.
 Asteroides. 418.
 Waalwortel. 420.
 Lis. 431.
 Cardobenedict. 453.
 Santorie. 466.
 Cerinthe. 474.
 Cicorey. 491.
 Maagdepalm. 497.
 Hartshoorn. 513.
 Cortufa. 516.
 Koornbloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Alantwortel. 561.
 Paardestaart. 564.
 Ferula. 572.
 Porcelain. 620.
 S. Janskruyd. 648.
 Thuynkers. 661.
 Patich. 681.
 Kleyn Maankruyd. 726.
 Vederik. 744.
 Duyzendblad. 767.
 Ruyterskruyd. 767.
 Drieblad. 771.
 Kraakebezen. 776.
 Penningskruyd. 777.
 Waternoot. 793.
 Speerkruyd. 793.
 Wintergroen. 795.
 Panax. 801.
 Muysoor. 816.
 Pimpinel. 824.
 Weegbree. 825.
 Duyzendknop. 830.
 Ganzerich. 833.
 Longekruyd. 840.
 Rhapsodicum. 853.
 Muysdoorn. 854.
 Self. 859.
 Sanikel. 860.
 Groot-Speenkruid. 871.
 Tormentil. 914.
 Eerenprijs. 922.
 Duyzendblad &c. 930.
Zie ook op Bloed en Erterfpoewing.
 Bloedspouwing der Paerden. Koeyen en ander Beesten te geneezen door middel van
 Castanienboom. 40.
zie voorts op Hoest en Bloedspouwing der Paerden.
 Bloedstemping, door middel van
 Mispelboom. 21.
 Corneljeboom. 38.
 Amandelboom. 56.
 Cypresboom. 61.
 Populierboom. 73.
 Wolboom. 128.
 Synnauw. 300.
 Aloë. 315.
 Kleefkruyd. 338.
 Walfstroot. 339.
 Krap. 341.
 Waalwortel. 420.
 Hertgespan. 447.
 Smeerwortel. 473.
 Conyza. 511.
 Hartshoorn. 513.

Hondstong. 539.
 Cymbalaria. 540.
 Paardestaart. 564.
 Zwaardkruyd. 608.
 Weede. 612.
 Koitoenkruyd. 616.
 Gras van Parnas. 618.
 Eedel Leevekruid. 628.
 Bilzenkruyd. 650.
 Scorbutskruyd. 700.
 Duyzendblad. 767.
 Panax. 801.
 Pimpinel. 824.
 Ganzerich. 833.
 Gelidkruyd. 886.
 Tormentil. 914.
 Van 'rstempen des Neus-bloedens in 't bijzonder, *zie op Neusbloeden.*
 Bloed-zuyvering. 't Bloed te reynigen; goed te maken; zwaar bloed te verdrijven; door middel van
 Cassieboom. 116.
 Kaneelboom. 123.
 Tamarichboom. 201.
 Geneverboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Boomvaarn. 290.
 Boelkenskruid. 298.
 Parey; Bieslook. 304.
 Krap. 341.
 Bernagie. 406.
 Ofsetong. 407.
 Slangenhoofd. 408.
 Cardobenedict. 453.
 Caulalis. 462.
 Kervel. 464.
 Sanamunda. 488.
 Leepelblad. 498.
 Saffraan. 520.
 Hederik. 567.
 Duyvekervel. 597.
 Thuynkers. 660.
 Muurbloem. 678.
 Hop. 732.
 Thymiaan. 738.
 Poley. 740.
 Aardbezen. 773.
 Teucrium. 901.
 Bloedzweeren, Bloedvinnen, te verdrijven; door middel van
 Vijgeboom. 24.
 Nooreboom. 41.
 Jodendoorn. 189.
 Beerenklauw. 277.
 Melde. 379.
 Beet. 395.
 Beronie. 396.
 Kool. 413.
 Indiaansche Vijge. 574.
 Thuynkers. 661.
 Verkeerd Neetelkruyd. 677.
 Orege. 742.
 Panax. 801.
 Booterbloem. 876.
 Kruyswortel. 877.
 Gelidkruyd. 886.
 Bloedvinnen, *zie op Bloedzweeren.*
 Bloed; Waterachtig Bloed; re beletten, dat men'er niet mee overladen word; door middel van
 Gentiaan. 601.
 Blutzen. *zie op Buylen.*
 Bont- en blauw-gelagene of gevallene plaatsen aan 't Ligchaam te geneezen, door middel van
 Lauweboom. 153.
 Alfen. 274.
 Agrimonie. 295.
 Ammi. 323.
 Peeterzelie. 345.
 Meesterwortel. 378.
 Bryonie. 415.
 Senegroen. 418.
 Bergmunt. 428.
 Hof-comijn. 456.
 Comijn. 512.
 Ruerkruyd. 576.
 Yfop. 653.
 Vijgeboom. 729.

Majoraan. 737.
 Poley. 740.
 Salomons-zeegel. 832.
 Wilde Dragon. 841.
 Rhaponticum. 853.
 Thapsia. 903.

*Zie ook op Bloed; geronnen, geklontert
 Bloed.*

Borst-gebreeken. Borst-smerten. Verftopt-
 heyd, benauwdheyd, hitzigheyd der
 Borst, te helpen, te zuiveren, &c. door
 middel van

Vijgeboom. 23. 24.
 Amandelboom. 35.
 Terpentijnboom. 106.
 Saffrasboom. 111.
 Cassieboom. 116.
 Wolboom. 128.
 Muscaatboom. 138.
 Myrtusboom. 145.
 Lauwerboom. 153.
 Jodendoorn. 189.
 Boon-malve. 191.
 Spinagie uyt America. 206.
 Geneverboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Averuyt. 271.
 Beerenklauw. 277.
 Vrouwenhayr. 285.
 Boomvaarn. 290.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruyd. 298.
 Americ. Boelkenskruyd. 298.
 Knoplook. 301.
 Zee-ajuyt. 307.
 Angelica. 331.
 Lascerpitium. 332.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet. 357.
 Kalfsvoet uyt Egypten. 358.
 Mansoor. 359.
 Aristolochie. 366.
 Meesterwortel. 378.
 Hoefblad. 386.
 Betonie. 396.
 Wollekruyd. 399.
 Bernagie. 406.
 Ofsertong. 407.
 Brunelle. 419.
 Waalwortel. 420.
 Koe-ooge. 421.
 Camillen. 423.
 Munt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Lis. 431.
 Brasiliaansche Peeper. 447.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cariophyllate. 457.
 Kervel. 464.
 Veld-cipres. 477.
 Water-look. 478.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Erweten. 485.
 Comijn. 512.
 Kauwoorde. 521.
 Konkommer. 528.
 Wilde Galega. 541.
 Pastinake. 546.
 Koralkruyd. 549.
 Vingerhoed. 553.
 Alantworrel. 561.
 Eedele Rakette. 566.
 Ferula. 572.
 Gentiaan. 601.
 Soethout. 611.
 Kottoenkruyd. 616.
 Indiaandich Kruydje roer mij niet.
 633.
 Welriekende Nagtbloem. 634.
 Yfop. 653.
 Gengebar. 666.
 Aspergies. 671.
 Roomsche Neetelkruyd. 675.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Americaansche Patich. 707.
 Vlaskruyd. 718.
 Hop. 732.
 Poley. 740.
 Orege. 742.

Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Bingelkruyd. 760.
 Mechoacan. 764.
 Beerwortel. 765.
 Driblad. 771.
 Aardbezien. 773.
 Panax. 801.
 Mankop. 803.
 Verkensvenkel. 812.
 Zeepkruyd. 842.
 Knollen. 849.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Self. 859.
 Kunneke. 861.
 Scabiose. 864.
 Bijlkenkruyd. 872.
 Sefamum. 878.
 Sefeli. 881.
 Sermontein. 888.
 Haazensalade. 893.
 Smyrnium van Candien. 894.
 Stechaskruyd. 898.
 Thapsia. 903.
 Boksdooorn. 916.
 Drie-verwige Violet. 924.

*Zie ook op Adem; benauwdten Adem;
 en op Engborstigheid.*

Borst-rauwheyd, schraalheyd; verkoude
 Borst, te helpen door middel van

Rooede Jujuben. 118.
 Bernagie. 406.
 Veld-cipres. 477.
 Coriander. 512.
 Saffraan. 520.
 Maartsche Viole. 925.

Borst-wonden, Borst-sweering te geneezen,
 door middel van

Krap. 341.
 Beerenoor. 383.
 Cortusa. 516.
 Koralkruyd. 549.
 Indiaansche Vijge. 574.
 Fenegriek. 591.

Borsten, gezwollene, harde, geklonterde,
 zweerende Borsten der Vrouwen, te ge-
 neezen door middel van

Queboom. 32.
 Caltanienboom. 40.
 Eykenboom. 76.
 Malve. 318.
 Peeterzelie. 345.
 Zwaluwewortel. 370.
 Meesterwortel. 378.
 Baccharis. 388.
 Balssemappel. 389.
 Munt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Hertgespan. 447.
 Veld-cipres. 477.
 Oogenklaar. 481.
 Linzen. 484.
 Boonen. 486.
 Circea van Parijs. 496.
 Eedele Rakette. 566.
 Gingidium. 607.
 Glaskruyd. 806.
 Wonderboom. 852.

Borsten-klontering der Vrouwen te voorko-
 men; door middel van

Munt. 427.
 Gingidium. 607.
 Malrove. 756.
 Ganferich. 833.

zie ook op Tepelen.

Borsten der Vrouwsperfoonen kleyn te hou-
 den: de slappe stijf en hard te maken,
 door middel van

Pijnboom. 44.
 Sorbenboom. 84.
 Synnauw. 300.
 Cicorey. 491.
 Epimediumkruyd. 563.
 Braaken te bevorderen, door middel van
 Perzikboom. 67.
 Vlierboom. 80.
 Ebbenhoutboom. 101.
 Welriekende Eykelboom. 132.

Alaternusboom. 208.
 Moly. 306.
 Aardakers. 350.
 Mansoor. 359. 360.
 Melde. 379.
 Meyer. 381.
 Betonie. 396.
 Stinkende. Lis. 432.
 Papeschoe. 433.
 Nieswortel. 434.
 Springkruyd. 458.
 Wolfsmelk. 461.
 Huyslook. 471.
 Oogenklaar. 481.
 Pepoen. 523.
 Meloen. 526.
 Konkommer. 528.
 Koornbloem. 531.
 Vingerhoed. 553.
 Wilde Vlier. 559.
 Roomsche Neetelkruyd. 675.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Narcisse. 779.
 Turksche Boonen. 819.
 Salomons-zeegel. 832.
 Wonderboom. 852.

Braaken te stillen; te doen ophouden; door
 middel van

Oranjeboom. 14. 15.
 Granaatboom. 17.
 Moerbezienboom. 19.
 Peereboom. 31.
 Queboom. 32.
 Nooreboom. 41. 42.
 Platanus. 58.
 Dadelboom. 71.
 Eykenboom. 76.
 Macerboom. 89.
 Estchenboom. 95.
 Saffrasboom. 111.
 Tamarindenboom. 115.
 Muscaatboom. 136.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Aalbezienboom. 195.
 Geneverboom. 220.
 Wijngaard. 240.
 Rosmarijn. 246.
 Brommelbezien. 248.
 Anijs. 333.
 Naterwortel. 402.
 Asteroides. 418.
 Munt. 426.
 Nieswortel. 434.
 Cepza. 467.
 Boonen. 486.
 Conyza. 511.
 Coriander. 511.
 Cymbalaria. 540.
 Ridderfpoor. 548.
 Gras van Parnas. 618.
 Anijskruyd uyt America. 668.
 Lampfana. 689.
 Melisse. 762.
 Driblad. 771.
 Kraakbezien. 776.
 Groote Krok. 791.
 Peonie. 799.
 Weegbree. 825.

Brand; ontsteeking der wonden, wech te nee-
 men. *zie op Wonden.*

Brand der inwendige deelen des Ligcbaams-
zie op Inwendige ontsteeking.

Breuken: inwendige gescheurdheyd: neer-
 zinkingh der Darnen, te geneezen, door
 middel van

Granaatboom. 17.
 Cypresboom. 62.
 Lage Cederboom. 64.
 Hulst. 166.
 Rosmarijn. 246.
 Sigmaartskruyd. 276.
 Beerenklauw. 277.
 Synnauw. 300.
 Witte Malve. 318.
 Krap. 341.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet. 357.
 Aristolochie. 366.

der GENEESMIDDELEN.

- Beerenoor. 383.
 Baccharis. 388.
 Balssem-appel. 389.
 Madelieven. 392.
 Wollekruyd. 399.
 Senegroen. 418.
 Waalwortel. 420.
 Munt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Santotie. 466.
 Smeerwortel. 473.
 Cetinthe. 474.
 Comijn. 512.
 Cortusa. 516.
 Navelkruyd. 517.
 Koralkruyd. 549.
 Elatina. 560.
 Elichryfon. 561.
 Paerdestaart. 564.
 Ferula. 572.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zee-porcellein. 621.
 Eedel Leeverkruyd. 628.
 Goudenkruyd. 629.
 Duyzendkooorn. 633.
 S. Janskruyd. 648.
 Jacea. 655.
 Sarratula. 657.
 Haazepoor. 684.
 Scorburskruyd. 700.
 Tongblad. 709.
 Lelie. 716.
 Zeevengetiendkruyd. 724.
 Kleyn Maankruyd. 726.
 Poley. 740.
 Orege. 742.
 Drieblad. 771.
 Penningskruyd. 777.
 Narcisse. 779.
 Speerkruyd. 793.
 Panax. 801.
 Deurwas. 810.
 Muysoor. 816.
 Ganferich. 833.
 Vlookruyd. 835.
 Sleutelbloem. 838.
 Rhaponticum. 853.
 Sanikel. 860.
 Water-eppe. 884.
 Gelidkruyd. 886.
 Teucrium. 901.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violet. 924.
 Gulde Roede. 927.
 Breuken in te bouden, door middel van
 Haazepoot. 684.
 Breuken, met winden overladen, daar van
 te verlossen, door middel van
 Comijn. 512.
 Breuken, Vleesch-breuken, te geneezen,
 door middel van
 Stalkruyd. 790.
 Bruyne, in de Keel en Mond, wech te nee-
 men, door middel van
 Brunelle. 419.
 Bugchekrijging te voorkomen; den aanwaste
 verhinderen, door middel van
 Willigeboom. 78.
 Buykloop, gemeene, geweldige en onna-
 tuurtlijke te stoppen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Queeboom. 32. 33.
 Amandelboom. 35.
 Cornoeljeboom. 38.
 Castanienboom. 40.
 Pijnboom. 44.
 Acacia. 55.
 Cypresboom. 61.
 Dadelboom. 71.
 Populierboom. 73.
 Eykenboom. 75.
 Macerboom. 89.
 Maltikboom. 103.
 Tamarindenboom. 115.
 Viburneboom. 117.
 Mufcaatboom. 137.
 Nagelboom. 150.
 Hazelnootenboom. 162.
 Syringe. 164.
 Cistus. 171.
 Verwloof. 173.
 Olijfboom. 183.
 Berberisboom. 188.
 Roozeboom. 199.
 Tamarischboom. 201.
 Boomachtige Stratiotes. 203.
 Geneverboom. 220.
 Wijngaard. 240.
 Rosmarijn. 246.
 Keelkruyd. 260.
 Sigmaartskruyd. 276.
 Beerenkluuw. 277.
 Vrouwenhayr. 285.
 Hartstong. 287.
 Boelenskruyd. 298.
 Witte Malve. 319.
 Kleyn Ofsertong. 325.
 Aphace. 336.
 Aardakers. 350.
 Aristolochia. 366.
 Beerenoor. 383.
 Kliffenkruyd. 385.
 Baccharis. 388.
 Beet. 395.
 Srandelkruyd. 401.
 Naterwortel. 402.
 Asteroides. 418.
 Waalwortel. 420.
 Lis. 431.
 Scinkende Lis. 432.
 Cardobenedict. 453.
 Huyslook. 471.
 Cerinthe. 475.
 Scordotis. 479.
 Condrielle. 482.
 Linzen. 484.
 Cicotey. 491.
 Maagdepalm. 497.
 Wilde Basilicom. 500.
 Conyza. 510.
 Coriander. 511.
 Hartshoorn. 513.
 Kauwoorde. 521.
 Wilde Galega. 541.
 Koralkruyd. 549.
 Paerdestaart. 564.
 Italiaansche Rakette. 567.
 Ferula. 572.
 Ruerkruyd. 576.
 Duyvekervel. 597.
 Gnappalium. 615.
 Gras van Parnas. 618.
 Oogentroot-gras. 618.
 Porcellain. 620.
 Hondjensdrac. 622.
 Schilddragende Hedyfarum. 623.
 Hyacinth. 645.
 Stoebe. 656.
 Gengebar. 666.
 Haazepoot. 689.
 Patich. 691.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Limonium. 712.
 Vlaskruyd. 718.
 Americaansche Orege. 742.
 Bok-orege. 743.
 Duyzendblad. 767.
 Aardbezien. 773.
 Kraakebezien. 776.
 Penningskruyd. 777.
 Plompe. 780.
 Hanekammetjens. 790.
 Groore Krok. 791.
 Warenoort. 793.
 Winrergroen. 795.
 Rijs. 797.
 Panikkoorn. 798.
 Mankop. 803.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Muysoor. 816.
 Muysenkoorn. 820.
 Pimpinel. 824.
 Weegbree. 825.
 Fonteynkruyd. 832.
 Ganzerich. 833.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Groot Speenkruyd. 871.
 Wilde Thymus. 877.
 Zuykerwortel. 882.
 Warer-eppe. 884.
 Smyrnium van Candia. 894.
 Fykekruyd. 895.
 Tormentil. 914.
 Gulde Roede. 926.
 Geytenbaard. 928.
 Buykpijn; Buykkrimping te verdrijven, door
 middel van
 Vijgeboom. 24.
 Nooteboom. 42.
 Pijnboom. 44.
 Zeevenboom. 63.
 Perzikboom. 67.
 Hulst. 166.
 Boommalve. 191.
 Roozeboom. 200.
 Geneverboom. 220.
 Alffen. 274.
 Agrimonie. 295.
 Berg-look. 305.
 Zee-ajuy. 307.
 Ammi. 323.
 Dille. 329.
 Anijs. 333.
 Anthyllis. 334.
 Krap. 341.
 Aristolochie. 366.
 Zwaluwenwortel. 376.
 Beerenoor. 383.
 Pestilentiewortel. 387.
 Camillen. 423.
 Munt. 426.
 Berg-munt. 428.
 Kruysdistel. 456.
 Hof-comijn. 456.
 Kervel. 464.
 Sanroie. 466.
 Sanamunda. 488.
 Maagdepalm. 497.
 Comijn. 512.
 Hartshoorn. 513.
 Kniekenskruyd. 519.
 Varkensbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Geele Wortelen. 544.
 Pastinake. 546.
 Hondstrand. 547.
 Alanwortel. 561.
 Eedele Rakette. 568.
 Italiaansche Rakette. 567.
 Ferula. 572.
 Filipendula. 577.
 Venkel. 590.
 Duyvekervel. 597.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zee-porcelleyn. 621.
 Stoebe. 656.
 Thymiaan. 738.
 Bingelkruyd. 760.
 Beerwortel. 765.
 Gierst. 766.
 Bruynwir Vierblad. 772.
 Peonie. 799.
 Varkens-venkel. 812.
 Phalangium. 815.
 Wijnruyt. 856.
 Wilde Thymus. 877.
 zie voorts op Colijk.
 Buykpijn der jonge Kinderen wech te nee-
 men, door middel van
 Wolboom. 128.
 Buykpijn der Paarden. zie op Paerden.
 Buyten, Bluzen, Bulten tusschen vel en
 vleesch te verdrijven, door middel van
 Kervel. 464.
 Gingidinn. 607.
 Wilde Dragon. 841.
 Zie ook op Bont- en blauw-geflagene
 plaatsen.
 Byen-stecken te geneezen, door middel van
 Moerbezienboom. 19.
 Malve. 317.
 Witte Malve. 319.
 Melisse. 762.
 Bijslapens-luft en kragt aan te zetten door
 Pijnboom. 45.
 Eschenboom. 95.

Terpentijnboom. 105.
 Pistacienboom. 107.
 Wolboom. 128.
 Nagelboom. 150.
 Knoplook. 301.
 Ajuyn. 303.
 Biellook. 305.
 Berglook. 305.
 Anijs. 333.
 Wallstroo. 339.
 Peeterzelie. 345.
 Aardakers. 350.
 Kalfsvoet. 357.
 Groote Speerwortel. 357.
 Kalfsvoet uyt Egypten. 358.
 Kliffenkruyd. 385.
 Standelkruyd. 401.
 Bryonie. 416.
 Munt. 426.
 Klokjens. 439.
 Raponce. 440.
 Steen-lartouw. 443.
 Kruysdistel. 456.
 Kervel. 464.
 Ciceren. 483.
 Articiok. 493.
 Saffraan. 520.
 Wilde Galiga. 541.
 Geele Wortel. 543.
 Pastinake. 546.
 Hondstand. 547.
 Dragon. 556.
 Raketle. 565.
 Arragonfche Mostaart. 568.
 Kottoenkruyd. 616.
 Oogentrooft-gras. 618.
 Articiokken onder de aard. 625.
 Bataten. 625.
 Scharley. 640.
 Bilzenkruyd. 650.
 Thuynkers. 661.
 Geng-bar. 666.
 Anijskruyd uyt America. 668.
 Aspergies. 671.
 Steekende Kaarden &c. 674.
 Roomsche Neetelkruyd. 675.
 Nachtschade. 750.
 Melisse. 762.
 Turksche Boonen. 819.
 Kunneke. 861.
 Zuykerworrel. 882.
 Tulpe. 911.

Zie ook op Oude Mannen.

Bijlaaps-vermoeydbeyd: vermoeyde leeden door te hitzige Bijlaap, weer te versterken, door middel van

Eedel Leeverkruyd. 628.

Bijlaapslust te doen vallen, te verminderen, door middel van

Willigeboom. 78.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Standelkruyd. 401.
 Endivie. 490.
 Kauwoorde. 521.

CArbonkelen; Pestilentielle hardigheyd, te geneezen door middel van

Queeboom. 33.
 Zeevenboom. 63.
 Vijgeboom. 729.
 Duyvelsbeet. 866.

Zie woorts op Pestilentielle hardigheidsgezwellen.

Cartharhen. zie op Zinkingen.

Cholera. Heere Cholera. Geele Cholertijke vochten, te geneezen, wech te neemen, door middel van

Oisfong. 407.
 Vloorkruyd. 835.

Colijk; darmkrimpung, te verdrijven, door middel van

Oranjeboom. 15.
 Vijgeboom. 24.
 Amandelboom. 35.
 Nooreboom. 41. 42.
 Perzikboom. 67.
 Willigeboom. 78.
 Macerboom. 89.

Saffrasboom. 111.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Muscaarboom. 136.
 Lauwerboom. 153.
 Olijfboom. 183.
 Roozeboom. 200.
 Alcanne. 215.
 Geneverboom. 220.
 Jasmijn. 228.
 Rosinarijn. 246.
 Cardamom. 258.
 Alfen. 274.
 Boomvaarn. 290.
 Look zonder Look. 362.
 Pareye. 304.
 Peeterzelie. 345.
 Meesterwortel. 378.
 Balssemappel. 389.
 Witte Been. 393.
 Camillen. 423. 424.
 Munt. 426.
 Welriekende Lis. 428.
 Nieswortel. 434.
 Wilde Saffraan. 450.
 Kruysdistel. 456.
 Cariophyllate. 457.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Oogenklaar. 480.
 Maagdepalm. 497.
 Coloquintappel. 502.
 Conyza. 510.
 Comijn. 512.
 Cortufa. 516.
 Varkensbrood. 537.
 Geele Wortelen. 544.
 Hondstand. 547.
 Alantwortel. 561.
 Iraaliaanfche Raketle. 567.
 Hederik. 567.
 Filipendula. 577.
 Duyvekervel. 597.
 Galege. 599.
 Gentiaan. 601.
 Zwaardkruyd. 608.
 Oogentrooft-gras. 618.
 Stoerbe. 656.
 Thuyn Kers. 661.
 Wilde Kers. 662.
 Steekende Kaarden &c. 674.
 Mechoacan. 764.
 Bruynrood Vierblad. 772.
 Narcisse. 779.
 Ganzerich. 833.
 Radijs. 846.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Sermonteyn. 888.
 Thapsia. 903.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violet. 924.

Zie ook op Buykpijn.

Crauwagie. zie op Schurftigheyd.

DArmvliesbreuk; Gescheurdheyd, Geborstenheyd, Scheurffel. zie op Breuken.

Darm-krimpung te verdrijven, door middel van

Krap. 341.
 Cariophyllate. 457.
 Stoerbe. 656.
 Varkensvenkel. 812.
 Phalangium. 815.
 Wijnruyt. 856.

Zie woorts op Colijk: ook op Buykpijn.

Darm-zweering, en andere smetten det Darmen, te geneezen, wech te neemen, door middel van

Zuring. 280.
 Malve. 317.
 Balssemappel. 389.
 Navelkruyd. 517.
 Paerdestaert. 564.
 Vlaskruyd. 718.

Darm-verrotting, en andere verderving det Darmen, te verhinderen, te zuyveren, te geneezen, door middel van

Granaatboom. 17.
 Macerboom. 89.
 Berberisboom. 188.

Darm-verklopping te openen, door middel van

Sanamunda. 488.
 Doronicum. 554.

Darm-verzeering te geneezen, door middel van

Speerkruyd. 793.

Darmen, uytgeschootene, te geneezen. zie op Breuken.

Darmen te verzachten; d'onstteeking, hitzigheyd, en brand wech te neemen, door middel van

Queeboom. 33.
 Porcellein. 810.

Dolle Honden-beet te geneezen, en 't vergif uyt te drijven, door middel van

Vijgeboom. 24.
 Amandelboom. 35.
 Castanienboom. 40.
 Nooteboom. 41.
 Lage Cederboom. 64.
 Eykenboom. 76.
 Vlierboom. 79.
 Peeredoorn. 187.
 Hartstong. 287.
 Hemionitis. 287.
 Berglook. 305.
 Guychelheyl. 324.
 Angelica. 331.
 Angelieren. 362.
 Duyzendfchoon. 364.
 Zwaluwewortel. 370.
 Starrekruyd. 376.
 Meesterwortel. 378.
 Beerenoor. 383.
 Kliffenkruyd. 385.
 Witte Been. 393.
 Kool. 413.
 Munt. 426.
 Lis. 431.
 Kervel. 464.
 Condrille. 482.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Meloen. 526.
 Konkomet. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Tandekenskruyd. 550.
 Wilde Vlier. 559.
 Venkel. 590.
 S. Janskruyd. 648.
 Roomsche Neetelkruyd. 675.
 Patich. 691.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Lavas. 712.
 Melisse. 762.
 Groote Ktok. 791.
 Weegbree. 825.
 Keukenkruyd. 836.
 Wijnruyt. 856.
 Sermonteyn. 888.
 Wirzen. 923.
 Vliegnet. 927.

Dolle Honden te geneezen, door middel van

Alyssum. 320.
 Dolle Menschen beeten te geneezen, het quaad wech te neemen. zie op Beeten van dolle Menschen.
 Doode Vrucht af te drijven, door middel van

Zeevenboom. 63.
 Willigeboom. 78.
 Ebbenhoutboom. 101.
 Haagedoorn. 186.
 Beekbunge. 324.
 Lacerpitium. 332.
 Krap. 341.
 Peeterzelie. 345.
 Groote Speerwortel. 357.
 Meesterwortel. 378.
 Hoefblad. 386.
 Camillen. 423.
 Bergmunt. 427.
 Lis. 431.
 Nieswortel. 434.

der GENEESMIDDELEN.

Goudsbloem. 436.
Kervel. 464.
Santorie. 466.
Kali. 472.
Veld-ciptes. 477.
Cicorey. 491.
Scammonie. 508.
Conyza. 510.
Saffraan. 520.
Konkommer. 528.
Gele Wortelen. 544.
Distannus. 551.
Ferula. 572.
Water-Filipendula. 578.
Gentiaan. 601.
Thuyne Kers. 661.
Anijskruid uit America. 668.
Muurbloemen. 678.
Lavendel. 708.
Poley. 740.
Moederkruid. 757.
Panax. 801.
Wijnruy. 856.
Self. 859.
Kunneke. 861.
Steenbreek. 862.
Sefeli. 881.
Water-eppe. 884.
Stachiskruid. 896.

Doofheyd; hardhoorentheyd, wech te neemen, door middel van

Geneverboom. 221.
Ajayn. 303. 304.
Cardobenedict. 453.
Coloquint-appel. 502.
Varkensbrood. 537.
Wijnruy. 856.
Wilde Thymus. 878.

Dronkenschap te voorkomen; ook te verdrijven, door middel van

Amandelboom. 35.
Perzikboom. 67.
Macerboom. 89.
Myrtusboom. 145.
Pareye. 304.
Peeterzelie. 345.
Angelieren. 362.
Kool. 413.
Saffraan. 520.

Droomen; zware Droomen te verhinderen, door middel van

Peonie. 799.

Drukking; als men zijn gevoeg wil doen, en niet kan, zie op *Parffing*.

Druppelpis, zie op *Koude Pis*.

Druppert te geneezen, door middel van

Muscaatboom. 138.
Veyl, of Eylof. 252.
Walmeester. 343.
Naterwortel. 402.
Kruysdistel. 455.
Paarlekruyd. 625.
Kleyn Maankruyd. 726.

Echte werk te bevorderen; lust daar roe te maken. zie op *Bijflapens-lust*.

Eetenslust te verwekken; een grage Maag te maken, door middel, genomen van

Oranjeboom. 13.
Moerbezienboom. 19.
Queeboom. 33.
Cornoeljeboom. 39.
Vlierboom. 80.
Pijlhout. 91.
Tamarindenboom. 115.
Muscaatboom. 138.
Lauwerboom. 153.
Olijfboom. 183.
Aalbezienboom. 195.
Doorbezien. 223.
Hinnebezien. 249.
Kappers. 255.
Cardamom. 258.
Zuring. 280.
Ajayn. 303.
Angelica. 331.
Walmeester. 343.
Peeterzelie. 345.

Angelier. 362.
Meesterwortel. 378.
Raponce. 440.
Marietten. 442.
Erweten. 485.
Beetwortel. 545.
Arragonsche Mostard. 568.
Kardinaalsbloem. 583.
Bloem des Lijdens. 589.
Gingidium. 607.
Porellain. 620.
Zee-porcellein. 621.
Yfop. 653.
Wilde Kets. 662.
Gengebar. 666.
Salade. 683.
Windend Paatdsyzer. 714.
Peeper. 733.
Orege. 742.
Bok-orege. 743.
Vederik. 744.
Drieblad. 771.
Zee-venkel. 813.
Self. 859.
Kunneke. 861.
Wilde Thymus. 877.
Zuykerwortel. 882.
Sermontein. 888.
Haazen-falade. 893.

Eetenslust der Paerden te bevorderen. zie op *Paerden*.

Engborftigheyd te geneezen, door middel van

Amandelboom. 35.
Pijnboom. 45.
Cypresboom. 61.
Zeevenboom. 63.
Perzikboom. 67.
Lindenboom. 86.
Pokhout. 98.
Ebbenhour. 101.
Lotusboom. 104.
Kaneel. 123.
S. Jansbrood. 124.
Geneverbezien. 220.
Geyrenblad. 244.
Averuyt. 271.
Beerenklauw. 177.
Vrouwenhayr. 285.
Boomvaarn. 290.
Look zonder Look. 302.
Witte Malve. 318.
Laserpitium. 332.
Anijs. 333.
Akeleyen. 351.
Kalfsvoet. 357.
Aristolochie. 366.
Druyvenkruid. 409.
Bergmunt. 428.
Goudsbloem. 436.
Santorie. 466.
Comijn. 512.
Saffraan. 520.
Varkensbrood. 537.
Wilde Galega. 541.
Alantwortel. 561.
Paerdestaert. 564.
Arragonsche Mostard. 568.
Filipendula. 577.
Thuyne Kers. 661.
Wilde Kets. 662.
Stok-violieren. 681.
Salade. 683.
Damaftbloem. 689.
Lampfana. 689.
Thymiaan. 738.
Bok orege. 743.
Nigelle. 759.
Penningskruid. 777.
Varkensvenkel. 810.
Scabiofe. 865.
Sefamum. 878.
Sefeli. 881.
Sermonrein. 888.
Haazenfalade. 893.
Smyrnium van Candien. 894.
Thapfia. 903.
Boksdroom. 916.

Zie voorts op *Adem*; *benauwen*

Adem: en *Borst* gebreeken.

Koekjens voor Engborftigheyd; zonderling goed. 319.

Engborftigheyd der Paerden. zie op *Paerden*.

Etter- en Bloedspouwing. zie op *Bloed- en Etterspouwing*. Op *Bloedspouwing*. En op *Fluymen*, etterige en bloedige.

Exteroogen. zie op *Lukdoornen*.

Fistelen, op te droogen, door middel van

Elatine. 560.

Fistelen, open te houden; te doen toechelen, en war voorts daar ontrent te doen staat. zie op *Gaten*; *lopende Gaten*.

Flauwe, onmagt, beswijmeling, wech te neemen, door middel van

Oranjeboom. 14.
Boom des Leevens. 60.
Nagelboom. 150.
Coccinilienboom. 219.
Angelieren. 362.
Kliffenkruid. 385.

Flerezijn, jigt, te verdrijven, te verzachten; terstond wech te neemen, door middel van

Dadelboom. 71.
Saffraasboom. 111.
Kleyn Lauwerboom. 156.
Brem. 180.

Geneverboom. 220. 221.

Wallstroo. 339.

Beetenoer. 383.

Kliffenkruid. 385.

Witte Been. 393.

Waalwortel. 420.

Carline. 449.

Lappa Boaria. 463.

Scammonie. 508.

Wilde Galiga. 541.

Ridderspoor. 548.

Wilde Vlier. 559.

Elichryfon. 561.

Zonnewende. 624.

S. Janskruid. 648.

Verkeerd Neeteikruyd. 677.

Lavendel. 708.

Maybloem. 717.

Beerwortel. 765.

Mofch. 774.

Narcisse. 779.

Vijfvingerkruid. 809.

Vlookruyd. 835.

Sleutelbloem. 838.

Wijnruy. 856.

Self. 859.

Flerezijn der Voeten te geneezen door middel van

Maybloem. 717.

Mofch. 774.

Kruyswortel. 877.

zie voorts op *Podagra*.

Fluymen rijp te maken; te doen verteeren; de taye te verdunnen; gemakkelijk te doen uytwerpen, door middel van

Karstboom. 37.

Pittacienboom. 107.

Jodendoorn. 189.

Averuyt. 271.

Knoplook. 301.

Angelica. 331.

Anijs. 333.

Hertgespan. 447.

Wilde Saffraan. 450.

Cardobenedict. 453.

Kervel. 464.

Kali. 472.

Waterlook. 478.

Scordotis. 480.

Ochrys der Grieken. 484.

Vingerhoed. 553.

Dragon. 556.

Eedele Rakette. 566.

Gentiaan. 601.

Soethout. 611.

Indiaansch Kruidje roer mij niet.

633.
Thuyne Kers. 661.

Genge-

Gengebar. 666.
 Roomsche Neetelkruid. 675.
 Patich. 691.
 Malloten. 725.
 Thymiaan. 738.
 Polye. 740.
 Orege. 742.
 Malrove. 756.
 Salomons-zeegel. 832.
 Zeepkruid. 842.
 Radijs. 846.
 Zonnedaauw. 850.
 Muysdoorn. 854.
 Bijlenskruid. 872.
 Thapsia. 903.
Zie woorts op Galachtige, slijmerige, taye vorchten.
 Fluymen, Eterrige en Bloedige, te doen uytwerpen, 't quaad te geneezen, door middel van
 Amandelboom. 35.
 Eerenprijs. 922.
Zie woorts op Bloed- en Etter-opwering.
 Fluymen en quaaide taye Vochten door de Stoelgang uyt te drijven; uyt de Maag wech te ruymen; door middel van
 Springkruid. 458.
 Kali. 472.
 Konkommer. 528.
 Ferula. 572.
 Yfop. 653.
 Thymiaan. 738.
 Mechoacan. 764.
 Panax. 801.
 Varkensvenkel. 812.

GAaten in de Beenen; Fistelen, lopende Gaaten, te geneezen, door middel genomen van
 Granaatboom. 17.
 Pijnboom. 45.
 Lage Berg-mispelboom. 218.
 Peeperboom. 232.
 Veyl of Eylof. 252.
 Knoplook. 302.
 Aloe. 315.
 Angelieren. 362.
 Hoefblad. 386.
 Pestilentiewortel. 387.
 Wollekruid. 399.
 Standelkruid. 401.
 Naterwortel. 402.
 Bryonie. 415.
 Lis. 431.
 Wilde Saffraan. 450.
 Santonie. 466.
 Smeerwortel. 473.
 Maagdepalm. 497.
 Ruerkruid. 576.
 Wilde Hanekam. 579.
 Duyvekerfel. 597.
 Gentiaan. 601.
 Hondjensdrif. 622.
 Goudenkruid. 629.
 Yfop. 653.
 S. Jacobskruid. 659.
 Wilde Kers. 661.
 Scorbuthskruid. 700.
 Kleyn Maankruid. 726.
 Koornroos. 759.
 Wintergroen. 795.
 Glaskruid. 806.
 Vijfvingenkruid. 809.
 Perzenkruid. 811.
 Weegbree. 825.
 Knollen. 849.
 Heydensche Wondkruid. 892.
 Tormentil. 914.
 Gulde Roede. 927.
 Geytenbaard. 928.
 Duyzendblad. &c. 930.

Gaaten, lopende Gaaten, Fistelen, open te houden, door middel van
 Speerwortel. 357.

Op re droogen, door middel van
 Elatine. 560.

Gaaten en lopende zweeren des Hoofds te geneezen door middel van

Ciceren. 483.
 Gaaten, en opene zeeren der Paerden. *zie op Paerden.*
 Gal te bedwingen; Gal hitzigheyd wech te neemen. Gal uyt te drijven. Galblaas te zuiveren, te openen. Galzucht, Galbraking te geneezen, te helpen, door middel van
 Oranjeboom. 14.
 Pruymboom. 47.
 Tamarindenboom. 115.
 Berberisboom. 188.
 Aalbezienboom. 194.
 Roozeboom. 199.
 Tamarischboom. 201.
 Kruysbezien. 223.
 Zuring. 280.
 Ageratum. 294.
 Peeterzelie. 345.
 Betonie. 396.
 Naterwortel. 402.
 Brunelle. 419.
 Lis. 431.
 Marieten. 442.
 Oogenklaar. 480.
 Ciceren. 483.
 Saffraan. 520.
 Varkensbloed. 537.
 Ridderpoor. 548.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Salade. 683.
 Patich. 691.
 Polye. 740.
 Bok-orege. 743.
 Moederkruid. 757.
 Aardbezien. 773.
 Kraakebezien. 776.
 Kruyswortel. 877.

Gal, verbrandde Gal uyt te drijven, door middel van
 Kali. 472.

Galachtige; zwartgallige, melancholijke, taye, slijmerige, en andere quade vochten uyt te drijven, door middel van

Oranjeboom. 13. 14.
 Karffeboom. 37.
 Dadelboom. 71.
 Vlierboom. 80.
 Rhijnbezien. 81.
 Duynbezien. 82.
 Ipenboom. 87.
 Pijlhout. 91.
 Terpenrijboom. 106.
 Tamarindenboom. 115.
 Vleescheboom. 130.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Nagelboom. 150.
 Kleyne Lauwerboom. 156.
 Hult. 166.
 Brem. 181.
 Roozeboom. 191.
 Spinagie uyt America. 206.
 Alaternusboom. 208.
 Coccinilienboom. 219.
 Klim. 254.
 Kappers. 255.
 Opregte Jalappe. 268.
 Alfem. 274.
 Beerenklauw. 277.
 Zuring. 280.
 Vrouwenhayr. 285.
 Boomvaarn. 290.
 Steenvaarn. 291.
 Ageratum. 294.
 Boelkenskruyd. 298.
 Aloe. 314.
 Witte Malve. 319.
 Angelica. 331.
 Krap. 341.
 Kalfsvoet. 357.
 Mansoor. 358.
 Duyzendschoon. 364.
 Aristolochie. 366.
 Meesterwortel. 378.
 Betonie. 396.
 Standelkruid. 401.
 Bernagie. 406.
 Koe-ooge. 421.
 Camillen. 423.

Welriekende Lis. 418.
 Brasliepeeper. 447.
 Cariophyllate. 457.
 Springkruid. 458.
 Efula. 459.
 Wolfsmelk. 461.
 Caulis. 462.
 Santonie. 466.
 Huyslook. 471.
 Linzen. 484.
 Cicorey. 491.
 Coloquintappel. 502.
 Winde. 506.
 Scammonie. 508.
 Konkommer. 528.
 Koornbloem. 531.
 Valkensbrood. 537.
 Cymbalaria. 540.
 Geele Wortel. 544.
 Vingerhoed. 553.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Wilde Vlier. 559.
 Ferula. 572.
 Duyvekerfel. 597.
 Soethout. 611.
 Godsgenade. 619.
 Zonnewende. 624.
 Purgeerende Batata. 627.
 Scharley. 640.
 S. Janskruid. 648.
 Seriatula. 657.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Steckende Kaarden. 673.
 Patich. 691.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Jenette. 735.
 Majoraan. 737.
 Thymiaan. 738.
 Orege. 742.
 Moederkruid. 757.
 Bingelkruid. 760.
 Mecboacan. 764.
 Panax. 801.
 Mankop. 803.
 Varkensvenkel. 812.
 Zeevenkel. 813.
 Salomons-zeegel. 832.
 Vlookkruid. 835.
 Bertram. 842.
 Peeperwortel. 847.
 Zonnedaauw. 850.
 Wonderboom. 852.
 Hermalta uyt Syrien. 857.
 Kunneke. 861.
 Bijlenskruid. 872.
 Kruyswortel. 877.
 Vreemde wilde Kers. 913.
 Drie-verwige Violet. 924.
 Maerfche Violet. 925.
 Vlieggenet. 927.

Zie op Gal, en Fluymen.
 Gebrandheyd te geneezen; de brand uyt te trekken, door middel van

Moerbezienboom. 19.
 Vijgeboom. 24.
 Queeboom. 33.
 Platanusboom. 59.
 Vlierboom. 79.
 Lindenhout. 86.
 Myrtusboom. 145.
 Cistus. 171.
 Alcanne. 215.
 Rosmarijn. 246.
 Kappers. 255.
 Keelkruid. 260.
 Beerenklauw. 277.
 Vaarn. 289.
 Struyskruid. 293.
 Aloe. 315.
 Malve. 317.
 Witte Malve. 318. 319.
 Kleyn Offetong. 326.
 Walstroo. 339.
 Kalfsvoet. 357.
 Meyer. 381.
 Kliffenkruid. 385.
 Hoefblad. 386.
 Balssemappel. 389.
 Beet. 395.

der GENEESMIDDELEN.

Wollekruid. 399.
 Cardobenedict. 453.
 Cepaa. 467.
 Hijslook. 471.
 Kauwoorde. 421.
 Wilde Vlier. 559.
 Elichryfon. 561.
 S. Janskruid. 648.
 Verkeerd Neetelkruid. 677.
 Lelie. 716.
 Vlaskruid. 718.
 Narciffe. 779.
 Speerkruid. 793.
 Wintergroen. 795.
 Weegbree. 825.
 Sefamum. 878.
 Soisknodze. 920.

Gebrandheyd te geneezen, zonder lidteeken
 nen na re laten, door middel van
 Ipenboom. 87.

Gebrandheyd van de Zon wech te neemen,
 door middel van
 Vlierboom. 80.

Gebrookene, geborstene Armen en Beenen
 re geneezen, door middel van
 Ipenboom. 87.

Zie woorts op Beenderen.

Gebrookene Ribben. *zie op Ribben.*

Gebrookene, geborstene Aderen. *Zie op
 Aderen.*

Gebrookenheyd, geborstenheyd, gefcheurd-
 heyd. *zie op Breuken.*

Geelzucht te geneezen, door middel van
 Zeevenboom. 63.
 Pijlhout. 91.
 Effchenboom. 95.
 Tarpentijnboom. 106.
 Tamarindenboom. 115.
 Berkenboom. 133.
 Lauwerboom. 153.
 Berberisboom. 188.
 Tamarischnboom. 207.
 Rosmarijnboom. 246.
 Zuring. 280.
 Vrouwenhayr. 285.
 Steenvaarn. 291.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruid. 298.
 Zee-ajuy. 307.
 Aloe. 314.
 Kleyn Offentong. 326.
 Angelica. 331.
 Kleefkruid. 338.
 Krap. 341.
 Walmeester. 343.
 Akeleyen. 351.
 Zwaluwewortel. 370.
 Affodille. 371.
 Melde. 379.
 Beer. 395.
 Betonie. 396.
 Standelkruid. 401.
 Bernagie. 406.
 Senegroen. 418.
 Ganzebloem. 422.
 Munt. 427.
 Bergmunt. 428.
 Nieswortel. 434.
 Goudsbloem. 436.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdistel. 456.
 Caulis. 462.
 Chamædrys. 476.
 Veld-cipres. 477.
 Oogenklaar. 480.
 Cicoren. 483.
 Cicorey. 491.
 Articiok. 493.
 Basilicom. 499.
 Coloquinappel. 502.
 Scammonie. 508.
 Conyza. 510.
 Wilde Comijn. 513.
 Saffraan. 520.
 Koojnboom. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Geele Wortelen. 544.
 Beetwortel. 545.

Ridderspoor. 548.
 Rakette. 565.
 Eedele Rakette. 566.
 Oogentrooft. 569.
 Filipendula. 577.
 Duyvekervel. 597.
 Holwortel. 599.
 Zoehout. 611.
 Hondjensdrif. 622.
 Goudenkruid. 629.
 Duyzendkoom. 633.
 Hyacinth. 645.
 S. Janskruid. 648.
 Yfop. 653.
 Wilde Kers. 662.
 Aspergies. 671.
 Salade. 683.
 Steen-leevekruid. 686.
 Lampfana. 689.
 Patich. 691.
 Lavendel. 708.
 Hop. 732.
 Orege. 742.
 Nachtschade. 750.
 Marum. 754.
 Mahove. 756.
 Koorn-roos. 759.
 Binglekruid. 760.
 Mechoacan. 764.
 Aardbezien. 773.
 Valeriaan. 784.
 Yzerkruid. 787.
 Peonie. 799.
 Passerine. 804.
 Vijfvingerkruid. 809.
 Zee-venkel. 813.
 Polium. 828.
 Vloekruid. 835.
 Zeepkruid. 843.
 Wonderboom. 852.
 Muysdoorn. 854.
 Water-eppe. 884.
 Hennip. 887.
 Heydens Wondkruid. 892.
 Haazen-salade. 894.
 Tormentil. 914.
 Maertsche Viole. 925.

Geele verwe des Ligchaams te doen vergaan
 door middel van
 Varkensbrood. 537.

Geele, quade verwe der Oogen, na de Geel-
 zucht overgebleeven, re doen verdwijnen.
zie op Oogen.

Geel water uyt te drijven, door middel
 van
 Galega. 599.

Geheugen te versterken, door middel van
 Rosmarijn. 246.
 Bernagie. 406.
 Munt. 426.
 Cardobenedict. 453.
 Oogentrooft. 569.
 Gengebar. 666.
 Maybloem. 717.
 Melisse. 762.
 Muscari. 774.
 Stechaskruid. 878.

Gemoed te vervrolijken, door middel van
 Cariophyllate. 457.
 Cicoren. 483.
 Ananas. 495.
 Basilicom. 499.
 Corrufa. 516.
 Saffraan. 520.
 Koornbloem. 531.
 Alantwortel. 561.
 Bloem des Lijdens. 589.
 Gemeene Medica. 593.
 Oyevaarsbek. 605.
 Articiokken onder de aarde. 625.
 Welriekende Nagtbloem. 634.
 Muurbloem. 678.
 Scorbuthskruid. 700.
 Windend Paerdsyzer. 714.
 Muscari. 774.

zie ook op Hert; en op Melancholye.

Geronnen Bloed. *zie op Bloed.*

Gefcheurdheyd te geneezen. *zie op Breu-
 ken.*

Gezicht te versterken; de donkerheyd wech
 te neemen, door middel van
 Karffeboom. 37.
 Kaneelboom. 123.
 Nagelboom. 150.
 Geneveboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Alffen. 274.
 Sigmaartskruid. 276.
 Zuring. 280.
 Zee-ajuy. 307.
 Muur. 308.
 Aloe. 315.
 Guychelheyl. 324.
 Angeliere. 362.
 Affodille. 372.
 Naterwortel. 402.
 Bruynette. 424.
 Srinkende Lis. 432.
 Goudsbloem. 436.
 Oogenklaar. 480.
 Cicorey. 491.
 Oogentrooft. 569.
 Wilde Hanekam. 579.
 Gras van Parnas. 618.
 Gengebar. 666.
 Peeper. 733.
 Radijs. 846.
 Wijnruyt. 856.

Gezicht helder en fcharp te maken door mid-
 del van
 Olijfboom. 183.
 Wijngaard. 240.
 Rosmarijn. 246.
 Sigmaartskruid. 276.
 Zuring. 280.
 Zee-ajuy. 307.
 Muur. 308.
 Aloe. 315.
 Guychelheyl. 324.
 Anemone. 328.
 Angelica. 331.
 Kalfsmuyl. 337.
 Kalfskruid. 357.
 Mans-oor. 359.
 Affodille. 372.
 Kool. 413.
 Welriekende Lis. 428.
 Goudsbloem. 436.
 Braslie Peeper. 447.
 Hof-comijn. 456.
 Caulis. 462.
 Santorie. 466.
 Chamædrys. 476.
 Oogenklaar. 480.
 Endivie. 490.
 Basilicom. 499.
 Saffraan. 520.
 Varkensbrood. 537.
 Arragonfche Moltaart. 568.
 Ferula. 572.
 Zonnebloem. 582.
 Venkel. 590.
 Havikskruid. 636.
 Yfop. 653.
 Aspergies. 671.
 Lavas. 712.
 Vlaskruid. 718.
 Zeevengtijdenkruid. 724.
 Mallooten. 725.
 Thymiaan. 738.
 Poley. 740.
 Malrove. 756.
 Valeriaan. 784.
 Perzenkruid. 811.
 Muysoor. 816.
 Knollen. 849.
 Muysdoorn. 854.
 Harmala uyt Syrien. 857.
 Adderskruid. 869.
 Wilde Thymus. 878.
 Water-eppe. 884.
 Adderskruid. 869.
 Wilde Thym. 877.

zie woorts op Oogen.

Gezicht der oude lieden te versterken, door
 middel van
 Lindenboom. 86.

Gezondheyd te bewaren, zonder in veele
 jaren

B L A D - W Y Z E R

jaren ziek te worden, door middel van Windend Paerdsyzer. 714.
 Gefwellen en Apoftematien; heete, koude, waterachtige, vuyle, en andere van allerley slag, te geneezen, te doen rijp worden, fcheyden, verkoelen; verteeren; ongeneesbare te helpen, door middel van

- Appelboom. 6.
- Egyptifche Vijgeboom. 25.
- Peereboom. 31.
- Queeboom. 32.
- Willigeboom. 78.
- Vlierboom. 80.
- Elzenboom. 90.
- Beukenboom. 93.
- Tamarindenboom. 115.
- Welriekende Eykelboom. 132.
- Haazelnoorenboom. 162.
- Brem. 181.
- Oleanderboom. 184.
- Berberisboom. 188.
- Jodendoorn. 189.
- Boom-malve. 191.
- Boom-malve van China. 193.
- Roozeboom. 199.
- Tamarifchboom. 201.
- Phyllireaboom. 212.
- Lage Berg-mifpelboom. 218.
- Coccinilienboom. 219.
- Geneverboom. 220.
- Doornbezien. 223.
- Jafmijn. 228.
- Geyrenblad. 244.
- Marentakken. 250.
- Veyl, of Eylof. 252.
- Kappers. 255.
- Keelkruid. 260.
- Averuyt. 271.
- Sigmaartskruid. 276.
- Wolfsbezie. 283.
- Hartstong. 287.
- Hemioniris. 287.
- Vaarn. 289.
- Struyskruid. 293.
- Agrimonie. 295.
- Boelkenskruyd. 298.
- Paraye. 305.
- Zee-ajuy. 307.
- Muur. 308.
- Aloe. 315.
- Malve. 318.
- Fluwelebloem. 322.
- Guychelheyl. 324.
- Beekbunge. 324.
- Anemone. 328.
- Ambrosia. 329.
- Anijs. 333.
- Maankruid. 335.
- Kleefkruid. 338.
- Angelieren. 362.
- Afragaluskruyd. 377.
- Meelterwortel. 378.
- Melde. 379.
- Beerenoor. 383.
- Kliffenkruid. 385.
- Hoefblad. 386.
- Madelieven. 393.
- Betonie. 396.
- Standelkruid. 401.
- Tweeblad. 402.
- Kool. 413.
- Koe-oog. 421.
- Camillen. 423.
- Munt. 427.
- Stinkende Lis. 432.
- Nieswortel. 434.
- Hof-comijn. 456.
- Wolfsmelk. 461.
- Kervel. 464.
- Huyslook. 471.
- Oogenklaar. 481.
- Erweten. 486.
- Boonen. 486.
- Endivie. 490.
- Cicorey. 491.
- Basilicum. 499.
- Hermodactelen. 501.
- Conyza. 510.
- Comijn. 512.

- Navelkruid. 517.
- Saffraan. 520.
- Kauwoorde. 521.
- Meloen. 526.
- Ezels-komkommer. 528.
- Koornbloem. 531.
- Gele Wortelen. 544.
- Ridderspoor. 548.
- Hoe langer hoe liever. 558.
- Wilde Vlier. 559.
- Elatine. 560.
- Italiaanfche Rakette. 567.
- Boekweyt. 570.
- Ferula. 572.
- Indiaanfche Vijg. 574.
- Indiaanfche Doorn-appel. 576.
- Fenegriek. 591.
- Oprege Medica. 592.
- Indiaanfche Weyt. 596.
- Holwortel. 599.
- Gingidium. 607.
- Weede. 612.
- Schilddragende Hedysarum. 623.
- Zonnewende. 624.
- Artioccken onder de aarde. 625.
- Kruydje roer my niet. 630.
- Scharley. 640.
- S. Janskruid. 648.
- Yfop. 653.
- Jacea. 655.
- Juca uyt America. 665.
- Anijskruid uyt America. 668.
- Verkeerd Neetelkruid. 677.
- Parich. 691.
- Scorbuthskruyd. 700.
- Lelie. 716.
- Flaskruyd. 718.
- Wild Flaskruyd. 721.
- Zeevengetijdenkruid. 724.
- Malloten. 725.
- Vijgeboom. 729.
- Poleye. 740.
- Americaanfche Orege. 742.
- Bok-orege. 743.
- Mandragora. 751.
- Marum. 754.
- Moederkruid. 757.
- Koornroos. 759.
- Moluckfche Meliffen. 762.
- Narciffe. 779.
- Yzerkruid. 787.
- Haanekammertjens. 790.
- Waternoor. 793.
- Speerkruyd. 793.
- Panax. 801.
- Perzenkruid. 811.
- Lage Zee-erweten. 826.
- Duyzendknop. 830.
- Longekruyd. 838.
- Zeepekruyd. 843.
- Self. 859.
- Sanikel. 860.
- Scabiofe. 865.
- Duyvelsbeet. 866.
- Groot Speenkruyd. 871.
- Kruyswortel. 877.
- Wilde Thymus. 877.
- Sefamum. 878.
- Water-eppe. 884.
- Hennip. 887.
- Steekende Winde. 890.
- Haazenfalade. 894.
- Smyrnium van Candien. 894.
- Thapfia. 903.
- Torrekruid. 919.
- Maartsche Viole. 926.

Gefwellen der heymlijke Leeden te geneezen, gelijk ook andere gebreeken aan de zelve, door middel van

- Granaarboom. 17.
- Aloe. 315.
- Dille. 329.
- Madelieven. 393.
- Welriekende Lis. 428.
- Ciceren. 483.
- Cymbalaria. 540.
- Wilde Galiga. 541.
- Venkel. 596.
- Hondjensdraf. 622.

- Bilzenkruid. 652.
- Malloren. 725.
- Yzerkruid. 787.
- Kruyswortel. 877.
- Haazenfalade. 894.

Zie voorts op Zeeren en Zweeringen der heymlijke Leeden.

Gefwellen te verzachten; de brand en pijn wech te neemen; de hardigheyd te verweken, &c. door middel van

- Mifpelboom. 23.
- Vijgeboom. 24.
- Olijfboom. 183.
- Zee-ajuy. 307.
- Anijs. 333.
- Starrekruid. 376.
- Afragaluskruyd. 377.
- Meelterwortel. 378.
- Kliffenkruid. 385.
- Hoefblad. 386.
- Betonie. 396.
- Standelkruid. 401.
- Tweeblad. 402.
- Hermodactelen. 503.
- Kauwoorde. 521.
- Cymbalaria. 540.
- Hoe langer hoe liever. 558.
- Fenegriek. 591.
- Indiaanfche Terwe. 596.
- Hedysarum. 623.

Artioccken onder de aarde. 625. Zie voorts hier boven, op d'eerfte Post van Gezwellen.

Gefwellen, de verzworene Etter daar uyt te halen, door middel van

- Maarentakken. 250.

Gefwellen, etterige, vuyle stinkende, verzworene, te geneezen, door middel van

- Moerbezienboom. 19.
- Lage Bergmifpelboom. 218.
- Coccinilienboom. 219.
- Yfop. 653.
- Heydens Wondkruid. 890.

Gefwellen aan 't Fondament te geneezen door middel van

- Zeevengetijdenkruid. 724.

Zie voorts op Aarsidarm.

Gefwellen der Mond. *zie op Mond-gezwellen.*

Gefwellen aan den Hals. *zie op Hals-gezwellen.*

Gefwellen der Nieren. *zie op Nieren.*

Gefwellen, inwendige. *zie op Inwendige Gezwellen.*

Gefwellen, Pestilentielle. *zie op Pestilentielle Gezwellen.*

Gefwellen aan de Vingeren, Teeën, &c. te geneezen, en zonder fnyden te doen doorbreeken, door middel van

- Oogenklaar. 481.
- Paronychia. 807.

Zie ook op Nagelzweering en Zwelling.

Gefwellen in de Lies te doen vergaan door middel van

- Haazepoot. 684.

Gefwellen en Schurftheyd op der Paerden huyd te geneezen, door middel van

- Beekbunge. 325.

Zie voorts op Schurftheyd en Zeeren der Paerden.

Gefwollen Tandvleefch. *zie op Tandvleefch.*

Gefwollene Leeden te regt te brengen, door middel van

- Afragaluskruyd. 377.
- Camillen. 423.

Gefwollene, vuurige armen en beenen te geneezen, door middel van

- Tasjenskruid. 914.

Gewrigtenpijn door Zinkingen en anders, te voorkomen; te geneezen, door middel van

- Geneverboom. 221.
- Ephemerum. 265.
- Thapfia. 903.

Zie voorts op Leedenfmerthen.

Graveel te verdrijven, de smerten te stillen, door middel, genomen van

Oranje-

der GENEESMIDDELEN.

Oranjeboom. 14.
 Vijgeboom. 23.
 Amandelboom. 35.
 Karfboom. 37.
 Pijnboom. 45.
 Cypresboom. 62.
 Lage Cederboom. 64.
 Perzikboom. 67.
 Abricoosboom. 68.
 Eykenboom. 76.
 Willigeboom. 78.
 Lindenboom. 86.
 Macerboom. 89.
 Beukenboom. 93.
 Terpentijnboom. 106.
 Saffraasboom. 111.
 Berkenboom. 133.
 Muscaatboom. 136.
 Lauwerboom. 153.
 Hazelnootenboom. 162.
 Olijfboom. 183.
 Aalbezien. 195.
 Tamarifchboom. 201.
 Doornbezien. 223.
 Wijngaard. 240.
 Veyl, of Eylof. 252.
 Averuyt. 271.
 Zuring. 280.
 Vrouwenhayr. 285.
 Hartstong. 287.
 Hemionitis. 287.
 Agrimonie. 295.
 Munt. 308.
 Malve. 318.
 Witte Malve. 318.
 Guygchelheyl. 324.
 Beekbunge. 325.
 Kleyn Olfentong. 326.
 Angelica. 331.
 Peeterzelie. 345.
 Bijvoet. 353.
 Duyzendfchoon. 364.
 Affodille. 372.
 Beerenoer. 383.
 Kliffenkruyd. 385.
 Beer. 395.
 Kool. 413.
 Riedgras. 416.
 Ganzebloem. 422.
 Camillen. 423.
 Bruynerre. 424.
 Munt. 426.
 Lis. 431.
 Brasfliepeper. 447.
 Cardobenedict. 453.
 Kruyswortel. 456.
 Caulalis. 462.
 Lappa Boaria. 463.
 Kervel. 464.
 Haazenoer. 475.
 Warerlook. 478.
 Ciceren. 483.
 Boonen. 486.
 Cicorey. 491.
 Ananas. 495.
 Basilicom. 499.
 Brasfliaanfche Linzen. 509.
 Hartshoorn. 513.
 Kniekenskruyd. 519.
 Pepoen. 523.
 Wilde Galiga. 541.
 Geele Worrelen. 544.
 Beetwortel. 545.
 Ridderfpoor. 548.
 Dictamnus. 551.
 Doronicum. 554.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Wilde Vlier. 559.
 Elichryfon. 561.
 Alantwortel. 561.
 Italiaanfche Rakette. 567.
 Arragonfche Mostaart. 568.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Filipendula. 577.
 Water-Filipendula. 578.
 Zonnebloem. 582.
 Venkel. 590.
 Oprechte Medica. 592.
 Fraxinella. 594.

Kievitsbloem. 595.
 Gentiaan. 601.
 Oyevaarsbek. 605.
 Gingidium. 607.
 Zwaardkruyd. 608.
 Gras van Parnas. 618.
 Oogentrootgras. 618.
 Hondjensdraf. 622.
 Kruydje roer mij nier. 636.
 Duyzendkoorn. 633.
 S. Janskruyd. 648.
 S. Jacobskruyd. 659.
 Wilde Kers. 662.
 Jobstraanen. 666.
 Aspergien. 671.
 Roomsche Neetelkruyd. 675.
 Knawel. 677.
 Patich. 691.
 Tongblad. 709.
 Windend Paardsyzer. 714.
 Vlaskruyd. 719.
 Paatlekruyd. 722.
 Mallote. 725.
 Poley. 740.
 Moederkruyd. 757.
 Beerworrel. 765.
 Aardbezien. 773.
 Mofch. 773.
 Yzerkruyd. 787.
 Stalkruyd. 790.
 Waternoot. 793.
 Peonie. 799.
 Glaskruyd. 806.
 Muysoor. 816.
 Canarizaad. 820.
 Pimpinel. 824.
 Duyzendkoorn. 830.
 Ganzerich. 833.
 Sleurelboom. 838.
 Radijs. 845.
 Muysdoorn. 854.
 Self. 859.
 Wilde Thymus. 878.
 Wormkruyd. 899.
 Eerenprijs. 922.
 Maartsche Viole. 925.
 Guldetoede. 927.
 Graveel der kinderen in 'r bijzonder, te verdrijven door middel van Cicorey. 491.

HAls, slijve Hals, te helpen, door middel van

Oyevaarsbek. 605.
 Hals-gezwel te verdrijven, te geneezen, door middel van
 Agrimonie. 295.
 Muur. 309.
 Ambrosia. 329.
 Madelieven. 393.
 Raponce. 440.
 Navelkruyd. 517.

Zie ook op Klieren.

Hals-zeeeren en Zweeren, te geneezen, door middel van
 Eerenprijs. 922.

Handen-fchurftiheyd te geneezen.

Zie op Schurftige Handen.

Handen zacht te maken, door middel van
 Malve. 318.

Handen zeer fchoon en zuiver te doen worden, door middel van
 Zeepkruyd. 843.

Handen-fproerelen, en andere onreynigheeden in 't vel, wech te neemen, door middel van
 Affodille. 372.

Hardigheyd te verzachren. *zie op Gezwel-
 len.*

Hartfenen te versterken; te verwarmen; verkoude te helpen, andere gebreken wech te neemen, door middel van

Maffikboom. 103.
 Kaneelboom. 123.
 Muscaatboom. 136.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.

Geneverboom. 226.
 Rosmarijn. 246.
 Angelieren. 362.
 Duyzendfchoon. 364.
 Bernagie. 406.
 Nieswortel. 434.
 Corrufa. 516.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galiga. 541.
 Venkel. 590.
 Kievitsbloem. 595.
 Yfop. 653.
 Thuynkers. 661.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Majoraan. 737.
 Marum. 754.
 Moluksche Meliffe. 762.
 Mechoacan. 764.
 Gierft. 766.
 Sleurelboom. 838.
 Berttam. 842.
 Self. 859.
 Sreekende Winde. 890.

Hartfenen verftoppeyde te openen; flijmerigheyd te verdrijven; te doen opdrögen, door middel van

Azedarach. 134.
 Yfop. 653.
 Thuynkers. 661.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Majoraan. 737.
 Marum. 754.
 Moluksche Meliffe. 762.
 Zeepkruyd. 843.

Hartfenen onroering te helpen, door middel van

Peonie. 800.
 Wilde Thymus. 878.

Zie ook Razernij.

Hayr, uitgevallen, weer te doen groeyen, door middel van

Queeboom. 33.
 Nooteboom. 41.
 Lindenboom. 86.
 Ipenboom. 88.
 Lorusboom. 104.
 Affodille. 372.
 Thapfia. 903.

Hayr uytvalling te voorkomen, door middel van

Perzikboom. 67.
 Daadelboom. 71.
 Lindenboom. 86.
 Ipenboom. 88.
 Beukenboom. 93.
 Lotusboom. 104.
 Myrtusboom. 145.
 Hazelnootenboom. 162.
 Ciftus. 171.
 Roozeboom. 199.
 Vrouwenhayr. 285.
 Knoplook. 302.
 Ajayn. 303.
 Aloe. 315.
 Laferpitium. 332.
 Ried. 370.
 Affodille. 372.
 Kool. 413.
 Varkensbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Arragonfche Mostard. 568.
 Ferula. 572.
 Thuynkers. 661.
 Yzerkruyd. 787.

Hayr, fchoon en lang te doen waffen; zwarte of andere verwe te geeven, aan de mond te doen groeyen &c. door middel van

Populierboom. 73.
 Willigeboom. 78.
 Paapenhout. 92.
 Lotusboom. 104.
 Azedarach. 134.
 Myrtus. 145.
 Bofchboom. 159.
 Berberisboom. 188.
 Alcanne. 215.

B L A D - W Y Z E R

Coccinilienboom. 219.
 Indigo. 230.
 Rosmarijn. 246.
 Averuyt. 271.
 Vrouwenhayr. 285.
 Ajuyt. 303.
 Zee-ajuyt. 307.
 Wilde Vlier. 559.
 Wilde Kers. 662.
 Vederik. 744.
 Hayr niet te doen groeyen aan Lippen of
 Kin, door middel van
 Hyacinth. 645.
 Hayr te doen krullen, door middel van
 Affodille. 372.
 Hayr te zuiveren, door middel van
 Fenegriek. 591.
 Hayr te doen wassen op verbrand geweest
 zijnde plaatzen, door middel van
 Lelie. 716.
 Hayr zeer klaat en zuiver te maken, door
 middel van
 Huyslook. 471.
 Vederik. 744.
zie op Hayr te zuiveren.
 Hayr te doen uytvallen, doot middel van
 Wijngaard. 240.
 Veyl. of Eylof. 252.
 Wolfsmelk. 461.
 Heeschheyd der Keel te verdrijven, door
 middel van
 Styraxboom. 112.
 Eedele Raketle. 566.
 Soerhout. 611.
 Lelie. 716.
 Boksdoojn. 916.
Zie ook op Keel.
 Hert te verquikken; te versterken; Hert-
 gebreeken te geneezen; 't Hert vrolijk te
 maken, door middel van
 Citroenboom. }
 Limoenboom. } 13. 15.
 Oranjeboom. }
 Bananenboom. 28.
 Peereboom. 31.
 Queeboom. 32.
 Piltacienboom. 107.
 Tamarindenboom. 115.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Syringe. 163.
 Berberisboom. 188.
 Jodendoorn. 189.
 Coccinilienboom. 219.
 Geneverboom. 220.
 Doornbezien. 223.
 Rosmarijn. 246.
 Hinnebezien. 249.
 Cardamom. 258.
 Ephemerum. 265.
 Zuring. 280.
 Grachtvaarn. 291.
 Angelica. 331.
 Walmeester. 343.
 Akeleyen. 351.
 Angeliere. 362.
 Aristolochie. 366.
 Zwaluwewortel. 370.
 Pestilentiewortel. 387.
 Bernagie. 406.
 Offerong. 407.
 Slangenhoofd. 408.
 Goudsbloem. 436.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Cariophyllate. 457.
 Endivie. 490.
 Ananas. 495.
 Basilicom. 499.
 Coriander. 511.
 Saffraan. 520.
 Koornbloem. 531.
 Dragon. 556.
 Zonnebloem. 582.
 Bloem des Lijdens. 589.
 Gemeene Medica. 593.
 Oyevaarsbek. 605.
 Welriekende Nachtbloem. 634.
 Serratura. 657.

Salade. 683.
 Americaanfche Patich. 707.
 Maybloem. 717.
 Marum. 754.
 Melisse. 762.
 Moluksche Melisse. 762.
 Drieblad. 771.
 Aardbezien. 773.
 Muscari. 774.
 Pimpinel. 824.
 Sleutelbloem. 838.
 Longekruyd. 840.
 Self. 869.
 Adderskruyd. 869.
 Maertfche Viole. 925.
 Hertens-flauweyde; zwakhed wech te nee-
 men door middel van
 Cardamom. 258.
 Ephemerum. 265.
 Angelier. 362.
 Offetong. 407.
 Hertgespan. 447.
 Lavendel. 708.
 Lelie. 716.
Zie ook op Flauwten.
 Hertklopping; Hertbeeying, te verdrijven,
 door middel van
 Lindenboom. 86.
 Effchenboom. 95.
 Muscaatboom. 136.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Aalbezien. 195.
 Roozeboom. 199.
 Coccinilienboom. 219.
 Cardamom. 258.
 Ephemerum. 265.
 Angeliere. 362.
 Bernagie. 406.
 Goudsbloem. 436.
 Hertgespan. 447.
 Endivie. 490.
 Cicorey. 491.
 Basilicom. 499.
 Koornbloem. 531.
 Doronicum. 554.
 Zonnebloem. 582.
 Oyevaarsbek. 605.
 Stoebe. 656.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Melisse. 762.
 Pimpinel. 824.
 Adderskruyd. 869.
 Hertgespan te verdrijven, doot middel van
 Offetong. 407.
 Rhaponticum. 853.
 Hertvang af te zerten, door middel van
 Coccinilienboom. 219.
 Braambezien. 248.
 Hertpijn; pijn voor 't Hert te geneezen, door
 middel van
 Aristolochie. 366.
 Hert, alle quadaardighed daat van af te
 drijven, door middel van
 Pestilentiewortel. 387.
 Heupenpijn, Heupijgt, te doen verdwijnen
 door middel van
 Brem. 180.
 Lis. 431.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Veld-cipres. 477.
 Coloquinrappel. 502.
 Scammonie. 508.
 Tandekenskruid. 550.
 Eedele Raketle. 566.
 Ferula. 572.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdrif. 622.
 S. Janskruid. 648.
 Thuynkers. 660.
 Afergiem. 671.
 Thymiaan. 738.
 Yzeikruyd. 787.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Varkensvenkel. 812.
 Smyrnium. 894.
 Teucrium. 901.

Vreemde wilde Kers. 913.
 Sorsknodze. 920.
 Hik te beletten, te verdrijven, door mid-
 del van
 Muscaatboom. 136.
 Grachtvaarn. 291.
 Alyffum. 320.
 Dille. 329.
 Anijs. 333.
 Aristolochie. 366.
 Munt. 426.
 Wilde Comijn. 513.
 Melisse. 762.
 Wilde Thymus. 878.
 Zuykerwortel. 882.
 Hoest; gemeenen Hoest, quaden Hoest, te
 verdrijven door middel van
 Granaatboom. 17.
 Vijgeboom. 23.
 Karfseboom. 37.
 Pijnboom. 45.
 Cypresboom. 61.
 Daadelboom. 71.
 Styraxboom. 112.
 Roode Juben. 118.
 Kancelboom. 123.
 S. Jansbrood. 124.
 Wolboom. 128.
 Lauwerboom. 153.
 Hazelenootboom. 162.
 Jodendoorn. 189.
 Boommalve. 191.
 Boommalve van China. 193.
 Boomachtig Spinagie. 206.
 Geneverboom. 220.
 Geytenblad. 244.
 Cardamom. 258.
 Averuyt. 271.
 Vrouwenhayr. 285.
 Boomvaarn. 290.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruid. 298.
 Zee-ajuyt. 307.
 Malve. 317.
 Witte Malve. 319.
 Angelica. 331.
 Lasepinium. 332.
 Anijs. 333.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet. 357.
 Kalfsvoet uyt Egypten. 358.
 Mansoor. 359.
 Zwaluwewortel. 370.
 Meesterwortel. 378.
 Hoefblad. 386.
 Bernagie. 406.
 Kool. 413.
 Waalwortel. 420.
 Lis. 431.
 Niesworrel. 434.
 Wilde Saffraan. 450.
 Santorie. 466.
 Waterlook. 478.
 Scordotis. 480.
 Erweren. 486.
 Boonen. 486.
 Comijn. 512.
 Saffraan. 520.
 Kauwoorde. 521.
 Pepoen. 523.
 Wilde Galega. 541.
 Ridderfpoor. 548.
 Wilde Vlier. 559.
 Paerdestaart. 564.
 Eedele Raketle. 566.
 Atragonfche Mostard. 568.
 Ferula. 572.
 Fenegriek. 591.
 Soerhout. 611.
 Kottoenkruyd. 616.
 Indiaanfch Kruidje roer mij niet
 633.
 Havikskruyd. 636.
 Bilzenkruyd. 650.
 Gengebar. 666.
 Roomfch Netelkruyd. 675.
 Damastbloem. 689.
 Vlaskruyd. 718.
 Bok-orege. 743.

der GENEESMIDDELEN.

Malrove. 756.
 Beerwortel. 765.
 Drieblad. 771.
 Narcisse. 779.
 Mankop. 803.
 Glaskruyd. 806.
 Varkensvenkel. 812.
 Ydele Haver. 821.
 Zeepkruyd. 843.
 Knollen. 849.
 Wijnruyt. 856.
 Self. 859.
 Scabiose. 865.
 Sefamum. 878.
 Teucrium. 901.
 Boksdooen. 916.
 Eerenprijs. 922.
Hoest. Verouderden Hoest te verdrijven, door middel van
 Matlikboom. 103.
 Hazelnootenboom. 162.
 Baccharis. 388.
 Wollekruyd. 399.
 Nieswortel. 434.
 Basilicom. 499.
 Geele Wortelen. 544.
 Alantwortel. 561.
 Paerdestaart. 564.
 Ferula. 572.
 Fenegriek. 591.
 Yfop. 653.
 Orege. 742.
 Mechoacan. 764.
 Panax. 801.
 Glaskruyd. 806.
 Radijs. 845.
 Sefeli. 881.
 Smytium. 984.
Hoest, droogen Hoest, te verdrijven, door middel van
 Plompe. 780.
 Wilde Thymus. 878.
Zie voorts op Hoest.
Hoest der jonge kinderen te doen vergaan door middel van
 Raketten. 565.
Hoest-koekje te bereyden, zeer treffelijk. 319.
Hoest en bloedspouwing der Beesten, Paerden, Koeyen, &c. te geneezen, door middel van
 Paerde-castanien. 40.
 Agrimonie. 295.
 Gentiaan. 601.
Hoofdbrand wech te neemen, door middel van
 Elatine. 560.
Hoofd-draying, zwijmeling, te verdrijven, door middel van
 Castanienboom. 40.
 Marentakken. 250.
 Cardamom. 258.
 Angelieren. 362.
 Beerenoer. 383.
 Bernagie. 406.
 Bryonie. 416.
 Asteroides. 418.
 Cardobenedict. 453.
 Wilde Comijn. 473.
 Doronicum. 554.
 Filipendula. 577.
 Wilde Kers. 662.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Peonie. 799.
 Varkensvenkel. 812.
 Vlookruyd. 835.
 Adderskruyd. 869.
 Stechaskruyd. 898.
Hoofd-gekrenktheid. *zie op Razerny.*
Hoofd-gezwellen en zweeringen te geneezen, door middel van
 Hennip. 887.
Hoofd-jeukre. *zie op Jeukre.*
Hoofd-kneufing te geneezen, door middel van
 Comijn. 512.
Hoofdpijn, en andere gebreeken, te verdrijven, door middel van
 Queeboom. 33.

Perzikboom. 67.
 Vlierboom. 80.
 Lindenboom. 86.
 Polkhour. 98.
 Nagelboom. 150.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Roozeboom. 199.
 Alcanne. 215.
 Indigo. 230.
 Kappers. 255.
 Keelkruyd. 260.
 Boomvaatn. 290.
 Zee-ajuyen. 307.
 Dille. 329.
 Angelica. 331.
 Angelieren. 362.
 Duyzendfchoon. 364.
 Hoefblad. 386.
 Baccharis. 388.
 Betonie. 395.
 Munt. 426.
 Chamædryd. 476.
 Veld-ciptes. 477.
 Oogenklaar. 480.
 Conyza. 510.
 Ferula. 572.
 Anijskruyd uyt America. 668.
 Lavendel. 708.
 Malloten. 725.
 Majoraan. 737.
 Marum. 754.
 Mechoacan. 764.
 Roozewortel. 844.
 Muysdooen. 854.
 Self. 859.
 Wilde Thymus. 878.
 Sefamum. 878.
 Steekende Winde. 890.
 Vliegener. 927.
Hoofdpijn teritond te doen vergaan, door middel van
 Hoefblad. 386.
Hoofd-schilferen, schubben wech te neemen, door middel van
 Teucrium. 901.
Hoofd-schurftheyd te geneezen. *zie op Schurftheyd des Hoofds.*
Hoofd-versterking, slijmetigheeden daat uyt te trekken; de verstoptheyd te openen; door middel van
 Kaneelboom. 123.
 Muscaatboom. 137.
 Nagelboom. 150.
 Syringe. 163.
 Geneverboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Anemone. 328.
 Angelieren. 362.
 Aristolochie. 366.
 Kool. 413.
 Nieswortel. 434.
 Basilicom. 499.
 Saffraan. 520.
 Koornbloem. 531.
 Dragon. 556.
 Arragonische Mostaart. 568.
 Ferula. 572.
 Fenegriek. 591.
 Kievitsbloem. 595.
 Yfop. 653.
 Majoraan. 737.
 Vederik. 744.
 Melisse. 762.
 Muscari. 774.
 Peonie. 799.
 Wilde Dragon. 841.
 Roofwortel. 844.
 Wilde Thymus. 877.
 Stechaskruyd. 899.
 Vliegener. 927.
Hoofd-vochtigheeden te doen opdroogen, door middel van
 Wilde Galega. 541.
Zie voorts op de voorgaande Posten en op Harstieren.
Hoofd-wonden te geneezen, door middel van
 Melisse. 762.
Hoofd-zinkingen te doen ophouden, door

middel van
 Hondstong. 539.
Zie voorts op Zinkingen.
Hooge Rug, als men die begint te krijgen, te voorkomen. *zie op Bugchelkrijging.*
Huyd, schoon, glad en zuuyver te maken; alle vlekken, onreynigheeden, schilfferen, &c. te verdrijven; door middel van
 Ellenboom. 90.
 Wolboom. 128.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Myttusboom. 145.
 Wilde Lauwerboom. 154.
 Kleyne Lauwerboom. 156.
 Brem. 181.
 Jasmijn. 228.
 Peeperboom. 232.
 Wijngaard. 240.
 Rosmarijn. 246.
 Zuring. 280.
 Malve. 317.
 Alyffum. 320.
 Beekbunge. 325.
 Kalfsmuyt. 337.
 Kalfsvoet. 357.
 Arisarum. 358.
 Zwaluwewortel. 370.
 Astragaluskruyd. 377.
 Beetenoer. 383.
 Kool. 413.
 Bryonie. 415.
 Stinkende Lis. 432.
 Nieswortel. 434.
 Raponce. 440.
 Palmaria. 445.
 Carline. 449.
 Smeerwortel. 473.
 Ciceren. 483.
 Boonen. 487.
 Hermodactelen. 501.
 Brasiliaanische Linzen. 509.
 Pepoen. 523.
 Konkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Elatine. 560.
 Hederik. 567.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Kievitsbloem. 595.
 Duyvekervel. 597.
 Oyevaarsbek. 605.
 Kottoenkruyd. 616.
 Havikskruyd. 636.
 Thuyn Kers. 661.
 Leeverkruyd. 686.
 Patich. 691.
 Lavas. 712.
 Lelie. 716.
 Vijgboonen. 729.
 Hop. 732.
 Yzerkruyd. 787.
 Glaskruyd. 806.
 Turkische Boon. 819.
 Pimpinel. 824.
 Duyzendkoorn. 830.
 Salomons-zeegel. 832.
 Peeperwortel. 847.
 Sefamum. 878.
 Water-eppel. 884.
Zie voorts op Aangezicht.
Huyds-jeukerigheyd wech te neemen. *zie op Jeukerigheyd der Huyd.*
Huyds-zweeterigheyd te verdrijven, door middel van
 Aardbezien. 773.
Huyds witte Schilfferen wech te neemen, door middel van
 Aardbezien. 773.
Huyd, afgeschaafd zijnde, weet te doen groeyen; te geneezen, door middel van
 Olijfboom. 183.
 Senegroen. 418.
Huyd der Paerden, schurftheyd en gezwellen op de zelve, te geneezen; door middel van
 Beekbunge. 325.
Zie voorts op Paerden.
Huyg te helpen, te geneezen, door

Vlier-

B L A D - W Y Z E R

Vlierboom 80.
 Viburneboom 117.
 Verwloof 173.
 Berbensboom 188.
 Braambezen 248.
 Elatine 560.
 Holwortel 599.
 Scorbutskruyd 700.
 Orege 742.
 Waternoot 793.
 Muysoor 816.

Ingewant te reynigen: te versterken: de verstopping te openen; door middel, genomen van

Vijgeboom 24.
 Pijlhout 91.
 Nagelbloem 150.
 Lauwerboom 153.
 Berberisboom 188.
 Tamarischoom 201.
 Zuring 280.
 Ageratum 294.
 Ammi 323.
 Peeterzelle 345.
 Mottekruyd 397.
 Hergelpan 447.
 Cardobenedict 453.
 Chamadrijs 476.
 Veld-cipres 477.
 Waterlook 478.
 Sanamunda 488.
 Endivie 490.
 Cicorey 491.
 Articloeken 493.
 Koornbloem 531.
 Vingelhoed 553.
 Doronicum 554.
 Dragon 556.
 Venkel 590.
 Duyvekervel 597.
 Gentiaan 600.
 Yfop 653.
 S. Jacobskruyd 659.
 Scorbutskruyd 700.
 Windend Paerdszyer 714.
 Malloren 725.
 Hop 732.
 Thymiaan 738.
 Molukfche Melisse 762.
 Beerwortel 765.
 Penningskruyd 777.
 Zeevenkel 813.
 Polium 828.
 Peperwortel 847.
 Muysdoorn 854.
 Heydens Wondkruyd 892.
 Teucrium 901.
 Tulp 911.

Zie ook op Leever. Milt. Longe, &c.
 Ingewand te verwarmen, door middel van Lavas 712.

Ingewands beschadiging, doot vergif, te helpen, te geneezen, door middel van Kalfsvoet 357.

Zie ook op Vergif.

Ingewands-smerten te verdrijven; de inwendige deelen te verzachten, te versterken, door middel van

Amandelboom 35.
 Kaneelboom 123.
 Nagelboom 150.
 Syringe 164.
 Cistus 171.
 Boommalve 193.
 Doornbezen 223.
 Agrimonie 245.
 Akeleyen 351.
 Alteroides 418.
 Senegroen 418.
 Brazilië-peeper 447.
 Circæa van Parijs 496.
 Malloten 725.
 Vlookkruyd 835.
 Naaldekervel 876.

Zie ook op Ingewand te reynigen. Dese gelijks op Leever, Longe, Milt, &c.

Inwendige Verzeeringen, door vallen en an-

ders: wonden, en veelerley andere gebreeken, te geneezen, door middel van

Vijgeboom 24.
 Cypresboom 61.
 Myrtusboom 145.
 Kappers 255.
 Cardamom 258.
 Sigmaarskruyd 276.
 Beerenklauw 277.
 Boelkenskruyd 298.
 Synnauw 300.
 Krap 341.
 Akeleyen 351.
 Swaluweworrel 370.
 Statrekruyd 376.
 Meesterwortel 378.
 Beereoor 383.
 Baccharis 388.
 Balssemappel 389.
 Madelieven 392.
 Standelkruyd 401.
 Aardnooten 414.
 Senegroen 418.
 Bruynelle 419.
 Waalwortel 420.
 Bergmunt 428.
 Welriekende Lis 428.
 Carline 449.
 Cariophyllate 457.
 Santorie 466.
 Smeerwortel 473.
 Haazenoet 475.
 Waterlook 478.
 Oogenklaar 480.
 Cortufa 516.
 Koornbloem 531.
 Geele Wortelen 544.
 Paltinaken 546.
 Koralkruyd 549.
 Doronicum 554.
 Hoe langer hoe liever 558.
 Paerdszyer 570.
 Indiaanfche Vijg 574.
 Gentiaan 601.
 Oyevaarsbek 605.
 Zee-porcellain 621.
 Hondensdrat 622.
 Eedel Leeverkruyd 628.
 Goudenkruyd 629.
 S. Janskruyd 648.
 Jacea 655.
 Srebe 656.
 Serratula 657.
 Thuyn Kers 661.
 Haazepoot 684.
 Kleyn Maankruyd 726.
 Majoraan 737.
 Nigelle 759.
 Ruyterskruyd 767.
 Penningskruyd 777.
 Speerkruyd 793.
 Wintergroen 795.
 Panax 801.
 Deurwas 810.
 Ganzerich 833.
 Sleutelbloem 838.
 Sanikel 860.
 Scabiose 865.
 Fyerkruyd 895.
 Maertfche Viole 925.
 Gulde Roede 927.

Inwendige gezwellen te verdrijven, te geneezen, door middel van

Kaneelboom 123.
 Geneverboom 220.
 Akeleyen 351.
 Maagdepalm 497.
 Ridderfpoor 548.
 Fenegriek 591.
 Zwaardkruyd 608.
 Havikskruyd 636.
 Sermonrein 888.
 Wilde vteemde Kers 913.

Inwendige ontteeking, brand, hitzigheyd te verdrijven, door middel van

Berkenboom 133.
 Berberisboom 188.
 Aalbezen 195.
 Roozeboom 199.

Doornbezen 223.
 Geytenblad 244.
 Braambezen 248.
 Hinnebezen 249.
 Altragaluskruid 377.
 Kliftenkruid 385.
 Hoefblad 386.
 Madelieven 392.
 Brunelle 419.
 Winde 506.
 Meloen 526.
 Ridderfpoor 548.
 Fenegriek 591.
 Zoerhout 611.
 Gods Genade 619.
 Articloeken onder de aarde 625.
 Windend Paerdszyer 714.
 Aardbezen 773.
 Kraakebezen 776.
 Speerkruyd 793.
 Mankop 803.
 Weegbree 825.
 Duyzendknop 830.
 Vlookkruyd 835.
 Drie-verwige Violette 924.
 Maertfche Viole 925.

Inwendige rauwheyd wech te neemen, door middel van

Zoerhout 611.

Inwendige vetrotting, te voorkomen, te helpen; te geneezen, door middel van

Dootnbezen 223.
 Boelkenskruyd 298.
 Zee-ajuyne 307.
 Aloë 314.
 Gentiaan 601.
 Gods Genade 619.

Zie voorts op Verrotting.

Inwendige zweeringen, zeeren, te geneezen door middel van

Geneverboom 220.
 Angelica 331.
 Kruysdistel 456.
 Koralkruyd 549.
 Havikskruyd 636.

Inwendige zweering der borst te geneezen, door middel van

Krap 341.

Zie voorts op Borst-wonden, Borst-zweering.

JEukerigheyd der huyl te verdrijven, door middel van

Tamarindenboom 115.
 Zuring 481.
 Konkomet 528.
 Beetwortel 545.
 Parich 691.
 Poleye 740.
 Fonteynkruyd 832.
 Sefamum 879.
 Luyskruyd 896.
 Drie-verwige Violette 924.

Jeukerigheyd der heymelijke Leeden wech te neemen door middel van

Self 859.

Zie voorts op Zeeren en Zweeringen; ook op Gezwellen der heymelijke Leeden.

Jeukerigheyd aan Handen en Voeten, veroorzaakt door koude, te geneezen door middel van

Bilzenkruyd 650.

Jeukte des Hoofds te verdrijven, door middel van

Yfop 653.

Jeukte der Oogen, ook puyljens der selve, wech te neemen, door middel van

Boksdoorn 916

Jigt te verdrijven, de smerten te verzachten, zie op Flerefijn, en op Podagra.

KAkhien te geneezen, door middel van

Knollen 849.
 Kanker aan eenige plaatzen des Ligchaams, ook in de Mond, in de Keel, te dooden, te geneezen, door middel van
 Sumachboom 109.
 Hazelnootenboom 162.

Keel-

der GENEESMIDDELEN.

- Keelkruid. 260.
 Kleefkruid. 338.
 Kliffenkruid. 385.
 Naterwortel. 402.
 Senegroen. 418.
 Nieswortel. 434.
 Kervel. 464.
 Oogenklaar. 481.
 Ciceren. 483.
 Elatine. 560.
 Eedele Rakette. 566.
 Ruerkruid. 576.
 Galega. 599.
 Verkeerd Neetelkruid. 677.
 Scorbutskruid. 700.
 Wild Vlaskruid. 721.
 Nachtsbade. 750.
 Speekkruid. 793.
 Fyckruid. 895.
- Kankerige, voortetende Zeeten en Zweetren, ook uytwassen in de Neus. *Zie op Neus-gebreeken; ook op Zeeren, en op Zweetren.*
- Kankerige Gewellen, Zeeten en Zweetren, te geneezen door middel van
 Angelieren. 362.
 Kliffenkruid. 385.
 Pestilentiewortel. 387.
 Betonie. 396.
 Wilde Saffraan. 450.
 Oogenklaar. 481.
 Weede. 612.
- Zie voorts op Zeeren en Zweetren.*
- Karbonkelen. *zie op Carbonkelen.*
- Keelbrand: brand en ontfteeking in de Keel, te geneezen door middel van
 Queeboom. 33.
 Eedel Leevekruid. 628.
- Zie hier na op Keel-gebreeken.*
- Keelbrand en ontfteeking door te veel gedronken te hebben, wech te neemen, door middel van
 Driedistel. 454.
- Keel-gebreeken; hitzigheyd, gezwollen, hardigheyd, zeerigheyd, zweering, vuurigheyd, &c., te geneezen, door middel van
 Moerbezieboom. 19.
 Viburneboom. 117.
 Alcanne. 215.
 Wijngaard. 240.
 Keelkruid. 260.
 Malve. 317.
 Naterwortel. 402.
 Waalwortel. 420.
 Marietten. 442.
 Arragonische Mostaart. 568.
 Kardinaalsblnem. 583.
 Hondjensdrif. 622.
 Goudenkruid. 629.
 Yfop. 653.
 Jacea. 655.
 Wilde Kers. 662.
 Damastbloem. 689.
 Scorbutskruid. 700.
 Americaansche Britannica. 703.
 Americaansche Patich. 707.
 Vlaskruid. 718.
 Orege. 742.
 Penningkruid. 777.
 Waternoot. 793.
 Mankop. 803.
 Vijfvingerkruid. 809.
 Phlomos. 822.
 Weegbree. 825.
 Knollen. 849.
 Self. 895.
 Sanikel. 860.
 Sermontein. 888.
- Keel-geswel, genoemd Angina, of Squinantie, te geneezen, door middel van
 Moerbezieboom. 19.
 Brem. 180.
 Alcanne. 215.
 Keelkruid. 260.
 Wollekruid. 399.
 Oogenklaar. 481.
 Elatine. 560.
 Ruerkruid. 576.
- Holwortel. 599.
 S. Jacobskruid. 659.
 Winter Kers. 661.
 Scorbutskruid. 700.
 Maybloem. 718.
 Vlaskruid. 718.
 Duyvelsbeet. 866.
 Sermontein. 888.
 Maertsche Viole. 925.
- Keel-rauwheyd te helpen, te geneezen, door middel van
 Dadelboom. 71.
 Roode Jujuben. 118.
 Bernagie. 406.
 Soethour. 611.
 Maertsche Viole. 925.
- Kinderpokjens uyt te drijven, te helpen voortkomen; de geneefing te bevorderen, door middel van
 Vijgeboom. 24.
 Tamarindenboom. 115.
 Angelica. 331.
 Cardobenedict. 453.
- Kinderpokjens overgeblevene Puysten en Zee-ren wech te neemen, door middel van
 Hondstong. 539.
- Kinderpokjens-brand te vetdrijven, door middel van
 Oyevaarsbek. 605.
- Kinderpokken, de oogen in de zelve te bewaren voor alle schaade. *zie op Oogen &c.*
- Klapooren te geneezen, door middel van
 Patich. 691.
 Panax. 801.
- Klieren, zoo aan den Hals, als aan andere plaarzen des Ligchaams, te verdrijven, verzachten, geneezen, door middel van
 Joodendoorn. 189.
 Zee-ajuy. 307.
 Muur. 309.
 Witte Malve. 318.
 Kleefkruid. 338.
 Meesterwortel. 378.
 Madelieven. 393.
 Hazenoor. 475.
 Navelkruid. 517.
 Eedele Rakette. 566.
 Fenegriek. 591.
 Zwaardkruid. 608.
 Hedyfarum. 623.
 Kruidje roer mij niet. 630.
 Thuyokers. 661.
 Verkeerd Neetelkruid. 677.
 Patich. 691.
 Vijgeboom. 729.
 Nachtschade. 750.
 Haekammerjens. 790.
 Panax. 801.
 Deurwas. 810.
 Vlookkruid. 835.
 Duyvelsbeer. 866.
 Groot Speenkruid. 871.
 Boterbloem. 876.
- Zie ook op Gezwellen; en op Hals-geswel.*
- Kloven in de Lippen te geneezen, door middel van
 Beukenboom. 93.
- Kloven der Tong te geneezen, door middel van
 Basilicom. 499.
- Kloven aan Handen en Voeten door koude veroorzaakt, te geneezen, door middel van
 Bilzenkruid. 650.
- Kloven en lopende gaten aan 't Fondament, of den Aardsdarm. *zie op Aardsdarm-kloven.*
- Kneuzing des Hoofds. *Zie op Hoofd-kneuzing.*
- Kneuzing der Leeden. *zie op Leeden.*
- Kniepijn te verdrijven, door middel van
 Brem. 185.
- Knobbelen aan den Aats. *zie op Aardsdarm-ontsteking.*
- Knobbelen tusschen Vel en Vleesch. *zie op Builen, Gezwellen, Puysten.*
- Kogel uyt een wonde te krijgen, door middel van
 Queeboom. 33.
- Koortzen; heete, pestilentielle Koortzen te hulp te komen; daar voor te bewaren; te geneezen, door middel van
 Oranjeboom. 13. 14. 15.
 Bananienboom. 27.
 Berberisboom. 188.
 Joodendoorn. 189.
 Bergachtige Spinagie. 206.
 Doornbezieboom. 223.
 Hinnebezien. 249.
 Zuring. 280.
 Angelica. 331.
 Aristolochie. 366.
 Hoefblad. 386.
 Goudsbloem. 436.
 Endivie. 490.
 Koornbloem. 531.
 Fraxinella. 594.
 Kievirsbloem. 595.
 Galega. 599.
 Gods Genade. 614.
 Eedel Leevekruid. 628.
 Havikskruid. 636.
 Stoebe. 656.
 Steen Leevekruid. 686.
 Scorbutskruid. 700.
 Americaansche Patich. 707.
 Berg-Slangenkruyd. 753.
 Penningskruid. 777.
 Plompe. 780.
 Pimpinel. 824.
 Vlookkruid. 835.
 Scabiose. 865.
 Eerenprijs. 922.
- Koortzen; de brand in heete, pestilentielle Koortzen wech te neemen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Joodendoorn. 189.
 Aalbezien. 194.
 Doornbezien. 223.
 Zuring. 280.
 Slangenhoofd. 408.
 Waalwortel. 420.
 Kievirsbloem. 495.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Americaansche Patich. 707.
 Kraakebezien. 776.
 Vlookkruid. 835.
 Maertsche Viole. 925.
- Koortzen. Gemeene Koortzen. Uyt-drogen-de Koortzen, te geneezen; de brand en dorst wech te neemen, door middel van
 Vlierboom. 80.
 Saffrasboom. 111.
 Tamarindenboom. 115.
 Roozeboom. 199.
 Boomachtig Spinagie. 206.
 Kappers. 255.
 Boomvaan. 290.
 Sreenvaan. 291.
 Agerarum. 294.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruid. 298.
 Muur. 308.
 Angelica. 331.
 Aristolochie. 366.
 Meesterwortel. 378.
 Madelieven. 392.
 Standelkruid. 401.
 Bernagie. 406.
 Offerong. 407.
 Senegroen. 418.
 Brunelle. 419.
 Waalwortel. 420.
 Camillen. 423.
 Cardobenedict. 453.
 Kruidstiel. 456.
 Chamædrys. 476.
 Cicorey. 491.
 Ananas. 495.
 Coloquint-appel. 502.
 Harrshoorn. 513.
 Kauwoorde. 521.
 Peeper. 523.

Konkommer. 528.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Wilde Vlier. 559.
 Ferula. 572.
 Gentiaan. 601.
 Gods Genade. 614.
 Porcellein. 620.
 Zonnewende. 624.
 Goudenkruid. 629.
 S. Janskruid. 648.
 Juca uyt America. 665.
 Hop. 732.
 Mechoacan. 764.
 Drieblad. 771.
 Kraakebezien. 776.
 Speerkruid. 793.
 Panax. 801.
 Keukenkruid. 836.
 Steekende Winde. 890.
 Eerenprijs. 922.
 Koorts, alle daagfche te verdrijven, door middel van
 Hederik. 567.
 Koorts, detde daagfche, te verdrijven, door middel van
 Pijlhout. 92.
 Waretlook. 478.
 S. Janskruid. 648.
 Patich. 691.
 Zeevengetijdenkruid. 724.
 Koorts, vierde daagfche, te verdrijven, door middel van
 Nieswortel. 434.
 Yfop. 655.
 Kort-adembeyd. *zie op Adem.*
 Koudvuur te geneezen door middel van
 Beekbunge. 325.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Koudvuur; te verhinderen dat het in geene wonden of andere verzeeringen koomd. *zie op Vuur.*
 Koudepis te verdrijven, door middel van
 Oranjeboom. 15.
 Amandelboom. 35.
 Cipresboom. 61.
 Lage Cederboom. 64.
 Populierboom. 73.
 Efschenboom. 95.
 Terpentijnboom. 106.
 Roode Jujuben. 119.
 Kaneelboom. 123.
 Muscaatboom. 136.
 Boom der Kuysbeyd. 167.
 Olijfboom. 183.
 Boom-malve. 191.
 Tamarifchboom. 201.
 Geneverboom. 220.
 Braambezen. 248.
 Cardamom. 258.
 Averuyt. 271.
 Steenvaarn. 291.
 Agrimonie. 295.
 Parey. 305.
 Ammi. 323.
 Beekbunge. 325.
 Anthyllis. 334.
 Mans-oor. 359.
 Witte Been. 393.
 Munt. 426.
 Stinkende Lis. 432.
 Cardobenedict. 453.
 Kruidstiel. 456.
 Chamædryd. 476.
 Veld-cipres. 477.
 Water Look. 478.
 Endivie. 490.
 Articiok. 493.
 Ananas. 495.
 Brasiliaanfche Linze. 509.
 Conyza. 510.
 Coriander. 511.
 Comijn. 512.
 Leedekenskruid. 519.
 Pepoen. 523.
 Ridderfpoor. 548.
 Elichryfon. 561.
 Filipendula. 577.
 Fraxinelle. 594.
 Zwaardkruid. 608.

Hedysarum. 623.
 Kruidje roer mij niet. 630.
 Yfop. 653.
 Stoebe. 656.
 Wilde Kers. 662.
 Afpetgien. 671.
 Lampfana. 689.
 Lavendel. 708.
 Tongblad. 709.
 Paerlekruid. 722.
 Majoraan. 737.
 Bingelkruid. 760.
 Beerwortel. 765.
 Duyzendblad. 767.
 Drieblad. 771.
 Haanekammetjens. 790.
 Panax. 801.
 Passerine. 804.
 Glaskruid. 806.
 Zeevenkel. 813.
 Duyzendknop. 830.
 Radijs. 846.
 Peeperwortel. 847.
 Muysdoorn. 854.
 Steenbreek. 863.
 Sefeli. 881.
 Haazenfalade. 894.
 Smytium. 894.
 Wormkruid. 899.
 Koudepis der jonge kinderen te verdrijven, door middel van
 Wilde Galega. 541.
 Kramp te verdrijven door middel van
 Kaneelboom. 123.
 Geneverboom. 221.
 Angeliere. 362.
 Strandkruid. 401.
 Hertgespan. 447.
 Carline. 449.
 Ferula. 572.
 Holwortel. 599.
 Galega. 599.
 Damastbloem. 689.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Lelie. 716.
 Drieblad. 771.
 Plompe. 780.
 Panax. 801.
 Varkens Venkel. 812.
 Thapfia. 903.
 Drie-verwige Violette. 924.
 Krauwagie. *zie op Schurftbeyd.*
 Kropfweeren te geneezen, te verdrijven, door middel van
 Kliffenkruid. 385.
 Haazenoer. 475.
 Navelkruid. 517.
 Veikeerd Neetelkruid. 677.
 Deurwas. 810.
 Groot Speenkruid. 871.
 Booterbloem. 876.

L Amheyd; lamme, geraakte Leeden te hulp te komen, te verbeeteren, te geneezen, door middel van
 Kaneelboom. 123.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Lauwerboom. 153.
 Coccinlienboom. 219.
 Geneverboom. 221.
 Cardamom. 258.
 Welriekende Lis. 428.
 Braslie Peeper. 447.
 Hertgespan. 447.
 Coloquin-appel. 502.
 S. Janskruid. 648.
 Thuynkers. 661.
 Lavendel. 708.
 Lelie. 716.
 Maybloem. 717.
 Panax. 801.
 Sleutelbloem. 838.
 Bertram. 842.
 Self. 859.
 Heydons Wondkruid. 892.
Zie ook op Beroerdbeyd; en voorts hier onder op Leeden.
 Leedenpijn, krimpig, en andere gebreeken te verdrijven, door middel van

Populierboom. 73.
 Lindenboom. 86.
 Terpenrijboom. 106.
 Hazelnootenboom. 162.
 Geneverboom. 221.
 Jasmijn. 228.
 Kliffenkruid. 385.
 Lis. 435.
 Cortufa. 516.
 Indiaanfche Vijg. 574.
 Havikskruyd. 636.
 Maybloem. 717.
 Zeevengetijdenkruid. 724.
 Beerwortel. 765.
 Gierft. 766.
 Narciffe. 779.
 Sefamum. 878.
 Steekende Winde. 890.
 Leeden, die fwak en sonder gevoel zijn, te regt te brengen, door middel van
 Beukenboom. 93.
 Leeden, gespanne, gekrompene, gebro- kene, in- of uytwendig, te geneezen door middel van
 Sanrorie. 466.
 Leeden-brand te verdrijven, door middel van
 Havikskruyd. 636.
 Leeden, vermoeyde. *zie op Vermoeyde Lee- den.*
 Leeden-verseering te heelen, door mid- del van
 Fenegriek. 595.
Zie voorts op Zweeten.
 Leeden trekking. *zie op Zeenuwen-trekking.*
 Leeden; beevende. *zie op Beroerdbeyd.*
 Leeden, verrekte, verftuykte, uyt 't Lid geweest zijnde, gebroene, te helpen, te geneezen; de smert te verzachten, door middel van
 Gentiaan. 601.
 Zee-porcellein. 621.
 Zonnewende. 624.
 Serratula. 653.
 Thuynkers. 661.
Zie ook op verftuykte &c Leeden.
 Leeden, gekneufde, weer te regt te brengen door middel van
 Geele Wortelen. 544.
 Leeden; flappe, te versterken, door
 Ciftus. 171.
 Olijfboom. 183.
 Lappa Boaria. 463.
 Leeden, stijve, ftramme, 't zij door fwa- ren arbeyd, of door koude, weer te regt te brengen, door middel van
 Doronicum. 554.
 Hederik. 567.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Leeden, verkrompene, te helpen, door middel van
 Olijfboom. 183.
 Lis. 431.
 Nieswortel. 434.
 Hertgespan. 447.
 Galega. 599.
 Gentiaan. 601.
 Lavendel. 708.
 Kleyn Maankruyd. 726.
Zie voorts op Zeenuwen. Ook op ver- ftuykte, verrekte, begroeyde Lee- den.
 Leeveer; heere gezwellen der Leeveer te ge- neezen door middel van
 Wilde Thymus. 878.
 Leeveer, gequetft, te geneezen door middel van
 Tormentil. 915.
 Leeveer te versterken; de verftopihed wech te neemen; Leeverzucht, Leeveer- smerten, en andere gebreeken te genee- zen, door middel van
 Oranjeboom. 13.
 Granaarboom. 17.
 Moerbezenboom. 19.
 Perzikboom. 67.
 Pijlhout. 91.
 Efschenboom. 94.
 Pistacienboom. 109.

der GENEESMIDDELEN.

Saffraasboom. 111.
 Tamarindenboom. 115.
 Kaneelboom. 123.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Muscaarboom. 136.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Brem. 181.
 Berberisboom. 188.
 Roozeboom. 199.
 Geneverboom. 220.
 Kappers. 255.
 Alsem. 274.
 Beerenklauw. 277.
 Vrouwenhayr. 285.
 Ageratum. 294.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruyd. 298.
 Zee-ajun. 307.
 Muur. 308.
 Aloe. 314.
 Fluweelbloem. 322.
 Ammi. 323.
 Guychelheyl. 324.
 Beekbunge. 325.
 Angelica. 331.
 Krap. 341.
 Walmeester. 343.
 Peeterzelie. 345.
 Akeleyen. 351.
 Mansoor. 359.
 Melde. 379.
 Hoefblad. 386.
 Witte Been. 393.
 Beronie. 396.
 Mottenkruyd. 397.
 Kool. 413.
 Asteroides. 418.
 Senegroen. 418.
 Brunelle. 419.
 Camillen. 423.
 Munt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Papefchoe. 433.
 Carline. 449.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdistel. 456.
 Cariophyllate. 457.
 Cancalis. 462.
 Santorie. 466.
 Huyslook. 471.
 Veld-cipres. 477.
 Waterlook. 478.
 Oogenklaar. 480.
 Condrille. 482.
 Ciceren. 483.
 Endivie. 490.
 Navelkruyd. 517.
 Kauwoorde. 521.
 Pompoen. 523.
 Konkommer. 528.
 Koornbloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Geele Wortelen. 544.
 Vingerhoed. 553.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Elatine. 560.
 Alantwortel. 561.
 Ferula. 572.
 Venkel. 590.
 Duyvekervel. 597.
 Gentiaan. 601.
 Zoethout. 611.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdraf. 622.
 Eedel Leeverkruyd. 628.
 Goudenkruyd. 629.
 Bilzenkruyd. 650.
 Serratula. 657.
 Gengebar. 666.
 Aspergies. 671.
 Muurbloem. 678.
 Steen-leevekruyd. 686.
 Lampfana. 689.
 Patich. 691.
 Scorbutskruyd. 700.

Lavendel. 708.
 Lelie. 716.
 Maybloem. 717.
 Vlaskruyd. 718.
 Kleyn Maankruyd. 726.
 Hop. 732.
 Majoraan. 737.
 Poley. 740.
 Vederik. 744.
 Nachtschade. 750.
 Marum. 754.
 Malrove. 756.
 Bingelkruyd. 760.
 Drieblad. 771.
 Plompe. 780.
 Yzerkruyd. 787.
 Stalkruyd. 790.
 Peonie. 799.
 Mankop. 803.
 Passerine. 804.
 Glaskruyd. 806.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Zee-venkel. 813.
 Muysoor. 816.
 Pimpinel. 824.
 Wegbree. 825.
 Zeepkruyd. 843.
 Radijs. 845.
 Peeperwortel. 847.
 Rhapsodicum. 853.
 Self. 859.
 Naaldkervel. 867.
 Bijlkenkruyd. 872.
 Wilde Thymus. 878.
 Zeewinde. 891.
 Heydens Wondkruyd. 892.
 Stechaskruyd. 898.
 Teucrium. 901.
 Eerenprijs. 922.
 Maartsche Viole. 925.
 Leever-ontsteeking; hitzigheyd; brand, te helpen, te verkoelen, wech te neemen, door middel van
 Moerbezienboom. 19.
 Berberisboom. 188.
 Aalbezen. 194.
 Zuring. 280.
 Muur. 308.
 Melde. 379.
 Hoefblad. 386.
 Madelieven. 392.
 Huyslook. 471.
 Cicorey. 491.
 Ananas. 495.
 Meloen. 526.
 Indiaansche Doornappel. 576.
 Eedel Leeverkruyd. 628.
 Vederik. 744.
 Aardbezen. 773.
 Kraakebezen. 776.
 Plompe. 780.
 Speerkruyd. 793.
 Vlookruyd. 835.
 Wilde Thymus. 878.
 Haazen-salade. 894.
 Boksbaard. 917.
 Maartsche Viole. 925.
 Lel, gezwollene, te helpen, door middel van
 Pijnboom. 47.
 Wilde Vlier. 559.
 Lendenbrand te geneezen, door middel van
 Konkommer. 528.
 Lenden-trekking te geneezen, door middel van
 Varkensvenkel. 812.
 Lenden-smerten en andere gebreeken te geneezen, door middel van
 Terpentijnboom. 106.
 Saffraasboom. 111.
 Roode Jujuben. 119.
 Boom-malve. 192.
 Phyllireboom. 212.
 Kleyn Offentong. 326.
 Anthillis. 334.
 Peeterzelie. 345.
 Offentong. 407.
 Carline. 449.

Chamadrys. 476.
 Geele Wortelen. 544.
 Wilde Kers. 662.
 Wild Vlaskruyd. 721.
 Mankop. 803.
 Radijs. 846.
 Steenbreek. 863.
 Kruyswortel. 877.
 Boksdoorn. 916.
 Lidrekenen wech te neemen, zie op *Wonden-lidteekenzen*.
 Ligchaams krachten te vermeerderen, door middel van
 Affodille. 370.
 Likdoornen te verdrijven, door middel van
 Vijgeboom. 23.
 Willigeboom. 78.
 Huyslook. 471.
 Lelie. 716.
 Lip-kloven te geneezen, zie op *Kloven*.
 Longe-verflooping; Longezucht; Longen-hitte, te openen, te geneezen, te verkoelen; Fluymen der Longe uyt te drijven, en andere gebreeken te helpen, door middel van
 Appelboom. 7.
 Vijgeboom. 23.
 Bananienboom. 28.
 Amandelboom. 35.
 Pijnboom. 45.
 Lotusboom. 104.
 Pistacienboom. 107.
 Saffraasboom. 111.
 Roode Jujuben. 118.
 Kanelboom. 123.
 S. Jansbrood. 124.
 Myrtusboom. 145.
 Hazelnootenboom. 162.
 Joodendoorn. 189.
 Tamarischboom. 201.
 Geneverboom. 220.
 Vrouwenbayr. 285.
 Boomvaarn. 290.
 Zee-ajun. 307.
 Malve. 317.
 Angelica. 331.
 Kalfsvoet. 357.
 Mansoor. 359.
 Hoefblad. 386.
 Offentong. 407.
 Asteroides. 418.
 Waalwortel. 420.
 Lis. 431.
 Hertgefan. 447.
 Cardobenedict. 453.
 Comijn. 512.
 Navelkruyd. 517.
 Saffraan. 520.
 Konkommer. 528.
 Koornbloem. 531.
 Pastinake. 546.
 Elatine. 560.
 Eedele Rakette. 566.
 Ferula. 572.
 Zoethout. 611.
 Bilzenkruyd. 650.
 Yfop. 653.
 Serratula. 657.
 Roomsche Neetelkruyd. 675.
 Salade. 683.
 Poley. 740.
 Orege. 742.
 Bok-orege. 743.
 Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Peningskruyd. 777.
 Yzerkruyd. 787.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Longekruyd. 840.
 Peeperwortel. 847.
 Zonnedauw. 850.
 Wijnruyt. 856.
 Kunneke. 861.
 Scabiofe. 864.
 Sefamum. 878.
 Stechaskruyd. 898.
 Teucrium. 901.
 Eerenprijs. 922.

Drie-verwige Violet. 924.
 Longe-brand te verdrijven , te geneezen ,
 door middel van
 Boekweyt. 570.
 Vederik. 744.
 Maertsche Viole. 925.
 Longe-verzweening te geneezen door mid-
 del van
 Koraalkruyd. 549.
 Eedele Raketre. 566.
 Bruynrood Vierblad. 772.
 Longe-wonden re geneezen , door middel
 van
 Sanikel. 860.
 Tormentil. 915.
 Loopend-vuur. *zie op Springend-vuur*
 Lopende-gaten. *zie op Gaten.*
 Lucht. *zie op Quade Lucht.*
 Lusten ; onnatuurlijke lusten der zwangere
 Vrouwen , te doen vergaan , door mid-
 del van
 Oranjeboom. 13.
 Mispelboom. 21.
 Amandelboom. 33.
 Wijngaard. 240.
 Luyzen wech re drijven , te doen sterven ,
 door middel van
 Paapenhout. 92.
 Azedarach. 134.
 Brem. 181.
 Tamarischboom. 201.
 Veyl , of Eylof. 252.
 Wolfswortel. 281.
 Meyer. 381.
 Beet. 395.
 Niesworrel. 434.
 Raketre. 565.
 Ylof. 653.
 Vederik. 744.
 Luyskruyd. 896.
 Lijf-moeder. *zie op Moeder.*

M Aag te versterken ; te verfrischen ,
 te verwarmen , goed te doen ,
 goed te doen blijven ; de quade te
 regt te brengen , door middel van
 Oranjeboom. 13. 15.
 Granaarboom. 17.
 Cornoeljeboom. 39.
 Nooreboom. 41.
 Pruymboom. 47.
 Laage Cederboom. 64.
 Perzikboom. 67.
 Lotusboom. 104.
 Pistacienboom. 107.
 Saffrasboom. 111.
 Muscaarboom. 136. 138.
 Myrusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.
 Joodendoorn. 189.
 Aalbezien. 195.
 Roozeboom. 199.
 Geneverboom. 210.
 Wijngaard. 240.
 Rosmarijn. 246.
 Hinnebezien. 249.
 Kappers. 255.
 Cardamom. 258.
 Ephemerum. 265.
 Alffen. 274.
 Zuring. 280.
 Ageratum. 294.
 Boelkenskruyd. 298.
 Americaansch Boelkenskruyd. 298.
 Knoplook. 301.
 Zee-ajuy. 307.
 Muur. 308.
 Aloe. 314.
 Dille. 329.
 Angelica. 331.
 Anijs. 333.
 Aphace. 336.
 Peeterzelie. 345.
 Kalfsvoet. 357.
 Mansoor. 359.
 Aristolochie. 366.
 Meesterwortel. 378.
 Hoefblad. 386.

Beet. 395.
 Betonie. 396.
 Standelkruyd. 401.
 Aardnoten. 414.
 Asteroides. 418.
 Munr. 426.
 Welriekende Lis. 428.
 Water Goudsbloem. 437.
 Raponce. 440.
 Maricren. 442.
 Steen-lartouw. 443.
 Braslie-peeper. 447.
 Cardobenedict. 453.
 Hof-comijn. 456.
 Cariophyllate. 457.
 Caulis. 462.
 Lappa Boaria. 463.
 Kervel. 464.
 Scordotis. 479.
 Condrille. 482.
 Endivie. 490.
 Cicorey. 491.
 Articiok. 493.
 Ananas. 495.
 Circaea van Parijs. 496.
 Coriander. 511.
 Comijn. 512.
 Cortufa. 516.
 Navelkruyd. 517.
 Saffraan. 520.
 Wilde Galega. 541.
 Pastinake. 546.
 Dragon. 556.
 Alantwortel. 561.
 Raketre. 566.
 Arragonsche Mostaard. 568.
 Filipendula. 577.
 Zonnebloem. 582.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Fraxinella. 594.
 Duyvekervel. 597.
 Gingidium. 607.
 Zee-porcelein. 621.
 Hondjensdrif. 622.
 Bataten. 626.
 Scharley. 640.
 Gengebar. 666.
 Anijskruyt uyt America. 668.
 Steekende Kaarden. 674.
 Salade. 683.
 Haazepoot. 684.
 Lampiana. 689.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Lavendel. 708.
 Lavas. 712.
 Windend Paerdszyer. 714.
 Maybloem. 717.
 Peeper. 733.
 Majoraan. 737.
 Thymus. 738.
 Orege. 742.
 Americaansche Orege. 742.
 Vederik. 744.
 Nachtschade. 750.
 Marum. 754.
 Bingelkruyd. 760.
 Melisse. 760.
 Mecboacan. 764.
 Beerwortel. 765.
 Peonie. 799.
 Zee-Venkel. 813.
 Turksche Boonen. 819.
 Rhaponticum. 853.
 Kunneke. 861.
 Kruyswortel. 877.
 Wilde Thymus. 878.
 Sefamum. 878.
 Sermontein. 888.
 Sreekende Winde. 890.
 Haazenfalade. 894.
 Stechaskruyd. 899.
 Wormkruyd. 899.
 Teucrium. 901.
 Thapsia. 903.
 Maag-brand ; hitte , ontfteeking ; galach-
 tige hitte der Maag ; galachtige vochten
 der selve , wech re neemen , door mid-
 del van
 Queeboom. 33.

Karffeboom. 37.
 Eykenboom. 75.
 Tamarindenboom. 115.
 Vlescheboom. 130.
 Aalbezien. 194.
 Alaturnusboom. 208.
 Peeterzelie. 345.
 Hoefblad. 386.
 Maagdepalm. 497.
 Navelkruyd. 517.
 Meloen. 528.
 Cymbalaria. 540.
 Bloem des Lijdens. 589.
 Zoethout. 611.
 Porcellain. 620.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Americaansche Orege. 742.
 Drieblad. 771.
 Aardbezien. 773.
 Kraakebezien. 776.
 Tasjenskruid. 914.
 Boksbaard. 917.
 Maertsche Viole. 925.
 Maag-smerten , te verzachten , wech te nee-
 men , door middel van
 Mastikboom. 103.
 Ephemerum. 265.
 Hartstong. 287.
 Hemionitis. 287.
 Zee-ajuy. 307.
 Aloë. 314.
 Aristolochie. 366.
 Waterloook. 478.
 Havikskruyd. 636.
 Yzerkruyd. 787.
 Maag-walging wech te neemen , door mid-
 del van
 Mispelboom. 21.
 Muscaarboom. 138.
 Kappers. 255.
 Alffen. 274.
 Angelieren. 362.
 Wilde Comijn. 513.
 Venkel. 590.
 Salade. 683.
 Maag-opripping , opwerping , wech te nee-
 men , door middel van
 Basilicom. 499.
 Ferula. 572.
 Groote Krok. 791.
 Peonie. 799.
Zie voorts op Soode.
 Maag , door groote hitte of anders flauw
 en slap geworden , te helpen , door mid-
 del van
 Moerbezienboom. 19.
 Hinnebezien. 249.
Zie voorts op Maagbrand.
 Maag-opblazing te helpen , wech te neemen ,
 door middel van
 Smyrnium van Candien. 894.
 Maag-verrotting , verrotting in de Maag , te
 verhinderen , door middel van
 Granaatboom. 17.
 Maag-Fluymen ; en slijmerige vochten ,
 uyt te drijven. *zie op Galachtige , en op
 Fluymen.*
 Maag-wormen te dooden , uyt te drijven.
zie op Wormen.
 Maag graag te maken , door middel van
 Karffeboom. 37.
 Pijlhout. 91.
 Geneverboom. 220.
 Kalfsvoet. 357.
 Americaansche Patich. 707.
 Radijs. 846.
 Maager te doen worden de geene die te
 vet zijn. *zie op Vetheyd.*
 Maagere Liedens vet te doen worden , door
 middel van
 Saffrasboom. 111.
 Sefamum. 879.
 Maandstonden der Vrouws-perfoonen ; te
 verwekken ; gestopr zijnde te openen , door
 middel van
 Oranjeboom. 13.
 Moerbezienboom. 19.
 Cypressboom. 62.
 Zeevenboom. 63.

der GENEESMIDDELEN.

Vlierboom. 80.
 Ebbenhout. 101.
 Saffrasboom. 111.
 Styraxboom. 112.
 Kaneelboom. 123.
 Lauwerboom. 153.
 Boom der Kuysheyd. 176.
 Alcanne. 215.
 Geneverboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Kappers. 255.
 Keelkruid. 260.
 Averuyt. 271.
 Alfen. 274.
 Zuring. 280.
 Boelkenskruyd. 298.
 Americ. Boelkenskruyd. 298.
 Knoplook. 301.
 Ajuyn. 303.
 Pareye. 304. 305.
 Berglook. 305.
 Moly. 306.
 Aloc. 314.
 Ammi. 323.
 Beekbunge. 324.
 Angelica. 331.
 Laferpium. 332.
 Kalfsmuyt. 337.
 Krap. 341.
 Peeterfelie. 345.
 Bijvoer. 353.
 Kalfsvoet. 357.
 Mansoor. 359.
 Aristolochie. 366.
 Ried. 370.
 Affodille. 372.
 Meesterwortel. 378.
 Meyer. 381.
 Pestilentiewortel. 387.
 Baccharis. 388.
 Betonie. 396.
 Penningsbloem. 403.
 Duyvenkruid. 409.
 Kool. 413.
 Aardnooten. 414.
 Bryonie. 415.
 Bergmunt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Lis. 431.
 Nieswortel. 434.
 Goudsbloem. 436.
 Herrgespan. 447.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdistel. 456.
 Caulis. 462.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Kali. 472.
 Chamædijs. 476.
 Veld-ciptes. 477.
 Waterloo. 478.
 Scordotis. 479.
 Ciceren. 483.
 Scammonie. 508.
 Conyza. 510.
 Saffraan. 520.
 Konkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Geele Wortelen. 544.
 Pastinake. 546.
 Dictamnus. 551.
 Vingerhoed. 553.
 Dragon. 556.
 Wilde Vlier. 559.
 Elichryson. 561.
 Alantwortel. 561.
 Arragonfche Mostaart. 568.
 Ferula. 572.
 Water Filipendula. 578.
 Venkel. 590.
 Fraxinelle. 594.
 Holwortel. 599.
 Gentiaan. 602.
 Gingidium. 607.
 Hondjensdrif. 622.
 Zonnenvende. 624.
 Welriekende Nachtblaem. 634.

Scharley. 640.
 S. Janskruid. 648.
 Yfop. 653.
 S. Jacobskruid. 659.
 Thyn Kers. 661.
 Wilde Kers. 662.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Steekende Kaarden. 674.
 Roomsche Neetelkruid. 675.
 Muurbloem. 678.
 Stokviolier. 681.
 Damastbloem. 689.
 Patich. 691.
 Lavendel. 708.
 Tongblad. 709.
 Lavas. 712.
 Wild Vlaskruid. 721.
 Hop. 732.
 Majoraan. 737.
 Thymiaan. 738.
 Poleye. 740.
 Orege. 742.
 Bok-orege. 743.
 Marum. 754.
 Malrove. 756.
 Moederkruid. 757.
 Nigelle. 759.
 Koorroos. 759.
 Bingelkruid. 760.
 Melisse. 762.
 Beerwortel. 765.
 Drieblad. 771.
 Aardbezien. 773.
 Valeriaan. 784.
 Stalkruid. 790.
 Peonie. 799.
 Panax. 801.
 Passerine. 804.
 Zeevenkel. 813.
 Muzenboom. 820.
 Polium. 828.
 Salomons-zeegel. 832.
 Radijs. 846.
 Peperwortel. 847.
 Muysdoorn. 854.
 Wijnruyt. 856.
 Harmala uyt Syrien. 857.
 Kunneke. 861.
 Steenbreek. 863.
 Bijlenskruid. 872.
 Kruyswortel. 877.
 Witte Thymus. 878.
 Sefeli. 881.
 Water-eppe. 884.
 Sermontein. 888.
 Smyrnium van Candien. 894.
 Stachyskruid. 896.
 Teucrium. 901.
 Vreemde wilde Kers. 913.
 Tassenskruid. 914.

Maandstonden der Vrouwsperfonen, al te overvloedig, te doen ophouden. *zie op Vloeden.*

Maazelen uyt te drijven; deeze ziekte te geneesen, door middel van
 Vijgeboom. 24.
 Tamarindenboom. 115.
 Akeleyen. 351.
 Cardobenedict. 453.

Manlijkheids brand en ontsteeking wech te neemen, door middel van
 Ananas. 495.
 Haazensalade. 893.

Zie woorts op Gezwellen der heymelijke Leeden. Ook op Zweeringen en Zeeren der zelve.

Melaatsche Schurftheyd te geneezen, door middel van
 Oogenklaar. 480.

Zie woorts op Schurftheyd.

Melaatsheyd te geneezen, door middel van

Vijgeboom. 24.
 Platanus. 59.
 Ipenboom. 87.
 Effchenboom. 95.
 Berkenboom. 133.
 Tamarisfboom. 201.
 Wijngaard. 240.

Klim. 254.
 Anemone. 328.
 Ofsetong. 407.
 Bergmunt. 428.
 Nieswortel. 434.
 Woltsmelk. 461.
 Scammonie. 508.
 Elarine. 560.
 Gods Genade. 619.
 Wilde Kers. 662.
 Groot Speenkruid. 871.
 Luyskruid. 896.
 Eerenprijs. 920.

Melancholijke vochten. *zie op Galachtige*

etc.
 Melancholye, of zwaarmoedigheid des Her-

ten, te verdrijven, door middel van
 Tamarisfboom. 201.
 Offentong. 407.
 Slangenhoofd. 408.
 Koe-oog. 421.
 Cariophyllate. 457.
 Caulis. 462.
 Basilicom. 499.
 Saffraan. 520.
 Pastinake. 546.
 Gemeene Medica. 593.
 Thymiaan. 738.
 Adderskruid. 869.

Zie ook op Hert.

Melk in der Vrouwen en Kraam-vrouwen Borsten te doen verdrogen, door middel van

Populierboom. 73.
 Peeterfelie. 345.
 Mansoor. 359.
 Munt. 427.
 Boonen. 487.
 Kauwoorde. 521.
 Wonderboom. 852.
 Wijnruyt. 856.

Melk in der Vrouwen Borsten te doen vermeerderen, door middel van

Boom der Kuysheyd. 167.
 Ajuyn. 303.
 Malve. 317.
 Fluweele Bloem. 322.
 Anemone. 328.
 Dille. 329.
 Anijs. 333.
 Anthyllis. 334.
 Ofsetong. 407.
 Slangenhoofd. 408.
 Kool. 413.
 Raponce. 440.
 Cardobenedict. 454.
 Ciceren. 483.
 Basilicom. 499.
 Rakette. 565.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Venkel. 590.
 Glaux. 609.
 Zee-porcellein. 621.
 Geugebar. 666.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Salade. 683.
 Lampfana. 689.
 Kruysbloem. 829.
 Radijs. 846.
 Knollen. 849.
 Haazensalade. 894.

Melk in der Vrouwen Borsten goed te maken, door middel van

Kaneelboom. 123.
 Haazensalade. 894.

Melkklontering in der Vrouwen Borsten te doen fcheyden. *zie op Borsten.*

Memorie te versterken. *zie op Gebeuzen.*

Milt-verftoptheyd; ontsteeking, hardheyd; steekte; Miltzucht; te groore Milt; en andere Milt-gebrecken van allerley slag; te geneezen, door middel van

Granaatboom. 17.
 Moerbezienboom. 19.
 Amandelboom. 35.
 Perzikboom. 67.
 Vlier. 79.
 Pijlhout. 91.

Effchen-

Esschenboom. 95.
 Pokhout. 98.
 Terpentijnboom. 105.
 Sassafrasboom. 111.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Muscaatboom. 136.
 Lauwerboom. 153.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Brem. 181.
 Tamarischboom. 201.
 Geneverboom. 221.
 Wijngaard. 240.
 Geytenblad. 244.
 Rosmarijn. 246.
 Kappets. 255.
 Averuyt. 271.
 Beerenklauw. 277.
 Zuring. 280.
 Vrouwenhayr. 285.
 Hartstong. 287.
 Gragtvaarn. 291.
 Steenvaarn. 291.
 Boelkenskruyd. 298.
 Zee-ajuyt. 307.
 Muur. 308.
 Ammi. 323.
 Beekbunge. 325.
 Kleyn Olfetong. 326.
 Angelica. 331.
 Krap. 341.
 Walmeester. 343.
 Akeleyen. 351.
 Mansoor. 359.
 Aristolochie. 371.
 Meesterwortel. 378.
 Witte Been. 393.
 Beet. 395.
 Beronie. 396.
 Kool. 413.
 Aardnooten. 414.
 Bryonie. 416.
 Brunelle. 419.
 Camillen. 424.
 Munt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Lis. 431.
 Stinkende Lis. 432.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdistel. 456.
 Candalis. 462.
 Lappa Boaria. 463.
 Santorie. 466.
 Huyslook. 471.
 Chamædrys. 476.
 Condrielle. 482.
 Ciceren. 483.
 Cicorey. 491.
 Ananas. 495.
 Leepelblad. 498.
 Comijn. 512.
 Navelkruyd. 517.
 Kauwoorde. 521.
 Konkommer. 528.
 Koornbloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Geele Wortelen. 544.
 Dictamnus. 551.
 Vingerhoed. 553.
 Elatine. 560.
 Alaarwortel. 561.
 Rakette. 565.
 Hederik. 567.
 Ferula. 572.
 Venkel. 590.
 Fenegriek. 591.
 Duyckervel. 597.
 Holwortel. 599.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zwaardkruyd. 608.
 Weede. 612.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdrif. 622.
 Goudenkruyd. 629.
 Yfop. 653.
 Thuyt Kers. 661.
 Wilde Kers. 662.
 Roomsch Neetelkruyd. 675.
 Scorbutskruyd. 700.

Lavendel. 708.
 Lelie. 716.
 Hop. 732.
 Majoraan. 737.
 Poleye. 740.
 Bok-orege. 743.
 Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Mechoacan. 764.
 Aardbezien. 773.
 Plompe. 780.
 Yzerkruyd. 787.
 Stalkruyd. 790.
 Panax. 801.
 Passerine. 804.
 Glaskruyd. 806.
 Varkensvenkel. 812.
 Zee-venkel. 813.
 Polium. 828.
 Radijs. 846.
 Peeperwortel. 847.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Bijlkenkruyd. 872.
 Water-eppe. 884.
 Steekende Winde. 890.
 Heydens Wondkruyd. 892.
 Smyrnium van Candien. 894.
 Stechaskruyd. 898.
 Teucrium. 901.
 Eerenprijs. 922.

Milt-beeving te helpen, wech te neemen, door middel van

Oyevaarsbek. 605.

Milt, gequert zijnde, weer te geneezen, door middel van

Comijn. 512.

Tormentil. 915.

Misval der Vrouwen te voorkomen. *zie op Vrouwen Misval.*

Moeder-gebreken, als, opstijging, neerschieting, ontfteeking, verzetting, verstopping, gezwollen, verhardheyd, verzweering, verkoudheyd, en allerley andere ongeleegentheeden te helpen, wech te neemeo, te geneezen, door middel van

Vijgeboom. 24.

Peereboom. 31.

Queboom. 33.

Amandelboom. 35.

Nooteboom. 41.

Pijnboom. 44.

Acacia. 52.

Eykenboom. 75.

Vlierboom. 80.

Mastikboom. 103.

Styraxboom. 112.

Kaneel. 123.

Wolboom. 128.

Muscaatboom. 137.

Lauwerboom. 153.

Boom der Kuysheyd. 167.

Cistus. 171.

Geneverboom. 220.

Jasmiyn. 228.

Ageratum. 294.

Look zonder Look. 302.

Muur. 309.

Malve. 317.

Witte Malve. 318.

Ammi. 323.

Dille. 329.

Angelica. 331.

Anijs. 333.

Antbyllis. 334.

Kalfsmuyl. 337.

Krap. 341.

Bijvoet. 353.

Kalfsvoet. 357.

Mansoor. 359.

Aristolochie. 366.

Meesterwortel. 378.

Melde. 379.

Beerenoor. 383.

Kliffenkruyd. 385.

Pellitentiewortel. 387.

Balfemappel. 389.

Betonie. 396.

Naterwortel. 402.

Lis. 431.

Cardobenedict. 453.

Kruysdistel. 456.

Hof-comijn. 456.

Waterlook. 478.

Coriander. 511.

Keyzerskroon. 515.

Wilde Galega. 541.

Geele Wortelen. 544.

Pastinake. 546.

Elatine. 560.

Ferula. 572.

Fraxinella. 594.

Oyevaarsbek. 605.

Kortoenkruyd. 616.

Scharley. 640.

Yfop. 653.

S. Jacobskruyd. 659.

Gengebar. 666.

Anijskruyd uyt America. 668.

Muurbloem. 678.

Damalbloom. 689.

Lavendel. 708.

Tongblad. 709.

Lavas. 712.

Lelie. 716.

Zeevengetijdenkruyd. 724.

Malrove. 756.

Moederkruyd. 757.

Mechoacan. 764.

Drieblad. 771.

Peonie. 799.

Panax. 801.

Varkensvenkel. 810.

Rhaponticum. 852.

Wijnruyt. 856.

Kunneke. 861.

Duyvelsbeer. 866.

Sefeli. 881.

Steekende Winde. 890.

Stechaskruyd. 898.

Zie ook op de twee volgende Posten.

Moederfmerren te geneezen, wech te neemen, door middel van

Lindenboom. 86.

Roozeboom. 199.

Druyvenkruyd. 409.

Welriekende Lis. 431.

Santorie. 466.

Oogenklaar. 480.

Maagdepalm. 497.

Aspergies. 671.

Vlaskruyd. 718.

Wild Vlaskruyd. 721.

Zeevengetijdenkruyd. 724.

Thymiaan. 738.

Peonie. 799.

Panax. 801.

Duyvelsbeer. 866.

Sefamun. 879.

Moeder, vervuyld zijnde, te zuiveren. Vruuchtbaar te maken, door middel van

Sassafrasboom. 111.

Averuyt. 271.

Synnauw. 300.

Witte Malve. 318.

Ammi. 323.

Dille. 329.

Kalfsvoet. 357.

Aristolochie. 366.

Srarrekruyd. 376.

Meesterwortel. 378.

Bryonie. 415.

Munt. 427.

Caucalis. 462.

Veld-cipres. 477.

Cicorey. 491.

Conyza. 510.

Pastinake. 546.

Hoe langer hoe liever. 558.

Holwortel. 599.

S. Jacobskruyd. 659.

Roomsch Neetelkruyd. 675.

Limonium. 712.

Orege. 742.

Zeepkruyd. 843.

Wijnruyt. 856.

Self. 859.

der GENEESMIDDELEN.

Zie ook op Onvruchtbare Vrouwen.

Mond-gebreeken; Mond-zweeringen, heere, en quaaide; ontsteekingen, gezwellen, garen, bloedige, en andere ongeleegentheeden, te geneezen, door middel van

Granaatboom. 17.
Daadelboom. 71.
Rhyjnbezienboom. 81.
Elzenboom 90.
Viburneboom. 117.
Berkenboom. 133.
Boom der Kuysheyd. 167.
Vervloof. 173.
Olijfboom. 183.
Berberisboom. 188.
Phyllireboom. 212.
Alcane. 215.
Wijngaard. 240.
Braambeziem. 248.
Hartstong. 287.
Hemionis. 287.
Agrimonie. 295.
Zee-ajuyn. 307.
Aloe. 315.
Malve. 317.
Akeleyen. 351.
Strandekruyd. 401.
Naterwortel. 402.
Senegroen. 418.
Camillen. 423.
Cardobenedict. 453.
Huyslook. 471.
Lepelblad. 498.
Koorbloem. 531.
Wilde Galega. 541.
Elatine. 560.
Kardinaalsbloem. 583.
Duyvekervel. 597.
Holwortel. 599.
Zoerhout. 611.
Porcellain. 620.
Hondjensdrif. 622.
Eedel Leevekruid. 628.
Goudenkruid. 629.
Yfop. 653.
Jacea. 655.
Wilde Kers. 662.
Muurbloem. 678.
Steen Leevekruid. 686.
Scorbuthskruyd. 700.
Americaanfche Britannica. 703.
Orege. 742.
Drieblad. 771.
Cameline. 775.
Penningskruyd. 777.
Valeriaan. 784.
Yzeerkruyd. 787.
Waternoot. 793.
Peonie. 799.
Panax. 801.
Vijfvingerkruyd. 809.
Weegbree. 825.
Muysdoorn. 854.
Tormentil. 915.

Mondtrekking; Mond-lammigheyd te geneezen, door middel van

Varkensbrood. 537.

Morten, hoe uyr de kleederen te houden; daar in zijnde te verdrijven; door

Cypresboom. 62.
Gagel. 146.
Averuyt. 271.
Alfen. 274.
Vaarn. 289.
Mottenkruyd. 397.
Druyvenkruyd. 409.
Elichryfon. 561.

NAadorft te verdrijven, door middel van

Driedistel. 454.

Naageboorte, en doode vrucht, af te drijven, door middel van

Zeevenboom. 63.
Kaneelboom. 123.
Lauwerboom. 153.
Cistus. 171.
Averuyt. 271.

Vrouwenhayr. 285.
Knoplook. 301.
Angelica. 331.
Lafepitium. 332.
Anthyllis. 334.
Krap. 341.
Peeterzelie. 345.
Bijvoet. 353.
Kalfsvoet. 357.
Aristolochie. 366.
Meesterwortel. 378.
Meyer. 381.
Hoefblad. 386.
Druyvenkruyd. 409.
Aardnoten. 414.
Camillen. 424.
Lis. 431.
Goudsbloem. 436.
Heirgespan. 447.
Kervel. 464.
Scammonie. 508.
Saffraan. 520.
Konkommer. 528.
Dictamnus. 551.
Ferula. 572.
Filipendula. 577.
Water-Filipendula. 578.
Fraxinelle. 594.
Holwortel. 599.
Gentiaan. 601.
Scharley. 640.
Thuyt Kers. 661.
Wilde Kers. 662.
Muurbloem. 678.
Lavendel. 708.
Tongelblad. 709.
Limonium. 712.
Lavas. 712.
Lelie. 716.
Wild Vlaskruyd. 721.
Thymiaan. 738.
Malrove. 756.
Moederkruyd. 757.
Bingelkruyd. 760.
Drieblad. 771.
Passerine. 804.
Wijnruyt. 856.
Kunneke. 861.
Steenbreek. 863.
Smyrnum. 894.
Stachyskruyd. 896.

Zie ook op Doodse Vrucht.

Naagelzweering, en zwelling, te geneezen, te verdrijven, door middel van

Anemone. 328.
Paronychia. 807.
Longekruyd. 840.

Naagelen, afgezworen zijnde, weer te doen groeyen, door middel van

Paronychia. 807.

Naaweeën der gebaard hebbende Vrouwen wech te neemen, door middel van

Amandelboom. 35.
Ajuyn. 304.
Witte Malve. 318.
Bijvoet. 353.
Haazenoer. 475.

Navelzwelling te helpen, door middel van

Deurwas. 811.
Deurwas. 810.
Vloekruyd. 835.

Navel-uytputting aan kinderen en andere, weer inwaarts te doen keeren, door middel van

Deurwas. 810.
Vloekruyd. 835.
Self. 859.
Kunneke. 861.

Natuurlijke warmte des ligchaams te vermeerderen door middel van

Self. 859.
Kunneke. 861.

Neus-bloeden te doen ophouden, door middel van

Eykenboom. 76.
Vlierboom. 79.
Lindenboom. 86.
Welriekende Eykelboom. 132.
Ajuyn. 303.
Guychelheyl. 324.
Walstroo. 339.
Naterwortel. 402.
Asteroides. 418.

Munt. 427.
Bergmunt. 428.
Huyslook. 471.
Maagdepalm. 497.
Comijn. 512.
Varkensbrood. 537.
Hondstong. 539.
Paerdestaert. 564.
Ferula. 572.
Oyevaarsbek. 605.
Vederik. 744.
Duyzendblad. 767.
Duyzendknop. 830.
Groot Speerkruyd. 871.
Tasjenskruid. 914.

Neusgaten-gezweeren, Polypi, Gezwellen; Kankerige zeeren, uytwassen, te geneezen, door middel van

Kalfskruyd. 358.
Aristolochie. 366.
Naterwortel. 402.

Neusgaten-gebreeken te geneezen door middel van

Granaatboom. 17.

Neusgaten-verstoping te openen, door middel van

Nagelboom. 150.

Nieren-smerten, zweeringen, verstoppingen, zwelling, en allerley andere gebreeken te geneezen, wech te neemen, door middel van

Vijgeboom. 23.
Bananiënboom. 28.
Amandelboom. 35.
Nooreboom. 41.
Perzikboom. 67.
Willigeboom. 78.
Beukenboom. 93.
Pekhout. 98.
Terpentijnboom. 106.
Pistacienboom. 107.
Saffraanboom. 111.
Tamarindenboom. 115.
Cassieboom. 116.
Rode Jujuben. 119.
Kaneelboom. 123.
Muscaarboom. 137.
Myrtusboom. 145.
Brem. 181.
Boommalve. 191.
Tamarischboom. 201.
Geneverboom. 221.
Cardamom. 258.
Agrimonie. 295.
Boelkenskruyd. 298.
Americaanfch Boelkenskruyd. 298.
Muur. 309.
Malve. 317.
Alyffum. 321.
Guychelheyl. 324.
Anthyllis. 334.
Krap. 341.
Peeterzelie. 345.
Mans-oor. 359.
Meesterwortel. 378.
Beerenoer. 383.
Betonie. 396.
Aardnoten. 414.
Waalwortel. 420.
Water Goudsbloem. 437.
Brasilië-peeper. 447.
Caucalis. 462.
Huyslook. 471.
Veld-cipres. 477.
Waterlook. 478.
Ciceren. 483.
Maagdepalm. 497.
Kauwoorde. 521.
Pepoen. 523.
Meloen. 526.
Geele Wortelen. 544.
Pastinake. 546.
Paerdestaert. 564.
Zonnebloem. 582.
Venkel. 590.
Oyevaarsbek. 605.
Zoerhout. 611.
Porcellain. 620.
Eedel Leevekruid. 628.

B L A D - W Y Z E R

Indiaanfch Kruidje roet mij niet.
633.
Aspergien. 671.
Muurbloem 678.
Wild Vlaskruid. 721.
Malloten. 725.
Hop. 732.
Mechoacan. 764.
Ruyterskruid. 767.
Aardbezien. 773.
Mofch. 774.
Narciffe. 779.
Yzerkruid. 787.
Wineragroen. 795.
Peonie. 799.
Glaskruid. 806.
Varkensvenkel. 812.
Zeevenkel. 813.
Weegbree. 825.
Sleutelbloem. 838.
Peperwortel. 847.
Rhaponticum. 853.
Sanikel. 860.
Naaldekervel. 867.
Streekende Winde. 890.
Smygium van Candia. 894.
Tormentil. 915.
Boksdoojn. 916.
Boksbaard. 917.
Zorsknotze. 920.
Eerenprijs. 922.
Maerfche Viole. 925.
Gulde Roede. 927.

Nieren-brand wech te neemen, door middel van
S. Jansbrood. 124.
Agrimonie. 295.
Brasiliaanfche Linze. 509.
Hartshoorn. 513.
Navelkruid. 517.
Meloen. 526.
Indiaanfche Doornappel. 576.
Plompe. 780.
Wineragroen. 795.

Nieren-vloeying, bloedige, te geneezen, door middel van
Aardakers. 350.
Waalwortel. 420.
Hartshoorn. 513.

Nieren-steen te verdrijven. *zie op Steen.*

Niezen te verwekken door middel van
Niesworrel. 434.
Majoraan. 737.
Marum. 754.
Wilde Dragon. 841.
Zeepkruid. 843.

Nies-poeder te bereyden, dar zeer goed is.
15.
Nies-poeder zeer goed, en zonder ongeleegentheyd te veroorzaken, te bereyden van
Maybloem. 717.

Ontfteeking, inwendige. *zie op Inwendige Ontfteeking.*
Onvruchtbare Vrouwen vruchtbaar te doen worden, door middel van
Synnauw. 300.
Starrekruid. 376.
Meesterwortel. 378.
Comijn. 512.
Scharley. 640.
S. Jacobskruid. 659.
Orege. 742.
Bingelkruid. 760.
Eerenprijs. 922.
Zie ook op Maeder.

Oog-gebreeken, vlekken, donkerheyd, rodigheyd, vurigheyd, bitzigheyd, brand, gezwollenheyd, errervloeying, traaning, leepheyd, zinkingen, te helpen, te geneezen, wech te neemen, door middel van
Appelboom. 7.
Queeboom. 42.
Pijnboom. 45.
Acacia. 55.
Cypriefsenboom. 62.
Viburneboom. 117.

Nagelboom. 150.
Olijftboom. 183.
Berberisboom. 188.
Roozeboom. 199.
Tamarifchboom. 201.
Geyrenblad. 244.
Rofmarijn. 246.
Braambezien. 248.
Hinnebezien. 249.
Keelkruid. 260.
Sigmarfkruid. 276.
Wolfsbezie. 283.
Americaanfch Bergboelkenskruyd. 298.
Zee-ajuyjn. 307.
Muur. 308.
Guygchelheyl. 324.
Ambrosia. 329.
Angelica. 331.
Kalfsmuyl. 337.
Peeterzche. 345.
Mansoor. 358.
Affodille. 372.
Starrekruid. 376.
Baccharis. 388.
Witte Been. 393.
Morrenkruid. 397.
Wollekruid. 399.
Strandekruyd. 401.
Bernagie. 406.
Slangenhoofd. 408.
Bruynette. 424.
Strinkende Lis. 432.
Goudsbloem. 436.
Cardobenedict. 453.
Santorie. 466.
Cepaa. 467.
Huyslook. 471.
Chamædryf. 476.
Boonen. 487.
Basilicom. 499.
Winde. 506.
Saffraan. 520.
Kauwoorde. 521.
Pepoen. 523.
Meloen. 526.
Koorbloem. 531.
Varkensbrood. 537.
Ridderspoor. 548.
Elatine. 560.
Arragonsche Mostaart. 568.
Oogentrooft. 569.
Boekweyt. 570.
Indiaanfche Doornappel. 576.
Wilde Hanekam. 579.
Zonnebloem. 582.
Fraxinelle. 594.
Kievitsbloem. 595.
Duyvekervel. 597.
Gentiaan. 601.
Zoerhout. 611.
Gras van Parnas. 618.
Porcellein. 620.
Havifskruyd. 636.
Bilzenkruid. 650.
Srebe. 656.
Erinus van Dioscorides. 673.
Muurbloem. 678.
Maybloem. 717.
Wild Vlaskruid. 721.
Zeevengetijdenkruid. 724.
Peper. 733.
Orege. 742.
Goudenappel. 746.
Nachtschade. 750.
Bruynrood Vierblad. 772.
Aardbezien. 773.
Valeriaan. 784.
Yzerkruid. 787.
Speerkruid. 793.
Perzenkruid. 811.
Muysoor. 816.
Weegbree. 825.
Ganzerich. 833.
Vloekruyd. 835.
Wonderboom. 852.
Wijnruyt. 856.
Hermala uyt Syrien. 857.
Kruyswortel. 877.

Sefamum. 878.
Maerfche Viole. 925.

Oogfchellen, vliezen, vlekken, wech te neemen, door middel van
Berkenboom. 133.
Nagelboom. 150.
Rofmarijn. 246.
Groote Speerwortel. 357.
Madelieven. 393.
Welriekende Lis. 428.
Oogenklaar. 480.
Varkensbrood. 537.
Tandekenskruyd. 550.
Zoerhout. 611.
Havifskruyd. 636.
Scharley. 640.
Muurbloem. 678.
Zeevengetijdenkruid. 724.
Malloten. 725.
Perzenkruid. 811.
Duyzendknop. 830.
Peperwortel. 847.

Oogfcheemering te verdrijven, door middel van
Populierboom. 73.
Kancelboom. 123.
Kalfsmuyl. 337.
Akeleyen. 351.
Mansoor. 359.
Angelier. 362.
Madelieven. 393.
Varkensbrood. 537.
Ridderspoor. 548.
Tandekenskruyd. 550.
Venkel. 590.
Wijnruyt. 856.
Stechaskruyd. 898.
Zie voorts op Gezicht.

Oogen te zuiveren, te versterken, door middel van
Lindenboom. 86.
Geneverboom. 120.
Rofmarijn. 246.
Zuring. 280.
Guygchelheyl. 324.
Basilicom. 499.
Elatine. 560.
Oogentrooft. 569.
Zie ook op Gezicht.

Oogen-donkerheyd op een verwonderlijke wijs wech te neemen, door middel van
Perzenkruid. 811.

Oogen-puyften en Oogenjeukte te verdrijven, door middel van
Daadelboom. 71.
Boksdoojn. 916.

Oogen-zweering. *zie op Zweering der Oogen.*

Oogen, blauwgeflagene, te regt te brengen, door middel van
Alffen. 224.

Oogen: hardigheyd van de holle Zeeren, komende aan de hoeken der Oogen, genoemd Ægilopes. wech te neemen door
Ydele Haver. 821.

Oogen-quetsfuren te geneezen, door middel van
Sefamum. 878.

Oogen: quade verwe der Oogen, na de Geelzucht overgebleven, te doen vergaan door middel van
Konkommer. 528.
Orege. 742.

Oogen, in de Kinderpokjens te bewaren voor fchade, en heete Zinkingen; de brand wech te neemen, door middel van
Saffraan. 520.
Tasjenskruid. 914.

Oogen-zinkingen. *zie op Zinkingen der Oogen.*

Oogen; alle daar in gekomene onzuuyvteydeydt uyt te drijven, door middel van
Muysdoojn. 854.

Oor-smerten en andere gebreeken te geneezen, door middel van
Granaatboom. 17.
Acacia. 55.
Abrikoos. 68.
Populierboom. 73.
Willigeboom. 78.

der GENEESMIDDELEN.

- Vlierboom. 80.
 Sumachboom. 109.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Ciftus. 171.
 Pareye. 305.
 Malve. 317.
 Angelica. 331.
 Kleeſkruid. 338.
 Maagdepalm. 497.
 Kauwoorde. 521.
 Beetwortel. 545.
 Gentiaan. 601.
 Oyevaarsbek. 605.
 Bilzenkruid. 650.
 Erinus van Dioſcorides. 673.
 Malloten. 725.
 Orege. 742.
 Malrove. 756.
 Weegbree. 825.
- Ooren-doofheyd. *zie op Doofheyd.*
 Ooren-zweeting. *zie op Zweeting der Ooren.*
 Oor-verſtopping te helpen, wech te neemen, door middel van
 Wilde Thymus. 878.
- Ooren-ettervloeying te geneezen, door middel van
 Myrtusboom. 145.
 Stoebe. 656.
 Tadjenskruid. 914.
- Oor-tuyting te verdrijven, door middel van
 Amandelboom. 35.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Ajuyne. 304.
 Kool. 413.
 Coloquint-appel. 502.
 Varkensbrood. 537.
 Beetwortel. 545.
 Orege. 742.
- Oorwormen uyt 't Oor te doen komen, door middel van
 Appelboom. 7.
 Fraxinelle. 594.
- Ooren ontlaſten van de Wormen, welke daar in groeyen; de zelve te dooden, door middel van
 Perzikboom. 67.
 Kappers. 255.
 Pareye. 305.
 Bergmunt. 428.
 Cardobenedict. 453.
 Venkel. 590.
 Bilzenkruid. 650.
 Perzenkruid. 811.
 Vlookkruid. 835.
- Oplazing der verkonde Leeden wech te neemen, door middel van
 Comijn. 512.
- Opdragtigheyd; heete opdruyftigheyd in 't aangezicht, te verdrijven, door middel van
 Roozeboom. 199.
 Phyllireboom. 212.
 Ried. 370.
 Havikskruid. 636.
 Fonteinkruid. 832.
- Oude lieden, haren Geelt te verquikken, door middel van
 Zonedauw. 850.
- Oude mannen nieuwe luſt en kracht te doen krijgen tot 't echte werk, door middel van
 Piſtaciënboom. 107.
 Hondſtand. 547.
 Kortoenkruid. 616.
 Nachtschade. 750.
- P**aerden-buykpijn te verdrijven, door middel van
 Geytenbaard. 928.
- Paerden bloedſpouwing en Hoest te geneezen. *zie op Bloedſpouwing der Paerden. Ook op Hoest en Bloedſpouwing der Paerden.*
 Paerden eetſluſt te bevorderen; de zelve vergaan, te doen weekomen, door middel van
 Linzen. 484.
- Paerden Engbotſtigheyd wech te neemen, de Kortademheyd te verdrijven, door middel van
 Peſtilentiewortel. 387.
- Paerdenhuyd te bewaren voor 't opzitten en ſteeken van Horzelen, Vliegen, en Muggen, door middel van
 Kauwoorde. 521.
- Paerden inwendige gebreken te geneezen, door middel van
 Gentiaan. 601.
- Paerden opene gaten en zeeten te geneezen, veroorzaakt door de wrijving des Sadels: een nieuwe huyd te doen groeyen, door middel van
 Tandekenskruid. 550.
 Ganzerich. 833.
- Paerden ſchurftigheyd te geneezen. *zie op Schurftigheyd der Paerden.*
 Paerden, vernagelde; de wonden te geneezen, door middel van
 Wollekruid. 399.
- Paerden vet te maken, door middel van
 Oprechte Medica. 592.
 Gemeene Medica. 593.
 Witzen. 923.
- Paerden, met Wormen gequeld, te geneezen. *zie op Wormen der Paerden.*
 Paerden zeeren en opene gaten, te verhinderen, dat'er geen Wormen in groeyen, door middel van
 Tandekenskruid. 550.
- Paerden, zwarthayrig, geheel wit van hayt te maken, door middel van
 Hermodactelen. 501.
- Paerden, die haar water niet loffen kunnen, tot de water-making te helpen, door middel van
 Stalkruid. 790.
- Paerden en andere Beesten van 't manlijk geſlacht, moedig te maken tot beſpringing, door middel van
 Standelkruid. 401.
- Parſſing, of drukking, als iemand zijn gevoeg wil doen, doch niet kan, te geneezen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Zeevenboom. 63.
 Anijs. 333.
 Plompe. 780.
 Ganzerich. 833.
- Peſt, bewaaring teegens de zelve, door middel van
 Oranjeboom. 15.
 Vijgeboom. 24.
 Saffraſboom. 111.
 Berkenboom. 133.
 Nagelboom. 150.
 Ciftus. 171.
 Geneverboom. 220.
 Cardamom. 258.
 Alſſen. 274.
 Agrimonie. 295.
 Knoplook. 301.
 Angelica. 331.
 Akeleyen. 351.
 Bijvoet. 353.
 Angelieren. 362.
 Ariſtolochie. 366.
 Zwaluwewortel. 370.
 Meesterwortel. 378.
 Brunelle. 419.
 Welriekende Lis. 428.
 Goudsbloem. 436.
 Carline. 449.
 Kervel. 464.
 Welriekende Nagtbloem. 634.
 Stok-violier. 681.
 Windend Paerdsyzer. 714.
 Berg-Slangenkruid. 753.
 Muysoor. 825.
 Radijs. 846.
 Wijnruyt. 856.
 Tormenil. 915.
 Eerenprijs. 922.
- Peſt; bijzonder heerlijk bewaar-middel teegens de zelve, genomen van
 Adderskruid. 868.
- Peſt-geneezing, door middel van
 Eykenboom. 75.
 Arbutusboom. 126.
 Averuyt. 271.
 Zuring. 280.
 Ajuyne. 304.
 Muur. 309.
 Guygchelheyl. 324.
 Angelica. 331.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet. 357.
 Groot Speerwortel. 357.
 Angelieren. 362.
 Duyzendſchoon. 364.
 Beerenoor. 383.
 Peſtilentiewortel. 387.
 Naterwortel. 402.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Kervel. 464.
 Chamædrys. 476.
 Waterlook. 478.
 Wilde Galega. 541.
 Dragon. 556.
 Alanwortel. 561.
 Hederik. 567.
 Fraxinelle. 594.
 Duyvekervel. 597.
 Holwortel. 599.
 Galega. 599.
 Gentiaan. 601.
 Gingidium. 607.
 Gods Genade. 619.
 Vederik. 744.
 Berg-Slangenkruid. 753.
 Meliſſe. 762.
 Plompe. 780.
 Valeriaan. 784.
 Yzerkruid. 787.
 Speerkruid. 793.
 Pimpinel. 824.
 Weegbree. 825.
 Keukenkruid. 836.
 Duyvelsbeet. 866.
 Wormkruid. 899.
 Vreemde wilde Kets. 913.
 Tadjenskruid. 914.
 Tormenil. 915.
 Boksbaard. 917.
 Eerenprijs. 922.
 Vliegenet. 927.
- Peſt, bijzonderlijk zeer hoog geroemd Geneesmiddel van de zelve, genomen van
 Adderskruid. 868.
- Peſtilentiale, brandende ziekten. Middelen daar teegens; verkoeling, in de zelve, genomen van
 Tamarindenboom. 115.
 Arbutusboom. 126.
 Berberisboom. 187.
 Aalbezien. 195.
 Doornbezien. 223.
 Peſtilentiewortel. 387.
 Goudsbloem. 436.
- Zie ook op Koortzen.*
 Peſtilentiale hardigheyd, Gezwellen, Zweetingen, Carbonkelen, te geneezen, door middel van
 Queeboom. 33.
 Roozeboom. 199.
 Hoefblad. 386.
 Cardobenedict. 453.
 Chamædrys. 476.
 Coriander. 511.
 Alantwortel. 561.
 Vijgeboom. 729.
 Panax. 801.
 Duyvelsbeet. 866.
 Tadjenskruid. 914.
- Peſtilentiale Koortzen. *zie op Koortzen.*
 Peſtilentiale lucht. *zie op Quade Lucht.*
 Piſſſcharpheyd te verzachten; de brand daar van wech te neemen, door middel van
 Kauwoorde. 521.
- Zie ook op Koudepiſ.*
 Plat-luyzen te verdrijven, door middel van
 Bilzenkruid. 650.
- Pleuris te verdrijven, te geneezen, door middel van
 Appelboom. 7.

B L A D - W Y Z E R

Amandelboom. 35.
 Tamarindenboom. 115.
 Hinnebezien. 249.
 Boomvaarn. 290.
 Angelica. 331.
 Kleefkruid. 338.
 Welriekende Lis. 428.
 Cardobenedict. 453.
 Cariophyllate. 457.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Scammooie. 508.
 Saffraan. 520.
 Wilde Galega. 541.
 Eedele Raketre. 566.
 Soerhout. 611.
 S. Janskruid. 648.
 Roomfch. Neetelkruid. 675.
 Aardbezien. 773.
 Valeriaan. 784.
 Self. 859.
 Scabiofe. 865.
 Sefamum. 878.
 Sermontein. 888.
 Boksaard. 917.
 Maertfche Viole. 925.

Zie ook op Zijde-pijn.

Podagra te geneezen; de fmerrre verzachten; door zommige deezer Kruiden terftond wech te oemen; immers zeer te verminderen;

Oranjeboom. 14.
 Vijgeboom. 24.
 Acacia. 55.
 Boom des Leevens. 60.
 Cypreffenboom. 62.
 Populierboom. 73.
 Willigeboom. 78.
 Vlierboom. 79.
 Rhijnbezien. 81.
 Saffraasboom. 111.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Mufcaatboom. 138.
 Hazelnotenboom. 162.
 Brem. 181.
 Boommalve. 191.
 Beerenklaauw. 277.
 Zee-ajuy. 307.
 Angelica. 331.
 Angeliere. 362.
 Kliffenkruid. 385.
 Wollekruid. 399.
 Waalwortel. 420.
 Srinkende Lis. 432.
 Nieswortel. 434.
 Lappa Boaria. 463.
 Huyslook. 471.
 Boonen. 486.
 Cicorey. 491.
 Coloquintappel. 502.
 Scammonie. 508.
 Eezels Konkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Wilde Vlier. 559.
 Eedele Raketre. 566.
 Ferula. 572.
 Fraxinelle. 594.
 Porcellein. 620.
 Zee-porcellein. 621.
 Hondjensdraf. 622.
 Kruidje roer mij niet. 630.
 Bilzenkruid. 650.
 Mofch. 774.
 Yzeikruid. 787.
 Glaskruid. 806.
 Fontreinkruid. 832.
 Vlookruid. 835.
 Hennip. 887.

Zie ook op Elefifijn.

Pokken; vuyle Pokken. *zie op Spaanfche Pokken.*

Pokjens. *zie op Kinder-Pokken.*
 Polypus. *zie op Neusgaten gezwewer.*
 Popeify. *zie op Beroerdheyd*
 Purgeerende middelen; eenige der zelve zachtelijk, andere fcharper, en noch fcharper werkende, genomen van Appelboom. 7.

Moerbezenboom. 19.
 Vijgeboom. 23.
 Karfseboom. 37.
 Denneboom. 47.
 Dadelboom. 71.
 Vlierboom. 80.
 Rbijnbezien. 81.
 Pijlhout. 91.
 Paapenhout. 91.
 Terpentijnboom. 106.
 Piftacienboom. 111.
 Stryaxboom. 112.
 Tamarindenboom. 115.
 Caffieboom. 116.
 S. Jansbrood. 124.
 Kleyne Lauwerboom. 156.
 Hulft. 166.
 Lombaardfche Linzen. 176.
 Brem. 181.
 Olijfboom. 183.
 Berberisboom. 188.
 Roozeboom. 199.
 Boomachtig Spinagie. 206.
 Kappers. 255.
 Oprechte Jalappe. 268.
 Averuy. 271.
 Boomvaarn. 290.
 Struyskruid. 293.
 Zee-ajuy. 307.
 Aloë. 314.
 Malve. 317.
 Beet. 395.
 Kool. 413.
 Ganzebloem. 422.
 Niesworrel. 433.
 Goudsbloem. 436.
 Wilde Saffraan. 450.
 Springkruid. 458.
 Efula. 459.
 Wolfsmelk. 461.
 Veld-cipres. 477.
 Maagdepalm. 497.
 Coloquintappel. 502.
 Winde. 506.
 Scammonie. 508.
 Leedekenskruid. 519.
 Kauwoorde. 521.
 Konkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Hondsrong. 539.
 Vingerhoed. 553.
 Wilde Vlier. 559.
 Alantwortel. 561.
 Bockweyt. 570.
 Ferula. 572.
 Bloem des Lijdens. 582.
 Duyvekerfel. 597.
 Holwortel. 599.
 Gods Genade. 619.
 Zonnewende. 624.
 Articocken onder de aarde. 625.
 Bataten. 626.
 Purgeerende Bataten. 627.
 Kruidje roer my niet. 630.
 Duyzendkoom. 633.
 Havikskruid. 636.
 Serranila. 657.
 Aspergies. 671.
 Roomfch Neetelkruid. 675.
 Patich. 691.
 Americaanfche Britannica. 703.
 Hop. 732.
 Bingelkruid. 760.
 Mankop. 803.
 Polium. 828.
 Duyzendknop. 830.
 Salomons-zeegel. 832.
 Vlookruid. 835.
 Zeepkruid. 843.
 Wonderboom. 852.
 Thapfia. 903.
 Thaliëtrum. 904.
 Maertfche Viole. 925.

Puyften aan 't Lijchaam en Aangezicht; zwarte, heere, en andere, te verdrijven, door middel van

Populierboom. 73.
 Olijfboom. 183.
 Roozeboom. 199.

Tamarifchboom. 201.
 Wijngaard. 240.
 Nieswortel. 434.
 Huyslook. 471.
 Wilde Bafilicom. 500.
 Coriander. 511.
 Navelkruid. 517.
 Konkommer. 528.
 Paerdeftaert. 564.
 Italiaanfche Raketre. 567.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Zonnewende. 624.
 Havikskruid. 636.
 Salade. 683.
 Poley. 740.
 Glaskruid. 806.
 Sermontein. 888.

Puyften aan de Oogen. *zie op Oog-puyften.*
 Puyften en Zeeren, van de Kinder-pokjens overgebleeven, te geneezen. *zie op Kinder-pokjens.*

Quaade, zelfs Pestilentielle lucht, te verdrijven, of zich daar voor te bewaren, door middel van
 Appelboom. 7.
 Oranjeboom. 13. 15.
 Vijgeboom. 24.
 Nooteboom. 41.
 Perzikboom. 67.
 Saffraasboom. 110.
 Berkenboom. 133.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.
 Aalbezien. 195.
 Geneverboom. 220.
 Rotmarijn. 246.
 Agrimonie. 295.
 Angelica. 331.
 Anijs. 333.
 Walmeelter. 343.
 Bijvoet. 353.
 Anftolochie. 366.
 Meefterwortel. 378.
 Welriekende Lis. 428.
 Goudsbloem. 436.
 Chamædry. 476.
 Corrufa. 516.
 Alantwortel. 561.
 Welriekende Nachtbloem. 634.
 Berg-Slangenkruid. 753.
 Vijfvingerkruid. 809.

Zie hier bij na 't geen staat onder de Woorden: Pest; bewaar-middelen tegens de zelve.

Quaade Schurftheyd te geneezen. *zie op Schurftheyd.*

Quaade Zweeringen des Mond. *zie op Mondgebreeken.*

Quaade Zeeren, Zweeren, &c. *zie op Zeeren, Zweeren, &c.*

Quaad Zeer in 't bijzonder, te geneezen, door middel van

Nooteboom. 42.
 Knoplook. 302.
 Huyslook. 471.
 Ciceren. 483.
 Erweten. 486.
 Elichryfon. 561.
 Duyvekerfel. 597.
 Weede. 612.
 S. Janskruid. 648.
 Vijgboonen. 729.

Qualijkheyd der zwangere Vrouwen te verdrijven. *zie op Zwangere Vrouwen.*

RAzerny; verwarring des Hoofds; zinnen-gekenkrheyd; verftands-gebreeken, re helpen, te verbeteren, door middel van

Boom der Kuysheyd. 167.
 Veyl, of Eylof. 252.
 Boomvaarn. 290.
 Niesworrel. 434.
 Scammonie. 508.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Peonie. 799.
 Wilde Thymus. 848.

Ribben;

der GENEESMIDDELEN.

Ribben, gebrooken zijnde, te geneezen, door middel van
 Indiaanfche Vijge. 574.
 Rimpelen des Aangezichts wech te neemen. zie op *Aangezichts Rimpelen*.
 Roodeloop te geneezen doot middel van
 Granaarboom. 17.
 Queeboom. 33.
 Cornoeljeboom. 39.
 Castanjeboom. 40.
 Nooteboom. 42.
 Pijnboom. 44.
 Dadelboom. 71.
 Eykenboom. 75.
 Lindenboom. 86.
 Macerboom. 89.
 Mastikboom. 103.
 Lotusboom. 104.
 Sumachboom. 109.
 Viburneboom. 117.
 Wolboom. 128.
 Myrtusboom. 145.
 Hazelnorenboom. 162.
 Syringe. 164.
 Ciftus. 171.
 Verwloof. 173.
 Olijfboom. 183.
 Berberisboom. 188.
 Aalbezieboom. 195.
 Roozeboom. 199.
 Geneverboom. 220.
 Doornbezieboom. 223.
 Wijngaard. 240.
 Braambezen. 248.
 Alffen. 274.
 Sigmaartskruyd. 276.
 Beerenklauw. 277.
 Hartstong. 287.
 Agrimonie. 295.
 Witte Malve. 319.
 Beekbunge. 325.
 Anijs. 333.
 Kleefkruyd. 338.
 Walftroo. 339.
 Krap. 341.
 Beerenoor. 383.
 Kliffenkruyd. 385.
 Wirte Been. 393.
 Srandelkruyd. 401.
 Narerwortel. 402.
 Aferoides. 418.
 Waalworrel. 420.
 Lis. 431.
 Huyslook. 471.
 Waterlook. 478.
 Linzen. 484.
 Boonen. 486.
 Endivie. 489.
 Maagdepalm. 497.
 Conyza. 510. 511.
 Cortufa. 516.
 Navelkruyd. 517.
 Saffraan. 520.
 Wilde Galega. 541.
 Koraalkruyd. 549.
 Elatine. 560.
 Paerdestaert. 564.
 Italiaanfche Rakette. 567.
 Ferula. 572.
 Fenegriek. 591.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zoerhour. 611.
 Gnaphalium. 615.
 Porcellain. 620.
 Zee-porcellain. 621.
 Hondjensdrif. 622.
 Hyacinth. 645.
 Stoebe. 656.
 Thuyne Kers. 661.
 Juca uyt America. 665.
 Aspergien. 671.
 Verkeerd Neerelkruyd. 677.
 Steen-leeverkruyd. 686.
 Parich. 691.
 Scorburskruyd. 700.
 Limonium. 712.
 Kleyn Maankruyd. 726.
 Americaanfche Orege. 742.
 Bok-orcege. 743.

Vederik. 744.
 Duyzendblad. 767.
 Bruynood Vierblad. 772.
 Aardbezen. 773.
 Mofch. 774.
 Kraakebezen. 776.
 Penningskruyd. 776.
 Plompe. 780.
 Wintergroen. 795.
 Rijs. 797.
 Panikkoorn. 798.
 Panax. 801.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Muysoor. 816.
 Pimpinel. 824.
 Weegbree. 825.
 Duyzendknop. 830.
 Fonteynkruyd. 832.
 Vlookkruyd. 835.
 Rhapsodicum. 852.
 Self. 859.
 Sanikel. 860.
 Water-eppe. 884.
 Fyerkruyd. 895.
 Tafsenskruyd. 914.
 Tormenril. 915.
 Boksdooorn. 916.
 Americaanfche Tarwe. 918.
 Geytenbaard. 928.
 Duyzendblad, &c. 930.
 Roodgrond re verdrijven, re geneezen, door middel van
 Katsfeboom. 37.
 Huyslook. 471.
 Yzerkruyd. 787.
 Deurwas. 810.
 Duyzendknop. 830.
 Roos, ook andere ontfteekingen, te verdrijven, door middel van
 Acacia. 55.
 Vlierboom. 80.
 Rhijnbezen. 81.
 Tamarindenboom. 115.
 Caffieboom. 116.
 Roozeboom. 199.
 Doornbezen. 223.
 Braambezen. 248.
 Malve. 318.
 Kleyn Ofstetong. 326.
 Kool. 413.
 Huyslook. 471.
 Wilde Bafilicom. 500.
 Coriander. 511.
 Koornbloem. 531.
 Paerdestaert. 564.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Oyevaarsbek. 605.
 Weede. 612.
 Porcellain. 620.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Wild Vlaskruyd. 721.
 Nachtsbade. 750.
 Moederkruyd. 757.
 Ruyterskruyd. 767.
 Drieblad. 771.
 Aardbezen. 773.
 Yzerkruyd. 787.
 Glaskruyd. 806.
 Deurwas. 810.
 Duyzendknop. 830.
 Fonteynkruyd. 832.
 Vlookkruyd. 835.
 Wonderboom. 852.
 Wijnruyt. 856.
 Serpentstong. 857.
 Kruyswortel. 877.
 Water-eppe. 884.
 Gelidkruyd. 886.
 Tafsenskruyd. 914.
 Roos. Witte Roos te geneezen, door middel van
 Kliffenkruyd. 385.
 Rons zoodanig te verdrijven, binnen een korre rijd, dat ze noyr zal weer komen, doot middel van
 Vlier. 80.
 Rugge-fmerten re verdrijven, door middel van
 Ganzerich. 833.

Saad te vermeerderen. Saad-ontlooping, &c. zie op *Zaad*.
 Scheurbuyk. zie op *Blauwfehuyt*.
 Schurftigheyd; Krauwagie; Seerigheyd; quaa-
 de; heete Schurftigheyd re geneezen, doot middel van
 Vijgeboom. 24.
 Nooteboom. 42.
 Pijnboom. 44.
 Pruyboom. 47.
 Plaranus. 59.
 Cypresboom. 61.
 Vlierboom. 80.
 Lindenboom. 85.
 Ipenboom. 87.
 Effchenboom. 95.
 Styraaxboom. 112.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Lauwerboom. 153.
 Wilde Lauwerboom. 154.
 Tamarifchboom. 201.
 Lage Berg-mifpelboom. 218.
 Jafmijn. 228.
 Wijngaard. 240.
 Rosmarijn. 246.
 Veyl, of Eyloof. 252.
 Klim. 254.
 Cardamom. 258.
 Averuyt. 262.
 Zuring. 281.
 Vrouwenhayt. 285.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruyd. 298.
 Knoplook. 302.
 Ajuyn. 303.
 Muur. 308. 309.
 Malve. 318.
 Laferpitium. 332.
 Pieterzelie. 345.
 Akeleyen. 351.
 Ried. 370.
 Astragaluskruyd. 377.
 Meefterworrel. 378.
 Offerong. 407.
 Kool. 413.
 Lis. 431.
 Stinkende Lis. 432.
 Nieswortel. 434.
 Palmatia. 445.
 Carline. 449.
 Wolfsmelk. 461.
 Ciceten. 483.
 Sanamunda. 488.
 Articioken. 493.
 Scammonie. 508.
 Braziliaanfche Linfe. 509.
 Conyza. 510. 511.
 Konkommer. 518.
 Varkensbrood. 537.
 Tandekenskruyd. 550.
 Elatine. 560.
 Alanrwortel. 561.
 Fenegriek. 591.
 Duyvekervel. 597.
 Soethout. 611.
 Zee-porcellain. 621.
 Hondjensdrif. 622.
 Eedel Leeverkruyd. 628.
 Yfop. 653.
 Wilde Kers. 662.
 Steen Leeverkruyd. 686.
 Patich. 691.
 Lavas. 712.
 Malloten. 725.
 Vijgeboom. 729.
 Hop. 732.
 Orege. 742.
 Goudenappel. 746.
 Malrove. 756.
 Koorntoos. 759.
 Bingelkruyd. 760.
 Cameline. 775.
 Yzerkruyd. 787.
 Glaskruyd. 806.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Weegbree. 825.
 Zeepkruyd. 843.
 Wonderboom. 852.
 Rhapsodicum. 852.

Wijnruyt. 856.
 Scabiofe. 865.
 Duyvelsbeet. 866.
 Luyskruid. 896.
 Drie-verwige Violer. 924.
Zie ook op Zeeren, Zeerigheyd, &c.
 Schurfigheyd, Melaatsche, te geneezen, door middel van
 Oogenklaar. 480.
Zie voorts op Melaatscheyd.
 Schurfigheyd der Blaas te geneezen, door middel van
 Beekbunge. 325.
 Zoethout. 611.
 Schurfigheyd, en quade Schurfigheyd des Hoofds te geneezen, door middel van
 Willige Boomen. 78.
 Hazelnotenboom. 162.
 Braambezen. 247.
 Beet. 395.
 Muur. 427.
 Wolfsmelk. 461.
 Erweten. 489.
 Pepoen. 523.
 Malloten. 725.
 Thapsia. 903.
 Schurfige Handen te herstellen, zuÿver te maken, door middel van
 Muur. 309.
 Guychelheyl. 324.
 Mollugo. 342.
 Schurfige Schapen te helpen, te reynigen, door middel van
 Alyffum. 320.
 Schurfigheyd, Zeerigheyd der Paerden en anderer Beesten te geneezen, door middel van
 Beekbunge. 325.
 Pestilentiewortel. 387.
 Tandekenskruid. 550.
 Zee-porcellein. 621.
 Hypecoon. 652.
 Yop. 653.
 Water-eppe. 884.
 Sciauca te geneezen. *zie op Heupenpijn; Heupijgt.*
 Seere Hoofden. *zie op Zeere Hoofden.*
 Seeren. Seerigheyd. *zie op Zeeren.*
 Seenuwen. *zie op Zeenuwen.*
 Sinkingen. *zie op Zinkingen.*
 Slaapziekte, Slaapzucht, te verdrijven, door middel van
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Varkensvenkel. 812.
 Self. 859.
 Kunneke. 865.
 Slaapverwekkende middelen, genomen van
 Moerbezenboom. 19.
 Populierboom. 73.
 Roozeboom. 199.
 Dille. 329.
 Lis. 436.
 Endivie. 490.
 Coriander. 511.
 Saffraan. 520.
 Hondsrong. 539.
 Dorycnium. 556.
 Havikskruyd. 636.
 Bilzenkruid. 650.
 Salade. 683.
 Mandragora. 751.
 Hennip. 887.
 Maertsche Viole. 925.
 Slaapverwekkend, en te gelijk alle smert verdovend middel, voor die men eenig lid wil afzetten, genomen van
 Mandragora. 751.
 Slangen, Adderen, en andere giftige Dieren te verjagen, door middel van
 Vlierboom. 79.
 Vaarn. 289.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruid. 298.
 Kali. 472.
 Dictamnus. 551.
 Wilde Vlier. 559.
 Ferula. 572.
 Vederik. 744.

Polium. 828.
Zie voorts in de volgende Blad-wijzer der zonderlinge zaken op, Giftige Dieren.
 Slangen, Adderen, en andere giftige Dieren te dooden, door middel van
 Kleyn Ofterong. 326.
 Slangen, Adderen, en anderer giftige Dieren beeten, of steeken te geneezen. *zie op Beeten.*
 Slijmerige, taye, galachrige, en andere quade Vochren af te drijven. *zie op Galachtige.*
 Snof-poeder tot niezen. *zie op Nies-poeder.*
 Sog in der Vrouwen Borsten te vermeerderen; op te droogen; goed te maken. *zie op Melk.*
 Soode, of heete opwerpen der Maag wech te neemen, door middel van
 Driedistel. 454.
 Circea van Parijs. 496.
 Coriander. 511.
Zie ook op Maag-oprijsing. Opwerpen.
 Spaansche Pokken te geneezen; te hulp te komen, door middel van
 Eykenboom. 75.
 Pokhour. 98.
 Terpentijn. 106.
 Saffrasboom. 111.
 Tamarindenboom. 115.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Brem. 181.
 Tamariscboom. 201.
 Doornbezen. 223.
 Boomvaarn. 290.
 Steenvaarn. 291.
 Struyskruid. 293.
 Ried. 370.
 Cardobenedict. 453.
 Kruidstiel. 456.
 Sanamunda. 488.
 Dictamnus. 551.
 Wilde Vlier. 559.
 Oogentrooft. 569.
 Duyvekervel. 597.
 Oyevaarsbek. 605.
 Gods Genade. 619.
 Mechoacan. 764.
 Steekende Winde. 890.
 Drie-verwige Viole. 924.
 Speenen of Takken aan 't Fondament. *zie op Anbey.*
 Spraak verloren zijnde, te doen weer komen, door middel van
 Maybloem. 717.
 Sprekvtuur. *zie op Springend Vuur.*
 Springend; Sprekvt, Lopend Vuur, te geneezen, door middel van
 Cistus. 171.
 Hinnebezen. 249.
 Muur. 308.
 Malve. 317.
 Laserpitium. 332.
 Mansoot. 359.
 Ried. 370.
 Hoefblad. 386.
 Saccharis. 388.
 Ofterong. 407.
 Nieswortel. 434.
 Huyslook. 471.
 Oogenklaar. 480.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Endivie. 490.
 Wilde Basilicom. 500.
 Brasiliaansche Linze. 509.
 Navelkruid. 517.
 Kauwoorde. 521.
 Koornbloem. 531.
 Weede. 612.
 Salade. 683.
 Patich. 691.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Lelie. 716.
 Vijgeboon. 729.
 Goudenappel. 746.
 Nachtschade. 750.
 Moederkruid. 757.

Koornroos. 759.
 Bingelkruid. 760.
 Ruyterskruid. 767.
 Speekkruid. 793.
 Mankop. 803.
 Glaskruyd. 806.
 Duyzendknop. 830.
 Vlookruyd. 835.
 Wijnruyt. 856.
 Serpentstong. 857.
 Scabiofe. 865.
 Water-eppe. 884.
 Americaansche Terwe. 918.
 Sproetelen. *zie op Aangezichts Zomersproetelen.*
 Sprouw te verdrijven, door middel van
 Waternoot. 793.
 Sprouw der jonckinderen wech te neemen, door middel van
 Oranjeboom. 15.
 Muurbloem. 678.
 Spijzen een zeer goede smaak te geeven, doot middel van
 Brasilie-peeper. 447.
 Saffraan. 520.
 Arragonische Mostaatt. 568.
 Squinantie. *zie op Keelgezwell.*
 Steen der Blaas en Nieren, te verbreeken, af te drijven; de smert te verlichten; wech te neemen, door middel van
 Oranjeboom. 14.
 Mispelboom. 21.
 Eykenboom. 75.
 Elzenboom. 90.
 Saffrasboom. 111.
 Berkenboom. 133.
 Lauwerboom. 152.
 Brem. 181.
 Haagedoorn. 186.
 Joodendoorn. 189.
 Geneverboom. 220.
 Braambezen. 248.
 Averuyt. 271.
 Vrouwenhayr. 285.
 Steenvaarn. 291.
 Malve. 318.
 Geele Malve. 319.
 Anijs. 333.
 Pectierzelic. 345.
 Beerenoer. 383.
 Kliffenkruid. 385.
 Carline. 449.
 Ciceren. 483.
 Boonen. 486.
 Brasiliaansche Linze. 509.
 Wilde Comijn. 513.
 Hartshoorn. 513.
 Ridderfpoor. 548.
 Doronicum. 554.
 Elichryfon. 561.
 Filipendula. 577.
 Venkel. 590.
 Oyevaarsbek. 605.
 Gingidium. 607.
 Gras van Parnas. 618.
 Hondjensdraf. 622.
 Duyzendkoorn. 633.
 S. Janskruid. 648.
 S. Jacobskruid. 659.
 Water Kers. 661.
 Jobstranen. 666.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Roomsche Neetelkruid. 675.
 Knawel. 677.
 Patich. 691.
 Limonium. 712.
 Nachtschade. 750.
 Bingelkruid. 760.
 Stalkruyd. 790.
 Aardangel. 792.
 Peonie. 799.
 Glaskruyd. 806.
 Paronychia. 807.
 Zee venkel. 813.
 Muysoor. 816.
 Duyzendknop. 830.
 Muysdoorn. 854.
 Sreenbreek. 863.
 Zuykerwortel. 882.

der GENEESMIDDELEN.

Water-eppc. 884.
Sermonrein. 888.
Haazenfalade. 894.
Maerische Viole. 925.
Gulderoede. 927.
Vliegenet. 927.

Steen der jonge kinderen in 't bijzonder af
re drijven, door middel van

Cicorey. 491.

Stem helder te maken, door middel van

Muscaatboom. 138.

Knoplook. 391.

Zee-ajuy. 307.

Kool. 413.

Wilde Saftaan. 450.

Eedele Rakette. 566.

Indiaansch Kruidje roer mij niet.

633.

Radijs. 846.

Stem verloren zijnde, weer te doen komen,
door middel van

Lelie. 716.

Zie ook op Spraak.

Stuypen te doen vergaan, wech te te nee-
men, door middel van

Zee-ajuy. 307.

Angelieren. 362.

Peonie. 799.

Swaarmoedigheid te verdrijven, *zie op Me-
lancholye.*

Swakke perfoonen te versterken, door mid-
del van

Sleutelbloem. 838.

Zuykerwortel. 882.

Swakke, uyt een zware ziekte eerst-opge-
stane, stekt te veroorzaken, door mid-
del van

Zuykerwortel. 882.

Swangere Vrouwen. *zie op Zwangere.*

Sweeren. *zie op Zweeren.*

Sweet-middelen. *zie op Zweet-middelen.*

Sydepijn. *zie op Zydepijn.*

TAkken, of Speenenaan 't Fondament.
zie op Anbey.

Tanden, killende, de pijn daar van

wech te neemen, doot middel van

Bertram. 842.

Tanden, los zijnde, vast te maken, goed
te houden, door middel van

Oranjeboom. 13.

Granaarboom. 17.

Acacia. 55.

Mastikboom. 103.

Sumachboom. 109.

Olijfboom. 183.

Berberisboom. 188.

Tamarischboom. 201.

Rosmarijn. 246.

Zee-ajuy. 307.

Anemone. 328.

Naterwortel. 402.

Huyslook. 471.

Scorbuthskruyd. 700.

Aardbezien. 773.

Yzerkruyd. 787.

Tanden, geele, wit te maken, door mid-
del van

Rosmarijn. 246.

Tanden te doen uytvallen, door middel
van

Aspergiën. 671.

Tandpijn; zinkingen op de Tanden, te
verdrijven, te doen ophouden, doot mid-
del van

Moerbezienboom. 19.

Vijgeboom. 24.

Amandelboom. 35.

Pijnboom. 44.

Platanus. 59.

Cypressenboom. 61.

Sumachboom. 109.

Myrtusboom. 145.

Tamarischboom. 201.

Geneverboom. 220.

Rosmarijn. 246.

Kappers. 255.

Keelkruyd. 260.

Zuring. 280.

Ageratum. 294.

Knoplook. 301.

Witte Malve. 318.

Anemone. 328.

Angelieren. 362.

Astodille. 372.

Mecsterwortel. 378.

Beerenoor. 383.

Witte Been. 393.

Standelkruyd. 401.

Goudsbloem. 436.

Carline. 449.

Oogenklaar. 481.

Maagdepalm. 497.

Kanwoorde. 525.

Tandekenskruid. 550.

Dragon. 556.

Duyvekervel. 597.

Hondjensdrif. 622.

Havikskruyd. 636.

Yfop. 653.

Gengebar. 666.

Aspergiën. 671.

Scorbuthskruyd. 700.

Lavendel. 708.

Peper. 733.

Vijfvingerkruyd. 809.

Ganzerich. 833.

Wilde Dragon. 841.

Luyskruyd. 896.

Tormentil. 914.

Tandpijn terstond te verdrijven, door mid-
del van

Efsja. 459.

Tandvleesch te zuiveren, voor verderving
te bewaren; valt te maken: ontslooken,
verrottend, gezwollen, zweerend Tand-
vleesch te heelen, te geneezen, door
middel van

Granaatboom. 17.

Moerbezienboom. 19.

Pruymboom. 47.

Eykenboom. 75.

Beukenboom. 93.

Mastikboom. 103.

Sumachboom. 109.

Viburneboom. 117.

Myrtusboom. 145.

Cistns. 171.

Roozeboom. 199.

Tamarischboom. 201.

Phyllireboom. 212.

Rosmarijn. 246.

Braambezien. 248.

Ephemerum. 265.

Munt. 427.

Goudenkruid. 629.

Scorbuthskruyd. 700.

Aardbezien. 773.

Waternoot. 793.

Duyzendknop. 830.

Ganzerich. 833.

Self. 859.

Sanikel. 860.

Heydens Wondkruid. 892.

Luyskruyd. 896.

Gulderoede. 927.

Tandvleesch-bleeding te geneezen, door
middel van

Weegbree. 825.

Teepelen, zeere Teepelen aan der Vrou-
wen Borsten, hoe men kan voorkomen
de zelve te krijgen; of als z'ernu zijn, te
geneezen, door middel van

Muscaatboom. 138.

Ajuy. 303.

Pareye. 304.

Muur. 308.

Circæa van Parijs. 496.

Zie ook op Borsten.

Teering-hebbende lieden te helpen, te ge-
neezen, door middel van

Pistacienboom. 107.

Beerenklauw. 277.

Muur. 308.

Kliffenkruid. 385.

Hoefblad. 386.

Beronie. 396.

Standelkruyd. 401.

Kool. 413.

Aardnooten. 414.

Cardobenedict. 453.

Saffraan. 520.

Pepoen. 523.

Oyevaarsbek. 605.

Zoethout. 611.

Juca uyt America. 665.

Americaansche Oreg. 742.

Bok-orege. 743.

Malrove. 756.

Narcisse. 779.

Plompe. 780.

Weegbree. 825.

Longekruyd. 840.

Eerenprijs. 922.

Witzen. 923.

Tenafmus. *zie op Parffing.*

Tong-gebrecken; Tong-wonden; hitzige
bleynen; ontsteeking; rauwheyd, en an-
dere ongeleegentheeden der Tong, te ge-
neezen, te verdrijven, door middel van

Moerbezienboom. 19.

Queeboom. 33.

Eykenboom. 75.

Verwloof. 173.

Madelieven. 393.

Munt. 426.

Elatine. 560.

Sreen-Leeverkruid. 686.

Vlookruyd. 835.

Tong-berocrdheyd te regt te helpen. *zie op
Berourde Tung.*

Tong te versterken, door middel van

Lavendel. 708.

UYtdrijving van alles wat in de Oogen
gewayd, of anderzins gekomen
mocht zijn. *zie op Oogen.*

Uyttrekking van Doornen, Splinteren,
Glas, Yzer, en alle andere dingen, uyt
de wonden. *zie op Wonden: en op Ko-
gel.*

Uytwassend, of overvloedig Vleesch in
wonden en gezwellen, te doen vergaan,
door middel van

Vijgeboom. 23.

Daadelboom. 71.

Eykenboom. 76.

Welriekende Eykelboom. 132.

Beikenboom. 133.

Kalfsvoet. 357.

Kali. 472.

Waterlook. 478.

Water-Kers. 662.

Zie ook op Wonden.

Uytwassend vleesch aan de Manlijke of an-
dere geheyme Leeden, wech te neemen,
door middel van

Zeevenboom. 63.

Uytwassen in de Neus. *zie op Neus.*

Uytwassen aan eenige deelen des Ligchaams
wech te neemen, door middel van

Poley. 740.

VAllende-ziekte der oude lieden, ook
der kinderen, te helpen, te genee-
zen, door middel van

Karffeboom. 38.

Populierboom. 73.

Lindenboom. 86.

Kaneelboom. 123.

Geneverboom. 220.

Rosmarijn. 246.

Marentakken. 250.

Cardamom. 258.

Zee-ajuy. 307.

Malve. 317.

Angelica. 331.

Angelieren. 362.

Zwaluwewortel. 371.

Mecsterwortel. 378.

Beronie. 396.

Standelkruyd. 401.

Bryonie. 416.

Nieswortel. 434.

Hertgespan. 447.

Cardobenedict. 453.

Kruysdistel. 456.

Chamædrys. 476.
 Koornbloem. 531.
 Hondstand. 547.
 Ferula. 572.
 Filipendula. 577.
 Fraxinelle. 594.
 Holwortel. 599.
 Galega. 599.
 Gentiaan. 601.
 Porcellein. 620.
 S. Janskruid. 648.
 Yfop. 653.
 Wilde Kers. 662.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Majoraan. 737.
 Mechoacan. 764.
 Narcisse. 779.
 Stalkruid. 790.
 Peonie. 799.
 Valkensvenkel. 812.
 Wilde Dragon. 841.
 Self. 859.
 Adderskruid. 869.
 Drieveurige Violette. 924.
 Maerische Viole. 925.

Vallende ziekte, voor dit onheyl bewaard te zijn, door middel van
 Marentakken. 250.

Vel, zuiver en schoon te maken; van alle vlekken te reynigen. *zie op Huyd.*

Verbrandheyd door Vuur: door de Zon. *zie op Gebrandheyd.*

Verdoving van smert voor de geene die men eenig lid des Ligchaams wil afzetten, door middel van
 Mandragora. 751.

Vergif; zich daar voor te bewaren; de vergiftigde te helpen, te regt te brengen, door middel van
 Oranjeboom. 13. 14.
 Moerbezenboom. 19.
 Vijgeboom. 23. 24.
 Queeboom. 32.
 Castanieboom. 40.
 Nooteboom. 41.
 Eykenboom. 75.
 Effchenboom. 95.
 Pistacienboom. 107.
 Saffrasboom. 111.
 Stryaxboom. 112.
 Kaneel. 123.
 Arbutusboom. 126.
 Wolboom. 128.
 Gagel. 146.
 Olijfboom. 183.
 Joodendoorn. 189.
 Geneveerboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Averuyt. 271.
 Alffen. 274.
 Zuring. 280.
 Wolfsbezie. 283.
 Vrouwenhayr. 285.
 Knoplook. 301.
 Zee-ajuyt. 307.
 Malve. 317.
 Kleyn Olfentong. 326.
 Angelica. 331.
 Laferpitium. 332.
 Peeterzelie. 345.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet. 357.
 Groot Speerwortel. 357.
 Mansoor. 359.
 Angelier. 362.
 Duyzendschoon. 364.
 Aristolochie. 366.
 Zwaluwewortel. 370.
 Meesterwortel. 378.
 Pestilentiewortel. 387.
 Betonie. 396.
 Bernagie. 406.
 Olfentong. 407.
 Welriekende Lis. 428.
 Papefchoe. 433.
 Nieswortel. 434.
 Goudsbloem. 436.
 Hengefpan. 447.

Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdistel. 456.
 Cariofillate. 457.
 Santorie. 466.
 Huyslook. 471.
 Chamædrys. 476.
 Waterlook. 478.
 Scordotis. 479.
 Ananas. 495.
 Wilde Basilicom. 500.
 Brasiliaanfche Linzen. 509.
 Saffraan. 520.
 Koornbloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Geete Wortelen. 544.
 Pastinaken. 546.
 Ridderpoor. 548.
 Distannus. 551.
 Vingerhoed. 553.
 Dornicum. 554.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Alanwortel. 561.
 Eedele Rakette. 566.
 Ferula. 572.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Venkel. 590.
 Fraxinelle. 594.
 Holwortel. 599.
 Galega. 599.
 Gentiaan. 601.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdrif. 622.
 Duyzendkoorn. 633.
 S. Janskruid. 648.
 Yfop. 653.
 Juca uyt America. 665.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Roomsche Neetelkruid. 675.
 Scorbuthskruid. 700.
 Americaanfche Patich. 707.
 Lavas. 712.
 Windend Paerdsyzer. 714.
 Maybloem. 717.
 Wild Vlaskruid. 721.
 Zeevengetijdenkruid. 724.
 Hop. 732.
 Peeper. 733.
 Thymiaan. 738.
 Orege. 742.
 Bok-orege. 743.
 Berg-Slangekruid. 753.
 Marum. 754.
 Malrove. 756.
 Melisse. 762.
 Moluksche Melisse. 762.
 Valeriaan. 784.
 Yzerkruid. 787.
 Aardangel. 792.
 Panax. 801.
 Vijfvingerkruid. 809.
 Pimpinel. 824.
 Keukenkruid. 836.
 Radijs. 846.
 Wijnruyt. 856.
 Self. 859.
 Scabiofe. 865.
 Duyvelsbeet. 866.
 Adderskruid. 868.
 Steekende Winde. 890.
 Haazensalade. 894.
 Vreemde wilde Kers. 913.
 Tormentil. 915.
 Boksbard. 917.
 Vliegenger. 927.

Vergiftigde Paddestoelen, gegeten hebbende, 't vergif uyt te drijven, door middel van
 Peereboom. 31.
 Alffen. 274.

Vergiftige Dieren, hare beet en steeken te geneezen. *zie op Beeten.*

Verkoudheyd te helpen, door middel van
 Angelica. 331.
Zie ook op Fluymen; Harffenen, Hoofd, &c.

Vermoeide Leeden door te hittige Bijfloop. *zie op Bijfloop-fermoeydheyd.*

Vermoeide Leeden te regt te brengen, door

Camillen. 424.
 Muurbloem. 678.
 Gelidkruid. 886.

Vermoeide Voeten te helpen, door middel van
 Bijvoet. 353.

Vermoeide Zeenuwen te regt te brengen, door middel van
 Stechaskruid. 899.

Vermoeideheyd door te veel gaan; vermoeydheyd des Lichaams, wech te nemen, door middel van
 Elzeboom. 90.
 Walftrou. 339.
 Bijvoet. 353.
 Muurbloem. 678.

Verrotting in 't Ligchaam van allerley slag, te voorkomen, te helpen, te geneezen, door middel van
 Joodendoorn. 189.
 Doornbezen. 223.
 Zuring. 280.
 Ageratum. 294.
 Boelkenskruyd. 298.
 Zee-ajuyt. 307.
 Aloë. 314.
 Tormentil. 914.

Verftand te fcharpen, door middel van
 Geneveerboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Thuyn Kers. 661.
 Radijs. 846.

Verftuykte, verrekte, gebrookene, gefcheurde, uyt 't lidt geweest zijnde, begroeyde Leeden te geneezen, door middel van
 Acacia. 55.
 Myrtusboom. 145.
 Hulft. 166.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Wijngaard. 240.
 Beerenklauw. 277.
 Boomvaarn. 290.
 Agrimonie. 295.
 Kleyn Olfentong. 326.
 Stinkende Lis. 432.
 Chamædrys. 476.
 Waterlook. 478.
 Hermodactelen. 501.
 Varkensbrood. 537.
 Pastinake. 546.
 Aspergien. 671.
 Damaltbloem. 689.
 Lelie. 716.
 Zeevengetijdenkruid. 724.
 Kleyn Maankruid. 726.
 Orege. 742.
 Mechoacan. 764.
 Narcisse. 779.
 Vlookkruid. 835.
 Sleutelbloem. 838.
 Gelidkruid. 886.

Zie ook op Leeden, verrekte, verftuykte, &c.

Vetheyd, al te groote verterding te verhinderen, de vette Liedten mager te maken, door middel van
 Gentiaan. 601.
 Haazepoor. 684.
 Radijs. 845.

Vinnen. *zie op Bloedzweeven: Bloedvinnen.*

Vlekken en onzuiverheden der Huyd wech te neemen. *zie op Aangezichts Zomersproetelen, Vlekken, &c. en op Huyd.*

Vlekken uyt Kleedren en Lijnwaden te krijgen, door middel van
 Oranjeboom. 13.
 Zuring. 280.
 Kali. 472.

Vloeden, te geweldige Maandftonden, onnatuurlijke Vloeyingen der Vrouwspersonen, te stoppen, door middel van
 Oranjeappel. 15.
 Granaatboom. 17.
 Mispelboom. 21.
 Queeboom. 32.
 Cornoeljeboom. 32.
 Acacia. 55.

der GENEESMIDDELEN.

Eykenboom, 75.
 Sorbenboom, 84.
 Mastikboom, 103.
 Lotusboom, 104.
 Viburneboom, 117.
 Cistus, 171.
 Verwloof, 173.
 Brem, 181.
 Olijfboom, 183.
 Berberisboom, 188.
 Roozeboom, 199.
 Tamarisfboom, 201.
 Stratiotes, 203.
 Cocinilieboom, 219.
 Keelkruid, 260.
 Synnauw, 300.
 Krap, 341.
 Aardakers, 350.
 Starrekruid, 376.
 Beerenoer, 383.
 Standelkruid, 401.
 Naterwortel, 402.
 Waalwortel, 420.
 Munt, 426.
 Mariette, 442.
 Cardobenedict, 453.
 Ceprea, 467.
 Huyslook, 471.
 Cerinthe, 474.
 Boonen, 486.
 Maagdepalm, 497.
 Wilde Basilicom, 500.
 Conyza, 510.
 Coriander, 511.
 Comijn, 512.
 Cortufa, 516.
 Wilde Galega, 541.
 Ridderfpoor, 548.
 Elatine, 560.
 Paerdestaert, 564.
 Ruerkruid, 576.
 Wilde Hanekam, 579.
 Porcellein, 620.
 Limonium, 712.
 Kleyn Maankruid, 726.
 Vederik, 744.
 Bruynrood Vierblad, 772.
 Penningskruid, 777.
 Plompe, 780.
 Wintergroen, 795.
 Peonie, 799.
 Panax, 801.
 Mankop, 803.
 Muysoor, 816.
 Muyzekoorn, 820.
 Pimpinel, 824.
 Duyzendknop, 830.
 Groot Speenkruid, 871.
 Tormentil, 915.
 Duyzendblad, &c. 930.
Vloeden, witte Vloeden der Vrouwsperfoonen, te stoppen, te doen ophouden, door middel van
 Granaatboom, 17.
 Sumachboom, 109.
 Myrtusboom, 145.
 Roozeboom, 199.
 Doornbezienboom, 223.
 Rosmarijn, 246.
 Averuyt, 271.
 Synnauw, 300.
 Fluwecelebloem, 322.
 Anijs, 333.
 Goudsbloem, 436.
 Maagdepalm, 497.
 Cymbalaria, 540.
 Oyevaarsbek, 605.
 Scharley, 640.
 Kleyn Maankruid, 726.
 Duyzendblad, 767.
 Bruynrood Vierblad, 772.
 Aardbezien, 773.
 Speerkruid, 793.
 Salomons-zeegel, 832.
 Ganzerich, 833.
 Gelidkruid, 886.
Vlooyen, uyt de Bedsteeden te verjagen, te doen sterven, door middel van
 Elzenboom, 90.

Alffen, 274.
 Akeleyen, 351.
 Conyza, 510.
 Coriander, 511.
 Aardangel, 792.
 Perzenkruid, 811.
 Wijnruyt, 856.
 Hennip, 887.
Voeten, vuyle stank der zelve te verdrijven, door middel van
 Alcanné, 215.
Voeten vermocyd, zie op vermocyde Voeten.
Voetjigt te verdrijven, door middel van
 Huyslook, 471.
 Kruyswortel, 877.
 Hennip, 887.
Zie ook op Podagra.
Vrouwen lichtelijk te doen ontvangen, door middel van
 Geele Wortelen, 544.
Vrouwen Maandstonden te doen voortkomen, zie op Maandstonden.
Vrouwen Misval te verhoeden, zie op Zwangere Vrouwen.
Vrouwen onnatuurlijke, of te sterke Vloeden te stoppen, zie op Vloeden.
Vrouwen vruchtbaar te doen worden, zie op Moeder, en op Onvruchtbaar.
Vrouwelijckheids smerten te verdrijven, door middel van
 Bilzenkruid, 650.
Vrucht in 's moeders Ligchaam te versterken, zie op Zwangere Vrouwen.
Vuur, koud Vuur, zie op Koud Vuur. Wild Vuur, Springend Vuur, zie elk op zijnen naam.
Vuur te beletten, dat het in geen Zweeringen kome, door middel van
 Speerkruid, 793.
Vuurigheyt aan de Vingeren, Teeën, ook anderweegen, wech te neemen, door middel van
 Oogenklaar, 481.
 Indiaansche Vijge, 574.
 S. Jacobskruid, 659.
 Waternoot, 793.
 Wijnruyt, 856.
 Serpentstong, 857.
 Kruyswortel, 877.
 Tasjenskruid, 914.
 Americaansche Tarwe, 918.
Zie ook op Roos, Zeeren, &c.
Vijt te geneezen, door middel van
 Vlierboom, 79.
 Zee-ajun, 307.
 Malve, 317.
 Lava, 712.
 Perzenkruid, 811.

WAndluyzen uyt de Bedsteeden te verdrijven, te doen sterven, door middel van
 Oranjeboom, 12.
 Alffen, 274.
 Vaarn, 289.
 Stinkende Lis, 432.
 Artiocken, 493.
 Wilde Vlier, 559.
 Bilzenkruid, 650.
 Anijskruid uyt America, 668.
 Perzenkruid, 811.
 Wijnruyt, 856.
 Hennip, 887.
Water, brand en scharpheyt des waters wech te neemen, door middel van
 Wilde Galege, 541.
 Americaansche Patich, 707.
Zie voorts op koude Pis.
Water, die haar water niet kunnen houden, te helpen door middel van
 Cypresboom, 61.
 Naterwortel, 402.
 Aardnooten, 414.
Waterlossing zachtelijk te bevorderen, of bij nood sterk af te drijven: te helpen de geene die haar water niet kunnen maken: pijn in 't watermaken wech te neemen: gemakkelijk te doen water lossen, door middel van

Granaatboom, 17.
 Mispelboom, 21.
 Bananienboom, 28.
 Amandelboom, 35.
 Castanienboom, 40.
 Perzikboom, 67.
 Populierboom, 73.
 Eykenboom, 76.
 Willigeboom, 78.
 Eischenboom, 95.
 Mastikboom, 103.
 Terpentijnboom, 105.
 Sassafrasboom, 111.
 S. Jansbrood, 124.
 Nagelboom, 150.
 Lauwerboom, 153.
 Cistus, 171.
 Brem, 181.
 Joodendoorn, 189.
 Tamarisfboom, 201.
 Phylireboom, 212.
 Alcanné, 215.
 Geneverboom, 220.
 Doornbezien, 223.
 Wijngaard, 240.
 Geytenblad, 244.
 Rosmarijn, 246.
 Cardamom, 258.
 Keelkruid, 260.
 Averuyt, 271.
 Beerenklaauw, 277.
 Vrouwenhayr, 285.
 Steenvaarn, 291.
 Struyskruid, 293.
 Ageratum, 294.
 Americaansche Boelkenskruyd, 298.
 Knoplook, 301.
 Ajun, 303.
 Parey, 304.
 Berglook, 305.
 Witte Malve, 318.
 Geele Malve, 319.
 Ammi, 323.
 Guychelheyl, 324.
 Beekbunge, 324.
 Kleyn Ofsietong, 326.
 Dille, 329.
 Angelica, 331.
 Anijs, 333.
 Anthyllis, 334.
 Peeterzelie, 345.
 Bijvoet, 353.
 Groot Speerwortel, 357.
 Duyzendfchoon, 364.
 Ried, 370.
 Zwaluwewortel, 370.
 Affodille, 372.
 Meesterwortel, 378.
 Kliffenkruid, 385.
 Pestilentiewortel, 387.
 Baccharis, 388.
 Beet, 395.
 Betonie, 396.
 Standelkruid, 401.
 Penningsbloem, 403.
 Druyvenkruid, 409.
 Kool, 413.
 Aardnooten, 414.
 Bryonie, 416.
 Riedgras, 416.
 Brunelle, 419.
 Kocoog, 421.
 Bergmunt, 427.
 Welriekende Lis, 428.
 Stinkende Lis, 432.
 Water-Goudsbloem, 437.
 Steen-Lattouw, 443.
 Brasilie-peeper, 447.
 Hertgespan, 447.
 Carline, 449.
 Cardobenedict, 453.
 Kruysdistel, 456.
 Hofcomijn, 456.
 Caulis, 462.
 Kervel, 464.
 Kali, 472.
 Chamadrys, 476.
 Waterlook, 478.
 Ciceren, 483.

Cicorey. 491.
 Artiocken. 493.
 Ananas. 495.
 Maagdepalm. 497.
 Basilicom. 499.
 Winde. 506.
 Brasiliaanfche Linzen. 509.
 Coriander. 511.
 Comijn. 512.
 Wilde Comijn. 513.
 Navelkruyd. 517.
 Leedekenskruyd. 519.
 Saffraan. 520.
 Pepoen. 523.
 Meloen. 526.
 Konkommer. 528.
 Winde Galega. 541.
 Geele Wortelen. 544.
 Beetwortel. 545.
 Pastinake. 546.
 Ridderpoor. 548.
 Doronicum. 554.
 Dragon. 556.
 Wilde Vlier. 559.
 Elichryson. 561.
 Alanwortel. 561.
 Paerdestaerr. 564.
 Rakette. 565.
 Italiaanfche Rakette. 567.
 Hederik. 567.
 Arragonfche Mostaert. 568.
 Boekweyt. 570.
 Ferula. 572.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Filipendula. 577.
 Warer-Filipendula. 578.
 Zonnebloem. 582.
 Venkel. 590.
 Fraxinella. 594.
 Duyvekerfel. 597.
 Holwortel. 599.
 Galega. 599.
 Genuaan. 601.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zwaardkruyd. 608.
 Gras van Parnas. 618.
 Zee-porcellein. 621.
 Hondjensdraf. 622.
 Hedyfarum. 623.
 Artiocken onder de aarde. 625.
 Edel Leeverkruyd. 628.
 Kruydje roer mij nier. 630.
 Duyzendkoom. 633.
 Welriekende Nachtblaem. 634.
 Hyacinth. 645.
 S. Janskruyd. 648.
 Hypecoon. 652.
 Yfop. 653.
 Thuyt Kers. 661.
 Anijskruyd uyt America. 668.
 Steekende Kaarden. 674.
 Muurbloem. 678.
 Stokviolier. 681.
 Damastbloem. 689.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Lavendel. 708.
 Tongblad. 709.
 Limonium. 712.
 Lavas. 712.
 Windend Paerdsyzer. 714.
 Wild Vlaskruyd. 721.
 Perzenkruyd. 722.
 Zeevengetijdenkruyd. 724.
 Malloten. 725.
 Hop. 732.
 Majoraan. 737.
 Thymiaan. 738.
 Poleye. 740.
 Orege. 742.
 Bok orege. 743.
 Nachtschade. 750.
 Nigelle. 759.
 Koomroos. 759.
 Bingelkruyd. 760.
 Beerwortel. 765.
 Gierst. 766.
 Drieblad. 771.
 Aardbezien. 773.
 Mosch. 774.

Penningskruyd. 777.
 Valeriaan. 784.
 Yzerkruyd. 787.
 Stalkruyd. 789.
 Hanekammeijens. 790.
 Mankop. 803.
 Pafferine. 804.
 Glaskruyd. 806.
 Varkensvenkel. 812.
 Zeevenkel. 813.
 Turksche Boonen. 819.
 Canarizaad. 820.
 Polium. 828.
 Duyzendknop. 830.
 Salomons-zeegel. 832.
 Zeepekruyd. 843.
 Radijs. 846.
 Peepwortel. 847.
 Knollen. 849.
 Muysdoorn. 854.
 Wijnruyt. 856.
 Harmala uyt Syrieh. 857.
 Self. 859.
 Kunneke. 861.
 Sreenbreek. 863.
 Naaldekervel. 867.
 Wilde Thymus. 878.
 Water-eppe. 884.
 Sermontein. 888.
 Steekende Winde. 890.
 Haazenfalade. 894.
 Smyrnium van Candien. 894.
 Stachyskruyd. 896.
 Stechaskruyd. 899.
 Wormkruyd. 899.
 Teucrium. 901.
 Tormentil. 915.
 Water-starrekruyd. 917.
 Eerenprijs. 922.
 Witzet. 923.
 Gulde Roede. 927.
 Vliegengr. 927.
 Waterloffing, al te veel; te doen ophouden,
 door middel van
 Muysenkoom. 820.
 Warerloffing der Paerden te bevorderen.
zie op Paerden.
 Warerloffing der Kinderen, die haar warer
 niet kunnen maken, te bevorderen, door
 middel van
 Naaldekervel. 867.
 Waterzucht te geneezen; de toeneeming te
 verhinderen, door middel van
 Pijlhour. 91.
 Pokbour. 98.
 Saffaftasboom. 111.
 Kaneelboom. 123.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Tamarischboom. 201.
 Boomachtig Spinagie. 216.
 Geneverboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Beerenklauw. 277.
 Boelkenskruyd. 298.
 Knoplook. 301.
 Ajuyt. 303.
 Parey. 304.
 Peeterzelie. 345.
 Akeleyen. 351.
 Mansoor. 359.
 Zwaluwewortel. 376.
 Meesterwortel. 378.
 Camillen. 423.
 Welriekende Lis. 428.
 Lis. 431.
 Brasilie-peeper. 447.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdistel. 456.
 Springkruyd. 458.
 Wolfsmelk. 461.
 Santorie. 466.
 Kali. 472.
 Chamzdris. 476.
 Ciceren. 483.
 Cicorey. 491.

Artiocken. 493.
 Maagdepalm. 497.
 Basilicom. 499.
 Coloquinrappel. 502.
 Harrisboom. 513.
 Navelkruyd. 517.
 Konkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Geele Wortelen. 544.
 Pastinake. 546.
 Distannus. 551.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Wilde Vlier. 559.
 Aragonfche Mostaert. 568.
 Venkel. 590.
 Duyvekerfel. 597.
 Gods Genade. 619.
 Goudenkruyd. 629.
 Wilde Kers. 662.
 Lelic. 716.
 Zeevengetijdenkruyd. 724.
 Hop. 732.
 Peeper. 733.
 Majoraan. 737.
 Poleye. 740.
 Orege. 742.
 Marum. 754.
 Bingelkruyd. 760.
 Mechoacan. 764.
 Drieblad. 771.
 Bruynrood Vierblad. 772.
 Panax. 801.
 Pafferine. 804.
 Polium. 828.
 Radijs. 846.
 Wonderboom. 852.
 Wijnruyt. 856.
 Warer-eppe. 884.
 Zeewinde. 891.
 Heydens Wondkruyd. 892.
 Smyrnium. 894.
 Teucrium. 901.
 Water-starrekruyd. 917.

Waterzucht. Dorst in de zelve wech te nee-
 men, door middel van

Anijskruyd uyt America. 668.
 Wormen te verdrijven, door middel van
 Hondjensdraf. 622.

Wild Vuur te bedwingen, te geneezen,
 door middel van

Olijfboom. 183.
 Roozeboom. 199.
 Doornbezien. 223.
 Zuring. 280.
 Melde. 379.
 Beer. 395.
 Coriander. 511.
 Saffraan. 520.
 Elatine. 560.
 Porcellein. 620.
 Steen-leeverkruyd. 686.
 Wonderboom. 852.

Zie ook voorts op Springend Vuur.
 Winden des Buys, en in 't Ligchaam, uyt
 te drijven, doot middel van

Oranjeboom. 14.
 Nooteboom. 42.
 Saffraasboom. 111.
 Kaneel. 123.
 Muscaatboom. 136.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Alfen. 274.
 Knoplook. 301.
 Look zonder Look. 302.
 Ajuyt. 303.
 Anijs. 333.
 Peeterzelie. 345.
 Meesterwortel. 378.
 Camillen. 423.
 Brasilie-peeper. 447.
 Kruysdistel. 456.
 Hofcomijn. 456.
 Caucalis. 462.
 Ocbryder Grieken. 484.
 Sanamunda. 488.
 Coriander. 511.
 Comijn. 512.
 Hartshoorn. 513.

der GENEESMIDDELEN.

Pastinake. 546.
 Dragon. 556.
 Alantwortel. 561.
 Hederik 567.
 Arragonsche Moltaart. 568.
 Venkel. 590.
 Gentiaan. 601.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zwaardkruid. 608.
 Zoerhout. 611.
 S. Jacobskruid. 659.
 Thuyn Kers. 661.
 Gengebar. 666.
 Steekende Kaarden. 674.
 Damastbloem. 689.
 Lavendel. 708.
 Lavas. 712.
 Windend Paerdsyzer. 714.
 Pepoen. 733.
 Majoraan. 737.
 Thymiaan. 738.
 Orege. 742.
 Marum. 754.
 Negelle. 759.
 Mechoacan. 764.
 Beerwortel. 765.
 Panax. 801.
 Wijnruyt. 856.
 Harmola uyt Syrien. 856.
 Kunneke. 862.
 Wilde Thymus. 878.
 Sefeli. 881.
 Hennip. 887.
 Sermonteyn. 888.
 Steekende Winde. 890.
 Wormkruid. 899.
 Winden der Maag te doen verteeren, uyt te drijven, door middel van
 Muscaatboom 338.
 Wilde Galega. 541.
 Filipendula. 577.
 Wolf, een slag van Zeeigheyd, te geneezen, door middel van
 Cypressboom. 61.
 Wonden, varfche, oude, hitzige, vervuylde, van allerley slag, te zuiveren, 't vergif daar uyt te trekken, te geneezen, door middel van
 Appelboom. 6.
 Granaatboom. 17.
 Moerbezienboom. 21.
 Peereboom. 31.
 Queeboom. 32.
 Pijnboom. 44.
 Pruymboom. 45.
 Cypressboom. 61.
 Lage Cederboom. 64.
 Perzikboom. 67.
 Dadelboom. 71.
 Populierboom. 73.
 Eykenboom. 75.
 Willigeboom. 78.
 Lindenboom. 85.
 Elzenboom. 90.
 Saffrasboom. 110.
 Myrtusboom. 145.
 Cistus. 171.
 Peeredoorn. 187.
 Berberisboom. 188.
 Boommalve van China. 193.
 Strarjotes. 203.
 Lage Bergmispelboom. 218.
 Coccinilieboom. 219.
 Geneverboom. 220.
 Indigo. 230.
 Geytenblad. 244.
 Rosmarijn. 246.
 Braambezen. 248.
 Marentakken. 250.
 Keelkruid. 260.
 Grachtvaarn. 291.
 Boekenskruid. 298.
 Synnauw. 300.
 Look zonder Look. 302.
 Parey. 305.
 Muur. 308.
 Malve. 318.
 Witte Malve. 318.
 Gele Malve. 319.

Alysson. 320.
 Guygchelheyl. 324.
 Angelica. 331.
 Anrhyllis. 334.
 Kleefkruid. 338.
 Krap. 341.
 Mollugo. 342.
 Walmeester. 343.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet. 357.
 Groote Speerwortel. 357.
 Duyzendfchoon. 364.
 Aristolochie. 366.
 Zwaluwewortel. 371.
 Astragaluskruyd. 377.
 Meesterwortel. 378.
 Kliffenkruid. 385.
 Pestilentiewortel. 387.
 Balssemappel. 389.
 Madelieven. 393.
 Betonie. 396.
 Tweeblad. 402.
 Naterwortel. 402.
 Kool. 413.
 Senegroen. 418.
 Brunelle. 419.
 Waalwortel. 420.
 Koe-oog. 421.
 Camillen. 423.
 Bruyette. 424.
 Lis. 431.
 Paapefchoe. 433.
 Goudsbloem. 436.
 Heitgespan. 447.
 Kruidstijfel. 456.
 Cariophyllate. 457.
 Esula. 459.
 Santorie. 466.
 Kali. 472.
 Smeerwortel. 473.
 Cerinthe. 474.
 Haazenoer. 475.
 Veld-cipres. 477.
 Waterlook. 478.
 Scordotis. 479.
 Oogenklaar. 480.
 Maagdepalm. 497.
 Conyza. 510.
 Cornusa. 516.
 Navelkruid. 517.
 Varkensbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Cymbalaria. 540.
 Wilde Galega. 541.
 Gele Wortelen. 544.
 Pastinake. 546.
 Ridderspoor. 548.
 Dictamnus. 551.
 Vingerhoed. 553.
 Doronicum. 554.
 Elatine. 560.
 Paerdestaer. 564.
 Raketete. 566.
 Paerdsyzer. 570.
 Indiaansche Vijge. 574.
 Indiaansche Doornappel. 576.
 Zonnebloem. 582.
 Holwortel. 599.
 Gentiaan. 601.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zoerhout. 611.
 Weede. 612.
 Gras van Parnas. 618.
 Gods Genade. 619.
 Zee-porcelein. 621.
 Articiokken onder de aarde. 625.
 Eedel Leevekruid. 628.
 Goudenkruid. 629.
 Indiaansch Kruidje roer mij niet. 633.
 S. Janskruid. 648.
 Bilzenkruid. 650.
 Hypecnon. 652.
 Jacea. 655.
 Stoebe. 656.
 Serratula. 657.
 S. Jacobskruid. 659.
 Wilde Kers. 662.
 Verkeerd Neetelkruid. 677.

Muurbloem. 678.
 Haazepoot. 684.
 Steenleeverkruid. 686.
 Americaansche Britannica. 703.
 Tongeblad. 709.
 Lavas. 712.
 Lelie. 716.
 Zeevengetijdenkruid. 724.
 Kleyn Maankruid. 726.
 Vederik. 744.
 Nigelle. 759.
 Koornroos. 759.
 Ruyterskruid. 767.
 Aardbezen. 773.
 Penningskruid. 777.
 Narcisse. 779.
 Valeriaan. 784.
 Yzerkruid. 787.
 Speerkruid. 793.
 Wintergroen. 795.
 Veld-ajuyne. 796.
 Panax. 801.
 Vijfvingerkruid. 809.
 Deurwas. 810.
 Muursoor. 816.
 Pimpinel. 824.
 Weegbree. 825.
 Duyzendknop. 830.
 Salomonszeegel. 832.
 Ganzerich. 833.
 Sleutelbloem. 838.
 Longekruid. 840.
 Self. 859.
 Sanikel. 860.
 Scabiose. 865.
 Scorpioenstaart. 868.
 Groot Speenkruid. 871.
 Gelidkruid. 886.
 Heydens Wondkruid. 892.
 Eyekruid. 895.
 Thalictrum. 904.
 Tassenskruid. 914.
 Tormentil. 915.
 Boksbaard. 917.
 Water-starekruid. 917.
 Torrekruyd. 919.
 Sotsknodze. 920.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violet. 924.
 Gulde Roede. 927.
 Vliegnet. 927.
 Duyzendblad &c. 930.
 Wonden, vuyle wonden, te haast toelopen, open te houden, of weer te openen, door middel van
 Knollen. 849.
 Wonden, vervuylde, vleesch daar in te doen groeyen, door middel van
 Meesterwortel. 103.
 Kauwoorde. 521.
 Wilde Vlier. 559.
 Serratula. 657.
 Wonden, uytwassend vleesch in de zelve wech te neemen. zie op Uytwassend vleesch.
 Wonden, voor ongeneesbaar gehouden, te geneezen, door middel van
 Oogenrooft. 569.
 Wonden, uyt de zelve te trekken, Yzer, Staal, Splinreren, Doornen, en diergelijke dingen, door middel van
 Hagedoorn. 186.
 Berberisboom. 188.
 Malve. 317.
 Hermodactelen. 501.
 Dictamnus. 551.
 Raketete. 565.
 Zwaardkruid. 608.
 Scharley. 640.
 Phlomos. 822.
 Vliegnet. 927.
 Kogel uyt de wonde te doen komen, zie op Kogel.
 Wonden, vuyl of dood vleesch in de zelve wech te neemen, door middel van
 Barkenboom. 133.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Muysdoorn. 854.
 Zie ook op Uytwassend Vleesch.

B L A D - W Y Z E R

Wonden, verzwoore *Etter* in de zelve, van uyt de grond uyt te halen, door middel van
Marentakken. 250.

Wonden, Zweeren, loopende gaten aan Beenen en Voeten. *zie op Gaten.*

Wonden der Beenen. *zie op Been-wonden.*

Wonden, inwendige. *zie op Inwendige verzeering.*

Wonden-bloeding te stempfen. *zie op Bloedstempende-middelen.*

Wonden te geneezen zonder lidrekenen, door middel van
Aloe. 315.

Wonden-lidrekenen, na de geneezing overgeleeven, wech te neemen, door middel van
Cistus. 171.
Rosmarijn. 240.
Standelkruyd. 401.
Varkensbrood. 537.
Wonderboom. 852.

Wonden des Hoofds. *zie op Hoofd-wonden.*

Wonden der Longe. *zie op Longe-wonden.*

Wonden-ontsteeking; brand der wonden, wech te neemen, door middel van
Pijnboom. 44.
Keelkruyd. 260.
Gragivaat. 291.
Synnauw. 300.
Muur. 308.
Aitragaluskruyd. 377.
Kliffenkruyd. 385.
Balfsem-appel. 389.
Standelkruyd. 401.
Twee-blad. 402.
Circæa van Parijs. 496.
Paerdestaart. 564.
Porcelain. 620.
S. Jacobskruyd. 659.
Perzenkruyd. 811.

Wonden te bewaren voor alle heete zweeringen, door middel van
Ruyerskruyd. 767.

Wonden met een Mes in de hand gesneeden, te geneezen, zonder ier anders daar toe te doen, door middel van
Pimpinel. 824.

Wormen, van oude lieden, van kinderen, uyt te drijven, te dooden, door middel van
Appelboom. 7.
Oranjeboom. 13. 14. 15.
Granaatboom. 17.
Moerbezenboom. 19.
Amandelboom. 35.
Karsseboom. 37.
Nooteboom. 41.
Cypresboom. 62.
Zeevenboom. 63.
Lage Cederboom. 64.
Perzikboom. 67.
Abricoosboom. 68.
Eykenboom. 75.
Willigeboom. 78.
Macerboom. 89.
Saffrasboom. III.
Tamarindenboom. II5.
Lauwerboom. 153.
Olijboom. 183.
Berberisboom. 188.
Aalbezen. 195.
Alcanne. 215.
Granaatboom. 220.
Kappers. 255.
Cardamom. 258.
Averuyt. 271.
Alif n. 274.
Zuring. 280.
Vaarn. 289.
Struyskruyd. 293.
Ageratum. 294.
Boelkenskruyd. 298.
Knoplook. 301.
Ajuy. 303.
Berglook. 305.

Zee-ajuy. 307.
Aloe. 314.
Kleyn Offerong. 326.
Akeleyen. 351.
Angeliheren. 362.
Zwaluwewortel. 370.
Meeferwortel. 378.
Melde. 379.
Pestilentiewortel. 387.
Beer. 395.
Naterwortel. 402.
Kool. 413.
Munt. 427.
Bergmunt. 428.
Lis. 431.
Hertgespan. 447.
Carline. 449.
Cardobenedict. 453.
Keryel. 464.
Santorie. 466.
Huyslook. 471.
Chamaedrys. 476.
Linzen. 484.
Sanamunda. 488.
Coloquintappel. 502.
Winde. 506.
Coriander. 511.
Saffraan. 520.
Beerwortel. 545.
Hondstand. 547.
Doronicum. 554.
Hoe langer hoe liever. 558.
Elichryson. 561.
Alanwortel. 561.
Rakette. 565.
Fraxinelle. 594.
Holwortel. 599.
Galge. 599.
Gennaan. 601.
Zoerhour. 611.
Gods Genade. 619.
Porcellein. 620.
Zonnewende. 624.
Ylop. 653.
Thuy. 661.
Wilde Kers. 662.
Roomsch Neetelkruyd. 675.
Vijgeboom. 729.
Hop. 732.
Tbymaan. 738.
Malrove. 756.
Moederkruyd. 757.
Duyzendblad. 767.
Valeriaan. 784.
Weegbree. 825.
Duyzendknop. 830.
Radijs. 846.
Wijnruyt. 856.
Kunneke. 861.
Duyvelsbeer. 866.
Groot Speerkruyd. 871.
Bijlenskruid. 872.
Hennip. 887.
Eyekruyd. 895.
Wormkruyd. 899.
Tormentil. 915.

Wormen der Vingeren. *zie op Vijf.*

Wormen, die in de Ooren groeyen, te dooden. *zie op Oorwormen.*

Wormen der Maag uyt te drijven, door middel van
Kervel. 464.

Wormen der Paerden uyt te drijven, te dooden, door middel van
Pestilentiewortel. 387.
S. Janskruid. 648.
Geytenbaard. 928.

Wratten wech te neemen, door middel van
Vijgeboom. 23. 24.
Populierboom. 73.
Willigeboom. 78.
Wijngaard. 240.
Nieswoneel. 434.
Cardobenedict. 454.
Springkruyd. 458.
Efula. 459.
Wolfsmelk. 461.
Oogenklaar. 481.

Condrille. 482.
Hondjensdrif. 622.
Zonnewende. 624.
Vijgeboom. 729.
Poley. 740.
Keukenkruyd. 826.
Booterbloem. 876.

Wratten aan 't manlijk Lid te verdrijven, door middel van
Zeevenboom. 63.

Zaad te vetmeerderen, door middel van
Pistacienboom. 107.
Kaneelboom. 123.
Wolboom. 128.
Muscaatboom. 138.
Kliffenkruyd. 385.
Standelkruyd. 401.
Wilde Saffraan. 450.
Kruysdistel. 456.
Ciceren. 483.
Arriokken. 493.
Wilde Galega. 541.
Rakerre. 566.
Kortoenkruyd. 616.
Arriokken onder de aarde. 625.
Baraten. 626.
Gengebar. 666.
Aspergien. 671.
Knollen. 849.
Tulp. 911.

Zaad-ontlooping te geneezen, door middel van
Lis. 431.
Caucalis. 462.
Hondstong. 539.
Plompe. 780.
Zie ook op Druypert.

Zeenuwen-trekking, spanning, beving, lamheyd, smerten, en andere gebreken, te geneezen, door middel van
Lage Cederboom. 64.
Welriekende Eykelboom. 132.
Muscaatboom. 137.
Lauwerboom. 153.
Averuyt. 271.
Zee-ajuy. 307.
Balfsemappel. 389.
Standelkruyd. 401.
Kool. 413.
Lis. 431.
Carline. 449.
Ferula. 572.
Oprechte Medica. 592.
S. Janskruid. 648.
Damaftbloem. 689.
Scotbuthskruyd. 700.
Vlaskruyd. 719.
Zeevengetijdenkruyd. 724.
Poley. 740.
Gierft. 766.
Varkensvenkel. 812.
Sleurefboom. 838.
Berram. 842.
Self. 859.
Sreekende Winde. 890.
Teucium. 901.
Thapsia. 903.

Zeenuwen te versterken; verkoude te helpen; de flappe kracht te geeven; deslijmerigheyd wech te neemen, &c., door middel van
Willigeboom. 78.
Kaneelboom. 123.
Muscaatboom. 137.
Lauwerboom. 153.
Alcanne. 215.
Coccinilieboom. 219.
Geneverboom. 220.
Cardamom. 258.
Witte Malve. 318.
Anijs. 333.
Beerenoor. 383.
Kool. 413.
Lis. 431.
Lappa Boaria. 463.
Santorie. 466.
Boonen. 486.

der GENEESMIDDELEN.

Coloquintappel. 502.
 Cortufa. 516.
 Ezels Konkommer. 528.
 Wilde Galega. 541.
 Oprechte Medica. 592.
 Ylop. 653.
 Scorbnthskruyd. 700.
 Lavendel. 708.
 Mechoacan. 764.
 Panax. 801.
 Kruyswortel. 877.
Zie ook op Zeenuwen-trekking.
 Zeenuwen, verhard zijnde, te verzachten, door middel van
 Amandelboom. 35.
 Alcanne. 215.
 Saffraan. 520.
 Porcellein. 720.
 Zeenuwen-krimping; opgekrompene Zeenuwen, te geneezen, door middel van
 Olijfboom. 183.
 Akeleyen. 351.
 Angelieren. 360.
 Penningskruyd. 777.
 Rhaponticum. 853.
 Hennip. 887.
Zie ook op Zeenuwen-trekking.
 Zeenuwen, verrekt zijnde, te geneezen, door middel van
 Lelie. 716.
Zie ook op Verstuykte, Verrekte Leeden: en op Leeden.
 Zeenuwen, gequetst zijnde, te geneezen, door middel van
 Angelieren. 362.
 Narcisse. 779.
 Zeenuwen, afgefneeden, te geneezen, door middel van
 Glaskruyd. 806.
 Zeeren; Zeerigheid; loopende, etterige, quaaide Zeeren, te geneezen door middel van
 Granaatboom. 17.
 Daadelboom. 71.
 Willigeboom. 78.
 Vlierboom. 79. 80.
 Barkenboom. 133.
 Wilde Laurier. 154.
 Cistus. 171.
 Peeredoorn. 187.
 Berberisboom. 188.
 Tamarifchboom. 201.
 Knoplook. 302.
 Malve. 317.
 Dille. 329.
 Anthyllis. 334.
 Peeterzelie. 345.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvoet. 357.
 Water Kalfsvoet. 358.
 Kliffenkruyd. 385.
 Kool. 413.
 Bryonie. 415.
 Nieswortel. 434.
 Smeerwortel. 473.
 Cerinthe. 474.
 Velds-cipres. 477.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Endivie. 490.
 Cicorey. 491.
 Wilde Basilicom. 500.
 Elatine. 560.
 Alantwortel. 561.
 Indiaanfche Vijge. 574.
 Wilde Hanekam. 579.
 Fenegriek. 591.
 Zoethout. 611.
 Gnaphalium. 615.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdraf. 622.
 Scharley. 640.
 S. Janskruyd. 648.
 Hypecoon. 652.
 S. Jacobskruyd. 659.
 Thuyne Kers. 661.
 Muurbloemen. 678.
 Patch. 691.
 Lavas. 712.
 Lelie. 716.

Poley. 740.
 Malrove. 756.
 Binglekruyd. 760.
 Penningskruyd. 777.
 Plompe. 780.
 Valcriaan. 784.
 Yzerkruyd. 787.
 Panax. 801.
 Glaskruyd. 806.
 Vijfvingekruyd. 809.
 Weegbree. 825.
 Duydzendknop. 830.
 Wijnruyt. 856.
 Self. 859.
 Groot Speerkruyd. 871.
 Heydens Wondkruyd. 892.
 Fyerkruyd. 895.
 Teucrium. 901.
 Thalictrum. 904.
 Torrekruyd. 919.
 Vaccaria. 920.
 Berenprijs. 922.
 Drie-verwige Violet. 924.
 Zeeren, brand der zelve wech te neemen, door middel van
 Circaea van Parijs. 496.
 Yzerkruyd. 787.
Zie voorts op Zweeren-brand.
 Zeeren en Zweeren in de Neus. *zie op Neus-Gezweeren.*
 Zeeren en Zweeren der Mond. *zie op Mond-gebreeken.*
 Zeeren en Zweeren, qualijk geheeld, al te ras toelopende vuyle wonden en opene gaten, te doen openen, door middel van
 Knollen. 849.
 Zeere Hoofden der Kinderen, te geneezen, door
 Acacia. 55.
 Woltsmelk. 461.
 Zeere Teepelen. *zie op Teepelen.*
 Zeere Handen. *zie op Scharfste Handen.*
 Zinkingen te verhinderen, te doen ophouden, verdrogen, door middel van
 Moerbezen. 19.
 Mispelboom. 21.
 Pijnboom. 45.
 Pruymboom. 47.
 Acacia. 55.
 Eykentoom. 76.
 Effchenboom. 95.
 Saffraasboom. 111.
 Tamarindenboom. 115.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Berberisboom. 188.
 Geneverboom. 220.
 Jasmijn. 228.
 Ephemerum. 265.
 Malve. 317.
 Anemonie. 328.
 Ambrosia. 328.
 Angelieren. 362.
 Baccharis. 388.
 Naterwortel. 402.
 Lis. 431.
 Brem. 486.
 Saffraan. 520.
 Hondstong. 539.
 Elichryfon. 561.
 Zonnewende. 624.
 Scorbnthskruyd. 700.
 Orege. 742.
 Mechoacan. 764.
 Peonie. 799.
 Weegbree. 825.
 Wilde Dragon. 841.
 Self. 859.
 Steekende Winde. 891.
 Zinkingen op de Borst te verhinderen, door middel van
 Caffieboom. 116.
 Boonen. 486.
 Elichryfon. 561.
 Bedele Rakette. 566.
 Beerwortel. 765.
 Mankop. 803.
Zie voorts op Borst-gebreeken.

Zinkingen op de Oogen te voorkomen, te geneezen, door middel van
 Strinkende Lis. 433.
 Saffraan. 520.
 Pepoen. 523.
 Elatine. 560.
 Oogentrooft. 569.
 Fenegriek. 591.
 Bilzenkruyd. 650.
 Zinkingen op de Tandten te verhinderen; wech te neemen, door middel van
 Rosmarijn. 246.
 Ephemerum. 265.
Zie voorts op Tandpijn.
 Zinkingen op de Gewrigten te verdrijven, door middel van
 Ephemerum. 265.
 Zinkingen des Hoofds. *zie op Hoofd-zinkingen.*
 Zog in der Vrouwen Borsten. *zie op Melk.*
 Zwangere Vrouwen in hare dragt, desgelijks hare Vrucht, te versterken, door middel van
 Doornbezen. 223.
 Sleutelbloem. 838.
 Self. 859.
 Zwangere Vrouwen een lichten arbeyd te maken. *zie op Baring.*
 Zwangerer Vrouwen misval te voorkomen, door middel van
 Doornbezen. 223.
 Marentakken. 256.
 Naterwortel. 402.
 Maagdepalm. 497.
 Self. 859.
 Tormentil. 915.
 Zwangerer Vrouwen qualijkheyd te verdrijven, door middel van
 Dadelboom. 71.
 Zweeren, varfche, verouderde, hitzige; ineetende, kankerige, vloeyende, quaaide, vuyle, te geneezen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Nooreboom. 42.
 Acacia. 55.
 Abrikoosboom. 68.
 Dadelboom. 72.
 Eykenboom. 76.
 Rhijnbezen. 81.
 Ebbenhout. 101.
 Mastikboom. 103.
 Sumachboom. 109.
 Myrtusboom. 145.
 Cistus. 171.
 Olijfboom. 183.
 Geneverboom. 226.
 Peeperboom. 232.
 Braambezen. 248.
 Muur. 308.
 Kleefkruyd. 338.
 Krap. 341.
 Kalfsvoet. 357.
 Water Kalfsvoet. 358.
 Mansoor. 359.
 Angelier. 362.
 Zwaluwewortel. 371.
 Kliffenkruyd. 385.
 Beet. 395.
 Mottenkruyd. 397.
 Brunelle. 419.
 Koe-oog. 421.
 Camillen. 423.
 Bruynette. 424.
 Lis. 431.
 Steekende Lis. 432.
 Nieswortel. 434.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdistel. 456.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Kali. 472.
 Cerinthe. 474.
 Veld-cypres. 477.
 Waterlook. 478.
 Scordotis. 480.
 Oogenklaar. 480. 481.
 Ciceren. 483.

BLAD-WYZER der GENEESMIDDELEN.

Ochrys der Grieken. 484.
 Endivie. 490.
 Coriander. 511.
 Navelkruyd. 517.
 Geele Wortelen. 544.
 Paltinaken. 546.
 Ridderfpoor. 548.
 Elatine. 560.
 Alantwortel. 561.
 Eedele Raketle. 566.
 Italiaanfche Rakerte. 567.
 Ruerkruyd. 576.
 Gentiaan. 601.
 Zwaardkruyd. 608.
 Zoethout. 611.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdraf. 622.
 Zonnewende. 624.
 Goudenkruyd. 629.
 S. Janskruyd. 648.
 Yfop. 653.
 S. Jacobskruyd. 659.
 Roomsche Neetelkruyd. 675.
 Verkeerd Neetelkruyd. 677.
 Steen-leeverkruyd. 686.
 Patich. 691.
 Tongblad. 709.
 Lavas. 712.
 Lelie. 716.
 Maybloem. 717.
 Kleyn Maankruyd. 726.
 Jenette. 735.
 Majoraan. 737.
 Orege. 742.
 Marum. 754.
 Malrove. 756.
 Yzerkruyd. 787.
 Speerkruyd. 794.
 Wintergroen. 795.
 Panax. 801.
 Glaskruyd. 806.
 Perzenkruyd. 811.
 Weegbree. 825.
 Fonteynkruyd. 832.
 Vlookruyd. 835.
 Serpentscong. 857.
 Sanikel. 860.
 Boterbloem. 876.
 Sreekende Winde. 890.
 Heydens Wondkruyd. 892.
 Fyerkruyd. 895.
 Teucium. 901.
 Thalictrum. 904.
 Torrekruyd. 919.
 Vaccaria. 920.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violette. 924.

Gulderoede. 927.
 Zweeren en Zeeren, brand uyt de zelve te
 rrekken, door middel van
 Circa van Parijs. 496.
 Yzerkruyd. 787.
 Watemoor. 793.
 Zweeren en Zeeren. zie op Zeeren en
 Zweeren.
 Zweerende Vingeren en Nagelen te genee-
 zen, door middel van
 Paronychia. 807.
 Zie ook op Nagelzweering
 Zweering der Amandelen. zie op Aman-
 delen.
 Zweering der Blaas te geneezen, door
 middel van
 Paerdestaert. 564.
 Narcisse. 729.
 Zie op Schurftheyd der Blaas.
 Zweering der Keel. zie op Keel gebree-
 ken.
 Zweering en Gezwollen des Hoofds te ge-
 neezen, door middel van
 Kappers. 255.
 Hennip. 887.
 Zweering der Mond; Neus; Nieren; Na-
 gelen. zie op Mond; Neus; Nieren; Na-
 gelen. Ook op Kropzweeren.
 Zweering en Zeeren der heymelijke Leeden
 te geneezen, door middel van
 Eykenboom. 75.
 Boom der Kuysheyd. 165.
 Verwloof. 173.
 Coloquintappel. 502.
 Oyevaarsbek. 605.
 Yzerkruyd. 787.
 Panax. 801.
 Ganzerich. 833.
 Zie ook op Gezwollen der heymelijke
 Leeden.
 Zweering der Oogen te geneezen, door
 middel van
 Muur. 308.
 Guyghelheyl. 324.
 Bruynette. 424.
 Oogenklaar. 480.
 Pepoen. 523.
 Gentiaan. 601.
 Zie ook op Oog-gebreeken.
 Zweering der ooren te geneezen, door
 middel van
 Wilde Kers. 662.
 Duyzendkoop. 830.
 Hennip. 887.
 Tsjenskruid. 914.
 Zie ook op Ooren-ettervloeying.
 Zweeringen, qualijk geheeld zijnde. zie op

Zeeren en Zweeren, quaalijk geheeld, &c.
 Zweetmiddelen; opening der Zweetgaten,
 door middel van
 Vijgeboom. 24.
 Populierboom. 73.
 Geneverboom. 153.
 Rosmarijn. 246.
 Anijs. 333.
 Groote Speerwortel. 357.
 Ried. 370.
 Meesterwortel. 378.
 Pestilentiewortel. 387.
 Baccbaris. 388.
 Bergmunt. 427.
 Stinkende Lis. 432.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Scordotis. 479.
 Leedekenskruid. 519.
 Dragon. 556.
 Duyvekervel. 597.
 Stok-violieren. 681.
 Damastbloem. 689.
 Lavas. 712.
 Bertram. 842.
 Steekende Winde. 890.
 Smyrnium van Candien. 894.
 Wormkruyd. 899.
 Tormentil. 915.
 Zijdepijn, en andere Gebreeken, te genee-
 zen, door middel van
 Effchenboom. 95.
 Caffieboom. 116.
 Geneverboom. 220.
 Boomvaan. 290.
 Zee ajun. 307.
 Aristolochie. 366.
 Welriekende Lis. 428.
 Nieswortel. 434.
 Cardobenedict. 453.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Waterlook. 478.
 Brasiliaanfche Linzen. 509.
 Oogentrooft. 569.
 Holwortel. 599.
 Gentiaan. 601.
 Malrove. 756.
 Driblad. 771.
 Panax. 801.
 Duyzendknop. 830.
 Kunneke. 861.
 Scabiofe. 865.
 Sermonrein. 888.
 Teucium. 901.
 Thapsia. 903.
 Zie ook op Pleuris:

Eynde des tweeden Blad-wijzers.

BLAD-

BLAD-WYZER

Van eenige der voornaamste Zeldzaamheden en Zonderlinge Zaken, in dit Werk te vinden.

Ardvlooyen en Ruzen, door wat voor een middel van de Kool af te houden. 412. *zie ook op Ongediert.*

Adder, met de Tak eens Beukenbooms aangeraakt, zou zoo heevig verschrikken, dat hij de magt niet heeft, om een mensch te steeken. 93.

Aloë; wonderlijke zeldzaamheden van deeze Planten, en der zelve Bladeren. De Autheur heeft een Aloë Plant over de vierenveertig jaren lang, op-gequeekt. Heeft bij hem gebloeyd. Andere zeer aanmerkelijke Voorbeelden. 311. Wat Aloë is; en de verscheydene soorten. 315.

Antonius Pius, van zulk een Ligchaams-lengte, dat hij krom, of gebogen ging, wierd om Borst en Rug ondersteund met dunne berdertjens van Lindenboom, om regt te kunnen gaan. 85.

Appelen, hoe men die lang goed en buyten verrotting kan bewaren. Zuure Paradijs-appelen lang goed te houden. 3. Schadelijkheyd en nut van Appelen; en Genees-middelen, genomen van Appelboom. 6. *en vervolgens.* Wonderlijken afkeer eeniger menschen van Appelen; en qualen, haar alleen door den reuk overkomen. In teegendeel zeer groote liefhebbers van Appelen. Voorbeelden. 7.

Articiokken, middel, om de zelve vroeg te bekomen. Hoe men de Stoelen van Articiokken een geheel jaar lang kan goed behouden ten gebruyk. 492.

Athenienzen pleegen de misdadige, welke ter dood veroordeeld waren, door 't Zap van dulle Kervel, of Scheerling, te doen sterven. 489.

Autheurs Zinspeelingen op de Oranje-appelen. 15. Op de Granaat-appelen. 18.

Baard der Mansperfoonen een roode verve te geeven, door 't Poeder der Bladeren van Alcanne, in water gekookt. 215.

Beeren-oor heeft zulk een verwonderenswaardige Bloem, dat het schijnt, de Natuur heeft daar aan haar hoogste Meesterstuk willen toonen. 381.

Berkenboom, ontzachlijkheyd des zelve in Oude tijden. Der zelve bast gebruykt in plaats van Papier, om daar op te schrijven. Toortzen gemaakt van de Schors deezer Boomen: hoedanig. 133.

Bier, een lange tijd goed, varsch en zoet te houden, door middel van Lis. 431.

Blanketzel op wangen en andere Ligchaams-deelen, alleen door beademing wech te neemen 520.

Bloembollen, hoe men de zelve na ver-afgeleegene Landen kan verzenden, en goed doen blijven. 779. Bloembollen (van Tulpen) boven maten dier verkocht in Holland. *zie op Tulpbollen.*

Bloem van welriekende Lis, zeer verwonderlijk. 430.

Bloem, gevormd als een Schoe; derhalven genoemd Paapenschoe. 432. Bloem des Lijdens. *zie op Passiebloem.*

Bock, van den Autheur gezien, geschreeven op de binnenste basten van Lindenboomen, meer dan duyzend jaren oud. Eene zulker Boeken (namentlijk, *Cicero de Ordinanda Republica; & De Inveniendis Orationum exordiis*; noch noyt in druk geweest) gekomen uyt de Bibliotheek van de Kardinaal Mazarin, door de teegenwoordige Keyzer Leopold te Brussel doen koopen voor acht duyzend en eenige guldens. 85.

Boomen; op welke tijd alle Boomen gesnoeyd moeten worden. Driederley wijzen, om altijd vruchtbare Boomen te kunnen aanwinnen; als door In-enting: wat daar ontrent te doen en te mijden staat, om valte schoone Boomen te bekomen. 2. 3. door Zuyging. Door Zaying. 4. 5. Middel, om ieder jaar overvloedige Vruchten aan zijne Boomen te hebben. Bewaring voor Vliegen, Ruzen, Slekken, en ander Ongediert. 5. *zie voorts op Ongediert.* Bewaring voor de nachtrijp, wanneerze bloejen. 6. Wat Boom en ander Zaad met een wassende, en wat met een afgaande Maan moet gezayd worden. 5. Hulpmiddel teegens de sfaauwheyd en treurigheyd aller Boomen. 12. Boomen mogen niet verplant worden op den dag van een Ecclips. Moet men niet zetten in de plaats, daar een andere Boom uytgègaan is, binnen de drie jaren daar na. 30. Ouderdom eens Lotusbooms van neegenhonderd jaren. 164.

Boonen, door wat voor een middel men de zelve vroeg kan bekomen. 486. Boonen en Look, spreekwoord der Oude van deeze Vruchten. *zie op Spreekwoord.*

Boschboom, de geene, welke zich onder zijn Looft neer leggen, en in slaap geraken, worden in 't Hoofd verward, en buytzeninnig. 159.

Byen kunnen de reuk der Bloessemen van Lindenboom gantsch niet verdragen. 86. Byen (ook Vliegen) worden verdreeven, of sterven, wanneer men Koe-oog aan de Korven hangd. 421. Hoe men de Byen in de Korven kan beletten wech te vliegen: hoe in teegendeel andere tot haar te lokken, door Bladeren van welriekende Lis aan de Korven te hangen. 428. 't Zelve te verrichten door Hertgespan. 448. Door Melisse. 762.

Byen-steeken te geneezen. *zie in 't Register der Geneesmiddelen.*

Ciceroos Bock, de *Ordinanda Republica*, & *De Inveniendis Orationum exordiis*, noch noyt gedrukt. *zie op Bock.*

Cinesia, een Gricksch Poët. zoo mager en dun van Ligchaam, dat hij zich met Berderen van Lindenboom omkleeden, en dus ondersteunen moest. 85.

Cyrus, Koning van Perzien, een zonderling groot liefhebber van Pruymboomen. 47.

Datura, een Kruid, 't welk, te veel genuttigd, lagchende doet sterven. Word van de Indiaansche Vrouwen hare Mannen ingegeeven, wanneerze in hare tegeghoordigheyd overspel willen bedrijven. Hoe d'Inneemers weer tot haat zelve te brengen. 542. *zie ook op Hert.*

Dolle Honden te geneezen, en weer te regt te brengen. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen.*

Doornbezien een geheel jaar lang goed te bewaren. 222.

Dronkenschap, als men genoodzaakt word te drinken, te voorkomen. 35. 37. 362. *zie voorts in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen.* Zoodanig te voorkomen, dat men in een geheelen dag niet dronken zou worden. 89.

Druyven, hoe men de zelve vroeg, en zeer treffelijk kan bekomen. 238. Hoe men die lang goed kan bewaren. 239. Hoe men die kan verzeekeren voor Rotten en Muiyzen. 240.

Duyven zoodanig te bedwelmen, door Nieswortel, datze zich met de hand laten grijpen. 435. Duyven in een korte tijd vet te maken, door groote Krok. 791.

Eclips werking ontrent de Boomen, welke op dien dag worden geplant. 30.
 Edik te maken, zeer goed, binnen weynige uuren, van Wijn, door de Wortel van witte Beet. 395.
 Elephanten ten strijd als woedende gemaakt, door 't roode Zap van Moerbezen. 20.
 Endivie, hoe men met de zelve moet handelen, om in de Winter te kunnen gebruyken. 490.
 Erweten, hoe men de zelve vroeg kan bekomen. 485.
 Ezelen, van dulle Kervel eetende, worden daar door zoo slaperig, dat ze als dood ter neerleggen. Hier door heeft men veele deezer Beesten leevendig gevild. Zeldzame voorbeelden. 489.
 Eykenboom, zeer langlevende. Wanneer men de zelve moet ter neervellen, om goed hout te hebben. 74.
 Onze Voorvaderen in de eerste Wereld niet anders als Eykelen ter spijs gebruykt. Eykelen in Spaanje opgedischt tot Banquet. Eykenboom bij de Oude Grieken en Romeynen in zeer groote eere geweest. Kroonen van Eykenloof. 75.

Ferula, word zeer begeerig, en zonder schaade van de Ezelen gegeten; maar andere Beesten 't zelve nuttigende, moeten sterven. 571.
 Filipendula met Bladeren van Peeterzelie, zoo giftig, dat een Doctor en Apotheker in 's Gravenhage in een Hof de zelve voor een foort van Peeterzelie neemende, en iets daar van proevende, zeer ellendig straks daar na stierven. 577.

Geneverhout word noyt beschadigd door Wormen of Wormgaten. De Trappen in den Tempel van Diana te Ephezen waren van Geneverhout gemaakt. 221.
 Gezondheyd te bewaren, zonder in veele jaren ziek te worden. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen.*
 Giftige Dieren, Slangen, Padden, &c. uyt huizen en kameren te verdrijven. 162. 167. 220. 271. 289. 295. 298.
 Granadille. *zie op Passiebloem.*
 Gras, 't welk afgeheeden zijnde, een lange tijd kan gebruykt worden in plaats van een Pluymagie, of Vederbosch. 617.

Haanen, moedig te maken, om teegens andere te vegen, door Vrouwenhayr. 285. Door Weederdood. 286. Door wilde Haanekam. 579.
 Handen, hoemen die zou kunnen wasschen in heet gesmolten Lood, zonder zich te verzeeren, door middel van Bingelkruid. 760.
 Hazelnoten, hoe men de zelve lang goed kan bewaren. 161.
 Hayr-uytvalling te voorkomen; te doen groeyen; schoon en lang te doen wassen; zwart of andere verwe te geven, &c. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen.*
 Hert, zoodanig te verheugen, dat men al lagchende zou sterven, 520. *zie ook op Datura.*
 Hoenderen van de Pip en Sprouw te geneezen. 63. 260.
 Van allerley andere ziekten. 95. 302. Hoenderen haast vet te maken door Boekweyt. 570. Door groote Krok. 791. Hennip. 887. Hoenderen Eyeren te doen leggen in de koude der Winter, door Hennipzaad. 887.
 Hol te Ephezen, waar door de proef wierd genomen, of een dochter noch Maagd was, of niet. 44.
 Honden sterven, alsze drinken van 't Water, daar wilde Aspergien in gezoden zijn. 672.
 Hout der Oranje-, Citroen- en Limoenboom, hoedanig. 14.

Ibenboom, doodlijk-giftig voor Menschen en Beesten. Evenwel niet zoo zeer in deeze onze Landen. Zeldzaamheyd daar van. 49.
 Indiaansche Vijg, gegeten zijnde, geeft aan 't Water, 't welk de eeters lossen, een gantsch bloedige verwe, echter zonder eenige ongeleegentheyd. 574.

Jooden, hare zeer groote Liefde tot de Oranjeboomen; en hoedanig gebruykt in haren Godsdienst. 14. Houden de Oranje-appelen voor de verboodene Vruchte in 't Paradijs. 15.
 Juca uyt America. Doodlijkheyd van dit Gewas. Hoe echter van de Americanen zoo wel ter spijs als tot Geneesmiddelen gebruykt. 663.

Kas, hoe men de zelve kan bewaren voor alle verrotting, en ontstanning der Maden, door middel van Barkenboom. 133.
 Karffen, hoe men de zelve een geheel jaar lang kan goed bewaren, zonder verderf. 37.
 Kalfsvoet, zonderlinge en zeer aanmerkelijke zeldzaamheyd aan deeze Plant; waarlijk een recht Natuur-wonder. 355.
 Kogel, in eens Menschen Ligchaam geschooten, uyt de Wonde te doen komen. 33. *De uyttrekking van Yzer, Doornen, Beentjens, &c. uyt de Wonden, kan men vinden in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen, op 't woord Wonden.*
 Kool, hoe men de zelve treffelijk en zeer welsmaaken kan bekomen. 410. Om vroege en uytsteekende heerlijke Bloemkool te winnen. 412. Hoe men de zelve kan bewaren voor Aardvloyen en Rupzen. 412.
 Kroonen, oud-tijds gevlochten van Peeterzelie; met welke men de Overwinners Kroonde. Aanmerkelijk geval. 345. Kroon van Eykenloof, aan welke gegeven. 75.

Lagchende sterven, door het gebruyk des Kruyds Datura. *zie op Datura.* Door Saffraan. *zie op Hert.*
 Lauwer, Laurier, bij de Oude Romeynen gebruykt ten teeken van een algemeene blijdschap en overwinning. Voorbeelden hier van. 152. Wonderlijke eygenschap van de Bladeren der kleyne Laurier; waar uyt men al tijd 's morgens kan weeten, met volle zekerheyd, hoe hard het dien nagt gefrozen heeft; over dag, hoe hard het noch vriest. 156.
 Lindenboom, in de Oude tijden gebruykt in plaats van Schrijs-papier. Op wat voor wijs. Dit schrift genoemd Tilia, of Phylira. Boeken, op de Bafst deezer Booms geschreeven, genoegzaam onvergankelijk. 85. Eenige der zelve noch in wezen. *zie op Boek.*
 Look en Boonen. Spreekwoord der Oude hier van. *zie op Spreekwoord.* Hoe veel aan Knoplook en Ajuyne verteerd is bij 't bouwen van eene Egyptische Pyramide. 301. *zie ook op Magneet.*
 Lotusboomen worden eenige honderden, ja bij de duyzend jaren oud. Voorbeelden hier van. 104.
 Luyzen en Neeten te doen sterven, of gantschelijk te verdrijven. 92. 134. 181. 201. 252. 280. 381. 565. 744.
 Luyzen-groeying op de Huyd der Beesten af te weeren. 579.

MAan; wat met een wassende, wat met een volle; en wat met een afneemende Maan gezaayd moet worden. 5.
 Macerboom doet sterven alle andere ontrent hem staande Gewassen. 89.
 Magneet, of Zeylsteen, werd bedorven, als men de zelve met Look bestrijkt. 302.
 Mankopzaad, daar 't eens gezaayd is, zal 't elke jaar weer opkomen, tot in het tiende toe, als de aarde weer geoerd word. 802.
 Melk te doen runnen, om'er Kaas van te maken, door Walftroo. 339.
 Melk-beesten veel Melk te doen geven. 592.
 Mes, zoo gantsch hard te maken, door 't zelve te steeken in Water, waar in Muysoor gekookt is, dat men'er Yzer en Stoen meê kan doorsnijden, zonder schaadig te werden. 816.
 Middel, om zeer lang te kunnen goed bewaren, Appelen. 3. Peeren.

der ZONDERLINGHEEDEN.

Peeren. 29. 32. Karffen. 37. Nooten en Hazelnooten. 41. Artiokken. 492. Druyven. 239. Kaas. 133. Doornbeziën. 222. Bier. 431. Om flauwe Boomen en Planten weer kracht te geeven. 12. 680. Om de Boomen overvloedige Vruchten te doen dragen. *zie op Boomen.* Om haar voor allerley Ongediert te bewaren. *zie op Ongediert.* Om in langdurige gezondheid, zonder ziekten, te blijven. *zie op Gezondheid. zie ook op Queeën. Rozen, &c.*

Mieren, hoe men ze in hare holen kan doen sterven, door de zelve toe te stoppen met 't Kruid Zonnewende. 624. Door Anijskruid uyt America. 668. Mieren te verdrijven door de reuk van Orege. 742.

Moerbeziënboomen in Grieken, in videntwintig achter een volgende jaren geen Vruchten gedragen. Wat ondertusfchen gebeurde, en daar op volgde. 19.

Moerbeziën-vlekken, hoe weer wech te neemen. 19.

Mollen te verdrijven door Knoplook. 302. Door Ajuyn. 304.

Motten, hoe te verdrijven, datze in de Kleederen niet komen. 62. 146. 271. 274. 289. 397. 409. 561. 708.

Muggen, Vliegen, te verdrijven; te doen sterven, door de rook van Vederik. 744.

Muyzen te doen sterven, door de reuk van Ibenboom-takken. 49. Door Bladeren van Oleanderboom. 185.

Myrtusboom, in een zonderlinge hoogachting geweest bij de Oude Romeynen. De Afgodin Venus toegeeygend. Verder aanmerkelijkheeden. 144. Ook bij de Joden in een groote waarde. 145.

Nagelboom; eygenschap van de zelve. 148. D'Oost-Indische Compagnie heeft al de Nagelboomen in de Molukksche Eylanden doen uytroyen; en waarom. Kleyne gekroonde Nagelboomen. Niet meer dan twee der zelve in geheel Indiën. 149.

Natuurlijke vijandschap tusschen de Noote- en Eykenboomen. 40. Tusschen de Fleermuys en de Platanusboom. 59.

Natuur-wonder ontrent de Plant Kalfsvoot. 355. Onder de Natuur-wonderen mag ook gesteld worden de krullende Huyslook. 470.

Noten, te grabbel geworpen in 't huys van Bruydegom en Bruyd; een gewoonte te Atheenen in Griekenland. Wat het beteekende. 42.

Offerhanden der Roomsche Vrouwen en Dienstmaagden jaarlijks aan Juno, onder een Vijgeboom. Waarom. 22. 23.

Olijfboomen, ontzaglijkheid der zelve bij de Oude. Tot wat voor een Teeken gebruykt. 182. Voorbeelden hier van. 183.

Ongediert, Rupzen, zwarte Vliegen, Slekken, Aardvlooyen, Mieren, &c. van de Boomen en Planten af te houden, te doen sterven. 6. 10. 130. 222. 412. 470. 680. 688. 837.

Oogen te bewaren in de Kinderpokjens voor de daar opvallende Zinkingen, &c. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen op Oogen.*

Oost-Indische Neederlandsche Compagnie doet al de Nagelboomen in de Molukksche Eylanden uytroyen; en waarom. 149.

Otteren beminnen de Willigeboomen boven maten zeer. 78.

Ouderdom der Lotusboomen, tot bij de duyzend jaren. 104. Der Tarpentijnboomen, ongelooffelijk groot. 149.

Paerden, zwarthayrig, geheel wit van hayr te maken. 501. Alsze op 't Gewas Paerds-zyer treden, zouden hare Hoefyzers terstond los worden, en afvallen. Doch van Lobel anders bevonden. 171. Haast vet te maken door 't Kruid opregte Medica, 593; en gemeene Medica. 593. Paerden roode Manen en Staarten te maken, door Water van Alcanne. 215. Te weeg

te brengen; dat geen Vliegen, Muggen, &c. op de Huyl der Paerden, of in hare Zeeren komen zitten; andere gebreeken te voorkomen, of te geneezen. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen op 't woord Paerden.*

Palmboom. Eygentlijke beschrijving daar van. Oud-tijds de Telgen gebruykt tot Zeege-teekenen. Kleederen gemaakt van de Bladeren deezes Booms, voor de Overwinners. 70.

Passiebloem. Bloem des Lijdens, vertoonende veelerley teekenen en afbeeldzelen des Lijdens Christi. 584. De zonderlingheeden hier van aangewezen. 586. Zeldzaamheid dezer Bloemen. 586.

Peekelvleesch. *zie op Vleesch:*

Peeren, wat te doen staat, om de zelve lang te kunnen bewaren, en goed te houden. 29.

Peeterzelie, van de Oude Grieken gehouden voor een teeken en voortteeken van Overwinning. Zonderlingzeldzaam geval hier ontrent. 345. Peeterzelie spoedig te doen wassen door asch van Boonsteelen. 486.

Philetas, een Poët onder de Oude, zoo mager en ligt, dat hij groote Ringen van Lood aan zijne voeten moest doen, om door de Wind niet wechgenomen, of om verre gesmeeten te worden. 85.

Pip der Hoenderen te geneezen. *zie op Hoenderen.*

Populierboom. Der zelve schaduw de Oude zoo aangenaam geweest, dat ze daar onder gingen zitten; ook van de takken Kroonen vlochten; welke gedragen wierden van verliefde Vrijers, om in der Vrijsteren gunst te geraken. 73. Welke Populierboomen alleenlijk tot Artzenijen dienstig zijn. 72.

Queeën, hoe men de zelve een langen tijd kan goed bewaren. Hoedanig in te leggen, dat ze een geheel jaar lang smaaklijk blijven. 32. Van de Oude genoemd de Vrucht der Liefde. Hoe gebruykt tusschen een Jongman en jonge Dochter. 33.

Riet; hoe men Gragten en Slooten van 't zelve kan zuiveren. 366.

Roozen, hoe men de zelve lang goed kan bewaren, 197. Waar toe in Oude tijden gebruykt. De Afgodin Venus toegeeygend, en waarom. Een teeken van zweegenheid. 't Spreekwoord, 't is onder de Roos gezeyd, waar van daan gekomen. 198. Voorbeelden van personen, welke geen reuk van Roozen konden verdragen. 199.

Saffraan, welke de beste is; en zonderlinge werking der zelve. 520. 521.

Schrift te schrijven, 't welk niet dan teegens 't Vuur kan gelezen worden. 13. 376.

Seldzaamheid, zeer zonderling, van 't hout des Egyptischen Vijgebooms. 25. Van de Bananienboom. 28. Van de Sorbenboom, ontrent personen van een dolle Hond gebeeten, en weer geneezen zijnde. 84. Van de Macerboom, die alle andere Gewassen ontrent hem staande, dood sterven. 88. Van de Beukenboom, die een Adder, alleen met een zijner Takjens aangeraakt zijnde, de magt beneemt, om een Mensch te beschadigen. 93. Van de Esscheboom, zoo dat geen Slang, of ander giftig Dier daar ontrent kan komen. Derhalven van de Oude voor hare huizen geplant. Andere aanmerkelijkheid aan deze Boomen. 94. Aan de Kaneelboom, uyt wiens Wortel de Campher voortkomt, koud en droog tot in den derden graad; waar teegens de Bast des Booms heet en droog is in den derden graad. 122. Aan de Boom der Kuysheid, wechneemende alle lust tot de bijslapping. Voorbeelden. 167. Aan de Hulst, welke in de Winter veel groener staat als in de Zomer. Hoe strenger koude, hoe blinkender groen. 166. Aan de Jasmijn uyt Perzien. 228. Ontrent de Wijngaarden; en hare diepe booring onder de aarde, om bij een Wel te komen met de Wortel: met een
Xxx
zonder-

BLAD-WYZER der ZONDERLINGHEEDEN.

zonderling Voorbeeld, van den Autheur bevonden ter diepte van dertien voeten. 134. Zeldzame eygenschap der Bladeren van Virginiaanische Boomvaam, derhalven ook gevoelige Boomvaam genoemd. 290. Zeldzame eygenschap der Ajuyn-Planten. 303. Zonderlinge Zeldzaamheden aan de Aloë. 311. Aan 't Zaad van Yfop. 652. Aan de Bladeren der Steekende Kaarden uyt America. 674. Aan 't Berg-Slangenkruid. 751. Aan 't Zaad van Waternoot. 792. Aan 't Gewas, genoemd Zonedauw. 849. Aan de Bloemen van Sefamum. 878. Aan 't Gelidkruid. 885. *Veelerley andere Zeldzaamheden aan andere Gewassen konnen hier niet alle op deeze korte Lijst gebragt worden. zie ook op 't Woord Natuurwonder.*

Self, bij de zelve behoord men Wijnruyt te planten, om die te bewaren voor 't vergif der giftige Dieren. 858.

Seylsteen. *zie op Magneet.*

Slang, omringd van Betonie Bladeren, kan over de zelve niet kruypen, maar zal zich in een windende sterven. 396.

Slekken te dooden, door asch van Boonsteelen. 486.

Socrates, de Wijsgeer, ter dood veroordeeld, doen sterven door 't Zap van Dullekervel, of Scheerlink. 489.

TErpentijn, welke de beste is, en kenteekenen. 106.

Timoleon de Veld-overfte, hoe hij zijne Soldaten, verbaaft, om dat haar een Wagen met Peeterzelie te gemoet quam, 't welcke voor een Voorteecken des doods hielden, deeze vrees benam. 345.

Tulp-razernij in Holland: geweldig-hooge prijs der Tulpen; met eenige zonderlinge Voorbeelden. 907. Alleenlijk drie Bollen verkogt voor dertig duyzend guldens, in Banco af te schrijven. Wonderlijke buytenfporigheeden hier ontrent. 909. De Weevers wilden groote Heeren zijn: geene spijsen noch dranken waren haar te kostelijk, 910.

VArkens haast vet te maken, door Ipenbladeren, gedroogd, en dan met Draf vermengd. 88.

Vermoydheyd, door te veel gegaan te hebben, wech te neemen. 90.

Vette lieden mager te doen worden. 99. 685. Al te groote vetwerding te verhinderen. 601. Magere lieden daar teegens vet en welgedaan te maken. 111. 879.

Visschen, duyzelig te doen worden, zulker wijs, datze boven op 't Water drijven, en zich met de hand laten vangen zullen. 366. 461.

Vleesch, een zeer lange tijd goed te bewaren, zonder dat'er Wormen in komen zullen, door 't zelve in Gierft te leggen. 766. Vleesch van geslagte Beesten voor vervuyling en Wormen te bewaren, door het zelve te bestrooyen met gekneufd Coriander Zaad. 512. Hoe

men Peekel-vleesch haastelijk gaar kan kooken; door middel van Roomsche Neetelkruid. 675.

Vlekken uyt allerley Lijnwaad te doen, door middel van Zuring. 280. Kali. 472.

Vliegen en Muggen te verdrijven, te dooden, door de Rook van Vederik. 744.

Vlooyen, hoe uyt de Bedsteeden te verjagen, 90. 274. 812. Te dooden. 510. 512. 744. 792.

Vogelen zoo bedwelmd te maken, datze haar met de hand zullen laten vangen, door middel van Nieswortel. 435.

Vogelen worden zeer vet van Dullekervel: welke daar teegens de Menschen de dood veroorzaakt. 489.

Vogel-lijm te maken, van de Bast der Viburne Boomen. 117. Van Hulst. 166. Van Marentakken. 250.

Vosschen, beminnen de Peeren ongemeen zeer; willen echter de zelve niet eeten, voor datze eenig vleesch daar bij hebben gekreegen; ten ware de honger haar parfste. 31.

Vrouw; hoe men kan weeten ofze bevrucht is. 493. Haar bequaam te maken om lichtelijk te ontfangen. Misval, alsze zwanger zijn, te verhoeden; &c. *zie in de Bladwijzer der Geneesmiddelen.*

Vuur te bekomen in tijd van nood, door twee stukken houts van Lauwerboom teegens malkander te wrijven. 153.

WAlstroo, verwonderlijke eygenschap deezer Plant, ontrent Koeyen, of andere in de Wey gaande Beesten. 339.

Wandluyzen uyt de Bedsteeden te verdrijven; ook te doen sterven. *zie op de Bladwijzer der Geneesmiddelen.*

Wijn, hoedanig men, door middel van een Peer, kan weeten, of men'er Water bij gedaan heeft, of niet. 31.

Wijn, te bewaren voor verderving, door middel van Nootenmuscaten. 137; en door Mosch. 774. Wijn een aangename smaak te geeven, door middel van Boomachtig Jupitersbaard. 217. Van Lis. 431. Onklare Wijn weer klaar te doen worden, door middel van Maagdepalm. 497. Middel, om van Wijn zeer haast Edik te maken, door Pimpinel. 848.

YZer, Staal, Doornen, Splinteren, en diergelijke dingen, in de Voet getreden, of in een Wonde zittende, daar uyt te doen komen. 186. 188. 317. 501. 551. 565. 608. 640. 822. 927.

Yfop; zonderlinge zeldzaamheyd aan 't Zaad deezer Plant. 652.

Zaad van allerley Planten, hoe men 't zelve spoediger als na gewoonte kan doen uytspuyten en voortkomen. 471.

Zaying; wat met een wassende, en wat met een volle, of met een afgaande Maan moet gezayd worden. 5.

Zeylsteen, *zie op Magneet.*

E Y N D E.

D R U K - F E Y L E N.

De Leezer zal gelieven de volgende *Mislagen*, in 't maken der *Blad-wijzers* gevonden, te verbeeteren.

Pag. 42. De Hoofd-titel PENNEBOOM, moet zijn DENNEBOOM. pag. 353. lin. 24. *verskopping*, leest *opstijging*. pag. 357. lin. 20. *Kalfskruyd*, leest *Kalfsvoot*. pag. 429. lin. 6. en 5. van onder, CHAMAIRIS leest CHAMÆIRIS. pag. 437. lin. 15. CANPANULA, leest CAMPANULA. pag. 463. lin. 30. CERFOGLIO, leest CERFOGLIO. pag. 489. l. 39. INTYRUM, leest INTYBUM. pag. 504. lin. 40. PENTAPHYLLUS, leest PENTAPHYLLEUS. pag. 545. lin. 27. Oogen, leest Ooren. pag. 561. lin. 16. Zaad, leest Zand. pag. 616. lin. 7. van onder CENTAURUS, leest CENTAURIS. pag. 772. lin. 9. van onder, Aalbezien, leest Aardbezien. pag. 811. l. 3. achter *zwelling*, doe bij, van de Navel. pag. 831. l. 10. SEAN, leest SEAU. pag. 839. lin. 15. MACUCOSUM, leest MACULOSUM. pag. 841. De Hoofdtitel, voor PYRETHRUM (*zijnde de Latijnsche*) leest BERTRAM.

Zomtijds zal men ook in de *Hoogduysche Namen* der Kruiden vinden KRUYD voor KRAWT. Indien'er noch meer andere *Feylen* worden gevonden, de zelve zullen de goedwillige *Leezers* lichtelijk konnen verbeeteren.

